OPERVM
AMBROSII
MEDIOLANENSIS
EPISCOPI

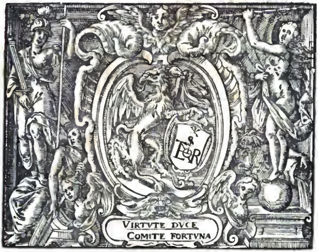
Tomus IV.

VARIOS LIBROS, DIVERSORVMQVE ARGVMENTORVM TRACTATVS, QVIBVS CHRISTIANA FIDES, PIETASQVE FELICITER GIGNITVR, AC MIrifice coaleſcit, in eum quem Theologi ſcholaſtici ſequuntur ordinem, primum diſpoſitos, complectens.

ACCESSIT IN SYMBOLVM APOSTOLORVM TRACTATVS, ANTE HAC NVSQVAM EXCVSVS, EX ANTIQVISSIMIS BIBLIOTHECIS ERVTVS ET À PLVRIBVS MENDIS REPVRGATVS.

OMNIA TANDEM VETVSTISSIMORVM MANVSCRIPTORVM CODICVM AVXILIO, ET SEDVLA EMENDATIORVM collatione exemplarium excuſorum, natiuæ reſtituta ſunt integritati.

Librorum, Tractatuum, Enarrationumque Tomi huius elenchum tertia habet pagina.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumptibus Antonii Hierat, bibliopolæ ſub ſigno Gryphi.

ANNO M. DC. XVI.

S. AVGVSTINVS CONTRA IVLIANVM PELAGIANVM LIB. I.

Sed audi alium excellentem Dei dispensatorem, quem veneror vt patrem (in Christo enim Iesu per Euangelium ipse me genuit: & eo Christi ministro lauacrum regenerationis accepi) beatum loquor Ambrosium, cuius pro catholica fide gratiam, constantiam, labores, pericula, siue operibus siue sermonibus & ipse sum expertus, & mecum non dubitat orbis prædicare Romanus.

LIBRORVM, TRACTATVVM, ENARRATIONVMQVE QVARTI HVIVS TOMI ELENCHVS.

TOMVS QVARTVS.

Concilium Toletanum octauum, cap. 2.

At vero illuſtrium laudum titulo præclarus auctor Ambroſius in libro de Officijs primo huiuſce rei cauſa ſic loquitur: Eſt etiã contra officiũ nonnunquam ſoluere promiſſum, & ſacramentum cuſtodire: vt Herodes, qui iurauit quoniam quidquid petitura eſſet, daret filia Herodiadis, & necem Ioannis præſtitit, ne promiſſum denegaret, &c.

Capita libri primi de Officijs.

XVI. Com-

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE OFFICIIS LIBER PRIMUS.

A

Episcopi proprium munus, docere populum.

CAPVT I.

Psal. 33. NON arrogans videri arbitror, si inter filios suscipiam affectum docendi, cum ipse humilitatis magister dixerit: *Venite filij, audite me; timorem Domini docebo vos.* In quo & humilitatem verecundiæ eius spectare licet & gratiam. Dicendo enim, Timorem Domini, qui communis videtur esse omnibus, expressit insigne verecundiæ. *Ps. 110. Ps. 111.* Et tamen cum ipse timor initium sapientiæ sit & effector beatitudinis; quoniam timentes Deum beati sunt: præceptorem se sapientiæ docendæ, & demonstratorem beatitudinis adipiscendæ, prudenter significauit. B Et nos ergo ad imitandam verecundiam seduli, ad conferendam gratiam non vsurpatores, quæ illi spiritus infudit sapientiæ, ea per illum nobis manifestata, & visu comperta atque exemplo, vobis quasi liberis tradimus: cum iam effugere non possumus officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit sacerdotij necessitudo. *1 Tim. 4. Ephes. 4.* Dedit enim Deus quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores. Non igitur mihi Apostolorum gloriam vendico. Quis enim hoc, nisi quos ipse filius elegit Dei? Non Prophetarum gratiam, non virtutem Euangelistarum, non Pastorum circumspectionem: sed tantummodo intentionem & diligentiam circa scripturas diuinas opto assequi, quam vltimam posuit Apostolus inter officia sanctorum: & hanc ipsam vt docendi studio, possim discere. *Mat. 23. Ioan. 7.* Vnus enim verus magister est, qui solus non didicit, quod omnes doceret. Homines autem discunt prius quod doceant, & ab illo accipiunt, quod alijs tradant. Quod ne ipsum quidem mihi accidit. C Ego enim de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium raptus, docere vos cœpi, quod ipse non didici. Itaque factum est, vt prius docere inciperem, quam discere. Discendum igitur mihi simul & docendum est: quoniam non vacauit ante discere. Et quantumlibet quisque profecerit, nemo est qui doceri non egeat, dum viuit.

Tacendo fugimus periculum, & discimus recte loqui.

CAPVT II.

Eccl. 20. Mat. 12. Quid autem præ cæteris debemus discere, quam tacere, vt possimus loqui, ne prius me vox condemnet mea, quam absoluat aliena? Scriptum est enim: *Ex verbis tuis condemnaberis. Quid opus est igitur, vt properes periculum suscipere condemnationis loquendo, cum tacendo possis esse tutior?* Complures vidi loquendo in peccatum incidisse, vix quemquam tacendo: ideoque tacere nosse quam loqui difficilius est. *Iacob 3.* Scio namque loqui plerosque: cum tacere nesciant. Rarum est tacere quemquam, cum sibi loqui nihil prosit. Sapiens est ergo qui nouit tacere. Denique sapientia Dei dixit: *Dominus dedit mihi linguam eruditionis, vt sciam quando oportet sermonem dicere.* *Eccl. 20. Esai. 50. Eccl. 20. Iacob 1.* Merito ergo sapiēs, qui à Domino accipit, quo tempore sibi loquendū sit. Vnde bene ait scriptura: *Homo sapiēs tacebit vsq; ad tempus.* Ideo sancti Domini, qui sciebant quia vox hominis plerumque peccato adiuncta est, & initium erroris humani, sermo est hominis, amabant tacere. *Ps. 38. Iob 5. Rom. 2.* Denique sanctus Dauid ait: *Dixi, custodiā vias meas, vt non delinquam in lingua mea.* Sciebat enim & legerat diuinæ esse protectionis, vt homo à linguæ suæ flagello absconderetur, & à conscientiæ suæ testimonio. Verberamur enim tacito cogitationis nostræ opprobrio, & iudicio conscientiæ: verberamur etiam vocis nostræ verbere, cum loquimur ea quorum sono cæditur animus noster, & mens consauciatur. E *Prou. 21. Psal. 30. Iacob. 3.* Quis enim est qui mundum cor à peccatorum habeat colluuione? aut non delinquat in lingua sua? Et ideo quia neminem sciebat castum os seruare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio legem imposuit innocentiæ: vt tacendo culpam declinaret, quam vix effugere posset loquendo. *Psal. 38.* Audiamus ergo cautionis magistrum. *Dixi, custodiam vias meas;* hoc est, tacito cogitationis præcepto indixi mihi vt custodirem vias meas. Aliæ sunt viæ quas debemus sequi, aliæ quas custodire. Sequi vias Domini, custodire nostras, ne in culpam dirigantur. Potes autem custodire, si non cito loquaris. *Deu. 6. Gen. 3. Deu. 6.* lex dicit. *Audi Israel Dominum Deum tuum. Non dicit loquere, sed audi.* Ideo Eua lapsa est, quia locuta est viro, quod non audierat à Domino Deo suo. Prima vox Dei dicit tibi: *Audi. Si audis, custodi vias tuas: & si lapsus es, cito corrige.* In quo enim corrigit iunenior viam suam, nisi in custodiendo verba Domini? *Ps. 118. Psal. 38. Mat. 12. Psal. 51.* *Tace ergo prius, & audi, & non delinques in lingua tua.* Graue malum, vt aliquis ore suo condemnetur. Etenim si pro otioso verbo reddet vnusquisque rationem: quanto magis pro verbo impuritatis & turpitudinis? F Grauiora enim sunt verba præcipitationis, quam otiosa. Ergo si pro otioso verbo ratio poscitur, quanto magis pro sermone impietatis pœna exoluitur.

Taciturnitatem moderandam esse, & quod in ira silendum sit.

CAPVT III.

Eccl. 3. Mat. 12. Dan. 13. QVid igitur? Mutos nos esse oportet? Minime. *Est enim tempus tacendi, & est tempus loquendi.* Deinde si pro otioso verbo reddemus rationem, videamus ne reddam⁹ & pro otioso silentio. Est enim magnum & negotiosum silentium: vt erat Susannæ, quæ plus egit tacendo, quam si esset locuta. Tacēdo enim apud homines, locuta est Deo:

[A] nec vllum maios indicium suæ castitatis inoenit, quàm silentium. Conscientia loquebatur, vbi vox non audiebatur: nec quærebar, pro se hominum iudicium, quæ habebat Domini testimoniū. Ab illo igitur volebat absolui, quem sciebat nullo modo posse falli. Ipse Dominus in Euangelio tacens operabatur salutem hominum. Recte ergo Dauid nō silentiū sibi indixit perpetuū, sed custodiā. Custod. ergo cor nostrū, custodiā⁹ os nostrū. Vtrūq; enim scriptum est: hic, vt os custodiamus; alibi: *Omni custodia serua cor tuum.* [Mat. 26. Psal. 38. Pro. 4. Esa. 6.] Si custodiebat Dauid, tu non custodies? Si immunda labia habebat Esaias, qui dixit: *O miser ego, quoniam compunctus sum, quia homo cum sim, & immunda labia habeam:* si inquam propheta Domini immunda habebat labia, quomodo nos munda habemos? Et cui, nisi vnicuique nostrum scriptum est: [Eccl. 28] *Sepi possessionem tuam spinis, & aurum & argentum tuum alliga, & ori tuo fac ostium & vectem, & verbis tuis iugum & stateram?* Possessio tua, mens tua est: aurum tuum, cor tuum est. argentum tuum, eloquium tuum est. *Eloquia Domini, eloquia casta. argentum igne examinatum.* [Psal. 11.] Bona etiam possessio, mens bona. Denique possessio pretiosa, homo mundus, [B] Sepi ergo hanc possessionem, & circumuallato cogitationibus, munito piis sollicitudinibus, [Pro 12.] ne in eam irruant, & captiuam ducant irrationabiles corporis passiones, ne incurrent motus graues, ne diripiant vindemiam eius transeuntes viam. [Ps. 79. Ephes. 3. Pro. 12. Pro. 17. Pro. 10] Custodi interiorem hominem tuum. Noli eum quasi vilem negligere ac fastidire, quia pretiosa possessio est. Et merito pretiosa, cuius fructus non caducus & temporalis, sed stabilis atque æternæ salutis est. Cole ergo possessionem tuam, vt sint tibi agri. *Alliga sermonem tuum, ne luxuriet, ne lasciuiat, & multiloquio peccata sibi colligat.* Sit restrictor, & ripis suis coerceatur. Cito lutum colligit amnis exundans. Alliga sensum tuum, non sit remissus ac defluus, ne dicatur de te: [Esai. 1.] *Non est malagma apponere, neque oleum, neque alligaturam.* Habet suas habenas mentis sobrietas, quibus regitur & gubernatur. Sit ori tuo ostium, claudatur vbi oportet: & obseretur diligentius, ne quis in iracundiam excitet vocem tuam, & cōtumeliam rependas contumeliæ. [Eccl. 20. Psal. 4.] Audisti hodie lectum: *Irascimini & nolite peccare.* [C] [Ephes. 4] Ergo & si irascimur, quia affectus naturæ est, non potestatis: malum sermonem non proferamus de ore nostro, ne in culpam ruamus. Sed iugum sit verbis tuis & statera, hoc est, humilitas atque mensura, vt lingua tua menti subdita sit. Restringatur habenæ vinculis, frænos habeat suos, quibus reuocari possit. Admensuram sermones proferat, libra examinatos iustitiæ: vt sit grauitas in sensu, in sermone pondus, atque in verbis modus.

Orationem non affectus promat, sed ratio, hinc enim insidias loquenti tendit hostis inuisibilis.

CAPVT IV.

HÆc si custodiat aliquis, fit mitis, mansuetus, modestus. [Eccl. 20. Eccl. 28. Iacob. 1. Esai. 50. Eccl. 18] Custodiendo enim os suum, & retinendo linguam suam, nec prius loquendo quam interrogetur & expendat atque examinet verba sua, si dicendum hoc si dicendum aduersus hunc, si tempus sermonis sit huius, [D] is profecto exercet modestiam, ac mansuetudinem, & patientiam: vt non ex indignatione & ira in sermonem erumpat, non alicuius passionis indicium det in verbis suis, non ardorem libidinis flammare in sermone suo indicet & inesse dictis suis stimulos iracundiæ: postremo ne sermo qui commendare, interiora debet vitium alibi, quod esse in moribus, aperiat & prodat. Tunc enim maxime insidiatur aduersarius quando videt nobis passiones aliquas generari & tunc fomites mouet, laqueos parat. [Eccl. 11. 1 Pet. 5. Psal. 90] Vnde non immerito (sicut audistis hodie legi) Propheta dicit: *Quia ipse liberauit me de laqueo venantium & à verbo aspero* Symmachus irrationis verbum dixit, alij perturbationes. Laqueus aduersarij est sermo noster. sed etiam ipse non minus aduersarius est nobis. Loquimur plerumque quod excipiat inimicus, & quasi nostro gladio nos vulneret. Quanto tolerabilius est, alieno gladio quam nostro perire? [E] Explorat ergo aduersarius nostra arma, & acuit sua tela. Si viderit mouerit me, inserit aculeos suos, vt seminaria iurgiorum excitet. Si emisero verbum indecorum, laqueum suum stringit. Interdum mihi quasi escam proponit, vindictæ possibilitatem vt dum vindicare cupio, ipse me inseram laqueo, & nodum mihi mortis adstringam. Si quis ergo hunc aduersarium sentit præsentem esse, tunc magis custodiam adhibere debet ori suo, ne det locum aduersario. [Psal. 38. Ephes. 4] Sed non multi hunc vident.

Quod etiam carnales inimicos, cum nos instinctu diaboli ad conuicia prouocant, patientia superare debeamus.

CAPVT V.

SEd etiam ille cauendus est, qui videri potest, quicumque irritat, quicumque incitat, quicumque exasperat, quicumque incentiua luxoriæ aut libidinis suggerit. [F] Quando ergo aliquis nobis conuiciatur, lacessit, ad violentiam prouocat, ad iurgium vocat: tunc silentium exerceamus, tunc muti fieri non erubescamus. Peccator est enim qui nos prouocat, qui iniuriam facit, & nos similes sui fieri desiderat. Denique si taceas, si dissimules, solet dicere: [Rom 16. Pro. 26.] *Quid taces? Loquere, si audes. Sed non audes: mutum es, elinguem te feci.* Si ergo taceas, plus rumpitur: victum se reputat, irrisum, posthabitum, atque illusum. Si respondeas, superiorem se factum arbitratur, quia parem inuenit. Si enim taceas, dicetur: Ille conuiciatus est huic, contempsit iste. Si referas contumeliam, dicetur: Ambo conuiciati sunt. Vterque condemnatur, nemo absoluitur. Ergo illius est studium, vt irritet, vt similia illi loquar, similia agam: iusti est autem dissimulare, nihil loqui, tenere fructum bonæ conscientiæ plus committere bonorum iudicio, quam criminantis insolentiæ [Psal. 38] contentum esse grauitate morum suorum. Hoc est enim silere a bonis quia bene sibi cōscius, falsis non debet moueri: nec æstimare plus ponderis in alieno esse conuicio, quam in suo testimonio. [G] Ita fit, vt etiam humilitatem custodiat. Si autem nolit humilior videri, talia tractat, & dicit ipse secum: Hic ergo me contemnat, & in conspectu meo loquatur talia aduersum me, quasi nō possim ego et aperire os meū. Cur non etiam ego dicam, in quibus eum mortificare possim? Hic ergo mihi iniurias faciat, quasi vir non sim, quasi vindicare me non possim? Hic me criminetur, quasi ego non possim grauiora in eum componere [1. Thess. 5.] Qui talia dicit, non est mitis atque humilis, non est sine tentatione. Tētator eum exagitat, ipse ei tales opiniones inserit. Plerumque adhibet hominem nequam spiritus, qui hæc illi dicat. Sed tu in petra fixum vestigium tene. Etsi seruus conuicium dicat, iustus tacet. Etsi infirmus contumeliam faciat, iustus tacet. [Pro. 11. Rom 12] Etsi pauper criminetur iustus non respondet. Hæc sunt arma iusti, vt cedendo vincat. Sicut periti iaculandi cedentes solent vincere, & fugientes grauioribus sequentem ictibus vulnerare.

Exemplum patientiæ Dauid.

CAPVT VI.

[H] [Ps. 38.] QVid enim est opus moueri, cum audimus conuicia? Cur non imitemur dicentem: *Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis?* [2. Reg. 16.] An hoc dixit tantummodo, non etiam fecit Dauid? Immo & fecit. Nam cum ei conuiciaretur Semei filius Gera filij Iemini, tacebat Dauid: & quāuis septus armatis, non retorquebat conuicium, non vltionem quærebat, [Ibidem Psal. 38. 2. Reg. 16.] eousque vt dicente sibi Saruiæ filio quod vindicare in eum vellet, non permiserit. Ibat ergo tamquam mutus & humiliatus, ibat tacens: nec mouebatur, cum vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Non ergo mouebatur conuiciis, qui abundat bonorum operum conscientia. Itaque is qui cito iniuriis mouetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaque qui con-

tem-

A temnit iniuriam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat, ita dispicit: quia autem dolet, quasi senserit, torquetur.

Quod Psalmus trigesimus octauus non solum silentij laude, sed etiam contemptu rerum valde sit mirabilis.

CAPVT VII.

NEque improuide ad vos filios meos scribens, huius Psalmi procemio vsus sum. Quem Psalmum propheta Dauid sancto Idithum canendum dedit, ego vobis tenendum suadeo, delectatus eius sensu profundo & virtute sententiarum. (Psal. 38. 1. Par. 16. & 25.) Aduertimus enim ex his quæ breuiter libauimus, & silendi patientiam, & opportunitatem loquendi, & in posterioribus contemptum diuitiarum quæ maxima virtutum fundamenta sunt, hoc Psalmo doceri. Dum igitur hunc Psalmum considero, successit animo de Officiis scribere. De quibus etiam si quidam
B philosophiæ studentes scripserunt vt Panætius & filius eius apud Græcos, Tullius apud Latinos, non alienum duxi à nostro munere, vt & ipse scriberem. (1. Cor. 4) Et sicut Tullius ad erudiendum filium, ita ego quoque ad vos informandos filios meos. Neque enim minus vos diligo, quos in Euangelio genui, quam si coniugio suscepissem. Non enim vehementior est natura ad diligendum, quam gratia. Plus certe diligere debemus quos perpetuo nobiscum putamus futuros, quam quos in hoc sæculo tantum. Illi degeneres nascuntur frequenter, qui dedeceant patrem: vos autem elegimus, vt diligamus. (Eccl. 22) Itaque illi necessitate diliguntur, quæ non satis idonea atque diuturna est ad perpetuitatem diligendi magistra: vos iudicio, quo magnum charitati pondus ad vim diligendi adiungitur probare quos, diligas, & diligere quos elegeris.

Quod nomen officij, non solum philosophis, sed etiam nostris vsitatum sit.

CAPVT. VIII.

C ERgo quoniam personæ conueniunt, videamus vtrum res ipsa conueniat scribere de officiis: & vtrum hoc nomen philosophorum tantummodo scholæ aptũ sit, an etiam in scripturis reperiatur diuinis. Pulchrè itaque dum legimus hodie Euangelium (quasi adhortaretur ad scribendum) Spiritus sanctus obtulit nobis lectionem, qua confirmaremur etiam in nobis officium dici posse. (Luc. 1) Nam cum Zacharias sacerdos obmutuisset in templo, & loqui non posset, *Factum est,* inquit, *vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam* Legimus igitur officium dici à nobis posse. Nec ratio ipsa abhorret, quandoquidem officium ab efficiendo dictum putamus, quasi efficium: sed propter decorem sermonis vna immutata littera, officium nuncupari. Vel certe, vt ea agas, quæ nulli officiant, prosint omnibus.

Officij diuisio, & honestum atque vtile vnde metiantur Christiani.

D CAPVT. IX.

OFficia autem ab honesto & vtili duci existimarunt, & de iis duobus eligere, quid præstet. Deinde incidere, vel duo concurrant honesta, & duo vtilia: & quæratur quid honestius, & quid vtilius. Primum igitur in tres partes officium diuiditur: honestum, & vtile, & quid præstantius. Deinde hæc tria in quinque genera diuiserunt, in duo honesta, & duo vtilia, & eligendi iudicium. Prima igitur pertinere dicunt ad decus honestatemque vitæ, secunda ad vitæ commoda, copias, opes, facultates. De iis eligendi subesse iudicium. Hæc illi. Nos autem nihil omnino nisi quod deceat & honestum sit futurorum magis quam præsentium metimur formula: nihilque vtile, nisi quod ad vitæ illius æternæ
E prosit gratiam definimus; non quod ad delectationem præsentis. (Phil. 3.) Neque aliqua commoda in facultatibus & copiis opum constituimus, sed incommoda hæc putamus si non reiiciantur: eaque oneri magis cum sint æstimari, quam dispendio cum erogantur. Non superfluum igitur scriptionis nostræ est opus, quia officium diuersa æstimamus regula atque illi æstimauerunt. Illi sæculi commoda in bonis ducunt, nos hæc etiam in detrimentis: quoniam qui hic recipit bona, vt ille diues, illic cruciatur: & Lazarus qui mala hic pertulit, illic consolationem inuenit. (Luc. 16.) Deinde qui illa non legunt, nostra legent si volunt: qui non sermonum supellectilem, neque artem dicendi, sed simplicem rerum exquirunt gratiam. (1. Cor. 2)

De decoro, & quod primum officium sit, lingua moderatio.

CAPVT X.

DEcorum autem in nostris scripturis primo constitui loco (quod Græce πρέπον dicitur) instruimur & docemur, legentes: *Te decet hymnus Deus Syon,* Vel Græce: *σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ θεὸς ἐν Σιών.* (Psal. 64. Tit. 2. Heb. 2.) Et Apostolus ait: *Loquere quæ*
F *decent sanam doctrinam.* Et alibi: *Decebat autem eum per quem omnia, & propter quē omnia, multis filijs in gloriam adductis, ducem salutis eorum per passionem consummari.* Numquid prior Panætius, numquid Aristoteles, qui & ipse disputauit de officio, quam Dauid: (Psal. 38.) cum & ipse Pythagoras, qui legitur Socrate antiquior. Prophetã secutus Dauid, legẽ silentij dederit suis? Sed ille, vt per quinquennium discipulis vsum inhiberet loquendi: Dauid autẽ non vt naturæ munus imminueret, sed vt custodiam proferendi sermonis doceret. Et Pythagoras quidem, vt non loquendo loqui doceret; Dauid, vt loquendo magis disceremus loqui. Quomodo enim sine exercitio doctrina, aut sine vsu profectus? Qui disciplinam bellicam vult assequi, quotidie exercetur armis, & tanquã in procinctu positus præludit prælium, & velut coram posito prætendit hoste: atque ad peritiam vireisque iaculandi, vel suos explorat lacertos, vel aduersariorum declinat ictus, & vigilanti excipit obtutu. Qui nauim in mari regere gubernaculis studet, vel remis ducere, prius in fluuio præludit. Qui canẽ-
G di suauitatem & vocis affectant præstantiam, prius sensim canendo vocem excitant. Et qui viribus corporis, legitimoque luctandi certamine coronam petunt, quotidiano vsu palestræ durantes membra, nutrientes patientiam, labori assuescũt. Nec non ipsa natura nos in paruulis docet, quod prius sonos meditantur loquẽdi, vt loqui discant. itaque sonus exercitatio quædam & palæstra vocis est. Ita ergo qui volunt discere cautionem loquendi, quod naturæ est non negent, quod custodiæ est exerceant vt qui in speculo sunt, speculando intendant, non dormiendo. Omnis enim res propriis ac domesticis exercitijs augentur. (Pro. 18.) Ergo Dauid tacebat, non semper, sed pro tempore non iugiter, neque omnibus, sed irritanti aduersario, prouocanti peccatori non respondebat. (Pro. 26. Ps. 37.) Et sicut alibi ait: *Loquentes vanitatem & cogitantes dolum, non audiebat quasi surdus, & quasi mutus non aperiebat illis os suum.* Quia & alibi habes: *Noli respondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne similis illi fias.* (Pro. 26. Psal. 49) Primum igitur officium est, loquendi modus. Hoc sacrificium laudis Deo dependitur, hoc reuerentia exhibetur, cum scripturę diuinæ leguntur, hoc honorantur parentes. Scio loqui plerosque, cum tacere nesciant. (Esai. 30)
H *Rarum est tacere quemquam cum sibi non prosit loqui. Sapiens vt loquatur, multa prius considerat, quid dicat, aut cui dicat, quo in loco, quo tempore. Est ergo & tacendi & loquendi modus:* est etiam in factis modus. (Eccl. 3.) Pulchrum est igitur tenere mensuram officij.

Officium omne, aut medium aut perfectum esse.

CAPVT XI.

OFficium autem omne, aut medium, aut perfectum est: quod æque scripturarum auctoritate proba-

A *Phil. 3.* re possimus. Habemus etenim in Euangelio dixisse Dominum: *Si vis in vitam æternam venire, serua mandata. Dicit ille: Quæ? Iesus autem dixit illi. Non homicidium facies, non adulterabis non facies furtum. non falsum testimonium dices: honora patrem & matrem: & diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Hæc sunt media officia, quibus aliquid deest. Denique dicit illi adolescens: *Omnia hæc custodiui a iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade, vende bona tua, & da* *Ibidem* *pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni sequere me.* Et supra habes scriptum, *vbi diligendos inimicos: & orandum dicit pro calumniantibus & persequentibus nos, & benedicere male-* *Mat. 5.* *dicentibus:* Hoc nos facere debemus, *si volumus perfecti esse,* *Ibidem* *sicut pater noster qui in cælo est qui super bonos & malos solem suum iubet radios suos effundere. & pluuia & rore terras vniuersorum sine vlla discretione pinguescere.* Hoc est igitur perfectum officium, quod κατόρθωμα dixerunt Græci, quo corriguntur *Esai. 58* omnia, quæ aliquos potuerunt lapsus habere. Bona etiam misericordia, quæ & ipsa perfectos facit, quia imitatur perfectum patrem. Nihil tam commendat Christianam animam, quam misericordia. Primum in pauperes, vt communes iudices partus naturæ, quæ omnibus ad vsum generat fructus terrarum: vt quod habes, largiaris paupe- B ri, & consortem & conformem tuum adiuues. Tu nummum *Luc. 6.* largiris, ille vitam accipit: tu pecuniam das, ille substantiam suam æstimat. Tuus denarius, census illius est. Ad hæc plus ille tibi confert, cum sit debitor salutis: Si nudum *Eccl. 4.* vestias, teipsum induis iustitiam Si peregrinum sub tectum inducas tuum, si suscipias egentem: ille tibi acquiret sanctorum amicitias & æterna tabernacula. Non mediocris ista gratia. Corporalia seminas, & recipis spiritalia Miratis iudicium. Domini de sancto Iob? mirate virtu- *Esa. 58* *Deu. 14* *Luc. 16.* *2. Cor. 9* *Iob 29.* tem eius, qui poterat dicere: *Oculus eram cæcorum, pes claudorum. Ego eram infirmorum pater, velleribus agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum.* Foris non habitabat peregrinus: ostium meum omni venienti patebat. Beatus plane, de cuius domo numquam vacuo sinu pauper exiuit. Neque enim quisquam magis beatus, quam qui intelligit super *Psal. 40* *Pro. 19.* pauperis necessitatem & infirmi atque inopis ærumnam. In die iudicij habebit salutem à Domino, quem habebit suæ debitorem misericordiæ.

C *Non externis, sed internis & æternis bonis æstimatur felicitas.*

Capvt. XII.

SEd plerique reuocantur ab officio dispensatricis misericordiæ, dum putant hominis actus non curare Dominum, aut nescire eum quid in occultis geramus, quid teneat nostra conscientia: aut iudicium eius nequaquam iustum videri, quando peccatores diuitijs abunda- *Psal. 72* re vidēt, gaudere honoribus, sanitate, liberis: contra autē iustos inopes degere, inhonoros, sine liberis, infirmos corpore, luctu frequenti. Nec mediocris ea quæstio, quandoquidem tres illi reges amici Iob, propterea eum peccatorem pronunciabant, quia inopem factum ex diuite, orbatum liberis ex fœcundo parente, perfusum vlceribus, in horrentem vibicibus, exaratum vulneribus à capite vsque ad pedes videbant. Quibus hanc sanctus Iob proponit assertionem: *Si ego propter peccata mea* *Iob 2.* *Iob 4.* *Iob 8.* *hæc patior, cur impij viuunt? Inueterauerunt autem, & in diuitiis semen eorum secundum voluntatem, filij eorum in oculis, domus* D *eorum abundant, timor nusquam. flagellum autem à Domino non* *Iob 21.* *est in ipsis.* Hæc videns infirmus corde exagitatur, & studium auertit suum, Cuius dicturus sermones, ante sanctus præmisit Iob, dicens: *Portate me, ego autem loquar, deinde* *Ibidem* *videte me.* Nam & si arguor, quasi homo arguor. Portate ergo onus sermonum meorum. Dicturus enim sum, quod non probo: sed ad vos redarguendos proferam sermones iniquos. Aut certè; quia ita est verius. Quid enim? Numquid ab homine arguor? hoc est, Homo me non potest redarguere, quia peccaui, & si argui dignus *Iob. 9* sum: quia non ex euidenti culpa arguitis, sed ex iniustis æstimatis merita delictorum. Videns ergo infirmus abundare iniustos successibus prosperis, se autem atteri, E *Iob. 21* dicit Domino: *Discede à me. vias tuas scire nolo.* Quid prodest, quia seruimus ei? Aut quæ vtilitas, quia occurrimus ipsi? In manibus eorum omnia bona, opera autem impio- *Plato l. 2. de Rep.* rum non videt. Laudatur in Platone, quod in politia sua posuit, eam qui contra iustitiam disputandi partes recepisset, postulare veniam dictorum quæ non probaret, & veri inueniendi atque examinandæ disputationis gratia, illam sibi impositam personam dicere, Quod eousque Tullius probauit, vt ipse in libris quos scripsit de Republica, eam sententiam dicendam putauerit. Quanto antiquior illis Iob, qui hæc primus reperit, nec eloquentiæ phalerandæ gratia, sed veritatis probandæ præ- *Iob. 20* mittenda existimauit? Statimque ipse quæstionem enodem reddidit, subiiciens, *quod extinguatur lucerna impio-* *Ibidem* *rum, futura & fit eorum euersio:* non falli Deum doctorem sapientiæ & disciplinæ, sed esse veritatis iudicem. Et ideo non secundum forensem abundantiam æstimandam beatitudinem singulorum, sed secundum interiorem conscientiam, quæ innocentium & flagitiosorum me- *Ibidem.* rita discernit, vera atque incorrupta pœnarum præmio- F *Ibidem.* rumque arbitra. *Moritur innocens in potestate simplicitatis suæ, in abundantia propria voluntatis. sicut adipe repletam animam gerens.* At vero peccator quamuis foris abundet, & delicijs diffluat, odoribus fragret, in amaritudine animæ vitam exigit, & vltimum diem claudit, nihil secum eorum quæ epulatus fuerat referens, bonorum nihil secum auferens, nisi scelerum suorum pretia. Hæc cogitans, nega, si potes, diuini esse iudicij remunerationem. Ille suo affectu beatus, hic miser: ille suo iudicio absolutus, hic *Iob 37.* *Psa. 54.* reus: ille in exitu lætus, hic mœrens. Cui absolui potest, qui nec sibi innocens est? *Dicite,* inquit, *mihi, vbi est protectio tabernaculorum eius. Signum eius non inuenietur.* Vita etenim facinorosi, vt somnium. Aperuit oculos, transiuit requies *Luc. 12.* eius, euanuit delectatio: licet ipsa quæ videtur etiam dum viuunt impiorum requies in inferno sit. *Viuentes enim in inferna descendunt.* Vides conuiuium peccatoris, interroga conscientiam eius. Nonne grauius omnibus fœtet sepulchris? Intueris lætitiam eius, & salubritatem integritatis corporis, filiorum atque opum abundantiam: introspice vlcera & vibices animæ eius, cordisque mœstitudinem. Nā G de opibus quid loquar, cum legeris: Quia *non in abundan-* *Iob 20.* *Eccl. 5.* *tia est vita eius:* cum scias quia etsi tibi videatur diues, sibi pauper est, & tuum iudicium suo refellat? De multitudine quoq; filiorū, & de indolentia quid loquar, cum se ipse lugeat, & sine hærede futurum iudicet; cum imitatores sui successores suos esse nolit? Nulla .n. hæreditas peccatoris. Ergo impius ipse sibi pœna est, iustus autē ipse sibi gloria & vtrique aut bonorum aut malorum operum merces ex seipso soluitur.

Deum, etiam cum non putatur, regere omnia quæ creauit.

Capvt XIII.

SEd reuertamur ad propositum, ne diuisionem factum præterijsse videamur, quia occurrimus opinioni eorum qui videntes sceleratos quosque diuites, lætos, honoratos, potentes, cum plerique iustorum egeant, atque infirmi sint; putant vel nihil Deum cu- H rare de nobis, vt Epicuræi dicunt: vel nescire actus hominum, vt flagitiosi putant: vel si scit omnia, iniquum esse iudicem, vt bonos egere patiatur, abundare improbos. Nec superfluus velut quidam excursus fuit, vt opinioni huiusmodi, ipsorum affectus responderet, quos beatos iudicant, cum ipsi se miseros putent. Arbitratus *Diog. Laer. in vita Aristotel.* enim sum, quod ipsi sibi facilius quam nobis crediderint. Quo decurso, procliue æstimo, vt refellam cetera. Et primo eorum assertio em, qui Deum putant curam mundi nequaquam habere, sicut Aristoteles asserit vsque ad lunam eius descendere prouidentiam. Et quis operatur negligat operis sui curam? Quis deserat & destituat quod ipse condendum putauit? Si iniuria est regere, nonne est maior iniuria fecisse? cum aliquid non fecisse nulla iniustitia sit, non curare quod feceris, summa inclementia. Quod si aut Deum creatorem su-

A um abnegant, aut ferarum & bestiarum se haberi ounero censent: quid de illis dicamus, qui hac se condemnant iniuria? [Virg. li. 4. Geor.] Per omnia Deum ire ipsi asserunt, & omnia in virtute eius consistere, vim & maiestatem eius per omnia elementa penetrare, terras, cælum, maria: & putant iniuriam eius, si mentem homini, qua nihil nobis ipse præstantius dedit, penetret, & diuinæ maiestatis ingrediatur scientia? Sed horum magistrum velut ebrium, & voluptatis patronum, ipsi qui putantur sobrii, irrident philosophi. [Arist. l. 11. Metaphys.] Nam de Aristotelis opinione quid loquar, qui putat Deum suis contentum esse finibus, & præscripto regni modo degere, vt poëtarum loquuntur fabulæ, qui mundum in tres ferunt esse diuisum: vt alij cælum, alij mare, alij inferna coercenda imperij sorte obuenerint, eosque cauere, ne vsurpata alienarum partium sollicitudine, inter se bellum excitent. Similiter ergo asserit, quod terrarum curam non habeat, sicut maris vel inferni non habet. Et quomodo ipsi excludunt quos sequuntur poëtas?

B

Deum nihil præterire & scripturarum testimonijs, & solis comprobatur exemplo, qui licet creatura sit, tamen vel lumine, vel calore cuncta penetrat.

Capvt. XIV.

SEquitur illa responsio, vtrum Deum, si operis sui cura non prætereat, prætereat scientia. Ergo qui plantauit aurem, non audit? qui finxit oculum, non videt, non considerat? Non præterit hæc vana opinio sanctos prophetas. Denique Dauid inducit eos loquentes, quos superbia inflatos asserit. Quid enim tam superbum, quam cum ipsi sub peccato sint, alios indigne ferant peccatores viuere? [Psa. 93.] dicentes: *Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur?* [Ibidem] Et infra: Et dixerunt, *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* [Ibidem] Quibus respondet Propheta, dicens: [Ibidem] *Intelligite nunc insipientes in populo; & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* C Qui ea quæ vana sunt deprehendit, ea quæ facta sunt nescit, & ignorat quod ipse fecit? Potest opus suum ignorare artifex? Homo est, & in opere suo latentia deprehendit, & Deus opus suum nescit? Altius ergo profundum in opere, quam in auctore. Et fecit aliquid quod supra se esset, cuius meritum ignoraret auctor, cuius affectum nesciret arbiter? Hæc illis. Ceterum nobis satis est ipsius testimonium, qui ait: [Hier. 17] *Ego sum scrutans corda & renes.* [Luc. 5.] Et in Euangelio quod ait Dominus Iesus: [Luc. 6] *Quid cogitatis mala in cordib. vestris?* Sciebat enim quod cogitarent mala. Denique Euangelista testatur, dicens: *Sciebat enim Iesus cogitationes eorum.* Horum non poterit satis mouere opinio si facta eorum consideremus. Nolunt supra se esse iudicem, quem nihil fallat: nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occulta sua prodi. Sed etiam Dominus sciens opera eorum, tradidit eos in tenebras. In nocte, inquit, erit fur. [Iob. 24.] Et oculus adulteri seruabit tenebras, dicens: [Ibidem.] *Non considerabit me oculus: & latibulum personæ opposuit sua.* D *Omnis enim qui male agit, lucem fugit, diligit tenebras*, [Ioan. 3.] studens latere: cum Deum latere non possit, qui intrat profundum abyssi, & intra hominum mentes, non solum tractata, sed etiam voluenda cognoscit. Denique & ille qui dicit in Ecclesiastico: [Eccl. 23] *Quis videt me? & tenebræ cooperiunt me. & parietes, quem vereor?* quamuis in lecto positus hæc cogitet, vbi non putauerit, comprehenditur. [Ibidem.] *Et erit*, inquit, *dedecus, quod non intellexerit timorem Dei.* Quid autem tam stolidum, quam putare quod Deum quidquam prætereat: cum sol, qui minister luminis est, sed etiam abdita penetret, & in fundamenta domus vel secreta conclauia vis caloris eius irrumpat? Quis neget verna temperie tepefieri interiora terrarum, quas glacies hiberna constrinxerat? Norunt ergo arborum occulta vim caloris vel frigoris, adeo vt radices arborum aut vrantur frigore, aut fotu solis virescant. [Eccl. 23.] Denique vbi clementia cæli arriserit, varios terra se fundit in fructus. E Si igitur radius solis fundit lumen suum super omnem terram, & in ea quæ clausa sunt se inserit, nec vectibus ferreis aut grauium valuarum obicibus, quo minus penetret impeditur: quomodo non potest intelligibilis Dei splendor in cogitationes hominum & corda semet, quæ ipse creauit, inserere? sed ea quæ ipse fecit, non videt, & fecit vt meliora sint quæ facta sunt, & potentiora, quam ipse est qui ea fecit, vt possint quando volunt cognitionem sui operatoris latere. Tantam ergo virtutem & potestatem inseruit mentibus nostris, vt eam comprehendere cum velit ipse non possit?

His quibus displicet quod bonis male, & malis sit bene, satisfacere debere Lazari & Pauli exempla.

Capvt. XV.

DVo absoluimus: & vt arbitramur, non incongrue nobis huiusmodi cecidit disputatio. F Tertium genus quæstionis residet huiusmodi. Cur peccatores abundent opibus & diuitijs, [Psal. 72.] epulentur iugiter, sine mœrore, sine luctu: iusti autem egeant, & afficiantur aut coniugum amissione, aut liberorum. [Luc. 16.] Quibus satisfacere debuit illa Euangelij parabola, quod diues bysso & purpura induebatur, & epulas copiosas exhibebat quotidie, pauper autem plenus vlceribus de mensa eius colligebat reliquias. Post obitum vero vtriusque, pauper erat in sinu Abrahæ requiem habens, diues in supplicijs. Nonne euidens est, meritorum aut præmia aut supplicia post mortem manere? Et recte, quia in certamine labor est, post certamen alijs victoria, alijs ignominia. Numquid priusquam cursus conficiatur, palma cuiquam datur, aut defertur corona? Merito Paulus: *Certamen*, inquit, *bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod reliquum, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex.* [2. Tim. 4.] *Non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius.* [2. Tim. 4.] *In illa*, inquit, *die reddet*, non *hic*. Hic autem in laboribus, in periculis, in naufragijs, quasi athleta bonus decertabat: quia sciebat, quoniam G *per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* [Act. 14.] Ergo non potest quis præmium accipere, nisi legitime certauerit: [2. Tim. 2.] nec est gloriosa victoria, nisi vbi fuerint laboriosa certamina.

Commemoratis beatitudinibus de Euangelio, hic laborem dicit esse, mercedem in cælo, ponens exemplum athletarum & spectatorum.

Capvt XVI.

NOnne iniustus est, qui ante quærat præmium, quam certamen fecerit absolutum? Ideoque Dominus in Euangelio ait: [Mat. 5] *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Non dixit: Beati diuites, sed pauperes. Inde incipit beatitudo iudicio diuino, vnde ærumna æstimatur humano. *Beati qui esuriunt, quia ipsi saturabuntur. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem habebunt. Beati misericordes, quoniam ipsis miserebitur Deus.* [Ibidem] *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* H *Beati estis, cum vobis maledicent homines, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos, propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælo.* Futuram, non præsentem: in cælo, non in terra mercedem promisit esse reddendam. Quid alibi poscis, quod alibi debetur? Quid præpropere coronam exigis, antequam vincas? Quid detergere puluerem? quid requiescere cupis? Quid epulari gestis, antequam stadium soluatur? Adhuc populus spectat, adhuc athletæ in scammate sunt. & tu iam otium petis? Sed forte dicas: Cur impij lætantur? cur luxuriantur? cur etiam ipsi non mecum laborant? Quoniam qui non subscripserint ad coronam, non tenentur ad laborem certaminis: quia in stadium non descenderint: non se perfundunt

A oleo, non obliniunt puluere. Quos manet gloria, expectat iniuria, Vnguentati spectare solent, non decertare: non solem, æstus, puluerem, imbresque perpeti. Dicant ergo & ipsis athletæ: Venite, nobiscum laborate. Sed respondebunt spectatores: Nos hic interim de vobis iudicamus: vos autem sine nobis coronæ (*si viceritis*) gloriam vendicabitis. Isti igitur qui in delicijs, qui in luxuria, rapinis, quæstibus, honoribus, studia posuerunt sua, spectatores magis sunt, quam præliatores. Habent lucrum laboris, fructum virtutis non habent. Fouent otium, astutia & improbitate aggerant diuitiarum aceruos, sed exoluent
Iob 21. Psal. 3. 1 Cor. 13.
(*serò licet*) nequitiæ suæ pœnam. Horum requies in inferno, tua vero in cælo. Horum domus in sepulchro tua in paradiso. Vnde pulchre vigilare eos in tumulo Iob dixit: quia soporem quietis habere non possunt, quem ille dormiuit, qui resurrexit. Noli igitur vt paruulus sapere, vt paruulus loqui, vt paruulus cogitare, vt paruulus tibi vendicare ea quæ sunt posterioris ætatis. Perfectorum est corona. Expecta, vt veniat quod perfectum est, quando non
B
Ibidem. Psal. 72.
per speciem & in ænigmate, sed facie ad faciem formam ipsam redopertæ veritatis possis agnoscere. Tunc qua causa ille diues fuerit, qui erat improbus & raptor alieni, qua causa potens alius, qua causa ille abundauerit liberis, ille fultus honoribus, reuelabitur. Fortasse vt dicatur raptori: Diues eras, qua causa aliena rapiebas? Egestas non compulit, inopia non coegit. Nonne ideo te diuitem feci, vt excusationem habere non possis? Dicatur etiam potenti: Cur non adfuisti viduæ, orphanis quoque iniuriam patientibus? Numquid tu infirmus eras? Numquid nõ poteras subuenire? Ideo te feci potentem, non vt inferres violentiam, sed repelleres. Nonne tibi scriptum est: *Eripe*
Eccl. 4. Psal. 81.
iniuriam patientem? Nõne tibi scriptum est: *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoru liberate?* Dicatur etiam abun-
Mich. 6.
danti liberis: *Honoribus cumulaui te salubritatem corporis concessi tibi, cur non secutus es præcepta mea? Famule meus quid feci tibi aut quid contristaui te?*
Psal. 93.
Nonne ego tibi liberos dedi, honores contuli, salutem donaui? Cur me negabas? Cur æstimabas quod ad scientiam meam quæ gereres non peruenirent? Cur tenebas dona mea, despiciebas mandata mea. Denique de Iuda proditore hæc colligere licet,
C
Mat. 10. Ioan. 13. Psal. 50.
qui & Apostolus inter duodecim electus est, & loculos pecuniarum, quas pauperibus erogaret, commissos habebat, ne videretur, aut quasi inhonoratus, aut quasi egenus Dominum prodidisse. Et ideo vt iustificaretur in eo Dominus, hæc ei contulit, vt non quasi iniuria exasperatus, sed quasi præuaricatus gratiam, maiori esset offensæ obnoxius.

Adolescentiu officia, & exempla huic ætati proposita.

Capvt. XVII.

Eccl. 7. Prou. 1. 1. Pet. 5.
QVoniam igitur & pœnam improbitati, & virtuti sorte præmium satis claruit: de officijs aggrediamur dicere, quæ nobis ab adolescentia spectanda sunt, vt cum ætate accrescant simul studia bonorum actuum. Est igitur bonorum adolescentium timorem Dei habere, deferre parentibus honorem, habere senioribus reuerentiam; castitatem tueri, non aspernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamento
D
Eccl. 32. Eccl. 11.
sunt minori ætati. Vt enim in senibus grauitas, in iuuenibus alacritas, ita in adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur naturæ. Erat Isaac Deum timens, vtpote Abrahæ indoles, honorem deferens patri vsque adeo, vt aduersus paternam voluntatem nec
Gen. 22. Gen. 37. Gen. 39. Gen. 45.
mortem recusaret. Ioseph quoque cum somniasset quod sol & luna & stellæ adorarent eum, sedulum tamen obsequium deferebat patri: castus ita vt ne sermonem quidem audire vellet nisi pudicum: humilis vsque ad seruitutem, verecundus vsque ad fugam, patiens vsque ad carcerem, remissor iniuriæ vsque ad remunerationem. Cuius tanta verecundia fuit, vt comprehensus à muliere, vestem in manibus eius fugiens mallet relinquere,
Gen. 39. Exod. 4. Hier. 1.
quam verecundiam deponere. Moyses quoque & Hieremias electi a Domino, vt oracula Dei prædicarent po-

E pulo, quod poterant per gratiam, excusabant per verecundiam.

De bono verecundiæ, quod maxime in sancta Dei eminuit genitrice: & quod gestus exterioris hominis per se qualitatem interioris ostendat.

Capvt XVIII.

Eccl. 32.
PVlchra igitur virtus verecundiæ, & suauis gratia quæ non solu in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis, plerumque in verbis refulget. Ipsum vocis sonum libret modestia, ne cuiusquam offendat aurem vox fortior. Denique in ipso canendi genere prima disciplina verecundia est, immo etiam in omni vsu loquendi: vt sensim quis aut psallere, aut canere, aut postremo loqui incipiat, vt verecunda principia commendent processum. Silentium quoque ipsum, in quo est reliquarum virtutum otium, maximus
F
Eccl. 9.
actus verecundiæ est. Denique si aut infantiæ putatur, aut superbiæ, probro datur: si verecundiæ, laudi ducitur. Tacebat in periculis Susanna, & grauius verecundiæ quam vitæ damnum esse putabat; nec arbitrabatur periculo pu-
Dan. 13.
doris tuendam salutem. Deo soli loquebatur, cui poterat casta verecundia eloqui: refugiebat ora intueri virorum. Est enim & in oculis verecundiæ, vt nec videre viros
Eccl. 28.
femina, nec videri velit. Neque vero quisquam solius hãc laudem castitatis putet. Est enim verecundia pudicitiæ comes cuius societate castitas ipsa tutior est. Bonus enim regendæ castitatis pudor est comes: qui si se prætendat ad ea quæ prima pericula sunt, pudicitiam temerari non sinat. Hic primus in ipso cognitionis ingressu Domini ma-
Luc. 1.
trem commendat legentibus, & tamquam testis locuples, dignam quæ ad tale munus eligeretur, adstruit: quod in cubiculo, quod sola, quod salutata ab angelo tacet, & mota est introitu eius, quod ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus virginis. Itaque quamuis esset humilis, præ verecundia tamen non resalutauit, nec vllum responsum retulit, nisi vbi de suscipienda Domini
G
Ibidem.
generatione cognouit: vt qualitatem effectus disceret, non vt sermonem refelleret. In ipsa quoque oratione nostra multum verecundia placet, multum conciliat gratiæ apud Deum nostrum. Nonne hæc prætulit publicanum,
Luc. 18. Ibidem.
& commendauit eum qui nec oculos audebat ad cælum leuare? Ideo iustificatur magis Domini iudicio, quam ille pharisæus, quem deformauit præsumptio. Ideoque oremus in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est
1 Pet. 3. Prou. 2.
ante Deum locuples, vt ait Petrus. Magna igitur modestia, quæ cum sit etiam sui iuris remissior, nihil sibi vsurpans, nihil vendicans, & quodammodo intra vires suas contractior, diues est apud Deum, apud quem nemo diues. Diues est modestia, quia portio Dei est. Paulus quo-
1. Tim. 2.
que mulieres orationem deferre præcepit cum verecundia & sobrietate. Primam hanc & quasi præuiam vult esse orationis futuræ, vt non glorietur peccatoris oratio: sed quasi colore pudoris obducta, quod plus defert verecundiæ de recordatione delicti, eo vberiorem mereatur gratiam. Est etiam in ipso motu, gestu, incessu, tenenda verecundia. Habitus enim mentis in corporis statu cerni-
H
Cic. l. 1. de offic. decor.
tur. Hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contra grauior, & constantior, & purior: & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus. Meministis filij quendam amicum, cum sedulis se videretur commendare officiis,
1. Pet. 3.
hoc solo tamen in clerum à me non receptum, quod gestus eius plurimum dedeceret. Alterum quoque cum in clero reperissem, iussisse me ne vmquam præiret mihi, quia velut quodam insolentis incessus verbere oculos feriret meos. Idque dixi, cum redderetur post offensam muneri. Hoc solum excepi, nec fefellit sententia. Vterque enim ab Ecclesia recessit: vt qualis incessu prodebatur, talis perfidia animi demonstraretur. Namque alter Arianæ infestationis tempore fidem deseruit, alter pecuniæ studio, ne iudicium subiret sacerdotum, se nostrum negauit.

A Prou. 6 gauit. Lucebat in illorum incessu imago leuitatis, species quædam scurrarum percursantium. Sunt etiam qui sensum ambulando imitanẽ histrionicos, gestꝰ & quasi quædã fercula pomparum, & statuarum motus nutantium, vt quotiescumque gradum transferunt, modulos quosdam seruare videantur. Nec cursim ambulare honestum arbitror, nisi cum causa exigit alicuius periculi, vel iusta necessitas. Nam plerumq; festinãtes angelos videmus torquere ora, quibus si causa desit festinationis necessariæ, nævus est iustæ offensionis. Sed non de his dico, quibus rara properatio ex causa nascitur, sed quibus iugis & continuata in naturam vertitur. Nec in illis ego tanquam simulachrorum effigies probo, nec in istis tanquam excussorum ruinas. Est etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigiũ, ita tamen si studium desit atque affectatio, sed motus sit purus ac simplex. Nihil enim fucatum placet. Motũ natura informet. Si quid sane in natura vitij est, industria emendet: vt ars desit, non desit correctio. Quod si B etiam ista spectantur altius, quanto magis cauendum est, ne quid turpe ore exeat? Hoc enim grauiter coinquinat Mat. 15 hominem. Nõ enim cibus coinquinat hominem, sed iniusta obtrectatio, sed verborum obscenitas. Hæc etiã vulgo Ephes. 5 pudori sunt. In nostro vero officio, nullum verbum quod inhoneste cadat, non incutiat verecundiam. Et non solũ nihil ipsi indecorum loqui, sed ne aurem quidem debemus Gen. 39 huiusmodi præbere dictis: sicut Ioseph ne incõgrua suę audiret verecundiæ, veste fugit relicta: quoniam qui delectat audire, alterum loqui prouocat. Intelligere quoque quod turpe sit, pudori maximo est: Spectare vero si quid huiusmodi fortuito accidat, quanti horroris est? Quod ergo in alijs displicet, numquid potest in seipso placere? Hæc ipsa natura nos docet, quæ perfecte quidem omnes partes nostri corporis explicauit: vt & necessitati Eccl. 17 consuleret, & gratiam venustaret. Sed tamen eas quæ decoræ aspectu forent, in quibus formæ apex quasi in arce quadam locatus, & figuræ suauitas, & vultus species eminere, operandique vsus esset paratior, obuias atque 1 Cor. 12 apertas reliquit: eas vero in quibus esset naturalis obsequium C necessitatis, ne deforme sui præberent spectaculum, partim tanquam in ipso amandauit atque abscondit Gen. 3 corpore, partim docuit & suasit regendas. Nonne igitur ipsa natura est magistra verecundiæ? Cuius exemplo modestia hominum (quam à modo scientiæ quid deceret appellatam arbitror) id quod in hac nostri corporis fabrica Gen. 6 abditum reperit, operuit & texit: vt ostium illud tegebatur, quod ex transuerso faciendum in arca illa Noe iusto dictum est: in qua vel Ecclesiæ vel nostri figura est corporis: per quod ostium egeruntur reliquiæ ciborum. Ergo naturæ opifex, sic nostræ induit verecundiæ, sic decorum illud & honestum in nostro custodiuit corpore, vt velut ductus quosdam aquæ, exitus cuniculorum nostrorum post tergum relegaret, atque ab aspectu nostro auerteret, ne purgatio ventris visum oculorum offen1.Cor.12 deret. De quo pulchre Apostolus ait: *Quæ videntur, inquit membra corporis infirmiora ignobiliora, necessariora sunt: & quæ Li. 1 de Noe & arc. c. 8 putamus ignobiliora esse membra corporis, his abundantiorem honorem circumdamus; & quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem habent.* Etenim imitatione naturæ industria auxit gratiam. Quod alio loco etiam altius interpretati D sumus, vt non solum abscondamus ab oculis, verum etiam quæ abscondenda accepimus, eorum indicia vsusque membrorum suis appellationibus nuncupare indecorũ putemus. Denique si casu aperiantur hæ partes, confunditur verecundia: si studio, imprudẽtia æstimatur. Vnde Gen. 9 & filius Noe Cham offensam retulit, quia nudatum videns patrem risit. Qui autem operuerunt patrem, acceperunt Cic. l. 1 de offic. benedictionis gratiam. Ex quo mos vetus in vrbe Roma, & in plerisque ciuitatibus fuit, vt filij puberes cum parentibus, vel generi cum soceris non lauarent, ne paternæ reuerentiæ auctoritas minueretur: licet plerique se & in lauacro quantum possunt tegant, ne vel illic vbi nudum totum est corpus, huiusmodi intecta sit portio. Sacerdotes quoque veteri more, sicut in Exodo legimus, brachas accipiebant, sicut ad Mosen dictum est à E Exo. 28 Domino: *Et facies illis brachas lineas, vt tegatur turpitudo corporis. A lumbis vsque ad femora erunt, & habebit eas Aaron & filij eius, cum intrabunt in tabernaculum testimonij, & cum accedent sacrificare ad aram sanctuarij: & non inducent super se peccatum, ne moriantur.* Quod nonnulli nostrorum seruare adhuc feruntur. Nam plerique spiritali interpretatione ad cautionem verecundiæ, & custodiam castitatis, dictum arbitrantur.

In omnibus actis viriliter agendum, nec quidquam affectatum aut femineum attentandum.

Capvt. XIX

Delectauit me diutius in partibus demorari verecundiæ, quia ad vos loquebar, qui aut bona eius ex Pro. 22 vobis, recognoscitis, aut damna ignoratis. Quæ cum sit omnib. ętatib. personis, temporib. & locis apta: tamen adolescentes, iuuenilesque annos maxime decet. In omni autem seruandum ætate, vt deceat quod agas, & conue- F niat, & quadret sibi ordo vitæ tuæ. Vnde Tullius etiã or- Cic. l. 1. de offic. decor. dinem putat in illo decoro seruari oportere: idque positum dicit in formositate, ordine, ornatu ad actionẽ apto: quæ difficile ait loquendo explicari posse, & ideo satis esse intelligi. Formositatem autem cur posuerit, nõ satis intelligo, quamuis ille etiam vires corporis laudet. Nos certe in pulchritudine corporis locũ virtutis non ponimus, gratiam tamen non excludimus, quia verecundia & vultus ipsos solet pudore perfundere, gratioresq; reddere. Vt enim artifex in materia commodiore melius operari solet, sic verecundia in ipso quoq; corporis decore plus eminet: ita tamen, vt etiam ipse non sit affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis, quam expetitus, non pretiosis & albentibus adiutus vestimentis, sed communibus: vt honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat nitori. Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil femineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueuerunt: sed formam quandã & regulam ac succum virilẽ reseruans. Hoc est enim pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuiq; sexui & personæ reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic orna- G tus ad omnem actionem accommodus. Sed vt molliculũ & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis nõ probo: ita neque agrestẽ ac rusticum. Naturã imitemur. eius effigies, formula disciplinę, forma honestatis est.

Intemperantium hominum consortia, mulierum quoque commercia vitanda.

Capvt XX.

Habet sane suos scopulos verecundia, non quos ipsa inuehit, sed quos sæpe incurrit, si intemperantium incidamus consortia, qui sub specie iucunditatis venenũ infundunt bonis. Hi si assidui sunt, & maxime in conuiuio, ludo ac ioco, eneruant grauitatem illam virilem. Caueamus itaque ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam Pro. 19. bonorum operum, Vsus enim cito inflectit naturam. Vnde quam prudenter factis conuenire ecclesiasticis, & H maxime ministrorum officijs arbitror, declinare extraneorum conuiuia: vel vt ipsi hospitales sitis peregrinantibus vel vt ea cautione nullus sit opprobrio locus. Conuiuia quippe extraneorum occupationes habent, tum etiam epulandi prodũt cupiditatẽ. Subrepũt etiã fabulæ frequẽter de sæculo ac voluptatibus, claudere aures non potes: prohibere, putatur superbiæ. Subrepunt etiã præter volũtatem pocula. melius est tuæ domui semel excuses, quam alienæ frequẽter: & vt ipse sobrius surgas, tamen ex aliena insolentia condemnari non debet præsentia tũa. Viduarũ 1 Tim. 5. ac virginum domos, nisi visitandi gratia, iuniores adire nõ est opus: & hoc cum senioribus, hoc est, vel cum episcopo Ephes. 4 vel si grauior est causa, cum presbyteris. Quid necesse est vt demus sæcularib. obtrectandi locum? Quid opus est, vt illæ quoque visitationes crebræ accipiant auctoritatem, Ibidem

A Quid si aliqua illarum forte labatur? Cur alieni lapsus subeas inuidiam? Quam multos etiam fortes illecebra decepit? Quanti non dederunt errori locum, & dederunt suspicioni? Cur non illa tempora, quibus ab Ecclesia vacas, lectioni impendas? Cur non Christum reuisas, Christum alloquaris: Christum audias? Illum alloquimur cum oramus, illum audimus cum diuina legimus oracula. Quid nobis cum alienis domibus? Vna est domus, quæ omnes capit. Illi potius ad nos veniant, qui nos requi- Pro 25. runt, Quid nobis cum fabulis Ministerium altaribus 1. Tim. 4. Christi, non obsequium hominibus deferendum recepimus. 1. Tim. 3. Humiles nos esse decet, mites, mansuetos, graues, patientes, modum tenere in omnibus, vt nullum vitium esse in moribus, vel tacitus vultus, vel sermo annuntiet.

De iracundia in se reprimenda, & in aliis mitiganda.

Capvt XXI

CAueatur iracundia: aut si præcaueri non potest, cohibeatur. *Mala enim illex peccati, indignatio est: quæ ita* B *animum perturbat, vt rationi non relinquat locum.* Primum est Iacob. 1 igitur, si fieri potest, vt morum tranquillitas vsu quodam affectionis proposito, in naturam vertatur. Deinde quoniam ita plerumque motus infixus est naturæ ac moribus vt euelli atque eximi non queat: si præuideri potuerit, ratione reprimatur, Aut si prius occupatus fuerit animus ab indignatione, quam consilio prospici ac prouideri potuerit, ne occuparet: meditare quomodo motũ animi tui vincas, iracũdiã tẽperes. Resiste iræ si potes: cede si non potes quia *scriptum est: Date locum iræ* Iacob fratri indignãti precessit, & Rebeccæ, id est, patientiæ instructus consilio, Rom. 12 abesse maluit & peregrinari, q̃ excitare fratris indignati- Gen. 27 onem: & tunc redire, cum fratrem mitigatum putaret. Et ideo tantam apud Deum inuenit gratiam, Quibus deinde obsequiis, quantis muneribus fratrem ipsum recon- Gen. 33. ciliauit sibi, vt ille præreptæ benedictionis non meminisset, meminisset delatæ satisfactionis? Ergo si præuenerit Eccl 10. & præoccupauerit mentem tuam iracundia, & ascenderit in te, non relinquas locum tuum. Locus tuus patientia C est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Aut si te contumacia respondentis mouerit, & peruersitas impulerit ad indignationem: si non potueris mitigare mentem, reprime linguam tuam. Sic enim scriptum est *Cohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum* Deinde inquire pacem Psal 33. & sequere eam. Pacem illam sancti Iacob vide. Quanta 1 Pet 3. primum sedatio animi? Si non præualuens, frænos linguæ impone tuæ: deinde reconciliationis studium non prætermittas, Hæc Oratores sæculi de nostris vsurpata in suis posuere libris Sed ille sensus huius habet gratiam. qui prior dixit. Vitemus ergo, aut temperemus iracundiam: ne sit eius aut in laudibus exceptio, aut in vitiis exaggeratio Non mediocre est, mitigare iracundiam: non inferius, quam omnino non commoueri. Hoc nostrum est, naturę illud. Illæ denique commotiones in pueris innoxiæ sunt, quæ plus habẽt gratiæ, quam amaritudinis. Et si cito pueri inter se mouentur, facile sedantur, & maiori suauitate in se recurrunt. Nesciunt se subdole artificioseque tractare Nolite hos contemnere pueros, de quibus Dominus ait: *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli non intrabitis* D *in regnum cælorum.* Itaque & ipse Dominus, hoc est, Dei Mat 18 virtus, sicut puer cum malediceretur, non remaledixit: 1 Cor 2 cum percuteretur, non repercussit. Ita ergo te compara, 1 Pet. 2 vt quasi puer iniuriam non teneas, malitiam non exerceas: omnia à te innocenter proficiscantur. Non consideres quid ab aliis in te referatur: locum tuum serua, simplicitatem & puritatem tui pectoris custodi. Noli respõdere irato ad iracundiam eius, siue imprudenti ad Pro 26. imprudentiam eius. Cito culpa culpam excutit. Si lapides teras, nonne ignis erumpit? Ferunt gentiles, vt in maius omnia verbis extollere solent, Archytæ Tarentini dictum philosophi, quod ad villicum suum dixerit: Valer. O te infelicem, quam te afflictarem, nisi iratus essem. Sed Max. l. 4. c. 1. etiam Dauid & armatam dexteram in indignatione compresserat. Et quanto plus est non remaledicere quam non vindicare? Et bellatores aduersus Nabal ad E vltionem paratos, Abigail de precatione reuocauerat 1. Reg. 25. Vnde aduertimus, tempestiuis quoque intercessionibus Ibidem. non solum cedere nos, sed etiam delectari oportere Eousque autem delectatus est, vt benediceret interuenientem, quod ab studio vindictæ reuocatus foret. Iam dixerat de inimicis suis? *Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi* Psal. 54 Audiamus turbatus in ira quid Ibidem dixerit: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Psal. 4. Illi ergo ad iracundiam prouocabant, hic tranquillitatem eligebat. Iam dixerat: *Irascimini, & nolite peccare.* Rom. 12 Moralis magister, qui naturalem affectum inflectẽdum magis ratione doctrinæ quam extirpandum nouerat, moralia docet. Hoc est: Irascimini vbi culpa est, cui irasci debeatis. Non potest enim fieri, vt non rerum indignitate moueamur: alioquin non virtus, sed lentitudo & remissio iudicatur. Irascimini ergo ita, vt à culpa abstineatis. Vel sic: Si irascimini, nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam. Vel certe sic: Si irascimini, vobis irascimini, quia commoti estis, & non peccabitis. Qui enim Ephes. 4 sibi irascitur, quia cito commotus est, desinit irasci alteri. F Qui autem vult iram suam iustam probare, plus inflammatur, & cito in culpam cadit. Melior est autem secundũ Pro. 16. Salomonem: qui iracundiã continet, quam qui vrbem Pro. 16. capit: quia ira etiam fortes decipit. Cauere igitur debemus, ne in perturbationes prius incidamus, quã animos nostros ratio componat. Exanimat enim mentem plerumque aut ira, aut dolor, aut formido mortis, & improuiso percellit ictu. Ideo præuenire pulchrum est cogitatione, quæ voluendo mentem exerceat, ne repentinis excitetur commotionibus, sed iugo quodã rationis & habenis constricta mitescat.

De cogitationibus, & appetitu, & decoro sermonis in confabulando, & in disceptando.

Capvt XXII.

SVnt autem gemini motus, hoc est, cogitationum & appetitus: alteri cogitationum, alteri appetitus, non G confusi, sed discreti & dispares. Cogitationes verum exquirere & quasi emolere muneris habent: appetitus ad aliquid impellit agendum atque excitat. Itaque ipso genere naturæ suæ & cogitationes tranquillitatem sedationis infundunt, & appetitus motum agendi excutit. Ita ergo informati sumus. vt bonarum rerum subeat animũ cogitatio, appetitus autem rationi obtemperet (si vere vt illud decorum custodiamus, animum volumus intendere) ne rationem excludat rei alicuius affectus, sed ratio quid honestati conueniat, examinet. Et quoniam ad conseruationem decori spectare diximus, vt sciamus in factis dictisue quis modus: prior autem ordo loquendi quam faciendi est: sermo in duo diuiditur, in colloquium familiare, & in tractatum disceptationemque fidei atque iustitiæ. In vtroque seruandum, ne sit aliqua perturbatio, sed tamquam mitis & placidus, & beneuolentiæ & gratiæ sine vlla sermo ducatur contumelia. Absit pertinax in familiari sermone contentio: quæstiones enim magis excitare inanes, quam vtilitatis aliquid afferre solet. Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine sit, monitio H sine asperitate, hortatio sine offensione. Et sicut in omni actu vitæ id cauere debemus, ne rationem nimius animi motus excludat, sed teneamus consilij locum. ita etiã in sermone formulã eam tenere conuenit, ne aut ira excitetur, aut odium aut cupiditatis nostræ aut ignauiæ aliqua exprimamus indicia. Sit igitur sermo huiusmodi de scripturis maxime Quid enim magis nos oportet loqui, quã de conuersatione optima, adhortatione obseruationis, disciplinæque custodia? Habeat caput eius rationẽ & finis modũ. *Sermo enim tædiosus iras excitat.* Quã vero indecorũ Ibidem, vt cum omnis confabulatio habere soleat incrementũ gratię, habeat næuũ offensionis? Tractatus quoque de doctrina fidei, de magisterio continentiæ, de disceptatione iustitiæ, de adhortatione diligentiæ, non vnus semp sed vt se dederit lectio, nobis & arripiẽdus est, &, put possu-

A mus prosequendus: neque nimium prolixus, neque cito interruptus, ne vel fastidium derelinquat, vel desidiam prodat atque incuriam. Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis; non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.

Quod ioci quos philosophi ponunt inter officia, penitus ab Ecclesia sint remouendi.

CAPVT XXIII.

MVlta prætetea de ratione dicendi dant præcepta sæculares viri, quæ nobis prætereunda arbitror; vt de iocandi disciplina. Nam licet interdũ honesta ioca ac suauia sint, tamen ab Ecclesiastica abhorrent regula: quoniã quæ in scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum vsurpare possumus? Cauendum etiam in fabulis, ne inflectant grauitatem seuerioris propositi. *Væ vobis qui ridetis, quia flebitis, ait Dominus:* Luc. 6. & nos ridendi materiam requirimus, vt hic ridentes, illic fleamus? B Non solum profusos se omnes etiam iocos declinandos arbitror: plenum tamen suauitatis & gratiæ sermonem esse, non indecorum. Nam de voce quod loquar, quam simplicem & puram esse satis arbitror? Canoram autem esse, naturæ est, non industriæ. Sit sane distincta pronuntiationis modo, & plena succi virilis, vt agrestem ac subrusticum fugiat sonum, non vt rithmum affectet scenicum, sed mysticum seruet.

De tribus quæ in vita actiua necessario sunt obseruanda, & quod appetitum rationi credere conueniat.

CAPVT XXIV.

DE ratione dicendi satis dictum puto: nunc de actione vitæ quod congruat, consideremus. Tria autẽ in hoc genere spectanda cernimus. Vnum, vt rationi appetitus non reluctetur. Hoc enim solummodo possunt officia nostra illi decoro conuenire. C Si enim appetitus rationi obediat, facile id quod deceat in omnib. officijs conseruari potest. Deinde ne maiore studio quã res ipsa est quæ suscipitur, vel minore, aut paruam magno ambitu suscepisse, aut magnam inferiore destituisse videamur. Tertiũ de moderatione studiorum, operumq; nostrorum. De ordine quoque rerum & de oportunitate temporum, non dissimulandum puto. Sed primum illud quasi fundamentum est omnium, vt appetitus rationi pareat: secundum & tertium idem est, hoc est, in vtroque moderatio. Vacat enim apud nos speciei liberalitas, quæ pulchritudo habetur, & dignitatis contemplatio. Sequitur de ordine rerum, & de oportunitate temporum. Ac per hoc tria sunt; quæ videamus, vtrum in aliquo sanctorum consummata possimus docere. Primum igitur ipse pater Abraham, qui ad magisterium futuræ successionis informatus & instructus est, Gen. 12. *iussus exire de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui,* nonne multiplicitate necessitudinis perstrictus affectu, tamen appetitum rationi obedientem præbuit? Quem enim terræ suæ, cognationis, domus quoque propriæ gratia non delectaret? Et hunc ergo mulcebat suorum suauitas, sed imperii cœlestis & remunerationis D æternæ consideratio mouebat amplius. Nonne considerabat vxorem imbecillitatem ad labores, teneram ad iniurias, decoram ad incẽtiua insolentium, sine summo non posse duci periculo? Et tamen subire omnia, quam excusare, consultius iudicauit. Deinde Ibidem. *cum descenderet in Aegyptum, monuit vt diceret se sororem esse, non vxorem ipsius.* Aduerte, quãti appetitus. Timebat vxoris pudori, timebat propriæ saluti, suspectas habebat Ægyptiorum libidines, & tamen præualuit apud eum ratio exequendæ deuotionis. Considerauit enim quod Dei fauore vbiq; tutus esse posset: offenso autem Domino, etiam domi non posset illæsus manere. Vicit igitur appetitum ratio, & obediẽtem sibi præstitit. Gen. 14. Captum nepotem, non perterritus, neque tot regum turbatus populis, bello repetijt: victoria potitus, prædæ partem cuius ipse fuit auctor recusauit. Promisso quoque sibi filio, cum consideraret emortui corporis sui vires depositas, sterilitatem coniugis, & supremam senectutem, etiam contra vsum naturæ, Deo credidit. Gen. 17. Rom. 4. Aduerte conuenire omnia. Appetitus non defuit, sed repressus est. E animus æqualis gerendis, qui nec magna pro vilibus, nec minora pro magnis duceret. Moderatio pro negotijs ordo rerum, oportunitas temporum, mensura verborum. Fide primus, iustitia præcipuus, in prælio strẽuus, in victoria non auarus, domi hospitalis, vxori sedulus. Gen. 27. Sanctum quoq; eius nepotem Iacob delectabat domi securum degere, sed mater voluit eum peregrinari, vt daret fraternæ iracundiæ locum. Vicit appetitum, consilij salubritas. Exul domo, profugus a parentibus, vbique tamen conuenientem mensuram negotij tenuit, & temporibus oportunitatem reseruauit. Acceptus domi parentibus, vt alter maturitate prouocatus obsequij benedictionem daret, alter amore pro propenderet. Fraterno quoque iudicio Gen. 25. prælatus, cum cibum suum fratri cedendum putasset, de- Gen. 31. lectabatur vtique alimento secundum naturam, sed secũdum pietatem cessit petito. Pastor domino gregis fidus, F socero gener sedulus, impiger in labore, in conuiuio parcus in satisfactione præuius, in remuneratione largus. Denique sic fraternam mitigauit iracundiam, vt cuius verebatur Gen. 33. inimicitias adipisceretur gratiam. Gen. 37. Quid de Ioseph loquar, Gen. 39. qui vtique habebat cupiditatem libertatis, & suscepit seruitij necessitatem? Quam subditus in seruitute, quã in virtute constans, quam benignus in carcere, sapiens in interpretatione, in potestate moderatus, in vbertate prouidus, in fame iustus, ordinem laudis rebus adiungens, & oportunitatem temporibus, æquitatem populis officij sui moderatione dispensans? Iob. 1. *Iob quoque iuxta secundis atque aduersis rebus irreprehensibilis, patiens, gratus Deo atq; acceptus, vexabatur doloribus, sed se consolabatur.* 1. Reg. 17. David etiam fortis in bello, patiens in aduersis, in Hierusalem pacificus, in victoria mansuetus, in peccato dolens, in senectute prouidus, rerum modos, vices temporum per singularum sonos seruauit ætatum: vt mihi videatur non minus viuendi genere, quam canendi suauitate prædulcis moralẽ Deo sui fudisse meriti cantilenam. G Quod his viris principaliũ virtutum officium defuit? Quarum primo loco constituerunt prudentiam, quæ in veri inuestigatione versatur, & scientiæ plenioris infundit cupiditatem: secundo iustitiam, quæ suum cuique tribuit, alienum non vendicat; vtilitatem propriam negligit, vt communẽ custodiat: tertio fortitudinem, quæ & in reb. bellicis excelsi animi magnitudine, & domi eminet, corporisque præstat virib. quarto temperantiam, quæ modum ordinemque seruat omnium, quæ vel agenda vel dicenda arbitramur.

Quod virtutes quatuor principales, in patribus nostris non mediocriter sint consummatæ.

CAPVT XXV.

HÆc forsitan aliquis dicat primo loco poni oportuisse, quoniam ab his quatuor virtutib. nascuntur officiorum genera. Sed hoc artis est, vt primo officium definiatur, postea certa in genera diuidatur. Nos autem artẽ refugimus, exempla maiorum proponimus: quæ neque obscuritatem afferant ad intelligendum, neque ad tractãdum versutias. H Sit igitur nobis vita maiorum, disciplinæ speculum, non calliditatis commentarium: imitandi reuerentia, non disputandi astutia. Fuit igitur in sancto Abraham primo loco prudentia, de quo dicit scriptura: Gen. 15. Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Nemo enim prudens, qui Deum nescit. Psal. 13. Hier. 2. Denique insipiens dixit: *Quia non est Deus.* Nam sapiens non diceret. Quomodo enim sapiens qui non requirit auctorem suum, qui dicit lapidi, Pater meus es tu: qui dicit diabolo, vt Manichæus, Actor meus es tu? Quomodo sapiens Arius, qui mauult imperfectum auctorem habere atque degenerem, quam verum atque perfectum? Quomodo sapiens Marcion atque Eunomius, qui malunt Deum malum quam bonũ habere? Quomodo sapiens, qui Deũ suum non timet? *Initium*

[A] [*Ps. 110.* *Pro. 24.* *Rom. 4.*] *tium enim sapientia, timor Domini.* Et alibi habes: *Sapientes non declinant de ore Domini, sed tractant in confessionibus suis.* Simul quoque dicendo scriptura: *Reputatum est ei ad iustitiam*, alterius virtutis ei gratiam detulit. Primi igitur nostri definierunt prudentiam in veri consistere cognitione. Quis enim illorum ante Abraham, Dauid, Salomonem? Deinde iustitiã spectare ad societatem generis humani. Deniq; [*Psal. 111.* *Ibidem* *Pro. 27.* *Pro. 18.* *Gen. 21.*] Dauid ait: *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.* Iustus miseretur, iustus commodat. Sapienti & iusto, totus mundus diuitiarum est. Iustus cõmunia pro suis habet, sua pro communibus. *Iustus seipsum, priusquam alios accusat.* Ille enim iustus, qui nec sibi parcit, & occulta sua latere non patitur. Vide quam iustus Abraham. In senectute susceperat filium per repromissionem, reposcenti Domino negandum ad sacrificium (quamuis vnicum) nõ putauit. Aduerte hic omnes virtutes quatuor in vno facto. Fuit sapientiæ, Deo credere, nec filij gratiam anteferre auctoris præcepto: fuit iustitiæ, acceptum reddere: fuit fortitudinis, appetitum ratione cohibere. [*Gen. 22.*] Ducebat hostiam pater, interrogabat filius, tentabatur affectus patrius, sed [B] non vincebatur. Repetebat filius appellationem paternã, compungebat paterna viscera, sed nõ minuebat deuotionem. Accedit & quarta virtus, temperantia. Tenebat iust° & pietatis modum, & executionis ordinem. Denique dũ sacrificio necessaria vehit, dum ignem adolet, dum filium ligat, dum gladium educit, hoc immolandi ordine meruit [*Gen. 32.* *Gen. 33.* *Gen. 32.* *Gen. 34.*] vt filium reseruaret. Quid sapientius sancto Iacob, *qui Deũ vidit facie ad faciem, & meruit benedictionem*? Quid iustius, qui ea quæ acquisierat, oblatis muneribus cum fratre diuisit? Quid fortius, qui cum Deo luctatus est? Quid modestius, qui modestiam ita & locis & temporibus deferebat, vt filiæ iniuriam mallet prætexere coniugio, quam vindicare: eo quod inter alienos positus amori potius consulendum, quam odia colligenda censebat? Noe quam sapiens, [*Gen. 6.* *Gen. 8.*] qui tantam fabricauit arcam? Quam iustus, qui ad semen omnium reseruatus, solus ex omnibus & præteritæ generationis superstes est factus, & auctor futuræ, mundo potius & vniuersis quam sibi natus? Quam fortis, vt diluuium vinceret? Quam temperans, vt diluuium toleraret? [C] quando introiret, qua moderatione degeret, quando coruum, quando columbam dimitteret, quando reciperet reuertentes, quando exeundi oportunitatem captaret, agnosceret?

Quod in veritatis inuestigatione seruandum sit.

Capvt XXVI.

Itaque tractant in veri inuestigatione tenendum illud decorum: vt summo studio requiratur quid verum sit, non falsa pro veris ducere, non obscuris vera inuoluere, non superfluis vel implexis atque ambiguis occupare animum. Quid tam indecorum, quam venerari ligna quæ ipsi faciunt? Quid tam obscurum, quam de Astronomia & Geometria tractare quod probant, & profundi aeris spatia metiri, cælum quoque & mare numeris includere: relinquere causam salutis, erroris quærere? An non ille eruditus in omni sapientia Ægyptiorum Moyses probauit ista? Sed illam sapientiam detrimentum & stultitiam iudi-[D]cauit, & auersus ab ea, intimo Deum quæsiuit affectu: ideoque vidit, interrogauit, audiuit loquentem. Quis magis sapiens, quam ille quem docuit Deus, qui omnem sa-[*Act. 7.* *Heb. 11.* *Exod. 3.* *Exod. 8.*]pientiam Ægyptiorum, omnesque artium potentias operis sui virtute euacuauit? Non hic incognita pro cognitis habebat, hisque temere assentiebatur: quæ duo in hoc maxime naturali atque honesto loco vitanda discant, qui sibi nec contra naturam esse, nec turpe iudicant saxa adorare, & à simulachris auxilium petere, quæ nihil sentiant. Quãto igitur excellsior virtus est sapientia, tanto magis enitendum arbitror, vt assequi eam possimus. Itaque ne quid cõtra naturam, ne quid turpe atque indecorum sentiamus, duo hæc, id est, & tempus & diligentiam ad considerationem rerum examinandi gratia conferre debemus. Nihil est enim quo magis homo cæteris animantibus præstet, quam quod rationis est particeps, causas rerum requirit, generis sui auctorem inuestigandum putat, in cuius potestate vitæ necisque nostræ potestas sit, qui mundum hunc [E] suo nutu regat, cui sciamus rationem esse reddendam nostrorum actuum. Nihil est enim quod magis proficiat ad vitam honestam, quam vt credamus eum iudicem futurũ quem & occulta non fallant, & indecora offendant, & honesta delectent. Omnibus igitur hominibus inest secundum naturam humanam verum inuestigare, quod ad studium cognitionis & scientiæ trahit, & inquirendi infundit cupiditatem. In quo excellere vniuersis pulchrum videtur, sed paucorum est assequi, qui voluendo cogitationes, consilia examinando, non mediocrem impendunt laborem, vt ad illud beate honesteque viuendum peruenire possint, atque operibus appropinquare. *Non enim qui dixerit,* inquit, *mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui fecerit ea quæ dico.* [*Mat. 7.*] Nam studia scientiæ sine factis, haud scio an etiam inuoluant magis.

Quod virtutes quatuor ita perplexæ sint, vt ab inuicem separari nequeant.

[F]

Capvt XXVII.

Primus igitur officii fons, prudentia est. Quid enim tã plenum officij, quam deferre auctori studium atque reuerentiam? Qui tamen fons & in virtutes deriuatur cæteras. Neque enim potest iustitia sine prudentia esse, cum examinare quid iustum, quidve iniustum sit, non mediocris prudentiæ sit, Summus in vtroque error, Qui enim iustum iudicat iniustum, iniustum vero iustum, execrabilis erit apud Deum. Vt *quid abundant pecuniæ imprudenti?* Salomon ait. [*Pro. 17.* *Pro. 1.*] *Neque iterum prudentia sine iustitia est Pietas enim in Deum, initium intellectus.* Quo aduertimus, illud ad huius sæculi translatum magis quam inuentum sapientibus, *pietas fundamentum est omnium virtutum.* Iustitiæ autem pietas est prima in Deum, secunda in patriam, tertia in parentes item in omnes: quæ & ipsa secundum naturæ est magisterium. Siquidem ab ineunte ætate vbi primum sensus in-[G]fundi cœperit, vitam amamus tamquam Dei munus, patriam parentesque diligimus, deinde æquales quibus sociari cupimus. Hinc charitas nascitur, quæ alios sibi præfert, non quærens quæ sua sunt, in quibus principatus iustitiæ. [*1. Cor. 13.*] Omnibus quoque animantibus innascitur, primum salutem tueri, cauere quæ noceant, expetere quæ prosint, vt pastum: vt latibula, quibus se à periculis, imbribus, sole defendant, quod est prudentiæ. Succedit quoq; vt omnium genera animantium, congregabilia natura sint: primo generis sui ac formæ consortibus, tum etiam cæteris: vt videmus boues armentis, equos gregibus, maxime pares paribus delectari: ceruos quoque ceruis, & plerumq; hominibus adiungi. Iam de procreandi studio & sobolis, vel etiam generantiũ amore, quid loquar, in quo est forma iustitiæ præcipua? Liquet igitur & has & reliquas cognatas sibi esse virtutes. [*23. q. 3.* *a fortitudo.*] Siquidem & fortitudo quæ vel in bello tuetur à Barbaris patriam vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena sit iustitiæ: & scire quo consilio defendat atque adiuuent, captare etiam temporum & locorum oportunitates, prudentiæ ac modestiæ sit: [H] & temperantia ipsa sine prudentia modũ scire non possit oportunitatem noscere, & secundum mensuram reddere, sit iustitiæ: & in omnibus istis magnanimitas necessaria sit, & quædam fortitudo mentis, plerumque & corporis, vt quis quod velit, possit implere.

Primum quod philosophi dicunt & secundum iustitiæ munus apud nos excludi, tertium vero a nostris mutuatum.

Capvt XXVIII.

Iustitia igitur ad societatẽ generis humani, & ad cõmunitatẽ refertur. Societatis enim ratio diuiditur in duas partes, iustitiam & beneficentiam: quam eandem liberalitatẽ & benignitatem vocant. Iustitia mihi excelsior videtur, liberalitas gratior. Illa censuram tenet, ista bonitatem. Sed primũ ipsũ quod putant philosophi iustitiæ mu-

nus

A nus, apud nos excluditur. Dicunt enim illi eã primam esse iustitiæ formam, vt nemini quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Quod Euangelij auctoritate vacuatur. Vult enim scriptura, *vt sit in nobis spiritus filij hominis, qui venit conferre gratiam, non inferre iniuriam.* [Luc. 9.] Deinde formam iustitiæ putauerunt, vt quis communia, id est, publica pro publicis habeat, priuata pro suis. Nec hoc quidem secundum naturam. Natura enim omnia omnibus in commune profudit. Sic enim Deus generari iussit omnia, vt pastus omnibus communis esset, & terra foret omnium quædã communis possessio. Natura igitur ius commune generauit, vsurpatio ius fecit priuatum. Quo in loco aiunt placuisse Stoicis, quæ in terris gignantur, omnia ad vsus hominum creari: homines autem hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alius alij prodesse possint. Vnde hoc, nisi de nostris scripturis dicendum sumpserunt? Moyses enim scripsit, quia *dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram, & habeat potestatem piscium maris, & volatilium cœli, & pecorum, & omnium, repentium super terram.* [Gen. 1.] Et Dauid ait: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi volucres cœli, & pisces maris.* [Psal. 8] B Ergo omnia subiecta esse homini de nostris dedicerunt, & ideo censent propter hominem esse generata. Hominem quoque hominis causa generatum esse in libris Moysi reperimus, dicente Domino: *Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi:* [Gen. 2.] Ad adiumẽtum ergo mulier data est viro, quæ genararet: vt homo homini adiumento foret. [Ibidem] Denique antequam mulier formaretur, dictum est de Adam: *Non est inuentus adiutor similis illi.* Adiumentum enim homo nisi de homine habere non poterat. Ex omnibus igitur animanobus nullum animal simile, & vt absolute dicamus, *nullus adiutor hominis similis inuentus est.* Muliebris igitur sexus adiutor expectabatur. Ergo secundum Dei voluntatem, vel naturæ copulam, inuicem nobis esse auxilio debemus, certare officiis, ac velut in medio omnes vtilitates ponere, & vt verbo scripturæ vtar, adiumentum ferre alter alteri, vel studio, vel officio, vel pecunia, vel operibus, vel quolibet modo, vt inter nos societatis augeatur gratia, nec quisquam ab officio vel periculi terrore reuocetur: sed omnia sua ducat, vel aduersa C vel prospera. [Exo. 4.] Denique sanctus Moyses pro populo patrũ bella suscipere gratia non reformidauit, nec regis potentissimi trepidauit arma, nec barbaricæ immanitatis expauit ferociam: sed abiecit salutem suam, vt plebi redderet libertatem. Magnus itaque iustitiæ splendor, quæ alijs potius nata quam sibi, communitatem & societatem nostram adiuuat, excelsitatem tenet, vt suo iudicio omnia subiecta habeat, opem aliis ferat, pecuniam conferat, officia nõ abnuat, pericula suscipiat aliena. Quis non cuperet hanc virtutis arcem tenere, nisi prima auaritia infirmaret atque inflecteret tantæ virtuos vigorem. Etenim dũ augere opes, aggerare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare diuitiis; iustitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amittimus. Quomodo enim potest iustus esse, qui studet erigere alteri, quod sibi quærat? Potentiæ quoque cupiditas, formam iustitiæ virilem effeminat. Quomodo enim potest pro alijs interuenire, qui alios sibi subijcere conatur? & infirmo aduersus potentes opem ferre, qui ipse grauem liber- D tati affectat potentiam?

Iustitiam & fidem hostibus etiam exhibendam.

Capvt XXIX.

Qvãta autem iustitia sit, ex hoc intelligi potest, quod nec locis, nec personis, nec temporibus excipitur, quæ etiam hostibus reseruatur: vt si constitutus sit cũ hoste aut locus aut dies prælio, aduersus iustitiam putetur aut loco præuenire, aut tempore. Interest enim vtrum aliquis pugna aliqua & conflictu graui capiatur, an superio- [Nu. 31.] re gratia, vel aliquo euentu. Siquidem vehementioribus hostibus & infidis, & his qui amplius læserint, vehementior refertur vltio: vt Madianitis, qui per mulieres suas [Iosue 9.] plerosque peccare fecerant ex plebe Iudæorum, vnde & Dei E in populum patrum iracundia effusa est. Et ideo factum est, vt nullum Moyses victor superesse pateretur: Gabaonitas autem qui fraude magis quam bello tentauerant plebem patrum, nõ expugnaret Iesus, sed conditionis impositæ afficeret iniuria? [4. Re. 6.] Syros vero Elisæus, quos obsidẽtes in ciuitatem induxerat momentaria cæcitate percussos, cũ quo ingrederẽtur videre non possent, volenti regi Israel percutere, non acquiesceret, dicẽs: *Non percuties quos non captiuasti in lancea & in gladio tuo: pone eis panem & aquam vt manducent & bibant, & remittantur, & eant ad dominum suum, vt h[...]manitate prouocati gratiam repræsentarent.* [Ibidem] Deniq; postea in terram Israel venire piratæ Syriæ destiterunt. Si ergo in bello iustitia valet, quanto magis in pace seruanda est? Et hanc gratiam Propheta his detulit, qui ad eum corripiendum venerant. Si enim legimus, quod in obsidionem eius miserat rex Syriæ exercitum suũ, cognito quod Elisæus esset, qui consiliis & argumentaoonibus eius obuiaret omnibus. Quem videns exercitum Giezi seruus Prophetæ, de salutis periculo trepidare cœpit. Cui dixit Propheta: *Noli timere, quoniam plures nobiscum sunt, quam cum illis. Et rogante Propheta vt aperirentur oculi seruo suo aperti sunt. Vidit itaque Giezi totum montem equis repletum & curribus in circuitu Elisei. Quibus descendentibus ait Propheta: Percutiat Dominus cæcitate exercitum Syriæ. Quo impetrato, dixit ad Syros: Venite post me, & ducam vos ad hominem quem quæritis. Et viderunt Elisæum, quem corripere gestiebant: & videntes, tenere non poterant.* F Liquet igitur etiam in bello fidem & iustitiam seruari oportere, nec vllum decorum esse posse, si violetur fides. Denique etiam aduersarios molli veteres appellatione nominabant, vt peregrinos vocarent. Hostes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Quod æque etiã ipsum de nostris assumptum dicere possumus. Aduersarios enim suos Hebræi allophylos appellabant, hoc est, alienigenas Latino vocabulo. Denique in libro regnorũ primo sic legimus. *Et factum est in diebus illis, conuenerunt alienigenæ in pugnam Israel.* [1. Re. 4.] Fundamentum ergo est iustitiæ, fides. Iustorum enim corda meditantur fidem: &, qui se iustus accusat, iustitiam supra fidem collocat. Nam tunc iustitia eius apparet, si vere fateatur. Deniq; & Dominus per Esaiam: *Ecce,* inquit, *mitto lapidem in fundamentum Sion,* G id est Christum, in fundamentum Ecclesiæ. [Pro. 15.] [Pro. 18.] Fides enim omnium, Christus. Ecclesia autem quædam forma iustitiæ est, commune ius omnium. In commune orat, in commune tentatur. Denique qui seipsum sibi abnegat, ipse iustus, ipse dignus Christo est. Ideo & Paulus fundamentum posuit Christum, vt supra eum opera iustitiæ locaremus, quia fides fundamentum est. [Esa. 28.] [Mat. 10] [1 Cor. 3] *In operibus autem aut malis iniquitas, aut bonis iustitia est.*

De Beneficentia.

Capvt XXX.

Sed iam de beneficentia loquamur, quæ diuiditur etiam ipsa in beneuolentiam & libertatem. [Dist. 86 c. non satis.] Ex his igitur duobus constat beneficentia, vt sit perfecta. Non enim satis est bene velle, sed etiam benefacere. [2. Cor. 8] [1. Cor. 9] Nec satis est iterũ benefacere, nisi id ex bono fonte, hoc est ex bona voluntate proficiscatur. *Hilarem enim datorem diligit Deus.* Nam si inuitus facias, quę tibi merces est? Vnde Apostolus generaliter inquit. *Si volens hoc ago, mercedem habeo, si inuitus, dispensatio mihi credita est.* In Euangelio quoque multas disciplinas accepimus iustæ liberalitatis. Pulchrum est igitur bene velle, & eo largiri consilio: vt prosis, non vt noceas. Nam si luxurioso ad luxuriæ effusionem, adultero ad mercedem adulterij largiendum putes, non est beneficentia ista, vbi nulla est beneuolentia. Officere enim istud est, nõ prodesse alteri: si largiaris ei qui conspiret aduersus patriã, qui cõgregare cupiat tuo sumptu perditos, qui impugnet H Ecclesiam. Non est hæc probabilis liberalitas, si adiuues eum qui aduersus viduam & pupillos graui decernit iurgio, aut vi aliqua possessiones eorum eripere conatur. Non probatur largitas, si quod alteri largitur qui extorqueat: si iniuste quærat, & iuste dispensandum putet: nisi

for-

A Luc. 19 forte, ille Zacchæus, reddas quadruplum prius ei quem
fraudaueris, & gentilitatis vitia fidei studio & credentis
operatione compenses. Fundamentum igitur habeat
liberalitas tua. Hoc primum quæritur, vt cum fide con-
feras, fraudem non facias oblatis, ne dicas te plus con-
ferre, & minus conferas. Quid enim opus est dicere?
Fraus promissi est: in tua potestate est largiri quod velis.
Fraus fundamentum soluit, & opus corruit. Numquid
Act. 5. Petrus ita indignatione efferbuit, vt Ananiam extingui
vellet, vel vxorem eius? Sed exemplo eorum noluit perire
cæteros. Nec illa perfecta est liberalitas, si iactantiæ cau-
Lib. 2. sa magis quàm misericordiæ largiaris. Affectus tuus no-
Sen. di. men imponit operi tuo. Quomodo à te proficiscitur,
40 §. sic æstimatur. Vides quàm moralem iudicem habeas?
postbac. Te consulit, quomodo opus tuum suscipiat, mentem tu-
am prius interrogat. *Nesciat* inquit, *sinistra tua quid faciat*
Mat. 6. *dextera tua.* Non de corpore loquitur, sed etiam vnani-
mus tuus, frater tuus quod facis nesciat: ne dum hic mer-
cedem quæris iactantiæ, illic remunerationis fructum
B amittas. Perfecta autem est liberalitas, vbi silentio quis
tegit opus suum, & necessitatibus singulorum occulte
subuenit: quem *laudat os pauperis, & non labia sua.* Deinde
Pro. 27. perfecta liberalitas fide, causa, loco, tempore commen-
Di. 86. datur, vt primum opereris circa domesticos fidei. Gran-
c. non sa- dis culpa, si sciente te fidelis egeat, si scias eum sine sum-
tis §. ptu esse, fame laborare, ærumnam perpeti, qui præsertim
sibim egere erubescat: si in causam ciciderit, aut captiuitatis
perfe- suorum, aut calumniæ, & non adiuues: si sit in carcere, &
cta libe pœnis & suppliciis propter debitum aliquod iustus ex-
ralitas cruciet? (nam etsi omnibus debetur misericordia, ta-
Gal. 6. men iusto amplius) si tempore afflictionis suæ nihil a te
Luc. 16. impetret, si tempore periculi quo rapitur ad mortem,
plus apud te pecunia tua valeat, quàm vita morituri. De
Iob. 29. quo pulchre Iob dixit: *Benedictio perituri in me veniat, perso-*
Act. 10. *narum quidem Deus acceptor non est, quia nouit omnia.* Nos au-
tem omnibus quidem debemus misericordiam. Sed
Mat. 19 quia plerique fraude eam quærunt, & affingūt ærumnam,
Luc. 18. ideo vbi causa manifestatur: persona cognoscitur, tem-
pus vrget, largius se debet profundere misericordia. *Non*
C *enim auarus Dominus est, vt plurimum quærat: Beatus quidem*
qui dimittit omnia, & sequitur eum. Sed ille beatus est, qui
Dist. 86 quod habet ex affectu facit. Denique duo æra viduæ illius
c. Domi- diuitum muneribus prætulit: quia totum illa quod ha-
nus non buit contulit, illi autem ex abundanti partem exiguam
vult. cōtulerunt. Affectus igitur diuitem collationem aut pau-
3. Re. 19 perem facit, & pretium rebus imponit. Ceterum Domi-
Dist. 86 nus non vult effundi opes, sed dispensari: nisi forte vt
cap. est Elisæus qui boues suos occidit, & pauit pauperes ex eo
proban- quod habuit, vt nulla cura teneretur domestica, sed reli-
da ctis omnibus in disciplinam se propheticā daret. Est etiā
Esa. 58. illa probanda liberalitas, vt proximos seminis tui non de-
spicias, si egere cognoscas. Melius est enim vt ipse sob-
uenias tuis, quibus pudor est ab aliis sumptum deposcere
aut alicui postulare subsidium necessitati, non tamen vt
illi ditiores eo fieri velint, quod tu potes conferre inopi-
bus. Causa enim præstat, non gratia. Neque enim pro-
pterea te Deo dicasti, vt tuos diuites facias, sed vt vitam
tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & pretio
miserationis peccata redimas tua. Putant se parum pos-
D cere? Pretium tuum quærunt, vitæ tuæ fructum adimere
contendunt, & se iuste facere putant. Et accusat quod
Dan. 4 eum diuitem non feceris, cū te ille velit æternæ vitæ frau-
dare mercede? Consiliū præmisimus, auctoritatē petamus.
Primū igitur neminē debet pudere, si ex diuite paup. fiat, dū
largitur pauperi, quia Christus pauper factus est cum
2. Cor. 8 diues esset, vt nos sua inopia ditaret. Dedit regulam quā
sequamur, vt bona ratio sit exinaniti patrimonij, si quis
pauperum famem repulit, inopiam subleuauit. Vnde &
Ibidem consilium in hoc do, Apostolus dicit: *hoc enim vobis vtile*
Ibidem *est, vt Christum imitemini.* Consilium bonis datur, correp-
tio errantes coercet. Denique, quasi bonis dicit: Qui
Ibidem non tantum facere, sed & velle cœpistis ab anno præterito.
Perfectorum vtrūque est, non pars. Itaque docet, & libe-
Ibidem ralitatem sine beneuolentia, & beneuolentiam sine libe-
ralitate non esse perfectā. Vnde ad perfectū hortatur, di-

cens: Nunc ergo & facere consummate, vt quemadmo- E
dum prompta est in vobis voluntas faciendi, ita sit & Exo. 16
perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prom-
pta est, secundum id quod habet accepta est, non secundū
id quod non habet. Non enim vt aliis refectio sit, vobis
autem angustia, sed ex æqualitate in tempore vestra ab-
undantia sit ad illorum inopiam: vt & illorū abundantia
sit ad vestram inopiam, vt fiat æqualitas, sicut scriptū est:
Qui multū, non abundauit: & qui modicū, non minora-
uit. Aduertimus quemadmodū & beneuolentiam, &
liberalitatem, & modum comprehendit, & fructum at-
que personas. Ideo modum, quia imperfectis dabat con-
siliū. Non enim patiuntur angustias, nisi imperfecti. Sed
& si quis Ecclesiam nolens grauare in sacerdotio aliquo
cōstitutus aut ministerio, non totū quod habet conferat,
sed operetur cum honestate quantum officio sat est, non
mihi imperfectus videtur. Et puto quod hic angustiā non
animi, sed rei familiaris dixerit. De personis autē puto di-
ctum, *vt vestra abundantia sit ad illorum inopiam, & illorum ab-* 2. Cor. 8
undantia ad vestram inopiam: id est, vt populi abundātia sit Exo. 16.
bonæ operationis ad illorum subleuandam alendo ino- F
piam: & illorum abundantia spiritalis adiuuet in plebe in-
opiam meriti spiritalis, & conferat ei gratiam. Vnde ex-
emplum optimum posuit. Qui multum, non abundauit:
& qui modicum, non minuit. Bene hortatur ad officium
misericordiæ omnes homines istud exemplum: quoniam
& qui plurimum auri possidet, non abundat, quia nihil est
quidquid in hoc sæculo est: & qui exiguum habet non mi-
nuit, quia nihil est quod amittit. Res sine dispendio est,
quæ tota dispendium est. Est etiam sic intellectus bonus.
Qui plurimum habet, & si non donat, non abundat: quia
quantumuis acquirat, eget semper, qui plus concupiscit.
Et qui exiguum habet, non minuit, quia non multum est
quod pauperem pascit. Similiter ergo & ille pauper qui
confert spiritalia pro pecuniariis, etsi plurimum habeat
gratiæ, non abundat: non enim onerat gratia, sed alleuat
mentem. Sed etiam sic potest intelligi: Non abundas ô
homo. Quantū est enim quod accepisti, etsi tibi multū est?
Ioannes quo nemo maior est inter natos mulierum, inferior tamen Luc. 7.
erat eo qui minor est in regno cælorum. Potest & sic intelligi: Nō G
abundat Dei gratia corporaliter, quia spiritalis est. Quis e-
nim potest eius aut magnitudinem aut latitudinem com-
prehendere, quam non videt? *Fides si fuerit sicut granum sina-*
pis, montes transferre potest, & non tibi datur vltra granum Mat. 17
sinapis. Si in te abundet gratia, est verendum ne mens tua
tanto munere incipiat extolli: quia multi sunt qui ab
altitudine cordis incipiat extolli: quia multi sunt
qui ab altitudine cordis sui grauius corruerunt, quam si
nullam habuissent Domini gratiam. Et qui parum habet,
non minuit, quia non est corporeum vt diuidatur: & quod Dist. 86
parum videtur habenti, plurimum est cui nihil deest. Cō- c. consi-
sideranda etiam in largiendo ætas atque debilitas, non- deranda
numquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit nata-
les: vt senibus plus largiaris, qui sibi labore iam non que-
unt victum quærere. Similiter & debilitas corporis: & hæc
iuuanda promptius. Tum si quis ex diuitiis cecidit in ege-
statem, & maxime si non vitio suo, sed aut latrociniis, aut
proscriptione, aut calumniis, quæ habebat, amisit. Sed
forte dicat aliquis: Cæcus vno loco sedet & præteritur, &
iuuenis validus frequenter accipit. Verum est, quia obre-
pit propter importunitatem. Non est illud iudicii, sed tæ- H
dij. Nam & Dominus ait in Euangelio de eo qui iam clau- Luc. 11.
serat ostium suum, si quis ostium eius procacius pulset,
quia surgit & dat illi propter importunitatem.

De reddendo beneficio.

CAPVT XXXI.

PVlchrum quoque est propensiorem eius haberi ra-
tionem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus
contulit, si ipse in necessitatem incidit. Quid enim tam
contra officium, quam non reddere quod acceperis? Nec
mensura pari, sed vberiore reddendum arbitror, & vsum
pensandum beneficij; vt tanto subuenias, quanto eius æ-

ru-

A tuimnam repellas, Etenim superiorem non esse in referendo beneficio, hoc est minorem esse: quoniam qui prior contulit, tempore superior est, humanitate prior. Pro 24. Vnde imitāda nobis est in hoc quoq; natura terrarū, que susceptū semē multiplicatiori solet numero reddere quā acceperit. Ideo tibi scriptum: Sicut agricultura est homo insipiens, & tanquam vinea homo egens sensu. Si reliqueris eum, desolabitur. Sicut agricultura ergo etiam sapiens vt tanquam fœnerata sibi maiore mensura semina suscepta restituat. Terra ergo aut spontaneos fructus germinat, aut creditos vberiore cumulo refūdit ac reddit. Vtrumque debes quodā hereditario vsu parentis, ne relinquaris sicut infœcundus ager. Esto tamen vt aliquis excusare possit quod non dederit, quomodo excusare potest quod non reddiderit? Nō dare cuiquam videlicet, nō reddere vero non licet. Ideo pulchre Salomon ait: Pro 23 *Si sederis cœnare ad mensam potentis, sapienter intellige ea quæ apponuntur tibi: & mitte manum tuam, sciens quod oportet te talia præparare. Si autem insatiabilis es, noli concupiscere escas eius: hæc enim obtinent vitam falsam.* B Quem nos imitari cupientes, sententias scripsimus Conferre gratiam, bonum est: atqui referre nescit durissimus. Humanitatis exemplum ipsa terra suggerit. Spōtaneos fructus ministrat quos non seuerit, multiplicatum quoque reddit quod acceperit, Eccl. 3 Negare tibi pecuniam numeratam non licet, quomodo licet acceptam non referre gratiam? In Salomone quoque habes, quod ita plurimum redhibitio ista gratiæ apud Deum consueuit valere, vt etiam in die ruinæ inueniat gratiam, quando possint præponderare peccata. Et quid aliis vtar exemplis, cum Dominus ipse remunerationem vberiorem sanctorum meritis in Euangelio polliceatur, atque exhortetur vt operemur bonum opus, Luc 6. dicens: *Dimittite & dimittetur vobis: date & dabitur vobis: mensuram* Pro 23. *bonam, commotam, superfluentem dabunt in sinum vestrū.* Itaque & illud conuiuium in Prouerbiis, non de cibis, sed de operibus est bonis. Quo enim melius epulantur animi, quam bonis factis: Aut quid alius tam facile potest iustorum explere mentes, quam boni operis consciētia? Qui autem iucundior cibus, quam facere voluntatē Dei? Ioan 4 Quem cibum sibi solum Dominus abundare memorabat, C sicut scriptum est in Euangelio: *Meus cibus est, vt faciam* Psal 30 *voluntatem patris mei, qui est in cælo.* Hoc cibo delectemur, de quo ait Propheta: Deu. 8 *Delectare in Domino.* Hoc cibo delectantur, qui superiores delectationes mirabili ingenio comprehenderunt, qui possunt scire, qualis sit illa munda & intelligibilis mentis delectatio. Edamus ergo panē sapientiæ, & saturemur verbo Dei: quia *non in solo pane, sed* Gen. 1 *in omni verbo Dei,* vita est hominis facti ad imaginem Dei. Iob. 29 De populo vero satis expresse dicit sanctus Iob: *Sicut terra expectans pluuiam, sic & isti sermones meos.*

Beneuolentiam liberalitate potiorem esse.

CAPVT XXXII.

Deu 32 Pro 23 PVlchrum est ergo vt diuinarum scripturarum humescamus alloquio, & quasi ros sic in nos Dei verba descendant. Cum igitur sederis ad illam mensam potentis, intellige quis sit iste potens: & in paradiso delectationis positus, atque in conuiuio sapientiæ collocatus, considera quæ apponuntur tibi. Scriptura diuina, conuiuium D sapientiæ est: singuli libri, singula sunt fercula. Intellige prius quæ habeantur in ferculis dapes, & tunc mitte manum: vt ea quæ legis vel quæ accipis à Domino Deo tuo, operibus exequaris, & collatum in te gratiam officiis repræsentes: vt Petrus & Paulus, qui euangelizando vicem quandam largitori muneris reddiderunt, vt possint singuli dicere: 1. Cor. 15. *per Gratiam autem Dei sum id quod sum, & gratia eius in me egena non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui.* Alius ergo fructum accepti beneficii, vt aurum auro, argentum argento rependit: alius laborem, alius, haud scio an etiam locupletius, solū restituit affectum, Quid enim si reddendi nulla facultas suppetit? In beneficio reddendo plus animus quam census operatur: magisque præponderat beneuolentia, quam possibilitas referendi muneris Gratia enim in eo ipso quod habetur, refertur. Magna igitur beneuolentia, quæ etiā si nihil conferat, plus exhibet: & cum in patrimonio nihil habeat, largitur pluribus: idq; facit sine vllo sui dispendio, & lucro omniū. Et ideo præstat beneuolentiam supra ipsam liberalitatem. Ditior hęc moribus, quam illa muneribus: Plures enim sunt qui indigent beneficio, quam qui abundāt. Est autem beneuolentia coniuncta liberalitati, à qua ipsa liberalitas proficiscitur: cum largitatis affectum sequitur largiendi vsus, est separata atque discreta. Vbi enim deest liberalitas, beneuolentia manet, communis quædam parens omniū, quæ amicitiā connectit & copulat: in consiliis fidelis, in prosperis læta, in tristib. mœsta, vt vnusquisque beneuolētis se magis quam sapiētis credat consilio: vt Dauid cum esset prudentior, Ionathæ tamen iunioris consiliis acquiescebat. Tolle ex vsu hominum beneuolentiam, tanquam 1. Re. 18 solem è mundo tuleris, ita erit: quia sine ea vsus hominū esse non potest, vt peregrinanti monstrare viam, reuocare errantem, deferre hospitium, aquam de aqua profluenti dare, lumen de lumine accendere. Nō igitur mediocris virtus de qua sibi plaudebat Iob, dicēs: Iob. 31. *Foris autem non habitabat hospes, ianua mea omni venienti patebat.* F Beneuolentia itaque in his est omnibus, tamquā fons aquæ reficiens sitientem: tamquā lumen quod etiā in aliis luceat, nec illis desit, qui de suo lumine aliis lumen accenderint. Est etiam illa beneuolentiæ liberalitas, vt si quod habes debitoris chirographum, scindens restituas nihil à debitore cōsecutus debiti. Quod exēplo sui facere nos debere Iob sanct[us] admonet. Ibidem *Nā qui habet, nō mutuatur: qui non habet, non liberat syngrapham.* Quid igitur etiam si ipse non exigas, auaris heredibus reseruas, quam potes cum beneuolētiæ laude sine damno pecuniæ repræsētare? Atque vt plenius discutiamus beneuolentia à domesticis primū profecta personis, id est à filiis, parentib[us], fratribus, per coniunctionum gradus in ciuitatum peruenit ambitum, & de paradiso egressa mundum repleuit. Denique cum in viro & femina beneuolentem Deus posuisset affectū: dixit: *Erunt* Gen. 2 *ambo in vna carne, & in vno spiritu.* Vnde se Eua serpenti credidit: quoniam quæ beneuolentiam acceperat, esse maleuolentiam non opinabatur,

G

Beneuolentiam in Ecclesia maxime, & earundem virtutum hominibus perseuerare.

CAPVT XXXIII.

AVgetur beneuolentia cœtu Ecclesiæ, fidei consortio initiandi societate, percipiendæ gratiæ necessitudine, mysteriorum communione Hæc enim etiam appellationes necessitudinū: reuerentiam filiorū, auctoritatem Si pietatem patrum, germanitatē fratrum sibi vendicāt. Multum igitur ad cumulandam spectat beneuolentiam necessitudo gratiæ. Adiuuant etiam parium studiū virtutum. Siquidem beneuolentia etiam morum facit similitudinem. Denique Ionathas filius regis imitabatur 1. Re 19 Psal 17 Gen. 9 sancti Dauid mansuetudinem, propter quod diligebat eū Vnde & illud: *Cum sancto sanctus eris,* non solum ad conuersationem, sed ad beneuolentiā deriuandū videtur. Nam vtique & filij Noe simul habitabāt, & non erat in his mo- Gen. 25 Gen. 27 rum concordia. Habitabant etiam in domo patris Esau & Iacob, sed discrepabant. Non enim erat beneuolentia inter eos, quæ sibi præferret alterum: sed magis contentio, H quæ præriperet benedictionē, Nam cum alter et præduritus alter mansuetus esset: inter dispares mores, & studia cōpugnantia, beneuolentia esse non poterat. Adde quia sāctus Iacob paternæ degenerē domus virtuti præferre nō poterat. Nihil autem tam consociabile, quam cum æquitate iustitia: quę velut compar & socia beneuolentiæ, facit vt eos quos pares nobis credimus, diligamus. Habet autem in se beneuolentia etiam fortitudinem. Nam cum amicitia ex beneuolentię fonte procedat, non dubitat pro amico grauia vitæ sustinere pe- Eccl. 22 ricula *Et si mala mihi,* inquit, *euenerint, per illum sustineo.*

A

Laus beneuolentiæ.

CAPVT XXXIV.

Pro. 27. BEneuolentia etiam gladium iracũdiæ extorquere cũ sueuit. Beneuolentia facit, *vt amici vulnera vtilia magis quam voluntaria inimici oscula sint.* Beneuolentia facit, vt vnus fiat ex pluribus: quoniam etsi plures amici sint, vnum fiunt, in quibus vnus spiritus & vna sententia est. Simul aduertimus etiam correptiones in amicitia gratas esse, quæ aculeos habent, dolorem non habent. Compungimur enim censoriis sermonibus, sed beneuolentiæ delectamur sedulitate. Ad summam, non omnibus eadem semper officia debentur, nec personarum semper, sed plerumque causarum & temporum prælationes sunt, vt vicinum quis interdum magis quam fratrem adiuuerit. Quoniam & Salomon dicit: Ibidem *Melior est vicinus in proximo, quam frater longe habitans.* Et ideo plerumque amici se beneuolentiæ quisque committit, quam fratris necessitudini. Tantum valet beneuolentia, vt plerumque pignora vincat naturæ.

B

De fortitudine, quam sine iustitia virtutem non esse manifestis declaratur indiciis.

CAPVT XXXV.

SAtis copiose iustitiæ loco honesti naturam & vim tractauimus. Núc de fortitudine tractemus, quæ velut excelsior ceteris, diuiditur in res bellicas & domesticas. Sed bellicarum rerum studium à nostro officio iam alienum videtur, quia animæ magis quam corporis officio intẽdimus, nec ad arma iam spectat vsus noster, sed ad pacis negotia. Maiores autem nostri, vt Iesus Naue, Hierobaal, Sãson, Dauid summam rebus quoque bellicis retulere gloriã. Est itaq; fortitudo velut excelsior ceteris, sed numquã incomitata virtus. Non enim seipsam committit sibi: alioquin fortitudo sine iustitia, iniquitatis materia est. Quo enim validior est, eo promptior est vt inferiorẽ opprimat; cum in ipsis rebus bellicis iusta bella an iniusta sint, spectandum putetur. Numquam Dauid nisi lacessitus bellum intulit. Itaque prudentiam fortitudinis comitem habuit in prælio. Nam & aduersus Goliam immani mole corporis virum, singulari certamine dimicaturus, arma quibus onerabatur respuit. Virtus enim suis lacertis magis quam alienis integumentis nititur. Deinde eminus, quo grauius feriret, ictu lapidis hostem interemit: postea numquã nisi consulto Domino bellum adorsus est. Ideo in omnibus victor prœliis, vsque ad summam senectam manu promptus, bello aduersum Titanas suscepto, ferocibus bellator miscebatur agminibus, gloriæ cupidus, incuriosus salutis. Sed non hæc sola præclara fortitudo est, sed etiam illorum gloriosam fortitudinem accipimus, *qui per fidem magnitudine animi obstruxerunt leonum ora, extinxerunt virtutem ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate fortes, qui non comitatu & legionibus succincti, communem cum multis victoriam, sed nuda virtute animi singularem de perfidis retulerunt triumphum.* Quam insuperabilis Daniel, qui circa latera sua rugientes non expauit leones? Fremebant bestiæ, & ille epulabatur.

C

1. Re. 17.

1. Re. 5.

2. Re. 21

Heb 11.

Dan 14

D

Fortitudinem maxime in animo & contemptu rerum constare labentium.

CAPVT. XXXVI.

23. q. 3. 6 non in ferẽda. Iuo pa 10. c. 120 Exo. 2 Pro. 24 NOn igitur in viribus corporis & lacertis tantummodo fortitudinis gloria est, sed magis in virtute animi. Neque in inferenda, sed in depellenda iniuria lex virtutis est. Qui enim non repellit à socio iniuriam si potest, tam est in vitio, quam ille qui facit. Vnde sanctus Moyses hinc prius orsus est tentamenta bellicæ fortitudinis. Nam cũ vidisset Hebræum ab Ægyptio iniuriam accipientem, defendit ita, vt Ægyptium sterneret, atque in arena absconderet. Salomon quoque ait: *eripe eum qui ducitur ad mortẽ.* Vnde igitur hoc vel Tullius, vel etiam Panætius, aut ipse Aristoteles transtulerint apertum est satis, quamquam etiam his duob. antiquior dixerit Iob: *Saluum feci pauperem de manu potentis, & pupillum cui adiutor non erat, adiuui. Benedictio perituri in me veniat.* Nonne hic fortissimus, qui tã fortiter pertulit impetus diaboli, & vicit eum in virtute mẽtis suæ. Neq; vero de eius dubitandum fortitudine, cũ dicat Dñs: *Accinge sicut vir lumbos tuos, suscipe altitudinem & virtutem, omnem autem iniuriosum humiliato.* Apostolus quoq; ait: *Habetis fortissimã consolationẽ.* Est ergo fortis qui se in dolore aliquo consolaĩ. Et reuera iure ea fortitudo vocatur, quãdo vnusquisq; seipsum vincit, iram continet, nullis illecebris emollitur atq; inflectitur, non aduersis perturbatur, non extollitur secundis, & quasi ventu quodam variarũ rerũ circumfertur mutatione. Quid autem excelsius & magnificentius, quam exercere mentem, afficere carnem & in seruitutem redigere, vt obediat imperio, consiliis obtemperet, vt in adeundis laboribus impigre exequatur propositũ animi ac voluntatem? Hæc igitur prima vis fortitudinis, quoniam in duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primu vt externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despicienda magis quam expetenda ducat. Secundu, vt ea quæ summa sunt, omnesque res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur, præclara animi intẽtione vsq; ad effectũ persequatur. Quid enim tam præclarũ, quam vt ita animum tuum informes, vt neq; diuitias, neq; voluptates neque honores in maximis constituas, neq; in his studium õe conteras? Quod cũ ita affectus animo fueris, necesse est vt illud honestum ac decorum præponendũ putes, illiq; mentem ita intendas tuam, vt quid acciderit quo frangi animi solent, aut patrimonij amissio, aut honoris imminutio, aut obtrectatio infidelium, quasi superior non sentias. Deinde vt te salutis ipsius pericula pro iustitia susceptam non moueant. Hæc vera fortitudo est, quã habet Christi athleta, *qui nisi legitime certauerit, non coronatur.* An mediocre tibi videtur præceptum fortitudinis? *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem.* Vide quot certamina, & vna corona. Quod præceptum non dat nisi qui est confortatus in Christo Iesu, cuius caro requiem non habebat. Afflictio vndique: *foris pugnæ, intus timores.* Et quamuis in periculis, in laboribus plurimis, in carceribus, in mortibus positus, animu tamen non frangebatur, sed præliabatur, adeo vt potentior suis fieret infirmitatibus. Itaque considera quemadmodum eos qui ad officia Ecclesiæ accedunt, despicientiam rerum humanarum habere debere doceat. *Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu.* Et infra. *Si ergo consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite.* Et iterum: *Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram.* Et hæc quidem adhuc omnibus fidelibus: tibi autem fili contemptum diuitiarum, profanarum quoque & anilium fabularum suadet declinationem, nihil permittens nisi quod te exerceat ad pietatem, quia corporalis exercitatio nulli rei vsui est, *pietas autem ad omnia vtilis.* Exerceat ergo te pietas ad iustitiam, continentiam, mansuetudinem: vt fugias iuuenilia opera confirmatus: & radicatus in gratia, bonum fidei subeas certamen: non te implices negotiis sæcularibus, quoniam Deo militas. Etenim si is qui imperatori militat, susceptionibus litium, actu negotiorum forensiũ, venditione merciũ prohibetur humanis legibus: quanto magis qui fidei exercet militiam, ab omni vsu negotiationis abstinere debet, agelluli sui cõtentus fructibus, si habet: si non habet, stipendiorum suorum fructu: si quidẽ bonus testis est, qui dicit: *Iunior fui, & senui & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Ea est enim tranquillitas animi & temperantia, quæ neque studio quærendi afficitur neque egestatis metu angitur.

E Iob 29. Iob. 2. Iob 40. Heb 6. F 2. Tim. 2. Rom 5. 2. Cor 9 G 2. Cor. 11. Colos 2 Colos 3. Ibidem. 2. Tim. 4. Ibid. H Psal 36

A

Mala æquanimiter toleranda, & interdum etiam declinanda.

CAPVT XXXVII.

EST etiam quæ dicitur vacuitas animi ab angoribus: vt neq; in doloribus molliores simus, neque in prosperis elatiores. [2. Cor. 12.] Quod si hi qui ad capessendam rempublicã adhortantur aliquos, hæc præcepta dant: quãtomagis nos [2. Cor. 10.] qui ad officium Ecclesiæ vocamur, talia debemus agere q̃ [Rom. 6.] placeant Deo: vt & prætendat in nobis virtus Christi, & ita simus nostro probati imperatori, vt membra nostra arma iustitiæ sint, arma non carnalia, in quib. peccatum regnet, sed arma fortia Deo, quibus peccatum destruatur? Moriatur caro nostra, vt in ea omnis culpa moriatur: & quasi ex mortuis viuentes: nouis resurgamus operibus ac morib. Hæc sunt plena honesti & decori officij stipendia fortitudinis. Sed in omnib. quæ agimus, non solum quid

B

honestum, sed etiam quid possibile sit quæramus, ne forte [Mat. 10] aggrediamur aliquid quod non possimus exequi. Vnde nos tempore persecutionis de ciuitate in ciuitatem cedere, immo vt ipsius verbo vtar, fugere vult Dominus: ne temere aliquis dum martyrij desiderat gloriam, offerat se periculis, quã fortasse caro infirmior aut remissior animus ferre ac tolerare non queat.

Quod prouidentia magnum munimen fortitudinis sit.

CAPVT XXXVIII.

NEc rursus propter ignauiam cedere quis ac deserere fidem debet metu periculi. Quagratia præparãdus est animus, exercenda mens, stabilienda ad constantiam: vt nullis perturbari animus possit terroribus, nullis frangi molestijs, nullis supplicijs cedere. Quæ difficile quidẽ sustinentur. Sed quia omnia supplicia grauiora sunt suppliciorum vincuntur formidine, ideo si consilio firmes animum tuum, nec à ratione discedendum putes, & proponas diuini iudicij metum, perpetui supplicij tormenta, potes animi subire tolerantiam. Hoc igitur diligentiæ est, vt

C

quis ita se cõparet: illud ingenij, si quis potest vigore mẽtis præuidere quæ futura sunt, & tãquam ante oculos locare, quid possit accidere: & quid agere debeat, si ita acciderit, definire: interdum duo & tria simul voluere animo, quæ conijciat, aut singula coniuncta accidere posse, & aut singulis aut cõiunctis disponere actus quos intelligat pro futuros. Fortis ergo est viri, non dissimulare cum aliquid immineat, sed prætendere, & tamquam explorare de specula quadam mentis, & obuiare cogitatione prouida rebus futuris, ne forte dicat postea: Ideo in ista incidi, quia non arbitrabar posse euenire. Denique nisi explorentur aduersa, cito occupant. Vt in bello improuisus hostis vix sustinetur, si & imparatos inueniat facile opprimit: ita animum mala inexplorata plus frangunt. In his ergo duobus illa est animi excellentia, vt primum animus tuus bonis exercitatus cogitationibus, mundu corde quod verũ [Mat. 5.] & honestum est videat: *Beati enim mundo corde, quia ipsi etiã Deum videbunt:* atque id quod honestum est, solum bonum iudicet. Deinde nullis perturbetur occupationibus, nul-

D

lis cupiditatibus fluctuet. Neque vero id quisquam facile facit. Quid enim tam difficile quam despicere tãquam [Iob. 1.] ex arce aliqua sapientiæ opes aliaque omnia quæ plerisq; videntur magna & præcelsa? Deinde vt iudicium tuũ stabili ratione confirmes, & quæ iudicaueris leuia, tamquam nihil profutura contemnas? Deinde vt si quid acciderit aduersi, idque graue & acerbum putetur, ita feras, vt nihil præter naturam accidisse putes, cum legeris: *Nudus sum natus, nudus exibo: quæ Dominus dedit, Dominus abstulit:* & vtique & filios amiserat & facultates: seruesque in omnibus personam sapientis & iusti, sicut ille seruauit qui ait: *Sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* [Ibidem Iob. 2.] Et infra: Sicut vna insipientium mulierum locuta es. *Si bona suscepimus de manu Domini, quæ mala sunt non sustinebimus?*

E

Fortitudinem aduersus omnia vitia dimicare debere, præcipue aduersus auaritiam.

CAPVT. XXXIX.

NOn est igitur mediocris nec discreta à ceteris animi fortitudo, quæ bellũ cum virtutib. gerat, sed quę sola defendat ornamenta virtutum omnium, & iudicia custodiat; & quæ inexpiabili prælio aduersus omnia vitia decernat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, dura aduersus illecebras, quib. aurẽ deferre nesciat, nec (vt dicitur) aue dicat, pecuniã negligat, auaritiam fugiat tamquam labem quandam, quæ virtutẽ effeminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quam lucro vinci. Frequenter pulsis hostib. inclinata in fugam aduersariorum acie, dum exuuijs cæsorum capitur præliator, inter ipsos quos strauit miserandus accubuit: & triũphis suis delectæ legiones dum spolijs occupantur, hostẽ in se reuocarunt qui fugerat. Fortitudo igitur tam immanem pestem repellat & proterat, nec tentetur cupiditatibus,

F

nec frangatur metu: quia virtus sibi constat, vt fortiter omnia persequatur vitia, tamquam virtutis venena: iracundiam velut quibusdam propulset armis, quæ tollit cõsilium, & tamquam ægritudinem vitet. Gloriæ quoque caueat appetentiam, quæ frequenter nocuit immoderatius appetita, semper autem vsurpata. [Iacob. 1. Pro 14.] Quid horum sancto Iob vel in virtute defuit, vel in vitio obrepsit? [Iob. 1. & 2.] Quomodo laborem ægritudinis, frigoris famis pertulit? Quomodo despexit salutis periculum? Numquid rapinis diuitiæ coaceruatæ, de quibus tanta inopib. affluebant? [Iob. 31.] Numquid auaritia, census, aut voluptatis studia cupiditatesq; excitauit? Numquid trium regum iniuriosa cõtentio, vel seruorum contumelia in iram excussit? [Ibidem.] Numquid gloria sicut leuem extulit, qui imprecabatur grauia sibi, si vnquã vel non voluntariam celauisset culpã, vel reueritus esset multitudinem plebis, quo minus annuntiaret eam in conspectu omnium? Neque enim consentaneæ sunt vitiis virtutes, sed sibi constant. Quis igitur tam fortis, quam sanctus

G

Iob? *Cui secundus adiudicari potest, qui parem vix reperit?*

Virtutem bellicam nostris etiam non inusitatam.

CAPVT XL.

SEd fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt putent solam esse præliarem fortitudinem, & ideo me ad ista deflexisse, quia illa nostris deforet. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinq; reges captos sterneret cũ [Iosu. 10.] populis suis? Deinde cum aduersum Gabaonitas vrgeret prælium, & vereretur ne nox impediret victoriam, magnitudine mẽtis & fidei clamauit: Stet sol: & stetit, donec [Ibidem. Iudic. 7. 1. Re. 14. 1. Mac. 1.] victoria consummaretur. Gedeon in trecentis viris de ingenti populo & acerbo hoste reuexit triumphum. Ionathas adolescens virtutẽ magnam fecit in prælio. Quid de Machabæis loquar? Sed prius de populo dicam patrum, qui cum essent parati ad repugnandum pro templo Dei, & pro legitimis suis, dolo hostium die lacessiti sabbati, maluerunt vulneribus offerre nuda corpore, quam repugnare, ne violarent sabbatum. Itaque omnes læti se obtulerunt

H

morti. Sed Machabæi considerantes quod hoc exemplo gens omnis esset perire, sabbato etiam, cum ipsi in bellũ prouocarentur, vlti sunt innocentium necem fratrum suorum. Vnde postea stimulatus rex Antiochus, cum bellum accenderet per duces suos Lysiam, Nicanorem, Gorgiam, ita cum orientalibus suis & Assyrijs attritus est copijs, vt quadraginta & octo millia in medio campi à tribus millibus prosternerentur. Virtutem ducis Iudæ Machabæi de vno eius milite considerate. *Namque Eleazarus cum [1. Mac. 6.] supereminentem ceteris elephantem lorica vestitum regia aduerteret, arbitratus quod in eo esset rex, cursu concito in medium legionis se proripit, & abiecto clypeo vtraque manu interficiebat, donec perueniret ad bestiam atque intrauit sub eam & subiecto gladio interemit eam. Itaque cadens bestia oppressit Eleazarum, atque ita mortuus est.* Quanta igitur virtus animi? primo, vt mortem non

A timeret: deinde, vt circumfusus legionibus inimicorũ, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraq; manu vulneratæ molem bestiæ subiret ac sustineret, post infra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina inclusus magis quam oppressus, suo est sepultus triũpho. Nec fefellit opinio virum quamuis regios fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes, inermẽ occupatum incursare non ausi, post casum ruentis bestiæ sic trepidauerunt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur. Ibidem. *Denique rex Antiochus qui cum centum viginti millibus hominum armatus venerat & cum triginta duobus elephantis,* ita vt ad ortum solis per singulas bestias velut montes quidã armorum corusco tamquam lampadibus ardentib. refulgerent, vnius territus fortitudine, pacem rogaret. Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit. Sed hæc triumphorum sint.

B *Fortitudinem non solum in vincendo, sed etiam plus in tolerando constare.*

Capvt. XLI.

1 Mac. 9. Verum quia fortitudo non solũ secundis reb. sed etiã aduersis probatur, spectemus Iudæ Machabæi exitũ. Is enim post victum Nicanorem regis Demetrij ducẽ, securior aduersus viginti millia exercitus regis, cum non gentis viris bellum adorsus, volentib. his cedere, ne multitudine opprimerẽtur, gloriosam magis mortem, quam turpẽ fugam suasit: Ibid. *Ne crimen,* inquit, *nostræ relinquamus gloriæ.* Itaq; commisso prælio, cum à primo ortu diei in vesperã dimicaretur, dextrũ cornu in qua validissimam manũ aduertit hostium, aggressus facile auertit. Sed dum fugientes sequitur, à tergo vulneri locum præbuit, ita gloriosiorem triumphis mortem inuenit. Quid Ionathan fratrẽ eius attexam, qui cum parua manu aduersus exercitus regios pugnans, desertus à suis, & cum duob. tantũ relictus reparauit bellum, auertit hostem, fugitantes suos ad societatẽ reuocauit triũphi? Habes fortitudinem bellicam, C in quo non mediocris honesti ac decori forma est, quod mortem seruituti præferat ac turpitudini. Quid autem de martyrum dicam passionibus? Et ne longius euagemur, 2. Mac. 7. non minorẽ de superbo rege Antiocho Machabæi pueri reuexerunt triumphũ, quam parentes proprij. Siquidem illi armati, isti sine armis vicerunt. Stetit inuicta septẽ puerorum cohors, regiis cincta legionibus: defecerunt supplicia, cesserunt tortores, non defecerunt martyres. Alius corium capitis exutus, speciẽ mutauerat virtutem auxerat. Alius linguam iussus amputandam promere, respondit: Non solos Dñs audit loquentes, qui audiebat Moysen tacentem. Exod. 14. Plus audit tacitas cogitationes suorum quã voces omnium. Linguæ flagellum times, flagellum sanguinis nõ times? Habet & sanguis vocẽ suam, qua clamat ad Deum, sicut clamauit in Abel. Gen. 4. Quid de matre loquar, quæ spectabat læta filiorum quot funera tot trophæa, & morientem vocib. tamq̃ psallentium cantibus delectabatur, 2. Mac. 7. pulcherrimã ventris sui citharam in filiis cernens, & pietatis harmoniam omni lyræ numero dulciorẽ? Quid de bimulis loquar, Mat. 2. qui ante palmã victoriæ acceperũt, q̃ sensum naturæ? D Quid de sancta Agne, quę in duarũ maximarũ rerũ posita periculo, castitatis & salutis, castitatem protexit, salutẽ cum immortalitate commutauit? Non prætereamus etiã sanctum Laurentium, qui cum videret Xystum episcopũ suum ad martyrium duci, flere cœpit, non passionẽ illius, sed suam remansionem. Itaq; his verbis appellare cœpit: Quo progrederis sine filio pater? Quo sacerdos sancte sine diacono properas? Numquam sacrificiũ sine ministro offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit pater? Nũquid degenerem probasti? Experire certe, vtrũ idoneũ ministrum elegeris. Cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem, cui consummãdorũ consortium sacramẽtorum, huic consortium tui sanguinis negas? Vide ne periclitetur iudicium tuum, dum fortitudo laudatur. Abiectio discipuli, detrimentũ est magistri. Quid quod illustres & præstantes viri discipulorum certaminib. magis quam suis vincunt? E Denique Abraham filium obtulit, Gen. 22. Petrus Stephanum præmisit. Act. 7. Et tu pater ostende in filio virtutẽ tuã, offer quẽ erudisti, vt securus iudicij tui comitatu nobili peruenias ad coronam. Tunc Xystus: Nõ ego te fili relinquo ac desero, sed maiora tibi debentur certamina. Nos quasi senes leuioris pugnæ cursum recipimus, te quasi iuuenẽ manet gloriosior de tyranno triumphus. Mox venies, flere desiste, post triduũ me sequeris. Inter sacerdotem & leuitam hic medius numerus decet. Non erat tuũ sub magistro vincere, quasi adiutorem quæreres. Quid consortiũ passionis meæ expetis? Totam tibi hæreditatem eius dimitto. Quid præsentiam meam requiris? Infirmi discipuli magistrum præcedant, fortes sequãtur: vincant sine magistro, qui iam non indigent magisterio. Sic & Elias Elisęum reliquit. 4. Reg. 2. Tibi ergo commendo nostræ virtutis successionem. Talis erat contentio, digna sane, de qua certarent sacerdos & minister, quis prior pateretur pro Christi nomine. In fabulis ferunt tragicis, Eurip. ed. in excitatos theatri magnos esse plausus, cum se Pylades Orestem diceret, Orestes, vt F erat, Orestem se esse asseueraret: ille vt pro Oreste necaretur, Orestes ne Pyladem pro se pateretur necari. Ephig. in Tha ur. Sed illis non licebat viuere, quod vterque esset parricidij reus alter qui fecisset, alter qui adiuuisset. Hic Laurentium sanctum ad hoc nullus vrgebat nisi amor deuotionis, tamen & ipse post triduum, cum illuso tyranno impositus super craticulam exureretur, Assum est, inquit, versa & manduca. Ita animi virtute vincebat ignis naturam.

Potestates non irritandas, & adulationibus non attendendum.

Capvt XLII.

Cauendum etiam reor, ne dum aliqui nimia gloriæ ducuntur cupiditate, insolentius abutamur potestatibus, & plerumque auersos à nobis animos gentilium, in studia persecutionis excitent, atque inflamment ad iracundiam. Itaque vt illi perseuerare possint, & supplicia vincere, quantos perire faciunt? Prospiciendum etiam, ne adulantibus aperiamus aurem. Emolliri enim adulatione, non solum fortitudinis non esse, sed etiam ignauiæ videtur. G

De temperantia, & eius partibus.

Capvt XLIII.

Quoniam de trib. virtutibus diximus, restat de quarta virtute dicamus, quæ temperãtia ac modestia vocatur: in qua maxime tranquillitas animi, studiũ mansuetudinis, moderationis gratia, honesti cura, decoris consideratio spectatur & quærit̃. Ordo igitur quidã vitæ nobis tenendus est, vt à verecundia prima quædam fundamenta dicantur: quæ socia ac familiaris est mentis placiditati, ꝓteruiæ fugitans, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatem souet, decorum illud requirit. Sequatur conuersationis electio, vt adiungamur probatissimis quibusq; seniorib. Namque vt æqualium vsus dulcior, ita senũ tutior est: qui magisterio quodam & ductu vitæ colorat mores adolescentium, & velut murice probitatis inficit. H Nãque si hi qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarum iter adurini gestiunt: quanto magis adolescentes cum senibus debens nouum sibi iter vitę aggredi, quo minus errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quam eosdem & magistros vitæ testes habere. Quærendum est etiam in omni actu, quid personis, temporib. conueniat atq; ætatibus, quid etiam singulorum ingenijs sit accommodum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud iuueni aptum, aliud seni: aliud in periculis, aliud in rebus secundis. *Saltauit ante arcam Domini David, non saltauit Samuel.* 2. Reg. 6 Nec ideo ille reprehensus, sed magis iste laudatus. Mutauit vultum corã rege, 1. Reg. 21 cui nomẽ Achis. At hoc si fecisset remota formidine quo minus cognosceretur, nequam leuitatis reprehensione carere potuisset. Saul quoq; vallatus choro propheta-

A phetarum, etiam ipse prophetauit: & de eo solo quasi indiguo memoratum est: Num & Saul inter prophetas? 1 Reg. 10. 1 Reg. 19

Officio sibi congruo quemque studere debere.

CAPVT XLIIII.

VNusquisque igitur suum ingenium nouerit, & ad id se applicet, quod sibi aptũ elegerit. Itaq; quid sequatur, prius consideret. Non solum nouerit bona sua, sed etiam vitia cognoscat: æqualemque se iudicem sui præbeat, vt bonis intendat, vitia declinet. Alius distinguendæ lectioni aptior, alius psalmo gratior, alius exorcizandis qui malo laborãt spiritu sollicitior, alius sacrario oportunior habetur. Hæc omnia spectet sacerdos, & quid cuique congruat, id officij deputet. Quo etenim vnumquemque suum ducit ingenium, aut quod officiũ decet, id maiore implet gratia. Sed id cum in omni vita difficile sit, tum in nostro actu difficillimum est. Amat enim vnusquisque sequi vitam parentum. Denique plerique ad B militiam feruntur, quorum militauerũt parentes alij ad actiones diuersas. In ecclesiastico vero officio nihil rarius inuenias, quam eum qui sequatur institutum patris: vel quia graues deterrent actus, vel quia in lubrica ætate difficilior abstinentia: vel quia alacri adolescentiæ videtur vita obscurior: & ideo ad ea conuertũtur studia, quę plausibiliora arbitrantur. Præsentia quippe plures quã futura præferunt. Illi autem præsenobus, nos futuris militamus. Vnde quo præstantior causa, eo debet esse cura attentior.

De pulchro & honesto.

CAPVT. XLV.

TEneamus igitur verecundiam, & eam quæ totius vitæ ornatum attollit, modestiam. Non enim mediocre est rebus singulis modum seruare, atque impartiri ordinem, in quo vere prælucet illud quod decorũ dici- C tur, quod ita cum honesto iungitur, vt separari non queat. Siquidem & quod decet, honestum est: & quod honestum est, decet: vt magis in sermone distinctio sit quam in virtute discretio. Differre enim ea inter se intelligi potest, explicari non potest. Et vt conemur aliquid eruere distinctionis, honestas velut bona valetudo est, & quædam salubritas corporis: decus autem tamquã venustas & pulchritudo sit. Sicut ergo pulchritudo super salubritatem ac valetudinem videtur excellere, & tamen sine his esse non potest, neque vllo separari modo, quoniã nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest: sic honestas decorum illud in se continet, vt ab ea profectũ videatur, & sine ea esse non possit. Velut salubritas igitur totius operis actusque nostri honestas est, & sicut species est decorũ, quod cum honestate confusum, opinione distinguitur. Nam etsi in aliquo videatur excellere, tamen in radice est honestatis, sed flore præcipuo, vt sine ea decidat, in ea floreat. Quid enim est honestas, nisi quæ turpitudinem, quasi mortem fugiat? Quid vero inhonestũ, D nisi quod ariditatem ac mortem afferat? Virente igitur substantia virtutis, decorum illud tamquam flos emicat, quia radix salua est. At vero propositi nostri radice vitiosa nihil germinat. Habes hoc in nostris aliquanto expres- Psal. 92 Rom. 13 sius. Dicit enim Dauid: *Dominus regnauit, decorem induit*, Et Apostolus ait. *Sicut in die, honeste ambulate.* Quod Græce dicitur εὐσχημόνως Hoc autem proprie significat, bono habitu, bona specie. Deus ergo primum hominem cum conderet, bona habitudine, bona membrorum cõpositione formauit, & optimam ei speciem dedit, remissionem non dederat peccatorum, sed posteaquam renouauit eum spiritu, & infudit ei gratiam, qui venerat in Phil. 2. serui forma, & in hominis specie, assumpsit decorem Psal. 92. redemptionis humanæ. Et ideo dixit Propheta: *Dominus* Psal. 64 *regnauit, decorem induit.* Deinde alibi dicit: *Te decet hymnus* 1. Cor. 14. *Deus in Sion* Hoc est dicere: Honestum est vt te inuocemus, te diligamus, te precemur, te honorificemus. Scri- E ptum est enim: *Omnia vestra honesta fiant*: Sed possumus & 1. Tim. 2. 1. Cor. 11 hominem timere, diligere, rogare, honorare: hymnus specialiter Deo dicitur, Hoc tanquam excellentius cæteris credere est decorum, quod deferimus Deo. Mulierem quoque in habitu ordinato orare conuenit, sed specialiter eam decet orare velatam, & orare promittentem castitatem per bonam conuersationem.

Quod naturalia pulchra sint & honesta, turpia vero cõtra naturam.

CAPVT XLVI.

EST igitur decorum quod preminet, cuius diuisio gemina est. Nam est decorum, quasi generale, quod per vniuersitatem funditur honestatis, & quasi toto spectatur corpore: est etiam speciale, quod in parte aliqua enitet. Illud generale ita est, ac si equabilem formam atque vniuersitatem honestatis in omni actu suo habeat concinentem, cum omnis sibi eius vita consentit, nec in vlla aliqua re discrepat. Hoc speciale, cum aliquem a- F ctum in suis habet virtutibus præminentem. Simul illud aduerte, quod & decorum est, secundum naturam viuere, secundum naturam degere, & turpe est quod fit contra naturam. Ait enim Apostolus quasi interrogans: *Decet mulierem non velatam orare Deum?* Nec ipsa natura nos 1. Cor. 11. docet. Quod vir quidem si comam habeat ignominia est illi, quoniam contra naturam est. Et iterum dicit: *Mulier* Ibidem *vero si capillos habeat, gloria est illi.* Est enim secundum naturã quoniam quidem capilli pro velamine sunt. Hoc est enim naturale velamen. Personam igitur nobis & speciem natura ipsa dispensat quem seruare debemus: vtinamque & innocentiam eius custodire possimus, nec acceptam Gen. 1. nostra malitia mutaret: Habes hunc decorẽ generalẽ, quia fecit Deus mũdi istius pulchritudinẽ. Habes & p partes, *quia cũ faceret Deus lucẽ, & diem noctẽq; distingueret, cũ conderet cælum, cum terras & maria separaret, cum solem & lunam & stellas constitueret lucere super terram, probauit singula* Ergo de- Prou. 8. corum hoc, quod in singulis mundi partibus elucebat, in vniuersitate resplenduit, sicut probat sapientia, dicens: G *Ego eram cui applaudabat, cum lætaretur orbe perfecto* Similiter ergo & in fabrica humani corporis grata est vniuscuiusque membri portio. Sed plus in commune compositio membrorum apta delectat, quod ita sibi quadrare & conuenire videantur.

Quarum passionum restrictione, pulchrum illud possit acquiri.

CAPVT XLVII.

SI quis igitur æquabilitatem vniuersæ vitæ, & singularum actionum modos seruet, ordinem quoque & constantiam dictorum atque operum, moderationemque custodiat, in eius vita decorum illud excellit, & quasi in quodam speculo elucet. Accedat tamen suauis sermo, vt conciliet sibi affectum audientium, gratumque se vel familiaribus, vel ciuibus, vel si fieri potest, omnibus præbeat: neque adulantem se, neque adulandum cuiquam exhibeat. Alterum enim calliditatis est, vanitatis alterum. Non despiciat quid de se vnusquisque, & maxime vir optimus sentiat. Hoc enim modo discit bonis de- H ferre reuerentiam. Nam negligere bonorum iudicia vel arrogantiæ, vel dissolutionis est: quorum alterum superbiæ adscribitur, alterũ negligentiæ. Caueat etiam motus animi sui. Ipse enim sibi & obseruandus & circumspiciendus est; & vt aduersum se cauendus, ita etiam de se tuendus. Sunt enim motus, in quibus est appetitus ille, qui quasi quodam prorumpit impetu. Vnde Græce ὁρμὴ dicitur, quod vi quadam se repente proripiat. Non mediocris in his vis quædam animi atque naturæ est, Quæ tamen vis gemina est. vna in appetitu, altera in ratione posita, quæ appetitum refrænet, & sibi obedientem præstet, ducat quo velit, & tamquam sedulo magisterio edoceat quid fieri, quid euitari oporteat, vt bonę dominatrici obtemperet. Solliciti enim debemus esse, ne quid temere aut incuriose geramus, aut quidquam omnino cuius pro-

A probabilem non possimus rationem reddere. Actus enim nostri causa, etsi non omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur. Nec vero habemus, in quo nos possimus excusare. Nam etsi vis quædam naturæ in omni appetitu sit, tamen idem appetitus rationi subiectus est lege naturæ ipsius, & obedit ei. Vnde boni speculatoris est, ita prætendere animo, vt appetitus neque præcurrat rationem, neque deserat: ne præcurrendo perturbet atque excludat, eamque deserendo destituat. Perturbatio tollit constantiam, destitutio prodit ignauiam, accusat pigritiam. Perturbata enim mente latius se ac longius fundit appetitus, & tamquam efferato impetu frænos rationis non suscipit, nec vlla sentit aurigæ moderamina, quibus possit reflecti. Vnde plerumque non solum dum animus exagitatur, amittitur ratio, sed etiam inflammatur vultus, vel iracundia, vel libidine: pallescit timore, voluptate se non capit, & nimia gestit lætitia. Hæc cum fiunt, abiicitur illa naturalis quædam censura, grauitasque morum: nec teneri potest illa quæ in rebus gerendis atque consilijs sola potest auctoritatem suam, atque illud quod
B deceat tenere, constantia. Grauior autem appetitus ex indignatione nimia nascitur, quam acceptæ plerumque accendit iniuriæ dolor. De quo satis nos Psalmi quem in præfatione posuimus, præcepta instruunt. Pulchre autē & hoc accidit, vt scripturi de officiis, ea præfationis nostrę
Psal. 33. assertione vteremur, quæ & ipsa ad officij magisterium pertineret.

De tribus generibus iniurias accipientium.

CAPVT XLVIII.

SEd quia supra, vt oportebat, perstrinximus, quemadmodum vnusquisque cauere possit ne excitetur accepta iniuria, verentes ne præfatio prolixior fieret, nunc de eo vberius disputandum arbitror. Locus enim opportunus est, vt in partibus temperantię dicamus, quemadmodū reprimatur iracundia. Tria itaq; genera esse hominum iniuriam accipientium, in scripturis diuinis demonstrare
C volumus, si possumus. Vnum est eorum quibus peccator insultat, conuiciatur, inequitat. Iis quia deest iustitia, pudor crescit, augetur dolor. Horū similes plurimi de meo ordine, de meo numero. Nam mihi infirmo si quis iniuriam facit forsitan, licet infirmus, donem iniuriam meam Si crimen obiiciat, non sum tantus, vt sim contentus cōscientia mea, etiam si me eius obiecti alienum nouerim, sed cupio abluere ingenui pudoris notam, tamquam infirmus. Ergo *oculum pro oculo, & dentem pro dente exigo, & conuicium conuicio rependo.* Si vero is sum qui proficiam, etsi nō
Deu 19 dum perfectus, non torqueo contumeliam: & si influat ille conuicijs, & inundet aures meas contumeliis, ego taceo, & nihil respondeo. Si vero perfectus (verbi gratia loquor, nam veritate infirmus sum) si ergo perfectus sim, benedico maledicentem, sicut benedicebat & Paulus, qui
1.Cor.4. Mat.5. ait: *Maledicimur, & benedicimus.* Audierat enim dicentem:
1.Cor.4 *Diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus & persequen-*
Mat.5 *tibus vos.* Ideo Paulus persecutionem patiebatur, & sustine-
2.Re.16 bat, quia vincebat & mitigabat humanum affectum pro-
Psa.38. positæ mercedis gratia, vt filius Dei fieret, si dilexisset inimicum. Tamen & sanctum Dauid in hoc quoque gene-
D re virtutis imparem Paulo non fuisse edocere possumus. Qui primo quidem cum malediceret ei filius Semei, & crimina obiiceret, tacebat & humiliabatur, & silebat à bonis suis, hoc est. bonorum operum conscientia: deinde expetebat maledici sibi, quia maledicto illo diuinam exquirebat misericordiam. Vide autem quomodo & humilitatem & iustitiam & prudentiam emerendæ à Domino gra-
2.Re.16 tiæ reseruauerit. Primo dicit: *Ideo maledicit mihi, quia Domi-*
Ibidem *nus dixit illi vt maledicat.* Habes humilitatem: quia ea quę diuinitus imperabantur, æquanimiter quasi seruulus ferenda arbitrabatur. Iterum dixit: *Ecce filius meus qui exiuit de ven-*
Ibidem. *tre meo, quærit animam meam.* Habes iustitiam. Si enim à nostris grauiora patimur, cur indigne ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertio ait: *Dimitte illum vt maledicat, quoniam dixit illi Dominus, vt videat humiliationem meam, & retribuet*

mihi Dominus pro maledicto hoc. Nec iā solum conuiciantem E
pertulit, sed etiam lapidantem & sequentem illæsum reli- 2.Re.16
quit, quin etiā post victoriā petenti veniam libenter ignouit. Quod eo inserui, vt euangelico spiritu sanctum Dauid non solum inoffensum, sed etiam gratum fuisse cōuicianti docerem, & delectatum potius quā exasperatū iniuriis, pro quib. mercedem sibi reddendam arbitrabatur. Sed tñ quamuis perfectus, adhuc perfectiora quærebat. Incalescebat iniuriæ dolore quasi homo, sed vincebat spiritu, quasi bonus miles. Tolerabat quasi athleta fortis: patien- Psal.38.
tiæ autem finis, promissorum expectatio, & ideo dicebat: *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meo-*
rum, quis est, vt sciam quid desit mihi. Finem illum quærit pro- 1.Cor. 15.
missorum cælestium: vel illum, quando vnusquisque sur- Ibidem
get in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentū eius crediderunt, deinde finis. Tradito enim regno Deo & patri, & euacuatis omnib. potestatib. vt Apostolus dixit, perfectio incipit. *Hic ergo impedimentum, hic infirmitas etiam perfectorum, illic plena perfectio.* Ideo & dies illos requirit vitæ æternæ, qui sunt, non qui prę
tereunt, vt cognoscat quid sibi desit, quæ terra sit repro- F
missionis, perpetuos fructus ferēs, quæ prima apud patrē mansio, quæ secunda, quæ tertia, in quib. pro ratione meritorum vnusquisq; requiescit. Illa ergo nobis expetenda, in quibus perfectio, in quibus veritas est. Hic vmbra, hic
imago, illic veritas. Vmbra in lege, imago in Euangelio, ve- Ioan.14
ritas in cælestibus. Ante agnus offerebatur, offerebatur Ioa.p.1. ca.6.
vitulus, nunc Christus offertur: sed offertur quasi homo, Heb.10.
quasi recipiens passionem, & offert se ipse quasi sacerdos, Heb.9.
vt peccata nostra dimittat. Hic in imagine, ibi in veritate,
vbi apud patrē pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hic 1 Ioā.2.
ergo in imagine ambulamus, in imagine videmus: illic fa- 1.Cor.13
cie ad faciem, vbi plena perfectio, quia *perfectio omnis in veritate est.*

De vanitate calcanda.

CAPVT XLIX.

ERgo dum hic sumus, seruemus imaginem, vt ibi per- G
ueniamus ad veritatem. Sit in nobis imago iustitię, sit imago sapientiæ, quia veniemus ad illam diē & secundū
imaginem æstimabimur. Non inueniat in te aduersarius 1.Pet.5.
imaginem suam, non rabiem, non furorem. In his.n. imago nequitiæ est. *Aduersarius .n. diabolus sicut leo rugiens quærit*
quē occidat, quē deuoret. Non inueniat auri cupiditatē, nō ar- Ioan.14
genti aceruos, non vitiorum simulacra, ne auferat tibi vocē libertatis. Vox .n. libertatis illa est, vt dicas: *Veniet huius mundi princeps, & in me inueniet nihil.* Itaq; si securus es quod nihil in te inueniat, cum venerit perscrutari, dices illud ꝙ
dixit ad Laban Iacob patriarcha: *Cognosce si quid tuorū apud* Gen.31.
me est. Merito beatus Iacob, apud quem nihil Laban suum potuit re- Ibidem
perire. Absconderat enim Rachel simulacra deorum eius aurea & argentea. Itaq; si sapientia, si fides, si contēptus sęculi, si gra- Psal.39.
tia tua abscondat oēm perfidiam, *Beatus eris, quia non respicis in vanitates & insanias falsas.* An mediocre est tollere vocem aduersario, vt arguendi te non possit habere auctoritatē?
Itaq; qui non respicit in vanitates, non conturbatur, qui.n. Psal.38.
conturbatur, & vanissime quidem. Quid est.n. congregare opes, nisi vanū? quia caduca quærere vanū est satis. Cū
autē congregaueris, qui scias, an possidere liceat tibi? Nō- H
ne vanum est vt mercator noctib. ac diebus conficiat iter, quo aggerare possit thesauri aceruos, merces congerat, conturbetur ad pretium, ne forte minoris vendat quā emerit, aucupetur locorum pretia & subito aut latrones in se inuidia famosæ negotiationis excitet, aut non expectatis seniorib. flatib. dum lucrum quærit, naufragium impatiēs
moræ incidat? An non conturbatur etiam ille vane, qui Ibidem
summo labore coaceruat, quod nesciat cui heredi relinquat? Sæpe quod auarus summa congesserit sollicitudine, præcipiti effusione dilapidat heres luxuriosus: & diu quęsita, turpis helluo, præsentium cæcus, futuri improuidus,
quadam absorbet voragine. Sæpe etiam speratus suc- Esa.5.
cessor inuidiam partæ acquirit hæreditatis, & celeri obitu extraneis adiiæ successionis transcribit compendia.

Quid

A Quid ergo telam araneę texis, quę inanis & sine fructu est: & tamquam casses suspendis inutiles diuitiarum copias, quæ & si fluant, nihil prosunt. immo exuunt te imaginem Dei, & induunt terreni imaginem? Si tyranni aliquis imaginem habeat, nõne obnoxius est damnationi? Tu deponis imaginem æterni Imperatoris, & erigis in te imaginem mortis. Eiice magis de ciuitate animæ tuæ imaginem diaboli, & attolle imaginem Christi. Hæc in te fulgeat in tua ciuitate, hoc est, in anima resplendeat, quæ oblitterat vitiorum imagines. De quibus ait Dauid: *Domine, in ciuitate tua, ad nihilum deduces imagines eorum.* Cum enim depinxerit Hierusalem Dominus ad imaginem suam, tunc aduersariorum omnis imago delebitur. *Psal. 72. Esa. 49.*

Quod officiorum gratia ministros altaris maxime deceat quod testimonia Leuitici comprobatur.

CAPVT. L.

Nū. 10. QVod si Euangelio Domini etiam populus ipse ad despicientiam opus informatus atque institutus est quanta magis vos Leuitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus quorum Deus portio est? Nam cum diuideretur à Moyse possessio terrena patrum populo, *Psal. 15.* B excepit Leuitas Dominus terrenæ possessionis consortio, quod ipse illis esset funiculus hæreditatis. Vnde ait Dauid: *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.* Denique sic appellatur Leuita ipse meus, vel ipse pro me. Magnum ergo munus eius, vt de eo Dominus dicat, Ipse meus. *Mat. 17.* Vel quemadmodum Petro dixit de statere in ore piscis reperto: *Dabis eis pro me & pro te.* Vnde & Apostolus cum episcopum dixisset debere esse sobrium, pudicum, ornatum hospitalem, docibilem, non auarum, non litigiosum, *1. Tim. 3.* domui suæ bene præpositum, addidit: *Diaconos similiter oportet esse graues, non bilingues, non multo vino deditos, non* *Ibidem* *turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullum crimen habentes.* Aduertimus quanta in nobis requirantur: Vt abstinens sit à vino minister Domini, vt testimonio bono fulciatur, non solum fidelium, sed etiam ab his qui foris sunt. Decet enim actuum operumque nostrorum, testem esse publicam existimationem & attestationem ne derogetur muneri: vt qui videt ministrum altaris congruis ornatum virtutibus, auctorem prędicet, & Dominum veneretur, qui tales seruulos habeat. Laus enim Domini, vbi munda possessio, & innocens familiæ disciplina. C *Dist. 10. Vna (?) tū. Iuo. pap. 0 c. 191.* De castimonia autem quid loquar, quando vna tantum, nec repetita permittitur copula, Et in ipso ergo coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secundæ coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirũ videtur, cur etiam ante baptismum iterato coniugio ad electionem muneris & ordinationis prærogatiuam impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint sacramento, Sed intelligere debemus, quia in baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In cõiugio non culpa, sed lex est. Quod culpæ est igitur in baptismate relaxatur: quod legis est, in coniugio non soluitur. Quomodo autem potest hortator esse viduitatis, exhibendum & immaculatum ministerium, nec vllo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni D etiam ab ipso consortio coniugali, sacri ministerij gratiã recepistis Quod eo non præterij, quia in plerisque abditioribus locis cum ministerium gererent, vel etiam sacerdotium, filios susceperũt: & id tamquam vsu veteri defendunt, quando per interualla dierum sacrificium deferebatur, & tamen castificabatur etiam populus per biduum aut triduum, vt ad sacrificium purus accederet, vt in veteri testamento legimus: Et lauabat vestimenta sua. Si in figura tanta obseruantia, quanta in veritate: Disce sacerdos atq; leuita: quid sit lauare vestimenta tua vt mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis. Si populus sine ablutione vestimẽtorum suorum prohibe- *Exo. 19.* batur accedere ad hostiam suam, tu illotus mente pariter & corpore, audes pro alijs supplicare, audes pro alijs ministrare? Non mediocre officium Leuitarum, de quibus dicit Dominus: *Ecce tuli ego Leuitas de medio filiorum Israel: redemptiones eorum erunt, & erunt mihi Leuitæ. Mihi enim ex quo die percussi primogenitum in terra Aegypti, sanctificaui omne primogenitum in omni Israel.* Cognouimus, quia non inter cæteros Leuitæ computantur, sed omnibus præferuntur, qui eliguntur ex omnibus, & sanctificantur, vt primogenita fructuum atque primitiæ quæ Domino deputantur, in quibus est votorum solutio, & redemptio peccatorũ *Non accipies,* inquit, *eos inter filios Israel: sed constitues Leuitas super tabernaculum testimonij, & super omnia vasa eius, & super quæcunque sunt ipso. Ipsi tollant tabernaculum, & omnia vasa eius, & ipsi ministrent in eo, & in circuitu tabernaculi castra ipsi constituant, & promouendo, tabernaculum ipsum deponant Leuitæ. & constituendo castra rursum ipsum tabernaculum ipsi statuant.* Alienigena quicũq; accesserit, morte moriatur. Tu ergo electus ex omni numero filiorũ Israel, inter sacros fructus quasi primogenitus ęstimatus prepositus tabernaculo, vt prętẽdas in castris sanctitatis & fidei, ad quæ si alienigena accesserit, morte morietur, positus vt operias arcam testamẽti Non enim omnes vident alta mysteriorum, quia operiuntur à Leuitis ne videant qui videre non debent, & sumant qui seruare non possunt. Moyses denique circumcisionem vidit spiritalem: sed operuit eam, vt in signo circumcisionem præscriberet. Vidit & azyma sinceritatis & veritatis, vidit passionẽ Domini, operuit azymis corporalibus azyma veritatis operuit passionẽ Domini, agni vel vituli immolatione. Et boni Leuitæ seruauerunt mysterium fidei suę sub hoc tegmine, & tu mediocre putas quod commissũ est tibi? Primũ vt alta Dei videas, quod est sapientiæ: deinde vt excubias pro populo deferas, quod est iustitiæ: castra defendas, tabernaculumque tuearis, quod est fortitudinis: teipsũ continentem ac sobriũ præstes, quod est temperantiæ. Hæc virtutum genera principalia constituerunt etiam hi qui foris sunt, sed communitatis superiorem ordinem quam sapientiæ iudicauerunt, cum sapientia fundamentum sit, iustitia opus sit, quod manere non potest nisi fundamentum habeat. Fundamentũ autem Christus est. Prima ergo fides, quæ sapientia, vt Salomon dicit, secutus patrem: *Initium sapientiæ timor Domini.* Et lex dicit: *Diliges Dominum Deum tuum, diliges proximũ tuũ.* Pulchrum est, vt gratiam tuam atque officia in societatẽ humani generis conferas, Sed primum illud decorum est quod habes pretiosissimum, hoc est mentẽ tuam, qua nihil habes præstantius, Deo depures. Cũ solueris auctori debitũ, licet vt opera tua in beneficentiam & adiumenta hominũ conferas, atque opem feras necessitatibus, aut pecunia, aut officio, aut etiã quocũque munere; quod late patet in vestro ministerio, Pecunia, vt, subuenias: debito vt obligatũ liberes: officio vt seruanda suscipias, quæ metuit amittere, qui deponenda credidit. Officium est igitur depositũ seruare ac reddere. Sed interdũ commutatio fit, aut tempore, aut necessitate, vt non sit officium reddere quod acceperis, vt si quis contra patriam opem Barbaris ferens, pecuniam apertus hostis reposcat, aut si cui reddas cũ adsit qui extorqueat, si furenti restituas cum seruare nõ queat, si insanienti gladium depositum non neges, quo se ille interimat, nonne soluisse cõtra officium est: Si furto quæsita sciens suscipias, vt fraudetur qui amiserat, nonne cõtra officium est? Est etiam contra officium nonnumquam soluere promissum, sacramentum custodire: vt Herodes qui iurauit quoniã quidquid petitus esset, daret filiæ Hærodiadis: & necem Ioannis præstitit, ne promissum negaret, Nam de Iephthe quid dicam, qui immolauit filiam, quę sibi victori prima occurrerat, quo votum impleret quod spoponderat, vt quidquid sibi primum occurrisset: offerret Deo? *Melius fuerat nihil tale promittere, quam promissum parricidio soluere.* Hæc quanti consilij sit prospicere, non ignoratis. Et ideo eligitur Leuita, qui sacrarium custodiat, ne fallatur consilio, ne fidem deserat, ne mortem timeat, ne quid intemperantius gerat, vt specie ipsa grauitatem preferat: nec solum animum, sed etiam oculos continentes habere quem deceat, nè vel ipse frontem sobrietatis fortuitus violet occursus: *Quoniam qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, adulterauit eam in corde suo.* Et adulterium non solũ facti collutione, sed etiam aspectus in-

Marginalia, right column: E *Num. 3* — *Num. 1* — *Ibidem* — F — *1. Cor. 3* — *1. Cor. 3 Psal. 110 Prou. 9 Deu. 6* — G — *22. q. 4. c. est et iam. Conc. Tol. 8. c. 2.* — H — *Mat. 14. Iudi. 11.* — *Mat. 5.*

A

intentione committitur. Magna hæc videntur, ac nimis euera, sed in magno munere non superflua, quando tanta est Leuitarum gratia vt de his Moyses in benedictionibus diceret: [Deu. 33] *Date Leui veros eius, date Leui manifestos eius, date Leui fortem suffragij sui, & veritatem eius viro sancto, quem tentauerunt in tentationibus, maledixerunt super aquam contradictionis.* [Ibidem] *Qui dicit patri suo & matri suæ, non noui te: & fratres suos non cognouit, & filios suos abdicauit: hic custodiuit verba tua, & testamentum tuum obseruauit.* Illi ergo veri eius, & manifesti eius qui nihil in corde doli habeant, nihil fraudis occultent, sed verba eius custodiant, & in corde suo conferant, sicut [Luc. 2] conferebat & Maria: qui suos parentes officio suo non nouerint præferendos, qui violatores oderint castitatis, pudicitiæ vlciscantur iniuriam, nouerint officiorum tempora, quod maius, quod minus sit, quod cuique aptum sit tempori, & vt id solum sequantur quod honestum est. Sane vbi duo honesta, id quod honestius est, præponendum putent. Hi iure benedicti. Si quis ergo manifeste iustitias Dei, & incensum ponat, [Deu. 33] *benedic Domine virtutem ipsius, opera manuum eius suscipe*, vt gratiam propheticæ benedictionis

B

inueniat apud eum qui viuit & regnat in secula seculorum Amen.

S. AMBROSII DE OFFICIIS LIBRI PRIMI FINIS.

Capita secundi libri de officijs.

G

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE OFFICIIS LIBER SECVNDVS.

Honestate vitam acquiri beatam.

CAPVT I.

SVPERIORE libro de officijs tractauimus, quæ conuenire honestati arbitrabamur, in qua vitam positam esse minime dubitamus quam scriptura appellat vitam æternam. Tantus enim splendor honestatis est, vt vitã beatam efficiant tranquillitas conscientiæ, & securitas innocẽtiæ. Et ideo sicut exortus sol, lunæ globum & cetera stellarum abscondit lumina: ita fulgor honestatis, vbi vero & incorrupto vibrat decore, cetera quæ putantur bona secundum voluptatem corporis, aut secũdum sæculum clara & illustria, obumbrat. Beata plane, quæ non alienis æstimatur iudicijs, sed domesticis percipitur sensibus, tamquam sui iudex. Neque enim popula- [Mat. 6.] res opiniones pro mercede aliqua requirit, neque pro supplicio pauet. Itaque quo minus sequitur gloriam, eo magis super eam eminet. Nam qui gloriam requirunt, his iam merces præsentium, vmbra futurorum est, quæ impediat vitam æternam: quod in Euangelio scriptum est:

H

Amen

A
Mat. 6. *Amen dico vobis, receperũt mercedem suam.* de his scilicet qui
velut tuba canendo, vulgare liberalitatem suam quam
faciunt circa pauperes, gestiũt. Similiter & de ieiunio
Ibidem quod ostentationis causa faciunt Habent, inquit, merce-
dem suam. Honestatis igitur est vel misericordiam facere
vel ieiunium deferre in abscõdito: vt mercedem videaris
à solo Deo tuo quærere, non etiam ab hominibus. Nam
qui ab hominibus quærit, habet mercedem suam: qui
autẽ à Deo habet vitam æternam, quam præstare nõ po-
test nisi auctor æternitatis, sicut illud est: *Amen dico tibi, ho-*
Luc 23. *die mecũ eris in paradiso.* vnde expressius scriptura vitam æ-
ternam appellauit eã, quæ sic sit beata, vt non hominum
opinionibus æstimanda relinqueretur, sed diuino iudicio
committeretur.

Beatitudinem multis & diuersis modis philosophos æstimasse, sed iuxta nostros in cognitione diuina solummodo & bonis operibus constare.

Capvt II.

B
ITaque philosophi vitam beatã, alij in non dolendo po-
suerũt, vt Hieronymus: alij in rerũ scientia, vt Herillus:
qui audiens ab Aristotele & Theophrasto mirabiliter lau
datam esse rerum scientiam, solam eam quasi summũ bo-
num posuit: cum illi eam quasi bonum, non quasi solum
bonum laudauerint. Alij voluptatem dixerunt, vt Epi-
curus: alij, vt Callipho, & post eum Diodorus, ita inter-
pretati sũt, vt alter ad voluptatẽ, alter ad vacuitatẽ doloris,
consortium honestatis, adiungerent, quod sine ea non
possit esse beata vita. Zenon Stoicus, solum & summum
bonum quod honestum est. Aristoteles autem & Theo-
phrastus & ceteri Peripatetici, in virtute quidẽ, hoc est, in
honestate vitam beatam esse, sed compleri eius beatitu-
dinem etiam corporis voluptatibus atque externis bonis
asseruerunt. Scriptura autem diuina vitam beatam in co-
gnitione posuit diuinitatis, & fructu bonæ operationis,
Denique vtriusque assertionis euangelicum suppetit te-
stimoniũ Nam & de scientia ita dicit Dominus Iesus: *Hæc*
est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misi-
Ioan 17. *sti Iesum Christũ.* Et de operib. ita respondit: *Omnis qui reliquer*
C *rit domũ, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrẽ, aut vxorẽ*
Mat. 19 *aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, &*
vitam æternã possidebit. Sed ne æstimetur hoc recens esse, &
prius tractatum à philosophis, quam in Euangelio præ-
dicatum (anteriores enim Euangelio philosophi. id est,
Aristoteles & Theophrastus, vel zenon atque Hierony-
mus, sed posteriores prophetis,) accipiãt, quia longe an-
tequam philosophorum nomen audiretur, per os sancti
Dauid vtrumque aperte videatur expressum, Scriptum
Psal 93. est enim, *Beatus homo quẽ tu erudieris Domine, & de lege tua*
docueris eum, Habemus & alibi: *Beatus vir qui timet Dominum,*
Psal. 111 *in mandatis eius cupiet nimis.* Docuimus de cognitione, cuius
præmium æternitatis fructum esse commemorauit, adii-
Ibidem ciens Propheta qui sint in domo huius timentis Domi-
Ibidem num, vel eruditi in lege, & cupientis in mandatis diuinis?
Gloria, inquit, *& diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in se-*
culum seculi, De operib. quoque in eodem Psalmo subiũxit,
vitæ æternæ suppetere præmium viro iusto, Denique ait:
Beatus vir qui miseretur & cõmodat, disponet sermones suos in iu-
dicio, quia in seculum non commouebitur. In memoria æterna erit
D *iustus.* Et infra: *Dispersit, dedit pauperibus iustitia eius manet in*
æternum. Habet ergo vitam æternam fides, quia fundamẽ-
tum est bonum: habent & bona facta, quia vir iustus & di-
ctis & rebus probatur. Nam & si excitatus sit in sermoni-
bus, & desidiosus in operibus, prudentiam suam repellit:
& grauius est scire quid facias, nec fecisse quod faciendũ
cognoueris. Contra quoque strenuum esse in operibus,
affectu infidum, ita est ac si vitioso fundamento pulchra
culminum velis eleuare fastigia: quod quo plus struxeris,
plus corruit: quia sine munimento fidei bona opera non
possunt manere. Infida statio in portu nauem perforat, &
arenosum solum cito cedit, nec potest impositæ ædifica-
tionis sustinere onera. Hæc ergo plenitudo præmij, vbi vir-
tutum perfectio, & quædam in factis atque dictis æqua-
bilitas est sobrietatis.

E
Omnia philosophorum apud nos argumenta vanescere, qui aut in sola rerum scientia, aut voluptate, aut commoditate corporis externa beatitudinem constituere.

Capvt III.

ET quoniam sola rerum scientia explosa est, vel quasi
inanis secundum philosophiæ disputationes super-
fluas vel quasi semiperfecta sententia: consideremus quã
enodem de eo diuina scriptura absoluat sententiam, de
quo tam multiplices & implicatas atque confusas vide-
mus esse quęstiones philosophię, Nihil enim bonũ scrip-
tura nisi quod honestum asserit, virtutemq; in omni rerũ
statu beatam iudicat, quæ neque augeatur bonis corpo-
ris, vel externis, neq; minuatur aduersis: nihilque beatũ,
nisi quod à peccato alienum sit, plenum innocentiæ, ple-
num gratiæ Dei. Scriptum est enim: *Beatus vir qui non abiit* Psal. 1.
in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra
pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini fuit voluntas eius. Et alibi: F
Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Innoce-
tia igitur & scientia beatum faciunt, Bonæ quoque ope- Ps. 118.
rationis mercedem esse beatitudinem vitæ æternæ, supe-
rius aduertimus, Restat igitur, vt spreto patrocinio volup Sap c. 2
tatis, aut doloris metu (quorum alterum quasi infractũ &
molliculum, alterum quasi euiratum & infirmũ despuit)
in ipsis doloribus vitam beatã eminere demonstrẽ. Quod Mat. 5.
facile doceri potest, cum legerimus: *Beati estis, cũ vobis ma-*
ledicent, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos,
mentientes. propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam mer- Mat. 16
ces vestra copiosa est in cælo. Sic enim persecuti sũt prophetas
qui fuerunt ante vos. Et alibi: *Qui vult venire post me, abneget*
semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.

Beatitudinem doloribus & necessitatibus acquiri: exempla de patribus.

Capvt IV.

ESt ergo beatitudo & in doloribus, quos plena suaui-
tatis virtus comprimit & coercet: ipsa sibi dome- G
sticis opibus abundans, vel ad conscientiam, vel ad grati-
am. Neque enim parum beatus Moyses; cum Ægypti- Exo. 14.
orum vallatus populis, & mari clausus, per fluctus sibi
& populo patrum, pedestrem viam piis meritis inuenis-
set. Quando autem fortior, quam tunc erat cum extremis
circumuentus periculis non desperabant salutem, sed
exigebat triumphum? Quid Aaron quando se beatiorem Nũ. 16
credidit, quam tunc quando medius stetit inter viuos ac
mortuos, & obiectu sui statuit mortem, ne ad viuorum
transiret agmina, à cadaueribus mortuorum? Quid de Dan. 14
puero Daniele loquar, qui tam sapiens erat, vt inter leões
fame exasperatos, nulla bestialis sæuitiæ formidine fran-
geretur: ita alienus à metu, vt posset epulari, nec verere-
tur ne ad pastum exemplo sui feras prouocaret? Est ergo
& in dolore virtus, quę sibi bonę suauitatem exhibeat cõ-
scientię: & ideo indicio est, quod non minuat dolor virtu-
tis voluptatẽ. Sicut ergo nulla virtuti decessio beatitudi-
nis per dolorem, ita etiam nulla accessio per voluptatem
coporis, aut commodorũ gratia De quibus pulchre Apo
stolus ait: *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum de-* H
trimenta esse. Et addidit: *Propter quem omnia duxi damna, & æ-* Phil. 3.
stimo vt stercora, vt Christum lucrifaciam. Deniq; Moyses dã-
nũ suum credidit thesauros esse Ægyptiorum, & oppro-
briũ Dominicæ crucis prætulit: nec tunc diues cũ abun- Heb 11.
daret pecunia, nec postea pauper cum egeret alimento: ni
si forte tunc alicui minus beatus videtur fuisse, cum in de-
serto quotidiana alimonia sibi & populo suo deforet. Sed
(quod summi boni ac beatitudinis nemo negare audeat) Exo 16.
manna ei, hoc est panis angelorum ministrabatur è cælo: 3. Re. 17.
carnes quoq; quotidiana pluuia totius plebis epulis redũ-
dabat. Eliæ quoq; sancto panis ad victum deerat, si quęre-
retur: sed nõ videbatur deesse, quia non quærebatur, Itaq;
diurno coruorum obsequio, mane panis, caro ad vesperã
deferebatur, numquid ideo minus beatus quia pauper

erat

A Luc. 19 forte, ille Zacchæus, reddas quadruplum prius ei quem fraudaueris, & gentilitatis vitia fidei studio & credentis operatione compenses. Fundamentum igitur habeat liberalitas tua. Hoc primum quæritur, vt cum fide conferas, fraudem non facias oblatis, ne dicas te plus conferre, & minus conferas. Quid enim opus est dicere? Fraus promissi est: in tua potestate est largiri quod velis. Fraus fundamentum soluit, & opus corruit. Numquid Petrus ità indignatione efferbuit, vt Ananiam extingui Act. 5. vellet, vel vxorem eius? Sed exemplo eorum noluit perire cæteros. Nec illa perfecta est liberalitas, si iactantiæ causa magis quàm misericordiæ largiaris. Affectus tuus no- Lib. 2. Sen. di. 40 §. posthac. men imponit operi tuo. Quomodo à te proficiscitur, sic æstimatur. Vides quàm moralem iudicem habeas? Te consulit, quomodo opus tuum suscipiat, mentem tuam prius interrogat. *Nesciat* inquit, *sinistra tua quid faciat* Mat. 6. *dextera tua.* Non de corpore loquitur, sed etiam vnanimus tuus, frater tuus quod facis nesciat: ne dum hic mercedem quæris iactantiæ, illic remunerationis fructum B amittas. Perfecta autem est liberalitas, vbi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus singulorum occulte subuenit: quem *laudat os pauperis, & non labia sua.* Deinde Pro 27. Di 86. c. non satis. §. item perfecta liberalitas Gal. 6. Luc 16. perfecta liberalitas fide, causa, loco, tempore commendatur, vt primum opereris circa domesticos fidei. Grandis culpa, si sciente te fidelis egeat, si scias eum sine sumptu esse, fame laborare, ærumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat: si in causam ceciderit, aut captiuitatis suorum, aut calumniæ, & non adiuues: si sit in carcere, & pœnis & suppliciis propter debitum aliquod iustus excrucietur? (nam etsi omnibus debetur misericordia, tamen iusto amplius) si tempore afflictionis suæ nihil a te impetret, si tempore periculi quo rapitur ad mortem, plus apud te pecunia tua valeat, quàm vita morituri. De Iob. 29. Act 10. quo pulchre Iob dixit: *Benedictio perituri in me veniat, personarum quidem Deus acceptor non est, quia nouit omnia.* Nos autem omnibus quidem debemus misericordiam. Sed Mat 19 quia plerique fraude eam quærunt, & affingũt ærumnam, ideo vbi causa manifestatur: persona cognoscitur, tem- Luc. 18. pus vrget, largius se debet profundere misericordia. *Non* C *enim auarus Dominus est, vt plurimum quærat: Beatus quidem qui dimittit omnia, & sequitur eum.* Sed ille beatus est, qui Dist 86 c. Domi nus nõ vult. 3 Re 19 Dist 86 cap. est probanda. Esa. 58. quod habet ex affectu facit. Denique duo æra viduæ illius diuitum muneribus prætulit: quia totum illa quod habuit contulit, illi autem ex abundanti partem exiguam cõtulerunt. Affectus igitur diuitem collationem aut pauperem facit, & pretium rebus imponit. Ceterum Dominus non vult effundi opes, sed dispensari: nisi forte vt Elisæus qui boues suos occidit, & pauit pauperes ex eo quod habuit, vt nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus in disciplinam se propheticã daret. Est etiã illa probanda liberalitas, vt proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas. Melius est enim vt ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab aliis sumptum deposcere aut alicui postulare subsidium necessitati, non tamen vt illi ditiores eo fieri velint, quod tu potes conferre inopibus. Causa enim præstat, non gratia. Neque enim propterea te Deo dicasti, vt tuos diuites facias, sed vt vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & pretio miserationis peccata redimas tua. Putant se parum pos- D cere? Pretium tuum quærunt, vitæ tuæ fructum adimere contendunt, & se iuste facere putant. Et accusat quod Dan. 4 eum diuitem non feceris, cũ te ille velit æternæ vitæ fraudare mercede? Consiliũ premisimus, auctoritatẽ petamus. Primũ igit. neminẽ debet pudere, si ex diuite paup. fiat, dũ largitur pauperi, quia Christus pauper factus est cum 2. Cor. 8 diues esset, vt nos sua inopia ditaret. Dedit regulam quã sequamur, vt bona ratio sit exinaniti patrimonij, si quis pauperum famem repulit, inopiam subleuauit. Vnde & Ibidem consilium in hoc do, Apostolus dicit: *hoc enim vobis vtile est, vt Christum imitemini.* Consilium bonis datur, corre- Ibidem ptio errantes coercet. Denique, quasi bonis dicit: Qui Ibidem non tantum facere, sed & velle cœpistis ab anno præterito. Perfectorum vtrũque est, non pars. Itaque docet, & libe- Ibidem ralitatem sine beneuolentia, & beneuolentiam sine liberalitate non esse perfectã. Vnde ad perfectũ hortatur, di- E Exo. 16 cens: Nunc ergo & facere consummate, vt quemadmodum prompta est in vobis voluntas faciendi, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundũ id quod non habet. Non enim vt aliis refectio sit, vobis autem angustia, sed ex æqualitate in tempore vestra abundantia sit ad illorum inopiam: vt & illorũ abundantiã sit ad vestram inopiam, vt fiat æqualitas, sicut scriptũ est: Qui multũ, non abundauit: & qui modicũ, non minorauit. Aduertimus quemadmodũ & beneuolentiam, & liberalitatem, & modum comprehendit, & fructum atque personas. Ideo modum, quia imperfectis dabat consiliũ. Non enim patiuntur angustias, nisi imperfecti. Sed & si quis Ecclesiam nolens grauare in sacerdotio aliquo cõstitutus aut ministerio, non totũ quod habet conferat, sed operetur cum honestate quantum officio sat est, non mihi imperfectus videtur. Et puto quod hic angustiã non animi, sed rei familiaris dixerit. De personis autẽ puto dictum, *vt vestra abundantia sit ad illorum inopiam, & illorum abundantia ad vestram inopiam*: id est, vt populi abundãtia sit 2. Cor. 8 Exo. 16. F bonæ operationis ad illorum subleuandam alendo inopiam: & illorum abundantia spiritalis adiuuet in plebe inopiam meriti spiritalis, & conferat ei gratiam. Vnde exemplum optimum posuit. Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non minuit. Bene hortatur ad officium misericordiæ omnes homines istud exemplum: quoniam & qui plurimum auri possidet, non abundat, quia nihil est quidquid in hoc sæculo est: & qui exiguum habet non minuit, quia nihil est quod amittit. Res sine dispendio est, quæ tota dispendium est. Est etiam sic intellectus bonus. Qui plurimum habet, & si non donat, non abundat: quia quantumuis acquirat, eget semper, qui plus concupiscit. Et qui exiguum habet, non minuit, quia non multum est quod pauperem pascit. Similiter ergo & ille pauper qui confert spiritalia pro pecuniariis, etsi plurimum habeat gratiæ, non abundat: non enim onerat gratia, sed alleuat mentem. Sed etiam sic potest intelligi: Non abundas ô homo. Quantũ est enim quod accepisti, etsi tibi multũ est? *Ioannes quo nemo maior est inter natos mulierum, inferior tamen est eo qui minor est in regno cælorum.* Potest & sic intelligi: Nõ Luc. 7. G abundat Dei gratia corporaliter, quia spiritalis est. Quis enim potest eius aut magnitudinem aut latitudinem comprehendere, quam non videt? *Fides si fuerit sicut granum sinapis, montes transferre potest*, & non tibi datur vltra granum Mat. 17 sinapis. Si in te abundet gratia, est verendum ne mens tua tanto munere incipiat extolli: quia multi sunt qui ab altitudine cordis incipiat extolli: quia multi sunt qui ab altitudine cordis sui grauius corruerunt, quam si nullam habuissent Domini gratiam. Et qui parum habet, non minuit, quia non est corporeum vt diuidatur: & quod Dist 86 c. considerãda parum videtur habenti, plurimum est cui nihil deest. Cõsideranda etiam in largiendo ætas atque debilitas, nonnumquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales: vt senibus plus largiaris, qui sibi labore iam non queunt victum quærere. Similiter & debilitas corporis: & hæc iuuanda promptius. Tum si quis ex diuitiis cecidit in egestatem, & maxime si non vitio suo, sed aut latrociniis, aut proscriptione, aut calumniis, quæ habebat, amisit. Sed forte dicat aliquis: Cæcus vno loco sedet & præteritur, & iuuenis validus frequenter accipit. Verum est, quia obrepit propter importunitatem. Non est illud iudicii, sed tædij. Nam & Dominus ait in Euangelio de eo qui iam clau- H Luc. 11. serat ostium suum, si quis ostium eius procacius pulset, *quia surgit & dat illi propter importunitatem.*

De reddendo beneficio.

CAPVT XXXI.

PVlchrum quoque est propensiorem eius haberi rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit, si ipse in necessitatem incidit. Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis? Nec mensura pari, sed vberiore reddendum arbitror, & vsum pensandum beneficij, vt tanto subuenias, quanto eius æ-

A ruinam repellas, Etenim superiorem non esse in resferendo beneficio, hoc est minorem esse: quoniam qui prior contulit, tempore superior est, humanitate prior. Vnde imitāda nobis est in hoc quoq; natura terrarū, que susceptū semē multiplicatiori solet numero reddere quā acceperit. Ideo tibi scriptum: Sicut agricultura est homo insipiens, & tanquam vinea homo egens sensu. Si reliqueris eum, desolabitur. Sicut agricultura ergo etiam sapiens vt tanquam fœnerata sibi maiore mensura semina suscepta restituat. Terra ergo aut spontaneos fructus germinat, aut creditos vberiore cumulo refudit ac reddit. Vtrumque debes quodā hereditario vsu parentis, ne relinquaris sicut infœcundus ager. Esto tamen vt aliquis excusare possit quod non dederit, quomodo excusare potest quod non reddiderit? Nō dare cuiquam videlicet, nō reddere vero non licet. Ideo pulchre Salomon ait: *Si sederis cœnare ad mensam potentis, sapienter intellige ea quæ apponuntur tibi: & mitte manum tuam, sciens quod oportet te talia præparare. Si autem insatiabilis es, noli concupiscere escas eius: hæc enim obtinent vitam falsam.* Quem nos imitari cupientes, sententiās scripsimus Conferre gratiam, bonum est: atqui referre nescit durissimus. Humanitatis exemplum ipsa terra suggerit. Spōtaneos fructus ministrat quos non seuerit, multiplicatum quoque reddit quod acceperit, Negare tibi pecuniam numeratam non licet, quomodo licet acceptam non referre gratiam? In Salomone quoque habes, quod ita plurimum redhibitio ista gratiæ apud Deum consistit valere, vt etiam in die ruinæ inueniat gratiam, quando possint præponderare peccata. Et quid aliis vtar exemplis, cum Dominus ipse remunerationem vberiorem sanctorum meritis in Euangelio polliceatur, atque exhortetur vt operemur bonum opus, dicens: *Dimittite & dimittetur vobis: date & dabitur vobis: mensuram bonam, commotam, superfluentem dabunt in sinum vestrū:* Itaque & illud conuiuium in Prouerbiis, non de cibis, sed de operibus est bonis. Quo enim melius epulantur animi, quam bonis factis: Aut quid alius tam facile potest iustorum explere mentes, quam boni operis cōsciētia? Qui autem iucundior cibus, quam facere voluntatē Dei? Quem cibum sibi solum Dominus abundare memorabat, sicut scriptum est in Euangelio: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei, qui est in cælo.* Hoc cibo delectemur, de quo ait Propheta: *Delectare in Domino.* Hoc cibo delectantur, qui superiores delectationes mirabili ingenio comprehenderunt, qui possunt scire, qualis sit illa munda & intelligibilis mentis delectatio. Edamus ergo panē sapientiæ, & saturemur verbo Dei: quia *non in solo pane, sed in omni verbo Dei,* vita est hominis facti ad imaginem Dei: De populo vero satis expresse dicit sanctus Iob: *Sicut terra expectans pluuiam, sic & isti sermones meos.*

Pro. 24. Pro 23. B Eccl. 3. Luc 6. Pro 23. Ioan. 4. C Psal 30 Deu. 8 Gen. 1. Iob. 29

Beneuolentiam liberalitate potiorem esse.

Caput XXXII.

Pulchrum est ergo vt diuinarum scripturarum humectamus alloquio, & quasi ros sic in nos Dei verba descendant. Cum igitur sederis ad illam mensam potentis, intellige quis sit iste potens: & in paradiso delectationis positus, atque in conuiuio sapientiæ collocatus, considera quæ apponuntur tibi. Scriptura diuina, conuiuium sapientiæ est: singuli libri, singula sunt fercula. Intellige prius quæ habeantur in ferculis dapes, & tunc mitte manum: vt ea quæ legis vel quæ accipis à Domino Deo tuo, operibus exequaris, & collatum in te gratiam officiis repræsentes: vt Petrus & Paulus, qui euangelizando vicem quandam largitori muneris reddiderunt, vt possint singuli dicere: *per Gratiam autem Dei sum id quod sum, & gratia eius in me egena non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui.* Alius ergo fructum accepti beneficii, vt aurum auro, argentum argento rependit: alius laborem, alius, haud scio an etiam locupletius, solū restituit affectum, Quid enim si reddendi nulla facultas suppetit? In beneficio reddendo plus animus quam census operatur: magisque præponderat beneuolentia, quam possibilitas referendi muneris Gratia enim in eo ipso quod habetur, refertur. Magna igitur beneuolentia, quæ etiā si nihil conferat, plus exhibet: & cum in patrimonio nihil habeat, largitur pluribus: idq; facit sine vllo sui dispendio, & lucro omniū. Et ideo præstat beneuolentiam supra ipsam liberalitatem. Ditior hęc moribus, quam illa muneribus: Plures enim sunt qui indigent beneficio, quam qui abundāt. Est autem beneuolentia coniuncta liberalitati, à qua ipsa liberalitas proficiscitur: cum largitatis affectum sequitur largiendi vsus, est separata atque discreta. Vbi enim deest liberalitas, beneuolentia manet, communis quædam parens omniū, quæ amicitiā connectit & copulat: in consiliis fidelis, in prosperis læta, in tristib. mœsta, vt vnusquisque beneuolētis se magis quam sapiētis credat consilio: vt Dauid cum esset prudentior, Ionathæ tamen iunioris consiliis acquiescebat. Tolle ex vsu hominum beneuolentiam, tanquam solem è mundo tuleris, ita erit: quia sine ea vsus hominū esse non potest, vt peregrinanti monstrare viam, reuocare errantem, deferre hospitium, aquam de aqua profluenti dare, lumen de lumine accendere. Nō igitur mediocris virtus de qua sibi plaudebat Iob, dicēs: *Foris autem non habitabat hospes; ianua mea omni venienti patebat.* Beneuolentia itaque in his est omnibus, tanquā fons aquæ reficiens sitientem: tanquā lumen quod etiā in aliis luceat, nec illis desit, qui de suo lumine aliis lumen accenderint. Est etiam illa beneuolentiæ liberalitas, vt si quod habes debitoris chirographum, scindens restituas nihil à debitore cōsecutus debiti. Quod exēplo sui facere nos debere Iob sanct⁹ admonet. *Nā qui habet, nō mutuatur: qui non habet, non liberat syngrapham.* Quid igitur etiam si ipse non exigas, auaris heredibus reseruas, quam potes cum beneuolētiæ laude sine damno pecuniæ repræsētare? Atque vt plenius discutiamus beneuolentia à domesticis primū profecta personis, id est à filiis, parentib⁹, fratribus, per coniunctionum gradus in ciuitatum peruenit ambitum, & de paradiso egressa mundum repleuit. Denique cum in viro & femina beneuolentem Deus posuisset affectū: dixit: *Erunt ambo in vna carne, & in vno spiritu.* Vnde se Eua serpenti credidit: quoniam quæ beneuolentiam acceperat, esse maleuolentiam non opinabatur,

Deu 32 Pro 23. D 1. Cor. 19. E 1. Re. 18 Iob. 31. F Ibidem Gen. 1.

Beneuolentiam in Ecclesia maxime, & earundem virtutum hominibus perseuerare.

Caput XXXIII.

Augetur beneuolentia cœtu Ecclesiæ, fidei consortio initiandi societate, percipiendæ gratiæ necessitudine, mysteriorum communione Hæc enim etiam appellationes necessitudinū: reuerentiam filiorū, auctoritatem Si pietatem patrum, germanitatē fratrum sibi vendicāt. Multum igitur ad cumulandam spectat beneuolentiam necessitudo gratiæ. Adiuuant etiam parium studiū virtutum. Siquidem beneuolentia etiam morum facit similitudinem. Denique Ionathas filius regis imitabatur sancti Dauid mansuetudinem, propter quod diligebat eū Vnde & illud: *Cum sancto sanctus eris,* non solum ad conuersationem, sed ad beneuolentiā deriuandū videtur. Nam vtique & filij Noe simul habitabāt, & non erat in his morum concordia. Habitabant etiam in domo patris Esau & Iacob, sed discrepabant. Non enim erat beneuolentia inter eos, quæ sibi præferret alterum: sed magis contentio, quæ præriperet benedictionē, Nam cum alter prædurus alter mansuetus esset: inter dispares mores, & studia cōpugnantia, beneuolentia esse non poterat. Adde quia sanctus Iacob paternæ degenerē domus virtuti præferre nō poterat. Nihil autem tam consociabile, quam cum æquitate iustitia: quę velut compar & socia beneuolentiæ, facit vt eos quos pares nobis credimus, diligamus. Habet autem in se beneuolentia etiam fortitudinem. Nam cum amicitia ex beneuolentię fonte procedat, non dubitat pro amico grauia vitæ sustinere pericula *Et si mala mihi,* inquit, *euenerint, per illum sustineo.*

G 1. Re 19 Psal. 17 Gen. 9 Gen. 25 Gen. 27 H Eccl. 22

A

Laus beneuolentiæ.

CAPUT XXXIV.

Pro. 27. Beneuolentia etiam gladium iracundiæ extorquere cõsueuit. Beneuolentia facit, *vt amici vulnera vtilia magis quam voluntaria inimici oscula sint.* Beneuolentia facit, vt vnus fiat ex pluribus: quoniam etsi plures amici sint, vnum fiunt, in quibus vnus spiritus & vna sententia est. Simul aduertimus etiam correptiones in amicitia gratas esse, quæ aculeos habent, dolorem non habent. Compungimur enim censoriis sermonibus, sed beneuolentiæ delectamur sedulitate. Ad summam, non omnibus eadem semper officia debentur, nec personarum semper, sed plerumque causarum & temporum prælationes sunt, vt vicinum quis interdum magis quam fratrem adiuuerit. Quoniam & Salomon dicit: *Melior est vicinus in proximo, quam frater longe habitans.* Ibidem Et ideo plerumque amici se beneuolentiæ quisquè committit, quam fratris necessitudini. Tantum valet beneuolentia, vt plerumque pignora vincat naturæ. B

De fortitudine, quam sine iustitia virtutem non esse manifestis declaratur indiciis.

CAPUT XXXV.

Satis copiose iustitiæ loco honesti naturam & vim tractauimus. Núc de fortitudine tractemus, quæ velut excelsior ceteris, diuiditur in res bellicas & domesticas. Sed bellicarum rerum studium à nostro officio iam alienum videtur, quia animæ magis quam corporis officio intẽdimus, nec ad arma iam spectat vsus noster, sed ad pacis negotia. Maiores autem nostri, vt Iesus Naue, Hierobaal, Sãson, Dauid summam rebus quoque bellicis retulere gloriã. Est itaq; fortitudo velut excelsior ceteris, sed nunquã incomitata virtus. Non enim seipsam committit sibi: alioquin fortitudo sine iustitia, iniquitatis materia est. Quo enim validior est, eo promptior est vt inferiorẽ opprimat; C cum in ipsis rebus bellicis iusta bella an iniusta sint, spectandum putetur. Nunquam Dauid nisi lacessitus bellum intulit. 1. Re. 17. Itaque prudentiam fortitudinis comitem habuit in prælio. Nam & aduersus Goliam immani mole corporis virum, singulari certamine dimicaturus, arma quibus onerabatur respuit. Virtus enim suis lacertis magis quam alienis integumentis nititur. Deinde eminus, quo grauius feriret, ictu lapidis hostem interemit: postea nunquã nisi 2. Re. 5. consulto Domino bellum adorsus est. Ideo in omnibus victor prælis, vsque ad summam senectam manu promptus, bello aduersum Titanas suscepto, ferocibus bella- 2. Re. 21 tor miscebatur agminibus, gloriæ cupidus, incuriosus salutis. Sed non hæc sola præclara fortitudo est, sed etiam illorum gloriosam fortitudinem accipimus, *qui per fidem magnitudine animi obstruxerunt leonum ora, extinxerunt virtutem* Heb 11. *ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate fortes, qui non comitatu & legionibus succincti, communem cum multis victoriam, sed nuda virtute animi singularem de perfidis retulerunt triumphum.* Quam insuperabilis Daniel, qui circa latera sua Dan 14 rugientes non expauit leones? Fremebant bestiæ, & ille epulabatur. D

Fortitudinem maxime in animo & contemptu rerum constare labentium.

CAPUT. XXXVI.

23. q. 3. 6 non in ferẽda lno pa 10. c. 120 Exo. 2 Pro. 24. Non igitur in viribus corporis & lacertis tantummodo fortitudinis gloria est, sed magis in virtute animi. Neque in inferenda, sed in depellenda iniuria lex virtutis est. Qui enim non repellit à socio iniuriam si potest, tam est in vicio, quam ille qui facit. Vnde sanctus Moyses hinc prius orsus est tentamenta bellicæ fortitudinis. Nam cũ vidisset Hebræum ab Ægyptio iniuriam accipientem, defendit ita, vt Ægyptium sterneret, atque in arena absconderet. Salomon quoque ait: *eripe eum qui ducitur ad mortẽ.*

E Vnde igitur hoc vel Tullius, vel etiam Panætius, aut ipse Aristoteles transtulerint apertum est satis, quamquam et iam his duob. antiquior dixerit Iob: *Saluum feci pauperem de* Iob 29. *manu potentis, & pupillum cui adiutor non erat, adiuui. Benedictio perituri in me veniat.* Nonne hic fortissimus, qui tã fortiter pertulit impetus diaboli, et vicit eum in virtute mẽtis suæ. Neq; vero de eius dubitandum fortitudine, cui dicit Dñs: Iob. 2. *Accinge sicut vir lumbos tuos, suscipe altitudinem & virtutem, omnem autem iniuriosum humiliato.* Iob 40. Apostolus quoq; ait: *Habetis fortissimã consolationẽ.* Heb 6. Est ergo fortis qui se in dolore aliquo consolaẽ. Et reuera iure ea fortitudo vocatur, quãdo vnusquisq; seipsum vincit, iram continet, nullis illecebris emollitur atq; inflectitur, non aduersis perturbatur, non extollitur secundis, & quasi vento quodam variarũ rerũ circumfertur mutatione. Quid autem excelsius & magnificentius, quam exercere mentem, afficere carnem & in seruitutem redigere, vt obediat imperio, consiliis obtemperet, vt in adeundis laboribus impigre exequatur propositũ animi ac voluntatem? Hæc igitur prima vis fortitudinis, quoniam in duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primo vt externa corporis pro minimis habeat, & F quasi superflua despicienda magis quam expetenda ducat. Secundo, vt ea quæ summa sint, omnesque res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur, præclara animi intẽtione vsq; ad effectũ persequatur. Quid enim tam præclarũ, quam vt ita animum tuum informes, vt neq; diuitias, neq; voluptates neque honores in maximis constituas, neq; in his studium õe conteras? Quod cũ ita affectus animo fueris, necesse est vt illud honestum ac decorum præponendũ putes, illiq; mentem ita intendas tuam, vt quid acciderit quo frangi animi solent, aut patrimonij amissio, aut honoris imminutio, aut obtrectatio infidelium, quasi superior non sentias. Deinde vt te salutis ipsius pericula pro iustitia suscepta non moueant. Hæc vera fortitudo est, quã habet Christi athleta, *qui nisi legitime certauerit, non coronatur.* 2. Tim. 2. An mediocre tibi videtur præceptum fortitudinis? *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero* Rom 5. *spem.* Vnde quot certamina, & vna corona. Quod præceptum non dat nisi qui est confortatus in Christo Iesu, cuius caro requiem non habebat. 2. Cor. 7 Afflictio vndique: *foris pugnæ, intus timores.* G Et quamuis in periculis, in laboribus plurimis, in carceribus, in mortibus positus, animo tamen 2. Cor. 11. non frangebatur, sed præliabatur, adeo vt potentior suis fieret infirmitatibus. Itaque considera quemadmodum eos qui ad officia Ecclesiæ accedunt, despicientiam rerum humanarum habere debere doceat. *Si ergo mortui estis cum* Colos 2 *Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc* Colos 3. *mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu.* Ibidem. Et infra. *Si ergo conresurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite.* Et iterum. *Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram.* Et hæc quidem adhuc omnibus fidelibus: tibi autem fili con- 1. Tim. 4. temptum diuitiarum, profanarum quoque & anilium fabularum suadet declinationem, nihil permittens nisi quod te exerceat ad pietatem, quia corporalis exercitatio nulli rei vsui est, *pietas autem ad omnia vtilis.* Exerceat ergo te pietas ad iustitiam, continentiam, mansuetudinem: vt fugias iuuenilia opera confirmatus: & radicatus in gratia, bonum fidei subeas certamen: non te im- Ibid. plices negotiis sæcularibus, quoniam Deo militas. Etenim si is qui imperatori militat, susceptionibus litium, H actu negotiorum forensiũ, venditione mercium prohibetur humanis legibus: quanto magis qui fidei exercet militiam, ab omni vsu negotiationis abstinere debet, agelluli sui cõtentus fructibus, si habet: si non habet, stipendiorum suorum fructu: si quidẽ bonus testis est, qui dicit: *Iuuenis fui, & senui & non vidi iustum derelictum, nec semen eius* Psal 36 *quærens panem.* Ea est enim tranquillitas animi & temperantia, quæ neque studio quærendi afficitur neque egestatis metu angitur.

[A] *Mala æquanimiter toleranda, & interdum etiam declinanda.*

CAPVT XXXVII.

EST etiam quæ dicitur vacuitas animi ab angoribus: vt neq; in doloribus molliores simus, neque in prosperis elatiores. [2.Cor. 12.] Quod si hi qui ad capessendam rempublicā adhortantur aliquos, hæc præcepta dant: quātomagis nos [2.Cor. 10.] qui ad officium Ecclesiæ vocamur, talia debemus agere q̄ [Rom.6.] placeant Deo: vt & prætendat in nobis virtus Christi, & ita simus nostro probati imperatori, vt membra nostra arma iustitiæ sint, arma non carnalia, in quib. peccatum regnet, sed arma fortia Deo, quibus peccatum destruatur? Moriatur caro nostra, vt in ea omnis culpa moriatur: & quasi ex mortuis viuentes: nouis resurgamus operibus ac morib. Hæc sunt plena honesti & decori officij stipendia fortitudinis. [B] Sed in omnib. quæ agimus, non solum quid honestum, sed etiam quid possibile sit quæramus, ne for- [Mat.10] te aggrediamur aliquid quod non possimus exequi. Vnde nos tempore persecutionis de ciuitate in ciuitatem cedere, immo vt ipsius verbo vtar, fugere vult Dominus: ne temere aliquis dum martyrij desiderat gloriam, offerat se periculis, quæ fortasse caro infirmior aut remissior animus ferre ac tolerare non queat.

Quod prouidentia magnum munimen fortitudinis sit.

CAPVT XXXVIII.

NEc rursus propter ignauiam cedere quis ac deserere fidem debet metu periculi. Quagratia præparādus est animus, exercenda mens, stabilienda ad constantiam: vt nullis perturbari animus possit terroribus, nullis frangi molestijs, nullis supplicijs cedere. Quæ difficile quidē sustinentur. Sed quia omnia supplicia grauiorum suppliciorum vincuntur formidine, ideo si consilio firmes animum tuum, nec à ratione discedendum putes, & [C] proponas diuini iudicij metum, perpetui supplicij tormenta, potes animi subire tolerantiam. Hoc igitur diligentiæ est, vt quis ita se cōparet: illud ingenij, si quis potest vigore mētis præuidere quæ futura sunt, & tāquam ante oculos locare, quid possit accidere: & quid agere debeat, si ita acciderit, definire: interdum duo & tria simul voluere animo, quæ conijciat, aut singula coniuncta accidere posse, & aut singulis aut cōiunctis disponere actus quos intelligat profuturos. Fortis ergo est viri, non dissimulare cum aliquid immineat, sed prætendere, & tamquam explorare de specula quadam mentis, & obuiare cogitatione prouida rebus futuris, ne forte dicat postea: Ideo in ista incidi, quia non arbitrabar posse euenire. Denique nisi explorentur aduersa, cito occupant. Vt in bello improuisus hostis vix sustinetur, si & imperatos inueniat facile opprimit: ita animum mala inexplorata plus frangunt. In his ergo duobus illa est animi excellentia, vt primum animus tuus bonis exercitatus cogitationibus, mundo corde quod verū [Mat.5.] & honestum est videat: *Beati enim mundo corde, quia ipsi etiā Deum videbunt*: atque id quod honestum est, solum bonum iudicet. [D] Deinde nullis perturbetur occupationibus, nullis cupiditatibus fluctuet. Neque vero id quisquam facile facit. [Iob.1.] Quid enim tam difficile quam despicere tāquam ex arce aliqua sapientiæ opes aliaque omnia quæ plerisq; videntur magna & præcelsa? Deinde vt iudicium tuū stabili ratione confirmes, & quæ iudicaueris leuia, tamquam nihil profutura contemnas? Deinde vt si quid acciderit aduersi, idque graue & acerbum putetur, ita feras, vt nihil præter naturam accidisse putes, cum legeris: *Nudus sum natus, nudus exibo: quæ Dominus dedit, Dominus abstulit*: & vtique & filios amiserat & facultates: seruesque in omnibus personam sapientis & iusti, sicut ille seruauit qui ait: *Sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* [Ibidem Iob.2.] Et infra: Sicut vna insipientium mulierum locuta es. *Si bona suscepimus de manu Domini, quæ mala sunt non sustinebimus?*

[E] *Fortitudinem aduersus omnia vitia dimicare debere, præcipue aduersus auaritiam.*

CAPVT. XXXIX.

NOn est igitur mediocris nec discreta à ceteris animi fortitudo, quæ bellū cum virtutib. gerat, sed quę sola defendat ornamenta virtutum omnium, & iudicia custodiat; & quæ inexpiabili prælio aduersus omnia vitia decernat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, dura aduersus illecebras, quib. aurē deferre nesciat, nec (vt dicitur) aue dicat, pecuniā negligat, auaritiam fugiat tamquam labem quandam, quæ virtutē effeminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quam lucro vinci. Frequenter pulsis hostib. inclinata in fugam aduersariorum acie, dum exuuijs cæsorum capitur præliator, inter ipsos quos strauit miserandus accubuit: & triūphis suis delectæ legiones dum spolijs occupantur, hostē in se reuocarunt qui fugerat. [F] Fortitudo igitur tam immanem pestem repellat & proterat, nec tentetur cupiditatibus, nec frangatur metu: quia virtus sibi constat, vt fortiter omnia persequatur vitia, tamquam virtus venena: iracundiam velut quibusdam propulset armis, quæ tollit cōsilium, & tamquam ægritudinem vitet. Gloriæ quoque [Iacob.1.] caueat appetentiam, quæ frequenter nocuit immoderatius appetita, semper autem vsurpata. [Pro.14.] Quid horum sancto Iob vel in virtute defuit, vel in vitio obrepsit? [Iob.1. & 2.] Quomodo laborem ægritudinis, frigoris famis pertulit? Quomodo despexit salutis periculum? Numquid rapinis diuitiæ coaceruatæ, de quibus tanta inopib. affluebant? Numquid [Iob. 31.] auaritiā, census, aut voluptatis studia cupiditatesq; excitauit? Numquid trium regum iniuriosa cōtentio, vel seruorum contumelia in iram excussit? Numquid gloria sicut [Ibidem.] leuem extulit, qui imprecabatur grauia sibi, si vnquā vel non voluntariam celauisset culpā, vel reueritus esset multitudinem plebis, quo minus annuntiaret eam in conspectu omnium? Neque enim consentaneæ sunt vitiis virtutes, sed sibi constant. Quis igitur tam fortis, quam sanctus [G] Iob? *Cui secundus adiudicari potest, qui parem vix reperit?*

Virtutem bellicam nostris etiam non inusitatam.

CAPVT XL.

SEd fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt putent solam esse præliarem fortitudinem, & ideo me ad ista deflexisse, quia illa nostris deforet. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinq; reges captos sterneret cū [Iosu.10.] populis suis? Deinde cum aduersum Gabaonitas vrgeret [Ibidem] prælium, & vereretur ne nox impediret victoriam, magnitudine mētis & fidei clamauit: Stet sol: & stetit, donec [Iudic 7] [1.Re.14.] victoria consummaretur. Gedeon in trecentis viris de ingenti populo & acerbo hoste reuexit triumphum. [1.Mac. 2.] Ionathas adolescens virtutē magnam fecit in prælio. Quid de Machabæis loquar? Sed prius de populo dicam patrum, qui cum essent parati ad repugnandum pro templo Dei, & pro legitimis suis, dolo hostium die lacessiti sabbati, maluerunt vulneribus offerre nuda corpore, quam repugnare, ne violarent sabbatum. Itaque omnes læti se obtulerunt morti. [H] Sed Machabæi considerantes quod hoc exemplo gens omnis esset perire, sabbato etiam, cum ipsi in bellū prouocarentur, vlti sunt innocentium necem fratrum suorum. Vnde postea stimulatus rex Antiochus, cum bellum accenderet per duces suos Lysiam, Nicanorem, Gorgiam, ita cum orientalibus suis & Assyrijs attritus est copijs: vt quadraginta & octo millia in medio campi à tribus millibus prosternerentur. Virtutem ducis Iudæ Machabæi de vno eius milite considerate. *Namque Eleazarus cum* [1.Mac. 6.] *supereminentem ceteris elephantem lorica vestitum regia aduerteret, arbitratus quod in eo esset rex, cursu concito in medium legionis se proripit, & abiecto clypeo vtraque manu interficiebat, donec perueniret ad bestiam atque intrauit sub eam & subiecto gladio interemit eam. Itaque cadens bestia oppressit Eleazarum, atque ita mortuus est.* Quanta igitur virtus animi: primo, vt mortem non time-

A timeret:deinde,vt circumfusus legionibus inimicorũ, in confertos rumperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior,abiecto clypeo, vtraq; manu vulneratæ molem bestiæ subiret ac sustineret, post infra ipsam succederet,quò pleniori feriret ictu,cuius ruina inclusus magis quam oppressus, suo est sepultus triũpho. Nec fefellit opinio virum quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes,inermẽ occupatum incursare non ausi,post casum ruentis bestiæ sic trepidauerunt,vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur. Ibidem. *Denique rex Antiochus qui cum centum viginti millibus hominum armatus venerat & cum triginta duobus elephantis,* ita vt ad ortum solis per singulas bestias velut montes quidã armorum corusco tamquam lampadibus ardentib. refulgerent, vnius territus fortitudine,pacem rogaret. Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit. Sed hæc triumphorum sint.

B *Fortitudinem non solum in vincendo, sed etiam plus in tolerando constare.*

CAPVT. XLI.

VErum quia fortitudo non solũ secundis reb. sed etiã aduersis probatur, spectemus Iudæ Machabæi exitũ. 1 Mac. 9. Is enim post victum Nicanorem regis Demetrij ducẽ, securior aduersus viginti millia exercitus regis,cum non gentis viris bellum adorsus,volentib. his cedere, ne multitudine opprimerẽtur,gloriosam magis mortem, quam turpẽ fugam suasit: Ibid. *Ne crimen,* inquit, *nostræ relinquamus gloriæ.* Itaq; commisso prælio,cum à primo ortu diei in vesperã dimicaretur, dextrũ cornu in qua validissimam manũ aduertit hostium,aggressus facile auertit. Sed dum fugientes sequitur, à tergo vulneri locum præbuit,ita gloriosiorem triumphis mortem inuenit. Quid Ionatham fratrẽ eius attexam, qui cum parua manu aduersus exercitus regios pugnans,desertus a suis, & cum duob. tantũ relictus reparauit bellum, auertit hostem, fugitantes suos ad societatẽ reuocauit triũphi? Habes fortitudinem bellicam, in quo non mediocris honesti ac decori forma est, quod C mortem seruituti præferat ac turpitudini. Quid autem de martyrum dicam passionibus? Et ne longius euagemur, 2. Mac. 7. non minorẽ de superbo rege Antiocho Machabæi pueri reuexerunt triumphũ,quam parentes proprij. Siquidem illi armati,isti sine armis vicerunt. Stetit inuicta septẽ puerorum cohors, regiis cincta legionibus: defecerunt supplica, cesserunt tortores,non defecerunt martyres. Alius corium capitis exutus,speciẽ mutauerat virtutem auxerat Alius linguam iussus amputandam promere, respondit: Exod. 14. Non solos Dñs audit loquentes,qui audiebat Moysen tacentem. Plus audit tacitas cogitationes suorum quã voces omnium. Linguæ flagellum times,flagellum sanguinis nõ times? Habet & sanguis vocẽ suam, qua clamat ad Deum, sicut clamauit in Abel. Gen. 4. Quid de matre loquar, quæ spectabat læta filiorum quot funera tot trophæa,& morientem vocib.tamq̃ psallentium cantibus delectabatur, 2. Mac. 7. pulcherrimã ventris sui citharam in filiis cernens, & pietatis harmoniam omni lyræ numero dulciorẽ? Quid de bimulis loquar, Mat. 2. qui ante palmã victoriæ acceperũt, q̃ sensum naturę? D Quid de sancta Agne, quę in duarũ maximarũ rerũ posita periculo,castitatis & salutis,castitatem protexit,salutẽ cum immortalitate commutauit? Non prætereamus etiã sanctum Laurentium, qui cum videret Xystum episcopũ suum ad martyrium duci,flere cœpit, non passionẽ illius, sed suam remansionem. Itaq; his verbis appellare cœpit: Quo progrederis sine filio pater? Quo sacerdos sancte sine diacono properas? Numquam sacrificiũ sine ministro offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit pater? Nũquid degenerem probasti? Experire certe,vtrũ idoneũ ministrum elegeris. Cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem, cui consummãdorũ consortium sacramẽtorum,huic consortium tui sanguinis negas? Vide ne periclitetur iudicium tuum, dum fortitudo laudat. Abiectio discipuli,detrimentũ est magistri. Quid quod illustres & præstantes viri discipulorum certaminib. magis quam suis vincunt? E Gen. 22. Denique Abraham filium obtulit, Act. 7. Petrus Stephanum præmisit. Et tu pater ostende in filio virtutẽ tuã, offer quẽ erudisti; vt securus iudicij tui comitatu nobili peruenias ad coronam. Tunc Xystus: Nõ ego te fili relinquo ac desero, sed maiora tibi debentur certamina. Nos quasi senes leuioris pugnæ cursum recipimus, te quasi iuuenẽ manet gloriosior de tyranno triumphus. Mox venies, flere desiste, post triduũ me sequeris. Inter sacerdotem & leuitam hic medius numerus decet. Non erat tuũ sub magistro vincere, quasi adiutorem quæreres. Quid consortiũ passionis meæ expetis? Totam tibi hæreditatem eius dimitto. Quid præsentiam meam requiris? Infirmi discipuli magistrum præcedant, fortes sequãtur: vincant sine magistro, qui iam non indigent magisterio. Sic & Elias Elisęum reliquit. 4. Reg. 2. Tibi ergo commendo nostræ virtutis successionem. Talis erat contentio, digna sane, de qua certarent sacerdos & minister, quis prior pateretur pro Christi nomine. Eurip. id. in Ephig. in Thaur. In fabulis ferunt tragicis, excitatos theatri magnos esse plausus, cum se Pylades Orestem diceret, Orestes, vt erat, F Orestem se esse asseueraret: ille vt pro Oreste necaretur, Orestes ne Pyladem pro se pateretur necari. Sed illis non licebat viuere, quod vterque esset parricidij reus alter qui fecisset, alter qui adiuuisset. Hic Laurentium sanctum ad hoc nullus vrgebat nisi amor deuotionis, tamen & ipse post triduum, cum illuso tyranno impositus super craticulam exureretur, Assum est, inquit, versa & manduca. Ita animi virtute vincebat ignis naturam.

Potestates non irritandas, & adulationibus non attendendum.

CAPVT XLII.

CAuendum etiam reor, ne dum aliqui nimia gloriæ ducuntur cupiditate, insolentius abutantur potestatibus, & plerumque auersos à nobis animos gentilium, in studia persecutionis excitent, atque inflamment ad iracundiam. Itaque vt illi perseuerare possint, & supplicia vincere, quantos perire faciunt? Prospiciendum etiam, ne adulantibus aperiamus aurem. Emolliri enim adulatione, non solum fortitudinis non esse, sed etiam ignauiæ videtur. G

De temperantia, & eius partibus.

CAPVT XLIII.

QVoniam de trib. virtutibus diximus, restat de quarta virtute dicamus, quæ temperãtia ac modestia vocatur: in qua maxime tranquillitas animi, studiũ mansuetudinis, moderationis gratia, honesti cura, decoris consideratio spectatur & quærit. Ordo igitur quidã vitæ nobis tenendus est, vt à verecundia prima quædam fundamenta dicantur: quæ socia ac familiaris est mentis placiditati, proteruiæ fugitans, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatem fouet, decorum illud requirit. Sequatur conuersationis electio, vt adiungamur probatissimis quibusq; seniorib. Namque vt æqualium vsus dulcior, ita senũ tutior est: qui magisterio quodam & ductu vitæ colorat mores adolescentium, & velut murice probitatis inficit. H Nãque si hi qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarum iter adoriri gestiunt: quanto magis adolescentes cum senibus debens nouum sibi iter vitę aggredi, quo minus errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quam eosdem & magistros vitæ testes habere. Quærendum est etiam in omni actu, quid personis, temporib. conueniat atq; ætatibus, quid etiam singulorum ingenijs sit accommodum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud iuueni aptum, aliud seni: aliud in periculis, aliud in rebus secundis. 2. Reg. 6. *Saltauit ante arcam Domini Dauid, non saltauit Samuel.* Nec ideo ille reprehensus, sed magis iste laudatus. 1. Reg. 21. Mutauit vultum corã rege, cui nomẽ Achis. At hoc si fecisset remota formidine quo minus cognosceretur, nequam leuitatis reprehensione carere potuisset. Saul quoq; vallatus choro pro-

pheta-

A phetatum, etiam ipse prophetauit: & de eo solo quasi indigno memoratum est: Num & Saul inter prophetas?

1 Re.10. 1 Re.19

Officio sibi congruo quemque studere debere.

CAPVT XLIIII.

VNusquisque igitur suum ingenium nouerit, & ad id se applicet, quod sibi aptũ elegerit. Itaq; quid sequatur, prius consideret. Non solum nouerit bona sua, sed etiam vitia cognoscat: æqualemque se iudicem sui præbeat, vt bonis intendat, vitia declinet. Alius distinguendæ lectioni aptior, alius psalmo gratior, alius exorcizandis qui malo laborãt spiritu sollicitior, alius sacrario opportunior habetur. Hæc omnia spectet sacerdos, & quid cuique congruat, id officij deputet. Quo etenim vnumquemque suum ducit ingenium, aut quod officiũ decet, id maiore implet gratia. Sed id cum in omni vita difficile sit,
B tum in nostro actu difficillimum est. Amat enim vnusquisque sequi vitam parentum. Denique plerique ad militiam feruntur, quorum militauerũt parentes alij ad actiones diuersas. In ecclesiastico vero officio nihil rarius inuenias, quam eum qui sequatur institutum patris: vel quia graues deterrent actus, vel quia in lubrica ætate difficilior abstinentia: vel quia alacri adolescentiæ videtur vita obscurior: & ideo ad ea conuertũtur studia, quę plausibiliora arbitrantur. Præsentia quippe plures quã futura præferunt. Illi autem præsentibus, nos futuris militamus. Vnde quo præstantior causa, eo debet esse cura attentior.

De pulchro & honesto.

CAPVT. XLV.

TEneamus igitur verecundiam, & eam quæ totius vitæ ornatum attollit, modestiam. Non enim mediocre est rebus singulis modum seruare, atque impartiri ordinem, in quo vere prælucet illud quod decorũ dicitur, quod ita cum honesto iungitur, vt separari non queat
C Siquidem & quod decet, honestum est: & quod honestum est, decet: vt magis in sermone distinctio sit quam in virtute discreno. Differre enim ea inter se intelligi potest, explicari non potest. Et vt conemur aliquid eruere distinctionis, honestas velut bona valetudo est, & quædam salubritas corporis: decus autem tamquã venustas & pulchritudo sit. Sicut ergo pulchritudo super salubritatem ac valetudinem videtur excellere, & tamen sine his esse non potest, neque vllo separari modo, quoniã nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest: sic honestas decorum illud in se continet, vt ab ea profectũ videatur, & sine ea esse non possit. Velut salubritas igitur totius operis actusque nostri honestas est, & sicut species est decorũ, quod cum honestate confusum, opinione distinguitur. Nam etsi in aliquo videatur excellere, tamen in radice est honestatis, sed flore præcipuo, vt sine ea decidat, in ea floreat. Quid enim est honestas, nisi quæ turpitudinem, quasi mortem fugiat? Quid vero inhonestũ, nisi quod ariditatem ac mortem afferat? Virente igitur
D substantia virtutis, decorum illud tamquam flos emicat, quia radix salua est. At vero propositi nostri radice vitiosa nihil germinat. Habes hoc in nostris aliquanto expressius. Dicit enim Dauid: *Dominus regnauit, decorem induit*, Et Apostolus ait. *Sicut in die, honeste ambulate*. Quod Græce dicitur εὐσχημόνως Hoc autem proprie significat, bono habitu, bona specie. Deus ergo primum hominem cum conderet, bona habitudine, bona membrorum cõpositione formauit, & optimam ei speciem dedit, remissionem non dederat peccatorum, sed posteaquam renouauit eum spiritu, & infudit ei gratiam, qui venerat in serui forma, & in hominis specie, assumpsit decorem redemptionis humanæ. Et ideo dixit Propheta: *Dominus regnauit, decorem induit*. Deinde alibi dicit: *Te decet hymnus Deus in Sion* Hoc est dicere: Honestum est vt te timea-

Psal.92 Rom.13 Phil. 2. Psal.92. Psal.64 1.Cor. 14.

E mus, te diligamus, te precemur, te honorificemus. Scriptum est enim: *Omnia vestra honesta fiant*: Sed possumus & hominem timere, diligere, rogare, honorare: hymnus specialiter Deo dicitur, Hoc tanquam excellentius cæteris credere est decorum, quód deferimus Deo. Mulierem quoque in habitu ordinato orare conuenit, sed specialiter eam decet orare velatam, & orare promittentem castitatem per bonam conuersationem.

1.Tim.2 1.Cor.11

Quod naturalia pulchra sint & honesta, turpia vero cõtra naturam.

CAPVT XLVI.

EST igitur decorum quod preminet, cuius diuisio gemina est. Nam est decorum, quasi generale, quod per vniuersitatem funditur honestatis, & quasi toto spectatur corpore: est etiam speciale, quod in parte aliqua enitet. Illud generale ita est, ac si equabilem formam atque vniuersitatem honestatis in omni actu suo habeat concinentem, cum omnis sibi eius vita consentit, nec
F in vlla aliqua re discrepat. Hoc speciale, cum aliquem actum in suis habet virtutibus præminentem. Simul illud aduerte, quod & decorum est, secundum naturam viuere, secundum naturam degere, & turpe est quod fit contra naturam. Ait enim Apostolus quasi interrogans: *Decet mulierem non velatam orare Deum?* Nec ipsa natura vos docet. Quod vir quidem si comam habeat ignominia est illi, quoniam contra naturam est. Et iterum dicit: *Mulier vero si capillos habeat, gloria est illi*. Est enim secundum naturã quoniam quidem capilli pro velamine sunt. Hoc est enim naturale velamen. Personam igitur nobis & speciem natura ipsa dispensat quem seruare debemus: vtinamque & innocentiam eius custodire possimus, nec acceptam nostra malitia mutaret: Habes hunc decorẽ generalẽ, quia fecit Deus mũdi istius pulchritudinẽ. Habes & per partes, *quia cũ faceret Deus lucẽ, & diem noctẽq; distingueret, cũ conderet cælum, cum terras & maria separaret, cum solem & lunam & stellas constitueret lucere super terram, probauit singula*. Ergo decorum hoc, quod in singulis mundi partibus elucebat, in
G vniuersitate resplenduit, sicut probat sapientia, dicens: *Ego eram cui applaudabat, cum lætaretur orbe perfecto* Similiter ergo & in fabrica humani corporis grata est vniuscuiusque membri portio. Sed plus in commune compositio membrorum apta delectat, quod ita sibi quadrare & conuenire videantur.

1.Cor. 11. Ibidem. Gen. 1. Prou. 8.

Quarum passionum restrictione, pulchrum illud possit acquiri.

CAPVT XLVII.

SIquis igitur æquabilitatem vniuersæ vitæ, & singularum actionum modos seruet, ordinem quoque & constantiam dictorum atque operum, moderationemque custodiat, in eius vita decorum illud excellit, & quasi in quodam speculo elucet. Accedat tamen suauis sermo, vt conciliet sibi affectum audientium, gratumque se vel familiaribus, vel ciuibus, vel si fieri potest, omnibus præbeat: neque adulantem se, neque adulandum cuiquam exhibeat. Alterum enim calliditatis est, vanitatis alterum. Non despiciat quid de se vnusquisque, & maxime vir optimus sentiat. Hoc enim modo discit bonis de-
H ferre reuerentiam. Nam negligere bonorum iudicia vel arrogantiæ, vel dissolutionis est: quorum alterum superbiæ adscribitur, alterũ negligentiæ. Caueat etiam motus animi sui. Ipse enim sibi & obseruandus & circumspiciendus est; & vt aduersum se cauendus, ita etiam de se tuendus. Sunt enim motus, in quibus est appetitus ille, qui quasi quodam prorumpit impetu. Vnde Græce ὁρμὴ dicitur, quod vi quadam se repente proripiat. Non mediocris in his vis quædam animi atque naturæ est, Quæ tamen vis gemina est. vna in appetitu, altera in ratione posita, quæ appetitum refrænet, & sibi obedientem præstet, ducat quo velit, & tamquam sedulo magisterio edoceat quid fieri, quid euitari oporteat, vt bonę dominatrici obtemperet. Solliciti enim debemus esse, ne quid temere aut incuriose geramus, aut quidquam omnino cuius

A probabilem non possimus rationem reddere. Actus enim nostri causa, etsi non omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur. Nec vero habemus, in quo nos possimus excusare. Nam etsi vis quædam naturæ in omni appetitu sit, tamen idem appetitus rationi subiectus est lege naturæ ipsius, & obedit ei. Vnde boni speculatoris est, ita prætendere animo, vt appetitus neque præcurrat rationem, neque deserat: ne præcurrendo perturbet atque excludat, eamque deserendo destituat. Perturbatio tollit constantiam, desertio prodit ignauiam, accusat pigritiam. Perturbata enim mente latius se ac longius fundit appetitus, & tamquam efferato impetu frænos rationis non suscipit, nec vlla sentit aurigæ moderamina, quibus possit reflecti. Vnde plerumque non solum dum animus exagitatur, amittitur ratio, sed etiam inflammatur vultus, vel iracundia, vel libidine: pallescit timore, voluptate se non capit, & nimia gestit lætitia. Hæc cum fiunt, abiicitur illa naturalis quædam censura, grauitasque morum: nec teneri potest illa quæ in rebus gerendis atque consilijs sola potest auctoritatem suam, atque illud quod B deceat tenere, constantia. Grauior autem appetitus ex indignatione nimia nascitur, quam acceptæ plerumque accendit iniuriæ dolor. De quo satis nos Psalmi quem in præfatione posuimus, præcepta instruunt. Pulchre autē & hoc accidit, vt scripturi de officiis, ea præfationis nostre assertione vteremur, quæ & ipsa ad officij magisterium pertineret. *Psal. 38.*

De tribus generibus iniurias accipientium.

Capvt XLVIII.

SEd quia supra, vt oportebat, perstrinximus, quemadmodum vnusquisque cauere possit ne excitetur accepta iniuria, verentes ne præfatio prolixior fieret, nunc de eo vberius disputandum arbitror. Locus enim opportunus est, vt in partibus temperantię dicamus, quemadmodū reprimatur iracundia. Tria itaq; genera esse hominum iniuriam accipientium, in scripturis diuinis demonstrare C volumus, si possumus. Vnum est eorum quibus peccator insultat, conuiciatur, inequitat. Iis quia deest iustitia, pudor crescit, augetur dolor. Horū similes plurimi de meo ordine, de meo numero. Nam mihi infirmo si quis iniuriam facit forsitan, licet insitiuus, donem iniuriam meam. Si crimen obiciat, non sum tantus, vt sim contentus cōscientia mea, etiam si me eius obiecti alienum nouerim, sed cupio abluere ingenui pudoris notam, tamquam infirmus. Ergo *oculum pro oculo, & dentem pro dente exigo, & conuicium conuicio rependo.* Si vero is sum qui proficiam, etsi nōdum perfectus, non torqueo contumeliam: & si influat ille conuicijs, & inundet aures meas contumelijs, ego taceo, & nihil respondeo. *Deu 19.* Si vero perfectus (verbi gratia loquor, nam veritate infirmus sum) si ergo perfectus sim, benedico maledicentem, sicut benedicebat & Paulus, qui ait: *Maledicimur, & benedicimus.* Audierat enim dicentem: *Diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus & persequentibus vos.* Ideo Paulus persecutionem patiebatur, & sustinebat, quia vincebat & mitigabat humanum affectum propositæ mercedis gratia, vt filius Dei fieret, si dilexisset inimicum. *1. Cor. 4. Mat. 5. 1. Cor. 4. Mat. 5. 2. Re. 16. Psa. 38.* Tamen & sanctum Dauid in hoc quoque genere D virtutis imparem Paulo non fuisse edocere possumus, Qui primo quidem cum malediceret ei filius Semei, & crimina obiceret, tacebat & humiliabatur, & silebat à bonis suis, hoc est. bonorum operum conscientia: deinde exposcebat maledici sibi, quia maledicto illo diuinam exquirebat misericordiam. Vide autem quomodo & humilitatem & iustitiam & prudentiam emerendæ à Domino gratiæ reseruauerit. Primo dicit: *Ideo maledicit mihi, quia Dominus dixit illi vt maledicat.* *2. Re. 16.* Habes humilitatem: quia ea quę diuinitus imperabantur, æquanimiter quasi seruulus ferenda arbitrabatur. *Ibidem.* Iterum dixit: *Ecce filius meus qui exiuit de vētre meo, quærit animam meam.* *Ibidem.* Habes iustitiam. Si enim à nostris grauiora patimur, cur indigne ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertio ait: *Dimitte illum vt maledicat, quoniam dixit illi Dominus, vt videat humiliationem meam, & retribuet mihi Dominus pro maledicto hoc.* E Nec iā solum conuiciantem pertulit, sed etiam lapidantem & sequentem illæsum reliquit, quinetiā post victoriā petenti veniam libenter ignouit. *2. Re. 19.* Quod eo inserui, vt euangelico spiritu sanctum Dauid non solum inoffensum, sed etiam gratum fuisse cōuiciantí docerem, & delectatum potius quā exasperatū iniurijs, pro quib. mercedem sibi reddendam arbitrabatur. Sed tñ quamuis perfectus, adhuc perfectiora quærebat. Incalescebat iniuriæ dolore quasi homo, sed vincebat spiritu, quasi bonus miles. Tolerabat quasi athleta fortis: patientiæ autem finis, promissorum expectatio, & ideo dicebat: *Psal. 38.* *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, vt sciam quid desit mihi.* Finem illum quærit promissorum cælestium: vel illum, quando vnusquisque surget in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentū eius crediderunt, deinde finis. *1. Cor. 15. Ibidem.* Tradito enim regno Deo & patri, & euacuatis omnib. potestatib. vt Apostolus dixit, perfectio incipit. *Hic ergo impedimentum, hic infirmitas etiam perfectorum, illic plena perfectio.* Ideo & dies illos requirit vitæ æternæ, qui sunt, non qui prętereunt, vt cognoscat quid sibi desit, quæ terra sit repromissionis, perpetuos fructus ferēs, quæ prima apud patrē F mansio, quæ secunda, quæ tertia, in quib. pro ratione meritorum vnusquisq; requiescit. Illa ergo nobis expetenda, in quibus perfectio, in quibus veritas est. Hic vmbra, hic imago, illic veritas. Vmbra in lege, imago in Euangelio, veritas in cælestibus, Ante agnus offerebatur, offerebatur vitulus, nunc Christus offertur: sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, & offert se ipse quasi sacerdos, vt peccata nostra dimittat. *Ioan. 14. Ioa. ep. 1. ca. 6. Heb. 10. Heb. 9.* Hic in imagine, ibi in veritate, vbi apud patrē pro nobis quasi aduocatus interuenit. *1. Ioā. 5. 1. Cor. 13.* Hic ergo in imagine ambulamus, in imagine videmus: illic facie ad faciem, vbi plena perfectio, quia *perfectio omnis in veritate est.*

De vanitate calcanda.

Capvt XLIX.

G ERgo dum hic sumus, seruemus imaginem, vt ibi perueniamus ad veritatem. Sit in nobis imago iustitię, sit imago sapientiæ, quia veniemus ad illam diē & secundū imaginem æstimabimur. *1. Pet. 5.* Non inueniat in te aduersarius imaginem suam, non rabiem, non furorem. In his.n. imago nequitiæ est. *Aduersarius .n. diabolus sicut leo rugiens quærit quē occidat, quē deuoret.* *Ioan. 14.* Non inueniat auri cupiditatē, nō argenti aceruos, non vitiorum simulacra, ne auferat tibi vocē libertatis. Vox .n. libertatis illa est, vt dicas: *Veniet huius mundi princeps, & in me inueniet nihil.* Itaq; si securus es quod nihil in te inueniat, cum venerit perscrutari, dices illud quod dixit ad Laban Iacob patriarcha: *Cognosce si quid tuorū apud me est.* *Gen. 31. Ibidem.* *Merito beatus Iacob, apud quem nihil Laban suum potuit reperire. Absconderat enim Rachel simulacra deorum eius aurea & argentea.* Itaq; si sapientia, si fides, si contēptus sęculi, si gratia tua abscondat oēm perfidiam, *Beatus eris, quia non respicis in vanitates & insanias falsas.* *Psal. 39.* An mediocre est tollere vocem aduersario, vt arguendi te non possit habere auctoritatē? Itaq; qui non respicit in vanitates, non conturbatur, qui.n. conturbatur, & vanissime quidem. *Psal. 38.* Quid est.n. congregare opes, nisi vanū? quia caduca quærere vanū est satis. H Cū autē congregaueris, qui scias, an possidere liceat tibi? Nōne vanum est vt mercator noctib. ac diebus conficiat iter, quo aggerare possit thesauri aceruos, merces congerat, conturbetur ad pretium, ne forte minoris vendat quā emerit, aucupetur locorum pretia & subito aut latrones in se inuidia famosæ negotiationis excitet, aut non expectatis senioribus flatib. dum lucrum quærit, naufragium impatiēs moræ incidat? *Ibidem.* An non conturbatur etiam ille vane, qui summo labore coaceruat, quod nesciat cui heredi relinquat? Sæpe quod auarus summa congesserit sollicitudine, præcipiti effusione dilapidat heres luxuriosus: & diu quęsita, turpis helluo, præteritorum cæcus, futuri improuidus, quadam absorbet voragine. Sæpe etiam speratus successor inuidiam partæ acquirit hæreditatis, & celeri obitu extraneis aditæ successionis transcribit compendia. *Esa. 59.*

Quid

A Quid ergo telam araneę texis, quę inanis & sine fructu est: & tanquam casses suspendis inutiles diuitiarum copias, quæ & si fluant, nihil prosunt: immo exuunt te imaginem Dei, & induunt terreni imaginem? Si tyranni aliquis imaginem habeat, nõne obnoxius est damnationi? Tu deponis imaginem æterni Imperatoris, & erigis in te imaginem mortis. Eiice magis de ciuitate animæ tuæ imaginem diaboli, & attolle imaginem Christi. Hæc in te fulgeat in tua ciuitate, hoc est, in anima resplendeat, quæ obliterat vitiorum imagines. De quibus ait Dauid: *Domine, in ciuitate tua, ad nihilum deduces imagines eorum.* Psa 72. Esa. 49. Cum enim depinxerit Hierusalem Dominus ad imaginem suam, tunc aduersariorum omnis imago delebitur.

Quod officiorum gratia ministros altaris maxime deceat quod testimonia Leuitici comprobatur.

Capvt. L.

Nũ. 18. QVod si Euangelio Domini etiam populus ipse ad despicientiam opis informatus atque institutus B est: quanta magis vos Leuitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus, quorum Deus portio est? Psal. 15. Nam cum diuideretur à Moyse possessio terrena patrum populo, excepit Leuitas Dominus terrenæ possessionis consortio, quod ipse illis esset funiculus hæreditatis. Vnde ait Dauid: *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.* Denique sic appellatur Leuita ipse meus, vel ipse pro me. Magnum ergo munus eius, vt de eo Dominus dicat, Ipse meus. Mat. 17 Vel quemadmodum Petro dixit de statere in ore piscis reperto: *Dabis eis pro me & pro te.* Vnde & Apostolus cum episcopum dixisset debere esse sobrium, pudicum, ornatum hospitalem, docibilem, non auarum, non litigiosum, 1. Tim 3 domui suæ bene præpositum, addidit: *Diaconos similiter oportet esse graues, non bilingues, non multo vino deditos, non* Ibidem *turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullum crimen habentes.* Aduertimus quanta in nobis requirantur: Vt abstinens sit à vino minister Domini, vt testimonio bono fulciatur, non solum fidelium, sed etiam ab his qui foris sunt. Decet enim actuum operumque nostrorum, testem esse publicam existimationem & attestationem ne derogetur muneri: vt qui videt ministrum altaris congruis ornatum virtutibus, auctorem prędicet, & C Dominum veneretur, qui tales seruulos habeat. Laus enim Domini, vbi munda possessio, & innocens familiæ disciplina. Dist 26 vna tãtũ. Iuo. pap. 8 & 191. De castimonia autem quid loquar, quando vna tantum, nec repetita permittitur copula, Et in ipso ergo coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secundæ coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirũ videtur, cur etiam ante baptismum iterato coniugio ad electionem muneris & ordinationis prærogatiuam impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint sacramento, Sed intelligere debemus, quia in baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In cõiugio non culpa, sed lex est. Quod culpæ est igitur in baptismate relaxatur: quod legis est, in coniugio non soluitur. Quomodo autem potest hortator esse viduitatis, exhibendum & immaculatum ministerium, nec vllo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto, pudore, alieni D etiam ab ipso consortio coniugali, sacri ministerii gratiã recepistis Quod eo non præterij, quia in plerisque abditioribus locis cum ministerium gererent, vel etiam sacerdotium, filios susceperũt: & id tamquam vsu veteri defendunt, quando per interualla dierum sacrificium deferebatur, & tamen castificabatur etiam populus per biduum aut triduum, vt ad sacrificium purus accederet, vt in veteri testamento legimus: Et lauabat vestimenta sua. Si in figura tanta obseruantia, quanta in veritate: Disce sacerdos atq; leuita: quid sit lauare vestimenta tua vt mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis. Si populus sine ablutione vestimẽtorum suorum prohibe- Exo. 19. batur accedere ad hostiam suam, tu illotus mente pariter & corpore, audes pro alijs supplicare, audes pro alijs ministrare: Non mediocre officium Leuitarum, de quibus dicit Dominus: *Ecce tuli ego Leuitas de medio filiorum Israel: redemptiones eorum erunt, & erunt mihi Leuitæ. Mihi enim ex quo* E Num 3 *die percussi primogenitum in terra Aegypti, sanctificaui omne primogenitum in omni Israel* Cognouimus, quia non inter cæteros Leuitæ computantur, sed omnibus præferuntur, qui eliguntur ex omnibus, & sanctificantur, vt primogenita fructuum atque primitiæ quæ Domino deputantur, in quibus est votorum solutio, & redemptio peccatorũ *Non accipies, inquit, eos inter filios Israel: sed constitues Leuitas super* Num. 1 *tabernaculum testimonij, & super omnia vasa eius, & super quæcũque sunt ipso. ipsi tollant tabernaculum, & omnia vasa eius, & ipsi ministrent in eo, & in circuitu tabernaculi castra ipsi constituant, & promouendo, tabernaculum ipsum deponant Leuitæ: & constituendo castra rursum ipsum tabernaculum ipsi statuant.* Alienigena quicũq; accesserit, morte moriatur. Tu ergo elect^us ex omni Ibidem numero filiorũ Israel, inter sacros fructus quasi primogenitus ęstimatus pposit^us tabernaculo, vt pręẽdas in castris sanctitatis & fidei, ad quæ si alienigena accesserit, morte morietur, positus vt operias arcam testamẽti Non enim omnes vident alta mysteriorum, quia operiuntur à Leuitis ne videant qui videre non debent, & sumant qui seruare non possunt. F Moyses denique circumcisionem vidit spiritalem: sed operuit eam, vt in signo circumcisionem præscriberet. Vidit & azyma sinceritatis & veritatis, vidit passionẽ Domini, operuit azymis corporalibus azyma veritatis operuit passionẽ Domini, agni vel vituli immolatione. 1. Cor 5 Et boni Leuitæ seruauerunt mysterium fidei suę sub hoc tegmine, & tu mediocre putas quod commissũ est tibi? Primũ vt alta Dei videas, quod est sapientiæ: deinde vt excubias pro populo deferas, quod est iustitiæ: castra defendas, tabernaculumque tuearis, quod est fortitudinis: teipsũ continentem ac sobriũ præstes, quod est temperantiæ. Hæc virtutum genera principalia constituerunt etiam hi qui foris sunt, sed communitatis superiorem ordinem quam sapientiæ iudicauerunt, cum sapientia fundamentum sit, iustitia opus sit, quod manere non potest nisi fundamentum habeat. Fundamentũ autem Christus est. Prima ergo fides, quæ sapientia, vt Salomon dicit, secutus patrem: *Initium sapientiæ timor Domini.* Et lex dicit: *Diliges Dominum Deum tuum, diliges proximũ tuũ.* 1 Cor 3 Psal. 110 Prou 9 Deu. 6 Pulchrum est, vt gratiam tuam atque officia in societatẽ humani generis conferas, Sed primum illud decorum est quod habes pretiosissimum, hoc est mentẽ tuam, qua nihil habes præstantius, Deo depures. G Cũ solueris auctori debitũ, licet vt opera tua in beneficentiam & adiumenta hominũ conferas, atque opem feras necessitatibus, aut pecunia, aut officio, aut etiã quocũque munere; q͏ late patet in vestro ministerio, Pecunia, vt, subuenias: debito vt obligatũ liberes: officio vt seruanda suscipias, quæ metuit amittere, qui deponenda credidit. Officium est igitur depositũ seruare ac reddere. Sed interdũ commutatio fit, aut tempore, aut necessitate, vt non sit officium reddere q͏ acceperis, vt si quis contra patriam opem Barbaris ferens, pecuniam apertus hostis reposcat, aut si eum reddas cũ adsit qui extorqueat, si furenti restituas cum seruare nõ queat, si insanienti gladium depositum non neges, quo se ille interimat, nonne soluisse cõtra officium est: Si furto quæsita sciens suscipias, vt fraudetur qui amiserat, nonne cõtra officium est: 22 q. 4 est etiam Cap. Tol 8. c 2. Est etiam contra officium nonnumquam soluere promissum, sacramentum custodire: vt Herodes qui iurauit quoniã quidquid petitus esset, daret filiæ Hærodiadis: & necem Ioannis præstitit, ne promissum negaret, H Nam de Iephthe quid dicam, qui immolauit filiam, quę sibi victori prima occurrerat, quo votum impleret quod spoponderat, vt quidquid sibi primum occurrisset: offerret Deo? *Melius fuerat nihil tale promittere, quàm promissum parricidio soluere.* Mat. 14 Iudi. 11. Hæc quanti consilij sit prospicere, non ignoratis. Et ideo eligitur Leuita, qui sacrarium custodiat, ne fallatur consilio, ne fidem deserat, ne mortem timeat, ne quid intemperantius gerat, vt specie ipsa grauitatem pręferat: nec solum animum, sed etiam oculos continentes habere quem deceat, ne vel ipse frontem sobrietatis fortuitus violet occursus: *Quoniam qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, adulterauit eam in corde suo.* Mat 5. Ita adulterium non solũ facti colluuione, sed etiam aspectus

A Mat. 6 *Amen dico vobis, receperūt mercedem suam.* de his scilicet qui velut tuba canendo, vulgare liberalitatem suam quam faciunt circa pauperes, gestiūt. Similiter & de ieiunio Ibidem quod ostentationis causa faciunt Habent, inquit, mercedem suam. Honestatis igitur est vel misericordiam facere vel ieiunium deferre in abscōdito: vt mercedem videatis à solo Deo tuo quærere, non etiam ab hominibus. Nam qui ab hominibus quærit, habet mercedem suam: qui autē à Deo habet vitam æternam, quam præstare nō potest nisi auctor æternitatis, sicut illud est: *Amen dico tibi, ho-* Luc 23. *die mecū eris in paradiso.* vnde expressius scriptura vitam æternam appellauit eā, quæ sic sit beata, vt non hominum opinionibus æstimanda relinqueretur, sed diuino iudicio committeretur.

Beatitudinem multis & diuersis modis philosophos æstimasse, sed iuxta nostros in cognitione diuina solummodo & bonis operibus constare.

Capvt II.

B Itaque philosophi vitam beatā, alij in non dolendo posuerūt, vt Hieronymus: alij in rerū scientia, vt Herillus: qui audiens ab Aristotele & Theophrasto mirabiliter laudatam esse rerum scientiam, solam eam quasi summū bonum posuit: cum illi eam quasi bonum, non quasi solum bonum laudauerint. Alij voluptatem dixerunt, vt Epicurus: alij, vt Callipho, & post eum Diodorus, ita interpretati sūt, vt alter ad voluptatē, alter ad vacuitatē doloris, consortium honestatis, adiungerent, quod sine ea non possit esse beata vita. Zenon Stoicus, solum & summum bonum quod honestum est: Aristoteles autem & Theophrastus & ceteri Peripatetici, in virtute quidē, hoc est, in honestate vitam beatam esse, sed compleri eius beatitudinem etiam corporis voluptatibus atque externis bonis asseruerunt. Scriptura autem diuina vitam beatam in cognitione posuit diuinitatis, & fructu bonæ operationis, Denique vtriusque assertionis euangelicum suppetit testimoniū Nam & de scientia ita dicit Dominus Iesus: *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misi-* Ioan 17 *sti Iesum Christū.* Et de operib. ita respondit: *Omnis qui reliquerit* C *domū, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrē, aut vxorē* Mat 19 *aut filios, aut agros propter nomen meum centuplum accipiet, & vitam æternā possidebit.* Sed ne æstimetur hoc recens esse, & prius tractatum à philosophis, quam in Euangelio prædicatum (anteriores enim Euangelio philosophi. id est, Aristoteles & Theophrastus, vel Zenon atque Hieronymus, sed posteriores prophetis,) accipiāt, quia longe antequam philosophorum nomen audiretur, per os sancti Dauid vtrumque aperte videatur expressum, Scriptum Psal 93. est enim, *Beatus homo quē tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum,* Habemus & alibi: *Beatus vir qui timet Dominum,* Psal. 111 *in mandatis eius cupiet nimis.* Docuimus de cognitione, cuius præmium æternitatis fructum esse commemorant, adiu- Ibidem ciens Propheta qui sint in domo huius timentis Domi- Ibidem num, vel eruditi in lege, & cupientis in mandatis diuinis? *Gloria,* inquit, *& diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in seculum seculi,* De operib. quoque in eodem Psalmo subiūxit, vitæ æternæ suppetere præmium viro iusto, Denique ait: *Beatus vir qui miseretur & cōmodat, disponet sermones suos in iudicio, quia in sæculum non commouebitur. In memoria æterna erit* D *iustus.* Et infra: *Dispersit, dedit pauperibus iustitia eius manet in æternum.* Habet ergo vitam æternam fides, quia fundamētum est bonum: habent & bona facta, quia vir iustus & dictis & rebus probatur. Nam & si exercitatus sit in sermonibus, & desidiosus in operibus, prudentiam suam repellit: & grauius est scire quid facias, nec fecisse quod faciendū cognoueris. Contra quoque strenuum esse in operibus, affectu infidum, ita est ac si vitioso fundamento pulchra culminum velis eleuare fastigia: quod quo plus struxeris, plus corruit: quia si re munimento fidei bona opera non possunt manere. Iunda statio in portu nauem pertusat, & arenosum solum cito cedit, nec potesti impositæ ædificatione sustinere onera. Ibi ergo plenitudo præmij, vbi virtutum perfectio, & quædam in factis atque dictis æqualitas sobrietatis.

E *Omnia philosophorum apud nos argumenta vanescere, qui aut in sola rerum scientia, aut voluptate, aut commoditate corporis externa beatitudinem constituere.*

Capvt III.

Et quoniam sola rerum scientia explosa est, vel quasi inanis secundum philosophiæ disputationes superfluas vel quasi semiperfecta sententia: consideremus quā enodem de eo diuina scriptura absoluat sententiam, de quo tam multiplices & implicatas atque confusas videmus esse quęstiones philosophię, Nihil enim bonū scriptura nisi quod honestum asserit, virtutemq; in omni rerū statu beatam iudicat, quæ neque augeatur bonis corporis, vel externis, neq; minuatur aduersis: nihilque beatū, nisi quod a peccato alienum sit, plenum innocentiæ, plenum gratiæ Dei. Scriptum est enim: *Beatus vir qui non abiit* Psal. 1. *in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini fuit voluntas eius.* Et alibi: F *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Innocentia igitur & scientia beatum faciunt, Bonæ quoque ope- Ps 118. rationis mercedem esse beatitudinem vitæ æternæ, superius aduertimus, Restat igitur, vt spreto patrocinio volup Sap c. 2 tatis, aut doloris metu (quorum alterum quasi infractū & molliculum, alterum quasi euiratum & infirmū despuit) in ipsis doloribus vitam beatā eminere demonstrē. Quod Mat 5. facile doceri potest, cum legerimus: *Beati estis, cū vobis maledixerint, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos, mentientes. propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam mer-* Mat. 10 *ces vestra copiosa est in cælo.* Sic enim persecuti sut prophetas qui fuerunt ante vos. Et alibi: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.*

Beatitudinem do oribus & necessitatibus acquiri: exempla de patribus.

Capvt IV.

G Est ergo beatitudo & in doloribus, quos plena suauitatis virtus comprimit & coercet: ipsa sibi domesticis opibus abundans, vel ad conscientiam, vel ad gratiam. Neque enim parum beatus Moyses; cum Ægypti- Exo 14. orum vallatus populis, & mari clausus, per fluctus sibi & populo partum, pedestrem viam piis meritis inuenisset. Quando autem fortior, quam tunc erat cum extremis circumuentus periculis non desperabat salutem, sed exigebat triumphum? Quid Aaron quando se beatiorem Nū. 16. credidit, quam tunc quando medius stetit inter viuos ac mortuos, & obiectu sui statuit mortem, ne ad viuorum transiret agmina, à cadaueribus mortuorum? Quid de Dan. 14 puero Daniele loquar, qui tam sapiens erat, vt inter leōes fame exasperatos, nulla bestialis sæuitiæ formidine frangeretur: ita alienus à metu, vt posset epulari, nec vereretur ne ad pastum exemplo sui feras prouocaret? Est ergo & in dolore virtus, quę sibi bonę suauitatem exhibeat cōscientię: & ideo indicio est, quod non minuat dolor virtutis voluptatē. Sicut ergo nulla virtuti decessio beatitudinis per dolorem, ita etiam nulla accessio per voluptatem corporis, aut commodorū gratia De quibus pulchre Apo- H stolus ait: *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum de-* Phil. 3. *trimenta esse.* Et addidit: *Propter quem omnia duxi damna, & æstimo vt stercora, vt Christum lucrifaciam.* Deniq; Moyses dānū suum credidit thesauros esse Ægyptiorum, & opprobriū Dominicæ crucis prætulit: nec tunc diues cū abun- Heb 11. daret pecunia, nec postea pauper cum egeret alimento: nisi forte tunc alicui minus beatus videtur fuisse, cum in deserto quotidiana alimonia sibi & populo suo deforet. Sed (quod summi boni ac beatitudinis nemō negare audeat) Exo 16 manna ei, hoc est panis angelorum ministrabatur è cælo: 3 Re. 17. carnes quoq; quotidiana pluuia totius plebis epulis redūdabat. Eliæ quoq; sancto panis ad victum deerat, si quęreretur: sed nō videbatur deesse, quia non quærebatur, Itaq; diurno coruorum obsequio, mane panis, caro ad vesperā deferebatur, numquid ideo minus beatus quia pauper

erat

A *Vtilitatem præcipue fide ac dilectione & æquitate metiendam exempla de Dauid & Moyse, qui ideo maxime diligebantur a populis, quia pro ipsis sese obijciebant periculis.*

Capvt VII

Est igitur non solum familiare contubernium honestatis & vtilitatis, sed eadem quoque vtilitas quæ
Luc.12. honestas. Ideo & ille qui regnũ cælorũ volebat omnibus
aperire, non quod sibi vtile quærebat, sed quod omnibus.
Vnde ordo quidem nobis & gradus faciendus est, etiam
ab his vsitatis & communibus ad ea quæ sunt, præcellentia:
vt ex pluribus vtilitatis colligamus profectum. Ac
primum nouerimus; nihil tam vtile, quam diligi: nihil
tam inutile, quam non amari. Nam odio haberi, exitiale
admodum & capitale arbitror. Itaque id agamus, vt omni sedulitate
commédemus existimationem opinionemque
nostram, ac primum placiditate mentis & animi benignitate
insinuemus in affectum hominum. Popularis enim
B & grata est omnibus bonitas, nihilque quod tam facile
illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum,
ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate
sermonis, verborũque honore, patienti quoque sermonum
vice, modestiæque adiuuetur gratia, incredibile
quãtum procedit ad cumulũ dilectionis. Legimus enim
non solum in priuatis, sed etiam in ipsis regibus, quantũ
facilitas blandæ affabilitatis profuerit, aut superbia verborumque
obfuerit tumor, vt regna ipsa labefactaret, &
potestatem solueret. Iam si quis consilio, vsu, ministerio,
officiis popularem comprehendat gratiam, aut si quis
periculum suum pro vniuersa plebe offerat, non est dubium
quod tantum charitatis à plebe in eum refundatur,
vt populus salutem eius & gratiam sibi præferat. Quantas
Moyses a populo Dei illatas absorbebat contumelias,
Exo.32. & cũ Dominus in insolentes vindicare vellet, se tamẽ pro
populo offerebat frequenter, vt indignationi diuinæ plebem
subduceret. Quam miti in sermone post iniurias
appellabat populum, solabatur in laboribus, deliniebat
C oraculis, fouebat operibus, & cum Deo constanter loqueretur,
homines tamen humili & grata appellatione
Exo.33. affari solebat. Merito æstimatus est supra homines, vt
Exo.34. vultũ eius non possent intendere, & sepulturam eius nõ
Deu.34. repertam crederent: quia sic sibi totius plebis mentes
deuinxerat, vt plus eum pro mansuetudine diligerent,
quã pro factis admirarentur. Quid eius imitator sanctus
Dauid, electus ex omnibus ad plebem regendam, quam
1.Re.16. mitis & blandus, humilis spiritu, sedulus corde, facilis
affatu? Ante regnum se pro omnibus offerebat, rex cum
1.Re.17. omnibus æquabat suam militiam, & patiebatur laborem:
1.Re.18. fortis in prælio, mansuetus in imperio, patiens in cõuicio,
ferre magis promptus quam referre iniurias. Ideo tam
carus erat omnibus, vt iuuenis ad regnum etiam inuitus
2.Re.12. peteretur, resistens cogeretur, senex ne prælio interesset
2.Re.18. a suis rogaretur, quod mallent omnes pro ipso periclitari,
2.Re.8. quam illum pro omnibus. Ita sibi gratis officiis plebem
obligauerat. Primum, vt in discordiis populi exulare in
Hebron mallet, quàm in Hierusalem regnare. Deinde, vt
etiam hoste positam virtutem diligeret: iustitiam etiam
D his q contra se tulerant, æq; ac suis præstandam putaret.
Denique fortissimum aduersæ partis propugnatorem
2.Re.3. Abner ducem, & inferentem prælia miratus est, & orantẽ
pacis gratiam non aspernatus honorauit conuiuio: interemptum
insidiis doluit, & fleuit: prosequutus exequias
honestauit: mortem vltus, conscientiæ fidem præstitit,
3.Re.2. quam filio inter hereditaria iura transcripsit: magis sollicitus
ne innocentis mortem inultam relinqueret, quam
2.Re.21 quo suam mortem doleret. Non mediocre illud,
2.Re.23 præsertim in rege, sic obire humilitatis munia, vt com-
2.Re.24 munem se exhiberet etiam infimis alieno periculo cibũ
non quærere, potum recusare, peccatum fateri, seque ipsum
pro populo offerre morti, vt in se diuina indignatio
conuerteretur, cum ferienti angelo offerens se diceret:
*Ecce ego peccaui, & ego pastor malum feci, & iste grex quid fecit?
Fiat manus tua in me.* Nam quid alia dicam, quod dolũ meditantibus
os suum non aperiebat, & tanquam non audiens
nullum sermonem referendum putabat? Non respõdebat E Psa.37.
conuiciis: cum sibi derogaretur, orabat: cum male Psa.108
diceretur, benedicebat. Ambulãs in simplicitate, & su- Psa.100
perborum fugitans arrogantiam, sectator immaculatorũ Psa.101.
qui cinerẽ miscebat alimentis suis, cum peccata propria
deploraret, & potum suum temperabat fletibus. Merito
sic expetitus est ab vniuerso populo, vt venirent ad eum
omnes tribus Israel, dicentes. *Ecce nos ossa tua & caro tua sumus:
& heri & nudiustertius cum esset Saul & regnaret super nos
tu eras qui producebas & inducebas Israel.* Et dixit tibi Dominus:
Tu pasces populum meum Israel. Et quid plura de eo dicã, 2.Re.5.
de quo huiusmodi Dei processit sentẽtia, vt de eo diceret
Inueni Dauid seruum meum secundum cor meum. Quis enim in Psa.88.
sanctitate cordis & iustitia sicut iste ambulauit, vt imple- Act.13.
ret voluntatẽ Dei? Propter quem & delinquentibus po- Psa.59.
steris eius venia data, & prærogatiua est reseruata heredi- 3.Re.11.
bus. Quis igitur non diligeret eum, quem videbat ita carum
amicis, vt quia ipse sincere amicos diligebat, æque
diligi se à suis amicis arbitraretur? Denique parentes cum 1.Re.20.
filiis suis, filij præferebant parentibus. Vnde grauiter indignatus
Saul, percutere Ionathan filium suum hasta voluit,
quia plurimis apud eum valere Dauid amicitiam iudicabat,
quam vel pietatem, vel auctoritatem paternam. F
Etenim ad incentiuum charitatis communis plurimum
proficit, si quis vicem amantibus reddat: nec minus redamare
se probet, quam ipse amatur, idque amicitiæ fidelis
patet exemplis. Quid enim tam populare, quam gratia?
Quid tam insitum naturæ quam vt diligentem diligas?
Quid tam insitũ atque impressum affectibus humanis, Mat.5.
quam vt eum amare inducas in animum, a quo temerari
velis? Merito sapiens dicit *Perde pecuniam propter fratrem &
amicũ.* Et alibi: *Amicum salutare non erubescam, & a facie illius nõ* Ecc.29.
me abscondam. Siquidẽ vitæ & immortalitatis medicamen- Ecc.22.
tum in amico esse, Ecclesiasticus sermo testatur. Et sum- Eccl.6.
mum in charitate præsidiũ nemo dubitauerit, cum Apo- 1.Co.13
stolus dicat: *omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet,
charitas numquam cadit.* Ideo Dauid non cecidit, quia
carus fuit omnibus, & diligi à subiectis quam timeri ma- G
luit. Timor enim temporalis tutaminis seruat excubias,
nescit diuturnitatis custodiam. Itaq; vbi timor decesserit,
audacia obrepit: quoniã fidem non timor cogit, sed affectus
exhibet. Prima ergo ad commendationem nostri est
charitas. Bonum est ergo testimonium habere de plurimorum
dilectione. Hinc nascitur fides, vt committere se
tuo affectui non vereantur etiam alieni, quem pluribus
carum aduerterint. Similiter etiam per fidem ad charitatẽ
peruenitur: vt qui vni aut duobus præstiterit fidem tamquam
influat in animos vniuersorum, & omnium acquirat
gratiam.

Consilia plurimum ad conciliationem valere aliorum, quod claruit in Salomone.

Capvt VIII.

Dvo igitur hæc ad commendationẽ nostri plurimũ
operantur charitas & fides, & tertiũ hoc si habeas,
quod in re admiratione dignum plerique existiment, &
iure honorandum putent. Et quia consiliorum vsus ma- H
xime conciliant homines, ideo prudẽtia & iustitia in vnoquoq;
desiderãtur, & ea expectantur à pluribus: vt in quo
ea sint, illi deferatur fides, quo possit vtile consilium ac
fidele desideranti dare. Quis enim ei se committat, quem
non putet plus sapere, quam ipse sapiat qui quærit consilium?
Necesse est igitur, vt præstantior sit à quo consiliũ
petitur, quam ille est qui petit. Quid enim consulas hominẽ
quem non arbitreris posse melius aliquid reperire,
quam ipse intelligis? Quod si eum inueneris qui viuacitate
ingenij, mentis vigore atque auctoritate præstet, &
accedat eo vt exemplo & vsu paratior sit, præsentia soluat
pericula, prospiciat futura, denuntiet imminentia, argumenta
expediat, remediũ ferat in tempore, paratus sit nõ
solum ad consolandum, sed etiam ad subueniendum huic
ita fides habetur, vt dicat qui consiliũ petit. *Etsi mala mihi*

euene-

A Ecc. 22. *euenerint, per illum sustineo.* Huiusinodi igitur viro salutem nostram & existimationem committimus, qui sit (vt supra diximus) iustus & prudens. Facit enim iustitia, vt nullus sit fraudis metus: facit etiam prudentia vt nulla sit erroris suspicio. Promptius tamen nos iusto viro quàm prudenti committimus, vt secundum vsum vulgi loquar. Ceterum sapientum definitione, in quo vna virtus est, concurrũt cæteræ, nec potest sine iustitia esse prudẽtia. Quod etiam in nostris inuenimus. Dicit enim Dauid:
Ps. 36. *Iustus autem miseretur & fœnerat.* Quid fœneret iustus, alibi dicit: *Iucun-*
Psal. 111. *dus vir qui miseretur & fœnerat, disponet sermones suos in iudicio.* Ipsum illud nobile Salomonis iudicium nonne sapientiæ plenum ac iustitiæ est? Itaq; spectemus illud si ita est. Duæ inquit, mulieres in conspectu regis Salomonis steterunt, & dixit vna ad eũ. Audi me domine: Ego & hæc mulier in vno habitantes cubiculo, ante diem tertium partu edito singulos filios suscepimus, & eramus vna, arbiter nullus domi, nec vlla alia femina nobiscum, nisi nos solæ: & mortuus est filius eius hac nocte, vt obdormiuit super eum: &
B surrexit media nocte, & accepit filium meum de sinu meo & collocauit eum in sinu suo, & filium suum mortuũ posuit in sinu meo. Et surrexi mane, vt lactarem paruulum, & inueni eum mortuum. Et consideraui illum diluculo, & non erat filius meus. Et respondit altera: Non, sed filius meus est hic qui viuit, filius autem tuus qui mortuus est. Et hæc erat contentio, cum vtraque filium sibi vendicaret superstitem, defunctum autem suum negaret. Tunc rex iussit afferri machæram, & infantẽ diuidi, & singulas partes dari singulis: dimidiam vni, & dimidiam alteri. Exclamauit mulier quæ vero erat affectu percita: Nequaquam domine infantem diuidas, detur potius illi & viuat, & non interficias eum. At respondit altera: Neque meus, neque huius sit infans, diuidite eum. Et statuit rex dari infantem ei mulier quæ dixerat. Nolite interficere eum, sed date eũ illi mulieri: quia mota sunt, inquit, viscera eius in filio suo. Itaq; non immerito æstimatus est intellectus Dei in eo esse, in quo occulta sunt Dei. Quid autẽ occultius, quam internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus velut quidam pietatis descendit arbiter; & velut quã-
C dam genitalis alui vocem eruit, quia maternus patuit affectus, qui elegerat filium suum vel apud alienam viuere, q̃ in conspectu matris necari? Sapientiæ igitur fuit, latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere veritatem, & velut quadam machæra ita spiritus gladio penetrare nõ solum vteri, sed etiam animæ & mentis viscera. Iustitiæ quoque, vt quæ suum necauerat, alienũ non tolleret, sed vera mater reciperet suum, Denique etiam scriptura hoc
Heb. 4. pronuntiat. *Audiuit,* inquit, *omnis Israel hoc iudicium, quod iu-*
3 Reg. 3 *dicauit rex: & timuerunt à facie regis, eo quod intellectus Dei in eo esset, vt faceret iustitiam.* Denique & ipse Salomon ita po-
Ibidem poscit sapientiam, vt daretur sibi *cor prudens audire* & iudicare cum iustitia.

Virtutes omnes indiuiduas, sed opinione vulgi esse seiunctas, nec tamen apud ipsum vulgus alteram sine altera comprobari, non solum à philosophis, sed plus etiam intimatur à nostris.

Capvt. IX

D
Dan. 13 LIquet igitur etiam secundum scripturam diuinã quæ antiquior est, sapientiam sine iustitia esse non posse: quia vbi vna earum virtutum, ibi vtraque est. Daniel quoque quam sapienter alta interrogatione fraudulẽtę accusationis deprehendit mendaciũ, vt calumniatorum sibi responsio nõ conueniret? Prudentiæ igitur fuit vocis suæ testimonio reos prodere, iustitiæ quoque, nocentes supplicio dare, innocentem subducere. Est ergo indiuiduum sapientiæ atque iustitiæ contubernium: sed vulgi vsu diuiditur vna quædam forma virtutum, vt temperantia sit in despiciendis voluptatibus; fortitudo spectetur in laboribus & periculis: prudentia in delectu bonorum, sciens cõmoda & aduersa distinguere: iustitia quę sit bona custos iuris alieni, & vindex proprietatis, suum cuique conseruans. Sit igitur nobis communis opinionis gratia, quadripartita hæc facta diuisio, vt ab illa subtili disputatione philosophicæ sapientiæ, quæ elimandę veritatis causa quasi ex adyto quodam eruitur, retrahentes pedem, forensem vsum ac popularem sensum sequamur. Hac igitur
E diuisione seruata, reuertamur ad propositum. Prudentissimo cuique causam nostram committimus, & ab eo cõsilium promptius quam à cæteris poscimus. Præstat tamen fidele iusti consilium viri, & sapientissimi ingenio frequenter præponderat. *Vtiliora enim vulnera amici, quam alienorum oscula.* Pro. 27.

Mystica interpretatio super Salomone & regina Saba.

Capvt X.

DEnique quia iusti iudicium est, sapiẽtis autem argumentum: in illo censura disceptationis, in hoc calliditas inuentionis. Quod si vtrumque connectas, erit ma- Pro. 12.
gna consiliorum salubritas, quæ ab vniuersis spectatur ad- F
miratione sapientiæ & amore iustitiæ, vt omnes quærant audire sapientiam eius viri, in quo vtriusque virtutis copula sit: sicut quærebant omnes reges terræ videre faciem Salomonis, & audire sapientiam eius, ita vt & Saba regi- 3 Reg. 10
na veniret ad eum, & tentaret eum in quæstionibus. *Et venit,* inquit, *& omnia locuta est quæ habebat in corde suo, & audiuit omnem sapientiam Salomonis, nec vllum verbum præteriuit eam.* Quæ sit ista, quam nihil præterea, nec sit aliquid quod ei non annuntiauerit vetus Salomon, cognosce ô homo ex his quæ audis loquentem. *Verus est,* inquit, *sermo* Ibidem
quem audiui in terra mea de sermonibus tuis, & de prudentia tua, & non credidi his qui dicebant mihi, donec veni, & viderunt oculi mei, & nunc non est nec dimidia quidem pars secundum ea, quæ annuntiabantur mihi. Apposuisti bona super omnia quæ audiui in terra mea. Beatæ mulieres tuæ, & beati pueri tui qui assistunt tibi, qui audiunt omnem prudentiam tuam. Intellige conuiuium veri Salomonis: & quæ apponuntur in eo conuiuio, intellige sapienter, & considera in qua terra congregatio nationũ audierit famam sapientiæ veræ atque iustitiæ, & quibus
G eum viderit oculis, contemplantibus vtique quæ non vi-
2 Cor. 4 dentur. Quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ aũt
Luc. 11. non videntur, æterna. Quæ sunt beatæ mulieres, nisi illæ
Mat. 12 de quibus dicitur: *Beatæ quæ verbum Dei audiunt & pariunt?*
Act. 26. & alibi: *Quicumque enim verbum Dei fecerit, ipse meus frater &*
Luc. 2. *soror & mater est.* Qui etiam pueri tui beati qui assistunt, nisi Paulus qui dicebat: *Vsque in hunc diem sto contestans minori ac maiori: & Symeon qui expectabat in templo vt videret cõsolationẽ Israel?* Quomodo ergo dimitti posceret, nisi quia
3 Reg. 20. assistens Domino, discedendi habere facultatem non poterat, nisi voluntatem Domini adeptus esset? Exempli causa propositus est nobis Salomon, à qua certatim vt audiretur eius sapientia postulabatur.

Quod à probis viris consilium sit requirendum: exempla de patribus.

Capvt XI.

Gen. 40 & 41. IOseph quoq; nec in carcere feriatus erat, quo minus de rebus incertis consuleretur. Cuius consilium Ægypto vniuersæ profuit, vt non sentiret septem annorum sterilitatem, aliosque populos miseræ famis leuaret ieiunio.
H
Dan. 2 & seq. Daniel ex captiuis regalium consultorum arbiter factus est consiliis suis emẽdauit præsentia, annuntiauit futura. Ex his enim quæ frequenter interpretatus ostenderat veri se esse annuntium, fides ei in omnib. deferebatur. Sed etiam tertius locus de his qui admiratione digni æstimarẽtur, Ioseph, Salomonis & Danielis exemplo decursus vi-
Exo. 18. detur. Nam quid de Moyse loquar, cuius omnis Israel quotidie consilia præstolabatur, quorum vita fidem faciebat
Ibidem prudentiæ, admirationemque eius augebat? Quis se non committeret consilio Moysi, cui seniores si qua supra suum intellectum & virtutem esse arbitrarentur, diiudicanda seruabant? Quis Danielis consilium refugeret, de quo ipse Deus dixit: *Quis Daniele sapientior?* Aut quomodo dubi-
Exo. 10 tare homines de eorum mentibus possent, quib. Deus tã-
Exo. 17. tam conferebat gratiam? Moysi consilio bella conficie-
Exo. 10

A bantur, Moysi meritis de cœlo affluebat alimonia, potus Dan. 14 è petra. Quam purus Danielis animus, vt mulceret Barbaros mores, mitigaret leones? Quæ in illo temperantia? quanta animi & corporis continentia? Nec immerito mirabilis factus omnibus, quando (quod vehementer admirantur homines) regalibus fultus amicitiis, aurum nō quærebat, nec delatum sibi honorem pluris faciebat quā Heb 11. fidem. Quinetiam periclitari malebat pro lege Domini, Gen. 39 quam pro gratia hominis inflecti. Nam de S. Ioseph (quē pene præterieram) castimonia & iustitia quid dicam? quarum altera illecebras heriles respuit, refutauit præmia: altera mortem contempsit, metum repulit, carcerem Gen. 41. præoptauit? Quis hunc priuatæ causæ ad consulendum idoneum non iudicaret, cuius ferax animus & mens fertilis, temporibus sterilitatem quodam consiliorum & cordis vbere fœcundauit?

Improbos homines, licet prudentes videantur, fugiendos.

Cap. XII.

B ADuertimus igitur, quod in acquirendis cōsiliis plurimum adiungat vitæ probitas, virtutum prærogatiua, beneuolentiæ vsus, facilitatis gratia. Quis enim in cœno fontem requirat? Quis è turbida aqua potum petat? Itaq; vbi luxuria est, vbi intemperantia, vbi vitiorum confusio: quis inde sibi aliquid hauriendum existimet? Quis non despiciat morum colluuionem? Quis vtilē causæ alienæ iudicet, quem videt inutilem vitæ suæ? Quis iterum improbum, maleuolum, contumeliosum non fugiat, & ad nocendum paratum? quis non eum omni studio declinet? Quis vero, quamuis instructum ad consilij opem, difficilem tamen accessu, ambiat, in quo sit illud, tamquam si quis aquæ fontē præcludat? Quid enim prodest habere sapientiam, si consilium neges? Si consulendi intercludas copiam, clausisti fontem, vt nec aliis influat, nec tibi prosit. Pulchre autem & de illo conuenit, qui habens prudentiam, commaculat eam vitiorum sordibus, eo quod aquæ exitum contaminet. Degeneres animos C vita arguit. Quomodo enim eum potes iudicare consilio superiorem, quem videas inferiorem moribus? Supra me debet esse, cui me committere paro. An vero idoneū eum putabo, qui mihi det consilium, quod non dat sibi? & mihi eum vacare credam, qui sibi non vacet: cuius animū voluptates occupent, libido deuinciat, auaritia subiuget, Esa 3. cupiditas perturbet, quatiat metus? Quomodo hic consilij locus, vbi nullus quieti? Admirandus mihi & suspiciendus consiliarius, quem propitius Dominus patribus dedit, offensus abstulit. Huius imitator debet esse, qui potest consilium dare, & alienam à vitiis custodire pruden- Sap 7 tiam, quia *nihil inquinatum in illam incurrit.*

Sapientiam vitiosos homines sibi vendicare non debere, quippe quæ nullum consortium cum vitiis potest habere.

Cap. XIII.

QVis igitur tantam vultu speciem præferat pulchritudinis, & belluinis posterioribus ac ferinis vnguibus D formæ superioris dehonestet gratiam: cum tam admirabilis & præclara forma virtutum sit, & specialiter Ibid. pulchritudo sapientiæ, sicut series scripturæ indicat? *Est enim hæc speciosior sole, & super omnem stellarum dispositionem luci comparata inuenitur prior. Lucem etenim hanc suscipit nox, sapientiam autem non vincit malitia.* Diximus de eius pulchritudine, & scripturæ testimonio comprobauimus: superest vt doceamus scripturæ auctoritate nullum ei contuberniū cum vitiis esse, sed indiuiduam cum ceteris virtutibus Sap 1. coniunctionem: cuius *spiritus est disertus, sine inquinamento,* Sap 7. *certus, sanctus, amans bonum, acutus, qui nihil vetet benefacere, be-* Sap. 8. *nignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens.* Et alibi: *Sobrietatem enim & prudentiam edocet, iustitiam & fortitudinem.*

***

Quod prudentia omnibus virtutibus sit associa, maxime in cupiditate calcanda.

Cap. XIV.

E OMnia igitur operatur prudentia, cum omnibus bonis habet consortium. Nam quomodo potest vtile consilium dare, nisi habeat iustitiam, induat constantiam, mortem non formidet nullo terrore, nullo reuocetur metu, nulla adulatione à vero deflectendum putet: exiliū non refugiat, quę nouerit sapienti patriam mundum esse: egestatem non timeat, quæ nihil deesse sapienti sciat, cui totus mundus diuitiarum est? Quid enim præcelsius illo Prou. 17. viro, qui auro moueri nesciat, contemptum habeat pecuniarum, & velut ex arce quadam despiciat hominum cupiditates? Quod qui fecerit, hunc homines supra hominem esse arbitrantur. *Quis est,* inquit, *hic, & laudabimus* Eccl. 31 *eum? Fecit enim mirabilia in vita sua.* Quomodo enim non admirandus, qui diuitias spernit, quas plerique saluti F propriæ prætulerunt? Decet igitur omnes censura frugalitatis, continentiæ auctoritas, & maxime eum qui honore præstet, ne præeminentem virum thesauri possideant sui, & pecuniis seruiat, qui præest liberis. Illud magis decet, vt supra thesaurum sit animo, & infra amicum obsequio. Esa. 23. Humilitas enim gratiam auget: Hæc plena laudis & digna Gen 37 primario viro, non commune cum Tyrus negotiatoribus, & Galaaditis mercatoribus habere turpis lucri cupiditatem, nec omne bonum locare in pecunia, & tamquā mercenario munere quotidianos numerare quæstus calculari compendio.

De liberalitate, quæ non solum facultatum dispersione, sed & beneuolentia constat & consilio.

Cap. XV.

QVod si ab his sobrium gerere animū, laudabile est: quanto illud præstantius si dilectionem multitudinis liberalitate acquiras, neque superflua circa importu- G nos, neque restricta circa indigentes? Plurima autem genera liberalitatis sunt, non solum quotidiano sumptu egentibus, quo vitam suam sustinere possint, disponere ac dispensare alimoniam: verumetiam his qui publice egere verecundantur, consulere ac subuenire, quatenus communis egenorum alimonia non exhauriatur. De eo enim loquor qui præest alicui muneri, vt si officium sacerdotis gerat, aut dispensatoris, vt de his suggerat Episcopo, nec reprimat si quem positum in necessitate aliqua cognouerit, aut deiectum opibus ad inopiæ necessitatem redactū, maxime si non effusione adolescentiæ, sed direptione alicuius & amissione patrimonij in eam reciderit iniuriam, vt sumptum exercere diurnum non queat. Summa etiam liberalitas, captiuos redimere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci homines, & maxime feminas turpitudini, reddere parentibus liberos, parentes liberis, ciues patriæ restituere. Nota sunt hæc nimis Illyrici vastitate & Thraciæ, quanti vbique venales erant toto captiui orbe: quos si reuoces, vnius prouinciæ numerum explere non H possint. Fuerunt tamen qui etiam quos Ecclesiæ redemerunt, in seruitutem reuocare vellent, ipsa grauiores captiuitate, qui inuiderent alienam misericordiam. Ipsi si in captiuitatem venissent, seruirent liberi: si venditi fuissent, seruitutis ministerium non recusarent: & volunt alienam libertatem rescindere, qui suam seruitutem non possent rescindere, nisi forte pretium recipere emptori placeret: in quo tamen non rescinditur seruitus, sed redimitur. Præcipua est igitur liberalitas, redimere captiuos, & maxime ab hoste Barbaro, qui nihil deferat humanitatis ad misericordiam, nisi quod auaritia reseruauerit ad redemptionem: æs alienum subire, si debitor soluendo non sit, atque arcetur absolutionem, quæ sit iure debita, & inopia destitutæ: enutrire paruulos, pupillos tueri. Sunt etiā qui virgines orbatas parentibus tuendæ pudicitię gratia connubio locent, nec solum studio, sed etiam sumptu adiu-

A nent. Est etiam genus illud liberalitatis quod Apostolus docet: *Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, vt earum alimoniis Ecclesia non grauetur, vt his quæ vere viduæ sunt sufficiat.* Vtilis igitur huiusmodi liberalitas, sed non communis omnibus. Sunt enim plerique etiam viri boni, qui tenues sunt censu contenti quidem exiguo ad sui vsum, sed non idonei ad subsidium leuandæ paupertatis alienæ. Tamen suppetit aliud beneficentiæ genus, quo iuuare possint inferiorem. Est enim duplex liberalitas, vna quæ subsidio rei adiuuat, id est, vsu pecuniæ: altera quæ operarum collatione impenditur, multo frequenter splendidior, multoque clarior. Quanto illustris Abraham captum armis victricib. recepit nepotem, quam si redemisset? Quanto vtilius regem Pharaonem S. Ioseph consilio prouidentiæ iuuit, quam si contulisset pecuniam? Pecunia enim vnius ciuitatis non redimit vbertatem, prospicientia totius Ægypti per septennium famem repulit. Facile autem pecunia consumitur, consilia exhauriri nesciunt. Hæc vsu augentur, pecunia minuitur, & cito deficit, atque ipsam destituit benignitatem: vt quo pluribus largiri volueris, eo B pauciores adiuues, & sæpe tibi desit quod aliis conferendum putaueris. Consilij autem operisque collatio, quo in plures diffunditur, eo redundantior manet, & in suum fontem recurrit. In se enim refluit vbertas prudentiæ: & quo pluribus refluxerit, eo exercitus fit omne quod remanet.

1. Tim. 5. — Gen 14 — Gen. 41

De sobrietate, quæ & temperantia, in liberalitate seruanda: exemplum de Ioseph, & eius prudentissimo per interpretationem somnij consilio.

Cap. XVI.

Liquet igitur debere esse liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas: cuius sobrietas tenenda est, maxime sacerdotibus, vt non pro iactantia, sed pro iustitia dispensent. Nusquam enim maior auiditas petitionis. Veniunt validi, veniunt nullam causam nisi vagandi habentes, & C volunt subsidia vacuare pauperum, exinanire sumptum: nec exiguo contenti, maiora quærunt, ambitu vestium captantes petitionis suffragium, & natalium simulatione licitantes incrementa quæstuum. His si quis facile deferat fidem, cito exinanit pauperum alimoniis profutura compendia. Modus adsit largiendi, vt nec illi inanes recedant, neque transcribatur vita pauperum in spolia fraudulentorum. Ea ergo mensura sit, vt neque humanitas deferatur, nec destituatur necessitas. Plerique simulant debita. Sit veri examen. Exutos se per latrocinia deplorant: aut iniuria fidem faciat, aut cognitio personæ, quo propensius iuuentur. Ab Ecclesia relegatis sumptus impartiendus, si desit eis alendi copia. Itaque qui modum seruat, auarus nulli, sed largus omnibus est. Non enim solas aures præbere debemus audiendis precantium vocibus, sed etiam oculos considerandis necessitatibus. Plus clamat operatori bono debilitas, quam vox pauperis. Neque vero fieri potest, vt non extorqueat amplius importunitas vociferantium: sed non semper impudentiæ locus sit. Videndus est ille, qui te non videt: requirendus ille, qui erubescit videri. Ille etiam clausus in carcere, occurrat tibi, ille affe- D ctus ægritudine mentem tuam personet, qui autem non potest. Quo plus te operari viderit populus, magis diliget. Scio plerosque sacerdotes, quo plus contulerunt, plus abundasse: quoniam quicumque bonum operarium videt, ipsi confert quod ille suo officio dispenset, securus quod ad pauperem sua perueniat misericordia. Nemo enim vult, nisi pauperi proficere suam collationem. Nam si quem aut immoderatum aut nimis tenacem dispensatorem viderit, vtrumque despiciet: si aut superfluis erogationibus dissipet alieni fructus laboris, aut recondat sacculis. Sicut igitur modus liberalitatis tenendus est, ita etiam calcar plerumque adhibendum videtur. Modus ideo vt quod bene facis, id quotidie facere possis, ne subtrahas necessitati, quod indulseris effusioni: calcar propterea, quia melius operatur pecunia in pauperis cibo, quam in diuitis sacculo. Caue ne intra loculos tuos includas salutē inopum, & tanquam in tumulis sepelias vitam pauperū. E Potuit donare Ioseph totas opes Ægypti, & effundere thesauros regios: noluit tamen de alieno effusus videri: maluit frumenta vendere, quam donare esurientibus: quia si paucis donasset, pluribus defuisset. Eam liberalitatem probauit, quæ abundaret omnibus. Patefecit horrea, vt omnes emerent subsidium frumentarium, ne gratis accipiendo, cultus terrarum relinquerent: quoniam qui alieno vtitur, suum negligit. Itaque primum omnium coaceruauit pecunias, deinde instrumenta cetera, ad postremum iura terrarum regi acquisiuit: non vt omnes exueret suo, sed fulciret: publicum tributum constitueret, quo sua tutius habere possent. Quod ita fuit gratum omnibus quibus terras ademerat, vt non venditionem sui iuris, sed redemptionem salutis putarent. Denique dixerunt: *Saluasti nos: inuenimus gratiam in conspectu domini nostri.* Nam & de proprietate nihil amiserant, qui ius receperant: & de vtilitate nihil perdiderant, qui acquisierant perpetuitatem. O virum magnum, qui non largitatis superfluæ temporalē F captauit gloriam, sed perpetuam commoditatem constituit prouidentiæ. Fecit enim vt tributis populi se iuuarent suis, nec in tempore necessitatis aliena subsidia desiderarent. Melius enim fuit conferre aliquid de fructibus, quā totum de iure amittere. Quintam portionem collationis statuit, & in prouidendo perspicacior, & in tributo liberalior. Denique numquam postea Ægyptus huiusmodi famem pertulit. Quam præclare autem collegit futura. Primum quam argute regalis interpres somnij veritatem expressit: Somnium regis primum hoc fuit. *Septem iuuencæ ascendebant de flumine visu decoræ, & pingues corpore, & ad oram pascebantur fluminis. Aliæ quoque vitulæ visu deformes ac ieiunæ corpore, post illas iuuencas ascendebant de flumine, & iuxta eas in ipso riparum toro pascebantur: & visæ sunt hæ vitulæ tenues atque exiles deuorare illas quæ præstabant & forma & gratia.* Et somnium secundum hoc fuit: *Septem spicæ pingues, electæ & bonæ de terra surgebant: & post eas septem spicæ exiles & vento corruptæ ac marcidæ se subiicere moliebantur: & visum est quod latas & vberes spicas, steriles spicæ & tenues deuorarent. Hoc somnium ita aperuit S. Ioseph, eo quod septem iuuencæ septem anni forent, & se-* G *ptem spicæ similiter septem anni forent, ex fœtu & fructu interpretatus tempora. Fœtus enim iuuencæ annum exprimit, & fructus segetis annum consummat integrum. Quæ ideo ascendebant de flumine, quod dies, anni, ac tempora fluminis prætereunt modo, & cursim labuntur. Annos itaque septem priores, vbertate terræ fertiles ac fœcundos declarat futuros: posteriores autem alios septem annos steriles atque infœcundos, quorum sterilitas absumptura foret vbertatem superiorum. Qua gratia prospiciendum admonuit, vt vberiorib. annis congregaretur subsidium frumentarium, quod sustentare posset inopiam futuræ infœcunditatis.* Quid primum mirer? Ingenium, quo in ipsum veritatis descendit cubile, an consiliū quo tam graui atque diuturnæ prospexit necessitati? an vigilantiam atque iustitiam: quarum altera, imposito sibi tanto munere congregauit tam multiplices commeatus: altera, æqualitatem per omnes seruauit? Nam de magnanimitate quid loquar? quod venditus à fratribus in seruitutem non retulit iniuriam, sed famem depulit? Quid de suauitate, qua dilecti fratris præsentiam pia fraude quæsiuit, quem simulato per elegantiam furto reum statuit rapinæ, vt obsidem teneret gratiæ? Vnde merito ei à patre H dicitur: *Filius meus ampliatus, Ioseph filius meus ampliatus, zelo appetitus, filius meus adolescentior reuertere ad me. Adiuuit te Deus meus, & benedixit tibi benedictione cœli à summo, & benedictione terræ habentis omnia, propter benedictionem vberum & vuluæ, benedictiones patris tui & matris tuæ. Præualuit super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorum.* Et in Deuteronomio: Qui visus est, inquit, in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticem ipsius. Honorificus inter fratres suos, primitiuus tauri decus eius, cornua vnicornis, cornua ipsius. In ipsis gentes ventilabit simul vsque ad extremum terræ. Ipse decem millia Ephraim, & ipse millia Manasses.

Gen. 41 — Gen. 47 — Ibid. — Gen. 4 — Gen. 37 — Gen. 44 — Ibid. — Gen. 49 — Deu. 33

Aequalis meriti viro consilium sit requirendum: introducuntur Paulus & Ioseph.

Cap. XVII.

Tit. 2. Talis itaque debet esse qui consilium alteri det, vt seipsum formam aliis præbeat ad exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate: vt sit eius sermo salubris atque irreprehensibilis, consilium *1. Cor. 7.* vtile, vita honesta, sententia decora. Talis erat Paulus, qui *Tit. 2.* consilium dabat virginibus, magisterium sacerdotibus, vt primum se ipsum præberet nobis formam ad imitandũ. Ideo & humiliari sciebat, sicut sciuit & Ioseph, qui summo ortus Patriarcharum genere, non dedignatus degenerem seruitutem, exhibebat eam obsequiis, illustrabat virtutibus. Sciuit humiliari, qui & venditores & emptorem passus est, & dominum appellabat eum. Audi humi- *Gen. 39.* liantem se: *Si dominus meus propter me nihil scit in domo sua, & omnia quæcumque habet, dedit in manus meas, neque subtractum* *B* *est a me quidquam præter te, quia vxor illius es, quomodo faciam verbum malum hoc, & peccabo coram Deo?* Plena vox humilitatis, plena castimoniæ. Humilitatis, quia Domino deferebat honorificentiam, quia referebat gratiam. Plena quoque castimoniæ, quia turpi flagitio contaminari, graue peccatum putabat. Talis igitur debet esse consiliarius, qui nihil nebulosum habeat, nihil fallax, nihil fabulosum, nihil simulatum, quod vitam eius ac mores refellat, nihil improbum ac maleuolum, quod auertat consulentes. Alia sunt enim quæ fugiuntur, alia quæ contemnuntur. Fugimus ea quæ possunt nocere, quæ malitiose possunt in noxam serpere: vt si is qui consulitur, dubia sit fide, & pecuniæ auidus, vt possit pretio mutari: si iniuriosus, hic fugitur ac declinatur. Qui vero voluptarius, intemperans, etsi alienus a fraude, tamen auarus & cupidior lucri turpis, hic contemnitur. Quod enim specimen industriæ, quem fructum laboris edere potest, quam recipere animo curam ac sollicitudinem, qui se torpori dederit atque *Phil. 4.* ignauiæ? Ideo bonus vir consilij dicit: *Ego autem didici, in quibus* *C* *sum sufficiens esse.* Sciebat enim omnium malorum radi- *1. Tim. 6.* cem esse auaritiam, & ideo suo contentus erat, alienum *Phil. 4.* non requirebat. *Satis mihi,* inquit, *est quod habeo, siue parum siue plurimum habeam, mihi plurimum est.* Expressius aliquid dicendum videtur. Signato verbo vsus est. *Sufficit mihi,* inquit, *in quo sum:* id est, *nec deest, nec superfluit.* Non deest, quia nihil quæro amplius: non superfluit, quia non soli mihi habeo, sed pluribus. Hoc de pecunia. Ceterum de omnibus dici potest, quia sufficiebant illi præsentia: hoc est, non honorem maiorem, non obsequia vberiora desiderabat, non gloriæ immodicæ cupidus, aut gratiam indebite quærebat: sed debiti finem certaminis, patiens laboris, securus meriti præstolabatur. *Scio,* inquit, *& humiliari.* *Ibid.* Non ergo indocta humilitas, sed quæ habeat sui modestiam & scientiam, laudi datur. Est enim humilitas formidinis, & est imperitiæ atq; ignorãtiæ. Ideo & scriptura ait: *Ps. 33.* *Et humiles spiritu saluabit.* Præclare ergo dixit: *Scio & humi-* *Phil. 4.* *liari,* id est, *quo in loco, qua moderatione, quo fine, in quo officio, in* *Luc. 18.* *quo munere.* Nesciuit Pharisæus humiliari, ideo deiectus est: sciuit Publicanus, ideo iustificatus est. Sciebat & a- *D* bundare Paulus, quia animum habebat diuitem etsi the- *Phil. 4.* saurum diuitis non habebat. Sciebat abundare, *quia non quærebat datum in pecunia, sed requirebat fructum in gratia.* Possumus & sic intelligere, quia sciebat abundare, qui pote- *2. Cor. 6.* rat dicere: *Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est.* In omnibus erat imbutus, & saturari & esurire. Beatus qui sciebat saturari in Christo. Non ergo illa corporalis, sed spiritalis est saturitas, quam operatur scientia. *Deut. 8.* Et merito scientia opus est, *quia non in pane solo* *Mat. 5.* *viuit homo, sed in omni verbo Dei.* Ergo qui sic sciebat *2. Cor. 6.* saturari & sic esurire, sciebat vt semper noua quæreret, esurire & sitire Dominum. Sciebat & esurire, qui sciebat, quia esurientes manducabunt: sciebat & poterat abundare, qui nihil habebat, & possidebat omnia.

Quod mali consiliarij sæpe fiant in ruinam: introducitur Roboam consilio iuuenum deceptus.

Cap. XVIII.

Egregie itaque viros alicui præsidentes muneri commendat iustitia: econtra, iniquitas destituit atque impugnat. Exemplo nobis est scriptura quæ dicit: Cum po- *3. Reg. 12.* pulus Israel post mortem Salomonis rogasset filium eius Roboam, vt releuaret ceruices eorum à seruitute dura, & paterni imperij temperaret austeritatem, illum spreto senili consilio de suggestione adolescentium responsum dedisse huiusmodi, quod & onus adiiceret super patris iugum, & leuiora grauioribus suppliciis mutaret. Quo responso exasperati populi responderunt: Non est nobis *Ibid.* portio cum Dauid, neque hæreditas in filiis Iesse. Reuertere vnusquisque in tabernacula tua Israel, quoniam hic homo neque in principem neque in ducem erit nobis. Itaque desertus à populo ac destitutus, vix duarum tribuũ propter Dauid meritum habere potuit societatem. *F*

Iustitia & beneuolentia & affabilitate non fucata plurimos posse conciliari.

Cap. XIX.

Claret ergo quoniam & æquitas imperia confirmet, & iniustitia dissoluat. Nam quomodo potest mulria regnum possidere, quæ ne vnam quidem priuatam potest regere familiam? Summa igitur benignitate opus est, vt non solum publica gubernacula, sed etiam priuata iura tueamur. Plurimum iuuat beneuolentia, quæ omnes studet beneficiis amplecti, deuincere officiis, oppignerare gratia. Affabilitatem quoque sermonis diximus ad conciliandam gratiam valere plurimum. Sed hanc volumus *Sup. c. 7.* esse sinceram ac sobriam sine vlla adulatione, ne simplicitatem ac puritatem alloquij deceat sermonis adulatio. Forma enim esse debemus ceteris, non solum in opere, sed etiam in sermone, in castitate ac fide. Quales haberi *G* volumus, tales simus: & qualem affectum habemus, talẽ *1. Tim. 4.* aperiamus. Neque dicamus in corde nostro verbum iniquum, quod abscondi putemus silentio ab eo qui audit in occulto dicta, qui occulta facit, & cognoscit secreta viscerum, qui sensum visceribus infundit. Ergo tamquam sub *Deu. 19.* oculis constituti iudicis, quidquid gerimus, in luce positum putemus, vt omnibus manifestetur.

Ad [com]mendationes hominum plurimum valere si probatis adhæreant: exempla de patribus, & dispares etiam ætate, vita delectari similitudine: exemplum ponitur de Petro & Ioanne.

Cap. XX.

Plurimum itaque prodest vnicuique, bonis iungi. Adolescentibus quoque vtile, vt claros & sapientes viros sequantur: quoniam *qui congreditur sapientibus, sapiens est* *Prou. 13.* *qui autem cohæret imprudentibus, imprudens agnoscitur.* Et ad in- *H* structionem itaque bonis iungi plurimum proficit, & ad probitatis testimonium. Ostendunt enim adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhæserint, & ea conualescit opinio, quod ab his viuendi acceperint similitudinem, cum quibus conuersandi hauserint cupiditatem. Inde tantus Iesus Naue, quod eum non solum erudiuit ad legis scientiam Moysi copula, verumetiam sanctificauit ad gratiam. Denique cum in eius tabernaculo diuina re- *Deu. 12.* fulgeret præsentia, & videretur maiestas Domini, solus e- *Exo. 24.* rat in tabernaculo Iesus Naue. Moyses cum Deo loquebatur, Iesus pariter nube sacra tegebatur. Presbyteri & *Exo. 33.* populus deorsum stabant, Iesus cum Moyse, ad accipiendam legem ascendebat. Omnis populus intra castra erat, Iesus extra castra in tabernaculo testimonij. Cum columna nobis descenderet, & loqueretur cum Moyse, quasi fidus adstabat minister. Nec exibat de tabernaculo iuuenis, *Deu. 34.*

cum senioribus longe positi diuina trepidarent miracula: Vbique igitur inter admiranda opera & reuerenda secreta sancto Moysi indiuiduus adhærebat. Vnde factum est, vt qui fuerat socius conuersationis, fieret successor potestatis. Merito vir huiusmodi euasit, vt sisteret fluminum cursus, diceret: Stet sol, & staret sol: quasi eius spectator victoriæ noctem differret, diem produceret: & (quod Moysi negatum est) solus eligeretur, vt populum introduceret in terram repromissionis. Magnus vir fidei miraculis, magnus triumphis. Illius augustiora opera, huius prosperiora. Vterque igitur diuina subnixus gratia, vtra humanam processit conditionem. Ille mari, hic cælo imperauit. Pulchra itaque copula seniorum atque adolescentium. Alij testimonio, alij solatio sunt, alii magisterio, alij delectationi. Omitto quod Abrahæ adhæsit Lot adolescentulus etiam proficiscenti; ne forte hoc propinquitatis magis fuisse existimetur, & necessariæ potius quam voluntariæ adiunctionis. Quid de Elia atque Elisæo loquamur? Licet enim non expresse Elisæum iuuenem scriptura significauerit, aduertimus tamen & colligimus iuniorem fuisse. In Actibus Apostolorum Barnabas Marcum assumpsit, Paulus Silam, Paulus Timotheum, Paulus Titum. Sed illis superioribus videmus diuisa officia, vt seniores consilio præualerent, iuniores ministerio. Plerumque etiam virtutibus pares, dispares ætatibus, sui delectantur copula, sicut delectabantur Petrus & Ioannes. Nam adolescentem legimus in Euangelio Ioannem, licet meritis & sapientia nulli fuerit seniorum secundus. Erat enim in eo senectus venerabilis morum, & cana prudentia. Vita enim immaculata, bonæ senectutis stipendium est.

De laude miserationis & hospitalitatis, & malo prodigalitatis & inanis fauoris, & hoc maxime in sacerdotibus reprehenditur, qui omnia ornate & ordinate agere debent.

CAPVT XXI.

Adiuuat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest: ne videamur iactantiæ magis causa facere quam misericordiæ, & grauiora inferre vulnera, dum leuioribus mederi desideramus. Iam si oppressum opibus potentis, & factione magis quam scelere sui pretio grauatum liberaueris, egregiæ conualescit opinionis testimonium. Commendat plerosque etiam hospitalitas. Est enim publica species humanitatis, vt peregrinus hospitio non egeat, suscipiatur officiose, pateat aduenienti ianua. Valde id decorum totius est orbis existimatione, peregrinos cum honore suscipere, non deesse mensæ spiritalis gratiam, occurrere officiis liberalitatis, explorare aduentus hospitum. Quod Abrahæ laudi est datum, qui ante ianuam suam speculabatur, ne forte præteriret peregrinus aliquis, & diligenter prætendebat excubias, vt occurreret, vt præueniret, vt rogaret, ne transiret hospes, dicens: *Domine, si inueni gratiam ante te, ne prætereris puerum tuum.* Et ideo pro hospitalitatis mercede fructum posteritatis recepit. Lot quoque nepos eius, non solum genere, sed etiam virtute proximus, propter hospitalitatis affectum, Sodomitana à se suisque supplicia detorsit. Decet igitur hospitalem esse, benignum, iustum, non alieni cupidum, immo de suo iure cedentem potius aliqua, si fuerit lacessitus, quam aliena iura pulsantem, fugitantem litium, abhorrentem à iurgiis, redintegrantem concordiam & tranquillitatis gratiam. Siquidem de suo iure virum bonum aliquid relaxare, non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est. Primum dispendio litis carere, non mediocre est lucrum. Deinde accedit ad fructum quod augetur amicitia, ex qua oriuntur plurimæ commoditates, quæ contemnenti aliquo in tempore, postea fructuosæ sunt. In officiis autem hospitalibus, omnibus quidem humanitas impartienda est, iustis autem vberior deferenda honorificentia. Quicumque enim iustum receperit in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, vt Dominus pronuntiauit. Tanta autem est apud Deum hospitalitatis gratia, vt ne potus quidem aquæ frigidæ à præmiis remunerationis immunis sit. Vides quia Abraham Deum recepit hospitio, dum hospites quærit? Vides quia Lot angelos suscepit? Qui scis an & tu cum suscipis hospitem, suscipias Christum? cum in hospite sit Christus, quia Christus in paupere est, sicut ipse ait: *In carcere eram, & venistis ad me: nudus eram, & operuistis me.* Suaue est igitur non pecuniæ, sed gratiæ studere. Verum hoc malum iamdudum humanis influxit mentibus, vt pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione capiantur. Inde se immersit auaritia, veluti quædam bonorum ariditas officiorum: vt homines damnum putent quidquid præter morem impenditur. Sed etiam in hoc aduersus auaritiam, ne quod afferre possit impedimentum, prospexit scriptura venerabilis, dicens: *Quia melior est hospitalitas cum oleribus.* Et infra: *Melior est panis in suauitate cum pace.* Non enim prodigos nos docet esse scriptura, sed liberales. Largitatis enim duo sunt genera; vnum liberalitatis, alterum prodigæ effusionis. Liberale est hospitio suscipere, nudum vestire, redimere captiuos, non habentes sumptum iuuare: prodigum est, sumptuosis effluere conuiuiis, & vino plurimo. Vnde legisti: Prodigum est vinum, & contumeliosa ebrietas. Prodigum est, popularis fauoris gratia exinanire proprias opes. Quod faciunt qui ludis Circensibus vel etiam theatralibus, & muneribus gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant suum, vt vincant superiorum celebritates, cum totum illud sit inane quod agunt. Quandoquidem etiam bonorum operum sumptibus immoderatum esse non deceat. Pulchra liberalitas, erga ipsos quoque pauperes mensuram tenere, vt abundes pluribus, non conciliandi fauoris gratia vltra modum fluere. Quidquid ex affectu puro ac sincero promitur, hoc est decorum: non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. Et maxime sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat, impensas misericordiæ conuenientes frequentare, quantum oporteat largiri peregrinis, non superflua, sed competentia; non redundantia, sed congrua humanitati; ne sumptu pauperum alienam sibi quærat gratiam, ne restrictiorem erga clericos aut indulgentiorem se præbeat. Alterum enim inhumanum, alterum prodigum: si aut sumptus desit necessitati eorum quos à sordidis negociationis aucupiis retrahere debeas, aut voluptati superfluat.

De modo inter remissionem & seueritatem conseruando, & quod simulata remissio grauiores aliquando causas adoriatur: exemplum de Abessalon.

CAP. XXII.

Qvin etiam verborum ipsorum & præceptorum esse mensuram conuenit, ne aut nimia remissio videatur, aut nimia seueritas. Plerique enim remissiores malunt esse, vt videantur boni. Sed nihil simulatum & fictum veræ virtutis esse certum est, quin etiam diuturnum esse non solet. In principio vernat, in processu tamquam flosculus dissipatur & soluitur: quod autem verum ac sincerum, altera radice fundatur. Et vt exemplis assertiones nostras probemus (quoniam quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt, sed tanquam ad tempus virentia cito decidunt) ex ea familia ex qua nobis plurima ad virtutis profectum exempla accersiuimus, vnum simulationis & fraudis proferamus testimonium. Abessalon erat Dauid regis filius, decore insignis, egregius forma, præstans iuuenta: ita vt vir talis in Israel, non reperiretur, à vestigio pedis vsque ad verticem immaculatus. *Is fecit sibi currus & equos, & viros quinquaginta, qui præcurrerent ante eum. Surgebat diluculo, & stabat ante portam in via: & si quem aduertisset regis iudicia quærentem, accedebat ad eum, dicens: Ex qua ciuitate es tu? Respondit ille: Ex vna tribu sum de tribubus Israel, seruus tuus. Referebat Abessalon: Verba tua bona sunt & directa; & qui te audiat non est tibi datus à rege.*

Quis

A *Quis constituet me iudicem? Et quisquis ad me veniet, cuicunque fuerit iudicium necessarium, iustificabo illum.* Talibus deliniebat singulos sermonibus. *Et cum accederent adorare eum, extendens manus suas, apprehendebat atque osculabatur eos.* Sic conuertit in se corda omnium, dum blanditiæ huiusmodi intimorum tangunt viscerum sensum. Sed delicati isti & ambitiosi elegerunt honorabilia & grata ad tempus & iucunda: vbi autem parua processit dilatio, quam prudens virorum Propheta paulisper cedendo interponendam

2. Reg. 18.

putauit, non potuerunt tolerare ac sustinere. Denique non dubitans de victoria Dauid, commendabat filium dimicaturis, vt ei parcerent. Ideoque nec prælio interesse voluit, ne vel inferre arma parricidæ licet videretur, sed tamen filio. Liquet igitur ea esse perpetua ac solida, quæ vera sunt, & quæ sincere potius quam dolo congregantur. Ea vero quæ simulatione atq; assentatione parta sunt, non posse diu perseuerare.

Quod pecunia redempti non diu fidem custodiant.

B

Cap. XXIII.

QVis igitur vel illos qui pecunia ad obedientiam redimuntur, vel eos qui assentatione inuitantur, fidos sibi arbitretur? Nam & illi frequenter se vendere volunt, & isti imperia dura ferre non possunt. Leui assentatiuncula facile capiuntur: si perstrinxeris verbo, immurmurant, deserunt, infesti abeunt, indignantes relinquunt, imperare malunt quam obedire. Quasi obnoxios beneficio, subiectos sibi debere esse existimant, quos præpositos sibi habere debebant. Quis igitur sibi fideles putet, quos vel pecunia vel adulatione sibi obligandos crediderit? Nam & ille qui pecuniam acceperit, vilem se & despectũ iudicat, nisi sæpe redimatur; itaque frequenter expectat pretium suum: & ille qui obsecratione ambitus videtur, vult semper rogari.

Bonis tantum artibus ad honores nitendum, maxime Ecclesiasticos: nec inferiores ordines simulatis virtutibus Episcopo derogare, nec item Episcopum clero inuidum esse debere, sed iustum in omnibus, maxime in iudicando.

C

Cap. XXIV.

ERgo bonis artibus & sincero proposito nitendum ad honorem arbitror, & maxime Ecclesiasticum: vt neque resupina arrogantia, vel remissa negligentia sit, neque turpis affectatio, & indecora ambitio. Ad omnia abundat animi directa simplicitas, satisque seipsa commẽdat. In ipso vero munere, neque seueritatem esse duram conuenit, nimiam nec remissionem: ne aut potestatem exercere, aut susceptum officium nequaquam implere videamur. Enitendum quoque vt beneficiis atque officiis obligemus plurimos, & collatam reseruemus gratiam: ne iure beneficij fiant immemores, qui se grauiter læsos dolent. Sæpe enim vsu venit, vt quos gratia fouens, vel aliquo superiore cumulaueris gradu, auertas, si indigne aliquem eis præponendum iudices. Sed & sacerdotem beneficiis suis vel iudiciis fauere conuenit, vt æquitatem custodiat, & presbytero vel ministro deferre, vt parenti. Ne-

D

que eos, qui semel probati sunt, arrogantes esse oportet, sed magis tanquam memores gratiæ, humilitatem tenere: neque offendi sacerdotem, si aut presbyter, aut minister, aut quisquam de clero, aut misericordia, aut ieiunio, aut integritate, aut doctrina, aut lectione existimationem accumulet suam. Gratia enim Ecclesiæ, laus doctoris est. Bonum opus alicuius prædicari, ita tamen si nullo studio fiat iactantiæ. *Laudent enim vnumquemque proximorum labia, & non os suum: & commendent opera, non studia sua.* Ceterum si quis non obediat Episcopo, extollere atque e[...]tate se desiderans, obumbrare merita Episcopi simulata affectatione doctrinæ, aut humilitatis aut misericordiæ, is à vero deuius superbit: quoniam veritatis ea est regula, vt nihil facias commendandi tui causa, quo minor alius fiat: neq; si quid boni habeas, id ad reformationem alterius & vi-

Prou. 27. 11 q. cap. si quis vero.

tuperationem exerceas. Non defendas improbum, & sancta indigno committenda arbitreris: neque iterum vigeas & impugnes, cuius crimen non deprehenderis. Nã

E

cum in omnibus iniustitia ciro offendat, tum maxime in Ecclesia, vbi æquitatem esse oportet, vbi æqualitatem haberi decet: vt nihil sibi potentior plus vendicet, nihil vsurpet ditior. *Siue enim pauper, siue diues, in Christo vnum sunt.* Nihil sanctior plus sibi arroget, ipsum enim par est esse humiliorem. Sed nec personam alterius accipiamus in iudicio: gratia absit, causam merita decernant. Nihil sic opinionem, imo fidem grauat, quam si in iudicando, potentiori dones causam inferioris, vel pauperem innocentem arguas, diuitem excuses reum culpæ. Pronum quippe est genus hominum fauere honoratioribus, ne læsos se putent, ne victi doleant. Sed primum si offensam vereris, nõ recipias iudicium: si sacerdos es, aut si quisquam alius, nõ lacessas. Licet tibi silere in negotio dumtaxat pecuniario, quamquam sit constantiæ, adesse æquitati. In causa autem Dei, vbi communionis periculum est, etiam dissimulare, peccatum est non leue.

Colos. 3. & Gal. 3.

Iaco. 2.

F

Fauores & beneficia plus pauperibus quam diuitibus eroganda, quia de eo quod diues forte dedignatur, pauper maximam tibi habet gratiam: & quod beneficia non sola pecunia fiant.

Cap. XXV.

QVid autem tibi prodest fauere diuiti? An quia citius amantem remuneret? His enim fauemus frequentius, a quibus referendæ vicem speramus gratiæ. Sed eo magis infirmo & inopi nos studere conuenit, quia pro eo qui non habet, remunerationem speramus à Domino Iesu: qui sub specie conuiuij generalem virtutis edidit formam, vt his potius nostra conferamus beneficia qui nobis ea non possunt repræsentare, dicens, *ad conuiuium atq; epulas non eos qui diuites sunt, sed pauperes inuitandos.* Diuites enim rogari videntur, vt ipsi quoque nobis reddant conuiuium: pauperes (quia non habent quod restituant) cum acceperint, remuneratorem nobis faciunt Dominum, qui se pro paupere obligandum obtulit. Ad ipsum quoq; seculi vsum collatio beneficij facta in pauperes magis quã in locupletes, plus iuuat: quia diues dedignatur beneficium, & pudet eum debitorem esse gratiæ. Quinetiam id quod collatum est sibi, meritis suis arrogat, quod vel vi debitum acceperit, vel ideo datum sit, eo quod is qui dedit, reddendam sibi à diuite vberius existimauerit. Ita in accipiendo beneficio, eo ipso quod acceperint diuites, dedisse se magis quam accepisse existimant: pauper vero etsi non habet vnde reddat pecuniam, refert gratiam. In quo certum est quod plus reddat, quam acceperit. Pecunia enim nummo soluitur, gratia numquam exinanitur. Reddendo vacuatur pecunia, gratia autem & habendo soluitur, & soluendo retinetur. Deinde quod diues refugit, pauper fatetur, quod sit obligatus debito, sibique subuentum, non honori suo delatum putat: donatos sibi arbitratur filios, vitam redditam, seruatam familiam. Quanto igitur melius, apud bonos, quam apud ingratos locare beneficium? Vnde Dominus ad discipulos ait: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam*: qua velut falce, pullulantem in pectoribus humanis succidit auaritiam. Petrus quoque claudo qui ex vtero matris suæ portabatur, ait: *Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo, do tibi. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula.* Itaque pecuniam non dedit, sanitatem dedit. Quanto melius est salutem habere sine pecunia, quam pecuniam sine salute? Surrexit claudus, quod non sperabat: pecuniam nõ accepit, quam sperabat. Sed hæc vix in sanctis Domini reperiuntur, vt diuitiæ contemptui sint.

Luc 14.

G

Mat. 19

Mat. 10

H

Act. 3.

Eccl. 40

De malo auaritiæ: exempla de Balaam, & Achan, & Dalila.

Cap. XXVI.

CÆt enim ita incubuerunt mores hominum ad admirationem diuitiarum, vt nemo nisi diues honore

A *Eccl. 13* d genus putetur. Neq; hic recens vsus, sed iam dudũ (quod peius est) inoleuit hoc vitium humanis mentibus. Siquidem *Iosue 6.* cum Hiericho magna ciuitas tubarum sacerdotalium sono corruisset, & IESVS Naue potiretur victoria, cognouit infirmatam esse virtutem populi per auaritiam, atque auri cupiditatem. Nam cum de spolijs vrbis incensæ sustulisset Acham vestem auream, & ducenta argenti didrachmata, & linguam auream, oblatus Domino *Iosue 7.* negare non potuit, sed prodidit furtum. Vetus igitur & antiqua auaritia est, quæ cum ipsis diuinæ legis cœpit oraculis, immo propter ipsam reprimendam lex Dei lata est. Propter auaritiam Balac putauit Balaam præmijs posse tentari, vt malediceret populum patrum: & vicisset auaritia, nisi Dominus à maledicto eum abstinere iussisset. *Exo. 20 Nũ. 22.* Propter auaritiam præcipitatus Acham, in exitium deduxerat totam plebem parentum. Itaque IESVS Naue, qui potuit solem sistere ne procederet, auaritiam hominum non potuit sistere ne serperet. Ad vocem eius sol stetit, auaritia non stetit. Sole itaque stante confecit IESVS triumphum, auaritia autem procedente, pene B amisit victoriam. Quid? fortissimum omnium Samson, *Iosue 7. Iud. 10.* nonne Dalilæ mulieris auaritia decepit? Itaque ille qui *Iud 14.* rugientem leonem manibus discerpsit suis, qui vinctus *Iud. 16.* & alienigenis traditus, sine vllo adiutore solus dissolutis vinculis, mille ex his peremit viros, qui funes intextos neruis velut mollia sparti fila dirupit; is super genua mulieris inflexa ceruice truncatus, inuicti crinis ornatum, prærogatiuam suæ virtutis amisit. Influxit pecunia in gremium mulieris, & à viro discessit gratia. Feralis igitur auaritia, illecebrosa pecunia, quæ habentes contaminat, *1. Tim 6* non habentes non iuuat. Esto tamen vt aliquando adiuuet pecunia, inferiorem tamen & ipsum desiderantem. Quid ad eum qui non desiderat, qui non requirit, qui auxilio eius non indiget, studio non flectitur? Quid ad alios, si sit ille copiosior qui habet? Numquid idcirco honestior, quia habet quo honestas plerumque amittitur, quia habet quod custodiat, magis quam quod possideat? Illud enim possidemus quo vtimur: quod autem vltra vsum est, C non vtique habet possessionis fructum, sed custodiæ periculum.

De benignitate, & quod excommunicatio tardius sit exercenda.

Cap. XXVII.

Eccl. 4. AD summam nouimus quod pecuniæ contemptus iustitiæ forma sit: & ideo auaritiam declinare debemus, & omni studio intendere, ne quid faciamus vmquam aduersus iustitiam, sed in omnibus gestis & operib. custodiamus eum. Si volumus commendare nos Deo, charitatẽ habeamus, vnanimes simus, humilitatẽ sequamur *Rom 12* alter alterũ existimãtes superiorẽ sibi. Hæc est enim humilitas, si nihil sibi quis arroget, sed inferiorem se esse existimet. Episcopus vt membris suis vtatur clericis, & maxime ministris qui sunt vere filij: quem cuique viderit *1. Pet. 5* aptum muneri, ei deputet. Cum dolore amputatur etiam quæ putruit pars corporis, & diu tractatur si potest sanari medicamentis: si non potest, tunc à medico bono abscinditur. Sic Episcopi affectus boni est, vt optet sanare infirmos, serpentia auferre vlcera, adurere aliqua, non abscindere: postremo quod sanari non potest, cum dolore ab- D scindere. Vnde pulcherrimum illud præceptum magis eminet, vt cogitemus non quæ nostra sunt, sed quæ aliorũ. *Phil. 2.* Hoc enim modo nihil erit, quod vel irati nostro indulgeamus affectui, vel fauentes nostrę plus iusto tribuamus aliquid voluntati.

De bono compassionis: & quod sacris Ecclesiarum thesauris non sit parcendum tempore necessitatis: exempli causa inducitur Laurentius, & ipse Ambrosius.

Cap. XXVIII.

Dist. 86 ca. pal. HOc maximum incentiuum misericordiæ, vt compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum quantum possimus iuuemus, & plus interdum E quam possumus. Melius est enim pro misericordia causas præstare, vel inuidiam perpeti, quam prætendere inclementiam: vt nos aliquando in inuidiam incidimus, *12 q. 2. c. aurũ* qui confregerimus vasa mystica, vt captiuos redimeremus: quod Arianis displicere poterat, nec tam factum displicere, quam vt esset quod in nobis reprehenderent. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat quod homo redimitur à morte, femina ab impuritatibus Barbarorum, quæ grauiores morte sunt: adolescentulæ, pueruli, vel infantes ab idolorum contagijs, quibus mortis metu inquinabantur? Quam causam nos etsi non sine ratione aliqua gessimus, tamen ita in populo prosecuti sumus, vt confiteremur, multoque fuisse commodius adstrueremus, vt animas Domino quam aurum seruaremus. Qui enim sine auro misit Apostolos, Ecclesias sine auro *Mat. 10* congregauit. Aurum Ecclesia habet, non vt seruet, sed vt *12 q. 2. c. aurũ.* eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus custo- *Ino. par 5. c. 180.* dire, quod nihil adiuuat? An ignorantus quantum auri at- *4 Reg.* que argenti de templo Domini Assyrij sustulerint? Nonne melius conflat sacerdos pro alimonia pauperum, si a- F lia subsidia desint, quam vt sacrilegus cõtaminet & asportet hostis? Nonne dicturus est Dominus: Cur passus es tot *24. 25.* inopes fame mori? Certe habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium, nec redempti, ab hoste occisi sunt? Melius fuerat, vt vasa viuentium seruares quam metallorum. His non potest responsum afferri. Quid enim dices: Timui ne tem- *1. Pet. 1.* plo Dei ornatus deesset? Respondebit: Aurum Sacramenta non quærunt: neque auro placent, quæ auro non emũtur. Ornatus Sacramentorum, redemptio captiuorum est. Et vere illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas à morte. Ille verus thesaurus est Domini, qui operatur quod sanguis eius operatus est. Tunc vas Dominici sanguinis agnosco, cum in vtroque videro redemptionem: vt calix ab hoste redimat, quos sanguis à peccato redemit. Quam pulchrum, vt cum agmina captiuorum ab Eccle- *Apoc 5.* sia redimuntur, dicatur: Hoc Christus redemit: Ecce aurũ G quod probari potest, ecce aurum vtile, ecce aurum Christi quod à morte liberat, ecce aurum quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Hos ergo malui vobis liberos tradere, quam aurum reseruare. Hic numerus captiuorum, hic ordo præstantior est, quam species poculorum. Huic muneri proficere debuit aurum redemptoris, vt redimeret periclitãtes. Agnosco infusum auro sanguinem Christi: non solum irrutilasse, verumetiam diuinæ operationis impressisse virtutem redemptionis munere. Tale aurum sanctus martyr Laurentius Domino reseruauit, à quo cum quæreretur thesauri Ecclesiæ, promisit demonstraturum se. Sequenti die pauperes duxit. Interrogatus vbi essent thesauri quos promiserat, ostendit pauperes, dicens: Hi sunt thesauri Ecclesiæ. Et vere thesauri, in quibus CHRISTVS est, in quibus Christi fides est. Denique Apostolus ait: *Habemus thesaurum in vasis fictilibus.* *2. Cor. 4* Quos meliores thesauros habet Christus, quam eos in quibus se esse dixit? Sic enim scriptum est: *Esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere. hospes eram, & collegistis me.* *Mat 25 Ibid.* Et infra: *Quod enim vni horum fecistis, mihi fecistis.* Quos meliores IESVS habet thesauros, quam eos in quibus amat videri. Hos thesauros, demonstrauit Laurentius, & vicit, quod eos nec perse- *4. Reg. 25* cutor potuit auferre. Itaque Ioachim qui aurum in obsi- H diuo seruabat, nec dispensabat alimoniæ comparandæ: *2. Par. 36.* & aurum vidit diripi, & se in captiuitatem deduci. Laurentius qui aurum Ecclesiæ maluit erogare pauperibus, quam persecutori reseruare, pro singulari sua interpretationis viuacitate sacram martyrij accepit coronam.

Numquam dictum est sancto Laurentio: Non debuisti erogare thesauros Ecclesiæ, vasa Sacramentorum vendere? Opus est, vt quis fide sincera & perspicaci prouidentia munus hoc impleat. Sane si in sua quis deriuat emolumenta, crimen est: sin vero pauperibus erogat, captiuum redimit, misericordia est. Nemo enim *12 q. 2. c. alt.* potest dicere, Cur pauper viuit? Nemo potest queri, quia captiui redempti sunt: nemo potest accusare,

A *Ij nemo potest.* quia templum Dei ædificatum est: nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spatia laxata sunt: nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est. In his tribus generibus vasa Ecclesiæ etiam initiata refringere, conflare, vendere licet. Opus est vt de Ecclesia mystici poculi forma non exeat, ne ad vsus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideo intra Ecclesiam primum quæsita sunt vasa quæ initiata nõ essent: deinde comminuta, postremo conflata, per minutas erogationes dispensat egenibus, captiuorum quoque pretiis profecerunt. Quod si desunt noua, & quæ nequaquã initiata videantur in huiusmodi vsus, quos supra diximus, arbitror omnia pie posse conuerti.

Deposita viduarum, immo omnium fidelium in Ecclesia cum sui etiam periculo conseruanda: exemplum de Onia & Heliodoro, & se ipso, & Ticinensi episcopo.

Cap. XXIX.

B *2. Machab. 3.* ILlud sane diligenter tuendum est, vt deposita viduarũ intemerata maneant, sine vlla seruentur offensione: nec solum viduarum, sed etiam omnium. Fides enim exhibenda omnibus, sed maior est viduarum causa & pupillorum. Denique hoc solo viduarum nomine (sicut in libris Machabæorum legimus) commendatum templo omne seruatum est. *Ibid.* *Nam cum indicium factum esset pecuniarum, quas in templo Hierosolymis maximas reperiri posse Simon nefarius Antiocho regi prodidit, missus in Hierusalem Heliodorus, ad templum venit, & summo Sacerdoti aperuit indicij inuidiam, & aduẽtus sui causam. Tum Sacerdos deposita esse dixit viduarum victualia & pupillorum, quædam autem Hircani Tobiæ viri sancti: eaque demonstrauit. Argenti talenta quadraginta erant, auri vero ducenta. Quæ cum Heliodorus eripere vellet, & regis vendicare commodis, sacerdotes ante altare iactauerunt se, induti sacerdotales stolas, & Deum viuum qui de deposito legem dederat, flentes inuocabant, custodem se præceptorum præstaret suorum. Vultus vero & color summi Sacerdotis immutatus, declarabat dolorem animi, & mentis intentæ sollicitudinem. Flebant omnes, quod in contemptum locus venturus foret, si nec in Dei templo tuta fides seruaretur custodiæ: accinctæque mulieres pectus, & clausæ virgines pulsabant ianuas: ad muros alij currebant, per fenestras alij prospectabant, omnes ad cælum tendebant manus, orantes, vt suis Dominus adesset legibus. Heliodorus autem nec his territus, quod intenderat, vrgebat, & satellitibus suis ærarium sepserat. Tum subito apparuit illis terribilis eques armis præfulgens aureis: equus autem eius erat insignis ornatu opertorio. Alij quoque duo iuuenes apparuerunt in virtute inclyta, decore grato, cum splendore gloriæ, speciosi amictu, qui circumsteterunt eum, & vtraque ex parte flagellabant sacrilegum, sine vlla intermissione continuato verbere. Quid multa? Circumfusus caligine in terram concidit, & euidenti diuinæ operationis indicio exanimatus iacebat, nec vlla spes in eo residebat salutis. Oborta est lætitia metuentibus, metus superbis: deiectique ex amicis Heliodori quidam rogabant Oniam, vt vitam posceret ei, quoniam supremum agebat spiritum. Rogante itaque Sacerdote summo, ijdem iuuenes iterum Heliodoro apparuerunt, iisdem amicti vestibus, & dixerunt ad eum: Oniæ, inmmo sacerdoti gratias age, propter quem tibi vita reddita. Tu autem expertus flagella Dei, vade & nuntia tuis omnibus, quantam cognoueris templi religionem, & Dei potestatem. His dictis non visi comparuerunt. Heliodorus itaque recepto spiritu, hostiam Domino obtulit, Oniæ sacerdoti gratias egit, & cum exercitu ad regem reuertitur, dicens: Si quem habes hostem, aut insidiatorem rerum tuarum, illuc eum dirige, & flagellatum recipies eum.* C D *Ibid.* Seruanda est igitur filij depositis fides, adhibenda diligentia. Egregie hinc vestrum enitescit ministerium, si suscepta impressio potentis, quam vel vidua vel orphani tolerare non queant, Ecclesiæ subsidio cohibeatur: *Act. 5.* si ostendatis plus apud vos mandatum Domini, quam diuitis valere gratiam. Meministis ipsi quotiens aduersus regales impetus pro viduarum, immo omnium depositis certamen subierimus. Commune hoc vobiscum mihi: recens exemplum ecclesiæ Ticinensis proferam, quæ viduæ depositum quod susceperat, amittere periclitabatur. Interpellante enim eo qui sibi illud imperiali rescripto vendicare cupiebat, clerici non tenebant auctoritatem, honorati quoque & intercessores dati non posse præceptis Imperatoris obuiam ferebant. Legebatur rescripti forma, directio magistri, officiorum statuta, agens in rebus imminebat. Quid plura? Traditum erat. Tamen communicato mecum consilio, obsedit sanctus episcopus ea conclauia, ad quæ translatum illud depositum viduæ cognouerat. Quod vbi non potuit auferri, receptum sub chirographo est. Postea iterum flagitabatur ex chirographo: præceptum Imperator iterauerat, vt ipse per semetipsum nos conueniret. Negatum est: & exposita diuinæ legis auctoritate, & serie lectionis & Heliodori periculo, vix tandem rationem Imperator accepit. Post etiam tentata fuerat abreptio, sed præuenit sanctus episcopus vt redderet viduæ quod acceperat. Fides interim salua est, impressio non est formidini, quia iam res non fides periclitatur. E

Qui fugiendi, & qui sint in bono zelandi.

Cap. XXX.

F FIlij fugite improbos, cauete inuidos. Inter improbum & inuidum hoc interest: improbus suo delectatur bono, inuidus torquetur alieno. Ille diligit mala, hic bona odit: vt prope tolerabilior sit qui sibi vult bene, quã qui male omnibus. Filij ante factum cogitate: & cum diutius cogitaueritis, tunc facite quod probatis. Laudabilis mors, cum occasio datur, rapienda est illico. Dilata gloria fugit, nec facile comprehenditur. Fidem diligite, quoniam per fidem & deuotionem Iosias magnum sibi ab vniuersis amorem acquisiuit, quoniam celebrauit pascha Domini, cum esset annorum decem & octo, quemadmodum nemo ante eum. Zelo itaque vt vicit superiores, ita & vos filij zelum Dei sumite. Exquirat vos Dei zelus & deuoret, vt vnusquisque vestrum dicat: *Exquisiuit me zelus domus tuæ.* Apostolus Christi zelotes dictus est. Quid de Apostolico? Ipse Dominus ait: *Zelus domus tuæ comedit me.* Sit ergo inter vos Dei zelus; non iste humanus quem inuidia generat. Sit inter vos pax, quæ superat omnem sensum est. *Amate vos inuicem.* Nihil charitate dulcius, nihil pace gratius. Et vos ipsi scitis, quod præ cæteris vos semper dilexi & diligo: quasi vnius patris filij, coaluistis in affectũ germanitatis. Quæ bona sunt tenete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum in Domino Iesu: cui & honor, gloria, magnificentia, potestas, cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen. *1. Tit. c.* *4. Reg. 22.* *2. Par. 35.* *Psal. 68.* *Luc. 6.* *Ioan. 2.* *Phil. 4.* G *2. Cor. 13.*

S. AMBROSII DE OFFICIIS LIbri secundi Finis.

Capita libri tertij de Officiis.

A 7. *Peregrinos tempore famis vrbe non arcendas: quod non solum inhonestum, sed & inutile propositis comprobatur exemplis.*

8. *Honestatem saluti quoque prælatam à Deo comprobari: exempla de Iosue & Caleb & cæteris exploratoribus.*

9. *Fraudes & turpia lucra clericos maxime dedecere, & omnes honestatem Dauid & Nabuthe imitari debere.*

10. *Vitia virtutibus obliterari, & perfidis etiam ac fraudulentis fidem oportere custodire: quod Iosue Gabaonitis intimatur exhibuisse.*

11. *Auaros & fraudulentos interdum cupitis frandari, semper autem apud Deum maleuolentia reatu obnoxias teneri: fabula de quodam Syracusano, & paradigma de Doech Idumæo, & Anania.*

12. *De malo temerarij iuramenti: paradigma de Herode & Iephthe: & quod filia eius sponte sua die candicta reuersa, fidem illorum præcellat Pythagoreorum, qui se vades inuicem dederunt.*
B

13. *Quantum periculum Iudith honestatis intuitu subierit.*

14. *Quod semper honestatem sequatur vtilitas: quod licet apud homines aliter sæpe contingere videatur, apud Deum tamen perpetuo ita esse comprobatur multis exemplis.*

15. *Laus honestatis, magnanimitate Hesther, & fide Ionathæ commendatur & Abimelech.*

16. *De moderatione amicitiæ conseruanda.*

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE OFFICIIS

LIBER III.

C
Quod sancti & in quiete maxima operentur & mira, ostenditur ex Moyse & Elisæo.

CAPVT I.

DAVID propheta docuit nos tanquam in ampla domu deambulare in corde nostro, & conuersari cum eo tamquam cum bono contubernali: vt ipse sibi diceret, & loqueretur secum, vt est illud: Dixi, *custodiam vias meas.* Salomon quoque filius eius ait: *Bibe aquam de tuis vasis & de puteorum tuorum fontibus:* hoc est, *tuo consilio viere.* Aqua enim alta, consilium in corde viri. *Nemo,* inquit, *alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius: & iucundare cum tua vxore, quæ est tibi à iuuentute.* Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabulentur tecum. Non ergo primus Scipio sciuit solus non esse, cum solus non esset: nec minus otiosus, quam cum otiosus esset: sciuit ante ipsum Moyses, qui cum taceret, clamabat: cum otiosus staret, præliabatur, nec solum præliabatur, sed etiam de hostibus quos non contigerat, triumphabat. Adeo otiosus, vt manus eius alij sustinerent: nec minus quam cæteri negotiosus, qui otiosis manibus expugnabat hostem, quem non poterant vincere qui dimicabant. Ergo Moyses & in silentio loquebatur, & in otio operabatur. Cuius autem maiora negotia, quam huius otia, qui quadraginta diebus positus in monte, totam legem complexus est, & in illa solitudine qui cum eo loqueretur non defuit? Vnde & Dauid ait: *Audiam quid loquatur in me Deus.* Et quanto plus est, si cum aliquo Deus loquatur, quam ipse secum? Transibant Apostoli, & vmbra eorum curabat infirmos. Tangebantur vestimenta eorum, & sanitas deferebatur. Sermone etiam locutus est Elias, & pluuia stetit, nec cecidit super terram tribus annis & sex mensibus. Iterum locutus est, & hydria farinæ non defecit, & vas olei toto famis diuturnæ tempore nō est exinanitum. Et quoniam plerosque delectant bellica: quid est præstantius, exercitus magni lacertis, an suis meritis confecisse prœliū? Sedebat Elisæus in vno loco, & rex Syriæ magnam belli molem inferebat populo patrum, diuersisque consiliorū acerbabat fraudibus, & circumuenire insidiis moliebatur: sed omnes eius apparatus Propheta deprehendebat, & vigore mentis per gratiam Dei vbique præsens, cogitationes hostium suis annuntiabat, & monebat quibus cauerent locis. Quod vbi regi Syriæ manifestatum est, misso exercitu clausit Prophetam. Orauit Elisæus, & omnes illos cæcitate percuti fecit: & captiuos intrare Samariam, qui venerant obsidere eum. Conferamus hoc otium cum aliorum otio. Alij enim requiescendi causa abducere animum à negotiis solent, & à conuentu cœtuque hominū subtrahere sese: & aut ruris petere secretū, captare agrorum solitudines, aut intra vrbem vacare animo, indulgere quieti & tranquillitati: Elisæus autem, aut in solitudine Iordanem transitu suo diuidit, vt pars defluat posterior, superior autem in fontem recurrat: aut in Carmelo resoluta difficultate generandi, inopinā sterilem conceptione fœcundat: aut resuscitat mortuos, aut ciborum temperat amaritudines, & facit farinæ admixtione dulcescere: aut decem panibus distributis reliquias colligit plebe saturata: aut ferrum securis excussum, & in fluuij Iordanis mersum profundo, misso in aquas ligno facit supernatare: aut emundatione leprosum, aut siccitatem imbribus, aut famem mutat fœcunditate. Quando ergo iustus solus est; qui cum Deo semper est? Quanto solitarius est, qui numquam separatur a Christo; *Quis nos,* inquit, *separabit a dilectione Christi?* Confido quia neque mors, neque vita, neq; angelus. Quando autem feriatur à negotio, qui numquā feriatur à merito, quo consummatur negotium? Quibus autem locis circumscribitur, cui totus mundus diuitiarum possessio est? Qua æstimatione definitur, qui numquam opinione comprehenditur? Etenim quasi ignoratur, & cognoscitur: quasi moritur, & ecce viuit: quasi tristis, & semper lætior: vt egenus, & largus: vt qui nihil habeat, & possideat omnia. Nihil enim spectat vir iustus, nisi quod constans & honestum est. Et ideo etiamsi aliis videatur pauper, sibi diues est, qui non eorum quæ caduca, sed eorum quæ æterna sunt, æstimatione censetur.

Honestum & vtile apud Christianos vnum esse, qui non commoda, temporalia sequimur, sed æterna.

CAP. II.

ET quoniam de duobus superioribus locis diximus in quibus honestum illud & vtile tractauimus, sequitur vtrum honestatem & vtilitatē inter se comparare debeamus, & quærere quid sit sequendum. Sicut enim supra tractauimus, vtrum honestum illud an turpe esset, & secundo loco, vtrum vtile an inutile similiter hoc loco, vtrū honestum sit an vtile, nonnulli requirendum putant. Nos autem monemus, ne hæc inter se velut compugnantia inducere videamur, quæ iam supra vnum esse ostendimus: nec honestum esse posse, nisi quod vtile: nec vtile, nisi quod honestum: quia non sequimur sapientiam carnis, apud quam vtilitas pecuniariæ istius commoditatis pluris habetur, sed sapientiam quæ ex Deo est, apud quam ea quæ in hoc sæculo magna æstimantur, pro detrimēto habentur. Hoc enim κατόρθωμα, quod perfectum & absolutum officium est, à vero virtutis fonte proficiscitur. Cui secundum est commune officium, quod ipso sermone significatur, non esse arduæ virtutis ac singularis, quod potest plurimis esse commune. Nam pecuniæ compendia captare, familiare multis: elegantiori conuiuio & suauioribus delectari epulis vsitatum est: ieiunare autem & cōtinentem esse paucorum est: & alieni cupidum non esse rarum: contra autem, detrahere velle alteri, & non esse cōtentum

Marginal notes: Prou. 31; Prou. 5; Prou. 20; Prou. 5; Cicero lib. 2. Offic.; D; Exo. 14; Exo. 17; Exo. 24; Psal. 84; Act. 5.; 3 Reg. 17.; E; Ibid.; 4. Reg. 6.; Ibid.; F; 4 Reg. 2.; 4. Reg. 4; 4 Reg. 6.; 4. Re 5.; Rom. 8.; Prou. 17.; 2. Cor. 6.; G; Lib. 1. Offic. cap 9.; 1 Cor. 2; Phil. 3.; H

A rentum suo, in hoc cum plerisque consortium est. Alia igitur prima, alia media officia. Prima cum paucis, media cum pluribus. Denique in iisdem verbis frequenter discretio est. Aliter enim bonum Deum dicimus, aliter hominem: aliter iustum Deum appellamus, aliter hominem. Similiter & sapientem Deum aliter dicimus, aliter hominem. Quod & Euangelium docemur: *Estote ergo & vos perfecti, sicut & pater vester qui in cælis est, perfectus est.* (Mat. 5.) Ipsum Paulum lego perfectum & non perfectum. Nam cum dixisset: Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim, sequor autem si comprehendam, (Phil. 3. Ibidem) statim subiecit: Quicunque ergo perfecti sumus. Duplex est enim forma perfectionis: alia medios, alia plenos numeros habēs. Alia hic, alia ibi: alia secundum hominis possibilitatem, alia secundum perfectionem futuram. Deus autem iustus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus. Inter ipsos quoque homines distantia est. Aliter Daniel sapiens, de quo dictum est: *Quis Daniele sapientior?* (Ezech. 28.) aliter alij sapientes, aliter Salomon, qui repletus est sapientia super omnem sapientiam antiquorum, & super omnes sapientes Ægypti. (3. Reg. 4.)

B Aliud est enim communiter sapere aliud sapere perfecte. Qui communiter sapit, pro temporalibus sapit, pro se sapit, vt alteri aliquid detrahat, & sibi adiungat. (Phil. 2.) Qui perfecte sapit, nescit sua spectare commoda, sed ad illud quod æternum est, quod decorum atque honestum toto affectu intendit, quærens non quod sibi vtile est, sed quod omnibus. Itaque hæc sit formula, vt inter duo illa, honestum atque vtile errare nequeamus: eo quod iustus nihil alteri detrahendum putet, nec alterius incommodo suū commodum augeri velit. Hanc formam tibi præscribit Apostolus, dicens: *Omnia licent, sed non omnia expediunt.* (1. Cor. 10.) Omnia licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius, hoc est: Nemo commodum suum quærat, sed alterius: nemo honorem suum quærat, sed alterius. (Phil. 2.) Vnde & alibi dicit: *Alter alterum existimantes superiorem sibi, non quæ sua sunt singuli cogitantes, sed quæ aliorum.* Nemo etiam suam gratiam quærat, nemo suam laudem, sed alterius. Quod euidenter etiam in Prouerbiis declaratum esse aduertimus, dicente sancto per Salomonem spiritu: (Prou. 9.) *Fili si sapiens fueris, tibi sapiens eris & proximis: si autem malus euaseris, solus haurie mala.*

C Sapiens enim aliis consulit sicut iustus, quandoquidem consors sui est vtriusque forma virtutis.

De calumnia reprimenda, & beneficentia cunctis exhibendæ: exemplum de harmonia membrorum, quæ singula singulis obsequuntur.

Cap. III.

Si quis igitur vult placere omnibus per omnia, quærat, (Phil. 2.) non quod sibi vtile est, sed quod multis, sicut quærebat & Paulus. Hoc est enim conformari Christo; alienum non quærere, nihil alteri detrahere vt acquirat sibi. *Christus enim Dominus cum esset in forma Dei, exinaniuit se vt formam susciperet hominis,* (Ibid.) quam operum suorum locupletaret virtutibus. Tu ergo expolias, quem Christus induit? Tu exuis, quem vestiuit Christus? Hoc enim agis, quando alterius detrimento tuo commoda augeri expetis. Considera ô homo, vnde nomen sumpseris: ab humo vtique, quæ nihil cuiquam eripit, sed omnia largitur omnibus, & diuersos in vsum omnium animantium fructus ministrat.

D Inde appellata humanitas, specialis & domestica virtus hominis, quæ consortem adiuuet. (Rom. 12.) Ipsa te doceat forma tui corporis, membrorumque vsus. Numquid membrum tuum alterius membri officia sibi vendicat, vt oculus officium oris, aut os oculi officium sibi vendicet, aut manus pedum ministerium, aut pes manuum? Quin etiam ipsæ manus dextra ac sinistra dispartita habent officia pleraque, vt si vsum commutes vtriusque, aduersum naturam sit, priusque totum hominem exuas, quam membrorum tuorum ministeria conuertas: si aut de sinistra cibum suggeras, aut de dextera fungaris ministerio sinistræ, vt reliquias ciborum abluas: nisi forte poscat necessitas. Finge hanc & da oculo virtutem, vt possit detrahere sensum capiti, auditum auribus, menti cogitationes, odoratū naribus, ori saporem, & sibi conferat, nonne omnem statum dissoluet naturæ?

E Vnde pulchre Apostolus ait: *Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totum auditus, vbi odoratus? Omnes ergo vnum corpus sumus & diuersa membra, sed omnia corpori necessaria.* (1. Cor. 12.) Non enim potest membrum membro dicere. Non es mihi necessarium: quin etiam ipsa quæ videntur infirmiora membra esse, multo magis necessaria sunt, & maiorem plerumque tuendi se requirunt sollicitudinē. Et si quid dolet membrum vnum, compatiuntur ei membra omnia. Vnde quam graue est vt detrahamus aliquid ei, cui nos compati oportet: & cui debemus consortium ministerij, ei fraudi & noxæ simus? Hæc vtique lex naturæ est, quæ nos ad omnem stringit humanitatem, vt alter alteri tamquam vnius partes corporis inuicem deferamus. Nec detrahendum quidquam putemus, cum contra naturæ legem sit non iuuare. Sic enim nascimur vt consentiant membra membris, & alterū alteri adhæreat, & obsequantur sibi mutuo ministerio. Quod si vnum desit officio suo, impediantur & cætera: vt si eruat oculum manus, nonne sibi operis sui vsum negauit? Si pedem vulneret, quantorum sibi actuum profectum inuiderit?

F Et quanto grauius est totum hominem quam vnum membrum detrahi? Iam si in vno membro totum corpus violatur, vtique in vno homine communio totius humanitatis soluitur, violatur natura generis humani, & sanctæ Ecclesiæ congregatio, quæ in vnum connexum corpus atq; compactum vnitate fidei & charitatis assurgit. (Ephe. 4. 1. Cor. 1. Prouer. 22.) Christus quoque Dominus qui pro vniuersis mortuus est, mercedem sanguinis sui euacuatam dolebit. Quid quod etiam ipsa lex Domini hanc formam tenendam edocet, (Exo. 20. Exo. 22. Leui. 19. Deu. 23.) vt nihil alteri detrahas tui commodi seruandi gratia, cum dicit: Non transferas terminos antiquos, quos statuerunt patres tui: cū vitulū errantem fratris tui reducendum præcipit: cū furem mori iubet, cum vetat mercenarium debita mercede fraudari, cum pecuniam sine vsuris reddendam censet? Subuenire enim non habenti, humanitatis est: duritiæ autem, plus extorquere quam dederis. Etenim si ideo inops auxilio tuo eguit, quia non habuit vnde de suo redderet, nonne impium est, si sub humanitatis simulatione amplius ab eo poscas qui non habebat vnde minus solueret? Absoluis igitur alteri debitorem, vt condemnes tibi: & hanc humanitatē vocas, vbi est iniquitatis auctio?

G Hoc præstamus cæteris animantibus, quod alia genera animantium conferre aliquid nesciunt. Feræ autem eripiunt, homines tribuunt. Vnde & Psalmista ait: *Iustus miseretur & tribuit.* (Psal. 36.) Sunt tamen quibus & feræ conferant. Siquidem collatione sobolem suam nutriunt, & aues cibo suo pullos satiant suos: homini autem soli tributum est, vt omnes tamquam suos pascat. Debetur istud ipso naturæ iure. Quod si non licet non dare, quomodo detrahere licet? Nec ipsæ leges non docent, quæ ea quæ detracta sunt alicui cum iniuria personæ, aut rei ipsius cumulo, restitui iubent: quo furem detrahendo, aut pœna deterreant, aut multa reuocent. Ponent tamen quod aliquis possit aut pœnam non timere aut multæ illudere. Numquid dignū est vt alter alteri detrahat? Seruile hoc vitium, & familiare vltimæ conditioni, adeo contra naturam, vt inopia magis hoc extorquere videatur, quam natura suadere. Seruorum tamen occulta furta, diuitum rapinæ publicæ.

H Quid autem tam contra naturam, quam violare alterum tui commodi causa, cum pro omnibus excubandum, subeūdas molestias, suscipiendum laborem naturalis affectus persuadeat, & gloriosum vnicuique ducatur, si periculis propriis quærat vniuersorum tranquillitatem: multoque sibi vnusquisque arbitretur gratius excidia patriæ repulisse quam propria pericula præstantiusque esse existimet, quod operam suam patriæ penderit, quam si in otio positus tranquillam vitam voluptatum copiis functus egisset.

Alienis incommodis nostra lucra non quærenda.

Cap. IV.

Hinc igitur colligitur, quod homo qui secundum naturæ formatus est directionem vt obediat ei, nocere

A cere non possit alteri. Quod si cui nóceat naturam violet: neque tantum esse commodi quòd adipisci sese putet, quantum incommodi quod ex eo sibi accidat. Quæ enim (Prou. 14.) pœna grauior, quam interioris vulnus conscientiæ? Quod seuerius iudicium, quam domesticum, quo vnusquisque sibi est reus, seque ipse arguit quod iniuriam fratri indigne fecerit? Quod non mediocriter scriptura condemnat, dicens: *Ex ore stultorum baculus contumeliæ.* Stultitiæ igitur códemnatur, qui contumeliam facit. Nonne hoc magis fugiendum quam mors, quam dispédium, quam inopia, quam exilium, quam debilitatis dolor? Quis enim vitium corporis, aut patrimonij damnum non leuius ducat vitio animi, & existimationis dispendio? Liquet igitur id expetendum & tenendum omnibus, quod eadem singulorum sit vtilitas, quæ sit vniuersorum: nihilque iudican- (1 Cor. 9) dum vtile, nisi quod in commune prosit. Quomodo enim potest vni prodesse, quod inutile sit omnibus? Mihi certe non videtur, qui inutilis est omnibus, sibi vtilis esse posse. Etenim si vna lex naturæ omnibus, vna vtique vtilitas vniuersorum. Quod si vna vtilitas vniuersorum, ad có- B sulendum vtique omnibus naturæ lege constringimur. Non est ergo eius qui consultum velit alteri secundum naturam, nócere ei aduersus legem naturæ. Etenim si hi qui in stadio currunt, ita feruntur præceptis informari atque instrui, vt vnusquisque celeritate non fraude contendat, cursuque quátum potest ad victoriam properet, supplantare autem alterum aut manu deiicere non ausit: quáto magis in hoc cursu vitæ istius, sine fraude alterius & cir- (Cicero lib. 3. Offic.) cumscriptione quærenda nobis victoria est? Quærunt aliqui, si sapiens in naufragio positus insipienti naufragio tabulam extorquere possit, vtrum debeat. Mihi quidem, etsi præstabilius communi videatur vsui, sapientem de naufragio quam insipientem euadere, tamen non videtur quod vir Christianus, & iustus, & sapiens quærere sibi vitam aliena morte debeat: vtpote qui etiam si in latroné armatum incidat, ferientem referire non possit: ne dum (Mat. 26) salutem defendit, pietatem contaminet. De quo in Euangelij libris aperta & euidens sententia est: *Reconde gladium tuum. Omnis enim qui gladio percusserit, gladio ferietur.* Quis la- C (Esai 53) tro detestabilior, quam persecutor qui venerat vt Christum occideret? Sed noluit se Christus persecutorum defendi vulnere, qui voluit suo vulnere omnes sanare. Cur enim te potiorem altero iudices, cum viri sit Christiani præferre sibi alterum, nihil sibi arrogare, nullum sibi honorem assumere, non vendicare meriti sui pretium? Denique cur non tuum tolerare potius incommodum, quá alienum commodum diripere assuescas? Quid tam aduersus naturam, quam non esse contentum eo quod habeas, aliena quærere, ambire turpiter? Nam si honestas se- (Gen. 1.) cundum naturam (*omnia enim fecit Deus bona valde*) turpitudo vtique contraria est. Non potest ergo honestati conuenire & turpitudini, cum hæc inter se discreta naturæ sint lege.

Nihil à sapientibus nisi quod honestum sit expetendum, & honestati salutem quoque postponendam: in quo Dauid maxime commendatur.

CAP. V.

D SEd iam vt etiam in hoc libro ponamus fastigium, in quo velut in finem disputationis nostræ dirigamus sententiam, vt nihil expetendum sit, nisi quod honestum. Nihil namque agit sapiens, nisi quod honestum sit, nisi quod cum sinceritate sine fraude fit: neque quidquam facit, in quo se crimine quoquam obliget, etiam si latere possit. Sibi enim est [illegible] priusquam cæteris, nec tam pudenda apud eum publicatio flagitij, quam conscientiæ est. Quod non fictis tabulis, vt philosophi disputant, sed verissimis iustorum virorum exemplis docere possumus. (Plato lib. 2 de Republ. Cicero lib. 3. Offic.) Non igitur ego simulabo terræ hiatum, qué magna quadam imbrium tempestaté exorta terram fecisse, & in qué descendisse Gyges, atque ita fabularem illum equum æneum offendisse à Platone inducitur, qui in lateribus suis fores haberet: quas vbi aperuit, animaduertisse anulum aureú in digito mortui hominis, cuius illic exanime corpus iaceret, aurique auarum sustulisse anulum. Sed cum se ad pastores recepisset regios, de quorum ipse numero foret, casu quodam, cum palam eius anuli ad palmam conuertisset, ipse omnes videbat, atque à nullo videbatur: deinde cum in locum suum reuocasset anulum, videbatur ab omnibus. Cuius solers factus miraculi, per anuli opportunitatem reginæ stupro potitus, necem regi intulit, cæterisque interemptis, quos necandos putauerat, ne sibi impedimento forent, Lydiæ regnum adeptus est. *Da,* (1. Tim. 1.) inquit, *hunc anulum sapienti, vt beneficio eius possit latere, cum deliquerit.* Non minus fugiet peccatorum contagium, quam si non possit latere. Non enim latebra sapienti spes impunitatis, sed innocentia est. Denique lex non iusto est posita, sed iniusto: quia iustus legem habet mentis suæ, & æquitatis ac iustitiæ suæ normam: ideoque non terrore pœnæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Ergo vt ad propositum redeamus, non fabulosa pro veris, sed vera pro fabulosis exempla proferamus. Quid enim mihi opus est fingere hiatum terræ, equum æneum, anulumque aureum in digito defuncti repertum: cuius anuli tanta sit F vis, vt pro arbitrio suo qui eum sit indutus, appareat cum velit: cum autem nolit, conspectui se præsentium subtrahat, vt præsens non possit videri? Nempe eo tendit istud, vtrum sapiens etiam si isto vtatur anulo, quo possit propria flagitia celare, & regnum assequi; nolit ne peccare, & grauius ducat sceleris contagium, pœnarum doloribus: an vero spe impunitatis vtatur ad perpetrandum scelus. Quid, inquam, mihi opus est figmento anuli, cum possim docere ex rebus gestis, quod vir sapiens cum sibi in peccato non solum latendum, sed etiam regnandum videret, si peccatum admitteret, contra autem periculum salutis cerneret, si declinaret flagitium, eligere tamen magis salutis periculum, vt vacaret flagitio, quam flagitium quo sibi regnum pararet? Denique Dauid cum fugeret à (1 Reg. 26.) facie regis Saül, cum eum rex cum tribus millibus virorú electorum ad inferendam necem in deserto quæreret, ingressus in castra regis, cum dormientem ostendisset, non solum ipse nó percussit, sed etiam protexit, ne ab alio qui (Ibid.) simul ingressus fuerat, perimeretur. Nam cum diceret ei Abessa: *Conclusit hodie Dominus inimicum tuum in manibus tuis, & nunc occidam eum;* respondit: Non consumas illum, quo- G niam quis iniiciet manum suam in Christum Domini, & (Ibid.) purus erit? Et ait Dauid: *Viuit Dominus, quia nisi Dominus percusserit illum, aut nisi hora illius venerit, & moriatur, vel in pugná descenderit, & apponatur, mihi non sit à Domino iniicere manum meam in Christum Domini.* Itaque non permisit necari eum, sed solum lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam tulit aquæ dormientibus cunctis. Egressusque de castris transiuit in cacumen montis, & coarguere cœpit stipatores regios, & præcipue principem militiæ Abner, quod nequaquam fidam custodiam regi & Domino suo adhiberet: denique demonstraret, vbi esset lancea regis, vel lenticula quæ erat ad caput eius. Et appellatus à rege lanceam reddidit: & Dominus, inquit, restituat vnicuique iustitias suas, & fidem suam: sicut tradit te Dominus in manus meas, & nolui iniicere manum meam in Christum Domini. Et cum hoc diceret, timebat tamen insidias eius, & fugit, sedem exilio mutans. Nec tamen salutem prætulit innocentiæ cum iam secundo facultate sibi tributa H regis necandi, noluisset vti occasionis beneficio: quæ & securitatem salutis metuenti, & regnum offerebat exuli. Vbi opus fuit Ioanni Gygæo anulo, qui si tacuisset, non (Marc. 6) esset occisus ab Herode? Præstare hoc illi potuit silentium suum, vt & videretur & non occideretur. Sed quia non solum peccare se propter salutis defensionem passus non est, sed ne alienum quidem peccatum ferre ac perpeti potuit, ideo in se causam necis excitauit. Certe hoc negare non possunt, potuisse fieri vt taceret, qui de illo Gyge negant potuisse fieri, vt anuli beneficio absconderetur. Sed fabula, etsi vim non habet veritatis, hanc tamé rationem habet, vt si possit celare se vir iustus, tamen ita peccatum declinet quasi celare non possit: nec personam suam indutus anulum, sed vitam suam Christum indutus abscon- (Colos. 3) dat, sicut Apostolus ait: *Quia vita nostra abscondita est cum*

A *Christo in Deo.* Nemo ergo hic fulgere quærat, nemo sibi arroget, nemo se iactet. Nolebat se Christus hic cognosci Luc. 9. nolebat prædicari in Euangelio nomen suum cum in terris versaretur, venit vt lateret sæculum hoc. Ergo & nos simili modo abscondamus vitam nostram Christi exemplo, fugiamus iactantiam, prædicari non expectamus. Melius est hic esse in humilitate, ibi in gloria. Colos. 3 *Cum,* inquit, *Christus apparuerit, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria.*

Famis tempore subueniendum, nec auaræ partis incubandum, vel pretiis captandis: exempla de Ioseph, & diuite auaro in Euangelio.

Cap. VI.

NOn vincat igitur honestatem vtilitas, sed honestas vtilitatem. Hanc dico vtilitatem, quæ æstimatur secundum vulgi opinionem. Psal. 70 iuo pa. 13. c. 20 Mortificetur auaritia, moriatur concupiscentia. Sanctus in negotiationem introisse se negat: quia pretiorum captare incrementa, non simplicitatis, Prou. 11 B sed versutiæ est. Et alius ait: *Captans pretia frumenti maledictus in plebe est.* Definita est sententia, nihil disputationi reliquens, quale controuersiarum genus solet dicendi esse, cum alius alleget agriculturam laudabilem apud omnes haberi, fructus terræ simplices esse, plus qui seminauerit, cum probatiorem fore, vberiores reditus industriæ non fraudari, negligentiam magis & incuriam ruris inculti reprehendi solere. Araui, inquit, studiosius, vberius seminaui, diligentius excolui, bonos collegi prouentus, sollicitus recondidi, seruaui fideliter, prouide custodiui. Nunc in eo tempore famis, subuenio esurientibus, vendo frumentum non alienum, sed meum, non pluris quã ceteri, immo etiam minori pretio. Quid hic fraudis est, cum multi possent periclitari non si haberent quod emerent? Gen. 41 Num industria in crimen vocatur? Num diligentia reprehenditur? Num prouidentia vituperatur? Fortasse dicat: Et Ioseph frumenta in abundantia collegit, in caritate vendidit. Num carius aliquis emere compellitur? C Num vis adhibetur emptori? Omnibus defertur emendi copia, nulli irrogatur iniuria. His igitur quantum cuiusque fert ingenium disputatis, exurgit alius, dicens: Bona quidem agricultura, quæ fructus ministrat omnibus, quæ simplici industria accumulat terrarum fœcunditatem, nihil doli, nihil fraudis interserens. Denique si quid vitij fuerit, plus dispendij est: quia si bene aliquis seuerit, melius metet: & si sincerum tritici gradum seminauerit, puriorem ac sinceram messem colliget. Fœcunda terra multiplicatum reddit quod acceperat: fidelis ager fœneratos solet restituere prouentus. De redditibus igitur vberis glebæ, expectare debes tui mercedem laboris, de fertilitate pinguis soli iusta sperare compendia. Cur ad fraudem conuertis naturæ indulgentiam? Cur inuides vsibus hominum publicos partus? Cur populis minuis abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis à pauperibus sterilitatem? Cum enim non sentiant beneficia fœcunditatis, te auctionante pretium, te condente frumentum, optant potius nihil nasci, quam te de fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, vberes soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, D exploras quando sterilior prouentus sit, quando exilior partus. Votis tuis gaudes arrisisse maledictum, vt nihil vsquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse lętaris, tunc tibi de omnium miseria congeris opes: & hanc tu industriam vocas, hanc diligentiam nominas, quæ calliditatis versutia quæ astutia fraudis est? & hoc tu remedium vocas, quod est commentum nequitiæ? Latrocinium hoc, an fœnus appellem? Captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas. Augetur pretium tamquam sorte cumulatum fœnoris, quo periculum capitis aceruatur. Tibi conditæ frugis Ibid. multiplicatur vsura, tu frumentum quasi fœnerator occultas, quasi venditor auctionaris. Quid imprecaris male omnibus, quia maior futura sit fames, quasi nihil frugum supersit, quasi infœcundior annus sequatur? Lucrum tuũ, E damnum publicum est. Ioseph sanctus omnibus aperuit horrea, nõ clausit: nec pretia captauit annonæ, sed perenne subsidiũ collocauit: nihil sibi acquisiuit, sed quemadmodum fames etiam in posterum vinceretur, prouida ordinatione disposuit. Legisti quemadmodum hunc frumentarij pretij captatorem exponat in Euangelio Dominus Iesus, cuius possessione diuites fructus attulit, & ille quasi egens dicebat: *Quid faciam? non habeo quo congregem,* Luc. 12. *destruam horrea mea, & maiora faciam,* cum scire non posset, vtrum sequenti nocte anima sua ab eo reposceretur. Nesciebat quid faceret: quasi ei alimenta deessent, hærebat ambiguo. Non capiebant horrea annonam, & ille se egere credebat. Prou. 11 Recte igitur Salomon: *Qui continet,* inquit, *frumentum, relinquent illud nationibus,* non hæredibus; quoniam auaritiæ emolumentum ad successorum iura non peruenit. Quod non legitime acquiritur, quasi ventis quibusdam, ita extraneis diripientibus dissipatur. Eradidit: *Captans annonam maledictus in plebe est, benedictio autem in capite eius qui participat.* Ibidem Vides ergo quod largitorem frumenti esse deceat, non pretij captatorem. Non est igitur F ista vtilitas, in qua plus honestati detrahitur, quam vtilitati adiungitur

Peregrinos tempore famis vrbe non arcendos: quod non solum non inhonestum, sed & inutile propositis comprobatur exemplis.

Cap. VII.

SEd & illi qui peregrinos vrbe prohibent, nequaquam probandi: expellere eo tempore quo deberent iuuare, separare commerciis communis parentis, fusos omnibus partus negare, inita iam consortia viuendi auerruncare: cum quibus fuerint communia iura, cum his nolle in tempore necessitatis subsidia partiri. Feræ non expellunt feras, & homo excludit hominem? Feræ ac bestiæ communem putant omnibus victum, quem terra ministrat. Illæ etiam conformem sui generis adiuuant, homo impugnat, qui nihil à se alienum debet credere, G quidquid humani est. Quanto ille rectius, qui cum iam prouecti processisset ætate, & famem toleraret ciuitas, atque (vt in talibus solet) peterent vulgo, vt peregrini vrbe pellerentur; præfecturæ vrbanæ curam cæteris maiorem sustinens, conuocauit honoratos & locupletiores viros, poposcit vt in medium consulerent, dicens: Quam immane esset peregrinos eiici, quam hominem exuere, qui cibum morienti negaret? Canes ante mensam impastos esse non patimur, & homines extrudimus? Quam inutile quod tot populos mundo perire, quos dira conficeret tabes; quantos vrbi suæ perire, qui solerent adiumento esse, vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis commerciis? neminem fame aliena iuuari: protrahere vt plurimum diem posse, non inopiam repellere: immo tot cultoribus extinctis, tot agricolis occidentibus, occasura in perpetuum subsidia frumentaria. Hos igitur excludimus, qui victum nobis inferre consueuerunt? Hos nolumus in tempore necessitatis pascere, qui nos omni ætate pauerunt? Quanta sunt quæ ab ipsis nobis hoc ipso tempore ministrantur? *Non in solo pane viuit homo.* Deut. 8 Mat. 4. H Nostra illic familia, plerique etiam nostri parentes sunt. *Reddamus quod accepimus.* Sed veremur, ne cumulemus inopiam. Primum omnium misericordia numquam destituitur, sed adiuuatur. Deinde subsidia annonæ quæ his impartienda sunt, collatione redimamus, reparemus auro. Numquid his deficientibus, non alij nobis redimendi cultores videntur? Quanto vilius est pascere quam emere cultores? Vbi etiam repares? Vbi inuenias quem reformes? Adde: si inuenias quem ignarum, & alieni vsus, numero possis substituere, non cultui. Quid plura? Collato auro, coacta frumenta sunt. Ita nec abundantiam vrbis minuit, & peregrinis alimoniam subministrauit. Quantæ hoc commendationis apud Deum fuit sanctissimo seni? Quantæ apud homines gloriæ?

A Hic magnus vere probatus, qui vere potuit Imperatori dicere, demonstrans prouinciæ totius populos: Hos tibi omnes reseruaui, hi viuunt beneficio tui senatus, hos tua curia iam morti abstulit. Quantum hoc vtilius, quam illud quod proxime Romæ factum est, electos esse vrbe amplissima, qui iam plurimam illic ætatem transegerant, flentes cum filiis abisse, quibus velut ciuibus amoliendum exilium deplorarent, interruptas complurium necessitudines, diremptas affinitates? Et certe arriserat anni fœcunditas, inuectitio vrbs sola egebat frumento: potuisset iuuari, si peterent ab Italis frumentum, quorum filij expellebantur. Nihil hoc turpius, excludere quasi alienum, & exigere quasi suum. Quid illum eiicis, qui de suo pascitur? Quid illum eiicis, qui te pascit? Seruum retines, trudis parentem? Frumentum suscipis, nec affectum impartis? Victum extorques, nec rependis gratiam? Quam deforme hoc, quam inutile? Quomodo enim potest vtile esse quod non decet? Quantis corporatorum subsidiis dudum Roma fraudata est? Potuit & illos non amittere, & euadere famem, expectatis vento-

B rum opportunis flatibus, & speratarum commeatu nauium. Quam vero illud superius honestum atque vtile? Quid enim tam decorum atque honestum, quam collatione locupletum iuuare egentes, ministrare victum esurientibus, nulli cibum defore? Quid tam vtile, quam cultores agrorum reseruari, non interire plebem rusticanorum? Quod honestum igitur, vtile: & quod vtile, honestum. E contra quod inutile, indecorum: quod autem indecorum id etiam inutile.

Honestatem saluti quoque prælatam à Deo comprobari: exempla de Iosue, & Caleb, & cæteris exploratoribus.

Cap. VIII.

QVando maiores nostri seruitio exire potuissent, nisi id non solum turpe, sed etiam inutile credidissent

Nu. 13. regi seruire Ægyptiorum? Iesus quoque & Caleb missi ad explorandam terram, vberem quidem terram, sed à ferocis-

C simis inhabitari gentibus nuntiauerunt. Terrore belli populus infractus, recusabat terræ eius possessionem.

Nu. 14. Suadebant missi exploratores Iesus & Caleb terram esse vtilem: indecorum putabant cedere nationibus: lapidari potius eligebant, quod minabatur populus, quam decedere de honestate. Dissuadebant alij, plebs reclamabat, dicens aduersus diras & asperas gentes bellum fore, cadendum sibi in prælio, mulieres suas & pueros direptioni futuros. Exarsit Domini indignatio, vt omnes vellet perdere, sed rogante Moyse temperauit sententiam, vltionem distulit: satis esse perfidis supplicij iudicans, vt si parceret interim, nec peremeret incredulos, ad eam tamen terram quam recusauerant, propter incredulitatis suæ pretium non peruenirent: sed pueri, & mulieres qui non immurmurauerant, vel sexu, vel ætate veniabiles, caperent eius terræ promissam hæreditatem. Denique quicumque erant à vigesimo anno & supra, in deserto eorum membra ceciderunt: sed aliorum dilata est pœna. Qui autem ascenderunt cum Iesu, & dissuadendum putauerunt, plaga mala statim mortui sunt. Iesus vero & Caleb cum innoxia ætate vel sexu in terram promissionis intrarunt.

D Pars igitur melior gloriam saluti prætulit, deterior salutem honestati. Diuina autem sententia eos probauit, qui honesta vtilibus præstare arbitrabantur: eos vero condemnauit, apud quos ea quæ videbantur saluti potius quam honestati accomoda, præponderabant.

Fraudes & turpia lucra clericos maxime dedecere, & omnes honestatem Dauid & Nabuthe imitari debere.

Cap. IX.

NIhil itaque deformius quam nullum habere amorem honestatis, & vsu quodam degeneris mercaturæ quæstu sollicitari ignobili, auaro æstuare corde, diebus

E ac noctibus inhiare in alienum detrimenta patrimonij, non eleuare animum ad honestatis nitorem, non considerare veræ laudis pulchritudinem. Hinc nascuntur aucupia quæsitæ hæreditatis, continentiæ atque grauitatis simulatione captatæ, quod abhorret à proposito Christiani viri. Omne enim quod arte elicitum, & fraude compositum est, caret merito simplicitatis. In ipsis qui nullum ecclesiastici ordinis officium receperint, incongrua iudicatur affectatæ ambitio hæreditatis. In supremo fine vitæ positos suum habere iudicium, vt libere testentur quod sentiunt, qui postea non sunt emendaturi: cum honestum non sit compendia aliis vel debita, vel parata auertere, cum vel sacerdotis vel ministri sit prodesse si fieri potest omnibus, obesse nemini. Denique si non 14. q. 3. c. denique.

potest alteri subueniri nisi alter lædatur, commodius est neutrum iuuari, quam grauari alterum. Ideoque in causis pecuniariis interuenire non est sacerdotis: in quibus non potest fieri, quin frequenter lædatur alter qui vincitur, quoniam intercessoris beneficio se vi-

F ctum arbitratur. Sacerdotis est igitur nulli nocere, prodesse velle omnibus: posse autem solius est Dei. Nam in causa capitis nocere ei quem iuuare debeas periclitantem, non sine peccato est graui. In causa autem pecuniæ odia quærere, insipientiæ est: cum pro salute hominis graues frequenter fiant molestiæ: in quo etiam periclitari gloriosum sit. Proposita igitur forma in sacerdotis officio teneatur: vt nulli noceat, ne lacessitus quidem, & aliqua iniuria offensus. Bonus enim est vir qui dixit: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Quæ est enim gloria, si eum Psal. 7. 1 Reg. 24.

non lædimus, qui nos non læserit? Sed illa virtus est, si læsus remittas. Quam honestum, quod Dauid cum potuisset regi inimico nocere, maluit parcere? Quam etiam vtile? quam etiam successori hoc profuit, vt discerent omnes fidem regi proprio seruare, nec vsurpare imperium, sed veteri itaque & honestas vtilitati prælata est, & vtilitas secuta est honestatem. Parum est quod pepercit, addidit, quod etiam in bello doluit occisum, & flebiliter deplorauit, dicens: *Montes qui estis in Gelboe, neque ros, neque pluuia cadat super vos.* Montes mortis, quo- 2 Reg. 1

G niam ibi sublata est protectio potentium, protectio Saul. Non est vnctus in oleo, sed sanguine vulneratorum, & ex adipe belligerantium. Sagitta Ionathæ non est retro reuersa, & gladius Saul non est retrouersus vacuus. Saul & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in vita sua, & in morte non sunt separati. Super aquilas leuiores, super leones potentiores. Filiæ Israel plorate super Saul qui vestiebat vos vestimenta coccinea cum ornamento vestro, qui imponebat aurum super vestimenta vestra. Quomodo ceciderunt potentes in media pugna? Ionathas in morte vulneratus est. Doleo in te frater Ionatha, speciosus valde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor mulierum. Quomodo ceciderunt potentes, & perierunt arma concupiscenda? Quæ mater vnicum sic defleret filium, quemadmodum hic defleuit inimicum? Quis gratiæ auctorem tantis prosequeretur laudibus, quantis iste prosecutus est insidiatorem capitis sui? Quam pie doluit? quanto ingemuit affectu? Aruerunt montes prophetico maledicto, & diuina vis sententiam maledicentis impleuit. Itaque pro regiæ necis spectaculo pœ-

H nam elementa soluerunt. Quid vero sancto Nabuthe, quæ fuit causa mortis, nisi honestatis contemplatio? Nam cum ab eo vineam rex posceret, pecuniam daturum se pollicens: indecorum pretium pro paterna recusauit hæ- 3. Reg. 21.

reditate, maluitque morte declinare huiusmodi turpitudinem. *Non mihi,* inquit, *fiat à Domino, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum.* Hoc est, tantum mihi opprobrium non fiat, non permittat Deus tantum extorqueri flagitium. Non vtique de vitibus dicit (neque enim de vitibus cura est Deo, neque de terreno spatio) sed de iure loquitur patrum. Potuit vtique & aliam vineam de vineis regis accipere, & in amicis esse, in quo non mediocris sæculi huius vtilitas æstimari solet: sed quod turpe erat iudicauit non videri vtile: maluitque periculum cum honestate, quam vtilitatem cum opprobrio. Vulgarem vtilitatem loquor,

A

Vt autem sciatis quod filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et confestim surgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, & abiit in domum suam magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes: & magnificabant Deum, & repleti sunt timore, dicentes, Quia vidimus mirabilia hodie.

Psal. 6. — Psal. 40. 2. Cor. 5.

Hic lectus qui tolli iubetur, quid est aliud, nisi quia humanum iubetur corpus attolli? Ipse est qui per singulas noctes lauatur à Dauid: lectus doloris, in quo anima nostra graui conscientiæ ægra cruciatu iacebat. Sed si quis secundum Christi præcepta se gesserit, iam non lectus doloris est, sed quietis. Miseratione etenim Domini cœpit quies esse quod mors erat: qui nobis soporem mortis vertit in gratiam voluptatis. Nec solum leuare lectum, sed etiam domum suam repetere, hoc est, ad paradisum redire, censetur. Ea est enim vera domus, quæ hominem prima suscepit: non iure amissa, sed fraude. Merito ergo restituitur domus, quoniam venerat qui nexum fraudis absolueret, ius reformaret. Nec mora vlla, sanitas interuenit: vnum enim dictorum remediorumque momentum est. Spectant surgentem increduli, mirantur abeuntem, & diuini operis miracula malunt timere quam credere. Nam si credidissent, non timuissent vtique, sed dilexissent. Perfecta enim dilectio timorem excludit foras. Et ideo isti, quia non diligebant, calumniabantur. Calumniantibus autem dicit, *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Quis hoc dicit? Sacerdos magnus, qui lepram videbat in cordibus Iudæorum, ostendit eos peiores esse leproso. Ille sacerdoti est se iussus ostendere purgatus; hos sacerdos repudiat, ne alios quoque eorum lepra contaminet.

B — Gen. 3. — 1 Ioan. 4. — Luc. 5. supra. — Leu. 14.

C

Et post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Leui sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum. Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua: & erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant discumbentes.

Mystica est hæc vocatio publicani, quem sequi iubet non corporis gressu, sed mentis affectu. Itaque ille prius auara de mercedibus, dura de laboribus periculisque nautarum emolumenta conuertens, verbo vocatus, propria derelinquit qui rapiebat aliena; ac vile illud sedile destituens, toto post Dominum vestigio mentis incedit. Conuiuij quoque magni exhibet apparatum. Qui enim domicilio Christum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, & in eius qui credit, recumbit affectu. Sed rursus accenditur inuidia perfidorum, & futuræ pœnæ species figuratur. Epulantibus enim fidelibus, & in illo cœlorum recumbentibus regno, perfidia ieiuna torquebitur. Simul ostenditur quantum intersit inter æmulos legis & gratiæ quod illi qui legem sequuntur, ieiunæ mentis famem patiantur æternam: qui vero verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cælestis & fontis vbertate recreati esurire & sitire non possunt.

Apoc. 3. — Matth. 8. — D — Esa. 65. Ioan. 4. & 6. — Apoc. 3.

Et murmurabant Pharisæi & Scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis?

Iudæi qui animo ieiunabant, murmurabant, dicentes, *Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis?* Serpentina vox ista est. Denique hanc primam vocem serpens emisit, dicens Euæ, *Quid vtique dixit Deus, Nolite manducare ex omni ligno?* Ergo patris sui venena diffundunt, qui dicunt, *Quid vtique cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis?*

Gen. 3.

E

Et respondens Iesus, dixit ad illos, Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.

Dominus cum peccatoribus manducando, etiam cum gentibus non prohibet nos inire conuiuium, dicens, *Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent.* Nouum medicamentum nouus magister aduexit. Hoc de terra non pullulat. Imprudens enim est omnis creatura huius confectionis. Venite omnes qui incurristis peccatorum varias passiones, vtimini peregrino medicamento, quo venenum serpentis excluditur: quod non solum passionum abstulit cicatricem, sed etiam causam diri vulneris amputauit. Hoc medicamentum non famem indicit, sed cibum animæ subministrat. *Venit enim filius hominis manducans & bibens.* Et ideo mens nostra non est ieiuna. Ieiunant hi, quibus abest Christus, quique bonorum meritorum copiis egent. At vero cui virtus suppetit, qui sua domo recipit Christum; conuiuium magnum exhibet: hoc est bonorum operum spiritale conuiuium, quo diues eget, pauper epulatur.

Matth. 9. — Luc. 7. — F — Luc. 16.

At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum: tui autem edunt & bibunt? Quibus ipse ait, Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Venient autem dies: & cum auferetur ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.

Qui sunt illi dies, in quibus à nobis Christus auferetur, maxime cum ipse dixerit, *Vobiscum ero vsque ad consummationem mundi?* Ipse dixerit, *Non relinquam vos orphanos?* Certum est enim quod si nos relinquat, salui esse nequeamus. Nemo tibi Christum potest auferre, nisi ipse te auferas illi. Non ergo te auferat iactantia tua, non te auferat arrogantia, nec tibi de lege præsumas. *Non enim vocare iustos venit, sed peccatores.* Quomodo igitur Dominus iustitias dilexit; neque Dauid vidit iustũ derelictum? Aut quę ista æquitas, si iustus relinquitur, peccator adsciscitur: nisi intelligas quod eos iustos dicit, qui ex lege præsumant, & Euangelij gratiam non requirant? Nemo autem iustificatur ex lege, sed redimitur ex gratia. Est igitur in lege iustitia, sed non per legem iustitia. Nam ipse Apostolus *Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus: secundum iustitiam quæ in lege est: conuersatus sine querela,* qui gloriatur ex lege: *Quæ mihi* (inquit) *lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum detrimenta esse,* hoc est, abieci iustitiam & gloriam legis. Iustitia enim legis sine Christo vacua est, quia *plenitudo legis Christus est.* Et ideo etsi est in lege iustitia, non est tamen per legem iustitia. Si enim per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Mortuus est enim Christus, vt impleret iustitiam. Denique Ioanni dicenti, *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?* respondit, *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Ergo non gratis mortuus, sed pro nobis mortuus est Christus, vt iusti fulgerent sicut sol in regno patris sui. Sed non Iudæi iusti, quibus dicitur, *Cum videritis iustos intrare in regnum cælorum.* Isti sunt iusti qui percutientem non repercutiunt, qui inimicum diligunt. Si sic non accipimus, inuenitur contrarium: *Non veni vocare iustos.* Sed illos non vocat, qui se iustos dicunt. Ignorantes enim Deum, & suam iustitiam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ergo vsurpatores iustitiæ non vocantur ad gratiam. Nam si gratia ex pœnitentia, vtique qui fastidit pœnitentiam, abdicat gratiam. Isti erunt vulnerati, qui se sanctificant. Istis sponsus auferetur. Nobis autem non Caiphas, non Pilatus Christum abstulit; nec possumus ieiunare, quia Christum habemus, & Christi carnem epulamur & sanguinem. Quomodo enim videtur ieiunare qui

Matth. 28. Ioan. 14. — G — Luc. 5. supra. — Psal. 10. — Psal. 36. — Rom. 10. — Rom. 3. Galat. 4. Philip. 3. — Rom. 10. — Rom. 3. Galat. 2. — Matth. — H — Gal. 2. — Matth. 13. — Luc. 13. — Matth. 5. — Rom. 10. — Ioan. 6.

A

Ioan. 4.

non esurit? Quomodo videtur ieiunare qui non sitit? Quomodo autem sitire potest qui bibit Christum? cum ipse dixerit, *Qui biberit de aqua quam ego dabo, non sitiet vnquam.* Denique de animi dictum ieiunio, etiam sequentia declarant.

Dicebat autem & similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram à vestimento nouo immittit in vestimentum vetus: alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à noua.

Luc. 4.

Dixerat filios sponsi, hoc est, filios verbi, qui per lauacri regenerationem in ius diuinæ generationis assumpti sunt quamdiu cum illis est sponsus, ieiunare non posse. Non vtique hoc ieiunium relegatur, quo conficitur caro, & corporalis luxuria castigatur (hoc enim ieiunium nos cõmendat Deo.) Nam quemadmodum discipulos ieiunare prohiberet, cum ipse Dominus ieiunaret? cum postremo diceret, nequissimos spiritus non nisi ieiuniis & orationibus superari posse? Denique etiam hoc loco ieiunium vestimentum appellauit vetus, quod exuendum Apostolus existimauit, dicens, *Expoliate vos veterem hominem cum actibus eius: & induite eum qui baptismatis sanctificatione renouatur.* In eandem igitur formam series conuenit præceptorum, ne actus veteris & noui hominis misceamus: cum ille exterior opera carnis operetur; & hic interior qui renascitur, non versicolorem speciem veterum nouorumque debeat habere gestorum; sed concolor Christo illum studio mẽtis imitari, cui renatus est in lauacro. Absint igitur decolorata mentis velamina, quæ displicent sponso. Displicet enim ei, qui vestem non habuerit nuptialem. Sponso autem quid potest placere, nisi pax animi, puritas cordis, charitas mentis? Bonus sponsus Dominus Iesus, hic nouo partu naturam nostram instauit; huic desponsata corruptelis carnis absoluitur. Non filios mortales requirit, non Euæ delectatur doloribus: non virum obnoxium culpæ, non hæreditatem condemnari patris requirit. Vidit enim carnis vlcera, quam ante concupiscebat: aduertit non esse pulchritudinem veram, quæ vitiorum habeat deformitatem. Et ideo quid tibi cum tali sponso fœmina? Require diligenter, & in omni corpore inuenies cicatricem. Cognosce alium magis sponsum, qui circundatur luce, cuius species non potest interire. Hunc tolle in animum tuum, consecra in templo tuo, tolle in corpore tuo: sicut scriptũ est, *Tollite Dominum in corpore vestro.* Huius thalamos ingredere nouos, huius spectato peregrinum decorem, hunc indue, hunc vide ad dexteram patris, & gaude quia talem habes sponsum, hic te vestiet benedictione, ne qua noceat scissura peccati. Seruemus igitur vestem, qua nos sacro Dominus emergentes fonte vestiuit. Cito scinditur vestis, si facta non congruant: cito noxiis carnis atteritur, & veteris hominis errore maculatur. Ergo hic noua veteribus copulare, in Apostolo autem etiam nouis vetera superuestite prohibemur: sed exuere vetus, nouum sumere, vt expoliati, non nudi inueniamur. Expoliamur enim meliora sumpturi: nudamur autem, cum indumentum nobis aliena fraude detrahitur, non nostra voluntate deponitur.

B

Matth. 17.
Ephes. 4. & Colos. 3.
2. Cor. 4.

Matt. 22.

Gen. 3.

C

Psal. 103.

1. Cor. 6.

2. Cor. 5.

D

Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpet vinum nouum vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt. Sed vinum nouum in vtres nouos mittendum est: & vtraque conseruantur. Et nemo bibens vetus, statim vult nouum, dicit enim, Vetus melius est.

Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cum corpora nostra exuuiis defunctorum animalium comparantur. Atque vtinam bonorum vtrium vsum possimus implere, vt sacramentum quod accepimus, reseruemus. Leuat iniuriam industria, si renouatis vtribus noua vina creduntur. Et ideo vtres hos plenos seruare semper debemus: vacuos enim cito tinea & ærugo consumit, gratia seruat impleros. Pulchre autem operi huic talia præcepta conueniunt. Sextum est enim opus, quo Leui noua quadam figuratur forma. Sexto autem die factus est homo. Sexto igitur CHRISTI opere reformatur iam non vetus, sed noua creatura, & quædam formam peregrina. Et ideo tamquam noua creatura, Christo conuiuium exhibet, eo quod & in ipso Christus delectaretur, & ipse partem delectationis mereretur habere cum Christo. Ad hũc igitur reformandum præcepta dat Dominus. Sequebatur enim iam lætus, alacer, & exultans, dicens, Iam non publicanum gero, iam non porto Leuin. Exui Leuin, postquam CHRISTVM indui. Odi genus meum, fugio vitam meam priorem, solum te sequor, Domine Iesu, qui sanas vulnera mea. Quis enim me separat à charitate Dei, quæ in te est? Tribulatio? an angustia? an fames? Ligatus sum fidei clauis quibusdam, & bonis compedibus charitatis innexus sum. Omne mandatum tuum sicut cauterium impressum tenebo. Et si vrit cauterium; tamen putrefacta carnis exurit, ne ad viuum serpat contagio. Etsi mordet medicamentum, tamen virum vlceris tollit. Aufer igitur Domine IESV potenti machæra tua meorum putredines peccatorum: dum me habes ligatum charitatis vinculis, seca quodcumque vitiosum est. Veni cito incidens occultas & latentes variasque passiones: aperito vulnus, ne noxius serpat humor. Emunda omne quod fœtidum est peregrino lauacro. Audite me terreni homines, qui in peccatis vestris cogitationes ebrias geritis. Et ego talibus passionibus eram saucius. Inueni medicum qui in cœlo habitat, & in terris spargit medicamenta. Hic solus potest sanare vulnera mea, qui sua nescit: hic auferre cordis dolorem, pallorem animæ, qui nouit occulta.

Luc. 5. supra.

E

Gen. 1.
2. Cor. 5.

Sap. 16.

Rom. 8.

F

Osee 11.

Cap. 6.

FActum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per seminata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant confricantes manibus suis. Quidam autem Pharisæorum dicebant illis, Quid facitis, quod non licet in sabbatis?*

G

Non solum comprehensione verborum, sed etiam vsu ipso, specieque gestorum incipit hominem Dominus IESVS veteris obseruatione legis exuere, nouoque indumento gratiæ vestire. Itaque cum iam in sabbato per seminata traducit, hoc est, admouet fructuosis itineribus. Quid sibi sabbatum velit, quid seges, quid spicæ, non mediocre mysterium est. Ager enim est omnis hic mundus: agri seges, in satione humani generis fœcunditas numerosa sanctorum: spicæ agri, fructus Ecclesiæ, quos operibus decutientes suis Apostoli pascebantur, nostro sese alentes profectu. Stabat igitur seges iam fœcunda, virtutum pullulantibus spicis, quibus nostri fructus merito comparantur. Æque enim aut imbre marcescunt, aut sole torrentur, aut pluuiis humescunt, aut tempestatibus eliduntur, aut à messoribus intra horreorum felicia receptacula reconduntur. Receperat ergo terra iam Dei verbum, & cælesti semine satus diuites fœtus ager almus effuderat. Esuriebant discipuli salutem hominum, & tamquam folliculis corporum mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum suorum miraculis eruebant. Sed hoc putabant Iudæi sabbato non licere. Christus autem nouæ gratiæ munere designabat otium legis, opus gratiæ. Nec sine mysterio hoc ab Euangelista etiam secundum Matthæum & Marcum sabbatum secundo primum positum puto, quoniam sabbatum perpetuæ feriæ sunt resurrectionis æternæ. Vel in hoc igitur sæculo ferians ac vacantibus superstitionibus Iudæorum, vel in futuro ferias ipsi perpetua solemnitate celebrantes, quæ bona sunt terræ manducabimus, iuxta quod scriptum est, *Illi manducabunt, vos vero esurietis.* Mire tamen secundo primum, non primo secundum sabbatum dixit: δευτερόπρωτον enim scriptum est. Præferre enim debuit quod præcellit. Secundum ideo, quia primum ante ex lege præcessit, in quo etiam pœna præscripta est si quis operaretur. Primum autem ideo, quia sabbatũ illud

Luc. 12.

H

Matth. 12.
Marc. 2.

Esa. 1.
Esa. 65.

Exod. 31.

A quid vtilius quam quod passionis vito sancto adduxit gloriam? (Dan. 13) Sancta quoque Susanna denuntiato falsi testimonij terrore, cum hinc se videret vrgeri periculo, inde opprobrio, maluit honesta morte vitare opprobrium, quam studio salutis turpem vitam subire. Itaque dum honestati intendit, etiam vitam reseruauit: quæ si id quod sibi videbatur ad vitam vtile præoptauisset, non tantam reportasset gloriam: immo etiam (id quod non solum inutile, sed etiam periculosum foret) pœnam criminis fortsitan non euasisset. Aduertimus igitur, quia id quod turpe est, non potest esse vtile: neque rursus id quod honestum est, inutile: quia complex honestatis est semper vtilitas, & vtilitatis honestas. (Plutarchus in Pyrrho. Cicero l. 1 & 3. Offic. & T. Liuius lib. 39) Memorabile ferunt rhetores, quod dux Romanorum cum ad eum aduersarij regis medicus venisset, pollicens daturum se regi venenum, vinctum eum ad hostem remiserit. Et reuera præclarum, vt qui virtutis certamen susceperat, nollet fraude vincere. Non enim in victoria honestatem ponebat, sed ipsam, nisi honestate quæsitam, victoriam turpem pronuntiabat. B Redeamus ad nostrum Moysen atque ad superiora reuertamur: vt quanto præstantiora, tanto antiquiora promamus. Nolebat Ægypti rex populum dimittere patrum. Dixit Moyses sacerdoti Aaron, vt extenderet virgam suam super aquas Ægypti. *Extendit Aaron & conuersa est aqua fluminis in sanguinem, & nemo poterat bibere aquam*, (Exod. 7) omnesque Ægyptij siti peribant, sincera autem fluenta patribus abundabant. (Exod. 9) *Iactauerunt fauillam in cœlum, & facta sunt vlcera, & vesicæ candentes in hominibus & quadrupedibus.* Deduxerunt grandinem in igne flammigerante, contrita erant super terram omnia. (Ibid.) Rogauit Moyses, & vniuersa in suam gratiam reuerterunt. Grando sedata est, sanata vlcera, solitus potius flumina præbuerunt. Iterum caligantibus tenebris operta erat terra per triduum, ex quo Moyses manum leuauerat, & tenebras infuderat. (Exo. 10) Moriebatur omne primogenitum Ægyptiorum, cum Hebræorum omnis esset inoffensa progenies. (Exo. 12. Ibid.) Rogatur Moyses, vt his quoque finem exitus daret, & benediceret. In illo prædicandum, quod a fraudis consortio temperarit? In hoc mirabile, quod diuinitus intentata supplicia, virtute propria etiam ab hoste deterserit. (Nu. 12) C Vere mitissimus, sicut scriptum est, mansuetus & mitis, (Exod. 9. Ioan. 1.) sciebat quod fideio rex non seruaret promissi, tamen honestum putabat vt rogatus oraret, læsus benediceret, appetitus remitteret. Proiecit virgam, & serpens factus est, qui deuorauit serpentes Ægyptiorum: (Psal. 44) significans quod verbum caro fieret quæ serpentis diri venena vacuaret per remissionem & indulgentiam peccatorum. Virga est enim verbum directum, regale plenum potestatis insigne imperij. Virga serpens facta est, quoniam qui erat filius Dei ex Deo patre natus, filius hominis factus est natus ex virgine: qui quasi serpens exaltatus in cruce, medicinam vulneribus infundit humanis. Vnde & ipse & Dominus ait: (Nu. 21. Ioan. 3.) *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Denique & alterum signum ad Dominum Iesum pertinet, quod fecit Moyses. *Manum suam misit in sinum, & protulit eam, & facta est manus eius sicut nix.* (Exo. 4) Iterum *misit in sinum, & protulit eam, & erat sicut caro humanæ speciei*: significans Domini Iesu primum fulgorem diuinitatis, postea susceptionem carnis, in quam fidem credere omnes gentes populosque oportet. Merito manum misit, quia dextera Dei Christus est, in cuius diuinitatem & incarnationem si quis non crediderit, quasi D reprobus flagellatur: sicut iste rex qui quoniam signis non credidit euidentibus, postea flagellatus orabat, vt veniam mereretur. (Ioan. 3. Exo. 12.) Quantus igitur honestatis affectus esse debeat, ex his probatur & eo maxime quod se obijciebat pro populo, dicens, vt remitteret populo Deus, aut certe de libro viuentium se deleret. (Exo. 32) Tobias quoque formam expressit honestatis euidentius, (Tobiæ 2) cum relicto conuiuio mortuos sepeliret, & ad cibos pauperis mensæ inuitaret inopes. (Tobiæ 7) Raguel præcipue, qui contemplatione honestatis, cum rogaretur, vt filiam suam in coniugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumuenire petitorem videretur tacendo. (Ibid.) Itaque cum Tobias filius Tobiæposceret vt sibi daret puellam: respondit, lege quidem ipsi E eam deberi tanquam propinquo, sed dedisse se eam iam sex viris, & omnes eos esse mortuos. Iustus itaque vir plus alienis timebat, & malebat innuptam sibi manere filiam, quam propter nuptias eius extraneos periclitari. Quam breuiter absoluit omnes quæstiones philosophorum. Illi de vitiis tractant domorum, tegenda an prodenda à venditore videantur: hic noster, nec filiæ vitia celanda arbitratus est. Et certe non ipse affectabat vt eam traderet, sed rogabatur. Quanto vtique iste honestior sit illis, dubitare non possumus, si conferamus quanto præstantior sit filiæ causa, quam rei venalis pecunia. Consideremus aliud quod in captiuitate gestum summum tenuit honestatis decorem. Nullis enim aduersis honestas impeditur, quæ in his eminet, & magis præcellit quam in prosperis. Inter vincula itaque, inter arma, flammas, seruitutem (quæ liberis omni supplicio grauior est) inter pœnas morientiū, excidia patriæ, viuorum formidinem, sanguinem peremptorum, non excidit tamen cura honestatis maioribus nostris, sed inter euersæ patriæ cineres & fauillas, in affectibus piis resplenduit & refulsit. Nam cum in Persidem ducerentur patres nostri, qui tunc Dei omnipotentis cultores erant, (4 Reg. 24. 2 Mac. 1.) acceptum ignem de altari sacerdotes Domini occulte in valle absconderunt. F Erat illic velut patens puteus, aquæ secessu infrequens, nec populari vsui patens, ignoto & ab arbitris remoto loco: ibi obsignauerunt indicio sacro pariter ac silentio ignem reconditum. Non illis studio fuit aurum defodere, argentum abscondere, quod seruarent posteris suis: sed inter extrema sua honestatis curam habentes, sacrum ignem seruandum putarunt, ne eum vel impuri contaminarent, vel defunctorum sanguis extingueret, vel deformium ruinarum aceruus aboleret. Abierunt itaque in Persidem sola religione liberi, quoniam ea sola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Post plurimum vero temporis, quando placuit Deo, dedit hanc mentem regi Persarum vt instaurari in Iudæa templum, & legitimos reparari Hierosolymis ritus iuberet. (1 Esd. 6. Neh. 2.) Cuius gratia muneris Neemiam sacerdotem rex Persarum direxit. (1 Mac. 1) At ille secum deduxit sacerdotum illorum nepotes, qui profecturi de patrio solo, sacrum (ne periret) ignem absconderent. G Venientes autem, vt patrum sermone est proditum, non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. Et cum deesset ignis quo adolerent altaria, haurire eos aquam Neemias sacerdos, sibique deferre, & aspergere super ligna iussit. Tunc (visu mirabile) cum esset cœlum intextum nubibus, sol repente illuxit, & accensus est magnus ignis, ita vt omnes in tam euidenti Domini gratia factum stupentes, lætitia perfunderentur. Orabat Neemias, psallebant sacerdotes hymnum Deo vsquequo consumptum est sacrificium. Iussit iterum Neemias residua aqua maiores perfundi lapides. Quo facto flamma accensa est, quæ tandem lumine refulgente ab altari consumpta illico est. Hoc patefacto indicio, rex Persarum eo loco in quo ignis fuerat absconditus, & postea reperta est aqua: templum fieri mandauit, cui inferebantur dona plurima. Appellarunt autem illud qui erant cum sancto Neemia, Nephthar, quod interpretationem habet purificationis: a pluribus Nephe vocatur. (Ibid. 2 Mac. 2.) Inuenitur autem in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, quod iusserit accipere de igne eos qui postea essent futuri. H Hic est ignis qui cecidit super sacrificium Moysi, & consumpsit illud, sicut scriptum est: (Leuit. 9) *Quia exiuit ignis a Domino, & consumpsit vniuersa quæ erant super altare holocausta.* Hoc igne oportebat sanctificari sacrificium. (Leuit. 10) Idcoque & in filios Aaron qui alienum ignem inferre voluerunt, exiuit iterum ignis à Domino, & consumpsit eos, ita vt mortui extra castra proijcerentur. (2 Mac. 2.) Veniens autem Hieremias in locum, inuenit domum in modum speluncæ, & tabernaculum, & arcam, & altare incensi intulit illuc, & obstruxit ostium. Quod cum hi qui simul venerant, curiosius perscrutarentur, vt notarent sibi locum, nequaquam comprehendere atque inuenire potuerunt. Vt autem cognouit Hieremias quod affectassent, dixit: *Ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat.* Tunc Deus ostendet hæc, & apparebit maiestas Domini.

[A] [1 Ioa. 2.] Congregationem populi tenemus, propitiationem Domini Dei nostri agnoscimus, quam propitiator in sua operatus est passione. Arbitror quod nec ignem istum possimus ignorare, cum legerimus quia *baptizat Dominus Iesus in Spiritu sancto & igni*, [Ioan. 1.] sicut in Euangelio dixit Ioannes. Merito consumebatur sacrificium, quoniam pro peccato erat. [Act. 2.] Ille autem ignis typus Spiritus sancti fuit, qui descensurus erat post Domini ascensionem, & remissurus peccata omnium: qui quasi ignis inflammat animum ac mentem fidelem. Vnde ait Hieremias accepto spiritu: *Et factum est in corde meo vt ignis ardens, flammigerans in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, &* [Hier. 20] [Act. 2] *ferre non possum.* Sed & in actibus Apostolorum cum decidisset super Apostolos Spiritus sanctus, & plerosque qui expectabant promissa Domini: tanquam ignem dispertitas apparuisse linguas legimus. Denique sic vaporabatur singulorum animus, vt musto repleti esse æstimarentur, qui acceperant linguarum diuersitatem. [Ibid.] [2 Machab. 1.] Quid ergo sibi vult, quod ignis aqua factus est, & aqua ignem excitauit, nisi quia spiritalis gratia per ignem [1 Cor. 3] exurit, per aquam mundat peccata nostra? Eluitur e- [Ibidem] nim peccatum, & exuritur. Vnde & Apostolus ait: [B] *Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* & infra: *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit*, sic tamen quasi per ignem. Quem ideo posuimus, vt pro- [2 Machab. 1.] baremus per ignem exuri peccata. Notum est ergo hunc esse vere ignem sacrum qui tunc in typo futuræ remissionis peccatorum descendit super sacrificium. Hic igitur ignis absconditur captiuitatis tempore, quo culpa regnat: tempore autem libertatis reuelatur. Et licet in aquæ speciem mutatus, tamen seruat ignis naturam, vt consumeret sacrificium. [Deut. 4] [Hier. 2] [Luc. 2.] [Ioan 7.] [3 Reg. 18.] Nec mireris, cum legeris, quia pater Deus dixit: *Ego sum ignis consumens*, & alibi: *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ.* Ipse quoque Dominus Iesus quasi ignis inflammat audientium corda, quasi fons refrigerat. Nam ipse in Euangelio suo dicit, *quod ideo venerit vt ignem in terras mitteret, & potum sitientibus aquæ viuæ ministraret.* Eliæ quoque tempore descendit ignis, quando prouocauit prophetas gentium vt altare sine igne accenderent. Et cum illi nequissent facere, hostiam suam tertio ipse perfudit aqua, & mana- [C] bat aqua in circuitu altaris, & exclamauit, & cecidit ignis à Domino de cœlis, & consumpsit holocaustum. Hostia illa tu es. Considera tacitus singula. In te descendit vapor Spiritus sancti, te videtur exurere cum tua peccata consumit. Denique quod consumptum est sacrificium, [Leuit. 9] [2 Machab. 2.] pro peccato erat. Vnde Moyses ait, sicut in Machabæorum scriptum est libro, eo quod non sit manducatum quod erat pro peccato, consumptum est. Nonne tibi consumi videtur, quando in baptismatis sacramento in- [Rom. 6.] terit homo totus exterior? Vetus homo noster exterior [Exo. 14.] crucifixus est cruci, Apostolus clamat. Illic, sicut patrum [1 Cor. 10.] exempla te docent, Ægyptius demergitur, Hebræus resurgit, sancto renouatus spiritu, qui etiam per mare Ru- [Gen. 7.] [2 Cor. 5] [2 Cor. 4] brum inoffenso transiuit vestigio, vbi baptizati sunt patres sub nube, & in mari. In diluuio quoque Noe tempore mortua est omnis caro, iustus tamen cum sua progenie seruatus est. An non consumitur homo, cum absorbetur mortale istud à vita? Denique exterior corrumpitur, sed interior renouatur. Nec solum in ba- [D] ptismate, sed etiam in pœnitentia fit carnis interitus ad profectum spiritus, sicut Apostolica docemur auctoritate, dicente sancto Paulo: *Iudicaui vt præsens eum qui sic operatus est, tradere huiusmodi satanæ in interitum car-* [1 Cor. 5] *nis, vt spiritus saluus fit in die Domini nostri Iesu Christi.* Prolixior excursus admirandi gratia mysterij factus videtur, dum studemus reuelatum plenius sacramentum pandere, quod eousque plenum honestatis est, vt sit plenum religionis. [Iud. 20. & 21.] Quanta autem honestatis cura maioribus fuit, vt vnius mulieris iniuriam stupro illatam intemperantium, bello persequerentur, & victo populo tribus Beniamin obtestarentur in coniugium se eis proprias filias non daturos? Remanserat tribus sine vllo posteritatis subsidio, nisi fraudis necessariæ accepisset licentiam. Quæ tamen indulgentia congruo intem-

[E] perantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est, vt raptu inirent coniugia, non connubij sacramento. Et re vera dignum fuit, vt qui alienum contubernium soluerant, ipsi nuptiarum amitterent solennitatem. Quam plena autem miserationis historia? [Iudi. 19] Vir, inquit, Leuita acceperat sibi iugalem (quam à concubitu concubinam appellatam arbitror) quæ aliquanto post quibusdam (vt fieri solet) offensa rebus, ad patrem se contulit, & fuit illic quatuor mensibus. Et surrexit vir eius, & abiit ad soceri sui domum, & cum sua iugali repararet gratiam, & reuocaret eam, ac reduceret. Occurrit mulier, atque in domum patris sui introduxit maritum. Lætatus adolescentiæ pater venit obuiam, & sedit cum eo tribus diebus, & epulati sunt, & quieuerunt. Et sequenti die surrexit Leuita diluculo, & retentus est à socero, vt tam cito non desereret conuiuij iucunditatem. Et alio & tertio die non permisit pater adolescentulæ proficisci generum suum, donec lætitia & gratia inter eos omnis consummaretur. Sed die septimo cum iam ad vesperum declinaret dies, [F] post mensas & læta conuiuia, cum prætexeret finitimæ noctis viciniam; & apud suos potius, quam apud extraneos requiescendum putaret, nequiuit tenere, & dimisit vna cum filia sua virum. Verum vbi facta est aliqua progressio, cum vesper iam propior vrgeret, & appropinquandum foret ad vrbem Iebusæorum, dicente seruulo, vt ad eam dominus suus deflecteret, non acquieuit dominus suus, quia non erat ea ciuitas filiorum Israel: sed intendit peruenire vsque Gabaa, quæ habitabatur à populo tribus Beniamin. Nec erat quisquam qui aduenientes reciperet hospitio, nisi vir peregrinus progressa ætate. Qui cum aspexisset eos, interrogauit Leuitam: Quo vadis, vel vnde venis? Quo respondente quod esset viator, & repeteret montem Ephraim, & non esset qui colligeret eum: hospitium obtulit, adornauit conuiuium. At vbi satietas epulandi facta est, & mensæ remotæ, irruentes pestilentes viri circumierunt domum. Tunc senior filiam suam virginem, & iugalem eius cum qua cubitare solitus esset, offerebat viris filiis iniquitatis, tantum ne vis irrogaretur hospiti. Verum vbi parum ratio processit, & vis præualuit, cessit Leuites iugale sua. Et cognouerunt [G] eam, & tota nocte illuserunt ei. Quæ atrocitate vel dolore victa iniuriæ, ante ostium hospitij quo vir suus diuerterat, proiecit se atque exhalauit spiritum, supremo licet vitæ munere affectum bonæ coniugis seruans, vt [Iudi. 20] exequias saltem sui funeris marito reseruaret. Quo cognito (ne multis morer) omnis prope populus Israel in bellum exarsit, dubioque euentu cum anceps maneret prælium, tertia tamen præliandi vice traditus est populus Beniamin populo Israel, & diuina iudicatus sententia pœnas intemperantiæ luit. Condemnatus quoque, ne quis ex numero patrum filiam suam daret in vxorem. [Iudi. 21] Idque confirmatum iurisiurandi sacramento est. Sed compuncti quod tam acerbam in fratres tulissent sententiam, ita seueritatem eius temperauerunt, vt orbatas parentibus virgines in coniugium sibi adsciscerent, quorum patres pro delicto perempti forent, vel raptu copulam sociarent: quia pro tam turpis commissi facinore, qui alieni matrimonij ius violauerant, indignos se impetrando exhibuere matrimonio. Sed ne periret vna [H] populo tribus, fraudis indulta est conniuentia. Quanta igitur honestatis cura maioribus fuerit, hinc proditur, vt quadringenta millia virorum stringerent gladium aduersus fratres suos de tribu Beniamin, dum vlcisci volunt iniuriam pudicitiæ, quia temeratores castitatis non offerebantur. Itaque eo bello cæsa sunt vtrinque sexaginta quinque millia bellatorum, & exustæ vrbes. Et cum inferior primo fuisset populus Israel, tamen nec aduersi metu belli perculsus, vindicandæ castitatis sequestrauit dolorem. Ruebat in prælium vel sanguine suo parans commissi flagitij diluere notam. Et quid mirum si populo Dei decorum illud atque honestum curæ fuit, quando etiam leprosis (sicut in libris [4 Reg. 7.] Regnorum legimus) honestatis non defuit considera-

tio?

A tio? Fames erat magna in Samaria, quia obsederat eam Syrorum exercitus. Rex militares excubias supra murum sollicitus reuisebat; interpellauit eum mulier, dicens: Persuasit mihi hęc mulier vt afferrem filium meum, & attuli, & coximus, & comedimus eum, & promisit vt & ipsa postea filium suum afferret, & carnes illius simul manducaremus. Nunc autem filium suum abscondit, & non vult eum afferre. Motus rex quod non solum humanis, sed etiam parricidalibus cadaueribus mulieres pastæ viderentur, & tam atrocis calamitatis exemplo perciros, Elisæo prophetæ denuntiauit necem, cuius in potestate fore crederet, vt obsidionem solueret, propulsaret famem: vel quia non permiserat regi vt percuteret Syros quos cæcitate perfuderat. *Ibidem* Sedebat Elisæus cum senioribus in domo sua, & priusquam introiret ad eum regis nuntius, ait ad seniores viros: Si vidistis, quoniam filius hic homicidæ misit auferre caput meum? Et introiuit nuntius, & mandatum regis pertulit, denuntians præsens capitis periculum. Cui respondit propheta: Hac hora die crastina, mensura similaginis siclo, & duæ mensuræ hordei siclo in porta Samariæ. B Et cum missus à rege nuntius non credidisset, dicens: Si pluerit Dominus de cœlo abundantiam frumenti, ne sic quidem id posse effici: dixit ad eum Elisæus: Quia non credidisti, oculis videbis tuis, & non manducabis. Et factus est subito in castris Syriæ velut quadrigarum sonus, & vox multitudinis, & vox magnæ virtutis, atque ingens belli tumultus: & arbitrati sunt Syrij quod rex Israël in societatem aduocasset prælij regem Ægypti, & regem Æthiopum: & fugerunt diluculo relinquentes tabernacula sua, quoniam verebantur ne improuiso aduentu nouorum opprimerentur hostium, & coniunctis regum viribus non possent resistere. Id incognitum Samariæ erat, quoniam victi metu, & fame tabidi, nec prætendere audebant. *Ibidem* Erant autem leprosi quatuor ad portam ciuitatis, quibus vita erat supplicium, & mori lucrum, & dixerunt ad se inuicem: Ecce nos hic sedemus, & morimur. Si ingredimur vrbem, moriemur fame: si manemus hic, nullum subsidium viuendi suppetit nobis. Eamus in castra Syriæ, aut C compendium mortis erit, aut salutis remedium. Perrexerunt itaque, & intrauerunt castra: & ecce omnia nuda hostium. Ingressi tabernacula, primum repertis alimentis fugauerunt famem, deinde auri & argenti quantum potuerunt, diripuerunt. Et cum soli possent prædæ incubare, elegerunt tamen regi nuntiare fugisse Syros: quia id honestius arbitrabantur, quam represso indicio fouere fraudis rapinam. Quo indicio egressus est populus, & diripuit castra Syriæ, & commeatus hostium abundantiam fecit annonæ, vtilitatem reddidit, vt secundum propheticum dictum, mensura similaginis siclo, & duæ mensuræ hordei pari pretio constarent. *Ibidem* In hac lætitia plebis nuntius ille in quo requiescebat rex, constitutus in porta, inter exeuntium festinationem & remeantium exultationem, conculcatus à plebe, mortuus est.

Laus honestatis, magnanimitate Hesther, & fide Ionathæ commendatur & Abimelech.

Cap. XV.

D *Hesth. 4.5.6.* Quid Hesther regina, nonne vt populum suum periculo erueret (quod erat decorum atque honestum) morti se obtulit, nec immitis regis trepidauit furorem? Ipse quoque rex Persarum ferox atque tumido corde, tamen decorum iudicauit indici insidiarum quæ sibi paratæ forent, gratiam repræsentare, populumque liberum à seruitute eripere, eruere neci, nec parcere neci eius qui tam indecora suasisset. Denique quem secundum à se, ac præcipuum inter omnes amicos haberet, cruci tradidit, quod dehonestatum se eius fraudolentis consiliis animaduertisset. Ea enim amicitia probabilis, quæ honestatem tuetur, præferenda sane opibus, honoribus, potestatibus: honestati vero præferri non solet, sed honestatem sequi. E Qualis fuit Ionathæ, qui pro pietate nec offensam patris, nec salutis periculum refugiebat. *1. Reg. 20.* Qualis fuit Achimelech, qui pro hospitalis gratiæ officiis necem potius sibi, quam proditionem fugientis amici, subeundam arbitrabatur. *1. Reg. 21.*

De moderatione amicitiæ conseruanda.

Cap. XVI.

Nihil igitur præferendum honestati: quæ tamen ne amicitiæ studio prætereatur, etiam hoc scriptura admonet. Sunt enim pleræque philosophorum quæstiones, vtrum amici causa quisquam contra patriam sentire nec ne debeat, vt amico obediat: vtrum oporteat vt fidem deserat, dum indulget atque intendit amici commoditatibus. *Prou. 25* Et scriptura quidem ait: Claua & gladius & sagitta ferrata, sic homo est testimonium dans falsum aduersus amicum suum. Sed considera quid adstruat. Non testimonium reprehendit dictum in amicum, sed falsum testimonium. F Quid enim si Dei causa, quid si patriæ cogatur aliquis dicere testimonium? Numquid præponderare debet amicitia religioni, præponderare charitati vitium? In his tamen ipsis rebus requirenda est veritas testimonij, ne amicus appetatur amici perfidia, cuius fide absolui debebat. Amicus itaque neque noxio gratificari debet, neque innocenti insidiari. Sane si necesse sit dicere testimonium si quid in amico vitij cognouerit, corripere occulte: si non *Mat 18* audierit, corripere palam. Sunt enim bonæ correptiones, & plerumque meliores, quam tacita amicitia. Et si lædi se putat amicus, tu tamen corripe. Et si amaritudo correptionis animum eius vulneret, tu tamen corripere ne verearis. *Prouer. 27* *Vtiliora sunt enim amici vulnera, quam adulantium oscula.* Errantem igitur amicum corripe, innocentem amicum ne deseras. Constans enim debet esse amicitia, perseuerare in affectu, non puerili modo amicos mutare vaga quadam debemus sententia. *Prouer. 27. Eccl. 6.* *Aperi pectus tuum amico, vt fidelis sit tibi, & capias ex eo vitæ tuæ iucunditatem. Fidelis enim amicus medicamentum est vitæ, & immortalitatis gratia.* Defer amico vt æquali, nec te pudeat vt præuenias amicum officio. G Amicitia enim nescit superbiam. Ideo Sapiens dicit: *Amicum salutare non erubescas. Nec deseras amicum in necessitate, nec derelinquas eum, neque destituas, quoniam amicitia, vitæ adiumentum est.* *Eccl. 22* Ideo in ea onera nostra portemus, sicut Apostolus docuit. *Gal. 6.* Dicit enim his quos eadem complexa est Charitas. Etenim si amici secundæ res amicos adiuuant, cur non & in aduersis amici rebus amicorum adiumentum suppetat? Iuuemus consilio, conferamus studio, compatiamur affectu. Si necesse est, toleremus propter amicum etiam aspera. Plerumque inimicitiæ subeundæ sunt propter amici innocentiam, sæpe obtrectationes, si restiteris vel responderis cum amicus arguitur & accusatur: nec te pœniteant eiusmodi offensiones. Iusti enim vox est: *Et si mala mihi euenerint propter amicum, sustineo. In aduersis enim amicus probatur. Nam in prosperis amici omnes videntur.* *Eccl. 22 Eccl. 12* Sed vt in aduersis amici patientia & tolerantia necessaria, sic in prosperis auctoritas congrua est, vt insolentiam extollentis se amici reprimat & redarguat. Quam pulchre in aduersis positus Iob dicit: *Miseremini mei amici mei, miseremini.* *Iob 19.* H Non quasi abiecta vox ista est, sed quasi censoria. Nam cum iniuste argueretur ab amicis, respondit: *Miseremini mei amici*, hoc est, misericordiam debetis facere. Opprimitis autem vos & impugnatis hominem, cuius ærumnis compati pro amicitia vos oportebat. Seruate igitur filij initam cum fratribus amicitiam, qua nihil est in rebus humanis pulchrius. Solatium quippe vitæ huius est, vt habeas cui pectus aperias tuum, cum quo arcana participes, cui committas secretum pectoris, vt colloces tibi fidelem virum, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur. Quam boni amici Hebræi pueri, quos à sui amore nec fornacis ardentis flamma diuisit? *Dan. 3.* De quo loco, vt superius diximus, bene ait sanctus Dauid: *Saul & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in vita sua, & in morte non sunt separati.* *Sup. c. 9 2 Reg. 1* Hic est a-

A micitiæ fructus, vt non fides propter amicitiam deseratur. Non potest enim homini amicus esse, qui Deo fuerit infidus. Pietatis custos amicitia est, & æqualitatis magistra, vt superior inferiori se exhibeat æqualem, inferior superiori. Inter dispares enim mores non potest esse amicitia: & ideo conuenire sibi vtriusque debet gratia. Nec auctoritas desit inferiori, si res poposcerit, nec humilitas superiori. Audiat quasi parem, quasi æqualem, & ille quasi amicus moneat, obiurget non iactantiæ studio, sed affectu charitatis. Neque monitio aspera sit, neque obiurgatio contumeliosa. Sicut enim adulationis fugitans amicitia debet esse, ita etiam aliena insolentiæ. Quid est enim amicus, nisi consors amoris, ad quem animum tuum adiungas, atque applices, & ita misceas, vt vnum velis fieri ex duobos, cui te tamquam alteri tibi committas, à quo nihil timeas, nihil ipse commodi tui causa inhonestum petas? Non enim vectigalis amicitia est, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est enim amicitia, non quæstus: quia non pecunia quæritur, sed gratia: nec licitatione pretiorum, B sed concertatione beneuolentiæ. Denique meliores amicitiæ sunt inopum plerumque quam diuitum: & frequenter diuites sine amicis sunt, quibus abundant pauperes. Non est enim vera amicitia, vbi est fallax adulatio. Diuitibus itaque pleriqoe assentatori gratificantur. Erga pauperem nemo assentator est. Verum est quidquid defertur pauperi, huius amicitia inuidia vacat. Quid amicitia pretiosius, quæ angelis communis & hominibus est? Vnde & Dominus Iesus dicit: *Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui recipiant vos in æterna tabernacula sua.* Ipse nos Deus amicos ex seruulis facit, sicut ipse ait: *Iam vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Dedit formam amicitiæ quam sequamur, vt faciamus amici volũtatem, vt aperiamus secreta nostra amico quæcumque in pectore habemus, & nos illius arcana non ignoremus. Ostendamus illi nos pectus nostrum, & ille nobis aperiat suum. Ideo, inquit, vos dixi amicos, quia *omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis.* Nihil ergo occultat amicus si verus est: effundit animum suum sicut effundebat mysteria patris Dominus Iesus. Ergo qui facit mandatum Dei, eius amicus est, & hoc honoratur nomine. Qui est vnanimis, ipse amicus est: quod vnitas animorum in amicis sit, neqoe quisquam detestabilior, quam qui amicitiam læserit. Vnde in proditore Dominus hoc grauissimum inuenit, quo eius condemnaret perfidiam, quod gratiæ vicem non repræsentauerit, & conuiuiis amicitiæ venenum malitiæ miscuerit. Itaque sic ait: *Tu vero homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Hoc est, non potest sustineri istud, quia vnanimis appetisti eum, qui tibi donauerat gratiam. Nam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique: & ab eo qui me oderat, absconderem me. Inimicus vitari potest, amicus nõ potest, si insidiari velit. Illum cauemus cui non committimus consilia nostra: hunc cauere non possumus, cui commisimus. Itaque ad aceruandam peccati inuidiam non dixit: Tu vero seruos meus, Apostolus meus, sed vnanimis F meus: hoc est, non meus, sed etiam tuus proditor es, qui vnanimum prodidisti. Dominus ipse cum à tribus regibus offensus esset, qui sancto Iob nõ detulissent, ignoscere his per amicum maluit, vt amicitiæ suffragium, remissio fieret peccatorum. *Itaque rogauit Iob, & Dominus ignouit.* Prosint illis amicitia, quibus obfuit insolentia. *Hæc apud vos deposui filij, quæ custodiatis in animis vestris: quæ vtrum aliquid profectus habeant, vos probabitis.* Interim copiam multam exemplorum afferunt. Nam prope omnia malorum exempla plurima quoque dicta his tribus inclusa libris tenentur, vt etsi sermo nihil deferat gratiæ, series tamen vetustans quodam compendio expressa, plurimum instructionis conferat.

Marginal references: Luc 16. Ioan 15. Ibidem. E. Mat. 26. Psal. 54. Ibidem. Iob. 42. Ibidem. Heb. 12.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN SYMBOLVM APOSTOLORVM TRACTATVS.

C G

Symbolum Apostolorum.

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.
Et in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum:
Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine,
Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus:
Descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis:
Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis:
Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.
Credo in Spiritum sanctum:
Sanctam Ecclesiam catholicam; sanctorum communionem:
Remissionem peccatorum:
D Carnis resurrectionem, H
Et vitam æternam. Amen.

Cap. I. Ioan 4. 1. Ioã 5.

NVLLVS qui rectum sapit, omnipotentem Deum (qui spiritus & trinitas est) corpus aliquod visibile aut palpabile arbitratur, sed simplicem, rationabilem, inuisibilemque naturam intelligit; quam nulla omnino compago solidat, cui extrinsecus nihil aduenit; quamq; nulla creatura, nulla substantia, nulla denique dominatio antecedit. Fides vero altius conscendens, intimiora quæque penetrans, ostendit Deum omnium virtutum fontem, principium rerum omnium visibilium & inuisibilium, vniuersarumque creaturarum cœlestium & terrestrium conditorem: quod est vnitas inconfusa, & trinitas inseparabilis, quæ in se interna nihil recipit aliunde, non est tempore aut loco circumscripta, nec rei cuiuspiam indiga reperitur, sed cum summa simplicitate ac vnitate fœcunda semper est, tantaque vnitatis essentia inseparabilis & inconfusa cernitur in tribus, vt licet omnia cœlestia & terrestria ac minima quæque perspiciat, nihil tamen extra se intelligere, sed singula in se intueri dicitur. In hac Trinitate vera est æternitas, immutabilis vnitas, æterna ac perfecta charitas. De-

nique

A niqueverius cogitatur Deus, quam dicitur, quia incomprehensibilis est. Qui nec sexum habet, nec ætatem, nec definita corporis membra: sed omnipotens, æternus, incircumscriptus, voluit se magnificentissime prædicari. Æternitas est in patre, species in imagine, virtus est in munere: & hæc tamen tria vnus est Deus, non in vnius singularitate personæ, sed in vnius trinitatis essentia. Vnus est diligens eum qui ab ipso est, vnus est dilectus ab eo à quo est, vna est dilectio vtriusque Spiritus sanctus, idem tamen Deus. Et quamquam bonus, verus, iustus, lumen, vita, veritas, charitas, & Spiritus dicatur, vnus tamen Deus est. Qui compositus esse non potest, cum aliqua eo anteriora præextitisse putari nefas sit: nihilq; quod *Ioan. 1.* ab eo factum non sit, dicente Euangelista: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ipse solus est æternus, quia initio & fine caret: id est Deus pater, qui coæternum sibi & coomnipotens genuit verbum, cum quo spiritum sanctum produxit. Vnde credimus filij & Spiritus sancti substantiam ante omnem existere creaturam, extra omnia tempora: quod pater est genitor, filius est genitus, Spiritus sanctus genitoris genitique sanctitas spiritusque. B Nam licet pater sit Spiritus & filius sit Spiritus, & pater sit sanctus, & filius sit sanctus: sola tamen tertia persona proprie Spiritus S. nuncupatur. Quia ergo coæterna & communis est ambobus, id ipsa vocatur quod ambo sunt.

Cap. 2. Euseb. Cas. lib. 10. hist. Eccle. Quanta igitur temeritate, ne dixerim cæcitate, Ariani dicunt: Erat aliquando tempus quando non erat, & antequam nasceretur non erat, &c. Numquid nam potuit esse tempus quando pater sine vita, sine sapientia, sine virtute, sine verbo, quod Christus est, fuerit? Absit: cum manifeste pater ipse oppositum declaret, dicens: *Eructauit cor meũ verbum bonum.* *1. Cor 1. Psal. 44. Ioan. 1.* Quod comprobans B. Ioannes dicit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ, hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Quidquid vero incorporale est & inuisibile, locorum diuersitate separari non potest. Nam si sermo noster, aut virtus, aut sapientia a nobis separari non potest, nisi cum corpore abscedimus; quomodo ab immortali & omnipotente Deo, qui omnia per verbum suum ex nihilo fecit, poterunt separari: C Nam cuius erit pater secundum hos impios, si ab eo filij natura separetur? & rursus, filius cuius erit filius, si non origo sua referatur ad patrem: vt sit ille qui genuit, & ille qui ex eo generatus est. Pater ergo qui origo est deitatis & bonitatis, recte & in filio & in spiritu sancto intelligitur & sentiatur. In illo, id est in filio, velut verbo, virtute, & sapientia: in hoc autem velut spiritu à spiritu procedente. Ita ergo rectum & Catholicum est, vt & vnum Deum secundum vnitatem substantiæ fateamur, & patrem & filium & spiritum sanctum in sua quemque subsistentia sentiamus. Absque vllo ergo principio & fine credenda est sanctæ Trinitatis diuinitas, licet humanæ sit menti ipsa cõprehensione difficilis. Vnde non incongrue dicitur, quod hoc solum ex ea comprehendimus, quia comprehendi non potest. Vna est igitur in tribus deitas, & tria sunt in quibus vna deitas. Nulla in vnitate confusio, neque in trinitate dissidium est. Et ideo pariter abiicienda est & stulta Sabellij commixtio, & impia Arrij separatio. *Euseb. Cas. lib. 7. hist.* Contraria etenim sibi, sed æque impia ambo protulerunt. Sabellius enim docuit vnam subsistẽtiam esse patrem & filium & spiritum sanctum, vnamque D trinominem personam: sed dum omnes vnam esse personam reputat, nihil esse vnumquamque designat: *Eccl. c. 4. & 5.* quoniã quidem desinit esse quod est, cum alterutrum, id quod esse dicitur vniuscuiusque trãsfunditur. *Niceph. li. 8. c. 5. & sequent.* Arrius autem creaturam patris filium, spiritum vero sanctum filij impie asserit esse creaturam.

Sed abiectis istis impietatibus dicamus nobis, sicut B. Paulus Apostolus ait: *Cap. 3. 1 Cor. 8 Rom. 11.* *Vnus est Deus pater, ex quo omnia: & vnus est Dominus Iesus Christus, per quem omnia: & vnus Spiritus sanctus, in quo omnia.* Hoc ipsum autem quod dicimus, Ex quo, & per quem, & in quo omnia, non naturam secamus, sed vnitatem naturæ, & voluntatis, & operationis confiremur. Vnus ergo Deus in iis tribus, & hæc tria vnus est Deus. Quod ita esse idem comprobat Apostolus, dicens: *Et ex ipso, & per ipsum & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula, amen.* E Cui congruit Dauid propheta, dicens: *Ibid. Psal. 66.* *Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terræ.* Patet ergo, pater est sine initio (neque enim est aliud vnde pater sit) & filius est absque initio temporis; de patre est, namque & creator omnium temporũ: *Ioan 1. 1. Cor 1.* & ideo non sumit initium ex tempore, quia verbum, quia virtus, quia sapientia est, quæ omne tempus & antecedit & fecit. Spiritus autem sanctus, vere spiritus est, procedẽs quidem a patre & filio, sed non est ipse filius, quia non generatur: neque pater, quia procedit ab vtroque non genitus, non ingenitus, non factus. Nam omne quod est, aut neque natum, neque factum est: aut natum, & factum non est: aut neque natum neque factum est, aut factum, & natum non est: aut factum & natum & renatum est: aut factum & natum, & renatum non est. Nunc autem propositorum memores, singulis iam rebus substantias designemus. Quod ergo neque natum neque factum est, pater est: non enim ab aliquo est. Quod autem natum, & factum non est, filius est: qui à patre genitus est. F Quod vero neque natum neque factum est, spiritus sanctus est: qui à patre & filio procedit. Quod etiam factum est, & natum non est, cœlum & terra, & cetera quæ sunt. Quod autem factum & natum & renatum est, homo est: qui primo nascitur carnalis, & in Baptismo renascitur spiritalis. *Ioan. 3.* Quod vero factum & natum, & renatum non est, animalia sunt. Vt ergo singula doceamus exemplis, dicamus.

Cap. 4. De patre ita scriptum est: *Vnus Deus pater, ex quo omnia;* *1 Cor. 8.* de filio autem: Vnus Dominus Iesus Christus: per quem omnia; & iterum: *Ibid.* Vnus Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus; *1. Tim. 2.* de spiritu vero sancto: Quis hominum nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? *1. Cor 2.* Ita & quæ Dei sunt nemo cognouit, nisi Spiritus Dei; & iterum: *Ibid.* Spiritus enim scrutatur omnia etiam alta Dei. Quod autem pater & filius & spiritus sanctus initio careant, hinc etiam patet: quia quod pater est, esse non cœpit: & si non cœpit, nec filius cœpit: spiritus vero sanctus quia ab vtroque procedit, nec ipse cœpit, qui processio eius continua est, & ab eo est qui non cœpit *Ioan 1.* (non enim pater cœpit) & quia non cœpit, nec spiritus cœpit ea quoque ratione: quia & in ipso est, & eius est. G De filio autem quod non cœperit, Euangelista testatur, dicẽs: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum.* Ergo quia erat, nõ cœpit: & quia apud Deum erat, non cœpit: & quia Deus erat, non cœpit: & quia hoc erat in principio apud Deum, non cœpit. Ita namque Deus ex Deo natus est, vt cœpisse nesciat. Neque defraudatus est pater, eo quod ingenitus est, aut quia genuit filium: neque filius defraudatur, eo quod generatus est, aut quia ex ingenito generatur: neque spiritus sanctus defraudatus est, quia vtrorumque idem est: patris scilicet & filij: sic enim eorum est, vt neque in patre neque in filio refundatur, quia Deus est, neque initium, neque vllum finem habens, vt pote qui patri ac filio consubstantialis & coæternus est. *Ioan. 3.* Qui vbi vult, in quos vult, & quantos vult, & quantum vult inspirat sua propria voluntate. Replet ergo gratia sua quos vult, & quantum vult, non ipse repletur. Perfectionem præstat, non accipit: sanctificat, non autem ipse sanctificatur.

H Hic ergo sicut pater ac filius: vita est, & viuificans: & lux est, & illuminans: & bonus & bonitas, & sanctus & sanctitas. *Cap. 5 Rom. 8. 1 Cor. 12.* Hic est spiritus adoptionis. Hic est qui dona sua diuidit singulis, prout vult. *Esai 11.* *Hic est spiritus sapientiæ & intellectus, scientiæ & pietatis, consilij & virtutis, ac timoris Dei.* Hic est Spiritus sanctus, per quem agnoscitur, pater, & filius glorificatur, & à quibus solis ipse cognoscitur, & qui solus omnia eorum per vnitatem naturæ nouit. *Mat. 7.* Hic est de quo filius dixit: Et pater meus dabit bona petentibus se: hoc est, aut ipsum, aut omnes gratias eius. *Ioan. 1. 1. Cor 1. Matth. 13. Ioan. 8 14. & 11.* Sicut ergo Dominus Christus & verbum, & virtus, & sapientia, & iustitia, & margarita, & lux, & via, & resurrectio, & cætera quæ de eo scripta sunt, appellatur: *Esai 11.* *ita & Spiritus sanctus sapientiæ & intellectus, consilij, fortitudinis, scientiæ, pietatis ac timoris*, vt iam dictum est, nuncupatur. Non tamen quod diuersus sit iuxta differentias nominum, sed quod vnus atque idem

A cunctarum virtutum fons sit atque principium, qui in Domino Christo, vtpote suæ naturæ consorte, semper *Zach 3* inhabitat. Isti sunt septem oculi, qui à Zacharia propheta in vno lapide, id est, Domino Christo dicuntur inesse. Proprietas enim vnicuiq; est vt sit immobilis: quia vnus cultus, vna veneratio, vna sanctificatio semper patris & filij & spiritus sancti est. Neque enim dignum est aut filium defuisse patri, aut spiritum sanctum defuisse filio, sicut impij hæretici mentiuntur. Nos vero hoc præcauentes, seruemus bonum propositum, quod à sanctis patribus suscepimus: adoremus patrem & filium & spiritum sanctũ, in filio patrem, in spiritu autem sancto patrem & filium intelligentes: distinguentes antequam coniungamus, & iungentes antequam diuidamus: vnitatem in Trinitate venerantes, & trinitatem in vnitate confitentes. Tota ergo à nobis sancta Trinitas adoranda est, quia tota regalis est, quia vnius potestatis & vnius gloriæ est. Supra mundum, supra tempora, increata, inuisibilis, incomprehensibilis, inuestigabilisque: quo ordine apud semetipsam sit, ipsa sola cognouit, à nobis autem æqualiter adoretur. B In qua inuisibili & ineffabili sancta Trinitate nihil tam proprium, tam fixum intelligere debemus, quam pacem & quietem. Neque enim dissentio vlla in natura Dei est: quia nec dissolui posse sentienda est, quæ pax semper & charitas est. Si enim quatuor substantiæ, id est, bilis atra & flaua, sanguis & flegma hominem constituunt, & is vnus homo est: tu in vnitate trinitatem, atque in trinitate vnitatem quomodo non intelligis? Deus ergo pater omnipotens, omnipotens verbum, omnipotentem & spiritũ habens, supra humanam intelligentiam, & vltra quam cogitari potest: quem tunc, quantum imbecillitati nostræ permittitur, possumus agnoscere, quando Christum qui eius character & figura, & vnicus filius est, nouimus: quia sicut ipse ait: *Qui videt filium, videt & patrem, qui misit eum, & qui in eo est, & qui in eo manet.* & iterum: *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* *Heb 1. l. à 14 Ioã. 17.* Ergo omnipotens pater nomen patris per filiũ sortitus est, quia nemo sine filio pater esse, vel dici potest, neque filius sine patre. C Vnigenitum vero Dei filium, verbum & sapientiam, ac spiritum eius sanctum substantialiter æquales per omnia patri cõfiteri honorificum est. Nã quis reuera aut colorem, aut habitum, aut magnitudinem verbi & sapientiæ iuxta quod sapientia est, ac spiritus sancti coaptauit, vt gradus illic requirat, & ordines faciat, vbi omnia inuisibilia, & vnita ac pacifica semper permanent?

Cap. 6. Primum ergo omnium credendum est vnum esse Deũ qui cuncta ex nihilo per verbum suum fecit, & per spiritum sanctum animauit: qui cum vniuersa capiat, ipse à nemine capitur. Quod ita esse vno versiculo Dauid Propheta comprehendit, dicens: *Psal. 32.* *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Iste est spiritus sanctus, qui in principio mundi & eius fabrica, superferebatur super aquas. *Gen. 1.* Iste est, in quo Moyses & Aaron coram Pharaone rege Ægypti signa fecerunt, & de quo Magi dixerunt: *Hic digitus Dei est.* *Exo. 8.* Iste est, qui in Moyse & in omnibus sanctis patriarchis & prophetis atque Apostolis locutus est: *2. Pet 1.* de quo Apostolus dixit: *Et nos omnes in vno spiritu potati sumus.* *1. Cor. 12.* Iste est, qui carnem verbi Dei in sacro Virginis vtero fabricauit. *Luc. 1.* Iste est, quem post baptismum pater super filium in columbæ specie misit. *Mat. 3* Iste est, cuius virtute Iesus plenus regressus est a Iordane, & reuersus est in Galilæam. *Luc. 4* D Iste est quem pater petentibus se dat. *Luc. 11.* Iste est, qui à filio aduocatus noster apud patrem, & alius paraclitus appellatur, quẽ filius ad nos missurum se esse promisit. *Ioan 14* Nam si vnius naturæ non esset cum patre & filio, nunquam alius paraclitus diceretur. *Ioã. 16.* Ideo ergo alius paraclitus dicitur, vt æqualitatem naturæ ac potestatis agnoscamus. Alius ergo à nobis ad patrem ascendens, alius ad nos à patre veniens paternum erga nos semper ac piissimum affectum declarat, qui numquam nos in tentationibus istius mundi & miseriis, nec sine aduocato, nec sine consolatore esse patitur. Iste est, qui vna cum patre filium pro salute generis humani misit. Sic Esaias in persona filij loquentis testatur, dicens: *Esa. 48.* *Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius.* Iste est, in quo Iesus dæmonia eiiciebat. E Iste est, quem Dominus Christus post tertiam diem resurgens à mortuis, dedit discipulis suis, dicens: *Mat 12. Ioã. 20.* *Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum autem retinueritis, retenta sunt.* *Act. 2.* Iste est, qui die Pentecostes super Apostolos descendens, diuersas eis impartitus est linguas, S. Iohel Prophetæ vaticinium complens. *Iohel 2.* Iste est qui in sanctis martyribus loquens, diabolum & aduersarios Christi vicit. Iste est, qui Paulum impleuit, & in Apostolatus ministerium segregauit. *Act 13.* Iste est, qui diuersa dona sua in singula membra Domini Christi vsque in finem mundi operatur. *1. Cor. 12.* Iste est, qui non solum à nobis tristitias & mœrores, & malas turpitudinum cogitationes expellit, verum etiam Dei in nobis memoriam tribuit, vt merito cum Dauid dicere possimus: *Psal. 76.* *Memor fui Dei, & delectatus sum.* & iterum: *Memor ero ab initio mirabilium tuorum.* *Ibid.* Iste est, qui nobis recte credentibus, & bene operantibus adueniens, tenebras & angustias ac pusillanimitatem cordis expellens, & sua nos luce illuminans, miscet sensui nostro sensum Christi, vt vitam nostram quæ in Christo abscondita est, cogitemus, & in æternis & superuenturis seculis qui noster status sit, consideremus: *Col. 3.* F sequentes filium Dei Iesum, qui penetrauit cælos, & in dextera Dei sedens, & in omni consistens loco, nihil suæ præsentiæ vacuum derelinquit: *Heb. 4.* licet eum vnius loci spatio contineri ratione corporis pro nostra salute suscepti putemus, non tamen circumscriptam diuinitatis & incorporalitatis suæ naturam. Diuersitate enim locorum diuinitas non potest separari. Quod ita esse Saluator comprobat, dicens: *Ioan. 3.* *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo.* *Sap. 7.* Non enim ad explenda opera sua loco indiget spiritus, verbum, virtus, sapientia, lux, imago, vapor, & splendor Dei sine macula: quæ omnia sine dubio personam filij demonstrant. Nullum ergo extitit tempus quando pater sine filio, aut filius sine patre, aut spiritus sanctus sine patre ac filio fuerit.

Cap. 7. Primum ergo Dei est non cœpisse, sed semper idem esse, quia semper est. Quod de semetipso comprobat Deus, loquens ad Moysen: *Exo. 3.* *Vade, & dic filiis Israel: Qui est misit me ad vos.* Iste rursum est Spiritus sanctus, qui non est factus, sicut nec pater nec filius. G Iste est spiritus sanctus, qui lapsos erigit, & iacentibus occasionem tribuit resurgendi, singula quæque iuxta diuersitatem meritorum, & patris ac filij voluntatem dispensans, quorum omnia non per inuestigationem, sed per vnitatem naturæ nouit. Ipse est de quo Propheta ait: *Sap. 7.* *Spiritus Domini intelligens, multiplex, mobilis, incoinquinatus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens.* Sicut enim lumen tenebras non recipit, sic & spiritus sanctus per naturam habet vt omnium sordium incapax sit. Iste est qui à cogitationibus quæ sine Deo sunt, se alienat. *Sap. 1.* Iste est qui se in animas sanctas infundit, & amicos Dei, atque Prophetas constituit. *Sap. 7.* Nisi ergo quis hunc spiritum sanctum habuerit, nec pater nec filius, quorum est, & cũ quibus vnus est Deus, ad eum venient, & apud eum mansionem facient. *Ioã 14.* Iste est spiritus sapientiæ, qui ideo multiplex appellatur, eo quod multa in se habeat, & per ea omnia vnus est, nec in aliquid eorum quæ operatur, ipse mutatur: sicut imago ex anulo quæ in ceram transit, & anulũ non relinquit. Quod ita esse comprobat Dominus, dicẽs ad Moysen: *Nũ. 11.* *Auferam de spiritu qui est in te, & ponam super illos, vt tecum sustineant impetum populi.* Transfert ergo spiritum, quasi scilicet ignem de igniculo transferat absque detrimento eius vnde sumitur. H Ob hanc ergo incommutabilitatem, & diuersam operationem dictum est à Domino de S. Ioanne Baptista, quod in spiritu ac virtute Eliæ venerit. *Luc. 1.* Iste est, quem Dominus misit in corda nostra clamantem Abba pater: & in quo clamamus, Abba pater. *Gal. 4. Rom. 8.* Vtrumque enim dictum est, & Deum misisse in corda nostra spiritũ clamantem Abba pater: & nos accepisse spiritum, in quo clamamus Abba pater. *Ibid.* Exposuit ergo quod dixit clamantem: hoc est, clamare nos facientem. Iste est spiritus, qui gemitibus inenarrabilibus postulat pro nobis: quoniam quid orare oporteat humana fragilitas ignorat. Quod in se ipso B. Apostolus non tantum verbo nos edocuit, verum etiam suo nobis demõstrauit exemplo, quando quæ circa vtilitatem suam ac perfectionem nesciens, orabat vt

discederet ab eo stimulus carnis qui eum colaphizabat: quem postea ab spiritu ipso sancto eruditus dixit ad virtutum incrementa datum sibi, dum audiuit: Virtus in infirmitate consummatur. Iste est spiritus sanctus, qui in Ecclesia Catholica toto orbe terrarum diffusa omni se gratiarum fonte diffudit. Iste est spiritus oris Domini, qui in fine mundi antichristum potentia sua interficiet. Iste est spiritus sanctus, quem nullus hæreticorum habet: qui licet omnes habere se Christi baptisma putent, tamen nisi venerint ad Ecclesiam Dei, spiritum habere non poterunt Christi. Quod ita esse comprobat B. Paulus Apostolus, dicens: *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius*, & iterum: *Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto.* Quod confirmans B. Ioannes Apostolus & Euangelista dicit: *In hoc cognoscitur spiritus Dei. omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est. Hic est antichristus, quem audistis: quoniam venit. & nunc iam in mundo est*, & iterum: *Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Iesus est filius Dei?* Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus: non in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Et spiritus est qui testificatur, quoniam Iesus est veritas; quia tres sunt qui testimonium dāt in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt.

Iuste ergo eis qui eum sine spiritu sancto Dominum confitentur, dicturus est in iudicio: Quid autem vocatis me Domine Domine, & non fecistis quæ dico? & mecum non colligentes sparsistis populos, & membra mea, pro quibus ego sanguinem fudi meum. Et ideo oblatio hæreticorum, qui spiritum sanctum non habent, non in Dei cultum, sed in dæmonum abominationes proficit. Quicquid enim hæretici in synagogis suis, hoc est, in conuenticulis satanæ loquuntur, non est doctrina Domini, sed blasphemiæ & dæmonum præstigia sunt, Isti enim sunt quibus spiritus sanctus per Esaiam Prophetam dicit populum Iudæorum parasse mensam: *Et parantes*, inquit, *dæmoni mensam, & implentes Fortunæ portionem.* Et ideo tam ipsos quam peccatores, qui semetipsos non diiudicantes temere ad sacrosanctum corpus & sanguinem Christi accedunt, increpat Apostolus, dicens: *non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum.* Sed ad ordinem reuertamur.

Quidquid autem de Spiritu sancto diximus, hoc similiter & de patre & filio communiter & indiuise volumus intelligi: quia sancta & inseparabilis Trinitas numquam aliquid extra se singillatim operari nouerit. Et quo hæc magis perspicua sint, breuiter intimabo. Incarnationem verbi, Trinitas fecit, & tamen non pertinet incarnatio nisi ad verbum. Vocem de cœlo super filium post baptismū Trinitas fecit, & tamen non pertinet nisi ad patrem. Inquit enim: Tu es filius meus dilectus. Descensum itidem Spiritus sancti supra filium in columbæ specie Trinitas fecit, & tamen non pertinet nisi ad spiritum sanctum. Et descendit, inquit, Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum. Quam trium operationem in vnitate manentem comprobat B. Apostolus, dicens: *Diuisiones gratiarum sunt, vnus autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, vnus autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, vnus autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Tria hæc vnam credentibus tribuunt gratiam, quia non ex alia atque alia substantia sunt sanctæ inseparabilis Trinitatis personæ, nec alius operationis. Cum ergo singillatim pater & filius & spiritus sanctus aliqua operari dicuntur, omnia pariter tres personæ operantur. Sapientia enim mundum condidit, spiritus animauit, & iusto pater ordinauit iudicio. Ipse Deus iustitia sua creaturam in varias distribuit formas, & gratia sua ordinante cuncta illius membra incomprehensibiliter disponit, continet, & gubernat. Cuius prouidentiæ gubernatio tam iusta, tam prouida, tam occulta est, vt quæ putatur pœna, medicina sit patienti. Vnus ergo Deus in sancta Trinitate consistens singula hæc operatur.

Quod ipse de se comprobans per Esaiam Prophetam dicit: *Ego Dominus Deus, & non est amplius: ego qui fabricaui lucem, &c.* quoniam non est Deus præter me, hoc est, præter verbum, & spiritum meum, virtutem ac sapientiam meā, quæ in me semper est. Et iterum idem Propheta: *In te Deus est, & non est Deus præter te.* Et alibi: *Et mittet eis hominem qui saluabit eos, iudicans saluabit eos.* Et iterum ex persona patris memoratus Propheta dicit: *Per memetipsum iuraui, nisi egredietur ex ore meo iustitia. sermones mei non auertentur.* Et alibi: *Verbum quodcumque exierit de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, donec compleantur quæcumque volui.* Est igitur filius reuera verbum patris, cum vacuum reuersum non fuerit quia obsides salutis nostræ, id est, veram animam, & verum corpus susceptum in cœlestibus ad dexteram collocauit patris.

Quod ita futurum fore in spiritu Propheta intuens dicit: *Tu enim es Deus: & nesciuimus: Deus Israel saluator: nesciuimus, quia carne velatus.* Et iterum: *Non est species ei neque gloria: & facies eius despecta est. & non est reputata*, vt scilicet humano corpore diuina potentia celaretur. Et alius Propheta: *Et homo est, & quis cognoscet eum?* & iterum: *Hic Deus noster, non reputabitur alius aduersus eum, &: Post hoc in terra visus est, & inter homines conuersatus est.* Et iterum scriptum est: *Homo in plaga existens, & sciens ferre infirmitatem*: verum scilicet corpus hominis per hæc verba, & veram demonstrans animam, qui sciens infirmitates cūctas diuinitate superauit, *Pacificans*, vt inquit Apostolus, *per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis sunt, siue quæ in terris in ipso.* Claret ergo per hæc verba in Dominum Christum, non ex parte veritatem, & in parte mendacium, sed omnem esse veritatem, id est, Dei & hominis.

Sed hoc non intelligit humana sapientia, quam condemnat Apostolus, dicens: *Vt fides vestra non sit in sapientia hominum, quorum Dominus nouit cogitationes, quoniam vanæ sunt: sed in virtute Dei.* & iterum: *Non in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis.* Fides igitur non sit in hominum sapientia, & hæresis non erit. In patre ergo semper filius & spiritus sanctus est. Quod ita esse, ipse filius confirmat, dicens: *Ego & pater vnum sumus.* Vnum dixit, propter naturam deitatis: sumus, propter personarum proprietates. Et iterum: *Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquatis: sed non sum solus, quia pater mecum est.* & iterum: *Opera quæ ego facio, pater in me manens, ipse facit opera.* Ipse est ergo semper in patre filius, qui ad Moysen dicit: *Qui est misit me ad vos.* Ipse est, cui perfecto terrarum orbe adgaudebat pater, quia tantam molem terræ fundasset supra maria, & super flumina collocasset eam, vt elementum grauissimum super tenues aquas eius penderet arbitrio. In stabilitate ergo orbis terrarum, quando illius fundamenta pater firmabat, nullus erat cum eo cuncta componens, præter eos qui erant in eo, id est, filius & spiritus sanctus. Erubescant tandem impij hæretici, qui filium Dei aut spiritum sanctum creaturam dicunt: aut fuisse tempus quando non fuerint; neq; enim temporum conditor habuit aut habet aliquando principium. Quidquid enim filius loquitur, verba sunt patris, verba sunt spiritus sancti. Quidquid spiritus sanctus loquitur, verba sunt patris, verba sunt filij Dei. Ergo vnus Deus qui complet omnia, & in quo sunt omnia, iis verbis sub mysterio sanctę Trinitatis nostitia prędicatur. Ait enim filius: *Spiritus veritatis, qui à patre procedit.* Inquit, A patre procedit, propter originem: inquit, Quē mittam, propter societatem vnitatemque naturæ. Qui filius ab Esaia Propheta in regnantis solio habituque visus est: sed propter consortium maiestatis, vnitatemque substantiæ spiritus sanctus in Propheta est locutus: in Cherubim & Seraphim, vbi ipsa visio facta describitur, ex parte ostenditur Dominus & ex parte celatur. *Duabus siquidem alis velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius. & duabus volabant.* Velantur ergo ea quæ ante mundum fuerūt, & ea quæ post mundum erunt, *quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit.* Ea vero quæ in sex diebus facta sunt, nobis in notitiam per sacram lectionem veneruut. Nos ergo in patre & filio & spiritu sancto non solum vnam operationem, sed & æqualitatem confitemur. Vbi enim eadem operatio, ibi æqualitas, ibi eadem natura, eademq; substātia est. Propterea Dominus inquit (*cum Iudæi persequerentur eum,*

A Ioan. 5 quia non solum soluebat sabbatum, sed etiam filium Dei se dicendo, æqualem se faciebat Deo:) Non potest filius à se facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quod alibi
Ioan. 10 clarius ostendit, dicens: *Ego & pater vnum sumus, & Ego in*
Ioan 14 *patre, & pater in me est.* & iterum: *Pater quod dedit mihi, maius*
Ioan 10 *omnibus est.* &: Nemo potest rapere de manu mea. Statimq;
Ibid. subinfert: *Et nemo potest rapere de manu patris mei.* Si ergo de manu filij, quæ pater dedit nemo potest rapere, & hæc eadem in patris manu sunt, quæ non rapiuntur ab aliquo: liquido comprobatur omnia quæ singillatim Patris & Filij & Spiritus sancti sunt, tribus personis esse communia: & filij manu teneri quæ patris sunt, & patris manu teneri
Ioan 14 quæ filij sunt. Dominus ergo Christus Dei & hominis filius, qui erat semper cum patre & in patre, duobus in scripturis locutus est modis, id est, interdum secundum diuinitatis suæ gloriam, aliquando vero secundum nostræ naturæ hominem susceptum. Pater est in filio, & filius in patre est, in vtroque spiritus sanctus est. Quare licet nobis mysterij sanctæ & inseparabilis Trinitatis confusa
Rom 11 B sit notitia, nostra est tamen confessio. Vnde S. Apostolus iudicia Dei licet incomprehensibilia esse testetur, non tamen ea prorsus inscrutabilia & occulta decernit. Ideo nõ dixit, Impossibilia inueniuntur iudicia Dei, aut numquam apprehensibilia, ne spem penitus inquirentium amputare videretur: sed ait, Incomprehensibilia sunt iudicia Dei: quia quamuis proficiat quis in scientia, & sapientiæ arcana rimetur, tamen creata natura increati substantiam, vt talis est, nunquam potest ad plenum comprehendere. Nam cum de illa aliqua apprehenderit, alia plurimum se rursum offerunt quæstioni, & cum illa perceperit, alia etiam altiora quæque occurrunt. Tanta itaque quærenti inuestigandi materia suggeritur, vt reliquorum perscruta-
Sap 7. Eccl 7 rio obliuione inuoluat etiam priorum scientiam. Vnde & sapientissimus Salomon naturam rerum, hominum cogitationes, stellarum dispositiones, & abscondita quæque cognoscens, imponens mensuram sapientiæ suæ ait:
Eccl. 12. Eccl 9 Psal 10 *Dixi, sapiens efficiar, & ipsa elongata est longe super quam erat: & profunda profunditas, quis inueniet eam?* Et iterum: *Sicut ossa in ventre prægnantis, sic non cognosces opera Dei, quæcumque facit*
C *cuncta.* Et iterum: *Difficiliora te ne quæras sine sensu, & fortiora te ne exquiras cum stultitia.* Et re vera nihil tam verum, nihil
Esa. 53 tam manifestum. Denique scriptum est. *Delicta quis intelligit?* Si ergo delicta sua homines non intelligunt, quanto minus naturam & consilia Dei poterunt inuenire? Quod comprobans Propheta dicit: *Generationem eius quis enarrabit?*

Cap. 11 In hunc ergo vnum Deum patrem omnipotentem credimus, visibilium & inuisibilium conditorem, cuius iudicia atque consilia occulta sunt, iniqua autem num-
Apo: 1 Cor 1 quam. Qui tamen pater sine vllo sibi patre semper pater est: & filius de hoc genitus (cuius generationem humanus sermo edicere non valet) inferior eo esse non potest, quia vt dictum est, verbum, virtus, & sapientia eius est. Deum ergo patrem, Deum fatemur: Deum filium, Dei patris altissimi vnicum, & cum patre ac spiritu sancto vnũ Deum esse confitemur. Cuius licet maiestatem humanus sermo explicare nequeat, incarnationis tamen eius sacrosancta ac veneranda mysteria à S. Gabriele Archangelo,
D sanctam virginem Mariam verbo fœtam alloquente, co-
Luc. 1. gnouimus. Ait enim: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Non ergo hæc generatio, qua de Virgine pro salute nostra natus est, posteriorem eum faciat patri siue tempore siue potestate, quia non est temporalis genitor, vt filio præiudicetur ex tempore: quia æternus pater filium genuit coæternum, nec extrinsecus natum, aut factum, vt hæretici mentiuntur, sed ex propria substãtia patris generatum vera fides habet. Ex Deo ergo vero in quo æternitas & omnipotentia sanctæ & æternæ Trinitatis consistit, verum filium confiteri honorificum est. Et ideo sicut in patrem nos conuenit credere, ita & in filium, quia sicut hic omnino est qui genitus est, ita ille qui omnino genuit. Credimus & in Spiritum sanctum, cuius maiestatem, potentiam, & æqualitatem, quam cum patre & filio possidet, ipso donante iam superius ostendimus,

E procedentem ex patre, & communem cum patre & filio deitatem, operationem, ac substantiam possidentem. Et nos deitatis personas in proprietatibus suis distinguentes, vnitatem tamen sanctę Trinitatis inseparabilem confitemur: quia quod nominibus & personis dirimimus, hoc potestate, & deitate, & vnitate iungimus. Ergo vocabulum sanctæ Trinitatis grande mysterium, & salutare arcanum est. Et ideo quando de spiritalibus nobis sermo est, nihil prorsus est de carnalibus ante oculos cordis proponendum. Sanctæ ergo & indiuiduæ Trinitati lux inaccessibilis, virtus insuperabilis, substantia incomprehensibilis, vita interminabilis est, cui pax sempiterna omnis adsistit, quam nulla vmquam creatura penetrat, nulla cõturbat. Si quis ergo extra patris maiestatem aut filium vocat, aut spiritum sanctũ, videtur in se spem ponere, & auxilium de quasi coæquali sibi petere, id est, de simili, non de superiori natura. Omne enim quod creatum est, quantum ad hoc pertinet, ex eo quod non erat factum est, & simile sibi est. Ergo Domino Christo Deus pater propria
F generatione pater est, nobis autem adoptione voluntaria. Illi pater est per naturam, nobis per gratiam. Illi Deus est vnitate substantiæ, nobis autem munere & potestate. Qui ergo aliud quam hoc tenet, & non ita credit, anathema sancta Catholica & Apostolica Ecclesia pronũtiat.

Cap. 12 Ioan. 15 Spiritus ergo sanctus, ipse est, sicut iam dictum est, qui
Sap. 1. & patris & filij spiritus est. Ipse est qui sicut pater & filius,
Luc. 11. repleuit orbem terrarum. Ipse est qui à filio spiritus bonus
Psal. 50. pronuntiatus est. Ipse est qui à Dauid Propheta spiritus
Psal 32. vt principalis & rectus exoratur. Denique sicut de filio
Psal. 44 dixit: *Rectum est verbum Domini.* & : *Eructauit cor meum verbum*
Psal. 50. *bonum:* ita de spiritu sancto dixit: *Et spiritum rectum innoua in*
Ps 142. *visceribus meis.* & : *Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam.* Ipse est qui futura tanquam præsentia videt. Ipse est qui Domini Christi natiuitatem, miracula, passionem, Iudęorum persecutiones, crucem, mortem, sepulturam, resurrectionem, in cœlis ascensionem, & ad iudicium viuorũ & mortuorum aduentum ante plurimos prænuntiauit annos. Sicut ergo pater sine principio filium habet, sine principio, coæternum, genitum ex se, non post se; ita &
G Spiritum sanctum patri & filio coæqualem. Et sicut pater omnem antiquitatem temporum antecedit æternitate, consumit longæuitate, superat potestate: ita & filium genuit sibi tam in virtute, quam in hac qua diximus, æqualitate consortem. Sed hæc virtus, hæc sapientia, hoc verbũ
Phil. 2. quod filius est, vt verbis vtar Apostoli, *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factum, & specie repertus vt homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus superexaltauit eum, & donauit ei nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.* Ob hoc ergo mysterium filius Dei Christus homo vocatur: quod tamen natiuitatẽ eius secundum carnem, passionem mortemque significat. Et ista mirabilis atque singularis natiuitas, qua Christus homo natus est, de spiritu sancto ex Maria virgine facta est, fides sancti huius Symboli testatur. Hic ergo vnicus in
H Deitate filius, in natiuitate etiam carnali, per quam hominem nostrum vt saluaret assumpsit, vnicus inuenitur. Solus est enim natus ex virgine, quæ nec conceptionem de viro, nec corruptionem sensit ex partu. Recte itaque de sancto spiritu, & Maria virgine secundum carnem eum natum fatemur. Sic etenim & B. Mariæ virgini futurum, vt iam dictum est, Gabriel Archangelus promiserat, di-
Luc 1. cens: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Qui filius Dei & virginis, homo Christus
1. Tim. 2. Iesus pro nostra salute sub Pontio Pilato crucifixus est, & sepultus. Vera igitur caro ex Virgine suscepta est, vera crucifixa, vera sepulta, vera est post tertiam diem resuscitata. Ad viscera namque sacræ Virginis pro suscipienda inde carne, & formando ibi homine, spiritus sanctus opifex & sanctificator accessit, vt coniunctione verbi & hominis à prima formatione perfectus Deus & homo Chri-

stus

A Christus,cum aliis promittitur,aliis prædestinatur.Rapitur Christus,cum aliis nascitur, aliis suffragatur. Rapitur Christus,cum aliis occiditur, à nobis sepelitur. Rapitur insidiantibus,rapitur dormientibus. Habes vbi ipsi
Matth. 28. confessi sunt nos rapuisse,se dormisse, dicentes, *Dicite, Quia*
Ephes.5. *discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus.* Surge igitur qui dormis,ne & tu cum dormis, Christū amittas. Surge qui dormis & exurge à mortuis. Vides mortuos esse qui dormiunt?Et ideo non inuidemus aliis, sed prouidemus nobis. Non enim mortui poterant seruare viuentem.Exurgant vel sero qui dormierunt, etiam
Cant.3. qui Christum perdiderunt. Non sic amittitur Christus,vt
Hier.23. non reperiatur,si tamen requiratur : sed vigilantibus re-
Rom 5. greditur,& exurgentibus præsto est, immo omnibus adest,quia vbique semper est, qui complet omnia. Nulli enim deficit,nos deficimus. Nulli inquam,deficit,super-
Ioan.11. abundat omnibus. Superabundauit enim peccatum, vt superabundaret gratia. Gratia Christus est,vita Christus est,Christus est resurrectio. Qui surgit igitur,inuenit esse præsentem. Rapitur enim regnum cœlorum,cum Chri-
B stus à domesticis denegatur,à gentibus adoratur.Rapitur cum ab illis repudiatur,à nobis colitur. Rapitur cum per hæreditatem non agnoscitur, per adoptionem acquiritur.

SANCTI AMBROSII COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNdum Lucam

LIBER SEXTVS.

ET omnis populus audiens & Publicani iustificauerunt Deum,baptizari baptismo Ioannis. Pharisæi autem & Legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsos,non baptizati ab eo.

C
Matth. 11. APERVIT sanctus Lucas specialibus additis, quod quasi generalibus sanctus Matthæus subobscurum reliquerat. Ille enim ait, *Et iustificata est sapientia à filiis suis.* Primum quæ sit illa sapientia iustificata, hic vide-
1.Cor. 1. mus expressum. Ait enim,*Iustificauerunt Deum.* Deus ergo sapientia est, quia sapientia Dei filius est.Sapientia per naturam, non per profectum. Alia est sapientia virtus Dei patris, alia sapientia virtus animæ. Illa genita est, hæc creata. Alia sapientia auctor operum, alia opus. Opus enim mentis, sapere prudenter, sentire viuaciter. Hæc dona naturæ sunt. Operator autem non creatura est, sed creator; hoc est non naturæ munus, sed munerator naturæ. Iustificatur igitur Deus ipse per ba-
Esai.43. ptismum , dum se homines peccata propria confitendo iustificant, sicut scriptum est, *Dic tu iniquitates tuas, vt iustificeris.* Et iustificatur in eo , quia non per contuma-
Psalm.10. ciam refutatur , sed per iustitiam Dei munus agnoscitur. *Iustus enim Dominus, & iustitias dilexit.* In eo ergo iu-
D stificatio Dei est, si non ad indignos & obnoxios, sed ad innocentes per ablutionem factos videatur & iustos sua munera transtulisse.Iustificemus igitur Dominum, vt iustificemur à Domino. Quid sit iustificari Deum, impen-
Rom.3. sius requiramus. Apostolus dicit, *Sit autem Deus verax,*
Psalm.50. *omnis autem homo mendax, sicut scriptum est. Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Dauid quoque dicit, *Tibi soli peccaui,& malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Ergo is qui peccat, & confitetur Deo peccatum, iustificat Deum cedens ei vincenti, & ab eo gratiam sperans. In baptismate igitur iustificatur, in quo est confessio & venia peccatorum. Non contemnamus igitur sicut Pharisæi consilium Dei. Consilium Dei est in baptismate Ioannis : quis igitur dubitet Dei esse consilium in Christi lauacro ? Hoc est consi- E
lium quod magni consilij angelus reperit , quod nemo
cognouit. Quis enim cognouit sensum Domini ? Ho- Esai.9.
minis consilium nemo contemnit , Dei consilium quis Rom.11.
refutet ? Ergo quasi filij matrem iustificemus, matrem sequamur. Scimus quia mater pro filiis se offert periculo. Matris sapientiæ consilio, matris obediamus imperio.

Ait autem Dominus, Cui ergo similes dicam homines generationis huius : & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus adinuicem, dicentibus, Cantauimus vobis, & non saltastis: lamentauimus,& non plorastis. Venit enim Ioannes Baptista neque manducās panem, neque bibens vinū: & dicitis, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicitis, Ecce homo deuorator, & bibens vinum, amicus Publicanorum & peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. F

Similes sunt pueris sedentibus in foro, &c. Etsi non incongrua hæc puerorum videantur esse personæ, qui leuem corporis motum imprudentia adhuc maturioris grauitatis exercent: tamen ad altiorem sensum referri posse præsumo, eo quod videantur Iudæi nec Psalmis primo, nec Threnis postea propheticis credidisse.Psalmis ad præmia
prouocati,Threnis ab errore reuocati. Cantauit Dauid, Psalm. 136.
vt in salicibus nostra suspenderemus organa. Cantauit & 2 Reg.6.
ipse;& ante arcam Domini non pro lasciuia, sed pro religione saltauit. Ergo non histronicis motibus sinuati corporis saltus, sed impigra mentis & religiosa corporis agilitas designatur. Sed non in triumphis nec in excidiis Iudæorum secuta correctio est,qui diuinæ indulgentiæ muneribus prouocati,leuare mentem,corpus attollere, terrena deserere,cœlestia quęrere debuerūt,& iniuriis captiuitatis attriti, deflere peccatum, quod culpa esset auctor iniuriæ.*Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis.* Bene ab omnibus,quia circa omnes iustitia reseruatur , vt suscep- G
tio fiat fidelium , reiectio perfidorum. Vnde plerique Græci sic habent, *Iustificata est sapientia ab omnibus operibus suis*, quod opus iustitiæ sit circa vniuscuiusque merita ser-
uare mensuram.Bene ergo dicit, *Cantauimus vobis, & non* Exod.15.
saltastis. Cantauit Moyses quando in mari rubro ad transitum Iudæorum fluctus obriguit,vnda circumstetit,eadēque equos Ægyptiorum ascensoresque refusa demersit.
Cantauit Esaias dilecto dilecti vineæ suæ canticum,signi- Esai.5.
ficans asperam flagitiis fore plebem, quæ fœcundis prius
erat virtutibus fructuosa.Cantauerunt Hebræi,quum ve- Dan.3.
stigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus extraque ardentibus omnibus, solos ignis innoxius
lamberet nec adureret. Abacuc quoque cātico publicam Abac 3.
doctus mulcere mœstitiam,prophetauit dulcem Domini fore fidelibus passionem. Cantauerunt ergo prophetæ spiritibus modulis publicæ salutis oracula resultantes. Fleuerunt prophetæ Threnis flebilibus dura Iudæorum
corda mulcentes. Docuit nos scriptura cantare grauiter, Psalm. 46.
psallere spiritualiter.Docuit etiam saltare sapienter, dicē-
te Domino ad Ezechiel, *Plaude manu, & percute pede.* Neq; Ezech.6.
enim histrionicos flexu corporis motus Deus morum cē- H
sor exigeret , aut indecoros strepitus viris plaususque fœminarum imperaret , vt tantum prophetam deduceret ad ludibria scenicorum & mollia fœminarum. Non congruunt resurrectionis reuelata mysteria,& opprobria saltationis exacta. Et sane est quidam proprius bonorum actuum factorumque plausus,cuius sonus in orbem exeat, & bene gestorum resultet gloria. Est honesta saltatio,qua tripudiat animus,& bonis corpus operibus eleuatur,quā-
do *in salicibus organa nostra suspendimus.* Iubetur ergo pro- Psalm.136.
pheta plaudere manu,& percutere pede : iubetur psallere,quia sponsi nuptias iam videbat,in quibus desponsatur Apoc 19.
Ecclesia, Christus adamatur. Et bonæ nuptiæ , quando verbo anima spiritui caro nubit. In his propheta Dauid

nuptiis

nuptiis ludere nos voluit, ad has inuitaunt, quia suos posteros copulabat: & ideo lætior quam cæteri, quasi in ipso actu nuptiarum positus, nos ad celebritatem festi muneris adhortatur, dicens, Psalm.80. *Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob. Sumite psalmum & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara.* Nonne actum quendam prophetæ saltantis aduertis? Denique alibi, Psalm 70. *Psallã tibi in cithara sanctus Israel. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.* Audis citharizantium voces, audis saltantium strepitus? Nuptias crede. Sume & tu citharam, vt pulsata spiritus plectro interiorum chorda venarum, boni operis sonum reddat. Sume & psalterium, vt harmonia dictorum factorumque tuorum concinat. Sume & tympanum, vt organum tui corporis spiritus moduletur interior, factisque operantibus dulcis morum tuorum suauitas exprimatur. Cant.4. Esai.8. Sic psallebat propheta cum diceret, *Veni huc à Libano sponsa, veni huc à Libano.* Hoc canticum cecinerunt pueri, nec audiri sunt. Qui pueri? De quibus dicit, *Ecce ego, & pueri quos dedisti mihi.* Sed hoc canticum non in foro, non in B plateis canebatur, sed in Hierusalem. Ipsa est enim dominicum forum, in quo præceptorum cœlestium iura conduntur.

Rogabat autem illum quidam de Pharisæis vt manducaret cum illo, & ingressus domum Pharisæi, discubuit. Et ecce mulier quæ erat in ciuitate, peccatrix, vt cognouit quod Iesus accubuisset in domo Pharisæi.

Hoc loco plerique pati videntur scrupulum, & serere quæstiones, vtrumnam videantur Euangelistæ duo discordasse de fide, an vero aliquam in dictorum diuersitate, diuersitatem signare voluisse mysterij. Habes enim in Euangelio secundum Matthæum, Matth.26. quia *cum Iesus venisset in Bethaniam in domum Simonis leprosi, accessit ad eum mulier, habens alabastrum vnguenti pretiosi, & recumbente illo fudit super caput eius.* Deinde hic *Pharisæus intra se dicit, quod si esset propheta,* Ibidem. *sciret peccatricem, & vnguentum eius vitare deberet.* Illic vnguento effuso discipuli conqueruntur. C Vtrumque igitur explicãdum est, sed quod scriptorum ordine prius est, priorem quoque ordinem interpretationis accipiat. Venit ergo Dominus Iesus in domum Simonis leprosi. Apparet œconomia, quod leprosum non refugit, non vitat immũdum, vt maculas humani corporis possit abluere. Domus autem leprosi erat in Bethania, quæ per interpretationem, domus obedientiæ dicitur. Omnis igitur locus Bethania, portio autem totius loci domus Simonis. Nonne tibi videtur Bethania mundus hic esse, in quo seruitij obedientis debemus obsequium? domus autem Simonis leprosi terra esse, quæ mundi portio est? Princeps autem sæculi huius quidam leprosus est Simon. Ergo Dominus Iesus Christus ex illis superioribus locis venit in hunc mundum, & descendit in terram. Non erat in hoc mundo sed obediente pietate missus in hunc mundum. Ipse dicit, Ioan.21. *Sicut misit me pater in hunc mundum.* Audiuit ergo mulier ista venisse Christum, intrauit in domum Simonis. Neque enim sanari potuisset hæc mulier, nisi Christus venisset in terram. Et fortasse ideo etiam ipsa ingreditur domum Simonis, quod speciem cuiusdam habeat superioris, animæ Matth 26. scilicet, vel Ecclesiæ, quæ descendit in terram, vt bono o- D dore sibi populum congregaret. Hanc ergo mulierem inducit sanctus Matthæus supra caput Christi effundentem vnguentum: & ideo forte noluit dicere peccatricem. Nam *peccatrix* secundum Lucam *supra Christi pedes effudit vnguentum.* Potest ergo non eadem esse, ne sibi contrarium Euangelistæ dixisse videantur. Potest etiam quæstio meriti & temporis diuersitate dissolui: vt adhuc illa peccatrix sit, iam ista perfectior Etsi enim personam non mutat Ecclesia vel anima, tamen mutat profectum. Itaque si constituas animam fideliter appropinquantem Deo, non peccatis turpibus & obscœnis, sed pie seruientem Dei verbo, 1.Cor.11. habentem immaculatæ fiduciam castitatis, aduertis quod 1.Cor.2. ad ipsum Christi caput ascendat (*caput autem Christi Deus est*) & odorem meritorum spargit suorum. *Christi enim bonus odor sumus Deo.* Matth.21. Deum quippe honorat bonum fragrans odorem vita iustorum. Si hæc intelligas, videbis hanc fœminam, videbis plane beatam, vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium nominari, nec eius vnquam memoriam exolescere, eo quod super caput Christi bonorũ fragrantiam morum, iustorumque factorum effudit vnguentum. Coloss.2. Ibidem. Qui accedit ad caput, nescit extolli, sicut ille frustra inflatus mente carnis suæ, & non tenens caput. Sed qui caput non tenet Christi, vel pedes teneat: quia corpus vnum copulatum & subministratum crescit in augmentũ Dei. Altera igitur est illa, vel persona vel profectu, quæ propinqua nobis est. Nondum enim peccatis nostris renuntiauimus. Vbi sunt nostræ lacrymæ? vbi gemitus? vbi fletus? Psalm 94. *Venite adoremus & procidamus ante Deum, & ploremus ante Dominum qui fecit nos:* vt saltẽ ad pedes Iesu venire possimus. Nondum enim possumus ad caput: quia peccator ad pedes, iustus ad caput.

Attulit alabastrum vnguenti: & stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. F *Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se dicens, Hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est.*

Habet & quæ peccauit vnguentum. Defer mihi & tu post peccata pœnitentiam. Quocumque vel in domum immondi, vel in domum Pharisæi audieris iustum venisse, contende præripere hospitis gratiam, præripere regnum cœlorum. Matth.11. *A diebus enim Ioannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud.* Vbicumque audieris Christi nomen, accurre: in cuiuscumque interiorem domum Iesum intrasse cognoueris, & ipse festina. Cùm reperis sapientiam, cum reperis iustitiam in alicuius penetralibus recumbentem, accurre ad pedes; hoc est, vel extremam partem quære sapientiæ. Luc.8. Noli fastidire pedes: fimbriam illa tetigit, & sanata est. Lacrymis confitere delicta, dicat de te quoque iustitia illa cœlestis: G *Lacrymis suis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit.* Et fortasse ideo non lauit pedes suos Christus, vt eos lachrimis nos lauemus. Bonæ lacrymæ, quæ non solum nostrum possunt lauare delictũ, sed etiam verbi cœlestis rigare vestigium, vt gressus in nobis eius exuberent. Bonæ lacrymæ, in quibus non solum redemptio peccatorum, sed etiam refectio est iustorum. Iusti enim vox est, Psal.41. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte.* Et si ad caput Christi accedere non potes, tangat pedibus Luc.8. suis caput tuum Christus. Et fimbria eius curat, & pedes curant. Expande capillos, sterne ante eum omnes tui corporis dignitates. Non mediocres capilli sunt, qui possunt tergere pedes Christi. Iudic.16. 1.Cor.11. Testatur hoc ille, qui quamdiu capillos habuit, vinci nequiuit. Denique & mulierem decaluatam orare non decet. Habeat plane capillos quibus Christi circumuoluat vestigia, quibus suæ criniculis pulchritudinis & decoris sapientiæ pedes tergat, vt extremo saltem rore diuinæ virtutis humescant, figat iustitiæ pedibus oscula sua. Non mediocris hæc meriti est, de qua potest dicere sapientia, *Ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos.* Vt aliud nisi sapientiam loqui nesciat, vt aliud nisi iustitiam diligere nesciat, vt aliud nisi castitatem libare nesciat, vt aliud nisi pudicitiam osculari nesciat. H Osculum enim mutui amoris indicium est: osculum pignus est charitatis. Beatus qui potest & oleo vngere pedes Christi. Denique adhuc Simon non vnxerat, sed beatior quæ vnxit vnguento. Esai.53. Multorum enim florum in vnũ collecta gratia spargit odorum varias suauitates. Et fortasse istud vnguentum non alius possit nisi Ecclesia sola deferre, quæ diuersi spiraminis innumerabiles flores habet: quæ merito speciem accipit peccatricis, quia Christus quoque formam peccatoris accepit. Et ideo nemo tantũ potest diligere, quantum illa quæ in pluribus diligit. Nec Petrus ipse qui dixit, *Domine, tu nosti quia diligo te.* Nec Petrus ipse qui doluit quia interrogatus est, Ioan.21. *Amas me?* Quod enim manifestum erat, dolebat quasi incognitum quæri.

Ergo

A in resurrectionem iudicij; & opprobrium & confusionẽ sempiternam. Quod ita futurum comprobat B. Apostolus dicens: [1 Cor. 5] *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum.*

[Esa. 24] Tunc enim secundum vaticinium Esaiæ Prophetæ, nulla erit diuersitas inter nobilem & ignobilem, sacerdotem & populum, seruum & dominum, ancillam & dominam eius, diuitem & pauperem, fœnerantem ac fœnus accipientem, inter vendentem & ementem. Omnes enim ex æquo stabimus ante tribunal Christi: nec erit personarum acceptio apud Deum. [Rom. 14] [Eph. 6] Quod & S. Iob eisdem [Iob 3.] propemodum verbis enuntiat, dicens: *Paruus & magnus illic est, & seruus non timens dominum suum.* [Ioan 5.] Et saluator in Euangelio [Heb. 2] (cui omne iudicium propter gloriosam passionem [Luc 10.] hominis suscepti traditum est) pleno sermone testatur, dicens: *Filius enim hominis venturus est cum Angelis sanctis in maiestate patris sui: & tunc reddet vnicuique secundum opera eius.* Hæc ergo omnia futura sunt: quia quod futurum est, [Osee 12.] per prophetas Dominus loquutus est, qui dicit: B *Ego visiones multiplicaui, & in manu prophetarum assimilatus sum.*

[Cap 29] [Esa. 01.] Ad incarnationis sacramentum se vergens alter propheta miratur, ac dicit: [Esa. 24] *O custos, quid de nocte?* & alibi: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi.* Quasi diceret: Cum propheta hæc audissem, quod videlicet Deus maiestatis induturus esset carnem, & vaticinium meum expiendum esse prospicerem, loquutus sum mihi interno cordis affectu, quia non possum cuncta narrare quæ cerno.

[Luc. 10.] Hæret lingua faucibus meis, vox dolore ac pauore cõ[Iob 7.]cluditur, quod tãta mysteria ante oculos versantur meos. Video enim præsentia, quæ futura sunt intelligo: quod custos Samaritanus ille est qui hominis illius curam egit, qui de Hierusalem descendens in Hiericho, incidit in la[Esa. 21.]trones. Iste est custos, cui B. Iob dicit: *O custos hominum, quare posuisti me contrarium tibi? Sum autem tibi onus? Et cur non fecisti iniquitatis meæ oblivionem, & purificatione peccati mei?* [Ps. 120.] Iste est custos qui dicit: *Steti per totum diem, & super castra steti tota nocte*, & de quo Propheta dicit: *Ecce non dormitabit, ne*C*que obdormiet qui custodit Israel.* Propter vocabula ergo, & quia personæ in eis plurimæ, ac parabolæ sæpius commutantur, obscuri sunt Prophetæ. Sed nunc iam ad ordinem reuertamur.

[Cap 00] [1. Cor 15.] Solent igitur nobis hæretici, qui carnis negant resurrectionem, illud B. Apostoli testimonii opponere, quod dicit: *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*, reticentes il[Ibid.]lud callide quod sequitur. Cum enim dixisset: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, sequitur ac dicit: Nec [Ibid.] corruptio incorruptelam possidebit. Hæc vero dicta sunt non quo dispereat natura corporum sanctorum, sed quo corruptibile hoc induat incorruptionẽ; sicut idem comprobat Apostolus dicens: *Sic & resurrectio mortuorum, seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: se*[Nu 17]*minatur corpus animale, surget corpus spirituale.* [1. Cor. 15.] Isti sunt enim quatuor ordines resurrectionis, qui virga illa sacerdotali, quæ in tabernaculo Domini floruit, præfigurabantur. Sic [Leu. 26] ergo accipiendum est, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*: quemadmodum illud accipiendum est, quod com- D minatur Dominus populo peccatori, dicens: *Ponam cælum quod super vos est, sicut ferreum, & terram quam calcatis, sicut* [Luc 24] *aneam.* Non quod elemẽtorum natura mutetur, sed quod per æs & ferrum pœnarum magnitudo monstretur. Veram autem resurrectionem futuram in semetipso nobis Dominus Christus manifestauit, qui tertia die resurgens à mortuis, typos clauorum, lanceæ vulnus discipulis dubitantibus demonstrauit.

[Cap 21.] Non ergo contemnamus carnem nostram, male & luxuriose viuendo, in qua Dominus noster Christus & na[Deu. 4.]tus & passus est, & resurrexit. [Heb. 12.] Non despiciamus lutum carnis nostræ, quod in Domini Christi deitate, quæ ignis est, excoctum in testa purissima regnat in cœlis. Hinc sine Apostolus dixit: *Etenim Deus noster ignis consumens est.* Deus noster ignis dicitur, sed viuus, diuinus, & æternus, qui non istas materias corporales consumit, sed conscientias peccatorum purificat, & in sui charitate corda nostra E succendit. [Ps. 103.] Et ideo etiam Angeli, qui pleni sunt charitate, [Luc. 12.] ignis appellantur: immo & sancti quique, qui illo accensi [Ibid.] sunt igne, de quo Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram,* [Rom. 12] *& quid volo nisi vt accendatur?* & iterum: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.* De quo & Apostolus ait: *Spiritu feruentes.* Ergo diuinus sermo igneus est, & feruens. Quod ipse Dominus comprobat, dicens ad Hieremiam prophetam: *Ecce ego dedi verba mea in os tuum ignem.* [Hier. 5.] Quem ignem intra se propheta ipse exæstuantem declarat: *Factum est*, inquit, *quasi ignis ardens, comburens in ossibus meis.* [Ibid.] Quod ergo dictum est: Deus noster ignis con[Deu 4.]sumens est: non quod Deus, qui spiritus est, ignis sit: sed [Ioan 4.] quod iustos illuminet, sustinentibus vero pœnam ignis esse videatur. Hoc de eo quod dictum est: *Deus noster ignis consumens est*: nunc ad ordinem reuertamur.

[Cap. 22] Quomodo ergo resurrectio carnis negatur, cum mul[Ps 15.]to ante tempore per Prophetam ex persona sua Domi[Act. 2.]nus Christus dixerit, *Caro mea requiescet in spe.* & in alio loco [Esa 66.] scriptum sit: *Caro eius non vidit corruptionem.* & iterum: [Esa. 57.] *Erit in pace sepultura eius, ablata est de medio.* & iterum: F *Veniet omnis caro vt adoret in conspectu meo in Hierusalem.* hoc est, in cœlo, [1 Tim. 2.] aut in omni loco, vbi corruerit, aut sepulta fuerit: secundũ [Iob 9.] illud Apostoli: *Volo viros orare in omni loco, leuantes mundas manus.* Si enim sol, qui creatura est, cui præcipitur vt oriatur, in omni orbe terrarum videtur, ac radios suos ostendit: quanto magis creator & omnipotens Deus omnem credendus est penetrare & implere locum? Hinc Propheta dicit: [Ps. 118.] *Quo ibo a facie tua? si descendero in infernum, ades, &c.* [Esa. 06.] Si ergo omnis caro adoratura est Dominum, è contrario cadauera virorum, qui præuaricati sunt in Deum, æternis tradentur ardoribus: in vtraque parte vere carnis erit resurrectio. Et ideo nec ad dexteram, nec ad sinistram ab hac sancta & Catholica fide declinandum nobis est, id est, vt nec Iudaicum, nec hæreticum errorẽ sequamur. Quorum alij qui carnales sunt, solam diligunt carnem: alij ingrati beneficiorum Dei, habere detractant quod Dominus Iesus Christus & natus habuit, & resurgens possidet in æternum. Hæc enim vera resurrectio, quæ sic gloriam tribuit carni, vt non auferat veritatem, sicut iam dictum G est. Denique dicit Apostolus: [1 Cor. 15.] *Corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem.* & iterum: [2 Cor. 5] *Nolumus expoliari, subaudis carnem: sed superindui cupimus gloriam, quæ de Deo est.* [Ibid.] & iterum: *Si tamen vestiti, & non nudi inueniamur: vt deuoretur quod mortale est a vita.* Nemo vero superinduitur, nisi qui ante vestitus est: sicut & Dominus noster, qui in monte transfiguratus est in gloriam. [Matt 17.] Tunc Moysen & Eliam ad testimonium exhibuit suum, cuius non solum vestimenta, sed & facies fulgebat vt sol. Vbi autem facies exprimitur, æstimo quod & cetera membra conspecta sint.

[Cap 21] Ad hanc vero claritatem iusti omnes in resurrectione [1. Ioa 3] transformabuntur: probante hoc Ioanne Euangelista, ac dicente: *Charissimi, nunc filij Dei sumus.* & nondum apparuit quod erimus. Scimus autem quod cum apparuerit similes ei erimus. [Ps. 16] Et iustus dicit: *Ego autem cum iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor dum manifestabitur mihi gloria tua.* [Dan. 12] Resurgent ergo corpora nostra aut ad gloriam aut ad pœnã in æternum mansura. [Apo 11.] Cuius testes sunt Elias & Enoch, H qui per tot annorum curricula, & vsque ad secundum Domini aduentum Christi, in carne permanebunt. [Iob 9.] Quod ita [Iob 19] esse comprobat B. Iob dicens: *Scio ego quod æternus est, qui soluere me debet, super terram suscitare pellem meam, quæ tolerat hæc.* A Domino enim hæc mihi confecta sunt, quæ ego mihi conscius sum, quæ oculus meus vidit, & non alius, omnia autem mihi consummata sunt in sinu. Erubescant ergo nunc impij hæretici, qui aereum simulatorium, aut phãtasticum corpus Deum fuisse, aut corpus nostrum futurũ esse, aut μετεμψύχωσιν mentiuntur.

[Cap 24] [Iob 7. & 17.] Satis est enim impium & iniustum, vt Iob qui oculis suis vulnera conspexit sua, & putredines ac vermes corporis sui proprijs palpauit manibus, in alia dicatur aut carne aut anima resurgere. Quod vero de Beato Iob diximus, hoc de Petro, hoc de Paulo & de omnibus sanctis, qui diuersis pro Deo tormentis animas posuerunt suas, intelligi-

tinus. Quæritur sane illusorie ab hæreticis, verum in resurrectione diuersitas erit sexuum, id est, an fœminæ à viris distinctæ resurgent. Ignorant perditi, non vident cæci sententiam Domini dicentis: *Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos.* Ergo ibi erit diuersitas sexus. Nec mirum, quia vbi vera caro, ibi distinctio membrorum & personarum. Vbi vero talis distinctio, ibi proculdubio Ioannes, Ioannes est, Maria, & Maria est.

Veræ ergo carnis resurrectio, sine tamen operibus carnis erit: quia sicut veritas ait: *In resurrectione neque nubent, neque nuptui tradentur, sed erunt omnes sicut Angeli Dei in cœlo.* Similitudo autem Angelica nobis promittitur, non substantia carnis negatur. Nam quando dicitur. Neque nubent, neque nuptui tradentur, de his dicitur, qui possunt nubere, & tamen non nubunt. Nam si hic in ista miserabili vita, quæ pirateriuin est super terram, multi propter regnum cœlorum semetipsos castrantes non nubunt: nec viri tantum, sed & fœminæ hoc ipsum CHRISTO iuuante faciunt: quanto minus talia hæc in illa beata vita nedum fieri, sed nec cogitare licebit? Rectum ergo & Catholicum est, vtrumque sexum in carnis resurrectione, sine sexus operibus resurrecturum confiteri: cum vt iam dictum est, adhuc in hac vita positi nitamur cum Dei adiutorio opera carnis, quæ contra spiritum concupiscit, non implere: probante hoc Apostolo, ac dicente: *Vos in carne non estis, sed in spiritu* & iterum: *Ergo fratres, debitores sumus non carni*, vt secundum carnem viuamus. Negando vero eos in carne, quos in carne esse constabat, non carnis substantiam, sed peccata, id est, opera carnis damnauit. Et iterum: *Vt absorbeatur quod mortale est à vita.* Quia licet exterior homo noster corrumpatur, interior tamen de die in diem renouatur. Quod quidem non solum in regno cœlorum, & in baptismate, sed etiam in pœnitentibus quondie fieri conspicimus, in quibus carnis interitus ad profectum cedit spiritalem. Ergo nec opera carnis erunt, nec augmenta membrorum, nec capillus crescet aut vnguis: sed omnes in virum perfectum, qui CHRISTVS est, & in mensuram ætatis plenitudinis eius resurgemus. Nec mirum: nam si patribus in eremo constitutis per quadraginta annos non capilli, non vngues creuerunt, aut calciamenta attrita sunt: in regno cœlorum, vbi aufugiet dolor & gemitus & tristitia, huiusmodi quæruntur? Hoc quam impium sit, fidelis quisque intelligit.

Verum aduersus hanc tam certam, tamque firmam doctrinam, nec non tam clara & omni prorsus virtute suffulta documenta solent hæretici illud Apostoli nobis opponere, quod scriptum est: Non omnis caro eadem caro, sed alia caro hominis, alia pecoris, alia volucrum, & cetera quæ ibi sequuntur, non intelligentes, homines perditi, beatum Apostolum de humani corporis dignitate in resurrectione, non de carnis differentia dixisse. Alia namque est caro hominis, id est serui Dei, alia pecoris, id est, ethnici, & peccatoris, atque hæretici: *qui cum in honore esset sanguine redemptus Christi, non intellexit, sed comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*: alia volucrum, id est martyrum, qui ad cœlestia pennis Spiritus sancti subuecti conscendunt: alia piscium, id est, qui per salutaris baptismi aquam ad cœlestem vitam adsumuntur: alia gloria solis, id est Christi: alia gloria lunæ, id est Ecclesiæ: & alia gloria stellarum, id est seminis Abrahæ, & eorum qui se per fidem & bona opera in filios eius cooptantur. Stella enim ab stella differt in claritate, vt Apostoli à prophetis. Isti quia cupierunt videre & audire Christum: illi autem, quia viderunt & audierunt eum. Sunt denique, inquit, & corpora cælestia, id est Christianorum, & terrestria Iudæorum. Postremo autem, vt omnium resurrectionem ostenderet, sic conclusit sententiam suam, dicens: *Sic erit & resurrectio mortuorum.* Quod vt facilius possit intelligi, nostræ transmutationis quæ in hoc sæculo fit, ponamus exempla. Infans cum in puerum creuit, puer in iuuenem, iuuenis vero in virum, & vir demum in senem, nequaquam per singulas ætates perit, sed semper ipse idem est qui fuit. Ætas enim in his transmutationibus variatur, non autem natura perit. In illa vero æternitate cælesti, vbi sol iste ac luna septuplum lucebunt, diuersitates non erunt ætatum. Ibi enim nec infans nec senex, nec paruus nec magnus erit, qui non impleat dies suos, vtpote filius resurrectionis, & in mensuram non perueniat ætatis plenitudinis Christi: hoc est, vt nec desint alicui annorum spatia, nec supersint. In illo denique die cum ætas fuerit vna cunctorum, sanctus & peccator erunt simul resurrectione perfecti, nec inter se variabunt tempore nec ætate, sed alius ad præmia æterna, & in centuplum bona recipienda, alius ad perpetua supplicia pertrahetur. Quamuis vero in genere humano aliter & aliter nascantur homines, in carnis tamen resurrectione vna omnibus & similis erit naturæ resumptio. Aliter enim Adam, aliter Eua, aliter Cayn & Abel, & ceteri homines nati sunt, in diesque nascuntur. Aliter quoque homo Iesus Christus, qui est mediator Dei & hominum, natus est. Licet, inquam, diuersis homines nascantur exordiis, vna tamen hominis natura non variabitur in resurrectione carnis, omniumque membrorum. Nam omnis caro, omniaque membra eadem vnaque fore Domini sententia declarabantur; cum de illo homine loqueretur, qui non habuit vestem nuptialem, quæ vna erat, nec seruauit illud mandatum: Omni tempore munda sint vestimenta tua, quem manibus pedibusq; constringi iussit, & ne recumberet in conuiuio tolli, ne sederet in solio, ne staret ad dexteram Dei: *sed mitti in gehennam ignis, vbi erit,* inquit, *fletus & stridor dentium.*

Porro de capillis nostris dubitare satis ridiculum est, quos Dominus dinumeratos esse significauit. Frustra enim dicuntur numerati, si aliquando perituri sunt. Sed nō pereunt, quia in similitudine Christi cum omnibus membris resurrecturi sumus. Denique si in isto igne temporali qui omne quod accipit, absumit, omnipotens Deus potentiam suam in trib. pueris ostendit, qui in camino ignis ardentis capillos eorum intactos reseruauit, in resurrectione capillos nostros non resuscitabit? Resuscitabit plane sine aliquo augmento vel detrimento. Nulla ergo in resurrectione mortuorum varietas aut deperditio erit, sicut nunc fragilis in nobis est carnis infirmitas, quæ sui oneris mole deprimitur, fucatur, fœdatur, cæcatur iniuriatur, vulneratur, lauatur, moritur, corrumpitur, & in terrā ac puluerem reuocatur. Sed in die iudicij in simplici natura primi Adæ, atque in secundi gloria reformabitur. Vera tamen in carne resurrectio mortuorum, atque diuersitas sexus erit, sine opere carnis & sanguinis. *Veniet* (ait Euangelista) *hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audiēt vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt. &c.* Audiēt quippe auribus, & procedent pedibus: sicut Lazarus, & omnes quos Saluator suscitauit. Ipsi ergo procedent de monumentis, qui in monumentis illati fuerunt. Veniet autem omnis caro non solum de terra, sed etiam de mari, sed de fluminibus, vt videant salutare Dei. Mandabit enim piscibus maris & fluminum, ac bestiis terræ, & volatilibus cœli, & eructabunt ossa & carnes omnium mortuorum, vt resurgant alij in vitam æternam, alij in opprobrium & confusionem sempiternam. *Tunc videbunt iusti impiorum pœnas atque cruciatus: quoniam vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. & erunt in visione omni carni.* Cum igitur firmissimam hanc spem habeamus, sicut exhibuimus membra nostra famulari immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeamus ea obedire iustitiæ sanctificationem vitæ, vt in nouitate vitæ ambulantes, vita Domini Iesu manifestetur in carne nostra mortali propter spiritum eius habitantem in nobis: & resurgentes à mortuis, in eius imaginem à claritate in claritatem transformemur. Iustum est ergo, & vere iustum, vt qui semper mortificationem Christi in corpore nostro circumferimus, vita quoque eius in corpore nostro manifestetur: spoliantes nos, sicut dicit Apostolus, veterem hominem cum actibus suis: erroris nempe tunicam, ac peccati pallium non requiramus, sed nouum qui Christus est, induamus hominem: imitantes sponsam eius nocte dicentem: *Exui me tunicam meam, quomodo induam eam? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

Hunc

A [*Cap. 27 Hier. 18.*] Hunc ergo maiestatis ac potentiæ opificium, id est, resurrectionem, figulus ille facit, qui per Hieremiam prophetam ad populum loquitur peccatorem, dicens: Si sicut figulus iste non potero facere vos domus Israel, dicit Dominus? [*Exo. 4.*] Qui etiam hanc mirabilem maiestatis suæ potentiam in manu Moysi ostendit: quandoquidem in lepræ candorem confestim illam mutauit, mox colori pristino restituit. Sed & ipsum resurrectionis vocabulum aperte significat, non aliud esse quod moritur, & aliud quod resuscitatur. [*Luc. 10.*] Quod enim in homine moritur, hoc & viuificatur. Ita ergo secundum resurrectionem mortuorum id quod erat, resurgit. Vulneratus denique Hierichuntinus ille continuo fertur ad stabulum, & delictorum plagæ per Samaritani illius gratiam miserentis immortalitate sanātur. [*Cant. 8. Cant. 5.*] Prophetia ergo quæ iam suspensa pendebat, vere in Domini Christi carne completa est, quā Spiritus sanctus nos cupiens docere locutus est. Ait enim: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum, delicijs affluens?* & iterum: *Fratruelis meus candidus, & ruber.* Ruber ex incarnatione, candidus ex diuinitate. [*Apoc. 6.*] Quod ita esse comprobat B. Ioannes Euangelista, cum dicit: *Quia equus super quem sedebat Dominus, ruber erat*; corpus significans, quod ex sancta Virgine assompsit. B Cui in cœlos ascendenti dicitur: Quis iste qui venit ex Edom, fuluor vestium de Bosra? [*Esa. 63. Ibid.*] &: Quare tua rubra vestimenta? & indumenta tua quasi calcati torcularis? Et est sensus: Quis est iste qui ascendit è terra, cuius vestimenta sanguine sunt respersa? Illud autem quod in Zacharia propheta dicitur: [*Zach. 1. Zach. 6. Apoc. 52. Ibid.*] *Quia sequebantur eum equi variorum colorum*: id est, qui vel martyrio rubri, vel sturnini in volatu: hoc est, varij in virtutibus, vel candidi in virginitate monstrantur. Quod autem equus iste rufus, albus denuo à S. Ioanne describitur, diuinitatis immortalitas, & incorruptio eius ostenditur. Et idcirco omnis qui eum sequuntur, candidis non solum vtitur vestibus, sed etiam equis sedet incorruptis, videlicet immortalibus corporibus. [*Apoc. 3. Apoc. 4. Ioan. 1.*] Et ideo hunc omnes sancti ipso iuuante imitantur, quia vestimenta sua non coinquinant, ac virgines gratia ipsius donante permanent. Et ideo in albis vestibus, vt dictum est, *erunt, sequentes Agnum, qui tulit peccatum mundi quocumque ierit.*

C [*Cap. 18. Ioan. 6.*] Totum ergo hominem, sicut dictum est, filius Dei suscepit ex Virgine, totum pariter & integrum resuscitabit, id est, animam & corpus: adimplens sententiam suam, qua ait: *Omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo, sed resuscitabo illud in nouissimo die.* Quod dictum tam de se quam de membris suis Dominum Christum dixisse intelligimus, qui suo & membrorum suorum ore in omnibus sanctis loquitur libris. [*Eph. 5. Zac. 12. & Apoc. 1. Ioan. 19. Act. 1.*] Clamat ergo ad Dominum & caput in corpore, & corpus in capite: hoc est, & Ecclesia in Christo, & Christus in Ecclesia: quia in nullo membra à capite, neq; caput separatur à membris. Tunc ergo videbunt eum aduersarij eius qui eum compunxerunt; & clamauerunt: *Tolle, tolle: crucifige crucifige eum.* Tunc Angelorum vaticiniū complebitur, qui stupentibus Apostolis dixerunt: *Viri Galilæi quid statis aspicientes in cœlum?* sic namque veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Sed hoc sane quærendum est, vtrum post resurrectionem comesturi sumus ac bibituri in regno cœlorum, sicut & Dominus post resurrectionem, vt verum corpus ostenderet, comedit ac bibit: aut sicut Lazarus, & ceteri quos suscitauit. D [*Luc. 8. Ioan. 12. Luc. 24. Cant. 5. Ibid. Act. 10.*] Comedit enim Dominus vt veritatem corporis ostenderet, & dubitantes Apostolos confirmaret, qui eum spiritum aut phantasma putabant. Comedit autem fauum mellis, vt prophetiam impleret, quæ ex persona eius loquitur, dicens: *Comedi panem meum cum melle meo*, &: *Comedite amici & bibite, & inebriamini vicini.* Ad hanc ergo consummandam prophetiam, & verum corpus manifestandum post resurrectionem comedit Dominus ac bibit, probante hoc B. Apostolo Petro, & dicente: *Hunc Deus suscitauit à mortuis tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo*, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui mādicauimus ac bibimus cum eo, postquam resurrexit à mortuis. [*Apoc. 9. 1. Cor. 2.*] Nobis vero post resurrectionem cibus verbum, & visio Dei, & laudes eius, & Alleluia erunt, & illa *quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit* E *Deus diligentibus se.* Non ergo post resurrectionem manducandum nobis ac bibendū est, nec incorrupta & immortalia corpora alimoniis sustentanda terrenis sunt. Alioquin vbi cibi, sequuntur & morbi, & cætera quæ in isto sæculo perpetimur.

[*Cap. 20. Ioan. 20. Luc. 24.*] Sicut autem veram carnem Dominus suscepit, & sicut vere passus est, ita & vere resurrexit, & vere post resurrectionem manus & latus ostēdit discipulis, ita & vere mānducauit, vere pedibus ambulauit, & vera lingua cum omnibus Apostolis, & cum Cleopha & Amaon locutus est, & vero cubitu cum eis recubuit, & veris manibus accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrexit illis. [*Ibid.*] Quod autem ex oculis eorum colloquens repente euanuerit, diuinæ virtutis fuit, non vmbræ aut phantasmatis: alioquin & ante passionem cum tenuissent & eduxissent eum de Nazareth, vt præcipitarent de supercilio montis, super quem ciuitas eorum posita erat, dubium erit quod transierit per medium illorum, id est, quod lapsus fuerit de manibus eorum. [*Luc. 4.*] Aut numquid carnem non habuit, qui flagellum de fune fecit, & peccatores eius inimicos ad vnum de templo eliminauit? [*Ioan. 2. Ioā. 20. Luc. 24. Philost.*] vbi omnibus diuinitatis eius potentia claruit. F Illud autem quod post resurrectionem ad discipulos clausis ingressus est ianuis, eiusdem virtutis fuit; cuius & vt ex eorum oculis euanuit. [*Lemn. li. 8. c. 2.*] Dicunt autem homines sæculi huius, quod Apollonius magnus cum ante Domitianum Imperatorem in consistorio staret repente non comparuit. [*Plin. li. 8 natu. hist. c. 11. Mat. 14.*] Hæc tamen nos diximus, non quo magnum dæmone repletum Domino Christo compararemus, sed vt hæreticorum insaniam reiiceremus. Nam quod mago licuit (si tamen verum est) Domino nostro nō licebit? Linceus, vt fabulæ ferunt, videbat vltra parietem: Dominus Christus clausis ostijs nisi phantasma fuerit, intrare non poterit? qui certe & ante resurrectionem pendulo super mare ambulauit incessu, & hoc ipsum Apostolo præbuit Petro, qui vt fidei infirmitate super aquas ambulare cœpit, ita eadem mox labēte mergi cœpit, & mergi potuisset, nisi eum citius dextera Domini continuisset. Aquilæ & vultures transmarina cadauera sentiunt; Saluator Apostolos suos nisi ostia aperuerit, non videbit? [*Esa. 40.*] G Ad postremum dicas velim mihi, quid maius sit, an tantam terræ magnitudinem pugillo appendere, & cœlum palmo, & aquas manu, & rupes statera metiri: an Deum trāsire per clausam creaturam? [*Mat. 4.*] Creatori quod maius est tribuis, & quod minus est inficiaris? Petrus Apostolus, vt iā dictum est, super aquas ambulauit, & graui & solido corpori mollis vnda nisi paululum dubitasset, non cessisset: & tu Deum calumniaris, quare clausis ingressus sit ostiis? Paululum ergo fides Petri dubitauit, & statim naturam suam corpus agnouit, vt nos sciremus super aquas non pondere corpus ambulasse, sed fide.

[*Cap. 30.*] Noli ad iudicium tuum Domini potentiam magorum præstigiis aut æquare, aut inferiorem facere, vt videatur fuisse quod non fuit: vt putetur comedisse sine dentibus, fregisse panem sine manibus, ambulasse sine pedibus, locutum fuisse sine lingua, latus monstrasse sine corpore. Et quomodo (inquies) non cognoscebant eum in itinere, si ipsum habebat corpus q ante passionē habuit? [*Luc. 24. Ibid. Ibid.*] Erras, n &, multū erras, qui non audis Euangelistā dicentē: *Qui oculi eorū tenebantur ne eū agnoscerent.* Et paulo post: *Aperti sunt*, inquit, *oculi eorum, & cognouerunt eū.* H Numquid in tantū desipis, vt alium eum fuisse dicas quando cognoscebatur, & alium quando non cognoscebatur. Sed vnus atque idem vtrobique fuerat. Nam cognoscere eum & non cognoscere, videntium oculis fuit, non eius qui videbatur; vt vaticinium S. Hieremiæ Prophetæ compleretur, quo ait: [*Hie. 14.*] *Quare factus es sicut aduena in terra, & quasi indigena diuertens ad diuersorium?* Denique vt scias errorem qui versabatur in medio, non corporis Domini, sed oculorum fuisse clausorum: [*Luc. 24. Ioan. 20. Ioan. 11.*] *Aperti sunt*, inquit, *oculi eorum & cognouerunt eum.* Nā & Maria Magdalene, quamdiu viuum quærebat inter mortuos, non agnoscebat Iesum. At vbi eum inter viuos agnouit, illico Dominum confitetur. In naui etiam vna omnibus discipulis positis Iesus stabat in littore; ceteris autem non agnoscentibus eum, Ioannes prior agnouit eum, dicens: *Dominus est.* Decebat re uera, & satis con-

[A] congruum erat, vt virginitas virginale prius agnosceret corpus.

[Cap 31. Ioan. 21] Idem ergo erat, & non idem ab omnibus videbatur. Idcirco subiungens Euangelista dixit: *Et nemo discumbentium audebat eum interrogare. Tu quis es? scientes quod Dominus est*; hoc est, quia vescentes pariter ac bibentes cum eo hominem verum ac Deum videbant: non tamen quod alter Deus, alter homo esset, sed vnus atque idem esset filius Dei, & filius hominis. Cognoscebatur enim vt homo, adorabatur autem vt Deus: complens illud quod ei ipse Dominus precatus fuerat dicens ad patrem [Ioan. 17]: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Dignum ergo est, & satis dignum vt caro hominis cœlis insereretur, cuius habitator Deus esse dignatus est: nec potest videri hominem citra meritum factum esse incolam cœli, cuius regionem non est dedignatus spiritus [Ioan 4], qui Deus est, habitare. Iustum ergo fuit, vt corpus in quo Deus habitando terram visitare dignatus est, per quod nostri particeps factus est, ad immortalitatem perduceret, & in cœlestibus collocaret. Vbi ergo Dei habitatio esse debuit, nisi in regno Dei? [B] Vbi autem regnum Dei, nisi in cœlis? vbi & nos omnes ipso donante [1 Cor 15] atque iuuante, tunc futuri sumus, quando corruptibile [Esa. 40] hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit [Gen. 32] immortalitatem; vt omnis caro videat salutare Dei; & cognoscat quod redemptor atque Saluator ille sit, qui luctatus [Luc 23] est cum Iacob, qui virtus & auxiliator fuit ipsi Iacob, [Ps 108] qui in passione voluntaria superatus in illa lucta, præfigu[Ioan 19]rabat quod crucifigentes benediceret, atque pro eis ora[Matt 27]ret, dicens: *Pater, ignosce eis: non enim sciunt quid faciunt.* confirmans & illud quod per Dauid ante prædixerat: Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam, quasi diceret: Vos me persequentes flagellastis, vos meã faciem conspuistis, me crucifixistis: ego tamen vos ad pœnitentiam prouoco, quoniam scriptum est: [Eze 18] *Quia non volo mortem morientis, sed vt conuertatur, & viuat.* Quod ita esse [Col 1] comprobat B. Apostolus dicens: *Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu carnis vestræ in operibus malis, nunc reconciliauit vos in corpore carnis suæ per mortem, vt exhiberet vos sanctos.* [D]

[E] Illud autem quod obiiciunt dixisse Apostolum: Qui [Cap 32 Rom 8] autem in carne sunt, Deo placere non possunt. ita dictum est, non quo carnis natura damnetur, cuius cõditor Deus est, & in qua plurimi sanctorum placuerunt Deo, regnãtque cum Christo: sed quo sensus & opera carnis repudiẽtur. Cum ergo lutum carnis nostræ in testam fuerit excoctum, vbi prius graui premebatur pondere in terram, acceptis pennis gratiæ spiritalis, cum subuectione Angelorum volabit ad cœlum, ibi verum & pacificum suæ salutis obsidem habet in æternum. Ad quem rapiemur, inquit [1 Th 4] Apostolus, *in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum* [Esa. 66] *Domino erimus*, & vt Esaias propheta testatur, dicens: [Esa 60] *Paruuli eorum in humeris portabuntur, & super genua consolabuntur.* [Esa. 66] & iterum: *Qui sunt isti qui vt nubes volant, & quasi columbæ cũ pullis?* Et iterum: *Et adducent fratres vestros de cunctis gentibus in equis & rhedis, in curribus mulorum cum vmbraculis in sanctam ciuitatem Hierusalem: dicit Dominus Deus.* Quod ne forte alicui dubium videatur, hominem in corpore isto positum in aera posse volitare, confirmat hoc Paulus Apostolus, [Heb. 11] dicens: *Enoch translatus est ne videret mortem. Similiter & Elias* [F] *in corpore isto positus curru igneo*, id est, Angelorum subuectione, [4 Reg 2] qui sunt spiritus & flamma ignis, qui faciunt volunta[Ps 103]tem Dei in illa commotione vsque ad cœlum assumptus [Ps. 102] est. Et Habacuc propheta de Iudæa in Chaldæam ab An[Dan. 14]gelo ductus & reductus est in momento temporis. Et ipse [1 Cor. 12] Paulus raptus est vsque ad tertium cœlum, & in paradi[Act. 6]sum, vt autem manifestius clareat, vehicula ista sanctorũ, [Act. 8] spiritus esse, id est Angelos Dei, liceat exemplum S. Philippi vnius ex septem diaconis ponere, quem spiritus Domini de Gaza rapiens, subito posuit in Azotum. Denique hæc ipsa Domini ac saluatoris nostri firmantur verbis. Ait [Mat. 13] enim, cum de agro & tritico ac zizaniis loqueretur: *In cõsummatione sæculi mittet, inquit, filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & separabunt zizania*, id [Luc. 16] est peccatores, a tritico, hoc est a iustis. Isti sunt Angeli qui Lazarum in agone paupertatis simul & infirmitatis probatum, in sinum ac requiem sustulerunt Abrahæ, quod est perennis beatorum gloria: ad quam nos Angeli sancti perducant, vbi Christus cum patre & spiritu sancto regnat in æternum. Amen. [G]

S. AMBROSII IN SYMBOLVM APOSTOLORVM TRACTATVS FINIS.

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS
AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE
LIBRI QVINQVE.

Gratianus Augustus S. Ambrosium Episcopum Mediolanensem vt Iesum Christum Dei filium, & Spiritum sanctum esse Deum et exponat, & ad eum vt de fide docturus accedat, exposcit.

[C]

EPISTOLA.

[H]

Ambrosio religioso sacerdoti omnipotentis Dei Gratianus Augustus.

CVPIO valde, vt quem recordor absentem, & cum quo mente sum, cum eo etiam corpore sim præsens. Festina igitur ad me religiose Dei sacerdos, vt doceas doctrinam veram credentem: non quo contentioni studeam, aut velim magis Deum verbis quam mente complecti, sed vt magis aperta pectori reuelatio diuinitatis insidat. Docebit enim me ille quem non nego, quem fateor Deum ac Dominum esse meum, non ei obiiciens quam in me video creaturam, qui Christo nihil me addere posse confiteor: velle tamen, vt etiam patri me commendem, filium prædicando. Non egatur Deo verebor inuidiam: non me talem laudatorem putabo, qui diuinitatem verbis augeam. Ego infirmus & fragilis, quantum possum prædico, non quantum est ipsa diuinitas. Rogo te vt mihi des ipsum tractatum quem dederas, augendo illic de Spiritu sancto fidelem disputationem scripturis atque argumentis Deum esse conuincas. Diuinitas te seruet per multos annos, parens & cultor Dei æterni, quem colimus, Iesu Christi.

A

S. Ambrosius Episcopus acceptam Gratiani Augusti epistolam, qua se de fide doceri efflagitat, plurimum commendat: mittit libros quosdam, & tantumdem illius se voluntati pro viribus satisfacturum pollicetur.

E

EPISTOLA.

Beatissimo Augusto Grotiano, & Christianissimo Principi Ambrosius Episcopus.

NON mihi affectus defuit, Christianissime principum. Nihil enim habeo quod hoc verius & gloriosius dicam. Non, inquam, mihi affectus defuit, sed effectum verecundia retardauit, quo minus clementiæ tuæ occurrerem. Reuertenti tamen si non occurri vestigio, occurri animo, occurri voto in quo maiora sunt officia sacerdotis. Occurri dico. Quando enim abfui, quem toto sequebar affectu, cui sensu ac mentibus inhærebam? Et certe maior animorum præsentia est: tuum quotidianum iter legebam, nocte ac die in tuis castris cura & sensu locatus, orationum excubias prætendebam, & si inualidus merito, sed affectu sedulus. Et hæc quidem cum pro tua salute deferebamus, pro nobis faciebamus. Nihil hic adulationis est, quam tu non requiris, ego alienam nostro duco officio: sed plurimum gratiæ quam dedisti. Scit ipse noster arbiter

B F

Phil. quem fateris, & in quem pie credis, refici viscera mea tua fide, tua salute, tua gloria: meque non solũ officio publico debitas pendere preces, sed etiam amore priuato. Reddidisti enim mihi quietem Ecclesiæ, perfidorum ora, atque (quod vtinam) & corda clausisti: & hoc non minore fidei, quam potestatis auctoritate fecisti. Nam quid de litteris recentibus loquar? Scripsisti tua totam epistolam

Gen. 18. manu, vt ipsi apices fidem tuam pietatemque loquerentur. Sic Abraham sua manu quondam vitulum occidit, vt hospitibus epulantibus ministraret, nec in ministerio religioso aliorum adiumenta quæsiuit. Sed ille priuatus aut Domino & Angelis, aut Domino in Angelis deferebat: tu Imperator dignatione regali honoras infimum sacerdotem. Sed Domino defertur cum seruulus honoratur.

Mat. 25 Ipse enim dixit: *Quod vni horum minimorum fecistis mihi fecistis.* At ego humilitatem tantummodo prædico in Imperatore sublimen, ac non amplius fidem, quam vere conscia meriti tui mente dixisti, quem doceret te ille quem non negas. Quis enim alius docere te potuit, vt ei non obiicias quem in te vides creaturam? Nihil moralius, nihil expressius dici potuit. Creaturam enim Christum dicere, pro obiectu contumeliæ est, non pro confessione reuerentiæ. Deinde quid tam insolens, quam id eum existimare quod nos sumus? Docuisti igitur me, à quo te discere velle profiteris: nihil tale adhuc legi, nihil tale audiui. Quam pium autem illud, quam admirabile, quod in Deo non vereris inuidiam? De patre remunerationem pro filij amore præsumis, & laudando filium, non ei te posse ali-

Ioan. 14 quid addere confiteris, sed velle vt etiam patri te filij prædicatione commendes. Quod vtique solus

C G

te docuit ille qui dixit. *Qui me diligit: diligetur à patre meo.* Addidisti ad hæc, quia tu infirmus & fragilis non te talem laudatorem putabis, vt diuinitatem verbis augeas, sed quantum possis prædices, non

2 Cor. 12. quantum est ipsa diuinitas. Hæc infirmitas in Christo fortior est, sicut & Apostolus dixit: *Cum infirmor, tunc potens sum*, hæc humilitas excludit fragilitatem. Veniam plane, & festinabo vt iubes, vt hæc præsens audiam, vt hęc pręsens legam, cum ex tuo ore procedunt. Misi autem duos libellos, quorum iam, quia tuæ clementiæ sunt probati, periculum non verebor. De Spiritu vero interim veniam scriptioni peto, quoniam quem iudicem mei sim sermonis habitu tus agnoui. Interim tamen sententia & fides tua de Domino & Saluatore deprompta de Dei filio, redundat ad assertionem vberrimã, per quam sancti quoque spiritus diuinitas sempiterna credatur, vt non ei obiicias quam in te vides creaturam, nec Deum patrem Domini nostri Iesu Christi spiritui suo existimes inuidere. Quod enim creaturæ caret communione, diuinum est. Si Dominus fauerit, huic etiam clementiæ tuæ satisfaciã voluntati, vt cuius accepisti gratiam, eum plane in Dei gloria præminentem suo nomine existimes honorandum. Beatissimum te & florentissimum Deus omnipotens pater Domini nostri Iesu tueri ætate prolixa, & regnum tuum in summa gloria & pace perpetua confirmare dignetur, domine Imperator Auguste.

D H

Capita libri primi de Fide.

1 *Expositio fidei nostræ.*
2 *De vno Deo*
3. *Expositio dogmatis Ariani.*
4. *Non esse dissimilem patri filium Dei.*
5. *De sempiterno Dei filio.*
6. *Non esse creaturam Dei filium.*
7. *Quod facturam vel creaturam Dei filium dicant Ariani.*
8. *Definitio patrum de fide.*
9. *Expositio quæ Arij perfidiam damnat.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS

AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE LIBER PRIMVS.

PROEMIVM.

B 3 Reg. 10. 2. Par. 9. *REGINA Austri venit audire sapientiam Salomonis, vt in libro Regnorum legimus. Hiram quoque rex ad Salomonem misit vt cognosceret eum. Tu quoque sancte Imperator Gratiane, veteris imitator historiæ, fidem meam audire voluisti. Sed non ego Salomon, cuius mireris sapientiam, neque tu vnius gentis, sed totius orbis Augustus, fidem libello exprimi censuisti: non vt disceres, sed vt probares. Quod enim discas imperator Auguste, cum ab ipsis cunabulis pio fuisti semper affectu?* F

Hier. 1. Priusquam te, *inquit*, formarem in vtero matris tuæ, noui te, & priusquam exires de vulua, sanctificaui te. *Sanctificatio ergo non traditur, sed infunditur: & ideo diuina dona custodi. Quod enim nemo te docuit, vtique Deus auctor infudit. Petis à me fidei libellum sancte Imperator, profecturus ad prælium. Nosti enim fide magis Imperatoris quam virtute militum quæri solere*

Gen. 14 *victoriam. Nam & Abraham trecentos decem & octo duxit ad bellum, & ex innumeris trophæa hostibus reportauit: signoque Dominicæ crucis & nominis, quinque regum victriciumque turmarum subacto robore, & vltus est proximum, & fratris filium meruit & triumphum.*

Ios. 6 Ios. 1 *Iesus quoque filius Naue, hostes quos totius exercitus manu valida superare non poterat, septem turbarum sacerdotalium sono vicit, vbi ducem militiæ cælestis agnouit. Ergo & tu vincere paras qui Christum adoras: vincere paras qui fidem vincas, cuius à me libellum petisti. Mallem quidem cohortandi ad fidem subire officium, quam de fide disceptandi. In altero enim religiosa confessio est, in altero incauta præsumptio. Sed quoniam neque tu cohortatione indiges, neque ego excusandi liber, vbi pietatis officium est; audax negotium verecunda occasione suscipiam, vt de fide pauca disceptem, de testimoniis plura contexam.*

D *De Conciliis id potissimum sequar, quod trecenti decem & octo sacerdotes,* G

Gen. 14 *tanquã Abrahæ electi iudicio, consona fidei virtute victores, velut trophæum toto orbe subactis perfidis extulerunt, vt mihi videatur hoc esse diuinum, quod eodem numero in Conciliis fidei habemus oraculum, quo in historia pietatis exemplum.*

Expositio fidei nostræ.

CAP. I.

ASsertio autem nostræ fidei hæc est, vt vnũ Deum esse dicamus: neque vt gentes filium separemus, neque vt Iudæi natum ex patre ante tempora, & ex Virgine postea editum denegemus, neque vt Sabellius, patrem confundamus & verbum, vt eundem patrem asseramus & filium, neque vt Photinus initium filij ex Virgine disputemus, neque vt Arius plures credendo & dissimiles potestates, plures deos gentili errore faciamus,

Deu. 6 quia scriptum est: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.*

Esa. 42 Deus enim & Dominus nomen magnificentiæ, nomen

Amos 4 est potestatis, sicut ipse dicit: *Dominus Deus nomen mihi est.*

Mat 28 Et sicut alibi Propheta asserit: Dominus Deus omnipo-

C tens nomen est ei. Dominus ergo & Deus vel quod dominetur omnibus, vel quod spectet omnia, & timeatur à cunctis. Si ergo vnus Deus: vnum nomen, vna potestas, vna est trinitas. Denique ipse dicit: *Ite, baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti.* In nomine vtique ait, nõ in nominibus: vt vnitas essentiæ ostendatur, per tria vero quæ supposuit, tres esse personas declarauit. Ipse etiam

Ioan 10 dicit: *Ego & pater vnum sumus.* Vnum dixit, ne fiat discretio

Lib. 1. sen. dist. 2. § nec vero. potestatis & naturæ: sumus addidit, vt patrem filiumque cognoscas, quo perfectus pater perfectum filium genuisse credatur: & pater & filius vnum sint, non confusione personæ, sed vnitate naturæ.

De vno Deo.

CAP. II.

VNum ergo Deum, non duos aut tres deos dicimus, vt impia Arianorum hæresis dum criminatur incurrit. Tres enim deos dicit, qui diuinitatem separat Trini-

Mat 28 tatis, cum Dominus, dicendo: *Ite, baptizate gentes in nomine*

Mat. 12 *patris & filij & spiritus sancti,* vnius esse Trinitatem potestatis ostenderit. Nos patrem & filium & spiritum sanctum confitemur, ita vt in Trinitate perfecta & plenitudo sit diuinitatis, & vnitas potestatis. *Omne regnum in se diuisum facile destruetur.* Dominus hoc dicit. Non ergo diuisum est regnum Trinitatis. Si autem diuisum non est, vnum est: quod enim vnum non est, diuisum est. Tale ergo regnum esse cupiunt Trinitatis quod diuisione sui facile

H destruatur. Immo quia non potest destrui, constat non esse diuisum. Non enim diuiditur vnitas, nec scinditur: & ideo nec corruptelæ subditur nec ætati. Non quicumque

Mat. 7. inquit, *qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælo-*

Psal. 68. *rum.* Non ergo perfunctoria fides debet esse Imperator

Ioan 16 Auguste. Scriptum est enim: *Zelus domus tuæ comedit me.* Ita-

Ioan. 6 que fideli spiritu & mẽte deuota Iesum Dominum inuocemus, Deum esse credamus, vt in nomine eius quidquid à patre petimus, impetremus. Pater enim se per filiũ vult rogari, filius vult rogari per patrẽ. Concordat pietatis gratia, nec virtutis facta discordãt. Quæcumq; enim pater facit, eadem & filius facit similiter. Et similiter facit, & eadem facit filius: sed vult rogari patrem, in eo quod ipse facturus est, vt non impossibilitatis indicium, sed vnitatem potestatis agnoscas. Iure igitur adorandus atque venerandus est Dei filius, qui mundum diuinitate sua condidit, & nostrum pietate sua informauit affectum.

Et ideo bonum Deum, sempiternum, perfectum, omnipotentem, verum debemus credere, vt in lege accepimus & prophetis, scripturisque diuinis cæteris, quia sine his Deus non est. Non potest enim bonus non esse, qui Deus est, cum in natura Dei plenitudo bonitatis sit: neque ex tempore Deus potest esse, qui fecit tempora. Neque potest imperfectus Deus esse: qui enim minor est, imperfectus vtique est, cui deest aliquid quo maiorem possit æquare. Hæc igitur fidei nostræ prædicatio Deus malus non est, Deo impossibile nihil est, Deus temporalis non est, Deus minor non est. Si fallor, redarguant. Quia igitur Deus Christus: & bonus vtique, & omnipotens, & sempiternus, & perfectus, & verus est. Hæc enim in natura diuinitatis sunt. Aut igitur negent naturam diuinitatis in Christo, aut quæ diuinæ naturæ sunt, Deo negare non possunt. Certe ne quis possit errare, sequatur ea quibus scriptura sancta vt intelligere possimus filium significat. Verbum dicitur, filius dicitur, Dei virtus dicitur, dicitur Dei sapientia. Verbum, quia immaculatus: virtus quia perfectus: filius, quia genitus ex patre: sapientia, quia vnum cum patre, vnum æternitate, vnum diuinitate. Nũ enim pater ipse qui filius, sed inter patrem & filium generationis expressa distinctio est: vt ex Deo Deus, ex manẽte manens, plenus è pleno sit. Non sunt igitur hæc nuda nomina, sed operatricis virtutis indicia. Est enim plenitudo diuinitatis in patre, est plenitudo diuinitatis in filio, non discrepans, sed vna diuinitas. Nec confusum, quod vnum est: nec multiplex, quod indifferens. Etenim si omnium credentium, sicut scriptum est, erat anima vna & cor vnum: si omnis qui adhæret Domino, vnus spiritus est, vt Apostolus dixit: *si vir & vxor in carne vna sunt: si omnes homines, quantum ad naturam pertinet, vnius substantiæ sumus:* si hoc de humanis scriptura dicit, quia multi vnum sunt, quorum nulla potest esse cum diuinis comparatio: quanto magis pater & filius in diuinitate vnum sunt, vbi nec substantiæ nec voluntatis vlla est differentia? Namque aliter quomodo vnum Deum dicemus? Diuersitas plures facit, vnitas potestatis excludit numeri quantitatem: quia vnitas numerus non est, sed hęc omnium ipsa principium est. Quantam vero scriptura diuina patris & filij secundũ diuinitatem expresserit vnitatem, prophetica testantur oracula. Sic enim dicit Dominus sabaoth: *Laborauit Aegyptus & mercatus Aethiopum & Sabaim, viri excelsi ad te transibunt, & tui erunt serui, & post te sequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est Deus, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciebamus: Deus Israel. Audis propheticam vocem? In te*, inquit, *est Deus, & non est Deus præter te.* Quomodo hoc secundum Arianos conuenit: Necesse est negent aut patris aut filij diuinitatem, nisi eiusdem diuinitatis crediderint vnitatem. In te, inquit, est Deus, quoniam in filio Pater. Scriptum est enim: *Pater qui in me manet ipse loquitur. &: Opera quæ ego facio, & ipse facit.* Sed & alibi in patre filius est, qui dicit: *Ego in patre, & pater in me est.* Dissoluant si possunt hanc naturæ proprietatem, & operis vnitatem, Deus igitur in Deo est, sed non duo dij. Scriptum est enim, quia vnus Deus: & Dominus in Domino, sed nõ duo Domini, quia æque scriptum est. *Nolite duobus dominis seruire.* Et lex dicit: *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est.* Et vtique in eodem est testamento: *Pluit Dominus a Domino. Dominus*, inquit, *à Domino pluit.* Sic & in Genesi habes: *Et dixit Deus, & fecit Deus*, & infra: *Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei*, sed tamen non duo dij, sed vnus Deus fecit. Vtrobique igitur vnitas operationis seruatur & nominis. Nam vtique cum legimus, Deus ex Deo, non duos deos dicimus. Denique habes in Psalmo quadragesimo quarto, quod & Deum patrem dicat Propheta, & Deum filium declarauit, dicens: *Sedes tua Deus in sæculum sæculi*, & infra: *Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis, Deus est qui vngit, & Deus qui secundum carnem vngitur Deus filius.* Denique quos habet vnctionis suæ Christus nisi in carne consortes? Vides igitur quia Deus à Deo vnctus, sed in assumptione naturæ vnctus humanæ Dei filius designatur, nec legis forma violatur. Et hic ergo cum dicitur: *Pluit Dominus a Domino*, vnitatem diuinitatis agnosce. Operationis enim vnitas non facit pluralem diuinitatem, sicut ipse Dominus ostendit, dicens: *Credite mihi, quia ego in patre, & pater in me*: alioquin vel propter opera ipsa credite. Et hic aduertimus quod vnitatem diuinitatis, per vnitatem operum designauerit. Vt autem vna deitas & patris & filij, & vna dominatio probaretur, ne gentilis aut Iudaicæ impietatis incurreremus errorem, prouidens Apostolus, quid sequi deberemus ostendit, dicens: *Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Sicut enim vnum dicendo Dominũ Iesum Christum, patrem Dominum non negauit: ita vnũ dicendo Deum patrem, æque à deitatis veritate nec filiũ separauit. Vnde nec pluralitatem diuinitatis, sed vnitatem potestatis ostendit: quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate dominatus est, sicut scriptum est: *Scitote quoniã Dominus ipse est Deus ipse fecit nos, & non ipsi nos.* In te igitur est Deus per vnitatem naturæ, & non est Deus præter te, per proprietatem substantiæ, repulsam differentiæ. In Hieremiæ quoque libro vnum Deum scriptura dicit, & tamen *& patrem & filium confitetur.* Itaque sic habes: *Hic Deus noster, & non reputabitur alius ad eum. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Posthac in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* De filio dicit: Ipse enim est cum hominibus cõuersatus, & dicit: *Hic Deus noster, & non reputabitur alius ad eum.* Quid discutimus eum, de quo tantus dicit propheta, quod ad eum non possit alius æstimari? Quæ enim potest esse alia æstimatio, vbi diuinitatis vnitas est? Confitebatur hoc populus in periculis constitutus: nesciebat serere quæstionem, qui religionem timebat. Adesto sancte Spiritus prophetis tuis, quib. inesse consueuisti, quibus credimus. Si prophetis non credimus, sapientibus credã huius mundi? Sed vbi sapiẽs, vbi scriba? Rusticus noster cum heus insereret, inuenit quod philosophus ignorauit. Quæ stulta sunt enim huius mũdi elegit Deus, vt confundat quę sunt fortia. Credimus Iudæis, quia notus aliquando in Iudæa Deus: sed hoc ipsũ negant propter quod credimus, quia non norunt patrẽ, qui filium negauerunt. Vnũ Deũ communis natura testatur, quia vnus est mundus. Vnum Deum fides significat, quia vna fides noui & veteris testamẽti. Vnũ Spiritum S. testificatur gratia, quia vnũ baptisma in nomine Trinitatis est. Vnum Deum prophetæ dicunt, Apostoli audiunt. Vnum Deum magi crediderunt, & aurum, thus & myrrhã supplices ad Christi cunabula detulerunt. Auro regẽ fatentes: vt Deum ture venerantes. Thesaurus enim regni, sacrificium Dei, myrrha est sepulturæ. Quid igitur voluerũt sibi mystica munera, inter abiecta præsepia, nisi intelligeremus in Christo differẽtiam diuinitatis & carnis? Vt homo cernitur, vt Dominus adoratur: latet in pannis, sed fulget in stellis. Cunæ nascentẽ indicant, stellæ dominãtẽ. Caro est quæ inuoluitur: diuinitas, cui ab angelis ministratur. Ita nec dignitas naturalis maiestatis amittitur, & assumptæ carnis veritas cõprobatur. Hæc est fides nostra. Sic se Deus cognosci voluit ab hominibus, sic tres pueri crediderũt, nec incendia circumiecta senserunt, cũ infidos noxius ignis exureret, & fideles innoxia flamma foraret, quibus aliorum incendia refrigerabant, quia merito fidei perdiderat suam pœna naturam. Aderat enim in specie angeli qui muniebat, vt in numero Trinitatis, vnius esset laudatio potestatis. Benedicebatur Deus, videbatur in angelo Dei filius, sancta & spiritalis in pueris gratia loquebatur.

Expositio dogmatis Ariani.

CAP. III.

Nunc cõsideremus quas Ariani Dei filio inferãt quęstiones. Dissimilẽ patri dicũt esse Dei filium. Hoc si homini obijciatur, iniuria est. Ex tẽpore cœpisse dicũt Dei filiũ, cũ conditor ipse sit temporum. Homines sumus, & esse nolumus temporales. Ex tempore cœpimus, & sine tempore futuros esse nos credimus. Fieri nos optamus æternos, & quomodo negare possumus Dei filiũ sempiternum, quem sempiternum docet atque demõstrat natura, non gratia? Creatũ dicũt. Quis auctorẽ inter opera sua deputet, vt videatur, id esse quod fecit? Bonũ negãt. Sacrilega vox ipsa se damnat, vt indulgentiam sperare non possit.

Negant verum Dei filium, negant omnipotentem, cum fateantur omnia facta per filium, omnia creata per Dei esse virtutem. Quid est enim virtus, nisi perfecta natura? Negant etiam diuinitate vnum esse cum patre. Deleant ergo Euangelium, deleant Christi vocem. Ipse enim dixit: *Ego & pater vnum sumus.* Non ego hoc dico, Christus dixit. Nunquid fallax, vt mentiretur? Nunquid impius, vt quod non erat vsurparet? Sed singula suis locis plenius digerentur. Nunc quoniam hæreticus dicit esse dissimilem, idque versutis disputationibus adstruere nititur, dicendum est nobis quod scriptum est: *Cauete ne quis vos deprædetur per philosophiam, & inanem seductionem secundum traditionem hominum, & secundum elementa huius mundi, & non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Omnem enim vim veneni sui totum in dialectica disputatione constituunt, quæ philosophorum sententia definitur non adstruendi vim habere, sed studium destruendi. Sed non in dialectica complacuit Deo saluum facere populum suum. Regnum enim Dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis.

Non esse dissimilem patri filium Dei.

Cap. IV.

Dissimilem igitur dicunt esse. Non negamus, immo potius horremus hanc vocem. Sed nolo argumento credas sancte Imperator & nostræ disputationi: scripturas interrogemus, interrogemus Apostolos, interrogemus prophetas, interrogemus Christum. Quid multa? Patrem interrogemus, cuius honori studere se dicunt, si filius degener iudicetur. Sed non est honorificentia boni patris, filij iniuria. Non potest bono patri placere si filius degenerasse potius à patre, quam patrem æquasse credatur. Da veniam sancte Imperator, si ad ipsos paulisper verba conuerto. Sed quem potissimum legam, Eudoxium, Eunomium, an Arium vel Aetium eius ministros? Plura enim nomina, sed vna perfidia: impietate non dissonans, communione discordans: non dissimilis fraude, sed coitione discreta. Cur enim secum nolint conuenire, non intelligo: Eunomij personam defugiũt Ariani, sed eius perfidiam asserunt, impietatem exequuntur. Aiũt enim prodidisse effusius, quæ Arius scripserit. Magnæ cæcitatis effusio. Auctorem probant, executorem refutant. Itaque nunc in plures sese diuisere formas. Alij Eudoxium, alij Eunomium vel Aetium, alij Palladium vel Demophilum atque Auxentium, vel perfidiæ eius hæredes sequuntur, alij diuersos. Numquid diuisus est Christus. Sed qui enim à patre diuidunt, ipsi se scindunt: & ideo quoniam cõmuniter aduersus Ecclesiam Dei quibus inter seipsos non cõuenit, conspirarunt, communi nomine hæreticos quibus respondendum est nominabo. Hæresis enim, velut quædam Hydra fabularum, vulneribus suis creuit. Et dum sæpe reciditur, pullulauit, igni debita, incendioque peritura. Aut velut quædam monstruosi Scylla portenti in varias formas distincta perfidiæ, velut superuacuum Christianæ sectæ nomen obtẽdit. Sed quos in illo impietatis suæ freto miseros inter naufragia fidei reperierit fluctuantes, belluinis succincta prodigiis, tetri dogmatis sæuo dente dilacerat. Cuius speluncam sancte Imperator, vt ferunt nautæ, cæcis latebris inhorrentem, omnemque eius viciniam cæruleis canibus inter perfidiæ saxa resonantem, clausa quodammodo præterire aure debemus. Scriptum est enim: *Sepi aures tuas spinis.* Et alibi: *Videte canes, videte malos operarios.* Et iterum: *Hæreticum post primam correptionem deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio damnatus.* Itaque tamquam boni gubernatores quo tutius prætermeare possimus, fidei vela tẽdamus, scripturarumque relegamus ordinem. Apostolus dicit imaginem patris Christum esse, ait enim *quod ipse sit imago Dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ.* Primogenitus, inquit, non primo creatus: vt & genitus pro natura, & primus pro perpetuitate credatur. Alibi quoque Apostolus asserit quod ipsum posuit hæredem omnium, per quem fecit & sæcula, qui est splendor gloriæ, & character substantiæ eius. Imaginem Apostolus dicit, & Arius dicit esse dissimilem? Cur imago, si similitudinem non habet? In picturis homines noluit esse dissimiles, & Arius dissimilem patrem contendit in filio, & vult vt pater dissimilem genuerit sui, quasi impotens qui generare similem non potuerit. Prophetæ dicunt: *In lumine tuo videbimus lumen.* Prophetæ dicunt: *Splendor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Vide quanta dicantur. Splendor, quod claritas paternæ lucis in filio sit: speculum sine macula, quod pater videatur in filio: imago bonitatis, quod non corpus in corpore, sed virtus in filio tota cernatur. Imago docet non esse dissimilem, character expressum esse significat, splendor signat æternum. Imago itaque non vultus est corporalis, non fucis composita, non ceris, sed simplex de Deo egressa de patre, expressa de fonte. Per hanc imaginem Philippo patrẽ Dominus demonstrauit, dicens: *Philippe, qui me videt, videt & patrem.* Et quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Videt enim in imagine patrem, qui videt in filio. Vides quam imaginem dicat. Imago ista veritas est, imago ista iustitia est, imago ista Dei virtus est, non muta, quia verbum est: non insensibilis, quia sapientia est: non inanis, quia virtus est: non vacua, quia vita est: non mortua, quia resurrectio est. Vides ergo quia dum imago dicitur patrem significat esse, cuius imago sit filius? quia nemo potest ipse sibi imago sua esse. Plura possem de filio testimonia dicere, sed ne forte ipse sibi nimium fauisse dicatur, patrem interrogemus. Nempe ipse dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Pater filio dicit: Ad similitudinem nostram: & tu dissimilem filium Dei dicis? Ioannes dicit: *Dilecti, filij Dei sumus, & nondum apparet quid erimus: scimus quia si reuelatum fuerit, similes ei erimus.* ô improuida amentia, ô impudens peruicacia! Homines sumus, & in quo possumus ad similitudinem Dei erimus, & similem audemus Dei filium denegare? Ergo pater dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* In principio ipsius mundi patrem & filium esse audio, & vnum opus cerno. Audio loquentem, agnosco facientem: sed & patris & filij vnam imaginem, vnam similitudinem lego. Similitudo hæc nõ diuersitatis, sed vnitatis est. Quod igitur tibi vsurpas, filio Dei derogas; cum vtique nisi per imaginem Dei, ad imaginem Dei esse non possis.

De sempiterno Dei filio.

Cap. V.

Claret igitur non esse dissimilem, & ideo procliuior via est, vt etiam sempiternum esse fateamur, cum similis sempiterno vtique sempiternus sit. Si autem patrẽ sempiternum dicimus, & hoc idem filium denegamus, dicimus esse dissimilem. Sempiterno enim tẽporale dissimile est. Clamat Propheta sempiternum, clamat & Apostolus sempiternum. Plenum est vetus testamentum testimoniis filij sempiterni, plenum est nouum. Ordinem ergo teneamus. Scriptum est in veteri testamento, vt vel vnum è pluribus dicam: *Ante me non fuit alius Deus, & post me non erit.* Nihil ergo argumẽtabor, teipsum interrogo. Quis hoc dicit, pater, an filius? Verum dixeris, eo te conuinci intelliges, vel si credas, doceri. Quis ergo hoc dicit, pater, an filius? Si filius, Ante me, inquit, non fuit alius Deus: si pater, Post me, inquit, non erit. Hic priorem, ille posteriorem non habet: inuicem in se & pater in filio, & filius in patre cognoscitur. Cum enim patrem dixeris, eius etiã filium designasti, quia nemo ipse sibi pater est: cum filium nominas, etiam patrem eius fateris, quia nemo ipse sibi filius est. Itaque nec filius sine patre, nec pater potest esse sine filio. Semper igitur pater, semper & filius. *In principio enim erat verbum & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ, hoc erat in principio apud Deum. Erat,* inquit, *apud Deum. Erat, erat, erat, erat: ecce quater erat.* Vbi impius inuenit, quod nõ erat? Alibi quoque Ioannes in epistola sua dicit. Quod erat in principio, indefinite tenditur erat. Quidquid excogitaueris, erat filius. Omnes autem hæreses hoc capitulo

breui

A *Ioan. 1.* breui piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arius conticescat. Quod autem erat apud Deum, non commixtione confunditur, sed manentis verbi apud patrem solida perfectione distinguitur, vt Sabellius *Ibidem.* obmutescat. Et Deus erat verbum. Non ergo in prolatione sermonis hoc verbum est, sed in illa cœlestis designatione virtutis, vt confutetur Photinus. Quod vero erat in principio apud Deum, sempiternæ diuinitatis in patre & filio inseparabilis vnitas edocetur, vt erubescat Eudoxius *Lib. 1. vn dist. 9 § ità dic.* & Eunomius. Postremo cum omnia per ipsum facta dicantur, ipse conditor noui vtique testamenti & veteris designatur, vt Manichæus locum tentationis habere non possit. Ita piscatur bonus intra vnum omnes rete conclusit, vt faceret inhabiles fraudi, quamuis essent inutiles captioni. Dic mihi hæretice (det enim veniam clementissimus Imperator, vt te non obloquendi studio, nec audiendi cupiditate, sed exponendi gratia paulisper alloquar) dic mihi, inquam, fuit ne aliquando tempus quo omnipotens Deus pater non erat, & Deus erat? Tempus, inquis nõ adstruo.

B Bene & argute. Si enim tempus dixeris, teipse conuinces: quia necesse est asseras fuisse tempus ante filium, cum filius temporis auctor sit & creator. Non potest enim post opus suum ipse cœpisse. Necesse est igitur auctorem operis sui esse fatearis. Ante tempora, inquis, non nego filiũ: sed eum filium dico, ostendo priorem patrem, quia pater inquis, filio prior. Quid est hoc? Negas esse tempus ante filium, & tamen nescio quid ante filium vis præcessisse, quod temporis sit, & ostendis media nescio quæ molimina fuisse generandi, in quo generationem patris significas *Ibidem* temporalem? Nam si pater esse cœpit. Deus ergo primo erat, postea pater factus est, Quomodo ergo immutabilis Deus? Si enim ante Deus, postea pater: vtique generationis accessione mutatus est. Sed auertat Deus hanc amentiam. Nos enim ad impietatem eorum redarguẽdam, hãc retulimus quæstionem. Pia namque mens generationem sine tempore asserit, vt & sempiternum patrem cum filio dicat, nec aliquando asserat esse mutatum. Iungat igitur honorificentia patri filium, quem diuinitas iunxit: non separet impietas quem generationis proprietas copulauit.

C Honorificemus filium, vt honorificemus & patrem, sicut *Ioan. 5.* in Euangelio scriptum est. Sẽpiternitas filij, paternæ maiestatis insigne est. Si iste non semper fuit, ergo ille mutatus est: sed si semper fuit filius, ergo nec pater aliquando mu- *Iacob. 1* tatus est, qui immutabilis semper est. Itaq; videmus quod illi qui volunt negare filium sempiternum, volunt patrem *Rom. 1.* docere esse mutatum. Accipe aliquid quo clareat filium *1 Cor. 1.* sempiternum. Apostolus dicit, *quod Dei sempiterna virtus sit atque diuinitas. Virtus esse Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Ergo si Christus est Dei virtus, quia virtus Dei sempiterna, sempiternus igitur & Christus. Non ergo ex vsu generationis humanæ calumniam hæretice struas, neque ex nostro ser- *Ps. 144* mone componas. Neque enim angustis sermonibus nostris immensæ magnitudinem possumus diuinitatis includere, cuius magnitudinis non est finis. Namque hominis generationem si definire contendas, tempus ostẽdis: generatio autem diuina supra omnia est. Late pater, supra omnes cogitationes ascendit & sensum. Scriptũ est *Ioan. 6* enim: *Nemo venit ad patrem, nisi per me.* Quidquid igitur de

D *Mat. 17 Ps. 118. Lib. 1 sen dist 9 § sed quartu* patre cogitaueris, quãlibet eius æternitatẽ, nõ potes de eo aliquid nisi per filium cogitare: nec potest vllus ad patrem nisi per filium transire sensus. Hic est, semper est. Vnde & Dauid: *In æternum,* inquit, *Domine permanet verbum tuum in cælo.* Quod enim manet, nec substantia nec æternitate deficit. Quæris à me, quomodo filius sit, si non priorem habeat patrem, quæro item abs re, quando aut quomodo filium putes esse generatum. Mihi enim impossibile est generationis scire secretum. Mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed & angelorum. Supra potestates, supra angelos, supra Cherubim, supra Serapphim, supra omnẽ sensum est, quia scriptum est: *Pax autem Christi quæ est supra omnem sensum.* Si pax Christi supra omnem sensum est, *Philip. 4* quemadmodum non est supra omnem sensum tanta generatio? *Tu quoque manum ori admone, scrutari non licet superna* *2 Cor. 12.* *mysteria.* Licet scire quod natus sit: non licet discutere, quemadmodum natus sit. Illud negare mihi non licet,

E hoc quærere metus est. Nam si Paulus ea quæ audiuit raptus in tertium cœlum, ineffabilia dicit, quomodo nos exprimere possumus paternæ generationis arcanum, quod nec sentire potuimus, nec audire? Verum si ad consuetudinem trahis generationis humanę, vt patrem dicas priorem, vide vtrum ad generationem Dei, terrenæ generationis exempla conueniant. Si secundum hominem loquamur, negare non poteris priores esse in homine patris quam filij passiones. Prior creuit, prior senuit, prior doluit, prior fleuit. Si igitur hic tempore minor, ille antiquior passione. Si hic generationis incurrit ætatem, nec ille generandi euasit pudorem. Quid te ista quæstionum tormenta delectant? Audis Dei filium: aut dele nomen, aut agnosce naturam. Audis vterum, agnosce generationis perspicuæ veritatem. Audis cor, verbum intellige. Audi, dexteram, agnosce virtutem. Audis os, agnosce sapientiam. Non hæc sunt in Deo corporaliter æstimanda. Incomprehensibiliter generatur filius: impassibiliter generat pater, & tamen ex se generauit; & ante omnem intellectum generauit Deus verus Deum verum.

F Pater diligit, & tu discutis? Pater complacet, & tu cum Iudæis inuides? Pater honorificat, & tu cum gentibus conuiciaris? Quæris à me, vtrum prior non possit esse qui pa- *Rom. 1. Psal. 80. Lib. 1. sen dist. 2 § nũc vero.* ter est. Quæro à te, vt doceas quando pater fuerit prior: aut testimoniis, aut argumentis collige veritatem. Si testimoniis, accepisti vtique sempiternam Dei esse virtutem. Legisti etiam dicentem: Israel, si me audieris, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Aliud horum æternitatem, aliud vnitatem substantiæ indifferentis significat, vt neque posteriorem patre, neque alterius diuinitatis filium esse credamus. Nam si patre posterior est, recens est: & si vnius non est diuinitatis, alienus est. Sed nec posterior, quia recens non est: nec alienus, quia ex patre natus, quia supra *omnia est Deus benedictus in secula, sicut* scriptum est. Sed si alienum lucratur esse cur *Rom. 9. Psal. 90* adorant eum, scriptum sit: *Neque adorabis Deũ alienum?* Aut

G si non adorant, fateantur, & finis est, ne quem sub religiosi nominis professione decipiant. Hæc nempe sunt testimonia scripturarum. Aut si habes aliud, proferre debebis. Superest vt & argumentis veritas colligatur. Quamquam etiam humanis testimoniis argumenta cedere soleant argumenta cedere soleant, argumentare tamen hæretice vt voles. Vsu, inquis, accipimus eo qui nascitur, priorem esse qui generat. Persequere igitur omnia vestigia consuetudinis: & si cętera conueniunt, non obsisto quin & istud requiras. Si autem nulla concordant; quemadmodum cum desint cætera, hoc solum exigis? Ergo quia vsum requiris, quando generatus est ex patre, paruulus fuit. Vidisti in cunis infantulum vagientem, processus aliquos accepit ætatis. Si enim infirmitatem generationis habuit necesse est, vt non solum nascendi, sed etiam viuendi inciderit infirmitatem. Sed fortasse eo prolaberis amentiæ, vt de Dei filio ista non abnuas, qui eum ex infirmitate metiris humana: quid si Deum negare non potes. nomine, infirmitate tamen hominem vis probare? Quid si dum filium discutis, patrem arguis, & dum Christo præiudicas, patrem adiudicas? Nam si diuina generatio subiecta tempori fuit, & id ex vsu generationis vsurpatur humanæ, ergo & pater corporali vtero portauit filiũ, decem mẽsium curriculis onus vexit. Sed quomodo sine sexu alte-

H ro generationis vsus? Vides solẽnẽ generationis seriẽ non cœpisse, & tu partus cuiusdam corpore necessitates putas fuisse solẽnes? Tu vsum quæris ego sexũ. Tu tẽpus exigis, ego ordinem. Tu finẽ discutis, ego quæro principiũ. Nẽpe finis ex principio, nõ principiũ pẽdet ex fine. *Omne,* inquis, *quod natũ est, principiũ habet.* Et ideo quia filius est, principiũ habet, & ex tẽpore esse cœpit. Quod ipsorum ore sit *Lib. 1. sen. dist. 9 § sed contra, & § eodem quoq.* dictũ. Ego autem filium natum esse profiteor: quod reliquum est impietatis, horresco. Deum confiteris homo, & tali circumscribis calumnia. Deus hanc auertat amentiã. Rursus obiiciunt: Ergo non est filius, si nõ habet quæ habent filij. Ignoscat mihi pater, ignoscat mihi filius, ignoscat & spiritus S. quæstionem pro pietate referre cupienti. Est certe pater, & manet semper, sunt etiam crea-

A turæ pro dispositione diuina. Est ergo aliquid eorũ quod non subiectum sit aut locis, aut temporibus, aut creationi, aut causæ alicui vel auctori? Profecto nihil. Quid ergo dicitis? Est horum aliquid quo egeat pater? Impium est dicere. Ergo aut definite quæ creaturarum sunt aptare diuinitati, aut si comparare contenditis, considerate quo vestra procedat impietas, quod absit vt vel in sensus nostros aliquando veniat. Nos enim piam responsionem tenemus. *Iob 8* *Iacob 1* *1 Ti 6* *Esai. 45* Namque omnipotens Deus est, & ideo nullo eorum pater indiget, qui non habet mutationem sui aliquã vel profectum quo nos egemus, quorum infirmitas ex huiusmodi rebus profectum accipit. Qui autem omnipotens est, vtique non creatus, & sine loco, & supra tempora est. Nihil enim ante Deum, immo hoc ipsum verbũ ante Deum dicere esse aliquid, graue. Ergo si ita est, quia nihil horum est in Deo patre quæ profectum significent, quia Deus est, nihil horum aptari etiam potest Dei filio, vt vel initium accipiat vel profectum, quia *Deus verus ex Deo vero est.* Ergo quia vsitatum non reperimus ordinem, adquiesce Ariane præcipuam filij generationem fuisse. B Adquiesce, inquam: & si mihi non credis, erubesce vel Dei vocem dicentis: Cui me similem æstimastis? Et iterum: *Esa 46* *Nu 23* *Ps 148* *Quia non sicut homo, ita & Deus.* Etenim si operatio Dei præcipua est, quia non manibus operatur aliquid, non labore conficit, non diebus absoluit (*Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt*) cur non credamus præcipuam generationem esse eius in filio, cuius præcipuam operationem in operibus eius agnoscimus? Dignum certe est vt specialiter & præcipue videatur generasse filium. Habeat generationis inusitatæ gloriam, qui habet potestatis inusitatæ gratiam. Non sola admirabilis ex patre generatio Christi, admirabilis etiam ipsa generatio eius ex Virgine. Tu illam dicis nostræ similem conceptionis, & ego probo & istam nostræ esse dissimilem, immo te ipsum *Mat. 1.* cogam fateri. Dic quemadmodum sit natus ex Maria, quo visu vterus eum habuerit virginalis, quomodo sine semine viri partus, vnde virgo prægnans, quemadmodum puella mater ante fœta, quam copulam vt vxor experta? Causa deerat, & generabatur filius. Vnde ergo legis Nouatæ partus? Si igitur in Virgine vsus defuit generationis humanæ C quemadmodum in Deo patre propriæ generationis vsũ requiris? Certe vsus in sexu est: quia sexus in carne est. Vbi ergo caro non est, quemadmodum carnis infirmitatem exigis? Nemo meliorem discutit. Credere tibi iussum est, non discutere permissum est. Scriptum est enim: *Credidit* *Gen. 15.* *Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Nec solum in generatione filij sermo defecit, sed etiam in operibus Dei. *Psal 30* Scriptum est enim: *Omnia opera eius in fide.* Opera ergo in fide, generatio sine fide? Et discutimus quæ non videmus, qui iubemur credere magis quã discutere quæ videmus? Dicet aliquis: Quomodo generatus est filius quasi sempiternus, quasi verbum, quasi splendor lucis æternę, quia simul splendor operatus vt nascitur? Apostoli istud exem- *Hebr 1* plum est, non est meum. Noli ergo credere quod fuerit vel momentum aliquod, quo fuerit sine sapientia Deus, aut sine splendore lus. Noli Ariane ex nostris æstimare diuina crede vbi humana non inuenis. Rex gentilis in igne cum tribus pueris Hebræis quarti quasi angeli vidit figu- *Dan. 3.* ram: & quia præstare putabat angelis, Dei filium, quem non legit, sed credidit, iudicauit. Abraham quoque tres *Gen 18* vidit, & vnum adorauit. Petrus in monte Moysen & Eliã *Mat. 17* cum filio Dei vidit, nec errauit in natura, nec errauit in D gloria. Denique quid facere deberet, non illos, sed Christum interrogauit. Nam etsi tribus parabat obsequium, vnius tamen expectabat imperium. Sed quoniam vel tabernaculorum numerum deferendum tribus simpliciter æstimauit, emendatur Dei patris auctoritate dicentis: *Hic est filius meus dilectissimus, ipsum audite*, id est, Quid conseruos tuos cum Domino socias tuo? Hic est filius meus. *Ibid.* Non Moyses filius, non Elias filius: sed hic filius. Sensit emendationem Apostolus, procidit in faciem, consternatus patris voce, & filij claritate. Sed eleuatur à filio, qui iacentes erigere consueuit. Vnum vidit, solum vidit Dei filium. Recesserunt enim serui, vt solus Dominus, qui solus designabatur, filius videretur. Quid igitur sibi voluit E illa visio, non æqualitatem Christi seruorumque significans, sed mysterium signans, nisi vt appareret nobis quod lex & Prophetæ cum Euangelio congruentes, sempiternum Dei filium quem annuntiauerant, reuelarent? Ergo & nos cum audimus ex vtero filium, ex corde verbum, credamus quia non plasmatus manibus, sed ex patre na- *Ps 109.* tus: non artificis opus, sed progenies est parentis. Et ideo *Psal 44* qui dicit: *Hic est filius meus*: non dixit: Hic est temporalis, nõ *Mat. 17* dixit: hæc est creatura mea, hæc factura mea, hic seruus meus: sed *hic filius meus, quem videtis in gloria. Hic est Deus Abra-* *Exod. 3* *ham, Deus Isaac, Deus Iacob, qui apparuit in rubo Moysi*, de quo Moyses ait: *Qui est, misit me. Non pater in rubo, non pater in eremo, sed filius Moysi locutus est.* Denique de ipso Stephanus dixit: *Hic est qui fuit in ecclesia in eremo, cum angelo.* Hic est ergo *Act 7.* qui legem dedit, ipse qui locutus est Moysi, dicens: *Ego sũ* *Exo. 20* *Exod. 3* *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Hic est Deus patriar- *Lib. 3.* charum, hic Deus est prophetarum. Filium ergo legimus: *fon. dist.* mens tua percipit lectionem, edat lingua confessionem. *12 §.* Aufer hinc argumenta, vbi fides quæritur, in ipsis gym- *hic quæ-* nasiis suis iam dialectica taceat. Non quæro quid loquan- *ritur.* tur philosophi, requiro quid faciant. Soli in suis gymna- F siis remanserunt. Vide quam fides argumentis præponderet. Illi quotidie à suis consortibus deseruntur, qui copiose disputant: isti quotidie crescunt, qui simpliciter credunt. Non creditur philosophis, creditur piscatoribus: *Mat 4.* nõ creditur dialecticis, creditur publicanis. Illi volupta- *Mat. 9.* tibus & deliciis orbem ligarunt, isti ieiuniis & doloribus exuerunt. Plures itaque iam cœpit illicere iniuria, quam voluptas. Nunc videamus quo distant à gentilibus Ariani. Illi deos appellant dispares sexu, dissimiles potestate: isti Trinitatem asserunt differentis diuinitatis, & dissimilis potestatis. Illi deorum suorum principium asserunt temporale, & isti Christum cœpisse ex tempore mentiuntur. Nonne ex philosophia omnem impietatis suæ traxerunt colorem? Illi tamen quod venerantur amplificant, isti Dei filium creaturam asserunt esse, qui Deus est.

Non esse creaturam Dei filium. G

Cap. VI.

PAtuit, vt arbitror, sancte Imperator, neque dissimilẽ *Lib 3.* patri, neque ex tempore esse Dominum Iesum. Re- *fon. dist.* stat vt illud quoque sacrilegiũ redarguatur, & probemus *11. § fo-* creaturam non esse Dei filium: in quo nobis præsentis o- *los atiũ guari.* raculum lectionis aspirat: audiuimus enim legi dicente *Mar. 6.* Domino: *Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euangeliũ vniuersæ creaturæ.* Qui vniuersam creaturam dicit, nullam excipit. Et ideo vbi sunt qui creaturam Christum appellant? Nã si creatura esset, numquid ipse sibi mandaret Euangelium prædicari? Non igitur creatura est, sed creator, qui docendæ creaturæ discipulis suis mandat officium. Non creatu- *Rom. 8.* ra Christus: Vanitati enim creatura subiecta est, sicut *Ibidem* Apostolus dixit. *Numquid ergo Christus subiectus est vanitati?* *Ibid.* Rursus iuxta eundem Apostolum, *Creatura congemiscit & compartuit vsque nunc. Numquid ergo Christus congemiscit & compartuerit, qui nostros à morte gemitus liberauit? Creatura* inquit, *liberabitur à seruitute corruptionis.* Videmus igitur magnam inter creaturam & Dominum esse distantiam: quia *2 Cor 3* seruitus creatura est, Dominus autem spiritus est: vbi H autem spiritus Domini est, ibi libertas. Quis hunc indu- *Ioan. 1.* xit errorem, vt eum qui creauit omnia, qui fecit omnia, diceret creaturam? Nam ipse Dominus se creauit? Si enim lectum est *quod per ipsum omnia facta sũt, & sine ipso factũ est nihil*: numquid ipse se fecit? Si lectum est, quod negari *Ps 103.* non potest, quia *Deus in sapientia fecit omnia*: numquid ve- *Ps 109.* risimile videri potest quia à seipsa est facta sapientia? Le- *Mat 1* gimus genitum, quia pater dixit: *Ego ex vtero ante lucife-* *Iona 1.* *rum genui te.* Legimus primogenitum filium, legimus v- *Esa. 53.* nigenitum. Primogenitum, quia nemo ante ipsum: v- *Ioan 20* nigenitum, quia nemo post ipsum. Legimus etiam: *Generationem eius quis enarrabit?* Generationem, inquit, non creaturam. Quid his tantis ac talibus conferri potest? Ostendit etiam Dei filius distantiam generationis & gratiæ,

dicens:

A dicens: *Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum: Deum meũ, & Deum vestrum.* Non dixit: Ascendo ad patrem nostrum, *Ioan. 20* sed *ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum.* Separatio ista diuersitatem ostendit, quod illius genitor, noster creator sit. Et addidit: *Deum meum & Deum vestrum*: quia licet ipse & pater vnum sint, & illi pater sit proprietate naturæ, nobis Deus pater cœperit esse per filium, non naturæ iure, sed gratiæ: tamen vtramque naturam hic significare videtur in Christo, & diuinitatis & carnis. Diuinitatis ex patre, carnis ex matre. Illamque ante omnia, istamque ex Virgine. Denique ante patrem, vt filius nominauit, Deum postea vt homo nuncupauit. Vbique autem Deum suum, quod ex persona dicat hominis, testimonia docent: *Deus* *Psal. 21* *Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?* Et alibi: *De ventre* *Ibidem* *matris meæ Deus meus es tu.* Et supra quasi homo patitur: & infra homo est qui ex matris ventre iactatur. Itaque cum dicit: *De ventre matris meæ Deus meus es tu*, significat eum qui pater semper erat, ex illo Deum sibi esse, ex quo de ventre matris iactatus est. Cum igitur in Euangelio, in Apostolo, in Prophetis generationem Christi legerimus, vnde au- B dent dicere creatum esse vel factum? Et quidem in quo creatum legerint, in quo factum, considerare deberent. Edoctum est enim Dei filium de Deo esse genitum, de Deo natum. Factum autem in quo legerint, diligenter aduertant. Non enim Deus factus, sed Deus Dei filius natus est. Postea autem secundum carnem homo factus ex Ma- *Gal. 4.* ria est. Si mihi nõ credunt, credant Apostolo dicenti: Postquam vero venit plenitudo temporis: misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Filium, inquit, suum, non vnum de multis: non communem, sed suum. Suum cum dicit, generationis æternæ proprietatem signauit. Hunc postea factum ex muliere asseruit, vt factura non diuinitati, sed assumptioni corporis adscriberetur. Factum ex muliere per carnis susceptionem, factum sub lege per obseruantiam legis. Generatio autem illa cœlestis ante legem, ista post legem.

Lib. 5. sen. dist. 21 §. Arij hæc Chr. est. Chalce. act. 1. in ex. positio ne fidei Nicænæ Synodi

Quod facturam vel creaturam Dei filium dicant Ariani.

C

Cap. VII.

Act. 2. *Ibid.* Vnde & illud vane iactare consueuerũt quod scriptũ est: *Et Dominum eum & Christum fecit Deus.* Imperiti legant totum, & intelligant. Sic enim scriptum est: *Et Dominum eum, & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis.* Non diuinitas crucifixa, sed caro est. Hoc vtique fieri potuit, quod potuit crucifigi. Non ergo factura, Dei filius. Facessat igitur & illud, de quo calumniari solent, & discãt *Prou. 8.* quemadmodum dictum sit: *Dominus creauit me.* *Non dixit, Pater creauit, sed Dominus creauit me.* Carni Dominum agnoscit, gloria patrem significat: creatura nostra Dominum confitetur, charitas patrem nouit. Itaque quis ignoret *Ioan. 7.* quia ob causam incorporationis hoc dicitur? In eo igitur se creatum dicit, in quo & hominem testificatur, dicens: *Quid me quæritis occidere hominem? in quo & crucifixus, & mortuus, & sepultus est.* Nec dubitandum, quod præteritum *Psal. 21.* posuit, quod erat futurum. Hæc enim consuetudo est *Ibidem.* prophetiæ, vt quæ futura sunt, vel quasi præsentia, vel D quasi facta dicantur. Denique in Psalmo xxi. legisti: *Tauri pingues obsederunt me.* Legisti etiam: *Diuiserunt sibi vestimenta* *Esai 45* *mea.* Quod Euangelista de tempore passionis propheta- *2. Ti. 1.* tum esse significat. Deo enim quæ sunt futura, præsentia *Prou. 9.* sunt: & ei cui præcognita sunt omnia, ventura perfecta sunt, sicut scriptum est: *Qui fecit quæ ventura sunt.* Nec mirũ si ante sæcula fundatum se esse dicit, cum legeris prædestinatum ante tempora sæcularia. Quam vere de incarnatione id videatur expressum, declarant sequentia. *Sapientia,* inquit, *ædificauit sibi domum,* & subdidit *columnas septem, & interfecit suas hostias: miscuit in cratere vinum suum, & parauit suam mensam, & misit suos seruos, conuocans cum altissima prædicatione,* dicens: *Quis est insipiens? declinet ad me.* Nonne in E- *Ioan. 7.* uangelio post incarnationem hæc omnia videmus esse completa? quod sacri conuiuij celebrauit mysteria, quod Apostolos misit voce magna clamauit, dicens: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat:* Ergo sequentia respondent prio- E ribus, & totius cursum incarnationis videmus prophetiæ expositione digestum. Multa alia documenta præsto esse possent, huiusmodi de incarnatione dicta videri; sed non me inuoluo libris, ne tractatus videatur esse diffusior. Nunc ipsos Arianos interrogo, vtrum idem putẽt esse genitum quod creatum. Si enim idem dicunt, nihil vtique distat inter generare & creare. Ergo quoniam & nos creati sumus inter nos & Christum & elementa nulla distantia est. Sed quamuis amentes sint, id tamen non audebunt dicere. Postremo vt insipientiæ eorum quod verum non est indulgeam: i. nihil, vt putant, distat in verbo: cur non eum quem colunt, meliore appellant nomine? Cur verbo non vtuntur patris? Cur abiiciunt quod honorificentiæ est, assumunt quod iniuriæ? Si autem distat inter creatum & genitum, vt ego arbitror, cum legerimus genitum, non vtique idem & genitum intelligimus & creatum. Dicant igitur generatum ex patre, ex virgine procreatum: aut dicãt quomodo Dei filius & genitus & creatus. Vna natura, & maxime Deus diuersitatem non recipit. Certe facessat nostra sententia, Paulum interrogemus, qui spiritu Dei F plenus has præuidens quæstiones, generaliter contra gẽtes, specialiter contra Arianos locutus, ait diuino iudicio eos esse damnatos qui seruirent creaturæ potius quam creatori. Denique sic habes. *Tradidit illos Deus in desideria* *Rom. 1.* *cordis eorum, vt contumeliis afficiant corpora sua inter semetipsos,* *Ibidem* *qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est Deus benedictus in sæcula.* Prohibet itaque me Paulus creaturæ seruire, sed Christo admonet seruiendum. Non ergo creatura Christus. Paulus, inquit, seruus Iesu Christi. Bonus seruus Dominum recognoscit, ipse creaturæ seruire nos prohibet. *Ibidem* Quemadmodum ergo Christo ipse seruiret, si creaturam Christum putaret? Aut igitur desinant colere quem creaturam appellant, aut desinant quem colere se *Psal 54* simulant, dicere creaturam: ne sub appellatione cultorũ sacrilegia grauiora committant. Detestabilior enim do- *1. Ti. 4.* mesticus hostis quam extraneus, & grauius scelus aduer- *Act. 9.* sus Christum, vt abutantur Christi nomine. Quem igitur *Act. 22* meliorem interpretem quærimus scripturarum, quam *Ps. 148* illud doctorem gentium, vas electionis, electum de per- *Lib. 3* secutoribus? Qui Iesum persecutus fuerat, fatetur. Lege- *sen. d. 4. 11 § Arij hæc* rat vtique Salomonem plus quam Arius, & erat peritus G in lege. & ideo quia legerat, non creatum Christum dicit esse, sed genitum. Legerat enim: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Numquid dicto factus est Christus Numquid mandato creatus est Christus? Quomodo au- *Ps 138.* tem creatura in Deo esse potest? Etenim Deus naturæ simplicis est, non coniunctæ atque compositæ: cui nihil accedat, sed solum quod diuinum est, in natura habeat sua complens omnia, nusquam ipse confusus penetrans omnia, nusquam ipse penetrandus: vbique totus, eodemque tẽpore vel in cœlo, vel in terris vel in nouissimo maris præsens visu incõprehensibilis, fatu interpretabilis, sensu *Mat. 17* inæstimabilis, fide sequẽdus, religiose venerãdus: vt quid- *Ioan 8* quid religiosius sentiri potest, quidquid præstantius ad *Ioan 16* decorem, quidquid sublimius ad potestatem hoc Deo intelligas conuenire. Ergo quia in filio complacet pater, H crede quia dignus patre filius, crede quia à Deo exiuit filius, vt ipse testatur, dicens: *Ex Deo processi, & veni,* & ali- *Ioan. 14* bi: *A Deo exiui. Qui ex Deo processit, & à Deo exiuit*, nihil aliud *Rom. 8* potest habere nisi quod Dei est. Vnde non solum Deus, sed etiam verus Deus. Verus è vero, & adeo verus vt ipse sit veritas. Itaque si nomen quærimus, veritas est: si maiestatem quærimus naturalem, eo vsque filius Dei verus est, vt & proprius. Scriptum est enim: *Ibid.* *Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* *Gal. 1.* *Tradidit vtique secundum carnem.* Proprietas diuinitatis est, *Ephes 5* veritas proprietatis, misericordia pietatis, oblatio securitatis. Sed ne calumniarentur, quia scriptum est. *Tradidit eum pater*: ipse Apostolus alibi dixit: *Pax à Deo patre, & Domino nostro Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris.* Et alibi: *Sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.* Si ergo & traditus est à patre, & ipse se tradidit, apparet vnam esse operationem, vnam

esse

A

turæ pro dispositione diuina. Est ergo aliquid eorũ quod non subiectum sit aut locis, aut temporibus, aut creationi, aut causæ alicui vel auctori? Profecto nihil. Quid ergo dicitis? Est horum aliquid quo egeat pater? Impium est dicere. Ergo aut desinite quæ creaturarum sunt aptare diuinitati, aut si comparare contenditis, considerate quo vestra procedat impietas, quod absit vt vel in sensus nostros aliquando veniat. Nos enim piam responsionem tenemus. Namque omnipotens Deus est, & ideo nullo eorum pater indiget, qui non habet mutationem sui aliquã vel profectum quo nos egemus, quorum infirmitas ex huiusmodi rebus profectum accipit. Qui autem omnipotens est, vtique non creatus, & sine loco, & supra tempora est. Nihil enim ante Deum, immo hoc ipsum verbũ ante Deum dicere esse aliquid, graue. Ergo si ita est, quia nihil horum est in Deo patre quæ profectum significent, quia Deus est, nihil horum aptari etiam potest Dei filio, vt vel initium accipiat vel profectum, quia *Deus verus ex Deo vero est.* Ergo quia vsitatum non reperimus ordinem, adquiesce Ariane præcipuam filij generationem fuisse. Adquiesce, inquam: & si mihi non credis, erubesce vel Dei vocem dicentis: Cui me similem æstimastis? Et iterum: *Quia non sicut homo, ita & Deus.* Etenim si operatio Dei præcipua est, quia non manibus operatur aliquid, non labore conficit, non diebus absoluit (*Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt*) cur non credamus præcipuam generationem esse eius in filio, cuius præcipuam operationem in operibus eius agnoscimus? Dignum certe est vt specialiter & præcipue videatur generasse filium. Habeat generationis inusitatæ gloriam, qui habet potestatis inusitatæ gratiam. Non sola admirabilis ex patre generatio Christi, admirabilis etiam ipsa generatio eius ex Virgine. Tu illam dicis nostræ similem correptionis, & ego probo & istam nostræ esse dissimilem, immo te ipsum cogam fateri. Dic quemadmodum sit natus ex Maria, quo vsu vterus eum habuerit virginalis, quomodo sine semine viri partus, vnde virgo prægnans, quemadmodum puella mater ante fœta, quam copulam vt vxor experta? Causa deerat, & generabatur filius. Vnde ergo legis Nouitate partus? Si igitur in Virgine vsus defuit generationis humanæ quemadmodum in Deo patre propriæ generationis vsũ requiris? Certe vsus in sexu est: quia sexus in carne est. Vbi ergo caro non est, quemadmodum carnis infirmitatem exigis? Nemo meliorem discutit. Credere tibi iussum est, non discutere permissum est. Scriptum est enim: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Nec solum in generatione filij sermo defecit, sed etiam in operibus Dei. Scriptum est enim: *Omnia opera eius in fide.* Opera ergo in fide, generatio sine fide? Et discutimus quæ non videmus, qui iubemur credere magis quã discutere quæ videmus? Dicet aliquis: Quomodo generatus est filius quasi sempiternus, quasi verbum, quasi splendor lucis æternæ, quia simul splendor operatur vt nascitur? Apostoli istud exemplum est, non est meum. Noli ergo credere quod fuerit vel momentum aliquod, quo fuerit sine sapientia Deus, aut sine splendore lux. Noli Ariane ex nostris æstimare diuina crede vbi humana non inuenis. Rex gentilis in igne cum tribus pueris Hebræis quarti quasi angeli vidit figuram: & quia præstare putabat angelis, Dei filium, quem non legit, sed credidit, iudicauit. Abraham quoque tres vidit, & vnum adorauit. Petrus in monte Moysen & Eliã cum filio Dei vidit, nec errauit in natura, nec errauit in gloria. Denique quid facere deberet, non illos, sed Christum interrogauit. Nam etsi tribus parabat obsequium, vnius tamen expectabat imperium. Sed quoniam vel tabernaculorum numerum deferendum tribus simpliciter æstimauit, emendatur Dei patris auctoritate dicentis: *Hic est filius meus dilectissimus, ipsum audite*, id est, Quid consertuos tuos cum Domino socias tuo? Hic est filius meus. Non Moyses filius, non Elias filius: sed hic filius. Sensit emendationem Apostolus, procidit in faciem, consternatus patris voce, & filij claritate. Sed eleuatur à filio, qui iacentes erigere consueuit. Vnum vidit, solum vidit Dei filium. Recesserunt enim seruuli, vt solus Dominus, qui solus designabatur, filius videretur. Quid igitur sibi voluit illa visio, non æqualitatem Christi seruorumque significans, sed mysterium signans, nisi vt appareret nobis quod lex & Prophetæ cum Euangelio congruentes, sempiternum Dei filium quem annuntiauerant, reuelarent? Ergo & nos cum audimus ex vtero filium, ex corde verbum, credamus quia non plasmatus manibus, sed ex patre natus: non artificis opus, sed progenies est parentis. Et ideo qui dicit: *Hic est filius meus*: non dixit: Hic est temporalis, nõ dixit: hæc est creatura mea, hæc factura mea, hic seruus meus: sed *hic filius meus, quem videtis in gloria. Hic est Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, qui apparuit in rubo Moysi*, de quo Moyses ait: *Qui est, misit me. Non pater in rubo, non pater in eremo, sed filius Moysi locutus est.* Denique de ipso Stephanus dixit: *Hic est qui fuit in ecclesia in eremo, cum angelo.* Hic est ergo qui legem dedit, ipse qui locutus est Moysi, dicens; *Ego sũ Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Hic est Deus patriarcharum, hic Deus est prophetarum. Filium ergo legimus: mens tua percipit lectionem, edat lingua confessionem. Aufer hinc argumenta, vbi fides quæritur, in ipsis gymnasiis suis iam dialectica taceat. Non quæro quid loquantur philosophi, requiro quid faciant. Soli in suis gymnasiis remanserunt. Vide quam fides argumentis præponderet. Illi quotidie à suis consortibus deseruntur, qui copiose disputant: isti quotidie crescunt, qui simpliciter credunt. Non creditur philosophis, creditur piscatoribus: nõ creditur dialecticis, creditur publicanis. Illi voluptatibus & delicijs orbem ligarunt, isti ieiuniis & doloribus exuerunt. Plures itaque iam cœpit illicere iniuria, quam voluptas. Nunc videamus quo distant à gentilibus Ariani. Illi deos appellant dispares sexu, dissimiles potestate: isti Trinitatem asserunt differentis diuinitatis, & dissimilis potestatis. Illi deorum suorum principium asserunt temporale, & isti Christum cœpisse ex tempore mentiuntur. Nonne ex philosophia omnem impietatis suæ traxerunt colorem? Illi tamen quod venerantur amplificant, isti Dei filium creaturam asserunt esse, qui Deus est.

Margin notes (left column): Iob 8; Iacob. 1; 1 Ti 4; Esai. 45; B; Esa 46; Nu 23; Ps 148; Mat 1.; C; Gen. 15.; Psal 32; Hebr. 1; Dan. 3.; Gen 18; Mat. 17; D; Ibid.

Margin notes (right column): E; Ps. 109.; Psal 44; Mat. 17; Exod. 3; Act 7.; Exo. 20; Exod 3; Lib. 3. sen. dist. 22 §. hec quæritur.; F; Mat 4.; Mat. 9.

Non esse creaturam Dei filium.

G

Cap. VI.

PAtuit, vt arbitror, sancte Imperator, neque dissimilẽ patri, neque ex tempore esse Dominum Iesum. Restat vt illud quoque sacrilegiũ redarguatur, & probemus creaturam non esse Dei filium: in quo nobis præsentis oraculum lectionis aspirat: audiuimus enim legi dicente Domino: *Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euangeliũ vniuersæ creaturæ.* Qui vniuersam creaturam dicit, nullam excipit. Et ideo vbi sunt qui creaturam Christum appellant? Nã si creatura esset, numquid ipse sibi mandaret Euangelium prædicari? Non igitur creatura est, sed creator, qui docendæ creaturæ discipulis suis mandat officium. Non creatura Christus: Vanitati enim creatura subiecta est, sicut Apostolus dixit. *Numquid ergo Christus subiectus est vanitati?* Rursus iuxta eundem Apostolum, *Creatura congemiscit & comparturit vsque nunc. Numquid ergo Christus congemiscit & comparturit, qui nostros à morte gemitus liberauit? Creatura* inquit, *liberabitur a seruitute corruptionis.* Videmus igitur magnam inter creaturam & Dominum esse distantiam: quia seruitus creatura est, Dominus autem spiritus est: vbi autem spiritus Domini est, ibi libertas. Quis hunc induxit errorem, vt eum qui creauit omnia, qui fecit omnia, diceret creaturam? Nam ipse Dominus se creauit? Si enim lectum est *quod per ipsum omnia facta sũt, & sine ipso factũ est* nihil: numquid ipse se fecit? Si lectum est, quod negari non potest, quia *Deus in sapientia fecit omnia*: numquid verisimile videri potest quia à seipsa est facta sapientia? Legimus genitum, quia pater dixit: *Ego ex vtero ante luciferum genui te.* Legimus primogenitum filium, legimus vnigenitum. Primogenitum, quia nemo ante ipsum: vnigenitum, quia nemo post ipsum. Legimus etiam: *Generationem eius quis enarrabit?* Generationem, inquit, non creaturam. Quid his tantis ac talibus conferri potest? Ostendit etiam Dei filius distantiam generationis & gratiæ.

dicens:

Margin notes (right column, Cap. VI): Lib 3. sen. dist. 11. § solet etiã quæri.; Mar. 16.; Rom. 8.; Ibidem; Ibid.; 2. Cor 3; H; Ioan. 1.; Ps 103.; Ps 109.; Matt 1; Iona 1.; Esa 53.; Ioan 20

A Ioan. 20

dicens: *Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum: Deum meũ, & Deum vestrum.* Non dixit: Ascendo ad patrem nostrum, sed *ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum.* Separatio ista diuersitatem ostendit, quod illius genitor, noster creator sit. Et addidit: *Deum meum & Deum vestrum*: quia licet ipse & pater vnum sint, & illi pater sit proprietate naturæ, nobis Deus pater cœperit esse per filium, non naturæ iure, sed gratiæ: tamen vtramque naturam hic significare videtur in Christo, & diuinitatis & carnis. Diuinitatis ex patre, carnis ex matre. Illamque ante omnia, istamque ex Virgine. Denique ante patrem, vt filius nominauit, Deum postea vt homo nuncupauit. Vbique autem Deum suum, quod ex persona dicat hominis, testimonia docent: *Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?* Et alibi: *De ventre matris meæ Deus meus es tu.* Et supra quasi homo patitur: & infra homo est qui ex matris ventre iactatur. Itaque cum dicit: *De ventre matris meæ Deus meus es tu*, significat eum qui pater semper erat, ex illo Deum sibi esse, ex quo de ventre matris iactatus est. Cum igitur in Euangelio, in Apostolo, in Prophetis generationem Christi legerimus, vnde audent dicere creatum esse vel factum? Et quidem in quo creatum legerint, in quo factum, considerare deberent. Edoctum est enim Dei filium de Deo esse genitum, de Deo natum. Factum autem in quo legerint, diligenter aduertant. Non enim Deus factus, sed Deus Dei filius natus est. Postea autem secundum carnem homo factus ex Maria est. Si mihi nõ credunt, credant Apostolo dicenti: Postquam vero venit plenitudo temporis: misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Filium, inquit, suum, non vnum de multis: non communem, sed suum. Suum cum dicit, generationis æternæ proprietatem signauit. Hunc postea factum ex muliere asserit, vt factura non diuinitati, sed assumptioni corporis adscriberetur. Factum ex muliere per carnis susceptionem, factum sub lege per obseruantiam legis. Generatio autem illa cœlestis ante legem, ista post legem.

Psal. 21. Ibidem. B. Gal. 4. Lib. 3. fen. dist. 11. §. Arg. hac CX. col. Chalcedon. act. 1. in ex. positione fidei Nicenæ Synodi.

Quod facturam vel creaturam Dei filium dicant Ariani.

C

CAP. VII.

Act. 2. Ibid.

VNde & illud vane iactare consueuerit quod scriptũ est: *Et Dominum eum & Christum fecit Deus.* Imperiti legant totum, & intelligant. Sic enim scriptum est: *Et Dominum eum, & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis.* Non diuinitas crucifixa, sed caro est. Hoc vtique fieri potuit, quod potuit crucifigi. Non ergo factura, Dei filius. Facessat igitur & illud, de quo calumniari solent, & discãt quemadmodum dictum sit: *Dominus creauit me. Non dixit, Pater creauit, sed Dominus creauit me.* Caro Dominum agnoscit, gloria patrem significat: creatura nostra Dominum confitetur, charitas patrem nouit. Itaque quis ignoret quia ob causam incorporationis hoc dicitur? In eo igitur se creatum dicit, in quo & hominem testificatur, dicens: *Quid me quæritis occidere hominem? in quo & crucifixus, & mortuus, & sepultus est.* Nec dubitandum, quod præteritum posuit, quod erat futurum. Hæc enim consuetudo est prophetiæ, vt quæ futura sunt, vel quasi præsentia, vel quasi facta dicantur. Denique in Psalmo xxi. legisti: *Tauri pingues obsederunt me.* Legisti etiam: *Diuiserunt sibi vestimenta mea.* Quod Euangelista de tempore passionis prophetatum esse significat. Deo enim quæ sunt futura, præsentia sunt: & ei cui præcognita sunt omnia, ventura perfecta sunt, sicut scriptum est: *Qui fecit quæ ventura sunt.* Nec mirũ si ante sæcula fundatum se esse dicit, cum legeris prædestinatum ante tempora sæcularia. Quam vere de incarnatione id videatur expressum, declarant sequentia. *Sapientia*, inquit, *ædificauit sibi domum, & subdidit columnas septem, & interfecit suas hostias: miscuit in cratere vinum suum, & parauit suam mensam, & misit suos seruos, conuocans cum altissima prædicatione*, dicens: *Quis est insipiens? declinet ad me.* Nonne in Euangelio post incarnationem hæc omnia videmus esse completa? quod sacri conuiuij celebrauit mysteria, quod Apostolos misit voce magna clamauit, dicens: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Ergo sequentia respondent prioribus, & totius cursum incarnationis videmus prophetiæ expositione digestum. Multa alia documenta præsto esse possent, huiusmodi de incarnatione dicta videri; sed non me inuoluo libris, ne tractatus videatur esse diffusior. Nunc ipsos Arianos interrogo, vtrum idem putẽt esse genitum quod creatum. Si enim idem dicunt, nihil vtique distat inter generare & creare. Ergo quoniam & nos creati sumus inter nos & Christum & elementa nulla distantia est. Sed quamuis amentes sint, id tamen non audebunt dicere. Postremo vt insipientiæ eorum quod verum non est indulgeam: i. nihil, vt putant, distat in verbo: cur non eum quem colunt, meliore appellant nomine: Cur verbo non vtuntur patris? Curabiiciunt quod honorificentiæ est, assumunt quod iniuriæ? Si autem distat inter creatum & genitum, vt ego arbitror, cum legerimus genitum, non vtique idem & genitum intelligimus & creatum. Dicant igitur generatum ex patre, ex virgine procreatum: aut dicãt quomodo Dei filius & genitus & creatus. Vna natura, & maxime Deus diuersitatem non recipit. Certe facessat nostra sententia, Paulum interrogemus, qui spiritu Dei plenus has prævidens quæstiones, generaliter contra gẽtes, specialiter contra Arianos locutus, ait diuino iudicio eos esse damnatos qui seruirent creaturæ potius quam creatori. Denique sic habes. *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, vt contumeliis afficiant corpora sua inter semetipsos, qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est Deus benedictus in sæcula.* Prohibet itaque me Paulus creaturæ seruire, sed Christo admonet seruiendum. Non ergo creatura Christus. Paulus, inquit, seruus Iesu Christi. Bonus seruus Dominum recognoscit, ipse creaturæ seruire nos prohibet. Quemadmodum ergo Christo ipse seruiret, si creaturam Christum putaret? Aut igitur desinant colere quem creaturam appellant, aut desinant quem colere se simulant, dicere creaturam: ne sub appellatione cultorũ sacrilegia grauiora committant. Detestabilior enim domesticus hostis quam extraneus, & grauius scelus aduersus Christum, vt abutantur Christi nomine. Quem igitur meliorem interpretem quærimus scripturarum, quam illud doctorem gentium, vas electionis, electum de persecutoribus? Qui Iesum persecutus fuerat, fatetur. Legerat vtique Salomonem plus quam Arius, & erat peritus in lege: & ideo quia legerat, non creatum Christum dicit esse, sed genitum. Legerat enim: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Numquid dicto factus est Christus? Numquid mandato creatus est Christus? Quomodo autem creatura in Deo esse potest? Etenim Deus naturæ simplicis est, non coniunctæ atque compositæ: cui nihil accedat, sed solum quod diuinum est, in natura habeat sua complens omnia, nusquam ipse confusus penetrans omnia, nusquam ipse penetrandus: vbique totus, eodemque tẽpore vel in cœlo, vel in terris vel in nouissimo maris præsens visu incõprehensibilis, fatu inerpretabilis, sensu inæstimabilis, fide sequẽdus, religiose venerãdus: vt quidquid religiosius sentiri potest, quidquid præstantius ad decorem, quidquid sublimius ad potestatem in hoc Deo intelligas conuenire. Ergo quia in filio complacet pater, crede quia dignus patre filius, crede quia à Deo exiuit filius, vt ipse testatur, dicens: *Ex Deo processi, & veni*, & alibi: *A Deo exiui. Qui ex Deo processit, & a Deo exiuit*, nihil aliud potest habere nisi quod Dei est. Vnde non solum Deus, sed etiam verus Deus. Verus è vero, & adeo verus vt ipse sit veritas. Itaque si nomen quærimus, veritas est: si maiestatem quærimus naturalem, eo vsque filius Dei verus est, vt & proprius. Scriptum est enim: *Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Tradidit vtique secundum carnem.* Proprietas diuinitatis est, veritas proprietatis, misericordia pietatis, oblatio securitatis. Sed ne calumniarentur, quia scriptum est. *Tradidit eum pater*: ipse Apostolus alibi dixit: *Pax à Deo patre, & Domino nostro Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris.* Et alibi: *Sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.* Si ergo & traditus est à patre, & ipse se tradidit, apparet vnam esse operationem, vnam

Prou. 8. Ioan. 7. Psal. 21. Ibidem. D. Esai. 45. 2. Ti. 1. Prou. 9. Ioan. 7. E. F. Rom. 1. Ibidem. Ibidem. Psal. 54. 1. Ti. 4. Act. 9. Act. 22. Psal. 148. Lib. 3. sen. d. 11. § A. rg. hac. G. Psal. 32. Mat. 17. Ioan. 8. Ioan. 16. H. Ioan. 14. Rom. 8. Ibid. Gal. 1. Ephes. 5.

esse

A esse patris & filij voluntatem. Si naturalem ergo maiestatem quærimus, genitus est. Qui genitum inficiatur, proprium negat: qui proprium abnuit, communem cæteris arbitratur. [Ioan 16] Sin vero generationis ipsius proprietatem requirimus, ex Deo exiuit. Nam cum in vsu nostro id sit exire quod iam sit, & ex interioribus secretis prodire videatur quod exire perhibetur: [Eccl 24, Ioan 16, Gen 1, Ioan 10] angustiis licet sermonibus proprietatem diuinæ generationis aduertamus, vt non ex loco aliquo videatur exisse, sed vt Deus ex Deo, filius ex patre. Nec videatur cœpisse ex tempore, qui ex patre nascendo prodiit, vt dixit ipse qui natus est: *Ex ore altissimi prodij.* Sed si naturam non agnoscunt, si non credunt scripturis, vel operibus credant. Cui dicit pater: *Faciamus hominē: nisi ei quem verum filium sciret?* In quo nisi in vero suam imaginem recognosceret? Non est vnum adoptiuus & verus: nec filius diceret, Vnum sumus; si se cum vno qui verus non esset, ipse conferret. *Faciamus ergo, dicit pater. Qui dixit, verus est.* [Ioan 6, Ioan. 5.] Potest ne ergo verus non esse ille qui fecit: & quod dicenti defertur, facienti negatur? Quomodo autem nisi verum filium sciret, committeret ei voluntatis suæ vnitatem, & operis veritatem? B Cum enim eadem faciat filius opera quæ pater facit, & quos vult viuificet filius, sicut scriptum est, nec differens potestate, & liber est voluntate: ita vnitas seruatur, quia & virtus Dei in diuinitatis proprietate est, & libertas non in aliqua differentia, sed in vnitate est voluntatis. [Mat. 14] Turbati in freto Apostoli, licet adhuc non credentes corde, vbi primum sub pedibus Domini ludere aquas, & inquieto maris æstu deambulantis Domini super aquas intrepida videre vestigia, subitoque naui quæ fluctibus turbaretur, [Ibid.] vbi eam tamen Christus ascendit, placida æquora, & elementa conspexere famulantia, verum Dei filium crediderunt, dicentes: *Vere Dei filius es.* [Mat. 27] Hoc idem Centurio cum aliis qui secum erant, tremefactis mundi cardinibus in passione Domini, confitetur: & tu hæretice negas? Centurio dicit: *Vere filius Dei erat iste.* Erat, inquit Centurio: & Arianus dicit, non erat? Ille ergo generationis & veritatem & æternitatem asserit, manu cruentus, sed mente deuotus: tu hæretice veritatem generationis negas, tēpus adscribis? Vtinam manus potius quam animum cruentasses. C Sed nec manu innocens & mente feralis, quantum in te est mortem infers, qui infirmum opinaris, [Luc. 4.] immo (quod grauius est etsi diuinitas vulnus sentire non possit, quod in te tamen est, maiestatem suam in Christo non corpus interficere conaris. Verum ingenitum Deum dubitare non possumus, quem verum Dei filium & carnifices crediderunt, & dæmones fatebantur: [Esa. 65.] quorum nunc non testimonia requiruntur, sed tuis tamē sacrilegiis præferuntur. Illos nominauimus vt erubesceres: diuina quoque respōsa adhibuimus, vt crederes. Clamat Dominus per Esaiam: *Seruientibus mihi vocabitur nomen nouum. quod benediceretur super terram, & benedicent Deum verum: & qui iurant super terram, iurabunt per Deum verum.* [1. Ioā. 5.] Hæc dixit Esaias quando vidit maiestatem eius. Hoc in Euangelio designatur, quod maiestatem viderit Christi, & locutus sit de eo. Accipe tamen quid etiam scripserit Euangelista Ioannes in epistola, dicens: *Scimus quod filius Dei apparuit, & dedit nobis sensum vt cognoscamus patrem, & simus in vero filio eius Iesu Christo.* Hic est verus Deus, & vita æterna. Verum Ioannes filium Dei, & verum Deum dicit. Ergo si verus Deus, vtique non creatus: nihil fallax habens atque fucatum, nihil confusum atque dissimile.

D

Definitio patrum de fide.

Cap. VIII.

Deus igitur ex Deo, lumen de lumine, verus Deus de Deo vero, ex patre natus, non factus, vnius substantiæ cum patre. Sic nempe nostri secundum scripturas dixerunt patres, qui etiam sacrilega dogmata ideo suis inserenda putauere decretis, vt Arij perfidia ipsa se proderet, ne quasi fucis quibusdam & coloribus illita velaretur. Fucum enim faciunt, qui non audēt explicare quod sentiūt. Censoriæ itaque impietas Ariana non expositione reseratur, sed damnatione detegitur: vt qui curiose gestit audire, E prius damnatam cognosceret ne laberetur, quam expositam audiret, vt crederet.

Expositio qua Arij perfidiam damnat.

Cap. IX.

Eos, inquit, qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, & antequam nasceretur non erat: & qui ex nihilo factum, aut ex alia substantia vel οὐσίᾳ dicunt esse, aut mutabilem & conuertibilem Dei filium, anathematizat Catholica & Apostolica Ecclesia. [Euseb. Cæsariē. lib. 10 hist. eccl. c. 6 & hist. Tripar. li. 2. c. 9.] Accepisti sancte Imperator, eos qui talia asserunt, iure damnatos, non humana industria, non compositione aliqua: sed trecenti decem & octo, vt supra dixi, episcopi ad concilium conuenerunt. Sed vt in numero eorum per signum suæ passionis & nominis Dominus Iesus suo probaret se adesse cōcilio, crux in trecentis, Iesu nomen in decem & octo est sacerdotibus. Hoc & in Ariminensi concilio habuit prima confessio, & post Ariminense concilium secunda correctio. Cōfessione in epistola ad Imperatorem Constantium missa F testatur correctionem secuta concilia confitentur. Arius ergo dicit: Erat quando non erat: sed scriptura dicit, *Erat:* [Ioan. 1.] non dicit, non erat. Denique Ioannes scripsit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum.* Ecce quotiens erat, & nusquam dixit quod non erat. [Ioan 13] Cui ergo credimus? Ioanni in Christi pectore recumbenti, an Ario inter effusa se sua viscera voluntanti? vt agnosceremus similem Iudæ proditoris Arij quoque fuisse perfidiam, quem similis pœna damnauit. [Socr. li. 1 hist. ec. cl. c. a. 28] Effusa sunt enim & Arij viscera (pudet dicere vbi) atq; ita crepuit medius, prostratus in faciem ea quibus Christū negauerat, fœda ora pollutus. Crepuit enim, sicut etiā de Iuda Petrus Apostolus dixit, quia *possedit agrum de mercede iniustitiæ, & in faciem prostratus crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius.* [Act. 1.] Non est fortuita mors, vbi in sacrilegio pari, pœnæ parile processit exemplum: vt idem subirent supplicium qui eundem Dominum negauerunt, & qui eūdem Dominum prodiderunt. G Veniamus ad alia: Arius dicit: Antequam nasceretur non erat: sed scriptura dicit omnia esse per filium, Quomodo ergo aliis dedit esse, qui nō erat? [Ioan. 1.] Cū autem dicit impius, quando & ante, hæc vtiq; duo verba tempus ostendunt. Quomodo ergo negant tēpus ante filium, & volunt prius fuisse quæ temporis sunt: cū idipsum, quando & ante & aliquando non fuisse, sit tēporis? [Psal. 44, Lib. 4. in. dist. 10 §. sed adhuc. Gal. 4.] Arius dixit ex nihilo Dei filium, quomodo ergo Dei filius? Quomodo paterno generatus ex vtero? Quomodo eructatum ex corde verbum legitur, nisi vt ex intimo & inæstimabili patris intelligatur, vt scriptum est, prodisse secreto? Filius enim aut per adoptionem, aut per naturam est. *Per adoptionē nos filij dicimur,* ille per veritatē naturæ est. Quomodo ergo ex nihilo ille, qui ex nihilo fecit omnia? Nō habet filium qui nescit vnde sit. [Ioan. 8, Ibidem] Deniq; nec Iudæi habebant filium, quia vnde esset nesciebant. Et ideo dixit his Dominus: *Nescitis vnde veni.* Et infra: *Neque me nostis, neq; patrem meum scitis.* Qui enim negat ex patre filium, nec patrem ex quo est filius nouit: neque filium nouit, qui patrē nescit. Arius dicit: Ex alia substantia. Quæ igitur alia substantia æquatur Dei filio, vt ex ipsa Dei filius sit? aut quomodo reprehendunt quia nos in Deo aut οὐσίαν Græce, H aut Latine substantiam dicimus, cum ex alia dicendo substantia Deum esse filium, etiam ipsi substantiam Dei esse confirment? Sed si de nomine substantiæ aut naturæ diuinæ voluerint dicere, facile reuincuntur, quia & οὐσίαν Græce, & Latine substantiam frequenter scriptura memorauit. [2. Pet. 1] Et Petrus vult nos, vt legimus, diuinæ consortes fieri naturæ. Quod si ex alia substantia filium dicent, ipsi se reuincunt, & verbum substantiæ quod metuunt confitendo, & filium creaturis quibus præferre se simulant, conferendo. Arius dicit creaturam Dei filium, non sicut ceteras creaturas. Quæ enim creatura, non sicut alia creatura est? Homo nō vt angelus, terra non vt cœlum, sol nō vt aqua, lumen non vt tenebræ. Nihil ergo præferendo donauit, sed ad simplices decipiendos, misero colore fraudem suæ impietatis obduxit. [Mala. 3] Arius dicit mutabilem & conuer-

tibilem

A tibilem Dei filium. Quomodo ergo Deus, si mutabilis, cum ipse dixerit: *Ego sum, ego sum, & non sum mutatus*? Vetū nunc mihi propheticum illud est confitendum, quod Esai. 6. prophetatutus de Domino præmittit Esaias, dicens: *O miser ego & compunctio corde, qui cum immunda labia habeam, in medio quoque populi inhabitem immunda labia habentis, vidi Dominum Sabaoth.* Psa. 50 Esa. 6. Ergo si Esaias miserum se dicit, qui vidit Dominum Sabaoth: quid ego de me dicam, qui cum immunda labia habeam, cogor de Dei generatione tractare. Quo igitur de ijs quæ metuo, locuturus erumpo, cū Dauid de ijs quæ sciat, ori suo custodiam petat? O mihi quoque vnus de Seraphim candentem illum carbonem qui de altari diuino sumpsit, vtriusque forcipe deferens testamenti immunda adurat labia. At quia tunc Seraphim descendit in figura ad prophetam, tu autem Domine reuelato mysterio ad nos in carne venisti, non per legatum, neque per nuntium, sed ipse per te: ab occultis meis conscientiam meam mundes, vt ego quoque dudum immūdus, Esa. 6. Psal. 18. sed iam per tuam misericordiam fide mundus, illud Dauidicum canam, dicens: B Psal. 70 *Psallam tibi in cithara Deus Israel, gaudebunt labia mea dum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.* Itaque Domine calumniatores tuos & hostes relinquens, confer te ad nos, & sanctifica aures principis Gratiani, omniumque præterea quorum in manus hic libellus venerit, vacuas mihi præsta aures, necubi auditæ sordes residant. Emunda ergo, emunda autem non fontanis

E poculis, nec fluuiali haustu, nec susorro præmeātis riuuli sed sermonibus ad vicem aquarum operantibus supra nitorem aquarum perspicuis, & omni puritoribus niue, illis vtique sermonibus, quibus dixisti: Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabor. Est etiam poculum quo secreta mentis mundare consueuisti. Poculū nō naturæ veteris, nec ex vite solemni, sed poculum nouum Esa. 1. de cœlo delatum in terra, expressum ex illo botrione peregrino, qui sicut vua de vite, ita ille in carne crucis pependit à ligno. Ex hoc ergo botrione est poculum quod lætificat cor hominis, sobrietatem inebriat, crapulam fidei & veræ religionis exhalat, crapulam castitatis infundit. Hoc igitur poculo *Domine meus, domini aures Augusti mei tu emunda*, vt sicut poculo naturali homines inebriati quietem diligunt, Psa. 103. timorem mortis expellunt, iniurias non sētiunt, aliena non quærunt, suorum obliuiscuntur: ita etiā poculo tuo crapulatus pacem diligat, & fidei exultatione securus, mortem infidelitatis ignoret, patientiam charitatis exhibeat, sacrilegia aliena non teneat, fidem etiam pignoribus suis præferat, secundum quod scriptum est: F *Relinque omnia tua, & veni sequere me.* Mat. 19 Hoc poculo Domine Iesu sensus etiam nostros dilue, vt te adoremus, te colamus visibilium & inuisibilium creatorem. Non potes ergo inuisibilis aut bonus non esse, aut id etiam tuis operibus contulisti.

S. AMBROSII DE FIDE LIBRI PRIMI FINIS.

Capitula libri secundi de fide.

C

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE

G

LIBER SECVNDVS.

PROOEMIVM.

SATIS, vt arbitror, libro superiore, sancte Imperator, doctum est sempiternum esse Dei filium, non dissimilem patri, genitum, non creatum. Deum quoque verum Dei filium scripturarum lectionibus approbauimus, & apertis maiestatis suæ indicijs designatum. Itaque quamuis ista ad fidem copiose redundantia sint, quod à fontis meatu magnitudo plerumque decurrentis fluminis æstimatur: tamen quo purius niteat fides nostra, tripartita videtur deriuanda distinctio. Sunt enim nomina quædam quæ euidenter proprietatem deitatis ostendunt, sunt quæ similitudinem patris & filij, sunt etiam quæ perspicuam diuinæ maiestatis exprimunt vnitatem. Li. sent. d. 2. §. D H post prædicta. *Proprietatis itaque sunt, generatio, Deus filius, verbum: similitudinis, splendor, character, speculum, imago: vnitatis æterna, sapientia, virtus, veritas, vita. Hæc indicia ita Dei filium signant, vt ex his sempiternum etiam patrem esse cognoscas, nec ab eo filium discrepantem. Ex eo enim qui est, generatio, ex sempiterno Deus, ex patre filius, ex Deo verbum, splendor gloriæ, character substantiæ, speculum Dei maiestatis imago, de bono bonitas, de sapiente sapientia, de forti virtus, de vero veritas, de viuente vita. Concordant igitur patris & filij indicia, quibus non discrepare inter se, sed vnius maiestatis esse nemo dubitauerit.* Heb. 1. *Quorum singulorum proferremus exempla nominum, nisi coartandi sermonis studio teneremur.* Apo. 21 *His duodecim tamquam lapidibus pretiosis fidei columna consurgit. Hi sunt enim pretiosi illi lapides, sardius, iaspis, smaragdus, chrysolitus, ceteri, quibus sancti Aaron, illius vtique qui figuram gessit Christi, viri scilicet vestimentum sacerdotis intexitur, circumdati auro lapides, & sculpti de nominibus filiorum Israel, duodecim lapides sibi inuicem cohærentes.* Exo. 28 *Nam si eos aliquis separet aut secernat, omnis fidei structura dissoluitur. Ita principium fidei nostræ est, scire quod genitus est Dei filius. Si genitus non est, nec filius est. Nec satis est dixisse filium nisi & vnigenitum filium designaueris. Si creatura est, Deus non est: si Deus non est, nec vita est: si non est vita, nec veritas est. Ergo tria illa, id est, generatio, filius, vnigenitus, principaliter*

A

[Ioan. 10] bus suis bonus. *Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis.* Posuit plane animam suam, vt nostram leuaret: Sed pro diuinitatis potestate posuit & sumpsit, sicut scriptũ est: [Ibidem] *potestatẽ habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam.* Nullus eam tollit à me, sed ego à memetipso pono eam. Vides bonitatem, quia sponte posuit: vides potestatem, quia sumpsit: & tu bonum negas, cum [Mat. 20] ipse de se in Euangelio dixerit? *Si ego bonus, quasi oculus tuus nequam?* Ingrate, quid ais? Bonum negas, per quem bona speras: si tamen credas? Bonum negas, qui dedit nobis [1 Cor. 2] *quæ oculus non vidit, nec auris audiuit.* Mihi expedit, vt Do- [Ps. 91] minum confitear. *Bonum est enim confiteri Domino.* Mihi ex- [Ps. 117. Esai. 63] pedit, vt bonum credam. Scriptum est enim: *Confitemini* [Ioan. 5.] *Domino quoniam bonus.* Mihi expedit, vt iudicem meum [Ps. 44] bonum arbitrer. Dominus enim iudex bonus domui [Ioan. 1.] Israel. Ergo si iudex; Dei filius vtique: quoniam iudex Dominus, & Deus bonus, iudex autem Dei filius est. Deus bonus iudex & Dei filius est. Si fortasse non credas aliis, non credas filio: audi patrem dicentem: *Eructauit cor meũ verbum bonum.* Bonum ergo verbum est, verbum hoc de

B

quo scriptum est: *Et verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Ergo si verbum bonum, filius autem Dei verbum est? bonus vtique Deus est Dei filius: etiam si non placeat Arianis. Erubescant aliquando. Iudæi dicebant: Bonus est. etsi alij dicebant. Non est: alij dicebant tamen, Bonus est: & vos omnes bonum negatis? Bonus est, qui peccatum vnius donat: & bonus non est, qui peccatum [Ioan. 1.] mundi abstulit? De ipso enim dictum est. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Sed quid dubitamus? Credidit [Ioan. 1.] iam Ecclesia bonum, & confessa est dicendo: *Osculetur me* [Cant. 1.] *ab osculis oris sui, quoniam bona vbera tua super vinum.* & alibi: [Cant. 7] *Et fauces tuæ tanquam vinum optimum.* Bonus ergo ille nos legis & gratiæ nutrit vberibus, cælestibus cibis hominum prædicatione demulcens: & nos bonum negamus, cum sit imago bonitatis, exprimens æternæ in se bonitatis effigiem, sicut & supra ostendimus scriptum: quia *ipse est* [Sap. 7.] *speculum sine macula, & imago bonitatis illius?*

De vero & bono Deo Dei filio.

C

Capvt II.

SEd quid vobis videtur, qui bonum & verum Deum [1 Cor. 8] Dei filium denegatis, cum scriptum sit, *quod nullus Deus nisi vnus?* Nam etsi sunt qui dicantur dij, an inter eos Christum annumeratis, qui dicuntur, & non sunt? cum speciale sit eius, vt semper sit, & præter ipsum bonus & verus alius Deus non sit; quoniam in ipso est Deus: speciale autem etiam patris sit, vt post ipsum verus alius Deus non sit; quia vnus Deus. Nec iuxta Sabelli- [Li. 1. sic ad 23. § ad sufficienter.] anos patrem filiumque confundens, nec iuxta Arianos patrem filiumque secernens. Pater enim & filius distinctionem habent, vt pater & filius separationem diuinitatis non habent.

De omnipotente Dei filio.

Capvt III.

D

[Sup. Li. 1. ca. 1. Amos 9 Apo. 1.] ITaque cum verus & bonus Dei filius, vtique omnipotens Deus Dei filius. Num hinc quoque dubitari potest: Supra diximus lectum, quia Dominus omnipotens nomen est ei. Ergo quia filius Dominus, Dominus autem omnipotens, omnipotens est Dei filius. Sed accipe etiam eam de qua dubitare nequeas lectionem. *Ecce venit,* inquit, *cum nubibus. & videbit eum omnis oculus, & qui eum compunxerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ, etiam amen. Ego sum a & ω dicit Dominus Deus: qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.* Quẽ igitur compunxerunt & quem speramus esse venturum, nisi filium? Ergo omnipotẽs Dominus & Deus Christus est. Accipe aliud sancte Imperator, & accipe Christum loquentem. Hæc dicit Dominus omnipotens: Post honorem misit me super gentes quæ deprædauerunt vos: quoniam qui tangit vos quasi qui tangit pupillam oculi eius. Quia *ecce ego mitto* [Zach. 2] *manum meam super eos qui deprædauerunt vos, & eruam vos, & erunt in prædam qui prædauerunt vos, & scient quia Dominus omnipotens misit me.* Vtique qui dicit, Dominus est omnipotens: & qui misit, Dominus est omnipotens. Ergo & patris & filij omnipotentia, sed tamen Deus vnus omnipotens, quia vnitas potestatis est. Atque vt scias Imperator Auguste Christum esse qui loquutus est & in Pro- [Esa. 52. Ioan. 16] pheta & in Euangelio, tamquam in prædestinatione Euangelij per Esaiam dicit: *Ipse qui loquebar, adsum:* hoc est, adsum in Euangelio, qui loquebar in lege. Deinde alibi: [Ibidem] *Omnia quæ pater habet, mea sunt. Quæ sunt omnia?* Non vtique loquutus est de creatis, hæc n. omnia facta sunt per filium: sed ea quæ pater habet, id est, æternitatem, maiestatem, diuinitatemque nascendo possidet. Ergo eum qui omnia habet quæ pater habet (*scriptum est enim: Omnia* [1 Tim. 6] *quæ pater habet, mea sunt*) omnipotentem esse dubitare non possumus. Nec vereor ne quia scriptum est de Deo: [Ps. 88] *Beatus & solus potens; ab eo Dei filius separetur:* cum scriptura Deum solum potentem dixerit, non patrem solum: & ipse de Christo Deus pater affetat per Prophetam: *Posui adiutorium super potentem.* Non ergo pater solus potens, sed potens etiam Dei filius. In patre enim laudatur & fili-

F

us. Certe ostendat aliquis quid sit, quod non possit Dei filius. Quis ei adiutor cum cælum faceret, fuit? Quis adiutor cum conderet mundum? An qui in constitutione angelorum & dominationum adiutore non eguit, eguit vt hominem liberaret? Scriptum est, inquiunt: *Pater, si* [Mat. 26 Luc. 22] *possibile est, transfer a me calicem hunc.* Et ideo si omnipotens est, quomodo de possibilitate ambigit? Ergo quia omnipotẽtem probant, probant vtique ambigere eum de possibilitate non posse. Verba, inquis, Christi sunt. Verum [Li. 1 fide a. 1. § ex affectu & signatur. Luc. 22 Ioh. 42 Mat. 26] dicis, Sed quando: & in qua forma loquatur aduerte. Hominis substantiam gessit, hominis assumpsit affectum. Denique supra habes quia progressus pusillum procidit in faciẽ suam orans & dicens: *Pater, si possibile est.* Non ergo quasi Deus, sed quasi homo loquitur. Deus enim possibile aliquid aut impossibile nesciebat? Aut aliquid impossibile Deo, cum scriptum sit. Impossibile enim tibi nihil est? De quo autem dubitat de se, an de patre? Deo [Li. 5 fide. 15 & sequentibus.] vtique cum dicit, *Transfer* Et dubitat hominis affectu. Ergo

G

Propheta non putat aliquid impossibile Deo. Propheta non dubitat, & filium dubitare tu credis? Num infra homines constituis Deum? Et dubitat de patre Deus, & de morte formidat? Timet ergo Christus: & cum Petrus non timeat, Christus timet? Petrus dicit *Animam* [Ioan. 13 Ioan. 12] *meam pro te ponam,* Christus dicit: Anima mea turbatur. Vtrumque verum est: & plenum vtrumque rationis: quod & ille qui est inferior, non timet: & ille qui superior est, gerit timentis affectum. Ille enim quasi homo vim mortis ignorat, iste quasi Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, vt eorum qui sacramentum incarnationis abiurant, excluderetur impietas. Denique & hæc dixit, & Manichæus non credidit, Valentinus negauit, Marcion phantasma iudicauit. Vsque autem hominem quem veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu, vt diceret: *Sed tamen non sicut ego* [Cont. Conf. 3 act. 8 Mat. 26] *volo, sed sicut tu vis:* cum vtique similiter sit Christi velle,

H

quod pater vult, cuius similiter est facere, quod pater facit. Quo loco etiam illa vestra quæstio conticescit, quam soletis obiicere, quia dixit Dominus. *Non sicut ego volo, sed* [Ioan. 5. Mat. 26 Ioan. 6.] *sicut tu vis.* Et alibi: *Ad hoc descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit.* Ergo vt quasi interpositis plenioris expositionis paulisper induciis, cum dixerit, Si possibile est, voluntatis interim liberæ Dominum fuisse doceamus. In tantũ processistis impietatis, vt negetis quod filius Dei liberæ voluntatis sit. Ac certe soletis etiam sancto spiritui derogare, & negare non potestis scriptum esse: *Spiritus vbi vult, aspirat.* Vbi vult, inquit, [Ioan. 3] nõ vbi iubetur. Ergo si Spiritus vbi vult spirat, filius quod vult non agit? Et certe idem Dei filius in Euangelio suo [1 Cor. 12.] dicit, vbi velit spirandi suppetere Spiritui facultatem. Numquid ergo superiorem fatetur, quia illi licet, quod [Li. 2 fide. 20 § quidam] sibi non licet? Apostolus quoque dicit: *Quia omnia operatur vnus atque idem Spiritus: diuidens singulis prout vult.* Prout

A

consiliat necessitudo, non separat. Itaque si nec de natura afferre possunt aliquam quæstionem, vel testimoniis credant. Denique filium non esse eo minorem quia filius est, Euangelista testatur: & æqualem esse quia filius est, ipse

Ioan. 5.

significat, dicens: Propterea enim *volebant eum occidere Iudæi, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem proprium dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Non Iudæi, hoc dicunt, sed Euangelista testatur, quod æqualem se faciebat Deo, proprium se filium Dei dicens. Non enim scriptũ est ex persona Iudæorum dicentiũ: Propterea volebamus eũ occidere, sed Euangelista ex sua persona dicit: Propterea enim volebant illum Iudæi occidere. Et interpretatus est causam, ideo Iudæos ad necem eius esse cõmotos, quod cum & sabbatũ quasi Deus solueret, & Deũ patrẽ sibi proprium vendicaret, non solum in solutione sabbati maiestatem diuinę potestatis, sed etiã in patris proprij nomine ius sibi æternę æqualitatis adsciseeret. Quibus aptissime respondit Dei filius, vt & Dei consilium, & æqualẽ proba-

Ibidem

ret, *Quæcumque*, inquit, *pater fecerit, eadem & filius facit similiter.* Filius igitur patri & dicitur & probatur æqualis. Bona

B

æqualitas, quæ & differentiam diuinitatis excludit, & cum filio patrem signat, cui filius sit æqualis. Non est enim diuersa nec singularis æqualitas, quia nemo æqualis, ipse sibi solus est. Ergo Euangelista interpretatus est quid sit proprium filium Dei se dicere, hoc est, æqualem se facere Deo. Vnde id sequutus Apostolus dixit: *Non rapinam arbi-*

Phil. 2.

tratus est esse se æqualem Deo. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinã habebat æqualitatẽ cum patre, quam in natura sui tamquam Deus & Dominus possidebat. Vnde addidit: *Formam serui accepit.* Contrarium vtique, seruus, & æqualis. Æqualis ergo in Dei forma, minor in susceptione carnis, & hominis passione.

Ibidem. Conc. 6 in Trul. & 2. Cõcil pag. 916. Ioan. 5.

Nam quomodo eadem posset minor esse æqualisq; naturæ? Quomodo autem si minor est, eadem similiter facit quæ pater facit? Nam quemadmodũ eadem operatio diuersę esset potestatis? Numquid sic potest minor, quemadmodum maior operari? aut vna operatio potest esse, vbi diuersa substantia est? Itaque accipe Christum secundum diuinitatem minorẽ nõ posse dici. Ipse loquitur ad Abra-

C

ham: *Per me ipsum iuraui.* Ostendit autem Apostolus, cum

Gen. 22. Heb. 6.

qui per se iurat, minorem esse non posse. Itaque sic ait: Abrahæ cum repromisisset Deus, quoniam nullum aliũ maiorem habebat, iurauit per se ipsum, dicens: *Nisi benedicendo benedixero te, & multiplicãdo multiplicauero te.* Ergo

Ibid.

maiorem non habuit Christus, & ideo per se iurauit. Et bene addidit: Homines .n. per maiorẽ se iurant, quia homines maiorem habẽt, Deus non habet. Aut si volũt de patre dictum videri, reliqua non cohærent. Neque enim pater visus est Abrahæ, nec Deo patri pedes lauit, sed ei in quo futuri hominis est figura Denique filius dicit: *Abrahã diẽ*

Gen. 18 Ioan. 8. Ioan. 10

meum vidit, & gauisus est. Ipse est ergo qui per se iurauit, quẽ Abraham vidit. Et reuera quomodo maiorem habet, qui diuinitate cum patre vnum est? Quod enim vnũ est, dissimile non est. Inter maiorem autem minoremque discretio est. Ergo de filio & patre præsentis docet lectiõis exemplum, quia nec pater minorem habet, nec maiorem Dei filius: cum in patre & filio nulla distantia diuinitatis

Ioan. 8.

sit, sed vna maiestas. Nec illud sane metuo, quod solent obtendere minorem esse, q̃a *missus est.* Si .n. & minor non

Ioan. 5.

D

docetur, & honorificentiæ docetur æqualitas, cum ita omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem, constat eo minorẽ non esse quod missus est. Non ergo humani sermonis augustias, sed verborum charitatem intuere, operibus crede. Considera quia Dominus noster Iesus Christus in Esaia loquutus est, *ab Spiritu sancto esse se*

Esa. 61.

missum. Numquid ergo spiritu minor filius, quia missus ab spiritu est? Habes igitur scriptum, quod filius à patre & spiritu eius dicat esse se missum. *Ego sum,* inquit, *primus, &*

Esai 48 Ibidem

ego in æternũ, & man⁹ mea fũdauit terrã, dextera mea solidauit cælum. Et inf. *Ego loquut⁹ sũ, & ego vocaui, adduxi eũ, & prosperum iter eius feci. Accedite ad me, & audite hæc, non in occulto ab initio locutus sum. Cum fierent, illic eram: & nunc Dominus misit me, & Spiritus eius.* Vtique qui cælum fecit & terram, ipse dicit à Domino & à spiritu eius esse se missũ. Videte ergo q̃ simplicitas, serm. non iniuria missionis sit. Ipse igitur missus à

E

patre, ipse est missus ab spiritu. Et vt agnoscas nullam maiestatis esse distantiam, etiam filius spiritum mittit, sicut ipse dixit: *Cum venerit autem paraclitus quem ego mittam* Ioan. 15

vobis à patre meo, spiritum veritatis, qui à patre meo procedit. Hũc Ioan. 14

eundem paraclitum & à patre esse mittendum supra docuit, dicens: *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo.* Vide vnitatem: quia quẽ Deus pater mittit, mittit & filius: & quẽ mittit pater, mittit & spiritus. Aut si nolunt filium missum, quia dexteram patris filium legimus, ipsi de patre quod de filio abnuunt, fatebũtur: nisi forte aut alterum sibi patrem, aut alterum sibi filium inueniant Ariani. Sileant igitur inanes de sermõibus quæstiones, quia regnum Dei sicut scriptum est, non in persuasione verbi est, sed in ostensione virtutis. Seruemus distinctionem diuinitatis & carnis. Vnus in vtraq; loquitur Dei filius, quia in eodem vtraque natura est. Et si idem loquitur, non vno semper loquitur modo. Attende In eo nunc gloriam Dei, nunc hominis passiones. Quasi Deus loquitur quæ sunt diuina, quia verbum est: quasi homo dicit quæ sunt humana, quia in mea substãtia loquebatur:

S. Ambr. l. 3. de Spiritu sancto c. 1. Conc. Chalce. act. 1. & 16. Leo. 1. epist 95. ad Leo. Aug c. 3 Theod. in Polymorph. dialo 2. 1. Cor. 2 Ioan 6. Ibidem

Hic est panis viuus, qui descendit de cælo. Panis hic caro est, sicut ipse dixit: *Hic panis quẽ ego dabo, caro mea est.* Hic est qui de-

F

scendit de cælo, hic est quem pater sanctificauit, & misit in hunc mundum. Hæc ipsa litiera nos docet, sanctificatione non diuinitatem eguisse, sed carnem. Denique ipse Dominus dixit: *Et ego memetipsum sanctifico pro ipsis.* vt agnoscas quod & sanctificatur in carne pro nobis, & diuinitate sanctificat. Hic idem est quem pater misit, sed factum ex muliere, factum sub lege, vt Apostolus dixit. *Hic est qui ait: Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me: euangelizare pauperibus misit me* Hic est qui dicit: *Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.* Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo est, an ego à meipso loquor. Alia ergo ex Deo doctrina, alia ex homine. Itaque Iudæi cum doctrinam eius secundũ hominem quærerent, & dicerent: Quomodo hic litteras nouit, cum non didicerit; respondit Iesus, & dixit: *Mea doctrina, non est mea.* Nam cum sine eruditione litterarum doceat, non quasi homo, sed potius vt Deus videtur docere, qui doctrinã non didicerit, sed inuenerit. Adinuenit enim

Ioan. 3. Ioan. 10. Ioan. 17 Gal 4. Esa 61. Luc. 4. Ioan. 7. Ibidem

G

omnem viam disciplinæ vt supra lectum est. Nam vtique de filio Dei dictum est: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum, qui adinuenit omnem viam disciplinæ. Post hæc in terris visus est, & cũ hominibus conuersatus est. Quomodo ergo secundum diuinitatem doctrinam suam non habet, qui adinuenit omnem viam disciplinæ antequam videretur in terris? Aut quomodo minor, de quo dictum est: Non æstimabitur alius ad eum? Vtique incomparabilis dicitur, ad quem nemo alius æstimari potest. Sed ita incomparabilis, vt & patri nequeat anteferri. Quod si de patre dictum putant, impietatem Sabellij non euadent, vt patri susceptionem humanæ carnis attribuant. Persequamur sequentia. Quià semetipso, inquit, loquitur, *gloriam suam quærit* Vide vnitatem, quæ

Sap 11 c. Bar 3

Ioan. 7

& patrem signat & filium. Non potest non esse qui loquitur, sed non potest à semetipso esse quod loquitur, in quo naturaliter ex patre sunt omnia. Quid est autẽ, gloriam suam quærit? Hoc est, non diuisam à patre gloriam. Nam vtique & verbum Deus habet gloriam. Denique dicit: *Vt videant gloriam meam* Sed illa verbi gloria, eadem patris gloria est, sicut scriptum est: *Dominus Iesus Christus gloria est Dei patris.* Ita igitur secundum diuinitatem Dei

H

filius suam gloriam habet, vt patris & filij vna sit gloria. Non ergo minor in claritate, quia vna gloria: non minor diuinitate, quia plenitudo diuinitatis in Christo est. Et quõodo, inquit, scriptum est: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum* Qui hoc dicit, clarificatione, inquit, indiget, Hucusque oculos habes: quod reliquum est non legisti? Sequitur enim: *Vt filius tuus clarificet te.* Numquid & pater indiget, qui clarificandus à filio est? Pari modo obedientiam filio obiicere solent, quia scriptum est: *Et specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem.* Et hominem præmisit, & vsque ad mortem dixit, vt intelligeremus obedientiam mortis, non diuinitatis fuisse, sed incarnationis: in qua & officia nostra suscepit,

Ioan. 17 Phil. 2. Colos 2 Ioan. 17 Ibidem Phil. 2.

A & nomina. Didicimus itaque vnam esse potentiam Trinitatis, quam nos in ipsa atque post ipsam docuit passionem. Filius enim paritur per corporis sacramentum, Apostolis Spiritus sanctus infunditur, pater quoque maxima voce signatur. Didicimus vnam patris & filij esse imaginem, vnam similitudinem,, sanctificationem. Didicimus vnam esse operationem, vnam gloriam, vnam quoque diuinitatem. Vnus ergo & solus Deus, quia scriptum est: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli* Mat. 4. *seruies.* Vnus Deus, non vt ipse sit pater & filius, sicut impius Sabellius asserit, sed quia patris & filij, spiritusque sancti vna diuinitas sit: vbi autem vna diuinitas, vna voluntas, vna præceptio. Denique vt scias & patrem esse, & filium esse, & vnum opus patris & filij esse, Apostolum sequere, qui dixit: 1. Thes. 3 *Ipse autem Deus, & pater noster, & Dominus Iesus dirigat viam nostram ad vos.* Et patrem loquitur, & filium loquitur: sed vnitas directionis est, quia vnitas potestatis est. Sic & alibi habes: 2. Thes. 2 *Ipse autem Dominus noster Iesus Christus, & Deus & pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationē æternam, & spem bonam in gratia, consoletur corda vestra, & confirmet.* B Quantam vnitatem ostendit, vt consolationis vnitas non pluralitas sit: Conticescat ergo perfidia, aut si ratione non vincitur, morali humanitate flectatur. Consideremus quam moraliter egerit Dominus, vt nos non solum fidem, sed etiam mores doceret. Luc. 2. *Namque in forma hominis constitutus, subditus erat Ioseph & Mariæ.* Numquid ergo minor & hominibus, quia subditus? Aliud pietatis, aliud potestatis est: sed non præiudicat pietas potestati. In eo ergo legis subditum patri, in corpore scilicet, in quo erat subditus matri. Ps. 94. Agamus & nos moraliter, persuadeamus illis quod sibi prosit, obsecremus & ploremus ante Dominum qui fecit nos. Non enim vincere volumus, sed sanare: non insidiose agimus sed religiose monemus. Sæpe flectit humanitas, quos nec virtus potuerit superare, nec ratio. Denique Dominus illum hominem qui ex Hiericho descendens incidit Luc. 10. in latrones, quem non asperioribus legis medicamentis, non prophetico rigore curauerat, oleo curauit & vino. Veniant ergo ad hunc omnes qui sanari volunt, accipiant C medicamentum quod & à patre detulit, & præparauit in cælo, ex illis confectum immortalibus succis. Hoc ex terra non pullulat: expers enim omnis natura huius confectionis. Diuino enim consilio suscepit hanc carnem, vt ostenderet legem carnis legi esse subditam mentis. Suscepit carnem, vt quasi homo vinceret, Rom. 7. qui homines erudiret. Quid mihi prodesset, si quasi Deus exerta potestate diuinitatem suam tantummodo inuiolabilem demonstrasset? At cur susciperet carnem, nisi vt tentari se naturæ atque infirmitatis meæ conditione pateretur? Tentari debuit, compati mihi debuit, vt Heb. 4. scirem quemadmodum tentatus vincerem, compassus euaderem. Vicit per continentiam, vicit per contemptum Mat. 4. diuitiarum, vicit per fidem: calcauit ambitionem: fugauit intemperantiam, lasciuiam relegauit. Hoc medicamentum Petrus vidit, & retia sua, instrumenta videlicet quæstus & subsidia dereliquit, renuntians carnis concupiscentiæ tanquam corruptæ naui, in quam quasi sentina quædam multarum ingreditur passionum. Magnum ergo medicamentum, quod non solum cicatricem D vetusti vulneris amputauit, sed etiam causam passionis incidit. O fides thesauris omnibus opulentior! ô vulnerum nostrorum peccatorumque medicina præstantior! Consideremus quia nobis prodest bene credere, Esai 53. Mihi enim prodest scire, quia propter me Christus su- 2 Cor 5 scepit meas infirmitates, mei corporis subijt passiones: Gal 3. pro me peccatum, hoc est, pro omni homine, pro me Luc. 2 maledictum factus est, pro me atque in me subditus at- Mar. 13 que subiectus: pro me agnus, pro me vitis, pro me la- Luc 17. pis pro me seruus, pro me filius ancillæ, pro me diem Deu 21 iudicij ignorans, pro me nesciens diem aut horam. Nam quomodo posset diem nescire, qui dies fecit & tempora? Quomodo posset diem ignorare iudicij, qui & horam iudicij futuri expressit & causam? Factus ergo maledictum non secundum diuinitatem, sed secundum carnem. Scriptum est enim: *Maledictus omnis qui pendet in ligno.*

E Secundum carnem vtique pependit, & ideo maledictum, qui nostra maledicta suscepit. Luc. 19 Ille fleuit, ne tu homo diu Mat 27 fleres: ille iniurias passus est, ne tu iniuriam tuam doleres. 1. Pet. 2 Grande remedium, solatium habere de Christo. Luc. 23 Ille enim pro nobis hæc patientius tulit, & sumus qui patienter hęc pro illius nomine ferre nequeamus: Quis appetitus non discat ignoscere, quando & pro persecutoribus suis Christus etiam crucifixus orabat? Vides ne illas quas tu putas Christi infirmitates, tuas esse virtutes? Cur de remedijs nostris ei quæstionem mouemus? Lacrymæ illæ nos lauant, fletus illi nos abluunt, ac dubitatio illa nos firmat, ne tu si cœperis dubitare, desperes. Quanto maior est iniuria, tanto vberior debetur gratia. Sed & in ipsis iniurijs cognosce diuinitatem. In cruce pendebat, & elementa ei Mat. 27 omnia seruiebant. Sol refugit, dies occidit, obfusæ & circumfusæ tenebræ, terra tremuit, non tremuit qui pependit. Quid aliud hæc, quam auctoris reuerentiam signant? Quia in cruce est, vides: quia regnum Dei donat, non vi- F des? Quia mortem gustauit, legis: quia latronem quoque ad paradisum inuitauit, non legis? Mulieres flentes intueris ad tumulum, non intueris angelos excubantes? Luc. 23 Quid dixerit legis, quid gesserit non legis? Dicis Chana- Ioan. 20 neæ mulieri dixisse Dominum: Mat. 15. *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel:* non dicis, quoniam id quod ab ea rogatus est fecit? Vnde intelligere te conuenit, quia missus non id significat, quod alieno sit coactus imperio, sed quod voluntario functus sit arbitratu: alioquin contemptum ostendis patris. Si enim, vt tu interpretaris, paternorum famulus præceptorum Christus venerat in Iudæam vt solis eius incolis mederetur, & Cananææ prius filiam (vt legimus) liberauit: non vtique alieni fuit executor imperij, sed voluntarij liber arbitrij. Vbi autem libertas volontatis, ibi nulla præuaricatio missionis. Nec vereare ne displiceat patri quod fecit filius, cum ipse dicat: Quęcumque placita sunt ei, facio semper. Ioan. 8. Et alibi: *Opera quæ ego facio, ipse facit.* Ioan. 14 Quomodo ergo patri potuit displicere, quod Rom. 3. ipse fecit per filium? Vnus enim Deus, sicut scriptum est, qui iustificauit circumcisionem ex fide, & præputium per G fidem. Omnia lege, omnia diligenter aduerte, inuenies sic demonstrasse se Christum, vt Deus in homine cerneretur. Nec malitiose accipias de patre filium gloriantem, Mat. 17 cum audias patrem in filio complacentem. Sed si moralibus flecti non queunt, prouocemus ad iudicem. Ioan. 5. Ad quem tandem ibimus? Nempe ad eum qui iudicium habet. Numquid ad patrem? Sed pater non iudicat quenquam. *Omne enim iudicium dedit filio.* Dedit vtique, generando, non largiendo. Vide quam re noluerit filio suo derogare, vt tibi ipsum iudicem daret. Videamus ergo ante iudicium quis causam meliorem habeat, ego, an tu. Nempe prudentis actoris est, prius conciliare sibi iudicem. Hominem honoras, Deum non honoras? Quid ergo conciliat cognitorem, honorificentia, an iniuria? Pone me peccasse, quod non est, num offenditur honore suo Christus Peccamus omnes. Quis ergo veniam promerebitur qui Rom. 3. defert honorificentiam, an qui irrogat contumeliam? Aut si te ratio non mouet, species saltem iudicij ipsa commoneat. Attolle oculos ad iudicem tuos, intuere qui sedeat, cum quo sedeat, vbi sedeat. Sedet Christus ad dexteram H patris. Aut si oculis hoc non potes comprehendere, audi Mar 16 dicentem Prophetam: *Dixit Dominus Domino meo, sede ad dex-* Psa. 109 *teram meam. Sedet ergo ad dexteram patris filius.* Dic nunc qui de sæcularibus arbitraris æstimanda diuina, num tibi videatur inferior qui ad dexteram sedet? Num iniuria patris, quia ad sinistram sedet? Pater honorat, & tu iniuriam putas? Pater mauult id esse pietatis exemplum, & tu putas præceptionis imperium? De morte surrexit, & ad dexteram Dei sedet. Sed dixit, inquis, pater. Accipe etiam vbi non dicit pater, & prædicit filius: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis. Et Mat 26 hoc de assumptione corporis dicit. Hinc dicit: *Sede ad dex-* Ps. 109. *teram meam.* Nā si de æterna sede diuinitatis quæris, interrogatus à Pilato si ipse esset rex Iudæorum, ait: In hoc sū Ioan. 18 natus. Vnde & Apostolus monet, hoc esse nobis vtile, si Christum non ex præcepto neque ex gratia, sed quasi dilectissimū filium ad dexteram Dei sedere credam*. Sic enim

ha-

[A] habes: *Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedens, quæ sursum sunt sapite.* Hoc est.n. superiora sapere, credere quia Christus vt sedeat, non quasi iussus obsequitur, [Coloss. 3.] sed quasi filius dilectissimus honoratur. Propter rationē ergo corporis dicit: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* [Ps. 109.] Quod si & ad calumniā trahis, quia pater ad filium dixit. Ponam inimicos tuos: etiam pater trahit ad filium quos filius suscitet atque viuificet. *Nemo enim,* inquit, *potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* [Ioan. 6.] Et tu filium Dei pro infirmitate dicis esse subiectum, cui pater attrahit, quos ille in nouissimo die suscitet? Hæccine tibi videtur esse subiectio, in qua regnum patri parat, [1. Cor. 15.] cum pater ad filium trahat, & calūniæ locus non sit, cum patri regnum filius tradat, nec aliquid præferatur? Hæc enim documenta pietatis sunt, quod & pater filio, & filius patri tradat. Ita enim sibi tradunt, vt neque ille qui accipit, quasi alienum acquirat, nec qui tradit amittat. At dexteram quoque sedere nulla prælatio est, neque ad sinistram iniuria. Diuinitas enim gradum nescit, nec loco [B] aliquo circumscribitur, nec temporibus definitur. Angustis animis homines ista pensamus. Nulla differentia charitatis, nullum discrimen est vnitatis. Sed cur longius euagamur? Circumspectasti omnia, vidisti iudicem, aduertisti angelos prædicantes. Illi laudant, & tu vituperas? Dominationes & potestates venerantur, & tu calumniaris? Adorant omnes sancti eius: non adorat Dei filius, non adorat Spiritus sanctus. [Heb. 1.] Seraphin dicunt: Sanctus, [Esai. 6.] sanctus, sanctus. Quid sibi vult sub vno nomine sanctitatis trina repetitio? Si trina repetitio, cur vna laudat. Si vna laudat, cur trina repetitio? Trina repetitio cur, nisi quia pater & [1. Ioan. 5.] filius & spiritus sanctus sanctitate vnum sunt? Non dixit semel, ne filium sequestraret: non bis, ne spiritum præteriret: non quater, ne creaturas coniungeret. Et vt ostēderet Trinitatis vnam esse deitatem, cum tertio dixisset *Sanctus, sanctus, sanctus,* addidit singulariter: *Dominus Deus Sabaoth,* [Esa. 6.] Sanctus igitur pater, sanctus filius, sanctus & Dei spiritus. Adoratur igitur Trinitas, non adorat: laudatur Trinitas, non laudat. Ego malo sicut Seraphim credere, & sicut omnes potestates virtutesque cælestes [C] adorare. Igitur prosecutionem tuam videamus, quemadmodum consilies tibi iudicē. Dic sane, dic inquam: Ego te Christe puto esse dissimilem patri. Respondebit & ille: Discerne si potes. Discerne, inquam, in quo putes esse dissimilem. Dic aliud; Creaturam, inquies, te arbitror. [Deu. 19.] Respondebit & Christus: Si duorum hominum testimonium verum est, tu nec mihi, nec patri saltem [Ioan. 8.] credere debuisti, qui genitum nominauit? Bonum, inquies, nego. Dicet & ille. Fiat tibi secundum fidem tuam vt tibi bonus non sim. Omnipotentem non arbitror. Respondebit & ipse: Non possum ergo tibi tua peccata donare. Subiectū dico. Referet ad hoc: Cur igitur libertatem ac veniam ab eo petis, quem putas pro seruitio esse subiectum? Video hætere prosecutionem tuam: non vrgeo, quia peccatorum meorum ipse sum conscius. Non inuideo veniam, quia ipse opto indulgentiam: votum tuum scire desidero. En allego apud iudicem desideria tua: non prodo crimina, seriem tuorum expecto votorum. Dic itaque ea quæ in communi voto sunt, dic inquam: [D] Domine fac me ad imaginem Dei. Respondebit ille: Ad quam imaginem? Quam negasti? Dic, Fac me incorruptibilem. Referet vtique: Quomodo te incorruptibilem facere possum, quem tu creaturam dicendo, capacē corruptibilitatis esse voluisti? Mortui resurgēt incorrupti: & [1 Cor. 15.] tu corruptibilē dicis quē Deū cernis? Dic, Bonus esto mihi. Dicet tibi: Quid postulas, quod negasti? Ego te bonum Volui, ego dixi: *Estote sancti, quoniam ipse sanctus sum: & tu mihi id negare contendis?* [Leu. 19] Expectas veniam peccatorum? Sed [Mar. 2.] nemo potest donare peccata, nisi solus Deus. Itaque cum verus & solus tibi Deus non sim, non possum vtique tua peccata donare. Hæc Arianus dicat. Et Photinianus: Nego te, inquit, Deum. [Psal. 52.] Respondebit & Dominus: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* De quo dictū putas, de Iudæo, de gentili, an de diabolo? De quo vis dictum sit, Photiniane, tolerabilior est ille qui tacuit, Tu vero & voce au-

sus es dicere, vt insipiente insipientior probaretis. Neges [E] ergo, inquit, Deum, cum ego dixerim: *Dii estis, & filii excelsi omnes.* [Ioan. 5.] [Ioan. 8.] Et tu Deum negas, cuius opera diuina circumspicis? Dicat & Sabellianus: Ego te ipsum patrem & filium & spiritum sanctum arbitror. Respondebit & Dominus: Non audis patrem, non audis filium, Numquid hic vlla confusio est? Scriptura ipsa te docet patrem esse qui detulit iudicium, filium esse qui iudicat. Non audisti me dicentem: *Solus non sum, sed ego, & qui misit me pater.* Dicat & Manichæus: Ego auctorem carnis meæ [Ioan 17] diabolum credo. [Apo. 14.] Respondebit ergo: Quid facis in cælestibus? Vade ad auctorem tuum. Ego eos volo mecum esse, quos dedit mihi pater. Tu te à diabolo creatum Manichæe arbitraris, ad illius ergo festina sedem, [Esa 34.] [Marc. 6] vbi ignis & sulphur, vbi non restinguitur eius incendium, nec vnquam pœna moritur. Mitto alia hæreticorum portenta, non nomina, qui dicunt: Qui dies erit iudicij, quæ erit forma sententiæ? Respōdebit his omnibus & ille moraliter: *Populus meus, quid feci tibi, aut quid contristaui te? Nonne ex Aegypto eduxi te, & ex domo seruitutis liberaui te?* [F] Sed parū est ex Ægypto liberasse, & ex domo seruitutis eripuisse: plus est te ipsum dedisse pro nobis. Dices ergo: Nunne vestras omnes suscepi iniurias? Nonne corpus meum pro vobis obtuli? Nonne mortem oppetiui, quod non erat diuinitatis meæ, sed vestræ redemptionis? Hæccine referuntur gratiæ? Hoc profecit sanguis meus, sicut in Propheta ipse iam dixi: *Quæ vtilitas in sanguine meo, quia descendi in corruptionem?* [Psa. 29.] Hoc ergo profeci, vt me impie negaretis, pro quibus ista sustinui? Ego vere tunc Domine Iesu, etsi grauium peccatorum mihi ipse sim conscius, dicam tamen: Non te negaui, habes quod ignoscas fragilitati carnis. [Mat. 8.] Delictum fateor, peccatum non abnuo. [Ps. 142.] *Si vis, potes me mundare:* quia hoc qui dixit, emeruit. [Ioan. 5.] *Ne quæso in iudicium intres cum seruo tuo.* [Ioan. 3.] Non quæro vt iudices, sed vt ignoscas. [Ioan. 5.] Quid putamus Christum iudicaturum? Ego scio iudicaturum; dico, Immo iam iudicauit. Tenemus eius sententiam. Omnes, inquit, honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Si displicet sententia, appella ad patrem, rescinde iudicium, quod pater detulit. [G] Dic quia dissimilem habet filium. Respondet tibi: Ego ergo mentitus sum, qui dixi filio: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram?* [Gen. 1] Dic, quia creauit, Respondet tibi: Cur ergo adorasti, quem creaturam putasti? Dic, quia minorem generauit filium. Respondet, Metire, videamus. Dic quia ei non debuisti credere. Referet ad hoc: Non tibi dixeram *Hic est filius meus dilectissimus, in quo complacui, ipsum audite?* [Ioan. 17] [Mat. 17] Quid est, ipsum audite? Dicent rē vtiq; Omnia quæ pater habet, mea sunt. Hoc audierunt Apostoli, sicut scriptum est: *Et ceciderunt in faciem suam & timuerunt valde.* Si ceciderunt qui confessi sunt, quid facient qui negarunt? Sed illos Iesus tetigit & leuauit: vos iacere patietur, ne videatis gloriam quam negastis. Videamus ergo quoniam quem filius [Ioan. 5] damnat, & pater damnat. [Ioan. 14] Et ideo honorificemus filium, sicut honorificamus patrem, vt per filium ad patrē peruenire possimus. Hæc ego Imperator Auguste carptim ac breuiter impolita magis proposui, quam enodata digessi. Quod si qua Ariani incōsummata arbitrantur, ego vix fateor inchoata. [H] Si qua adhuc superesse opinantur, ego prope omnia. Infidelibus enim totum deest, abundat fidelibus. Denique vna confessio Petri abundauit ad fidem Christo: *Tu es Christus filius Dei viui.* [Pro. 17.] [Mat. 16] Sat est enim generationē, scire diuinā, nō diuisā nō diminutā nō deriuatoriam, non creatam. Hoc etiam totis scripturarum exponitur libris, nec adhuc ab impiis creditur. *Incrassatum est enim,* vt scriptum est, *cor eorum, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos grauauerunt: nequando oculis suis videant, & auribus audiant, & corde intelligant.* [Esa 16.] [Mat. 13] Namque more Iudaico aures suas Ariani claudere solent, aut serere tūultus, quotiescūque verbum salutis auditur. Et quid mirū si humanis vocibus credere nō soleāt infideles, qui nō credūt diuinis? [Ioan 12.] Filius dicebat, sicut habes in Euangelio: *Pater clarifica nomē tuum. Vox patris de cælo audita est dicentis: Et clarifi-*

A *Ioan.* *Act. 9.*

cam. & iterum clarificabo. Infideles hæc audiebant, sed non credebant. Dicebat filius, respondebat pater. Dicebant Iudæi: Tonitruum factum est illi: alij dicebant, Angelus locutus est ei. Paulus quoque, sicut scriptum est in Actib Apostolorum, cum voce Christi vocaretur ad gratiam, pluresque comites pariter incederent, solus vocem Christi audisse se dixit, Adeo sancte Imperator, qui credit audit, & audit vt credat. Qui non credit, non audit, sed nec vult nec potest audire, ne credat. Atque vtinam quod in me est audire vellent vt crederent, audire cum bona charitate & mansuetudine, vt verum quærentes, non veritatem impugnantes. *Tit. 3.* Scriptum est enim, vt non intendamus fabulis & genealogijs interminabilibus, quæ quæstiones magis præstant quam ædificationem Dei, quæ in fide est, *1. Tim. 1.* Finis autem præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. A quib. quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque loquuntur, neque de quibus affirmant. *1. Tim. 2.* Alibi quoque idem Apostolus dicit: *Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita.* B Tales deserendos Apostolus dicit, *1. Tim. 4.* qui quæstiones serunt, hoc est, eos esse hæreticos, de quibus & alibi dicit, quod discedent quidam à fide, intendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum. *1. Ioã. 2.* Et Ioannes dicit hæreticos esse antichristos, Arianos vtique designans. Hæc enim hæresis post omnes hæreses cœpit, & ex omni hæresi venena collegit. Sicut enim de antichristo scriptum est quia aperuit os suum in blasphemiam ad Deum, *Apo 13.* blasphemare nomen eius, & bellum facere cum sanctis eius; *1 Ioã. 2.* ita & isti filio Dei derogant, nec martyribus pepercerunt: & quod fortasse ille non faciet, scripturas falsauere diuinas. Itaque qui dicit quia Iesus non est Christus, hic est antichristus, Qui negat Saluatorem mundi, negat Iesum: qui negat filium, negat & patrem, quia scriptum est: *Omnis qui negat filium, negat & patrem.* *Ibidem.* *Ephes. 4.* Neque vero te imperator pluribus tenere debeo bello intentum, & victricia de barbaris trophæa meditantem. Progredere plane scuto fidei septus, & gladium spiritus habens progredere ad victoriam superioribus promissam temporibus, & diuinis oraculis prophetatam. C Namque & futuram nostri depopulationem, & bella Gothorum Ezechiel illo iam tempore prophetauit. Sic enim habes: Propterea prophetiza fili hominis, & dic O Gog, hæc dicit Dominus: *Eze. 38.* Nonne in die illa cum constituetur habitare populus meus Israel in pace, surges & venies de loco tuo ab extremo Aquilonis, & gentes tecum multæ, sessores equorum omnes, congregatio multa & magna, & virtus copiosa, & ascendes ad populum meum Israel, vt nubes operire terram in nouissimis diebus, &c. Gog iste Gothus est, quem iam videmus exisse, de quo promittitur nobis futura victoria, dicente Domino: *S. Hier. in prof. li. 11 in Ezech.* *Et deprædabuntur eos qui deprædati eos fuerant, & despoliabunt eos qui sibi spolia detraxerant, dicit Dominus. Eritq; in die illa. dabo* Gog, *Eze. 39.* hoc est Gothis, locum nominatum monumentum in Israel multorum virorum congestum, qui superuenerunt ad mare, & per circuitum struent vallis peristomion, & obruent illic Gog & totam multitudinem eius, & vocabitur Polyandrium Gog, & obruet eos domus Israel, vt purgetur terra. Nec ambiguum sancte Imperator, quod qui perfidiæ alienæ pugnam excepimus, fidei catholicæ in te vigentis habituri simus auxilium. D Euidens enim ante hac diuinæ indignationis causa præcessit: vt ibi primum fides Romano imperio frangeretur, vbi fracta est Deo. Nō libet confessorum neces, tormenta, exilia, recordari, piorum sacerdotia, proditorum munera. Nonne de Thraciæ partibus per ripensem Daciam & Mysiam, omnemq; Valeriam Pannoniorum: totum illum limitem sacrilegis pariter vocibus & barbaricis motibus audiuimus inhorrentem? Quid poterat nobis vicina tam feralis inuehere? Aut quemadmodum res Romana tali tuta poterat esse custodia? Sed iam satis superque omnipotens Deus nostro exitio, nostroque sanguine, confessorum neces, exilia sacerdotum, & nefas tantæ impietatis eluimus, satis claruit eos qui violauerunt fidem, tutos esse non posse. Conuertere Domine, fideique tuæ attolle vexilla. Non hic aquilæ militares, neque volatus auium exercitum ducunt: sed tuum Domine Iesu nomen & cultus. E Non hic infidelis aliqua regio, sed ea quæ confessores mittere solet Italia: Italia aliquando tentata, mutata nunquam: quā dudum ab hoste barbaro defendisti, nunc etiam vindicasti. Non hic Imperatoris mens lubrica, sed fides fixa. Ostende nunc euidens tuæ maiestatis iudicium, vt is qui te verum virtutum Dominum, & cælestis militiæ ducem, is q te veram Dei virtutem credit esse atque sapientiam, non temporalem vtiq; nec creatam, sed sempiternam, sicut scriptum est, *Iosue. 5.* *1. Cor. 1.* *Dei virtutem & diuinitatem, tuæ maiestatis fultus auxilio, fidei suæ trophæa mereatur.*

S. AMBROSII DE FIDE LIBRI SECVNDI FINIS

Capita libri tertii de Fide.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE.

LIBER TERTIVS.

Qua ratione auctor ea quæ in superioribus libellis breuiter digesta sunt, in hoc libro latius exequi curauerit: cur etiam illicitum putari non debeat quod ad informationem vitæ humanæ comparationem à poeticis fabulis deriuatam induxerit. H

CAPVT I.

QVONIAM clementissime Imperator, instruendi tui gratia, aliqua de fide mihi scribenda mandaueras, & verecundantem coram etiam ipse fueras adhortatus, ideo quasi in procinctu positus duos tantum conscripsi libellos, quibus vias quasdam fidei & semitas demonstrarem. Sed

A quoniam mens praua quorundam,ferendis intenta quæstionibus, stylo lacessit vberiore confligi, tuæ quoque piame cura clementiæ ad cætera vocat, volens in pluribus experiri quem in paucis probasti: ea quæ perpaucis superius perstricta sunt, placuit paulo latius exequi, ne ea quasi diffidentia assertionis deseruisse potius, quam securitate fiduciæ proposuisse videamur. [Sup. li. 1.c.4.] Et quia Hydræ nominis, & Scyllei litoris comparationem induximus, vt ostenderemus, vel rediuiua plantaria cauenda perfidiæ, vel famosa naufragia, si quis contra licitum putat colorem disputationis eiusmodi à poeticis fabulis deriuatum,& cum in fide nihil quod vituperare possit inuenerit, aliquid in sermone reprehendit, agnoscat non solum sententias,sed etiam versiculos poetarum scripturis insertos esse diuinis. [Act. 17. Nũ. 13. 2. Reg. 5. Esa. 4. Hier. 50] Vnde enim illud: Huius & genus sumus, quod Paulus vsu prophetico doctus vsurpat? Nam & gigantes,& vallem Titanum prophetici sermonis series non refugit. Et Esaias Sirenas,& filias passerum dixit. Et Hieremias de Babylone memorauit, *quod habitabunt in ea filiæ Sirenum*: vt ostenderat Babylonis, hoc B est, secularis confusionis illecebras, vetustæ lasciuiæ fabulis comparandas, quæ velut scopuloso in istius vitæ litore, dulcem resonare quandam, sed mortiferam cantilenam ad capiendos animos adolescentium viderentur, quam sapiens etiam ab ipso poeta Græco inducitur, quasi quibusdam prudentiæ suæ circumdatus vinculis [Homerus l. 12 Odiss.] pręterisse. Ita difficile iudicatum est ante aduentum Christi, etiam fortiores non posse capi speciosæ delicijs voluptatis.

Nostra salutis causa Christum corporis infirmitates suscepisse.

Capvt II.

QVod si poeta ille perniciosam mentibus hominum, & subeundis obnoxium naufragijs, lasciuiæ secularis illecebram iudicauit: quid nos æstimare oportet, quibus scriptum est: *Carnis curam ne feceritis in concupiscentijs*: Et C alibi *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne alijs prædicans ipse reprobus efficiar.* [Rom. 13. 1 Cor. 9 Mat. 4.] Non enim per luxuriam nobis Christus, sed per ieiunium salutem attulit. Neque ille emerendæ gratiæ suæ causa, sed nostræ eruditionis gratia ieiunauit. Neque infirmitate corporis victus est vt esuriret, sed esuriendo suscepti corporis fidem præstitit vt non solum corpus, sed etiam infirmitates nostri corporis doceret à se esse susceptas. [Esai 53 Mat 4. Luc 19. Mat. 26] Sicut scriptum est: *Quoniam infirmitates nostras accepit, & ægritudines nostras portauit.* Corporis est igitur, hoc est, nostrum est quod esurijt, nostrum est quod fleuit, quod tristis fuit vsque ad mortem. Cur ad diuinitatem quæ sunt nostra referunt? Corporis est, quod etiam factus asseritur. Denique sic habes: *Mater Sion dicet homo,& homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* [Psal. 80. 1. Tim. 2.] Homo, inquit, factus est, non Deus factus est. Qui autem idem altissimus, idem homo, nisi mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, *qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis?* Et hoc vtique ad incarnationem pertinet. *Redemptio enim nostra per sanguinem, remissio per potestatem, vita per gratiam.* Quasi altissimus donat, quasi homo D precatur. Aliud creatoris, aliud redemptoris est. Distincta licet, vnius tamen auctoris beneficia sunt, decuit enim vt ille nos redimeret qui creauit. Quis autem neget Christum esse altissimum significatum? Nam qui aliter sentit, Deo patri sacramentum incarnationis adscribit. Sed hinc dubitari non potest quod altissimus Christus sit, cum etiam alibi dixerit de mysterio passionis: [Psal. 17. Luc. 1.] *Dedit vocem suam altissimus, & mota est terra.* Et in Euangelio habes: *Et tu puer propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Qui altissimus? Dei filius. Ergo qui altissimus Deus, Christus est. Et solus vtique cum dicitur Deus, non separatur etiam Dei filius. Qui enim altissimus, solus, sicut scriptum est: [Psa. 82.] *Et cognoscant quoniam nomen tibi Dominus: tu solus altissimus super omnem terram.* Vnde etiam illud explosum est, quod solent ad calumniam deriuare, quod [1. Tim. 6.] de Deo scriptum est: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem* E *habitat inaccessibilem.* De Deo enim scriptum est, quod est commune nomen patri & filio. Nam si vbicumque Deum legunt, negant etiam filium designari: & impij sunt, diuinitatis potentiam filio denegando, & incarnatum patrem Sabelliana impietate adstruere videbuntur. Dicant enim quomodo illud non impie de patre intelligere possint, quod Apostolus ait: [Colos. 2.] *In quo & consurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum a mortuis.* & aduertant de sequentibus quid incurrant. Sequitur enim: *Et cum mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, viuificauit vos cũ illo donans, nobis delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, exuens se carnem.* [Ibidem] Ergo non Deus pater solus intelligendus est qui suscitauit carnem, & non etiam filius, cuius templum resuscitatum est. [Ioan. 2.] Qui suscitauit, vtique & viuificauit: qui viuificauit, & delicta donauit: qui delicta donauit, & chirographum tulit: qui chirographum tulit, affixit illud cruci: qui affixit illud cruci, carnem se exuit. Sed pater non se exuit carnem: non enim pater caro factus est F sed verbum, sicut legimus, *caro factum est.* Videtis ergo quod Ariani dum separant à patre filium, in id periculum incidunt, vt patrem passum esse commemorent. Nos autem [Ioan. 1.] facile docemus de filij dictum operatione. Nam & ipse corpus suum resuscitauit, sicut ipse dixit, *Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud.* Et ipse viuificat nos cum suo corpore. *Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat: sic & filius quos vult viuificat.* Et ipse delicta donauit, dicens. *Dimissa sunt tibi peccata tua.* [Ioan. 2. Ioan. 5. Luc. 7. 2 Cor. 13.] Et ipse chirographum affixit cruci, qui crucifixus est per corporis passionem. Nec alius se carnem exuit, nisi Dei filius, qui carnem se induit. Ipse ergo significatur Deus, qui opus nostrę resurrectionis operatus est. Ergo cum legis Deum, nõ separes patrem, nõ separes filium: quia diuinitas patris & filij vna eademq; est. Et ideo nec ibi separes, vbi legis, quod beatus & solus potens. De eo enim dictum est, sicut habes: Præcipio coram Deo qui viuificat omnia. Sed etiam Christus viuificat. Cõuenit ergo & patri & filio Dei nomen, quando conuenit & operationis effectus. Persequamur & cetera. *Præcipio,* inquit, *coram Deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu.* [1. Tim. 6.] In Deo est etiam verbum, sicut scriptum est: In Deo laudabo verbum. G In Deo sempiterna sua virtus est Iesus: in Deo igitur [Ibidem] vnitatem diuinitatis, in Christi autem nomine incarnationis testificatus est sacramentum Denique vt de in- [Ibidem Psal. 55.] carnatione Christi se dixisse ostenderet, subdidit: *Qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mandatum sine macula vsque in aduentum Domini nostri Iesus Christi: quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens, rex regum, & Dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem: quem vidit hominum nemo, sed nec videre potest.* [1. Tim. 6] Ergo de Deo hæc scripta sunt, cuius nominis & dignitas & veritas communis est filio. Cur igitur hoc loco filius separatur, cum etiam filio hæc cuncta conueniant? Aut si non conueniunt, nega Deum, vt neges quæ Deo sunt conuenientia. Beatus negari non potest, qui beatitudines donat. *Beati enim quibus remissa sunt iniquitates.* [Psa. 31.] Beatus negari non potest, qui sanam doctrinam tribuit, sicut scriptum est, *quæ est secundum Euangelium claritatis beati Dei.* [1. Tim. 1. Esa. 38.] Potens abnui non potest, de quo pater dicit: *Posui adiutorium super potentem. Immortalitatem autem eius quis audeat diffiteri, cum etiam alijs immortalitatem ipse largitus sit,* H sicut scriptum est de sapientia Dei: [Sap. 8.] *Per hanc habebo immortalitatem?* Sed alia immortalitas suæ naturæ, alia nostræ est. Non sunt fragilia comparanda diuinis: vna sola substantia diuinitatis est, quæ mori nescit. Vnde & Apostolus cum sciret & animam & angelos immortales, quod solus Deus immortalitatem habeat prædicauit. Nam & anima moritur. *Anima enim quæ peccat, ipsa morietur.* [Eze. 18.] Nec angelus immortalis est naturaliter, cuius immortalitas in voluntate est creatoris. Neque ad præiudicium trahas, quod nõ moritur Gabriel, non moritur Raphael, non moritur Vriel. Et in ipsis.n. naturę capacitas vitio obnoxia, sed non obnoxia disciplinæ. Omnis enim rationalis creatura accidentia recipit, & subiecta iudicio est. In accidentibus autem, & pœna iudicij, & corruptela est, & profectus. Vnde & Ecclesiastes ait: [Eccl. 12] *Quoniam omne opus suum Deus adducet in iudicium.*

A ergo corruptelæ & mortis, etiam si non moriatur aut peccet, capax tamen omnis est creatura. Nec ex immortali naturæ habet, sed ex disciplina vel gratia, si se in aliquibus ad vitia non mutat. Alia ergo immortalitas quæ donatur, alia quæ sine capacitate mutabilitatis est semper. An negatur immortalis diuinitas Christi, quia in carne pro omnibus mortem gustauit? (Heb. 2) Iam ergo melior Gabriel quam Christus, quia ille non est defunctus, hic mortuus est. *Sed non est seruus supra Dominum*: alia enim carnis infirmitas, alia diuinitatis æternitas. (Mat. 10, Act. 2) Mors carnis est, immortalitas potestatis. Quod si diuinitas fecit ne caro videret corruptionem, quæ vtique corruptelæ erat obnoxia per naturam, quomodo mori posset ipsa diuinitas? Quomodo autem lucem inaccessibilem non habitat filius, cum in sinu patris filius sit? (Ioan. 1, Ioan. 1) Lux autem pater, lux etiam ipse sit filius, quia *Deus lux est*. Aut si aliam lucem inaccessibilem nisi diuinitatis putamus, numquid melior patre lux est, vt non sit in luce, qui sicut scriptum est, *& apud patrem est, & in patre*? (Ioan. 1) Non ergo separent filium cum legunt solum Deū, nec patrem separent cum legunt filium solum. In terris filius sine patre non est, (B) & putas quod pater sine filio sit in cœlo? (1 Cor. 5) In carne est filius. Cum dico in carne est, vel in terris, secundum Euangelij tempora loquor: nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christum. Ergo in carne est filius, & solus non est, secundum quod scriptum est: *Et non sum solus, quia pater mecum est*: (Ioan. 8, Ioan. 1) & putas quod sit pater solus in luce? At ne hoc argutum putes, accipe etiam testimonium. *Deum*, inquit, *nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit*. Quomodo solus pater, si in sinu patris filius est? quomodo enarrat, quem non videt? Non ergo solus pater. Accipe nunc & solū patrem, & solum filium. Solus pater, quod alius pater non est. Solus filius, quod alius filius nō est. Solus Deus, quod vna diuinitas Trinitatis est.

Quomodo filius factus intelligatur; quemadmodum etiam omnia per ipsum facta sunt.

C

Capvt III.

(Rom. 1, Psal. 87) Satis ergo claret, & solum Deum non esse patrem sine filio, & solum Deum non intelligi filium sine patre: quia secundum carnem factus intelligitur Dei filius, nō secundum diuinam generationem. In quo autem factus sit, per os sancti patriarchæ locutus asserit, dicens: *Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit: æstimatus sum cum descendentib. in lacum, factus sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.* Et hic sicut homo, inquit, non sicut Deus, factus sum. (Psal. 87) Et repleta est malis anima mea. Anima vtique, non diuinitas. Factus est in eo in quo erat infernis debitus, factus est in eo in quo enim alijs æstimatus est: diuinitas enim similitudinem collationis abiurat, & tamen in ipsa carne morti obnoxia maiestatem aduerte diuinitatis in Christo. Et si factus est sicut homo, & sicut caro factus est, factus est tamen inter mortuos liber, & liber sine adiutorio. Sed quomodo hic sine adiutorio fuisse se filius dicit, cum supra dictum sit: *Posui adiutorium super potentem*? (D) Ergo & hic distingue naturas. Adiutorium caro habet, diuinitas nō habet. (Sup. c. 2, Psal. 70) Liber igitur est, qui mortis vincula nesciuit, non captus ab inferis, sed qui operatus sit in infernis: sine adiutorio est, quod neque per nuntium, neque legatum, sed ipse per se Dominus saluum fecit populum suum. Quomodo enim potuit adiutorium sui corporis quærere suscitandi, qui alios suscitauit? (Esa. 63) Ac licet homines quoque suscitauerint mortuum, nō in sua tamen virtute fecerunt, sed in Christi nomine. Aliud est rogare, aliud imperare: aliud mereri, aliud donare. Elias ergo suscitauit, non imperauit. Elisæus suscitauit configurans mortuo, suscitauit etiam ipsius mortui corporis tactus: vt esset typus, venturum eum qui missus in similitudine carnis (3 Re. 17, 4 Re. 13 & 14.) peccati, etiam sepultus mortuos suscitaret. Petrus quoq; cum Æneam curaret, ait: *In nomine Iesu Nazareni surge & ambula*. (Rom. 8, Act. 3.) Non in suo ait, sed in Christi nomine. Surge autē, verbum est imperantis: sed fiducia de merito est, non præsumptio de potestate: & de nominis operatione, non de sua virtute præceptionis auctoritas. (E) Quid igitur Ariani dicūt: In nomine Christi & Petrus imperat, & illi nolunt imperasse Dei filium, sed rogasse? Sed lectum est rogaui. Disce distantiam: Rogat quasi filius hominis, imperat quasi Dei filius. An nō defertis hoc Dei filio, quod etiam diabolus detulit, & vos maiore sacrilegio derogatis? Ille dicit: *Si filius Dei es, dic lapidi huic vt fiat panis*. (Luc. 4.) Ille dicit, impera: vos dicitis, obsecra. Ille credit quod iubente Dei filio elementorum rerumque in aduersum natura vertatur: vos creditis quod nisi roget Dei filius, nec voluntas ipsius impleatur. Et diabolus ex potestate æstimandum putat Dei filium, vos de infirmitate. Tolerabiliora sunt tentamenta diaboli, quam argumenta sint Arrij. Nec moueat quod potentem filium dixit hominis, cum Dominum maiestatis legeris crucifixum. Quæ autem maior potentia, quam supra cœlestes potestates habere dominatum? Habebat autem qui thronis, dominationibus, angelis imperabat. (1 Cor. 2, Ephes. 1.) Nam etsi erat inter bestias, sicut scriptum est, tamen angeli ministrabant ei: vt agnoscas aliud incarnationis esse, (F) aliud potestatis. (Marc. 1) Secundum carnem itaque tentatur à bestijs, secundum dignitatem ab angelis adoratur. Didicimus igitur factum esse hominem, & ad hominem hoc esse referendum. Denique & alibi habes: Qui factus est ei ex semine Dauid, secundum carnem vtique ex semine Dauid factus est: Deus autem ante secula ex Deo natus est. Nec semper tamen factum esse ad creationem refertur. Scriptum est enim: *Domine refugium factus es nobis. & Factus es mihi in salutem*. (Rom. 1.) Nō vtique creationis definitio vel editio declaratur, sed refugium factus mihi, & conuersus mihi dicitur ad salutem, sicut & Apostolus dixit: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio*. (Psa. 89, Ps. 117.) Nobis factum, non creatum ex patre dixit. Denique quomodo dicat factum nobis esse sapientiam, in posteriorib. exposuit, dicens: *Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinauit Deus ante tempora sæcularia in gloriam nostram, quam nemo principum huius sæculi cognouit.* (1 Cor. 1.) Si enim cognouissent, numquam Dominum maiestatis crucifixissent. (1 Cor. 2) Vbi mysterium passionis exprimitur, non vtique generationis æternæ series declaratur. (G) *Sapientia igitur mea crux Domini est: redemptio mea, mors Domini est.* Sanguine enim pretioso redempti sumus, vt Apostolus Petrus dixit: (1 Pet. 1.) *Sanguine igitur suo quasi homo, Dominus nos redemit, idemque quasi Deus peccata donauit.* Non ergo in verbis quasdam constituamus insidias, & verborum tendiculas aucupemur: vt quia & aliud secundum impios significare putatur sermo qui legitur, non id quod sensus exprimat, sed quod litera ostendat, interpretemur. Sic perierunt Iudæi: dum sensuum profunda despiciunt, & sequuntur nuda verborum. Littera enim occidit, spiritus autem viuificat. (2 Cor. 3) Et tamen inter duo grauia sacrilegia fortasse detestabilius sit, ad diuinitatem referre quæ carnis sunt, quam ad litteram referre quæ spiritus sunt. Illi timuerunt in Deo carnem credere, & ideo redemptionis gratiam perdiderunt, quia causam salutis abiurant: isti diuinitatis maiestatem vsque ad carnis infirma deducunt. Detestandi Iudæi, qui carnem Domini crucifixerunt: detestabiliores tamē eos arbitror qui diuinitatem Christi cruci subditam crediderunt. (H) Denique qui cum Iudæis sæpe tractabat? *Hæreticum*, inquit, *post vnam correptionem deuita*. (Tit. 3.) Nec tamen sine iniuria patris factum nobis esse sapientiam, ad illam inenarrabilem, nec vllis temporibus momentisque obnoxiam Christi generationem sacrilega interpretatione deriuant. Nam præter id quod filij iniuria, patris est contumelia, etiam in patrē sacrilegia ista procedunt, de quo scriptum est: *Fiat autem Deus verax, omnis autem homo mendax*. (Rom. 3.) Aut si de filio putant dictum, generationi quidem non præiudicant, quia Deū verum huius lectionis auctoritate quod abnuunt, confitentur. Prolixum est si velim singula recensere, quotiens factum legerimus, non vtique per naturam, sed per gratiam. Nam & Moyses dicit: *Adiutor & protector factus est mihi in salutem*. (Exo. 15.) Et Dauid dicit: *Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluum me facias*. (Psal. 30.) Et Esaias dicit: *Factus es omni ciuitati humili adiutor*. (Esai. 25, Ps. 117.) Non vtique sancti Deo dicunt:

Crea-

A Creatus es; sed protector & adiutor per gratiam tuam
factus es nobis. Vnde nec illud verendum est quod so-
lent Ariani scæua interpretatione componere, dicentes
factum esse Dei verbum: quia scriptum est, inquiunt,
Ioan. 1. *Quod factum est in ipso, vita est.* Primum intelligant, si ad
substantiam diuinam referant quod factum est, Mani-
chæorum se quæstionibus implicari. Obiiciunt enim Ma-
nichæi: Si quod in ipso factum est, vita est: est ergo ali-
quid quod in ipso factum non sit, & mors sit, vt duo im-
pie inducant principia. Sed hoc damnat Ecclesia. Dein-
de vnde possunt docere sic pronuntiasse Euangelistam?
Plerique enim docti & fideles sic pronuntiant: *Omnia per
ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est.*
Alij sic? *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*
Deinde, *Quod factum est, pronuntiant, & subiungunt:* In ipso,
hoc est: Quicquid autem factum est, est in ipso. Quid est
Act. 17. In ipso: Apostolus docet, dicens: *In ipso sumus: & viui-
mus, & mouemur,* Tamen etiam si quemadmodum vel in
pronuntient, non possunt hic calumniari Deo verbo, si
ad substantiam eius velint referre, Quod factum est:
B quin calumnientur & patri Deo, de quo scriptum est:
Ioan. 3. *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur o-
pera eius quod in Deo sunt facta,* Ecce hic opera hominis in
Deo facta legimus, & ad substantiam tamen diuinam re-
ferre non possumus Sed aut per ipsum facta cognosci-
Colos. 1 mus, vt est illud Apostolicum. quod omnia per ipsum, &
in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in
ipso constant: aut, vt docet præsentis lectio testimonij,
virtutes quibus vitæ æternæ fructus acquiritur, in Deo
factas æstimare debemus, charitatem, pietatem, religio-
nem, fidem, & alia huiusmodi, quæ in voluntate Dei
facta sunt. Ergo sicut in Dei patris, ita etiam in Christi
Ephes. 2. voluntate & virtute facta sunt, sicut legimus: *Creati in*
Psa. 122 *Christo in operibus bonis:* Et in Psalmo: *Fiat pax in virtute tua.*
Psa. 103. Et alibi: *Omnia in sapientia fecisti. In sapientia,* inquit *fecisti*
1. Cor. 1 *non sapientiam fecisti.* Nam cum omnia in sapientia facta
sint. Christus autem Dei sapientia sit, non accidens vti-
que, sed subsistēs & permanens in æternum si facta est sa-
pientia, iam deteriore conditione facta est, quam omnia,
C eo quod sapientia fieri per seipsam non potuit. Ergo si
fictum esse frequenter ad aliquid, non ad naturam refer-
tur, etiam creatum esse ad causam refertur.

*Quid significet quod de Incarnatione Domini scriptum est:
Deus creauit me principium viarum suarum.*

CAPVT IV.

VNde intelligimus illud quod de incarnatione Do-
Prou. 8 mini scriptum est: *Dominus creauit me principium via-
rum suarum in opera sua,* id significare, quod ad redimenda
opera patris, Dominus Iesus ex Virgine sit creatus. Neq;
enim dubitari potest de incarnationis dictum esse myste-
Heb. 2. rio, cum propter opera sua corruptelæ seruitio liberāda
Dominus susceperit carnem, vt illum qui imperium ha-
bebat mortis, per sui corporis destrueret passionem. Ca-
ro enim Christi propter opera, diuinitas ante opera: quia
ipse ante omnia, & omnia in ipso constant. Non ergo di-
uinitas propter opera, sed propter diuinitatem opera, si-
Colos. 1 cut Apostolus declarauit, dicens *quod propter filium Dei om-*
Heb. 2 *nia,* Sic enim habes: *Decebat autem eum per quem omnia, &*
D *propter quem omnia, multis filiis in gloriam adductis, ducem salutis
eorum per passionem consummari.* Nonne euidenter exposuit
quod Dei filius qui propter diuinitatem suam omnia crea
uit is postea propter populi salutem & carnis susceptio-
nē, & mortis assumpserit passionem? Propter quę autem
opera sit creatus ex virgine, ipse Dominus cum illum cæ-
Ioan. 9. cum curaret, ostendit dicens: *In illo me oportet operari opera
Ibidem eius qui misit me.* Et addidit, *vt de incarnatione eius dictum cre-
Mat. 28 deremus:* Cum in hoc mundo sū, lux sū huius mundi. Ete-
nim quasi homo in hoc mūdo pro tempore est, nā quasi
Deus semper est, Denique & alibi ait: *Ecce vobiscum sum
vsque ad consummationem mundi.* Nec de principio residet
aliquid quæstionis, cum interrogatus in carne: Tu quis
Ioan. 8. es? responderit: Principium, quod & loquor vobis. Quod
non solum ad substantiā diuinitatis, æternæ refertur, sed
etiam ad documenta virtutum. Ex hoc enim & Deum se

probauit æternum, quia omnium ipse principium est, & E
vniuscuiusque virtutis auctor, quia Ecclesiæ caput est, si-
cut scriptum est: *Quia ipse caput corporis Ecclesiæ, qui est princi-* Colos. 1.
pium, primogenitus ex mortuis. Liquet igitur & de incarna-
tione dictum esse principium viarum suarum, quod ad sa- Prou. 8.
cramentum suscepti corporis videtur esse referendum.
Ideo enim carnem suscepit, vt ad cœlum nobis sterneret
iter. Denique ait: *Ascendo ad Patrem meum, & patrem vestrum
Deum meum, & Deum vestrum.* Denique vt scias quod vias Ioan. 20
suas omnipotens Pater secundum incarnationem præ-
scripserit filio, habes in Zacharia ad Iesum indutum vesti-
menta sordida, ab angelo dictum: Hæc dicit Dominus Zach. 3.
omnipotens. *Si in viis meis ambulaueris, & præcepta mea custo-
dieris.* Quid est vestimentum illud sordidum, nisi carnis
assumptio? Viæ igitur Domini velut quidam tramites bo-
næ vitæ sunt, quæ diriguntur à Christo, qui ait: *Ego sum* Ioan. 14
vita, & veritas, & via. Via ergo superna, est Dei virtus. Chri-
stus enim nobis via est. Et bona via, quæ credentibus cæ-
li regna patefecit. Viæ autem Domini, viæ rectæ sunt, si-
cut scriptum est: *Vias tuas Domine notas fac mihi.* Via, castitas Psal. 24.
via, fides: via est abstinentia. Est namque via virtutis, est & F
via iniquitatis. Scriptum est enim: Et vide *si est via iniqui-* Ps. 138.
tatis in me. Principium itaque nostræ virtutis est Christus. 2. Cor. 11
Principium integritatis, qui docuit virgines non viriles
expectare cōcubitus, sed integritatem mentis & corporis
sancto magis dicare spiritui, quam marito. Principium
parsimoniæ Christus, qui pauper factus est, cum esset di-
ues. Principium patientiæ Christus, qui cum maledice-
retur, non remaledixit: cum percuteretur, non reper- 2. Cor. 8
cussit. Principium humilitatis Christus, qui formam 1 Pet. 2
serui accepit, cum patrem Deum manifestate virtutis æ- Phil. 2.
quaret. Ex illo enim accepit virtus vnaquæque principiū.
Et ideo vt hæc virtutum genera disceremus*, filius datus est
nobis, cuius principium super humeros eius. Principiū Esai. 9.
illud, crux Domini est, principium fortitudinis, quo via
sanctis est reserata martyribus ad sacri certaminis passio-
nem. Vidit hoc principium Esaias, & ideo ait: *Puer natus* Ibidem
est, filius datus est nobis. Viderunt & Magi, & ideo cum par- Mat. 4.
uulum in præsepi cernerent, adorauerunt, dicentes: *Puer
natus est,* cum stellam conspicerent, prædicantes, *filius da-
tus est nobis.* Aliud munus è terris, aliud munus è cælo, &
vtrûque vnus, in vtroque perfectus, & sine mutabilitate G
diuinitatis, & sine humanæ imminutione naturæ. Vnum
adorauerunt, eidemque munera obtulerunt, vt osten-
derent ipsum esse cæli Dominum, qui in præsepibus vi-
deretur. Distingue singulorum momenta verborum: *Puer
natus est, filius datus est nobis.* Et si ex patre natus, non tamen Esai. 9
nobis natus, sed datus est: quia non filios propter nos, sed
nos propter filium. Neque enim nobis natus est, qui &
ante nos natus est, & totius est conditor creaturæ. Neque
nūc primum nascitur, qui erat semper, & erat in princi-
pio: sed illud quod non erat, nobis nascitur. Quod etiam
angelus pastoribus cum loqueretur, dixit esse generatū,
sicut habes scriptum: *Quia natus est nobis hodie Saluator, qui
est Christus Dominus, in ciuitate Dauid.* Nobis ergo quod nō Luc. 2.
erat, natum est: hoc est, puer ex virgine, corpus ex Maria,
Hoc enim post nos, illud ante nos, Alij sic habent: *Puer
natus est nobis filius, datus est nobis.* Hoc est, qui erat filius Dei, Esa. 9.
hic ex Maria puer natus est nobis, & datus est nobis. Quia
datus sit, audi Prophetam dicentem: *& salutare tuum da
nobis.* Quod enim supra nos est, datur: quod de cœlo est H
datur: sicut etiam alibi de spiritu legimus, *quod charitas Dei* Psal. 84
*effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est no-
bis.* Sed vide quemadmodum hic locus multas hæreses Rom. 5.
extinguat. Puer natus est nobis: nobis, non Iudæis: nobis,
non Manichæis: nobis, non Marcionitis. Propheta dicit:
Nobis, hoc est credentibus, non incredulis. Et ille quidem miseri-
cordia suâ omnibus natus est, sed perfidia hæreticorum
fecit, vt non omnibus nasceretur, qui omnibus natus est
Nā & lumē dici oriri iubet sup bonos & malos: sed omnib. nō Mat. 5.
vidētib. nō videt. Sicut ergo puer nō omnib. natus est, sed
fidelib. sic filius nō infidelib. datus est, sed fidelib. Nobis
dat° est, nō Photin. illi enim nō datū nobis Dei filiū dicūt
esse, sed ab initio *inter nos. Nobis, non Sabellianis.
Illi enim nolunt filium datum, eundem asserentes pa-
trem

A trem esse quem filium. Nobis, non Arianis Et ipsi enim non habent filium pro salute datum, sed pro infirmitate transmissum. Non habent consiliarium, quem putant futura nescisse: non habent filium, quem sempiternum nõ putant, cum scriptum sit de verbo Dei, quod erat in principio. Et alibi: *In principio erat verbum.* [Ioan. 1.] Denique vt ad propositum reuertamur exemplum *In principio*, inquit, [Prou. 8] *antequam terram faceret, & antequam produceret fontes aquarum, ante omnes colles genuit me.* Fortasse dices, quomodo de incarnatione Christi dictum esse memorauerim: Dominus creauit me, cum ante incarnationem Christi, creatura sit mundi? Sed considera quod moris est scripturis diuinis, & futura pro præteritis dicere, & geminam in Christo significare substantiam, diuinitatis, & carnis: ne quis aut diuinitatem neget eius, aut carnem. Nã sicut in Esaia ha- [Esai. 9.] bes: *Puer natus est nobis, filius datus est nobis*: ita hic quoque ante præmisit creaturam carnis, & subtexuit assertionem diuinitatis: vt scires non duos Christos, sed vnum esse, qui ad te sæcula generatus sit ex patre, & vltimis tempori- **B** bus creatus ex virgine: hoc est, Ego sum ille creatus ex homine, creatus ad causam: qui sum generatus ante sæ- [Prou. 8] cula. Denique dicturus, Dominus creauit me: præmisit. Commemorabo quæ a sæculo sunt. Dicturus Genuit, præmisit. *In principio antequam terram faceret, ante omnes colles genuit me.* Ante, cum dicitur, in infinitum retro sine [Ioan. 8.] aliqua definitione porrigitur. Denique ante Abraham, inquit, ego sum, non vtique post Adam: & ante Luciferum, non vtique post angelos. Sed ante, cum dicit, non se intra aliquem, sed omnia intra se dicit. Sic enim moris est æternitatem Dei scripturis significare diuinis. Denique [Psa. 89.] alibi habes: *Priusquam montes fierent, aut formaretur orbis terra, à sæculo & vsque in sæculum tu es.* Ante omnia ergo generatio, inter omnia & propter omnia creatura. *Natus ex patre supra legem, factus ex Maria sub lege.* [Gal. 4.]

C *De solutione obiectionis supra ex eo quod scriptum est: Post me venit vir qui ante me factus est: cum confutatione erroris Arianorum & quomodo iuxta mysticam intelligentiam historiæ de Booz & Ruth designatus fuerit Christus, qui Ecclesiam sibi copulauit quomodo etiam sæpe ad causam pertineat cum Christus dicitur factus, quomodo denique ipse idem sacerdos sit & hostia.*

Capvt V.

[Ioan. 1.] Sed scriptum est: *Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.* Vnde dicunt: *Ecce quer at factus est.* Ipsa verba perpendamus. Post me, inquit, venit vir, Vir ergo est qui venit, ipse qui factus est Vir autem nomen est sex- [Ibidem] us. Sexus autem non vtique diuinitati, sed naturæ deputatur humanæ. Possem ergo dicere: Erat in præcognitione quidem corporis, sed æternitate virtutis, Nam & Ecclesia erat, & sancti erant prædestinati ante sæcula. Sed non id loco hoc dico, sed illud assero, factum esse, non ad diuinitatem, sed ad incarnationis pertinere naturam, sicut ipse Ioannes dixit: *Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est.* Itaque cum geminam, sicut supra dixi, in Christo substantiam proposuisset, vt vtramque intelligas & diuinitatis & carnis, hoc loco cœpit a carne. Est **D** enim scripturis promiscua consuetudo diuinis, vt interdum à diuinitate Christi incipiant, & ad incarnationis sacramenta descendant: interdum ab humilitate incarnationis exordium sumant, & ad gloriam diuinitatis assurgant, vt in Prophetis, Euangelistis, frequenter & in Paulo. Ergo & hic iuxta memoratam consuetudinem ab [Esai. 1.] incarnatione Domini cœpit de eius diuinitate dicturus: non vt confunderet humana atque diuina, sed vt distingueret. Verum Ariani, velut Iudaici caupones, miscent aquam cum vino: quia diuinam generationem humanãque confundunt, ad diuinitatem referentes, quod de car- [Ioan. 1.] ne sit dictum. Nec merito quod obiecturi videntur, quod [Ibidem] in superioribus non habet, Virum. Sic enim habet. *Qui post me venit.* Sed videant & ibi quia præmisent: *Verbum*, inquit, *caro factum est.* Et ideo non addidit, Virum: quia carnem dixerat. Per carnem autem istic virum intelligi- mus, & per virum carnem. Ergo quod dixerat: Verbum caro factum est, virum hoc loco nominare superfluum fuit, quem tam carnis expressione signauerat. Quo ex- [Ibidem] emplo in posterioribus quoque & agnum præmisit, qui [Ibidem] tolleret peccatum mundi: Et vt incarnatum intelligeres, quem ante memorauerat, ait: *Hic est de quo ante dixi, Post me venit vir qui ante me factus est*, hoc est, virum dixi non Deum factum. Sed vt ipsum incarnatum declararet esse, qui ante sæcula erat: ne duos filios crederemus, ait: *Quia prior me erat.* Nam si, Factus est, ad diuinam generationem retulisset, quid opus erat, vt adhuc adderet tertium, atque iteraret quod supra dixerat? Sed quia ante de incarnatione tantum dixerat: *Post me venit vir, qui ante me factus est*, ideo addidit: *Qui prior me erat*, quoniam diuinitatis æternitas fuerat deprimenda. Et hæc est causa prælationis, vt merito antelatus videatur, qui proprij patris sempiterna virtus est. Dat tamen intellectus spiritalis [Rom. 1.] vbertas, vt excurrere & euagari ad concludendos libeat Arianos, qui volunt factum hoc loco non ad virum, sed ad diuinitatem referre. Quid est enim tenere quod pos- [Ioan. 1.] **F** sint, cum dixerit Baptista: Post me venit, qui ante me factus est: hoc est, supra meritum meum factus, supra meam gratiam: tempore carnis posterior, diuinitatis honore venerabilis. Post me enim venit, temporis est: prior [Ibidem] me erat, æternitatis: ante me factus est, honoris: qui etiam incarnationis mysterium supra humanam est gratiam. Denique in inferioribus quid supra contexuisset expressit dicens: *Post me venit vir, cuius non sum dignus calceamenta portare.* Præstantiam vtique dignitatis, non æternitatem diuinæ generationis exponens Quod eo vsque ad [Nũ. 36.] incarnationem pertinet, vt typum in hominibus mystici calceamenti ante præmiserit. Lege enim proximo defuncti, vel fratri regula deferebatur eius vxoris: vt se- [Ruth 4] men fratris vel proximi resuscitaret. Vnde quod Ruth, licet ipsa alienigena, tamen quia maritum habuerat ex Iu- [Ruth. 4] dæis qui reliquerat superstitem proximum, eamque colligentem manipulos suæ messis, quia ius alebat & se & socrum, Booz vidit & amauit, non aliter eam accepit vxorem, nisi calceamentum eius ante soluisset, cui vxor debebatur ex lege. Historia simplex, sed alta mysteria, aliud **G** enim gerebatur, aliud figurabatur. Nam si secundum litteram sensum torqueamus, prope quidam pudor & horror in verbo est, si ad commixtionis corporeæ consuetudinem sententiam intellectumque referamus. De- [Rom. 9.] signabatur autem futurus ex Iudæis, ex quibus Christus secundum carnem, qui proximi sui, hoc est populi mortui semen, doctrinæ cœlestis semine suscitaret, qui calceamentum nuptiale Ecclesiæ copulãdæ præscripta legis spiritalia deferebant. Non Moyses sponsus, Illi enim di- [Exo. 3.] citur: *Solue calceamentum tuorum, vt Domino suo cedat: Non* [Iosue 5.] *Iesus Naue filius sponsus.* Nam & ipsi dicitur: Solue calceamentum pedum tuorum, ne ex similitudine nominis sponsus Ecclesiæ crederetur. Non alius sponsus, sed solus Christus est sponsus, de quo dixit Ioannes: *qui habet spon-* [Ioan. 3.] *sam, sponsus est.* Illis igitur calceamentum soluitur, huic [Ioan. 1.] solui non potest, sicut dixit Ioannes: *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius.* Solus ergo Christus est sponsus. cui illa veniens ex gentibus spõsa, ante inops atque ieiuna, sed iam Christi messe diues, innubat: quæ manipulos [Ruth. 2.] fœcundæ segetis, vbique reliquias gremio legat mentis **H** interno vt exhaustam illam viduam morte filij, atque inopem defuncti populi matrem nouis pascat alimentis, nõ relinquens destitutam viduam, & nouos quærens. Solus ergo Christus est sponsus, qui nec synagogæ ipsi manipulos suæ messis inuidebat. Vtinam se non ipsa excluderet. Habuit quos per se colligeret: sed quia sponsus eius est mortuus, quasi filio egena defuncto, per Ecclesiam manipulos quibus viueret colligebat, quos venientes in exultatione portabunt, sicut scriptum est: *Venientes autem* [Ruth. 2.] *venient in exultatione, tollentes manipulos suos.* Quis enim sibi alius sponsam audeat Ecclesiam vendicare, quam à Libano vnus & solus vocauit, dicens: *Ades huc a Libano sponsa,* [Ps. 125.] *ades huc a Libano?* Aut de quo alio potuit Ecclesia dicere: *Fauces eius dulcedines, & totus desiderium?* Et quia de calcea- [Cant. 4] mento pedum tractatum sumpsimus, cui alij nisi verbu [Cant. 5.]

A Dei incarnato conuenit dictum: *Crura eius columnæ mar-*
Ibidem *moreæ fundatæ super bases aureas?* Solus enim Christus inam-
bulat animis, & graditur in mente sanctorum, in quibus
velut aureis basibus, fundamentisque pretiosis solidata
vestigia verbi cœlestis hæserunt. Claret igitur & virũ &
typum ad incarnationis spectare mysterium. Non ergo ad
substantiam diuinitatis, sed ad incarnationem, nonnum-
quam etiam ad causam pertinet, cum dicitur factus. Nam
si ad diuinitatẽ refers, ergo & in opprobriũ De⁹ factus est.
Psal. 1. Sic enim habes: *Tu autem repulisti, & ad nihilum redegisti,* di-
Psal. 88. stulisti Christum tuum. Et infra *Factus est in opprobrium*
Ibidem *vicinis suis* Vicinis, inquit, non ciuibus, non domesticis,
1. Cor 6 non adhærentibus: Quoniam qui adhæret Domino, v-
nus spiritus est. Qui vicinus est, non adhæret, factus est in
1 Cor 1 opprobrium, quia *crux Domini Iudæis scandalum, Græcis stul-*
Heb. 1. *titia:* Nam sapientibus per eandem crucem excelsior fa-
Hebr. 7 ctus est cœlis, excelsior angelis, & melioris testamenti
Heb. 1. factus est sponsor, ipse qui erat prioris. Vide quam non
defugiam ista, vt etiam congeram. Sed quomodo factus
sit considera. Primum quod purificatione facta consideт
B in dextera magnitudinis in excelsis, tanto melior factus
Hebr. 7 angelis Vbi purificatio, hostia: vbi hostia, corpus: vbi
Hebr. 9 corpus, oblatio: vbi munus oblationis, ibi sacrificiũ pas-
sionis. Deinde spõsor melioris testamenti. Vbi testamen-
tum, mors necesse est præcedat testatoris, sicut subter est
Heb 7. scriptum, *Mors autem non ad diuinitatis æternitatem, sed ad*
fragilitatem refertur humanam. Excelsior quoque cœlis fa-
ctus quomodo sit ostenditur. *Immaculatus,* inquit, *segre-*
gatus a peccatoribus, & excelsior cœlis factus, qui non habet
quotidie necessitatem, sicut sacerdotes, prius pro suis
delictis hostiam offerre, deinde pro populi, Hoc enim fe-
Heb 2. cit semel se offerẽdo, sicut scriptum est Nemo excelsior
factus dicitur, nisi qui in aliquo fuerit humilior. In eo
Heb. 2. igitur excellentior factus est, sedendo ad dexteram patris
in quo se minor angelis factus, obtulit passioni. Postremo
ipse Apostolus ad Philippenses ait, quod in similitudine
hominis factus, & specie inuentus vt homo, *humiliauit*
semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. Vide vbi factus
sit: in similitudine, inquit, hominis, non in potestate Dei:
C & factus obediens vsque ad mortem, vt obedientiam
quidem hominis haberet, regnum diuinitatis. Quamuis
igitur adhuc vtemur exemplis ad incarnationem, vel ad
aliquid referendum esse quod factum est: Quod autem &
Psal. 148 factum est, idem est & creatum. *Dixit enim, & facta sunt:*
Prou. 8. *mandauit, & creata sunt Dominus creauit me,* secundum carnem
Esa. 1. c. 7 dictum: creatum quoque, supra ostendimus de incarna-
tione dictum videri. Ipse etiam Apostolus asserendo ser-
uiendum non esse creaturæ, significauit ex Deo filium
non creatum esse, sed genitum. Tamen etiam alibi vt
Rom. 1. manifestaret quomodo in Salomone sit lectum: *Dominus*
Prou. 8. *creauit me:* quid in Christo creatum esset, ostendit. Itaque
totius seriem capitis recenseamus. Sic enim habes: Ergo
quia filij participes sunt carnis & sanguinis, & ipse se si-
Heb. 2. militer particeps factus eorundem, vt per mortem de-
strueret hunc qui mortis habebat imperium. Quis ergo
est qui nos participes suæ voluit esse carnis & sanguinis?
vtique Dei filius. Quomodo nisi per carnem particeps fa-
ctus est noster? aut per quam, nisi per corporis mortem,
mortis vincula dissoluit? Morti enim mors facta est sus-
ceptio mortis in Christo. Ergo de incarnatione propo-
D suit. Videamus sequentia. *Nec enim statim angelos,* inquit,
Ibidem *assumpsit, sed semen Abrahæ,* vnde habuit per omnia fratribus
similari vt misericors fieret & fidelis princeps sacerdos
ad Deum, vt expiaret peccata populi. In quo enim passus
est ipse & tentatus, potest & tentatos iuuare. Propter quod
fratres sanctissimi vocationis cœlestis participes intue-
mini Apostolum & principem sacerdotum confessionis
Heb. 3. nostræ Iesum fidelem esse creatori suo, sicut & Moyses in
domo eius Hæc nẽpe verba sunt Apost.: *Videtis in quo crea-*
Heb 2. *tum dicat: in quo assumpsit,* inquit, *semen Abrahæ* corporalem
Sap c. 2 vtique generationem asserit. In quo autem nisi in corpore
1 Pet 2 expiauit populi peccata? In quo passus est, nisi in corpore?
Heb. 9. sicut & supra diximus. Christo passo secundum carnem.
In quo sacerdos, nisi in eo quod sacerdotali assũpsit ex gene-
Ibidem re? Sacerdos enim aliquid debet offerre, & secũdum legẽ
in sancta intrare per sanguinem. Ergo quia sanguinẽ tau- E
rorum hircorumque repudiauerat Deus, hunc vtique sa-
cerdotem per suum sanguinẽ, sicut legisti, in sancta san-
ctorum cæli summa penetrantem oportebat intrare, vt
æterna nostrorũ esset ablutio peccatorum, Idem ergo sa-
cerdos, idem & hostia, & sacerdotium: tamẽ & sacrificiũ
humanæ conditionis officium est. Nam & agnus ad im-
molandum ductus est, & sacerdos est secundum ordinẽ
Melchisedech. Nemo igitur vbi ordinem cernit huma- *Esai 53*
næ conditionis, ibi ius diuinitatis adserat. Nam & illum *Ps 109.*
Melchisedech per quem Abraham hostias suas obtulit, *Gen. 14*
non angelũ vtique secundum Iudaica ludibria intelligit
Ecclesia, sed virum sanctũ, ac sacerdotem Dei, qui typum
gerens Domini, & sine patre, & sine matre, & sine gene-
rationis enarratione, & sine initio, & sine fine describitur:
vt ostenderet sempiternũ filium Dei in hunc mundũ esse
venturum, qui & sine patre secundũ incarnationem natus
est, & sine matre secundum diuinam generationem, & si-
ne enarratione generationis, quia scriptũ est: *Generationem* *Heb. 7.*
aũt eius quis enarrabit? Ergo illum Melchisedech in Christi
typo sacerdotem Dei accipim⁹. Sed illum in typo, hunc in F
veritate: typus autem vmbra est veritatis. Illum in nomi- *Esa 53*
ne vnius ciuitatis, hunc regem in reconciliatione vniuerso-
rius mundi: quia scriptum est: *Deus erat in Christo, mundum*
reconcilians sibi; hoc est, *sempiterna diuinitas.* Aut si pater in *2 Cor 5*
filio, sicut & filius in patre, & substantiæ vtique & ope-
rationis vnitas non negatur. Quomodo autem negare
merito possint etiam si velint, cum scriptum sit: *Pater au-* *Ioan 14*
tem in me manẽs, ipse facit opera: &: Opera quæ ego facio ipse facit? *Ibidem*
Non dixit, Et ipse facit ne similitudinẽ magis quam vni-
tatem corporis æstimares. Sed dicendo, Quæ ego facio,
ipse facit: manifestum reliquit, quod vnum opus patris *Ibidem*
& filij credere debeamus. Denique ibi similitudinem
operum, non vnitatem voluit intelligi: *Qui credit,* inquit,
in me, opera quæ ego facio & ipse faciet. Bene hic interponendo,
& similitudinem nobis donauit, vbi vnitatem naturalem
negauit. Vnum est igitur opus patris & filij, etiamsi non
placeat Arianis.

Patris & filij vnum esse regnum, & non diuisum.

Capvt VI.

Qværo autem quomodo regnum velint patris & filij G
esse diuisum, cum Dominus dixerit, vt supra osten-
dimus: *Omne regnum inter se diuisum, facile destruetur?* Et id- *Sup. l. 1. c. 2.*
eo ad excludendum Arianæ sacrilegium leuitatis, vnum *Mat. 12*
imperium patris & filij: etiam Petrus sanctus asseruit, di- *2. Pet. 1*
cens: *Quapropter satagite fratres certam vestram vocationem &*
electionem facere. Hæc enim facientes non errabitis Sic e-
nim abundantius ministrabitur vobis introitus in æter-
num imperium Dei & Domini nostri saluatoris Iesu Chri-
sti. Aut si quis de Christi tantum imperio dictum putat,
& hoc ideo sic accipit, vt patrẽ filiumq; potestate secernat,
is tamen & regnum filij fatebitur, & æternum. Itaque nõ
solum duo inducẽt regna diuisa, vt obnoxia sint defectui,
sed etiam cum regna comparabilia nulla sint Dei regno,
quod filii esse, etiam si velint negare, non possunt: aut
contra suam sententiam ridebunt, vt idem patris & filij
regnum esse fateantur, aut, quod sacrilegium est dicere, ius pa-
tri regni minoris adscribent: aut, quod contrarium est,
quem minorem diuinitate impie memorant, eius re-
gnum fatebuntur æquale. Sed hoc non quadrat, non con- H
gruit, nõ cohæret. Dicant igitur vnum esse regnum; sicut
nos dicimus & probamus. Probam⁹ autem nõ nostris, sed
cœlestib. testimonijs. Primum enim etiam alijs exemplis
disce regnum cœlorum, regnum filij quoque esse. *Ipse e-*
nim dixit: Amen amen dico vobis, quoniam sunt aliqui de istic ad- *Mat 16*
stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis
venientem in regnum suum. Dubitari ergo non potest quod
sit regnum filij Dei: sed accipe ipsum esse regnum filij *Mar. 9.*
quod patris est. Amen dico vobis, quod sunt quidam cir-
cumstantium, qui non gustabunt mortem, donec vide-
ant regnum Dei veniens in veritate. Eo enim vsque v- *Mat 13*
num regnum est, vt vnũ sit præmium, idem hæres eadem
merita, idem sponsor. Quomodo non idem regnum cum
præsertim ipse de se filius dixerit: *Tunc iusti fulgebunt sicut*

A

fol in regno patris sui? Quod enim patris est per maiestatis proprietatem, id etiam filij est per eiusdem claritudinis *Mat. 25* vnitatem. Ergo & patris regnum scriptura dixit, & filij. Accipe nunc, quod vbi regnum Dei dicit, nec patris nec filij *Ioan. 17* separat potestatem, quia & paternum & filij regnum vno Dei nomine comprehendit, sicut habes: Cum videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes Propbetas in regno *Luc. 13* Dei: An negamus in regno filij Prophetas esse, cum & latroni dicenti: *Memento mei cum veneris in regnum tuum,* re*Luc. 23* sponderit Dominus: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso?* Aut quid est esse in regno Dei, nisi æternam nesci*Mat. 10* re mortem? Qui autem nesciunt æternam mortem, vident filium hominis venientem in regnum suum. Quomodo ergo potest non in potestate habere quod donat, *Ibidem* dicens: *Tibi dabo claues regni cælorum?* Et vide distantiam. Seruus aperit, Dominus largitur. Iste per se, ille per Christum. Famulus claues accipit. Dominus ordinat potestates. Aliud ius donantis, aliud dispensantis obsequium est. *1. Tim. 1* Accipe adhuc vnum regnum, vnum imperium esse patris & filij. Habes ad Timotheum: Paulus Apostolus Iesu

B

Christi secundum imperiũ Dei Saluatoris nostri, & Christi Iesu spei nostræ. Vnum igitur patris & filij regnum euidenter est declaratum, sicut Apostolus Paulus asseruit, dicens: *Hoc autem scitote quod omnis impudicus, aut immũdus, aut* *Ephes. 5* *auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* Ergo vnum regnum, [illegible] vna diuinitas. Vnam diuini*Deu. 6* tatem lex probauit, quæ dicit vnum Deum. Probauit & *Colos. 2* Apostolus, dicendo de Christo: *In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Si enim iuxta Apostolum plenitudo omnis corporaliter diuinitatis in Christo est, aut vnius diuinitatis patrem & filium fatebuntur: aut si patris & filii diuinitatem cupiunt separare, cum omnem plenitudinem diuinitatis corporaliter filius habeat, quid est quod patri æstimant amplius adscribendum, cum amplius nihil sit plenitudine perfectio sit? Ergo vna diuinitas.

Quod vna sit maiestas & vna gloria, vna quoque substantia patris & filij.

C

Capvt VII

IMaginem autem vnam & similitudinem vnam supra *Sup. l. 1. c. 4.* diximus super est vt vnius quoque maiestatis patrem filiũque doceamus. Nec longe aberit. Cum enim ipse dixerit de se filius? Cũ venerit filius hominis in maiestate sua & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ: (ecce filij expressa est maiestas) quid ei deest, cuius increatam maiestatem negare non possunt? Est ergo filij maiestas. Accipiant nunc, vt dubitare non possint, quod patris & filij vna maiestas sit. Ipse Dominus dixit. *Mat. 25* *Nã qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris & sanctorum angelorum.* Quid est? Et sanctorum angelorum, nisi quod hono*Luc. 9* rantur & serui, dignitate domini sui? Dignitatem ergo suã ad filium & patrem retulit, non vt angeli habeant cum patre & filio æquale consortium, sed vt præeminentem gloriam Dei cernant. Neque enim suam maiestatem angeli habent, sicut lectum est de filio: Cum sederit in sede maiestatis suæ: sed assistant, vt patris & filij gloriam videant, quibus, aut possunt, aut merentur aspectibus. Deni-

D

que ipsa se explanant verba diuina, vt intelligas illam glo*Mat. 25* riam & patris & filij cum angelis non esse communem. *Ioan. 17* Sic enim habes: *Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo.* Et vt doceret vnam maiestatem *Mat. 25* & vnam gloriam esse patris & suam, ipse in alio libro ait: *Mar. 8* *Et filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.* Illi in obsequio, hic in gloria. Illi in comitatu, hic in suggestu. Illi stant, hic sedet. Vt verbo tamen *Ioan. 5* vsus vtamur humani, hic iudicat, hi ministrant. Diuinam *Mat. 4* autem nõ præmisit maiestatem patris, & subdidit suam & angelorum, ne de superioribus ad inferiora fecisse gradum quẽdam ac ordinem videretur. Sed quia pater inferior videri non poterat, præmisit maiestatem suam, & addidit patris & angelorũ; ne se medium inter patrem & angelos nominando, aut ab angelis ad patrem per sui quoque incrementa fecisse quendam videretur ascen- E sum, aut à patre rursus ad angelos per ordinem cum sui etiam diminutione crederetur fecisse descensum. Nam nos qui vnam diuinitatem patris & filij confitemur: diuersum, vt Ariani, ordinem non putamus. De substantia autem Imperator Auguste quid loquar, vnius filium cum patre esse substantiæ, cum imaginem paternæ substantiæ filium legerimus, vt nullo secundum diuinitatem à patre intelligas discrepare? Iuxta hanc imaginem dixit: *Omnia quæ pater habet, mea sunt.* Ergo nec substantiam in Deo pos- *Ioan. 16* sumus denegare. Neque enim insubstantiuus est, qui alijs dedit habere substantiam: licet alia sit substantia Dei, alia creaturæ. Nec potest insubstantiuus filius Dei esse: per quem cuncta subsistũt. Et ideo ait: *Non est occultatum os meum quod fecisti in abscondito, & substantia mea in inferioribus* *Psa. 138* *terræ.* Virtuti enim & diuinitati, ea quæ ante constitutionem mundi, vel imperspicabili maiestate sunt gesta abscondita esse non poterant. Legimus ergo substantiam. Sed dices de incarnatione dictam esse substantiam. Interi-

F

rum nomen substantiæ lectum probaui, & lectum non pro patrimonio, vt dicitis. Iam, si placet, accipiamus secundum mysterium in inferioribus Christi fuisse substantiã. Etenim vt defunctorum animas in sui corporis anima liberaret, vincula mortis solueret, peccata donaret, operatus est in inferno: & tamen quid obstat quo minus illam diuinam intelligas substantiam, cum Deus ita vbique sit, vt ei dictum sit: *Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero ad* *Ibidem* *infernum, ades?* Deniq; ad substantiam diuinã deriuandũ esse intellectum, sequentibus declarauit, dicens: *Inoperatum* *Ibidem* *meum viderunt oculi tui,* eo quod non operis factura sit filius sed verbum genitum potestatis æternæ. *ἀκατέργαστον* enim dixit, hoc est, inoperatum atque increatum verbum sine alicuius creaturæ testimonio ex patre natum: & tamen abundamus aliis substantiæ testimoniis. Sit ista hoc loco substantia corporalis, dummodo non opus Dei filium, inoperatam eius diuinitatem & ipse fatearis. Scio autem aliquos dicere inoperatum esse etiam incarnationis mysterium, quod non sit virilis copulæ vsus operatus, quia partus est virginis. Si ergo plerique hoc loco nec *Nah. 2.*

G

Mariæ partum opus esse dixerunt, tu Ariane opus putas esse Dei verbum? Aut hic tantum substantiã legimus? Nonne & alibi dixit: *Portæ ciuitatum effractæ sunt, montes ceciderunt & reuelata est substantia:* Numquid & hic creatura signatur: Solent enim aliqui dicere pecuniariam esse substantiam. Ergo si ad hunc sensum refers, ideo occiderunt mõtes, vt pecuniarium patrimonium cerneretur. Sed si meminerimus qui montes ceciderint, illi vtique de quibus dictum est: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis* *Mat. 17* *huic mõti, Tollere, & iactare in mare.* Montes ergo sunt altitudines se extollentes. Deniq; in Græco, regna ceciderũt habetur. Quæ regna, nisi satanæ, de quo dixit Dominus: *Quomodo stabit regnum ipsius?* Ipsos ergo legimus mõtes, quę regna sunt diaboli. Ideoque istis cadentibus regnis de *Nah. 2.* corde fidelium, reuelatũ est, paternę Dei filiũ Christum *Mat. 12* esse substantiæ. Qui sunt etiam illi ipsi mõtes ærei, de quorum medio quattuor currus procedunt? Aduertimus altitudinem illam extollentem se aduersus scientiam Dei *Zach. 6* verbo Domini corruisse, cum diceret Dei filius: *Obmutesce & exi immũde spiritus.* De quo & in Prophetis dixit: Ec- *2. Cor. 10* ce ego ad te mons corrupte. Isti ergo ceciderunt montes, *Mar. 1.*

H

& reuelatũ est quod esset in Christo diuina substantia dicentibus iis qui viderunt: Vere filius Dei est. Non enim *Hier. 5.* humana, sed diuina potestate demoniis imperabat. Hie- *Nah. 4.* remias quoq; dicit: *Super mõtes accipite luctũ, & super semitas* *Luc. 4.* *deserti planctũ, quia defecerũt, eo quod nõ sint homines, nõ acceperunt vocẽ substantiæ, à volatilibus vsque ad iumẽta expauerunt &* *Hier. 9.* defecerunt. Nec præterit etiam alibi, cum fragilitates exponeret conditionis humanæ, vt susceptã à se infirmitatẽ carnis, & affectum nostræ mentis ostenderet, dixisse Dominum per Prophetã: *Memento Domine quæ est substantia* *Psa. 88.* *mea; quia in natura fragilitatis humanæ Dei filius loquebatur.* De quo supra vt incarnationis mysterium reuelaret ait: *Tu vero repulisti Domine, & pro nihilo habuisti;* dispulisti Chri- *Ibidem* stum tuum, euertisti testamentum serui tui, profanasti in terra sanctitatem eius. In quo vtique seruum dixit, ni

si in

A Phil. 2. is in carne? *Quod nō rapinā arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit. serui formā accipiēs, in similitudinē hominū factus, & specie inuentus vt homo?* Mea ergo susceptione seruus, sua potestate. Quid illud quod habes: *Quoniam quis*
Hier. 23. Ibidem *stetit in substātia Domini?* Et alibi: *Et si stetissent in substantia mea, & audissent verba mea, & si docuissent plebem meam, auertissē eos à nequitiis & adinuentionibus suis.* Quomodo negant Dei esse substantiam? quomodo verbum substantiæ, quod creberrimum in scripturis est, putant esse vitādū, cum ipsi ex alia substantia, hoc est, ἀγέννητον dicendo filium, substātiam tamen in Deo esse non abnuant? Non igitur verbum, sed vim verbi fugiunt, quia nolunt verū esse Dei filiu. Nā licet humano verbo nō possit diuinæ generationis series cōprehendi, tamen indicarūt patres fidē suā tali proprie contra ἀγέννητον sermone signandā, auctoritatem sequuti Prophetæ, qui ait:
Ibidem *Quis stetit in substantia Domini, & vidit verbum eius?* Secundum impietatem igitur suam positum substantiæ verbum recipiunt Ariani, secundum pietatem autem fidelium comprobatū repudiant & refutāt. Nā quid est aliud, cur ὁμοούσιον patri nolint filium dici, nisi quia nolunt verum Dei filium confiteri? sicut auctor
B ipsorū Eusebius Nicomediensis epistola sua prodidit, dicens: Si verum, inquit, Dei filium & increatum dicimus, ὁμοούσιον cum patre incipimus confiteri. Hæc cum lecta esset epistola in concilio Nicæno, hoc verbum in tractatu fidei posuerunt patres, quod id viderunt aduersariis esse formidini, vt tanquam euaginato ab ipsis gladio, ipsorū nefandæ caput hæresis amputarent. Frustra autem verbū istud propter Sabellianos declinare se dicunt, & in eo suam impietatem produnt. ὁμοούσιον enim aliud alij, non ipsum est sibi. Recte ergo ὁμοούσιον patri filium dicimus, quia verbo eo & personarum distinctio & naturæ vnitas significatur. An negare possunt οὐσίαν lectā, cum & panē ἐπιούσιον Domin⁹ dixerit: & Moyses scripserit ὑμεῖς ἔσεσθέ
Mat. 6. Exo. 19. μοι λαὸς περιούσιος? Aut quid est οὐσία, vel vnde dicta, nisi οὐσία quod semper maneat? Cui enim esse est sēper, De⁹ est: & ideo manēns semper οὐσία dicitur diuina, & propter
Psa. 103. Pro. 22. Apo. 15. ea ἐπιούσιος panis, quod ex verbi substantia, substantiā virtutis manētis cordi & animæ subministret. Scriptū est.n.
C *Et panis confirmat cor hominis.* Seruemus igitur præcepta maiorū, nec hæreditaria signacula ausu rudis temeritate violemus. Librū signatum illū propheticum non seniores, non potestates, non angeli, non archangeli aperire ausi sunt: soli Christo explanandi eius prærogatiua est seruata. Librū sacerdotalē quis nostrū resignare audeat, signatū à confessoribus, & multorum iam martyrio consecratū? Quem qui resignare coacti sunt, postea tamen damnata fraude signarunt. Qui violare non ausi sunt, confessores & martyres extiterunt. Quomodo fidem eorum possumus denegare, quorum victoriam prædicamus? Nemo metuat, nemo formidet, plus confert fidelibus qui minatur. Venenatæ sunt blanditiæ perfidorum, tunc cauendæ, cum id quod negant, prædicare se simulant. Sic decepti sunt & ante qui facile crediderūt, vt ibi perfidiæ laqueos inciderēt, vbi fidem esse credebant. Qui dicit, in-
S. Hier. cont. Lucif. quiunt, Christum creaturā, secundū ceteras creaturas, anathema sit. Audierunt simplices, & crediderūt: Innocens
Pro. 14. enim (sicut scriptū est) credit omni verbo. Audierūt ergo, & crediderūt, primo decepti sōo: ac velut aues intēti ad escā fidei, extētum sibi laqueum nō cauerūt. Ita dū fidem
D sequūtur, hamū nefandæ fraudis attrectauerunt. Et ideo:
Mat. 10. *Estote,* inquit, *astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbæ,* præmitti tur astutia, vt sit tuta simplicitas. Sunt enim serpentes euāgelici, qui exuūt veterem vsum, vt inducāt no-
Colos. 3. uos mores, sicut scriptū est: *Expoliantes veterem hominem cū actibus suis, & induentes nouum secundum imaginem eius qui creauit eum.* Discamos ergo depositis vetusti hominis exuuiis, euangelicorum serpentium vias, vt more serpentium seruare caput, fraudem cauere noscamus. Satis fuerat dicere: Qui dicit creaturā Christū, anathema sit: Cur bono confessionis Ariane venena permisces, vt totū corp⁹ contamines? Addendo enim, Secundū ceteras creaturas, non creaturam Christum negas, sed creaturam dicis esse dissimilē. Creaturam enim dicis, etsi præstantiorem ceteris asseris creaturis. Denique Arius huius impietatis magister Dei

E filium creaturam dixit esse perfectam: sed nō sicut ceteras creaturas. Videtis igitur hereditario patris vestri vos vsos esse sermone? Sat est creaturam negare, quid opus fuit addere Sed non sicut ceteras creaturas? Recide quod putruit, ne serpat contagio: venenum habet, mortem affert. Deinde dicis interdum Deum Christū: sed ita dic Deum, vt Deum verum, vt plenitudinem ei paternæ diuinitatis assignes. Sunt enim qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra. Non ergo perfunctorie nūcupādus Deus sed ita vt eandem diuinitatē prædices in filio, quam pater habet, sicut scriptū est: *Sicut enim pater vitam habet in semet-*
1. Cor. 8. *ipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* Dedit vtique quasi filio per generationem, non quasi inopi per gratiā. Et potestatem dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis
Ioan. 5. est. Vide quid addidit, ne tu calumnieris ex verbo. Filium hominis legis, & accipientē arguis? Nega ergo Deū, si nō ōnia filio quæ Dei sunt, deferuntur. Cum enim dixerit:
Ibidem *Omnia quæ pater habet, mea sunt: cur tu non omnia quæ diuinæ naturæ sunt, etiam in filio cōfiteris?* Nā qui dicit: *Omnia quæ pa-*
Ioan. 16. *ter habet, mea sunt*: quid excipit quod non habet? Quid est
F quod ἐμφατικὸν quā fideli, magis sermone cōmemores, quod mortuos suscitauerit, maria pede transierit, infirmitates hominū curauerit? Hæc etiā seruulis suis præstitit. Plus ista miror in hominibus, quod tantā eis dederit potestatem. Aliquid de Christo audire desidero, quod speciale sit Christi, quod cum iis quæ creata sunt, nō pos-
Mat. 9. sit esse commune: Quia genitus, quia vnicus est Dei filius, quia Deus verus ex Deo vero, quia ad dexteram patris sedet. vbique lego concessum patris & filij, semper ad dexteram filius sedet. Numquid melior filius patre? Non hoc dicimus, Sed quem charitas Dei honorat, humana iniquitas derogat, Sciuit pater serēdas esse de filio quæstiones, præbuit nobis quod sequeremur pietatis exemplū, ne filio derogemus, Vno tantum loco stantem ad dexterā Dei Iesum Stephanus vidisse se dixit. Et hoc disce, ne qua hinc moueas quæstionē, Cur enim vbique ad dexteram
Act. 7. sedere ostenditur, vno legitur in loco stare? Sedet quasi
Act. 10. iudex viuorum & mortuorum: stat quasi aduocatus suorū
1. Ioa. 2. Stabat ergo quasi sacerdos, quando patri hostiam boni martyris offerebat, stabat quasi bono luctatori brauium tanti præsul certaminis redditurus. Accipe & tu spiritū
G Dei, vt ista distinguas, sicut accepit & Stephanus, & dicas sicut dixit & martyr? Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem *ad dexteram Dei.* Qui cœlos apertos
Act. 7. habet, Iesum ad dexteram Dei cecinit. Qui clausos oculos habet mentis, Iesum ad dexterā Dei non videt. Confiteamur ergo Iesū ad dexterā vt cælum & nobis aperiatur, Claudunt sibi cælum, qui aliter confitentur. Quod si qui obiiciunt quod filius stabat, ostendunt hoc loco quod pater sedebat. Nam licet filium hominis stare dixerit, tamē hoc loco nec patrem sedere memorauit. Vt autem euidentius cognosceres, nulla esse stātis iniuria, sed potestas. filiū Stephanus obsecrabat, vt se amplius commēdaret patri, dicens: *Domine Iesu, accipe spiritum meum,* Et vt
Ibidem eandem patris, & filij potestatem esse ostenderet, repeti-
Ibidem uit, dicēs. *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Hoc Domi-
Luc. 23. nus in passione propria quasi filios hominis patri dicit: hoc & Stephanus filium Dei in suo martyrio deprecatur. Cum eadem gratia à patre filioque deposcitur, eadem potentia declaratur. Aut si volunt Stephanum patri dixisse, videant quid propria testificatione significent. Licet
H nos ista non moueant, aduertant tamen qui totum in litera constituunt & in ordine, quod filius prius sit rogatus Nos autem & secundum eorum interpretationem ostēdimus vnitatem paternæ maiestatis & filij. Nam cum & pater rogatur & filius æqualitas precationis operationis indicat vnitatem. Si autem illis nō placet filio dictum, Domine: videmus quod etiam Dominum eum negare conantur, sed iam quia martyris tāti corona processit, studia certaminis relaxemus, ferias hodierni sermonis ha-
Act. 7. beamus. Prosequamur sanctum martyrem laudibus, sicut post magna decebat certamina, vulneribus quidem aduersarij cruentatum, sed Christi præmiis coronatum.

S. AMBROSII DE FIDE LIBRI TERTII FINIS.

A

Capita libri quarti de Fide.

1. Quod non mirum videatur quod humanum genus errauerit de filio Dei cum & angeli non potuerint mysterium Domini Iesu Christi cognoscere, nisi per reuelationem.

2. De eo quod scriptum est: omnis viri caput Christus est, &c: & Qui autem plantat, & qui rigat, vnum sunt.

3. De eo quod scriptum est: Amen amen dico vobis, non potest filius facere à se quidquam, nisi quod viderit patrem facientem.

4. Quibus rebus haeretici inaequalitatem patris & filij probare contendant.

5. De eo quod scriptum est: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuit propter me

B

6. De eo quod scriptum est: Hac infirmitas non est ad mortem.

7. Quomodo intelligi debeat quod scriptum est: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE

LIBER QVARTVS.

C

Quod non mirum videatur quod humanum genus errauerit de filio Dei, cum & angeli non potuerint mysterium Domini Iesu Christi cognoscere, nisi per reuelationem.

Capvt. I.

CONSIDERANTI mihi, Imperator Auguste, qua ratione sic errauerit genus hominum de Dei filio, vt [illegible]que diuersa sequerentur, nequaquam satis mirum videtur quod errauit humana scientia de supernis, sed quod scripturis non detulit obedientiam. Quid enim mirum, si mysterium Dei patris & Domini Iesu Christi, *in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi*, per sapientiam mundi non potuerunt homines comprehendere, quod nec angeli cognoscere nisi ex reuelatione potuerunt? Quis enim potuit opinione magis quam fide sequi Dominum Iesum, nunc de caeli altissimis inferna penetrantem, nunc ab inferis ad caelestia resurgentem; subito exinanitum, vt habitaret in nobis, nec vmquam imminutum, cum semper filius in patre, & in filio pater esset? Dubitauit in corpore praenuntius, licet per synagogae typum dubitauit ipse ante Domini faciem destinatus. Denique missis discipulis interrogat: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Obstupuerunt & angeli caeleste mysterium. Vnde resurgeret Dominus, atque illum quem dudum secundum carnem angustus sepulchri locus texerat, resurgentem ab inferis, caeli alta sustinere non possent, haeserunt etiam caelestia opinionis incerto. Veniebat enim nouis victor redimitus exuuiis, Dominus in templo sancto suo, praeibant angeli & archangeli, mirantes spolium ex morte quaesitum. Et quamuis scirent nihil Deo accedere ex carne potuisse, quia infra Deum omnia sunt: tamen trophaea crucis, cuius principium super humeros eius, & triumphatoris aeterni manubias intuentes, quasi eum quem emiserant caeli portae capere non possent, licet numquam eius capiant maiestatem, maiorem viam quaerebant aliquam reuertenti, adeo nihil exinanitus amiserat. Debuit tamen nouo victori nouum iter parari: semper enim victor tamquam maior & praecelsior aeternae sunt iustitiae portae, eaedemque noui & veteris testamenti, quibus caelum aperitur, non mutantur vtique, sed eleuantur: quia non vnus homo, sed totus in omnium redemptore mundus intrabat. Translatus erat Enoch, raptus Elias: *sed non est seruus supra Dominum*. Nullus enim ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo. Nam & Moysen, licet corpus eius non apparuerit in terris, nusquam tamen in gloria caelesti legimus, nisi posteaquam Dominus resurrectionis suae pignore vincula soluit inferni, & piorum animas eleuauit. Translatus ergo Enoch, raptus Elias: ambo famuli, ambo cum corpore: sed non post resurrectionem, non cum manubijs mortis & triumpho crucis viderant illos angeli. Et ideo Dominum omnium primum ac solum de morte triumphantem venire cernentes, tolli portas principibus imperabant, cum admiratione dicentes: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portae aeternales, & introibit rex gloriae.* Erant tamen & in caelestibus qui stuperent, qui admirarentur nouam pompam, nouam gloriam, & ideo requirebant: Quis est iste rex gloriae? Sed quia & angeli processus habent scientiae, & capacitatem profectus: habent vtique discretionem virtutis, atque prudentiae. Solus enim sine processu Deus, quia in omni perfectione semper aeternus est. Dicebant alij, illi vtique qui adfuerant resurgenti, illi qui viderant vel iam cognouerant: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in praelio.* Iterum multitudo angelorum triumphali agmine praecinebant: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portae aeternales & introibit rex gloriae.* Rursus alij stupentes dicebant: *Quis est iste rex gloriae?* Vidimus eum non habentem speciem neque decorem. Si ergo ipse non est, Quis est iste rex gloriae? Respondetur à scientibus: Dominus virtutum, ipse est rex gloriae. Ergo Dominus virtutum ipse est filius. Et quomodo infirmum Ariani dicunt, quem Dominum virtutum sicut & patrem credimus? Quomodo Ariani discretionem faciunt potestatis, cum Dominum sabaoth patrem, Dominum sabaoth filium legerimus? Nam & hoc sic positum plerique codices habent, quod Dominus sabaoth ipse sit rex gloriae. Sabaoth autem interpretes alicubi Dominum virtutum, alicubi regem, alicubi omnipotentem interpretati sunt. Ergo quoniam qui ascendit filius est, qui ascendit autem Dominus est sabaoth: omnipotens vtique Dei filius est. Quid igitur agemus? quomodo ascendemus ad caelum? Sunt illic dispositae potestates, ordinati principes, qui caeli ianuas seruant, qui ascendentem interrogant. Quis me admittet, nisi omnipotentem annuntiem Christum? Clausae sunt portae, non cuicumque aperiuntur: non quicumque vult, nisi qui fideliter credit, ingredietur. Custoditur aula imperialis. Sed esto, indignus obrepserit, latuerit principes portarum caelestium, discubuerit in coena Domini: *ingressus Dominus conuiuij, videns non indutum nuptiale fidei vestimentum, proijciet eum in tenebras exteriores, vbi sit fletus & stridor dentium*, si fidem pacemque non seruet. Seruemus igitur nuptiale quod accepimus vestimentum, nec Christo propria denegemus, quem omnipotentem annuntiant angeli, prophetae significant, Apostoli testificantur sicut iam supra ostendimus. Et fortasse non de istius tantummodo caeli portis Propheta dixerit quod praeteribit: & alios enim caelos Dei verbum penetrat, de quibus dictum est: *Habemus enim principem sacerdotum qui penetrauit caelos, Iesum filium Dei.* Qui sunt isti caeli, nisi & hi de quibus dicit Propheta: *Caeli enarrant gloriam Dei?* Stat enim Christus ad ianuam mentis tuae. Audi eum dicentem: *E[illegible] ad ianuam & pulso: si quis mihi aperuerit, ingrediar ad illum [illegible] coenabo cum eo, & ipse mecum.* Et Ecclesia de eo dicit: Vox fratris mei pulsat ad ianuam. Stat ergo, & non solus stat, sed praecedunt eum angeli qui dicunt: Tollite

por-

Marginal notes (left): Coloss. 2. 1. Cor. 1. — D — Ephes. 4. Ioan. 1. Ioan. 14. Luc. 1. Mat. 11. — Ioan. 10. Psa. 10. Esa. 63. Esai. 9.

Marginal notes (right): E — Gen. 5. 4. Re. 2. Mat. 10. Ioan. 3. Deu. 34. Ephes. 4. Gen. 5. 4. Re. 2. Psal. 23. — F — Ibidem — Ibidem — Ibidem. Esai. 53. Psa. 23. — G — Ioan. 3. — Mat. 22. — H — Sup. l. 2. c. 3. — Heb. 4. — Psal. 18. Apoc. 3. Cant. 5. Psal. 23. Psa. 117.

A *portas principes vestras.* Quas portas? Illas vtique de quibus
& alio dicit: *Aperite mihi portas iustitiæ.* Aperi ergo Christo
portas tuas, vt ingrediatur in te: aperi portas iustitiæ, ape-
ri portas pudicitiæ, aperi portas fortitudinis atque sapien
Psa. 23. tiæ. Crede angelis dicentibus: *Et eleuamini portæ æter-
nales, vt introeat in te rex gloriæ*, Dominus sabaoth. Porta
Colos. 4. tua, vocis fidelis canora confessio est: porta tua, ostium
verbi est, quam sibi Apostolus optat aperiri, dicens: *Vt a-
periatur mihi ostium verbi ad eloquendum mysterium Christi.* A-
periatur igitur Christo porta tua, nec solum aperiatur, sed
etiam eleuetur, si tamen æternalis est, non caduca. Scri-
Psal. 23 ptum est enim: *Et eleuamini portæ æternales.* Eleuatum est su-
Esai. 6. per limen Esaiæ, quando Seraphim labia eius tetigit, &
vidit regnum Dominum sabaoth. Tu ergo portæ eleua-
buntur, si sempiternum, si omnipotentem, si inæstima-
bilem, si incomprehensibilem, si eum qui & præterita o-
mnia & futura omnia nouerit, filium Dei credas. Quod
si præfinitæ potestatis & scientiæ, subiectumque obnne-
re, non eleuas portas æternales. Eleuentur ergo portæ
B tuæ, vt non Ariano sensu paruulus, non pusillus, non sub-
Phil. 2. ditus ad te Christus introeat, sed intret in Dei forma, in-
Ioan 14. tret cum patre, intret talis, qualis est & cælum & omnia
Ephes. 1 supergressus, emittat tibi Spiritum sanctum. Expedit tibi
Ioan. 16 vt credas quod ascendit & sedet ad dexteram patris. Nam
Mar. 16 si cum inter creaturas & terrena impia cogitatione deti-
Ioan. 10 neas, si non tibi abeat, non tibi ascendat, nec paraclitus ad
Ioan. 20 te veniet, sicut ipse dixit: *Nam si ego non abiero, paraclitus non
veniet ad vos: si autem abiero, mittam illum ad vos.* Quod si in-
ter terrena eum requiras, sicut Maria Magdalene requi-
rebat, caue ne & tibi dicat: *Noli me tangere, nondum enim a-
scendi ad patrem meum. Portæ enim tuæ angustæ sunt, capere me
non queunt: eleuari non queunt, intrare non possum. Vade ergo ad
fratres meos*, hoc est ad illas portas æternales, quæ cum
Ibidem Iesum viderint, eleuantur. Æternalis porta est Petrus,
Psa. 23. *cui portæ inferi non præualebunt.* Æternales portæ, Ioannes
Mat. 16 & Iacobus, vtpote filij tonitrui. Æternales portæ sunt Ec-
Mar. 3. clesiæ, vbi laudes Christi annuntiare Propheta deside-
Psal. 9. rans, dicit: *Vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis fi-
liæ Sion.* Grande ergo mysterium Christi, quod stu-
C puerunt & angeli. Et ideo venerari debes, & Domino
famulus derogare non debes: ignorare non licet, propte-
rea enim descendit vt credas. Si non credis, nō descendit
Ioan 15 tibi, non tibi passus est. *Si non venissem,* inquit, *& locutus non
fuissem his, peccatum non haberent. Nunc autem excusatio-
nem non habent de peccato suo. Qui me odit, & patrem meum
odit.* Quis igitur odit Christum, nisi qui derogat? Sic-
ut enim amoris est deferre, ita odij est derogare.
Qui odit, quæstiones mouet: qui amat, reuerentiam de-
fert.

*De eo quod scriptum est: Omnis viri caput Christus est &c. &
Qui autem plantat & qui rigat, vnum
sunt.*

Capvt. II.

1. Cor 11 Itaque discutiamus eorum alias quæstiones. Scriptum
est, inquiunt: *Omnis viri caput, Christus est: caput autem mu-
lieris, vir: caput autem Christi, Deus.* Qua in quæstione dicant
mihi velim, vtrum coniungere, an diuidere hæc quatuot
D velint. Si enim coniungere, atque ita vt dicant Deum ca-
put esse Christi, sicut vir est mulieris caput, videre quid
incidant. Nam si hæc tanquam ex paribus sumpta est
comparatio, & hæc quatuor, id est, mulier, vir, Christus,
& Deus, quasi ex vnius atque einsdem naturæ similitudi-
Gen. 2. ne comparantur: ergo mulier & Deus vnius incipient esse
naturæ. Quod si hoc displicet, quod sacrilegium est dice-
re, vt volunt diuidant. Itaque si Christum apud Deum
patrem ita volunt esse, sicut est mulier apud virum: vniua
vtique Christum & Deum dicunt esse substantiæ, quoni-
am mulier & vir vnius sunt in carne naturæ. Nam quod
distat, in sexu est. Cum vero inter Christum & Deum pa-
trem sexus non interueniat, quod vnum inter filium &
patrem in natura est, fatebuntur: quod diuersum in sexu
est, denegabunt. Placet ne ista diuisio? an mulierem, virum
& Christum vnius volunt esse substantiæ, & patrem sepa- E
rant? Hæccine igitur diuisio placet? Si ita est, videte quid
incidant. Aut enim non solum Arianos, sed etiam Photi-
nianos se necesse est confiteantur, quod Christum homi-
nem tantum fatentur, quem humanæ tantummodo na-
turæ æstimant copulandum: aut vel inuitos acquiescere
par est nostræ sententiæ, per quam id quod impie cogita-
runt, pie religioseque defendimus, vt sit Christus quidem 1. Cor. 5
secundum generationem diuinam Dei virtus, secundum Phil. 2.
assumptionem autem carnis, vnius cum omnibus homi-
nibus in carne substantiæ, salua tamen incarnationis suæ
gloria, qui veritatem suscepit, non imaginem carnis. Sit
ergo iuxta humanam conditionem caput Christi Deus. 1. Cor. 11
Non enim dixit caput Christi pater, *sed caput Christi Deus*:
quia diuinitas, vtpote creatrix, caput est creaturæ. Et be-
ne dixit, *Caput Christi Deus*; vt & diuinitatem Christi signi-
ficaret & carnem: hoc est, incarnationem in Christi no-
mine, in Deo autem vnitatem diuinitatis & magnitudi-
nem potestatis. Eousque autem caput Christi Deus secun
dum incarnationem dictum est, vt & caput viri Christus
secundum incarnationem verbi dictum sit. Quod alibi F
Apostolus euidenter exposuit, dicens: *Quoniam vir caput est Ephes. 5
mulieris, sicut & Christus caput Ecclesiæ.* Et in consequentibus Ibidem
addidit: Qui se tradidit *pro ea.* Secundum incarnationem
igitur caput viri Christus, quia secundum incarnationem
facta traditio est. Est ergo viri caput Christus, caput Chri-
sti Deus, vbi serui, hoc est hominis, non Dei forma tra- 1 Cor 11
ctatur. Sed nihil præiudicat Dei filio, si secundum car- Phil 2.
nis veritatem similis sit hominibus, qui diuinitate cum Ioan. 10.
patre vnum est. Non enim potestas hac interpretatione
minuitur, sed misericordia prædicatur. Quis autem vnam Ioan 17
diuinitatem patris & filij pie abneget, cum ipse Dominus
consummaturus præcepta discipulis suis dixerit: *Vt sint v-
num sicut & nos vnum sumus?* Pro testimonio enim fidei po-
situm est, licet ab Arianis ad argumentum perfidiæ deri-
uetur. Etenim quoniam totius lectam negare non queunt
vnitatem, extenuare conantur, vt talis videatur diuinita-
tis vnitas inter patrem & filium, qualis est inter homines
vnitas deuotionis & fidei, licet etiam inter ipsos homines 1. Cor. 3
vnitas naturæ sit ex communitate naturæ. Vnde & illud a- G
pertissime soluitur, quod ad extenuationem Dominicæ
vnitatis obiicere consueuerunt, quia scriptum est: *Qui au-
tem plantat & qui rigat, vnum sunt.* Hoc Ariani si saperent nō Iob 25.
obiicerent. Quomodo enim negare conantur, quod pa- Ioan 14
ter & filius vnum sunt, cum Paulus & Apollo & natura v- 1. Cor.
num sint & fide? Sed tamen per omnia vnum esse nō pos- 15.
sunt, quia nequeunt comparari humana diuinis. Insepa-
rabilis ergo Deus pater verbo, inseparabilis virtute, inse-
parabilis sapientia per diuinę vnitatem substantię: & est in
filio, sicut frequenter scriptum est. Est vero, non vt egen-
tem significans, nec vacuum implens, quia non vacua Dei
virtus. Nec enim virtus virtute augetur, quia non duę vir-
tutes, sed vna virtus: nec diuinitas diuinitatē accipit, quia
non duæ diuinitates, sed vna diuinitas. Nos autem per ac-
ceptam & inhabitantem in nobis virtutem, vnum erimus
in Christo. Communis ergo litera, sed discrepans diuina Ioan 17
humanaque substantia. Nos vnum erimus, pater & filius Ioan 10
vnum sunt. Nos secundum gratiam, filius secundum sub-
stantiam. Alia autem per coniunctionem, alia per natu-
ram vnitas. Denique vide quid ante præmiserit: Vt om- Ioan. 17
nes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te. Conside-
ra ergo quod non dixit: *Tu in nobis, & nos in te: sed tu in me, & H
ego in te, vt se à creaturis separaret.* Et addidit: Et isti in vobis; vt Ibidem
etiam hic suam potentiam & patris à nobis secerneret: vt
quod nos in patre & filio vnum sumus, non naturæ videa-
tur esse, sed gratiæ. Quod autem filius & pater vnum sunt,
non hoc filius accepisse per gratiam, sed natu-
raliter vt filius possidere cre-
datur.

A

De eo quod scriptum est: Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem.

Capvt III.

ALiud rursus obijciunt, asserentes vnam atque eandem potestatem filij & patris esse non posse, quia ipse dixit: *(Ioan. 5.) Amen amen dico vobis, non potest filius facere a se quidquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Itaque nihil ex se fecisse filium dicunt, nec facere posse, nisi quod viderit facientem patrem. *(Ibidem)* O præscia sapientia infidelium argumentorum, quæ subiecit quod solueret quæstionem, addendo quod sequitur: *Quia quæcunque ille fecerit, eadem & filius facit similiter.* Hoc nempe sequitur. Cur ergo scriptum est: Eadem facit filius, & non talia: nisi vt in filio vnitatem, non imitationem paterni operis æstimares? Sed tamen vt illorum quoque argumenta discutiamus, quæro vt respondeant, verum videat filius opera patris. B Videt vtique an non? Si videt, ergo & facit, si facit, desinant omnipotentem negare, quem omnia posse facere quæ patrem facientem viderit confitentur. Quid est autem, Viderit? Corporalium ne aliquis vsus oculorum est? Sed si hoc de filio velint dicere, corporalis etiam in patre vsum operationis ostendent, vt facientem videat quod ipse facturus est. *(1. Cor. 1)* Quid est autem, *Non potest filius facere a se quidquam?* Hoc interrogemus, hoc consideremus Est ergo aliquid impossibile Dei virtuti atque sapientiæ? *(Ioan 14. 1. Cor. 1)* Hoc est enim Dei filius, qui alienam vtique non accipit fortitudinem, sed quemadmodum vita non est, non aliena viuificatione subnixus, sed alios viuificans, quia ipse vita est; ita etiam sapientia est, non quasi insipiens accipiens sapientiam, sed qui de suo alios facit esse sapientes. Ita etiam virtus est, non quasi per infirmitatem consecutus incrementa virtutis: sed ipse virtus, qui virtutem fortibus largiatur. Quomodo ergo virtus quasi *(Ioan 5.)* cum iusiurandi attestatione dicit: *Amē amen dico vobis* quod est, Fideliter fideliter dico? Fideliter ergo dicis Domine C Iesu, & cum sacramenti quadam repetitione, confirmas *(Gen. 1.)* quod nihil facere potes, nisi quod facientem patrem videris. Fecisti mundum, numquid alterum mundum pater tuus fecit quem quasi ad exemplar acceperis? Ergo necesse est fateantur impij, aut duos, aut certe multos esse mundos: quod philosophi asserunt, vt se etiam in hoc errore gentilitatis inuoluant. Aut si velint verum sequi, dicant sine exemplari te fecisse quod feceris. Dic mihi Domine, quando in mari patrem incarnatum videris ambulantem? Ego enim nescio, ego hoc de patre credere sacrilegum puto, qui, te solum carnem assumpsisse cognoui. *(Mar. 6. Ioan. 2.)* Quando videris in nuptiis patrem aquam in vina vertentem? Sed solum te vnigenitum filium legi ex patre natum, solum te ex spiritu sancto accepi & virgine secundū incar- *(Mat. 1.)* nationis sacramenta generatum. Ergo ista quæ memorauimus à te gesta, non fecit pater, sed sine exemplari paterni operis ad redimendam tuo sanguine salutem mundi solus immaculatus ex aluo virginis processisti. Ac ne forte incarnationis tantummodo putent sequestrandum es- *(Ioan. 5.)* se mysterium (licet cum dicant: *Non potest filius a se facere* D *quidquam,* nihil excipiant, ita vt & quidam impius dixerit: Nec culicem facere potest; tam temerario ausu, petulantique sermone maiestatem supernæ virtutis irridens) dic Domine Iesu quam terram sine te pater fecerit? Cælum enim sine te non fecit; quia scriptum est? *(Psal. 32. Ioan. 1.)* *Verbo Domini cæli firmati sunt.* Sed nec terram sine te fecit, quia scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Nam si aliquid sine te Deo verbo pater fecit: non ergo omnia facta per verbum, & Euangelista mentitur. Quod si omnia facta per verbū, & omnia per te cœperūt esse quæ non *(Arist. l. 7. Metaphysic.)* erant: vtiq; quæ nō vidisti à patre facta, à teipso fecisti. Nisi forte philosophicas tibi idæas, Platonica illa disputatione præstituunt, quas ab ipsis tamen philosophis scimus irrisas. Si autem ex teipso fecisti, vana est assertio perfidorum quæ auctori omniū, cui suppetat ex se faciendi magisteriū, tribuit discendi profectum. E Quod per te negant cælum esse factum vel terram, considerent impij quo se suo furore præcipitent, cum scriptum sit: *(Hier. 10)* Dij qui non fecerunt cælum & terram, pereant. *(Luc 19.)* Peribit ergo Ariane, qui quod perierat & reperit & redemit? *(Ioan. 5.)* Sed ad proposita reuertamur. *Quomodo non potest filius facere à se quidquam?* Quæramus quid sit quod facere non possit. Multæ sunt impossibilitatum differentiæ. Est aliquid natura impossibile, & est aliquid quod est possibile per naturam, impossibile per infirmitatem. Est etiam tertium quod sit possibile per corporis & animi firmitatem, impossibile per imperitiam aut impotentiam. Est etiam quod per definitionem immutabilis propositi & constantis perseuerantiam voluntatis atque amicitiæ fidem, sit impossibile mutari. Sed hæc vt euidentius possimus aduertere, per exempla nobis disputatio dirigatur. Impossibile est vt auis sapientiæ disciplinam aliquam assequatur aut artem. Impossibile est & lapidem prodire quoquam. Impossibile est enim lapidem moueri, nisi motu muueatur alterius. Non potest ergo lapis à seipso moueri, & transire de loco. F Non potest etiam aquila humanis imbui disciplinis. Habes vnam speciem, cui impossibilitatis causa, natura est. Impossibile est & debili facere opera robusti. Sed huic alia impossibilitatis causa est. Quod enim facere potest per naturam, per infirmitatem non potest. Causa igitur huic quoque impossibilitatis, infirmitas. Alia ergo impossibilitatis hæc species, quoniam à faciendi possibilitate, corporis infirmitate reuocatur. Tertia quoque impossibilitatis est causa, quia etiam si per naturam quis & firmitatem corporis facere aliquid possit, non potest tamen facere per imperitiam vel impotentiam: vt aut indoctus, aut seruus. Quas igitur harum quas enumerauimus impossibilitatum causas (vt quartam interim sequestremus) filio Dei existimas conuenire: numquid insensibilis per naturam, & immobilis sicut lapis? *Lapis quidem est impijs in ruinam, fidelibus angularis.* Sed non insensibilis, supra quem sensibilium populorum fideles ædificantur affectus. Non immobilis petra. *(1 Pet 2. 1 Cor. 10.)* *Bibebant enim ex consequenti eos petra, petra autem erat Christus.* G Non ergo paternum opus per naturæ distantiam impossibile Christo. Numquid forte per debilitatem aliquid existimamus? *(Mar. 2.)* Sed non ille debilis qui aliorum debilitates *(Psa. 23.)* imperiali sermone sanabat. *(Mat. 15. Mar. 6.)* An debilis videbatur, cum paralytico præcipiens: *Tolle grabatum tuum & ambula: sanitatem mandabat officium,* cum adhuc ille remedium debilitatis oraret? Num debilis Dominus virtutum, cum illuminaret cæcos inclinatos erigeret, mortuos suscitaret, votis nostris medicinæ præcurreret effectus, orantes curaret, & fimbriæ mundaret attactus? Nisi forte debilitatem illam impij putabatis quādo vulnera videbatis. Erant quidem illa corporis vulnera, sed non erat vulneris illius vlla debilitas, ex quo omnium vita profluebat. *(Esa. 53. Luc 4.)* Vnde & Propheta dixit: *Liuore eius nos sanati sumus.* An qui in vulnere debilis non erat, erat in maiestate? Quomodo quæro, cum dæmonijs imperaret, & reis peccata dimitteret, an cum *(Luc. 5. Ioan. 17 Ioan. 5.)* rogaret patrem? Quo loco fortasse dicant: *Quomodo pater & filius vnum sunt, si filius nunc imperat, nunc precatur?* Et vnum sunt, & imperat & precatur. Sed neque cum imperat, so- *(Esa. 53.)* lus: nec cum precatur, infirmus. Solus non est, quia quæcumque pater facit, eadem similiter & filius facit. Infirmus non est, quia etsi in carne infirmatus est propter pec- H cata nostra, tamen illud nostræ erat in eo pacis eruditio, sicut scriptum est, *non suæ maiestatis infirmitas.* Denique vt scias quod secundum hominem roget, diuinitate imperat, habes in Euangelio quod Petro dixit: *(Luc. 22. Mat. 16)* *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Eidem autem supra dicenti: Tu es Christus filius Dei viui, respondit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum.* Ergo cui propria auctoritate regnum dabat, huius fidem firmare non poterat: quem cum petram dicit, firmamentum Ecclesiæ indicauit? Quando igitur roget, quando imperet considera. Rogat quando pastorus ostenditur: imperat, quando filius Dei creditur. Duas igitur species impossibilitatis vacare iam cernimus, quod neque insensibilis neque infirma potest esse Dei

virtus.

A virtus. Numquid tertium profertis in medium, quod quasi imperitus sine magistro facere nihil possit, aut seruus sine domino? Ergo mentitus es Domine Iesu, qui te & magistrum & dominum ipse dixisti, & fefellisti discipulos tuos, dicens: *Ioan. 13* *Vos vocatis me magistrum & dominum, & bene dicitis: sum enim.* *Ioan. 15.* *1. Cor. 1* Sed non falleres veritas, eos præsertim quos amicos vocasti. Tamen si vt imperitum te ab artifice secernunt, viderint vt tibi, hoc est Dei sapientiæ dicant peritiam defuisse: vnitatem tamen substantiæ inter te & patrem separare non possunt. Artificem namque ab imperito imprudentia non natura secernit. Sed non in patre artificium, neque in te insipientia. Non est enim insipiens sapientia. Ergo si neque insensibilis in filio natura, neque debilitas, neque imperitia, neque seruitus potest esse, considerent quod & per naturam & maiestatem vnum sit cum patre filius, & per operationem non discrepet a patre virtus, cum omnia quæ pater fecerit, eadem & filius faciat similiter. *Ioan. 5.* Neque enim similiter potest quisquam facere idem opus quod alius fecerit, nisi qui & inæqualitatem non habeat operationis, & naturæ eiusdem habeat vnitatem. B Adhuc tamen requiro, quid si quod non possit facere à se filius, nisi quæ viderit facientem patrem, Et insipienter aliqua de visoribus exempla propono. Factus sum enim insipiens, vos me coegistis. *Ibidem* Nam quid insipientius, *2. Cor. 12* quam de maiestate Dei argumenta discurrere, *2. Tim. 1* quæ quæstiones magis præstant quam ædificationem Dei, quæ est in fide: Sed argumenta respondeant. *Ibidem* Illis verba, nobis charitas, quæ in Deo est, de corde puro & conscientia bona; & fide non ficta. Ergo ad confirmationem tam ineptæ propositionis, non piget etiam ridicula denuare. Quomodo ergo videt filius patrem? Videt equus picturam, quam per naturam imitari non potest. Non vtique sic videt filius. Videt paruulus viri opera maioris, *Colos. 2.* sed imitari non potest. Non vtique sic videt Dei filius. Ergo si & per eiusdem cum patre arcanũ communione naturæ inuisibiliter & videre & facere potest, & *Ioan. 5.* per plenitudinem diuinitatis quod voluerit exequi? quid superest, nisi vt per vnitatem inseparabilem potestatis, nihil credamus filium facere, nisi quod viderit patrem *Esai. 9.* facientem: C quia per inseparabilem vnitatem nihil a se facit filius quoniam nihil vult quod pater nolit? *Gen. 1.* Quod vtique non infirmitatis, sed vnitatis est. Ergo nec contumax filius, vt etiam de quarta propositione dicamus. Nihil enim consiliarius filius fecit, quod cum patris non conueniat voluntate. Denique vidit pater quæ fecit filius, & probauit quod bona valde. Sic enim habes in Genesi: *Et dixit Deus: Fiat, & facta est lux, & vidit Deus lucem quod bona.* Numquid hic dixit pater: Fiat talis lux, quæ ante non fuerat. Aut filius qualem faceret, interrogauit? sed fecit vt voluit, qualem pater vsque eo voluit vt probaret Ergo nouum opus filij est. Denique si reprehenditur in filio secundum interpretationes Arianorum, quod quæ viderit fecit, qui vtique secundum scripturas quod non vidit & fecit, & dedit esse quæ non erant: quid dicunt de patre, qui quæ viderat iudicauit, quasi ea quæ facienda forent non potuerit prouidere? Similiter ergo videt filius patris opus, sicut pater opus filij. Nec quasi alienũ laudat, sed quasi propriũ recognoscit. *Ioan. 5.* *Quæcũque enim pater fecerit, eadem & filius facit similiter:* vt idem opus patris filiique sentires. Nihil ergo facit filius, nisi quod pater probet, pater laudet, pater velit, D quia ex patre totus est: non vt creatura, quæ multa committit, dum studio lapsuque peccati voluntatem frequenter offẽdit auctoris. Nihil ergo filius facit, nisi quod placeat patri, quia vna voluntas, vna sententia est, vna est vera charitas, vnius operationis effectus. Denique vt scias charitatis esse, quia non potest filius à se facere quidquam, nisi quod viderit facientem patrem: cum præmisisset, *Quæcumque ille fecerit, eadem & filius facit similiter,* subiecit: Pater enim diligit filium. Ergo quod dixit scriptura, quia non potest, ad inseparabilis & indiuiduæ charitatis retulit vnitatẽ. Quod si naturaliter est, vt vere est inseparabilis charitas, inseparabilis vtique est etiã operatio naturaliter: & impossibile vt opus filij cum patria non conueniat voluntate, quando id quod filius operatur, operatur & pater: & quod pater operatur, operatur & filius: & quod loquitur filius, loquitur & pater, sicut scriptum est: E *Quæ ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor, &: Pater meus qui in me manet, ipse facit opera.* *Ibidem* *Ioan. 12* *Ioan. 14.* Nihil enim pater sine virtute atque sapientia sua condidit, qui omnia in sapientia fecit, sicut scriptum est: *Omnia in sapientia fecisti.* *Psa. 103* Nihil etiam Deus verbum sine patre fecit. *Heb. 10* Non operatur sine patre, non sine patria voluntate sacrosanctæ illi se obtulit salutaris mundi totius hostia passioni: non sine patria voluntate mortuos suscitauit. Denique Lazarum suscitaturus leuauit oculos sursum, & dixit: *Ioan. 11* *Pater, gratias ago tibi quia audisti me: & ego sciebam quia semper me audis: sed propter turbam quæ circumstat dixi, vt credat quia tu me misisti.* Vt quamuis ex personæ hominis incarnati susceptione loqueretur, vnitatem tamen paternæ voluntatis & operationis exprimeret: quia pater omnia audit, omnia videt quæ vult filius. Videt ergo & pater facientem filium, audit volentem. *Ibidem* Denique non rogauit, & exauditum se esse dixit. Nec existimari potest quod non audit pater quod velit filius: & vt scias quia semper auditur a patre, non quasi seruus, nec quasi propheta, sed quasi filius: *Et ego,* inquit, *sciebam quia semper me audis, sed propter turbam quæ circumstat dixi, vt credant quia tu me misisti.* F Propter nos igitur gratias agit, Ne eundem patrem eundemque filium esse credamus, cum idem opus patris audiuimus & filij. *Ibidem* Nam vt cognosceres non quasi infirmum gratias egisse, sed quasi Dei filium semper tibi diuinam potentiam vendicare clamauit: Lazare veni foras. Imperantis vtique vox ista est, non precantis. Sed vt ad superiora redeamus, & proposita concludamus, facit quasi verbum filius voluntatem patris. Verbum hoc nostrum vtique prolatiuum est, syllabæ sunt, sonus est, & tamen à sensu nostro & mente non discrepat, & quæ interiori tenemus affectu, ea tamquam operantis verbi testificatione signamus. Sed non sermo noster operatur, solum est verbum Dei, quod nec prolatiuum est nec ἐν διαθέτον dicunt, sed quod operatur & viuit & sanat. Vis scire quale verbum? audi dicentem: *Viuum est enim verbum Dei, & validum atque operatorium & acutum, & penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrans vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artuumque & medullarum.* *Heb. 4.* Verbum igitur audis Dei filium, & à patria voluntate & potestate secernis? G Audis quod viuit, audis quod sanat, noli ergo nostro comparare verbo. Si enim verbum nostrum quæ non obtutu viderit non auditu audierit, loquitur: & loquitur tamen cognita per quædam naturæ humanæ interna mysteria: quomodo non impius, qui secundum diuinitatem in Dei verbo & obtutum quendam corporeum exigit, & auditum: & putat quod non possit à se quidquam facere filius, nisi quod patrem facientem viderit; cum per vnitatem, vt diximus, eiusdem substantiæ, idem velle atque idem nolle & idem posse, & in patre sit & in filio & in spiritu sancto? *Ioan. 5.* Quod si homines plerumque sensuum qualitate discreti, tamen vnius propositi intentione concordant: quid de patre nos & Dei filio congruit æstimare, cum id quod humana imitatur charitas, substantia diuina possideat: Ponamus tamen, sicut ipsi volunt, quod quasi in exemplari, quod viderit patrem facientem, filius faciat. Ex hoc vtique eiusdem substantiæ est. Nullus enim potest alterius imitationem operationis implere, nisi qui eiusdem naturæ habeat vnitatem.

H

Quibus rebus hæretici inæqualitatem patris & filij probare contendunt.

Caput IV.

Imperator Auguste, quidam hoc etiam ad inæqualitatem Dei patris & filij obiiciendam vsurpare consueuerunt, quod dicant omnipotentem patrem esse, quod generauit filium, negent autem omnipotentem filium, dicentes quod generare non potuit. Sed vide quemadmodum scæua impietas, vt dialectica philosophorum se ipsa contineat. Hac enim quæstione, aut coæternum patri filium necesse est sua voce fateantur, aut si principium temporis filio aliquod adscribunt, principium potentiæ necesse est tribuant etiam patri. Ita cum omnipo-

A tentem filium negant, incipiunt (quod nefas dictu est) asserere, per filium patrem omnipotentem esse cœpisse. Nam si per generationem omnipotēs pater, vtique aut coæternus patri filius est: quia si semper omnipotens pater, sempiternus & filius: aut si fuit, quando non erat filius sempiternus, fuit ergo quando non erat omnipotēs pater. Nam cum volunt dicere filium aliquando cœpisse, in illud recidunt, vt & patris potentiam dicant non semper fuisse, sed ex filij generatione cœpisse. Ita dum filio Dei cupiunt derogare, plus tribuunt, vt contra fas omne auctorem paternæ potentiæ declarare videantur, cum filius dicat: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*: hoc est, non quæ patri ipse tradiderit, sed quæ à patre iure generationis acceperit. Et ideo filium sempiternam dicimus esse virtutem. Si ergo sempiterna eius virtus atque diuinitas, vtique & potentia eius sempiterna. Filio igitur qui derogat, patri derogat, pietatē offendit, violat charitatem. *Nos honorificemus filium, in quo pater cōplacet*. Placet enim patri vt laudetur filius in quo ipse complacuit. Respondeamus tamen intentioni eorum, ne epilogo quodam inuidiam quæstionis declinasse videamur.

Ioan. 16 — Rom. 1. — Mat. 17

B Generauit, inquiūt, pater nō generauit filius. Quod hic argumentum est inæqualitatis? Generatio enim paternæ proprietatis est, non potentiæ: & pietas æquat, nō separat. Denique in ipso vsu nostræ infirmitatis frequenter euenire cognoscimus, vt & infirmi filios habeant, & non habeāt fortiores: habeāt serui, non habeant domini: habeāt inopes, nō habeāt qui ditiores sunt. Sed dicunt & hoc infirmitatis esse, quod homines volunt filios habere, nec possunt (quamuis humana non sint conferenda diuinis) tamen intelligāt inter ipsos quoque homines non potentiæ esse, sed paternæ proprietatis habere filios vel non habere: nec in potestate nostræ voluntatis esse generare, sed in corporis qualitate. Nā si esset potentiæ, vtique potentior multos haberet. Ergo non est potentiæ habere filios vel non habere. Nūquid naturę est? Si naturę infirmitatem putatis, & ad humana vos confertis exempla, eadem patris est natura quæ filij est. Itaque aut verum filium dicitis, & patri in filio derogatis per vnitatem eiusdem naturæ (*sicut enim pater natura Deus, ita & filius: deos autem ait Apostolus non natura deos esse*, sed dici) aut si negatis esse verum filium, hoc est eiusdem naturæ: non est ergo generatus, si non est generatus filius, non generauit pater.

1 Cor 8

C Colligitur itaque iuxta sententiam vestram, vt non sit omnipotens Deus pater, quia generare non potuit, si non generauit filium, sed creauit. Sed quia omnipotens pater, eum iuxta sententiam vestram solus generator omnipotens sit, generauit vtique filium, non creauit. Verum ipsi magis quam vobis credendum est. Ille ait: *Genui*, & frequenter ait generationis suæ testis. Non est ergo naturæ, non est potentiæ in Christo aliqua quod non generauit infirmitas, quia generatio (sicut sæpe iam diximus) non ad sublimitatem potentiæ, sed ad proprietatem refertur naturæ. Nam si ideo omnipotens pater, quia filium habet, omnipotentior ergo esse potuit si plures haberet. An vero potentia eius in vna generat. defecit? At ego ostendā & Christū habere filios, quos quondie generat: sed ea generatione, vel potius regenerat, q̄ potestatis est, non naturæ. Adoptio. n. potestatis est, generat. proprietatis. Quod ipsa scriptura nos docuit.

Psal. 2. — Psa. 109 — Ioan. 1.

D Dicit enim Ioannes. *Quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit: in propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Dicimus itaque potēstatis esse quod nos filios Dei fecit, proprietatis autem generationem esse oracula diuina declarant. Dicit enim sapientia Dei. *Ex ore altissimi prodiui*, hoc est, non coacta, sed libera: non potestati obnoxia, sed nata generationis arcano, priuilegio dominationis & iure potestatis. Denique de eadem sapientia, hoc est de Domino Iesu, alibi pater dicet: *Ex vtero ante Luciferum genui te*. Quod vtique ideo dixit, non vt corporalem aluum declararet, sed vt proprietatem veræ generationis ostenderet. Nā si ad corporalem referas, ergo omnipotēs pater cum dolore & conceptione generauit. Sed absit, vt Deū ex infirmitate corporis metiāur. Est quidā vterus, paternæ arcanum substantiæ, interiusque secretum, quod non angeli, non archangeli, non potestates, non dominatiōes non aliqua creaturarum potuit penetrare natura.

Eccl. 24 — Ps. 109.

E Cum patre enim semper & in patre semper est filius. Cum patre per distinctionem indissociabilem Trinitatis æternæ: in patre per diuinæ vnitatem naturæ. Quis igitur hic arbiter diuinitatis, qui discutiat patrem ac filium: ille quare generauerit, iste cur non genuerit? Seruum suum aut ancillulam cur non genuerit: nemo condemnat: isti condemnant, cur non generauerit Christus? Condemnant enim sua opinione cum derogant. Nec coniugibus inter se cur non generauerint, aut charitas minuitur, aut meritum derogatur: isti quia non generauit, Christi minuūt potestatē. *Cur*, inquiūt, *filius pater non est*: Quia & pater filius non est, Cur nō iste generauit? Quia nec ille generatus est, Nec ideo minus habet filius quia pater non est, nec pater minus habet quia filius non est. Dixit enim filius: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*. Adeo generatio in paterna proprietate, non in iure est potestatis. Est quædam indistincta distincte incomprehēsibilis & inenarrabilis substantia Trinitatis.

Ioan. 14 — Ioan. 16

F Distinctionē etenim accepimus patris & filij spiritus sancti, non confusionem: distinctionem nō separationem: distinctionem, non pluralitatē. Diuino itaque admirandoque mysterio, manērem semper accipimus patrem, semper filium, semper spiritum sanctum: non duos patres, non duos filios, non duos spiritus. Vnus enim Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vnus natus ex patre Dominus Iesus, & ideo vnigenitus. Vnus & spiritus sanctus, vt idem Apostolus dixit. *accepimus, sic legimus, sic tenemus, Distinctionem scimus, secreta, nescimus causas non discutimus, sacramenta seruamus.* Facinus indignum, vt qui generationis suæ facultatem non habent, diuinę generationis examē sibi arrogent, vendicēt potestatem. Negent ergo æqualem patri filiū, quod non generauit filius: negent æqualem patri filium quod patrem habet. Hoc si de hominibus dicerent, quorum aliqui volunt filios habere, nec possunt, iniuriam putaremus inter duos honore pares, habenti filios, qui non habet negaretur æqualis. Et ideo hoc, inquam, graue & de ipsis hominibus videtur, vt quis ideo minor putetur, quod patrem habet:

1. Cor 8 — 1. Cor. 12

G Nisi forte tanquam constitutum in familia, putent Christum dolere, quod emancipatus à patre non sit, & administrandi patrimonij non habet facultatem. Sed non est Christus in sacris, qui sacra vniuersa destruxit. Quomodo volunt tamē respondeant, vera ne generatio sit, & verus filius ex Deo patre natus, hoc est, ex substantia patris, an ex alia natus substantia? Si enim dicunt ex patre, hoc est ex Dei substantia, conuenit, quod ex substantia patris filium dicant. Ergo quia vnius substantiæ, vnius vtique potentiæ. Si vero ex alia substantia filius est, quomodo omnipotens pater est, & omnipotens filius non est? Quid enim præstantius si ex alia substantia filium Deus fecit, cum vtique & filius ex alia nos substantia filios Dei fecerit? Ergo aut vnius substantiæ filius cum patre, vnius potentiæ. Friget igitur eorum quæstio, quod de Christo iudicare non possunt, immo *quod vincit, ille cum iudicatur*. Digni tamen sunt isti iudicio suo, qui hanc obiciunt quæstionem.

Psal. 50

H Si enim ideo æqualis patri filius non est, quia non generauit filiū, & isti vtique fateanī si non habēt filios, qui ferunt huiusmodi quæstiones, suos sibi etiam seruulos præferēdos, eo quod habentibus filios æquales esse non possunt, Si autem habent filios, non putent sibi merito, sed filiorum iure deferri, Non consistit igitur hæc quęstio, quod æqualis filius patri ideo esse non possit, quod pater generauit filium, filius nullum ex se ipse generauerit. Nā & fons fluuium generat, & fluuius fontem ex se ipse non generat. Et lux splendorem generat, non splendor lucē: & vna natura est splendoris & lucis. Vnde cum inæqualitatem ex generationis obiectu probare non potuerint: intelligant etiam illam diuulgatam suæ calumniam quæstionis explosam. Solent enim opponere: Quomodo æqualis potest esse filius patri? Nam si filius est antequam generaretur non erat: aut si erat, cur natus est? Et Arianos se negare consueuerunt, qui proponunt Arij quæ-

stio-

A stiones itaq; exigunt à nobis responsionē, vt si dixerimus, quòd ante q̃ generaretur erat, astute referant: Ergo antequam generaretur creatus est, & non differt à ceteris creaturis, quia prius cœpit creatura esse quā filius. Et adiiciunt. Cur qui erat, natus est? An quod imperfectus erat, vt postea perfectior fieret? Si autem responderimus quod nō erat, obiiciunt statim: Ei ergo generatio contulit vt esset, qui non erat antequam nasceretur; vt hinc colligant: Erat ergo quando non erat filius. Sed quia hoc proponunt, & obscuritate volunt inuoluere veritatem, dicant ipsi, vtrum temporaliter generet pater, an intemporaliter. Si eum temporaliter dixerint, quod filio obiiciunt, patri adscribent, vt videatur pater cœpisse esse quod non erat. Si intemporaliter, quid superest, nisi vt ipsi soluāt quam proposuerint quæstionem, vt cum generationem patris abnuant temporalem, generationem quoque filij temporalem non esse fateantur? Si ergo non est generatio eius ex tempore, æstimari datur, quod nihil præcesserit ante filium qui non sit ex tempore. Si enim aliud ante filium
B Colos. 1. iam non sunt in ipso creata omnia quæ vel in cælo sunt vel in terris, & Apostolus redarguitur, qui hoc in epistola sua scripsit. *Quod si nihil ante generationem, non aduerto cur posterior asseratur quem nemo præcessit.* Connectenda est alia eorum plena impietatis obiectio, quæ latentem habeant dolum, quo sensus facilius mentesque præstringat. Interrogāt enim, vtrū omne quod finē habet, aliquando cœperit. Et si acceperint eiusmodi responsionem, quia quod finem habet, cœpit aliquando, referūt, vtrum pater desierit generare filium. Quod cū tenuerint, nostro aspirāte consensu, cōtexunt. Cœpit ergo generatio. Id si non abnuas, cōsequi videtur, vt si cœpit generatio, videatur in eo cœpta, qui natus est vt natus esse dicatur, qui ante non fuerit: vnde definiant. Aliquando ergo filius non fuit. Adiiciūt alias ineptias loquacitatis suæ dicentes: Si verbū patris filius est, & ideo genitus dicitur quia verbū est: quod autem verbum est, opus nō est: multifariam locutus est pater, multos ergo generauit filios, si nō operatus est, sed
Heb. 1. Ps. 118. Colos. 2. locutus est verbum. Amentes homines: quasi non intelligāt quid intersit inter prolatiuum sermonē, & in æternū permanens Dei verbū ex patre natum, natū vtique non
C prolatum, in quo non composita syllaba, sed plenitudo diuinitatis æternæ est, & vita sine fine. Subtexunt aliā impietatem, proponentes vtrum volens, an inuitus generauerit pater: vt si dixerimus volentē, antiquiorem generatione voluntatem videamur fateri, & referāt quod non sit filius coæternus patri, quē aliquid antecessit: aut quod
Psal. 113. & ipse sit creatura, quia scriptum est: *Omnia quæ voluit, fecit:* enim hoc ipsum non de patre & filio, sed de his quas filius fecit: dictum sit creaturis. Sin autem inuitum patrem generasse respōderimus, inualidum patrē dixisse videamur. Sed nihil in sempiterna generatione præcedit, nec velle nec nolle: ergo nec inuitum dixerim, nec volentem: quia generatio non in voluntatis possibilitate est, sed in iure quodam & pro proprietate paterni videtur esse secreti. Nam sicut bonus pater non aut ex voluntate est, aut necessitate, sed super vtrumque, hoc est natura: ita non generat ex voluntate aut necessitate pater. Esto tamen, sit generatio in volūtate generantis, quando hanc voluntatem fuisse dicunt? Si in principio, in principio vtique filius. Si sempiterna volūtas, sempiternus & filius. Si cœpit
D volūtas, displicuit igitur sibi quod erat Deus pater, vt mutaret statum. Displicuit ergo sibi sine filio, placere cœpit in filio. Iam illa cōsequentia dicamus: Si studiū generandi nostro more assumpsit, ergo & cetera quæ generationem præcedere solent, nostro more assumpsit: nostro autē vsu generationis votum est, non voluntas. Produnt igitur impietatem suam, qui volunt generationem cœpisse Christi, vt videtur nō generatio illa verbi manētis, sed prolatio fluentis esse sermonis: deinde multos inducendo filios,
Ioan. 1. Ioan. 8. negent in Christo diuinæ proprietatem naturæ, vt nec vnigenitus nec primogenitus æstimetur: postremo vt si principium credatur accepisse, etiam finem videatur habiturus. Sed neque principium assumpsit aliquando Dei filius, qui erat in principio: neque finem; qui est principiū vniuersitatis & finis. Nam cū sit principiū quomodo quod

habebat, accepit? aut quomodo sui finē habebit cum omniū ipse sit finis, vt in illo fine sine fine maneamus? Dei E enim generatio cum temporalis nō sit, nec ante se, nec in se tempus inuenit. Frigida igitur eorum & vana quæstio in creaturis ipsis non habet locum. Ipsa etenim quæ temporalia sunt, discretionem in quibusdam habere temporis non videtur. Lux nempe splēdorem generat, nec comprehendi potest quod splendor luce posterior sit, aut lux splendore antiquior, quia vbi lumen, & splendor est: & vbi splendor, & lumen est. Itaq; nec sine splendore lumen, nec splendor potest esse sine lumine: quia & in splendore lumen, & splendor in lumine est. Vnde & Apostolus splendorem paternæ gloriæ filiū dicit, *quia splendor paternæ*
Heb. 1. Sap. 7. *lucis est filius* coæternus, propter virtutis æternitatem inseparabilis, propter claritudinis vnitatem. Ergo si temporalia hæc & aetea hæc comprehendere & separare non
1. Tim. 6. possumus quæ videmus: *Deum quem non vidimus, qui super omnem est creaturam, in ipso suæ generationis arcano possumus comprehendere:* possumus enim a filio tempore separare, cum omne tempus opus filij sit? Desinant ergo dicere: Et an-
F tequam generaretur, non erat. Ante enim, temporis est, generatio ante tempora: & ideo quod posterius est prius non est: nec opus ante auctorem potest esse, cum opera ipsa principium de operatore suo sumant. Nam
Euseb. Cæsar. li. 10 hist. ec. c. 10. quomodo ante operatorem suum vsus operis æstimetur cum omne tempus opus sit ei, omne opus de operatore suo vt esset accepit? Experiri igitur adhuc istos volo, qui sibi videntur astuti, vt de nostris respondeant qui calūniantur diuinis, longeque refugiunt ab inscrutabili supernæ generationis arcano quæstionē suam humanæ adstruant generationis exemplo. De filio Dei dicunt, quod antequā generaretur non erat, hoc est, de Dei sapientia, de virtute
Prou. 8. Dei, de Deo verbo, cuius generatio nihil ante se nouit: quia si aliquando, vt volunt, non fuit (quod nefas dictū est) nō fuit ergo in Deo perfectionis aliquādo plenitudo diuinæ, si postea processum generationis accepit. Tamen vt sciant quam vana sit & solubilis eorum quæstio, licet nihil in eo humanis diuinisve commune, tamen docebo homines antequam nascerentur fuisse. Aut negent Ia-
Gen. 25. cob sanctum fuisse priusquam nasceretur, qui fratrem sup-
G plantauit in materni adhuc vteri positus arcano. Negent
Hier. 1. Hieremiam antequam nasceretur sanctum fuisse, cui dicitur: *Priusquam te formarem in vtero matris tuæ noui te, & priusquam exires de vulua sanctificaui te, & prophetam in gentibus posui te.* Quid hoc euidentius tanti exemplo prophetæ, qui sanctificatus est antequā natus, & antequam formaretur est cognitus? Quid etiam de Ioanne loquar, de quo mater religiosa testatur, quod intra materna situs adhuc viscera præsentiam Domini spiritu cognouit, exultatione consignauit, sicut scriptum meminimus, matre dicente: *Ecce enim vt facta est in auribus meis vox salutationis tuæ, exul-*
Luc. 1. *tauit in gaudio infans in vtero meo?* Erat igitur qui prophetabat an non erat? Ac certe erat. Erat enim qui venerabatur auctorem, erat qui loquebatur in matre. Deniq; Elizabeth filij spiritu replebatur, Maria filij spiritu sanctificabatur. Sic enim habes, quod *exultauit infans in vtero eius,*
Ibidem. *& repleta est spiritu sancto Elizabeth.* Vide singulorum verborum proprietates. Vocem quidem Mariæ prior Elizabet audiuit, sed Ioannes prior Domini gratiam sensit. Pulchre sibi conueniunt, oracula oraculis, femina mulieri, & pignus pignori. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisq; mysteriū maternis adoriuntur profectibus dupliciq; miraculo, licet honore diuerso, prophetant matres spiritu paruulorum. Quis igitur auctor huius miraculi: nonne Dei filius, qui fecit esse nos natos? De rebus
H humanis quæstio nostra non potest conuenire: potestne de diuinis conuenire secretis? Quid est, antequam generaretur, non erat? Nunquid pater aliqua tempora conceptionis accepit, vt filium tempora præuenirent? Aut feminæ more naturæ generationis suæ molitus est partū, vt molitio ipsi filio esset antiquior? Quid est hoc? cur diuina secreta discutimus? Proprietatem legi diuinæ generationis, non qualitatem. Facinus indignum, vt ex se quidam cælestia metiantur, qui Christum non nasci potuisse, sed fieri, tanquam vnum de spadonibus putant? aut tanquam

[A] [Mat. 19] vnum de spadonibus patrem, filium quem generare non potuerit, adoptauerit.

De eo quod scriptum est : Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem : & qui manducat me, & ipse viuit propter me.

Capvt V.

[Ioan. 6.] Plerique etiam hinc faciunt quæstionem, quia scriptum est: *Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, ipse viuit propter me*, dicentes; Quomodo æqualis est patri filius, qui dixit, quod propter patrem viuit? [Ioan. 14] [Rom. 6.] Qui hoc proponunt, primum respondeãt, cuiusmodi vita sit filij, vtrum ea quã pater largitus sit non habent? Sed quomodo vitam aliquando potuit non habere, cum ipse sit vita, sicut ait: *Ego sum via, veritas & vita?* [1 Thes] Vita vtiq; sempiterna, sicut virtus est sempiterna. Aliquãdo ergo (vt sic loquar) se vita non habuit? Considerate qd lectum sit hodie de Domino Iesu, quod mortuus est pro [B] nobis; vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. Cuius mors, vita est: huius diuinitas vita non est; cum diuinitas vita sit sempiterna? An vero vita eius in patris est potestate? Sed ne corporis quidem sui vitam in alterius fuisse potestate memorauit, sicut scriptum est: [Ioan. 10] *Ego pono animam meam, vt iterum sumam illam. Nemo tollit illam a me, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & iterum potestatem habeo sumendi eam. hoc mandatum accepi a patre meo.* Eius ergo vita secũdum diuinitatem in alterius potestate posita iudicatur cuius vita secundum corpus alienæ non erat subdita potestati? Aliena enim potestas erit, si non erat vnitas potestatis. Sed sicut potestatis suæ esse significat ponere animam & liberæ voluntatis: ita etiã quod secundum mandatum deposuit patris, suæ ac paternæ voluntatis significat vnitaté. Ergo si vitã filius neque aliquo accepit ex tempore, neque alienæ habet potestati subditam, videamus qua ratione dixerit: [Ioan. 6.] *Sicut misit me viuus pater & ego viuo propter patrem.* Exponamus vt possumus, [Ibidem] immo ipse potius exponat. Considera igitur quid ante præmiserit. [C] Ait enim: *Amen amen dico vobis.* Ante instruit quemadmodum audire debeas. *Vere*, inquit, *vere dico vobis: Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis.* Secundum filium hominis se dicere ante præmisit, & tu quod secundum filium hominis de carne es loquutus & sanguine, ad diuinitatem putas esse referendum? [Ibidem] Denique addidit: *Caro enim mea vera est esca, & sanguis meus est potus.* Carnem audis, sanguinẽ audis, mortis Dñicæ sacramenta cognoscis: & diuinitati calumniaris? [Luc. 24] Audi dicentem ipsum: *Quia spiritus carnẽ & ossa non habet.* Nos aũt quotiescunq; sacramẽta sumimus, quæ per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurantur & sanguinem, mortem Dñi annuntiamus. [1. Cor. 11] Ergo posteaq̃ se loqui secundum hominis filium declarauit, & carnem sæpe repetiuit & sanguinem, subdidit postea: [Ioan. 6.] *Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, & ipse viuit propter me.* Quomodo igitur hoc accipiendum putant? Potest enim duplex videri comparatio. Prima ita: Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem. Secunda. Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter [D] patrem: ita & qui manducat me, ipse viuit propter me. Si primam diligunt, hoc significat, quod sicut missus à patre, & descendi à patre, ita viuo propter patrem. Quasi quis autem missus est atque descendit, nisi quasi filius hominis sicut ipsa supra sapientia dixit: [Ioan. 3.] *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit filius hominis*? Ergo si quasi filius hominis missus est atque descendit: ita quasi filius hominis viuit propter patrem. Denique & qui manducat quasi filium hominis, & ipse viuit propter filium hominis. Actum ergo incarnationis suæ aduentui comparauit. Quod si secunda complacuit, nonne & æqualitatem filij cum patre, & similitudinem eius cum homine manifesta distinctione colligimus? Nam quid est, sicut ipse viuit propter patrem, & nos viuimus propter ipsum: nisi quod sic viuificat filius hominem, sicut pater in filio [Ioan. 5.] carnem viuificauit humanam? *Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat*, vt ipse Dominus [E] supra dixit. Æqualitas ergo filij ad patrem, per vnitatem quoque viuificationis adstruitur, quando sic viuificat filius vt pater. Agnosce ergo eius vitam & potentiam sempiternam. Similitudo etiam nostra ad filium, & quædam [Rom. 4.] secundum carnem vnitas declaratur: quoniam quemadmodum filius à patre, sic homo est viuificatus in carne. Sic enim scriptum est, quod Deus Iesum Christum à mortuis suscitauit: ita etiam nos quasi homines viuificamur à Dei filio. Secundum hanc ergo expositionem non solum ad conditionem humanam deriuatur gratia largitatis, sed etiam diuinitatis æternitas prædicatur. Diuinitatis, quod ipsa viuificat: humanæ autem conditionis, quod viuificata est & in Christo. Quod si quis vtrumque ad Christi refert diuinitatem, ergo filius Dei hominibus comparatur: vt ita filius propter patrem viuat, sicut nos propter filium Dei viuimus. Sed filius Dei vitam largitur æternam, nos autem largiri nequimus: ergo nostri comparatione nec ille largitur. Habeant igitur Ariani fidei suæ præmium, ne vitam æternam adipiscantur a filio. Libet iã [F] vlterius progredi. Nam illis placet hunc locum ad diuinæ perpetuitatem referre substantiæ, accipiant etiam tertiã expositionem. Nonne euidenter videtur dicere, quod sicut viuus pater est, ita viuit & filius? Quod vtique quis nõ aduertat ad vnitatem vitæ, quod eadem patris & filij vita sit, esse referendum? Sicut enim pater vitam habet in semetipso, sic dedit filio vitam habere in semetipso. Dedit per vnitatem: dedit non vt auferat: sed vt clarificetur in filio: dedit, vt complaceat, dedit, non vt pater [Ioan. 5.] custodiret, sed vt filius possideret. Sed obijciendum putant quod dixit: *Ego viuo propter patrem.* Vtique si ad diuinitatem referunt: propter patrem viuit filius, [Ioan. 14] [Ioan. 6.] quod ex patre filius est: propter patrem, quod vnius substantiæ cum patre: propter patrem, quod eructatum est verbum ex patris corde, quod a patre processit, quod ex paterno generatus est vtero, quod fons pater filij est, quod radix pater filij est. Sed dicunt fortasse: Si vnitatem [Psal. 44] [Psa. 109] putas patris ac filij vitæ esse, cum filius dixerit: *Et ego viuo propter patrem.* numquid vnitas est filij vita atque hominum, cum dixerit filius: *Qui manducat me, & ipse* [G] [Ioan. 6.] *viuit propter me.* Immo plane, sicut vnitatem fateor esse vitæ cælestis in patre & filio per diuinæ vnitatem substantiæ, ita vel diuinę naturę vel Dominicę incarnationis excepto priuilegio, societatem nobiscum vitæ spiritalis in suo esse profiteor per humanæ vnitatem naturę. Qualis enim cælestis, tales & cælestes. [1. Cor. 15.] Denique sicut in illo sedemus ad dexteram patris (non quod cum ipso sedemus, [Ephes. 2.] [I sa. 53.] sed quod sedemus in Christi corpore, de quo postea dicemus plenius) sicut, inquam, *sedemus in Christo per corporis vnitatem, ita & in Christo viuimus per corporis vnitatem.* Non [Ioan. 6.] solum autem non vereor quod scriptum est: *Et ego viuo propter patrem*; sed etiam si per patrem dixisset, non vererer.

De eo quod scriptum est. Hæc infirmitas non est ad mortem.

Capvt VI.

[H] [Ioan. 11] Solent etiam illud obijcere quod dixit: *Hæc infirmitas non est ad mortem*, sed pro claritate Dei, vt clarificetur filius eius per ipsum: Non solum enim per patrem, & à patre filius clarificatur, quod scriptum est: [Ioan. 17] [Ioan. 13] [Ioan. 17] *Clarifica me pater*, & alibi: *Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum*: sed etiam per filium, & à filio clarificatur pater, quia veritas dixit: *Ego te clarificaui super terram.* Sicut ergo clarificatur per patrem, ita etiam propter patrem viuit. Vnde & quidem δόξαν opinionem magis putauerunt esse quam gloriam: & ideo sic interpretati sunt: [Ibidem] *Ego te clarificaui super terram, opus consũmaui quod dedisti mihi: & nunc clarifica me pater*, hoc est, ἐδόξασα, vt sit hic sensus: Ego opinionem de te hominibus huiusmodi infudi, vt cognoscant te Deum verum: & tu hanc de me cõfirma illis opinionem, vt credant me tuum filium & Deum verum. Iam illud ridiculum est, quod quidam ex illo Apostolico, discretionem inter patrem & filium faciunt

A potestatis, quia scriptum: (1 Cor. 8) *Nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum*, Aiunt enim non mediocrem diuinæ maiestatis esse distantiam, quod dictum est: (Ibidem) *Ex illo omnia, & per hunc omnia*. Nihil autem expressius, quam quod hoc loco omnipotens filius euidenti ratione signatur. Nã vt ex illo omnia, ita per hunc omnia. Inter omnia pater non est, cui dictum est: (Ps. 118.) *Quoniam vniuersa seruiunt tibi*. Inter omnia filius non est, (Ioan. 1. Colos. 1) *quia omnia per ipsum facta sunt, & omnia in ipso constant, & ipse est super omnes cælos*. (Ephes. 4) Non ergo inter omnia filius, sed super omnia, (Rom. 9.) qui secundum carnem quidẽ est ex familia Iudæorum, idem tamen super omnia Deus benedictus in sæcula; (Phil. 2.) cuius est nomen super omne nomẽ & de quo dicitur: (Ps. 8. Heb. 2.) *Omnia subiecisti, sub pedibus eius*. Subiiciendo autem omnia, nihil reliquit ei non subiectũ, sicut Apostolus dixit. Quod si hoc etiam secũdum incarnationis locutus est sacramentum, quemadmodum possumus de supernæ generationis incõparabili maiestate dubitare? Nihil igitur potestatis inter patrem & filium certum est interesse. B Deniq; eousq; nihil interest potestatis, vt idem Apostolus ex eo dixerit esse omnia, per quẽ omnia, sicut habes: (Rom. 11) *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*. Si igitur pater, sicut putant, tantummodo signatur, non potest idem & omnipotens esse, quia ex ipso omnia: & omnipotens non esse, quia per ipsum omnia. Aut igit̃ inualidum nec omnipotẽtẽ patrem sua assertione memorabunt, aut certe omnipotẽtem etiam filium vel inuiti voce propria fatebuntur. Eligant tamen vtrum hic patrẽ declaratum putent. Si patrem, ergo & per ipsum omnia: si filium, ergo & ex ipso omnia. Si autem & per patrem omnia, nihil vtique filio derogandum: & si ex filio omnia, similiter & filio deferendum. Ac ne insidiari nos vnius arbitrentur obreptione versiculi, totum caput recenseamus. (Ibidem) *O altitudo*, inquit, *diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius ei fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula*. De quo igitur dictum putant? de patre, an de filio? Si de patre, sed non est C sapientia Dei pater: quia sapientia Dei filius est. Quid est ait quod non possit sapientia, de qua scriptum est. (1. Cor. 1. Sap. 7.) *Cum sit vna omnipotens & permanens, in se omnia innouat?* Non ergo accidentem legimus, sed permanentem. Habes ergo iuxta Salomonem, omnipotentem & permanentem sapientiam. Habes etiam bonam, quia scriptum est: (Ibidem) *Sapientiam autem non vincit malitia*. Sed ad propositũ reuertamur. (Rom. 11) *Quã inscrutabilia sunt*, inquit, *iudicia eius*. (Ioan. 5.) Si igitur omne iudiciũ pater dedit filio, filium videtur declarare qui iudicat. (Rom. 11) Deniq; vt scias quod non de patre, sed de filio dicit, addidit: Quis, prior, inquit, dedit illi? Dedit. n. pater filio: sed dedit iure generationis, nõ munere largitatis. (Mat. 11.) Et ideo quod negari non potest, à patre accepisse filium, secundum quod scriptum est. Omnia mihi tradita sunt à patre meo; dicendo tamen. Quis prior dedit illi; non accepisse per naturã à patre filium denegauit, sed priorem non posse dici inter patrem & filium declarauit: quia etsi pater dedit filio; non tamen quasi posteriori dedit: quia increata, & inæstimabilis Trinitas, quæ vnius æternitatis & gloriæ, nec tempus nec gradum vel posterioris recipit vel prioris. Quod si D Græcos magis codices sequendos putamus, quia habent, τίς προέδωκεν αὐτῷ, vides quoniam cui nihil addi potest non dispar à pleno est. Ergo si filio magis cõuenit hoc totum Apostolicum caput, videmus & de filio esse credendum, quia ex ipso omnia, sicut scriptum est: (Rom. 11) *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*. Esto tamen de patre dictum putent. Itaque meminerimus quod sicut ex ipso legimus omnia, ita etiam per ipsum omnia, in vniuersitatẽ quippe totius creaturæ patris & filij profertur auctoritas. Ac licet superius omnipotentem filium paterno probauerimus exemplo, tamen quia illis derogare studium est, considerent quod & patri derogent, Si enim infirmus filius, quia per ipsum omnia; numquid infirmus & pater, quia & per patrem omnia? Sed vt agnoscant nullam discretionem inter hæc esse, iterum demonstrabo eiusdem esse, ex quo aliquid, & per quem aliquid, & ostendam vtrumque E de patre lectum. Sic enim habemus: (1. Cor. 1) *Fidelis Deus per quem vocati estis in communionem filii eius*. Quid Apostolus dixerit, considerent. Per patrem vocamur, & nihil est quæstionis: per filium creamur, & hoc vilius æstimabimus? Pater in communionem filij vocauit, & religiose sicut debemus accipimus: filius omnia creauit, & putant non liberæ fuisse voluntatis arbitrium, sed coactæ atque seruilis operationis obsequium? Vt autem agnoscas plenius nihil distare inter patris & filij potestatem, cum per patrem in communionem filij eius vocemur: ex filio est ipsa communio, sicut scriptum est: (Ioan. 1.) *Quoniam de plenitudine eius nos omnes accepimus*: licet secundum Græcum Euangelium, ex plenitudine eius intelligere debeamus. Ecce & per patrem cõmunio, & ex filio communio, sed non discrepans, sed vna communio. Sicut idem Ioannes in epistola sua dixit: (1. Ioan. 1.) *Et communicatio nostra sit cum patre & cum filio eius Iesu Christo*. Accipe etiam quod non solum ex patre & filio, sed etiam ex spiritu sancto vnam nobis communionem scriptura commemorauit. (2. Cor. 13) *Gratia*, inquit, *Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei & communicatio sancti spiritus cum omnibus vobis*. F Quæro autem in quo minor videatur is per quem omnia: quam is, ex quo omnia? An quod operator asseritur? Sed operatur, & pater quia verus est qui dixit: (1 Cor. 8. Ioan. 5.) *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*. Sicut igitur pater operatur, operatur & filius. Non ergo operator infirmus aut vilis est quoniam operatur & pater: & ideo quod cõmune est filio cum patre, vel propter patrem inferiore loco accipi non oportet; ne patri potius in filio ab hæretic. derogetur. Nec mediocre illud, quod alibi etiam idem sanctus Ioannes ad refellendas Arianæ perfidiæ quæstiones ait: (1. Ioan. 2. Psal. 10.) *Si scitis quoniam iustus est, scitote quoniam qui facit iustitiam, ex ipso natus est. Iustus autem quis nisi Dominus, qui iustitias dilexit?* Aut quem, sicut superiora indicant, repromissorem vitæ æternæ habemus, si filium non habemus? Si igitur filius Dei vitam nobis promisit æternam, & ipse iustus est, (1. Ioan. 2.) ex ipso vtique nati sumus. Aut si ex filio nos per gratiam natos negant, nec iustum filium confitentur. Credas igitur necesse est etiam ex Dei filio omnia, quia omnium sicut Deus pater, ita & filius & auctor est & creator. G Videmus ergo inanem esse hanc quæstionem, cum & de filio credi conueniat, *quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*. (Rom. 11 Colos. 1.) Diximus quomodo ex ipso, quomodo etiam per ipsum. In ipso autem omnia esse quis dubitet, cum alibi scriptum sit: *Quoniam in ipso condita sunt omnia in cælis, & in ipso credita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant?* Habes ergo ex ipso gratiam, ipsum operatorem, in ipso omnium firmamentum.

Quomodo intelligi debeat quod scriptum est: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est.

Capvt. VII.

Illud quoque ad separandam patris & filii diuinitatem obijcere consueuerunt quod Dominus dixit in Euangelio: (Ioan. 15) *Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est*: agricolam & vitem diuersæ dicentes esse naturæ, & vitem esse in agricolæ potestate. Sic ergo vultis esse filium secundum diuinitatem sicut vitis est, vt sine cultore nihil valeat, & possit deseri vel recidi, & ex littera calumniam comparatis, H quod Dominus vitem se esse dixit, incarnationis suæ significans sacramentum? Tamen si placet vt ex littera argumentemur, fateor & ego, immo profiteor quod vitem se filius nominauit. Væ enim mihi si sacramentum salutis publice denegauero. Quomodo ergo vultis accipere quod se vitem Dei filius nominauit? Si secundum diuinam substantiam dictum accipitis, & sicut inter agricolã & vitem, ita etiam inter patrem & filium diuinitatis creditis esse distantiam, geminã filio, geminã patris facitis iniuriam. Filio, quia si secundum diuinitatẽ inferior est quã agricola, inferior etiam Paulo Apostolo, vestra assertione necesse est æstimetur, quia & Paulus agricolam se esse dixit, sicut habes: (1. Cor. 3) *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit*. Num ergo vultis, vt Paulus melior sit Dei filio? Habetis vnam iniuriam. Alteram, quia si secundum

substantiam generationis æternæ, vitis est filius, cum dixerit: *Ego sum vitis, vos palmites estis*; vnius nobiscum etiam illa diuina generatio videbitur esse substantię. Sed *quis similis tui in dijs Domine?* sicut scriptum est. Et rursus in Psalmo: *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis similis erit Domino inter filios Dei?* Nec tamen soli filio derogatis, sed etiam patri. Nam si agricolæ nomine omnis paternæ prærogatiua est potestatis, cum etiam Paulus agricola sit, patri vtique, cui filium negatis æqualem, Apostolum comparatis. Denique cum scriptum sit: *Sed neque qui plantat est quidquam, neque qui rigat, sed qui dat incrementum Deus*; in eo nomine vos summam paternæ maiestatis locabitis, quod videtis infirmum. *Si enim qui plantat & qui rigat nihil est, sed qui dat incrementum Deus*: videte quid vestra asserere molitur impietas: vt & pater nomine sit contemnendus agricolæ, & Deus aliquis incrementum paterno operi qui tribuat requirendus. Impie igitur ex nomine agricolæ, Dei patris præferendam existimant potestatem, in quo sit patri Deo cum homine appellationis commune consortium. Quid autem egregium, si ei (vt vultis hæretici) filio præferatur, cuius diuina substantia ab humana conditione non discrepet? Nam si vitem filium secũdum diuinam substantiam appellatum putatis, non solum corruptelæ incertisque elementorum obnoxiũ iudicatis, sed etiam humanæ tantummodo consortem naturæ, quia vnius naturæ sunt vitis & palmites, vt non per incarnationis sacramentum carnem Dei filius assumpsisse videatur, sed principium sumpsisse de carne. Ego autem dicam plane, carnem eius licet nouo generationis mysterio, vnius tamen naturæ fuisse nobiscum, & hoc salutis nostræ sacramentum esse, non diuinæ generationis exordium, Vitis enim est, qui meas sustinet passiones, quando quidem in illo nixa fragilis prius humana conditio fœcundis rediuiuæ fructibus pietatis adoleuit. Veruntamen si te pompa delectat agricolæ; dicas velim quis ille sit qui locutus sit in Propheta: *Domine notum mihi fac vt sciam, tunc vidi cogitationes eorum. Ego vt agnus ductus sum innocens ad immolandum & nesciebam, aduersum me cogitauerunt consilium, dicentes: Venite, mittamus lignum in panem eius.* Si enim filius incarnationis futuræ loquitur sacramentum, quod impium est vt de patre credas, filius est vtique qui supra dixit: *Ego plantaui te vitem fructiferam, quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ?* Itaque & filium vides esse agricolam: vnius nominis cum patre, vnius operis, vnius dignitatis atque substantiæ. Ergo si agricola & vitis est filius, vitem vtique secundum incarnationis accipimus sacramentum. Sed non solum se esse vitem dixit, sed etiam botrionem voce prophetica nuncupauit, tunc quando ad vallem botrionis exploratores Moyses iussu Dñi dixerit. *Quæ est illa vallis, nisi humilitas incarnationis & fœcunditas passionis?* Et puto botrionem ideo dictum, quia ex vinea illa translata ex Ægypto, hoc est, ex familia Iudæorum, vtilis mundo fructus emicuit. Nemo certe botrionem potest ad generationem referre diuinam: aut qui refert, aliud nihil relinquit, nisi vt botrionem illum natum ex vite credamus. Itaque adscribit insipiens patri quod reprehendit in filio. Verum si iam dubitari non potest quod vitis secundum incarnationem Dei filius nominatus sit, videtis secundum quod sacramentum Dominus sit locutus, *Quoniam pater maior me est.* Nam cum hoc in superioribus dixerit, continuo subiecit: *Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est*: vt agnosceres secundum id patrem esse maiorem: quia sicut agricola est vitium, ita pater Dominicæ carnis est cultor: quæ & augeri potuit per ætatem, & per passionem recidi, vt omne humanum genus ab æstu sæcularium noxio voluptatum, diffusæ salutaribus brachijs crucis vmbra velaret.

(?)

Ioan. 15 · Exo. 15 · Psal. 88 · 1. Cor. 3 · Hier. 11 · Hier. 2 · Nu. 13 · Nu. 32 · Ps. 79 · Ioan. 15 · Ioan. 10 · Ioan. 13

S. AMBROSII DE FIDE LIBRI QVARTI FINIS.

Capita libri quinti de fide.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE

LIBER QVINTVS.

PROOEMIVM.

Mat. 24 QVISNAM *fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis in tempore cibum?* Beatus ille seruus, quem veniens dominus eius inuenerit sic facientem. *Non vilis hic seruus est, magnus aliquis esse debet. Quis sit iste consideremus. Est Petrus, ipsius* Ioan. 21 *Domini ad pascendum gregem electus iudicio, qui tertio meretur audire*: Pasce agniculos meos, pasce agnos meos, pasce ouiculas meas. *Itaque pascendo bene cibo fidei gregem Christi, culpam lapsus prioris aboleuit. Et ideo tertio admonetur vt pascat, tertio verum Dominum diligat,*

A *interrogatur: vt quem tertio ante crucem negauerat, tertio fateretur. Beatus & ille seruus, qui potest dicere:* Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis. *Nouit enim quos quemadmodum pascat. Quis nostrum hoc facere potest? Quis nostrum potest vere dicere:* Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciam? *Et tamen ille tantus ad curam gregis electus à Christo, qui sanaret infirmos, curaret inualidos, hæreticum à commisso sibi ouili statim post vnam correptionem repellit, ne vnius erratica ouis scabies serpenti vlcere totum gregem contaminet. Iubet præterea stultas quæstiones & contentiones esse vitandas. Quid igitur nos agemus, inter messis antiquæ noua zizania, imprudentes accolæ constituti? Si taceamus, cedere videbimur: si contendamus, verendum est, ne nos quoque iudicemur esse carnales. Scriptum est enim de huiusmodi quæstionibus, quod generant lites.* Seruum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt. *Et alibi:* Si quis contentiosus est, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. *Eo que scribere aliquid sententiæ fuit, vt sine strepitu aliquo impietati hæreticorum nostra pro nobis scripta respondeat. Quintum itaque, Imperator Auguste, hunc librum paramus ordiri. Nam & quartum librum oportuit in illa vitis disputatione finiri, ne coacerua esse magis librum eundem quodam videremur quæstionum tumultu, quam fructu spiritalis vineæ repleuisse: nec inconsummatam fidei vindemiam tantis adhuc superfluentibus, disputationibus decuit derelinqui. Quinque igitur libros de patris ac filij & spiritus sancti inseparabili diuinitate digerimus, sequestrata interim pleniore disputatione de spiritu sancto prouocati magisterio Euangelicæ lectionis, vt credita nobis quinque fidei talenta, quasi quadam horum quinque sorte librorum, humanis fæneremur*

B *affectibus,* Ne forte cum venerit Dominus, & inuenerit in terra absconditam pecuniam suam, dicat mihi: Serue male & piger, sciebas quod meto vbi non semino, & congrego vbi sparsi, oportuit ergo te comittere pecuniam meam nummulariis, vt veniens ego recepissem quod meum est. *Aut quemadmodum in alio libro est: Et ego, inquit, veniens cum vsuris vtique exegissem illam. Date ergo veniam si quos prolixioris huiusce sermonis offendit audacia. Officij contemplatio cogit credere quod accepimus. Dispensatores sumus mysteriorum cælestium. Ministri sumus, non ex æquo omnes, sed vnicuique, inquit, sicut Dominus dedit.* Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Vnusquisque igitur enitatur vt mercedem possit accipere secundum suum laborem. Dei enim sumus (*vt Apostolus ait*) cooperarij, Dei cultura, Dei ædificatio. *Beatus itaque ille qui tales fænoris sui cernit vsuras. Beatus & ille qui fructus sui operis intuetur.* Beatus quoque qui superædificat supra fundamentum fidei, aurum & argentum, lapides pretiosos. *Vos nobis estis omnia, qui hæc auditis & legitis. Vos fæneratores vsuræ: verbi vsura, non pecunia. Vos agricolæ reddit us. Vos ædificatores, aurum argentum, lapidesque pretiosos superædificantes. In vestris meritis sacerdotalis summa laboris est. In vestris animis fructus episcopalis operis enitescit. In vestris profectibus, aurum Domini refulget, multiplicatur argentum, si eloquia diuina teneatis.* Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. *Vos ergo facietis fæneratorem diuitem, agricolam fructuosum. Vos peritum probabitis architectum. Non arroganter dico, quia non tam mea sunt quam vestra quæ voueo. O si mihi liceat secure de vobis nunc temporis dicere:* Domine, quinque talenta mihi dedisti, ecce alia quinque lucratus sum, *& ostendere vestrarum talenta pretiosa virtutum.* Habemus enim thesaurum in vasis fictilibus.

C *Hæc sunt talenta quæ iubet Dominus spiritaliter fænerari. Aut duo æra noui & veteris testamenti, quæ spoliato illi à latronibus Samaritanus ille euangelicus ad curando vulnera dereliquit.* Neque ego fratres voti auarus ideo hæc opto, vt supra multa constituar. *Sat est mihi præmium de vestro profectu. Vtinam non indignus comuenitar quod accepi: ea quæ sunt me maiora melioribus tribuenda, non exigo. Licet soleas Domine dicere:* Volo autem & huic nouissimo dare, sicut & tibi. *Accipiat potestatem supra decem ciuitates qui meretur. Sit ille talis quasi Moyses, qui legis decem verba conscripsit. Sit ille Iesus Naue, qui subegit quinque reges, & Gabaonitas in deditionem accepit, vt esset typus venturum eius nominis virum, cuius imperio corporales omnes deliciæ vincerentur, conuerterentur gentes vt fidem Iesu Christi magis quam pristina studia sua & vota sequerentur. Sit ille Dauid, cui occurrerunt psallentes iuuenculæ, dicentes:* Saul triumphauit in millibus, Dauid in decem millibus. *Mihi sat est, si non in exteriores tenebras extrudar, quemadmodum ille qui commissum sibi talentum in terra quadam suæ carnis abscondit: sicut principes synagogæ, cæterique principes Iudæorum, qui credita sibi eloquia Dei, humo quadam sui corporis occuparunt, deliciisque carnis intenti, quasi in quandam exaleati cordis foueam fænus cæleste merserunt. Nos igitur non intra latibula carnis absconditam Domini teneamus pecuniam, vel minam illam in sudario reponamus: sed tamquam boni nummularij cum sudore quodam mentis & corporis æquo & parato semper libremus affectu, vt prope sit verbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc verbum Dei pretiosum est talentum quo redimeris. Hæc est pecunia per mensas animarum sæpe cernenda, vt frequenter agitando in omnem terram bonorum sonus possit exire nummorum, per quem vita paretur æterna.* Hæc est autem vita æterna, quam largiris omnipotens pater, vt

D cognoscamus te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Filium à patre non separari.

VNDE aduertant Ariani quam impij sint, qui de spe nostra & voto nobis faciunt quæstiones. Et quoniam hic præ cæteris vociferari solent, dicentes: *separatum a solo & vero Deo Christum; intellectus impios pro nostris viribus consentimus.* Hoc enim loco magis intelligere debent, quod hæc vtilitas, hæc merces est perfectæ virtutis, hoc diuinum & incomparabile munus, vt cognoscamus cum patre Christum, nec separemus à patre filium, sicut scriptura non separat. Namque hoc magis ad vnitatem, quam ad distantiam diuinæ proficit potestatis, quod idem præmium, vnum honorem nobis dat patris filijque cognitio, quam mercedem habere non poterit, nisi qui & patrem cognouerit & filium. Sicut enim patris, ita filij cognitio vitam acquirit æternam. Itaque sicut in principio statim verbum

A

Capita libri quarti de Fide.

B

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE

LIBER QVARTVS.

C

Quod non mirum videatur quod humanum genus errauerit de filio Dei, cum & angeli non potuerint mysterium Domini Iesu Christi cognoscere, nisi per reuelationem.

CAPVT. I.

CONSIDERANTI mihi, Imperator Auguste, qua ratione sic errauerit genus hominum de Dei filio, vt plerique diuersa sequerentur, nequaquam satis mirum videtur quod errauit humana scientia de supernis, sed quod scripturis non detulit obedientiam. Colos. 2. 1. Cor. 2. Quid enim mirum, si mysterium Dei patris & Domini Iesu Christi, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi*, per sapientiã mundi non potuerunt homines cõprehendere, quod nec angeli cognoscere nisi ex reuelatione D potuerunt? Quis. n. potuit opinione magis quam fide sequi Dominũ Iesum, Ephes. 4. Ioan. 1. Ioan. 14. Luc. 1. Mat. 11. nunc de cæli altissimis inferna penetrantem, nunc ab inferis ad cælestia resurgentem; subito exinanitum, vt habitaret in nobis, nec vnquã imminutũ, cũ semper filius in patre, & in filio pater esset? Dubitauit in eo ipse præcursor, licet per synagogæ typum dubitauit ipse ante Domini faciem destinatus. Denique missis discipulis interrogat: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Ioan. 19. Psa. 10. Esa. 63. Esai. 9. Obstupuerunt & angeli cæleste mysterium. Vnde resurgeret Dominus, atque illum quem dudum secundum carnem angustiis sepulchri locus texerat, resurgentẽ ab inferis, cæli alta sustinere non possent, hæserunt etiam cælestia opinionis incerto. Veniebat enim nouis victor redimitus exuuiis, Dñs in templo sancto suo, præibant angeli & archangeli, mirantes spolium ex morte quæsitum. Et q̃uis scirent nihil Deo accedere ex carne potuisse, quia infra Deum omnia sunt: tñ trophæa crucis, cuius principiũ super humeros eius, & triumphatoris æterni manubias intuentes, quasi eum quem emiserant cæli portæ capere non possent, licet nunquam eius capiant maiestatem, maiorem viam quærebant aliquam reuertenti, adeo nihil exinanitus amiserat. Debuit tamẽ nouo victori nouum iter parari: semper enim victur tamquam maior & præcelsior æternæ sunt iustitiæ portæ, eædemque noui & veteris testamenti, quibus cælum aperitur, non mutantur vtique, sed eleuantur: quia non vnus homo, sed totius in omnium redemptore mundus intrabat. Translatus erat Enoch, raptus Elias: *sed non est seruus supra Dominum*. Gen. 5. 4. Re. 2. Mat. 10. Ioan. 3. Deu. 34. Ephes. 4. Gen. 5. 4. Re. 2. Psal. 23. Nullus enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo. Nam & Moysen, licet corpus eius non apparuerit in terris, nusquam tamen in gloria cælesti legimus, nisi posteaquam Dominus resurrectionis suæ pignore vincula soluit inferni, & piorum animas eleuauit. Translatus ergo Enoch, raptus Elias: ambo famuli, ambo cum corpore: sed non post resurrectionem, nõ cum manubiis mortis & triumpho crucis viderant illos angeli. F Et ideo Dominum omnium primum ac solum de morte triumphantem venire cernentes, tolli portas principibus imperabant, cũ admiratione dicentes: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales; & introibit rex gloriæ.* Ibidem. Erant tamen & in cælestibus qui stuperent, qui admirarentur nouam pompam, nouam gloriam. & ideo requirebant: Quis est iste rex gloriæ? Sed quia & angeli processus habent scientiæ, & capacitatem profectus: habent vtique discretionem virtutis, atque prudentiæ. Solus enim sine processu Deus, quia in omni perfectione semper æternus est. Dicebant alij, illi vtique qui adfuerant resurgenti, illi qui viderant vel iam cognouerant: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Ibidem. Iterum multitudo angelorum triumphali agmine præcinebant: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ.* Ibidem. Esai. 53. Psa. 23. Rursus alij stupentes dicebant: *Quis est iste rex gloriæ?* Vidimus eum non habentem speciem neque decorem. Si ergo ipse non est, Quis est iste rex gloriæ? Respondetur à scientibus: Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Ergo Dominus virtutum ipse est filius. G Et quomodo infirmum Ariani dicunt, quem Dominum virtutum sicut & patrem credimus? Quomodo Ariani discretionem faciunt potestatis, cum Dominum sabaoth patrem, Dominum sabaoth filium legerimus? Nam & hoc sic positum plerique codices habent, quod Dominus sabaoth ipse sit rex gloriæ. Sabaoth autem interpretes alicubi Dominum virtutum, alicubi regem, alicubi omnipotentem interpretati sunt. Ergo quoniam qui ascendit filius est, qui ascendit autem Dominus est sabaoth: omnipotens vtique Dei filius est. Ioan. 3. Quid igitur agemus? quomodo ascendemus ad cælum? Sunt illic dispositæ potestates, ordinatio principes, qui cæli ianuas seruant, qui ascendentem interrogant. Quis me admittet, nisi omnipotentem annunciem Christum? Clausæ sunt portæ, non cuicumque aperiuntur: non quicumque vult, nisi qui fideliter credit, ingredietur. Custoditur aula imperialis. Sed esto, indignus obrepserit, latuerit principes portarum cælestium, discubuerit in cœna Domini: Mat. 22. *ingressus Dominus conuiuiũ, videns non indutum nuptiale fidei vestimentum, proyciet eum in tenebras exteriores, vbi sit fletus & stridor dentium*, si fidem pacemque non seruet. H Seruemus igitur nuptiale quod accepimus vestimentum, Sup. l. 2. c. 3. nec Christo propria denegemus, quem omnipotentem annunciant angeli, prophetæ significant, Apostoli testificantur sicut iam supra ostendimus. Et fortasse non de istius tantummodo cæli portis Propheta dixerit quod præteribit: & alios enim cælos Dei verbum penetrat, Heb. 4. de quibus dictum est: *Habemus enim principem sacerdotum qui penetrauit cælos, Iesum filium Dei.* Qui sunt isti cæli, nisi & hi de quibus dicit Propheta: *Cæli enarrant gloriam Dei?* Ps. 18. Apoc. 3. Cant. 5. Psal. 23. Psa. 117. Stat enim Christus ad ianuam mentis tuæ. Audi eum dicentem. *Ecce sto ad ianuam & pulso: si quis mihi aperuerit, ingrediar ad illum & cœnabo cum eo, & ipse mecum.* Et Ecclesia de eo dicit: Vox fratris mei pulsat ad ianuam. Stat ergo, & non solus stat, sed præcedunt eum angeli qui dicunt: *Tollite*

por-

A *portas principes vestras.* Quas portas? Illas vtique de quibus
& alibi dicit: *Aperite mihi portas iustitiæ.* Aperi ergo Christo
portas tuas, vt ingrediatur in te: aperi portas iustitiæ, ape-
ri portas pudicitiæ, aperi portas fortitudinis atque sapien
Psa. 23. tiæ. Crede angelis dicentibus: *Et eleuamini portæ æter-
nales, vt introeat in te rex gloriæ*, Dominus sabaoth. Porta
Colos. 4. tua, vocis fidelis canora confessio est: porta tua, ostium
verbi est, quam sibi Apostolus optat aperiri, dicens: *Vt a-
periatur mihi ostium verbi ad eloquendum mysterium Christi.* A-
periatur igitur Christo porta tua, nec solum aperiatur, sed
etiam eleuetur, si tamen æternalis est, non caduca. Scri-
Psal. 23 ptum est enim: *Et eleuamini portæ æternales.* Eleuatum est su-
Esa. 6. perlimen Esaiæ, quando Seraphim labia eius tetigit, &
vidit regnum Dominum sabaoth. Tu ergo portæ eleua-
buntur, si sempiternum, si omnipotentem, si inæstima-
bilem, si incomprehensibilem, si eum qui & præterita o-
mnia & futura omnia nouerit, filium Dei credas. Quod
si præfinitæ potestatis & scientiæ, subiectumque obone-
re, non eleuas portas æternales. Eleuentur ergo portæ
B tuæ, vt non Ariano sensu paruulus, non pusillus, non sub-
Phil. 2. ditus ad te Christus introeat, sed intret in Dei forma, in-
Ioan. 14 tret cum patre, intret talis, qualis est & cælum & omnia
Ephes. 1 supergressus, emittat tibi Spiritum sanctum. Expedit tibi
Ioan. 16 vt credas quod ascendit & sedet ad dexteram patris. Nam
Mat. 26 si cum inter creaturas & terrena impia cogitatione deti-
Ioan. 16 neas, si non tibi abeat, non tibi ascendat, nec paraclitus ad
Ioan. 20 te veniet, sicut ipse dixit: *Nam si ego non abiero, paraclitus non
/ veniet ad vos: si autem abiero, mittam illum ad vos.* Quod si in-
ter terrena eum requiras, sicut Maria Magdalene requi-
rebat, caue ne & tibi dicat: *Noli me tangere, nondum enim a-
scendi ad patrem meum. Portæ enim tuæ angustæ sunt, capere me
non queunt: eleuari non queunt, intrare non possum. Vade ergo ad
fratres meos*, hoc est ad illas portas æternales, quæ cum
Ibidem Iesum viderint, eleuantur. Æternalis porta est Petrus,
Psa. 23. *cui portæ inferi non præualebunt.* Æternales portæ, Ioannes
Mat. 16 & Iacobus, vtpote filij tonitrui. Æternales portæ sunt Ec-
Mar. 3. clesiæ, vbi laudes Christi annuntiare Propheta deside-
Psal. 9. rans, dicit: *Vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis fi-
liæ Sion.* Graode ergo mysterium Christi, quod stu-
C puerunt & angeli. Et ideo venerari debes, & Domino
famulus derogare non debes: ignorare non licet, propte-
rea enim descendit vt credas. Si non credis, nō descendit
Ioan. 15 tibi, non tibi passus est. *Si non venissem*, inquit, *& locutus non
fuissem his, peccatum non haberent. Nunc autem excusatio-
nem non habent de peccato suo. Qui me odit, & patrem meum
odit.* Quis igitur odit Christum, nisi qui derogat? Sic-
ut enim amoris est deferre, ita odij est derogare.
Qui odit, quæstiones mouet: quia amat, reuerentiam de-
fert.

*De eo quod scriptum est: Omnis viri caput Christus est &c. &
Qui autem plantat & qui rigat, vnum
sunt.*

Capvt. II.

1. Cor. 11 Itaque discutiamus eorum alias quæstiones. Scriptum
est, inquiunt: *Omnis viri caput, Christus est: caput autem mu-
lieris, vir: caput autem Christi, Deus.* Qui in quæstione dicant
mihi velim, vtrum coniungere, an diuidere hæc quatuor
D velint. Si enim coniungere, atque ita vt dicant Deum ca-
put esse Christi, sicut vir est mulieris caput, videre quid
incidant. Nam si hæc tanquam ex paribus sumpta est
comparatio, & hæc quatuor, id est, mulier, vir, Christus,
& Deus, quasi ex vnius atque eiusdem naturæ similitudi-
Gen. 2. ne comparantur: ergo mulier & Deus vnius incipient esse
naturæ. Quod si hoc displicet, quod sacrilegium est dice-
re, vt volunt diuidant. Itaque si Christum apud Deum
patrem ita volunt esse, sicut est mulier apud virum: vnius
vtique Christum & Deum dicunt esse substantiæ, quoni-
am mulier & vir vnius sunt in carne naturæ. Nam quod
distat, in sexu est. Cum vero inter Christum & Deum pa-
trem sexus non interueniat, quod vnum inter filium &
patrem in natura est, fatebuntur: quod diuersum in sexu
est, denegabunt. Placet ne ista diuisio? an mulierem, virum
& Christum vnius volunt esse substantiæ, & patrem sepa- E
rant? Hæccine igitur diuisio placet? Si ita est, videte quid
incidant. Aot enim non solum Arianos, sed etiam Photi-
nianos se necesse est confiteantur, quod Christum homi-
nem tantum fatentur, quem humanæ tantummodo na-
turæ æstimant copulandum: aut vel inuitos acquiescere
par est nostræ sententiæ, per quam id quod impie cogita-
runt, pie religioseque defendimus, vt sit Christus quidem 1. Cor. 1
secundum generationem diuinam Dei virtus, secundum Phil. 2.
assumptionem autem carnis, vnius cum omnibus homi-
nibus in carne substantiæ; salua tamen incarnationis suæ
gloria, qui veritatem suscepit, non imaginem carnis. Sit
ergo iuxta humanam conditionem caput Christi Deus. 1. Cor. 11
Non enim dixit caput Christi pater, *sed caput Christi Deus*:
quia diuinitas, vtpote creatrix, caput est creaturæ. Et be-
ne dixit, *Caput Christi Deus*; vt & diuinitatem Christi signi-
ficaret & carnem: hoc est, incarnationem in Christi no-
mine, in Deo autem vnitatem diuinitatis & magnitudi-
nem potestatis. Eousque autem caput Christi Deus secun
dum incarnationem dictum est, vt & caput viri Christus
secundum incarnationem verbi dictum sit. Quod alibi F
Apostolus euidenter exposuit, dicens: *Quoniam vir caput est Ephes. 5
mulieris, sicut & Christus caput Ecclesiæ.* Et in consequentibus Ibidem
addidit: Qui se tradidit *pro ea.* Secundum incarnationem
igitur caput viri Christus, quia secundum incarnationem
facta traditio est. Est ergo viri caput Christus, caput Chri-
sti Deus, vbi serui, hoc est hominis, non Dei forma tra- 1. Cor. 15
ctatur. Sed nihil præiudicat Dei filio, si secundum car- Phil. 2.
nis veritatem similis sit hominibus, qui diuinitate cum Ioan. 10.
patre vnum est. Non enim potestas hac interpretatione
minuitur, sed misericordia prædicatur. Quis autem vnam Ioan. 17
diuinitatem patris & filij pie abneget, cum ipse Dominus
consummaturus præcepta discipulis suis dixerit: *Vt sint v-
num sicut & nos vnum sumus?* Pro testimonio enim fidei po-
situm est, licet ab Arianis ad argumentum perfidiæ deri-
uetur. Etenim quoniam toties lectam negare non queūt
vnitatem, extenuare conantur, vt talis videatur diuinita-
tis vnitas inter patrem & filium, qualis est inter homines
vnitas deuotionis & fidei, licet etiam inter ipsos homines 1. Cor. 3
vnitas naturæ sit ex communitate naturæ. Vnde & illud a- G
pertissime soluitur, quod ad extenuationem Dominicæ
vnitatis obiicere consueuerunt, quia scriptum est: *Qui au-
tem plantat & qui rigat, vnum sunt.* Hoc Ariani si saperent nō Iob 25.
obiicerent. Quomodo enim negare conantur, quod pa- Ioan 14.
ter & filius vnum sunt, cum Paulus & Apollo & natura v- 1. Cor.
num sint & fide? Sed tamen per omnia vnum esse nō pos- 15.
sunt, quia nequeunt comparari humana diuinis. Insepa-
rabilis ergo Deus pater verbo, inseparabilis virtute, inse-
parabilis sapientia per diuinę vnitatem substantię: & est in
filio, sicut frequenter scriptum est. Est vero, non vt egen-
tem significans, nec vacuum implens, quia non vacua Dei
virtus. Nec enim virtus virtute augetur, quia non duę vir-
tutes, sed vna virtus: nec diuinitas diuinitatē accipit, quia
non duæ diuinitates, sed vna diuinitas. Nos autem per ac-
ceptam & inhabitantem in nobis virtutem, vnum erimus
in Christo. Communis ergo litera, sed discrepans diuina Ioan. 17
humanaque substantia. Nos vnum erimus, pater & filius Ioan. 10
vnum sunt. Nos secundum gratiam, filius secundum sub-
stantiam. Alia autem per coniunctionem, alia per natu-
ram vnitas. Denique vide quid ante præmiserit: Vt om- Ioan. 17
nes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te. Conside-
ra ergo quod non dixit: *Tu in nobis, & nos in te: sed tu in me, & H
ego in te, vt se à creaturis separaret.* Et addidit: Et isti in vobis; vt Ibidem
etiam hic suam potentiam & patris à nobis secerneret: vt
quod nos in patre & filio vnum sumus, non naturæ videa
tur esse, sed gratiæ. Quod autem filius & pater vnum sunt,
noo hoc filius accepisse per gratiam, sed natu-
raliter vt filius possidere cre-
datur.

A

De eo quod scriptum est: Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem.

Caput III.

Aliud rursus obijciunt, asserentes vnam atque eandem potestatem filij & patris esse non posse, quia ipse dixit: [Ioan. 5.] *Amen amen dico vobis, non potest filius facere a se quidquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Itaque nihil ex se fecisse filium dicunt, nec facere posse, nisi quod viderit facientem patrem. [Ibidem] O præscia sapientia infidelium argumentorum, quæ subiecit quod solueret quæstionem, addendo quod sequitur: *Quia quæcunque ille fecerit, eadem & filius facit similiter.* Hoc nempe sequitur. Cur ergo scriptum est: Eadem facit filius, & non talia: nisi vt in filio vnitatem, non imitationem paterni operis æstimares? Sed tamen vt illorum quoque argumenta discutiamus, quæro vt respondeant, verum videat filius opera patris. [B] Videt vtique an non? Si videt, ergo & facit, si facit, desinant omnipotentem negare, quem omnia posse facere quæ patrem facientem viderit confitentur. Quid est autem, Viderit? Corporalium ne aliquis vsus oculorum est? Sed si hoc de filio velint dicere, corporalis etiam in patre visum operationis ostendent, vt facientem videat quod ipse facturus est. Quid est autem, [1. Cor. 2] *Non potest filius facere a se quidquam?* Hoc interrogemus, hoc consideremus. Est ergo aliquid impossibile Dei virtuti atque sapientiæ? [Ioan 14 / 1. Cor. 1] Hoc est enim Dei filius, qui alienam vtique non accipit fortitudinem, sed quemadmodum vita non est, non aliena viuificatione subnixus, sed alios viuificans, quia ipse vita est; ita etiam sapientia est, non quasi insipiens accipiens sapientiam, sed qui de suo alios faciat esse sapientes. Ita etiam virtus est, non quasi per infirmitatem consecutus incrementa virtutis: sed ipse virtus, qui virtutem fortibus largiatur. Quomodo ergo virtus quasi [Ioan. 5.] cum iusiurandi attestatione dicit: *Amē amen dico vobis* quod est, Fideliter fideliter dico? Fideliter ergo dicis Domine Iesu, & cum sacramenti quadam repetitione, confirmas [C] quod nihil facere potes, nisi quod facientem patrem videris. [Gen. 1.] Fecisti mundum, numquid alterum mundum pater tuus fecit quem quasi ad exemplar acceperis? Ergo necesse est fateantur impij, aut duos, aut certe multos esse mundos: quod philosophi asserunt, vt se etiam in hoc errore gentilitatis inuoluant. Aut si velint verum sequi, dicant sine exemplari te fecisse quod feceris. Dic mihi Domine, quando in mari patrem incarnatum videris ambulantem? Ego enim nescio, ego hoc de patre credere sacrilegum puto, qui, te solum carnem assumpsisse cognoui. [Mar 6.] Quando videris in nuptiis patrem aquam in vina vertentem? [Ioan. 2.] Sed solum te vnigenitum filium legi ex patre natum, solum te ex spiritu sancto accepi & virgine secundū incarnationis sacramenta generatum. [Mat. 1.] Ergo ista quæ memorauimus à te gesta, non fecit pater, sed sine exemplari paterni operis ad redimendam tuo sanguine salutem mundi solus immaculatus ex aluo virginis processisti. At te forte incarnationis tantummodo putent sequestrandum esse mysterium (licet cum dicant: [Ioan. 5.] *Non potest filius à se facere quidquam*, nihil excipiant, ita vt & quidam impius dixerit: [D] Nec culicem facere potest; tam temerario ausu, petulantique sermone maiestatem supernæ virtutis irridens) dic Domine Iesu quam terram sine te pater fecerit? Cælum enim sine te non fecit, quia scriptum est: [Psal. 32.] *Verbo Domini cæli firmati sunt.* [Ioan. 1.] Sed nec terram sine te fecit, quia scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Nam si aliquid sine te Deo verbo pater fecit: non ergo omnia facta per verbum, & Euangelista mentitur. Quod si omnia facta per verbū, & omnia per te cœperūt esse quæ non erant: vtique quæ nō vidisti a patre facta, à te ipso fecisti. [Arist. l. 7. Metaphysic.] Nisi forte philosophicas tibi idæas, Platonica illa disputatione præstituant, quas ab ipsis tamen philosophis scimus irrisas. Si autem ex te ipse fecisti, vana est assertio perfidorum quæ auctori omniū, cui suppetat ex se faciendi magisteriū, tribuit discendi profectum. [E] Quod per te negant cælum esse factum vel terram, considerent impij quo se suo furore præcipitent, cum scriptum sit: [Hier. 10] Dij qui non fecerunt cælum & terram, pereant. Peribit ergo Ariane, qui quod [Luc. 10.] perierat & reperit & redemit? Sed ad proposita reuertamur. [Ioan. 5.] *Quomodo non potest filius facere à se quidquam?* Quæramus quid sit quod facere non possit. Multæ sunt impossibilitatum differentiæ. Est aliquid natura impossibile, & est aliquid quod est possibile per naturam, impossibile per infirmitatem. Est etiam tertium quod sit possibile per corporis & animi firmitatem, impossibile per imperitiam aut impotentiam. Est etiam quod per definitionem immutabilis propositi & constantis perseuerantiam voluntatis atque amicitiæ fidem, sit impossibile mutari. Sed hæc vt euidentius possimus aduertere, per exempla nobis disputatio dirigatur. Impossibile est vt auis sapientiæ disciplinam aliquam assequatur aut artem. Impossibile est & lapidem prodire quoquam. Impossibile est enim lapidem moueri, nisi motu moueatur alterius. Non potest ergo lapis à seipso moueri, & transire de loco. [F] Non potest etiam aquila humanis imbui disciplinis. Habes vnam speciem, cui impossibilitatis causa, natura est. Impossibile est & debili facere opera robusti. Sed huic alia impossibilitatis causa est. Quod enim facere potest per naturam, per infirmitatem non potest. Causa igitur huic quoque impossibilitatis, infirmitas. Alia ergo impossibilitatis hæc species, quoniam à faciendi possibilitate, corporis infirmitate reuocatur. Tertia quoque impossibilitatis est causa, quia etiam si per naturam quis & firmitatem corporis facere aliquid possit, non potest tamen facere per imperitiam vel impotentiam: vt aut indoctus, aut iners. Quas igitur harum quas enumerauimus impossibilitatum causas (vt quartam interim sequestremus) filio Dei existimas conuenire? numquid insensibilis per naturam, & immobilis sicut lapis? *Lapis quidem est impijs in ruinam, fidelibus angularis.* [1 Pet. 2] Sed non insensibilis, supra quem sensibilium populorum fideles ædificantur affectus. Non immobilis petra. [1. Cor. 10.] *Bibebant enim ex consequenti eos petra, petra autem erat Christus.* [G] Non ergo paternum opus per naturæ distantiam impossibile Christo. Numquid forte per debilitatem aliquid existimamus? [Mar. 2.] Sed non ille debilis qui aliorum debilitates [Esa. 53.] imperiali sermone sanabat. [Mat. 11] An debilis videbatur, cum paralytico præcipiens: [Mar. 6.] *Tolle grabatum tuum & ambula: sanitatem mandabat officium*, cum adhuc ille remedium debilitatis oraret? Num debilis Dominus virtutum, cum illuminaret cæcos inclinatos erigeret, mortuos suscitaret, votis nostris medicinæ præcurreret effectus, orantes curaret, & fimbriæ mundaret attactus? Nisi forte debilitatem illam impij putabatis quādo vulnera videbatis. Erant quidem illa corporis vulnera, sed non erat vulneris illius vlla debilitas, ex quo omnium vita profluebat. Vnde & Propheta dixit: [Esa. 53.] *Liuore eius nos sanati sumus.* [Luc. 4.] An qui in vulnere debilis non erat, erat in maiestate? Quomodo quæro, cum dæmonijs imperaret, & reis peccata dimitteret, an cum [Luc. 5.] rogaret patrem? [Ioan. 17] Quo loco fortasse dicant: *Quomodo pater* [Ioan. 5.] *& filius vnum sunt, si filius nunc imperat, nunc precatur?* Et vnum sunt, & imperat & precatur. Sed neque cum imperat, solus: nec cum precatur, infirmus. [Esa. 53.] Solus non est, quia quæcumque pater facit, eadem similiter & filius facit. Infirmus non est, quia etsi in carne infirmatus est propter peccata nostra, tamen illud nostræ erat in eo pacis eruditio, sicut scriptum est, *non suæ maiestatis infirmitas.* [H] Denique vt scias quod secundum hominem rogat, diuinitate imperat, habes in Euangelio quod Petro dixit: *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* [Luc. 22.] Eidem autem supra dicenti: Tu es [Mat. 16] Christus filius Dei viui, respondit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum.* Ergo cui propria auctoritate regnum dabat, huius fidem firmare non poterat: quem cum petram dicit, firmamentum Ecclesiæ indicauit? Quando igitur roget, quando imperet considera. Rogat quando passurus ostenditur: imperat, quando filius Dei creditur. Duas igitur species impossibilitatis vacare iam cernimus, quod neque insensibilis neque infirma potest esse Dei

virtus.

A virtus. Numquid tertium profertis in medium, quod qua
si imperitus sine magistro facere nihil possit, aut seruus si-
ne domino? Ergo mentitus es Domine Iesu, qui te &
magistrum & dominum ipse dixisti, & fefellisti discipu-
Ioan. 13 los tuos, dicens: *Vos vocatis me magistrum & dominum. & bene*
Ioan. 15. *dicitis: sum enim.* Sed non falleres veritas, eos præsertim
1. Cor. 1 quos amicos vocasti. Tamen si vt imperitum te ab arti-
fice secernút, viderint vt tibi, hoc est Dei sapientiæ dicant
peritiam defuisse: vnitatem tamen substantiæ inter te &
patrem separare non possunt. Artificem namque ab im-
perito imprudentia non natura secernit. Sed non in pa-
tre artificium, neque in te insipientia. Non est enim insi-
piens sapientia. Ergo si neque insensibilis in filio natura,
neque debilitas, neque imperitia, neque seruitus potest
esse, considerent quod & per naturam & maiestatem v-
num sit cum patre filius, & per operationem non discre-
pet à patre virtus, cum omnia quæ pater fecerit, eadem
Ioan. 5. & filius faciat similiter. Neque enim similiter potest quis-
quam facere idem opus quod alius fecerit, nisi qui & in-
B æqualitatem non habeat operationis, & naturæ eiusdem
habeat vnitatem. Adhuc tamen requiro, quid si quod
non possit facere à se filius, nisi quæ viderit facientem
patrem, Et insipienter aliqua de vilioribus exempla pro-
Ibidem pono. Factus sum enim insipiens, vos me coegistis. Nam
1. Cor. 12 quid insipientius, quam de maiestate Dei argumenta
1. Tim. 1 discutere, quæ quæstiones magis præstant quam ædifi-
cationem Dei, quæ est in fide: Sed argumenta respon-
Ibidem deant. Illis verba, nobis charitas, quæ in Deo est, de cor-
de puro & conscientia bona, & fide non ficta. Ergo ad in-
firmationem tam inceptę propositionis, non piget etiam
ridicula deriuare. Quomodo ergo videt filius patrem?
Videt equus picturam, quam per naturam imitari non
potest. Non vtique sic videt filius. Videt paruulus viri o-
Coloss. 2. pera maioris, sed imitari non potest. Non vtique sic videt
Dei filius. Ergo si & per eiusdem cum patre arcanũ com-
mune naturæ inuisibiliter & videre & facere potest, &
Ioan. 5. per plenitudinem diuinitatis quod voluerit exequi? quid
superest, nisi vt per vnitatem inseparabilem potestatis,
nihil credamus filium facere, nisi quod viderit patrem
Esai. 9. C facientem: quia per inseparabilem vnitatem nihil à se fa-
Gen. 1. cit filius quoniam nihil vult quod pater nolit? Quod vti-
que non infirmitatis, sed vnitatis est. Ergo nec contumax
filius, vt etiam de quarta propositione dicamus. Nihil
enim consiliarius filius fecit, quod cum patris non con-
ueniat voluntate. Denique vidit pater quæ fecit filius, &
probauit quod bona valde. Sic enim habes in Genesi: *Et
dixit Deus: Fiat, & facta est lux, & vidit Deus lucem quod bona.*
Numquid hic dixit pater: Fiat talis lux, quæ ante non fue-
rat. Aut filius qualem faceret, interrogauit? sed fecit vt
voluit, qualem pater vsque eo voluit vt probaret Ergo
nouum opus filij est. Denique si reprehenditur in filio
secundum interpretationes Arianorum, quod quæ vi-
derit fecit, qui vtique secundum scripturas quod non vi-
dit & fecit, & dedit esse quæ non erant: quid dicunt de
patre, quicquid viderat prædicauit, quasi ea quæ facienda forent non
potuerit prouidere? Similiter ergo videt filius patris opus,
sicut pater opus filij. Nec quasi alienũ laudat, sed quasi pro-
Ioan. 5. priũ recognoscit. *Quæcũque enim pater fecerit, eadem & filius fa-
cit similiter:* vt idem opus patris filiique sentires. Nihil er-
go facit filius, nisi quod pater probet, pater laudet, pater velit,
D quia ex patre totus est: non vt creatura, quæ multa com-
mittit, dum studio lapsuque peccati voluntatem frequen-
ter offẽdit auctoris. Nihil ergo filius facit, nisi quod placeat pa-
tri, quia vna voluntas, vna sententia est, vna est vera chari-
tas, vnius operationis effectus. Denique vt scias chari-
tatis esse, quia non potest filius à se facere quidquam, nisi
quod viderit facientem patrem: cum præmisisset, *Quæ-
cumque ille fecerit, eadem & filius facit similiter,* subiecit: Pater
enim diligit filium. Ergo quod dixit scriptura, quia non
potest, ad inseparabilis & indiuiduę charitatis retulit vnita
tẽ Quod si naturaliter est, vt vere est inseparabilis chari-
tas, inseparabilis vtique est etiã operatio naturaliter: & im-
possibile vt opus filij cum patria non conueniat volunta-
te, quando id quod filius operatur, operatur & pater: &
quod pater operatur, operatur & filius: & quod loquitur

filius, loquitur & pater, sicut scriptum est: *Quæ ego loquor.* E
sicut dixit mihi pater, sic loquor, &: Pater meus qui in me manet, *Ibidem*
ipse facit opera. Nihil enim pater sine virtute atque sapientia *Ioan. 12*
sua condidit, qui omnia in sapientia fecit, sicut scriptum *Ioan. 14*
est: *Omnia in sapientia fecisti.* Nihil etiam Deus verbum si-
ne patre fecit. Non operatur sine patre, non sine patria *Psa. 103*
voluntate sacrosanctæ illi se obtulit salutaris mundi toti- *Heb. 10*
us hostia passioni: non sine patria voluntate mortuos sus-
citauit. Denique Lazarum suscitaturus leuauit oculos *Ioan. 11*
sursum, & dixit: *Pater, gratias ago tibi quia audisti me:* & ego
*sciebam quia semper me audis: sed propter turbam quæ circumstat
dixi, vt credat quia tu me misisti.* Vt quamuis ex personæ ho-
minis incarnati susceptione loqueretur, vnitatem tamen
paternæ voluntatis & operationis exprimeret: quia pater
omnia audit, omnia videt quæ vult filius. Videt ergo &
pater facientem filium, audit volentem. Denique non *Ibidem*
rogauit, & exauditum se esse dixit. Nec existimari potest
quod non audit pater quod velit filius: & vt scias quia
semper auditur à patre, non quasi seruus, nec quasi pro-
pheta, sed quasi filius: *Et ego*, inquit, *sciebam quia semper
me audis, sed propter turbam quæ circumstat dixi, vt credant quia* F
tu me misisti. Propter nos igitur gratias agit, Ne eundem
patrem eundemque filium esse credamus, cum idem o- *Ibidem*
pus patris audimus & filij. Nam vt cognosceres non qua-
si infirmum gratias egisse, sed quasi Dei filium semper si-
bi diuinam potentiam vendicare clamauit: Lazare veni
foras. Imperantis vtique vox ista est, non precantis. Sed
vt ad superiora redeamus, & proposita concludamus, fa-
cit quasi verbum filius voluntatem patris. Verbum hoc
nostrum vtique prolatiuum est, syllabæ sunt, sonus est,
& tamen à sensu nostro & mente non discrepat, & quæ
interiori tenemus affectu, ea tamquam operantis verbi
testificatione signamus. Sed non sermo noster operatur,
solúm est verbum Dei, quod nec prolatiuum est nec
ἐνδιάθετον dicunt, sed quod operatur & viuit & sanat. Vis
scire quale verbum? audi dicentem: *Viuum est enim verbum
Dei, & validum atque operatorium & acutum, & penetrabilius* *Heb. 4.*
*omni gladio acutissimo, penetrans vsque ad diuisionem animæ &
spiritus, artuumque & medullarum.* Verbum igitur audis Dei
filium, & à patria voluntate & potestate secernis? Audis G
quod viuit, audis quod sanat, noli ergo nostro comparare
verbo. Si enim verbum nostrum quæ non obtutu viderit
non auditu audierit, loquitur: & loquitur tamen cognita
per quædam naturæ humanæ interna mysteria: quomo-
do non impius, qui secundum diuinitatem in Dei verbo
& obtutum quendam corporeum exigit, & auditum: &
putat quod non possit à se quidquam facere filius, nisi
quod patrem facientem viderit; cum per vnitatem, vt
diximus, eiusdem substantiæ, idem velle atque idem nol-
le & idem posse, & in patre sit & in filio & in spiritu sancto? *Ioan. 5.*
Quod si homines plerumque sensuum qualitate discreti,
tamen vnius propositi intentione concordant: quid de
patre nos & Dei filio congruit æstimare, cum id quod hu-
mana imitatur charitas, substantia diuina possideat: Po-
namus tamen, sicut ipsi volunt, quod quasi in exemplari,
quod viderit patrem facientem, filius faciat. Et hoc vti-
que eiusdem substantiæ est. Nullus enim potest alterius
imitationem operationis implere, nisi qui eiusdem na-
turæ habeat vnitatem.

Quibus rebus hæretici inæqualitatem patris & filij probare contendunt. H

Caput IV.

IMperator Auguste, quidam hoc etiam ad inæquali-
tatem Dei patris & filij obiiciendam vsurpare consue-
uerunt, quod dicant omnipotentem patrem esse, quod
generauit filium, negent autem omnipotentem filium,
dicentes quod generare non potuit. Sed vide quemad-
modum scæua impietas, vt dialectica philosophorum se
ipsa conuincat. Hac enim quæstione, aut coæternum
patri filium necesse est sua voce fateantur, aut si princi-
pium temporis filio aliquod adscribunt, principium po-
tentiæ necesse est tribuant etiam patri. Ita cum omnipo-

A tentem filium negant, incipiunt(quod nefas dictu est)
asserere, per filium patrem omnipotentem esse cœpisse.
Nam si per generationem omnipotẽs pater, vtique aut
coæternus patri filius est: quia si semper omnipotens pa-
ter, sempiternus & filius: aut si fuit, quando non erat fi-
lius sempiternus, fuit ergo quando non erat omnipotẽs
pater. Nam cum volunt dicere filium aliquando cœpisse,
in illud recidunt, vt & patris potentiam dicant non sem-
per fuisse, sed ex filij generatione cœpisse. Ita dum filio
Dei cupiunt derogare, plus tribuunt, vt contra fas omne
auctorem paternæ potentiæ declarare videantur, cum
Ioan.16 filius dicat: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*: hoc est, non
quæ patri ipse tradiderit, sed quæ à patre iure generatio-
nis acceperit. Et ideo filium sempiternam dicimus esse
virtutem. Si ergo sempiterna eius virtus atque diuinitas,
vtique & potentia eius sempiterna. Filio igitur qui dero-
Rom.1. gat, patri derogat, pietatẽ offendit, violat charitatem. *Nos
honorificemus filium, in quo pater cõplacet*. Placet enim patri vt
Mat.17 laudetur filius in quo ipse complacuit. Respondeamus
tamen intentioni eorum, ne epilogo quodam inuidiam
B quæstionis declinasse videamur. Generauit, inquiũt, pa-
ter: nõ generauit filius. Quod hic argumentum est inæ-
qualitatis? Generatio enim paternæ proprietatis est, non
potentiæ: & pietas æquat, nõ separat. Denique in ipso vsu
nostræ infirmitatis frequenter euenire cognoscimus, vt
& infirmi filios habeant, & non habeãt fortiores: habeãt
serui, non habeant domini: habeãt inopes, nõ habeãt qui
ditiores sunt. Sed dicunt & hoc infirmitatis esse, quod
homines volunt filios habere, nec possunt (quamuis hu-
mana non sint conferenda diuinis) tamen intelligãt inter
ipsos quoque homines non potentiæ esse, sed paternæ
proprietatis habere filios vel non habere: nec in potestate
nostræ voluntatis esse generare, sed in corporis qualitate.
Nã si esset potentiæ, vtique potentior multos haberet.
Ergo non est potentiæ habere filios vel non habere. Nũ-
quid naturę est? Si naturę infirmitatem putatis, & ad hu-
mana vos confertis exempla, eadem patris est natura quæ
filij est. Itaque aut verum filium dicitis, & patri in filio
1.Cor.8 derogatis per vnitatem eiusdem naturæ(*sicut enim pater
natura Deus, ita & filius: deos autem ait Apostolus non natura deos
C esse*, sed dici) aut si negatis esse verum filium, hoc est eius-
dem naturæ: non est ergo generatus, si non est generatus
filius, non generauit pater. Colligitur itaque iuxta sen-
tentiam vestram, vt non sit omnipotens Deus pater, quia
generare non potuit, si non generauit filium, sed crea-
uit. Sed quia omnipotens pater, cum iuxta sententiam
vestram solus generator omnipotens sit, generauit vti-
Psal.2. que filium, non creauit. Verum ipsi magis quam vobis
Psa.109 credendum est. Ille ait: *Genui*, & frequenter ait generatio-
nis suæ testis. Non est ergo naturæ, non est potentiæ in
Christo aliqua quod non generauit infirmitas, quia gene
ratio (sicut sæpe iam diximus) non ad sublimitatem po-
tentiæ, sed ad proprietatem refertur naturæ. Nam si ideo
omnipotens pater, quia filium habet, omnipotentior
ergo esse potuit si plures haberet. An vero potentia eius
in vna generat. defecit? At ego ostendã & Christũ habere
filios, quos quotidie generat: sed ea generatione, vel potiˀ
regenerat. q̃ potestatis est, non naturæ. Adoptio. n. pote-
Ioan.1. statis est, generat. proprietatis. Quod ipsa scriptura nos do
cuit. Dicit enim Ioannes. *Quia in hoc mundo erat, & mun-
D dus per ipsum factum est, & mundus eum non cognouit: in propria
venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum,
Eccl.24 dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.*
Dicimus itaque potestatis esse quod nos filios Dei fecit,
proprietatis autem generationem esse oracula diuina
Ps.109. declarant. Dicit enim sapientia Dei. *Ex ore altissimi pro-
diui*, hoc est, non coacta, sed libera: non potestati obnoxia,
sed nata generationis arcano, priuilegio dominationis &
iure potestatis. Denique de eadem sapientia, hoc est de
Domino Iesu, alibi pater dicit: *Ex vtero ante Luciferum ge-
nui te.* Quod vtique ideo dixit, non vt corporalem aluum
declararet, sed vt proprietatem veræ generationis osten-
deret. Nã si ad corporalem referas, ergo omnipotẽs pater
cum dolore & conceptione generauit. Sed absit, vt Deũ
ex infirmitate corporis metiãtur. Est quidã vterus, pater-
næ arcanum substantiæ, interiusque secretum, quod non E
angeli, non archangeli, non potestates, non dominatiões
non aliqua creaturarum potuit penetrare natura. Cum pa
tre enim semper & in patre semper est filius. Cum patre Ioan.14
per distinctionem indissociabilem Trinitatis æternæ: in
patre per diuinæ vnitatem naturæ. Quis igitur hic arbiter
diuinitatis, qui discutiat patrem ac filium: ille quare ge-
nerauerit, iste cur non genuerit? Seruum suum aut an-
cillulam cur non genuerit: nemo condemnat: isti con-
demnant, cur non generauerit Christus? Condemnant
enim sua opinione cum derogant. Nec coniugibus inter
se cur non generauerint, aut charitas minuitur, aut me-
ritum derogatur: isti quia non generauit, Christi minuũt
potestatẽ. *Cur*, inquiũt, *filius pater non est*: Quia & pater fi- Ioan.16
lius non est. Cur nõ iste generauit? Quia nec ille generatˀ
est. Nec ideo minus habet filius quia pater non est, nec
pater minus habet quia filius non est. Dixit enim filius:
Omnia quæ pater habet, mea sunt. Adeo generatio in paterna
proprietate, non in iure est potestatis. Est quædam indi-
stincta distincte incomprehẽsibilis & inenarrabilis sub-
stantia Trinitatis. Distinctionẽ etenim accepimus patris F
& filij spiritus sancti, non confusionem: distinctionem
nõ separationem: distinctionem, non pluralitatẽ. Diuino
itaque admirandoque mysterio, manẽtem semper acci-
pimus patrem, semper filium, semper spiritum sanctum:
non duos patres, non duos filios, non duos spiritus. Vnus
enim Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum: & vnus
Dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vnus
natus ex patre Dominus Iesus, & ideo vnigenitus. Vnus
& spiritus sanctus, vt idem Apostolus dixit. *accepimus, sic* 1.Cor.8
legimus, sic tenemus. Distinctionem scimus, secreta, nescimus causas 1.Cor.15
non discutimus, sacramenta seruamus. Facinus indignum, vt
qui generationis suæ facultatem non habent, diuinę ge-
nerationis examẽ sibi arrogent, vendicẽt potestatem. Ne
gent ergo æqualem patri filiũ, quod non generauit filius:
negent æqualem patri filium quod patrem habet. Hoc si
de hominibus dicerent, quorum aliqui volunt filios ha-
bere, nec possunt, iniuriam putaremus inter duos hono-
re pares, habenti filios, qui non habet negaremus æqua-
lis. Et ideo hoc, inquam, graue & de ipsis hominibus vi-
detur, vt quis ideo minor putetur, quod patrem habet: G
Nisi forte tanquam constitutum in familia, putent Chri-
stum dolere, quod emancipatus à patre non sit, & admi-
nistrandi patrimonij non habet facultatem. Sed non est
Christus in sacris, qui sacra vniuersa destruxit. Quomodo
volunt tamẽ respondeant, vera ne generatio sit, & verus
filius ex Deo patre natus, hoc est, ex substantia patris, an
ex alia natus substantia? Si enim dicunt ex patre, hoc est ex
Dei substantia, conuenit, quod ex substantia patris filium
dicant. Ergo quia vnius substantiæ, vnius vtique potentiæ
Si vero ex alia substantia filius est, quomodo omnipotens
pater est, & omnipotens filius non est? Quid enim præ-
stantius si ex alia substantia filium Deus fecit, cum vtique
& filius ex alia nos substantia filios Dei fecerit? Ergo aut
vnius substantiæ filius cum patre, vnius potentiæ. Friget
igitur eorum quæstio, quod de Christo iudicare non Psal.50
possunt, immo *quod vincit, ille cum iudicatur*. Digni tamen
sunt isti iudicio suo, qui hanc obiiciunt quæstionem. Si
enim ideo æqualis patri filius non est, quia non genera-
uit filiũ, & isti vtique fateant si non habẽt filios, qui serunt
huiusmodi quæstiones, suos sibi etiam seruulos præferẽ- H
dos, eo quod habentibus filios æquales esse non pos-
sunt. Si autem habent filios, non putent sibi merito, sed
filiorum iure deferri. Non consistit igitur hæc quæstio,
quod æqualis filius patri ideo esse non possit, quod pater
generauit filium, filius nullum ex se ipse generauerit. Nã
& fons fluuium generat, & fluuius fontem ex se ipse non
generat. Et lux splendorem generat, non splendor lucẽ:
& vna natura est splendoris & lucis. Vnde cum inæqua-
litatem ex generationis obiectu probare non potuerint:
intelligant etiam illam diuulgatam suæ calumniam quæ-
stionis explosam. Solent enim opponere: Quomodo æ-
qualis potest esse filius patri? Nam si filius est antequam
generaretur non erat: aut si erat, cur natus est? Et Aria-
nos se negare consueuerunt, qui proponunt Arij quæ-

A stiones itaque exigunt à nobis responsionem, ut si dixerimus, quod ante quam generaretur erat, astute referant: Ergo antequam generaretur creatus est, & non differt à ceteris creaturis, quia prius cœpit creatura esse quam filius. Et adiiciunt: Cur qui erat, natus est? An quod imperfectus erat, ut postea perfectior fieret? Si autem responderimus quod non erat, obiiciunt statim: Et ergo generatio contulit ut esset, qui non erat antequam nasceretur; ut hinc colligant: Erat ergo quando non erat filius. Sed quia hoc proponunt, & obscuritate volunt inuoluere veritatem, dicant ipsi, utrum temporaliter generet pater, an intemporaliter. Si eum temporaliter dixerint, quod filio obiiciunt, patri adscribent, ut videatur pater cœpisse esse quod non erat. Si intemporaliter, quid superest, nisi ut ipsi soluant quam proposuerint quæstionem, ut cum generationem patris abnuant temporalem, generationem quoque filii temporalem non esse fateantur? Si ergo non est generatio eius ex tempore, æstimari datur, quod nihil præcesserit ante filium qui non sit ex tempore. Si enim aliud ante filium

B iam non sunt in ipso creata omnia quæ vel in cælo sunt

Colos. 1. vel in terris, & Apostolus redarguitur, qui hoc in epistola sua scripsit. *Quod si nihil ante generationem, non aduerto cur posterior asseratur quem nemo præcessit.* Connectenda est alia eorum plena impietatis obiectio, quæ latentem habeant dolum, quo sensus faciliùs mentesque præstringat. Interrogant enim, utrum omne quod finem habet, aliquando cœperit. Et si acceperint eiusmodi responsionem, quia quod finem habet, cœpit aliquando, referunt, utrum pater desierit generare filium. Quod cum tenuerint, nostro aspirante consensu, contexunt. Cœpit ergo generatio. Id si non abnuas, consequi videtur, ut si cœpit generatio, videatur in eo cœpta, qui natus est ut natus esse dicatur, qui ante non fuerit: unde definiant, Aliquando ergo filius non fuit. Adnectunt alias ineptias loquacitatis suæ dicentes: Si verbum patris filius est, & ideo genitus dicitur quia verbum est: quod autem verbum est, opus non est: multifariam locutus est

Heb. 1. pater, multos ergo generauit filios, si non operatus est, sed

Ps. 118. locutus est verbum. Amentes homines: quasi non intel-

Colos. 2. ligant quid intersit inter prolatiuum sermonem, & in æternum permanens Dei verbum ex patre natum: natum utique non

C prolatum, in quo non composita syllaba, sed plenitudo diuinitatis æternæ est, & vita sine fine. Subtexunt aliam impietatem, proponentes utrum volens, an inuitus generauerit pater: ut si dixerimus volentem, antiquiorem generatione voluntatem videamur fateri, & referant quod non sit filius coæternus patri, quem aliquid antecessit: aut quod

Psa. 113. & ipse sit creatura, quia scriptum est: *Omnia quæ voluit, fecit:* cum hoc ipsum non de patre & filio, sed de his quas filius fecit: dictum sit creaturis. Sin autem inuitum patrem generasse responderimus, inualidum patrem dixisse videamur. Sed nihil in sempiterna generatione præcedit, nec velle nec nolle: ergo nec inuitum dixerim, nec volentem: quia generatio non in voluntatis possibilitate est, sed in iure quodam & pro proprietate paterni videtur esse secreti. Nam sicut bonus pater non aut ex voluntate est, aut necessitate, sed super utrumque, hoc est natura: ita non generat ex voluntate aut necessitate pater. Esto tamen, sit generatio in voluntate generantis, quando hanc voluntatem fuisse dicunt? Si in principio, in principio utique filius. Si sempiterna voluntas, sempiternus & filius. Si cœpit voluntas, displicuit igitur sibi quod erat Deus pater, ut mu-

D taret statum. Displicuit ergo sibi sine filio, placere cœpit in filio. Iam illa consequentia dicamus: Si studium generandi nostro more assumpsit, ergo & cetera quæ generationem præcedere solent, nostro more assumpsit: nostro autem usu generationis votum est, non voluntas. Produnt igitur impietatem suam, qui volunt generationem cœpisse Christi, ut videtur non generatio illa verbi manentis, sed prolatio fluentis esse sermonis: deinde multos inducendo filios,

Ioan. 1. negent in Christo diuinæ proprietatem naturæ, ut nec

Ioan. 8. unigenitus nec primogenitus æstimetur: postremo ut si principium credatur accepisse, etiam finem videatur habiturus. Sed neque principium assumpsit aliquando Dei filius, qui erat in principio: neque finem, qui est principium uniuersitatis & finis. Nam cum sit principium quomodo quod

E habebat, accepit? aut quomodo sui finem habebit cum omnium ipse sit finis, ut in illo sine fine maneamus? Dei enim generatio cum temporalis non sit, nec ante se, nec in se tempus inuenit. Frigida igitur eorum & vana quæstio in creaturis ipsis non habet locum. Ipsa etenim quæ temporalia sunt, discretionem in quibusdam habere temporis non videntur. Lux nempe splendorem generat, nec comprehendi potest quod splendor luce posterior sit? aut lux splendore antiquior, quia ubi lumen, & splendor est: & ubi splendor, & lumen est. Itaque nec sine splendore lumen, nec splendor potest esse sine lumine: quia & in splendore lumen, & splendor in lumine est. Vide & Apostolus splendorem paternæ gloriæ filium dicit, *quia splendor paternæ*

Heb. 1. *lucis est filius:* coæternus, propter virtutis æternitatem, in-

Sap. 7. separabilis, propter claritudinis unitatem. Ergo si temporalia hæc & aerea hæc comprehendere & separare non

1. Tim. 6. possumus quæ videmus: *Deum quem non videmus, qui super omnem est creaturam, in ipso suæ generationis arcano possumus comprehendere?* possumus eum a filio tempore separare, cum omne tempus opus filii sit? Desinant ergo dicere: Et antequam generaretur, non erat. Ante enim, tempo-

F ris est, generatio ante tempora: & ideo quod posterius est prius non est: nec opus ante auctorem potest esse, cum opera ipsa principium de operatore suo sumant. Nam

Euseb. Cæsar. l. 10 hist. et c. 10. quomodo ante operatorem suum usus operis æstimetur cum omne tempus opus sit ei, omne opus de operatore suo ut esset accepit? Experiri igitur adhuc istos volo, qui sibi videntur astuti, ut de nostris respondeant qui calumniantur diuinis, longeque refugiunt ab inscrutabili supernæ generationis arcano quæstionem suam humanæ adstruant generationis exemplo. De filio Dei dicunt, quod antequam generaretur non erat, hoc est, de Dei sapientia, de virtute Dei, de Deo verbo, cuius generatio nihil ante se nouit:

Prou. 8. quasi aliquando, ut volunt, non fuit (quod nefas dictu est) non fuit ergo in Deo perfectionis aliquando plenitudo diuinæ, si postea processum generationis accepit. Tamen ut sciant quam vana sit & solubilis eorum quæstio, licet nihil in eo humanis diuinisve commune, tamen docebo homines antequam nascerentur fuisse. Aut negent Iacob sanctum fuisse priusquam nasceretur, qui fratrem sup-

Gen. 25. plantauit in materno adhuc utero positus arcano. Negent

G Hieremiam antequam nasceretur sanctum fuisse, cui di-

Hier. 1. citur: *Priusquam te formarem in utero matris tuæ noui te. & priusquam exires de vulua sanctificaui te. & prophetam in gentibus posui te.* Quid hoc euidentius tanti exemplo prophetæ, qui sanctificatus est antequam natus, & antequam formaretur est cognitus? Quid etiam de Ioanne loquar, de quo mater religiosa testatur, quod intra materna situs adhuc viscera præsentiam Domini spiritu cognouit, exultatione consignauit, sicut scriptum meminimus, matre dicente: *Ecce enim ut facta est in auribus meis vox salutationis tuæ, exul-*

Luc. 1. *tauit in gaudio infans in utero meo?* Erat igitur qui prophetabat an non erat? Ac certe erat. Erat enim qui venerabatur auctorem, erat qui loquebatur in matre. Denique Elizabeth filii spiritu replebatur, Maria filii spiritu sanctificabatur. Sic enim habes, quod *exultauit infans in utero eius,*

Ibidem. *& repleta est spiritu sancto Elizabeth.* Vide singulorum verborum proprietates. Vocem quidem Mariæ prior Elizabet audiuit, sed Ioannes prior Domini gratiam sensit. Pulchre sibi conueniunt, oracula oraculis, femina mulieri, & pignus pignori. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus duplicique miraculo, licet honore diuerso, prophetant matres spiritu paruulorum. Quis igitur auctor huius miraculi: nonne Dei filius, qui fecit esse nos natos? De rebus

H humanis quæstio nostra non potest conuenire: potestne de diuinis conuenire secretis? Quid est, antequam generaretur, non erat? Nunquid pater aliqua tempora conceptionis accepit, ut filium tempora præuenirent? Aut feminea more naturæ generationis suæ molitus est partum, ut molitio ipsa filio esset antiquior? Quid est hoc? cur diuina secreta discutimus? Proprietatem legi diuinæ generationis, non qualitatem. Facinus indignum, ut ex se quidam cælestia metiantur, qui Christum non nasci potuisse, sed fieri, tanquam unum de spadonibus putant? aut tanquam

A Mat. 19 viuum de spadonibus patrem, filium quem generare non
potuerit, adoptauerit.

De eo quod scriptum est: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuit propter me.

Capvt V.

Ioan. 6. PLerique etiam hinc faciunt quæstionem, quia scri-
ptum est: *Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter pa-
trem: & qui manducat me, ipse viuit propter me*, dicentes; Quo-
modo æqualis est patri filius, qui dixit, quod propter pa-
Ioan 14 trem viuit? Qui hoc proponunt, primum respondeát, cu-
Rom. 1. iusmodi vita sit filij, vtrum ea quã pater largitus sit non
habenti? Sed quomodo vitam aliquando potuit non ha-
bere, cum ipse sit vita, sicut ait: *Ego sum via, veritas & vita?*
1 Thes Vita vtiq; sempiterna, sicut virtus est sempiterna. Aliquã-
do ergo (vt sic loquar) se vita non habuit? Considerate q d
B lectum sit hodie de Domino Iesu, quod mortuus est pro
nobis; vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo
viuamus. Cuius mors, vita est: huius diuinitas vita non est;
cum diuinitas vita sit sempiterna? An vero vita eius in pa-
tris est potestate? Sed ne corporis quidem sui vitam in al-
terius fuisse potestate memorauit, sicut scriptum est: *Ego
Ioan. 10 pono animam meam, vt iterum sumam illam. Nemo tollit illam
a me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, &
iterum potestatem habeo sumendi eam. hoc mandatum accepi a pa-
tre meo.* Eius ergo vita secũdum diuinitatem in alterius po-
testate posita iudicatur cuius vita secundum corpus alie-
næ non erat subdita potestati? Aliena enim potestas erit, si
non erat vnitas potestatis. Sed sicut potestatis suæ esse si-
gnificat ponere animam & liberæ voluntatis: ita etiã quod
secundum mandatum deposuit patris, suæ ac paternæ vo-
luntatis significat vnitaté. Ergo si vitã filius neque aliquo
accepit ex tempore, neque alienæ habet potestati subdi-
Ioan. 6. tam, videamus qua ratione dixerit: *Sicut misit me viuus pa-
ter & ego viuo propter patrem.* Exponamus vt possumus, im-
Ibidem mo ipse potius exponat. Considera igitur quid ante præ-
C miserit. Ait enim: *Amen amen dico vobis.* Ante instruit
quemadmodum audire debeas. *Vere*, inquit, *vere dico vobis:
Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis & biberitis sanguinem eius,
non habebitis vitam in vobis.* Secundum filium hominis se di-
cere ante præmisit, & tu quod secundum filium homi-
nis de carne es loquutus & sanguine, ad diuinitatem pu-
Ibidem tas esse referendum? Denique addidit: *Caro enim mea vera
est esca, & sanguis meus est potus.* Carnem audis, sanguiné au-
dis, mortis Dñicæ sacramenta cognoscis: & diuinitati ca-
Luc 24 lumniaris? Audi dicentem ipsum: Quia *spiritus carnẽ & ossa
non habet.* Nos aũt quotiescumq; sacramẽta sumimus, quæ
per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurantur
& sanguinem, mortem Dñi annuntiamus. Ergo posteaq̃
1. Cor 11 se loqui secundum hominis filium declarauit, & carnem
Ioan. 6. sæpe repetiuit & sanguinem, subdidit postea: *Sicut misit me
viuus pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, & i-
pse viuit propter me.* Quomodo igitur hoc accipiendum pu-
tant? Potest enim duplex videri comparatio. Prima ita:
Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem.
Secunda: Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter
D patrem: ita & qui manducat me, ipse viuit propter me. Si
primam diligunt, hoc significat, quod sicut missus à patre,
& descendi à patre, ita viuo propter patrem. Quasi quis
autem missus est atque descendit, nisi quasi filius homi-
Ioan. 3. nis sicut ipsa supra sapientia dixit: *Nemo ascendit in cælum,
nisi qui de cælo descendit filius hominis?* Ergo si quasi filius
hominis missus est atque descendit: ita quasi filius ho-
minis viuit propter patrem. Denique & qui mandu-
cat quasi filium hominis, & ipse viuit propter filium
hominis. Actum ergo incarnationis suæ aduentui com-
parauit. Quod si secunda complacuit, nonne & æqualita-
tem filij cum patre, & similitudinem eius cum homine
manifesta distinctione colligimus? Nam quid est, sicut i-
pse viuit propter patrem, & nos viuimus propter ipsum:
Ioan. 5. nisi quod sic viuificat filius hominem, sicut pater in filio
carnem viuificauit humanam? *Sicut enim pater suscitat mor-
tuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat*, vt ipse Dominus E
supra dixit. Æqualitas ergo filij ad patrem, per vnitatem
quoque viuificationis adstruitur, quando sic viuificat fi-
lius vt pater. Agnosce ergo eius vitam & potentiam sem-
piternam. Similitudo etiam nostra ad filium, & quædam
secundum carnem vnitas declaratur: quoniam quemad- Rom. 4.
modum filius à patre, sic homo est viuificatus in carne.
Sic enim scriptum est, quod Deus Iesum Christum à mor
tuis suscitauit: ita etiam nos quasi homines viuificamur
à Dei filio. Secundum hanc ergo expositionem non
solum ad conditionem humanam deriuatur gratia larg
tatis, sed etiam diuinitatis æternitas prædicatur. Diui
tatis, quod ipsa viuificat: humanæ autem conditionis,
quod viuificata est & in Christo. Quod si quis vtrumque
ad Christi refert diuinitatem, ergo filius Dei hominibus
comparatur: vt ita filius propter patrem viuat, sicut nos
propter filium Dei viuimus. Sed filius Dei vitam largitur
æternam, nos autem largiri nequimus: ergo nostri compa
ratione nec ille largitur. Habeant igitur Ariani fidei suæ
præmium, ne vitam æternam adipiscantur à filio. Libet iã
vlterius progredi. Nam illis placet hunc locum ad diuinæ F
perpetuitatem referre substantiæ, accipiant etiam tertiã
expositionem. Nonne euidenter videtur dicere, quod sic-
ut viuus pater est, ita viuit & filius? Quod vtique quis nõ
aduertat ad vnitatem vitæ, quod eadem patris & filij vita
sit, esse referendum? Sicut enim pater vitam habet in se-
metipso, sic dedit filio vitam habere in semetipso. De-
dit per vnitatem: dedit non vt anferat: sed vt clarifi-
cetur in filio: dedit, vt complaceat, dedit, non vt pa- Ioan. 5.
ter custodiret, sed vt filius possideret. Sed obijcien-
dum putant quod dixit: *Ego viuo propter patrem.* Vtique
si ad diuinitatem referunt: propter patrem viuit filius, Ioan 14
quod ex patre filius est: propter patrem, quod vnius sub- Ioan. 6.
stantiæ cum patre: propter patrem, quod eructatum est
verbum ex patris corde, quod a patre processit, quod ex
paterno generatus est vtero, quod fons pater filij est,
quod radix pater filij est. Sed dicunt fortasse: Si vnitatem
putas patris ac filij vitæ esse, cum filius dixerit: *Et ego* Psal. 44
viuo propter patrem: numquid vnitas est filij vita atque ho- Psa. 109
minum, cum dixerit filius: *Qui manducat me, & ipse* G
viuit propter me. Immo plane, sicut vnitatem fateor esse Ioan. 6.
vitæ cælestis in patre & filio per diuinæ vnitatem sub-
stantiæ, ita vel diuinę naturę vel Dominicę incarnationis
excepto priuilegio, societatem nobiscum vitæ spiritalis
in filio esse profiteor per humanæ vnitatem naturę. Qua-
lis enim cælestis, tales & cælestes. Denique sicut in illo se- 1. Cor. 15.
demus ad dexteram patris (non quod cum ipso sedeamus, Ephes 1. & 2.
sed quod sedemus in Christi corpore, de quo postea dice-
mus plenius) sicut, inquam, *sedemus in Christo per corporis v-
nitatem, ita & in Christo viuimus per corporis vnitatem.* Non
solum autem non vereor quod scriptum est: *Et ego viuo* Ioan. 6.
propter patrem; sed etiam si per patrem dixisset, non vere-
rer.

De eo quod scriptum est. Hæc infirmitas non est ad mortem.

Capvt VI.

SOlent etiam illud obijcere quod dixit: *Hæc infirmitas* H
non est ad mortem, sed pro claritate Dei, vt clarificetur Ioan. 11
filius eius per ipsum: Non solum enim per patrem, & à
patre filius clarificatur, quod scriptum est: *Clarifica me pa-* Ioan. 17
ter, & alibi: *Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarifica-* Ioan. 13
tus est in eo. & Deus Clarificabit eum: sed etiam per filium, & Ioan. 17
à filio clarificatur pater, quia veritas dixit: *Ego te clarificaui
super terram.* Sicut ergo clarificatur per patrem, ita etiam
propter patrem viuit. Vnde & quidem δόξαν opinionem
magis putauerunt esse quam gloriam: & ideo sic interpre-
tati sunt: *Ego te clarificaui super terram, opus consũmaui quod de-* Ibidem
disti mihi: & nunc clarifica me pater, hoc est, δόξασον, vt sit hic
sensus: Ego opinionem de te hominibus huiusmodi in-
fudi, vt cognoscant te Deum verum: & tu hanc de me cõ-
firma illis opinionem, vt credant me tuum filium & De-
um verum. Iam illud ridiculum est, quod quidam ex illo
Apostolico, discretionem inter patrem & filium faciunt

pote-

A potestatis, quia scriptum: *Nobis tamen vnus Deus pater, ex quo*
1. Cor. 8 *omnia, & nos in ipsum: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem*
omnia, & nos per ipsum, Aiunt enim non mediocrem di-
uinæ maiestatis esse distantiam, quod dictum est: *Ex illo o-*
Ibidem *mnia, & per hunc omnia.* Nihil autem expressius, quam quod
hoc loco omnipotens filius euidenti ratione signatur. Nã
vt ex illo omnia, ita per hunc omnia. Inter omnia pater
Ps. 118. non est, cui dictum est: *Quoniam vniuersa seruiunt tibi.* Inter
Ioan. 1. omnia filius non est, *quia omnia per ipsum facta sunt, & omnia*
Coloss. 1. *in ipso constant, & ipse est super omnes cælos.* Non ergo inter om
Ephes. 4. nia filius, sed super omnia, qui secundum carnem quidẽ
Rom. 9. est ex familia Iudæorum, idem tamen super omnia Deus
Phil. 2. benedictus in sæcula; cuius est nomen super omne nomẽ
Ps. 8. & de quo dicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Subii-
Heb. 2. ciendo autem omnia, nihil reliquit ei non subiectũ, sic-
ut Apostolus dixit. Quod si hoc etiam secũdum incarna-
tionis locutus est sacramentum, quemadmodum possu-
mus de supernæ generationis incõparabili maiestate du-
bitare? Nihil igitur potestatis inter patrem & filium cer-
B tum est interesse. Deniq; eousq; nihil interest potestatis,
vt idem Apostolus ex eo dixerit esse omnia, per quẽ om-
Rom. 11 nia, sicut habes: *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt o-*
mnia. Si igitur pater, sicut putant, tantummodo signatur,
non potest idem & omnipotens esse, quia ex ipso omnia:
& omnipotens non esse, quia per ipsum omnia. Aut igiſ
inualidum nec omnipotẽtẽ patrem sua assertione memo-
rabunt, aut certe omnipotẽtem etiam filium vel inuiti vo
ce propria fatebuntur. Eligant tamen vtrum hic patrẽ de-
claratum putent. Si patrem, ergo & per ipsum omnia: si fi-
lium, ergo & ex ipso omnia. Si autem & per patrem om-
nia, nihil vtique filio derogandum: & si ex filio omnia, si-
militer & filio deferendum. Ac ne insidiari nos vnius ar-
bitrentur obreptione versiculi, totum caput recenseа-
Ibidem mus. *O altitudo,* inquit, *diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei,*
quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis
enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius ei fuit? aut
quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per i-
psum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula. De quo igitur
dictum putant? de patre, an de filio? Si de patre, sed non est
C sapientia Dei pater: quia sapientia Dei filius est. Quid est
aũt quod non possit sapientia, de qua scriptum est. *Cum sit*
1. Cor. 1. *vna omnipotens & permanens, in se omnia innouat?* Non ergo
Sap. 7. accidentem legimus, sed permanentem. Habes ergo iux-
ta Salomonem, omnipotentem & permanentem sapien-
tiam. Habes etiam bonam, quia scriptum est: *Sapientiam*
Ibidem *autem non vincit malitia.* Sed ad propositũ reuertamur. *Quã*
Rom. 11 *inscrutabilia sunt,* inquit, *iudicia eius.* Si igitur omne iudiciũ
Ioan. 5. pater dedit filio, filium videtur declarare qui iudicat. De-
Rom. 11 niq; vt scias quod non de patre, sed de filio dicit, addidit:
Quis, prior, inquit, dedit illi? Dedit. n. pater filio: sed dedit
Mat. 11. iure generationis, nõ munere largitatis. Et ideo quod ne-
gari non potest, à patre accepisse filium, secundum quod
scriptum est. Omnia mihi tradita sunt à patre meo; dicen-
do tamen. Quis prior dedit illi; non accepisse per naturã à
patre filium denegauit, sed priorem non posse dici inter
patrem & filium declarauit: quia etsi pater dedit filio; non
tamen quasi posteriori dedit: quia increata, & inæstimabi-
lis Trinitas, quæ vnius æternitatis & gloriæ, nec tempus
nec gradum vel posterioris recipit vel prioris. Quod si
Græcos magis codices sequendos putamus, quia habent,
D [illegible], vides quoniam cui nihil addi potest
non dispar à pleno est. Ergo si filio magis cõuenit hoc to-
tum Apostolicum caput, videmus & de filio esse creden-
Rom. 11 dum, quia ex ipso omnia, sicut scriptum est: *Quoniam ex i-*
pso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Esto tamen de patre di-
ctum putent. Itaque meminerimus quod sicut ex ipso le-
gimus omnia, ita etiam per ipsum omnia, in vniuersitatẽ
quippe totius creaturæ patris & filij profertur auctoritas.
Ac licet superius omnipotentem filium paterno proba-
uerimus exemplo, tamen quia illis derogare studium est,
considerent quod & patri derogent, Si enim infirmus fi-
lius, quia per ipsum omnia; numquid infirmus & pater, qa
& per patrem omnia? Sed vt agnoscant nullam discretio-
nem inter hæc esse, iterum demonstrabo eiusdem esse, ex
quo aliquid, & per quem aliquid, & ostendam vtrumque
de patre lectum. Sic enim habemus: *Fidelis Deus per quem vo* E
cati estis in communionem filii eius. Quid Apostolus dixerit, 1. Cor. 1
considerent. Per patrem vocamur, & nihil est quæstionis:
per filium creamur, & hoc vilius æstimabimus? Pater in
communionem filij vocauit, & religiose sicut debemus
accipimus: filius omnia creauit, & putant non liberæ fuis-
se voluntatis arbitrium, sed coactæ atque seruilis operatio
nis obsequium? Vt autem agnoscas plenius nihil distare
inter patris & filij potestatem, cum per patrem in commu-
nionem filij eius vocemur: ex filio est ipsa communio,
sicut scriptum est: *Quoniam de plenitudine eius nos omnes acce-* Ioan. 1.
pimus: licet secundum Græcum Euangelium, ex plenitu-
dine eius intelligere debeamus. Ecce & per patrem cõ-
munio, & ex filio communio, sed non discrepans, sed v-
na communio. Sicut idem Ioannes in epistola sua dixit:
Et communicatio nostra sit cum patre & cum filio eius Iesu Chri- 1. Ioã. 1.
sto. Accipe etiam quod non solum ex patre & filio, sed et-
iam ex spiritu sancto vnam nobis communionem scri-
ptura commemorauit. *Gratia,* inquit, *Domini nostri Iesu Chri* 2. Cor 13
sti, & charitas Dei & communicatio sancti spiritus cum omni-
bus vobis. Quæro autem in quo minor videatur is per quem F
omnia: quam is, ex quo omnia? An quod operator asseri-
tur? Sed operatur, & pater quia verus est qui dixit: *Pater* 1 Cor. 8
meus vsque modo operatur, & ego operor. Sicut igitur pater Ioan. 5.
operatur, operatur & filius. Non ergo operator infirmus
aut vilis est quoniam operatur & pater: & ideo quod cõ-
mune est filio cum patre, vel propter patrem inferiore lo-
co accipi non oportet; ne patri poti⁹ in filio ab hæretic. de
rogetur. Nec mediocre illud, quod alibi etiam idem san-
ctus Ioannes ad refellendas Arianæ perfidiæ quæstiones
ait: *Si scitis quoniam iustus est, scitote quoniam qui facit iustitiam,* 1. Ioã. 2.
ex ipso natus est. Iustus autem quis nisi Dominus, qui iustitias dile- Psal. 10.
xit? Aut quem, sicut superiora indicant, repromissorem
vitæ æternæ habemus, si filium non habemus? Si igitur fi-
lius Dei vitam nobis promisit æternam, & ipse iustus est, 1. Ioã. 2.
ex ipso vtique nati sumus. Aut si ex filio nos per gratiam
natos negant, nec iustum filium confitentur. Credas igi-
tur necesse est etiam ex Dei filio omnia, quia omnium sic-
ut Deus pater, ita & filius & auctor est & creator. Vide-
mus ergo inanem esse hanc quæstionem, cum & de filio G
credi conueniat, *quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt o-*
mnia. Diximus quomodo ex ipso, quomodo etiam per i- Rom. 11
psum. In ipso autem omnia esse quis dubitet, cum alibi Coloss. 1.
scriptum sit: *Quoniam in ipso condita sunt omnia in cælis, & in*
ipso credita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant?
Habes ergo ex ipso gratiam, ipsum operatorem, in ipso o-
mnium firmamentum.

Quomodo intelligi debeat quod scriptum est: Ego sum vitis vera, &
pater meus agricola est.

Capvt. VII.

Illud quoque ad separandam patris & filii diuinitatem
obijcere consueuerunt quod Dominus dixit in Euan-
gelio: *Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est*: agricolam & Ioan. 15
vitem diuersæ dicentes esse naturæ, & vitem esse in agri-
colæ potestate. Sic ergo vultis esse filium secundum diui-
nitatem sicut vitis est, vt sine cultore nihil valeat, & pos-
sit deseri vel recidi, & ex littera calumniam comparatis,
quod Dominus vitem se esse dixit, incarnationis suæ si- H
gnificans sacramentum? Tamen si placet vt ex littera argu
mentemur, fateor & ego, immo profiteor quod vi-
tem se filius nominauit. Væ enim mihi si sacramentum
salutis publice denegauero. Quomodo ergo vultis accipe
re quod se vitem Dei filius nominauit? Si secundum diui-
nam substantiam dictum accipitis, & sicut inter agricolã
& vitem, ita etiam inter patrem & filium diuinitatis cre-
ditis esse distantiam, geminã filio, geminã patris facitis in-
iuriam. Filio, quia si secundum diuinitatẽ inferior est quã
agricola, inferior etiam Paulo Apostolo, vestra assertione
necesse est æstimetur, quia & Paulus agricolam se esse di-
xit, sicut habes: *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incre-* 1. Cor 3
mentum dedit. Num ergo vultis, vt Paulus melior sit Dei fi-
lio? Habentis vnam iniuriam. Alteram, quia si secundum

sub-

A interrogatur: vt quem tertio ante crucem negauerat, tertio fateretur. Beatus & ille seruus, qui potest dicere: E
Mat.26 1.Cor.3 Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis. Nouit enim quos quemadmodum pascat.
1.Cor.9 Quis nostrum hoc facere potest? Quis nostrum potest vere dicere: Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos
Tit 3. lucrifaciam? Et tamen ille tantus ad curam gregis electus à Christo, qui sanaret infirmos, curaret inualidos,
1.Ti 2. Mat 13 hæreticum à commisso sibi ouili statim post vnam correptionem repellit, ne vnius erraticæ ouis scabies serpenti
vlcere totum gregem contaminet. Iubet præterea stultas quæstiones & contentiones esse vitandas. Quid igitur nos agemus, inter messis antiquæ noua zizania, imprudentes accolæ constituti? Si taceamus, credere videbimur: si contendamus, verendum est, ne nos quoque iudicemur esse carnales. Scriptum est enim de huiusmodi quæstionibus, quod generant lites. Seruum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt. Et alibi: Si quis contentiosus est, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.
2.Ti 2. 1.Cor.11 Eoque scribere aliquid sententiæ fuit, vt sine strepitu aliquo impietati hæreticorum nostra pro nobis scripta respondeāt. Quintum itaque, Imperator Auguste, hunc librum paramus ordiri. Nam & quartum librum oportuit in illa vitis disputatione finiri, ne coaceruasse magis librum eundem quodam videremur quæstionum tumultu, quam fructu spiritalis vineæ repleuisse: nec inconsummatam fidei vindemiam tantis adhuc superfluentibus, disputationibus decuit derelinqui.
Mat 25 Quinque igitur libros de patris ac filij & spiritus sancti inseparabili diuinitate digerimus, sequestrata interim pleniore disputatione de spiritu sancto prouocati magisterio Euangelicæ lectionis,
Ibid. vt credita nobis quinque fidei talenta, quasi quadam horum quinque sorte librorum, humanis fœneremur
B affectibus, Ne forte cum venerit Dominus, & inuenerit in terra absconditam pecuniam suam, dicat F
Luc.19. mihi: Serue male & piger, sciebas quod meto vbi non semino, & congrego vbi sparsi, oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, vt veniens ego recepissem quod meum est. Aut quemadmodum in alio libro est: Et ego, inquit, veniens cum vsuris vtique exegissem illam. Date ergo veniam si quos prolixioris huiusce sermonis offendit audacia. Officij contemplatio cogit credere quod accepimus.
1 Cor.4 Rom 12 Dispensatores sumus mysteriorum cælestium. Ministri sumus, non ex æquo omnes, sed vnicuique, inquit,
1.Cor.3 sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Vnusquis-
Ibidem que igitur enitatur vt mercedem possit accipere secundum suum laborem. Dei enim sumus (vt A-
Ibidem postolus ait) cooperarij, Dei cultura, Dei ædificatio.
Luc.19. Beatus itaque ille qui tales fœnoris sui cernit vsuras.
1.Cor.3 Beatus & ille qui fructus sui operis intuetur. Beatus quoque qui superædificat supra fundamentum fidei, aurum & argentum, lapides pretiosos. Vos nobis estis omnia, qui hæc auditis & legitis. Vos fœneratores vsuræ: verbi vsuræ, non pecuniæ. Vos agricolæ redditus. Vos ædificatores, aurum, argentum, lapidesque pretiosos superædificantes. In vestris meritis sacerdotalis summa laboris est. In vestris animis fructus episco-
Psal.11. palis operis enitescit. In vestris profectibus, aurum Domini refulget, multiplicatur argentum, si eloquia diuina teneatis. Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Vos ergo facietis fœneratorem diuitem, agricolam fructuosum. Vos peritum probabitis architectum. Non arroganter dico, quia non tam mea sunt quam vestra quæ voueo. O si mihi liceat se-
1 Co 3. Mat.25 cure de vobis nunc temporis dicere: Domine, quinque talenta mihi dedisti, ecce alia quinque lucratus
2.Cor.4 sum, & ostendere vestrarum talenta pretiosa virtutum. Habemus enim thesaurum in vasis fictilibus. G
C Hæc sunt talenta quæ iubet Dominus spiritaliter fœnerari. Aut duo æra noui & veteris testamenti, quæ spoliato illi à latronibus Samaritanus ille euangelicus ad curanda vulnera dereliquit. Neque ego fratres voti auarus ideo hæc opto, vt supra multa constituar. Sat est mihi præmium de vestro profectu. Vtinam non
Luc.10. Mat.25 indignus eo inueniar quod accepi: ea quæ sunt me maiora melioribus tribuenda, non exigo. Licet soleas Domine dicere: Volo autem & huic nouissimo dare, sicut & tibi. Accipiat potestatem supra decem ciuitates qui
Mat.20 meretur. Sit ille talis quasi Moyses, qui legis decem verba conscripsit. Sit ille Iesus Naue, qui subegit quin-
Luc.19. que reges, & Gabaonitas in deditionem accepit, vt esset typus venturum eius nominis virum, cuius impe-
Deut.4 Iosue 10 rio corporales omnes deliciæ vincerentur, conuerterentur gentes vt fidem Iesu Christi magis quam pristina studia sua & vota sequerentur. Sit ille Dauid, cui occurrerunt psallentes iuuenculæ, dicentes: Saul trium-
1.Reg. 18. phauit in millibus, Dauid in decem millibus. Mihi sat est, si non in exteriores tenebras extrudar, quem-
Mat.25 admodum ille qui commissum sibi talentum in terra quadam suæ carnis abscondit: sicut principes synagogæ, cæterique principes Iudæorum, qui credita sibi eloquia Dei, humo quadam sui corporis occuparunt, delicijs-
Rom.3. que carnis intenti, quasi in quandam exaltati cordis foueam fœnus cæleste merserunt. Nos igitur non intra latibula carnis absconditam Domini teneamus pecuniam, vel minam illam in sudario reponamus: sed tamquam
Luc.19. boni nummularij cum sudore quodam mentis & corporis æquo & parato semper libremus affectu, vt prope sit
Rom 10 verbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc verbum Dei pretiosum est talentum quo redimeris. Hæc est pecunia per
Deu 30 mensas animarum sæpe cernenda, vt frequenter agitando in omnem terram bonorum sonus possit exire num- H
Psal 18 Ioan.17 morum, per quem vita paretur æterna. Hæc est autem vita æterna, quam largiris omnipotens pater, vt
D cognoscamus te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Filium à patre non separari.

VNDE aduertant Ariani quam impij sint, qui de spe nostra & voto nobis faciunt quæstiones. Et quoniam hic præcæteris vociferari solent, dicentes: *separatum à solo & vero Deo Christum; intellectus impios pro nostris viribus confitemus.* Hoc enim loco magis intelligere debent, quod hæc vtilitas, hæc merces est perfectæ virtutis, hoc diuinum & incomparabile munus, vt co- Ibid. Ioan.14
gnoscamus cum patre Christum, nec separemus à patre filium, sicut scriptura non separat. Namque hoc magis ad vnitatem, quam ad distantiam diuinæ proficit potestatis, quod idem præmium, vnum honorem nobis dat patris filijque cognitio, quem mercedem habere non poterit, nisi qui & patrem cognouerit & filium. Sicut enim patris, ita filij cognitio vitam acquirit æternam. Itaque sicut in principio statim ver-

A

[Ioan. 1.] [Ioan. 17] bum cum Deo patre pia confessione iunxit Euangelista, dicens: *Et verbum erat apud Deum*: ita & hic scribendo verba Domini: *Vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*: coniunctione illa, & patrem vtique copulauit, & filium, vt Christum verum Deum à maiestate patris nemo secernat. Nomquam enim coniunctio separat. Et ideo dicendo: *Vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*; & Sabellianos interfecit, & Iudæos exclusit: eos vtique, qui audirent loquentem: ne aut illi eundem patrem putarent esse quem filium, si non addidisset & Christum: aut isti a patre filium separarent. Quæro autem cur non putes subaudiendum, & ex superioribus colligendum, vt quod præmisit, solum verum Deum patrem, subaudiamus etiam Iesum Christum solum verum Deum? [1. Cor. 5.] Exprimendum enim aliter non fuit, ne duos deos dicere videretur. Nam neque duos dicimus deos, & eiusdem cum patre diuinitatis filium confitemur. Itaque quæramus qua ratione diuinitatis hic putent factam esse distantiam: vtrum Deum negent Christum? Sed negare non possunt. An

B

verum Deum negent eum? Sed dicant, si verum negant, vtrum falsum, an nuncupatiuum Deum iudicent. Nam secundum scripturas, aut verus Deus est, aut tantummodo nuncupatiuus, aut falsus. Verus vt pater, nuncupatiuus vt sancti, falsus vt dæmones atque simulachra. Dicant igitur qua filium Dei confessione designent, vtrum falso præreptum Dei nomen, an vero quasi nuncupatiuo inspirationem tantum diuinitatis inesse arbitrentur. Falso præreptum nomen non puto quod dicant vt apertiore se crimine impietatis inuoluant, ne vt dæmonijs & simulachris, ita etiam Christo falso Dei inditum nomen insinuando se prodant. Sin autem ideo dictum putant [Ioan 10] Deum, quod inspirationem diuinitatis habuit, sicut & multi sancti viri (eos enim scriptura deos dixit, ad quos sermo fiebat Dei) ergo non vltra homines eum præferunt, sed comparandum hominibus arbitrantur, vt hoc enim putent esse quod hominibus ipse donauit, dicens ad Moysen: [Exo. 7.] *Posui te in Deum Pharaoni*. Vnde & in Psalmo dictum est: [Ps. 81.] *Ego dixi, dij estis*. Et hanc tamen sacrilegorum opinionem Paulus excludit, qui ait: Nam etsi sunt

C

[1. Cor 8] qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra. Non dixit, sunt dij, sed si sunt qui dicantur. [Heb 13.] Christus autem, sicut scriptum est, *heri & hodie ipse est*. Est, inquit, hoc est, non solum nomine, sed etiam veritate. Et bene scriptum est: *Heri & hodie ipse est*, vt Arij impietas adstruendi sacrilegij locum inuenire non posset. Qui eum legeret in Psalmo dicentem filio patrem: [Ps. 2.] *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: adnotauit hodie non heri, ad æternitatem diuinæ generationis referens quod de carnis assumptione memoratum est, sicut Paulus in actibus Apostolorum ait: *Et nos vobis adnuntiamus, quæ ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimpleuit filijs illorum, resuscitans Iesum Christum*, sicut scriptum est in Psalmo secundo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Sancto igitur spiritu replenus Apostolus vt illam [Act. 13.] elideret scæuitatem ait: *Heri & hodie ipse est & in secula*. Heri propter æternitatem, hodie propter corporis susceptionem. [Heb 13.] Est ergo Christus, & est semper. Qui enim est, semper est. Christus autem semper est, de quo dicit Moyses: [Exod. 3] *Qui est, misit me*. Erat vtique Gabriel, erat Raphael, erant angeli, sed semper esse qui aliquando non fuerint, ne

D

quaquam pari ratione dicuntur. In Christo autem (sicut legimus) non fuit, & non, sed est in illo non fuit: vnde vere Dei filius est esse, qui semper est. [2. Cor. 1] Ergo si & nuncupatiuum Deum non audent dicere, & falsum eũ dicere maioris est pietatis: testat vt Deus verus sit, veri patris non dissimilis, sed æqualis. [Rom 9] [Ioan. 17] Qui cum & iustificet & sanctificet quos velit, non foris assumens, sed in se habens sanctificandi potestatem, quomodo non est verus Deus? Nam Apostolus cum vtique verum Deum dixit, qui naturaliter verus Deus esset, sicut habes: [Gal 4.] *Qui a tunc*, inquit, *nescientes Deum, seruistis his qui natura non erant dij*: hoc est, qui veri dij esse non poterant, quibus hoc naturaliter minime suppetebat. [Ioan 1] Verum copiose iam verum Deum Christum in superioribus libris, scripturarum lectionibus approbauimus. Ergo si Chri-

E

stus (vt edoctum est) Deus verus est, quærantur qua ratione, cum solum verum Deum patrem legant, à patre filium cupiunt separare. Si dicunt quod verus Deus solus pater est, negare non possunt quod & filius solus Deus veritas est, quia Christus veritas est. Numquid veritas vero minor est, cum secundum appellationem nominum, verus plerumque a veritate dicatur, sapiens à sapientia, iustus à iustitia? Hoc nos inter patrem non sentimus & filium: quia & patri nihil deest, quia pater est verax: & filius quia veritas est, æqualis est vero. [Ioan. 5.] Vt sciant autem cum solum legunt nequaquam esse à patre filium [Ioan. 14] separandum meminerint in prophetis à Deo dictum: [Esa. 44] *Ego extendi cælum solus*. [1 Cor. 1] Et vtique non extendit sine filio [Prou. 8.] pater. Ipse enim filius qui sapientia Dei est, dixit: [Heb. 1.] *Quando parabat cælos, cum ipso aderam*. [Prou. 8] Et Paulus de filio dictum esse confirmat: *Initio terram tu fundasti Domine, & opera manuum tuarum sunt cæli*. Siue ergo filius cœlum fecit, sicut & Apostolus voluit intelligi, & ipse vtique non sine patre cœlum solus extendit, siue vt in Prouerbijs habes: *Deus in sapientia fundauit terram, parauit autem cælos in intellectu*, ostenditur quod nec pater solus sine

F

filio cœlos fecit, nec sine patre filius: & tamen qui cœlum extendit, solus dicitur. Quam vero id de filio aperte intelligendum sit, quod solus appelletur, etsi numquam inscio patre aliquid fecisse credatur, etiam alibi habes, vbi scriptum est: *Extendens cælum solus, & ambulans quasi in pauimento super mare*. [Iob 9.] Namque Euangelium Domini docuit nos, quod in mari non pater, sed filius ambulauit, quando Petrus rogauit eum, dicens: *Domine iube me venire ad te*. [Mat 14] Sed etiam prophetia ipsa documento est. Sanctus enim Iob aduentum Domini prophetabat, de quo vere dixit, quod magnum cetum erat debellaturus, & factum est. [Iob 9.] [Esa 27.] Nam feralem illum cetum, Zabulum scilicet, vltimis temporibus venerabili corporis sui passione prostratum percussit & afflixit. Est ergo solus & verus Deus, filius. Hæc enim & filio prærogatiua defertur. De nullo enim qui creatus est, proprie dici potest quod solus est. Nam cui inest communitas creaturæ, quemadmodum quasi solus potest à cæteris separari? Itaque homo rationabilis videtur inter omnia terrena ani-

G

malia, sed tamen nõ est solus rationabilis. Scimus enim rationabilia esse & cœlestia opera Dei, angelos & archangelos rationabiles confitemur. Si ergo angeli rationabiles non vtique solus rationabilis homo dicitur. Sed dicũt solum dici posse solem, quia sol alter non est. [Gen. 1.] Sed & ipse sol habet communia multa cum stellis, quod percurrit [Psa. 103] cœlum, quod æthereæ illius cælestisque substantiæ est, [Ps. 148.] quod creatura est, quod inter omnia Dei opera connumeratur, quod cum omnibus Deo seruit, cum omnibus benedicit Deum, cum omnibus laudat. Non ergo solus proprie dicitur, quia nec à ceteris separatur. Itaque cum patris & filij spiritusque sancti diuinitati, quę sola nõ inter omnia, sed super omnia est, nulla possit creatura conferri (vt de Spiritu interim assertio reseruetur) sicut pater dicitur solus Deus verus, cui nihil commune cum ceteris, [Colos. 1.] Ita etiam solus est filius imago veri Dei, solus dextera [1. Cor. 1] patris, solus virtus Dei atque sapientia. [Ioan. 5.] Solus ergo filius facit sicut & pater, quia scriptum est: [Ibidem] *Quæcunque facit ipse, hæc & filius similiter facit*. Cum enim vnum o-

H

pus sit patris & filij, bene de patre & filio dicitur, quod Deus solus operatus est: vnde etiam cum creatorem dicimus, & patrem & filium confitemur. Nam vtique cum Paulus diceret: [Rom 1.] *Qui seruierunt creaturæ potius quam creatori*: [1 Cor. 8] *nec patrem creatorem negauit ex quo omnia hæc, nec filium per quem omnia*. [1 Tim. 6.] A quo alienum vtique non videtur quod scriptum est: *Qui solus habet immortalitatem*. [Ioan 5.] Quomodo enim immortalitatem non habet, qui vitam habet in semetipso? Habet vtique in natura, habet in substãtia, & habet non per gratiam temporalem, sed per sempiternam diuinitatem. habet non ex dono quasi seruus, sed ex generationis proprietate quasi filius coæternus. Et habet sicut pater. [Ibidem] Sicut enim pater habet vitam in semetipso, ita & filio dedit vitã habere in semetipso: sicut habet, inquit, sic dedit. [Sup lib. 4 ca. 8] Didicisti supra quemadmodum dederit, ne putares esse gratiæ largitatem, vbi generationis arcanũ est. Cum ergo

inter

A inter patrem & filium vitæ nulla distantia sit, quemadmo-
dum quod immortalitatem solus habeat pater, filius nō
1.Tī 6. habeat, æstimari potest? Vnde intelligant nec hoc loco à
solo vero Deo patre filium separandum, quia probare nō
possunt, quod solus & verus Deus filius non sit, cum præ-
sertim & hic aut subaudiatur (vt diximus) & Christum so-
lum verum Deum esse: aut certe aliud ad diuinitatem pa-
Ioan.17 tris & filij, aliud ad incarnationem Christi relatum intel-
ligendum sit, quia non est perfecta cognitio, nisi quæ &
secundum æternitatem vnigenitum Deum verum Dei fi-
lium Iesum Christum, & secundum carnem generatum
1.Ioā 4 ex Virgine confitetur. Quod alibi hic ipse Euangelista
nos docuit, dicens: *Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum*
in carne venisse, de Deo est. Denique quam non alienum sit et-
iam incarnationis hoc loco intelligere sacramentum, do-
Ioan.17 cet nos ipsius series lectionis. Sic enim habes: *Pater venit*
hora, clarifica filium tuum: vtique cum & horam venisse cō-
memoret, & clarificari petat, quomodo nisi secundū car-
nis assumptionem locutum eum conuenit æstimari? Nā
nec vlla sibi temporum præscripta momēta diuinitas ha-
B bet, nec clarificatione indiget lumen æternum. Ergo in
solo vero Deo patre, & filium Dei solum verum secundū
diuinitatis intelligimus vnitatem, & in Iesu Christi no-
mine, quod ex Virgine natus accepit incarnationis agno-
scimus sacramentum. Quod si cum solum verum Deum
patrem legunt, filium cupiunt separare, ergo cum de filij
incarnatione legunt: Hic est lapis qui reprobatus est a
vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli. & infra:
Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo
oporteat nos saluos fieri, patrem existimant ab impertiē-
dæ nobis salutis beneficio separandum. Sed neque sine
Act. 4. patre salus, neque vita æterna sine filio. Sed asserunt Aria-
Ibid. ni: Si solum verum Deum sicut patrem, ita & filium dici-
tis, & vnius substantiæ patrem & filium confitemini: non
vnum Deum, sed duos deos indicitis: quia qui vnius sub-
stantiæ sunt, non vnus Deus, sed duo dij videntur: sicut
duo homines, aut duæ oues, pluresque dicuntur: homo
autem & ouis, nec duo homines dicuntur, nec duæ oues,
sed vnus homo, & vna ouis. Hæc Ariani dicunt, & hac dis-
putatione versuta simpliciores capere nituntur. Tamen si
C legamus scripturas diuinas, inueniemus pluralitatem
magis in ea cadere, quæ diuersæ discretæque substantiæ
sunt, hoc est, ἑτερούσια. Idque in Salomonis libris habe-
Prouer. 30. mus expressum, eo loco scilicet in quo dicit: *Tria sunt im-*
possibilia scire, & quartum non cognosco. Vestigia aquilæ volantis,
& viam serpentis supra petram, & semitas nauis nauigantis, &
vias viri in iuuentute. Vtique aquila & nauis & serpens vnius
non sunt generis atque naturæ, sed differentis discretæq;
substantiæ, & tamen tria sunt. Contra se igitur sua esse in-
telligant argumenta testimoniis scripturarum. Itaque di-
cendo, patris & filij discretam esse substantiam, differen-
temque deitatem, duos vtique ipsi deos asserunt. Nos au-
tem cum & patrem confitemur, & filium asserendo: tamē
Ps.117. vnius esse deitatis non duos deos, sed vnum Deum dici-
mus. Et hoc Dominicis eloquiis approbamus: quia vbi
plures sunt, ibi aut naturæ aut voluntatum & operationū
est differentia. Denique vt suis sibi testimoniis reuincan-
tur, duo homines dicuntur, quia vnius naturæ sint iure
nascendi, tamen & tempore & cogitatione & opere &
loco distant, & ideo non potest vnus homo dici in signifi-
D catione & numero duorum, quia non est vnitas, vbi est di-
uersitas: vnus autem Deus dicitur, & patris & filij ac spiri-
tus sancti gloria & plenitudo signatur. Denique tanta ve-
ritas vnitatis est, vt etiam quādo natura sola generationis
aut carnis significatur humanæ, & vnus homo de multis
dicatur, sic habes: *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat*
mihi homo. id est, non vna persona hominis, sed vna caro &
Ibid. vna fragilitas generationis humanæ. Et addidit: *Bonum est*
Ibid. *sperare in Domino, quam sperare in homine.* Nec hic vtique spe-
cialem hominem, sed generalem conditionem designa-
uit. Denique statim subiecit de pluribus: *Bonum est confide-*
re in Domino, quam confidere in principibus. Sed vbi homo dici-
tur, naturæ interdum, vt supra diximus, communis inter
omnes vnitas significatur: vbi principes, variarum
quædam differentia potestatum est. Sed inter homines
aut in hominibus vnius alicuius rei vnitas est, aut carita- E
tis aut cupiditatis, aut carnis, aut deuotionis & fidei. Ge-
neralis autem vnitas, & quæ in se secundum diuinitatis
gloriam complectatur omnia, solius est patris & filij &
spiritus sancti. Vnde & Dominus cum diuersitatem in-
ter se hominum designaret, qui nihil habent inter se
quod possit ad vnitatem indiuiduæ substantiæ pertine-
re: In lege vestra, inquit, scriptum est, quod duorum Ioan. 8.
hominum testimonium verum est. Et cum præmisis-
set, Duorum hominum testimonium verum est, vbi ve-
nit ad suum & patris testimonium, non dixit, Verum est Ibidem
testimonium nostrum, quia duorum deorum testimo- Ibid.
nium est: *sed ego*, inquit, *sum qui testimonium perhibeo de me*
ipso, & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Suprà
quoque similiter ait: *Et si iudico ego, iudicium meum ve-*
rum est, quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Itaque
& infra & supra & patrem signauit & filium, nec plura-
litatem admiscuit, nec diuinæ vnitatem substantiæ se-
parauit. Euidens est igitur, quia quod vnius est substan- Lib 1. sen dist. 23 §. id sufficiēter.
tiæ separari non potest, etiam si non sit singularitatis,
sed vnitatis. Singularitatem hanc dico, quæ Græce
μονότης dicitur. Singularitas ad personam pertinet, v-
nitas ad naturam. Ea vero quæ diuersæ substantiæ sunt, F
non solum vnum, sed etiam plura dici solere, licet
iam ex prophetico claruerit testimonio, expressius
tamen ipse Apostolus declarauit, dicens: *Nam etsi* 1.Cor.8
sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra. Vides igitur quod
hi qui ex diuersis substantiis sunt, & non ex vnius ve-
ritate naturæ, dij appellantur? Pater autem & filius Ibid.
quia vnius substantiæ sunt, non duo dij, sed vnus Deus. Ibid
Pater ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus Christus per quem o-
mnia. Vnus, inquit, *Deus pater, & vnus Dominus Iesus.* Et
supra: *Vnus Deus, non duo.* Et infra: *Vnus Dominus, &*
non duo. Pluralitas ergo excluditur, non vnitas seque- Sup. li. 2. ca. 4.
stratur. Sed quemadmodum cum legimus Dominum
Iesum, nec patrem (vt supra diximus) a dominationis iu-
re secernimus, quod ei commune cum filio est: ita
cum legimus solum verum Deum patrem, nec filium à G
solius veri Dei iure possumus separare, quod ei commu-
ne cum patre est. Aut dicant quid aliud sentiant, quid-
ue arbitrentur cum legimus: *Dominum Deum tuum adora-* Mat. 4.
bis, & illi soli seruies: vtrum Christum non adorandum, Mat 15
& Christo non existiment seruiendum? Quod si illa quæ Rom 1.
adorauit eum Chananæa impetrare meruit quod popos- Gal 1.
cit, & Paulus Apostolus, qui seruum se Christi prima
scriptorum suorum præfatione profitetur, Apostolus se
meruit, non ab hominibus neque per hominem, sed
per Iesum Christum: dicant quid arbitrentur sequen-
dum: vtrum cum Ario malint sibi societatem esse per-
fidiæ, vt solum & verum Deum Christum negando, osten-
dant quod nec adorandum eum, nec seruiendum ei iudi-
cent: an vero consortium malint habere cum Paulo, qui Phil 2.
seruiendo atque adorando etiam Christum, vtique solum
verum Deum voce affectuque non diffitebatur, quē pio
seruitio fatebatur.

Quomodo intelligi debeat quod Christus dixit: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus. & illud: Sedere ad dexteram vel sinistram, non est meum dare vobis.

H

CAP. II.

QVod si quis dicat, quoniam Deum patrem adoret & Ioan 4.
filius, quia scriptum est: *Vos adoratis quod nescitis, nos*
adoramus quod scimus, consideret quando & apud quem, &
cuius suscepto loquatur affectu. Denique & in superio-
ribus non immerito præmissum est, quod Iesus fatigatus Ibid.
ex itinere sedebat, & à Samaritana bibere postulabat, quia
secundum carnem hominis loquebatur. Nam secundum
diuinitatem nec fatigari poterat nec sitire. Deinde cum
Samaritana quasi Iudæum appellaret, & prophetam pu-
taret, quasi Iudæus qui mysteria legis doceret, respondit:
Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus. Nos, in-
quit: hoc est, se hominibus copulauit. Quomodo autem,

A nisi secundum carnem hominibus copulatur? Et vt ostenderet quod secundum incarnationem responderat, addidit: *Ibid.* Quia salus ex Iudæis est. Sed statim post hoc sequestrauit hominis affectum, dicens: *Ibid.* *Veniet hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem.* Non dixit, Adorabimus. *Mat. 28* Quod vtique dixisset, si consortium nostri subiret obsequij. Verum cum legerimus, quod Maria adorauit eum, intelligere debemus quod non potest per eandem naturam & adorare quasi seruus & adorari quasi Dominus: sed potius quod vt homo inter homines adorare dicitur, & *Ioan. 4* quasi Dominus à famulis adoratur. Multa ergo secundum *Mat. 4. Mat. 27* incarnationis legimus & credimus sacramenta, sed in ipsa naturæ humanæ affectione, maiestatem licet spectare *Ibid. Mat. 14* diuinam. Fatigatur ex itinere Iesus, vt reficiat fatigatos: *Mat. 27* petit bibere, sitientibus potum spiritalem daturus: esurit, *Mat. 1.* cibum salutis esurientibus traditurus: moritur, viuificaturus: *Mar. 15* sepelitur, resurrecturus: tremulo pendet in ligno, cō- *Ioan. 4* firmaturus trementes: cœlum caligine obducit, vt illumi- *Mat. 20* net terras tremefacit, vt solidet: maria conturbat, vt muniget: reserat tumulos mortuorum, vt ostendat domicilia B esse viuorum: creatur ex Virgine, vt ex Deo natus esse credatur: nescire se simulat, vt scire faciat nescientes: adorare quasi Iudæus dicitur, vt quasi verus Deus filius adoretur. *Quomodo*, inquiunt, *filius Dei, solus verus Deus potest esse similis patri, cum ipse dixerit filiis Zebedæi: Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo?* Hoc igitur vestrū diuinæ, vt vultis, inæqualitatis est argumentum: cum in eo magis venerari Domini clementiam, adorare gratiam deberetis: si tamen virtutis atque sapientiæ Dei profunda secreta possetis aduertere. Considerate enim quæ cum filiis & pro filiis petat: mater est vtique, cui pro filiorum honore sollicitæ immoderatior quidem, sed tamen ignoscenda mensura votorum est. Atque mater ætate longæua, studio religiosa, solatio destituta, quæ tunc temporis quando vel iuuanda vel alenda foret validæ prolis auxilio, abesse sibi liberos patiebatur, & voluptati suæ, mercedem *Mat. 4* sequentium Christum prætulerat filiorum. *Qui prima voce vocati a Domino* (vt legimus) *relictis retibus & patre sequuti sunt eum.* Hæc igitur studio maternæ sedulitatis indulgentior, *Mat. 20* obsecrabat Saluatorem, dicens: *Vt sedeant hi duo filij mei, ad* C *dexteram tuam, & alter ad sinistram in regno tuo.* Etsi error, pietatis tamen error est, nesciunt enim materna viscera patientiam: etsi voti auara, tamen venerabilis cupiditas, quæ non pecuniæ est auida, sed gratiæ. Nec inuerecunda petitio, quæ non sibi sed liberis consulebat. Matrem considerate, matrem cogitate. Sed nihil mirum si vilis vobis videtur circa filios affectus parentum, qui etiam omnipotentis patris vilem putatis esse circa vnigenitum filium charitatem. Dominus cœli atque terrarum verecundabatur (vt secundum assumptionem carnis & virtutes animæ *Luc 9.* loquar) & vt ipsius verbo vtar, confundebatur, matri pro filiis postulanti etiam suæ sedis consortium denegare: vos æterni Dei filium proprium, interdum pro ministerio stare contendins, interdum famulatorium, hoc est, *Act. 7* non ex maiestatis vnitate, sed ex patris præceptione vultis *Mat. 21* eius esse concessum, & negatis hoc Deo vero Dei filio, *Mat. 20* quod ille hominibus aperte noluit denegare. Considerabat enim matris dilectionem, quæ filiorum mercede grandæuam solabatur senectam, & desiderijs licet fessa maternis, charissimorum pignorū tolerabat absentiam. Consi- D derate etiam fœminam, hoc est, sexum fragiliorem, quem Dominus propria nondum confirmauerat passione. Considerate, inquam, Euæ illius primæ mulieris hæredem, transfusa in omnes immoderatæ cupiditatis successione labentem, quam Dominus adhuc proprio sanguine non redemerat, nondum insitam affectibus omnium immodici contra fas honoris appetentiam, suo Christus cruore diluerat. Hereditario igitur mulier delinquebat errore. Et quid mirum si mater pro filiorum suorum (quod est tolerabilius quam oro se (quando etiam Apostoli ipsi inter se (sicut legimus) de sui prelatione certabant? Non debuit igitur medicus omnium destitutam matrem, & ægram ad- *Luc. 22* huc mentem, pudoris conuicio sauciare, ne postulato sibi superbius denegato quasi immoderatæ petitionis dam- E nata, mœreret. Denique Dominus qui honorandam sciret esse pietatem, non mulieri, sed filiis eius respondit, dicens: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?* Dicentibus autem illis: Possumus, ait illis Iesus: *Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram non est* *Mat. 20* *meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo.* Quam pa- *Ibidem* tiens & clemens Dominus, quam alta sapientia & bona charitas? Volens enim ostendere quod non perfunctoriā rem aliquam discipuli postularent, sed eam quam impetrare non possent, prærogatiuam eis paternæ honorificentiæ reseruauit, non metuens, ne quid iuri proprio derogaret, *qui non rapinam arbitratum est esse se æqualem Deo*: simul diligens discipulos (quia sicut habes, vsque in finem dilexit *Phil. 2* *Ioan. 13* eos) noluit quos diligeret, videri quod peterent denegasse, sanctus & bonus Dominus, qui mallet aliquid diminulare de iure, quam de charitate deponere. *Charitas enim patiens est, benigna est, non æmulatur, non inflatur, non quærit quæ sua sunt.* Denique vt agnoscatis non infirmitatis, sed indulgentiæ esse quod dixit: *Non est meum dare vobis*, vbi sine matre fi- *1. Cor. 13.* lij Zebedæi rogāt, nihil de patre dixit. Sic enim habes: *Nō* *Mat. 20* *est meū dare vobis, sed quib. paratū est.* Ita Marcus Euāgelista po- *Mar. 10* suit. Vbi vero mater pro filiis rogat, hoc est secundū Matth. *Mat. 20* *Nō est*, inquit, *meū dare vobis, sed quib. paratū est a patre meo.* Hic F addidit, *A patre meo*, quia maiorē indulgētiā maternus poscebat affectus. Quod si putāt, dicēdo, *Quibus paratū est a patre meo*, q aut patri plus tribuit, aut sibi aliquid derogauit, dicant vtrum & illic putent patri aliquid derogatum, quia dixit in Euangelio filius de patre: *Pater non iudicat quemquam.* Quod si sacrilegum putamus dicere quod pater ita iudicium detulit filio, vt ipse non habeat (habet enim, nec potest amittere quod habet naturaliter diuina maie- *Ioan. 5.* stas) sacrilegum vtique æstimare debemus, quod non potest filius dare quidquid aut homines mereri possunt, aut quæuis accipere creatura, præsertim cum ipse dixerit: *Ioan. 14* *Ego ad patrem vado, & quodcumque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Si enim quod pater dare potest, filius non potest, mentita est ergo veritas. Non enim potest facere quidquid in nomine eius pater fuerit obsecratus. Nec enim ideo dixit: *Quibus paratum est a patre meo*, vt tantum- *Mat. 20* modo à patre poscant. Nam omnia quæcumque a patre fuerint postulata, sed donare memorauit. Denique non G dixit: *Quodcumque a me petieritis, hoc faciam, sed quodcumque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Quæro nunc, vtrum *Ioan. 14* possibile aliquid humanæ conditionis, aut alicui creaturæ, an impossibile putent à Zebedæi coniuge & filiis postulatum. Si possibile, quomodo ad sinistram suam vel ad dexteram impertiendæ Apostolis sedis non habuit potestatem, qui omnia fecit esse cum non erant? Aut *quomodo non poterat iudicare de meritis hominum, cui pater dedit omne iudicium?* Notum est quemadmodum dederit. Nam quomodo *Ioan. 5.* quasi indigēs accepit filius, *qui omnia creauit ex nihilo?* Quo- *Ibid.* rum igitur naturas fecerat, eorum iudicium nō habebat? *Dedit autem filio pater omne iudicium, vt omnes*, inquit, *honorificent filium, sicut honorificant patrem.* Non igitur potentia filij, sed cognitio nostra proficit. Neque aliquid ad substantiam eius accedit, sed ad nostram vtilitatem quod à nobis cognoscitur: vt cognoscendo Dei filium, vitam habeamus *Ioan. 17* æternam. Cum autem in cognitione filij Dei honor illius, noster autem non illius sit profectus, si quis putat quod Dei virtus illo honore cumulatur, necesse est etiam Deū H patrē credat posse cumulari, quod & ipse per cognitionē nostram clarificatur sicut filius, iuxta quod scriptum est, *Ibidem* dicente filio: *Ego te clarificaui super terram.* Ergo si possibile aliquid erat quod petebatur, in potestate vtique filij fuit. Sed tamen ostendant qui possibile putant, qui de hominibus aut ceteris creaturis, aut ad dexteram aut ad sinistrā Dei sedeat. Pater enim dicit filio: *Sede ad dexteram meam.* I- *Ps. 109.* taque si quis ad dexterā filio sedet inter ipsū vtiq; & patrē (vt humano vsu loquamur) filius medius reperitur. Non ergo possibile homini aliquid petebatur, sed noluit dicere, quod homines sedere locū non possent. Si quidē diuinam suam gloriam celare priusquam resurgeret, nō diuulgare cupiebat. Nam & supra cū inter famulos suos Moy- *Mat. 17* sē & Eliā apparuisset in gloria, monuerat discipulos ne cui dicerent quod vidissent. Itaque si possibile non erat ho-

A numibus vel creaturis cæteris hoc mereri, non debet videri filius minus posse quia non dedit Apostolis, quod nec pater hominibus vel creaturis dedit. Aut dicant cui horum dederit pater. Non vtique angelis, de quibus scriptura dicit, (Apoc. 7) *quod omnes angeli stabant in circuitu sedis.* Denique (Luc. 1.) & Gabriel se stare dixit, sicut habes: *Ego sum Gabriel, qui adsto ante Deum.* Non ergo angelis, non senioribus qui adorant sedentem. Illi enim non super sedem maiestatis sedēt sed (vt dixit scriptura) in circuitu sedis. Sedes enim aliæ viginti & quatuor sunt, vt habes in Apocalypsi Ioannis: (Apoc. 4) *Et super sedem viginti quatuor seniores sedentes.* In Euangelio quoque (Mat. 19) ipse Dominus dicit: *Cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Non ergo sedis suæ dixit Apostolis dari posse consortium, sed alias illas sedes esse duodecim, quas tamen non pro corporali consessu, sed pro successu spiritalis gratiæ æstimare debemus. Denique in libro Regnorū (3. Reg. 22.) dixit Michæas propheta: *Vidi Dominum Deum Israel sedentem super thronum suum, & omnis militia cœli stabat circa eum ad dexteram eius & ad sinistram.* Quomodo igitur stantibus angelis B ad dexteram vel ad sinistram Domini Dei, stante omni militia cœli, sedebunt homines ad dexteram Dei vel ad sinistram, quibus pro virtutis præmio angelorum similitudo promittitur, sicut Dominus dicit: (Mat. 22) *Erunt sicut angeli in cœlo?* Sicut angeli, inquit, non plus quam angeli. Si ergo nihil plus dedit pater quam filius, nihil vtique minus dedit filius quam pater: Nihil igitur minus filius potest quam pater. Ponite tamen possibile impetratu hominibus quod posceretur. Quid est quod ait: (Mat. 20) *Sedere autē ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis?* Quid est meum? Supra dixit: (Ibid.) *Calicem quidem meum bibetis.* & infra posuit: *Non est meum dare vobis.* & supra meum, & infra meum dixit, nec immutauit. Ergo superiora docent propter quid dixerit meum. Rogatus enim a muliere quasi homo, vt ad dexteram vel ad sinistram suam filios eius sedere pateretur, quia illa quasi hominem rogauerat, & Dominus quasi tantummodo homo de sua passione respondit: (Ibid.) *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Itaque quia secundum carnem de passione sui corporis loquebatur demonstrare voluit, quod secundum carnem quidem subeundę passionis nobis exemplum ac similitudinem derelinqueret, C secundum humanam autem conditionem, sedis supernæ consortia non donaret. Hoc est enim quod dixit, (Ioan. 7.) *Non est meum.* Sicut alibi: *Mea doctrina non est mea.* non est enim, inquit, secundum carnem mea: quia quæ diuina sunt, non (Mat. 10) sunt carnis eloquia. Indulgentiam autem suam circa discipulos quos diligeret, quam expresse reuelauit, præmittēs: *Calicem quidem meum bibetis.* Etenim quia non debebat id dare quod petierāt, aliud proposuit, vt prius commemoraret quid iis tribueret, quam quid negaret: quo magis æquitatem sibi petitionis, quam studium Dominicæ liberalitatis intelligerent defuisse. Calicem quidem, inquit, meum bibetis, hoc est, passionem quidem quæ carnis meæ est, non negabo. Quod enim humanæ assumptionis habeo, potestis imitari: donaui vobis victoriam passionis, hæreditatem crucis. (Ibid.) *Sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis.* Non dixit: *Non est meum dare, sed non est meum dare vobis*: non sibi potestatem deesse asserens, sed meritum creaturis. Accipe aliter: *Non est meum dare vobis.* *Quod est, non est meum, qui veni humilitatem docere. non* (Ibid.) *est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare: non est meum, qui* D *iustitiam seruo, non gratiam.* Denique ad patrem referens, addidit: *Quibus paratum est*; vt ostenderet patrem quoque (Act. 10. Rom. 8.) non petitionibus deferre solere, sed meritis, quia *Deus personarum acceptor non est.* Vnde & Apostolus ait: Quos præsciuit, & prædestinauit. Non enim ante prędestinauit, quā præsciret: sed quorum merita præsciuit, eorum præmia prædestinauit. Iure igitur reprehenditur mulier, quæ & impossibilia & speciali quodam priuilegio ab eo Domino postulauit, qui ea quæ sanctis iudicauit esse donanda, (Mat. 19) non duobus Apostolis, sed omnibus discipulis, etiam sine cuiusquam precatione, voluntaria sui largitate contulerit, sicut scriptum est: *Duodecim vos sedebitis super sedes, iudicantes* (Esai. 6) *duodecim tribus Israel.* Ergo etiā si possibile putemus postulatum fuisse, calumniæ locus non est: tamen cum legerim

E Seraphim stare, quomodo possum quod homines ad dexteram vel ad sinistram filio Dei sedeant, arbitrari? (Psal. 79) *Supra Cherubim Dominus sedet*, sicut habes: Qui sedes super Cherubim, appare. Quomodo Apostoli super Cherubim sedebunt? Et hoc tamen colligo non ex meo ingenio, sed ex Dominicæ vocis oraculo. (Ioan. 17) Ipse enim Dominus in posterioribus Apostolos commendans patri, ait: *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum.* Vtique si indicasset quod diuinam sedem pater hominibus daret, dixisset: Volo vt vbi ego sedeo, & illi sedeant mecum. Sed volo, inquit, vt sint mecum, non vt sedeant mecum: & vbi ego, nō quomodo ego. Deinde sequitur: (Ibid.) *Vt videant claritatem meā.* Nec hic dixit, Vt habeant claritatem meam, sed vt videāt. (Psal. 26 Mat. 5.) Seruus enim videt, dominus possidet. Sicut & Dauid docuit dicens: *Vt videam voluptatem Domini.* Et ipse Dominus in Euangelio reuelauit, dicens: *Beati mundo corde: ipsi enim Deum videbunt.* *Videbunt*, inquit, *non super Cherubim cum Deo* (Ioan. 14 1. Ioh. 2.) *sedebunt.* Desinant ergo viliora secundum diuinitatem æstimare de Dei filio, ne viliora quoque de patre æstiment. Qui enim male credident de filio Dei, non potest bene sentire de patre: qui male credident de spiritu, non F potest bene sentire de filio. Vbi enim vna dignitas, vna gloria, vna charitas, vna maiestas est, in commune derogatur quidquid in aliquo putaueris derogandum. Iam enim non erit plenitudo quam discernas & diuidas in aliquas portiones.

Vnitatem esse in Trinitate.

Cap. III.

(Ioan. 17) EXistunt tamen, Imperator Auguste, qui hanc diuinæ vnitatem substantiæ negare cupientes, extenuare studeant patris & filij charitatem, quia scriptum est: *Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti.* Quod cum dicunt quid aliud (Mat. 17) agunt, nisi inter Dei filium & homines æqualitatem quādam comparationis inducunt? Numquid sic diligi possunt à Deo homines quemadmodum filius in quo complacuit pater? Ille per se cōplacet, nos per ipsum. In quibus enim Deus filium suum ad imaginem suam cernit, eos per filium adsciscit in gratiam filiorum; vt quemadmodum per ima- G ginem ad imaginem sumus, sic per generationem filij in adoptionē vocemur. Alius igitur naturæ amor sempiternus, alius gratiæ. Aut si ex verbis faciunt quęstionem, quia (Rom. 8. Ioan. 17 Luc. 6 Mat. 5.) scriptum est: *Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti*; & comparationem factam putant: ergo & illud comparatiue dictum putant: *Estote misericordes, sicut & pater vester qui in cœlis est*, & alibi: *Estote perfecti, sicut & pater vester qui in cœlis est, perfectus est.* Quod si ille secundum plenitudinem maiestatis suæ perfectus est, nos autem perfecti secundum virtutis accidentis profectum: etiam filius diligitur a patre secundum semper manentis plenitudinem charitatis, in nobis autem charitatem Dei virtutis emeretur profectus. Vides igitur quam gratiam Deus dederit hominibus, & tu patris & filij vis soluere naturalem, & indiuiduam charitatem? & tu verba adhuc discutis, vbi vnitatem maiestatis (Ioan. 17) aduertis? Vide totum hunc locum, ex cuius affectu loquatur. Habes enim dicentem ipsum: Clarifica me pater claritate ea quam habui priusquam mundus esset apud te: & tamen vt scires magnum Deum & salutarem, & omni- (Ibid.) potentem Dei filium, indicium suæ maiestatis admiscuit, H dicendo: *Et mea omnia tua sunt, & tua mea.* Omnia habet, & (Rom. 8) tu missum esse ad iniuriam deriuas? Qui si secundum carnem non accipis missum, vt Apostolus dixit, & ex verbo simplici præiudicium struis, quo dicas inferiores à superioribus mitti solere, quid ad illa respōdes, quod filius ad homines missus est? Nam si minorem putas eum qui mittitur, eo videlicet à quo mittitur: dic quod & minor maiorem misit, & maiores ad minores missi sunt. Nam & (Tob. 9 Num. 22 Mat. 15 Mat. 21) Tobias Raphaelem misit, & angelus ad Balaam missus est & Dei filius ad Iudæos. Numquid ergo minor etiam Iudæis Dei filius ad quos mittebatur? De ipso enim scriptū est: *Nouissime autem misit eis filium suum, dicens: Verebuntur filiū meum.* Et vide quod ante seruos: postea filium nominauit, vt scias quod Dei filius vnigenitus secundum diuinitatis

A potentiam, nec nomen habet, nec consortium commune cum seruis: reuerendus mittitur, non cum famulis cōferendus. *Heb. 1.* *Luc. 23.* Et bene addidit, meum, vt non vnus de multis, nec degeneris naturæ, aut minoris alicuius potestatis, sed verus a vero, paternæ imago venisse substantiæ crederetur. Esto tamen, minor sit qui mittitur eo à quo mittitur, ergo & Pilato minor Christus, quoniam Pilatus misit eũ ad Herodem. Sed non præiudicat potestati scriptura, quæ missum à patre dicit, missum dicit a præside. Vnde si sobrie de Dei filio quæ digna sunt opinemur, ideo missum intelligere debemus, quod ex illo incomprehensibili inenarrabilique secreto maiestatis profundæ, dedit se comprehendendum pro captu nostro mentibus nostris Dei verbum, non solum cum se exinaniret, sed etiam cum habitaret in nobis, sicut scriptum est. *Quoniam inhabitabo in illis.* Denique & alibi habes quod Deus dixit: *Venite, descendamus & confundamus linguas eorum.* Non enim Deus de loco aliquando decedit, qui ait: *Ego cælum & terram compleo*: sed in eo descendere videtur, si nostros Dei verbum penetret affectus, sicut dixit Propheta: *Parate viam Domino, rectas facite semitas eius*: vt quemadmodum ipse promisit, veniens cũ

B patre, apud nos faciat mansionem. Euidēs est igitur quomodo veniat. Vnde & euidens est quomodo Dominum dicat, quem patrem nouit. Ait enim: *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ.* *Mat 11.* Ante patrem dixit sapientia suum, postea creaturæ dominum nuncupauit. Itaque dominatum non esse vbi vera progenies est, ipse Dominus ostendit in Euangelio suo, dicens: *Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis Iesus: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis? Et addidit: Si ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum.* *Ps 109* *Mat 22* *Ibid.* O quam caute. Propter Arianos enim in hoc etiam testimonio Dominus fidei prospexit. Non enim dixit: Vocat eum spiritus Dominum: sed quod Dauid dixit in spiritu: vt cuius secundum carnem filius est, Dauid scilicet, eius etiam secundum diuinitatem & Dominus & Deus crederetur. *Mat 11.* Vides igitur quod nomē pietatis & dominij discretum est. *Phil. 2.* Et bene Dominus suum quidem patrem, cæli autem & terræ dominum prædicauit, vt tu cum legis & patrem & dominum, intelligas patrem filij, & dominum

C *2 Cor 1* creaturæ. In alio prærogatiua naturæ est, in alio auctoritas potestatis. Formam enim serui accipiēs, eo vtique dominum vocat, quo seruitutem suscepit, æqualis in Dei forma, seruus in corporis, seruitus enim carnis, dominatus autem diuinitatis est. Vnde & Apostolus ait: *Deus Domini nostri Iesu Christi pater gloriæ*, hoc est, Deum assumptionis humanæ asserens, patrem autem gloriæ. Num enim duos filios habuit Deus, Christum & gloriam? Minime. Ergo si vnus Dei filius Christus, vtique Christus est gloria. Quid autem ei derogas qui patris gloria est? Si ergo & filius gloria est, & pater gloria, quia pater gloriæ, non potest aliud esse quam gloria, non diuisio gloriarum, sed vna est gloria. *1. Cor 9* *Psal. 110* *Mat 22* Itaque ad proprietatem naturæ gloria refertur, dominatus ad suscepti corporis seruitutem. Si enim caro etiam iusti animæ subdita est, sicut scriptum est: *Castigo corpus meũ, & seruituti redigo*, quanto magis subiecta est diuinitati, de qua dicitur: Quoniã vniuersa seruiunt ei? Vna autem quæstione & Sabellianos & Photinianos & Arianos Dominus exclusit. Nam cum Dominum dixisse Domino dicit, Sabellius excluditur, qui eundem patrem vult esse quem

D filium. Excluditur Photinus, qui secundum carnem iudicat, quia Dominus Dauid regis non poterat esse, nisi qui Deus est. *Deut 6* *Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Numquid contra legem propheta sentiret, qui sub lege regnaret? Excluditur Arius, qui filium sedere audit ad dexteram patris, vt si ex vsu argumentetur humano, ipse se perimat, & venenum sacrilegæ disputationis suæ in se refundat, vt dum inæqualitatem patris & filij ex consuetudine hominum interpretatur, in vtroque à vero deuius, eum præferat cui derogat, confessurus priorem quem audit ad dexteram. Excluditur etiam Manichæus. *Mat 20* Non enim negat esse se Dauid filium secundum carnem, vtpote qui clamantibus cæcis: *Iesu fili Dauid miserere nobis, & delectatus est fide, & stetit & curauit eos*: sed negat hoc suæ

esse æternitatis, si Dauid solus filius à perfidis nominetur. Nam filius Dei est contra Hebionem, filius Dauid est cōtra Manichæos: filius Dei est contra Photinum, filius Dauid est contra Marcionem: filius Dei est contra Paulum Samosatenum, filius Dauid est contra Valentinum: filius Dei est contra Arium atque Sabellium gentilis erroris heredes, Dominus Dauid est contra Iudæos, qui Dei filium in carne cernentes, hominem tantummodo impio furore credebāt. Sed ecclesiastica fide & Dei patris & Dauid idem atque vnus est filius: quia incarnationis Dei mysterium vniuersæ salus est creaturæ, secundum quod scriptum est: *Vt sine Deo pro omnibus gustaret mortem*: id est, quod creatura omnis sine passione aliqua diuinitatis, Dominici sanguinis redimenda sit pretio, sicut alibi habes: *Omnis creatura liberabitur a seruitute corruptionis.* *Heb. 2.* *Rom. 8.* Aliud est igitur secundum diuinam substantiam, aliud secũdum susceptionem carnis filium nominari. Nam & secundum generationem diuinam Deo patri æqualis est filius, & secundum susceptionem corporis, Deo patri seruus est: formam enim serui, inquit, accepit, vnus tamē atque idem est filius.

F Contra autem sancto patriarchæ Dauid secundum gloriã suam dominus est, secundum corporalis successionis seriem filius est, non deficiens à se, sed nostræ ius sibi adoptionis acquirens. *Phil. 2.* *Mat. 22* Nec solum ex genere Dauid seruitutē suscepit in persona hominis, sed etiam ex nomine, sicut habes: *Inueni Dauid seruum meum.* Et alibi: *Ecce ego mittam ad vos seruum meum, Oriens nomen est ei.* *Zach. 3 & 6.* Et ipse filius ait: *Sic dicit Dominus, qui finxit me ex vtero seruum sibi, & dixit mihi: Magnũ tibi est vocari puerum meum. Ecce posui te in testamentum gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.* *Esa. 49* Cui hoc dicitur nisi Christo? *Qui quum in forma Dei esset, exinaniuit se, & formam serui accepit.* *Phil. 2.* Quid est in Dei forma, nisi in diuinitatis plenitudine? Disce igitur quid sit, Formam serui accepit, id est, plenitudinem perfectionis humanæ, plenitudinem obedientiæ. Ideoque dicit in Psalmo trigesimo: *Statuisti in loco spacioso pedes meos: super omnes inimicos meos factus sũ opprobrium*, illustra faciem tuã super seruũ tuum. *Psal. 30.* Seruus dictus est homo, in quo sanctificatus est: seruus homo, in quo vnctus est: seruus homo, in quo factus sub lege, factus ex virgine est. *Gal. 4.* Et vt cōpēdio dicã, seruus dictus est, in

G quo matrem habet, sicut scriptum est: *O Domine, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* *Ps 115.* Et alibi: *Afflictus sum & humiliatus sum nimis.* *Psal. 37* *Quis nimis humiliatus est, nisi Christus, qui venit vt omnes liberaret per obedientiam?* *Rom. 5.* *Psal. 115* Sicut enim per obedientiam vnius hominis, peccatores cōstituti sunt plures, ita & per vnius obedientiam iusti cōstituentur multi. Quis calicem salutarē accepit, Christus princeps sacerdotum an Dauid, qui neque sacerdotium habuit, neque passionem subiit? *Quis sacrificauit hostiam laudis?* *Psal. 85.* Sed si hoc parum est, accipe aliud. Custodi animam meam, quoniã ego sanctus sum. Nũquid de se hoc diceret Dauid? Sed ille dicit, qui ait: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* *Psal. 15.* *Psal 85.* *Ibid.* Idem ergo vtrumque dicit. Addidit vero: *Saluũ fac seruum tuum.* Et infra: *Da potestatem puero tuo, & filio ancillæ tuæ.* *Ezech. 34.* Et alibi, id est in Ezechiele: *Et suscitabo super eos pastorem vnum, & reget eos seruus meus Dauid: ipse pascet eos, & erit eorum pastor: & ego Dominus ero illis in Deum, & seruus meus Dauid in medio eorum princeps.* Vtique Dauid iam defunctus erat, filius Iesse. De Christo itaque dicit, qui propter nos filius

H ancillæ factus est, secundum formam hominis. Nam secũdum diuinam generationem non matrem habet, sed patrem: nec corporalis ventris est fructus, sed sempiterna Dei virtus. Ergo etiam illud cum legimus quod dixit Dominus: *Tempus meum nondum impletum est: & Adhuc modicum vobiscum sum: & Vado ad eum qui me misit. & Clarificatus est filius hominis*, ad incarnationis sacramentum referre debemus. *Ioan. 7.* *Ibid.* *Ioan 13* *Ibid.* Cum autē legimus: *Et Deus clarificatus est in eo: &* Deus clarificauit eum, quid ibi est quæstionis, vbi & filius clarificatur à patre, & pater clarificatur à filio? Denique vt fidē vnitatis & copulam Trinitatis aperiret, etiam à spiritu clarificandum esse se dixit, sicut habes: *Ille de meo accipiet, & clarificabit me.* *Ioan. 16* Clarificat ergo Dei filiũ etiam spiritus sanctus. Quomodo igitur ipse dixit? *Si ego clarifico me ipsum, claritas mea nihil est.* *Ioan. 8.* Ergo nihil est claritas filij? Sacrilegum est dicere, nisi referas ad carnem: quia ex persona hominis

filius loquebatur, eo quod comparatione diuinitatis nulla est carnis claritas. Desinant igitur impie obiicere quod in suam perfidiam retorqueant. Dicunt enim: Scriptum est: *Nunc clarificatus est filius hominis.* Non nego scriptum. *Clarificatus est filius hominis.* Sed videant quid sequatur: *Et Deus clarificatus est in eo.* Ego excusationem habeo de filio hominis, ille de patre non habet, quia pater non suscepit carnem. Excusationem habeo, & non vtor: ille non habet & calumniatur. Aut simpliciter me patiatur intelligere, aut ad carnem referre quæ carnis sunt. Pia mens, quæ leguntur secundum carnem diuinitatemque distinguit, sacrilega confundit, & ad diuinitatis detorquet iniuriam, quidquid secundum humilitatem carnis est dictum.

Eandem patris, filij, ac spiritus sancti esse potestatem.

Cap. IV.

Qvid quod etiam more Iudaico falsi & impudentes interpretes Ariani verborum sunt diminutum, dicentes, vsque adeo aliam patris, aliam filij, aliam spiritus sancti esse potestatem, vt scriptum sit: *Ite docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti*, & ex verborum ordine differentiam diuinæ faciunt potestatis? Ego autem, licet hoc ipsum testimoniorum in superioribus libris pro vnitate asseruerim maiestatis ac nominis, tamē si hinc faciunt quæstionem, possum testimoniis asserere scripturarum, in plerisque locis prius filium nominatum, postea patrem dictum. Numquid igitur quia filij significatio ante præmissa est, verborum, vt Ariani volunt, præiudicio, pater secundus à filio est? Absit, inquam, absit: Nescit hunc ordinem fides, nescit discretum patris & filij honorem. Non legi, non audiui, nec aliquem in Deo inuenio gradum. Nusquam secundum, nusquam tertium Deum legi: primum legi, primum ac solum audiui. Si ordinis exigimus superstitionem, nec ad dexteram patris sedere filius deber, nec primum se & principium debuit dicere: Male ergo Euangelista, quia prius à verbo quam à Deo cœpit, dicens: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum.* Etenim iuxta humani ritus ordinem prius patrem debuit nominare. Nesciuit etiam Apostolus ordinem, qui ait: *Paulus seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelio Dei.* Et alibi: *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio spiritus sancti.* Si verborum sequamur ordinem, in primo filium posuit, in secundo patrem. Sed verborum ordo sæpe mutatur; & ideo non debes vel de ordine vel de gradu patri Deo & filio eius facere quæstionem, cum secundum diuinitatem diuisio nulla sit vnitatis. Ad extremum vt Christianos se non esse manifestent, negant in Christum esse credendum, dicentes scriptum esse: *Qui in me credit, non credit in me, sed in eum qui me misit.* Hanc ego expectabam confessionem, quid me quibusdam ambagibus ludebaris? Sciam mihi aduersum gentiles esse contentionem: sed illi conuertuntur, vos non conuertimini. Illi si credant, saluum est sacramentum: vos perdidistis acceptum, & nec ceptum fortasse, sed fictum. Scriptum est inquiunt: *Qui in me credit, non in me credit, sed in eum qui me misit.* Sed videte quid sequatur, & videte sic quemadmodum se Dei filius vult videri. Sequitur enim: *Et qui videt me, videt eum qui me misit*: hoc est, quia pater videtur in filio. Exposuit igitur id quod ante præmisit: Quia ille credit in filium, qui confitetur & patrem. Nam qui filium nescit, nec patrem nouit. Omnis enim qui negat filium, nec patrem habet. Qui confitetur filium, & filium & patrem habet. Quid est ergo: Non credit in me? Non in id quod corporaliter cernitis, non in hominem tantummodo quem videtis. Non enim in hominem tantummodo credendum asseruit, vt credas quia Iesus Christus ipse est & Dei filius & homo. Propter quod & vtrumque ait: *A meipso non veni.* & alibi: *Ego sum principium quod & loquor vobis.* Quasi homo à se non venit: quasi Dei filius nō ex homine principium habet. Sed sum, inquit, ipse principium quod loquor vobis. Neque humana, sed diuina sunt quæ locutus sum. Neque enim fas est credere, quod negauerit in se esse credendum, cum ipse dixerit: *Vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* & alibi: *Hæc est enim voluntas patris mei qui me misit, vt omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam.* & alibi: *Creditis in Deum, & in me credite.* Nemo ergo filium sine patre accipiat, quia filium legimus. Habet patrem filius, sed non temporalem, non ex passione, non ex conceptione, non ex gratia. Generationem legi, non legi conceptionem. Et pater dicat: Genui, non dicit, creaui. Et filius non creatorem suum Deum secundum æternitatem diuinæ generationis, sed patrem nominat. Se quoque nunc ex persona hominis, nunc in Dei maiestate significat: nunc vnitatem sibi diuinitatis cum Deo patre vendicans, nunc fragilitatem humanæ carnis assumens: nunc doctrinam suam se non habere, nunc voluntatem suam se non quærere: nunc testimonium suum verum non esse, nunc verum esse significans. Nam ipse dixit: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.* Et ipse in posterioribus ait: *Et si ego testimonium perhibeo de me, verum est testimonium meum.* Quomodo igitur non est verum testimonium tuum Domine Iesu, cui qui credidit, in cruce licet positus, & inter confessi sceleris supplicia constitutus, merita latronis exuit, præmia innocentis emeruit? Deceptus est ergo Paulus qui ideo recepit oculos, quia credidit, quos amiserat antequam crederet? Errauit ne etiam Iesus Naue, qui ducem militiæ cælestis agnouit: sed postea quam credidit, statim vicit, dignus qui fidei prælio triumpharet? Denique non ætatas acies in bella produxit, nec ariete cerensque tormentorum machinis, sed turbarum septem sacerdotalium sono, murorum hostilium septa deposuit. Ita bellum immane confecit tubæ clangor, & infula sacerdotis. Vidit hoc meretrix, & quæ in excidio ciuitatis remedia desperaret salutis, quia fides vicerat, signa fidei atque vexilla Dominicæ passionis attollens, coccum in fenestra ligauit, vt species cruoris mystici quæ foret mundum redemptura vernaret. Ita foris Iesu nomen fuit prælianttibus ad victoriam, intus species Dominicæ passionis periclitātibus ad salutem. Vnde quia intellexit Raab cæleste mysterium, dicit Dominus in Psalmo: *Memor ero Raab & Babylonis scientibus me.* Quomodo ergo non est verum testimonium tuum Domine, nisi secundum fragilitatem hominum? *Omnis enim homo mendax.* Denique vt secundum hominem dixisse se demonstraret, ait: *Qui misit me pater, ipse testimonium perhibet de me.* Verum autem est testimoniū secundum diuinitatem, sicut ipse ait: *Et verum est testimoniū meum, quia scio vnde veni, & quo vado: vos autem nescitis vnde veni, & quo vado, vos secundum carnem iudicatis.* Non ergo secūdum diuinitatem, sed secundum hominem iudicant, qui putant Christo testificandi scientiam defuisse. Ergo cum audis: *Qui credit in me.* &: *Qui misit me pater, ipse mihi mandatū dedit*; didicisti quo id putes esse referendum. Deniq; mandatum quod esset, ostendit dicens: *Pono animam meam, vt iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso.* Vides ideo dictum, vt ostenderet liberam sibi ponendæ ac resumendæ animæ potestatem; sicut ipse dixit: *Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Hoc mandatum accepi à patre meo. Siue igitur mandatum, siue vt aliqui Latini habent, præceptum, non vtiq; secundum diuinitatem, sed secundum incarnationem datur, ad subeundæ victoriam passionis.

Quibus rationibus Dei filius creatura dici non possit.

Cap. V.

Haud vero in hanc humilitatem Dei filium deducemus, vt nisi quæ audierit, facere aut loqui nesciat, & præscriptam agendi loquendique ei putemus esse mensuram, quia scriptum est: *Ex me ipso nō solum locutus.* & infra: *Sicut dixit mihi pater, ita loquor*: sed ad obedientiam carnis, aut ad fidem vnitatis ista referantur. Plerique enim doctiores & audire filium, & dicere aliquid filio patrem accipiunt per vnitatem naturæ. Quod enim per vnitatē voluntatis nouit filius, patrem velle videtur audisse. Vnde non officiū corporale, sed arbitriū indissociabile cooperationis declaratur. Neq;.n. verborū hic aliquē significat

[A] auditum, sed vnitatem voluntatis atque virtutis, quæ & in patre est & in filio. Quam etiam & in spiritu sancto esse memorauit alio loco, dicens [Ioan. 16]: *Non enim loquetur à semetipso, sed quæ audit loquetur*: vt aduerteremus quod quidquid spiritus loquitur, loquitur & filius: & quidquid loquitur filius, loquitur & pater, quia vna sententia & operatio Trinitatis est. Sicut enim pater videtur in filio, non vtique specie corporali, sed vnitate diuinitatis: ita etiam pater loquitur in filio, non temporali voce, nec corporali sono, sed operis vnitate. Denique cum dixisset [Ioan. 12]: *Sicut dixit mihi pater, sic loquor.* & [Ioan. 14. Ibid.]: *Pater qui in me manet, ipse facit opera*, addidit: *Credite mihi, quia ego in patre, & pater in me est.* Alioquin propter opera ipsa credite. Hic intellectus est noster secundum diuinarum seriem scripturarum. Ariani autem qui nolunt de Deo æstimare quæ digna sunt, vel apto suis meritis confutentur exemplo: nec totum carnaliter credant, cum ipsi patris sui diaboli opera incorporaliter videant. Sicut de eorum consortibus Iudæis Dominus declarauit, dicens [Ioan. 8]: *Vos quod vidistis patrem vestrum facientem facitis*: cum vtique non quod diabolum operantem viderint [B] sed quod arbitria eius fecerint arguantur, inuisibiliter in his secundum iniquitatem suam diabolo operante peccatum. Hinc secundum Apostolum [2. Tim. 3] propter insipientiam positi sumus perfidorum. Ceterum satis probatum est scripturarum exemplis [Ioan. 14] ad vnitatem maiestatis pertinere diuinæ, quod & pater maneat in filio: & ea quæ loquitur filius, à patre videatur audisse. Vnitatem autem maiestatis quibus aliis possumus intelligere, quam quod eadem patri & filio deferuntur? Nam quid præcellentius potest dici, quam quod Apostolus dixit Dominum maiestatis crucifixum [1. Cor. 2]? Filius ergo est & Deus maiestatis, & Dominus maiestatis, sed non creaturis subiecta maiestas: non ergo creaturis filius. Filius paternæ est imago substantiæ [Heb. 1]: omnis autem creatura dissimilis supernæ substantiæ, non dissimilis Dei patris filius: non ergo creatura filius [Phil. 2]. *Filius non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo*, sed nulla creatura æqualis Deo, æqualis autem filius: non ergo creatura filius. Omnis creatura mutabilis [Num. 3], sed non mutabilis Dei filius: non ergo creatura Dei filius. Omnis creatura accidentia [C] & boni & mali recipit suæ capacitate naturæ, eademque decessionem sentit: Dei autem filio nihil potest ex eius diuinitate vel decedere vel accedere: non ergo creatura Dei filius. Omne opus suum adducet Deus in iudicium [Eccl. 12. Ioan. 5. Ioan. 10], sed Dei filius non adducitur in iudicium, quia ipse iudicat: non ergo creatura Dei filius. Postremo vt vnitatem intelligas, de ouibus dicens Saluator: *Nullus*, inquit, *rapit eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater vnum sumus.* Sic viuificat filius, vt pater. *Sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat* [Ioan. 5]. Sic suscitat filius, vt pater: sic conseruat filius, vt pater. Qui non impar est gratia, quomodo impar est potestate? Sic etiam non perdit filius, vt pater. Et ideo ne quis vel duos deos credere, vel discretionem potestatis induceret, vnum se esse cum patre dixit [Luc. 22. Psal. 71]. Id quemadmodum potest dicere creatura: Non ergo creatura Dei filius est. Non idem est regnare & seruire: Christus autem & rex est & filius regis: non ergo seruus est Dei filius. Omnis autem creatura seruit, sed non seruit Dei filius, qui ex seruis filios Dei facit: non ergo [D] creatura Dei filius. Diuinæ itaque illam parabolam induxit diuitis [Luc. 19], qui in regionem longinquam profectus est accipere regnum & reuerti, se ipsum secundum substantiam diuinitatis [2. Cor. 8] incorporationisque describens. Ipse enim diues secundum plenitudinem diuinitatis, qui pro nobis pauper factus est, cum diues esset & rex æternus, & æterno rege progenitus, peregre profectus secundum corporis susceptionem, quia vias hominis tamquam iter ingressus alienum, in hunc mundum venit vt regnum sibi pararet ex nobis. Venit ergo Iesus in hunc mundum regnum accipere de nobis [Luc. 17. Esa. 9. & Luc. 1. Luc. 19.], quibus ait: *Regnum Dei intra vos est.* Hoc est regnum quod Christus accepit, hoc est quod patri tradidit. Nam quomodo regnum accepit, qui erat rex sempiternus? *Venit ergo filius hominis accipere regnum, & reuerti.* Noluerunt eum suscipere Iudæi, de quibus ait: *Illos qui noluerunt me regnare super se, adducite & interficite eos.* Sequamur scripturarum ordinem. [E] Ille qui venit, regnum Deo patri tradet, & cum tradiderit regnum, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus [1. Cor. 15]. Sicut filius hominis, regnum accepit Dei filius: vt filius vtique hominis etiam traditurus est quod accepit: sicut filius hominis ergo tradit & Dei filius. Hominis vero susceptionem, vtique per conditionem carnis, non per maiestatem diuinitatis agnosce. Et tu ad contumeliam obiicis, quod ei subiecerit omnia Deus, cum audias, quod regnum filius hominis Deo tradat, & vt in superioribus diximus libris, legeris: *Nemo venit ad me, nisi pater attraxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die*? Si litteram sequamur, vide magis atque aduerte vnitatem honorificentiæ: & pater subiecit filio, & filius patri tradit [Sup. li. 2. ca. 4.]. Dic quid sit amplius, trahere an resuscitare? Nonne secundum morem hominum, ministerium trahentis, potestas est suscitantis? Sed & filius ad patrem trahit, & pater ad filium trahit: & filius suscitat, & pater suscitat. Facessant sacrilegæ commenta discretionis [Ioan. 6. Ioan. 5.], vbi vnitas potestatis est. Tradit igitur patri regnum suum filius. [F] Nec deperit Christo regnum quod tradit, sed proficit. Nos sumus regnum [1. Cor. 15], quia nobis dictum est: *Regnum Dei intra vos est.* Et sumus regnum Christi ante, postea patris [Luc. 17. Ioan. 14], quia scriptum est: *Nemo venit ad patrem, nisi per me.* Cum in via sum, Christi sum: cum peruenero, patris sum: sed vbique per Christum, & vbique sub Christo. Bonum est in regno Christi esse, vt Christus nobiscum sit, sicut ipse ait: *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi.* Sed melius est esse cum Christo. Dissolui enim & cum Christo esse multo melius, cum in hoc mundo sub peccato simus [Matth. 28. Phil. 1. Rom. 5.]. Christus nobiscum est, vt per vnius obedientiam iusti constituantur multi. Si peccatum huius mundi euasero, incipiam esse cum Christo. Denique ait: *Veniam iterum, & assumam vos ad me* [Ioan. 14]. Et infra: *Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum* [Ioan. 17]. Ergo nunc sub regno Christi sumus, dum in corpore versamur, & nondum forma eximimur serui, quam ille cum se exinaniuisset accepit: cum vero gloriam eius viderimus, quam habuit priusquam mundus esset, erimus in regno Dei, in quo Patriarchæ sunt & Prophetæ: de quibus scriptum est [Phil. 2.]: *Cum videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei*: vt iam pleniore [G] Dei cognitione potiamur. Sed in filij regno & pater regnat [Ioan. 17. Luc. 13.], & in regno patris filius regnat: quia pater in filio, & in patre filius: & in quo habitat filius, habitat & pater: & in quo habitat pater, habitat & filius: sicut ipse ait: *Ego & pater veniemus, & apud eum mansionem faciemus* [Ioan. 14]. Ergo sicut vna domus, ita & vnum regnum. Eousque autem vnum patris & filij regnum est, vt quod filius tradit, pater accipiat: & quod pater accipit, filius non amittat. Ergo in vno regno vnitas potestatis est. Nemo igitur diuinitatem inter patrem filiumque secernat.

Qua ratione filius subiectus sit patri: & quomodo filius omnia sibi subiecerit.

Cap. VI.

QVod si patri & filio vnum Dei nomen & ius est, cum Deus verus & rex sempiternus sit etiam Dei filius, non vtique secundum diuinitatem subiectus est Dei filius. [H] Subiectum itaque Imperator Auguste quemadmodum debeamus accipere, consideremus. Quomodo enim subiectus Dei filius? vt creatura vanitati? Sed impium est de diuinitatis substantia tale aliquid æstimare. Ad quemadmodum creatura omnis Dei filio, quod æque scriptum est: *Omnia subiecisti sub pedibus eius*? Sed non Christus ipse sibi subiectus est. An quemadmodum mulier viro, sicut legimus [Rom. 8.]: *Mulieres viris suis subditæ sint*? & alibi: *Mulier in silentio discat cum omni subiectione*? Sed sacrilegum est, vel patri virum, vel Dei filio mulierem comparare [Psal. 8. Ephes. 5. 1. Tim. 2.]. An quemadmodum Petrus dixit: *Subiecti estote omni humanæ creaturæ*? Nec sic itaque Christus [1. Pet. 2.].

Vel quemadmodum Paulus scripsit Deo & patri, subiecti inuicem, in timore Christi [Eph. 5.]? Sed neque in suo, neque in alterius Christi timore subiectus est filius, quia vnus est Christus. Quorum verborum vim considerare, quia

patri

A
patri subiecti sumus, dum etiam Christum veremur. Quomodo ergo subiectum intelligimus? Totum Apostolicum caput recenseamus, vt nihil videatur fraude subtractum, aut obreptione præstrictum. *Si in hac, inquit, vita tantum in Christo sperantes sumus, miseriores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium.*

1. Cor. 15.

Videtis quoniam de resurrectione Christi tractata est disputatio. *Quoniam sunt per vnum hominem, inquit, mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus: deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem. Oportet enim illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat: Omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus.*

Ibid.
Psal. 8.
B

Quod etiam ad Hebræos idem Apostolus dixit: Nunc autem nondum videmus omnia illi esse subiecta. Accipiamus Apostolicæ seriem lectionis. Quomodo igitur subiectum dicimus? Sabelliani & Marcionitæ dicunt quod hæc futura sit Christi ad Deum patrem subiectio, vt in patrem filius refundatur. Si ergo ea erit verbi subiectio, vt resoluatur in patre Deus verbum, ergo & quæcumque patri filioque subiecta sunt, in patrem & filium resoluentur, vt sit Deus omnia & in omnibus creaturis. Sed absurdum est dicere. non igitur per refusionem subiectio.

Heb. 2.
1. Cor. 15.

Alia sunt enim quæ subiiciuntur, ea vtique quæ creata sunt, & alius cui sit illa subiectio. Conticescant itaque sequestrationis interpretes. Atque vtinam & illi tacerent, qui quoniam resolubile Dei verbum, Deique sapientiam probare non possunt, infirmitatem diuinitati subiectionis adscribunt, dicentes quod scriptum est: *Cum autem subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi.* Videmus igitur quod nondum subiectum, sed subiiciendum esse scriptura commemorat. Ergo nunc non est subiectus Deo patri filius. In quo igitur filium subiectum fore dicitis. Si in diuinitate, nec inobediens est, quia non est a patre discors, nec subiectus, quia non est seruus, sed vnicus proprius patri filius. Denique cum cœlum crearet, & terram conderet, & potestatem exercebat & charitatem. Nulla igitur seruilis in Christi diuinitate subiectio. Si autem nulla subiectio, voluntas libera est. Quod si etiam subiectionem putant illi, quia cuius eius voluntate omnia faciat, discant hoc ipsum nesse indiuiduæ potestatis argumentum, quia vnitas voluntatis est, quæ non cœpit ex tempore, sed erat semper. Vbi autem vnitas perpetuæ voluntatis, non vtique temporalis subiectionis infirmitas. Si enim per naturam subiiceretur, semper subiectus maneret. Cum vero subiiciendus dicatur in tempore dispensationis, ergo susceptæ non perpetuæ infirmitatis erit illa subiectio: maxime cum sempiterna Dei virtus non possit statum mutare pro tempore, nec Deo patri ex tempore ius potestatis accedere. Nam si filius aliquando mutabitur, vt secundum diuinitatem subiiciatur: ergo & Deus pater si aliquando plus poterit, vt subiectum secundum diuinitatem habeat filium, nunc interim minus posse secundum interpretationem vestram, necesse est æstimetur. Quid autem culpæ commeruit filius, vt postea, secundum diuinitatem subiici posse credatur? Numquid secundum diuinitatem ad dexteram patris sedere præripuit, vt inuito patre sibi prærogatiuam paterni solij vendicaret? Sed ipse ait: *Omnia quæ placita sunt ei, facio semper.* Ergo si in omnibus patri complaceat filius, cur subiicietur qui ante subiectus non erat? Videamus itaque ne non diuinitatis illa, sed nostra fiat in Christi timore subiectio, plena gratiæ, & plena mysterij. Itaque rursus Apostolica verba pendamus. *Cum autem subiecta, inquit, illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus.*

Ibid.
Heb. 2.
C
Rom. 11.
D
Ioan. 8.

Ergo quid dicis? Nunc subiecta non sunt ei omnia?

Mat. 4.

E
Non subiecti sanctorum chori? non Angeli qui in terris posito ministrabant? non Archangeli, qui etiam ad Mariam aduentus Dominici præcuntij mittebantur? non omnis militia cælestis? non Cherubim & Seraphim, non throni & dominationes & potestates, quæ venerantur & laudant? Quomodo ergo subiecta erunt? Sic vtique quemadmodum ipse Dominus dicit: *Tollite iugum meum super vos.* Non enim indomiti iugum portant, sed humiles atque mansueti. Nec est plane Angelis ne ipsis hominibus vilis, sed gloriosa subiectio, *vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris.* Ideo autem ante subiecta non erant omnia, quia nondum receperant sapientiam Dei, nondum habile iugum verbi, mentis quadam ceruice portabant. *Quotquot autem,* sicut scriptum est, *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Dicet aliquis: Ergo iam subiectus est Christus, quia plurimi crediderunt? Minime: Quia non in paucis est Christi subiectio sed in omnibus. Sicut enim si in me concupiscat adhuc caro aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, non videor esse subiectus, etsi ex parte sim subditus: ita quia omnis Ecclesia vnum corpus est Christi, quamdiu genus dissentit humanum, Christum diuidimus. Nondum ergo subiectus est Christus, cuius non sunt adhuc membra subiecta. Cum autem fuerimus non multa membra, sed vnus spiritus, tunc & ipse subiectus erit, vt per ipsius subiectionem sit *Deus omnia in omnibus.* Sicut autem nondum subiectus est Christus, ita nondum perfectum est opus patris, quia Dei filius dixit: *Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui me misit, & perficiam opus eius.* Quid igitur quæstionis est, quod in me erit filij subiectio, in quo imperfectum est opus patris, quia non sum ipse perfectus? Ergo qui imperfectum opus facio patris, ipse filium facio esse subiectum. Sed non est iniuria ista, sed gratia: quia in eo quod subiicitur, noster vtique non diuinitatis est profectus: vt subiiciamur legi, subiiciamur gratiæ. Quoniam ante, sicut ipse dixit Apostolus, *sapientia carnis inimica erat in Deum (legi enim non erat subdita) nunc autem iam per Christi legi subdita passionem.* Et tamen ne quis calumnietur, videte quid diuinitus inspirata scriptura præcauerit. Ostendit enim nobis in quo subiectus erit Deo Christus, dum docet in quo sibi vniuersa subiecerit. Ideoque dicit: *Nunc autem non videmus omnia ei subiecta.* Nam paulominus quam Angelos minoratum vidimus Iesum propter passionem mortis. Ostendit itaque minorem factum in carnis susceptione. Quid igitur impedit quin etiam subiectionem in carnis susceptione significet, per quam subiiciet sibi omnia, dum in ipsa patri Deo est ipse subiectus? Consideremus itaque eius subiectionem. *Pater,* inquit, *mi si vis, transfer calicem hunc a me: verum non mea voluntas, sed tua fiat.* Ergo secundum humanæ naturæ assumptionem erit illa subiectio: quia sicut legimus: *Specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.* Subiectio vtique obedientia est, obedientia mortis, mors assumptionis humanæ: assumptionis ergo humanæ erit illa subiectio.

Luc. 1.
Mat. 11.
Phil. 2.
Ioan. 1.
Gal. 5.
Col. 1.
F
1. Cor. 15.
Ioan. 4.
Rom. 8.
2. Tim. 3.
G
Heb. 2.
Luc. 22.
Phil. 2.

Nequaquam igitur diuinitatis infirmitas, sed dispensatio ista pietatis est. Vide quam non timeam eorum propositiones. Illi obiiciunt subiiciendum patri Deo, ego lege Mariæ subditum matri quia scriptum est de Ioseph & Maria: *Et erat subditus illis.* Aut si hoc putant, dicant quod hominibus erat subiecta diuinitas. Non igitur præiudicet quod subiectus dicitur, cui non præiudicat quod seruus legitur, quod crucifixus asseritur, mortuus prædicatur. Qui cum moreretur, viuebat: cum subiiceretur, regnabat: cum sepeliretur, resuscitabat, ac subiectum se potestati præbebat humanæ, alias se Dominum maiestatis declarabat æternæ. Erat sub iudice, & ad dexteram Dei solium sibi iudex perpetuus vendicabat. Scriptum est enim: *A modo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli.* Vapulabat a Iudæis, imperabat Angelis. Natus ex MARIA sub lege erat, ante Abraham supra legem erat, in cruce venerandus natura. Denique sol refugit, terra contremuit, conticuerunt Angeli. Cuius igitur

H
Luc. 2.
Mat. 26.
Gal. 4.
Mat. 27.

passio-

[A] passionem elementa videre timuerunt, huius generationem videre potuerunt? Et in quo subiectionem corporis non tulerunt, in eo subiectionem naturæ venerabilis sustinebunt? Sed cum vnius naturæ sint pater & filius & spiritus sanctus, [Ioan. 10] vtique non erit pater sibi ipse subiectus. Et ideo non erit in eo subiectus filius, in quo cum patre vnũ est, ne per vnitatem diuinitatis videatur & pater filio esse subiectus. Ergo sicut in illa cruce, non diuinitatis plenitudo, sed nostra fragilitas erat subdita: ita etiam postea subditus erit filius patri, in nostræ vtique participatione naturæ: vt subiectis carnis illecebris, non cupiditas dominetur cordi, non ambitio, non voluptas, [1. Cor. 15.] *sed omnia nobis Deus sit*, & omnino quantum capere possumus, ad eius imaginem similitudinemque viuamus. Ad communitatẽ igitur beneficium transiuit à specie, quia in sua carne naturam totius humanę carnis edomuit. Et ideo iuxta Apostolum: [Ibid.] Sicut portauimus imaginem huius terreni, portemus & imaginem huius cælestis. Quod vtique nisi per interiorem hominem non potest euenire. [Colos. 3] Deponentes igitur vniuersa, [Ibid.] hoc est illa quæ legimus, iram, animositatem, [B] blasphemiam, turpiloquium, & sicut infra dicitur, [1. Cor. 15.] *expoliantes nos veterem hominem cum actibus suis, induamus nouum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui* [Colos. 3] *creauit eum.* Et vt scires, quod cum dicit: *Vt sit Deus omnia in omnibus*, à Deo patre non separet Christum, ipse ad Colossenses dicit: *Vbi nõ masculus*, inquit, *& fœmina, Iudæus & Græcus, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.* [1. Cor. 15.] Ergo etiam ad Corinthios dicens: *Vt sit Deus omnia in omnibus*; & vnitatem & æqualitatem cum Deo patre cõplexus est Christi, [1. Cor. 12.] quia nec à patre filius separatur. Et sicut pater omnia in omnibus, ita similiter omnia in omnib. etiam Christus operatur. Si ergo Christus quoque in omnibus omnia operatur, non vtique in diuinitatis maiestate subiectus est, [Heb. 12] sed in nobis. Quomodo autem subiectus in nobis, nisi eo modo quo minor Angelis factus est, in corporis scilicet Sacramento? In eo enim nondum subiecta ei omnia videbantur, quæ creatori suo à principio sui vtique seruiebant. [Mat. 25] Quod si quæsieris quemadmodum sit subiectus in nobis, ipse ostendit, dicens: *In carcere eram, &* [D] *venistis ad me: infirmus eram, & visitastis me. Quod enim vni horũ minimorum fecistis, mihi fecistis.* Infirmum audis, & non moueris, subiectum audis, & moueris? cum in eo infirmus, in quo subiectus, in quo peccatum atque maledictum pro nobis factus est. [2. Cor. 5 Gala. 3.] Sicut igitur non propter se, sed pro nobis peccatum atque maledictum factus est, ita non pro se, sed pro nobis erit subiectus in nobis, non in natura subiectus æterna, neque in natura maledictus æterna. [Deu. 21] *Maledictus enim omnis qui pendet in ligno.* Maledictus, quia nostra maledicta suscepit: subiectus quoque, quia subiectionem nostram ipse suscepit, sed in seruilis formæ assumptione, non in Dei maiestate: vt dum ille nostræ fragilitatis se præberet in carne consortem, nos in virtute sua diuinæ faceret cõsortes naturæ. [2. Pet. 1] Non quo aut hoc nobis cum superna Christi generatione naturale consortium, aut diuinitatis in Christo sit illa subiectio: sed sicut in illo per carnem illam, *quæ est pignus nostræ salutis, sedere nos in cælestibus*, Apostolus dixit, [Eph. 2 Sup. c. 2] *vtique non sedentes*, sic & ille per nostræ assumptionem naturæ dicitur subiectus in nobis. Quis enim tam demẽs qui putet, vt supra diximus, quod ad dexteram Dei patris, [C] sedes sibi venerabilis non debeatur, cum scilicet etiam secundum carnem Christo ea à patre, generationis tamen supernæ & æqualis potentiæ deferatur? Angeli adorant, & tu tibi præsumptione sacrilega solium Dei sternis? Scriptum est inquiunt, [Eph. 2] *quod cum mortui essetis peccatis, conuiuificauit vos in Christo, cuius gratia estis salui facti, & simul suscitauit, simulque fecit sedere in cælestibus in Christo Iesu.* Agnosco scriptũ. [Eph. 5.] Sed non vt homines sedere ad dexterã sibi patiatur Deus, sed vt in Christo sedere: quia ipse omnium fundamentũ, *& ipse est caput Ecclesiæ*, in quo communis secundum carnẽ natura, prærogatiuam sedis cælestis emeruit. In Christo enim Deo caro, in carne autem humani naturæ generis omnium hominum particeps honoratur. [Gal. 3 1. Cor. 15.] Sicut nos ergo in illo sedemus per corporeæ communionem naturæ, ita & ille qui per susceptionem nostræ carnis maledictum pro nobis factus est, cum maledictum vtique in benedi-[E]ctum filium Dei non cadat, ita inquam & ille per obediẽtiam omnium erit subiectus in nobis, cum gentilis crediderit: cum Iudæus agnouerit, quem crucifixit: cum Manichæus adorauerit, quem in carne venisse non credidit: cũ Arianus omnipotentem confessus fuerit, quem negauit: cum postremo in omnibus fuerit sapientia Dei, iustitia, pax, charitas, resurrectio. Per sua igitur opera Christus & genera diuersa virtutum erit in nobis patri subditus, cum vitiis abdicatis & feriante delicto, vnus in omnibus Deo cœperit in vno sensu populorum omnium spiritus adhærere, [Ibid.] tunc erit Deus omnia & in omnibus. Conclusionem igitur totius absolutionis breuiter colligamus. Vnitas potestatis opinionem iniuriosæ subiectionis excludit: euacuatio potestatis, & victoria de morte quæsita, triumphatoris vtique non minuit potestatem: subiectionem operatur obedientia, obedientiam Christus assumpsit, obedientia vsque ad crucem, crux ad salutem. Ergo vbi opus, ibi & auctor est operis. Cum igitur omnia Christo subiecta fuerint per obedientiam Christi, *vt in nomine eius omnes genu flectant, tunc erit ipse omnia in omnibus.* [F] Nunc enim quia non omnes credunt, non videntur omnes subiecti. [Phil. 2. 1. Cor. 15.] Cum omnes ergo crediderint, & Dei fecerint voluntatem, erit omnia & in omnibus Christus: cum Christus fuerit omnia & in omnibus, erit omnia & in omnibus Deus, quia pater manet semper in filio. [Phil. 2. Heb. 2. Colos. 3.] Quomodo ergo infirmitatis arguitur, qui redemit infirmos? Ac ne forte & illud ad infirmitatem filij referas, quod scriptum est, quod subiecit ei Deus omnia, disce quomodo omnia sibi etiam ipse subiecerit. [Heb. 2. Phil. 3.] Scriptum est enim: *Nostra autem conuersatio in cælis est*: vnde & Saluatorem expectamus Dominum Iesum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conforme vt fiat corpori gloriæ suæ, secundum operationem qua possit etiam subiicere sibi omnia. Didicisti ergo quod omnia possit sibi ipse subiicere, secundum operationem vtique diuinitatis. Disce nunc quod secundum carnem omnia subiecta accipiat, sicut scriptum est: [Eph. 1.] Qui operatus est in Christo, suscitans eum à mortuis, & constituens eũ ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, [G] sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Secundum carnem igitur ei omnia subiecta traduntur, secundum quam & à mortuis suscitatus est, & secundum animam humanam ac rationabilem subiectionem. Diuine plerique interpretantur, quod scriptum est: [Psal. 61.] *Nonne Deo subiecta erit anima mea?* Animam dixit, non diuinitatem; animam, non maiestatem. Et vt sciremus quod Dominus per Prophetam de susceptione naturæ est locutus humanæ, addidit: [Ibid.] *Vsquequo adiicietis super hominem?* secundum illud quod ait in Euangelio: [Ioan. 8.] *Quid me quæritis interficere hominẽ?* Et addidit: [Psal. 61. Matt. 27.] *Verumtamen pretium voluerũt repellere, cucurrerunt in siti, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* Iudæi enim reportante Iuda pretium, recipere noluerunt, currentes in siti amentiæ, quia spiritalis potus gratiam recusarunt. Hæc est piæ subiectionis interpretatio. Etenim cum Dominicæ passionis hoc munus sit, vtique in quo passus est, in hoc erit subiectus in nobis. Quærimus qua causa? [Rom. 8.] *Et neque Angeli neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque præsentia, neque futura, neque creatura alia separare nos possit a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.* [H] Videmus itaque ex his quæ diximus, nullam exceptam esse creaturam, sed illis quas supra dixit, omnem, si qua est, annumeratam esse. Simul etiam illud est considerandum; quod cum in superioribus dixerit: [Ibid.] *Quis nos separabit à charitate Christi?* subter posuit: *Neque mors, neque vita, nec alia creatura separare nos poterit a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.* Videmus ergo eandem charitatem Dei esse, quæ Christi est. Denique non otiose posuit, Charitatem Dei quæ est in Christo Iesu, ne separatam Dei & Christi intelligeres charitatem. Nihil autem est quod charitas diuidat, nihil quod diuinitas sempiterna non possit, nihil quod lateat veritatem, fallat iustitiam, prætereat sapientiam.

Quomodo intelligendum, quod scriptum est: De die autem illo & hora nemo scit, neque Angeli, neque filius, nisi solus pater.

CAP. VII.

VNde execrabiles eos, qui ista commemorant, & à Spiritu sancto esse damnatos scire debemus. Quos enim alios, nisi specialiter Arianos Propheta condemnat, qui dicunt quod Dei filius nesciat tempora & annos? Nō enim est aliquid quod ignoret Deus. *Est autem Deus Christus, & altissimus Christus: ipse est enim super omnia Deus.* Videte quemadmodum S. Dauid huiuscemodi qui Dei filio sciētiam derogent, perhorrescat. Sic enim habes: In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideo obtinuit eos superbia, coöperti sunt iniquitate & impietate sua: prodit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in dispositionem cordis. Vtiq; eos condemnat qui ex dispositione cordis æstimanda quæ diuina sunt arbitrantur. Nam Deus nec dispositioni est subiectus, nec ordini: quando etiam ipsa quæ sunt in vsu hominum, & successione fruuntur humana, non semper aliqua solemnis dispositione rationis, sed plerumque secretis latentibusque decursa mysteriis, euenire cernamus. *Cogitauerunt*, inquit, *& locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsum locuti sunt, posuerunt in cœlum os suum.* Videmus itaque quod impij sacrilegij reos damnet, qui ex similitudine humanæ naturæ, dispositionem sibi arrogent cœlestis arcani. Et dixerunt: *Quomodo sciuit Deus? et si est scientia omnis in altissimo?* Nonne hæc quotidie perstrepunt Ariani, sciētiam omnem in Christo esse nō posse? Quia ipse, inquiunt, diei & horæ se professus est esse ignarum. Nonne dicunt, quomodo sciuit, qui enim non potuisse scire commemorant, nisi quæ audierit, & viderit: & ea quæ spectant ad diuinæ vnitatem naturæ, ad infirmitatem quoque sacrilega interpretatione deriuant? Scriptum est inquiunt: *De die autem illo & hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nec filius, nisi solus pater.*

Primum veteres non habent codices Græci, quod nec filius scit. Sed non mirum si & hoc falsarunt, qui scripturas interpolauere diuinas. Qua ratione autem videatur adiectum, proditur, dum ad interpretationem tanti sacrilegij deriuatur. Pone tamen ab Euangelistis scriptum. Medium vtique nomen est filij. Nam & filius hominis dicitur, vt secundum imprudentiæ assumptionem nostræ diem futuri iudicij nescisse videatur. Quomodo enim nesciret diem Dei filius, *cum in ipso sint thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi?* Quæro autem vtrum ex substantia, an ex accidenti habuerit scientiam. Omnis enim scientia aut ex natura, aut ex disciplina est. Ex natura suppetit, vt equo currere, pisci natare: hæc enim faciunt antequam discant. Ex disciplina rursus suppetit, natare homini. Nam nisi didicerit, scire non poterit. Cum ergo multis animantibus suppetant ex natura facere & scire quæ non didicerint, quid censes de Dei filio, vtrum ex institutione, an ex natura habeat scientiam? Si ex institutione, ergo non est natus sapientia, & ex processu cœpit esse perfectus, nec erat semper. Quod si naturalem scientiam habet, vtique perfectus in principio erat, perfectus ex patre processit. & ideo præscientia non eguit futurorum. Non ergo nesciuit diem. Neque sapientiæ Dei est, ex parte scire & ex parte nescire. Nam quomodo potest nescire partem, qui fecit omnia, cum minus sit scire quam facere? Multa enim scimus, quæ facere non possumus: nec eodem modo omnes scimus, sed ex parte cognoscimus. Nouit enim ventorum vim, stellarumque cursus, aliter rusticus, aliter ciuitatis incola, aliter gubernator. Etsi omnia non norunt, omnes tamen nosse dicuntur. *Solus autem plene nouit ille qui fecit.*

Nouit gubernator quota vigilia procedat Arcturus, quales ortus exploret Orionis: non tamen colligationes Vergiliarum, ceterarumque stellarum, aut numerum nouit, aut nomina, sicut ille qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus his nomina vocat: quem vtique non fallit operis sui virtus. Quomodo enim vultis hæc fecisse Dei filium? Numquid quasi annulum, qui non sentit quod exprimit? Sed omnia in sapientia pater fecit, id est, omnia per filium fecit, qui est virtus Dei & sapientia. Sapientiæ autem id conuenit, vt suorum operum & virtutes norit & causas. Et ideo non potuit creator omnium ignorare quod fecit, nescire quod ipse donauit. Nouit ergo diem quem fecit. Sed dicis, quia præsentem nouit, nescit futurum. Licet inepta sit propositio, tamen vt de scripturis satisfaciam tibi, disce quod non solum præterita fecit, sed etiam quæ futura sunt, sicut scriptum est: *Qui fecit quæ aduentura sunt.* Et alibi ait scriptura: *Per quem & facta sunt secula, splendor est gloriæ, & character substantiæ eius.* Sæcula enim & præterita & præsentia & futura sunt. Quomodo ergo facta sunt quæ futura sunt, nisi quia operatoria virtus & scientia comprehendit numerum omnium sæculorum? Sicut enim vocat quæ non sunt, tanquam quæ sint: sic & fecit quæ futura sunt, tanquam quæ sint, quia non contingit vt non sint, sed necessario sunt futura quæ esse præcepit. Ergo qui fecit quæ futura sunt, eo genere quo sunt futura cognouit. Si hoc de [illegible]is, multo magis de iudicij credendum die, eo quod cognitionem eius habeat Dei filius tanquam à se iam factæ; quia scriptum est: *Dispositione tua permanet dies.* Nec solum permanet, sed etiam permanebit (dixit autem, Permanet, quia prophetis etiam futura præsto sunt in spiritu) vt eius dispositione quæ ventura sunt gubernentur. Quæ disposuit ergo, non nouit? *Qui plantauit aurem non audiet, qui finxit oculum non considerat?* Videamus tamen ne quid forte magnum sit quod creatorem suum potuerit præterire: & tamen eligant vtrum quasi magnum aliquid & præstantius potent esse quam cetera, an quasi minimum atque abiectum. Si minimum atque abiectum, non est iniuria (vt nostro vsu loquar) vilia & exigua nescire. Nam cum potentiæ sit scire quæ maxima sunt, despexisse magis videtur degeneris operis vilitatem. Fastidio igitur absolutus est, non potestate fraudatus. Quod si magnum & summum arbitrantur scire iudicij diem, dicant quid Deo patre maius aut melius sit. Patrem igitur Deum nouit, vt ipse ait: *Nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Patrem*, inquam, *nouit, & diem nescit?* Si ergo creditis quod patrem reuelat, & diem non potest reuelare? Deinde quia gradus quosdam facitis, vt patrem filio, filium spiritui præferatis, dicite mihi vtrum Spiritus sanctus nouerit iudicij diem. Nihil enim de eo scriptum est hoc loco. Negatis profecto. Quid si doceo, quod nouerit? Lectum est enim: Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam alta Dei. Vtique quia alta Dei scrutatur, cum Deus nouerit iudicij diem, etiam Spiritus nouit. Nouit enim omnia quæ Deus nouit, sicut Apostolus declarat, dicens: *Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis qui in ipso est? Sic & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi Spiritus Dei.* Videte igitur, ne negando Spiritum sanctum scire, negetis & patrem scire. Quæ Dei sunt, cognouit & Dei Spiritus: quæ autem non cognouit Spiritus Dei, vtique Dei non sunt. Confitendo igitur quæ Spiritus nouit Dei, quod negatis filium scire, contra vestram assertionem Spiritum filio præfertis. Verum non solum sacrilega ista, sed etiam inepta dubitatio. Nunc consideremus quibus modis scientia colligatur, & ostendamus ipsum filium demonstrasse, quod & diem sciret. Quod enim scimus, aut tempore, aut loco, aut signis, aut personis declaramus, aut ordine. Quomodo igitur nesciuit iudicij diem, qui & horam iudicij & locum & signa expressit & causas? Denique sic habes: *In illa hora qui fuerit in tecto non descendat tollere vasa de domo sua, & qui in agro, similiter non redeat retro.* Eousque igitur futurorum notat periculorum euentus, vt etiam præsidia periclitantibus demonstraret.

An poterat Dominus diem ignorare, qui ipse de se dixit, quod filius hominis dominus est sabbati? Locū quoq; etiam alibi designauit, cum sibi structuras templi ostendentibus discipulis diceret: *Videtis hæc omnia? Amen dico vobis non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.* De signo quoque interrogatus ab Apostolis dixit: *Videte ne*

sedu-

A nerauit Deus filium, minus contulit: si minus contulit, aut minus voluit, aut minus potuit. Sed nec infirmus, nec inuidus pater: quia nec voluntas ante filium, nec potestas. [Ioan. 16] In quo enim minor, qui omnia habet quæ pater habet? [Ioan. 14] [Phil. 2.] Nam & omnia à patre iure generationis accepit, & totum patrem gloriæ suæ maiestatis expressit. [Ioan. 5.] Scriptum est [Ioan. 10] inquiunt: *Quoniam pater maior me est.* Sed scriptum est: *Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo.* Scriptum est, quod propterea volebant illum Iudæi occidere, quia *filium se dicebat Dei, æqualem se faciens Deo.* Scriptum est: *Ego & pater vnum sumus.* Vnum legunt, multa non legunt. Numquid ergo & minor & æqualis per naturam eandem potest esse? Sed aliud ad diuinitatem refertur, aliud ad carnem. Minorem dicunt: Quæro, quis mensus sit, quis tam exaltati cordis, qui velit ante tribunal suum patrem Deum & filium constituat, vt de prælatione diiudicet? [Ps. 130.] *Non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei.* Dauid dicit. Rex Dauid exaltare cor metuit in rebus humanis, nos exaltamus aduersus diuina secreta? [Colo 1.] [Heb 1.] Quis igitur iudicat de Dei filio? [Esai. 6] [Mat. 18] Throni, dominationes, Angeli, potestates, sed famulantur & seruiunt. Archangeli? sed ministrant. B Cherubim & Seraphim? sed laudant. [Ibid.] Qui igitur iudicat de Dei filio, [Ioan. 14] cum legeris quod ipse pater nouerit filium, non iudicet? [Mat 11] [Heb 2.] *Nemo enim nouit filium, nisi pater. Nouit,* inquit, *non iudicat.* Aliud est nosse, aliud iudicare. Habet pater in se scientiam, filius supra se non habet potestatem. Et rursus: *Nemo nouit patrem nisi filius, & ipse nouit patrem sicut eum pater nouit.* Sed dicis, quod minorem se dixit: dixit & lapidem. Plus dicis, & impie calumniaris: minus dico, & piè adstruo. Minorem dicis, & supra Angelos confiteris. Ego minorem Angelis dico, & non derogo: quia nō diuinitatem arguo, sed misericordiam prædico.

Humilis ac deuota auctoris ad Deum patrem conuersio, rectaque fidei confessio, cum disertissima huius operis conclusione, ad laudem & gloriam inæstimabilis, inenarrabilis, incircumscriptæ & immensæ ac sanctissimæ Trinitatis, perfidissimorumque Arianorum confusionem & damnationem.

C

Cap. VIII.

[1. Ti. 6.] [Heb. 1.] Ad te nunc omnipotens pater cum lachrymis verba conuerto. Ergo te quidem inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem prompte dixerim: sed filium tuum minorem non ausim dicere. Nam cum illum splendorem gloriæ, & imaginem substantiæ tuæ legerim, vereor ne minorem imaginem tuæ dicendo substantiæ, [Colo. 2.] minorem substantiam tuam dicere videar, cuius imago sit filius, cum plenitudo tuæ diuinitatis omnis in filio sit. *Immensum te filiumque tuum & spiritum sanctum incircumscriptũ,* [Esa 40] *inæstimabilem, inenarrabilem legi frequenter, credo libēter.* Et ideo æstimare non possum, vt examinare possim. Esto tamen, spiritu ausuque temerario metiri te velim. Vnde quæso te metiar? Funiculum agrimensorium vidit Propheta, quo [Ibid.] metiebatur Angelus Hierusalem. Metiebatur tamen Angelus nō Arius. D Metiebatur Hierusalē, nō Deũ, & fortasse nec Hierusalē metiri poterat Angelus. Vir. n. erat. Denique sic habes: *Et alleuaui oculos & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus agrimensorius.* Vir erat, quia typus suscipiendi [Ioan. 1.] corporis declarabatur. E Vir erat ille, de quo est dictum: *Post me venit vir, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius.* Ergo Iesus in typo Hierusalem metitur, Arius Deum. Et satanas transfigurat se in Angelum lucis; quid mirum [2. Cor. 11.] si Arius suum imitatur auctorem, vt vsurpet illicita: licet quod pater suus Zabulus per semetipsum non fecit, intolerabiliore iste sacrilegio diuinorum sibi scientiam secretorum, & supernæ generationis arcana præsumat? Zabulus [Luc. 4.] enim verum Dei filium fatebatur, Arius negat. Si ergo metiri te omnipotens pater non queo, possum ne sine sacrilegio de tuæ generationis disputare secreto? Possum ne dicere quod aliquid inter te & filium tuum plus minusue sit, cum ipse qui ex te natus est, dixerit: *Omnia quæ pater habet, mea sunt?* [Ioan 16] Quis me constituit iudicem aut diuisorem de rebus humanis? [Luc 12.] Hoc filius dicit, & nos inter patrem & filium diuisionem nobis & iudicium vēdicamus? Bona pietas arbitros refugit etiam in diuisione patrimonij. Nos ergo erimus arbitri, vt inter te & filium tuum increatæ maiestatem substantiæ diuidamus? [Luc. 11.] *Generatio,* inquit, *hæc generatio nequam est*: signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. F Signum vtique datur non diuinitatis, sed incarnationis. Denique de incarnatione dicturus ait: [Esai 7.] *Pete tibi signum. Et cum ille dixisset. Non petam, neque tentabo Dominum,* responsum est: *Ecce virgo in vtero accipiet.* Ergo signum diuinitatis videre non possumus, mensuram quærimus? Væ misero mihi, impie discutere audemus quem digne rogare non possumus. Viderint tamen quid faciant Ariani. Ego te pater, si maiorem omnib. dixero, iniuriose te tuis operibus comparaui: si maiorem filio, vt Arius asserit, impie [Iacob 5.] iudicaui: de te prior erit illa sententia. Nam neque vlla fieri potest nisi ex comparatione prælatio, neque præferri quisquam nisi de quo prius fuerit iudicatũ. [Mat. 3.] Iurare nobis [Exo 4.] per cœlum non licet, iudicare de Dei filio licet? [Ioan. 15] Sed filio [1 Cor. 2] tuo soli iudicium de omnibus detulisti. Ioannes carnem [Eccl. 3] Domini baptizare metuebat, Ioannes prohibebat dicēs: [Exo 3] *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me: & ego Christum iudicio* [Ps. 9] *meo subdam?* [Mat 17] Moyses se excusat, Petrus imperatum in ministerio [Exo 33.] declinat obsequium: Arius scrutatur etiam alta G Dei? Sed non Arius Spiritus sanctus. Sed Ario & hominibus [1. Cor. 2] dictum est: *Altiora te ne quæsieris.* Moyses vultum Domini prohibetur videre, Arius meruit videre secretũ? [Act 5.] Moyses & Aaron in sacerdotibus eius: Moyses qui cum [1. Cor. 13] Domino apparet in gloria Moyses ergo illa posteriora tantummodo Dei in typo vidit, Arius totum Deum facie ad faciem comprehendit? *Sed nemo,* inquit, *videre potest faciem meam, & viuit.* Paulus etiam de inferioribus dicit: *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.* Arius dicit: Ex toto Deũ noui ex parte cognoui. Inferior ergo Paulus quam Arius? Et vas electionis ex parte scit, vas perditionis totum scit? Scio, inquit, hominem, siue in corpore siue extra corpus nescio, Deus scit, qui raptus est in paradisum, & audiuit ineffabilia, Paulus raptus vsque ad tertium cœlum, seipsum nesciuit: Arius in stercore volutatus, Deum sciuit? Paulus dicit de ipso, Deus scit: Arius de Deo dicit, Ego noui? Sed non Arius raptus in cœlum, quamuis eum secutus sit qui iactatione damnabili diuina præsumeret, dicens: [Esai 14] *Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo.* Sicut enim ille dixit: *Ero similis altissimo,* sic & Arius altissimum Dei filium similem sui vult videri: H quem non in diuinitatis æternæ maiestate veneratur, sed ex carnis infirmitate metitur.

S. AMBROSII DE FIDE LIBRI QVINTI FINIS.

A *virgam, & tetigit petram, de qua ignis exiuit, ostendit quod caro Domini spiritu repleta diuino, peccata om-* E
Luc. 12. Iud. 6. *nia humanæ conditionis exureret. Vnde & Dominus ait :* Ignem veni mittere in terram. *Aduertit igitur*
vir doctus & præsagus futuri superna mysteria, & ideo secundum oracula occidit vitulum à patre suo
idolis deputatum; & ipse septennem alium vitulum immolauit Deo. Quo facto manifestissime
reuelauit post aduentum Domini, omnia gentilitatis abolenda sacrificia, solumque sacrificium Deo
Dominicæ passionis pro redemptione populi deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Christus;
Esa. 11 Ioan. 8 *in quo septem spiritalium plenitudo virtutum, sicut Esaias dixit, habitabat. Hunc vitulum & Abra-*
ham obtulit, quando diem Domini vidit, & gauisus est. Hic est qui nunc in hœdi typo, nunc in ouis;
Iud. 6. Iud. 7. *nunc in vituli offerebatur. Hœdi, quod sacrificium pro delictis sit: ouis, quod voluntaria hostia: vi-*
tuli, quod immaculata sit victima. Præuidit ergo mysterium sanctus Gedeon. Denique tre-
centos elegit ad prælium; vt ostenderet non in numero multitudinis, sed in sacramento crucis mundum
Iud. 6. *ab incursu grauiorum hostium liberandum. Et tamen licet fortis & fidus, plenior adhuc de Domino*
futuræ victoriæ documenta quærebat, dicens: Si saluas in manu mea Israel, quemadmodum locutus es
Domine. Ecce ego pono lanæ vellus in area: & si ros factus fuerit super vellus, & super omnem terram
siccitas, cognoscam quia in manu mea secundum promissa tua populum liberabis. Et ita factum est. Sed ad-
iecit postea, vt rursum ros proflueret super totam terram, & siccitas esset in vellere. Quærit fortasse
aliquis, vtrum nam quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus informatus indiciis adhuc plura po-
scebat. Sed quemadmodum poterat videri quasi ambiguus incertusque tentasse, qui mysteria loquebatur?
B *Non ergo ille ambiguus, sed prouidus, ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambi-* F
Deu. 32 *guus, cuius precatio habebat effectum? Vnde autem securus aduersus esset prælium, nisi intel-*
lexisset oraculum? Ros enim in vellere, fides erat in Iudæa: quia sicut ros, Dei verba descen-
Mat. 15 *dunt. Ergo quando totus orbis infructuoso æstu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cælestis*
Hier. 2. *visitationis in vellere. Postea vero quam oues quæ perierunt domus Israel (vnde puto figuram Iudaici*
velleris adumbratam) oues inquam illæ fontem aquæ viuæ negarunt, ros fidei humentis exaruit in pecto-
Esa. 3. Esa. 5. *ribus Iudæorum, meatusque suos fons ille diuinus in corda gentium deriuauit. Inde est quod nunc fidei*
rore totus orbis humescit. At vero Iudæi Prophetas suos & consiliarios perdiderunt. Nec mirum si
Psal. 71. *perfidiæ subeant siccitatem, quod Dominus Deus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens:* Man-
dabo nubibus meis ne pluant super vineam istam. *Est enim propheticæ nubis pluuia salutaris, sicut &*
Dauid dixit: Descendit sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. *Hoc nobis*
scripturæ diuinæ totius mundi pluuiam pollicebantur, quæ rigaret orbem sub Domini Saluatoris aduentu spi-
ritus rore diuini. Venit ergo iam Dominus, venit & pluuia, venit Dominus stillicidia secum cælestia
deferens: & ideo iam nos bibimus, quia ante sitiebamus, & diuinum illum spiritum haustu interiore
Iud. 6. Iosua 5 *potamus. Hoc ergo præuidit sanctus Gedeon, quia verum & spiritalem rorem etiam gentes na-*
tionesque erant fidei perceptione bibituræ, & ideo diligentius explorauit. Est enim necessi-
Iud. 6. Luc. 10. *ria cautela sanctorum. Siquidem etiam* IESVS *Naue cum vidisset ducem militiæ cælestis, in-*
C *terrogauit; Noster es, an aduersariorum? ne forte aliquibus aduersarij præstigiis falleretur. Non*
tamen otiose vellus non in campo posuit vel in prato, sed in area, vbi messis est tritici (Mes- G
sis enim multa, operarii autem pauci) *eo quod per fidem Domini futura esset messis fœcunda virtutum.*
Nec illud otiosum, quod exsiccauit vellus Iudaicum, & rorem eius misit in peluim, vt repleretur aqua,
non tamen ipse eo rore pedes lauit. Alij debebatur tanti prærogatiua mysterij. Expectabatur ille qui
sordes omnium solus posset abluere. Non erat tantus Gedeon, qui hoc sibi mysterium vendicaret. Non
Mat. 21 *enim Gedeon, sed filius hominis venit non ministrari, sed ministrare. Itaque cognoscamus in quo hæc*
Iud. 6. *mysteria videantur esse completa. Non in sancto Hieroboal: adhuc enim erant illa principia. Ideo gentes*
victæ, quia siccitas erat adhuc in gentibus. Ideo Israel vicit, quia ros tunc manebat in vellere. Veniamus
Ioan. 13 *ad Euangelium. Inuenio Dominum spoliantem se vestimenta, & præcingentem se linteo, mittentem aquam*
in peluim, lauantem pedes discipulorum. Hæc erat aqua, ros ille cælestis, hoc prophetabatur quod illo rore
cælesti discipulorum suorum Dominus IESVS *pedes lauaret. Et nunc extendantur pedes animorum*
nostrorum, vult Dominus IESVS *& nostros lauare pedes. Non enim Petro soli, sed vnicuique di-*
Ibid. *cit fideli:* Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem. *Veni ergo Domine* IESV, *exue te*
vestimenta quæ propter me induisti: esto nudus, vt nos misericordia tua vestias. Præcinge te propter nos
linteo, vt nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquam in peluim, laua non solum pedes,
sed etiam caput. *Nec solum corporis nostri, sed etiam mentis vestigia volo exuere, omnes nostræ sordes fra-*
Cant. 5. *gilitatis, vt & ego dicam: Nocte exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inqui-*
D *nabo illos? Quanta ista maiestas est quasi minister pedes famulorum tuorum lauas, qui ut Deus rorem mittis è* H
Ioan. 13 *cælo. Nec solum pedes lauas, sed etiam vt tecum recumbamus inuitas, & exemplo nos tuæ dignationis hortaris,*
dicens: Vocatis me dominum & magistrum, & benefacitis: sum enim. Si ergo ego laui pedes vestros
dominus & magister, & vos inuicem lauate pedes vestros. *Volo ergo & ego pedes lauare fratrum meo-*
rum, volo Domini implere mandatum, volo in me non verecundari, non dedignari quod ipse prius fecit.
Gen. 18 *Bonum mysterium humilitatis: quia dum alienas sordes lauo, meas abluo. Sed non hoc omnes haurire poterant*
Ioan. 13 *mysterium. Lauare voluit quidem & Abraham pedes, sed hospitalitatis affectu. Volebat & Gedeon lauare*
pedes Angelo Domini, qui apparuit sibi, sed volebat ut minister, volebat quasi is qui deferret obsequium, non qui do-
naret consortium. Hoc mysterium magnum est, quod nemo cognouit. Denique Petro dixit: Quod ego fa-
cio tu nescis, cognosces postea. *Hoc, inquam, diuinum mysterium est, quod etiam, qui lauerint requi-*
rent. Hoc est enim simplex aqua, sed cæleste mysterium per quam consequimur vt partem cum CHRISTO
Iud. 6. *habere mereamur. Est & quædam aqua quam mittimus in peluim animæ nostræ, aqua de vellere in libro*
Psal. 22 *Iudicum, aqua de libro Psalmorum. Aqua est ros cælestis oraculi. Veniat igitur Domine* IESV
Psal. 27 *hæc aqua in meam animam, in meam carnem, vt huius humore pluuiæ nostrarum conualles men-*

A *tium atque intimi cordis arua viridescant. Veniant in me stillicidia tua, gratiam immortalitatemque rorantia. Dilue gressus mentis meæ, ne iterum peccem. Ablue animi mei calcaneum, vt possim abolere maledictum, ne morsum serpentis interiore pede sentiam, sed sicut ipsi iussisti sequentibus te, vt serpentes & scorpiones illæsa possim calcare vestigia. Redemisti mundum, redime vnius animam peccatoris. Hæc est specialis tua prærogatiua pietatis, qua totum mundum in singulis redemisti. Elias ad vnam missus est viduam, Elisæus mundauit vnum: tu nobis Domine* IESV *hodie mille mundasti. Quantos in vrbe Roma, quantos Alexandriæ, quantos Antiochiæ, quantos etiam Constantinopoli? Nam etiam Constantinopolis iam Dei verbum recepit, & euidentia meruit tui documenta iudicij. Etenim quamdiu venena Arrianorum suis fouebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, murus armis circumsonabat hostilibus. Postea vero quam fidei exules abdicauit, hostem ipsum, quem regnum semper timere consueuerat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet. Quantos ergo & Constantinopoli, quantos postremo toto hodie in orbe mundasti? Non mundauit Damasus, non mundauit Petrus, non mundauit Ambrosius, non mundauit Gregorius. Nostra enim seruitia, sed tua sunt sacramenta. Neque enim humanæ opis est diuina conferre, tuum Domine munus & patris est, qui locutus est per Prophetas, dicens:* Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri & filiæ. *Hic est in typo ros ille cœlestis. Hæc pluuia voluntaria, sicut legimus:* Pluuiam voluntariam segregans Deus hereditati suæ. E

Genes. 3. Luc. 10. 3. Reg. 17. 4. Reg. 5. Iohel. 2. In 1.A. Psal. 67.

B *Non esse inter creaturas Spiritum sanctum, nec inter omnia, sed super omnia.*

CAP. I.

1. Cor. 12. NOn enim Spiritus sanctus aut potestati alienæ est subiectus aut iuri, sed suæ libertatis arbiter, omnia pro auctoritate propriæ voluntatis diuidens, sicut legimus, singulis prout vult. *Non ergo inter omnia, sed super omnia Spiritus sanctus est.* Iam enim de eo (quoniam ita plene de Dei filio, clementissime Imperator, instructus es, vt ipse iam doceas) cupientem te & exigentẽ audire aliquid expressius, non morabor, præsertim cum ita te assertione huiusmodi testificatus sis proxime delectatum, vt basilicam Ecclesiæ sine vllo monitore præceperis reformari. Fidei itaque tuæ gratiam, nostræ præmium iam

C tenemus. Neque enim aliud possumus dicere, nisi sancti Spiritus hanc fuisse gratiam quod ignorantibus omnibus subito basilicam reddidisti. Spiritus, inquam, sancti hoc munus, hoc opus est, qui à nobis quidem tunc precabatur, sed in te operabatur. Nec superioris temporis damna deploro, quando quidem sequestratio illa basilicæ cuiusdam fœnoris traxit vsuras. Etenim basilicam sequestrasti, vt fidem probares. Impleuit igitur propositum suum pietas tua, quæ sic sequestrauerat, vt probaret: sic probauit, vt redderet. Nec fructum amisi, sed iudicium teneo, patuitque omnibus in quadam facti discretione, discretam tibi numquam fuisse sententiam. Patuit, inquam, omnibus & tuum non fuisse cum sequestrares, & tuum esse cum redderes.

Primum igitur ab inferioribus inchoemus, vt quasi per gradus quosdam tractatus noster ascendat, quo facilius hi qui fidei non deseruiot, vel ratione flectantur. Possunt enim dicere in principio: Nec nos dicimus seruire spiritum. Sed cum dicant seruire Christum, quomodo possunt

Psal. 118. D negare spiritum? Quod si secundum carnem in serui forma consentiunt Christum fuisse, constat & conuenit. Ergo si secundum diuinitatem suam Christus non seruit, non seruit etiam Spiritus. Quod si non seruit spiritus, omnia autem seruiunt: super omnia igitur spiritus est, qui non seruit, sicut omnia. Nunc idipsum quod diximus, testimo-

Ibid. niis adstruamus. Principium disputationis est, quia seruiunt omnia. Seruire autem omnia liquet, quoniam scriptum est: *Vniuersa seruiunt tibi.* Dixit hoc spiritus per Prophetam. Non dixit, seruimus, sed seruiunt tibi, vt crederes quod à seruitio sit ipse exceptus. Ergo cum vniuersa seruiant, non seruiat spiritus, vtique inter vniuersa non est Spiritus sanctus. Nam si inter omnia dicimus esse Spi-

1. Cor. 2. Psal. 32. ritum sanctum, vtique cum legerimus, *quia alta Dei scrutatur spiritus*, Deum patrem esse super omnia denegamus. Etenim cum ex Deo spiritus sit, & spiritus oris eius, quomodo possumus inter omnia dicere Spiritum sanctum, cum super omnia Deus sit cuius est spiritus, plenæ vtique perfectionis, perfectæque virtutis? Ac ne Apostolum arbitrentur errasse, accipiant quem fiduciæ huius sit secutus auctorem. Dominus enim in Euangelio dixit: *Cum venerit paraclitus quem ego mittam vobis à patre meo, spiritum veritatis, qui à patre procedit Spiritus sanctus, & testificatur de filio.* Testificatur etiam de patre testis & fidelis & verus, quo nihil ad expressionem diuinæ maiestatis est plenius, nihil ad vnitatem diuinæ potestatis euidentius, cum idem nouerit spiritus quod & filius, qui paterno rum testis & consors indiuiduus secretorum est. Exclusit itaque à cognitione Dei societatem & multitudinẽ creaturæ: non excludendo autem Spiritum sanctum, ostendit non esse sociũ creaturæ. Vnde & illud quod lectum est in Euangelio: *Quia Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus filius qui est in sinu patris*, ipse enarrauit: ad exceptionem pertinet Spiritus sancti. Quomodo enim Deum non vidit, *qui scrutatur etiã alta Dei*? Quomodo Deum non vidit, qui cognouit quæ Dei sunt? Quomodo Deum non vidit, qui ex Deo est? Ergo cum ita positum sit quia Deum nemo vidit vnquam, vidit autem spiritus, vtique exceptus est spiritus. Super omnia igitur est, qui est exceptus ex omnibus. F Ioan. 15. Apoc. 3. Ioan. 1. 1. Cor. 2. Ibid. G

Non posse ad spiritum deriuari Dei, quia scriptum est de Dei filio: Omnia per ipsum facta sunt: quia spiritus Dei super omnia, non inter omnia est.

CAP. II.

VIdetur sancte Imperator plena ratio esse pietatis, sed impiis non videtur. Deniq; quid moliantur aduerte. Solent enim dicere hæretici, ideo inter omnia Spiritũ sanctum esse numerãdum, quia scriptum est de Dei filio: *Omnia per ipsum facta sunt.* Quam male confunditur actio quæ non tenet veritatem, & præpostero ordine assertionis inuoluitur. Hoc enim tunc valeret, vt inter omnia dicerent esse Spiritum sanctum, si factum probarent. Namque omnia per filium scriptura dicit esse quæ facta sunt. Cum autem factus non doceatur Spiritus sanctus, vtique nec inter omnia probari potest, qui neque factus est sicut omnia nec creatus. Mihi igitur ad vtrumque hoc proficit testimonium, vt & super omnia probatur esse qui factus non est: & quia super omnia est, non videatur factus esse, nec inter ea quæ sunt facta numerandus. Quod si quis, quia omnia facta per verbum Euangelista posuit non excipit Spiritum sanctum, (quamquam in Ioanne locutus Spiritus Dei, *Omnia per ipsum facta sunt* dixerit, non omnia facta sumus, cum vtiq; loqui in Euangelistis spiritum Dei ipse Dominus ostenderit, dicens: *Non enim vos estis loquentes, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*) tamen si quis, vt dixi, hoc loco non excipit Spiritum sanctum, sed inter omnia numerat, nec ideo ergo excipit Dei filium vbi Apostolus dixit: *Nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illum.* Sed vt sciat quia inter omnia non est filius, legat sequentia. Nam cum dicit: *Et vnus Dominus Iesus, per quẽ omnia: ab omnibus vtique excipit Dei filium, quia excepit & patrem.* Ioan. 1. H Ibid. Mat. 10. 1. Cor. 8. Ibid.

Eiusdem autem impietatis est, vel patri, vel filio, vel Spiritui sancto derogare. Non enim credit in patrem, qui non credit in Spiritum, nec potest sine regula veritatis fides stare. Nam qui negare coeperit vnitatem potestatis in patre & filio & Spiritu sancto, non potest vtique, ibi vbi nulla diuisio sit, fidem probare diuisam. Ergo quia pietatis vnitas est bene credere, etiam vnitas impietatis est male credere. Itaque qui putant spiritum inter omnia debere numerari, quia omnia legunt facta per filium, etiam filium vtique inter omnia annumerandum putauit, quia legunt: *Ex Deo omnia.* Consequenter autem nec patrem secernunt ab omnibus, quia a creaturis omnibus filium non secernunt: quoniam sicut ex patre omnia, ita etiam per filium omnia. Hoc ipsum supra euidenter Apostolus dixit, ne inter omnia posuisse filium vel impiis videretur, qui audierat dixisse filium: *Pater quod dedit mihi maius omnibus est.*

Spiritum sanctum à patris filiique maiestate non secerni.

CAP. III.

SEd fortasse aliquis dicat, qua ratione cum dixerit hic ex patre omnia, & per filium omnia, de Spiritu sancto tacuerit, & hinc cupiat praeiudicium comparare. Quod si pergit malitiose interpretari, quam multis inuenit locis praedicatam sancti Spiritus potestatem, in quibus vel de patre vel de filio nihil scriptura expresserit, sed intelligendum reliquerit. Numquid ergo cum gratia spiritus praedicatur, Dei patris aut vnigeniti filij denegatur? Non ita, quia sicut pater in filio, & filius in patre, ita etiam *diffusa est charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Et sicut qui benedicitur in CHRISTO, benedicitur in nomine patris & filij & Spiritus sancti, quia vnum nomen, potestas vna: ita etiam vbi operatio aliqua diuina, aut patris, aut filij, aut spiritus designatur, non solum ad sanctum Spiritum, sed etiam ad patrem refertur & filium: nec solum ad patrem, sed etiam ad filium refertur & spiritum. Denique & Aethiops eunuchus Candacis reginae baptizatus in CHRISTO, plenum mysterium consecutus est. Et illi qui negauerunt se scire Spiritum sanctum, quamuis baptizatos se dicerent in Ioannis baptismo, baptizati sunt postea, quia Ioannes in remissionem peccatorum, in aduenientis IESV non in suo baptizauit nomine. Et ideo spiritum nesciebant, quia nec baptismum in Christi nomine, sicut Ioannes baptizare solebat, acceperant. Ioannes enim licet non baptizaret in spiritu, tamen & Christum praedicabat & spiritum.

Denique cum interrogaretur ne forte ipse esset Christus, respondit: *Ego vos aqua baptizo, veniet autem fortior me, cuius non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni.* Ergo isti; quia nec in Christi nomine, nec cum fide Spiritus sancti baptizati fuerant, non potuerunt accipere baptismatis sacramentum. Baptizati sunt itaque in nomine Iesu Christi: nec iteratum est in his baptisma, sed nouatum. Vnum enim baptisma. Vbi autem non est plenum baptismatis sacramentum, nec principium vel species aliqua baptismatis aestimatur. Plenum autem est, si patrem & filium spiritumque fatearis. Si vnum neges, totum subrues. Et quemadmodum si vnum in sermone comprehendas, aut patrem, aut filium, aut Spiritum sanctum, fide autem nec patrem nec filium nec spiritum abneges, plenum est fidei sacramentum: ita etiam quamuis & patrem & filium & spiritum dicas, & aut patris aut filij aut Spiritus sancti minuas potestatem, vacuum est omne mysterium. Denique & illi ipsi qui dixerant: Nec si Spiritus sanctus sit audiuimus; baptizati sunt postea in nomine Domini Iesu Christi. Et hoc abundauit ad gratiam, quia iam Spiritum sanctum Paulo praedicante cognouerant. Nec contrarium debet videri, quia quamuis etiam postea tacitum sit de spiritu, tamen creditum est, & quod verbo tacitum fuerat, expressum est fide, cum enim dicitur.

In nomine Domini IESV, per vnitatem nominis impletum mysterium est, nec à Christi baptismate spiritus separatur: quia Ioannes in poenitentiam baptizauit, Christus in spiritu. Nunc consideremus verum quemadmodum in Christi nomine plenum esse legimus baptismatis Sacramentum ita etiam sancto tantum Spiritu nuncupato, nihil desit ad mysterij plenitudinem. Rationem sequamur: quia qui vnum dixerit, Trinitatem signauit. Si Christum dicas, & Deum patrem à quo vnctus est filius, & ipsum qui vnctus est filium & spiritum quo vnctus est designasti. Scriptum est enim: Hunc IESVM à Nazareth, quem vnxit DEVS Spiritu sancto. Et si patrem dicas, & filium eius & spiritum oris eius pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Et si spiritum dicas, & Deum patrem, à quo procedit spiritus; & filium, quia filij quoque est spiritus, nuncupasti. Vnde vt rationi copuletur auctoritas, in spiritu quoque recte baptizare nos posse scriptura indicat, dicente Domino: *Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto.* Et alibi Apostolus ait: *Omnes enim in vnum corpus in vno spiritu baptizati sumus.* Vnum corpus, quia vnum mysterium: vnum baptisma, quia mors vna pro mundo. Vnitas est operationis, vnitas praedicationis, quae non potest separari. Quod si hoc loco separatur spiritus ab operatione patris & filij, quia dictum est: *Ex patre omnia: & per filium omnia:* ergo & ibi, quia Apostolus de Christo dixit: *Qui est super omnia Deus benedictus in saecula, non solum eum creaturis omnibus* sed etiam patri (quod dictu nefas est) praetulit. Sed absit. Non enim inter omnia pater, non inter plebem quandam creaturarum filius. Subter creatura omnis, supra diuinitas patris & filij & Spiritus sancti. Illa seruit, haec regnat: illa subiacet, ista dominatur: illa opus, haec auctor est operis: illa adorat omnes, haec adoratur ab omnibus. Denique de filio scriptum est: *Et adorent eum omnes Angeli eius.* Non habes, Adoret spiritus sanctus. Et infra: Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Nonne omnes sunt, inquit, ministri spiritus in ministerium qui mittuntur? Cum dicit omnes, numquid & Spiritum sanctum comprehendit? Non vtique, quia Angeli & ceterae potestates in ministerium & obsequium Dei filio vt seruiant destinantur. At vero Spiritus sanctus non minister, sed testis est filij, quemadmodum de ipso filius dixit: *Ille testimonium perhibet de me.* Testis est ergo filij, spiritus. Qui testis est, nouit omnia, sicut Deus pater testis est. Sic enim habes in posterioribus, quia confirmata est salus nostra testificante Deo signis & prodigiis & varijs virtutibus, & Spiritus diuisionibus. Qui diuidit quod vult, vtique supra omnia, non inter omnia est. Diuidere enim operatoris gratia, non operis est materies. Si supra omnia filius, per quem initium salus nostra vt praedicaretur accepit: vtique & pater Deus, qui testificatur & asseuerat signis & prodigiis de salute nostra, exceptus à cunctis est. Similiter autem & spiritus, qui diuisionibus suis nostrae testimonium fert saluti, non est in creaturarum plebe numerandus, sed cum patre aestimandus & filio, qui non per incisionem sui diuiditur ipse, cum diuidit. Indiuiduus enim cum sit, nihil amittit, cum omnibus largitur: sicut & filius regnum patre accipiente nihil perdit: nec pater filio cum sua tradit, amittit. Nullum itaque damnum esse in diuisione gratiae spiritalis, Domino attestante cognouimus. Qui enim vbi vult spirat, vbique sine damno est. De quo infra dicemus plenius. Interim nunc quoniam propositum est ordine suo asserere, non esse inter omnia spiritum computandum, ipsum Apostolum, de cuius verbis faciunt quaestionem, assertionis huius adhibeamus auctorem. Quae enim essent illa omnia, siue visibilia, siue inuisibilia, ipse signauit dicens: *Quoniam in ipso condita sunt omnia in coelis & in terra.* Vides omnia de his dicta quae vel in coelis sunt vel in terra. Sunt enim in coelis etiam inuisibilia quae facta sunt, Tamen ne cui esset incognitum, addidit de quibus diceret: Siue sedes, inquit, siue dominationes, siue principatus, siue potestates; omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Numquid ergo hic inter creaturas

A Spiritum sanctum comprehendit? Aut cum dicit, ante omnes esse Dei filium, numquid ante patrem dixisse æstimandus est? Non vtique: nam sicut hic per filium dicit omnia creata esse, & in ipso omnia constare cælestia: ita etiam in Spiritu sancto vires habere vniuersa cœlestia dubitari non potest, quando lectum est: (Psal. 32.) *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Super omnia est igitur, de quo est omnis cælestium & terrestrium virtus. Qui igitur super omnia est, vtique non seruit: qui non seruit, liber est, qui liber est habet iura dominatus. Hoc si à principio dicerem, negaretur. Sed quemadmodum illi minora negant, ne maiora credantur: ita & nos minora præmittamus, vt aut perfidiam suam etiam in minoribus prodant: aut si vel minoribus consentiunt, maiora de minoribus colligamus. Arbitror, clementissime Imperator, plenissime confutatos eos qui audent inter omnia Spiritum sanctum computare. Sed tamen vt sciant se non tantum Apostolicis testimoniis, sed etiam Dominicis perurgeri: quomodo audent inter omnia numerare Spiritum sanctum, quando ipse Dominus dixerit: (Luc. 12. Mat. 12.) B *Qui blasphemauerit in filium hominis, remittetur ei: qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, nec hic nec in futurum remittetur ei?* Quomodo igitur inter creaturas audet quisquam spiritum computare? Aut quis sic se obligat, vt si creaturæ derogauerit, non putet sibi hoc aliqua venia relaxandum? Nam si Iudæi, (4. Reg. 23.) quia adorauerunt militiam cœli, diuino præsidio destituti sunt: qui autem adorat & confitetur Spiritum sanctum, acceptus est Deo: qui non confitetur, sacrilegij reus sine venia damnatur: vtique hinc æstimari potest, non inter omnia, sed super omnia esse Spiritum sanctum, cuius iniuria æternis suppliciis expiatur. Cum autem dixerit Dominus: (Mar. 3. Luc. 12. Mat. 12. Lib. 2 fen. dist. 43 § de hoc quoque.) *Qui blasphemauerit in filium hominis, remittetur ei: qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, nec in futurum remittetur* ei: diligenter aduerte. Numquid alia est offensa filij, alia Spiritus sancti? Sicut enim vna dignitas: sic vna iniuria. Sed si quis corporis specie deceptus humani, remissius aliquid sentit de Christi carne, quam dignum est (neque enim vilis nobis debet videri, quæ aula virtutis, fructus est virginis) habet culpam, non est tamen exclusus à C venia, quam fide possit adsciscere. Si quis vero sancti Spiritus dignitatem, maiestatem & potestatem abnegat sempiternam, & putet non in spiritu Dei eiici dæmonia, sed in (Luc 11) Belzebub, non potest ibi exoratio esse veniæ, vbi sacrilegij plenitudo est: quia qui spiritum negauit, & Deum patrem negauit & filium, quoniam idem est spiritus Dei, qui spiritus Christi est. Vnum autem esse spiritum nemo dubitauerit, etsi de vno Deo plerique dubitauerint. (S. Ambros. in ea re brof de sacramento cap 2.) Alium enim dixerunt pleriq; hæretici Deum veteris, alium noui testamenti. Sed sicut vnus pater, qui & olim locutus est, (Heb 1) vt legimus, patribus in prophetis: & in nouissimis diebus nobis locutus est in filio: sicut vnus filius, qui iuxta veteris seriem testamenti ab Adam offensus, ab Abraham adoratus, (Gen. 3 18 & 32.) à Iacob visus est: ita etiam Spiritus sanctus vnus est qui efferbuit in prophetis, (2 Pet. 1 Ioa. 20.) insufflatus est Apostolis, copulatus est patri & filio in baptismatis sacramento. (Mat. 28.) De ipso enim dicit Dauid: (Ps. 50) *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* De ipso etiam alibi dixit: (Ps. 138) *Quo ibo à spiritu tuo?*

D

Quoniam ipse est Spiritus sanctus, qui est spiritus Dei & spiritus Christi, ipse paraclitus, ipse spiritus veritatis, ipse spiritus vitæ.

Cap. IV.

ET scias quia idem spiritus Dei est, qui est Spiritus sanctus, sicut & in Apostolo legimus: (1 Cor. 12.) Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu: & nemo dicit Dominũ Iesum, nisi in spiritu sancto. Ipsum Apostolus spiritum Dei dixit. (Rom 8 Ibid.) Ipsum etiam spiritum Christi appellauit, sicut habes: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Et infra: Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in nobis. Ipse est ergo spiritus Dei, Dei, spiritus CHRISTI. (Ibid.) Ipse etiam est spiritus vitæ, sicut ait Apostolus: *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis.* E Quem ergo spiritum vitæ Apostolus dixit, ipsum Dominus in Euangelio paraclitum, (Ioan. 14) ipsum nominat spiritum veritatis, sicut habes: *& rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis, vt vobiscum sit in æternum,* spiritum veritatis, quem hic mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec cognoscit eum. Habes ergo & paraclytum spiritum, eundem & spiritum veritatis & spiritum inuisibilem designatum. Quomodo igitur secundum diuinitatem quidam filium visibilem putant, cum etiam spiritum mundus videre non possit? (Ioan 20) Accipe nunc eiusdem vocem Domini quod ipse sit Spiritus sanctus, qui spiritus veritatis. Habes enim in vltimo libri huius: Accipite spiritum sanctum. Ipsum quoque esse Spiritum sanctum qui est spiritus Domini, Petrus docet dicẽs: Anania, *quid tibi visum est mentiri Spiritui sancto?* Et statim ad vxorem Ananiæ idem ait: *Quid vobis visum est tentare spiritum Domini?* (Act. 5. Ibid.) Cum dicit vobis ostendit de eo dictum spiritu, de quo Ananiæ dixerat. Ipse est ergo Spiritus Domini, qui spiritus sanctus. Ipsum etiam Spiritum sanctum, qui spiritus patris est, declarauit Dominus, dicens secundum F Matthæum in persecutione non esse cogitandum quid (Mat. 10) loquamur. *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* (Luc 12.) Idem autem secundum Lucam ait: *Nolite solliciti esse qualiter respõdeatis aut dicatis: Spiritus enim sanctus Dei docebit vos in ipsa hora quæ oporteat dicere.* Ergo quamuis multi dicantur spiritus, quia lectum est: (Ps. 103. Lib. 1. sen. dist. 14 §. sunt autem) Qui facit Angelos spiritus, vnus tamen est Dei spiritus. Ipsum igitur vnum spiritum & Apostoli & prophetæ sunt consecuti. Sicut etiam vas electionis, doctor gentium dicit: (1. Cor. 12.) Quia vnum spiritum potauimus, quasi eum qui non queat scindi, sed infundatur animis, & sensibus illabatur, vt sæcularis sitis restinguat ardorem. Non ergo sanctus Spiritus de substantia corporalium (hic enim corporalibus incorpoream infundit gratiam) sed nec de substantia inuisibilium creaturarum est: nam & illæ sanctificationem huius accipiunt, & per hunc reliquis mundi operibus antecellunt, siue Angelos dicas, siue dominationes, siue potestates, omnis creatura expectat sancti Spiritus gratiam. (Gal. 4. Rom 8.) Sicut enim nos per spiritum liberi quia misit Deus spiritum filij G sui in corda nostra clamantem, abba pater; itaque iam nõ est seruus, sed filius: ita etiam omnis creatura reuelationẽ filiorum Dei expectat, quos vtique sancti Spiritus gratia filios Dei fecit. (Ibid.) Ergo & creatura ipsa spiritualis gratiæ reuelatione mutatur, & liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Omnis ergo creatura mutabilis, non solum ea quæ iam peccato aliquo aut elementorum conditione mutata est, verum etiam quæ corruptelæ potest esse obnoxia vitio naturæ, etsi nondum est studio disciplinæ. (Lib 3. de fide cap. 2.) Nam vt in superioribus libris docuimus, & Angelorum naturam liquet potuisse mutari. Vtique æstimare conuenit quia qualis vnius natura, talis & cæterorum. Mutabilis ergo & reliquorum natura, sed melior disciplina.

Quod sicut pater sanctus, ita filius, ita & spiritus dicatur sanctus.

Cap. V.

H ERgo omnis mutabilis creatura: sed nõ mutabilis Spiritus sanctus. (Lib 1 sen. dist. 14 § sunt autem.) Neque enim aliquo vitio mutari potest qui omnium abolet vitia, peccata cõdonat. Quomodo ergo mutabilis, qui sanctificando alios mutat ad gratiam, non ipse mutatur? Quomodo mutabilis, qui bonus semper est? Neque enim vnquam malus Spiritus sanctus per quem nobis quæ bona sunt ministrantur. (Sap. 7.) Vnde & Euangelistæ duo, in vno eodemque loco, diuersis quidem inter se verbis, sed eadem designarũt. (Mat. 7.) Habes enim in Mattheo. *Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se?* (Luc. 11.) Secundum Lucam autem inuenies ita scriptum: *Quanto magis pater vester de cælo dabit Spiritum sanctum petentibus se?* Aduertimus ergo bonum esse Spiritum sanctum Domini iudicio, Euangelistarum testimonio: quando alius pro sancto spiritu bona, alius pro bonis sanctum Spiritum nominauit.

A Si igitur quod bonum est, hoc est Spiritus sanctus, quo-
modo bonus non est? Nec fallit, quod nonnulli codices
habent etiam secundum Lucam: *Quanto magis pater vester de*
Ephe 4 *cælo dabit bonum datum petentibus se?* Hoc bonum datum gra-
Psal. 67 tia spiritalis est, quam Dominus Iesus effudit de cœlo, post-
Esaia 9 quam patibulo crucis fixus, triumphales reuehens eua-
cuatæ mortis exuuias, victor mortis à mortuis resurrexit,
sicut habes: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem,*
dedit data hominibus. Et bene ait data. Sicut enim filius da-
tus, de quo scriptum est: *Puer natus est nobis, filius datus est no-*
Rom. 9 *bis: data est & gratia spiritualis.* Quid autem dubitem dicere
quia datus est & Spiritus sanctus, cum scriptum sit: *Chari-*
Ephes. 4 *tas Dei effusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus*
est nobis? Quem vtique quoniam pectora recipere captiua
non poterant, prius Dominus Iesus captiuam duxit capti-
uitatem, vt liberis affectibus gratiæ diuinæ munus infun-
deret. Pulchre autem dixit Captiuam captiuitatem. Chri-
sti enim victoria, victoria libertatis est, quæ omnes gratiæ
vendicauit, nullum astrinxit iniuriæ. Ergo in omnium
absolutione, nemo captiuus est. Et quia Dominicæ tem-
B pore passionis, sola feriabatur iniuria, quæ captiuos om-
nes amiserat quos tenebat, in se recurreos captiua facta
est ipsa captiuitas, iam non Belial addicta, sed Christo, cui
1. Cor. 7 seruire libertas est. Qui enim in Domino vocatus est ser-
Psal 13. uus, libertus est Domini. Sed vt ad proposita reuertamur:
Omnes, inquit, *declinauerunt, simul inutiles facti sunt,* non est
qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Si excipiunt Spi-
ritum sanctum, etiam ipse eum non esse inter omnia con-
fitentur. Si non excipiunt, ergo & ipsum inter omnes de-
clinasse fateantur. Sed videamus vtrum bonitatē habeat,
cum fons sit principiumque bonitatis. Nam sicut pater
bonitatem habet & filius, ita etiam bonitatem habet Spi-
Gal. 5. ritus sanctus. Quod etiam Apostolus docuit, dicens: *Fru-*
ctus autem spiritus, pax, charitas, gaudiū, patientia, bonitas. Quis
autem dubitat quod bonus sit, cuius fructus est bonitas?
Mat 7. *Arbor enim bona bonos fructus facit*: Itaque si bonus Deus,
Psal 32 quomodo non bonus qui oris eius est spiritus, qui scruta-
1 Cor 2 tur etiam alta Dei? An in alta Dei contagio mali possit in-
Ioan. 16 trare? Vnde & illud intelligitur, quam amētes sint, qui bo-
num filium Dei abnegant, cum bonum spiritum Christi
C negare non possint. De quo ait Dei filius: Propterea dixi,
quia de meo accipiet. An non bonus spiritus, qui bonos de
pessimis facit, peccatum abolet, malum delet, crimen ex-
cludit, bonum munus infūdit, de persecutoribus Aposto-
Ephes. 5 los facit, de peccatoribus sacerdotes? *Eratis,* inquit, *aliquā-*
do tenebræ, nunc autem lux in Domino. Sed quid deferimus eis?
Nam si verba exigunt, cum facta non abnuant, accipiant
Ps 142. bonum spiritum scriptum. Dixit enim Dauid: *Spiritus tuus*
bonus deducet me in viam rectam. Quid est enim spiritus, nisi
plenus bonitatis? qui cum sit inaccessibilis natura, rece-
Sap. 1. ptabilis tamen propter bonitatem suam nobis est, com-
plens virtute omnia, sed qui solis participetur iustis, sim-
plex substantia, opulens virtutibus, vnicuiq; præsens, di-
Matt. uidens de suo singulis, & vbique totus. Meritoque filius
28. dixit, *Ite, baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus san-*
cti, non dedignatus Spiritus sancti societatem. Cur igitur
quod Dominus non dedignatus est in baptismatis sacra-
mento, moleste ferunt aliqui filio vel patri spiritum no-
Psal. 48 stra deuotione coniungi? Bonus ergo spiritus. Bonus aūt
Sap. 1. non quasi acquirens, sed quasi impertiens bonitatem. Nō
enim accipit a creaturis, sed accipitur Spiritus sanctus: sic-
D ut non sanctificatur, sed ipse sanctificat. Creatura enim sā-
ctificatur: sanctificat autem Spiritus sanctus. In quo licet
verbi communio, discretio tamen naturæ est. Sanctus e-
nim dicitur & homo qui accipit, & Deus qui tribuit san-
ctitatem, quia legimus: *Estote sancti, quoniam & ego sanctus*
sum. Non ergo potest sanctificatio & corruptela vnius es-
se naturæ: & ideo non potest gratia sancti Spiritus & crea-
tura vnius esse substantiæ. Itaque cum omnis inuisibilis
præter Trinitatem reliqua natura, cuius rationabilem &
incorpoream iure quidam substantiam putant, non im-
Leui 19. pertiat spiritalem gratiam, sed acquirat: nec participet,
sed assumat, separanda vtique est a societate Spiritus san-
cti communitas creaturæ. Credant igitur quia creatura
non est Spiritus sanctus. Aut si creaturam putant, cur as-
E sociant patri? Si creaturam arbitrantur, cur filio Dei iun-
gunt? Quod si à patre & filio non existimant separandum?
non æstimant creaturam, quia vbi vna sanctificatio, vna
natura est.

Quia spiritu signamur.

Cap. VI.

SVnt tamen plerique qui eo quod in aqua baptizamur Ioan. 3.
& spiritu, non putent aquæ & spiritus distare munera
& ideo non putant distare naturam. Nec aduertunt quia
in illo aquarum sepelimur elemento vt renouati per spi- Rom 6.
ritum resurgamus. In aqua enim imago mortis, in spiritu
pignus est vitæ: vt per aquam moriatur corpus peccati,
quæ quasi quodam tumulo corpus includit, & per virtu-
tem spiritus renouemur à morte peccati renati in Deo. 1. Ioā 5.
Et ideo hi tres testes vnum sunt, sicut Ioannes dixit: *Aqua,*
sanguis, & spiritus. Vnum in mysterio, non in natura. Aqua igitur
testis est sepulturæ, sanguis testis est mortis, spiritus testis
est vitæ. Si qua ergo in aqua gratia non ex natura aquæ, sed F
ex præsentia est Spiritus sancti. Numquid in aqua viui-
mus sicut in spiritu? Numquid in aqua signamur, sicut in Act 17.
spiritu? In ipso enim viuimus, & ipse est pignus hæredita- Ephes 1
tis nostræ, sicut & Apostolus scribens ad Ephesios ait: *In*
quo credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus 2. Cor. 1
hæreditatis nostræ. Sancto igitur spiritu signati sumus, non
natura, sed a Deo, quia scriptum est. *Qui vnxit nos Deus, &*
qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Signa-
ti ergo spiritu à Deo sumus. Sicut enim in Christo mo-
rimur vt renascamur, ita etiam spiritu signamur vt splen-
dorem atque imaginem eius & gratiam tenere possimus,
quod est vtique spiritale signaculum. Nam etsi specie si-
gnemur in corpore, veritate tamen in corde signamur: vt
Spiritus sanctus exprimat in nobis imaginis cœlestis effi-
giem. Quis igitur audeat dicere discretum à Deo patre
& Christo esse Spiritum sanctum, cum per ipsum ad ima-
ginem & similitudinem Dei esse mereamur, & per ipsum
fiat, quemadmodum Petrus Apostolus dixit, vt diuinæ si-
mus consortes naturæ? In quo vtique non carnalis succes-
sionis hæreditas, sed adoptionis gratiæ spiritale commer- G
cium est. Atque vt sciamus cordis nostri magis hoc quam 2. Pet 1
corporis esse signaculum, docet Propheta qui dicit: *Signa-*
tum est in nobis lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde Psal 4
meo.

Quia replet omnia spiritus Dei.

Cap. VII.

CVm igitur omnis creatura, certis naturæ suæ sit cir- Lib. 1
cumscripta limitibus, siquidem & illa inuisibilia o- sen dist
pera quæ non queunt locis & finibus comprehendi, sub- 37 § &
stantiæ suæ tamen proprietate clauditur: quomodo quis quoniā
audeat creaturam appellare Spiritum sanctum, qui non
habeat circumscriptam determinatamque virtutē? Quia
& in omnibus & vbique semper est, quod vtique diuini-
tatis & dominationis est proprium, *Domini enim est terra,* Ier. 7.
& plenitudo eius. Et ideo cum Dominus seruulos suos Apo- Psal. 23
stolos destinaret, vt agnosceremus aliud creaturam esse,
aliud gratiam spiritalem: alios alio destinabat, quia om- H
nes simul vbique esse non poterant. Dedit autem omni-
bus Spiritum sanctum, qui licet separatis Apostolis, inse-
parabilis gratiæ munus infunderet. Erant igitur diuersæ
personæ, sed vnus in omnibus operationis effectus, quia
vnus est Spiritus sanctus, de quo ait: *Accipietis virtutem,*
venientem Spiritum sanctum in vos: & eritis mihi testes in Hierusa- Act 1.
lem & in omni Iudæa & Samaria vsque in fines terræ. Incircum-
scriptus igitur & infinitus Spiritus sanctus, qui se disci-
pulorum sensibus per separatarum diuortia discreta re-
gionum, remotosque fines totius orbis infundit, quem
nihil potest præterire vel fallere. Et ideo sanctus Dauid Ps. 138.
ait: *Quo ibo à spiritu tuo, aut quo à facie tua fugiam?* De quo
angelo scriptura hoc dicit? de qua dominatione? de
qua potestate? Cuius inuenimus angeli virtutem per plu-

A rimos esse diffusam? Angeli enim ad paucos mittebantur Spiritus autem sanctus populis infundebatur. Quis igitur dubitet quin diuinum sit quod infunditur simul pluribus, nec videtur, corporeum autem quod videtur à singulis & tenetur?
Act. 2. Sed quemadmodum sanctificans Apostolos spiritus non est humanæ consors naturæ: ita etiam sanctificans angelos, dominationes & potestates, non habet consortium creaturæ. Si qui autem putant non esse spiritalem in angelis sanctitatem, sed aliam quandam gratiam suæ proprietate naturæ, hi inferiores profectò angelos hominibus iudicabunt. Cum enim & ipsi fateantur quod spiritu sancto angelos conferre non audeant, nec possint negare quod hominibus infundatur Spiritus sanctus, sanctificatio enim spiritus donum munusque diuinū sit: inuenientur vtique homines qui meliorem sanctificationem habet angelis præferendi.
Heb. 1. Sed cum angeli hominibus in adiumentum descendant, intelligendum est quod creatura quidem superior angelorum sit quæ plus
B recipit gratiæ spiritalis, eiusdem tamen & erga nos & illos munus auctoris sit.
Mat. 22. Psal. 103. Sap. 1. Iohel. 2. Luc. 1. Quanta autem gratia, quæ præmiis angelorum etiam inferiorem creaturam humanæ conditionis exæquet? sicut Dominus ipse promisit, dicēs: *Eritis sicut angeli in cœlo.* Nec difficile. Qui enim illos angelos fecit spiritus, homines quoq; per eãdem gratiam similes faciet angelorum. De qua autem creatura dici potest, quia repleuerit vniuersa, quod scriptum est de Spiritu sancto: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem?* Non de angelo dici potest. Denique Gabriel ipse missus ad Mariam: *Aue*, inquit, *gratia plena.* Spiritalem vtique in ea declarans gratiam, quod in eam spiritus sanctus superueniret, & plenum gratiæ vterum verbo esset habitura cœlestis.
Hiere. 23. Lib. 1. sen. dist. 37. §. & quoniam Domini enim est omnia complere, qui dicit: *Ego cœlū & terram compleo.* Si ergo Dominus est qui cœlum complet & terram, quis potest Spiritum sanctum iudicare dominationis & diuinæ potestatis exortem, qui repleuit orbem, & quod vltra totum orbem est, repleuit Iesum mūdi totius redemptorem?
Sap. 1. Luc. 4. Scriptum est enim: *Iesus autem plenus Spiritu sancto regressus est ab Iordane.* Quis igitur alius nisi qui eiusdem esset plenitudinis, complentem omnia posset implere? Sed ne hoc secundum carnem dictum obiiciant, quamquam plus vnus ille quam omnes, de cuius
C carne exibat virtus, quæ sanaret omnes: tamen sicut Dominus complet omnia, ita etiam de spiritu lectū est: Quoniam spiritus Domini repleuit orbem terrarum.
Luc. 6. Sap. 1. Act. 4. Habes etiam de omnibus qui conuenerant cum Apostolis dictū *quia repleti sancto Spiritu, loquebantur verbum Dei cum fiducia.* Vides quia & plenitudinem & fiduciam dat Spiritus sanctus? cuius operationem archangelus nuntiat Mariæ, dicens: *Spiritus sanctus superueniet in te.*
Luc. 1. Ioan. 5 Habes etiam in Euangelio, quia angelus secundum tempus descendebat in natatoriam, & mouebatur aqua, & qui prior descendisset in natatoriam sanus fiebat. Quid in hoc typo angelus, nisi descensionem sancti Spiritus nuntiabat, quæ nostris futura temporibus aquas sacerdotalibus inuocata precibus consecraret? Ille ergo angelus sancti Spiritus erat nuntius, eo quod per gratiam spiritalem medicina nostris esset animi ac mentis languoribus deferenda. Eosdem ergo & spiritus habet, quos Deus pater & Christus ministros. Sic omnia replet, sic omnia possidet, sic omnia operatur in omnibus quemadmodum & Deus pater operatur & filius: Quid igitur sancti spiritus operatione diuinus, cum
1 Cor. 12. etiam benedictionum suarum præsulem spiritum Deus
D ipse testetur, dicens:
Esa. 44 *Ponam spiritum meum super semen tuum, & benedictiones meas super filios tuos?* Nulla enim potest esse plena benedictio, nisi per infusionem spiritus sancti. Vnde & Apostolus nihil melius hoc nobis quod optaret inuenit, sicut ipse dixit:
Colos. 1. *Non deficimus pro vobis orantes & obsecrantes, vt repleamini cognitione voluntatis eius, in omni sapientia & intellectu spiritali, ambulantes digne Deo.* Hanc igitur Dei esse docuit voluntatem, vt magis in bonis operibus & sermonibus & sensibus ambulantes repleamur voluntate Dei, qui ponit in cordibus nostris spiritum sanctum.
Rom. 5. Ergo si is qui habet spiritum sanctum, Dei repletus est voluntate, vtique inter patrem & spiritum nulla distantia voluntatis est. Simul illud aduerte, quia Deus dat

E spiritum sanctum. Non enim humanum hoc opus, neque ab homine datur, sed qui inuocatur à sacerdote, à Deo traditur, in quo Dei munus, ministerium sacerdotis est. Ioan. 14
Nam si Paulus Apostolus indicauit, quod ipse donate Spiritum sanctum sua auctoritate non posset, & in tantum se huic officio imparem credidit, vt à Deo nos spiritū optaret impleri; quis tantus est, qui huius traditionem muneris sibi audeat arrogare? Ephes. 1. Colos. 1.
Itaque Apostolus votum precatione detulit, non ius auctoritate aliqua vendicauit. Impetrare optauit, non impetrare præsumpsit. Act. 11.
Petrus quoque ait, quia non erat idoneus qui posset Spiritum sanctum vel cogere vel arcere. Sic enim dixit: *Ergo si eandem gratiam concessit illis Deus sicut & nobis, ego quis eram, qui possem prohibere Deum?* Esa. 42
Sed fortasse apostolicis non moueantur exemplis, & ideo diuinis vtamur oraculis. Scriptum est enim: Iacob puer meus, suscipiam eum, Israel electus meus, suscepit eum anima mea, dedi spiritum meum in ipsum. Esai. 61 Luc. 14. 2. Cor. 4
Dominus quoque dixit; *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me.* Quis ergo audeat dicere creatam Spiritus sancti esse substantiam, qui cum illuxerit in cordibus nostris, diuinæ cernimus pulchritudinem veritatis, & distantiam creaturæ diuinitatisque cognoscimus, vt opus segregetur ab auctore? F
Aut de qua creatura Deus ita locutus est, quod aut dominationes aut potestates effundat aut angelos? Sed de spiritu, inquit, meo effundam. Non spiritum ait, sed de spiritu. Ioh. 2.
Neque enim nos capere possumus plenitudinem Spiritus sancti, sed tantum accipimus, quantum de suo arbiter nostri pro sua voluntate diuiserit. *Sicut enim Dei filius non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit*, vt nos eum nostris animis percipere possemus: exinaniuit autem non quod ipse esset vacuus suæ plenitudinis, sed quo mihi qui plenitudinem eius sustinere non possem, pro eo quod capere possem infunderetur: ita etiam de Spiritu sancto patet se dicit effundere super omnem carnem. 1. Cor. 12 Phil. 2.
Non enim totum effundit, sed quod effudit omnibus abundauit. Iohel. 2.
Supra nos ergo effusum est de spiritu: at vero super Dominum Iesum cum in forma esset hominis, manebat spiritus, sicut scriptum est: *Super quem videris spiritum descendentem de cœlo, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Ioan. 1.
Circa nos ex affluenti commodo liberalitas largientis est, in illo totius manet in æternum spiritus plenitudo. G
Quod igitur nobis satis esse iudicauit, effudit: & quod effusum est, non separatum est nec incisum, sed vnitatem habet plenitudinis, quod aciem nostri cordis illuminet pro nostræ possibilitate virtutis. Ioan. 3.
Denique tantum capimus, quantum profectus nostræ mentis acquirit. Inseparabilis est enim plenitudo gratiæ spiritalis, sed nobis pro nostræ participatur facultate naturæ. Iohel. 2
Effundit ergo Deus de spiritu, effunditur etiam charitas Dei per spiritum: quo loco vnitatem debemus agnoscere operationis & gratiæ. Rom. 5.
Sicut enim de spiritu sancto Deus effudit, ita etiam Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, vt intelligamus non esse opus sanctum Spiritum, qui diuinæ arbiter & fons profluus charitatis est. Similiter autem vt credas id quod effunditur, cū creaturis non posse esse cōmune, sed speciale diuinitatis, etiam & filij nomen effunditur, sicut habes: *Vnguentum effusum est nomen tuum.* Cant. 1.
Cuius virtute sermonis, nihil potest esse præstantius. Nam sicut incusum in vase aliquo vnguentum cohibet odorem suum, qui odor quamdiu vasis illius angustiis coercetur, etsi ad plures nō potest peruenire; tamen vim suam seruat: cum vero de vase illo quo claudebatur vnguentum fuerit effusum, longe lateque diffunditur: ita & Christi nomen ante eius aduentum in Israel populo, quasi in vase aliquo Iudæorum mentibus claudebatur. H
Notus enim in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. Psal. 75.
Hoc vtique nomen, quod vasa Iudæorum angustiis suis coercitum continebant. Magnum quidem & tunc nomen, cum infirmiorū atque paucorum hæreret angustiis, sed magnitudinem sui nondum per corda gentium & in fines totius orbis effuderat. Postea vero quam per omnem mundum suo illuxit aduentu, per omnem vtique creaturam, diuinum illud suum nomen extendit, non repletum accessione aliqua Psal. 8.

(ple-

(plenitudo enim nescit augmentum) sed replens vacua, vt esset admirabile nomen eius in vniuersa terra. Huius igitur effusio nominis, abundantem quandam exuberantiã gratiarum, bonorumque cœlestium significat largitatem. *Ex abundanti enim superfluit quidquid effunditur.* Itaque sicut creata non potest dici sapientia quæ ex ore Dei procedit, nec verbum quod eructatur ex corde, nec virtus in qua plenitudo maiestatis æternæ est: ita etiam creatus non potest spiritus æstimari, qui ex ore Dei funditur, cum ipse Deus tantam ostenderit vnitatem, vt effundere se de spiritu suo dicat. Quo intelligamus, quia etiam Dei patris eadem gratia sit, quæ Spiritus sancti est, & quod sine incisione ac detrimẽto aliquo diuidatur mentibus singulorum. Quod ergo de spiritu effunditur, nec inciditur, nec partibus comprehenditur aut secatur.

Quia sempiternus Dei spiritus.

Cap. VIII.

QVomodo enim credibile est, quod spiritus sectilibus aliquibus diuidatur? Dicit enim Ioãnes de Deo: Et in hoc cognoscimus quia manet in nobis, de spiritu quem dedit nobis. Quod autem manet, semper vtique est, nec mutatur. Ergo si mutationem non habet, æternitatẽ habet. Et ideo Spiritus sanctus sempiternus est, creatura autem obnoxia vanitati, ideoque mutabilis. Quod autem mutabile est, esse non potest sempiternum: & ideo non potest Spiritu sancto & creaturæ esse consortiũ: quia sempiternus est spiritus, creatura autem omnis in tempore est. Sempiternum autem spiritum, etiam Apostolus ostendit: Si enim sanguis taurorum & hircorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad carnem emundandam, quanto magis sanguis Christi qui per spiritum sempiternum se obtulit immaculatum Deo? Ergo sempiternus est spiritus. Plerique arbitrati sunt vnguentũ Christi esse Spiritum sanctum. Et bene vnguentum, quia oleũ lætitiæ nuncupatum est, quo plurimarum redolente copula gratiarũ, verum illum Deus omnipotens pater vnxit principem sacerdotum: qui non vt alij in typo vnctus ex lege, sed & secundum legem vnctus in corpore, & in veritate supra legem virtute sancti spiritus ex patre plenus est. Hoc est oleum lætitię, de quo dicit Propheta: *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Denique Petrus vnctum spiritu dicit Christum, sicut habes: *Vos scitis quod factum est verbum per totam Iudæam, incipiens à Galilæa* post baptismum, quod prædicauit Ioannes, Iesum à Nazareth, quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto. Oleum igitur lætitiæ, Spiritus sanctus est. Et pulchre oleum lætitiæ dixit, ne creaturam putares. Olei enim huiusmodi natura est, vt nequaquam naturę alterius humido misceatur. Lętitia quoque non corpus vnxit, sed intima cordis illuminat: sicut Propheta dixit: *Dedisti lætitiam in corde meo,* ergo cum ludat operam, qui oleum velit cum creatura humidiore confundere, quia cum olei leuior natura sit cæteris, residentibus aliis eleuatum secernitur: quomodo putant isti deterrimi caupones, oleum lætitiæ cum cæteris creaturis sua posse fraude confundi, cum vtique non queant incorporeis corporea, increatis creata misceri? Et bene oleum lætitiæ dicitur, quo vnctus est Christus. Neque enim vsitatum fuit ei oleum & commune quærendum, quo aut vulnera curantur, aut æstus leuatur: cum fomentum vulnerum suorum salus mundana non quæreret, nec refectionem corporis fatigati virtus sempiterna deposceret. Nec mirum si habet oleum lætitiæ, qui facit exultare mortuos, tristitia mundum exuit, mœstu fœtorẽ mortis aboleuit. Et ideo Apostolus ait: *Christi enim bonus odor sumus Deo.* Vtique de spiritalibus significans se locutũ. Sed & cum ipse filius Dei dicat: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me,* spiritale signat vnguentum. Ergo vnguentum Christi est spiritus. Aut si quia vnguentum exinanitum est nomen Iesu, Christum ipsum intelligere volunt, vnguenti expressum nomine, non spiritum Christi; vtique cum vnctum Spiritu sancto Dominum Iesum Petrus Apostolus dixerit, liquet sine dubio quod vnguẽtum dicatur & spiritus. Sed quid mirum cum & pater & filius spiritus esse dicatur? De quo quidem dicemus plenius, cum de vnitate nominis dicere cœperimus. Tamen quia hic quoque incidit pulcherrimus locus, ne sine colorario eum præterire videamur, accipiant quia & pater dicitur spiritus, sicut in Euangelio Dominus locutus est, quoniam spiritus est Deus: & Christus spiritus dicitur, quia Hieremias dixit: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus.* Et pater ergo spiritus, & filius spiritus: quia quod non est creaturæ corpus, hoc spiritus est. Sed non confusus cum patre & filio Spiritus sanctus, verum & à patre distinctus & filio. Non enim Spiritus sanctus est mortuus, qui mori non potuit, quia carnem non susceperat; nec mortis capax esse potuit sempiterna diuinitas: sed mortuus est secundum carnem Christus. In eo vtiq; mortuus quod suscepit ex Virgine, non in eo quod habebat ex patre. In eo enim mortuus, in quo crucifixus est Christus. Spiritus autem sanctus non potuit crucifigi, qui carnem & ossa non habuit: sed crucifixus est Dei filius, qui carnem & ossa suscepit, vt in illa cruce nostræ carnis tentamenta morerentur. Suscepit enim quod non erat, vt celaret quod erat. Celauit quod erat, vt tentaretur in eo, & redimeretur quod non erat: vt ad id quod erat, per id quod nõ erat, nos vocaret. O diuinum crucis illius sacramentum, in qua hæret infirmitas, virtus libera est, affiguntur vitia, eriguntur trophæa. Vnde Dauid sanctus ait: *Confige clauis à timore tuo carnes meas: non ferreus clauus ait, sed timoris & fidei.* Vehementior est enim virtutis strictura quam pœnæ. Denique Petrum, cum vsque in atrium principis sacerdotum Dominum sequeretur, quem nemo ligauerat, fides vinxerat: & quem fides vinxit, pœna non soluit. Rursus cum ligaretur à Iudæis, deuotio soluit, pœna non tenuit, quia non recessit à Christo. Ergo & tu crucifige peccatum, vt moriare peccato. Qui enim peccato moritur, Deo viuit. Viuas ei qui filio proprio non pepercit, vt in illius corpore nostras crucifigeret passiones. Pro nobis enim mortuus est Christus, vt nos in illius rediuiuo corpore viueremus. Mortua est ergo in illo non vita nostra, sed culpa. *Qui peccata,* inquit, *nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt a peccatis nostris separati cum iustitia viuamus, cuius vulnere plagarum sanati sumus.* Lignum igitur illud velut quædam nostrę nauis salutis, vectura nostra, non pœna est. Alia enim salus non est, nisi vectura salutis æternæ, dum mortem expetendo, non sentio: dum pœnam contemnendo, non patior: dum metum nescio, negligendo. Quis est igitur, cuius vulnere plagarum sanati sumus, nisi Christus Dominus: de quo idem prophetauit Esaias, *quia plaga eius nostra medicina est.* De quo Paulus Apostolus in epistolis suis scripsit: *Qui peccatum non cognouit, sed pro nobis peccatum factus est.* Hoc quippe diuinum in eo, quia caro peccatum non fecit, nec in eo suscepti corporis natura peccauit. Nam quid mirum si non peccauit sola diuinitas, cum peccandi incentiua non habeat? Si autem solus exors peccati Deus, omnis vtique creatura per naturam sui, vt diximus, obnoxia potest esse peccato.

Quia spiritus peccata condonat.

Cap. IX.

DIc igitur quicumqoe Spiritus sancti diuinitatem negas: Spiritus autem obnoxius num potuit esse peccato qui magis peccata condonat? Numquid angelus donat? Numquid archangelus? Non vtique: sed donat solus pater, solus filius, solus Spiritus sanctus. Nemo autem quod potest donare, non potest non euitare. Sed fortasse dixit aliquis, quia & Seraphim dixit Esaiæ: *Ecce tetigit hoc labia tua, & abstulit iniquitates tuas, & peccata tua circumpurgauit. Abstulit,* inquit, *& circumpurgauit: non ego abstuli, sed ignis ille de altari Dei, hoc est gratia spiritalis.* Quid enim aliud pie intelligere possumus in altari Dei esse, nisi spiritus gratiam? Non vtique lignum siluarum, nec fuliginem atque carbonem. Aut quid tam pium, quam vt secundum mysterium intelligamus, quia reuelabitur in ore Esaiæ, omnes homines per passio-

nem Christi esse purgandos? Qui velut carbo secundum carnem exussit nostra peccata, sicut in Zacharia habes: Nonne hic titio eiectus ab igni? Et Iesus indutus erat vestimenta sordida. Denique vt sciamus communis hoc redemptionis mysterium per prophetas euidentissime reuelatum, etiam hoc loco habes ab illo dictum: *Ecce abstuli peccata tua*: non quo Christus peccata sua deponeret, qui peccatum nõ fecit, sed quod in carne Christi omne à peccatis suis genus absolueretur humanum. Sed etiam si Seraphim abstulisset peccatum, quasi vnum vtique de ministris Dei, ad hoc esset mysterium destinatum. Sic enim dixit Esaias: *Quia missum est ad me vnum de Seraphim.*

Non de loco ad locum transire spiritum Dei, de quo scriptum est: Qui à patre procedit: & de quo dixit filius Dei: Quem ego mittam vobis.

Cap. X.

ET spiritus quidem missus dicitur: sed Seraphim ad vnum, spiritus ad omnes. Seraphim mittitur in ministerium, spiritus operatur mysterium. Seraphim quod iubetur exequitur, spiritus quod vult diuidit. Seraphim de loco ad locum transit (non enim complet omnia, sed & ipsum repletur ab spiritu) Seraphim descendit cum aliquo secundum naturam suam transitu? at vero de Spiritu sancto hoc non possumus æstimare, de quo dicit filius Dei: *Cum venerit paraclytus spiritus veritatis, quem ego mittam vobis, qui a patre procedit.* Etenim si de loco procedit spiritus, & ad locum transit: & ipse pater in loco inuenitur, & filius. Si de loco exit quem pater mittit, aut filius: vtique de loco transiens spiritus atque progrediens: & patrem sicut corpus, secundum impias interpretationes, relinquere videtur & filium. Hoc secundum eos loquor, qui putant quod habeat spiritus descensorium motum. Sed neque in loco aliquo pater circumscribitur, qui est super omnia, non solum corporeæ naturæ, sed etiam inuisibilis creaturæ: neque filius suorum operum locis temporibusque concluditur, qui super omnem est creaturam totius opifex creaturæ: neque spiritus veritatis, vtpote Dei spiritus, circumscribitur aliquibus finibus corporalibus: qui cum sit incorporeus, omnem intelligibilem substantiam creaturæ inenarrabili diuinitatis plenitudine supereminet: spirandi vbi velit, & inspirandi quo velit, habens super omnia potestatem. Non ergo quasi ex loco mittitur spiritus, aut quasi ex loco procedit, quando procedit ex filio, sicut ipse filius cum dicit: *De patre processi, & veni in mundum.* omnes interficit opiniones quæ ex loco ad locum possunt, sicut in aliquibus corporalibus, æstimari. Similiter cum aut intus aut foris legimus Deum esse, nunquam Deum aut intra aliquod corpus includimus, aut ab aliquo corpore separamus: sed alta hoc & inenarrabili æstimatione pensantes, diuinæ naturæ intelligimus arcanum. Denique ita sapientia ex ore altissimi prodisse se dicit, vt non extra patrem sit, sed apud patrem, quia verbum erat apud Deum. Nec solum apud patrem, sed etiam in patre. Dicit enim: *Ego in patre, & pater in me est.* Sed neque cum de patre exit, de loco recedit, aut quasi corpus à corpore separatur: neque cum in patre est, quasi in corpore tanquam corpus includitur. Spiritus quoque sanctus cum procedit à patre & filio, non separatur a patre, non separatur à filio. Quemadmodum enim separari potest a patre, qui spiritus oris eius est? Quod vtique & æternitatis indicium, & diuinitatis exprimit vnitatem. Est ergo & manet semper, qui oris est spiritus. Sed descendere videtur etiã, cum illum recipimus, vt habitet in nobis, ne nos simus à gratia eius alieni. Nobis descendere videtur, non quod ille descendat, sed quod ad illum animus noster ascendat. De quo plenius diceremus, nisi meminissemus in libris iam superioribus positum, quod & pater dixerit? *Descendamus & confundamus linguas eorum.* Et filius dixerit: *Qui diligit me sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Sic igitur venit spiritus, quemadmodum venit pater: quia vbi pater est, ibi est & filius: & vbi filius est, ibi est & Spiritus sanctus. Non ergo discrete venire æstimandus est Spiritus sanctus. Venit autem non de loco ad locum, sed a dispositione constitutionis, ad salutem redemptionis: a gratia viuificationis, ad gratiã sanctificationis: vt de terris ad cœlũ, de iniuria ad gloriam, de seruitio ad regnum transferat. Sic ergo venit spiritus, quemadmodum venit pater. Dixit enim filius: *Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Nunquid corporaliter pater venit? Sic ergo spiritus venit. In quo cum venit, & patris & filij plena præsentia est. Quis autem potest à patre & filio Spiritum sanctũ separare, cum vel appellare patrem & filium sine spiritu non queamus? Nemo enim dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Ergo si appellare Dominum Iesum sine spiritu non possumus, vtique sine spiritu prædicare non possumus. Si autem & angeli prędicant Dominum Iesum quem nemo potest sine spiritu prædicare: & in ipsis ergo Spiritus sancti munus operatur. Probauimus igitur vnam præsentiam esse, vnam gratiam esse patris & filij & Spiritus sancti, quæ tam cœlestis atque diuina est, vt pro eo agat gratias patri filius, dicens: *Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.*

Quia vna pax, vna gratia patris & filij & Spiritus sancti.

Cap. XI.

ERgo cum vna vocatio sit, vna etiam gratia est. Deniq; scriptum est: *Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & Domino Iesu Christo.* Ecce habemus quia patris & filij vna est gratia, & patris & filij vna est pax: sed hæc gratia & pax fructus est spiritus, sicut ipse Apostolus docuit, dicens: *Fructus autem spiritus, charitas, gaudium, pax, patientia.* Et bona pax & necessaria, vt nemo disputationum turbetur incertis, neque passionum corporalium tempestate quatiatur, sed in simplicitate fidei & tranquillitate mentis quietus circa Dei cultum persœueret affectus. De pace probauimus. De gratia autem propheta Zacharias dicit: *Quia promisit Deus effundere in Hierusalem spiritum gratiæ & misericordiæ.* Et Apostolus Petrus dicit: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini Iesu Christi in remissionẽ peccatorum, & accipietis gratiam spiritus sancti.* Ergo sicut patris & filij, ita & Spiritus sancti gratia est. Quomodo enim sine spiritu potest esse gratia, cum gratia diuina omnis in spiritu sit?

Quia vna charitas patris & filij & Spiritus sancti, & operatio Trinitatis, vt passionem corporis Dominus Iesus subiret.

Cap. XII.

SEd non solum pacem & gratiam legimus patris & filij & Spiritus sancti, sed etiam charitatem & communionem, fidelis Auguste. De charitate enim dictum est: *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei.* Accepimus charitatem patris. Eadem charitas quæ patris etiam filij est. Ipse enim dixit: *Qui me diligit, diligetur a patre meo, & ego diligã eum.* Quæ est enim charitas filij, nisi quia se pro nobis obtulit, & suo sanguine nos redemit? Eadem autem charitas & in patre est, quia scriptum est: *Sic enim dilexit Deus mundũ, vt filium suum vnigenitum daret.* Tradidit ergo pater filium, & filius ipse se tradidit. Seruatur charitas, nec læditur pietas. Nulla est enim pietatis iniuria, vbi nulla est traditionis ærumna. Tradidit volentem, tradidit offerentem, non vtique ad pœnam pater filium, sed ad gratiam. Si discutis facti meritum, interroga pietatis vocabulum. Vas electionis vnitatem hanc diuinæ charitatis euidenter ostendit, quia & pater tradidit filium, & filius ipse se tradidit. Pater tradidit, quia filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. De filio quoque dicit: Qui se tradidit pro me. Tradidit, inquit. Si gratiæ, quid arguo? Si iniuriæ, plus debeo. Sed sicut pater tra-

dixit

[A] [Mat. 4.] didit filium, & filius ipse se tradidit, accipe quia & spiritus eum tradidit. Scriptum est enim: *Tunc Iesus ductus est in desertum ab spiritu, vt tentaretur à diabolo.* Ergo & Spiritus diligẽs tradidit Dei filium. Sicut enim vna est charitas patris & filij, ita hanc charitatem Dei supra effundi per Spiritum sanctum, & fructum esse sancti Spiritus declarauimus: [Rom. 5. Gal. 5.] *quia fructus est spiritus charitas, gaudium, pax, patientia.*

Quia vna communicatio patris & filij & Spiritus sancti.

C A P. XIII.

[1 Ioh. 1. 2 Cor. 13.] COmmunicationem autem & patris & filij esse manifestum est, quia scriptum est: *Et communicatio nostra cum patre & filio eius Iesu Christo.* Et alibi: *Communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis.* Si igitur vna pax, vna gratia, vna charitas, vna communicatio est patris & filij & Spiritus sancti: vna certe operatio est. Et vbi vna operatio est, vtique nõ potest virtus esse diuisa, discreta substantia. Nam quo- [B] modo operationis eiusdem gratia conueniret?

Quia vnum nomen patris & filij & Spiritus sancti.

C A P. XIV.

QVis igitur vnitatem separare audeat nominis, cum operationis videat vnitatem? Sed quid ego vnitatẽ nominis argumentis adstruo, cum diuinæ vocis euidens [Mat. 28] testimonium sit, vnum nomen esse patris & filij & Spiritus sancti. Scriptum est enim: *Ite, baptizate gentes in nomine patris & filij & Spiritus sancti.* In nomine dixit, non in nominibus. Non ergo aliud nomen patris, aliud nomen filij, [1 Cor 8] aliud nomen Spiritus sancti, quia vnus Deus: non plura nomina, quia non duo dij, non tres dij. Et vt aperiret quia vna diuinitas vna maiestas est, quia vnum nomen patris & [Ioan 5] filij & Spiritus sancti, non in alio nomine venerit filius, in alio nomine Spiritus sanctus, ait ipse Dominus: *Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine* [Exo. 33] [C] *suo, illum accipietis.* Quod autem nomen patris est, hoc idem filij, scriptura declarat, quia in Exodo dixit Dominus: *Ego antecedam te in nomine meo, & vocabo in nomine meo Dominum in conspectu tuo. Dominus ergo dixit,* quia in nomine suo vocabit Dominum. Dominus ergo & patris est no- [Ioan. 14] men & filij. Cum autem vnum nomen sit patris & filij, accipe quod & Spiritus sancti idem nomen sit, quoniam & Spiritus sanctus in nomine filij venit, sicut scriptum est: *Paraclytus autem spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia.* Qui autem venit in nomine filij, vtique etiam in nomine patris venit, quia vnum nomen patris & filij est. Sic fit vt vnum & patris & filij no- [Act. 4.] mẽ sit & Spiritus sancti. Nec enim est aliud nomẽ sub cœlo datum, in quo oporteat nos saluos fieri. Simul docuit vnitatem diuini nominis esse credendam, non disparilitatem, quoniam vnitate nominis venit Christus: in suo [Ioan. 5.] autem nomine venturus antichristus est, sicut scriptum est: *Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Edoctum est igitur ex his, non esse in patre & filio & spiritu paraclito nominis diuersitatem. Et quod nomen est patris, id esse etiam filij [D] nomen: similiter quod nomen est filij, esse id etiam Spiritus sancti. Quandoque etiam paraclitus filius dicitur, sicut & Spiritus sanctus. Et ideo ait in Euangelio Dominus Iesus: *Rogabo patrem meum, & alium paraclitum dabit vo-* [Ioan. 14] *bis, qui vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis.* Et bene dixit alium, ne ipsum filium, ipsum spiritum intelligeres. Vnitas enim nominis est, non filij spiritusque Sabelliana cõfusio.

Quia & filius paraclitus dicitur sicut & spiritus: & quia beneficij & gratiæ hoc nomen, non iniuriæ est.

C A P. XV.

[1 Ioh. 2 Ioan. 14] ITaque *alius paraclitus est filius, alius paraclytus Spiritus sanctus.* Filium enim paraclitum dixit etiam Ioannes, sicut habes: *Si quis peccauerit, paraclitum habemus apud patrem, Iesum* [E] *Christum.* Itaque quemadmodum vnitas nominis, ita etiã vnitas potestatis est. Vbi enim paraclitus spiritus, ibi etiã filius. Nam sicut hic in æternum Dominus futurum cum fidelibus spiritum dicit, ita etiam de se alibi ostẽdit, quod [Mat. 28] in æternum cum Apostolis sit futurus, dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem mundi.* Vnum sunt ergo filius & spiritus; vnum nomen est Trinitas & vna inseparabilisque præsentia. Sicut autem ostendimus paraclitum filium nominatum, ita etiam ostendimus veritatem spiritum nuncupatum. Veritas Christus, [1 Ioh. 5. Ioan. 14] veritas spiritus. Habes enim in epistola Ioannis: Quoniã spiritus est veritas. Non solum ergo spiritus veritatis, sed etiam veritas dicitur spiritus, sicut & filius veritas prædicatur, qui ait: *Ego sum via & veritas & vita.*

Quia sicut pater lumen, ita & filius lumen, & spiritus lumen est: & sicut patrem ignem legimus, ita & filium & Spiritum sanctum.

C A P. XVI. [F]

QVid autem adstruam, quod sicut pater lumen, ita etiam filius lumen, & Spiritus sanctus lumen est? Quod vtique diuinæ potentiæ est. Deus enim lux est, sicut dixit Ioannes: [1 Ioh. 1.] *Quia Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt: lux autem & filius, quia vita erat lux hominum.* [Ioan. 1.] Et vt ostenderet se de Dei filio Euangelista dixisse, ait de Ioanne Bapti- [Ibid.] sta: *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat* [1. Ioh. 1. Ioan. 1.] *lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ergo quia Deus lux est, lux autem vera est Dei filius, sine dubio Deus verus est Dei filius. Habes & alibi, quia [Esai. 9.] filius Dei lux est. *Populus qui sedebat in tenebris & in vmbra mor-* [Psal 35.] *tis, lucem vidit magnam.* Quid autem hoc euidentius quod ait: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo vide- [Ioan 20] mus lumen? hoc est quod apud te Deus omnipotens pa- [Luc. 6.] ter, qui fons vitæ in lumine tuo filio, lumen videbimus Spiritus sancti. Sicut ipse Dominus ostendit, dicens: *Accipite Spiritum sanctum.* Et alibi: *Et virtus exibat de eo.* Ipsum autem patrem quis dubitet lucem esse, cum lectum sit de filio eius, quia splendor sit lucis æternæ? Cuius enim nisi [G] patris æterni splendor est filius, qui & cum patre semper est, nec dissimilis, sed eadem claritate præfulget? Et Esaias significat, non solum lucem, sed etiam ignem esse Spiritũ sanctum, dicens: *Et erit lux Israel in ignem.* [Heb. 1.] Itaque Prophetæ [Ioan 19] eum ignem ardentem dixerunt, quia in tribus istis gene- [Esai. 10] rib. propensius maiestatem diuinitatis aduertimus: quoniam & sanctificare, diuinitatis, & illuminare, ignis & lucis est proprium: & specie ignis exprimi vel videri, diuinæ est consuetudinis. [Deut. 4] *Deus enim est ignis consumens,* sicut Moy- [Exod. 3] ses dicit. Vidit enim ipse in rubo ignem, & audierat Deũ, tunc quando vox facta est de flamma ignis ad eum, dicẽs: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Vox ergo de flamma, & in rubo flamma, & flamma non noxia. Vrebatur enim rubus, & non exurebatur, eo quod illo mysterio Dominus figuraret quia illuminaturus spinas nostri corporis adueniret: nec consumpturus ærum- [Ibid.] nosos, sed mitigaturus ærumnas: qui baptizaret in Spiritu sancto & igni, vt gratiam tribueret, peccata consume- [Mat. 3.] ret. Ergo in specie ignis Deus feruat propositum. In Acti- [H] bus quoque Apostolorum cum supra fideles Spiritus sanctus decidisset, ignis species videbatur. Sic enim habes: *Et* [Act. 2] *factus est subito de cœlo sonus tamquam vi magna spiritus ferretur, & repleuit totam domum vbi erant sedentes, & visæ sunt illis di-* [Iudic. 7] *spersæ linguæ tamquam ignis.* Vnde & illud, quando Gedeon superaturus Madiam, trecentos viros iussit hydrias sumere, & in hydriis faces accensas habere, & in dextris tenere tubas, ita nostri acceptũ ab Apostolis seruare maiores, quod hydriæ sint corpora nostra figurata de limo, quæ timere non norunt, si feruore gratiæ spiritalis ignescant, & Iesu Domini passionem canoræ vocis confessione testentur. Quis igitur de diuinitate sancti Spiritus dubitet, cum vbi spiritus gratia sit, ibi species diuinitatis appareat? Quo testimonio, non diuersitatem, sed vnitatem diuinæ colligimus potestatis. Nam quemadmodũ potest esse discretio

[A] potest esse discretio potestatis, vbi vnius in omnibus operationis effectus est? Neque vero potest esse gratia sacramentorum, nisi vbi fuerit venia peccatorum. Quis est igitur iste ignis? Non vtrique virgultis vilibus concretus, [1. Cor. 3.] aut stipula siluarum fragosus incensus ignis ille qui vt aurum bona facta meliorat, & vt stipulam peccata consumit. Hic est vtique Spiritus sanctus, qui Domiraci vultus & ignis appellatur & lumen.

Quia lumen vultus Dei spiritus, & spiritus lumen.

Cap. XVII.

[Psal. 4. Ephes. 1] LVmen; vt ait supra: *Signatum est in nobis lumen vultus tui Domine.* Quod est ergo lumen signatum nisi illius signaculi spiritalis, in quo credentes signati sunt? Signati, inquit, estis Spiritu promissionis sancto. Et sicut lumen est vultus diuini, ita etiam ignis emicat ex Dei vultu, quia [Psal. 49] scriptum est: *Ignis in conspectu eius ardebit.* Præfulget enim [B] gratia diei iudicij, vt sequatur absolutio quæ sanctorum remuneretur obsequium. O magna abundantia scripturarum, quam nemo possit humano ingenio comprehendere! O maximum diuinæ vnitatis indicium? His enim duobus versiculis quam multa signantur.

Quia sicut pater vita, & filius vita, & spiritus sanctus vita

Cap. XVIII.

[1. Ioan. 1] DIximus quia lux est pater, lux filius, lux Spiritus sanctus: accipiamus etiam quia vita est pater, vita filius, vita Spiritus sanctus. Dixit enim Ioannes: Quod erat ab initio, quod audiuimus & quod vidimus, & oculis nostris perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit, & vidimus & testamur & annuntiamus vobis de vita quæ erat apud patrem. Et verbum vitæ dixit & vitam, vt & patrem vitam significaret & filium. [Ezec. 1] Quod enim est vitæ verbum, nisi Dei verbum? Ac per hoc & Deus & verbum Dei vita est. Et sicut verbum vitæ dicitur, ita & spiritus vitæ. Scriptum est enim: *Et spiritus vitæ erat in rotis.* [C] Itaque sicut verbum vitæ vita est, ita & vitæ spiritus, vita est.

Quia sicut pater fons vitæ est, ita etiam filius, ita & Spiritus sanctus.

Cap. XIX.

[Psal. 35 Ioan. 6.] ACcipe nunc, quia sicut pater fons vitæ est, ita etiam filium plerique fontem vitæ memorarunt significatum, eo quod apud te, inquit, Deus omnipotens filius tuus fons vitæ sit: hoc est, fons Spiritus sancti, quia spiritus vita est, sicut Dominus ait: Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt: quia vbi spiritus, & vbi vita, etiam Spiritus sanctus. Plerique tamen hoc loco pa- [Psal. 35. Ioan. 1.] trem volunt tantummodo fontem significatum, quamquam videant quid scriptura memorauerit. Apud te, inquit, fons vitæ, hoe est, apud patrem filius: quoniam verbum apud Deum, quod erat in principio, & erat apud [D] Deum. Sed siue patrem quis hoc loco, siue filium intelligat fontem, fontem vtique intelligimus, non aquæ istius quæ creatura est, sed diuinæ illius gratiæ, hoc est, Spiritus sancti. Ipse est enim aqua viua. Propterea Dominus dicit: [Ioan. 4.] *Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere: tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.* Hanc aquam sitiuit anima Dauid. Harum fontem aquarum desiderat ceruus, [Psal. 41] non sitiens venena serpentum. Viua est enim aqua gratiæ spiritalis, eo quod mentis interna purificet, & omne animi peccatum abluat, occultorumque mundet errorem.

* * *

Quod sicut pater flumen, ita & filius, ita & Spiritus sanctus. [E]

Cap. XX.

SEd ne quis forte tamquam pusillitatem spiritus redarguat, & hinc velit quandam facere distantiam magnitudinis, quod aqua portio videatur esse fontis exigua: quamquam creaturarum exempla minime diuinitati aptanda videantur, tamen ne quid ex hac quoque creaturæ comparatione præiudicent, discant non solum aquam, sed etiam flumen dictum Spiritum sanctum, secundum quod lectum est: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Hoc autem [Ioan. 7.] dicebat de spiritu, quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum. Ergo flumen est Spiritus sanctus, & flumen maximum, quod secundum Hebræos de Iesu fluxit in terris, vt ore Esaiæ accepimus prophetatum. Magnum [Esai. 66] hoc flumen quod fluit semper, & numquam deficit. Nec [Psal. 45] solum flumen, sed etiam profusi impetus, & magnitudinis redundantis, sicut etiam Dauid dixit: *Quia fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Neque enim ciuitas Dei illa Hierusalem meatu alicuius fluuij terrestris abluitur, sed ille ex vitæ fonte procedens Spiritus sanctus, cuius nos breui satiamur haustu, in illis cœlestibus thronis, dominationibus & potestatibus, angelis & archangelis redundantius [Lib. 3. fun. dist. 34 §. nūc de septem donis.] [F] videtur effluere, pleno septem virtutum spiritalium feruens meatu. Si enim fluuius riparum editis superfusus exundat, quanto magis spiritus omnem supereminens creaturam, cum reliqua tamquam inferiora nostræ mentis arua perstringat, cœlestem illam creaturarum naturam effusiore quadam sanctificationis vbertate lætificat? Nec moueat quod vel hic dixit, flumina vel alibi septem spiritus, his enim sanctificationibus septem spiritalium, sicut Esaias dixit, *significatur plenitudo virtutum: spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus timoris Dei.* Vnum ergo flumen, sed multi spi- [Ioan 7. Apoc. 3. Esai. 11.] ritalium donorum meatus. Hoc igitur flumen exit de fonte vitæ. Nec hic rursus sensum tuum ad inferiora detorqueas, quia quædam diuersitas videtur esse fontis & flu- [G] minis: & tamen ad omnia prospexit scriptura diuina, ne infirmitas humani caperetur ingenij vilitate sermonum. Proponas tibi licet quoduis flumen, è fonte est, vnius tamen naturæ, vnius splendoris & gratiæ. Dic sane & tu Spiritum sanctum vnius cum filio Dei & Deo patre esse substantiæ, vnius claritatis & gloriæ. Capiam fidele compendium de vnitate virtutis, ne verebor aliquam de diuersitate magnitudinis quæstionem. Nam etiam in hoc nobis [Ioan. 4.] scriptura prospexit. Dicit enim Dei filius: *Qui biberit de aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Hic fons vtique gratia spiritalis est: fluuius ex viuo fonte procedens. Fons igitur vitæ etiam Spiritus sanctus est. [Esai. 66] Aduertis etiam ex verbis ipsis, diuinæ significari magnitudinis vnitatem, nec posse Christum etiam à perfidis fontem negari, cum fons dicatur & spiritus. Et sicut flumen dicitur spiritus, ita & pater dixit: *Ecce ego decurram in eos sicut flumen pacis, & sicut torrens inundans gloriam gentium.* Quis [Prou. 5.] autem dubitet flumen esse vitæ Dei filium, de quo æternæ vitæ flumina profluebant? Bona ergo aqua, spiritalis [H] gratia. *Quis hunc fontem dabit pectori meo?* in me saliat, in me fluat vitæ largitor æternæ. Superfluat in nobis fons iste, non effluat. Dicit enim sapientia: *Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus, & in plateis tuis superfluant aquæ tuæ.* Quomodo hanc aquam tenebo ne effluat, ne labatur? Quomodo vas meum conseruabo, ne aqua penetrans rima peccati, æternæ vitę distillet humorem? Doce nos Domine Iesu, doce sicut docuisti Apostolos tuos, dicens: *No-* [Mat. 6.] *lite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea exterminat, & vbi fures effodiunt & furantur.* Furem videlicet immundum spiritum esse significat, qui in bonorum operũ luce gradientibus non possit obrepere: in tenebris aũt sæcularium cupiditatum, & inter oblectamenta terrestrium si quem ceperit voluptatum, omni virtutis æternæ flore despoliet. Et ideo Dominus dicit: *Thesaurizate vobis thesau-* [Esai. 45] *ros in cælo: vbi neque ærugo neque tinea exterminat, & vbi fures*

non effodiunt & furantur. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Ærugo nostra lascivia est, ærugo nostra libido est, ærugo nostra luxuria est, quæ flagitiorum sordibus aciem mentis obducunt. Tinea rursus nostra Arius est, tinea nostra Photinus est, qui sanctum Ecclesiæ vestimentum impietate sua scindunt, & vnitatem diuinæ potestatis indiuiduam separare cupientes, sacrilego morsu pretiosum fidei velamen obrodunt. Funditur aqua, si Arius dentem impresserit: effluit, si aculeum suũ in alicuius vas Photinus infixerit. Vile figmentum sumus, cito vitia sentimus. Sed nemo dicat figulo, *Quid me fecisti sic?* Nam etsi vile vas nostrum, aliud tamen in honore, aliud in contumelia est. Noli ergo aperire lacum tuum, noli fodere vitiis atque criminibus, ne quis dicat: Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam operatus est. Si Iesum quæritis, contritos lacus delerite. Christus enim nõ ad lacum, sed ad puteum sedere consueuit. Ibi eum Samaritana illa quæ credidit, illa quæ aquam haurire cupiebat, inuenit. Quamuis mane venire debueris, tamen etiã si serius veneris, etiam sexta hora Iesum fatigatum ab itinere inuenies. Fatigatus est, sed in te, quia diu te quæsiuit, tua illum tamdiu incredulitas fatigauit. Nõ offenditur tamen, si modo veniens: petit bibere, daturus. Bibit autem non aquam prætermeantis riuuli, sed salutem tuam, bibit affectum tuum, bibit calicem, hoc est passionem illã tuorum criminum redemptricem, vt tu sitim istius mundi sacri potius cruore restinguas. Sic Abraham Deum posteaquam puteum fodit, emeruit. Sic Isaac dum ad puteum deambulat venientem illam in typo Ecclesiæ accepit vxorem. Fidelis ad puteum, infidelis ad lacum. Denique & Rebecca (sicut legimus) petitorem inuenit ad fontem, & meretrices in lacu Iezabel se cruore lauerunt.

S. AMBROSII DE SPIRITV SANCTO LIBRI PRIMI FINIS.

Capitula libri secundi de Spiritu sancto.

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS
AD GRATIANVM AVGVSTVM DE SPIRITV SANCTO LIBRI II.

PROOEMIVM.

ETSI *in libro primo veteris historiæ lectione patefactum sit, & in ipsis iudicibus Iudæorum septiformis gratiam spiritus refulsisse, & per Spiritum sanctum cælestium sacramentorum reuelata mysteria, quem Moyses non ignorauit æternum. Denique statim in principio mundi, immo ante principium eum Deo iunxit, quem ante mundi principium sempiternum esse cognouit. Nam si quis diligenter aduertat, & patrem in principio & filium cognoscet & spiritum. De patre enim scriptum est*: In principio fecit Deus cœlum & terram. *De spiritu dictum est*: Spiritus superferebatur super aquas. *Et bene in exordio creaturæ, baptismi figura signatur, per quod habuit creatura mundari. Lectum etiam de filio*, quod ipse est qui discreuit inter medium lucis & tenebrarum. *Vnus est enim Deus pater qui dicit, & vnus Dominus Iesus qui facit. Sed ne rursus aut arrogans putes dicentis imperium, aut vile facientis obsequium: æqualem sibi pater filium confitetur operis vnitate, dicens*. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. *Imago enim & operatio & similitudo communis, quid aliud nisi maiestatis eiusdem significat vnitatem? Tamen vt æqualitatem plenius patris filijque cognoscas, sicut dixit pater, & filius fecit: ita & pater operatur, & filius dicit. Pater operatur, sicut scriptum est*: Pater meus vsque modo operatur. *Habes dictum ad filium: Dic verbo, & sanabitur. Et filius dicit patri*: Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. *Fecit pater quod filius dixit. Sed nec Abraham ignorauit Spiritum sanctum. Denique tres vidit, & vnum adorauit: quia vnus Deus vnus Dominus, & vnus spiritus. Et ideo vnitas honoris quia vnitas potestatis. Et quid de singulis loquar? Samson diuina promissione generatus, spiritum comitantem habebat. Sic enim legimus: Quia benedixit ei Dominus, & cœpit spiritus Domini comitari cum eo in castra. Et ideo futurum prævidens sacramentum, ex alienigenis poscebat vxorem: quod pater eius ac mater, vt scriptum est, ignorabant,*

quoniam à Domino est: Meritoque fortior cæteris habebatur, quia eum spiritus Domini dirigebat: quo duce solus nunc alienigenorum fugabat populos, nunc leonem morsu inuiolabilis, fortitudine insuperabilis discerptum manibus diuidebat. Vtinam tam cautus ad seruandam gratiam, quam fortis ad superandam bestiam. Et fortasse hoc non solum virtutis miraculum, sed etiam sapientiæ mysterium, prophetiæ oraculum fuit. Neque enim otiosum videtur, quod cum tenderet ad mysterium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei, quem manibus ille discerpsit, in cuius corpore, connubio potiturus optato, congregationem apum reperit, & mel sustulit de ore eius, quod patri edendum matrique tribuit. Habebat gentium populus mella, qui credidit: qui populus feritatis erat ante, nunc Christi est. Nec ipsa quæstio vacat sacramentis, quam proposuit sodalibus suis, dicens: De edente exiuit esca, & de forti exiuit dulce. Denique eo vsque mystica, vt tribus diebus eius reuelatio quæreretur, quæ non potuit nisi per fidem Ecclesiæ, die septimo completo legis tempore post passionem Domini reuelari. Sic enim habes, quia & Apostoli ideo non intelligebant, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Quid, inquit, dulcius melle, quid fortius leone? Ad quæ ille respondit: Si non domuissetis vitulam meam, non inuenissetis quæstionem meam. O diuinum mysterium! ô euidens sacramentum! euasimus interemptorem, potentem vicimus. Ibi nunc cibus vitæ est, vbi erat ante misera fames mortis. In salutem pericula, in suauitatem amaritudo conuertitur. Gratia ex offensione processit, potentia ex infirmitate, vita de morte. Sunt tamen qui è contrario putent fundari non potuisse coniugium, nisi accisso leone de tribu Iuda. Et ideo in corpore eius, hoc est Ecclesiæ, apes repertas, quæ condunt mella sapientiæ: quia post Domini passionem magis Apostoli crediderunt. Hunc igitur leonem Samson quasi Iudæos occidit, & in eo mel in figura redimendæ hæreditatis inuenit: vt reliquiæ saluæ fierent secundum electionem gratiæ. Et decidit, inquit, super eum spiritus Domini, & descendit in Ascalonem, & percussit inde triginta viros. Neque enim potuerat victoriam non tenere, qui sacramenta cernebat. Accipiunt itaque in stolis præmium sapientiæ, conuersationis insigne, qui absoluunt & renuntiant quæstionem. Rursus hic olea oboriuntur mysteria, quod vxor ei aufertur, & ideo vulpes incendunt manipulos alienigenarum. Eos enim qui aduersus diuina sacramenta contendunt, decipere sua consueuit astutia. Vnde iterum dicit in Canticis canticorum: Prendite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, vt vineæ nostræ floreant. Bene pusillas dixit, quia maiores vineas exterminare non poterant, licet fortibus & diabolus sit pusillus. Ergo ille (vt compendium faciamus historiæ, suo enim tempori totius lectionis nostræ digestio reseruanda est) inuictus erat, quamdiu habuit gratiam spiritalem, sicut Dei populus ille electus à Domino, ille Nazaræus in lege. Inuictus ergo Samson, atque ita insuperabilis, vt in maxilla asini viros mille percuteret: ita plenus gratia cælestis, vt etiam aquam in maxilla asini sitiens reperiret, siue hoc ad miraculum conferas, siue ad mysterium vertas, quod in populis foret humilitate gentilis & requies & triumphus. Iuxta quod scriptum est: Qui te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram. Per hanc enim iniuriarum patientiam quam erudiunt sacramenta baptismatis, de quibusdam stimulis iracundiæ triumphamus, vt morte obita resurrectionis requiem consequamur. Ille ne ergo Samson, qui funes intextos neruis, qui nouas restes sicut mollia fila dissoluit? Ille ne Samson, qui crinium suorum palo constricta defixo vincula non sensit, quamdiu habuit gratiam spiritalem? Is, inquam, postea quam spiritus Dei discessit ab eo, longe mutatus ab illo Samsone, qui redijt allophylorum indutus exuuias, in mulieris genibus virtutis suæ degener, colligatus & captus, ferro crines tondetur. Tantum ne ergo momenti crines habuere capitis, vt manentibus his virtus inuicta duraret, tonso autem capite, fortitudo omnis viri subito solueretur? Non ita est, vt tantam vim corporalium capillorum putemus. Sunt quidam crines religionis & fidei: crines Nazaræi in lege, perfecti in parsimonia, & abstinentia consecrati: quibus illa in typo Ecclesiæ quæ Domini pedes oleo perfuderat, verbi cælestis vestigia detergebat. Tunc enim & secundum carnem nouerat Christum. Isti videlicet crines, de quibus dicitur: Capillatura tua vt greges caprarum: ex illo capite pullulantes, de quo dictum est: Caput viri, Christus. Et alibi: Caput eius aurum cephas, & crines eius abietes nigræ. Et bene ex abiete sunt naues Tharsis, quæ fluctibus supernatent mundi, & tutum remigium salutis exhibeant. Vnde & in Euangelio Dominus noster visibiles capitis & intelligibiles capillos quosdam esse significans, ait: Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt, spiritalium videlicet significans facta virtutum. Neque enim de capillis nostris cura est Deo. Quamquam & illud non absurdum sit æstimare, quia pro maiestate diuina eum latere nihil possit. Sed quid mihi prodest, si Deus ipse omnes meos nouit capillos? Illud mihi redundat & proficit, si bonorum operum peruigil testis, remunerationem gloriæ donet æternæ. Denique & ipse Samson non corporales, sed intelligibiles hos capillos esse declarans, ait: Si tonsus fuero, discedet à me virtus mea. Hoc de mysterio: nunc lectionis seriem consideremus.

Quia Dominus spiritus, quia virtus spiritus, sicut pater virtus, & filius virtus.

Cap. I.

SVPRA habes quia benedixit ei Dominus, & cœpit spiritus Domini comitari cum eo. Infra ait: *Et irruit super eum spiritus Domini.* Item ait: *Si tonsus fuero, discedet à me virtus mea.* Posteaquam tonsus est, vide scriptura quid dicat: *Dominus*, inquit, *recessit ab eo.* Vides ergo quia ille qui comitabatur, ipse discessit? Idem est ergo Dominus, qui spiritus Domini, hoc est, ipsum spiritum Dei, Dominum nuncupauit, sicut & Apostolus ait: *Dominus autem spiritus est: vbi autem spiritus Domini, ibi libertas.* Habes ergo Dominum dictum etiam Spiritum sanctum. Non enim vnus, sed vnum sunt spiritus sanctus & filius. Hoc quoque loco virtutem dixit, & spiritum significauit. Sicut enim pater virtus, ita & filius virtus, & Spiritus sanctus est virtus. De filio legisti, Christum Dei virtutem esse, & Dei sapientiam. Legimus etiam, quia virtus est pater, sicut scriptum est: *Videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei.* Hic vtique virtutem patrē dixit, cuius ad dexteram filius sedet, sicut habes: *Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam.* Virtutem etiam Spiritum sanctum ipse Dominus nuncupauit, dicens: *Accipietis virtutem, aduenientem in vos Spiritum sanctum.*

A

Quia vnum consilium est patris & filij & Spiritus sancti.

Cap. II.

IPse enim spiritus virtus est, quia legisti: Spiritus consilij atque virtutis. Et sicut filius magni consilij Angelus, ita etiam spiritus consilij est: vt vnum scias patris & filij & Spiritus sancti esse consilium: (Esai 11. Esai 9.) Consilium non de rebus incertis aliquibus, sed præcognitis & statutis. Arbitrum autem diuini consilij spiritum, etiam inde cognosce. Nã cum supra docuerimus, arbitrium baptismatis esse Spiritum sanctum, baptismum autem Dei esse consilium legerimus, (Sup Li. cap 6.) sicut habes: Pharisæi autem consilium Dei spreuerunt, non baptizati ab eo: liquido claret, cum sine spiritu baptisma esse nõ possit, sine spiritu quoque non esse consilium Dei. Et vt sciamus plenius virtutem esse spiritum, scire debemus ipsum esse promissum, quando dixit Dominus: (Luc. 7.) *Effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Ille ergo qui promissus est nobis, ipse est virtus: sicut etiam in Euangelio idem Dei filius declarauit, dicens: (B. Iohel. 2.) *Et ego mittam promissa patris mei in vos, vos autem sedete in ciuitate quousque induamini virtute ex alto.* Eousque autem virtutem esse Spiritum sanctum Euangelista significat, vt & eum vi magna sanctus Lucas descendisse memoraret, dicens: (Luc. 24. Act. 2.) *Et factus est subito de cælo sonus, tanquam vi magna spiritus ferretur.* Sed ne rursus putes ad sensibilia & corporalia hoc esse vertendũ, accipe quia sic descendit & spiritus, quemadmodum descensurus est Christus. (Mat. 24.) Nam & ipse cum virtute descendet, sicut habes: *Videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli, in virtute maxima & maiestate* Quomodo enim non est vna virtus atque eadem potestas, cum vnum opus, vnum iudicium, vnum templum, vna viuificatio, vna sanctificatio, vnum etiam regnum sit patris & filij & spiritus sancti?

Quia sicut vita est cognoscere patrem & filium, ita vita est cognoscere spiritum Dei.

C

Cap. III.

DIcant enim in quo dissimilitudinem diuini operis arbitrentur. Quandoquidem sicut vita est cognoscere patrem & filium, quemadmodum ipse Dominus declarauit, dicens: (Ioan 17. Ioan. 14.) *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solũ verum Deum, & quem misisti Iesum Christum:* ita etiam vita est cognoscere Spiritum sanctum. Dicit enim Dominus: *Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo patrem, & aliũ paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec cognoscit eum: vos autem scitis eum, quia apud vos manet, & in vobis est.* Ergo mundus non habebat vitam æternam, quia non acceperat spiritum. Vbi autem spiritus, ibi vita æterna. Ipse est enim spiritus vitæ operator æternæ. Vnde miror, cur de solo & vero Deo Ariani moueant quęstionem. Sicut enim vita æterna est cognoscere solum & verũ Deũ, (Ioan 17. Ioan. 14.) ita vita æterna est cognoscere Iesum Christum, ita vita æterna est cognoscere Spiritum sanctum: quem sic non videt mundus, quemadmodum patrem: sic non cognoscit, quemadmodum filium. *Qui autem de hoc mundo non est, habet vitam æternam, & cum ipso manet spiritus in æternum, qui est lumen vitæ æternæ.* (D) Ergo si hoc confert cognitio solius veri Dei, quod confert filij spiritusque cognitio, cur filium & spiritum à veri Dei honore secernis, cum à magnitudine beneficij non secernas? Aut enim credas necesse est, solius veræ diuinitatis hoc maximum munus, & solam & veram diuinitatem, sicut & patris, ita & filij & spiritus cõfitebere: aut si dixeris quia vitam æternam potest & is cõferre qui verus Deus non sit, incides vt patri magis derogare videaris, cuius opus non putes solius veræ diuinitatis esse præcipuum, sed creaturæ operibus conferendum.

* * *

E

Quia sicut pater viuificat, ita filius, ita & Spiritus sanctus

Cap. IV.

QVid autem mirum, si spiritus operator est vitæ qui viuificat sicut pater, viuificat sicut filius? (Ioan. 5. Ps. 118.) Viuificare autem quis abnuat esse maiestatis æternæ? Scriptum est enim: *Viuifica seruum tuum.* Viuificatur ergo qui seruus est, hoc est homo, qui vitam ante nõ habuit, sed vt haberet accepit. Videamus igitur vtrum viuificetur spiritus, an ipse viuificet. Sed scriptum est: *Littera occidit, spiritus autem viuificat.* (2. Cor 3.) Ergo viuificat spiritus. Sed vt intelligas patris & filij & spiritus sancti viuificationem non esse diuisam, accipe quia viuificationis quoque vnitas sit, quando ipse per spiritum viuificat Deus. Dixit enim Paulus: (Rom. 8.) *Qui suscitauit Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis.*

F

Quia sicut pater creator est omnium, ita & filius, ita & Spiritus sanctus.

Cap. V.

QVis vero dubitare potest, quia viuificet omnia Spiritus sanctus, quando & ipse, sicut pater & filius, creator est omnium: (Gen 1.) nec quidquam nisi cum Spiritu sancto Deus omnipotens pater intelligatur operatus: quandoquidem & in principio creaturæ spiritus superferebatur super aquam? Itaque cum superferebatur spiritus, nulla erat gratia creaturæ. Postea vero quam operationem spiritus etiam creatura mundi istius suscepit, omnem hãc gratiæ meruit venustatem, qua mundus illuxit. Denique sine Spiritu sancto vniuersitatis gratiam manere nõ posse Propheta declarauit, dicens: (Ps. 103.) *Auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & innouabis omnem faciem terræ.* Non solum igitur sine spiritu docuit omnem creaturam stare non posse, sed etiam creatorem totius esse spiritum creaturæ. (G) Et quis neget opus esse spiritus sancti, quod creata est terra, cuius opus est quod nouatur? Nam si negare cupiãt quod per spiritum sit creata, cum per spiritum nouandam negare non possint, meliorem ergo operationem Spiritus sancti, quam patris & filij, qui cupiunt separare, defendant, quod abhorret à vero. Neque enim dubium est, nouata terra melior quam creata sit. Aut si primo sine operatione Spiritus sancti terram pater fecit & filius, postea vero Spiritus sãcti operatio copulatur, videbitur id quod factum est, eius quod accessit eguisse pręsidio. Sed absit, vt hoc quisquam existimet, vt operatio diuina varietatem creatoris, quam Manichæus inducit, habere credatur. An vero sine opere Spiritus sancti, substantiam putamus esse terrarum, sine cuius opere nec cœli conuexa subsistunt? Scriptum est enim: (Psal 32.) *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Aduerte quid dicat: Omnem, inquit, virtutem cœlorum ad spiritum esse referendam. Qui enim superferebatur antequam terra fieret, (Gen. 1) quomodo cum terra fieret feriabatur? (H) Gentiles homines per vmbrã quandam nostros secuti, quia veritatem spiritus haurire non poterant, quod cœlum ac terras, lunæ quoque stellarumque micantium globos spiritus intus alat, suis versibus indiderunt. (Virgil lib. 6. Æn.) Ergo illi per spiritum non negant virtutẽ subsistere creaturæ: nos qui legimus, denegamus? Sed flatilem putatis ab illis spiritum designatum. Si illi auctorem omnium flatilem spiritum declararunt, nos dubitamus spiritum Dei esse omnium creatorem? Sed quid alienis immoror? Accipiant documẽtum euidens, nihil posse esse quod Spiritus sanctus negetur operatus, nec de angelis, nec de archangelis, nec de thronis, nec de dominationibus posse dubitari quod eius operatione subsistant, quandoquidem ipse secundum carnem Dominus, cui angeli seruiebant, spiritu in Virginem superueniente genitus sit; (Mat. 4. Mat. 1.) sicut & secundum Matthæum, ad Ioseph angelus dixit: *Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam vxorem tuam:*

A *quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est.* Et secundum Lucam dixit ad Mariam: [Luc. 1.] *Spiritus sanctus superueniet in te.* Opus ergo spiritus, virginis partus est. Opus spiritus, fructus est ventris, secundum quod scriptum est: [ibid.] *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Opus spiritus, flos radicis est. Ille, inquam, flos: de quo bene est prophetatum: [Esai. 11.] *Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Radix Iesse patriarchæ, familia Iudæorum, virga Maria, flos Mariæ, Christus qui bonum odorem fidei toto spaiſurus orbe virginali ex vtero germinauit, sicut ipse dixit: [Cant. 2.] *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Flos odorem suum & succisus reseruat, & contritus accumulat, nec auulsus amittit. Ita & Dominus Iesus in illo patibulo crucis, [Ioan. 19.] nec contritus emarcuit, nec auulsus euanuit, & illa lanceæ punctione succisus, sacro speciosior fusi cruoris colore vernauit: mori ipse nescius, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans. In hoc igitur Spiritus sanctus virgæ regalis flore requieuit. Bona virga, vt quidam putant, est caro Domini, quæ de radice terrena ad superna se subrigens, odoriferos sacræ fru- B ctus religionis circumtulit mundo, mysteria diuinæ generationis & gratiam cœlestibus altaribus superfundens. Dubitare ergo non possumus spiritum creatorem, quem Dominicæ cognoscimus incarnationis auctorem. Quis enim dubitet, cum in principio Euangelij habeas, quia [Mat. 1.] Christi generatio sic erat: *Cum desponsata esset Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens ex Spiritu sancto?* Nam licet plerique habeant, de spiritu; Græcus tamen [Lib. 3. sen. dist. 4. § postast etiā & ct 24.] vnde transtulerunt Latini ἐκ πνεύματος ἁγίου dixit, hoc est ex Spiritu sancto. Quod enim ex aliquo est, aut ex substantia est, aut ex potestate eius. Ex substantia, sicut filius, qui ait: Ex ore altissimi prodiui, sicut spiritus, qui à patre procedit de quo dicit filius: [Ioan. 16.] *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* [1. Cor. 8.] Ex potestate autem, sicut illud est: *Vnus Deus pater, ex quo omnia.* Quomodo ergo in vtero habuit Maria ex Spiritu sancto? Si quasi ex substantia: ergo spiritus in carnem & ossa conuersus est? Non vtique. Si quasi ex operatione & potestate eius virgo concepit, quis neget spiritum creatorem? Quid quod etiam Iob creatorem suum spiritum euiden- [Iob. 33.] ter ostendit, dicens: *Spiritus diuinus, qui fecit me?* Et diuinum vtique & creatorem vno versiculo demonstrauit. C

Quia sicut patri & filio, ita etiam Spiritui sancto seruiendum est.

CAP. VI.

SI igitur creator est spiritus, non est vtique creatura. [Rom. 1.] Creaturam enim Apostolus creatoremque diuisit, dicens: *Seruierunt creaturæ potius quam creatori.* Simul creatori admonet seruiendum, damnando eos qui seruiũt creaturæ, cum creatori seruitium debeamus. Et quoniã creato- [Phil. 4.] rem spiritum nouerat, docet eidem seruiendum, dicẽs: Videte canes, videte malos operarios, videte concisionẽ. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo seruimus. Quod si quis de Latinorum codicum varietate contendit quorum aliquos perfidi falsauerunt, Græcos inspiciat codices, & aduertat quia scriptum est, *οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες*: quod interpretur, Qui spiritu Deo seruimus. Ergo cum seruiendum dicat spiritui, idem Apostolus qui non creaturæ, sed creatori asserit seruiendum, euidenter vtique & ipse sanctum ostendit Spiritum creatorem, & in æ- D ternæ diuinitatis honore venerandum, quia scriptum est: [Mat. 4.] *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.*

De eo quod scriptum est. Ecce ego firmans tonitrua, & creans spiritum.

CAP. VII.

NEe me præterit hæreticos obiectare consueuisse, ideo videri creatum Spiritum sanctum, quia pleriq; eorum ad argumentum adstruendæ suæ impietatis asciscunt illud quod Amos de flatu ventorum locutus est, vt ipse propheticus sermo declarat. Sic enim habes: [Amos 4.] *Ecce ego firmans tonitruum, & creans spiritum, & annuncians in homines Christum suum, faciens lucem & nebulam, & ascendens super excelsa, Dominus Deus omnipotens nomen est ei.* E Si hinc faciunt quæstionem, quod creatum spiritum dixit, quia creatur spiritus. Esdras nos docuit, dicens in quarto libro: [4. Esdr.] *Et in die secundo iterum creasti spiritum firmamenti.* Tamen vt propositis inhæreamus, his videlicet quæ Amos dixit, nonne euidenter dictorum testificatur series, de istius creatura mundi locutum prophetam? Denique ita cœpit: [Amos 4.] *Ego Dominus firmans tonitruum & creans spiritum.* Ipse ordo nos doceat. Nam si de Spiritu sancto dicere voluisset, non de tonitruo vtique præmisisset. Neque enim antiquiora tonitrua sunt, quam Spiritus sanctus, quamuis impij sint, tamen id non audent dicere. Deinde cum subiectum videamus esse de luce & nebula, nonne manifestum est quod de creatura mundi dictum intelligendum sit? Cum enim [Ps. 148.] fiunt aliquæ tempestates istius mũdi, præcedere tonitrua, sequi ventorum flatus, cœlum nebulis caligare, lucem refundi ex tenebris, ipso vsu quotidiano exemploque cognoscimus. Nam etiam flatus ventorum spiritus dicitur, sicut scriptum est: [Psal. 10.] *Ignis & sulphur & spiritus procellæ.* Et vt scites quia hunc spiritum dixit, ait: [Amos 4.] *Firmans tonitruum & creãs spiritum:* quia frequenter creantur ista cum fiunt, Spiritus F autem sanctus æternus est. Quẽ si quis audet dicere creatum, non potest tamen dicere quod quotidie creatur, sicut flabra ventorum. Denique ipsa sapientia secundum suscepti locuta corporis sacramẽtum, ait: [Prou. 8.] *Dominus creauit me.* Quamuis ventura prophetaret, tamen quia prædestinatus erat Domini saluatoris aduentus, non dixit creat me, sed creauit: ne frequenter, sed semel crederent ex virgine Maria Iesu corpus esse generandum. Ex hoc igitur quod [Amos 4.] velut quotidianam operationem Dei in tonitrui firmamento, & in spiritus creatione Propheta declarauit, intelligere nefas est, vt de Spiritu S. tale aliquid æstimemus, quẽ ipsi impij ante sæcula esse negare nõ possunt: vnde & semper eũ esse & semper manere, pia assertione testantur. Neq; eum qui ante mũdum superferebatur super aquas, [Gen. 1.] potest videri cœpisse post mundum: aut multos spiritus sanctos æstimari fas est, qui veluti quotidiana generatione generentur. Absit vt se quisquam tali impietate conta- [Ins par. 2. c. 7 § absit.] minet, vt dicat frequenter creari, aut vnquam creari Spiritum sanctum. Cur enim frequenter creari videatur, nõ G intelligo, nisi forte & mori eum credant frequenter, & frequẽter recreari. Sed quemadmodum mori potest spiritus vitæ? Ergo si mori non potest, causam non habet cur sæpius sit creandus. At qui aliter putant, in illud sacrilegiũ recidunt, vt non distinguant Spiritum sanctum, qui prolatiuum verbum putant in patrem redire, prolatiuum spiritum in Deũ refundi, vt vnius refusio sit, & quædam vicissitudo in varias formas sese permutanс, cum patris & filij & Spiritus sancti manens semper immutabilisque distinctio vnitatem suę teneat potestatis. Si quis tamen propheticũ dictũ ideo deriuãdum putat ad interpretationem Spiritus sancti, quia habet: Annuncians in homines Chri- [Amos 4.] stum suum, is ad incarnationis Dominicæ mysteria dictũ facilius deriuabit. Nam si te mouet quia spiritum dixit, & ideo hoc non putas deriuandum ad mysteria assumptionis humanæ: prosequere scripturas, & inuenies optime congruere de Christo, de quo bene conuenit æstimari, quia firmauit tonitrua aduentu suo, vim videlicet & sonũ cœlestium scripturarum, quarum velut quodam tonitruo mẽtes nostræ redduntur attonitæ, vt timere discamus, & H reuerentiam cœlestibus deferamus oraculis: Denique in [Mar. 3. Ioan. 12.] Euãgelio fratres Domini, filij tonitrui dicebantur. Et cũ vox patris facta esset dicẽtis ad filiũ: *Et honorificaui, & iterũ honorificabo:* Iudæi dicebãt, Tonitruũ factum est illi. Nam licet gratiam veritatis haurire non possent, tamen confitebantur inuiti, & ignari mysterium loquebãtur, eo quod magnũ patris de filio testimoniũ resultabat. In Iob quoq; libro scriptura dicit: [Iob. 26.] *Firmamentum quoque tonitrui sui quis scit quando faciet?* Vtique si ad hæc commotionum cœlestium tonitrua pertinerẽt, non futura eorum firmamẽta, sed fa- [Psal. 18.] cta dixisset. Ergo tonitrua ad sermones Domini retulit, quorũ in omnẽ terrã exiuit sonus. Spiritũ autem hoc loco animam quam suscepit rationabilẽ atque perfectã intelligimus, quia scriptura frequenter & animam hominis spi-

ritus

A ritus vocabulo designat, sicut habes: Qui creat spiritum [Zach. 12.] hominis in ipso. Vnde & Dominus animam suam spiritus appellatione significans, ait: *In manus tuas commendo spiritum meum.* [Luc. 23] Et vt scires, quia Iesu Domini descensionem [Amos 4] memorauit, addidit quod nuntiaret in homines Christũ suum. [Mat. 3] Annuntiauit enim in baptismate, dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui.* [Mat. 17] Annuntiauit in monte, dicens: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.* [Mat. 29] Annuntiauit in passione, cum sol recessit, maria terræque tremuerunt. [Ibid.] Annuntiauit in Centurione, qui ait: *Vere Dei filius erat iste.* Totum igitur hunc locum aut ad simplicem intellectum istius flatus qui vitendo mouetur, aut ad mysterium Dominica corporis referre debemus. Nam si hic creatum dixisset Spiritum sanctum, vtique & alibi idem scriptura declarare potuisset, [Rom. 1.] sicut de filio Dei frequenter legimus, *quia secundum carnem & factus est & creatus.* Cuius tamen maiestatem in eo ipso quod carnem pro nobis suscepit, considerare nos conuenit, vt diuinam potentiam in ipsa corporis assumptione videamus.

B

Creat pater Dominicæ incarnationis sacramentum, creat & Spiritus, creat & filius.

Cap. VIII.

Etenim sicut legimus qui creauit pater Dominicæ incarnationis sacramentum, creauit & spiritus: ita etiã legimus quod & ipse Christus suum corpus creauit. [Prou. 8.] Creauit enim pater, secũdum quod scriptum est: *Dominus creauit me.* [Gal. 4] Et alibi: *Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.* [Mat. 1.] Creauit & spiritus illud omne mysterium, secundum quod legimus: Quia *inuenta est Maria in vtero habens ex Spiritu sancto.* Habes quia creauit pater, creauit & spiritus: accipe quia creauit & filius Dei, dicente Salomone: *Sapiẽtia fecit sibi domum.* Ergo Spiritus sanctus qui creauit Dominicæ incarnationis sacramentum, quod super omnes [Prou. 9.] est creaturas, quomodo esse potest creatura? De generalitate autem supra ostendimus, quia secũdum carnem creator est noster Spiritus sanctus in homine exteriore. Nunc ostendamus quia creator est noster, etiam secundum gratiæ [Sup. c. 5] sacramentum. Et sicut creat pater, ita creat & filius, ita C creat & Spiritus sanctus, sicut legimus, dicente Paulo: [Ephe. 2] *Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis.*

Quia sicut pater & filius, ita & Spiritus sanctus regenerat.

Cap. IX.

Ergo creat pater in operibus bonis creat & filius, quia [Ioan. 1] scriptum est: *Quotquot autem eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Similiter ex spiritu secundum gratiam nos [Ioan. 3.] renasci, Dominus ipse testatur, dicens: *Quod natum est ex* [Ioan. 4.] *carne, caro est, quia de carne natum est: & quod natum est de spiritu* [Ioan. 3.] *spiritus est, quia Deus spiritus est.* Nolite mirari quia dixi, *Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est de spiritu.* Claret igitur spiritalis quoque generationis au- D ctorem esse Spiritum sanctum, quia secundum Deum creamur, vt filij Dei simus. Ergo cum ille nos in regnum suum per adoptionem sacræ regenerationis assumpserit, nos ei, quod suum est denegamus? Ille nos supernæ regenerationis fecit hæredes, nos hæreditatem vendicamus, refutamus auctorem? Sed non potest manere beneficiũ, cum auctor excluditur? nec auctor sine munere, nec sine auctore munus. Si vendicas gratiam, crede potentiam: si refutas potentiam, gratiam ne requiras. Qui Christum negauit, statim amisit & nomen. Nam si auctor vilis, quomodo dona pretiosa? Cur nostris ipsi muneribus inuidemus, spem imminuimus, dignitatem repudiamus, consolatorem negamus? Sed illum negare non possumus. Absit enim vt negemus quod maximum est, cum

Apostolus dicat: *Vos autem fratres secundum Isaac promissionis* E *filij estis: sed sicut tunc qui secũdum carnem natus est, per-* [Gal. 4.] *sequebatur eum qui secundum spiritum*: Iterum vtique subauditur de superioribus, Qui secundum spiritum natus est. Qui ergo secundum spiritum nascitur, secundum Deum nascitur. Renascimur autem, quando in interiore renouamur affectu, & exterioris hominis vetustatem deponimus. [Ioan. 3.] Et ideo ait iterum Apostolus: *Renouamini spiritu* [Ephes. 4] *mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in veritate & iustitia & sanctitate.* Audiant quemadmodum vnitatem diuinæ operationis scriptura signauerit. Qui renouatur spiritu mentis: induit nouum hominem qui secundum Deum creatus est. Sancti igitur spiritus opus est regeneratio ista præstantior, & noui huius hominis qui creatur ad imaginem Dei, auctor est spiritus: quem vtique meliorem hoc exteriore esse nostro homine nemo dubitauerit. Siquidem cœlestem alterum, terrenum alterum Apostolus significauit, dicens: *Qualis cœlestis, tales & cœlestes.* [1. Cor. 15] Ergo cum cœlestem faciat gratia spiritalis, quod terrenum creare possit, etiam sensu debemus aduertere, licet credamus exemplis. Dicit enim alibi sanctus Iob: F *Viuit Dominus qui sic me iudicauit, & omnipotens qui* [Iob 27.] *ad amaritudinem perduxit animam meam, spiritus autem diuinus qui est in naribus meis.* Non vtique spiritum hic auram vitalem hanc & spiramentum corporeum designauit, sed nares hic interioris sui hominis significat, quibus vitæ odorem carpebat æternæ, & gratiam cœlestis vnguenti, geminis quibusdam sensibus hauriebat. Sunt enim nares spiritales, vt legimus, quas habet sponsa verbi: cui dicitur: *Et odor naris tuæ.* [Cant. 7] Et alibi: *Odoratus est Dominus odorem suauitatis.* [Gen. 8.] Sunt enim quædam interioris membra hominis, cuius manus in tactu, aures in auditu, pedes in processu quodam boni operis æstimantur. Itaque ex officiis, veluti quasdam colligimus membrorum figuras. Neque enim in interiore homine secundum carnalia aliquid nos conuenit opinari.

Quia eadem verba quibus spiritum inferiorem videri volunt, præminentiam ostendunt patris & filij.

G

Cap. X.

Et sunt quidam qui corporaliter Deum putant esse formandum, cum legunt aut manum eius, aut digitum: nec aduertunt quod hæc non propter formam scripta sint corporis, quia in diuinitate nec membra nec partes sunt, sed propter vnitatem diuinitatis expressa, vt credamus quia impossibile est a patre Deo vel filium, vel Spiritum sanctum separari, cum plenitudo diuinitatis velut corporaliter habitet in substantia Trinitatis. Ideo igitur & filius, patris dextera nuncupatur, sicut lectum est: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.* [Ps. 117.] Sed quid mirum si de verbis amentes homines faciunt quæstionem, cum faciant & de syllabis? Sunt enim qui hinc putent faciendam esse distantiam, quod dicant in spiritu Deum, non cum spiritu prædicandum: & ex vna syllaba, vel H vsu quodam diuinitatis æstimandum putent esse momentum: argumentantes, quod si in spiritu Deum prædicandum putent, ministerium sancti Spiritus signare videantur. Si vero cum Spiritu dicant Dei vel virtutem esse vel gloriam, societatem quandam & communionem patris & filij & Spiritus sancti designare videantur. Sed quis separet, quod non potest separari? Quis diuidat societatem, quam indiuiduam Christus ostendit? [Matth. 28.] *Ite*, inquit, *baptizate gentes in nomine patris & filij & Spiritus sancti.* Numquid hic vel circa patrem vel filium vel Spiritum sanctum, aut verbum mutauit, aut syllabam? Non vtique, sed in nomine, inquit, patris & filij & Spiritus sancti, idem de spiritu quod de patre & de se sonat. Vnde nullum Spiritus sancti ministerium, sed consortium magis honoris aut operis,

Apostolus secundum prophetiam Esaiæ: *Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Et addidit: *Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia.* [Esa. 40. Rom. 11. Esa. 40.] Quod Esaias de operatore omnium dixit, sicut habes: *Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Quis statuit montes in libra, & rupes in statera? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Et addidit Apostolus: *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia.* [Rom. 11.] *Quid est, ex ipso?* Quod ex ipsius voluntate natura sit omnium, & ipse sit auctor omnium quæ cœperunt. Per ipsum quid est? Quia per ipsum constitutio & perseuerantia omnibus impertita videatur. In ipso quid est? Quia omnia admirabili quodam desiderio & inenarrabili amore auctorem vitæ & ministratorem gratiæ suæ ac muneris intuentur, secundum quod scriptum est: *Oculi omnium in te sperant, & aperis manum tuam, & imples omnem animam bona voluntate.* [Ps. 144. Rom. 11. Prou. 8. Ps. 103. Act. 17.] De patre quoque si dicas: Ideo ex ipso, quia ex ipso operatrix sapientia, quæ omnibus ex sua & patris voluntate dedit esse quæ non erant: Per ipsum, quia per sapientiam eius facta sunt omnia: In ipso, quia in ipso est viuificatoriæ fons substantiæ, in quo viuimus & sumus & mouemur. Ex spiritu quoque, vt per ipsum formati, per ipsum firmati, in ipso roborati, vitæ capimus munus æternæ. Cum hæc igitur vel patri vel filio vel Spiritui sancto conuenire videantur, nihil vtique humile in his certum est declarari, cum & ex filio dicamus esse pleraque, & multa per patrem, sicut habes de filio dictum: *Vt augeamur in ipso per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum,* inquit, *corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ministrationis in mensuram vniuscuiusque partis augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.* [Eph. 4.] Et iterum ad Colossenses de his qui non haberent cognitionem vnigeniti filij Dei: Quia non tenent, inquit, caput, ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes subministratum & copulatum crescit in incrementum Dei. Caput enim Christum esse Ecclesiæ supra dixit. Et alibi habes: *Quia de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Et ipse Dominus dixit: *De meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Et supra ait: *Cognoui virtutem exisse de me.* Similiter vt agnoscas vnitatem etiam de spiritu dicitur: *Quia qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Et Ioannes ait: *Ex hoc cognoscimus quia in nobis est, quoniam de spiritu suo dedit nobis.* Et Angelus dicit: *Quod ex ea nascetur, de Spiritu sancto est.* Et Dominus ait: *Quia quod natum est de spiritu, spiritus est.* [Col. 2. Ioan. 1. Ioan. 16. Luc. 8. Gal. 6. 1. Ioan. 4. Matt. 1. Ioan. 3.] Ergo sicut ex patre legimus esse omnia, ita & ex filio posse dici omnia, per quem omnia sunt: & ex spiritu esse omnia, in quo omnia sunt, testimoniis edocemur. Nunc consideremus, vtrum per patrem esse aliquid docere possimus. Sed scriptum est: *Paulus seruus Christi per voluntatem Dei.* Et alibi: *Iam non seruus, sed filius: si autem filius, & heres per Deum.* Et alibi: *Sicut resurrexit Christus a mortuis per gloriam patris.* Et alibi: *Deus pater ad filium dicit: Ecce proselyti venient ad te per me.* [1. Cor. 1. Gal. 4. Rom. 6. Esa. 54.] Multa reperies alia si quæras, per patrem facta: Numquid ideo minor pater, quia ex filio & ex filio pleraque esse legimus, & per patrem facta vel dicta plurima in scripturis cælestibus reperimus? Sed etiam per Spiritum similiter legimus facta pleraque, sicut habes: *Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Et alibi: *Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum.* Et ad Ephesios: *Confortati per spiritum eius.* Et ad Corinthios: *Alii enim datur per spiritum sermo sapientiæ.* Et alibi: *Si autem per spiritum facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Et supra: *Qui suscitauit Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, per inhabitantem spiritum eius in vobis.* [1. Cor. 2. 2. Tim. 1. Eph. 3. 1. Cor. 12. Rom. 8. Ibid.] Sed fortasse dicet: Ostende mihi specialiter lectum, quia ex filio omnia, vel ex spiritu omnia. At ego refero, vt illi mihi lectum esse ostendant, quia per patrem omnia. Sed cum hæc vel patri probauerimus vel filio vel Spiritui sancto conuenire, nec vllam ex huiusmodi syllabis nasci posse diuinæ distantiam potestatis, non est dubium, quia per quem omnia, ex eo omnia: & ex quo omnia, per eum omnia: & in quo omnia, per eum vel ex eo omnia esse intelligere debeamus. [1. Cor. 8. Rom. 11.] Omnis enim creatura & ex voluntate & per operationem & in virtute est Trinitatis, sicut scriptum est: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Et alibi: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* [Gen. 1. Ps. 32.]

Quia vna voluntas, vna vocatio patris & filii & Spiritus sancti.

Cap. XI.

Nec solum vna operatio est vbique patris & filii & Spiritus sancti, sed etiam vna atque eadem voluntas, vna vocatio, vna præceptio: quod licet in illo magno ac salutari Ecclesiæ spectare mysterio. Sicut enim pater vocauit gentes ad Ecclesiam, dicens: *Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam.* Et alibi: *Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus:* [Osee 2. Esa. 56.] ita etiam Dominus Iesus ad euocandam & congregandam Ecclesiam Paulum à se dicit electum, sicut habes ad Ananiam dictum à Domino Iesu: Vade, quoniam vas electionis est mihi hic, ad ferendum nomen meum coram gentibus. [Act. 9.] Sicut ergo pater Deus vocauit Ecclesiam, ita vocauit & Christus. Et quemadmodum Christus vocauit, ita vocauit & spiritus, dicens: *Separate mihi Paulum & Barnabam, in opus quo vocaui eos. Tunc ieiunantes,* inquit, *& orantes, imposuerunt eis manum, & dimiserunt eos. Ipsi autem præmissi ab Spiritu sancto deuenerunt in Seleuciam.* [Act. 13.]

Ergo non solum Christi, sed etiam Spiritus sancti imperio Apostolatum Paulus accepit, & ad congregationem gentium festinauit. Nec solus Paulus, sed etiam Petrus, sicut legimus in Actibus Apostolorum. [Act. 10.] *Nam cum in oratione vidisset cælum apertum, & quatuor initiis ligatum vas quoddam tamquam linteum, in quo erant omnia genera quadrupedum & ferarum & volucrum cæli, facta est vox ad eum: Surge, occide & manduca. Et Petrus dixit: Absit Domine, numquam manducaui commune & immundum. Et vox rursus ad eum: Quod Deus mundauit, tu commune ne dixeris. Hoc autem factum est per ter, & receptum est vas in cælum. Ergo cum hoc secum Petrus tacitus cogitaret, & venissent ad eum Cornelii serui ab Angelo destinati, ait illi spiritus: Ecce viri quærunt te: surge itaque & descende, & vade cum eis, nihil dubitans, quoniam ego misi illos.* [Act. 10. Ibid.] Quam euidenter expressit suam Spiritus sanctus potestatem! Primo omnium, qui aspirauit oranti, adfuit deprecanti: deinde quoniam vocatus Petrus respondit, Domine: & ideo secundum euidentius meruit oraculum, quia confessus est Dominum. Sed quis iste sit Dominus declarat. Respondenti enim, is vtique cui responderat, loquebatur. Spiritum autem, ostendunt sequentia declaratum: quia ipse qui mysterium figurabat, mysterium reuelabat. Simul illud aduerte, quia tertio repetita figura mysterii operationem Trinitatis expressit. Et ideo in mysteriis interrogatio trina defertur, & confirmatio trina celebratur: nec potest quis nisi trina confessione purgari. Vnde & ipse Petrus in Euangelio tertio interrogatur, vtrum diligat Dominum, vt trina responsione vincula, quibus Dominum negando se ligauit, absolueret. [Ioan. 21. Ioan. 18.] Tum deinde, quia ad Cornelium Angelus mittitur, Petrum Spiritus sanctus alloquitur. *Oculi enim Domini super fideles terræ.* [Act. 10. Ps. 100. Act. 10.] Nec illud otiosum, quod cum in superioribus præmisisset: *Quod Deus mundauit, tu ne commune dixeris:* subito decidit super gentes, vt mundaret eos Spiritus sanctus. Vnde ostenditur operationem spiritus, operationem esse diuinam. Petrus autem missus ab spiritu, non expectauit imperium Dei patris, sed ipsius quoque spiritus illud est confessus oraculum, ipsius spiritus gratiam esse testatus est, dicens: Si ergo eandem gratiam illis concessit Deus, sicut & nobis: ego quis eram qui prohiberem Deum? [Act. 11. Act. 10.] Spiritus ergo sanctus est, qui eos ab illa gentili colluuione mundauit. In illis enim gesteribus quadrupedum & ferarum & volucrum, figura erat conditionis humanæ, quæ ferarum modo, bestialem videtur induta sæuitiam nisi spiritus sanctificatione mitescat. Bona ergo gratia, quæ ferinam rabiem spiritali simplicitate commutat. *Eramus enim & nos aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis: nunc autem per renouationem spiritus heredes* C H R I S T I, *Angelorum cœpimus esse coheredes.* [Tit. 3.] Itaque spiritu videns Dauid sanctus propheta ex feris nos similes futuros esse cœlestium: In- [Ps. 67.]

A crepa, inquit, fetas siluæ: siluam videlicet significans non ferarum fragosam curtibus, nec bestiarum gemitibus inhorrentem, sed illam siluam de qua scriptum est: Inueni- [*Ps 131.*] mus eam in campis siluæ. In qua, sicut dixit Propheta: *Iu-* [*Ps 91.*] [*Gen 49*] *stus vt palma florebit, & velut cedrus quæ in Libano est, multiplica-* [*Ps 18.*] *bitur.* Illa silua, quæ verbi cælestis alimoniam propheticarum verticibus arborum concussa defluxit. Illa silua, ad quam Paulus lupus quidem raptor intrauit, sed pastor exiuit. *In omnem enim terram exiuit sonus eorum.* Eramus ergo feræ, & ideo dicit Dominus: [*Mat. 7.*] *Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniunt in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces.* Sed per Spiritum sanctum iam leonum sæuitia, pardorum varietas, astutia vulpium, luporum rapacitas de nostris exoleuit affectibus. Magna igitur gratia, quæ cœlo terras mutauit, vt conuersatio nostra, sicut Apostolus dixit, in cœlis sit, [*Phil 3.*] qui ante sicut feræ errabamus in siluis. Sed ne hoc tantum loco Petrus Apostolus, sed etiam alibi in eodem libro à Spiritu sancto ædificatam Ecclesiam demonstrauit. [*Act 15.*] Habes enim dixisse eum: Deus qui nouit corda hominũ, testimonium perhibuit, dans his Spiritum sanctum sicut B & nobis: & nihil discreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum. In quo illud est contuẽdum, quia sicut Christus lapis est angularis, qui vnitatem plebis vtriusque connexuit, [*1. Pet 2.*] ita etiam Spiritus sanctus non discreuit vtriusq; populi corda, sed iunxit. Non ergo tam quã Iudæus contemnas filium, quem annuntiauerunt prophetæ, cõtemnas etiam Spiritum sanctum, contemnas Esaiam, cõtemnas Hieremiam, [*Hie 38*] quem de lacu Iudaicæ domus ille assumptus à Domino rudibus pannis & funibus eleuauit. Verbum enim propheticum despiciens, in lacum demerserat eum populus Iudæorum. Nec quisquam inuentus est de Iudæis qui leuaret Prophetam, sed vnus Æthiops [*Ibid*] Abdemelech, sicut scriptura testatur. In quo nomine figura pulcherrima est, quia sermonem propheticum quẽ Iudæi velut in cœnum suæ mentis carnisque detruserant, nos videlicet ex gentibus peccatores, nigri ante delictis & quondam infructuosi eleuauimus de profundo. Et ideo scriptum est: [*Ps 87.*] *Aethiopia præueniet manus suas Deo.* In quo [*Cant 1.*] S. Ecclesiæ species significatur, qui ait in Canticis canticorum: C *Nigra sum & decora filia Hierusalem.* Nigra per culpam, decora per gratiam: nigra per cõditionem, decora per redemptionem. Aut certe nigra exercitij sui puluere. Nigra ergo, dum præliatur: decora, dum victoriæ suæ insignibus coronatur. Et bene funibus leuatur Propheta. [*Hie 38.*] Fidelis enim [*Ps. 15.*] dixit: *Funes ceciderunt mihi in præclaris.* Bene rudibus pã- [*Mat. 22*] nis, quia ipse Dominus excusantibus his qui primo ad nuptias vocati fuerant, ad exitus viarum misit, vt quotquot inuenirentur & boni & mali, ad nuptias vocarentur. His itaque pannis propheticum verbum leuatur è cœno.

Quia sicut pater nouit filium, & filius patrem, sic spiritus patrem & filium, & sicut pater reuelat nobis quæ sua sunt, sic & filius, sic & spiritus reuelat nobis.

Cap. XII.

Eris igitur & tu Abdemelech, hoc est, assumptus à Domino, si de profundo gentilis imprudentiæ leuaueris Dei verbum: si credideris quia non fallitur, non præteritur Dei filius, non ignorat quæ futura sunt, non fallitur D etiam Spiritus sanctus, de quo dicit Dominus: *Cum venerit autem ille spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatẽ.* Qui dicit omnem, nihil præterit: non diem, non horam, non [*Ioan. 16*] præterita, non futura. Et vt scias, quia & omnia nouit, & futura annuntiat, & vnius est scientiæ cum patre & filio, [*Ibid*] audi quid dicat de eo Dei veritas: [*Mar 13*] *Non enim loquetur à semetipso, sed quæ audit, loquetur: & quæ euenient, annuntiabit vobis.* Itaque vt aduertas, quia nouit omnia, cum diceret filius: De die autem illa & hora nemo nouit, neque Angeli cœlorum, excepit Spiritum sanctum. Si autem exceptus est Spiritus sanctus ab ignorantia, quomodo non exceptus est Dei filius? Sed dicis, quia cum Angelis annumerauerit & Dei filium. Annumerauit quidem filium, sed non annumerauit & spiritum. Aut fatere igitur potiorem esse spiritum Dei filio, vt iam non solum quasi Arianus, sed etiam quasi Photinianus loquaris: aut agnosce quo referre debeas quod nescire filium dixit. E Etenim quasi homo annumerari creaturis potuit, qui creatus est. Quod si vis discere, quia nouit omnia, & præscientiam habet omnium Dei filius futurorum, quæ filio incognita putas, ea de filio Spiritus sanctus accepit. Accepit autem per vnitatẽ substantiæ, sicut accepit à patre filius. *Ille, inquit, me clarificabit,* [*Ioan. 16*] *quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt: propterea dixi, de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quid igitur hac euidentius vnitate? Quæ habet pater, filij sunt: quæ habet filius, accepit & spiritus. Accipe tamẽ, quia nouit iudicij diem filius. Lectum est in Zacharia: [*Zac. 14*] *Et veniet Dominus Deus meus, & omnes sancti cum eo. In illa die non erit lumen, sed frigus & gelu: & erit dies vna, & dies illa nota Domino.* Hæc igitur dies nota Domino, qui veniet cum sanctis suis, secũdo nos illuminaturus aduentu. Sed quod orsi sumus de spiritu persequamur. Habes enim in eo quod prætulimus exemplo, quia filius dicit de spiritu: Ille me clarificabit. Clarificat ergo & spiritus filium, sicut clarificat & pater: sed etiam spiritum clarificat Dei filius, sicut supra diximus. [*Ioan. 1 6*] Non est ergo infirmus, qui reddit mutuam claritatem, per vnitatem lucis æternæ. F Nec inferior sancto Spiritu, cuius hoc ipsũ est quod clarificatur ab spiritu. Assumeris ergo & tu si credas, quia hoc locutus est spiritus, quod locutus est pater, quod locutus est filius. Deniq; Paulus ideo assumptus est, quia sic credidit, sic docuit: quia *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentib. se,* nobis reuelauit per spiritũ suũ, sicut scriptũ est. Et ideo reuelationis spiritus dicitur, sicut habes: *Dat enim Deus sic præparantibus se spiritũ sapientiæ & reuelationis in agnitionẽ eius.* [*1. Co. 2*] Vnitas igitur est scientiæ, quãdo sicut pater [*Esa 64.*] reuelat qui dat spiritũ reuelationis, sic reuelat & filius, [*Eph 1.*] quia scriptũ est: *Nemo nouit filiũ nisi pater: neq; patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* [*Ma 11.*] Plus dixit de filio, nõ quod plus habeat quam pater, sed ne minus habere credatur. Nec immerito sic reuelatur pater à filio, quia sic nouit patrẽ filius, quemadmodũ filium pater nouit. Accipe nunc quia Deũ patrem nouit & spiritus. Scriptum est enim: [*1 Cor. 2.*] *Quia sicut ea quæ hominis sunt, nemo nouit nisi spiritus qui in ipso est. sic & quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei. Nemo, inquit, cognouit, nisi spiritus Dei.* G Nũquid exclusus est Dei filius? [*Mat. 10*] Non vtique; quia nec Spiritus sanctus exclusus est, [*Ibid.*] cũ dicitur: Neq; patrem quis nouit nisi filius. Ergo vnius & pater & filius & Spiritus sanctus & naturæ sunt & sciẽtiæ. Neq; cum omnibus quæ per filium facta sunt, annumerandus est spiritus, cum Deum patrem nouerit, quem (sicut scriptũ est) quis potest nosse nisi filius? sed & Spiritus sanctus nouit. Quid ergo? Cũ dicitur vniuersitas creaturarũ, non Spiritus sanctus cõprehenditur. Nunc velim respondeant, quid est in homine quod cognoscat quæ sũt hominis. Vtiq; rationabile, quod ceteris animæ virtutibus supereminet, & quo præcipue natura hominis æstimatur. Quid est igitur spiritus, qui alta Dei nouit, per quẽ Deus omnipotens reuelatur? [*1. Cor 2*] Numquid plenitudine diuinitatis inferior est, qui eiusdẽ cum patre substantiæ etiam hoc exemplo probatur? Aut aliquid ignorat, qui nouit consilia Dei, & mysteria eius ab initio abscondita? [*Ibid.*] Quid est quod nesciat, qui nouit omnia quæ Dei sunt? [*Ibid.*] Spiritus enim etiã alta Dei scrutatur. Ae ne putes quod scrutetur incognita & ideo scrutetur vt discat id quod ignorat: ante præmisit, quia reuelauit nobis Deus per spiritum suum: simul vt disceres, quia nouit spiritus quæ nobis per ipsum spiritũ reuelantur, H in posterioribus ait: [*Ibid.*] Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic & quæ Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Ergo si hominis spiritus nouit quę hominis sunt, & antequã scrutetur nouit, potest ne aliquid Dei esse, quod spiritus Dei nesciat? De quo non otiose Apostolus dixit: [*Ibid.*] *Quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei:* vt non scrutando cognouerit, sed nouerit per naturam. Non quod accidens in eo scientia diuinorum, sed cognitio naturalis sit. Verum si te mouet, quia dixit scrutatur, accipe quia id quoq; de Deo scriptum est, eo *quod sit scrutator cordis & renum.* [*Hie 17.*] Ipse enim dixit: *Ego sum scrutans corda & renes.* [*Heb. 4.*] Etiam de filio Dei habes ad Hebræos: *Qui scrutator est animi & cogitationis.* Vnde liquet, quia nemo inferior superioris scrutatur interna. Di-

A Diuinæ enim solius est potestatis occulta nouisse. Similiter ergo scrutator est Spiritus sanctus vt pater, similiter scrutator & filius, cuius proprietate sermonis id exprimitur, vt videatur nihil esse quod nesciat, quem nihil præterit. *1.Cor.2* Deniq; ille electus à Christo, instructus ab spiritu est. Nam sicut ipse testatur, per spiritum diuini cognitionem *Ibid.* consecutus arcani, ostendit quia & nouit spiritus Deum, & ea nobis quæ Dei sunt, spiritus reuelauit & filius. Et addidit: *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in suasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtute Dei?* Probatum est igitur, quia sicut Deus nobis quæ sua sunt, ita & filius quæ Dei sunt, ita etiam spiritus reuelauit. Ex vno enim spiritu per vnũ filium, in vnũ patrem cognitio nostra procedit: & ex vno patre per vnũ filium, in vnum Spiritum sanctum bonitas & sanctificatio & imperiale ius æternæ traditur potestatis. Vbi ergo ostẽsio spiritus, ibi Dei virtus: nec potest esse discretio, vbi opus vnũ est. Et ideo quod loquitur filius, loquitur & pater, & quod pater loquitur, loquitur & filius: & quod loquitur pater & filius, loquitur & Spiritus sanctus. B Vnde & de spiritu filius Dei dixit: *Ioan.16* *Non enim loquitur a se*, hoc est, non sine mea & patris communione. Neque enim diuisus ac separatus est spiritus, sed quæ audit loquitur: audit videlicet per vnitatem substantiæ & per proprietatem scientiæ. Neque enim foraminibus aliquibus corporalibus recipit auditum, & quibusdam diuina modulis carnalibus vox resultat, vel audit id quod ignorat, quoniam in rebus humanis scientiam plerumque auditus operatur, & tamen nec in ipsis hominibus semper alloquium corporale, aut carnalis auditus est. *1. Cor. 14.* Qui enim loquitur linguis, non hominibus, inquit, loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, spiritu autẽ loquitur mysteria. Ergo si in hominibus non semper auditus est corporalis, in Deo tu infirmitatis humanæ loquelas, & quædã organa exigis carnalis auditus, cũ ideo audire dicatur, vt scire credatur? Nos enim id scimus quod *Dan 13* audierimus: & ante audimus, vt scire possimus. In Deo *Ioan.16* autẽ quia nouit omnia antequã fiant, scientia præcedit auditum. Itaque vt quod velit pater, filiũ non ignorare dicamus, audisse memoramus. C Sed in Deo non sonus neq; syllaba, quæ significare solent indicium voluntatũ, sed volũtatis vnitas diuinis quædam intelligitur arcanis, nostris *2.Cor 5* *Mat.11* *Ioan.10* autẽ significatur indiciis. Quid est ergo, Non enim a se loquitur? hoc est, non sine me loquitur, quia loquitur veritatem, sapientiã aspirãt. Non sine patre loquitur, quia Dei spiritus est: non a se audit, quoniam ex Deo omnia. Omnia accepit a patre filius, quia ipse dixit: *Omnia mihi tradita sunt a patre meo.* Omnia patris habet filius, quia iterum ait: *Omnia quæ pater habet, mea sunt.* Et quæ accepit ipse per vnitatem naturæ, ex ipso per eandem vnitatem accepit & spiritus, sicut ipse Dominus Iesus declarat, de spiritu suo dicẽs: *Ibid.* Propterea dixi, *de meo accipiet, & annũciabit vobis.* Quod ergo loquitur spiritus, filij est: quod dedit filius, patris est. Ita nihil à se aut filius loquitur aut spiritus, quia nihil extra se Trinitas loquitur. Quod si ad infirmitatem Spiritus sancti & quandã corporeæ similitudinem vilitatis id deriuari contendas, etiã ad filij iniuriã deriuabis, quia & de se filius dixit: *Ioan. 5* Sicut audio, iudico. Et non potest aliud facere *Ioan.16* filius, nisi quod viderit facientem patrem. Si enim verum *Ioan.10* est, verũ est quod dixit filius: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*: D & secundum diuinitatem vnum est cum patre filius, vnũ per substantiam naturalem, non vnus secundum Sabellianam perfidiam. *Ps. 118.* Quod vnum itaq; est per substantiæ proprietatem, non potest separari: & ideo nõ potest filius facere nisi quod audierit à patre quia in æternum est permanens Dei verbũ, nec vnquam pater a filij operatione diuiditur: & quod operatur filius, scit patrem velle: & quod vult pater, filium nouit operari. Deniq; ne vel in tempore vel in ordine aliquã inter patrem & filium putares operis esse distantiam, sed eiusdẽ operationis crederes vnitatem: *Ioan. 5.* *Et opera, inquit, quæ ego facio, ipse facit.* Et rursus ne discretionẽ aliquam in operis distinctione sentires, sed idem velle, idem facere, idẽ posse patrem & filium iudicares, dicit tibi sapientia de patre. *Ibid.* *Quæcumq; enim ille fecerit, eadem & filius facit similiter.* Non ergo alicui prior vel secundus est actus, sed idem vnius operationis effectus. E Et ideo nihil à se posse facere filius dicitur, quia à patre non potest eius operatio separari. Similiter & Spiritus sancti operatio non secernitur. *Ioan 16* Vnde etiam ea quæ loquitur audire à patre dicitur. *Ioan.11* Quid si doceo, quia & pater audit filium, sicut & filius audit patrem? Habes enim scriptum in Euangelio, quia dicit filius: *Ibid.* *Pater, gratias tibi ago, quia audisti me.* Quomodo audiuit pater filium, cum filius nihil ad patrẽ in superioribus de Lazaro sit locutus? Ac ne putares, quia semel à patre auditus est filius, addidit: *Et ego sciebam, quia semper me audis.* *Ioan.16* Ergo non subiectæ obedientiæ, sed vnitatis auditus *Colos 1* est sempiternæ. Similiter igitur & audire à patre spiritus, & clarificare filium dicitur. Clarificare ideo, quia docuit nos Spiritus sanctus filiũ Dei imaginẽ esse inuisibilis Dei, *Heb. 1.* & splendorẽ gloriæ, & characterem substantiæ eius. Spiritus enim & in patriarchis & in prophetis locutus est: & Apostoli deniq; tunc perfectiores esse cœperunt, posteaquam spiritum receperunt. Nulla ergo distantia diuinæ virtutis & gratiæ. *1. Cor. 12.* *Nam licet diuisiones gratiarum sint, idem tamen spiritus: & diuisiones ministeriorum sint, idem tamen Dominus: & diuisiones operationum sint, idem tamen Deus, qui operatur omnia in omnibus.* F Diuisiones autem sunt munerum, non *Ibid.* separationes Trinitatis. Deniq; idem est Deus, qui operatur omnia in omnibus, vt scias quia non est discretio operationis inter Deum patrem & Spiritum sanctum, quãdo ea quæ operatur spiritus, operetur & pater Deus, qui operatur omnia in omnibus. *Ibid.* *Nam cum operetur omnia in omnibus pater, alij tamen datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia curationum in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idẽ spiritus, diuidens singulis prout vult.* Non est ergo dubium, quin ea quæ operatur pater, operetur & spiritus. Nec ex præcepto, sicut qui corporaliter audit, operatur: sed ex volũtate, qui sui est liber arbitrij, non alienæ famulus potestatis. Non enim quasi iussus obtemperat, sed quasi largitor suæ moderator est largitatis. Vide nunc interim, vtrum omnia operari dicas spiritum, quæ operatur & pater. G Negare tamen non potes quia operatur pater quæ operatur Spiritus sanctus: alioquin nõ omnia operatur pater, si non operatur quæ operatur & spiritus. Quod si ea quæ operatur spiritus, operatur & pater, cũ spiritus operationes suas pro voluntate sua diuidat, necesse est id quod diuidit spiritus, aut inuito patre Deo dicas cũ ex sua voluntate diuidere: aut fidẽ velle dixeris patrẽ, quod vult Spiritus sanctus, necesse est vt vnitatẽ voluntatis operationisque diuinæ vel inuitus, etsi non corde, saltem ore fatearis. Quod si vnius & voluntatis & operationis est cum patre Deo Spiritus sanctus, vnius etiã substantiæ est: quoniam ex operibus suis creator agnoscitur. *Ibid.* Idem igitur spiritus, idem, inquit, Dominus idẽ, inquit, Deus. Et si spiritũ dicas, idem est: & si Dñm dicas, idem est: & si Deum dicas, idem est. Non idẽ vt ipse pater, ipse filius, ipse sit spiritus: sed quia & pater & filius eiusdẽ est potestatis. Idem ergo est per substantiã atq; virtutem, quia non est in diuinitate vel Sabelliana confusio, vel Ariana discretio, vel terrena corporalisq; mutatio. Accipe aliud sancte Imperator, in causa validũ, & tibi notum. *Heb. 1.* Multifariam, inquit, & multis modis etiam Deus locutus est patrib. in prophetis. *Luc 11.* H Et Sapientia Dei dixit: *Mittam prophetas & Apostolos.* *1.Cor. 12.* *Et alij datur* (sicut scriptum est) *per spiritũ sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundũ eundem spiritũ, alij fides in eodẽ spiritu, alij gratia curationum, alij operatio virtutum, alij prophetia.* Ergo secundũ Apostolum nõ solum per patrem & filium, sed etiam per Spiritum sanctum prophetia, & ideo vnum munus, vna est gratia. Habes ergo quia etiam spiritus auctor est prophetarũ. *Act 15.* Apostoli quoq; dixerunt: *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Et cũ dicunt, visum, non solum operatorem gratiæ, sed *1 Cor 1.* etiam auctorem imperatæ executionis ostendunt. *Act 15.* Sicut enim de Deo legimus, Placuit Deo: ita etiam cum dicitur, Quia visum est Spiritui sancto; arbiter suæ exprimitur potestatis. Et quomodo non arbiter, qui ea quæ vult loquitur *Act 9* q vult mandat? Sicut mandat pater, mandat & filius. Sicut *Act 16.* enim audiuit Paulus vocẽ dicentẽ sibi: *Ego sum, inquit, Iesus*

quem

A *quem tu persequeris: ita etiam spiritus Paulum & Silam vetuit ire in Bithyniam.* Et sicut pater locutus est per prophetas, Heb. 1 ita etiam de spiritu Agabus dicit: Act. 21 *Hæc dicit Spiritus sanctus: Virū cuius est zona hæc, sic alligabunt eum in Hierusalem.* Et sicut misit sapientia Apostolos, dicens: Mar 16 *Ite in orbē vniuersum: & prædicate Euangelium*; Sic & Spiritus sanctus dicit: Act. 13. *Separate mihi Paulum & Barnabam in opus quo vocaui eos.* Itaque præmissi à Spiritu sancto, quod infra scriptura indicat, nullam discretionem inter ceteros habuerunt Apostolos, quasi aliter à patre Deo, aliter à spiritu mitterentur. Denique cum Ibid. Paulus missus esset à spiritu, & vas electionis erat Christi, Act. 9 & Deum in se operatum esse commemorat, dicens: Gal. 2. Qui enim operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi ad gentes. Cum igitur idem sit operatus in Paulo qui est operatus in Petro, hoc vtiq; ostenditur quum spiritus sit operatus in Paulo, quod etiam in Petro Spiritus sanctus sit. Sed & Deum patrem in se operatum Petrus ipse testatur, sicut est in Actibus Apostolorum, Act. 15. quia surgens Petrus dixit ad eos: *Viri fratres, vos scitis quia à diebus antiquis in nobis Deus elegit ex ore meo audire nationes verbum Euangelij.* B Ecce igitur in Petro Deus gratiā prædicationis operatus est. In quo, vtique cum per Christum electus sit & assumptus, operationem Christi quis audeat diffiteri, cum ipse Dominus dicat: *Pasce agniculos meos?* Ioan. 21 Vna igitur operatio patris & filij & Spiritus sancti. Nisi forte hoc putetis, qui negatis eiusdem erga Apostolos operis vnitatem, ideo operatum patrem, ideo operatum spiritū in Petro, in quo filius operatus fuerat, quasi ei filij operatio minime redūdaret ad gratiam. Et ideo velut adiunctis atq; collatis viribus patris & filij & Spiritus sancti operationem fuisse multiplicem, ne ad confirmandum Petrum Christi solius operatio vacillaret. Nec solum vna operatio in Petro patris & filij & spiritus sancti inuenitur, sed etiā in omnibus Apostolis diuinæ operationis vnitas reuelatur, & quædam supernæ cōstitutionis auctoritas. Operatio enim diuina habet imperium, nō habet ministerium. Neque enim cum operatur Deus aut labore aliquo id extendit, aut arte; sed dixit, & facta sunt. Psal. 32 Dixit: Fiat lux, & facta est lux. Gen. 1. In præcepto enim Dei, operationis effectus est. C Hanc igitur regalem quandam etiam sancto Spiritui potestatem scripturarum testificatione delatam, si velimus aduertere, facile possumus reperire, omnes Apostolos nō solum Christi fuisse discipulos, sed etiam patris & filij & spiritus sancti ministros. Sicut etiam doctor gentiū docet, dicens: 1. Cor. 12. *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primo Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores. deinde virtutes, gratiam curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, &c.* Ecce Deus posuit Apostolos, posuit prophetas atq; doctores, dedit curationum gratiam, quā supra habes dari per Spiritum sanctum; dedit genera linguarum: *sed tamen non omnes Apostoli, non omnes Prophetæ, non omnes Doctores.* Ibid. *Non omnes,* inquit, *habent gratiam curationum, neque omnes,* inquit, *linguis loquuntur.* In singulis enim hominibus vniuersa dona diuinitatis esse non possunt: pro captu vniusquisq; id accipit, quod aut desiderat, aut meretur. Sed non huius infirmitatis similis potentia Trinitatis, quæ omnium munifica gratiarū est. Denique posuit Apostolos Deus. Luc. 8 Marc. 16 Hos quos Deus posuit in Ecclesia, Christus elegit, & Apostolos nominauit, & in orbem dixerit, dicens: D *Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, damnabitur.* Signa autem credentes ista sequētur. In nomine meo dæmonia eiiciēt, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt. Ecce doctores posuit pater posuit etiam Christus in Ecclesiis. Et sicut pater dat gratiā curationum, ita dat & filius. Sicut pater dat dona linguarū ita largitur & filius. Similiter de sancto Spiritu supra accepimus, quia eadem gratiarū genera largiatur. 1. Cor. 12 *Datur enim,* inquit, *per spiritum alij gratia curationum, alij genera linguarum, alij prophetia.* Ergo eadem dat spiritus, quæ dat pater, dat etiam filius. Accipiamus nūc expressius quod superius prælibauimus, quia idem quod pater & filius, etiam Spiritus sanctus mādet officium, eosdemq; constituat. Dixit enim Act. 20. Paulus: *Attendite vobis, & omni gregi, in quo posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei.* E Vnitas igitur imperij, vnitas constitutionis, vnitas largitatis. Nam si constitutionem separes & potestatem, quæ erat causa vt quos posuerat Apostolos Christus, poneret Deus pater; poneret & Spiritus sanctus, nisi forte vt homines tanquam in consortio possessionis aut iuris præiudicium verebantur? Et ideo diuidebatur operatio, destruebatur imperium. Hæc inter ipsos homines angusta sunt & minuta, qui plerumque tamē etiam si operatione non congruunt, congruūt voluntate. Vnde quidam interrogatus quid amicus esset, Alter, inquit, ego. Cic. lib. de amicitia. Si ergo homo amicum ita definiuit, vt alterum se esse diceret, per vnitatem videlicet amoris & gratiæ; quanto magis in patre & filio & spiritu sancto vnitatem maiestatis æstimare debemus, cum per eandem operationem ac diuinitatem, vel vnitas, vel certe id quod amplius est, ταυτότης sicut Græce dicitur, exprimatur. ταυτότης enim idem significat: eo quod idem habeat & pater & filius & spiritus sanctus, vt idem velle & idem posse non affectione sit voluntatis, sed in substantia Trinitatis. Act. 13. Ibid. Hæc est Apostolicæ fidei & deuotionis hæreditas, quam licet ex ipsorū considerare Actibus. F Paruerunt ergo Paulus & Barnabas sancti Spiritus imperatis. Paruerunt & omnes Apostoli, statimque eos quos separari iusserat spiritus, ordinauerunt. Act. 13. *Separate,* inquit, *mihi Paulum & Barnabam.* Videtis iubentis imperium? Spectate merita seruientium. Credidit, Paulus, & quia credidit, studia persecutoris abiecit, coronam iustitiæ reportauit. Credidit ille qui Ecclesias deuastabat: sed conuersus ad fidem, prædicabat in spiritu, quod spiritus imperabat. Vngebat athletam suum spiritus, & pulsitere impietatis excussio, debellatorem infidelium ineluctabilem variis impiorum congressionibus offerebat, atque ad brauium supernæ vocationis in Christo Iesu diuersis passionibus erudiebat. Phil. 3. Barnabas quoque credidit, & quia credidit, paruit. Itaque S. Spiritus electus imperio, quod ei ad omne redundat insigne meritorum, non fuit tanto indignus collegio. Vna etenim gratia fulgebat in his quos spiritus vnus elegerat. Nec Paulus inferior Petro, Mat. 16 1. Cor. 3. quamuis ille Ecclesiæ fundamentum, & hic sapiēs architectus sciens vestigia credentium fundare populorum. G Nec Paulus, inquam, indignus Apostolorum collegio, cum primo quoque facile conferendus, & nulli secūdus. Nam qui se imparem nescit, facit æqualem.

S. AMBROSII DE SPIRITU SANCTO LIBRI SECUNDI FINIS.

Capita libri tertii de Spiritu sancto.

[A]
13. *Quia Deus spiritus sanctus est secundum Apostolum, & quia templum sumus Spiritus sancti, sicut & Dei patris & Domini Iesu Christi.*
14. *Quia non tres dii, sed vnus Deus.*
15. *Quia Dominus spiritus sāctus, sicut pater & filius*
16. *Quia bonus spiritus Dei, & spiritus veritatis, & omnem insinuat veritatem.*
17. *Quia non tres Domini, sed vnus Dominus.*
18. *Quia sicut pater sanctus, ita filius sanctus, ita & spiritus Dei sanctus.*
19. *Callectio, quia spiritus Deus, quoniam & sine peccato est, & peccata donat, & creator est, & ferimus ei, & adaratur, haec enim omnia Dei sunt: & quia à marte suscitat.*
20. *Quia sicut pater & filius, ita & Spiritus sanctus suscitat mortuos.*
21. *Quia spiritus in Dei sede, & vnum regnum patris & filii & Spiritus sancti indiuisum* [B]
22. *Quia Dominus sabaoth etiam Spiritus sanctus.*
23. *Quia omnipotens etiam spiritus Dei.*

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE SPIRITV SANCTO

LIBER III.

Quia spiritus super Christum: & sicut filius spiritum misit, ita & spiritus filium Dei misit.

[C]

CAP. I.

[Sup. lib. 2. c. 12.] SVPERIORE libro euidentius testimoniis scripturarum docuimus, Apostolos & Prophetas, illos ad prophetandum, hos ad Euangelizandum a S. Spiritu, sicut à patre & à filio designatos: nunc addicimus, quod omnes iure mirentur, & dubitare non possint, quod spiritus super Christum, & quod sicut ille spiritum misit, ita & filium Dei spiritus misit. [Iob 4. Esa. 61.] Dicit enim filius Dei: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem, & caecis visum* Quod cum de libro Esaiæ legeret, ait in Euangelio: [Luc. 4. Ibid.] *Hodie completa est haec scriptura in auribus vestris, vt de se dictum esse figuraret.* Ergo mirari possumus si & prophetas & Apostolos spiritus misit, cum Christus dixerit: Spiritus Domini super me? Et bene, super me dixit, quia quasi filius hominis loquebatur. Quasi filius enim hominis & vnctus & missus est ad [Ioan. 1.] Euangelium prædicandum. Sed si non creditur filio, audiant etiam patrem loquentem, quia spiritus Domini super Christum. [D] Dicit enim Ioanni: [Ibid.] *Super quem videris spiritū descendentem de caelo, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Dixit hoc Deus pater Ioanni: Ioannes & [Ibid.] audiuit, & vidit, & credidit. Audiuit à Deo, vidit in Domi- [Mar. 1. Luc. 3.] no, credidit quia spiritus erat qui descendebat de cœlo. Non enim columba, sed sicut columba, descendit. Sic enim scriptum est: *Et vidi spiritum descendentem de caelo sicut columbam.* Sicut Ioannes vidisse se dicit, ita scripsit & Matthæus, Lucas autem addidit, quod corporali specie descendit Spiritus sanctus sicut columba: ne incarnationem illam putes fuisse, sed speciem. Ideo autem speciem prætēdit, vt per speciem crederet, qui spiritum non videbat: & per speciem declararet vnius honoris in imperio, vnius operationis in mysterio, vnius muneris in lauacro cum patre & filio sibi esse cōsortium: nisi forte inualidum credimus, vt in eo baptizetur seruulus, in quo baptizatus est [Ioan. 1.] Dominus. Pulchre autem dixit, manentem super eum; [E] quia ad prophetas quotiens volebat spiritus vel inspirabat verbum vel fiebat, semper autem manebat in Christo. [Ibid.] Nec rursum moueat, quod super eum dixit, de filio enim hominis loquebatur, quia sicut filius hominis baptizabatur. Nam secundum diuinitatem non super Christum est spiritus, sed in Christo: quia sicut pater in filio, & filius in patre: ita Dei spiritus & spiritus Christi & in patre est & in filio, quia oris est spiritus. [Ps 32. 1 Cor 2. Ioan 16. Rom. 8.] *Manet enim in Deo qui ex Deo est,* sicut scriptum: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est. *Et manet in Christo, quia a Christo accepit, & in Christo est,* quia iterum scriptum est: *Ille de meo accipiet.* Et alibi: *Lex enim spiritus vitae in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis.* [Rom. 9. Luc. 4. Esa. 48] Non ergo secundum diuinitatem Christi super Christum est, quia nō super se est Trinitas, sed super omnia. Supra se autem non est, sed in se est. Quis ergo dubitet, quia prophetas & Apostolos spiritus misit, cum dicat Dei filius: Spiritus Domini super me: Et alibi: *Ego sum primus, & ego in aeternum, & manus mea fundauit terram, & dextera mea solidauit caelum: vocabo eos, & adstabunt simul, & congregabuntur omnes & audiēt.* [F] *Quis illis haec denuntiauit? Diligens te, feci voluntatem tuam aduersus Babylonem, vt tollatur semen Chaldaeorum. Ego locutus sum, & ego vocaui, adduxi eum, & prosperum iter eius feci. Accedite ad me, & audite haec. Non ab initio in occulto locutus sum: cum fierent, illic eram. Et nunc Dominus Deus misit, & spiritus eius.* [Lib. 1. sen. dist. 15 § & quod à Spiritu sancto.] Quis est qui dicit, Misit me Dominus Deus & spiritus eius, nisi qui venit à patre vt saluos faceret peccatores? Quem vt audis, & spiritus misit, ne cum legis, quia filius spiritum mittit, inferioris esse spiritum crederes potestatis. Ergo & pater filium misit & spiritus, spiritum quoque & pater misit & filius. Pater misit, quia scriptum est: *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo.* Filius misit, quia dixit: [Ioan. 14. Ioan. 15] *Cum venerit autem paraclitus quem ego mittam vobis a patre, spiritum veritatis.* Si ergo se inuicem filius & spiritus mittūt sicut pater mittit: non subiectionis iniuria, sed communitas potestatis est.

Quia datus est spiritus, sicut & filius.

[G]

CAP. II.

NEc solum misit pater filium, sed etiam dedit, sicut ipse se filius dedit. [Gala 1. Lib. 1 sen. dist. 15 § & quod Esai. 9. Ead. dist. §. deinde.] Lectum est enim nobis: *Gratia vobis a Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris.* Si subiectum in eo putant fuisse, quia missus est: gratiæ esse negare non possunt, quod datus est. Datus est autem à patre: vt Esaias dixit: *Puer natus est nobis, filius datus est nobis.* Datus est autem audeo dicere & ab spiritu, qui missus ab spiritu est. Cum enim non definierit Propheta à quo datus sit, ostendit datum gratia Trinitatis: cum autem ipse se filius dederit, vtique non potuit ipse sibi secūdum diuinitatem esse subiectus. Ergo non potuit diuinæ subiectionis esse quod datus est. Datus est autem & Spiritus sanctus, quia lectum est: *Rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis.*

[Ioa 14. 1. Th. 4] Et Apostolus ait: Quapropter qui hęc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit spiritum suum in nobis. [H] Esaias quoque & spiritum datum ostendit & filium. [Esa. 42] *Sic, inquit, dicit, Dominus Deus qui fecit caelum, & fixit illud, qui solidauit terram, & quae in ea sunt, & dat populo qui est super eam spiritum, & spiritum calcantibus eam.* Et ad filium: [Ibid.] *Ego Dominus Deus, qui vocaui te in aequitate, & tenebo manum tuam, & confortabo te, & dedi te in testamentum generis mei, in lucem gentium aperire oculos caecorum, educere de vinculis alligatos.* Cum ergo filius & missus & datus sit, spiritus quoque missus & datus sit: habent vtique vnitatem diuinitatis, qui habent operis vnitatem.

Vnde etiam & digitus Dei appellatus est spiritus, eo quod sit patri & filio Spiritui sancto indiuidua inseparabilisque communio. Nam sicut filium Dei scriptura dexteram Dei dixit, sicut lectum est: [Exo 15. Luc 11. Mat. 12.] *Dextera tua Domine glorificata est in virtute, dextera manus tua Domine confregit inimicos:* ita Spiritus sanctus appellatus est digitus Dei, sicut ipse Dñs dicit: *Quod si in digito Dei eiicio daemonia.* Hūc .n. digitū in

alio

A alio libro Euangelij eodem loco Dei spiritum nominauit.
Sic enim habes: *Quod si in spiritu Dei eiicio dæmonia.* Quid igi-
tur expressius ad significandam diuinitatis vel operatio-
nis dici potuit vnitatem, quæ secundum diuinitatem est
patris vel filij vel Spiritus sancti, quā vt intelligamus, mul-
to magis quam corpus hoc nostrum æternæ plenitudinē
diuinitatis scindi videri, si quis vnitatem substantiæ sepa-
ret, multiplicet potestates, cum vna sit eiusdem diuinita-
tis æternitas? Plerumque enim ex nostris sermonibus ea
quæ supra nos sunt, conuenit æstimari. Et quia illa videre
non possumus, ex his quæ videre possumus, colligamus.
Inuisibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta
Rom. 1. sunt intellecta conspiciuntur. Et subdidit: *Sempiterna quoq;*
Ibid. *virtus eius & diuinitas.* Quorum aliud de filio, aliud de Spi-
ritu sancto dictum videtur: vt quemadmodum sempiter-
na virtus patris dicitur filius, ita etiam spiritus qui diuinus
est, sempiterna diuinitas esse credatur. Nam & filius quia
semper viuit, vita sempiterna est. Hic ergo digitus Dei &
sempiternus est, & diuinus. Quid enim Dei proprium,
quod non sempiternum sit & diuinum? Hoc digito, sicut
B legimus, tabulas illas lapideas inscripsit, quas Moyses ac-
Exo 31. cepit. Non enim carnali digito Deus harum litterarum,
quas legimus, apices & elementa formauit, sed spiritu suo
Rom. 7. dedit legem. Et ideo Apostolus dixit: *Lex enim spiritalis est,*
2 Cor. 3 *quæ vtique non atramento inscripta est, sed spiritu Dei viui: non in*
tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Nam si Apostoli
epistola scribitur in spiritu, quid obstat quo minus etiam
legem Dei non attramento, sed spiritu Dei scriptam cre-
dere debeamus? quæ vtique cordis nostri mentisq; secre-
ta non maculat, sed illuminat. Scripta est autem in tabulis
Exo 32. lapideis, quia in typo scripta. Sed tabulæ fractæ primo sunt
& abiectæ de Moysi manibus, quia Iudæi propheticis o-
1 Cor. 1 peribus exciderunt. Et bene tabulæ fractæ sunt, non scri-
ptura deleta. Et tu vide ne frangatur tabula tua, ne mens
tua & animus diuidatur. Numquid diuisus est Christus?
Non diuisus est, sed vnum est cum patre: & te nemo ab eo
Hier. 17 separet. Si fides deficiat, tabula cordis tui frangitur. Com-
minuitur animi firmitudo, si vnitatem diuinitatis in Tri-
nitate non credas. Scripta est & fides tua, scripta est & cul-
C pa tua, sicut Hieremias dixit: *Scripta est Iuda culpa tua graphio*
ferreo in vngue adamantino. Et scripta est, inquit, *in pectore & in*
Ioan 8 *corde tuo.* Ibi igitur culpa est, vbi gratia. Sed culpa graphio
scribitur, gratia spiritu designatur. Hoc digito mystice et-
iam Dominus Iesus inclinato capite scribebat in terra, cū
à Iudæis adultera esset oblata: significans per figuram,
quando de peccatis alterius iudicamus, nostri nos debere
meminisse peccati. Ac ne rursus, quia legem Deus spiritu
suo scripsit, inferius aliquid tamquam de ministerio spiri-
tus crederemus, vel ex corporis nostri æstimatione por-
tionem quandam exiguam Dei spiritum putaremus, ait
1. Cor. 2. alibi Apostolus, non se humanæ scientiæ verbis loqui
sed doctis spiritus, & spiritalibus spiritalia comparare: a-
nimalem autem hominem non percipere quæ sunt spiri-
Ibid. tus Dei. Sciebat enim quod is qui diuina carnalibus com-
Ibid. pararet, inter animalia esset, non inter spiritales homines
computandus: stultitia enim, inquit, illi est. Et ideo quia
sciebat has futuras animalium hominū quæstiones, præ-
sagus futuri ait: *Quis enim cognouit sensum Domini, qui instruat*
D *eum? Nos autem sensum Christi habemus.*

Quia digitus Dei lectus est Spiritus, quo significatur vnitas diuinitatis, non æqualitas Trinitatis.

CAP. III.

SEd si quis adhuc carnalibus inhæret ambiguis, & cor-
poralibus vacillat exemplis, consideret quia nō potest
Luc. 11. bene sentire de filio, qui potest male sentire de spiritu. Nā
Exo. 15. si ideo portionem quandam exiguam putant esse spiritū
Dei, quia digitus Dei dicitur, iidem vtique & portionem
exiguam dicunt esse in filio Dei, quia dextera Dei dicitur:
sed filius & dextera & virtus dicitur. Itaque si verba nostra
pendamus, nulla potest sine virtute esse perfectio: & ideo
caueant ne putent (quod nefas dictu est) semiperfectum
in sua substantia patrem perfectionem accepisse per filiū,
& desinant coæternum filium patri negare. Quando enim E
non fuit Dei virtus? Quod si aliquando putant non fuisse
Dei virtutem, aliquando plenitudinem in Deo patre ne-
gabunt fuisse, qui putant aliquādo defuisse virtutem. Sed Colos. 2.
hæc, vt dixi, scripta sunt, vt ad vnitatem diuinitatis ista re-
feramus, & credamus quod Apostolus dixit *quia plenitudo*
diuinitatis corporaliter habitet in Christo, & habitet in patre, &
habitet in Spiritu sancto: & quod sicut vnitas diuinitatis,
ita & vnitas operationis sit. Quod etiam ex cantico Moysi Exo. 15.
colligi potest. Ipse enim cum per maria traduxisset popu-
lum Iudæorum, & Dei patris operationem & filij est con-
fessus & spiritus, dicens: *Dextera tua Domine glorificata est in* Ibid.
virtute, dextera manus tua confregit inimicos. Habes quia & fi-
lium sit confessus & patrem, cuius est dextera. Et infra, ne
Spiritum sanctum præteriret, adiecit: *Misisti spiritum tuum,*
& cooperuit eos mare. Quo significatur vnitas diuinitatis, nō
inæqualitas Trinitatis.

Quia sicut cooperatus est patri & filio Spiritus sanctus in nube & mari cum liberaretur populus Iudæorum, ita cooperatur in mysterio baptismatis. F

CAP. IV.

VIdes igitur quia & Spiritus sanctus cooperatus patri Exo. 14
& filio sit, vt tamquam congelascentibus fluctib. in
medio mari, aquarum quidam murus insurgeret ad tran-
situm Iudæorum, & rursus Ægyptiorum populū per spi-
ritum refusus obrueret. Inde & columnam nubis plerīq; Exo. 13.
præcessisse in die populo Iudæorum, & columnam ignis
in nocte arbitrantur, quod protegeret plebem suam gra-
tia spiritalis. Hanc autem operationem Dei quam totus
orbis iure miratur, sine sancti Spiritus opere non fuisse,
etiam Apostolus declarauit, dicens in figura illa præces- 1. Cor.
sisse spiritalis mysterij veritatem, sic enim habes: *Quoniam* 10.
patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt,
& omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eā-
dem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum
spiritalem biberunt. Nam quemadmodum typus sacramenti
potuit esse sine operatione Spiritus sancti, cuius veritas G
omnis in spiritu est? Quod & Apostolus docuit, dicens: 1 Cor. 6
Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Do-
mini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei nostri. Vides igitur quia
& pater operatur in filio, & filius operatur in spiritu? Et
ideo secundum seriem scripturarum, noli dubitare in fi-
gura fuisse, quod in veritate esse ipsa etiam veritas decla-
rauit. Quis etenim operationem eius abnuat in lauacro, in
quo operationem eius sentimus & gratiam?

Quia sanctificat pater, sanctificat filius, sanctificat Spiritus sanctus.

CAP. V.

NAm sicut sanctificat pater, ita sanctificat & filius, san- 1. Thes. 5
ctificat & Spiritus. Sanctificat pater, secūdum quod
scriptum est: *Deus pacis sanctificet vos, vt integer spiritus vester &* Ioan. 17
anima & corpus sine querela in die Domini nostri Iesu Christi ser-
uetur. Et alibi filius dicit: *Pater sanctifica eos in veritate.* De filio 1. Cor. 1
autem idem Apostolus dixit: *Qui factus est nobis sapientia à* 2. Th. 2.
Deo & iustitia & sanctificatio & redemptio. Vides quia factus
est sanctificatio? Sed factus est nobis, non vt ille mutaret H
quod erat, sed vt nos sanctificaret in carne. Spiritum quo-
que sanctificare Apostolus docet. Sic enim dicit: *Gratias* Eph. 4.
agere debemus Deo semper pro vobis, fratres dilectissimi à Domino,
quia elegit vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione spiritus
& fide veritatis. Ergo sanctificat pater, sanctificat & filius,
sanctificat & spiritus: sed vna est sanctificatio, quia vnum
est baptisma, & vna gratia sacramenti.

Quia eadem sunt opera manuum, quæ sunt opera digitorum.

CAP. VI.

SEd quid mirum si sanctificat singulos ipse sanctifica-
tione non indigens, sed redundans: quando tantā, vt

dixi,

[A] dixi, maiestatem eius accipimus, vt tamquam digitus à corpore, ita a Deo patre inseparabilis videat Spiritus sanctus? Quod si quis ad diminutionem, non vnitatē potestatis putat esse referendum, is profecto in eam amentiam cadet, vt tamquam in vnam velut corporis formam patrē & filium & Spiritū sanctum videatur effingere, & [Sup. c. 3.] distinctiones quasdam figurare membrorum. Sed accipiant vt sæpius dixi, non inæqualitatem, sed vnitatem potestatis hac testificatione signari, quandoquidem quæ opera Dei sunt, eadem sint opera manuum, eadem etiam legerimus opera esse digitorum. [Psal. 18.] Scriptum est enim: *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum*, & [Ps. 101.] alibi: *Initio terram tu fundasti Domine, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Eadem igitur sunt opera manuum, quæ sunt opera Dei. Non ergo aliqua pro membrorum corporalium qualitate discretio operationis, sed vnitas potestatis est. Quæ autem opera sunt manuum, eadem opera digito[Psal. 8.]rum, quia æque scriptum est: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas quas tu fundasti.* [B] Quid hic igitur digiti minus quam manus fecisse produntur, cum [Psa. 91. Esai. 66. Exo. 33.] idem fecerint digiti quod manus? Sicut scriptum est: *Quoniam delectasti me Domine in factura tua, & in operib. manuum tuarum delectabor.* Et tamen quia manum legimus filium (scriptum est enim: *Nonne manus mea fecit hæc omnia?* & alibi: *Ponam te in foramine petræ, & protegam manum meam super te.* Posui manum meam sub tegumento petræ, quod ad incantationis mysterium spectat, quia integumentum cor[Luc. 11.]poris virtus Dei sempiterna suscepit) vtique liquet manus & de filio Dei & de Spiritu sancto scripturam locutam. Et rursus quia digitum Dei spiritum legimus, ideo appellatos digitos æstimamus, vt filium spiritumq; signaret. Demique vt & filij & spiritus sanctificationem se habere [Iob 10.] memoraret, ait Iob sanctus: *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.*

Quia sicut arguit pater, ita arguit filius, ita arguit & spiritus & quia iudicat spiritus.

Capvt VII.

[C] Cvr enim verborum similitudinem recusamus, vbi vnitatem potestatis asserimus, cum eousque vnitas potestatis sit, vt & arguat spiritus sicut arguit pater & ar[Ps. 6.]guit filius? Sic enim scriptum est: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Deinde in quadra[Psa. 49.]gesimonono Psalmo sicut dicit Dominus: *Arguam te, & statuam ante faciem tuam peccata tua*, etiam de Spiritu sancto filius dixit: [Ioan. 16.] *Cum autem abiero, mittam paraclitum ad vos: & ille veniens arguet mundum de peccato & de iustitia & de iudicio.* Sed quo nos perfidorum hominum deducit amentia, vt quasi de ambiguo quod Spiritus sanctus arguat videamur adstruere, cum iudices ipsi non queant nisi per spiritum iudicare? [3. Re. 3.] Denique nobile illud Salomonis iudicium, quod inter dubia certantium, cum vna oppressio paruulo quem ipsa susceperat, vendicare sibi vellet alienū, altera propriū filiū defensaret, & fraudē in ipsis cogitationibus occultis, & pietatem in maternis visceribus deprehendit, vtrique per Spiritus sancti munus emicuit. Neque enim latentem conscientiam feminarum alia aliqua potuit nisi Spiritus sancti, [D] machæra detegere, de qua ait [Mat. 10.] Dominus: *Non veni pacem mittere, sed machæram*: quia nō ferro, sed spiritu mens interna penetratur. Penetrabilis est enim spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, [Sap. 7.] subtilis, mobilis, & infra: Omnia prospiciens. Vide Pro[ibidem]pheta quid dicat, quia omnia prospicit. Et ideo etiam Sa[3. Re. 3.]lomon prospexit, vt machæram illam iuberet afferri, qua simulato quod diuidere vellet infantem, considerauit quod vera mater plus consuleret filio quam solatio: & gratiam iuri, non gratiæ iura præferret. At vero illa quæ matris simularat affectum, vincendi studio cæca parturiceret eius exitium, in quo nesciret pietatis dispendium. Ita[1. Cor. 2.]que vir ille spiritalis, qui diiudicaret omnia (spiritalis enim diiudicat omnia) naturam in affectibus quæsiuit, quę [Gal. 5. 1. Cor. 12. Ioan. 50.] latebat in vocibus: & pietatem interrogauit, vt proderet veritatem. Vicit itaque mater charitatis affectu, quæ fructus est spiritus. Diiudicat in propheta, quia per spiritum datur sermo sapiētiæ. Quomodo ergo negatur quod arguere possit Spiritus sanctus, mundum de iudicio, qui [E] [Dan. 13.] iudicij tollit ambiguum, largitur euentum? Daniel quoque nisi accepisset Dei spiritum, numquam potuisset deprehendere adulterium libidinis, mendacium fraudis. [ibidem] Nam cum Susanna presbyterorum conspirationibus appetita, inflexam populi mentem videret contemplatione seniorum, & omnibus destituta subsidijs, sola inter hostes pudicitię suę conscia Deū arbitrum precaretur: *Exaudiuit*, inquit, *Dominus vocem eius, cum duceretur vt periret: & excitauit Dominus spiritum sanctum pueri adolescentis cui nomen Daniel.* Itaque secundum accepti Spiritus sancti gratiam tacellantia perfidorum testimonia deprehendit. Denique non alia nisi diuinæ fuit operatio potestatis, vt eos vox sua proderet, quorum latebat affectus. Percipite igitur Spiritus sancti factum & cæleste miraculum. Illa quæ maluit sibi casta esse, quam populo: illa quæ maluit innocentiæ subire periculum, quam pudoris: quæ cum accusaretur, ta[F]cebat; cum damnaretur, silebat: conscientiæ suæ contenta iudicio, quæ reuerentiam pudoris etiam in periculis reseruabat, ne extorsisse petulantiam viderentur, qui extorquere non potuerant castitatem, vbi Dominum inuocauit, spiritum metuit, qui latentem presbyterorum conscientiam reuelauit. Discant pudicæ calumniam non timere. Nam quæ castimoniam vitæ prætulit, nec vitæ dispendium pertulit & gloriam retulit castitatis. Sic & A[Gen. 20.]braham quondam iussus adire peregrinam terram, nec vxoriæ periculo pudicitiæ, nec mortis propositæ terrore auocatus, & vitam suam & castimoniam seruauit vxoris. Nullum itaque Deo credidisse pœnituit: & castitas deuotionem cumulauit in Sara, & deuotio castitatem. Ac ne quis forte existimet, quia dicendo scriptura: [Dan. 13.] *Excitauit Deus spiritum sanctum pueri adolescentuli, spiritum in eo putet fuisse hominis, non Spiritum sanctum*: legat in superioribus, & inueniet *quia Spiritum sanctum accepit Daniel, & ideo prophetauit.* De[Dan. 4.]nique & rex eum prætulit, quia habebat gratiam spiritalem. Sic enim dicit: *Tu autem Daniel potes, quia Spiritus sanctus Dei in te est.* Et infra scriptura dicit: *Et fuit Daniel præpositus illis, quoniam spiritus erat superans in eo.* [G] Sed etiam Moysi spiritus iudicaturis diuisus est. Sed quid de ceteris loquamur? [Dan. 6. Nū. 11] *Ipsum Dominum Iesum in spiritu non solum iudicare accipimus, sed etiam vindicare.* Neq; enim vindicaret in antichristum, nisi ante de eius meritis iudicaret quem (sicut legimus) Domi[2. Thes. 2]nus Iesus interficiet spiritu oris sui.

Sicut lectum est quod verbi gladius Spiritus sit: ita lectum est quod Spiritus sancti gladius verbum Dei sit.

Capvt VIII.

Sed hic non acquisita gratia est, sed indiuidua manet v[ibidem]nitas: quia neque Christus sine spiritu, neque spiritus [Ephes. 6. Mat. 10. Apo. 19.] potest esse sine Christo. Non enim potest diuinæ naturæ vnitas separari. Et quia in medium interuenit exemplum quod Dominus Iesus interficit spiritu oris sui, gladius quidem verbi spiritus intelligitur. Denique in euangelio dicit ipse Dominus Iesus: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Venit enim vt spiritum daret: ideo & in ore eius gladius bis acutus, vtique gratia spiritalis. Spiritus ergo, verbi gla[H]dius est. Et vt scias inæqualitatem non esse, sed vnitatem naturæ, verbum quoque gladius est Spiritus sancti. Scriptum est enim: [Ephes. 6.] *Accipientes scutum fidei, in quo possitis omnia tela maligni ignita extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est verbum Dei.* Cum igitur verbi gladius Spiritus sanctus sit, & spiritus sancti gladius verbum Dei sit, vtique vnitas est potentiæ.

Quia similiter vt pater & filius, ita etiam spiritus & contristatus & exasperatus, & tentatus à Iudæis legitur.

Capvt IX.

Qvam vnitatem licet etiam alijs scripturarum locis [Eze. 16. Ephes. 4.] considerare. Nam cum dicat Ezechiel ad populum

A Exo. 17. Psal. 77. Iudæorum: *Et contristabis me in omnibus his, dicit Dominus.* Paulus nouo populo in epistola sua dicit: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis.* Rursus cum Esaias dicat de ipsis Iudæis: *Ipsi autem non crediderunt, sed exacerbauerunt Spiritum sanctum eius.* Dauid autem de Deo dicit: *Et exacerbauerunt altissimum in siccitate, & tentauerunt Deum in cordibus suis.* Accipe etiam quia cum alibi dixerit scriptura tentatū spiritum, tentatum etiam Deum, tandem dicat & Christum esse tentatum. Habes enim ad Corinthios Apostolum. 1. Cor 10. *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt.* Iusta vindicta, vt aduersarij venena sentirent, qui non venerabantur auctorem. Et bene Dominus, æneo serpēte suspenso iussit curari vulnera sauciorum. Nū. 21. Imago enim crucis, æneus serpens est, quoniam etsi in carne sua suspensus est Christus, tamen & ipse crucifixus est mundo, & ipsi crucifixus est mundus. Gal. 6. *Mihi enim mūdus crucifixus est, & ego mundo.* Crucifixus est ergo in suis mūdus illecebris, & ideo non verus, sed æneus suspensus est serpens: quia in veritate quidem corporis, sed sine veritate peccati suscepit Dominus speciem peccatoris: vt per lu- B bricum infirmitatis humanæ, simulando serpentem, depositis carnis exuuijs, veri destrueret serpentis astutiam. Per crucem itaque Domini, quæ in tentationis vltione subuenit, offensam in perfidis Trinitatis agnosco, qui me diuinā Trinitatis accipio. Nū. 21. Ergo cum habeas in libro Moysi, quia Dominus tentatus serpētes immiserit populo Iudæorum, necesse est aut vnitatem in maiestate diuina fatearis, patris & filij & Spiritus sancti: aut certe cū Christū dicat Apostolica scriptura tentatum, Domini nomine spiritum vtique designauit. Tentatum autem Spiritum sanctum ad Hebræos scribens Apostolus, dicit. Heb. 3. Ps. 94. Sic enim habes: Quia hæc dicit Spiritus sanctus: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in irritatione secundū diē tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea. Quadraginta annis proximus fui generationi huic & dixi: Semper isti errant corde: ipsi vero non cognouerūt vias meas, sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiē meā.* Ergo secundum Apostolum tentatus est spiritus. Si & ipse tentatus est, & ipse vtique in terram repromissionis Iudæorū C pōpulum dirigebat, sicut scriptum est: Esa. 63. *Quia adduxit eos per abyssum: sicut equum, per desertum & non laborauerunt, & sicut pecora per campum, descendit spiritus à Domino, & direxerit eos.* Et ipse Exo. 16. vtique serenam cælestis alimoniæ pluuiam ministrabat, ipse quotidianam messem quam terra non parturierat, agricola non seuerat, imbre fertili fœcundabat. Nunc spectemus singula. Requiem Iudæis promiserat Deus, eā requiem spiritus suam dicit. Tentatum se à perfidis Deus pater memorat, tentatum ab ijsdem se dicit & spiritus: quia vna tentatio est qua tentata est à sacrilegis vna & vera diuinitas Trinitatis. Nū. 14. Condemnat Deus populum Iudæorum, vt in terram fluentem lac & mel, hoc est, ad resurre- Heb. 3. ctionis requiem peruenire non possit: eadem sententia condemnat & spiritus, dicens: *Si introibunt in requiem meam.* Vnius ergo sententia voluntatis, vnius excellentia potestatis est. Fortasse tamen aliquis diceret, hoc exemplum non posse ad proprietatem sancti Spiritus deriuari, nisi alio loco etiam Petrus Apostolus nos docuisset, peccatis nostris etiam spiritum posse tentari. Sic enim habes ad Ananiæ coniugem dictum: Act. 5. Quid vtique conuenit vobis tē- D tare spiritū Domini? Etenim Domini spiritus ipse est Dei spiritus, quia vnus sanctus est Spiritus: Rom. 8. vt etiam Paulus Apostolus docuit, dicens: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum* Ibidem *Christi non habet, hic non est eius.* Præmisit spiritum Dei, & statim subdidit eundem esse spiritum Christi. Et cum dixisset de spiritu, vt intelligeremus quia vbi Spiritus sanctus, vbi 1. Cor 13. Christus est, addidit: Si autem Christus in vobis. 2. Cor 7. Deinde quomodo hic intelligimus, quia vbi Spiritus, ibi Christus ita etiam alibi ostendit quia vbi Christus, ibi etiam Spiritus sanctus sit. Nam cum dixisset. Numquid experimentū eius quæritis qui in me loquitur Christus? alibi ait: Puto enim quod & ego spiritum Dei habeam. Inseparabilis ergo vnitas, quia vbi aut pater aut Christus aut spiritus, scriptura testificante signatur, *ibi omnis plenitudo est Trinitatis.*

Quia Deus spiritus, secundum Petri sententiam in Actibus Apostolorum.

Caput X.

E Sed & ipse Petrus in eo quod proposuimus exemplo, Act. 5. præmisit Spiritum sanctum, & postea dixit spiritū Domini: sic enim habes: *Anania, cur impleuit satanas cor tuum ad mentiendum Spiritui sancto, vt fraudem faceres de pretio agri? Nonne manens tibi manebat, & venditus in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hoc scelus? Non es hominibus mentitus, sed Deo.* Et super, ad eius vxorém ait: Ibidem Quid vtique conuenit vobis tentare spiritum Domini? Primum intelligimus, quia Spiritum sanctum, spiritū Domini dixit. Deinde cum præmiserit spiritum, & addiderit, Non es hominib. mentitus, sed Deo: necesse est in Spiritu sancto aut vnitatem diuinitatis intelligas: quoniam cum spiritus tentatur, Deus fallitur: aut si vnitatem diuinitatis conaris excludere secundum scripturæ verba, ipse vtique spiritum Domini F credis. Si enim & de spiritu expressum intelligimus & de patre, in Deo vtique patre & Spiritu sancto veritatis scientiæ aduertimus vnitatem, quia similiter à sancto Spiritu sicut à Deo patre mendacium deprehenditur. Quod si vtrumque de spiritu accipimus, cur quod legis, per fide negare conaris? Aut igitur vnitatem diuinitatis patris & filij in Spiritu sancto, aut diuinitatem sancti Spiritus in patre & filio confitere. Vtrum dixeris, vtrumque in Deo dixisti: quia & vnitas diuinitatem adstruxit, & diuinitas vnitatem.

Quia Deus spiritus est secundum Euangelium.

Caput. X.

Nec solū hoc loco euidenter sancti Spiritus *Θειότητα*, hoc est, deitatem scriptura restatū, sed etiam ipse Dominus dixit in Euangelio: Ioan. 3. *Quoniā Deus spiritus est.* Quē locū ita expresse Ariani testificamini esse de spiritu, vt eum de G vestris codicibus auferatis: atque vtinam de vestris, & non etiam de Ecclesiæ codicibus tolleretis. Eo enim tempore quo impiæ infidelitatis Auxentius Mediolanensem ecclesiam armis exercituque occupauerat, vel à Valente atque Vrsatio nutantibus sacerdotibus suis incursabatur ecclesia Sirmiensis, falsum hoc & sacrilegū in ecclesiasticis codicib. deprehensum est. Et fortasse hoc etiam in Oriente fecistis. Et litteras quidem potuistis abolere, sed fidem nō potuistis auferre. Plus vos illa litura prodebat, plus vos illa litura damnabat. Neque enim vos poteratis obliuire veritatē, sed illa litura de libro vitæ nomina vestra radebat. Cur auferebatur, quoniā Deus spiritus est, si nō pertinebat ad spiritum? Si.n. de Deo patre vultis expressum, ergo & Deum patrem negastis, quem putastis esse delendum. Vtrum vultis eligite, in vtroq; vos laqueus vestræ impietatis adstringit, si gentiles vos esse fateamini vel patrē Deūm negando vel spiritum. Tenetur igitur vestra confessio qua delestis oraculum dum formidatis exemplum. Delestis quidem in pectoribus animisque vestris, ceterum diuinū nō deletur oraculum, non deletur Spiritus sanctus, H sed aduersatur impias mentes: non deletur gratia, sed iniquitas, quia scriptum est: Esa 43. *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas.* Exo. 32. Denique Moyses pro populo petens: *Dele,* inquit, *me de libro tuo, si non parcis huic populo.* Nec tamen deletus est, quia non habebat iniquitatem, sed gratiam profluebat. Vestra igitur estis cōfessione conuicti; quod sapienter factum non potestis dicere, sed astute. Astute enim cognouistis loci istius vos attestatione cōuinci, nec argumenta vestra aduersus id posse testimonium conuertere. Ioan. 3. Quo enim possit alio intellectus loci istius deriuari, cum series lectionis tota de spiritu sit? Nicodemus quærit de regeneratione, respondet Dominus: *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & spiritum, non potest introire in regnum Dei.* Et vt ostenderet aliā generationem secundum carnem esse, aliam secundum spiritum, ad- Ibidem didit: Quod natum est ex carne caro est, quia de carne na-

tum

A tum est & quod natum est de spiritu, spiritus est, quia De⁹ spiritus est. Prosequere ergo totam seriem lectionis, inue- Ibidem nies quod dominus impietatem vestram plenitudine assertionis excluserit. *Noli*, inquit, *mirari*, *quia dixi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quo vadat, sic est omnis qui natus est de spiritu.* Ephes 4 Quis est qui nascitur de spiritu, & qui efficitur spiritus, Tit. 1. nisi qui renouatur spiritu mentis suæ? Hic est vtique qui per aquam regeneratur & Spiritum sanctum, quoniam per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, spem vitæ capimus æternæ. Et alibi Petrus Apostolus Act. 11. ait: *Vos aūt Spiritu sancto baptizabimini.* Quis est autem qui baptizatur Spiritu sancto, nisi qui renascitur per aquam & Spiritum sanctum? Ergo de sancto Spiritu Dominus Ioan. 3. dixit: *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & spiritum, non potest introire in regnum Dei.* Et ideo de ipso nasci oos in posterioribus definiuit, per quem renasci nos in superioribus est locutus. Hæc Dominica sententia est: scripto nitor, non argumento. Quæro tamen, cur si B non dubitabatur per Spiritum sanctum nos renasci, dubitetur de Spiritu sancto nos nasci, cum ipse Dominus Iesus de Spiritu sancto & natus sit & renatus? Quem si na- Mat. 1. Mat. 3. tum de Spiritu sancto confitemini, quia non potestis negare, renatum autē negatis: magna insipientia: vt quod singulare Dei est, confiteamini: quod commune est hominum, denegetis. Et ideo bene vobis dicitur quod Iu- Ioan. 3. dæis dictū est: *Si terrena vobis dixi, & non creditis: quomodo si dixero vobis cælestia credetis?* Sed tamen vtrumque locum ita scriptum inuenimus in Græco, vt non per spiritum diceret, sed de spiritu. Denique sic habet: Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, hoc est, de aqua & spiritu. Ergo cum dubitari non debeat de sancto scriptum esse Spiritu. Quod natum est de spiritu; non est dubium, quia Deus sit & sanctus Spiritus, secundum quod scriptum est, quia Deus spiritus est. Alibi quoque vt hoc de sancto Spiritu scripsisse se idem Euangelista reseruaret, 1. Ioā 5. *Per aquam*, inquit, *& spiritum venit Christus Iesus non solū in aqua, sed per aquam & sanguinem. Et spiritus dat testimoniū quoniam spiritus est veritas: quia tres sunt testes, spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres vnum sunt.* Audi quomodo testes, spiritus C mētem renouat, aqua proficit ad lauacrum, sanguis spectat ad pretium. Spiritus enim nos adoptionē filios Dei fecit, fontis vnda nos abluit, sanguis Domini nos redemit. Alterum igitur inuisibile, alterum visibile testimonium sacramento consequimur spiritali, quia spiritus testimoniū Rom 8. reddit spiritui nostro. Et si in vtroque plenitudo sit sacramenti, distinctio tamen muneris est. Ergo vbi distinctio muneris, oon est vtique testificationis æqualitas.

Quia adoratur Spiritus sanctus sicut pater & filius, & cum patre & filio adoratus in maiestate Dei.

Cavt. XII.

SEd fortasse referatur, quia in posterioribus istius ipsi- Ioan. 4. us libri iterum Dominus Deum spiritum dixit, sed de patre Deo sensit. Sic enim habes in Euangelio. Nunc est quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiri- D tus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Non solum enim hoc exemplo diuinitatem sancti Spiritus vultis negare, sed etiam in spiritu adorare Deum, tamquam ad subiectionem spiritus deriua- Rom. 8. tis. Cui loco respondebo breuiter, quia spiritus plerumq; ponitū pro gratia spiritali, sicut & Apostol⁹ dixit. Quia ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilib. hoc est, gratia spiritalis, nisi forte gemitus vos sancti Spiritus Sap. 1. 1. Cor 12. audire potuistis. Ergo & hic adoratur Deus, non in mali- ibidem tia cordis, sed in gratia spiritali. *In animam enim maleuolam non intrat sapientia*, quia nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Statimque subdidit. Diuisio- Ioan. 4 nes vero gratiarum sunt. Non igitur hoc ad plenitudinem nec ad portionem spiritus potest pertinere: quia neque humana mens eius plenitudinem capit, neque in vllas sui diuiditur sectiones, sed donum gratiæ spiritalis E infundit, in quo adorat, nisi qui veritatem diuinitatis eius pio haurit affectu. Nec vtique velut personaliter Christum, aut sanctum personaliter Spiritum comprehendit. Aut si putat quod velut personaliter dictum de spiritu videatur & de Christo: ergo Deus similiter adoratur in veritate, sicut adoratur in spiritu. Aut similis igitur subiectio (quod absit vt credas) & nec filius adoratur: aut, quod verum est, similis, vnitatis gratia & spiritus adoratur. Colligamus hinc ergo & concludamus Arianorum impias quæstiones. Si enim ideo negant adorandum spiritum, quia Deus adoratur in spiritu, negent ergo adorandam veritatem, quia Deus adoratur veritate. Nam licet pluri- Psal. 11. mæ veritates sint, quia scriptum est: Diminutæ sunt veritates à filiis hominum; donatæ tamen sunt à veritate diuina, quæ est Christus qui ait: *Ego sum via, veritas, & vita.* Er- Ioan 14 go si hoc loco veritatem ex vsu intelligunt: intelligant etiam gratiam spiritalem, & nihil est offensionis: aut si veritatem Christum accipiunt, adorandum negent. Sed refel- Ioan. 20 luntur factis piorum, serie scripturarum. Adorauit enim F Christum Maria, & ideo prænuntia resurrectionis ad Apostolos destinatur, soluens hereditarium nexum & feminei generis immane delictum. Hoc enim operatus est in mysterio Dominus, vt vbi superabundauerat deli- Rom. 5. ctū, superabundaret & gratia. Meritoque ad viros femina Gen. 3. destinatur: vt quæ culpā viro prima nūtiauerat, prima Do- Mat. 28 mini gratiā nūtiaret. Adorauerūt & Apostoli. Et ideo quia Deu. 32 detulerunt fidei testimonium, acceperunt fidei magisterū Hebr 1 Adorauerūt & angeli de quibus scriptum est: *Et adorent eū* Psal. 98 *omnes angeli eius.* Adorant autem oon solum diuinitatem eius, sed etiam scabellum pedum eius: quia scriptum est: *Et adorate scabellum pedum eius quoniam sanctum est.* Aut si oe- Mat. 28 gant quia in Christo etiam incarnationis adoranda mysteria sint, in quib. velut vestigia quædam diuinitatis expressa, & vias quasdam verbi cælestis aduertimus, legant quia & Apostoli adorabant eum in carnis gloria resurgentem. Ergo si nihil derogat Christo, quod Deus adoratur in Christo, quia adoratur & Christus: nihil vtique derogat etiam spiritui, quia Deus adoratur in spiritu, quia ad- G oratur & spiritus, sicut Apostolus dixit: Spiritui Deo ser- Phil. 3. uimus. Qui enim seruit, & adorat, sicut supra dictum est: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Sed Mat. 4. oe forte propositum aliquos prætersugere videatur exemplum, qua ratione ad incarnationis Dominicæ sacramentum spectare videatur quod ait Propheta. *Adorate scabellum pedum eius, consideremus.* Non enim ex vsu homi- Ps. 98. num æstimare debemus scabellum. Neque enim corporalis Deus, aut non immensus, vt tamquam fulcrum pedibus eius scabellum subiectum putemus. Neqoe adorandum quidquam præter Deum legimus, quia scriptum est: *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies.* Quomo- Deu 6. do ergo aduersus legem Propheta præciperet, sub lege nutritus, & eruditus in lege? Non mediocris igitur quæstio, & ideo diligentius consideremos quid sit scabellum. Le- Esai. 66 gimus enim alibi: Cælum mihi thronus, terra aūt scabellum pedum meorum. Sed nec terra adoranda nobis, quia creatura est Dei. Videamus tamen ne terram illam dicat adorandam Propheta quam Dominus Iesus in carnis assumptione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodie quoq; in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Iesu, H vt supra diximos, adorarunt. Neque enim diuisus Chri- Mat 28 stus, sed vnus. Neque cum adoraretur tamquam Dei fi- 1. Cor 1. lius, natus ex Virgine negabatur. Cum igitur incarnationis adorandum sit sacramentum, incarnatio autem opus spiritus sit, sicut scriptum est: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: & quod nascetur ex te sanctum* Luc. 1. *vocabitur filius Dei:* haud dobie etiam sanctus Spiritus adorandus est, quando adoratur ille qui secundum carnem natus ex spiritu est. Ac ne quis hoc deriuet ad Mariam virginem: Maria erat templum Dei, non Deus templi. Et ideo ille solus adorandus qui operabatur in templo. Nihil ergo officit, quod Deus adoratur in spiritu, quia & spirit⁹ adoratur: quamquam si ipsa verba consideremus, quid aliud in patre & filio & spiritu sancto, nisi eiusdem potesta-

A tis vnitatem intelligere debemus? Quid est enim in spiritu & veritate adorare oportet: si tamen hoc non ad gloriam spiritalem referas, nec ad veræ conscientiæ fidem, sed vt diximus, personaliter (si tamen dignum hoc verbum est maiestatis expressione diuinæ) de Christo accipias & [Ioan. 4.] de spiritu. Quid est ergo. Adoratur in Christo pater, nisi quod est in Christo pater, & loquitur in Christo pater, & manet in Christo pater? Non vtique quasi corpus in corpore. Non enim Deus corpus, nec quasi confusus in confuso, sed quasi verus in vero, Deus in Deo, lumen in lumine, quasi pater sempiternus in filio coæterno. Non ergo insertio corporis intelligitur, sed vnitas potestatis. Ergo per vnitatẽ potestatis coadoratur in patre Christus, cum Deus adoratur in Christo. Similiter itaque per vnitatẽ potestatis eiusdẽ coadoratur in Deo spiritus, dũ Deus adoratur in spiritu. Adhuc verbi istius vim atque sermonis diligentius pertractemus, & proprietatem eius ex [Psa. 103. Ioan. 1. Psa. 32.] aliis colligamus, *Omnia*, inquit, *in sapiẽtia fecisti*. Quid hic igitur intelligimus exortem factotum esse sapientiam? Sed omnia per ipsum facta sunt. Et Dauid ait: *Verbo Domini cœli firmati sunt*. Ergo ipse qui Dei filium etiam cælestiũ B [Colos. 1.] dicit auctorem, ita vtique dixit in filio omnia, vt in operum instauratione filium à patre minime separaret, sed [1. Cor. 8. Colos. 1.] patri iungeret. Paulus quoque ait: *Quoniam in ipso condita sunt õia in cœlo & in terra, visibilia & inuisibilia*. Nũq; dicit, In ipso, negauit per ipsum? Non negauit vtique, sed asseruit. Denique & alibi dixit: [Ibidem] *vnus Dominus Iesus per quem omnia*. Ergo cum dicit, per ipsum, negauit in ipso condita esse omnia, per quem dicit esse omnia? Hanc vim ha- [Pro. 8.] bẽt verba hęc. In ipso, & cũ ipso vt vnũ in his atq; cõsimile non contrarium intelligatur. Quod etiam in inferioribus manifestauit, dicens? *Omnia per ipsum & in ipso creata sunt*. Hæc enim tria in Christo vnum esse: cum ipso & per ipsum, & in ipso sicut supra diximus, scriptura testatur. Habes enim per ipsum & in ipso condita esse omnia. Accipe etiam quia cum ipso pater & ipse cum patre erat, cum omnia conderentur. Sapientia dicit: Dum pararet [Gen. 1. Colos. 1.] cælum, cum illo eram, cum faceret fontes aquarum. Et in veteri testamento dicendo pater. *Faciamus*. ostendit filium coadorandum quasi omnium conditorem. Sicut C ergo in filio creata dicuntur, quorum filius creator accipitur, ita etiam cum in veritate adorari Deus dicitur, verbi ipsius proprietate in eundem modum frequenter expressa debet intelligi, quod & filius adoretur, Similiter [Ioan. 4.] itaq; adoratur & spiritus quia Deus adoratur in spiritu. Ergo pater & cum filio adoratur, & cum spiritu: quia Trinitas adoratur, An vero negat aliqua adorandam diuinitatem Trinitatis æternæ, cum & scripturæ diuinæ inexplicabilẽ maiestatẽ exprimant Trinitatis? sicut alibi Apo- [2. Cor. 4.] stolus dicit: *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu*. Nempe hanc claritatem viderunt Apostoli, cum Dominus Iesus diuinitatis suæ luce [Mat. 17.] in monte fulgeret. *Viderunt*, inquit, *Apostoli, & in faciẽ prociderunt*. Putas ne illos vel cum prociderent adorasse, cum fulgorem diuini luminis corporalib. oculis sustinere non [Psal. 94.] possent, & splendor lucis æternæ aciem visus mortalis obduceret? Aut quid aliud tunc temporis dixerunt illi videntes gloriam eius, nisi *Venite adoremus, & procidamus ante eum*?

D

Quia Deus Spiritus sanctus est secundum Apostolum, & quia templum sumus Spiritus sancti, sicut & Dei patris & Domini Iesu Christi

Capvt XIII.

[2. Cor. 4.] *Illuxit enim Deus in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu*. Quis est ergo qui illuxit vt cognoscamus Deũ in faciem Christi Iesu? Dixit enim *Illuxit Deus, vt cognoscatur claritas Dei in faciem Christi Iesu*: quẽ putamus alium præter spiritum declaratum? Aut quis est alius præter Spiritum sanctum, cui diuinitatis potentia deferatur? Qui enim spiritum excludunt necesse est inducant alium qui cum patre & filio gloriam diuinitatis accipiat. Eadem igitur verba repetamus *Deus est qui illuxit ad illuminationem claritatis Dei in faciem Christi Iesu*. Habes E Christum euidenter expressum. Cuius ergo claritas illu- [Ibidem] minare dicitur, nisi spiritus? Ipsum ergo Deum expressit, qui claritatem Dei dixit, Si patris, superest vt qui dixit de tenebris lumen splendescere, & illuxit in cordibus nostris, Spiritus sanctus intelligatur. Alium enim non possumus cum patre filioque venerari. Si igitur spiritum intelligis, & hunc Apostolus Deum dixit: necesse est igitur deitatem spiritus etiam vos fateamini qui negatis. Sed quam impudenter negatis, cum legeritis quia templum habet spiritus? Scriptum est enim. *Templum Dei vos estis, &* [1. Cor. 3.] *spiritus sanctus habitat in vobis* Deus ergo templum habet, creatura templum non habet verum: spiritus autem habet templum, qui habitat in vobis. Nam scriptum est: Quia membra vestra templum est Spiritus sancti. In [1. Cor. 6.] templo autem non quasi sacerdos, nec quasi minister, sed quasi Deus inhabitat, quoniam ipse Dominus dixit: *Inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo: & ero illorum Deus, &* [Leu. 26.] *ipsi erunt mihi populus*. Et Dauid dicit: *Dominus in templo sancto suo*. [Psal. 10.] Ergo spiritus habitat in templo sancto suo, sicut F habitat pater, habitat & filius qui ait: *Ego & pater veniemus, &* [Ioan. 14.] *mansionem apud eum faciemus*. Manet autem in nobis pater per spiritum quem dedit nobis Quomodo igitur potest simul dispar manere natura? Vtique non potest. Manet autem cum patre & filio Spiritus sanctus. Vnde & Apostolus cum gratia Iesu Christi & charitate Dei communicationem sancti Spiritus copulauit dicens: *Gratia* [2. Cor. 13.] *Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis*. Aduertimus igitur quod pater & filius & Spiritus sanctus in vno eodemque per [1. Cor. 6.] naturæ eiusdem maneant vnitatem, Ergo diuinæ est potestatis qui habitat in templo. Sicut enim patris & filij, ita & spiritus sancti sumus templum: non multa templa, sed vnum templum quia vnius templum est potestatis

Quia non tres Dij, sed vnus Deus.

Capvt XIV.

Sed quid veremini? an illud quod oblatrare consuestis, ne tres faciatis deos? Absit Vbi enim vna deitas G intelligitur, vnus Deus dicitur. Neque enim cum filium Deum dicimus, duos deos dicimus. Nam si cum deitatem spiritus confitemur, putatis nos tres deos dicere, ergo & cum deitatem filij dicitis quia non potestis eam negare, duos inducitis deos. Necesse est igitur iuxta sententiam vestram, si Deum personæ vnius non vnius naturæ nomen putatis, aut duos deos dicatis, aut Deum filium denegatis. Sed excusemus vos ab inscientia, etsi non excusamus à culpa. Etenim secundum nostram sententiam, quia vnus Deus, vna diuinitas, & vnitas intelligitur potestatis. Sicut vnum Deum dicimus, & patrem verum deitatis nomine confitentes, nec filium denegantes: ita etiam Spiritum sanctum à deitatis non excludimus vnitate, & tres deos non asserimus, sed negamus: quia pluralitatem non vnitas facit, sed diuisio potestatis. Quomodo enim pluralitatem recipit vnitas diuinitatis, cum pluralitas numeri sit, numerum autem non recipiat diuina natura?

H

Quia Dominus Spiritus sanctus, sicut pater & filius.

Capvt. XV.

Vnus ergo Deus, salua maiestate Trinitatis æternæ, sicut proposito declaratur exemplo. Nec eo tamen solo loco Trinitatẽ videmus nomine diuinitatis expressam, sed cum plerisque locis, sicut & supra diximus, tum maxime in his epistolis quas ad Thessalonicenses Apostolus scripsit, diuinitatem atque dominatum patris & filij & Spiritus sancti euidentissime declarauit. Sic enim habes: *Vos autem* [...] *multiplicet & abundare faciat charitate in inuicem & in omnes, sicut & nos in vobis, ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctificatione coram Deo* [1. Thes. 3.] *& patre nostro in aduentu Domini Iesu*. Quis est igitur Do

minus

[A] minis, qui multiplicet nos & abundare faciat coram Deo & patre nostro in aduentu Domini Iesu? Patrem dixit, filium dixit: quem ergo cum patre & filio præter spiritũ iunxit? Quis est Dominus qui corda nostra in sanctificatione confirmet: Sanctificatio enim gratia spiritalis est, sicut & infra dixit: In sanctificatione spiritus & fide veritatis. [Ibidem] Quem putatis ergo hic Dominum, præter spiritum nuncupatum? Hoc Deus pater docere vos potuit qui ait. [Ioan. 1. Luc. 3.] *Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eũ, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Descendit enim spiritus in specie columbæ, vt & sapientiæ testimonium ferret, & sacramentum lauacri spiritalis impleret, & vnius se cum patre & filio operationis ostenderet. Ac ne per imprudentiam aliquid excidisse Apostolo iudicetis, sed scienter prudentemque & sancto infusum Spiritu significasse Dominum quem Deum sentiebat, etiam secunda ad Thessalonicenses epistola hoc idem repetiuit, dicens: [2. Thes. 3] *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione Dei, & patientia Christi.* Si dilectio Dei est, & Christi patientia, quis est Dominus qui dirigat, debet ostendi, si directionem [B] sancti Spiritus denegamus. Sed negare non possumus, quoniam de ipso Dominus dixit: [Ioan. 16] *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cum autem venerit spiritus ille veritatis, deducet vos in omnem veritatem.*

Quia bonus spiritus Dei, & spiritus veritatis, & omnem insinuat veritatem.

Caput XVI.

[Psa. 142] Et David de ipso dicit: *Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam.* Vide quid de Spiritu sancto vox Dominica resultet. Filius Dei viuit, & quia nondum infuderat spiritum, paruulos quosdam suos degere sine spiritu declarauit. Spiritum dixit esse venturum, quia faceret ex paruulis fortiores, incremento videlicet spiritalis ætatis. Quod ideo posuit, non quo virtutem spiritus anteferret, sed vt in cognitione Trinitatis ostenderet plenitudinem esse [C] virtutis. Necesse est igitur aut quartum aliquem dicatis, quem sentire præter spiritum debeatis, aut certe non aliũ Dominum iudicetis, nisi spiritum designatum. [2. Cor 3] Quod si euidentem conceptionem verborum exigitis, quibus Dominum spiritum scriptura memorauit, nec id latere vos potuit, quia scriptũ est: Dominus autem spiritus est. Quod vtique dictum de Spiritu sancto, totius series lectionis ostẽdit. Et ideo Apostolica consideremus eloquia. [Ibidem] Quotiens legitur *Moyses*, inquit, *velamen positum est super cor eorum: cum vero conuersi fuerint ad Dominum auferetur velamen,* Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Non solum itaque spiritum Dominum dixit, [Ibidem] sed etiam addidit: *Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas.* Nos itaque omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, ad eandem imaginem reformamur à gloria in gloriam, sicut à Domini spiritu: hoc est, quia ad Dominum sumus ante conuersi, vt spiritali intellectu quasi in quodam speculo scripturarum Domini gloriam videremus, nunc ab hac gloria quæ nos conuertit ad Dominum, in illam cælestem gloriam reformamur. Ergo cum Dominus sit ad quem conuertimur, Dominus autem spiritus [D] sit à quo reformamur, qui conuersi ad Dominum sumus, Dominus, vtique Spiritus sanctus est designatus. Ipse enim conuersos suscipit qui reformat. Nam quomodo quos non susceperat reformet? Quamquam quid expressionem quærimus vocis, vbi expressionem cernimus [Ibidem] vnitatis? Nam etsi Dominum spiritumque distinguas, tamen non potes, quia vbi Dominus, ibi & spiritus. Et qui fuerit conuersus ad Dominum, erit conuersus ad spiritum. Si litteram calumniaris, vnitatem non inficieris Si vnitatem vis secernere, potestatis Dominum ipsum spiritum confiteris.

Quia non tres Domini, sed vnus Dominus.

Caput XVII.

[E] Sed fortassis iterũ dicas: si Dominum spiritum dixero, tres dominos declarabo. Numquid cum Dominum filium dicis, aut filium negas, aut duos dominos confiteris? Absit. Ipse enim filius dixit: *Nolite duobus Dominis seruire.* Sed non vtique aut se aut patrem Dominum denegauit: nam & patrem Dominum dixit, sicut habes: *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ:* [Mat. 6. Mat. 11 Ioan. 13] Et se memorauit Dominum, sicut in Euangelio legimus: *Vocatis me Dominus & magistrum, & bene dicitis, sum etenim.* Sed non duos dominos dixit: immo ostendit se non duos dominos dixisse, cum præmonet: Nolite duobus dominis seruire. [Mat. 6.] Non sunt enim duo domini vbi Dominus vnus est, quia pater in filio, filius in patre, & ideo Dominus vnus. Sic & lex docuit: [Deu. 6.] *Audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus vnus est:* hoc est, immutabilis, semper in vnitate permanẽs potestatis, semper idem, nulla accessione, nulla diminutione mutatur. [F] Ergo vnum dixit Moyses, & idem tamen Dominum à Domino pluisse memorauit. Apostolus quoque: [Gen. 19. 2. Tim. 1] *Det:* inquit, *Dominus misericordiam inuenire a Domino. Dominus pluit a Domino, Dominus dat a Domino misericordiam:* Dominus nec ibi discernitur vbi pluit à Domino, nec hic separatur vbi miseretur à Domino, sed vtroque in loco vnitas dominationis exprimitur. In Psalmo quoque habes: [Ps. 109.] *Dixit Dominus Domino meo.* Nec ideo patrem suum Dominum denegauit, quia filium Dominum suum, esse memorauit: sed ideo filium Dominum suum dixit, ne crederes filium prophetæ fuisse, sed Dominum, quod in Euangelio ipse Dominus manifestauit, dicens: Si enim David in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? In spiritu dicit David Dominum, non spiritus dicit. [Mat. 22] Aut si hinc calumniantur, quia Dominum spiritus dixit, necesse est pari sacrilegio filium Dei etiam Spiritus sancti filium videantur asserere. Ergo quemadmodum duos non dicimus dominos, cum & patrem & filium designamus: [G] ita nec tres dominos dicimus, cum Dominum spiritum confitemur. Sicut enim tres sacrilegium est dominos aut deos dicere: ita etiam hoc plenum sacrilegij est duos dominos aut deos dicere. Quia vnus Deus, vnus Dominus, vnus est Spiritus sanctus: & qui Deus, Dominus: & qui Dominus, Deus: quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate dominatus est. Denique & Dominum & Deum legisti patrem: [Ps. 34] *Domine Deus meus clamaui ad te, exaudi me.* Et Dominum & Deum habes filium, sicut in Euangelio legisti, quia cum tetigisset Thomas latus Christi, ait: [Ioan. 22] *Dominus meus & Deus meus:* Ergo sicut pater Deus & filius Dominus: ita & filius Deus & pater Dominus alternatur pia significatio, non alternatur diuina natura sed immutabilis manet gratia. Non enim largitatis collatiua, sed naturalis placita charitatis, sunt: quia & vnitas proprietatem habet, & proprietas vnitatem.

Quia sicut pater sanctus: ita filius sanctus, ita & spiritus Dei sanctus.

Caput XVIII

[H] Ergo sanctus pater, sanctus filius, sanctus & spiritus. [1 Ioh 3] Sed non tres sancti, quia vnus est Deus sanctus, vnus est Dominus. Vna est ergo vera sanctitas, sicut vna vera est diuinitas, vna illa sanctitas naturalis, Ideo omnia hęc quæ sancta nos credimus, illam solam prædicant sanctitatem: [Esai 6.] Cherubim & Seraphim indefessis vocibus laudant & dicũt: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth,* Nõ semel dicunt, ne singularitatem credas: non bis dicũt, ne spiritum excludas: non sanctos dicũt, ne pluralitatem estimes: sed ter repetunt, & idem dicunt, etiam in hymno distinctionem Trinitatis, & diuinitatis intelligas vnitaté, hoc cum dicunt, Deum prædicant. Nos quoque nihil pretiosius inuenimus quo Deum prædicare possimus, nisi vt sanctũ appellemus. Quodlibet aliud inferius Deo,

A inferius est Domino. Ergo hunc quoque considerate vtrū aliquid sancto Spiritui derogandum sit cuius nomen Dei laus est. Sic enim laudatur pater, sic laudatur & filius quēadmodum spiritus nominatur & laudatur. Seraphim laudat, omnis beatorum chorus laudat, vt sanctum Deum dicat, sanctum filium, sanctum Spiritum. Quomodo igitur non omnia habet quæ Dei sunt, qui cum patre & filio à sacerdotibus & in baptismate nominatur, & in oblationibus inuocatur, cum patre & filio à Seraphim in cœlestibus prædicatur, cum patre & filio habitat in sanctis, infunditur iustis, inspiratur Prophetis? Vnde & scriptura diuina θεόπνευστος dicitur, quod Deus inspiret, quod locutus est spiritus. (2 Tim. 3.) Aut si nolunt omnia habere quæ Dei sunt & posse omnia Spiritum sanctum, dicant quid non habeat, quid ve non possit. Nam sicut omnia habet filius, nec inuidet pater quo minus omnia naturaliter det filio, qui dedit quod maius est omnibus, quemadmodum scriptura testatur, dicens: *Pater quod dedit mihi, maius est omnibus:* (Ioan. 10) ita etiam spiritus Christi habet quod maius est omnibus, quia iustitia nescit inuidiam. Itaque si diligenter aduertamus, etiam hic diuinæ potestatis comprehendimus vnitatem. B (Ibidem) *Pater*, inquit, *quod dedit mihi, maius omnibus est: & nemo potest rapere ea de manu patris mei. Ego & pater vnum sumus.* Nam si recte supra ostendimus manum dei esse Spiritum sanctum, (Sup. c. 8) eadem vtique manus patris est quæ filij est manus, quoniam idem spiritus patris qui spiritus filij est. Ideo sicut non rapitur patri, ita non rapitur filio, ita non rapitur & spiritui, quicumque de nobis in homine Trinitatis vitam accipit æternam: ex ipso vtique quod & dedisse filio pater, & accepisse à filio spiritus dicitur, quia scriptum est. (Ioan. 16) *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quod de munere magis dispēsationis videtur, quam de potestatis diuinæ iure dixisse: quia quos filius redemit, spiritus quoque sanctificaturus accipit. Ex istis ipsis inquam verbis, de quibus calumniam struunt, vnitas diuinitatis aduertitur, non indigentia largitatis. Dedit pater per generationem, non per adoptionem: dedit quasi id quod esset in ipso diuinæ iure naturæ, non quasi liberalitatis gratia, quod deesset. Et ideo quia sic acquirit filius populos vt pater, sic viuificat filius vt pater: æqualitatem C suam ad patrem vnitate potestatis expressit, dicens: (Ioan. 5. Ioan. 10) *Ego & pater vnum sumus.* Cum enim dicit, Ego & pater, reuelatur æqualitas: cum dicit, Vnum sumus, vnitas declaratur. Æqualitas confusionem excludit, vnitas separationem, æqualitas patrem filiumque distinguit, vnitas patrem filiumque non separat. Ergo cum dicit: Ego & pater, Sabellianum repellit, quia alium se, alium patrem dixit. Repellit Photinianum, quia se cum Deo patre iunxit. Illos superioribus repellit, quia dixit, *Ego & pater;* inferioribus Arianos, quia dicit, *Vnum sumus:* tamen & in superioribus, & in inferioribus hæreticam iugulat sæuitatem. Sabellianorum, quia vnum dixit sumus, non vnus sumus: Arianorum, quia ego & pater, non pater & ego dixit. Quod vtique non contumaciæ, sed pietatis & præscientiæ fuit, ne nos errorem in ordine putaremus. Nescit enim vnitas ordinem, gradum nescit æqualitas: nec cadit in Dei filium, vt per contumaciam pietatem læderet magister ipse pietatis. (Mat. 4) Refert itaque aduertere, quo loci hæc Dominus disputauerit. Frequenter enim eius oracula ex locorum, in quibus diuersatus est, qualitatibus D æstimantur, Ieiunaturus, ab spiritu (sicut legimus) ducitur in desertum, vt euacuaret diaboli tentamenta. Nam etsi in abundantia copiarum continenter vixisse, laudandum est: tamen in diuitiis & amœnitatibus frequentior tentationis illecebra est. Denique tentator vt tentet, copias pollicetur: & Dominus vt vincat, famem nutrit. (Eccl. 43) Nec ego diffiteor in diuitiis esse posse continentiam. Sed & qui mare nauigat, frequenter euadit, magis tamen obnoxius est periculo, quam qui nauigare noluerit. (Mat. 5. Mat. 12) Videamus cetera. Promissurus regnum cœlorum montem ascendit. Alibi per sata ducit discipulos, seminaturus in eorum affectibus cœlestium segetem præceptorum, vt missis animorum fœcunda flauesceret. (Ioan. 18. Psa. 127. Ioan. 10) Consummaturus susceptæ carnis officia, cum perfectionem in discipulis iam videret, quos verborum suorum radice fundauerat, hortum ingreditur, vt olearum nouellas in domo Domini plantaret, & iustum palmæ florentem modo, vitemque fœcundum riuo sui sanguinis irrigaret. E Hoc quoque loco in porticu Salomonis deambulat dedicationis vt legimus die, hoc est, in pectore sapientis atque pacifici deambulat Christus, eius sibi dedicaturus affectum. (Psa. 100.) Quæ ista porticus sit, docet Propheta, dicens: (Prou. 5. Psa. 80.) *Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Habemus ergo in nobis domum Dei, habemus atria, habemus & porticus, habemus & plateas, quia scriptum est: *In plateis tuis superfluant aquæ tuæ.* Dilata ergo hanc porticum tui cordis Dei verbo qui dicit: *Dilata os tuum, & adimplebo illud.* (Ioan. 10. 1. Cor. 2. Iuo p. 2. cap. 7. Ioan. 10) Ergo deambulans in corde sapientis atque pacifici Dei verbum, audiamus quid loquatur: *Ego & pater vnum sumus.* Non dicet hoc in pectore perturbatoris & stulti, *quia animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim illi est.* Non capiunt fidei magnitudinem angusta impiorum pectora. Denique Iudæi audientes: *Ego & pater vnum sumus, tulerunt lapides vt lapidarent eum.* (2. Cor. 3) Qui hoc audire non potest, Iudæus est. Qui hoc audire non potest, lapidat Christum asperioribus omni caute perfidiæ suæ saxis, & si mihi creditis, vulnerat Christum. F Nam etsi ille iam vulnus sentire non possit (nunc enim secūdum carnem iam non nouimus Christum) tamen Arianorum impietate lapidatur, qui Ecclesiæ pietate lætatur. (Ps. 118. Mat. 16 Mat. 27) *Bonum mihi est Domine lex oris tui, sermo præceptum tuum.* Vnum te esse cum patre ipse dixisti. Quia hoc credidit Petrus, claues regni cœlorum accepit, & sui secutus peccata donauit: quia hoc non credidit Iudas, impietatis suę se laqueo strangulauit. O dura infidelium saxa verborum! O informem laqueum proditoris, sed deformius pretium Iudæorum. O argentum improbum, quo aut emitur ad necem iustus, aut venditur. Ioseph venditus, emptus Christus: alter ad seruitutem, alter ad mortem. (Hier. 6. Gen. 37 Mat. 26) Detestabilis hereditas, feralis auctio: quæ aut fratrem vendit iniuriæ, aut Dominum licitatur exitio, salutis omnium redemptorem. Duo igitur quæ præstantiora sunt omnibus Iudęa violauit, fidem atque pietatem: sed in vtroque Christum fidei & pietatis auctorem. Nam & in patriarcha Ioseph typus Christi fuit, & in veritate sui corporis Christus, G *qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed formam serui accepit:* propter lapsus videlicet nostros suscipiens seruitutem, nec refugiens passionem. Alibi viginti aureis emitur, alibi triginta. Quomodo enim poterat verum eius pretium comprehēdi, cuius non potest meritum definiri? Errant in pretio, quia erratur in studio. (Phil. 2. Gen. 37 Mat. 26 Ibidem) Viginti aureis in veteri testamento vendit, triginta in Euangelio. Pretiosior enim typo veritas: largior gratia, quàm disciplina. Opimior lege præsentia: quia lex promisit aduentum, legem aduentus impleuit. Viginti aureis emunt Israelitæ, triginta Iudæi. Nec hic figura mediocris. Ad sacrilegium perfidi largiores, quam ad salutem fideles sunt. Vtriusque tamen contractus considerare conuenit qualitatem. Viginti aurei, pretium seruitutis: triginta aurei crucis sunt. Quamuis enim simili modo assumptionis & passionis sint admiranda mysteria, plenitudo tamen fidei in sacramento est passionis. Non minoris quidem æstimo sanctæ Virginis partum, sed gratius sumo benedicti corporis sacramentum. Quid clementius, quam quod mihi suas donauit iniurias? Plenius tamen est, quod tantum contulit nobis: vt qui moriturus nō erat, quia Deus erat, H nostra ille morte moreretur, vt nos eius spiritu viueremus? Denique non otiose & Iudas Iscarioth vnguentum illud trecentis denarijs æstimauit: quod vtique ipsius pretij definitione crucem videretur Domini declarare. (Ioan. 12) Vnde & Dominus ait: *Hæc enim mittens hoc vnguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* (Mat. 26) Cur igitur Iudas hoc carius æstimauit? Quia peccatoribus pluris constat remissio peccatorum, & indulgentia videtur esse pretiosior. Denique habes scriptum: (Luc. 7.) *Quia cui multum dimittitur, plus diligit.* Ergo & ipsi peccatores Dominicæ passionis quam perdiderunt gratiam confitentur, & testimonium ferunt Christo, qui Christum sunt persecuti. (Sap. 1.) *Aut quia in maleuolam animam non intrat sapientia,* etiam hoc loquebatur proditoris affectus: cuius ęstimabat Dominici corporis passionem, vt omnes à fide pretij enormitate reuocaret. (Gen. 37. Esai 53.) Ideoq; Dominus

A gratis se obtulit, ne quē reuocaret à Christo paupertatis necessitas. Patriarchæ eum vili vendiderunt, vt omnes emerent. Esaias dixit. *Quicumque non habetis argentum, venite* (Esai. 55. Mat. 27) *emite, & bibite. emite sine argento: vt eum acquireret qui non habebat argentum.* O Iuda proditor, vnguentū passionis eius trecentis denarijs æstimas, & passionem eius triginta denarijs vendis? Diues in æstimatione, vilis in scelere. Ergo non omnes eodem pretio emunt Christum. Alio emit Photinus, qui ad mortem emit: alio Arianus, qui emit ad iniuriam: alio catholicus, qui emit ad gloriā. Sed emit sine pretio, secundum quod scriptum est. *Qui non habet* (Esai 55. Mat 7. Gen. 4. Luc. 22) *pecuniam, emat sine pretio, Non omnes* inquit, *qui dicunt mihi Domine, Domine, intrabunt in regnum cælorum,* Etsi multi se nominent Christianos, nomen vsurpant, non omnes mercedem habent. Et Cain obtulit sacrificium, & Iudas accepit osculum, sed audiuit: Iuda osculo filium hominis tradis? hoc est amoris pignore scelus imples, & pacis instruměto odia seris, & charitatis officio mortem irrogas? Ergo nec Ariani sibi vsurpato nomine blandiantur, quia Christianos se esse dicunt. Respondebit ei Dominus: B Nomen meum prætenditis, & substantiam denegatis, sed non agnosco nomen meum, vbi non est mea sempiterna diuinitas. Non est nomen meum quod à patre diuiditur, ab spiritu separatur: non agnosco nomen meum, vbi non agnosco doctrinam meam: non agnosco nomen meum, vbi non agnosco spiritum meum. Nescit enim se spiritus patris comparare seruitijs quæ creauit. De quo multa iam diximus

Collectio quia spiritus Deus quoniam & sine peccato est, & peccata donat, & creator est, & seruimus ei & adoratur: hæc enim omnia Dei sunt, & quia a morte suscitat.

Caput. XIX.

Ad summam tamen, vt in fine quæ disperse dicta sunt, expressius colligamus: cum ex ceteris, tum ex quatuor istis præ ceteris manifesta diuinitatis gloria cōprobatur. Deus enim ex eo cognoscitur, aut quia sine C peccato est, aut quia peccata condonat: quia creatura non est, sed creator est: aut quia non adorat, sed adoratur. Sine peccato itaque nemo est: quia nemo sine peccato, nisi vnus Deus. Peccata quoque nemo condonat, nisi vnus (Luc. 5.) Deus, quia æque scriptum est: *Quis potest peccata donare, nisi solus Deus?* Creator quoque omnium non potest esse, nisi (Rom. 1 Mat. 4.) qui creatura non est, qui creatura autem non est, sine dubio Deus est, quia scriptum est: *Seruierunt creaturæ potius quā creatori, qui est Deus benedictus in sæcula.* Deus quoque non adorat, sed adoratur, quia scriptum est. *Dominum Deum tuum adorabis, illi soli seruies.* Consideremus ergo, vtrum horum aliquid habeat Spiritus sanctus, quæ testimoniū afferant diuinitatis. Primum igitur de eo tractemus, quia (1. Pet. 2) nemo sine peccato nisi vnus Deus, Exigamus vt doceant quod peccatum habeat Spiritus sanctus. Sed docere non possunt, & auctoritatē requirunt, vt lectione doceamus quia non peccauit Spiritus Sanctus, sicut de filio lectum (Sap. 7.) est, quia peccatum non fecit. Ex hoc accipiant scripturarum auctoritate nos docere. Scriptum est enim: *Quia in sapientia est spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, sub-* D *tilis, bene mobilis, disertus, immaculatus.* Immaculatum dicit scriptura: numquid mentita est de filio, vt de spiritu credas esse mentitam? Dixit enim Propheta in eodē loco de (Ibidem) sapientia, *quia nihil maculosum in illam incurrit. Ipsa immaculata est, & immaculatus eius est spiritus,* Ergo si peccatum non habet spiritus, Deus est, Sed quomodo reus potest esse peccati, qui donat ipse peccata? Ergo peccatū non fecit. Et quia sine peccato est, creatura non est. Omnis enim creatura peccatorum capacitati obnoxia est: sola autem est à peccato immunis & immaculata sempiterna diuinitas, Nam videamus vtrū peccata donet spiritus. Sed hinc dubitari non potest, cū ipse Dominus dixerit: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remissa erūt.* Ecce quia per Spiritum sanctum peccata donantur. Homines autem in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non ius alicuius potestatis exercent. Neque E enim in suo, sed in patris & filij & Spiritus sancti nomine peccata dimittuntur, Isti rogant, diuinitas donat, humanum enim obsequium, sed munificentia supernæ est potestatis, In baptismo quoque peccata donari, non est ambiguum In baptismo autem operatio patris & filij & spiritus sancti est. Ergo si peccatum non habet (Mar. 2.) spiritus, cum scriptum sit: Quis potest dimittere peccata nisi vnus Deus? vtique qui non potest ab vnitate naturalis nominis separari, non potest etiam à Dei potestate secerni. Si autem a Dei non secernitur potestate, quomodo à Dei appellatione secernitur? Videamus nunc vtrum (Sup. l. 2 c. 5. Iob 33. Psa. 103) creatura sit, an creator. Sed cum supra creatorem euidentissime probauerimus, quia scriptum est: Spiritus diuinus qui fecit me: & innouari faciem terræ per spiritum, & sine spiritu fatiscere omnia declaratum sit: apparet spiritum esse creatorem. Sed quis hoc dubitet, quando, (Sup. l. 2 c. 5.) sicut supra ostendimus, ne Domini quidem ex Virgine assumpta generatio, quæ præstantior omnibus creaturis est, operationis exors sit spiritalis? Non ergo creatura spiritus, sed creator est: qui autem creator, non vtiq; creatura. Et quia creatura non est, sine dubio creator est F omnium, patri & filio qui cooperator est in omnibus. Si autem creator, vtiq; dicendo Apostolus in cōdemnationem gentilitatis, quia seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est Deus benedictus in sæcula: suadendo (Rom. 1. Sup. l. 2 c 6.) quoque, vt supra docuimus, seruiendum esse Spiritui sancto, & creatorem ostendit & quia creator est, Deum appellari debere monstrauit. Quod etiam in epistola quæ ad Hebræos scripta est, comprehendit dicens: *Quoniam qui omnia creauit, Deus est.* Aut dicant igitur quid sit quod (Heb. 3.) sine patre & filio & Spiritu sit creatum, aut spiritum quoque vnius cum patre & filio deitatis esse fateantur. Adorandum quoque docuit, quem Dominum & Deum dixit. Qui enim Deus vniuersitatis & Dominus, vtique ad omnibus adorandus est. Sic enim scriptum est: *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies.* Aut dicant vbi legerint, (Mat. 4.) quia adorat spiritus. Dictum est enim de Dei filio: Adorent eum omnes angeli eius. Non lectum est, adoret spiritus. Quomodo enim potest adorare, qui non inter famulos & ministros est, sed cum patre & filio seruitia habet subiecta iustorum, quia scriptum est: Spiritui Deo G seruimus? Adorandus igitur est nobis, cui seruiendum à (Deu 32. Heb. 1. Phil. 3.) nobis Apostolus docuit. Cui autem seruimus, hunc & adoramus iuxta quod scriptum est, vt eadem sæpe repetamus: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Quin- (Mat 4.) quam nec hoc prætermiserit Apostolus, quin & spiritum diceret adorandum. Cum enim docuerimus quia spiritus in Prophetis est, nec hoc quisquā possit ambigere, quia per spiritum prophetia datur, vtique cum adoratur qui in Prophetis est, idem spiritus adoratur. Itaque sic habes: *Si conueniat vniuersa ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur,* (1. Cor 14.) *intret autem idiota aut infidelis, nonne dicet, quid insanitis: Si autem prophetent omnes, intret autem quis idiota aut infidelis, cōuincitur ab omnibus diiudicatur ab omnibus. Occulta etiam cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorauit Deum, pronuntians quod vere Deus sit in vobis.* Deus est ergo qui adoratur, Deus qui manet & qui loquitur in Prophetis: manet (Ioan. 1c Ioan. 16 1 Cor 2) autem & loquitur spiritus, ergo & spiritus adoratur. Itaq; sicut pater & filius vnū sunt, quia filius omnia habet quæ pater habet: ita & spiritus vnū est cum patre & filio, quia & ipse omnia Dei nouit. Non enim extorsit, ne sit amittētis H iniuria: non rapuit, ne damnū sit eius, cui videtur ereptū. Neque enim aut per indigentiam rapuit, aut per excellentiam virtutis validioris extorsit, sed per vnitatē possidet potestatis. Ergo si hæc omnia operatur, quia omnia operatur vnus atque idem spiritus, quomodo non Deus, (1 Cor 12) qui oīa habet quæ Deus habet? Aut consideremus quid habeat Deus, quod non habeat Spiritus sanctus. Habet Deus pater diuinitatem, habet & filius, in quo habitat plenitudo diuinitatis: habet & spiritus, quia scriptū est: *Spiritus: diuinus qui est in naribus meis.* Habet Deus vt scrutetur corda & renes, quia scriptum est: *Deus scrutans corda & renes,* (Colos 2 Iob 27 Ps 7. Mat. 9) *habet & filius, qui dicebat: Quid cogitatis in cordibus vestris mala? Sciebat enim Iesus cogitationes eorum.* Habet & spiritus, qui etiā Prophetis aperit cordis occulta manifestat, sicut supra

A diximus, quia occulta cordis eius manifesta fiunt. Et quid [1.Cor 14.] miramur si hominum scrutatur occulta, qui scrutatur et- [1.Cor 2.] iam alta Dei? Habet Deus vt verax sit, quia scriptum est: [Rom. 3.] *Sit autem Deus verax, omnis autem homo mendax*. Et alibi scri- [Tit. 1.] ptum est: *Fidelis Deus, qui non mentitur*. [Ioan. 10] Numquid mentitur [Ioan. 5.] spiritus, qui est spiritus veritatis, immo quem docuimus veritatem dictum, quia & ipsum Ioannes veritatem sicut filium nuncupauit? Et in Psalmo ait David: [Psa. 42] *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerũt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua*. Si lucem hic filium [Phil. 2] putas, ergo spiritus veritas est: aut si filium putas veritatem, ergo spiritus lux est. *Habet Deus nomen super omne nomen & dedit filio nomẽ*, sicut legimus, *vt omnes in nomine Iesu genua flectant*. Hoc nomen vtrum habeat spiritus consideremus. [Mat. 28] Sed scriptũ est: *Ite baptizare gẽtes in nomine patris & filij & Spiritus sancti*. Habet ergo nomen super omne oomen. Quod ergo habet pater & filius, habet & spiritus per naturalis nominis vnitatem.

B

Quia sicut pater & filius, ita & Spiritus sanctus suscitat mortuos.

Capvt. XX.

[Ioan. 5.] Habet Deus quod suscitat mortuos. *Sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & filius quos vult viuificat*. Suscitat autem etiam spiritus, per quem Deus suscitat: [Rom. 8.] quia scriptum est: *Viuificabit & mortalia corpora vestra propter habitantem spiritum eius in vobis*. Tamen ne infirmam gratiã putes, audi quia & spiritus suscitat. Dicit enim Propheta [Exo. 37] Ezechiel: *A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla in mortuos istos, & viuant. Et prophetaui sicut mandauit mihi, & intrauit in eos spiritus vita, & vixerunt & steterunt in pedibus suis congregatio nimis multa*. [Ibidem] Et infra Deus dicit: *Scietis quod ego sum Dominus, cum aperuero sepulchra vestra, vt educam de sepulchris populum meum: & dabo spiritum meum in vos, & viuetis*. Vtique cum spiritum suum dixerit, numquid alium præter Spiritum sanctum nuncupauit? Neque enim flatilem spiritum suum diceret, nec hic spiritus à quatuor mũdi posset venire cardinibus: quia ventorum datus, hic quem videmus, patris

C non vniuersitatis est: & hic spiritus quo viuimus, singulorum, non vniuersorum est: Spiritus autem sancti est, vt & super omnes, & in omnibus sit. [Colos. 3] Itaque ex verbis prophe- [Eze. 37] ticis spectare licet, quemadmodum ossa ducum resolutorũ membrorũ cõpage dispersa, in formã rediuiui corporis viuificante spiritu reuertantur, & in suos artus fauilla concrescat: sensus prius animata coeundi, quam specie refor- [Mat. 27] mata viuendi. Nonne in facti similitudine vnitatem diuinæ cognoscimus potestatis? Sic suscitat spiritus sicut & Dominus in passione propria suscitauit, cum subito in momento oculi defunctorum sepulchra patuerunt, & redinita corpora surrexere de tumulis, mortisque fœtore detetso ac vitæ odore reparato, expirantiom fauillæ spirãrium faciem receperunt. Habet ergo spiritus, quod habet Christus. Habet igitur quod habet Deus, quia omnia quæ [Ioan. 10] habet pater, habet filius. Ideoque dixit: *Omnia quæ habet pater, mea sunt*.

Quia spiritus in Dei sede, & vnum regnum patris & filij & Spiritus sancti indiuisum.

D

Capvt XXI.

[Apo. 22] Nec illud mediocre, quod de throno Dei exire fluuium legimus. Sic enim habes dicente Ioanne Euangelista: *Et ostendit mihi flumen aquæ viuæ, splendidum tamquam crystallum, procedens de sede Dei & agni. in medio plateæ eius, & ex vtraque parte lignum vitæ, faciens fructus duodecim, per singulos menses reddens fructum suum, & folia ligni ad medicinam omniũ gentium*. Hic est vtique fluuius de Dei sede procedens, is est Spiritus sanctus: quem bibit qui credit in Christum, [Ioan. 7.] sicut ipse ait: *Qui sitit, veniat ad me, & bibat: qui credit in me, sic vt dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Hoc autem dicebat de spiritu. Ergo flumen est spiritus. Hic igitur est in Dei sede. Neque enim aqua abluit Dei sedem.

E Denique Dauid non supra sedem Dei dixit, seu supra cœlos esse, quamlibet illam intelligas aquam. Quia scriptum est: *Et aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini*. [Ps. 148.] Laudent dixit, oon laudet. Nam si aquæ elementum voluisset intelligi, laudet vtique dixisset. Dicendo autem pluraliter virtutes voluit æstimari. Et quid mirum, si in sede Dei spiritus sanctus est, cum ipsum regnum Dei operatio spiritus sit? sicut scriptum est: *Quia non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto*. [Rom 14] Et ipse cum [Mat. 12] dicit Saluator: *Omne regnum in se ipsum diuisum destruetur*: de- [Ibidem] inde subijciendo: Quod si in spiritu Dei eijcio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei, ostendit regnum sibi indiuiduum esse cum spiritu. Quid autem deterius quam vt neget quisquam Christo conregnare Spiritum sanctum, cum etiam nos in Christi regno conregnaturos Christo Apostolus dicat? [2.Tim. 2.] *Si enim commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnabimus*. Sed nos per adoptionem, ille per potestatem: nos gratia, ille natura. Habet igitur consortium regni cum patre & filio etiam Spiritus sãctus, qui vnius naturæ, vnius dominationis, vnius etiam potestatis est.

F

Quia Dominus sabaoth etiam Spiritus sanctus.

Capvt. XXII.

Itaq; cum habeat consortium regni, quod obstat, quo minus Spiritum sanctum intelligamus, à quo Esaias [Esa. 48] missus est? Neque enim Paulo Possumus auctore dubitare, cuius senteutiam in Actibus Apostolorum Lucas Euangelista sic probauit, vt scriberet. Denique sic habes dicente Paulo: Bene locutus est Spiritus sanctus per Esaiam [Act. 28.] ad patres nostros, dicens. *Vade ad plebem istam, & dic. Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non aspicietis*. Spiritus ergo est qui misit Esaiam. Si spiritus misit, spiritus est vtique quem mortuo Ozia rege vidit Esaias, quando dixit: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum & ele-* [Esai. 6.] *uatum, & plena erat domus maiestatis eius: & Seraphim stabant in circuitu eius, sex alæ vni, & sex alæ alteri: & duabus velabant pedes, & duabus velabant faciem, & duabus volabant, & clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus*

G *Deus sabaoth, plena est vniuersa terra maiestate eius*. Si stabant Seraphim, quomodo volabant? Si volabant, quomodo stabant? Si hoc non possumus comprehendere, quomo- [Ezec. 1.] do Deum comprehendere volumus, quem oon videmus? Sed sicut rotam intra rotam vidit Propheta currentem, quod vtique non est corporalis refertur speciem visionis, sed ad vtriusque gratiam testamenti: eo quod teres vita sanctorum, sit, & ita sibi concinens, vt superioribus posteriora respondeant. Rota igitur intra rotam, vita sub lege, vita sub gratia: eo quod Iudæa intra Ecclesiam sit, lex intra gratiam. Nam intra Ecclesiam est qui Iudæus est in [Rom. 2.] occulto, & circumcisio cordis intra Ecclesiam sacramentum. Sed illa Iudæa intra Ecclesiam, de qua scriptum est: [Psal. 75] *Notus in Iudæa Deus*. Ergo sicut rota in rotam currit, simili- [Ezec. 1.] ter alæ stabant, & alę volabant. Similiter & Seraphim dua- [Esai. 6.] bus alis faciem, & duabus pedes velabant, & duabus volabant. Nam hic quoque spiritalis sapientiæ sacramentũ est. Stant tempora, volant tempora: stant præterita, volant

H futura. Et quasi alæ Seraphim, ita faciem Dei vel pedes velant: eo quod in Deum qui nec principium nec finem habet, omnis ab hac cognitione principij eius & finis cursus temporum feratur. Stant ergo præterita vel futura, præsentia volant. Ne quære principij eius vel finis arcana quæ non sunt. Habes præsentia, sed laudato, non discute. Seraphim indefessis vocibus laudant, & tu discutis? Quod vtique cum faciunt, ostendunt nobis non aliquando discutiendum Deum, sed semper esse laudandum. Ergo Domious sabaoth & Spiritus sanctus est.

A

Quia omnipotens etiam spiritus Dei.

Capvt XXIII

Act. 9 1.Cor.12 NIsi forte displicet impij doctor, quem Christus ele-
git: aut Dominum virtutum negare possunt Spiri-
tum sanctum, qui donet quas voluerit ipse virtutes. Nunc
vnitatem maiestatis & regni licet in patre filioque & san-
cto Spiritu cognoscere. Nam plerique dicunt patrem De-
um ab Esaia hoc tempore visum, Paulus spiritum dixit,
Lucas probauit, Ioannes Euangelista ad filium retulit. Sic
Esa 6. enim scriptum est de filio: *Hac locutus est Iesus, & abijt & ab-*
Act 28 *scondit se ab his.* Cum autem tanta signa fecisset coram eis,
Ioan 12 non credebant in eum, vt sermo Esaiæ impleretur quem
Esai.53. dixit: *Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini*
Esai. 6. *cui reuelatum est?* Propterea non poterant credere, quia ite-
rum dixit Esaias: *Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eo-*
Ioan 12 *rum: vt non videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, &*
B *sanem eos.* Hæc dixit Esaias, quando vidit maiestatem eius,
Act 28 & locutus est de eo. Ipsa verba dixit Ioannes dixisse Esaiā,
& maiestatem ei filij apparuisse euidentissime reuelauit.
Paulus autem spiritum hæc dixisse memorauit. Vnde igi-
tur ista diuersitas? Diuersitas quidem verborum, non sen-
suum est. Nam licet diuersa dixerint, nullus errauit: quia
Ioan 14 & pater videtur in filio, qui dixit: *Qui me vidit, vidit & patrē.*
1 Cor 12 *Et filius videtur in spiritu, quia sicut nemo dicit Dominum Iesum*
Ephes. 5 *nisi in Spiritu sancto, ita non carnali oculo, sed spiritali gratia Chri-*
Act. 9. *stus videtur.* Vnde & scriptura ait: *Surge qui dormis & exurge a*
Act. 26 *mortuis, & illucescet tibi Christus.* Et Paulus, cum oculos per-
didisset, quomodo nisi in spiritu Christum videbat? Vnde
& Dominus ait: *Ad hoc enim tibi visus sum, vt constituerem te mi-*
nistrum & testem quibus vidisti me, & in quibus videris et. Nam &
1.Cor 2 *prophetæ spiritum accipiebant, & Christum videbant.* Vna igitur
visio, vna præceptio, vna maiestas. An negas etiam Do-
minum maiestatis esse Spiritum sanctum, cum Dominus
maiestatis sit crucifixus, qui natus est de Spiritu sancto &
virgine Maria? Quia non alter Christus, sed vnus est. & an-
te sæcula ex patre vt Dei filius natus, & in sæculo vt homo
C carnis assumptione generatus. Quid autem dicam, quia
sicut pater & filius, ita etiam spiritus immaculatus est &
Sap 7. omnipotens, quia Græce *παντοδύναμον πάν ἐπίσκοπον* Sa-
lomon dixit, eo quod omnipotens & speculator sit omni-
um, sicut lectum esse in libro Sapientiæ, supra est demon-
Sap 6. 19. stratum. Ergo & spiritus in honore est & in maiestate. In-
tuere nunc, ne quid eum forte non deceat: aut si tibi di-
splicet Ariane, detrahe eum de patris filiique consortio.
Psa 23. Si detrahere volueris, cælos supra te verti videbis, quia vir
Ioan. 3. tus eorum omnis ab spiritu est. Si detrahere volueris, in
1.Cor.2 Deum tibi prius mittenda est manus, quia Deus spiri-
tus. Sed quomodo detrahes eum, *quia alta scrutatur*
Dei.

S. AMBROSII DE SPIRITV SANCTO LIBRI TERTII FINIS.

Capita libri de Filij diuinitate contra Arianos.

D

1. *Quod nihil periculosius ijs hæreticis esse possit, quib. multa nobiscum paria sunt: qui cum integre per omnia decurrere videantur, vno tamen verba meram ac simplicem inficiunt, quodque sublato nomine substantiæ, quod isti de Euangelica & Apostolica fide, patrumque traditione auferre volunt, subtiliter Ariana hæresis intromittatur: & qua ratione istud nomen tollere laborauerint.*
2. *De confutatione hæresis Arianorum per firmissimas rationes, & euidentia sacræ scripturæ testimonia, eo quod ita Deum filium de Deo ponant, vt ex Deo factus sit, non ex Deo natus: & quod ὁμοούσιον, id est, vnius substantiæ vocabulum auferant: illam*

E

que sapientiam quæ Dei filius est, creaturam intelligant.
3. *De destructione rationum, quibus Ariani errorem suum defendere conantur, præcipue dicentes ideo ὁμοούσιον nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur.*
4. *Quo argumento Ariani Deum non esse substantiam probare contendant: & de subtili illius dissolutione.*
5. *Quod cum vnitas substantiæ in patre & filio non solum prophetica, sed & Euangelica auctoritate comprobetur, non possit dici in scripturis diuinis ὁμοούσιον non inueniri: & qua sit ratio nominis, quod præterea si ad aliquam similitudinem velit Arianus in Deo comparationem facere, non possit expressius comparatum definire, nisi cum dicat lumen ex lumine.*

F

6. *Quid sit Deus, & vtrum ei aliquid possit comparari, quemadmodum etiam ratio quædam sit quæ apud Græcos λόγος nominatur, quæ inter patrem & filium personas vel vocabula distinguit: & quo illa ratio a multis nominibus appelletur, ac qua de causa singula de filio dicantur.*
7. *De crematione occasionis erroris quam hæreticus Arianus ex hoc capere posset, quod duo nomina vel duæ personæ, id est patris & filij, statuuntur, quasi duo dij dicantur.*
8. *De apertione totius mysterij hæresis Arianæ, cur noluerit filium de substantia patris credi: & de responsione ad motiua Arianorum: quodque multum intersit inter ea quæ facta sunt, & cum quo omnia fecit, & quemadmodum in multis varijs figuris Deus se patribus præostenderit, qui tamen secundum deitatem videri non potuit.*

G

SANCTI AMBROSII EPISCOPI DE FILII DIVINITATE ET CONSVBSTANTIALITATE

CONTRA ARIANOS

LIBER.

Quod nihil periculosius ijs hæreticis esse possit, quibus multa nobiscum paria sunt: qui cum integre per omnia decurrere videantur, vno tamen verba meram ac simplicem fidem inficiunt, quodque sublato nomine substantiæ, quod isti de Euangelica & Apostolica fide, patrumque traditione auferre volunt, subtiliter Ariana hæresis intromittatur: & qua ratione istud nomen tollere laborauerint.

H

Capvt. I.

MVltas quidem & graues hæreses nouimus à plurimis ebullire, & veneni vice ad intimum pectus canceris sui virus infundere. Sed vinci illi vel facile possunt, vel facile vitari, quorum prima propositione omne consilium pectoris proditur. At vero hi quib. multa nobiscum paria sunt innoxias mentes, & soli Deo deditas, fraudulenta societate percutere, dum malorum suo- 2.Tim. 2.

A tum virus per bona nostra defendunt. Nihil enim periculosius his hæreticis esse potest, quam qui cum integre per omnia decurrant. vno tamen verbo, ac si veneni gutta meram illam ac simplicem fidem Dominicæ & exinde Apostolicæ traditionis inficiãt. Vnde vehementer nobis cauendum est, ne se vel sensibus vel aoribus nostris huiusmodi aliquid latenter insinuet: quia nihil tam cogit in mortem, quam sub obtentu fidei fidem violare. Vt enim gypsum aqua permixtum, lac colore mentitur: ita hic per verisimilem confessionem traditio inimica suggeritur. Qua de re non similitudo confessionis, sed scelus mentis est pooderandus, quo confessio ipsa firmatur. Denique si diligentius & accuratius attendatis, cur noluerint de Euangelica & Apostolica fide, & de patrum traditione substantiæ nomen auferri, proculdubio probatis hæresim Arianam subtili compendio breuiatam, sublato hoc nomine intromissam. Nec hoc quidem ergo suspicione aut opinone collectum affirmo. Nec vti ipsi potant. Academicus disputator assisto, vt simplices sensus verborum subtilitate contorqueam, sed vt contortos & prauos
B tenui argumento compositos in lucem cognitionis exponam, quo facilius possit cognita & comperta iniquitas ab hominibus euitari. Quæ etenim causa, quæ ve ratio extitit, vt quod docendum & quod credendum cunctis ecclesiis fuerat traditum, quodque patres nostri apostolici viri contra vniuersas hæreses, & maxime Arianam, quasi quemdam obicem veritatis, quo omnes aditus pestiferæ doctrinæ obsttuerent, sancto Spiritu mundao, catholica ratione posuerunt, non sine magno nisu ab his qui elogio Arianæ labis addicti sunt, laboretur auferri, nisi vt filium Dei mutabilem & conuertibilem, vtpote non de propria patris substantia constitisse confiogant: cui & initium ex tempore, & ortum ex nihilo, nomen ex altero, vt semper docuerunt, propter quod & sæpe damnati sunt, nunc iam libere & secure incunctanterque ecclesiis tradere & insinuare possint?

De confutatione hæresis Arianorum per firmissimas rationes, & euidentia sacræ scripturæ testimonia, quod ita Deum filium de Deo
C *ponant, vt ex Deo factus sit, non ex Deo natus: & quod ὁμοούσιον, id est, vnius substantiæ vocabulum auferant: illamque sapientiam quæ Dei filius est, creaturam intelligant.*

CAPVT II.

VIdetis ergo omnia eos in tractatu ipsorum, non Euangelica fide, sed subdola malignitate ad seducendos simplices quosque posuisse. Non tam tam suspectum quam manifestum omnibus esse debet, ita eos Deum de Deo posuisse, vt Arius tradere solebat, vt ex Deo factus sit, non ex Deo natus. Qui si natus est, vnius substantiæ est. Si factus est, verus filius non est. Et si verus filius non est, nec verus Deus est. Aut si verus Deus est, & de patre non est, duo sunt habentes singuli & voluntates proprias, & imperia diuersa. Vel si concordia tantum & societate vnum sunt, non tamen & substantia: verus, vt
Exod. 7. Esai. 1. iam dixi, Deus non est. Sic erit Deus vt Moyses Pharaoni,
D potestate, non genere. Filius quoque ita credendus erit,
Psal. 81. vt per Esaiam populo dictum est: *Filios genui & exaltaui*. &
Exo. 4. alibi. *Dij estis, & filij altissimi omnes*. Sed & primogenitus ita
Colos. 1. habebitur, quomodo & Israel a Deo primogenitus filius appellatus est. Nec non & primogenitus totius creaturæ, quasi in ordine factorum primogenitus habeatur, vt ex eo seriem quandam creandis, mundi rebus assignent. Denique sublato ὁμοούσιον id est, vnius substantiæ vocabulo, ὁμοιούσιον id est, similem factori suo posuerunt, cum aliud sit similitudo, aliud veritas. *Nam & homo ad*
Gen. 1. *imaginem & similitudinem Dei factus est*, nec tamen Deus est. Nec quod Deus est, homo extitisse credendus est. Ita & filium Dei similem volunt, vt eum aliunde similem, non de ipsa vna sancta & beata patris substantia dicant. Qui si de patris substantia non est, ἐξ οὐκ ὄντων est, id est, de nullis extantibus, vt idem Arius tradidit. Sublato enim eo quod pater est, vndecumq; fuerit filius, necesse est vt & initium
E ex nihilo & ortum ex tempore habeat. Nihil enim sine initio nisi solus Deus. Vnde & filius siue ipse Dominus
Ioan. 10. ait: *Ego & pater vnum sumus*. Quod ideo dixit, vt duarum personarum vocabula in vnius deitatis maiestate monstraret. sicut & Propheta ex voce Dei: *Eructauit*, inquit, *cor meum verbum bonum, dico opera mea regi*. Vides ergo hoc verbum bonum filium Dei esse, quem non aliunde nisi de
Psal. 44. paterno pectore, & (vt ita dixerim) de vtero cordis Dei credimus natum. Et proinde eum regem appellat, *quia ipse est rex regum: Deus Dominum, cui omnia diuina opera suc-*
1. Tim. 6. *cumbunt*, qui dixit: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*. De hoc
Ioan. 16. & Euangelista: *In principio*, inquit, *erat verbum, & verbum*
Ioan. 1. *erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Igitur quod in principio erat semper fuisse credendum est. Sed nec aliunde esse quam ex eo qui principium non habet, id est de corde patris, qui eructauit, inquit, cor meum verbum bonum. Non enim dixit: In principio factum est verbum, sed in princi-
Psal. 44. pio, inquit, erat verbum. Quodcumque principium ver-
Ioan. 1. bi assignare volueris, præiudicatum habebis, quia in
F principio, inquit, erat. Non quod duo principia ex rerum diuersitate dicamus, sed quia verbum filius semper cum patre est, & de patre natus est. Ac proinde cuius origo principium non habet, sempiternus cum patre credendus est, quia nec pater potest vnquam sine filio nominari, nec filios sine patre vocari, ac per hoc semper fi-
Ibidem. lius, quia semper pater. Et Deus, inquit, erat verbum. Quod Deus est, semper est, oe si semper non fuerit, verus Deus semper esse non possit: sicuti & in sophiæ nomi-
1. Cor. 1. ne, quia secundum Apostolum ipse est sapientia patris.
Eccl. 24. *Ego*, inquit, *ex ore altissimi prodiui*. Non ergo aliunde quam de patre, quia semper cum patre. Et ideo sapientia Dei appellatur, vt numquam pater sine sapientia, hoc est, sine
Prou. 8. filio suo fuisse credatur. Hæc est illa sapientia ineffabilis, quæ initium viarum Dei apud Salomonem vel condita vel genita vel creata describitur, quam tamẽ sic conditam dicit, vt semper eã cum Deo fuisse ostendat. Quid enim Deo dabis, vt initium possis sapientiæ ipsius consignare? Non enim ita Deus sapientiam suam condidit, quasi ali-
G quando sine sapiẽtia fuerit. Sed cum initium viarum suarũ dicat, initi motus operis alicui⁹ ostendit, vt hoc initiũ habeat sapientia Dei, quod de Deo processit ad creanda omnia, tam cælestia quam terrestria, non quo cœperit esse in Deo. Creata est ergo sapientia, immo genita, non sibi quæ semper erat, sed his quæ ab ea fieri opotrebat: vt quia quanta & qualis esset sciri non poterat, de effecto operum suorum virtus eius & potentia nosceretur: vt quod de conditis æstimamus, tunc magis timeremus cum facta miramur. Cæterum si tu ita creatam sapientiam dicas, vt filium Dei creaturam intelligas, occurrit tibi Apostolus,
Rom. 1. condemnans eos qui creaturam colunt dicens: *Propter quod tradidit illos Deus in desiderium cordis eorum in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus Deus in secula*. Hæc est, inquam, illa sapientia Dei, quæ dicit: *Ego ex*
Eccl. 24. *ore altissimi prodiui*, vniuersitatis conditrix & effectrix, id
1. Cor. 8. est, filius Dei, per quem omnia, & in quo omnia, quia vt
Colos. 1. Apostolus dixit: *In ipso constituta sunt vniuersa in cælo & in*
Sap. 7. *terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue*
Ephes. 3. *virtutes, siue principatus siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso*
H *condita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso constant*. Hæc & Salomon: *Cum sit*, inquit, *vna, omnia potest, & permanens in se, omnia innouat & per nationes in animas sanctas se transfert*. Qood confirmans Apostolus ait, in interiore homine habitare Christum, vt per quem à principio omnia facta sunt, per ipsum & in fine cuncta saluentur.

A

De destructione rationum, quibus Ariani errorem suum defendere conantur, præcipue dicentes id ὁμοούσιον nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur.

Capvt. III.

SEd dicis mihi ὁμοούσιον id est, vnius substantiæ nomen (Phil. 2.) ob hoc potius quam creatorem adorant, seruantes eadem vtique quæ Apostolus dixit: *vt in nomine Iesu omnes genu flectant, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur.* Et Moyses: *Adorent*, inquit, *eum omnes angeli Dei.* (Deu. 32, Psal. 71.) Et Dauid: *Omnes reges adorabunt eum.* Quod quidem in scripturis non diceretur, sed quia ipse est verbum filius omnium opifex. Sed dicis ὁμοούσιον nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur. Quæro & ego, homo qui hoc prohibes, si ideo nominari non debet, quia scriptum non est, an quia ita credi non liceat? Quod si ita credendum est, cur non ita profitendum? (B. Rom. 10) *Corde enim*, inquit, *Apostolus, creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Aut si ideo nominandum non est, quia nec ita credendum: obtinuit Arianæ labis assertio, quæ ideo patrem & filium vnius substantiæ denegauit, quia filium Dei modo ex nihilo, modo ex patre, sed alia substantia, quando voluit & quomodo voluit, & vnde voluit factum inducit, dumodo aliunde eum, & non de eo quod pater est, extitisse confingat. Quem & si natum dicit, sed hoc dicto genus: quia rursum omne quod natum est, factum intelligit, eo quod & nos a Deo geniti appellemur, quos constat esse facturam. Vel si Arianus non es, & verum filium de vero patre natum non factum agnoscis, cur non eum cum patre vnam substantiam dicis? Frustra times homo profiteri quod credis, & frustra credis si ita non credis, & metu hæreticus deuotaris. Et quamquam immutaueris dictum, quo putaris prohibuisse Dei filium nuncupari facturam, sed cum subiungis, Sicuti aliquid horum quod factum est: ex aperto ostendis non ob hoc facturam dici voluisse, quasi non debeat factus intelligi, sed (C) non ita factum vis sicut aliquid horum quod factum est, sed tamen factum. Aliter enim dicis factum, vt pote perfectam creaturam, per quem facta sunt omnia, dummodo & ipsum factum intelligas, licet non ita vt cetera. Sed vt ad id reuertar, quod dicis in scripturis diuinis ὁμοούσιον id est, vnius substantiæ vocabulum non inueniri, finge hoc interim sic sit, eo quod vbicumque substantia legitur res Dei non Deus accipiatur, quamquam & aliud quod scriptum non est, pariter profitearis, id est, Deum ex Deo, lumen ex lumine; quid ad hæc dicis? Aut totum mecum tene, aut totum dimitte. Si enim vnius substantiæ vocabulum inde times dicere, quia scriptum non est: timere identidem debes Deum ex Deo, & lumen ex lumine profiteri. Sed ego probum Deum de Deo, & lumen de lumine, & vnius substantiæ vocabulum in diuinis scripturis contineri. Cum enim ipse Dei filius qui Deus est, in Euangelio suo dicat: (Ioan. 16) *Ego de patre exiui*: iure & merito Deum de Deo profitemur, quia de Deo patre filium Dei, Deum verum de Deo vero natum esse cognoscimus. Sed non eo genere vt nos dij sumus appellati, (Psa. 81.) vel vt moyses Pharaonis Deus est dictus. (Exo 7.) Sed quia verus est filius, de vero (D) patre natus est, vere & confidenter Deus de Deo dicendus (1 Ioã. 1.) & sic lumen ex lumine. (Ioan. 1.) Quod scriptum non est, mecum quidem dicis, sed mecum omnino nõ sentis, vt quia scriptum est de patre: *Deus lux est, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & Lux, lucet in tenebris*, id est, Christus in cælo, *& tenebræ eam non sunt assecutæ.* Hi scilicet homines quorum cor ignorantiæ tenebris obcæcatum est. Christum verum Deum, & verum Dei filium non agnouerunt, sed ipse Dñs: (Ioan. 8.) *Ego sum*, inquit, *lux mundi: qui me secutus fuerit, non ibit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Ergo quia lumen pater, & lux filius, recte lumen de lumine, Sed lumen ex lumine ita asseris, quasi à patre qui verum lumen est, aliud lumen sit factum quod de ipsa patris substantia non sit, sed sicuti aliud quodlibet lumen, quamquam à Deo sit factum, longe tamen aliud sit ab eo (E) qui fecerit, & ideo lumen ex lumine, non de lumine dicis. Cum ergo hæc prelocutus sum; licet mecum non intelligas, tamen quomodocumque ipsa pronuntias, cum scripta non sint: An non & vnius substantiæ vocabulum, quod in scripturis non putas contineri, mecum pariter profiteris, nisi quia illic habuisti quomodo malignos sensus tuos occulta fraude in vtroque contegeres, sed mecum hoc ipsum sono vocis exprimeres, sed tamen longe dicti intelligentiam separares, secuti & illi hæretici qui resurrectionem carnis negant, ad decipiendas animas simplicium dicunt his quia in carne non resurgant. Sed si discutias eos cur hoc dixerint, cum scias illos carnis resurrectionem omnino negare, dicent tibi: Vtique ille erit qui in carne baptizatus nõ fuerit, vt anima ipsius dum in corpore est, de morte delictorum suorum, vt de sepulchro criminum per baptisma in eadem resurgat. Solius enim animæ per lauacri vitalis gratiam resurrectionem in carne defendent, nam & ipsius carnis salutem excludunt. Et hi per verisimilem confessionem innocentium mentes occulta fraude seducunt. (F) Et vt solet lethale poculum mellis dulcedine temperatum suauitate fallēte (Rom. 16) perimere, sic & hoc malum per blandimentum aurium audientium sensus quadam labe contaminans, contagione vitij adhærentis inficit.

Quo argumento Ariani Deum non esse substantiam probare contendant, & de subtilis illius dissolutione.

Cvpvt IV.

DEnique & nunc possent ὁμοούσιον sicuti & cætera verborum nominare, si haberent quomodo illud ad altam intelligentiam sceno sensu peruerterent. Sed cum viderent se in hoc verbo concludi, nullam omnino mentionem huius fieri voluerunt, ne aut profitendo hoc crederent, aut credentes professi viderentur: subtili ingenio excusantes, quod aut scriptum non esset, aut Deum in substantia dici non oportere, ne corporeus videretur, Deus etenim, inquiunt, efficit vt sit substantia, non tamen vt ipse Deus in substantia deputetur, (G) quippe aiunt cum omnis substantia contraria recipiat, Deus vero qui nihil diuersum admittere potest, in substantia dici non debet. Ignoscerem tibi si hoc simpliciter diceres, si rationem rei velles scire, si rudis ad hanc quæstionem accederes, si non ipse esses qui semper vel de alia substantia, vel de nullis extantibus Dei filiũ asserebas. At cũ idẽ ipse sis, qui hinc sæpe conuictus, sæpe confessus sæpe negasti, sæpe aliter immutando damnatus es, qui etiam nunc in ambitione exagitans turbas omnia, quomodo putas me ignoscere tibi posse frequentios eadem retractanti? Sed ne videatur hæc peruersitas præiudicata magis quam examinata damnari, breuiter tibi de hac oppositione respondeam. Prohibes itaque ideo substantiam nominari: quasi omne quod substantia dicitur, res ipsa vnius generis habeatur. An ignoras aliter cęlestia, aliter terrena cõstare, sed & in ipsis cælestibus rebus atque mundanis magnam differentiam interesse? Aliter enim angeli, aliter singulæ virtutes constitutionum suarum substantias acceperunt, (Ibidem) sicuti Apostolus ait: *Alia claritas solis, alia claritas lunæ alia claritas stellarum.* (H) Sic & in hoc mundo, vt diuersa genera rerum, ita & diuersa corpora animantium, & omnibus sui cuiusque generis substantia sicut Apostulus dicit: *Non omnis caro eadem caro.* (1. Cor. 15) Si ergo ea quę à Deo facta sunt, diuersas qualitates substantiarum suarum habent, tu putas in Deo talem esse substantiam, qualem habet aliquid horum quod factum est vt possit contraria recipere? Absit. Quæ est enim substantia Dei? Ipsum quod Deus est simplex, singulari, purum nulla concretione permixtum, limpidum, bonum, perfectum, beatum, integrum, sanctum, totum. An tu putas inane aliquid esse & vacuum quod est Deus? Hoc enim dici blasphemia est, vt inane putetur per quem cuncta constiterunt, qui omnia verbo edidit, ratione composuit virtute perfecit, cuius nutu & imperio vniuersa reguntur, cuncta deseruiunt. Et bene

de

[A] & Dominus noster, tantus quantus est & pater, sed non aliunde quam de patre, quia *ego*, inquit, *de patre exiui, hoc est, lumen de lumine,*

De remotione occasionis erroris quam hæreticus ex hoc capere posset quod duo nomina vel duæ personæ, id est, patris & filij statuuntur, quasi duo dij dicantur.

Capvt VII.

SEd ne ex eo occasionem aliquam hæreticus capiat, cum duo nomina vel duas personas, id est, patris & filij statuo, quasi duos deos dicam, vt illi duos diuersitate confingunt: Nos autem patrem & filium ita nominamus, vt vnum Deum in his personis & nominibus
[1 Cor. 8] consignemus. Viderint philosophi, viderint hæretici discipuli eorum, qui potestatum diuersitate variantur.
[B] Nobis tamen vnus Deus est pater, vt Apostolus dixit, *ex quo omnia, & nos ex ipso: & vnus Dominus Iesus Christus Deus Dei filius, per quem omnia, & nos per ipsum.* Nam per duo, quid aliud intelligitur quam duorum per partes diuisa substantia, & cum omnibus ipsi dissociata natura agendi ac iubendi tam voluntas quam imperia diuisa? Porro pater ac filius etsi duæ personæ creduntur, ratione tamen & substantia vnus sunt. Nam inæqualium societas, melioris offensa est, & in iniuriam eius qui verus Deus est, non verus alius comparatur. Cum autem ego patrem & filium statuo, vnitatem generis assigno. Et si illam in personis diuido, discretiones tamen personarum rursus eadem nomi-
[Coloss. 2] na in vnitatem sui naturali legis fœdere consignant. Vnde & tantus est filius, quantus videbitur pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecta consummataque
[Baru. 3] virtute, sicut Apostolus dicit. *In quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat.* Nam & Hieremias receptissimus prophetarum, hanc vnitatem diuinitatis in patre & filio sciens, ait: *Hic est Deus noster, & non reputabitur alius absque illo: qui inuenit omnem viam prudentiæ, & dedit eam*
[C] *Iacob puero suo; & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, &*
[Esa. 45] *cum hominibus conuersatus est.* Et Esaias hoc ipsum prædicat, dicēs: *Hæc dicit Dominus Deus: Fatigata est Aegyptus, & negotiatio Aethiopum, & Sabaim viri excelsi ad te transient, tui erunt serui, & post te ambulabunt vincti compedibus, & te deprecabuntur, quoniam in te Deus est, & non est alius Deus præter te, tu es enim Deus.* Quod ne putes me eo supercilio dixisse, quo Sabellius fertur, qui ipsum patrem ipsum filium profitetur, non ita nos totum in vnam sententiam cogimus, vt aliorum hæreticorum fraude capiamur. Sed quia in ipso nomine personarum auctoritas indiscreta cognoscitur, & filius non genere, sed personaliter à patre nominatur, proinde totum patri adscribimus quod est filius, & totū filio quod pater est. Nihil non videbitur patris: quod iudicabitur filij, nec filii quod defenditur patri: quia vnitas maiestatis non sinit deos plurali vocabulo appellari, quippe cum constet patrem & filium vnius esse substantiæ: vnde
[D] vterque vnus Deus est dictus. Illud ante cuncta metuentes, quod vbi pater & filius vnum non sint, inuidia recurrat auctoris interpolata natiuitas. Hoc enim placuit hęreticis, vt Deus ille omnipotens, inuisibilis, immensus degeneraret in filio. Non modo potest esse de conditione mutata, quasi non potuerit pater de semetipso talem habere, qualis & ipse est. Proinde nos verum filium de vero patre qui semper fuit, & est vnius substantiæ cum patre defendimus. Et hoc est quod Græci ὁμοούσιον appellant, id est, cum vno aliud ipsum, vt personæ audientis nominatim fierent, non vt substantiam vocabula separarent.

De apertione totius mysterij hæresis Arianæ, cur noluerint filium de substantia patris credi, & de responsione ad motiua Arianorum: quodque multum intersit inter ea quæ facta sunt, & eum qui omnia fecit, & quemadmodum in multis ac varijs figuris Deus se patribus præostenderit, qui tamen secundum deitatem videri non potuit.

Capvt VIII.

[E] SEd vt omne mysterium hæresis Arianæ traducam, cur noliut filium de patris substantia credi, breuiter intimabo. Aiunt enim: Cum sit Deus pater omnipotens, inuisibilis, inconuertibilis, immutabilis, perfectus: semper idem, æternus: filius vero visibilis, quia sæpe patribus visus: & conuertibilis atque mutabilis, quia in variis figuris quibusque sese monstrauit. Qui si de patris, inquiunt, esset substantia, numquam fieri posset vt ante carnis assumptionem aut visibilis aut mutabilis cerneretur: quin potius in æqualitate qua pater est, per-
[F] mansisset, ex cuius substantia erat: quia quod de patre est, nec videri, nec mutari, nec conuerti posse credendum est. Accedit ad causam, cum illapsus est in Mariam, cum virginis vterum oppleuit, aliud vtique ex illa quam quod venerat, natum est. Vnde iam, inquiunt, corrupta substantia statim vertit ordinem, perdit continuo immutationem: ipsa formando de Deo in hominem, de spiritu in carnem. Et vtique translatio omnis interemptio est pristini. Ac per hoc aiunt: Si filius de patris substantia esset, iam & patrem minorem videri substantiæ suæ vel traditione vel fine, & proinde filium ex alia substantia credere maluerunt, quod conuerti, & mutari, & videri possit, quia hoc de patris substantia credi non liceat. Hæc est causa erroris, hæc origo hæresis Arianæ, dum non intelligunt virtutem Dei, neque tanti sacramenti dispositionem agnoscunt, cur Deum humanis conditionibus comparent. Quibus primo respondendum: In loco filium Dei non ita visum vt Deus erat, sed vt homo capere poterat de Deo.
Deinde variis figuris non mutabilem & conuertibilem [G] ipsum esse, sed hoc esse potentiæ Dei, vt cum se singulis prout vult reuelare dignatur, habitum mutet, non substantiam vertat, nec proprietatem qualitatis amittat, sed iuxta meritum videntis temperamentum maiestatis adhibeat, ipse tamen idem vt semper est in substantiæ suę proprietate permaneat. Sicut scriptum est: *Mutabis eos &* [Ps. 101] *mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Nam etsi multa sunt ex his quæ in hoc mundo videntur, quæ ex alio conuertantur in aliud, vt desinant esse quod erant, & hoc sint quod retro non fuerant: vt limus cum in hominem figuratur, limus esse iam desinit: aut pisces aut aues cum de aqua procedunt, ex eo iam non aqua, quia aliud: vt lutum figuli cum solidatur in testam: vt lapis, cum dissoluitur decoctus in calcem: vt arena cum mutatur in vitrum, & cetera, quæ longum est recensere. Sed multum interest stulte hæretice inter ea quæ facta sunt, & eum qui omnia quemadmodum voluit fecit: Quę facta sunt, adscriptæ conditioni deseruiunt: qui vero fecit, suæ voluntatis [H]
& proprij iuris est. Neque potest in aliud quam quod est [Ps. 113] aliquo cogente mutari, sed prout vult, & cui vult se demonstrat. Nam si angeli in figura hominum sæpe sunt visi, & tamen aliud non sunt quam quod se esse norunt, neque substantiam mutant cum formam humani corporis sumunt: quanto magis ipse Dominus noster qui omnia fecit, qui ipsis angelis vt hoc possent, sua institutione concessit? Huc accedit quod sic filium Dei, vt iam dictum est, visum à patribus approbamus, vt non totum in illo quod Deus est, videretur: sed dispositiones rerum futurarum, quæ suis quibusque temporibus complenda erant, in illo per imaginem cernerentur. Nam quis filium Dei videre potuit antequam conspicabilem materiam sicut ei placuit assumpsit, vel ipsum hominem induere dignatus est? Qui etsi Abrahæ visus est, sed in forma humani corporis visus est, quo scilicet postremis tem- [Gen. 18] poribus in homine venturus esse demonstraretur. Iacob

A etiam alibi in angelo, alibi æque videtur in homine. Qui ideo se in angelo demonstrauit, vt nuntium se magni [Gen. 28] consilij indicaret. In homine vero, cum quo & collucta- [Gen. 32] tus fuisse describitur, vt imaginem futuræ colluctationis [Esa. 9.] quam cum Israel habiturus erat, cum secundum homi- [Gen. 32] nem aduenisset, indicaret. Sed vt Dominum crederet, cum quo tanto certamine sub figura hominis luctabatur, Israel, id est homo videns Deum, nomen accepit. *Vidi*, [Ibidem] inquit, *Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* Et [Exod. 3] vt qui figuram hominis viderat, quam Deus Dei filius induerat, Moysi in rubo in flāma ignis apparuit, vt lumen credentibus, incredulis, iudicium demonstraret, quia Christus credētib. sal' est, nō credentib. pœna, vt Apostol. ait: *Alijs odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem. Populus* [2 Cor. 2] *Israel in columna nubis per diem, & per noctem in columna ignis* [Exo. 13.] quasi dux itineris præcedebat, vt baptismi gratiam per nubem & donum sancti Spiritus per ignem ostenderet: quia Apostolus Paulus in nube patres baptizatos scribit. [1 Cor. 10] *Et spiritum sicut ignem esse*, Apostolorum Acta declarant. [Act. 2.] B Vides ergo per omnia hæretice characteres diuinarum scripturarum in honorem Dei patribus præostensos, non tamen ipsum Deum, vt est, proprie reuelatum. Denique dum Moyses oraret vt faciem Dei pure videret, quid ad illum continuo Deus? *Non poteris*, inquit, *videre* [Exo. 33.] *faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam, & viuet.* Hoc ipso quod negatur aspectus, claritas assignatur, quæ scilicet tanta est, quanta credenda est quæ inuisibilis indicatur. Cum ergo Moyses & situm cæli, & ordines mundi, & elementorum vices, totius denique orbis ornamenta digesserit, indicarit, expresserit, cui ipse Dominus testimonium perhibuit, dicens: *Nemo erit ex prophetis* [Nū. 12] *vt seruus meus Moyses, cui facie ad faciem, ore ad os locutus sum*: Deum tamen pure videre non potuit. Merito quidem prophetia omnium dignus, sed non vsque adeo vt intueri Deum valeret, quia homo tantūmodo esset. Et vtique [Exo. 31.] hæc omnia filij verba defendimus, quem in monte Sina cum Moyse locutum esse scimus, qui agendis explicandisq; reb. à patre aduenerat, quia omnia à principio per ipsū & ordinari & explicari & manere conuenerat, vt habēdi C filij hæc præcipua ratio constaret. Et tamen sic visus accipitur, vt alicuius conspicabilis, vt dixi, maternæ dispositione assumpta videretur, salua scilicet inuisibilitate eius quam à conspectu omnium maiestas interfusa seposuit. Non enim sic humanis aspectibus reuelatus est, vt tota in illo deitas appareret, sed ad vicem speculi cum conceptos intra lucem suam vultus quasi ad plenam effigiem hominis includit, ita maiestas eius præeunte fulgore intra id visum esset, quod imaginem veritatis, non ipsum Deum proprie demonstraret. Sic & cum hominem induere dignatus est, non labem æternitati intulit, vt spiritum in carnem mutaret, sed vt suscepto homini immortalitatem atque æternitatem cęlestis vitæ præstaret. Nam [Phil. 2.] etsi Apostolus semetipsum exinanisse dicit, formam serui suscipiendo, non vtique sic exinanitum accipimus, vt aliud quam quod fuerat idem Christus fieret, sed vt seposito interim maiestatis suæ honore, humanum corpus indueret, quo suscepto, salus gētium fieret, Vt enim solem cum nube teginit, claritas eius comprimitur, non eripitur, & lumen illud quod toto orbe diffusum claro splendore cuncta perfundit, paruo admodum obstaculo D nubis includitur, non aufertur: sic & homo ille quem [Mat. 17] Dominus Iesus saluatorque noster, id est, Deus, Deique filius induit, Deum tamen in illo non intercepit, sed abscondit. Denique cum in se monte paululum extra ipsum hominem extulisset, fulgore luminis eius pene obcæcati Apostoli (in terram quippe homines ceciderunt) periclitati vitam, nisi eis Dominus compresso rursum maiestatis suæ honore vt misericors subuenisset, secundum illam sententiam: *Nemo vidit Deum & vixit.* Vt ergo clari- [Exo. 33.] tas solis cum vsque ad nostros emicat visus sibi salua est, quia quod non videtur, Infirmitatis est nostræ, quorum oculos nubium texit obscuritas: ita probat se non suo detrimento proprij latuisse fulgoris, sed carnis, vt dixi, beneficio, cuius causa filius Dei, filius hominis esse sustinuit. Nempe enim de spiritu Dei Virgo cōcepit, & quod

E concepit, hoc peperit, id est Deum homini suo (vt iā dixi) sociatum: sicut ipse dixit: *Quod nascitur de carne, caro est: &* [Luc. 1.] *quod nascitur de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est, & de* [Ioan. 3.] *Deo natus est*, Sicut & angelus ad Mariam virginem dicit: *Spiritus Dei veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit te Propterea quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei.* Vides ergo [Luc. 1.] ipsum spiritum, id est filium Dei venisse ad Virginem, & inde Dei & hominis filium processisse. Nec tamen ipso indumento carnis Dei filium esse mutatum, sed eundem ipsum esse in homine qui fuerat ante mundum cum patre, per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, sicut Euangelista ait: *Mundus per ipsum factus* [Ioan. 1.] *est, & mundus eum non cognouit.* Ceterum amentis est credere ab eo posse liberari, qui vt liberaret, amissus est: vt nasceretur, oppressus est: vt immortalitatem redigeret, transiuit ad mortem. Sed absit hæretice vt sensus tuæ iniquitatis à catholicis admittatur. Nos enim credimus immutabilem & inconuertibilem, verbum & spiritum, id est filium Dei: qui cum hominem induit, non statum F vertit, non ordinem perdidit, non substantiam immutauit, sed illuuias eiusdem corporis æterno claritatis suæ lumine illustrauit, vt ad nos per tramitem corporis eius lux sancti Spiritus, & æternæ vitæ gratia redundaret. Quem etsi passum credimus & sepultum, sed homo ille passus est quem filius Dei suscepit, quem induit, quem portauit. Sed quia totum ad auctorem referebatur quidquid homo ille patiebatur, ideo mors & passio Domini iudicatur. Nam constat immortale esse quod Dei est, hominis quod caducum, Tertia quoque die resurrexit, non Deus in hominem, sed homo potius in Deum, Ascendit in cœlos, obtulit patri suo hominem illum gratissimum munus, consedit ad dexteram patris, secundum quod scriptum est: *Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram* [Psa. 109] *meam.* Misit nobis Spiritum sanctum de propria sua & [Iohel. 2] ipsa vna substantia sua protectorem, sanctificatorem, & [Esa. 57] deductorem in vitam æternam, sicut scriptum est ex voce [Ioan. 16] Dei: *Effundam de spiritu meo super seruos meos & ancillas meas.* Et iterum: *Spiritus ex me prodibit.* Et ipse Dominus saluatorque noster: *De meo*, inquit, *accipiet*, ex eo vtique quod G est filius, quia & filius de eo quod pater est Exinde præfinito tempore venturus viuos mortuosque iudicaturus vt reddat credentibus præmia, non credentibus vero supplicia Cuius regnum æternum, immortale, nec initium habet nec terminum cui est honor & gloria in sæcula sæclorum.

S. AMBROSII DE FILII DIVINITATE CONTRA Arianos libri finis.

Capita libri de Incarnationis Dominicæ mysterio.

1. *Quomodo intelligi debeat quod dictum est ad Cain: Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti: quiesce.*
2. *De enumeratione hæreticorum, in quos superior sententia comprobatur esse lata.* H
3. *Christum cum patre esse æternum.*
4. *Aliam diuinitatis, aliam corporis Christi esse naturam.*
5. *Incarnationis sacramenta non obstare, quo minus Dei filius sit æternus.*
6. *Diuinitatem & carnem Domini non esse eiusdem naturæ.*
7. *Refellit eorum sententiam qui carnem Christum non suscepisse putant.*
8. *Dei esse substantiam atque naturam.*
9. *De confutatione & destructione obiectionis præmemoratorum hæreticorū, qua arguunt quod non*

possint

A *possint ingenitus & genitus unius esse natura atque substantia, & de exemplari approbatione, cum dicitur, genitum, non proprietatem natura, sed significationem generationis exprimi, quodque appellatione ingeniti & geniti species videatur esse diuersa, sed tamen indistincta diuinitas.*

10. *De disputatione contra quosdam superiorem sectam sequentes disputationis tamen genere discordare se putantes, qui filium similem dicunt, sed non unius substantia cum patre & quod cum sit unius naturæ filius cum patre, etiam unius sit potentia, & ita omnipotens sicut & pater, quemadmodum etiam Spiritum sanctum omnipotentem scriptura testatur.*

B
SANCTI AMBROSII EPISCOPI DE INCARNATIONIS DOMINICÆ MYSTERIO LIBER.

Quomodo intelligi debeat quod dictum est ad Cain: Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti: quiesce.

CAPVT I.

DEBITVM, fratres, cuto soluẽdum, sed hesternos meos noo inuenio creditores, nisi forte improuiso conuentu putauerint nos esse turbandos: sed numquam fides vera turbatur. Itaque dum illi forsitan C veniunt, ad istos qui proposiō sũt deflectamus agricolas quorũ alter, hoc est Cain, à fructibus ter- Gen. 4. ræ, alter autem, Abel videlicet, ex primitiuis, ouium suarum hostiam Domino obtulit. Nihil inuenio quod in specie munerum reprehendam, nisi quod & Cain munera sua displicuisse cognouit, & Dominus dixit. *Si recte offeras,* Ibidem *recte autem non diuidas, peccasti.* Vbi igitur est crimen? vbi culpa? Non in oblatione muneris, sed in oblationis affectu. Sunt quidem qui recte arbitrentur, quia alius quæ offerret elegerat, alius quæ viliora habuit offerebat. Sed non est ita, inops spiritalium sensus in nobis, vt putemus quia Dominus corporale sacrificium, non spiritale quærebat. Et ideo addidit: Quiesce, tolerabilius significans, abstinere à muneribus deferendis, quam infideli studio Ibidem munus offerre. *Qui enim nescit diuidere, nescit diiudicare. Spiritalis autem diiudicat omnia.* Et ideo Abraham sacrificium 1. Cor. 2. quod offerebat, diuisit. Sciuit etiam Abel diuidere, qui ex Gen. 15 primitiuis ouium obtulit sacrificium: docens non terræ Gen. 4. munera placitura Deo, quæ degenerauerant in peccatore Gen. 3. sed ea in quibus diuini gratia mysterij refulgeret. Pro- Ioan. 1. D phetauit itaque, nos per passionem Domini à culpa esse Gen. 4. redimendos, de quo scriptum est: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Vnde & de primitiuis, obtulit, vt primogenitum designaret. Ostendit ergo verum Dei sacrificium nos futuros. De quibus Propheta ait: *Afferte Domino filios arietum.* Meritoque Dei iudicio cõprobatur, quã Ps. 28. puto generalem in omnes extra Ecclesiam constitutos la- Gen. 4. tam esse sententiam Multorum enim hic figuram cerno populorum, quos diuina sententia comprehendit, quorum in illo Cain iam tunc munera refutauit.

De enumeratione hæreticorum, in quos superior sententia comprobatur esse lata.

CAPVT II.

GEneralis enim hæc in impios omnes sententia est. Itaque si Iudæus offerat, qui filium virginis Mariæ à patre Deo separat, dicitur ei: Si recte offeras, non autem E recte diuidas, peccasti: quiesce. Ibidem Si offerat Eunomianus, qui ex impietatis Arianæ fonte progrediens, redundanti perfidiæ suæ labitur cœno, generationem Christi quæ super omnia est, asserens ex philosophiæ traditionibus colligendam, cum vtique alia creaturarum sit ratio, alia secretorum potentia diuinorum: & ipsi dicitur: Si recte offeras, noo recte autem diuidas, peccasti: quiesce. Dicitur hoc Sabelliano, qui patrem filiumque confundit. Dicitur hoc Marcionitæ, qui alium putat Deum noui, alium veteris testamenti. Dicitur hoc Manichæo & Valentino, qui non putauerunt veritatem carnis humanæ à Christo esse susceptam. Paulus quoque Samosatenus & Basilides in eadem sententiæ sorte numerãtur. Similiter quoque eiusdem sententiæ auctoritate damnantur, qui diuinitatem sancti Spiritus negauerunt. Alij enim quidam vel Arianorum Iudæi, vel Ariani sunt Iudæorum: quia sicut illi filium à patre, ita & isti spiritum à Deo patre & filio Dei separant. Nouato quoque & Donato & omnibus qui scindere corpus Ecclesiæ gestierunt, viritim dicitur: Si recte offeras, recte autem non diuidas, F peccasti. Ecclesiæ enim sacrificium est quod offertur Deo ad quam Paulus dixit: *Obsecro autem vos fratres per misericordiam Dei, exhibere corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentem.* Rom. 12. Male ergo sacrificium diuiserunt, Ecclesiæ membra lacerando. Illos quoque percellit ista sententia, qui animam rationalem ab incarnationis Dominicæ segregant sacramento, naturã hominis ab homine separare cupientes. Et isti fortasse recte offerunt Trinitati, sed rationem nesciunt naturæ humanæ diuinęque distinguere Dei enim simplex natura est, homo ex anima rationali constat & corpore. Si alterum tollas, totam naturam hominis sustulisti. Aduersus omnes igitur hæreses ista sententia est, quæ fraterno nomine, non fraterne Ecclesiam persequuntur. Siquidem sub opinione nominis Christiani, & quadam nuncupatiua fidei germanitate, parricidalibus gladijs nos cupiunt vulnerare: quia conuersio nostra ad eos est, & dominantur nobis in sęculo peccatores. Peccator enim dominatur in sæculo, iustus in Dei regno. Ca- Gen. 3. G ueamus igitur ne quis nos à cubiculo regis æterni, & à secreto matris Ecclesiæ separare conetur, ad quod illa anima in Canticis canticorum verbum Dei se introduxisse si- Cant. 3. gnificat. Caueamus ne à sinu patris & quodam vtero paterno, arcanæque naturæ substantiam vnigeniti filij separemos, verbisque his quibus veritas susceptæ incarnationis adstruitur, diuinæ generationi præiudicia inferre meditemur, ne & nostrum alicui dicatur: Si recte offeras, re- Gen. 4. cte autem non diuidas, peccasti, quiesce: hoc est. Si nesciamus quæ propria sunt diuinitatis æternæ incarnationisq; distinguere, si creatorem cum suis operibus conferamus, si auctorem temporum dicamus cœpisse post tempora. *Neque enim potest fieri, vt per quem sunt omnia, sit vnus ex omnibus.* Rom. 11.

Christum cum patre esse æternum.

CAPVT III.

NOlo nobis credatur, scriptura recitetur. Nõ ergo dico à me, quia in principio erat verbum, sed audio: H non ego affingo, sed lego, quod omnes legimus, sed noo Ioan. 1 omnes intelligamus. Et cum legitur, audimus omnes, & non audiunt omnes. *Incrassatum est enim cor quarumdam, & aures eorum grauiter audierunt,* aures scilicet interioris affe- Act. 28 ctus. Non enim caro peccat, quæ suum seruat officium, & recipit auditum, sed animus puri auditus prauus interpres, qui recusat audire quæ dicuntur, intelligere quæ leguntur. Quid aures tamquam cera & plumbo clauditis? & tamen Dominica beneficia & officia naturæ non potestis excludere. Auditis inuiti, auditis fastidientes, auditis ne quod non audieritis, excusare possitis. Auditis ergo cum legitur: *In principio erat verbum.* Qui hoc dicit? Ioannes Ioan. 1. vtique ille piscator: sed non quasi piscator hoc dicit, sed quasi humani piscator affectus, qui iam non pisces caperet, sed homines viuificaret. Non suum est quod dicit, sed Luc. 5

A eius qui viuificandi ei tribuit potestatem. Piscator enim ipsis quos ante capiebat piscibus, taciturnior erat, & circa diuina mysteria magis mutus, qui vocis suæ nesciebat auctorem: sed viuificatus à Christo vocem audiuit in Ioanne, verbum agnouit in Christo: & ideo plenus Spiritu sancto, qui sciret principium non temporis esse, sed supra tempora, reliquit sæcula, & ascendens spiritu super omne principium, ait: *In principio erat verbum.* (*Ioan. 1.*) hoc est, remaneat cælum. Nondum enim erat, quando in principio erat verbum. Nam etsi cælum habet principium, Deus non habet. *Denique in principio fecit Deus cælum & terram.* (*Gen. 1.*) Aliud est, fecit: aliud est, erat. Quod fit, incipit: quod erat, principium non accepit, sed præuenit. Remaneant etiam tẽpora, quia post cælum tempora. Remaneãt etiam angeli & archangeli & si principium eorum non inuenio, erat tamen quando nõ erant. Non erant enim qui aliquando cœperunt. Si ergo principium eorum inuenire non possum, quos certum est habere principium: quomodo possum verbi inuenire principium, à quo omne principium non solum creaturarum, sed etiam cogitationum nostrarum omnium præuenitur? B Aperte itaque sempiternam diuinitatem eius expresserat. Sed tamen ne quis à patre divideret verbi æternitatem: vt eandem crederemus verbi esse quæ patris est, bonus ille piscator adiunxit: *Et verbum erat apud Deum.* (*Ioan. 1.*) Hoc quod dixerat, sic æstimandum est: Erat verbum, quomodo erat pater: quoniam cum patre erat, & in patre erat, & apud patrem erat semper. Nempe quomodo de patre legimus, erat: ita & de verbo legimus, erat. Quid discernis intellectum, qui non discernis auditum? Verbi esse, apud patrem est: patris esse, cum verbo est. Legimus enim, quia verbũ erat apud Deum. Itaque si secundum tuam opinionem aliquando non erat, ergo secundum tuam opinionem & is in principio non erat, apud quem erat verbum. Per verbum enim audio, per verbum intelligo, quia Deus erat. Nam si sempiternum verbum esse credidero, quod credo, non possum de patris æternitate dubitare, cuius æternus est filius. Si temporalem generationem eius existimo, incipit communitatem habere nobiscum, vt videatur C pater esse cœpisse. Sed de si patre nõ ambigis, quia incipere esse Dei non est: de patre non ambigis, quia Dei est sempiternam habere perfectionem: ne forte vsu sermonis labereris humani, dum verbũ dicis & filium, ideo addidit: *Et Deus erat verbum.* (*Ibidem*) Habet vtique quod pater, quia Deus erat. Quomodo huius negas æternitatẽ, cui vnum cum patre Dei nomẽ est? Non te sonus capiat, similitudoq; sermonis. Aliud verbum est quod tempora habet, quod syllabis colligitur, litterisque componitur: non tale verbum filius, quia non talis est pater verbi. Cauendum ergo, ne & illi quæstionem vocis corporalis videamur ingerere. Incorporeus est Deus. Vocem vtique incorporeus corporalem non habet. Si vox corporalis non est in patre, nec filius verbum est corporale. Si corpus in patre non est, nec tempus in patre est. Si tempus in patre non est, vtique nec in verbo est. Quod si nullum principij tempus in verbo, nec numerus vtique nec gradus verbi est. Quia si numerus in verbo, ergo multa verba. Si multa verba, multi & filij. Sed vnum verbum est, quod & gradum excludit & numerum. Vnum secundum naturam. Ne quærite huiusmodi naturam. Nescio multo melius D hoc quam scio. Hoc solum bene scio, quod nescio quæ scire non possum. Quod vidimus, inquit, & quod audiuimus, Ioannes dicit, (*1. Ioã. 1.* *Ioan. 13*) hoc solum bene scire se dixit, quod audiuit & quod vidit, qui in Christi pectore recumbebat. Ergo illi satis est audisse, mihi non est satis? Sed quod ille audiuit, hoc mihi dixit: & quod audiuit à Christo, hoccine ego possũ negare verum esse de Christo? Ergo quod audiuit, audio: & quod vidit, video. Ille enim vidit, quod vidit: non vtique diuinitatem, quæ secundum naturam suam videri non potest. Sed quia secundum naturam suã eum videre non poterat, suscepit quod erat præter naturam diuinitatis, vt secundum naturam corporis videretur. Denique & Spiritus sanctus in specie visus est sicut columba, quia videri diuinitas in suæ claritatis veritate non poterat

E

Aliam diuinitatis, aliam corporis Christi esse naturam

Capvt IIII.

Noli igitur & tu secundum naturam interpretari, quod præter diuinitatis naturam est. (*Luc. 3. Iuo p. 2 c. 7 § de neq spiritum. Theod. in Polymorph. dialog. 2. De cõs. d. 2. c. § credis. Iuo vbi supr. Gen. 4.*) Nam etsi credas à Christo veram carnem esse susceptam, & offeras transfigurandum corpus altaribus, non distinguas tamen naturam diuinitatis & corporis, & tibi dicitur: Si recte offeras, non recte autem diuidas, peccasti: quiesce, Diuide quod meum, diuide quod suum verbi est. Ego quod erat illius non habebam: & ille quod meum est non habebat. Suscepit quod meum est, vt impartiret quod suum est. Suscepit, non vt confunderet, sed vt repleret, Si credas susceptionem, affingas confusionem: Manichæus esse desisti, nec tamen Ecclesiæ filius esse cœpisti. Si credas susceptionem corporis, adiungas diuinitatis compassionem: portionem vtique perfidiæ, non perfidiam declinasti. Credis enim quod tibi F prodesse præsumis: non credis quod Deo dignum est. Rursus si credas quia idem Deus & noui & veteris testamenti est, tempora autem verbo eius & momenta præmittas, tolerabilior Valentinus est, qui non sæcula ante Deum, sed deos putat esse quod sæcula sunt. Minoris enim sacrilegij est, copulari diuinitati sæcula quam præferri. Si credas iterum quia Christus principium non sumpsit ex Virgine, sed tamen aliquod ante Christum æstimes esse principium: in tempore distantia, de impietate consensio est. Virginis enim supparem negasti esse: non temporis. Ego autem & supparem Virginis secundum susceptionem corporis non negabo, & creatorem temporis confitebor. Quid enim proficis si dicas, quia Christus hæc an illa sit creatura? Creatura mutatur, diuinitas adoratur, Noluit se sic Christus agnosci, nec his tantum quæ supra hominẽ sunt merito æstimari. Denique cum interrogasset. *Quẽ me dicũt esse homines? cum alij dicerẽt Eliam, alij Hieremiam, aut vnum ex prophetis:* (*Mat. 16*) nullius sententiam G prædicauit. Cum Petrus dixisset, Tu es filius Dei viui: hunc solum non immerito laudauit. Ergo Ioannes dicit, Petrus dicit, Christus probauit, & tu non probas Ariane? Nec Ioanni & Petro putas esse credendum, quos vel solos pro testimonio gloriæ suæ Dominus noster Iesus Christus ad omnium fidem credidit abundare? Denique quasi ad testimonium veteris & noui testamenti, Moyses cum Elia adsciscitur: cum Ioanne Petrus frequenter adhibetur. Petrus dicit, *Tu es*: non dicit, tu esse cœpisti. (*Mat. 19*) Petrus dicit, *Tu es filius Dei*: non dicit, tu es creatura. (*Ioan. 21*) Dixit hoc Ioannes. (*Mat. 16*) Si adhuc non credidisti, quia non intellexisti mysterium supra sapientiam recumbentis, (*Ioan. 13*) repetiuit Petrus, commendauit vtrumque Christus: alterum iudicio, alterum mysterio. Id enim addidit vt legeres quod in Christi pectore recumbebat, & intelligeres quod eius caput, in quo principale omnium sensuum est, arcano quodam sapientiæ replebatur. Si non putas intelligendum esse mysterium, saltem noli impugnare iudicium. Laudatur Petrus, quia Dei filium credidit, quem videbat: quia se ab imperitæ plebis rudibus adhuc opinionibus separabat. Denique cum interrogasset Dominus, H quid homines de filio hominis æstimarent, cum diceretur vulgi sententia, Petrus tacebat. (*Mat. 16*) Taces ergo Simon, & respondentibus alijs adhuc taces, cum ipse sis primus, qui etiam non interrogatus interrogas? nec times, ne reprehendaris à Domino, quia non respondes interroganti? Ideo, inquit, non respondeo, quia non interrogor meam, sed alienam sententiã. Legi enim: *Vt non loquatur os meum opera hominum.* (*Psal. 16.*) Opus autem perfidorum, perfidias prædicare. Ergo taceo adhuc, quia nondum id quod sentio interrogor: non proferam labiis, quod animus nõ probauit. Erit tempus quando respondeam, interrogabor & ipse quid sentiam, tunc demum respondebo quod meum est. Meum est enim fidem loqui, pietatem asserere gratiam prædicare. Non igitur quasi pigrior sensu, voce tardior tacet, nec quasi fastidiosus differt vocis

obse-

A obsequium: sed quasi cautus periculum vulgaris opinionis euitat, qui periculum non euitabat salutis. Denique in superioribus habes, quia exiluit è naui vt occurreret Domino: non gloriæ cupidus, sed obedientiæ præmaturus. Hic ergo qui ante reticebat, vt doceret nos quod impiorum nec verbum debeamus iterare: hic inquam vbi audiuit, *Vos autem quid me dicitis?* statim loci non immemor sui primatum egit. Primatum confessionis vtique, non honoris: primatum fidei, non ordinis. hoc est dicere: Nunc nemo me vincat, nunc meæ partes sunt, debeo compensare quod tacui, debet prodesse quod silui. Lingua mea non habet spinas, sine impedimento fides debet exire. Dum alij cœnum, alienæ licet, prolatæ tamen impietatis euacuant, *qui aut Eliam aut Hieremiam aut vnum ex prophetis Christum esse dixerunt* (habuit enim ista vox cœnum, habuit ista vox spinas) dum alij inquam in hoc lauant cœnum, dum in aliis enodantur spinæ, vox nostra filium Dei Christum resultet, mihi purus est sermo, cui nullas spinas expressa reliquit impietas. Hic est ergo Petrus qui respondit præ ceteris Apostolis, immo B pro ceteris, & ideo fundamentum dicitur: quia nouit non solum proprium, sed etiam commune seruare. Huic adstipulatus est Christus, reuelauit pater. Nam qui veram generationem loquitur patris, à patre assumpsit, non sumpsit ex carne.

Mat. 14. Mat. 16. Ibidem. Ibidem.

Incarnationis sacramenta non obstare, quo minus Dei filius sit æternus.

Capvt V.

Fides ergo est Ecclesiæ fundamentum. Non enim de carne Petri, sed de fide dictum est, quia portæ mortis ei non præualebunt: sed confessio vincit infernum. Et hæc confessio non vnam hæresim excludit. Nam cum Ecclesia multis tanquam bona nauis fluctibus sæpe tundatur, aduersus omnes hæreses debet valere Ecclesiæ fundamentum. Dies me citius defecerit, quam nomina hæreticorum diuersarumque sectarum. Aduersum omnes tamen generalis ista est fides, quia Christus est Dei C filius, & sempiternus ex patre, & natus ex Virgine. Quem quasi gigantem sanctus Dauid propheta describit, eo quod biformis geminæque naturæ vnus sit consors diuinitatis & corporis, *qui tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit tanquam gigas ad currendam viam.* Sponsus animæ secundum verbum: gigas terræ, quia vsus nostri officia percurrens, cum Deus semper esset æternus, incarnationis sacramenta suscepit, non diuisus, sed vnus: quia vtrumque vnus, & vnus in vtroque, hoc est, vel diuinitate vel corpore. Non enim alter ex patre, alter ex Virgine: sed idem aliter ex patre, aliter ex Virgine. Generatio generationi non præiudicat, nec caro diuinitati: quia nec pignus patri, nec voluntas passioni, nec passio voluntati. Idem enim patiebatur, & non patiebatur: moriebatur, & non moriebatur: sepeliebatur, & non sepeliebatur: resurgebat, & non resurgebat, quia corpus proprium suscitabat: quia quod cecidit, hoc resurgit: quod non cecidit, non resurgit. Resurgebat igitur secundum carnem, quæ mortua resurrexit: non resurgebat secundum verbum, quod non resolutum fuerat in D terram, sed apud Deum semper manebat. Ergo & moriebatur secundum nostræ susceptionem naturæ, & non moriebatur secundum æternæ substantiam vitæ: & patiebatur secundum corporis susceptionem, vt suscepti corporis veritas crederetur, & non patiebatur secundũ verbi impassibilem diuinitatem, quo totius exors doloris est. Denique idem dicebat: *Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?* quia secundum carnem relictus est, qui secundum diuinitatem nec deseri potuit nec relinqui. Idem etiam dicit: *Longe à salute mea verba delictorum meorum*: hoc est, non capiatur qui audit. Quare me dereliquisti, sed intelligat quod secundum carnem ista dicantur, quæ longe à plenitudine diuinitatis aliena sunt Aliena sunt enim à Deo verba delictorum, quia aliena sunt & delicta verborum. Sed quoniam delicta aliena suscepi, etiam delictorum alienorum verba suscepi vt derelictum me à patre Deo esse dicam: qui apud Deum semper sum. Erat igitur immutabilis in morte, impassibilis in passione. Etenim quasi Deum non cepit mortis ærumna, & eundem quasi hominem inferna viderunt. Denique emisit spiritum, & tamen quasi arbiter exuendi suscipiendique corporis, emisit spiritum, non amisit. Pēdebat in cruce, & omnia commouebat. Tremabat in ligno, quem totus tremebat hic mundus. Erat auter supplicia, excipiebat vulnera, & regnum cæleste donabat. Peccatum omnium factus peccata generis abluebat humani. Postremo mortuus est: & secundo & tertio exultans atque ouans dico, mortuus est: vt illius mors vita fieret mortuorum. Sed nec sepultura quidem eius miraculo caret. Nã cum esset vnctus à Ioseph, & in eius monumento sepultus, nouo opere quodam ipse defunctus defunctorum sepulchra reserabat, & corpus quidem eius iacebat in tumulo: ipse autem inter mortuos liber, remissionem in inferno positis, soluta mortis lege donabat. Erat ergo caro eius in monumento, sed virtus eius operabatur è cœlo. Ostendebatur omnibus per corporis veritatem, quia F non caro erat verbum, sed caro erat verbi Caro quidem gustauit mortem, sed impassibilis Dei virtus? & si exuit corpus, nullum tamen de corpore Deo damnum Cur diuinitati attribuis ærumnas corporis & infirmum doloris humani diuinæ cõnectis naturæ? *Nunc anima*, inquit, *mea turbata est*: Anima turbata est, non sapientia. Immutabilis enim manebat sapientia, etsi circumdaretur amictu carnis. Nam in illa serui bona erat veri luminis plenitudo: & cum se exinaniuit, lumen erat. Denique dicebat: *Ambulate dum lumen habetis.* Et quando in morte fuit, in vmbra nõ erat Denique etiam in inferno positis, vitæ lumen fundebat æternæ. Radiabat etiam illic lux vera sapientiæ, illuminabat infernum, sed inferno nõ claudebatur. Quis enim locus est sapientiæ? Denique dicit iustus: Sapientia autem vnde inuenta est: Quis autem locus est disciplinæ? *Nescit homo viam eius, nec inuenta est inter homines.* Ergo nec in tempore, nec in loco sapientia est. Vnde tempus significat? Sed quomodo in tempore, quæ in principio erat? quomodo in loco, quæ apud Deum erat? Vnigenitus filius si quæritur, in sinu patris euangelico spiritu reperitur, Numquid sinum patris locum putatis: Et quæritis quomodo nata sit, cum dicat propheticus vir: *Nescit homo viam eius*? Et secundum homines ortum eius æstimatis, cum Iob dicat, *quod inter homines non sit inuenta*? Et mortem tribuitis sapientiæ, de qua abyssus dicit: Non est in me, & mare dicit: Non est mecum? Non dicit cœlum, Non est in me: sed abyssus dicit, Non est in me. Non enim abysso, sed patri dixit: *In manus tuas commendo spiritum meum.* Ipsa anima etsi fuit in abysso, iam non est. quia scriptum est: *Quoniam non relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Mare ergo dicit, Non est mecum, hoc est, vita nostra dicit fluctibus sæculi inquieta. Non est enim inter homines caro eius, quia secundum carnem iam non nouimus Christum. Terra dicit, non est mecum, quia resurrexit. Denique angelus ait: Quid quæritis viuentem cum mortuis? Et bene mare dixit: Non est mecum, quia super mare erat. Denique in mari & corporeis vestigiis ambulabat, quando & subiectum mari super mare Petrum ambulare præ- H cepit: qui licet titubauerit, titubauit tamen non per imbecillitatem iubentis, sed per infirmitatem obedientis. Ergo splendori gloriæ non permisceas nostræ atramentũ naturæ, non luci nebulam humanæ carnis offundas. Rursus passionem prædicans, si nequaquam id quod est passibile recognoscas, pietatẽ Domini refellisti, salutem tuam negasti. Vnde amentes eos æstimare debemus, qui audientes dicentem Dei filium: Quid me cędis? secundũ naturam diuinitatis subiectum iniuriæ putauerunt, Dixit enim: Quid me cædis? sed cædem diuina natura non sensit. Dixit: *Dorsum meum dedi in flagella, & maxillas meas in palmas: vultum autem meum non auerti à confusione sputorum,* Dorsum & maxillas dixit & vultum, hoc est, humani corporis portiones. Quod enim caro verbi patiebatur vel manens in carne Dei verbum patiebatur carne, sicut scri-

E. Mat. 27. Li. 3. fet. d. 21. §. sicut Augu. Luc. 23. 2. Cor. 5. Luc. 23. Gen. 37. Ioan. 12. Phil. 2. Ioan. 12. Li. 3 fet. d. 22. §. hoc quaritur. a. Iob 28. G. Ioan. 1. Ibidem. Iob 28. Ibidem. Ibidem. Luc. 23. Psa. 15. Iob 28. 2. Cor. 5. Luc. 24. Mat. 14. Ioan. 18. Esai 50. Li. 3 fet. d. 21 §. recedo. 1. Pet. 4.

L. 3 fet. d. 21 §. recedit. Psa. 18. Ps. 21. Ibidem.

A

ptum est: *Christo in carne passo: in se vtique pro corporis assumptione referebat, vt quæ nostra sunt, ipse susciperet, & sua circumscriberet humana.* Rectè igitur secundum naturam suam & caro passa est, nec ea corporis passione verbi natura mutata est. In veritate enim nostra est resurrectio, & ideo in veritate Christi passio prædicatur.

Diuinitatem & carnem Domini non esse eiusdem naturæ.

CAPVT. VI.

Tertul. de præscrip. hæres. in Corin. Mat. 14. Ioan. 7. Rom. 5. Ioan. 16.

NEque enim quod quidã dicunt, in phantasmate passus est, quia nec in phantasmate super mare ambulauit, quod discipuli in Euangelio opinati esse produntur: sed excusantur, quia nondum erat spiritus datus, nondum enim Iesus fuerat clarificatus. Nobis iam crucifixus est Christus & resurrexit: nobis iã spiritus datus est, qui assertor est veritatis. Et discipuli quidem aliquando errauerunt, ne nos postea errare possemus. Ergo illorum error

B

nobis proficit. Quasi homines errarunt, quasi discipuli crediderunt. Et hos igitur qui in phantasmate venisse Iesum prædicant, & illos condemnare debemus qui aduersa erroris linea, non vnum eundemque filium dicunt, sed alium esse qui ex Deo patre natus sit, alium qui sit generatus ex Virgine, cum Euangelista dicat: *Quia verbum caro factum est, vt vnum Dominum Iesum, non duos crederes.* *Ioan. 1.* Nonnulli etiam aliud Dei verbum, aliud Dei filium crediderunt, cum ipsum qui in principio erat verbum apud Deum patrem, in sua propria venisse Euangelista testetur. Sunt autem qui tanquam ad vnum prophetarum, ita ad Christum factum esse verbum arbitrati sunt, non ipsum esse Dei verbum. Sed de nullo prophetarum dictum est, quia verbum caro factum est, nullus prophetarum abstulit peccata mundi. De nullo alio dictum est: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui.* *Ibidem Mat. 3.* De nullo prophetarum legimus quod sit Dominus maiestatis, quod de Christo Apostolus dixit: *Quia Iudæi Dominum maiestatis crucifixerunt.* *1 Cor. 2.* Sed dũ bos redarguimus, emergunt alij qui carnem Dñi dicant & diuinitatem vnius esse naturæ. Quæ tantum sacrilegium

Leo 1. epist. ad Leo. Aug. c. 3. Theod. in Poly-

C

morph. dialo. 2. Suidas hist. ver. Apollinaris. Theod. in Polymorph. dialog 3

inferna vomuerunt? Iam tolerabiliores sunt Ariani, quorũ pistos perfidiæ robur adolescit, vt maiore contentione asserant patrem & filium & spiritum sanctum vnius nõ esse substantiæ, quia isti diuinitatem Domini & carnem substantiæ vnius dicere tentauerunt. Deinde cum isti dicant, quia verbum in carnem, capillos, sanguinem & ossa cõuersum est, & à natura propris mutatũ est, datur illis locus vt infirmitatem carnis ad infirmitatem diuinitatis, quadam facta diuinæ naturæ mutatione detorqueant. Sunt etiam qui in tantum impietatis prodierint, vt putent quia diuinitas Domini circumcisa est, & imperfecta de pfecta facta est. & in ligno nõ caro, sed illa operatrix omniũ substantia diuina, in carnis specie coagulata pendebat. Quis autem non horrescat? Quis audiat quia non ex Maria virgine, sed ex diuina substantia passibilem sibi carnem fecerit Dei verbum? Quod asserendo, eo prolabuntur, vt non ex tempore corpus Domini esse susceptum, sed coæternum Dei verbo semper fuisse contendant. Horum omnium auctores sunt, qui diuinitatem & carnem Domini vnius naturæ fuisse dixerunt. Legi enim, quod non

D

crederem nisi ipse legissem: legi, inquam, in cuiusdam libris sic positum, & organum & eum à quo mouebatur organum, vnius in Christo fuisse naturæ. Quod ideo posui, vt ex scriptis nomen deprehendatur auctoris, & aduertant, quamuis exquisitissimis argumentis, & phaleratis sermonibus non posse vim veritatis obduci. Et hic mihi frequenter Nicæni concilij tractatum se tenere commemorat. Sed in illo tractatu patres nostri, non carnem, sed Dei verbum vnius substantiæ cum patre esse dixerunt: & verbum quidem ex paterna processisse substantia, carnem autem ex Virgine esse confessi sunt. Quomodo igitur Nicæni concilij nomen obtenditur, & noua inducuntur, quæ numquam nostri sensere maiores: cum vtique scripturæ dicant, quia Christus secundum carnem passus est, non secundum diuinitatem: scripturæ dicant,

Leo epist. 95 c. 3. & Theod. dialog 2

E

1. Pet. 2. Esa. 7.

quia *Virgo in vtero accipiet & pariet filium?* Accepit enim virtutem & peperit filium, quem & ipsa suscepit. Denique hoc etiam Gabriel proprio sermone declarat, dicens: *Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Dei filius.* *Luc. 1.* Et te, inquit, vt secundum hominem quod ex ipsa nasceretur aduerteres. Ex se enim generauit Maria, vt quod generaretur ex ipsa, in eo salua generationis Dominicæ prærogatiua, corporis esset vera natura. Sed & Paulus dicit se prædestinatum esse in Euangelium Dei, *quod ante*, inquit, *promiserat per prophetas de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.* *Rom. 1.* Et ad Galatas: *Postquam autem venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere.* *Gal. 4.* Et ad Timotheum dixit: *Memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid.* *2. Tim. 2.* Ergo ex nobis accepit, quod proprium offerret pro nobis, vt nos redimeret ex nostro: & quod nostrum non erat, ex suo nobis diuina sua largitate conferret. Secundũ naturam igitur se obtulit nostram, vt vltra nostram operaretur naturam. De nostro sacrificium, de suo præmium est. Multaque in eodem & secundum naturam inuenies, & vltra naturam. Secundum conditionem etenim corporis in vtero fuit, natus est, lactatus est, in præsepi est collocatus. Sed supra conditionem virgo concepit, virgo generauit, vt crederes quia Deus erat qui nouabat naturam, &

F

homo erat qui secundum naturam nascebatur ex homine. Neque enim, vt quidam interpretati sunt, natura ipsa mutata verbi est, quæ immutabilis semper est, sicut ipse dixit: *Videte me, quia ego sum, & non sum mutatus.* *Luc. 2.* Sed etiam Paulus dixit, *quia Iesus Christus heri & hodie, ipse est & in sæcula*: *Mala. 3. Heb. 13.* hoc est, quia non secundum naturam mutatus est carnis, sed immutabilis etiam in ipsa mutabili conditionis humanæ qualitate permansit. Didicistis igitur, quia sacrificium de nostro obtulit. Nam quæ erat causa incarnationis, nisi vt caro quæ peccauerat, per se redimeretur? Quod peccauerat igitur, hoc redemptum est. Non est ergo immolata diuinitas verbi, quia non peccauerat diuinitas verbi: & ideo non est verbi natura in carnis conuersa naturam, quia immunis peccati diuinitas, pro peccato quod non fecerat, se non debebat offerre. Hoc enim in se obtulit Christus quod induit: & induit, quod ante non habuit. Non igitur diuinitatis suæ diuinitatem induit, in quo erat plenitudo diuinitatis

Colos. 1. Colos. 2.

G

Theod. in Polymorph. dialog. 2

æternæ: sed carnem assumpsit, vt spolium carnis exueret, atque in semetipso & manubias diaboli crucifigeret, & trophæa virtutis erigeret. Ergo si caro & in Christo omni subiacuit iniuriæ, quomodo vnius illam cum diuinitate dicitis esse substantiæ? Si enim vnius est substantiæ verbum & caro, quæ de terra habet naturam, cur vnius substantiæ asseratur verbum atque anima, quam perfectam naturæ suscepit humanæ? Vnius autem substantiæ est verbum cum Deo secundum paternam professionem, & ipsius Domini assertionem, qui ait: *Ego & pater vnum sumus.* *Mat. 17. Ioan. 10.* Vnius ergo substantiæ pater cum terreno corpore prædicatur, & adhuc indignamini Arianis, quia hi dicunt filium Dei creaturam esse, cum ipsi dicatis patrẽ vnius cum creaturis esse substantiæ? Quid autem aliud agitis ista dicendo, nisi vt aut limum Adæ, terramque nostram diuinæ substantiæ comparetis, aut certe diuinitatẽ in terrenæ corruptelæ iniuriam transferatis? *Gen. 2.* Dicentio enim quod verbum caro & ossa factum est, in terram vtiq; dicitis esse conuersum, quoniam caro & ossa de terris

H

sunt. Scriptum est, inquiunt, quia *verbum caro factum est.* *Ioan. 1.* Scriptum est, non nego: sed considera quid sequatur. Sequitur enim: *Et habitauit in nobis*, *Ibidem* hoc est, illud verbũ quod carnem suscepit, hoc habitauit in nobis, hoc est, in carne habitauit humana, & ideo Emmanuel dictus est, hoc est, nobiscum Deus. Hoc ergo verbum caro factum est, pro eo quod est, homo factus est. Sicut etiam Iohel dixit: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem.* *Mat. 1. Ioan. 1. Iohel 2.* Non enim super irrationabilem carnem, sed in homines futura promittitur gratiæ spiritalis effusio. Quod si secundum litteram vos teneris, vt putetis ex eo quod scriptum est, quod verbum caro factum est, verbum Dei in carnem esse conuersum: numquid negatis scriptum esse de Domino, *Ioan. 1.* quia peccatum non fecit, sed peccatum factus est: Ergo in peccatum conuersus est Dominus? Non ita: sed quia

pec-

[A] peccata nostra suscepit, peccatum dictus est, Nam & maledictum dictus est Dominus: non quia *in maledictum conuersus est Dominus*, [1. Cor. 5 Gal. 3.] sed quia nostrum suscepit ipse maledictum. Maledictus enim, inquit, qui pendet in ligno. Miraris ergo, quia scriptum est: *Verbum caro factum est, cum caro assumpta sit a Deo verbo*, [Deu. 21 Ioan. 1. 2. Cor. 5 Rom. 8. Theod. in Poly morph. dialo 2 Luc. 1.] quando de peccato quod non habuit, scriptum est: Quia peccatum factus est? hoc est, non naturam operationemque peccati, vt pote in similitudinem carnis peccati factus, sed vt peccatum nostrum in sua carne crucifigeret, susceptionem pro nobis, infirmitatem obnoxij iam corporis peccati carnalis assumpsit Desinant ergo dicere naturam verbi, in corporis naturã esse mutatã, ne pari interpretatione videatur natura verbi in contagium mutata peccati. Aliud est enim quod assumpsit, & aliud quod assumptum est. Virtus venit in Virginem, sicut & angelus ad eam dixit: *Quia virtus altissimi obumbrabit te.* Sed natum est corpus ex Virgine, & ideo cælestis quidem descensio, sed humana conceptio est. Non ergo eadem carnis potuit esse diuinitatisque natura.

[B] *Refellit eorum sententiam qui carnem Christum non suscepisse putant.*

CAPVT VII.

POssem latius persequi, sed vereor ne hæc ipsa aliquibus aut superflua aut prolixa videantur. Fortassis enim dicat aliquis: Nonne de patris & filij diuinitate quinque illis quos scripsisti libris, conclusurum te esse promiseras? Sed quid faciam cum quotidie nouas seminent quæstiones? Non præterit sponsio, sed adstringit obiectio. [Li. quinque de Fide ad Gratianum.] Nam quemadmodũ potest finis esse responsi, si modus nullus obiecti sit? Et tamen de patris & filij diuinitate consummaturum responsionem in superioribus me spopõderam: hoc autem libro de incarnationis Dominicæ sacramento, plenior sicut debuit facta digestio est Nã cum illud quod ait Dominus: *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* & infra: *Pater meus si possibile est, transfer à me calicem hunc: sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis:* [C] [Mat 26 Ibidem] non ad Spiritus sancti compassionem, sed ad rationalis assumptionem animæ & naturæ humanæ refertur affectum, consequens est, vt per assertionem Dominici sacramenti & plenitudinem naturæ humanæ fuisse adstruamus in Christo, & ab infirmitatis præiudicio Spiritum sanctum separemus. [Suidas Apollinaris] Non est enim obnoxius infirmitati, qui non est obnoxius passioni. Quæro igitur qua ratione animam putent quidam à Domino Iesu non esse susceptam: an quia metus est ne sensu Christus laberetur humano? [Rom. 7.] Dicunt quippe quia concupiscentia carnis legi mentis repugnet. Sed qui hoc ait, tantum abest vt Christum putauerit lege carnis in peccati vincula fuisse deducendum, vt ipse in æstu positus fragilitatis humanæ, per Christum sibi subueniri posse crediderit, dicens: [Ibidem] *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Qui ergo alios à carnis lubrico vindicabat, numquid formidare poterat, ne etiam ipse dominatu quodã carnis istius vinceretur? Sed carnis istius, sicut volunt, formidabat illecebras. Ergo & carnis susceptionem declinare debuerat, ne ad lubricum traheretur erroris. [D] Sed quomodo lubricum poterat timere peccati, qui peccatum remissurus aduenerat? Et ideo cum susceperit carnem hominis, consequens est vt perfectionem incarnationis plenitudinemque susceperit, nihil enim in Christo imperfectum. Suscepit itaque carnem, vt resuscitaret. Assumpsit animam, sed animam perfectam, rationalem, humanam assumpsit atque suscepit. Nam quis potest negare quod susceperit animam, cum ipse dicat: [Ibidem] *Animam meam pono pro ouibus meis?* Et iterum: *Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam illam:* Non per parabolam hoc dicitur, nec perfunctoria significatione, in qua aliud dicitur, & aliud intelligitur. Sicut illud: [Esai. 1.] *Neomenias & sabbata vestra odit anima mea.* Licet etiam illud ad Christi animam possit referri, quæ ideo posita est vt aboleret Iudaicæ superstitionis errorem, & vnius sacrificij institueret veritatem Sed de hoc dubitent prophetico, euangelicum hoc refutare non possunt de animæ proprietate dictum, cum de morte Domini & resurrectione sit dictum. [E] Denique addidit: [Ioan. 10] *Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Eandem igitur ponit q̃ suscepit Suscepit dico. Non enim verbũ ipsũ Dei viuum in sua carne ad nostræ animæ vicem factum est, sed sicut carnem nostram, ita & animam nostram perfectam naturæ humanæ assumptione suscepit. Assumpsit, inquam, animam, vt incarnationis suæ benediceret sacramento: suscepit affectum meum, vt emendaret. Quid autem opus fuit carnem suscipere sine anima, cum vtique insensibilis caro & irrationabilis anima nec peccato sit obnoxia, nec digna præmio? Illud ergo pro nobis suscepit, quod in nobis amplius periclitabatur. Quid autem mihi prodest, si totum me non redemit? Sed totum qui me redemit, qui ait: *Mihi indignamini, qui totum hominem sanum feci sabbato?* [Ioan. 7. Ephes. 4] Totum redemit, quia in virum perfectum fidelis non ex parte, sed totus resurgit, Desinant ergo isti misericordes timere, ne Christus carnem suam [F] vel animam perfectam sensumque hominis non potuerit gubernare, [Luc 19. Ps. 98.] qui etiam illum asinæ pullum quem ante nemo sederat, gubernauit. Qui plantauit aurem, non audiet? Qui alios regebat, se regere ipse non poterat? Qui peccata donabat, peccatum ipse faciebat? Desinant nimium solliciti isti tamquam pædagogi Christi vereri, ne etiam in ipso concupiscentia carnis legem mentis oppresserit, [Rom. 7.] quæ non oppressit in Paulo, sed tantumodo repugnauit Athleta Christi victorias mentis numerat suæ: hi trepidant ne caro titubauerit in Domino, quæ vicit in seruulo: Non vult pro se timere nos Christus, non vult pro se flere nos Dominus. Denique dicit: [Luc. 23 Psal 26 Ps. 117. Psa 55 Le 3 sic. d 13-6 alibi tamen & seqq. Colos. 2.] *Filiæ Hierusalem nolite me flere, vos ipsas flete.* Et illis dicit: *Nolite mihi timere, vobis timete.* An non audistis dicentem Dauid: *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo?* Et alibi: *Non timebo quid faciat mihi homo.* Et alibi. *Non timebo quid faciat mihi caro.* Dicit ergo lapsum naturæ humanæ timere potui, quem homo ipse non timuit? Deus igitur ante carnem, Deus in carne, perfectionem naturæ assumpsi humanæ, suscepi sensum hominis, sed non sum sensu carnis inflatus. [G] [Ioan. 12 Mat 4. Ioan 11 Luc. 2] Sensu hominis animam meam dixi esse turbatam, sensu hominis esuriui: sensu hominis rogaui, qui rogantes exaudire consueui. Sensu hominis profeci, sicut scriptum est: *Et Iesus proficiebat ætate & sapientia & gratia apud Deum & homines.* Quomodo proficiebat sapientia Dei? Doceat te ordo verborum. Profectus est ætatis, & profectus sapientiæ, sed humanæ est. Ideo ætatem ante præmisit, vt secundum hominem crederes dictum. Ætas enim non diuinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientia hominis. Sapientia autem sensu proficit, quia à sensu sapientia. Iesus autem proficiebat ætate & sapientia. Quis sensus proficiebat? Si humanus ergo & ipse susceptus est: si diuinus, ergo mutabilis per profectũ. Quod enim proficit, vtique mutatur in melius. Sed quod diuinum est, non mutatur. Quod ergo mutatur, non vtique diuinum. [Ibidem] Sensus igitur proficiebat humanus, sensum ergo suscepit humanum. Et vt sciamus quia secundum hominem loquebatur, præmisit dicens: *Puer autem crescebat & confortabatur, & implebatur sapientia, & gratia Dei erat cum illo.* [H] Et Puer, nostræ nomen ætatis est: nec confortari virtus poterat Dei, nec crescere Deus nec altitudo sapientiæ Dei, plenitudo diuinitatis impleri. Quæ igitur implebatur, erat non Dei, sed nostra sapientia. [Ephes. 4] Nam quomodo implebatur. qui vt omnia impleret, descendit? Per quem autem sensum Esaias dixit, patrem puer nesciebat aut matrem? Scriptum est enim: Priusquam sciat puer patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci & spolia Samariæ [Esa. 1.] Sapientiam enim Dei futura & occulta non fallunt. Expers autem agnitionis infantia, per humanam vtique imprudentiam quod adhuc non didicit, ignorat. Sed verendum est, inquam, ne si duos principales sensus aut geminam sapientiam Christo tribuimus, Christum diuidamus. Numquid cum & diuinita-

A tem eius adoramus &carnem, Christum diuidimus? Nũquid cum in eo imaginem Dei crucemque veneramur, diuidimos eum? Apostolus certe, qui de eo dixit. Quoniã etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit tamen ex virtute Dei: [2. Cor. 13] ipse dixit, *quia non diuisus est Christus*. [1. Cor. 1] Numquid etiam cum dicimus, quia animam rationalem & intellectus nostri suscepit capacem, diuidimus eum? Non enim ipse Deus verbum, pro anima rationali & intellectus capaci in carne sua fuit, sed animam rationalem & intellectus capacem, & ipsam humanam, & eiusdem substantiæ cuius nostræ sunt animæ, & carnem nostræ similem, eiusdemque [2. Cor. 5] cuius caro est nostra substantiæ suscipiens Deus verbum, perfectus etiam homo fuit, sine vlla tamen labe peccati: quia peccatum ipse non fecit, sed pro nobis peccatum factus est, vt nos essemus iustitia Dei in ipso. Caro ergo ipsius & anima, eiusdem cuius anima nostra caroque substantiæ est. Nec timeo ne tetrada videar inducere. Nos enim vere solam qui hoc asserimus, colimus Trinitatem. Non enim Christum diuido, cum carnis eius diuinitatisque distinguo substantiam, sed vnum Christum cum patre & spiritu Dei prædico, B & illos magis qui carnem Christi vnius cum diuinitate eius dicunt esse substantiæ, tetrada induce re demonstrabo. Non enim quod eiusdem substantiæ est, vnus, sed vnum est. Nam vtique filium eiusdem cum patre substantiæ confitentes in tractatu consilij Nicæni, nõ vnam personam, sed vnam diuinitatem in patre & filio crediderunt. Ergo cum dicunt eiusdem carnem, cuius & filius Dei erat, fuisse substantiæ, ipsi quod nobis obijciunt ineptus vanæ assertionis incurrunt, vt diuidant Christum. Itaq; quartum increatum quod adoremus inducunt, cum sola increata sit diuinitas Trinitatis

Dei esse substantiam atque naturam.

Caput VIII.

Concluseram librum, sed religionis fuit, ne prætermecti videremur, quod soluere nequiremus. [Li. 1 fer. d. 25 §. illud] Nam cũ dudum audierint quidam dicentib. nobis: Filium Dei qui generatus sit, patri qui generauit, inæqualem esse non posse, quamuis ille generatus sit, iste generauerit, quia ge- C [etiam.] neratio non potestatis est, sed naturæ: aduersus illam quidem quæstionem vocem sibi arbitrantur occlusam, sed tergiuersatione damnabili in eodem loco vestigium vertunt, vt putent mutationem fieri quæstionis, mutatione sermonis, dicentes: *Quomodo possunt ingenitus & genitus esse vnius naturæ atque substantiæ?* Ergo vt respondeam, clementissime Imperator, per te mihi propositæ quæstioni, primum omnium ingenitum in scripturis diuinis nusquam inuenio: non legi, non audiui. Cuius igitur mutabilitatis sunt homines istiusmodi, vt nos dicant ea vsurpare quæ non sunt scripta, cum ea quæ sunt scripta dicamus, & ipsi obijciant quod scriptum non sit? *Nonne ipsi sibi aduersantur, & auctoritatem calumnia sua derogant?* Dicunt etenim non esse scriptum, Dei esse substantiam atque naturam, [Heb. 1] cum vtique filium Dei patris esse splendorem gloriæ & [Li. 3. de fid. c. 4.] characterem substantiæ eius, scriptura testetur, & multos alios de diuina dixisse substantia, in alio libro plenissime ostenderimus. Naturam quoque diuinam quis abnuat, cum Petrus Apostolus in epistola sua scripserit, id D [1. Pet. 1] operatam Domini misericordiam per passionem cru- [Gal. 4.] cis, *vt nos*, inquit, *faceret diuinæ consortes naturæ?* Sed etiam alibi Paulus scripsit: *Sed tunc quidem ignorantes Deum, his qui natura non sunt dij, seruistis.* Ita enim & in Græcis codicibus inuenimus, quorum potior auctoritas est. Quid igitur agunt qui negant naturam esse diuinam, nisi vt iam non solum filio calumnientur, sed etiam patri? Si enim negatur natura Deus esse, ergo per gratiam est, vt homines: aut certe falso creditur vt dæmones, quorum simulacra Dei appellatione donantur. Sed Apostolicam auctoritatem sequamur, vt dicamus in simulacris naturam non esse diuinam. Si ergo in simulacris non est, non est in dæmonijs: superest, vt in Deo diuina sit natura atque substantia. Do- [1. Cor. 10] cuimus igitur Apostolica auctoritate recte de Deo patre dici, quod natura sit Deus, accipiant nũc quod eadem Dei

E patris sit natura quæ filij est, eadem sit & spiritus sancti, ne forte dicant. Naturam quidem legimus esse diuinam, naturæ autem diuinæ non legimus vnitatem. Sed cum ipse filius dixerit: *Ego & pater vnum sumus*: [Ioan. 10] Vnitatem diuinitatis probauit. Cum dixerit: *Omnia quæ pater habet, mea sunt.* [Ioan. 16] & infra: *Pater, omnia mea tua sunt, & tua mea*: [Ioan. 17] Asseruit vnitatem. Cum dixerit: *pater qui in me manet, ipse facit opera, & Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio*: [Ioan. 14] [Ibidem] vnitatẽ euidentissime declarauit. [2. Pet. 1.] Deinde Petrus vnam naturam ostendit esse diuinam: *Vt nos*, inquit, *faceret diuinæ consortes naturæ.* Potuit enim sic dicere, sic aliter æstimasset, potuit inquam, sic dicere: Vt nos faceret diuinarum consortes naturarum, maxime cum per filium in naturæ diuinæ cõsortium transeamus. Numquid potest donare quod non habet? Ergo nõ est dubium, quia de eo quod habet donat, & ideo habet naturam diuinam, qui consortia diuinę donat naturæ. Apostolus quoque Paulus dicendo: Qui na- [Gal. 4.] tura non sunt dij, ostendit vnam veri Dei esse naturã. Nãque & ipse potuit dicere: Qui naturis non sunt dij, si sci- F ret pluralitatem diuinæ esse naturæ, vt alia esset in patre, alia in filio, alia in spiritu sancto. Dicendo ergo: Natura nõ sunt dij, vnitatem naturæ expressit diuinæ. Quid est autẽ natura Deum esse, nisi verum Deum esse? Sicut ad Thessa- [1. Thes. 1] lonicenses dicit: *Quomodo conuersi estis ad Deum à simulacris seruire Deo viuo & vero?* Illi enim dij esse simulantur, natura autem Deus viuus & verus est. Nam & in ipso vsu nostro est adoptiuus filius, & verus filius. Adoptiuum filium nõ dicimus filium esse natura, sed eum dicimus natura esse, qui verus est filius. Ergo & naturam & substantiam esse diuinam probauimus lectione: Vnitatem quoque non pluralitatem diuinę esse naturę, Apostolica auctoritas demonstrauit.

De confutatione & destructione obiectionis præmemoratorum hæreticorum, qua arguunt quod non possint ingenitus & genitus vnius esse naturæ atq; substantiæ: & de exemplari approbatione, cum dicitur genitum, non proprietatẽ naturæ, sed significationem generationis exprimi, quodq; appellatione ingeniti & geniti species videatur esse diuersa, sed tamen in distincta diuinitas.

Caput IX.

G Nunc illi asserant, vbi ingenitum patrem legerint. Sed si dialectico more concedi sibi id postulant, vt quod lectum non sit, pro lecto vsurpent: produnt se contentionis studia adferre, non cognitionem quærere veritatis. Namque in ipsa dialectica si non concedatur quod concedi sibi postulant, qui aditum contentionis inuenire desiderant, principium inuenire nequeunt disputandi. Et hoc ibi, vbi contentio est magis de disputationis argutijs, quam de examine veritatis. Hæc est enim dialecticorum gloria, si videantur expugnare verbis & refellere veritatem. Contra, definitio fidei est, vt veritas non verba pendantur. Denique verba philosophorum excludit simplex veritas piscatorum. Quæ igitur ista assertio est, vbi si non donauero eis verbum ingeniti, assertionis principium inuenire non possunt? Vbi ergo H legerint demonstrent. Exciderat animo. Nunc redeo in memoriam. Lectum est, inquiunt. Nam Arius dixit ingenitum patrem, & genitum & creatum filium. En quo auctore contra Apostolica scripta contendant. contendant tamen si modo se Arij discipulos esse fateantur. Nam quomodo negant magistrum, cuius inuentum sequantur? Sed si illi hoc dicunt quod Arius, iustius ego debeo dicere quod Apostolus dixit. [Ephes. 2] *Patrem enim dixit, non ingenitum nominauit: filium dixit: & genitum filium nominauit.* Quod legi, non nego, immo libenter vsurpo: quod non legi, vsurpare non debeo. Sed tamen quod in dialectica nõ faceremus vsurpemus, ne forte dicant, quia genitum nõ legimus patrem sicut filium, ideo ingenitum æstimare debemus. Intelligitur hoc, ergo non legitur. Sed si intelligitur, nec Spiritum sanctum genitum legi. Ergo & spiritus quia genitus non est, ingenitus vtiq; secundum vestram sen-

A ſententiam nominandus eſt. Si igitur ingenitum dicitis & genitum non poſſe vnius eſſe ſubſtantiæ, ſupereſt vt de patre & ſpiritu ſancto, quia nec patrem genitum legimus, nec ſpiritum ſanctum, vnitatem diuinæ naturæ & ſubſtantiæ non negetis. Si enim in eo eſt vis omnis veſtræ diſputationis, quod ingenitus & genitus non poſſunt eſſe vnius naturæ: ergo qui non eſt genitus, cum eo qui non ſit genitus, vnius naturæ atque ſubſtantiæ eſt. Et ſi ideo putatis patrem maiorem eſſe, quia genitus non eſt, numquid & ſpiritus ſanctus maior eſt filio? Multa poſſunt & innumera exempla ſuppetere, vt de eo quod genitum non ſit, dicatur ingenitum. Nam & mundum plerique ingenitum eſſe dixerunt, & materiam rerum omnium, quam Græci hylen dicunt, quaſi ſyluam & materiam, ingenitam eſſe memorarunt. Vident igitur in hoc verbo prærogatiuam quandam poteſtatis eſſe non poſſe, niſi forte hoc verbo ſibi honorare Deum videntur, quo philoſophi mundum putauerunt eſſe donandum. Numquid ergo ſic ingenitus pater, ſicut mundus? Abſit. Aut hic

Ariſt. l. 1. de cælo & mund. Idem l. 1. Phyſ.

B ſolus Deum decet ſermo, cum Deus vltra ſermonum omnium ſit ambitum? Nihil igitur pretioſum Deo in eo ſermone, qui communis poſſit eſſe cum cæteris. Sed tamen quemadmodum vultis, inæſtimabilis ſit huius prærogatiua ſermonis, quæ non auctoritate aliqua deſignatur, ſed veſtro æſtimatur arbitrio. Quo igitur hoc proficit, vt ex verbo velitis facere inter patrem & filium diſtantiam naturæ, diſtantiam poteſtatis? Ingenitus, inquit, & genitus non poſſunt vnius eſſe naturæ atque ſubſtantiæ, vt quemadmodum interdum dicunt, inoperatus & factus, non ſunt vnius naturæ. Neque enim diſcretionem faciunt ingeniti & inoperati, neque diſtantiam volunt eſſe inter genitum vel creatum, modo vt creaturam filium dicant. Dicunt ergo quia pater omnem cauſam, hoc eſt αἰτίαν, ſicut Græci dicunt, ſupergreſſus, cum ex alio creatus non ſit, non ſit filius, cum vtique ſubſtantia ſit: non aliunde principium habens & cauſam ex qua ſit: & ideo, inquiunt, alia talis ſubſtantia eſſe non poteſt, quia omnia ex patre Deo habent ſubſiſtendi cauſam. Vnde non eſſe veriſimile dicunt, vt filius quia ex patre eſt, &

C ex ſe cauſam non habet vt ſit, ſed ex patre, ſimilis ſit patri, cum pater ex alio cauſam non habeat, filius autem (vt ipſi allegant) eſſe non potuerit, niſi hoc ipſum ex patre vt eſſet, acceperit. Ideoque ingenitum & genitum dicunt eſſe diſſimilem, quaſi vero (quod alibi ſæpe iam dixi) generatio poteſtatis ſit, non naturæ. Cum enim dico genitum, non proprietatem naturæ, ſed ſignificationem generationis expreſſi: & hoc exemplis euidentioribus approbabo. Nam ſi generaliter dicam filium, nec addam cuius, poteſt intelligi, & filius hominis, & filius iniquitatis, & filius peſtilentiæ, & filius diaboli, ſicut de Iudæis ſcriptura teſtatur: & quod in vſu eſt, & fœtus pecudis, & pulli columbarum. Et ideo in appellatione filiorum non eſt expreſſio ſignificata naturæ. At vero ſi naturam deſignare deſidero, aut hominem nuncupabo, aut equum nominabo, aut auem dicam, vt natura poſſit intelligi. Ita ergo ſi naturam cupio deſignare diuinam, Deum verum debeo nominare. Cum autem filium dico, generatum ſignifico. Cum patrem quoque dico, generaſſe declaro. Non ergo hinc naturæ diſcretionem facias, cum ſit hoc

Ioan. 8.

D ſignificatorium generantis & geniti. Significatoria autem huiuſmodi exprimunt ſubſtantiæ qualitatem. Multi enim, vt dixi filij, ſed diuerſitas filiorum. Alius per naturam, alius per gratiam. Multæ creaturæ inuiſibiles & viſibiles. Inuiſibiles, vt principatus & poteſtates, throni & dominationes: Viſibiles, vt ſol, luna, ſtellæ, homo, terra. Ergo diuerſæ ſpecies & diuerſæ creaturarum ſubſtantiæ ſunt. Itaque ſi velis proprietatem creaturæ alicuius exprimere, aut ſolem aut lunam nominabis aut ſtellas. Et ſic intelligitur quid ſit quod ſignificandum putaueris. Ceterum ſi factum dicas aut creatum, quod interdum filium dicunt, quia multa facta & creata ſunt, non proprietatem ſubſtantiæ videris ſignificaſſe, ſed ſpeciem qualitatis. Aliud enim ſubſtantia, aliud qualitas eſt. Denique diximus & alibi, οὐσίαν ita interpretatos Latinos, vt ſubſtantiam dicerent. οὐσία autem Dei cum

Li. 1. de fid. c. 9.

E dicitur, quid aliud ſignificatur, niſi Deum ſemper eſſe? Quod litteræ ipſæ exprimunt, quoniam vis diuina οὖσα ἀεὶ, hoc eſt, cum ſit ſemper, οὐσία dicitur, vnius litteræ mutato ordine propter ſonum & compendium decoremq; ſermonis. Ergo, οὐσία, quod ſemper ſit Deus ſignificat: Ingeniti autem, vt tu vis, vel geniti appellatio quid ſit, declarat: hoc eſt, quod non ex alio ſit pater, nec ex ſe filius. Species hic videtur eſſe diuerſa. Species vtique diſtincta, ſed indiſtincta diuinitas. Quæris quomodo hoc probari poſſit? Etiam in creaturis oſtendam diuerſam ſpeciem, diuerſa initia in pleriſque, & vnam eſſe ſubſtantiam, & de ſcripturis exempla proferam. Itaque ſi in his quæ mortalia ſunt, hoc poteſt conuenire: quemadmodum patris & filij & ſpiritus diuinitati legem cuiuſdam neceſſitatis imponunt? Omnia nempe volatilia quæ eiuſdem generis videntur, eiuſdem vtique & naturę ſunt, vt aquilarum vnum genus & vna natura eſt, vulturum ſimiliter, & cæterorum ſecundum genus ſuum volatilium. Quemadmodum autem cœperint eſſe volatilia, tres ſpecies reperimus, & ortus eorum cauſas legimus eſſe diuerſas. Scriptum eſt enim

F dixiſſe Deum: *Producant aquæ repentia animarum viuentium, & volatilia volantium.* Et paulo poſt cum paradiſum feciſſet Deus, & poſuiſſet in eo hominem, ſcriptum eſt: *Quia figurauit Deus de terra beſtias agri, & volatilia cæli.* Significantur ergo volatilia hoc loco figurata de terra. Supra quoque legiſti, quia dixit Deus auibus: *Creſcite & multiplicamini:* vtiq; *ex coitu maris & feminæ generationis incrementa præcipiens.* Itaq; aduertimus etiam quæ vnius generis ſunt, diuerſo modo eſſe cœpiſſe: alia de terra, alia de maris & feminæ generatione, & vnius tamen hæc eſſe naturæ, diſſimilitudinemque ſubſtantiæ non habere. Quid vero tam vnius naturæ quam caro noſtra cum Dominici corporis veritate? Diuerſis tamen vtraque ducta cauſis, diuerſis orta principiis eſt. Caro enim Domini ſpiritu in Virginem ſuperueniente generata, non expectauit virilis femineique coitus ſolemne commercium. Caro vero noſtra, niſi virilis iuxta femineuſque ſexus, genitalia ſulcis naturalibus obducat ſemina, intra viſcera neſcit materna formari: & tamen cũ generationis fuerit cauſa diuerſa, carnis tamen in Chriſto cum hominibus omnibus vna natura eſt. Partus enim

Gen. 1. *Gen. 2.* *Gen. 1.* *Luc. 1.*

G Virginis non naturam mutauit, ſed generandi vſum nouauit. Denique caro de carne nata eſt. Habuit ergo de ſuo Virgo quod traderet. Non enim alienum dedit mater, ſed proprium è viſceribus ſuis contulit, inuſitato modo, ſed viſitato munere. Habuit igitur carnem Virgo, quam naturæ ſolemnis iure tranſcripſit in fœtum. Eadem igitur ſecundum carnem generantis Mariæ, genitique natura, nec diſſimilis fratribus, quia dicit ſcriptura, vt per omnia ſimilis fratribus fieret. Similis vtique Dei filius noſtri, non ſecundum diuinitatis plenitudinem, ſed ſecundum animæ rationalis, & vt expreſſius dicamus, humanæ, noſtriq; corporis veritatem. Quid autem de ipſo loquamur Adam, qui cum ſit formatus è limo terræ, generauit vtiq; filios ſuæ conſortes naturæ, participes generis, ſucceſſionis hæredes? Diuerſa quidem in filiis & parente principia, ſed humanæ conditionis vna natura. Nec tamen diſſimilitudo ortus, ſimilitudini ſubſtantiæ præiudicauit. Similis ergo filius patri etiam in his quæ propter humanæ conditionis fragilitatem ſimilitudinis plenitudinem habere non poſſunt. Quomodo ergo Dei patris diſſimilis filius verus?

Heb. 2. *Gen. 2.*

H *De diſputatione contra quoſdam ſuperiorem ſectam ſequentes, diſputationis tamen genere diſcordare ſe putantes, qui filium ſimilem dicunt, ſed non vnius ſubſtantiæ cum patre: & quod cum ſit vnius naturæ filius cum patre, etiam vnius ſit potentiæ, & ita omnipotens ſicut & pater, quemadmodum etiam Spiritum ſanctum omnipotentem ſcriptura teſtatur.*

Capvt. X.

Sed plerique eandem ſectam ſequentes, diſputationis genere diſcordare ſe putant ab his qui diſſimilem patri per omnia filium dicunt. Ideo horum quoque qui

A similem dicunt filium, sed non vnius substantiæ cum patre, ineptias discutiamus. Sed quæ non vnius naturæ sunt diuersæ sunt vtique atque distantis: & quæ distantis naturæ, consequens est, vt similia esse nō possint: nisi forte secundū speciē similia dicas, dissimilia secundū veritatē. Nā & lactis, & niuis, & cygni albentis, concolor species est, sed discrepantiam seruat distantis naturæ: nec differentia naturarum, specierum similitudine coloratur. Quomodo ergo isti similem dicunt patrem & filium, qui vnitatem substantiæ negant? An secundum formam & figuram & colorem similem putant? Sed hæc corporis sunt, hæc compositionem quandam indicant. Quomodo autem in inuisibili similitudinem secundum colorem
Heb. 1. aptamus aut formam? Aut quomodo creatura potest esse similis increato? Quomodo splendor gloriæ & character substantiæ eius, si diuersa gloria (vt illi dicunt) diuersa substantia est? Secundum gloriam, inquiunt, & operationem similis est, & propterea imago Dei dicitur filius. Ergo si per aliqua non per omnia similis, pro parte similis, pro parte dissimilis. Huic autem propositioni con-
B sequens est, vt si ex parte similis non in toto est, pro parte sit Dei imago composita? ac per hoc sequitur, vt & ipse compositus videatur, cuius sit imago composita. Composita autem si ex parte similitudinem seruet, imago eius ex parte similis esse non possit. Sed qui similem secundum vnitatem naturæ negant, similem ceteris arbitrantur. Solent enim dicere: Cur putatis, quia multum dedit scriptura filio, quia imaginē dixit, cum ipse Deus dixerit ho-
Leui. 19 minibus? *Estote sancti, quoniam ego sanctus sum?* Et filius di-
Mat. 5. xerit? *Estote perfecti, sicut & pater vester qui in cælo est, perfectus est?*
Coloß. 2. Nec intelligunt eo ipso adstrui, quia non secundum pa-
Heb. 1. trem, sed secundum plenitudinem diuinitatis & perfectionem similis sit filius patri. Denique si multi similes, cur solus filius imago inuisibilis Dei dicitur, & character substantiæ eius, nisi quia in eo naturæ eiusdem vnitas, & eius maiestatis expressio est? Alia enim secundum imitationem similitudo, alia secundum naturam: quod propositorum exemplorum etiam verba indicāt. Dicit enim
Leui. 19 scriptura: *Estote sancti, vt fiant per imitationem.* Hominibus
C ergo dicitur, *Estote quia non sunt.* De se autem dicit Deus:
Ibidem *quia sanctus sum, non vtique proficiente processu,* sed manente
Mat. 5 natura. Deinde ait sapientia: *Estote perfecti, vt incipiant ha-*
Ibidem *bere quod non habent.* De parte autem dicit: *Sicut pater vester qui in cælis est, perfectus est. Est ergo perfectus pater, qui sēper est.* Ideo vel οὐσία Græce, quod sit Semper, vel Latine, quod in suo maneat, ne ope subsistat aliena, appellatur substantia. Sanctus ergo pater, & perfectus pater, sanctus etiam & perfectus filius, quasi imago Dei. Imago autem Dei, quia omnia quæ sunt Dei, videntur in filio, id est, sempiterna diuinitas, omnipotentia atque maiestas. Talis ergo qualis est Deus, sua videtur in imagine. Vnde oportet vt imaginem eius talem credas, qualis est Deus? Nam si imagini detrahas, & vtique et cuius imago est, videbitur esse detractum. Si minorem imaginem credas, minor Deus ap-
Ioan. 14 parebit imagine. Qualem enim æstimaueris imaginem, talis tibi videtur is cuius inuisibilis est imago. Dixit enim imago: *Qui me vidit, vidit & patrem.* Et qualem æstimaueris eum cuius imaginē esse filium credis, talis tibi necessario filius æstimādus est. Vnde quia increatus pater, increatus
D & filius: quia non minor pater, non minor filius omnipotens pater, omnipotēs filius. Dictum est igitur, etiam si vsurpent quod non legunt, vt ingenitum dicant, eo verbo tamen nihil impediri, quo minus vnius naturæ atque substantiæ Christum cum patre esse credamus. Quod si vnius naturæ, vtrique vnius potentiæ. Qui quidem locus haud difficilior est ad refellenda studia perfidorum, Quomodo enim negant omnipotentem Christum, quod scriptum est, qui volunt vsurpare quod non docent scri-
Li. 2. de ptum? Omnipotentem etenim Christum supra docui-
fide. c. 3 mus, & in Ioannis Euangelistæ Apocalypsi, & in Zachariæ prophetia, & in Euangelio significatum. Quæ si quis recensenda putat, superiora reuoluat & repetat. Tamen quod ibi propter congestionem testimoniorum pene
Amos. præterij, dicant de quo putent dictum quod Amos prophetauit. Sic enim scriptū est: *Dominus qui attingit terrā, &*
E *mouet eam, & lugebunt omnes commorantes in ea, & ascendet sicut flumen consummatio eius, & descendet sicut flumen Ægypti. Qui ædificat super cælum ascensionem suam, & repromissionem suam super terram confirmat: qui aduocat aquam maris, & effundit eam super faciem terræ, Dominus omnipotens nomen est ei.* None hæc omnia in filium intelligunt conuenire? Qui terram descendens tetigit, in passione commouit, de terris ascendit in cælum, & super terram descendit è cælo, sicut ipse promiserat. Sed quid de filio laboro, cum etiam spiritum omnipotentem scriptura testetur? Scriptum est *Ioan. 16*
enim: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis* *Ioan. 12*
virtus eorum, Et de sapientia scriptum est, *quia habeat in se* *Sap. 7.*
omnipotentem spiritum, Dicit enim Salomon, *Quia omnium artifex docuit me sapientia.* Est enim in ea spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, bene mobilis, disertus, immaculatus, manifestus, inuiolabilis, bonum amans, acutus, prouidens, possibilis, munificus, benignus, stabilis, integer, sine sollicitudine, qui omnia potest, omnia spectat, & per omnia penetrans spirituum intelligibilium. F

S. AMBROSII DE INCARNATIONIS DOMINICÆ mysterio libri finis.

Capita libelli de mysterio Paschæ.

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE MYSTERIO PASCHÆ LIBELLUS.

Vnde sacrum nomen Paschæ descenderit, & qua ratione Christus se in passionem Paschæ mysterio consecrauit. H

CAPVT. I.

PASCHÆ mysterium omnibus credentibus in Christo renatis, recidiuum fidei annuę felicitatis gaudium & gloriam ministrat. Quod quidem sacrum nomē ab ipsius Domini passione descendit. Pascha enim passio est Saluatoris, sicut beatus Apostolus di-
cit: *Pascha enim nostrum immolatus est Christus.* Ad hoc enim *1. Cor. 5.*
humanum corpus Christus accipiens, se in passionem Paschæ mysterio consecrauit, vt quisquis huius muneris per fidem, participationem esset indeptus, consortio Dominicæ felicitatis dignus merito censeretur.

A

De commendatione paſchalis temporis, ab ijs quæ eo tempore facta commemorantur.

CAPVT II.

Exo. 12 ESt enim Paſcha vere anni principium, primi menſis exordiũ, nouella germinum reparatio, ac terræ hiemis nocte diſcuſſa, primi veris reſtituta iucunditas. Hoc, inquã, tempore viſibilium & inuiſibilium conditor Deus, defixo homo cœli machinam ſuſpendens, diẽ ſolis ardore radiauit, ſplendorem lunę ſolatio noctis attribuit, pendẽtem cœli cameram ſplendentium ſiderum decorauit ornatu, mare certis littorum finibus coercens, concauæ ac ſtridentis vndæ æſtum metas ſtatuti limitis haud iuſſit excedere. Et vt plena mundi facies oculorum eminus ſubtraheretur aſpectui, adhoc inornatum mundialis fabricæ, nemoroſi colles atque excelſi conſtituti ſunt montes, vt iterum mortalib. cãpeſtris ornatus iucundior adueniret.

Qua ratione homo terreſtris creaturæ factus ſit dominus, & quomodo gratiam creatoris amiſerit, ac mortis ſententiã incurrerit: quodque ita diabolus mortis ſortitus ſit imperium, & omnes a Deo deuiantes tartari clauſos ergaſtulo poſſederit.

B

CAPVT III.

IPſeq; homo diuini opificij dignatione formatus ad hoc terreſtris creaturæ effectus eſt Dominus, vt diuinis inſtitutionibus parens, eius tantum & voluntatẽ ſeruaret *Gen. 3.* qui ſe in tantis rebus dominum præfeciſſet ex nihilo. Qui in ipſo exordio, non neſcius, deprauatus inuidia, dum ſuper indultum Dei opificium cupit fieri quod natura non dederat, amiſit gratiam quam creatoris pietas attribuerat: continuo ob concupiſcẽtiam diabolicæ deceptionis, ſententiam mortis præuaricator incurrens, etiam ad futuræ ex ſe ſtirpis originẽ propagauit, vt diuina hoc loco re*Sap. 2.*cte ſententia compleretur: *Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum.* Ita per occaſionem delicti, in vniuerſis peccatoribus diabolus mortis eſt ſortitus imperium, atque omnes à Deo deuiantes, peccati vinculo obſtrictos, ſquallentis tartari clauſos ergaſtulo poſſidebat.

C

Quomodo Deus humanam carnẽ aſſumens, & corpus cõditioni mortis addicens, ad tartara deſcenderit, & ſeras inferni ianuaſque confringens, vinctos a diaboli faucibus reuocauerit.

CAPVT IV.

Eſai. 63 QVorũ interitũ dolens diuina cenſura, non per ſeruũ vatem, nec per angelum inuiſibilem, ſed ad ſubſtãtiã humanæ carnis, in homine Deus veniens habitauit, vt honeſtam viuendi formam mortalib. daret, & temporariis æternam in ſe credentib. vitam, exemplo ſuæ mortis ac reſurrectionis aperiret. Vt enim incredulitas & ſimulacrorum cultus, cœli aditum clauſerat, ita inferni baratrũ præuaricatorib. perfidia procurarat. In quorum ſuppliciis *Ephes. 4* vſq; ad aduentum Saluatoris Domini Ieſu Chriſti, diabolus per mortem regnauit, donec humanæ carnis ad Deũ attemperata ſubſtantia, immaculatum corpus conditioni mortis addixit. Expers peccati Chriſtus, cum ad tartari ima deſcenderet, ſeras inferni ianuaſque confringens, vinctas peccato animas mortis dominatione deſtructa, à diaboli faucib. reuocauit ad vitam, atq; ita diuinum triũphũ *1 Cor 15* ęternis characterib. eſt conſcriptum, dum dicit: *Vbi eſt mors* *Rom 5.* *aculeus tuus, vbi eſt mors victoria tua?* Quam felicitatẽ reparatę *1 Cor 15* ſalutis Paulus recolens, clamat: *Sicut per Adam mors intrauit* *Ibidem* *in hunc mundum, ita & per Chriſtum ſalus reſtituta eſt mundo.* Et

D

iterũ. Primus homo de terra terrenus, ſecũdus homo de cælo cæleſtis. Et adijciens ait. *Sicut portauimus imaginem terreni*, id eſt vetuſti hominis in crimine: *ſic portemus imaginem cæleſtis*, id eſt ſuſcepti, *redempti, reparati, ac purificati hominis ſa*- *Ibidem* *lutem teneamus in Chriſto*: quia idem ipſe Apoſtolus ait: *Initium Chriſtus*, id eſt, auctor reſurrectionis & vitæ, deinde hi qui ſunt Chriſti, id eſt, qui in forma puritatis eius viuẽtes, de ſpe reſurrectionis eius ſecuti erunt, cũ in cæleſtis promiſſi gloriam poſſeſſuri, ſicut ipſe Dominus ipſo Euãgelio *Ioan. 5.* ait: *Qui*, inquit, *me ſecutus fuerit, non peribit, ſed tranſiet de morte ad vitam.* Ita Saluat. paſſio: vitæ humanę ſalus eſt. Ad hoc .n. ꝑ nobis mori voluit, vt nos in eũ credẽtes ꝑpetuo viuerem⁹. Voluit pro tẽpore fieri ꝙ nos ſumus, vt nos æternitatis eius promiſſionẽ indepti, cũ eodẽ ꝑpetuo viueremus.

E

De ingentibus paſchalis myſterij, dieiq; illius præconijs.

CAPVT. V.

HÆc, inquam, illa eſt cæleſtium myſteriorum gratia, hoc Paſchæ donum, hæc optabilis anni feſtiuitas, hæc exordia gignentium rerum. Hinc vitalis lauacri ſacræ *1. Pet. 2.* Eccleſiæ editi puerperio infantes, paruulorum ſimplicitate renati, balatu innocẽtis perſtrepunt conſciẽtiæ. Hinc caſti patres, pudicæ etiam matres nouellam per fidẽ ſtirpem proſequuntur innumerã. Hinc ſub fidei arbore ab vertice fontis innocui cereorum ſplendet ornatus. Hinc cæleſtis meriti ſanctificantur munere, & ſacramenti ſpiritalis celebri myſterio ſaginãt. Hinc vnius plebis gremio be*Pſa. 117*atæ Eccleſię nutrita fraternitatis, vnicæ diuinitatis ſubſtantiã, ac virtutis triũ nomen adorantes, Pſalmũ annuæ feſtiuitatis cum Propheta concelebrant: *Hinc eſt dies quẽ fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo.* Quis, inq̃, dies? Nempe il*Ioan. 11*le qui attribuit viuendi principium, lucis exordiũ, auctor luminis, id eſt, ipſe Dñs Ieſus Chriſtus, qui de ſemetipſo ait: *Ego ſum*, inquit, *dies: qui per diem ambulat, non offendit*: id

F

eſt, qui Chriſtũ in omnib. ſequit̃, per eius veſtigia vſq; ad ęternę lucis ſoliũ trãſmeauit, ſicut ipſe patrẽ pro nobis ad*Ioan. 17*huc in corpore conſtitutus, orat dicens: *Pater, volo vt vbi ego ſum, ibi ſint & hi qui in me crediderũt, vt ſicut tu in me & ego in te, ita & illi maneãt in nobis.* Hic inq̃, exultationis & lætitiæ dies eſt, in quo promiſſũ perfectæ gloriæ cõſecuti, recte plebs ſancta ad inſtar angelorũ futuræ laudis myſteriũ, adhuc in hoc ſæculo conſtituti, Dño cũ Propheta cantam⁹: *Hic eſt dies quẽ fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo*: id eſt auctor inſtitutionis, redemptionis & vitæ perpetuę, Dominus Ieſus Chriſtus, qui eſt rex regum, & Dñs domino*Pſ. 117.*rum, abſque initio, ſine fine in patre regnans cum Spiritu *Apo. 17* ſancto, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum, Amen.

S. AMBR. DE MYST. PASCHÆ LIBELLI FINIS.

S. AMBR. EPISCOPI DE PASCHALIS CELEBRITATIS RATIONE ENARRATIO.

G

Dominis fratribus dilectiſſimis epiſcopis per Æmiliam conſtitutis, Ambroſius epiſcopus.

NOn mediocris eſſe ſapientiæ, diem cele*Hiſt. tri part. l. 9 c. 12.*britatis definire Paſchalis, & ſcriptura diuina nos inſtruit, & traditio maiorum: qui cõuenientes ad Synodum Nicænam, inter illa fidei vt vera, ita admiranda decreta, etiam ſuper celebritate memorata, congregatis peritiſſimis calculandi, decem & nouem annorum collegere rationem, & quaſi quendam conſtituere circulum, ex quo exemplum in annos reliquos gigneretur. Hinc circulum Eneadecaderida nuncuparunt, ſequentes illud, quod non debeamus vana quadam opinione ſuper celebritate huiuſmodi fluctuare. ſed vera ratione comperta ita omnium concurrat affectio, vt vna nocte vbique ſacrificium pro reſurrectione Domini deferatur, Domini fratres dilectiſſimi eo vſque à vero nos deuiare non conuenit, nec vago ingenio diſcrepare, vt quædam neceſſitas celebritatis huius omnib. ſit impoſita Chriſtianis: quandoquidem ipſe

H

Dominus eum elegit diem quo paſcha celebraret, qui cũ obſeruantiæ veræ ratione concurrit. Scriptũ eſt .n. Venit autem dies in qua neceſſe erat paſcha immolari, & miſit Petrum & Ioannem, dicens: *Euntes parate nobis paſcha vt mã*- *Luc. 22* *ducemus. At illi dixerunt: Vbi vis paremus? Et dixit ad illos, Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem occurret homo amphoram aquæ portans: ſequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias: Dicit tibi magiſter, Vbi eſt diuerſorium, vbi paſcha cum diſcipulis manducem? Ipſe vobis oſtendet in ſuperioribus locum magnum: ibi parate.* Aduertimus igitur quod non ad terrena deſcendere, ſed in ſuperioribus locum magnum ſtratum quærere debeamus, vt Domini paſcha celebremus. Abluere etiam ſenſus noſtros quadam ſpiri

A tali aqua fontis æterni, & deuotæ celebritatis tenere men
suram, nec opinione vulgari dies quosdam explorare lu-
nares, cum Apostolus dicat; *Dies obseruatis, & menses, &*
Gal. 4. *tempora, & annos: timeo ne sine causa laborauerim in vobis.* Nam
incipit esse contrarium. Sed aliud est obseruare gentilitio
more, vt qua luna quid adoriendum sit iudices, vt puta
quintam esse fugiendam, nihilque ea inchoandum. Vari-
os quoque cursus lunę obeundis negotiis commendare,
vel cauere quosdam dies, quemadmodum plerique po-
Virg I1. Geor. steros dies vel Ægyptiacos declinare consueuerunt. Aliud
vero est obseruantiam religiosę mentis intendere in eū
diem, de quo scriptum est: Hic est dies quem fecit Do-
minus. Nam etsi scriptum sit quod pascha Domini quar-
todecimo die mensis primi celebrari debeat, & vere quar
Psa 117 tamdecimam lunam ad celebrandum Dominicæ feriem
Exo 12. passionis inquirere debeamus: tamen ex hoc possumus
intelligere quod ad huiusmodi solemnitatem vel ecclesię
perfectio, vel claræ fidei plenitudo quæratur, sicut dixit
Psa. 80. Propheta cum loqueretur de filio Dei: *Quia sedes eius sicut*
sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum manebit.
Inde est quod & ipse Dominus cum opera in terris mi-
B randa fecisset, quasi iam fundata humanarum mētiū fide,
tēpus passionis, esse memorauit, dicēs. *Pater venit hora, cla-*
Ioan. 17 Luc 13. *rifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.* Hanc enim cele-
brandæ passionis claritudinem quæsitam alibi docet, di-
cens: *Ite, dicite illi vulpi: Ecce eiicio dæmonia hodie, & cras sa-*
nitates perficio & sequenti consummor die. His vtique consum-
matur Iesus qui incipiunt esse perfecti, vt plenitudinem
diuinitatis & redemptionis eius fide sua credant. Ego &
diem & horam exquirimus, vt scriptura nos instruit. Pro-
Psa. 118 pheta etiam Dauid dicit: *Tempus faciendi Domine, petens ac-*
Eccl. 3 *cipere sensum ad cognoscenda Domini testimonia.* Ecclesiastes
Hier. 8 quoque ait: *Omni rei tempus.* Hieremias clamat: *Turtur &*
Esa. 1. *hirundo, agri passeres agnouerunt tempora introitus sui.* Quid au-
tem euidentius, quam de passione Domini dictum vi-
deri: *Agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui?*
Agnoscamus ergo hoc præsepe Domini, in quo alimur,
pascimur & reficimur. Hoc igitur tempus præcipue scire
debemus, quo per vniuersum orbem consona sacræ no-
C ctis fundatur oratio, quia & tempora cōmendentur pre-
Esa. 49 ces, sicut scriptum est: *Tempore accepto exaudiui te & in die*
2. Cor 6 *salutis adiuui te.* Hoc est tempus de quo Apostolus dixit:
Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Vnde necesse
fuit, quia etiam post Ægyptiorum supputationes, & A-
lexandrinæ ecclesiæ definitiones, episcopi quoque Ro-
manæ ecclesię per litteras plerique meam adhuc expe-
ctant sententiam, quid existimem scribere de die Pa-
schæ.

Nam licet futuri diei Paschæ inciderit quæstio, tamen
etiam in reliquum quid tenendum videatur aperimus, si
qua quæstio talis incurrerit. Duo autem sunt obseruanda
in solemnitate Paschæ, quartadecima luna, & primus
mensis, qui dicitur nouorum. Itaque ne à veteri testa-
mento videamur discedere, ipsum de Paschæ celebrandæ
die capitulum recenseamus. Monet Moyses populum,
dicens custodiendum mensem nouorum, eum primum
Deu. 16 esse mensem prædicans. Ait enim: *Hic mensis vobis principiū*
Exo 12. *mensium, primus in mensibus anni: & facies Pascha Domino Deo*
Num. 9 *tuo quartadecima die mensis primi. Lex nempe per Moysen data est,*
Ioan. 1. *gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est.* Ipse ergo
D qui legem locutus est, postea veniens per Virginem no-
Mat. 5. uissimis temporibus plenitudinem legis consummauit,
quia venit non legem soluere, sed implere, & celebrauit
Pascha hebdomadæ, in qua fuit quartadecima luna,
Luc. 22 quinta feria. Denique ipsa die (sicut superiora docent)
Ioan. 19 Pascha cum discipulis manducauit. Sequenti autem die,
hoc est sexta, feria, crucifixus est, luna quintadecima.
Sabbato quoq; magno illo sextadecima fuit. Ac per hoc
septimadecima luna resurrexit à mortuis. Vnde hæc lex
Paschæ nobis seruenda est, vt non quartamdecimam
obseruemus in die resurrectionis, sed in die magis pas-
sionis, aut certe aliis proximis superioribus diebus. Quia
resurrectionis celebritas die Dominica celebratur, Do-
minica autem ieiunare non possumus, quia Manichæos
etiam ob illius diei ieiunia iure damnamus: Hoc est enim
in resurrectionem Christi non credere si legem quis ie- E
iunij die resurrectionis indicat, cum lex dicat Pascha e- Exo. 12.
dendum cum amaritudine, hoc est cum dolore, quod tan-
to sacrilegio hominum auctor salutis sit interēptus: Die
autem Dominica exultandum Propheta docet, dicens:
Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo. Er-
go non solum passionis diem, sed etiam resurrectionis Ps. 117.
obseruari oportet à nobis, vt habeamus & amaritudinis &
lætitiæ idem: illo ieiunemus, isto reficiamur. Vnde si in-
ciderit, sicut futurum est proxime, quartadecima luna
mensis primi die Dominica, quia neque Dominica ie-
iunare debemus, neque tertiadecima luna die sabbati
incidente ieiunium soluere, quod maxime die passionis
est exhibendum: in alteram hebdomadam celebritas Pa-
schæ est differenda. Siquidem sequitur quintadecima lu-
na qua passus est Christus, & erit secunda feria: tertia quo-
que feria erit sextadecima luna, qua Domini caro in se-
pulchro quieuit, cum quarta etiam feria septimadecima
luna futura sit, qua Dominus resurrexit. Cum igitur tri-
duum illud sacrum in hebdomadam proxime incurrat vl-
timam, intra quod triduum & passus est, & quieuit, & re- F
surrexit, de quo triduo ait: *Soluite hoc templum, & in triduo*
excitabo illud: quid nobis potest molestiam dubitationis af- Ioan. 2.
ferre? Nā si ea res scrupulum mouet, quia quartadecima
luna non celebramus ipsum diem vel passionis, vel resur-
rectionis: ipse Dominus non quartadecima luna passus
est, sed quintadecima, & septimadecima resurrexit. Quod
si mouet quia quartamdecimam lunam transeuntes, quæ
die Dominica incidet, hoc est, quartodecimo Kalendas
Maij, sequenti Dominica instaurandam celebritatem sua
demus? auctoritas extat huiusmodi. Nam temporibus
paulo superioribus cū incidisset quartadecima luna mē-
sis primi in Dominicam diem, sequenti altera Dominica
celebrata solemnitas est. Octogesimo autem anno ex die
imperij Diocletiani, cum quartadecima luna esset nono
Kalendas Aprilis, nos celebrauimus Pascha pridie Ka-
lendas Aprilis. Alexandrini quoque & Ægyptij, vt ipsi scri-
pserunt, cum incidisset quartadecima luna vigesimo &
octauo die Phamenoth mensi celebrauerūt Pascha quin-
ta die Pharmuthi mensis, quæ est pridie Kalendas Aprilis
ac sic conuenere nobiscum. Rursus, nonagesimo & ter- G
tio anno à die imperij Diocletiani, cum incidisset quarta-
decima luna in quartumdecimum diem Pharmuthi mē-
sis, quæ est quinto idus Aprilis, quæ erat Dominica die,
celebratum est Pascha Dominica Pharmuthi vigesimo &
primo die, qui fuit secundum nos sextodecimo Kalen-
das Maij. Vnde cum & ratio sit & exemplum, nihil super
hoc mouere nos debet, Nunc illud enodandum videtur,
quia plerique putant secundo mense nos celebraturos
Pascha, cum scriptum sit: Custodi primum mensem no- Deu 16
uorum: quod non potest incidere vt præter mensem no- Exo 12
uorum Pascha celebrent, nisi qui quartamdecimam ita
obseruant secundum litteram, vt non alio nisi ipso ce-
lebrent die. Denique futurum, Iudæi duodecimo, non
primo mense celebraturi sunt pascha, hoc est decimo-
tertio Kalendas Aprilis secundum nos: secundum Æ-
gyptios autem vigesimoquarto die Phamenoth mensis,
qui est non primus mensis, sed duodecimus. Primus
enim mensis apud Ægyptios dicitur Pharmuthi, & inci-
pit sexto Kalendas Aprilis, & finitur septimo Kalendas
Maij. Ergo secundum Ægyptios primo mense celebra- H
turi sumus Dominicam Paschæ, hoc est septimo Kalen-
das Maij qui est dies trigesimus Pharmuthi mensis.

Nec absurdum arbitror vt inde obseruandi mensis tra-
damus exemplum, vbi primum Pascha celebratum est.
Vnde & maiores nostri in tractatu Concilij Nicæni eun-
dem Enneadecaterida, si quis dilligenter intendat, sta-
tuendum putarunt, & ipsum mensem nouorum recte
custodierunt, quia in Ægypto hoc primo mense noua
secantur frumenta. Hic autem mensis & primus est se-
cundum Ægyptiorum prouentus, & primus secundum
legem, & octauus secundum consuetudinem nostram.
Indicto enim Septembri mense incipit. Octauo igitur
mense Kalendæ Aprilis sunt. Incipit autem mensis non
secundum vulgarem vsum, sed secundum consuetudinē

peri-

A peritorum ab æquinoctio, qui dies est duodecimus Kalendas Aprilis, & finitur vndecimo Kalendas Maij. Inde maxime intra hos triginta & vnum dies sæpe celebrati Paschæ dies. Sed cum ante biennium celebrauerimus Paschæ Dominicam vndecimo Kalendas Maij, hoc est trigesimo die mensis, secundum nostram scilicet calculationem, moueri non debemus si & proxime vigesimo die Pharmuthi mensis celebraturi sumus Paschę Dominicam. Verum si quis mensem secundum inde existimat, quia post triduum completi mensis, qui completi videtur Vndecimo Kalendas Maij, Paschæ Dominica erit: illud consideret, quia quartadecima luna quæ quæritur, quartodecimo Kalendas Maij erit, hoc est, intra præscriptum mensis numerum. Lex autem diem passionis exigit intra primum mensem nouorum debere celebrari. Satisfactum est igitur secundum plenitudinem lunæ, cui ad complendum mensem supersunt tres alij dies. Non ergo in alterum mensem recidit, quando intra eundem mensem qui primus est, Pascha celebrabitur. Ad litteram autem nos teneri non oportere, licet consuetudo celebrandi Pascha

B (1. Cor. 5. Exo. 12.) ipsa nos instruat, tamen & Apostolus docet, qui ait: *Pascha nostrum immolatum est Christus.* Sed & proposita lectio docet litteram non sequendam. Sic enim habes: *Et facies pascha Domino Deo tuo quartodecimo die mensis primi. Diem pro luna dicit.* Vnde peritissimi quoque secundum legem lunaris cursus computant mensem: & ideo cum a pluribus nonis lunę cursus incipiat, hoc est, dies primus, vides pridie nonas Maij adhuc mensem primum nouorum computari posse. Ergo & iuxta legis sententiam primus hic mensis est. Denique μῆνας vocant Græci, vnde μῆνας Græce dicunt menses, & naturalis vsus nationum exterarum lunam pro diebus appellat. Alium autem diem passionis, alium resurrectionis celebrandum, veteris quoque testamenti series ostendit. Sic enim habes: (Exo. 12.) *Agnus sine macula, mundus, consummatus, anniculus, masculus erit vobis. ab ouibus & hædis sumetis, & erit vobis in obseruatione vsque in quartamdecimam mensis huius. & occidet illum tota multitudo synagogæ filiorum Israel ad vesperum, & sument de sanguine eius, & ponent super duos postes, & super limen ostij domus, in qua manducabunt eum inter*

C (ibid.) *semetipsos: manducabunt carnem hanc noctu igne assam.* Et infra: *Et edetis illum cum sollicitudine: Pascha est enim Domini: & pertransibo in terram Aegyptiorum in nocte illa, & percutiam omnem primitiuum in Aegypto ab homine vsque ad pecus, & in omni terra Aegypti faciam vindictam, ego Dominus. Et erit vobis sanguis in signo in domibus, in quibus eritis ibi, & videbo sanguinem, & protegam vos, & non erit in vobis plaga exterminii. Et conteram terram Aegypti, & erit dies hic vobis memorabilis & solemnis. & diem festum agetis eum Domino in progenies vestras, legitimum sempiternum, diem festum agetis illum.* Aduertimus & passionis diem descriptum in ieiunio, quia ad vesperum occidendus est

E agnus, licet vltimum tempus pro vespere possimus accipere, secundum Ioannem qui ait: (1. Ioh. 2.) *Pueri nouissima hora est.* Sed & iuxta mysterium vespere diei constat occisum, quando tenebræ statim factæ sunt: & ieiunium deferendum eo die verum est, quia ita edetis illum cum sollicitudine. Ieiunantibus enim sollicitudo adhæret. Resurrectionis autem die exultatio refectionis est atque lætitiæ, quo die videtur exisse populus ex Ægypto, primitiuis Ægyptiorum necatis: quod posteriora euidentius docent, quibus ait scriptura: (Exo. 12.) *Quia postquam fecerunt Iudæi pascha sicut præcepit Moyses, factum est circa mediam noctem, & Dominus percussit omnem primitiuum in terra Aegypti, a Primitiuo Pharaonis. Et vocauit Pharao Moysem & Aaron nocte, & dixit illis:* (Ibid.) *Surgite & exite de populo meo, & vos & filii Israel ite & seruite Domino Deo vestro. Et vrgebant Aegyptii populum, festinantes quam celerrime expellere. Denique sic profecti sunt Israelitæ, vt non occurreret sibi azyma fermentare. Eiecerunt enim eos Aegyptii, & non potuerunt sustinere, nec apparatum sibi fecerunt in viam.* Reseratum est igitur, diem resurrectionis obseruandum post diem passionis, qui dies resurrectionis non quartadecima luna debet esse

F (1. Cor. 10.) sed postea, vt vetus loquitur testamentum, quia dies resurrectionis is, cum egrediens populus de Ægypto in mari & in nube baptizatus vt Apostolus dicit mortem vicit, panem spiritalem accipiens, & potum de petra hauriens spiritalem: nec passionem Domini die Dominica posse celebrari: & si quartadecima luna in Dominicam inciderit, adiungendam hebdomadam alteram, sicut & septuagesimosexto anno à die imperij Diocletiani factum est. Nam tunc trigesimo die Pharmuthi mensis, qui est septimu Kalend. Maij, Dominicam Paschæ celebrauimus sine vlla dubitatione maiorum. Simul enim lunæ cursus & ratio suffragatur, quoniam vigesima prima luna proximum Pascha celebrandum est, nam vsque ad vigesimam primam lunam conuenit extendi. Ergo cum tot veritatis indicia concurrant, iuxta maiorum exempla festum publicæ salutis læti exultantesque celebremus, postes nostros vbi est ostium verbi quod sibi Apostolus optat aperiri, fi-

G (Exo. 12. Colos. 4. Psal. 140.) dei passionis Dominicæ colorantes. De hoc ostio dicit etiam Dauid: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis: vt nihil aliud nisi sanguinem Christi loquamur*, quo mortem vicimus, quo redempti sumus. Fragret in nobis odor Christi. Ipsum audiamus, in illum & mentis & corporis oculos dirigamus, opera eius mirantes, beneficia prædicantes: super limen ostii nostri sacræ redemptionis confessio resplendeat. (1. Cor. 5.) *Sumamus fermenti spiritus sacramentum in azymis sinceritatis & veritatis*, pia doctrina gloriam patris & filij & spiritus maiestatem indiuiduam concinentes.

S. AMBROSII DE PASCHALIS CELEBRITATIS RATIONE ENARRATIONIS FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI DE OBITV FRATRIS SVI SATYRI LIBER.

D H

In quo agit de morte fidelibus æquanimiter toleranda, & se ac populum consolatur.

(Rom. 12. Rom. 5.) Deduximus fratres dilectissimi hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam Deo placentem, dominum & fratrem meum Satyrum. Memineram quippe eum esse mortalem, nec fefellit opinio sed superabundauit gratia. Itaque nihil habeo quod querar, sed habeo in quo Deo gratias agam: quia semper optaui, vt si quæ perturbationes vel Ecclesiam vel me manerent, in me potius ac meam recideret domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cum omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem priuato dolore transegi, & in me conuersum est quidquid omnibus timebam: atque vtinam hæc summatum sit, vt dolor meus publici doloris redemptio sit. Nihil quidem habui, fratres charissimi, in rebus humanis tanto fratre pretiosius, (1. Cor. 5.) nihil amabilius, nihil carius. Sed præstant priuatis publica. Ipsius quoque si quis sententiam sciscitaretur, mallet occidi pro aliis, quam sibi viuere. Propterea enim pro o-

A omnibus secundum carnem Christus est mortuus, vt nos non solis nobis viuere disceremus. Accedit illud quod ingratus diuinitati esse non possum. Lætandum est enim magis quod talem fratrem habuerim, quam dolendum quod fratrem amiserim. Illud enim munus, hoc debitum est. Itaque perfunctus sum quamdiu licuit concesso mihi fœnore: qui deposuit pignus, recepit. Nihil interest vtrum abiures depositum, an doleas restitutum. In vtroque & fidei ambiguum & vitæ periculum est. An si pecuniam neges, culpa est: si hostiam neges, impietas non est? cum pecuniæ fœnerator illudi possit, naturæ auctor, & necessitudinis creditor fraudari non queat. Itaque quanto vberior fœnoris summa, tanto gratior sortis vsura. Vnde ingrati de fratris morte esse non possumus, quia quod naturæ communis fuit, reddidit: quod gratiæ singularis est, meruit. *Rom. 8.* Quis enim communem conditionem recusset? Quis doleat sibi proprium pignus ereptum, cum ad solatium nostri filium suum vnicum pro nobis pater tradiderit ad mortem? Quis exceptum putet esse debere à conditione moriendi, qui non sit exceptus à conditione B nascendi? Magnum pietatis mysterium, vt mors corporis nec in Christo esset excepta: ac licet naturę dominus, car- *Ioan. 11.* nis tamen quam susceperat, legem non recusaret. Et mihi necesse est mori, illi necesse non fuit. *1. Cor. 3.* An qui de seruo dicit: *Si eum volo sic manere donec venio, quid ad te? non poterit ipse sic manere si vellet?* Sed perpetuitate vitæ huius pretium, mihi sacrificium perdidisset. Quod igitur maius est solatium nostri, quam quod secundum carnem & Christus mortuus? Aut cur ego vehementius fleam fratrem, cum sciam illam mori non potuisse pietatem? *Prou. 11.* Cur solus præ ceteris fleam, quem fletis omnes? Priuatum dolore digessi, præsertim cum meæ lachrymæ nihil profiot, vestræ autem lachrymæ fidem adstruant, consolationem afferant. Fletis diuites, & flendo probatis nihil opitulari repositas diuitias ad salutem, cum pecuniæ pretio mors differri non queat, & pari vsu diuitem inopemque dies supremus eripiat. Fletis senes, quod in hoc liberorum sortem pauetis.

Et ideo quia vitam corporis producere non potestis, C instituite liberos non ad vsum corporis, sed ad virtutis officium. Fletis & iuuenes, quod naturæ finis non sit maturitas senectutis. Fleuerunt & pauperes, & quod multo est pretiosius, multoque vberius, lachrymis suis eius delicta lauerunt. Istæ sunt lachrymæ redemptrices, isti gemitus qui dolorem mortis abscondunt, iste dolor qui perpetuæ vbertate lætitiæ veteris sensum doloris obducat. Itaque licet priuatum funus, fletus tamen est publicus: & ideo non potest fletus esse diuturnus, qui vniuersorum est affectionibus consecratus. Nam quid te mi frater amantissime fleam, qui mihi sic ereptus es, vt esses omniũ? Non enim perdidi vsum tui, sed commutaui: ante corpore inseparabilis, nunc indiuiduus affectu. Manes enim mecum, ac semper manebis. Et quidem cum viueres nobiscum, numquam te patria eripuit mihi: nec ipse mihi vmquam patriam prætulisti, & nunc alteram prestitisti. Cœpi enim iam hic non esse peregrinus, vbi melior mei portio est. Numquam enim totus in me fui, sed in altero nostri pars maior amborum: vterque autem eramus in D Christo, in quo & summa vniuersitatis, & portio singulorum est. Hic mihi tumulus genitali solo gratior, in quo non naturæ, sed gratiæ meæ fructus est. In isto enim corpore quod nunc exanime iacet, præstantior vitæ meæ functio: quia in hoc quoque quod gero corpore, vberior tui portio. Atque vtinam vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiam vitæ tuæ hoc quidquid est quod spiramus: spirare possemus, dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vsum. Par enim erat, vt quibus indiuisum semper fuit patrimonium facultatum, non esset vitæ tempus diuisum: vel certe qui indistincta semper habuimus viuendi consortia, non haberemus distincta moriendi.

Nunc vero frater, quo progrediar, quo me conuertar? Bos bouem requirit, seque non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit cum quo ducere collo aratra consueuit: & ego te frater non E requiram? Aut possim vmquam obliuisci tui, cum quo vitæ huius semper arata substitui? Labore inferior fui, sed amore coniunctior: non tam mea virtute habilis, quam tua patientia tolerabilis: qui pro semper sollicitus affectu latus meum tuo latere sepiebas: charitate, vt frater: cura, vt pater: sollicitudine, vt senior: reuerentia, vt iunior.

Ita in vnius necessitudinis gradu complurimum mihi necessitudinum officia impendebas: vt in re non vnum, sed plures amissos requiram, in quo vno ignorata adulatio, expressa est pietas. Neque enim habeas quod simulatione adderes, qui totum pietate comprehenderas, vt nec incrementa receperis, nec vicem expectaris. Sed quo immemor officij, memor gratiæ, immodico dolore progredior? Reuocat Apostolus, & tamquam frænos mœrori indicit, dicens, sicut nuper audistis: *Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non tristes sitis,* sicut & ceteri qui spem non habent. *1. Thess. 4.* Date veniam fratres charissimi. Neque enim possumus dicere: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: sed ad imitandum si auctorem quæritis, habetis quem possitis imitari.* *1. Cor. 4.* F Non omnes ad docendum idonei, vtinam omnes ad docendum habiles. Non grauem lachrymis contraximus culpam: non omnis infidelitatis aut infirmitatis est fletus. Alius est naturæ dolor, alia est tristitia diffidentiæ: & plurimum refert desiderare quod habueris, & lugere quod amiseris. Non solus dolor lachrymas habet, habet & lætitia lachrymas suas. *Psal. 6.* Et pietas fletum excitat, & oratio stratum rigat, & lachryma iuxta propheticum dictum, lectulum lauat. *Gen. 50.* *Ioan. 11.* Fecerunt & fletum magnum sui cum patriarchæ sepelirentur. Lachrymæ ergo pietatis indices, non illices sunt doloris. Lachrymaui ergo fateor etiam ego, sed lachrymauit & Dominus. Ille alienum, ego fratrem. Ille in vno lachrymauit omnes, ego in omnibus lachrymabo te frater. Ille nostro non suo lachrymauit affectu. *Mat. 26.* *Ps. 86.* Neque enim diuinitas lachrymas habet: sed lachrymauit in eo qui tristis fuit, lachrymauit in eo qui crucifixus est, qui mortuus, qui sepultus: lachrymauit in eo, de quo hodie nobis insinuauit Propheta, dicens: *Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* *Esa. 9.* G In eo lachrymauit, quod matrem Sion dixit, genitus in Iudæa, susceptus ex Virgine. Matrem autem secundum diuinitatem habere non potuit, qui auctor est matris. Ille factus est non diuina generatione, sed humana, quia homo factus est. Deus natus est. Sic & alibi habes: *Puer natus est nobis, filius datus est nobis.* In puero enim nomen ætatis, in filio plenitudo diuinitatis est: factus ex matre, natus ex patre, idem tamen & natus & datus: non diuersum, sed vnum putes. *Act. 2.* Vnus enim Dei filius, & natus ex patre, & ortus ex virgine: distanti ordine, sed in vnum concurrente nomine, sicut & præsens lectio docet: *Quia & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus,* *Ps. 86.* homo vtique corpore, altissimus potestate. *Act. 2.* Etsi Deus & homo diuersitate naturæ, idem tamen non aliter in vtroque. Aliud ergo speciale naturæ suæ, aliud commune nobiscum: sed in vtroque vnus, & in vtroque perfectus. Non igitur mirandum est quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus. Fecit ergo Iesum, eum vtique qui ex corpore nomen accepit; fecit eum de quo etiam patriarcha scribit H David: *Mater Sion dicit homo, & homo factus est in ea. Homo autem factus,* *Psal. 86.* dissimilis vtique est non diuinitate, sed corpore: nec discretus à patre, sed exceptus in munere: manens in consortio potestatis, segregatus in mysterio passionis.

Plura loci huius tractatus exposcit, quibus possimus ostendere auctoritatem patris, proprietatem filij, Trinitatis totius vnitatem: *Vid. li. de Fide ad Gra.* sed consolandi hodie non tractandi partes recepi: quamquam abducere à mœrore animum intentione tractandi, consolationis sit vsus. Sed temperandus mihi mœror, quam alienãdus affectus est: vt mulceantur magis desideria, quam sopiantur. Non libet enim abire à fratre longius, & occupatione subduci cum velut comitandi eius gratia hic sermo susceptus sit, vt diutius sensu prosequar proficiscenté & quẽ oculis teneo, mente cóplectar. In illo enim totá oculorũ aciem figere libet, cũ

A illo totis animorum officiis immorari, illum toto blandiciatum ambire obsequio, dum stupet animus: nec amissum credo, quem adhuc officia non requiro, quibus, ego vitæ meę vsum & spirandi omne munus addixeram. Quid enim referam tantæ gratiæ, tanto labori? Ego te frater heredem feceram, tu me heredem reliquisti. Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti. Ego pro muneribus tuis vt compensarem beneficia, vota referebam: nunc & vota perdidi, sed tamen tua beneficia non amisi. Quid agam mei successor heredis? Quid agam meæ vitæ superstes? Quid agam exors huius quod capio luminis? Quas grates, quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lachrymas habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solas superstites habeo lachrymas, non requiris. Nam etiam cum adhuc viueres, flere prohibebas: mœroremque magis nostrum quam tuam mortem tibi esse testabaris dolori. Prohibent vlterius prodire lachrymæ, fletusque reuocant. Prohibet etiam tui gratia: ne dum nostra deflemus, de tuis meritis desperare videamur. At certe vt nobis etiam mœrotis istius minuisti acerbitatem, non ha-
B beo quod timeam, qui timebam tibi, non habeo quid mihi iam mundus eripiat. Etsi sancta supersit soror integritate venerabilis, æqualis moribus, non impar officiis: tibi tamen ambo plus timebamus, in te vitæ huius iucunditatem repositam putabamus. Propter te viuere delectabat, propter te mori non pigebat. Te enim ambo superstitem precabamur, tibi nos superuiuere non iuuabat. Quando non cohorruit animus, cum metus huiusmodi titillaret? Quomodo consternata mens erat ægritudinis tuæ nuntio? Væ miseræ opinioni. Putabamus redditum, quem vidimus dilatum. Tuis enim votis apud sanctum martyrem Laurentium impetratum esse nunc cognoscimus commeatum, atque vtinam non solum commeatum, sed etiam prolixum vitæ tempus rogasses. Potuisti annos plurimos impetrare viuendi, qui potuisti commeatum impetrare veniendi.

Et quidem tibi omnipotens æterne Deus gratias ago, quod vel hæc nobis suprema solatia non negasti, quod amantissimi fratris ex Siculis Africanisque regionibus exo-
C ptatum nobis reditum contulisti. Ita enim mature postquam venit ereptus est, quasi propter hoc solum videretur esse dilatus, vt ad fratres rediret. Habeo plane pignus meum quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere, habeo quas complectar reliquias, habeo tumulum quem corpore tegam, habeo sepulchrum super quod iaceam: & commendabiliorem Deo futurum esse me credam, quod supra sancti corporis ossa requiescam. Vtinam sic potuissem aduersus mortem quoq; tuam meum corpus obiicere. Si gladiis peritus esses, me pro te potius suffigendum dedissem: si exeuntem potuissem reuocare animam, meam potius obtulissem. Nihil mihi profuit vltimos hausisse anhelitos, nihil flatus in os inspirasse morienti. Putabam enim quod aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te ipse transfunderem. O infelicia illa, tamen dulcia suprema osculorum pignora! O amplexus miseri, inter quos exanime corpus obriguit, halitus supremus euanuit. Stringebā quidem brachia, sed tam perdideram quem tenebam: & extremum spiritum ore le-
D gebam, vt consortium mortis haurirem. Sed nescio quomodo vitalis ille mihi halitus factus est, & maiorem gratiam in ipsa morte redolebat. Atque vtinam si tuam nequiui meo spiritu vitam producere, vel vltimi anhelitus sui vigor transfundi potuisset in meam mentem, & illam tui animi puritatem atque innocentiam noster spirasset affectus. Hanc mihi hereditatem frater charissime reliquisses, quæ non lachrymabili dolore perculeret affectum, sed memorabili gratia commendaret heredem.

Quid igitur nunc agam, cum omnes vitæ istius suauitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi vnus eras domi solatio, foris decori: tu, inquam, in consiliis arbiter, curæ particeps, deprecator sollicitudinis, depulsor mœroris: tu meorum assertor actuum, cogitationumque defensor: tu postremo vnus, in quo domestica solicitudo resideret, publica cura re-
E quiesceret. Testor sanctam animam tuam, me in publicis Ecclesiæ id sæpe veritum esse, ne displicerem tibi. Denique vbi redisti, obiurgasti morem. Ita domi forisque eruditor quidam & arbiter sacerdotis, vt domestica cogitare non sineres, publica curare censeres. Vt vereor, ne videar arroganter dicere. Hæc enim laudis tuæ portio est quia sine offensione vlla & gubernasti fratris domum, & commendasti sacerdotium. Sentio equidem quod repetendis officiis tuis, recensendisque virtutibus afficiatur animus: sed tamen in ipsa mei affectione requiesco, atque hæ mihi recordationes etsi dolorem renouant, tamen adferunt voluptatem. An ego possum aut non cogitare de te, aut vnquam sine lachrymis cogitare? Et potero vnquam aut tanti non meminisse fratris, aut sine lachrymabili quadam meminisse gratia? Quid enim mihi vnquam iucundum, quod non esset ex te profectum? Quid vnquam mihi sine te, aut tibi vnquam sine me voluptati fuit? Quis non visus nobis, & prope visus ipse somnusque communis? Quæ discreta vnquam voluntas? quod non commune vestigium? Fere vt cum gradum tollerem, vel tu meum
F vel ego tuum corpus viderer attollere. Quod si quando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares, affectum vultum cerneres, mœstum animum indicares: nō assueta gratia, non vigor solitus parebat, suspecta omnibus solitudo metum alicuius ægritudinis afferebat. Ita nouum videbatur omnibus nos diuidi. Ego certe fraternæ oblitus absentiæ, quasi præsentem reflexa sæpius ceruice quærebam, & coram alloqui atque aspicere videbar mihi. Sed tanquam suspensum collo iugum, vbi speratis excideram, trahere me putabam: difficilis progredi, verecundus videri, & redire deproperans, quod sine te procedere non liberet. At vero vbi ambobus prodeundum fuit non plura in itinere vestigia quam verba: nec incessus, quam sermo crebrior: nec ambulandi cura, sed colloquendi gratia. Vterque enim nostrum ex alterius ore pendebat. Non intento aspectu legere iter, se mutuo solicitos experire sermones, haurire oculorum gratiam, spirare fraternæ imaginis voluptatem. Quam virtutes tuas tacitus mecum ipse mirabar? Quam plaudebam mihi, quod
G tali me Dominus fratre donauerat, tam pudico, tam efficaci, tam innocenti, tam simplici? Vt cum tuam innocentiam cogitarem, efficaciam desperarem: cum efficaciam obtinerem, innocentiam non putarem. Sed vtrumque mira quadam virtute iungebas. Denique ea quæ ambo nequiueramus concludere, solus implesti. Plaudebat sibi, vt audio Prosper, quod sacerdotij mei occasione redditurum se quæ abstulerat non putabat: sed vehementiorem tuam vnius efficaciam expertus est quam duorum. Itaque soluit omnia, nec moderationi ingratus tuæ, nec illudens pudori: sed & modestiæ gratus, nec insolens efficaciæ. Sed cui frater illa quæsisti? Nos enim idem volebamus laborum tuorum esse præmium, quod documentum erat. Peregisti omnia, & vbi perfunctus omnibus reuertisti, tu solus nobis, qui omnibus es præferendus, eriperis: quasi ideo mortem distuleris, vt consummares pietatis officiū, palmam efficaciæ reportares. Quam nec ipsi nos frater charissime sæculi huius delectabant honores, quod nos à nobis inuicem diuidebant. Quos ideo adepti sumus, non
H quia fuit eorum expetēda perceptio, sed ne vilis dissimulatio videretur. Aut fortasse ideo sunt tributi, vt quia immaturo tui obitu nostræ futurus erat voluptatis occasus, sine nobis iam viuere disceremus. Et quidem præsagæ mentis agnosco formidinem, dum repeto sæpe quæ scripserim. Reuocabam te frater, ne ipse Africam peteres, ac potius aliquem destinares: timebam te committere viæ, fluctibus credere, & solito metus maior incesserat animum. Sed & peregrinationem explicuisti, & rem ordinasti, & veteri & sentinoso, vt audio, nauigio iterum te fluctibus credidisti. Namque dum celeritatem aucuparis, cautelam prætermisisti, auidus nostræ gratiæ, dissimulans periculi tui.

O fallax lætitia! ô incerta humanarum rerum curricula! Ex Africa redditum, ex mari restitutum, ex naufragio seruatum putabamus iam nobis non posse eripi: sed grauiora naufragia in terris positi sustinemus. Nam quem non po-

A potuerunt naufragia maris ad mortem deducere, strenuis naturalib. euitata, eius mors cœpit nobis esse naufragio. Quid enim superest suauitatis, quibus tam prædulce decus, tam carum in his mundi tenebris lumen extinctum est, in quo non nostræ solum familiæ, sed totius patrię decus occidit?

Habeo sane vobis fratres dilectissimi, plebs sancta, maximam gratiam, quod non alium dolorem meum quam vestrum putatis, quod nobis accidisse hanc nostra creditis solicitudinem, quod fletum totius ciuitatis, ætatum omnium, ordinum omnium, vota noua quadam pietate defertis. Non enim misericordiæ priuatæ dolor, sed quoddam publicæ officium & munus est gratiæ. Aut si qua vos mei tangit misericordia, quod talem fratrem amiserim, habeo fructum vberum, habeo vestri pignus affectus. Mallem fratrem viuere: sed tamen publicum officium in secundis rebus iucundus est, in aduersis gratius. Neque

Act. 9. Luc. 7. vero mihi mediocre meritum tanti videtur officij. Neque enim otiose vel in Actibus Apostolorum Thabitam mortuam flentes viduæ describuntur, vel in Euangelio mota

B lacrymis viduæ prosequens turba funus adolescentis inducitur, cui resurrectio debebatur: illam tamen Thabitã viduæ, hunc tota ciuitas fleuit. Non ergo dubium est vestris lacrymis Apostolorum patrocinium comparari, non inquam dubium est Christum misericordia motum, cum vos flentes videret. Etsi nunc non tetigit loculum, susce-

Ibid. pit tamen commendatum spiritum. Et si non appellauit corporis voce defunctum, diuinæ tamen potestatis auctoritate à cruciatib. mortis, & nequitiæ spiritalis incursionibus eius animam liberauit. Et si non recedit in loculo qui erat mortuus, tamen requieuit in Christo. Etsi non locutus est nobis, tamen ea quæ supra nos sunt cernit, & quæ potiora sunt nobis iam se videre lætatur. Per ea enim quæ in Euangelio legimus, *quæ futura sunt intelligimus: & præsentium species, indicium est futurorum.* Non opus fuit ei resurrectio temporalis, cui æterna debetur. Quid enim in hanc miseram & ærumnosam recideret labem, atque in hanc flebilem vitam rediret, quem raptum magis esse ex tam imminenobus malis, vrgentibusque periculis gau-

C dere debemus? Nam si pacato sæculo, bellisque cessantib.

Gen. 5. Sap. 4. raptum Enoch nemo defleuit, sed magis Propheta laudauit, sicut de illo scriptura dixit: *Raptus est ne malitia mutaret cor eius:* quanto magis nunc iure dicendum est, cum ad sæculi lubricum vitæ accedat ambiguum, Raptus est, ne manus incideret Barbarorum? Raptus est ne totius orbis excidia, mundi finem, propinquorum funera, ciuium mortes, ne postremo sanctarum virginum atque viduarum, quod omni morte acerbius est, colluuionem videret? Ego vero te frater cum vitæ tuæ flore, tum mortis commoditate beatum arbitror. Non enim nobis ereptus es, sed periculis: non vitam amisisti, sed ingruentium acerbitarum formidine caruisti. Nam qua eras sanctæ mentis misericordia in tuos, si nunc vrgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantum ingemisceres, quam dolores in Alpium vallo summam nostrę salutis consistere, lignorumque consedibus construi murum pudoris? Qua afflictione mœreres tam tenui discrimine tuos ab hoste distineri, ab hoste impuro atque crudeli, qui nec pudicitiæ parceret nec saluo? Quo nam, inquam, hæc modo ferres,

D quæ nos perpeti, & fortasse (quod grauius est) spectare cogemur, rapi virgines, & auulsos à complexu parentum paruulos liberos supra tela iactari, incestari sacrata Deo corpora, & senilem viduæ maturioris vterum in vsus desuetos oneram redire, non pignorum? Quo nam, inquã, modo ista tolerares, qui etiam vltimo spiritu, tui tam fortassis oblitus, & adhuc nostri non immemor, de cauenda incursione Barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans nõ frustra te dixisse fugiendũ: fortasse ideo, quod nos destitui tua morte cernebas: quod non infirmitate animi, sed pietate faciebas, & si infirmus pro nobis, tamen firmus tibi.

Qui cum à viro nobili reuocareris Symmacho tuo parente, quod ardere bello Italia diceretur, quod in periculum tenderes, quod in hostem incurreres; respondisti hãc ipsam tibi causam esse veniendi, ne nostro deesses periculo, vt consortẽ te fraterni discriminis exhiberes. Felix igi-

E tur tam oportuno obitu, quia non es in hunc seruatus dolorem. Certe felicior quam sancta soror, quæ tuo solatio destituta, de suo pudore solicita, duobus nuper beata germanis, nunc ex duobus fratribus ærumnosa, neque alterũ sequi potest, neque alterum derelinquere: qui tumulos hospitium tuus, & corporis tui sepulchrum est domus. Atque vtinam vel hoc tutum diuersorium. *Cibus in fletibus,*

Psal. 79. *potus in lacrymis.* Cibum etenim dedisti nobis panem lacrymarum, & potum dedisti nobis in lacrymis in mensura, aut fortasse vltra mensuram. Nam quid de me loquar, cui neque mori licet, ne sororem relinquam: neque viuere libet, ne à te reuellar? Quid enim mihi sine te potest esse iucundum, in quo omnis semper fuit nostra iucunditas? Aut quid diutius in hac vita degere iuuat, atque in terris morari, in quibus tam diu iucunde viximus, quamdiu simul viximus? Et si esset quod hic delectare posset, sine te delectare non posset. Et si quando voluissemus impense vitam producere iam tamen sine te esse nollemus. Hæc intolerabilia. Quid enim tolerabile sine te tanto vitæ co-

F mite, tanto laborum meorum officiorumque consorte? Cuius ego casum, quo esset tolerabilior, nec præmeditari potui, ita pauebat animus de illo tale aliquid cogitare: non quo conditionem ignorarem, sed quidam votorũ vsus sensum communis fragilitatis obduxerat, vt de illo nisi secunda omnia cogitare nescirem. Denique proxime cum graui quodam, atque vtinam supremo vrgerer occasu, hoc solum dolebam quod non ipse assideres lectulo, ac votiuum mihi cum sancta sorore partitus officium, morientis oculos digitis tuis clauderes. Quid optaueram? Quid rependo? Quæ vota deficiunt? Quæ ministeria succedunt? Aliud præparabam, aliud exhibere compellor: non iam ipse ministerium funeris, sed minister.

O dura oculorum lumina, quæ potuistis fratrem videre morientem! O immites & asperæ manus, quæ clausistis oculos in quibus plus videbam! O durior ceruix, quæ tam lugubre onus consolabili licet obsequio gestare potuisti! Hæc tu frater mihi iustius exhiberes. Hæc ego

G a te expectabam, hæc ego officia desiderabam. Nunc vero ipse meæ vitæ superstes, quod sine te solatium capiam, qui solos mœrentem solari solebas, excitare lætitiam, mœstitudinem propulsare? Qualem te nunc ego frater aspicio, iam nulla mihi verba referentem, iam nulla offerentem oscula? Quamquam ita mutuus semper vtrique nostrum insederit amor, vt interiore potius foueretur affectus, quam forensi blandicia diuulgaretur. Neque aliorum quærebamus testimonium, qui tantam nostri gratiam teneebamus. Ita vitalis se vtrique nostrum germanitatis succus infuderat, vt non blandiciis probare amorem, sed conscia mente pietatis interno amore cõtenti, fucum blandiciarum non requirere videremur, quos & ipsa in amorem mutuum imago formaret. Nescio enim qua expressione menos, qua corporis similitudine alter in altero videbamur. Quis te aspexit, qui non me visum putaret? Quotiens aliquos salutaui, qui quoniam te prius consalutauerant, se à me iam dicerent salutatos? Quanti tibi dixerunt aliquid, qui se mihi dixisse memorarent? Quæ mihi hinc gaudia, quanta frequenter

H oborta lętitia, quod eos errare in nobis cernerem? Quam gratus error, quam iucunda prolapsio, quam religiosa fallacia, quam suauis calumnia. Neque enim de tuis erat aliquid aut factis aut sermonibus quod timerem, qui mihi tua lætabar adscribi. Tamen si vehementius contenderent quod se mihi aliquid intimasse memorarent, respõdebam ridens & gaudens: Videte ne fratri dixeritis. Nam cum omnia nobis essent nostra communia, indiuiduus spiritus, indiuiduus affectus, solum tamen commune non erat secretum amicorum: non quo conferendi periculum vereremur, sed tenendi seruaremus fidem. Sane si consilio pendenda res esset, erat semper commune consilium, non semper commune secretum. Nam etsi amici ita alteri nostrum dicerent, vt dicta sua ad alterutrum peruenirent, tamen scio plerumq; ita fidem secreti esse seruatam, vt nec fratri cõmitteretur.

Erat

A Erat enim fidele indicium, & extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatum.

His igitur tantis ac talibus bonis in excessum quendã fateor mentis elatus, superstitem me timere desieram, quod illum vita crederem digniorem: & ideo excepi plagam quam ferre non possum. Tolerabiliora enim tanti doloris præmeditata, quam inexplorata vulnera. Quis iam mœstum solabitur? Quis afflictum leuabit? Cum quo participabo curas? Quis me ab istius mundi vendicabit vsura? Tu enim actor negotiorum, censor seruulorum, arbiter fratrum: non litis, sed pietatis arbiter. Nam si quãdo aliquid cum sancta sorore mihi coserẽdum fuit, vtra melior videretur sententia, te iudicem sumebamus: qui nullius læderes os, atque vtrique satisfacere gestiens, & amandi affectum tenebas, & censendi modum: vt & vtrũque gratum dimitteres, & vtriusq; tibi gratiam vendicares. Aut si ipse aliquid disceptandum deferres, quam grata contentio tua? quam sine felle ipsa indignatio? quam seruulis ipsis coercitio non amara, cum te fratribus magis deferre, quam ex affectu diceres vendicare? Nobis e-B nim professio re pressit studia coercendi, immo tu frater ab omni nos abducebas coercitionis affectu: vendicare pollicens, & lenire desiderans. Non mediocris igitur prudentiæ testimonium, quæ ita à sapientibus definitur, Bonorum primum esse Deum scire, & verum illud atque diuinum pia mẽte venerari, illam amabilem & concupiscẽdam æternæ pulchritudinem veritatis tota mentis charitate diligere. Secundum autem, in proximos à diuino illo fonte atque cælesti naturę deriuare pietatem: quod etiam mundi sapientes nostris hausere de legibus. Neque enim deriuare ista in hominum disciplinas, nisi de cœlesti illo diuinæ legis fonte potuissent. Quid igitur obseruantiam eius erga Dei cultum prædicem? Qui priusquam perfectioribus esset initiatus mysteriis, in naufragio constitutus, cum ea qua veheretur nauis scopuloso illisa vado, & vrgentibus hinc atque inde fluctibus solueretur, non mortem metuens, sed ne vacuus mysterij exiret è vita, quos initiatos esse cognouerat, ab his diuinum illud fidelium sacramẽtum poposcit: non vt curiosos oculos in-C ferret arcanis, sed vt fidei suæ consequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in orario, & orarium inuoluit collo, atque ita se deiecit in mare, non requirens de nauis compage resoluta tabulam cui supernatans iuuaretur, quoniã fidei solius arma quæsierat. Itaque his se tectum atq; munitum satis credens, alia auxilia non desiderauit. Simul fortitudinem eius spectare licet, qui fatiscente remigio non quasi naufragus tabulam sumpserit, sed quasi fortis ex seipso adminiculum suæ virtutis assumpserit. Nec deseruit spes, nec fefellit opinio. Denique primus seruatus ex vndis, & in portum terrenæ stationis euectus, præsulem suum cui se crediderat, recognouit: statimque vbi etiam ceteros seruulos suos vel ipse liberauit, vel liberatos comperit, negligens facultatum, nec amissa desiderans, Dei Ecclesiam requisiuit, vt ageret gratias liberatus, & mysteria æterna cognosceret, pronuntians nullum referendæ gratiæ maius esse officium. Quod si homini non referre, simile homicidio iudicatum est: quantum crimen est non referre Deo? Est ergo prudentis agnoscere seipsũ, & quemadmodum à sapientibus definitum est, secun-D dum naturam viuere. Quid enim est tam secundum naturam, quam referre auctori gratiam? Aspice cœlum hoc, nonne auctori refert gratiam cum videretur? *Cœli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Mare ipsum cum sedatum atque tranquillum est, diuinæ serenitatis testatur indicium: cum mouetur, indignatio supernæ terrori est. Nonne omnes Dei gratiam iure miramur, cum aduertimus quod insensibilis natura quadam sensibili ratione suos fluctus coerceat, & fines suos vnda cognoscat? Nam de terris quid loquar, quæ diuino obedientes præcepto omnibus sponte animantibus pabulum subministrant, atque id quod acceperint, velut crescentibus vsuris multiplicatum cumulatumque restituunt? Ergo ille qui natura duce diuini rationem operis igneo mentis vigore perceperat, sciuit primo omnium saluatori suo gratiam esse referendam. Sed quia re-

Cicero lib. 1. Officiorum
Alc-bia. de nat. homin
Ci lib. 3 Offic.
Psal. 18
Gen 1.

E ferre non poterat, habere poterat. Est enim huiuscemodi gratiæ vis, vt & cum refertur, habeatur, & habendo referatur. Referebat igitur gratiam, deferebat fidem. Nam qui tantum mysterij cœlestis inuoluti in orario præsidiũ fuisset expertus, quantum arbitrabatur si ore sumeret, & toto pectoris hauriret arcano? quam maius putabat fusum in viscera, quod tantum sibi tectum orario profuisset? Sed non ita auidus fuit, vt esset incautus. Scimus enim plerosque auiditate studij prætermittere cautionem. Aduocauit ad se Episcopum, nec vllam veram putauit nisi veræ fidei gratiam, percontatusque ex eo est vtrum nam cum Episcopis Catholicis, hoc est cum Romana Ecclesia conueniret, & forte ad id locorum in schismate regionis illius Ecclesia erat. Lucifer enim se à nostra tunc temporis communione diuiserat, & quamquam pro fide exulasset, & fidei suæ reliquisset heredes, non putauit tamen fidem esse in schismate. Nam etsi fidem erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non tenebant, cuius patiebantur velut quosdam artus diuidi, & membra lacerari. *Etenim cum propter Ecclesiam Christus passus sit, & Christi* F *corpus Ecclesia sit, non videtur ab his exhiberi Christo fides, à quibus euacuatur eius passio, corpusque distrahitur.* Itaque quamuis gratiæ fænus teneret, & metueret tanti nominis debitor nauigare, tamen eo transire maluit, vbi tuto posset exoluere. Iudicabat enim diuinæ solutionem gratiæ in affectu ac fide esse: quam quidem statim vbi primum copia liberior Ecclesiæ fuit, implere non distulit: Deique gratiam & accepit desideratam, & seruauit acceptam. Nihil igitur ea prudentia sapientius, quæ diuina & humana secernit. Nã quid spectatam stipendiis forensibus eius facundiam loquar? Quam incredibili admiratione in adiutorio præfecturæ sublimis emicuit? Sed malo illa laudare, quæ perceptis mysteriis Dei duxit humanis esse potiora. Fortitudinem quoque eius si quis plenius spectare volet, consideret quotiens post naufragium inuicto quodam contemptu vitæ huius maria transfretauerit: diffusasque regiones obeundo peragrarit: postremo quod hoc ipso tempore periculum non refugerit, sed ad periculum venerit, patiens iniuriæ, negligens frigoris, atque vtinam solicitus cautionis. Sed hoc ipso beatus, quod dum licuit G vigore vti corporis, inoffenso ad exequenda quæ vellet functus iuuentutis officio, vitam vixit, debilitatem ignorauit.

Qua vero prosecutione simplicitatem eius edisseram? Ea est enim quædam morum temperantia, mentisque sobrietas. Date quæso veniam, & permittite dolori meo, vt de eo mihi paulo vberius liceat loqui, cum quo iam non conceditur colloqui. Certe & vobis proficit, vt aduertatis non fragilitate quadam vos hoc officium, sed iudicio tulisse, nec misericordia mortis impulsos, sed virtutum honorificentia prouocatos. *Anima enim benedicta omnis simplex.* Tantæ autem simplicitatis erat, vt conuersus in puerum, simplicitate illius ætatis innoxiæ, perfectæ virtutis effigie, & quodam innocentium morum speculo reluceret. Intrauit igitur in regnum cœlorum, quoniam credidit Dei verbo, quoniam sicut puer artem repulit adulandi, iniuriæ dolorem clementer absorbuit, quam clementius vindicauit, querelæ quam dolo promptior, satisfactioni facilis, difficilis ambitioni, sanctus pudori, vt fre-H quenter in eo superfluam magis verecundiam prędicares quam necessariam quæreres: Sed numquam superflua fundamenta virtutis. Pudor enim non reuocat, sed commendat officium. Itaque velut quadam virginali verecundia suffusus ora, cum vultu affectum proderet, si forte aliquam subito veniens offendisset parentem, velut depressus & quasi demersus in terram, licet in ipso nequaquam dissimilis cœtu virorum, tarus attollere os, eleuare oculos, referre sermonem, quod pudico quodam mentis pudore faciebat, cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Etenim intemerata sacra baptismatis dona seruauit, mundus corpore, purior corde: non minus adulterini sermonis opprobrium quam corporis perhorrescens, non minorem ratus pudicitiæ reuerentiam deferendam integritate verborum, quam corporis castitate.

14 q. 1. ca. aduocauit.
Eph 5.
Cicero li. 2. Offic.
Prou. 11.

A Denique in tantum castimoniam dilexit, vt nec vxorem expeteret, licet in eo non solum castitatis appetentia fuerit, sed etiam pietatis gratia. Miro autem modo & coniugium dissimulabat, & iactantiam declinabat: tantaque erat dissimulatio, vt nobis quoque vrgentibus differre magis consortium quam refugere videretur. Hoc vnum itaque fuit, quod nec fratribus crederet: non aliqua cunctationis hæsitantia, sed virtutis verecundia. Quis igitur non miretur virum inter fratres duos alteram virginem, alterum sacerdotem, ætate medium, magnanimitate non imparem, ita inter duo maxima munera præstitisse, vt alterius castitatem, alterius sanctitatem referret, non professionis vinculo, sed virtutis officio? Ergo si libido atque iracundia, reliquorum vitiorum educatrices sunt, iure castitatem atque clementiam dixerim quasdam virtutum parentes: quamquam pietas quoque vt omnium principatus bonorum, ita etiam seminarium virtutum est cæterarum.
1 Tim. 4. Nam de parsimonia quid loquar, & quadam habendi castitate? Is enim non quærit aliena, qui sua seruat: nec inflatur in modico, qui contentus est proprio.
B Nihil ergo aliud nisi proprium recuperare voluit: magis ne fraudaretur, quam vt ditaretur. Nam eos qui aliena quærunt, recte accipitres pecuniæ nominabat.
1 Tim 6. *Quod si radix malorum omnium auaritia est, vtique vitia exuit qui pecuniam non requirit.* Nunquam accuratoribus epulis aut congestis ferculis delectatus est, nisi cum amicos ad epulas rogaret: quantum naturæ satis esset, non quantum voluptati superesset, requirens. Et certe erat non pauper opibus, sed tamen pauper spiritu. De istius beatitudine nequaquam vnque dubitare debemus: qui neq; vt opulens exultauit in diuitiis, neque vt pauper exiguum quod habuit iudicauit.

Mat. 5. Superest vt ad conclusionem cardinalium, virtutum etiam iustitiæ partes in eo debeamus aduertere. Nam etsi cognatæ sint inter se concretæq; virtutes, tamen singularum quædam forma & expressio desideratur maximeque iustitiæ. Ea enim sibi parcior foris tota est, & quidquid habet quadam inclementia sui, dum rapitur amore communi transfundit in proximos. Sed huius multiplex species.
C Alia erga propinquos, alia erga vniuersos, alia erga Dei cultum, vel adiumentum inopum. Itaque qualis in vniuersos fuerit, prouincialiũ quibus præfuit, studia docent: qui parentem magis fuisse proprium quam iudicem loquebantur: gratum piæ necessitudinis arbitrum, constantem æqui iuris disceptatorem. Inter fratres autem qualis fuerit, licet omne hominum genus beneuolentia complecteretur, indiuisum patrimonium docet, nec distributa aut delibata, sed reseruata hereditas. Etenim pietatem sibi causam esse negauit testandi. Nam hoc quoque vltimo sermone signauit, cum quos dilexerat commendaret, sibi nec vxoris arbitrium fuisse ducendæ, ne à fratribus diuelleretur: nec testamenti faciendi voluntatem, ne nostrum in aliquo arbitrium læderetur. Denique & oratus & obsecratus à nobis, nihil tamen condendum putauit: non oblitus pauperum, sed tantum obsecrans esse tribuendum, quantum nobis iustum videretur. Quo vno satis & diuini timoris expressit indicium, & humanæ edidit religionis exemplum.
D Nam quod pauperibus contulit, Deo detulit: *quoniam qui largitur pauperi, Deo fænerat:*
Prou. 19 & postulando quod iustum est, non exiguum, sed totum reliquit. Hæc enim summa iustitiæ, vendere quæ habeas,
Mat 19 & conferre pauperibus. *Qui enim dispersit, dedit pauperi-*
Ps. 111. *bus, iustitia eius manet in æternum.* Ergo dispensatores nos, non hæredes reliquit. Nam hereditas successori quæritur: dispensatio pauperibus obligatur. Vnde non immerito quantus fuerit, hodie quoque per vocem lectoris patuit.
Ps. 23. li Spiritus sanctus expressit: *Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam, nec fecit proximo suo*
Ps. 14 *dolum.* hæc est generatio requirentium Deum. *Hic ergo & in montem Domini ascendet, & in tabernaculo habitabit Dei,* quia ingressus sine macula operatus est iustitiam, locutus est veritatem, non decepit proximum, nec pecuniam fœneratus est suam, qui semper voluit recuperare hereditariã: Agnosco oraculum: quod enim nulla ordinauit dispositio, spiritus reuelauit.

Quid vero illud recenseam, quod supra ipsam iustitiam pietate progressus, cum quædam incubatori communiũ fructuum mei contemplatione muneris putasset esse tribuenda, largitatis me iactabat auctorem, portionis suæ lucrum ad commune consortium referebat? Hæc & alia quæ mihi tunc erant voluptati maxime, nunc recordatione doloris exaspetant. Manent tamen, eruntque semper, nec tanquam vmbra prætereunt: neque virtutis gratia Ps. 143.
cum corpore occidit, nec idem naturæ meritorumque finis, licet ipsius naturæ vsus non in æternum occidat, sed temporali quadam vacatione requiescat.

Talibus igitur perfunctum virtutibus, ereptum periculis, desiderio magis quã amissione fleo. Suadet enim 4. Esdr. 10.
ipsa opportunitas mortis, vt prosequendum magis gratia quam dolendum putemus. Scriptum est enim, *in communi dolore proprium vacare debere.* Neque enim prophetico sermone, vni illi mulieri quæ figuratur, sed singulis dicitur, cum Ecclesiæ dictum videtur. *Dicitur ergo & ad me,* & dicit scriptura cœlestis: *Hoccine doces, sic instituis Dei plebem? An nescis quia exemplum tuum, periculum cæterorum est? Nisi forte exauditam non esse te quereris.* Act 20. F
Primum istud arrogantis est impudentiæ, mereri solum velle, quod multis etiam sanctis negatum noueris, cum scias quia non est personarum acceptor Deus. Nam etsi misericors Deus, tamen si semper exaudiret omnes, non iam ex voluntate libera, sed ex quadã velut necessitate facere videretur. Deinde cum omnes rogent, si exaudiret omnes, nemo ergo moreretur. Pro quãtis quotidie rogas? Numquid constitutio Dei contemplatione soluenda est tui? Cur ergo non impetratum aliquãdo doles: quod non semper impetrabile esse cognoscis? 4. Esdr. 10.
Stulta, inquit, *super omnes mulieres: nonne vides luctum nostrum, & quæ nobis contigerunt? quoniam Sion mater nostra omni tristitia contristatur, & humilitate humiliata est, & luget validissime. Et nunc, quoniam omnes lugemus, & tristes sumus, quoniam omnes contristati sumus: tu vero contristaris in filio? Interroga terram, & dicet tibi, quoniam hæc est quæ debeat lugere tantorum casum super eam germinantium: & ex ipsa,* inquit, *ab initio omnes nati, & alii venient, & ecce pene omnes in perditionem ambulant, & in exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi quæ tam magnam multitudinem perdidit, quam tu qui pro vno doles? Absorbeat igitur nostrum dolorem communis dolor, & acerbitatem proprii mœroris excludat.* G
Non enim dolere debemus eos quos credimus liberatos: neq; enim otiose tam sanctas hoc tempore animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas.

Namque velut diuino iudicio tam graues viduas ita vno tempore defunctas videmus, vt profectionis quidam videatur excessus, non mortis occasus: ne veterana emeritis stipendiis pudicitia in dubium diu seruati pudoris incideret. Quos gemitus mihi, quos dolores tam acerba excitat recordatio? Et si mœroribus non vacabam, tamen in ipso dolore priuato, in ipso tãtorum amisso flore meritorum communis quædam naturæ me conditio solabatur: defixusq; in vno dolor acerbitatem publici funeris, domesticæ specie pietatis obduxerat. Repeto ergo sacra scriptura solatia tua: iuuat enim tuis præceptis, tuis sententiis immorari. *Quam facilius est cœlum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere?* Sed iam audiamus quæ scripta sunt. Luc 16.
Nunc, inquit, *retine apud temetipsam dolorem tuum, & fortiter fer qui tibi contigerunt casus. Si enim iustificaueris terminum Dei, & filium tuum recipies in tempore, & in mulieribus collaudaberis.* H
Si hoc ad mulierẽ, quanto magis ad sacerdotẽ? Si de filio, 4. Esdr 10.
non vtique absurdum etiam de fratrum amissione talia memorari, quamquam si mihi fuisset filius, numquam eũ amplius dilexissem. Nam sicut in obitu liberorum effusi labores, suscepti frustra dolores mœrorem videntur augere, ita etiam in fratribus consuetudinis vsus atq; collegii, acerbitatem doloris accendunt. Sed ecce dicentem scripturam audio: *Noli facere hunc sermonem, sed consenti persuaderi. Quis enim casus Sion? consolare propter dolorem Hierusalem.* Ibid.
Vides enim quia sancta nostra contaminata sunt, & nomen quod inuocatum est super nos, pene profanatum est, & iuuenes nostri contumeliam passi sunt, & sacerdotes nostri succensi sunt, & leuitæ nostri in captiuitatem abierunt, & mulieres nostræ contaminatæ sunt, & virgines nostræ vim passæ, & iusti

A *nostri rapti, & paruuli nostri proditi sunt, & iuuenes nostri seruierunt, & fortes nostri inualidi facti sunt: Et quod omnium maius, signaculum Sion, quoniam resignata est de gloria sua nunc, & tradita est in manibus eorum qui nos oderunt. Tu ergo excute eam multam tristitiam, & depone abs te multitudinem dolorum, vt tibi repropitietur fortis, & requiem faciat tibi altissimus requietionem dolorum.* [1 Thes. 4.] Cessabunt igitur lacrymæ: parendum est enim remediis salutaribus, quia debet aliquid inter fidos & perfidos interesse. Fleant ergo qui spem resurrectionis habere non possunt, quam non sententia Dei eripit, sed fidei inclementia. Intersit inter Christi seruulos, idolorumque cultores: vt illi fleant suos quos in perpetuum existimant interisse: illi nullas habeant lachrymarum ferias, nullam tristitiæ requiem consequantur, qui nullam putant requiẽ mortuorum. Nobis vero quibus mors non naturæ, sed vitæ istius finis est, quoniam in melius ipsa natura reparatur: fletus omnes casus mortis abstergat. Certe si illi sibi aliqua solatia repererunt, qui finem sensus, defectumque naturæ mortem arbitrati sunt: quanto magis nos, quibus B meliora post mortem præmia bonorum factorum conscientia pollicetur? Habent gentiles solatia sua, quia requiem malorum omnium mortem existimant. Et vt vitæ fructu carent, ita etiam caruisse se putant omni sensu & dolore pœnarum, quas in hac vita graues & assiduas sustinemus. Nos vero vt erectiores præmio, ita etiam patientiores solatio esse debemus. Non enim amitti, sed præmitti videntur, quos non absumptura mors, sed æternitas receptura est. Cessabunt ergo lacrymæ: aut si cessare non poterunt, in communibus lamentis flebo te frater: & sub dolore publico domesticos gemitus tegam. Nam cessare qui poterunt, cum ad omnem sonum nominis tui lacrymæ subrepant, vel cum vsus ipse recordationem excitat, vel cum affectus imaginem repræsentat, vel cum recordatio dolorem renouat? Quando enim dees, qui tantis officiis repræsentaris? Ades inquam, & semper offunderis, & toto te animo ac mente complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo vel in ipsa quiete nocturna, vel in luce clara, cum reuisere & consolari dignaris mœrentem. Denique ipsæ iam noctes, quæ quasi molestiores viuente C te videbantur, quod mutui conspectus copiam denegarent, ipse iam somnus colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse iam cœpit, quia te mihi reddidit. Non igitur miseri, sed beati, quorum nec præsentia deficit, nec cura minuitur, & augetur gratia. Etenim somni similis imago mortis. Quod si in quiete nocturna vinculis adhuc corporeis inhærentes, & quasi inter carceraria religatæ claustra membrorum, possunt tamen animæ altiora & discreta perspicere: quanto magis spectant hæc cum iam puro æthereoque sensu nulla corporeæ labis impedimenta patiuntur? Meritoque mihi conquerenti, vergente iam in diem quodam noctis occasu, quod non reuiseres quiescentem, totus omni tempore indiuiduus adfuisti, ita vt illo perfusus sopore membrorum, cum ego vigilarem tibi, tu viueres mihi diceretur: Quid est mors frater? Nã certo nullis à me separare momentis. Ita enim vbique præsto eras, vt quam in istius vitæ vsu habere copiam nequibamus, nunc nobis semper & vbique præsto sit. Nam tunc vtique omnia præsto esse non poterant nec enim complexione nostræ conspectusque & osculorum corporalium suauitates locis omnibus & omnibus temporibus suppetebant. Animorum imagi- D nes semper nobiscum erant, etiam quando non eramus vna: quæ ne nunc quidem occiderunt, assidueque aduoluant, quo maiore desiderio, eo maiore copia.

Teneo igitur te frater, nec mihi te aut mors aut tempus auellat. Ipsæ dulces lacrymæ sunt, ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non meminisse vnquam aut meminisse lacrymis. E O amari dies, qui interruptam copulam proditis! O flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis & indiuiduum mihi comitem perdidistis. Quas ederitis cruces, nisi se offunderet imago præsentis, nisi visiones animi repræsentarent, quem species corporis denegaret? Iam iam frater animo meo charissime, quamquam immaturo decesseris obitu, beatus tamen qui ista non sustines, nec amissum fratrem mœrere compellens, quem absentem diu ferre, non poteras, sed recursu celeri reuisebas. Quod si tunc solitudinis meæ tædia repellere, mœstitiam fraternæ mentis alleuare properabas: quanto nunc crebrius afflictum animum debes reuisere, & ex te conceptum, per te lenire mœrorem? At mihi tamen dat aliquas officij vsus inducias, & obsequij sacerdotalis intentio abducit animũ. De sancta vero sorore quid fiet, quæ licet diuino metu pietatem temperet, rursus tamen ipsum pietatis dolorem studio religionis accendit: strata humi, & totum gremio sui complexa tumulum, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctesque mœrore integrat. Nam licet fletum F plerumque sermone suspendat, in oratione renouat. Et quamuis scripturarum memoria consolationes ferentibus præcurrat, flendi tamen desiderium precandi assiduitate compensat: lacrymarum vbertatem tunc præcipue quando nemo interrumpere possit, instaurans. Ita quod miserearis, habes: quod reprehendas, non habes. Flere enim in oratione, virtutis est. Et quamquam istud familiare virginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus cõtuitu communis fragilitatis, in lacrymas etiam siue domestici sensu doloris exuberat: tamen cum maior causa mœrendi est, finis mœroribus excluditur. Deest igitur cõsolandi via, quia suppetit excusandi gratia. Neque enim possis prohibere, quod doceas: præsertim cum religionis adstruat lacrymas, non doloris, & communis seriem deplorationis metu pudoris obtexat. Consolare ergo qui potes adire animum, penetrare mentem. Cernat te esse præsentem, sentiat non esse defunctum: vt cuius secura de merito, eius functa solatio, discat pro eo non grauiter dolere, qui se admonuerit non esse dolendum. Sed quid ego te morer frater, quid expectem? Vt nostra tecum cõmoriatur, & quasi consepeliatur oratio? Licet ipsa species G & exanimis corporis forma soletur, oculosque manens gratia & permanens figura demulceat, nihil inquam moror, procedamus ad tumulum. Sed prius vltimum coram populo valedico, pacem prædico, osculum soluo. Præcede ad illam communem omnibus & debitam, sed iam mihi præ cæteris desiderabilem domum. Para hospiti consortium, & quemadmodum hic omnia nobis fuere communia, ita illic quoque ius diuiduum nesciamus. Ne quæso cupientem tui diu differas, properantem expecta, festinantem adiuua, & si diutius morari tibi videbor, accersi. Neque enim vmquam prolixius abfuimus à nobis, tu [2. Reg. 12.] tamen solebas reuisere. Nunc quoniam tu redire iam non potes, nos ad te ibimus, æquum est vt officium rependamus, subeamus vicem. Numquam nobis fuit vitæ conditio discretior: semper aut sanitas aut ægritudo communis: vt cum alter ægresceret, alter in morbum incurreret: cum alter reualesceret, vterque consurgeret. Quomodo ius nostrum amisimus? Et nunc consortium ægritudinis fuit, quomodo mortis consortium non fuit? Tibi nunc H omnipotens Deus innoxiam commendo animam, tibi hostiam meam offero: cape propitius ac serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis, hæc mei iam liba præmitto, in hoc ad te pignore venio, non pecuniæ, sed vitæ pignore, ne me diutius residere facias tanti fœnoris debitorem. Non mediocris est fraterni amoris vsura, nec vilis naturæ sors quam cumulauit incrementum virtutis. Possum ferre, si cito cogar exoluere.

S. AMBROSII DE OBITV SATYRI FRATRIS LIBRI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS

DE FIDE RESVRRECTIONIS, IN SATYRI FRATRIS SVI OBITV LIBER.

A *Vid. Ambr. in Ps. 1*

SVPERIORE libro aliquid indulsimus desiderio, ne tamquam feruēti plagæ austeriora adhibita medicamenta exasperarent magis quam lenirent dolorē: simul quia fratrem sæpius allocuti sumus & oculis tenebamus, absurdum non fuit relaxare paulisper affectum naturæ, qui lacrymis magis pascitur, fletibus delinitur, stupore defigitur. Mollis enim & tenera species est forma pietatis, nihil insolens amat, nihil immite, nihil durum. Ferendo autem probatur patientia magis quam resistendo. Ergo quia dudum dies mortis inter lacrymabiles aspectus debuit animum declinare fraternum, qui totum tenebat; nunc quoniam die septimo ad sepulchrum redimus, qui dies symbolum futuræ quietis est, à fratre paululum ad communē humani generis cohortationem iuuat deriuare mentem, intentionemque transfundere: ita vt neque toti sensibus defigamur in fratre, ne obrepat affectus: neque tantę exules pietatis & gratiæ eum quem diligimus, deseramus: & vere ipsi nobis tanti doloris augeamus iniuriam, si hodie

B

nobis & in sermone moriatur. Vnde proposuimus fratres charissimi solari nos communi vsu, nec durum putare quidquid vniuersos manet, & ideo mortem non esse lugendam. Primum, quia communis sit, & cunctis debita: deinde, quia nos sæculi huius absoluat ærumnis: postremo, quia somni specie vbi ab istius mundi labore requietum sit, vigor nobis viuacior refundatur. Quem dolorem non soletur resurrectionis gratia: quem non excludit mœrorē, si credas nihil perire morte, immo ipsius

Col. 2

celeritate fieri plus perire ne possit? Erit ergo fratres charissimi, vt in adhortatione communem etiam fratri nostro pendamus affectum, nec ab eo longius deuiasse videamur si per resurrectionis spem, & futuræ gloriæ suauitatem, etiam in sermone nobis hodie reuiuiscat. Ordiamur igitur ab eo, vt lugendum nobis nostrorum obitum non esse doceamus. Quid enim absurdius, quā vt id quod scias omnibus esse præscriptum, quasi speciale deplores? Hoc est animum supra conditionem extollere, legem non recipere communem, naturæ consortium recusare, mente carnis inflari, & carnis ipsius nescire mensuram.

C

Quid absurdius quam nescire qui sis, affectare quod non sis? Aut quid imprudentius, quod futurum scias, id cum acciderit, ferre non posse? Natura ipsa nos reuocat, & huiuscemodi mœroribus quadam sui consolatione subducit. Quis est enim tam grauis luctus, aut tam acerbus dolor, in quo non interdum relaxetur animus?

Hero. dot. li. 5 hist.

Habet hoc natura, vt quamuis homines in tristibus rebus sint, tamen, si modo homines sunt, à mœrore mentem paulisper abducant. Fuisse etiam quidam feruntur populi, qui ortus hominum lugerent, obitusque celebrarent. Nec imprudenter. Eos enim qui in hoc vitæ salum venissent, mœrendos putabant: eos vero qui ex istius mundi procellis & fluctibus emersissent, non iniusto gaudio prosequendos arbitrabantur. Nos quoque ipsi natales dies defunctorum obliuiscimur, & eum quo obierunt diem, celebri solemnitate nouamus. Non est grauis subeundus mœror secundum naturam, ne aut excellentiorem

D *Rom. 5.*

aliquam naturæ exceptionem nobis arrogare videamur aut communem recusare. *Etenim mors æqualis est omnibus, indiscreta pauperibus, inexcepta diuitibus.* Et ideo licet per vnius peccatum, in omnes tamen pertransiuit: vt quem generis non refugimus auctorem, non refugiamus & mortis: & sit nobis sicut per vnum mors, ita per vnum etiam resurrectio: nec recusemus ærumnam, vt perueniamus ad gratiam.

Luc. 19. Rom. 14. S. Aug. pecc. orig. c. 41. Ambr. li. 2. de l. de bono mort.

Venit enim, vt legimus, *Christus saluum facere quod perierat: & vt non solum viuorum, sed etiam mortuorū dominetur.* Lapsus sum in Adam, de paradiso eiectus in Adam, mortuus in Adam: quomodo reuocet nisi me in Adam inuenerit, vt in illo culpæ obnoxium, morti debitū, ita in Christo iustificatum? Si ergo debitum est mors, solutio debet esse tolerabilis. Sed hic locus posterioribus partibus reseruandus.

Plutarch. lib. de consol. ad Apollo.

Nunc propositum est asserere, mortem grauiori non debere esse mœrori, quod eum natura ipsa respuat. Denique Lyciorum feruntur esse præcepta, quæ viros iubeant muliebrem vestem induere, si mœrori indulgeāt: eo quo mollem & effeminatum iudicauerint in viro luctum. Deforme est enim eos qui pro fide, pro religione, pro patria, pro æquitate iudicij, atque intentione virtutis obuium

E

morti debent pectus offerre, mœrere in alio grauius ꝙ in se si causa exegerit, sit expetendum. Nam quemadmodum potes in re non refugere, quod impatiētius aliis doleas accidisse? Depone mœrorem, si potes: include, si non potes. Aut absorbendus omnis, aut premendus est dolor. Cur enim mœstitiam tuam non ratio potius quam dies leniat? Nam quod obliteratura est temporis series, melius prudentia mitigabit. Quin etiam hoc ipsum irreligiosum puto erga ipsorum memoriam quos dolemus amissos, vt obliuisci eorum malimus, quam consolatione mulceri: aut cum horrore reminisci, quam meminisse cum gratia: recordationem timore, quorum imago debeat esse voluptati: diffidere potius quam sperare de meritis defunctorum, & pœnæ addictos quam immortalitati debitos quos dilexeris æstimare. Sed dicis: Quos diligebamus amisimus. Nonne hæc nobis cum ipso mundo elemētisque communia sunt, quia ad tempus credita, in perpetuū tenere non possumus? Gemit terra sub aratris, imbribus cæditur, tempestate cōcutitur, stringitur frigore, sole torretur, vt fructus annuos fœta parturiat: & cū se vario

F

flore vestierit, proprio exuitur & spoliatur ornatu. Quantos hæc raptores habet, nec fructum suum quæritur amissum quem ideo generauit vt amitteret: nec in posterum negat quem sibi meminit auferendum. Cœlum ipsum nō semper stellarum micantium globis fulget, quibus quasi quibusdam insignitur coronis. Non semper ortu lucis albescit, radiis solis irrutilat, sed assiduis vicibus ille quidam mundi vultus gratissimus, humenti noctium caligat horrore. Quid gratius luce? Quid sole iucundius, qui quotidie occidit? Decessisse tamen hæc nobis non moleste ferimus, quia eum redire præsumimus. Doceris in his quā in tuis debeas exhibere patientiam. Si superiora tibi occidunt, nec dolori sunt: cur si occiderint humana, doleantur? Sit tamen patiens dolor, sit in tristibus modus, qui exigitur in secundis. An si immoderate gaudere non cō-

uenit

A uenit, lugere conuenit? Non enim mediocre malum est immoderatio doloris, aut metus mortis. Quantos ad laqueum impulit, armauit ad gladium, vt in eo ipso amentiam suam proderent, mortem non ferentes, & mortem appetentes, & quod pro malo fugerent pro remedio adsciscerent? Qui quoniam consentaneum naturæ suæ ferre ac perpeti nequeunt, contrarium voto incidunt: vt ab his in perpetuum separentur, quos sequi desiderauerint. Sed hæc rara: quoniam natura ipsa reuocat, etsi præcipitet amentia. Illud vero frequens in mulieribus, vt clamores publicos ferant, quasi metuant ne earum ignoratur ærumna, vt illuuiem vestis affectent, quasi in ea sit sensus dolendi, vt impexum surdibus immadident caput, vt postremo (quod plerisque in locis vulgo fieri solet) disciso amictu, diloricata veste, secreti pudoris nuda prostituant: quasi ipsum lenocinentur pudorem, quia pudoris sui præmia perdiderunt. Sic procaces oculi prouocantur vt concupiscant, vt amare incipiãt membra nudata: quæ si nõ aspicerent, non amarent. Atque vtinam sordidata illa tegumenta corporis non speciem, sed mentem obnuberent. B Latet plerumque sub tristi amictu mentis lasciuia, & deformis horror vestis obtexitur, vt secreta petulantium, tegantur animorum. Satis pie virum luget, quæ seruat pudorem, non deserit fidem. Hęc bene defunctis officia impenduntur, vt viuant in mentibus, in affectibus perseuerent. Non amisit virum, quæ exhibet castitatem: non est viduata coniugio quæ non mutauit nomen mariti. Nec tu perdidisti hæredem, quæ adiuuas cohæredẽ: sed pro successore corruptibilium, mutasti consortem immortaliũ. Habes qui tibi repræsẽtet hæredem. Solue pauperi quod debetur hæredi, vt non solum maternæ aut paternæ senectutis, sed etiam vitæ propriæ sit superstes. Plus successori tuo relinquis, si portio eius non ad luxum præsentium proficiat, sed ad pretium futurorum. Sed desideramus amissos. Duo sunt enim quæ maxime angunt: aut desideriũ eorum quos amisimus, sicut meo exemplo metior: aut quod eos vitæ suauitate priuatos, ereptos laboris sui fructibus arbitramur. Tenera enim amoris est titillatio, quæ improuisum affectum excitat, vt sedandi magis quam excludendi doloris facultas relinquatur: simul quia pium C videtur desiderare quod amiseris, & specie virtutis adolescit infirmitas. Sed cur tu putes patientiorem illam esse debere, quæ dilectum ad peregrina dimiserit, & militiæ gratia, vel susceptæ administrationis officio, vel negotiandi vsu transfretasse competerit, quam te qui non fortuito arbitrio derelinqueris, aut studio pecuniæ, sed lege naturæ? Sed recuperandi tibi interclusa spes: quasi cuiquam certa sit redeundi. Et plerumque dubia plus fatigant, vbi periculi metus integer: grauiusque est timere ne acciderit, quam tolerare quod iam noueris accidisse. Alium enim summam formidinis coacerbat, alius finem expectat doloris. An dominis ius est, quo decreuerint transferre mancipia, Deo non est? Sed non suppetit expectare remeantem, suppetit tamen præcedentem sequi. Et certe breuis vitæ vsus nec illi multum videtur eripuisse, qui ante præcessit: nec te differre diutius, qui remanseris. Quod si desiderium tuum mitigare non possis, nonne tamen videtur indignum pro desiderij tui studio rerum ordinem velle conuerti? Amantium ardentiora vtique desideria sunt, & tamen necessitatis cõtuitu temperantur. Et si dolent defecti, lugere tamen non solent. Destituti, amare impatientius erubescunt. Ita patientia desiderij plus probãD tur.

Quid autem de his loquar, qui defunctos putant vitæ suauitate priuari? Nulla potest esse iucunditas inter has vitæ nostræ amaritudines aut dolores, quæ vel ex corporis ipsius infirmitate, vel extrinsecus accidẽtium incommoditate generantur. Anxij enim semper, & ad ipsa lætiorum vota suspensi, quodam fluctuamus incerto, sperantes dubia pro cæteris, incommoda pro secundis, caduca pro solidis: nihil habentes potestatis in arbitrio, firmitatis in voto. At si aliquid contra voluntatem acciderit, perditos nos putamus: plusque aduersorum dolore frangimur, quam secundorum fructu potimur. Quibus igitur carent bonis qui maioribus eripiuntur incommodis? Valetudo credo bona plus adiuuat, quam affligit mala: aut opulenta plus delectat, quam egestas afficit: aut filiorum magis amabilis gratia, quam lugubris amissio: aut adolescentia iucundior, quam senectus tristior. Quam plerumque suorum tædet votorum, & optari pœnitet, vt doleat impetratum, quod non impetrare merebat. Exilia vero, & cæterarum pœnarum acerbitates, quæ potest compensare patria? quæ voluptates? Quæ etiam cum adsunt, debilitantur tamen: aut non vtendi affectu, aut amittendi metu. Esto tamen maneat inoffensus, immunis à doloribus, perpes in voluptatibus vitæ cursus humanæ: quid tamen commodi consequi potest anima istiusmodi corporis inclusa compaginibus, & quibusdam membrorum angustiis coartata? Si caro nostra carcerem fugit, si detestatur omne quidquid euagandi facultatem negat, quæ vtique paruis vltra se audiendi videndique excurrere videtur sensibus: quanto magis anima nostra corporeum istud euadere gestit ergastulum, quæ motu aereo libera, nescimus quo vadat, aut vnde veniat? Scimus tamen quod corpori superuiuat, & ea, iam depositis proprij *Ioan. 3.* sensus repagulis expedita, libero cernat obtutu, quæ ante F sita in corpore non videbat. Quod exemplum dormientium possumus æstimare, quorum animi velut sepulto quiete corpore, ad altiora se subrigunt, & renuntiant corpori rerum absentium vel etiam cœlestium visiones. Ergo si mors carnis & sæculi nos absoluit ærumnis, vtique malum non est, quæ libertatem restituit, excludit dolorem. Hinc igitur nobis adoriendus disputandi locus, mortem malum non esse, quia ærumnarum omnium malorumque perfugium est, & fida statio securitatis, ac portus quietis. Nam quid in hac vita non experimur aduersi? Quas non procellas tempestatesque perpetimur? *Gen 28* Quibus non exagitamur incommodis? Cuius parcitur *Gen 34* meritis? Sanctus patriarcha Israel profugus patria, paren- *Gen. 49* tibus, domum mutauit exilio, stuprum filiæ, generi ne- *Gen. 37* cem fleuit, famem pertulit, sepulturam defunctus amisit: *Gen. 39* transferri enim ossa sua, ne vel mortuus requiesceret, ob- *2. Reg. 13.* secrauit. Sanctus Ioseph odia fratrum, insidias inuidorum *2. Reg. 18.* seruulorum obsequia, mercatorum imperia, dominæ *2. Reg 12.* petulantiam, mariti inscitiam, carceris quoque est expertus ærumnam. Sanctus Dauid filios amisit duos: vnum G incestum, alterum parricidam. Hos habuisse pudoris est, doloris est perdidisse. Amisit & tertium quem amabat paruulum. Hunc viuentem adhuc fleuit, mortuum non desiderauit. Sic enim legimus, *quod ægrotante puero deprecabatur Dauid Dominum pro eo, & ieiunauit & in cilicio iacuit, & adstantibus maioribus natu vt excitarent eum de terra, nec surgendum sibi, nec cœnandum putauit. Vbi vero defunctum puerum comperit, surrexit de terra, lauit illico, vnctus est, vestimenta mutauit, adorauit Dominum, cibum sumpsit. Cum hæc miranda pueris suis viderentur, respondit eis, recte se infante viuente* *Ibid.* *ieiunasse, plorasse, quia iure arbitrabatur Dominum posse misereri, nec dubitandum quod vitam posset seruare viuentis, qui posset viuificare defunctos. Iam vero oblita morte qui ieiunaret, qui iam non posset reducere mortuum, exanimemque reuocare? Ego,* in- *Ibid.* quit, *ibo ad eum, ipse autem non reuertetur ad me.* O maximum solatium desiderantis! O verum sapientis iudicium! O miram sapientiam seruientis, vt nemo sibi aduersi aliquid accidisse indigne ferat, & contra meritum suum se queratur afflictum. *Quis enim tu es, qui de tuo meri-* *Psal 72* *to ante pronunties? Cur præuenire desideras cognitorem? Cur* H *eripis sententiam iudicaturo?* Nec sanctis istud permissum est, nec à sanctis impune vnquam est vsurpatum. Dauid se propterea flagellatum suo crimine confitetur: Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias. *Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas: & fui flagellatus tota die, & vindex meus in matutinis.* Petrus quoque quamuis plenus fide deuotionis, tamen quia nondum conscius nostræ infirmitatis præsumptiue dixerat Domino: *Animam meam pro te ponam:* *Ioan. 13* tentationem præsumptionis ante quam tertio gallus can- *Ioan. 18* taret incurrit. Licet ipsa tentatio documentum fuerit ad salutem: vt discamus nõ cõtemnere carnis infirmitatem, ne contemnendo tentemur. Si Petrus tentatus est, quis præsumat? quis adstruat se non posse tentari? Atque haud

dubie

A tali aqua fontis æterni,& deuotæ celebritatis tenere men surarn,nec opinione vulgari dies quosdam explorare lunares, cum Apostolus dicat: Gal. 4. *Dies obseruatis, & menses,& tempora,& annos:timeo ne sine causa laborauerim in vobis.* Nam incipit esse contrarium. Sed aliud est obseruare gentilitio more, vt qua luna quid adoriendum sit iudices, vt puta quintam esse fugiendam, nihilque ea inchoandum. Varios quoque cursus lunę obeundis negotiis commendare, vel cauere quosdam dies, quemadmodum plerique posteros dies vel Ægyptiacos declinare consueuerunt. Virg. 1. Geor. Aliud vero est obseruantiam religiosę mentis intendere in eũ diem, de quo scriptum est: Hic est dies quem fecit Dominus. Nam etsi scriptum sit quod pascha Domini quartodecimo die mensis primi celebrari debeat,& vere quartamdecimam lunam ad celebrandum Dominicæ seriem Psa. 117 Exo. 12. passionis inquirere debeamus: tamen ex hoc possumus intelligere quod ad huiusmodi solemnitatem vel ecclesię perfectio, vel claræ fidei plenitudo quæratur, sicut dixit Psa. 88. Propheta cum loqueretur de filio Dei: *Quia sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum manebit.* B Inde est quod & ipse Dominus cum opera in terris mirtanda fecisset, quasi iam fundata luminatum mẽtiũ fide, tẽpus passionis, esse memorauit, dicẽs. *Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.* Ioan. 17 Luc. 13. Hanc enim celebrandæ passionis claritudinem quæsitam alibi docet, dicens: *Ite, dicite illi vulpi: Ecce eiicio dæmonia hodie, & cras sanitates perficio & sequenti consummor die.* His vtique consummatur Iesus qui incipiunt esse perfecti, vt plenitudinem diuinitatis & redemptionis eius fide sua credant. Ego & diem & horam exquirimus, vt scriptura nos instruit. Psa. 118 Eccl. 3 Hier. 8 Esa. 1. Propheta etiam Dauid dicit. *Tempus faciendi Domine, petens accipere sensum ad cognoscenda Domini testimonia.* Ecclesiastes quoque ait: *Omni rei tempus.* Hieremias clamat: *Turtur & hirundo, agri passeres agnouerunt tempora introitus sui.* Quid autem euidentius, quam de passione Domini dictum videri: *Agnouit bos possessorem suum,& asinus præsepe Domini sui?* Agnoscamus ergo hoc præsepe Domini, in quo alimur, pascimur & reficimur. Hoc igitur tempus præcipue scire debemus, quo per vniuersum orbem consona sacræ noctis fundatur oratio, quia & tempora cõmendentur preces, sicut scriptum est: C Esai. 49 2. Cor. 6 *Tempore accepto exaudiui te & in die salutis adiuui te.* Hoc est tempus de quo Apostolus dixit: *Ecce nunc tempus acceptabile. ecce nunc dies salutis.* Vnde necesse fuit, quia etiam post Ægyptiorum supputationes, & Alexandrinæ ecclesiæ definitiones, episcopi quoque Romanæ ecclesię per litteras plerique meam adhuc expectant sententiam, quid existimem scribere de die Paschæ.

Nam licet futuri diei Paschæ inciderit quæstio, tamen etiam in reliquum quid tenendum videatur aperimus, si qua quæstio talis incurrerit. Duo autem sunt obseruanda in solemnitate Paschæ, quartadecima luna, & primus mensis, qui dicitur nouorum. Itaque ne à veteri testamento videamur discedere, ipsum de Paschæ celebrandæ die capitulum recenseamus. Monet Moyses populum, dicens custodiendum mensem nouorum, eum primum esse mensem prædicans. Deu. 16 Exo. 12. Num. 9 Ioan. 1. Ait enim: *Hic mensis vobis principiũ mensium, primus in mensibus anni: & facies Pascha Domino Deo tuo quartadecima die mensis primi. Lex nempe per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est.* D Ipse ergo qui legem locutus est, postea veniens per Virginem nouissimis temporibus plenitudinem legis consummauit, Mat. 5. quia venit non legem soluere, sed implere,& celebrauit Pascha hebdomadæ, in qua fuit quartadecima luna, quinta feria. Denique ipsa die (sicut superiora docent) Luc. 22 Ioan. 19 Pascha cum discipulis manducauit. Sequenti autem die, hoc est sexta, feria, crucifixus est, luna quintadecima. Sabbato quoq; magno illo sextadecima fuit. Ac per hoc septimadecima luna resurrexit à mortuis. Vnde hæc lex Paschæ nobis seruenda est, vt non quartamdecimam obseruemus in die resurrectionis, sed in die magis passionis, aut certe aliis proximis superioribus diebus. Quia resurrectionis celebritas die Dominica celebratur, Dominica autem ieiunare non possumus, quia Manichæos etiam ob istius diei ieiunia iure damnamus: Hoc est enim in resurrectionem Christi non credere si legem quis ieiunij die resurrectionis indicat, cum lex dicat Pascha edendum cum amaritudine, hoc est cum dolore, quod tanto sacrilegio hominum auctor salutis sit interẽptus: E Exo. 12. Die autem Dominica exultandum Propheta docet, dicens: *Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo.* Ps. 117. Ergo non solum passionis diem, sed etiam resurrectionis obseruari oportet à nobis, vt habeamus & amaritudinis & lætitiæ idem: illo ieiunemus, isto reficiamur. Vnde si inciderit, sicut futurum est proxime, quartadecima luna mensis primi die Dominica, quia neque Dominica ieiunare debemus, neque tertiadecima luna die sabbati incidente ieiunium soluere, quod maxime die passionis est exhibendum: in alteram hebdomadam celebritas Paschæ est differenda. Si quidem sequitur quintadecima luna qua passus est Christus,& erit secunda feria: tertia quoque feria erit sextadecima luna, qua Domini caro in sepulchro quieuit, cum quarta etiam feria septimadecima luna futura sit, qua Dominus resurrexit. Cum igitur triduum illud factum in hebdomadam proxime incurrat vltimam, F intra quod triduum & passus est, & quieuit, & resurrexit, de quo triduo ait: *Soluite hoc templum, & in triduo excitabo illud:* Ioan. 2. quid nobis potest molestiam dubitationis afferre? Nã si ea res scrupulum mouet, quia quartadecima luna non celebramus ipsum diem vel passionis, vel resurrectionis: ipse Dominus non quartadecima luna passus est, sed quintadecima,& septimadecima resurrexit. Quod si mouet quia quartamdecimam lunam transeuntes, quæ die Dominica incidet, hoc est, quartodecimo Kalendas Maij, sequenti Dominica instaurandam celebritatem suademus? auctoritas extat huiusmodi. Nam temporibus paulo superioribus cũ incidisset quartadecima luna mẽsis primi in Dominicam diem, sequenti altera Dominica celebrata solemnitas est. Octogesimo autem anno ex die imperij Diocletiani, cum quartadecima luna esset nono Kalendas Aprilis, nos celebrauimus Pascha pridie Kalendas Aprilis. Alexandrini quoque & Ægyptij, vt ipsi scripserunt, cum incidisset quartadecima luna vigesimo & octauo die Phamenoth mensi celebrauerũt Pascha quinta die Pharmuthi mensis, quæ est pridie Kalendas Aprilis G ac sic conuenere nobiscum. Rursus nonagesimo & tertio anno à die imperij Diocletiani, cum incidisset quartadecima luna in quartumdecimum diem Pharmuthi mẽsis, quæ est quinto idus Aprilis, quæ erat Dominica die, celebratum est Pascha Dominica Pharmuthi vigesimo & primo die, qui fuit secundum nos sextodecimo Kalendas Maij. Vnde cum & ratio sit & exemplum, nihil super hoc mouere nos debet. Nunc illud enodandum videtur, quia plerique putant secundo mense nos celebraturos Pascha, cum scriptum sit: Custodi primum mensem nouorum: Deu. 16 Exo. 12 quod non potest incidere vt præter mensem nouorum Pascha celebrent, nisi qui quartamdecimam ita obseruant secundum litteram, vt non alio nisi ipso celebrent die. Denique futurum, Iudæi duodecimo, non primo mense celebraturi sunt pascha, hoc est decimotertio Kalendas Aprilis secundum nos: secundum Ægyptios autem vigesimoquarto die Phamenoth mensis, qui est non primus mensis, sed duodecimus. Primus enim mensis apud Ægyptios dicitur Pharmuthi,& incipit sexto Kalendas Aprilis, & finitur septimo Kalendas Maij. H Ergo secundum Ægyptios primo mense celebraturi sumus Dominicam Paschæ, hoc est septimo Kalendas Maij qui est dies trigesimus Pharmuthi mensis.

Nec absurdum arbitror vt inde obseruandi mensis tradamus exemplum, vbi primum Pascha celebratum est. Vnde & maiores nostri in tractatu Concilij Niceni eumdem Enneadecaterīdem, si quis dilligenter intendat, statuendum putarunt, & ipsum mensem nouorum recte custodierunt, quia in Ægypto hoc primo mense noua secantur frumenta. Hic autem mensis & primus est secundum Ægyptiorum prouentus, & primus secundum legem,& octauus secundum consuetudinem nostram. Indicto enim Septembri mense incipit. Octauo igitur mense Kalendæ Aprilis sunt. Incipit autem mensis non secundum vulgarem vsum, sed secundum consuetudinẽ

A peritotum ab æquinoctio, qui dies est duodecimus Kalendas Aprilis, & finitur vndecimo Kalendas Maij. Inde maxime intra hos triginta & vnum dies sæpe celebrari Paschæ dies. Sed cum ante biennium celebrauerimus Paschæ Dominicam vndecimo Kalendas Maij, hoc est trigesimo die mensis, secundum nostram scilicet calculationem, moueri non debemus si & proxime trigesimo die Pharmuthi mensis celebraturi sumus Paschę Dominicam. Verum si quis mensem secundum inde existimat, quia post triduum completi mensis, qui compleri videtur Vndecimo Kalendas Maij, Paschæ Dominica erit: illud consideret, quia quartadecima luna quæ quæritur, quartodecimo Kalendas Maij erit, hoc est, intra præscriptum mensis numerum. Lex autem diem passionis exigit intra primum mensem nouorum debere celebrari. Satisfactum est igitur secundum plenitudinem lunæ, cui ad complendum mensem supersunt tres alij dies. Non ergo in alterum mensem recidit, quando intra eundem mensem qui primus est, Pascha celebrabitur. Ad litteram autem nos teneri non oportere, licet consuetudo celebrandi Pascha B ipsa nos instruat, tamen & Apostolus docet, qui ait: *Pascha* 1.Cor.5 *nostrum immolatus est Christus*. Sed & proposita lectio docet Exo.12 litteram non sequendam. Sic enim habes: *Et facies pascha Domini Deo tuo quartodecimo die mensis primi. Diem pro luna dicit.* Vnde peritissimi quoque secundum legem lunari cursu computant mensem: & ideo cum à pluribus nouus lunę cursus incipiat, hoc est, dies primus, vides pridie nonas Maij adhuc mensem primum nouorum computari posse. Ergo & iuxta legis sententiam primus hic mensis est. Denique μῆνα vocant Græci, vnde μῆνας Græci dicunt menses, & naturalis vsus nationum exterarum lunam pro diebus appellat. Alium autem diem passionis, alium resurrectionis celebrandum, veteris quoque testamenti series ostendit. Exo.12 Sic enim habes: *Agnus sine macula, masculus, consummatus, anniculus, masculus erit vobis, ab ouibus & hædis sumetis, & erit vobis in obseruatione vsque in quartamdecimam mensis huius, & occidetis illum tota multitudo synagogæ filiorum Israel ad vesperum, & sument de sanguine eius, & ponent super duos postes, & super limen ostij domium, in quibus manducabunt eum inter semetipsos: manducabunt carnem hanc nocte igni assam.* Et infra. C *Et* ibid. *edetis illum cum sollicitudine: Pascha est enim Domini: & pertransibo in terram Aegyptiorum in nocte illa, & percutiam omnem primitiuum in Aegypto ab homine vsque ad pecus, & in omni terra Aegypti faciam vindictam, ego Dominus. Et erit vobis sanguis in signo in domibus in quibus eritis ibi, & videbo sanguinem, & protegam vos, & non erit in vobis plaga exterminii. Et conteram terram Aegypti, & erit dies iste vobis memorabilis & solemnis, & diem festum agetis eum Domino in progenies vestras, legitimum sempiternum, diem festum agetis illum.* Aduertimus & passionis diem descriptum in ieiunio, quia ad vesperum occidendus est E agnus, licet vltimum tempus pro vespere possimus accipere, secundum Ioannem qui ait: *Pueri nouissima hora est.* 1.Ioā.2 Sed & iuxta mysterium vespere diei constat occisum, quando tenebræ statim factæ sunt: & ieiunium deferendum eo die verum est, quia ita edetis illum cum sollicitudine. Ieiunantibus enim sollicitudo adhæret. Resurrectionis autem die exultatio refectionis est atque lætitiæ, quo die videtur exisse populus ex Ægypto, primitiuis Ægyptiorum necatis: quod posteriora euidentius docent, quibus ait scriptura: *Quia postquam fecerunt Iudæi pascha sicut præcepit* Exo.12. *Moyses, factum est circa mediam noctem, & Dominus percussit omnem primitiuum in terra Aegypti, a Primitiuo Pharaonis. Et vocauit Pharao Moysen & Aaron nocte, & dixit illis: Surgite & exite* Ibid. *de populo meo, & vos & filii Israel ite & seruite Domino Deo vestro. Et vrgebant Aegyptii populum, festinantes quam celerrime expellere. Denique sic profecti sunt Israelitæ, vt non occurreret sibi azyma fermentare. Eiecerunt enim eos Aegyptii, & non potuerunt sustinere, nec apparatum sibi fecerunt in viam.* Reseratum est igitur, diem resurrectionis obseruandum post diem passionis, qui dies resurrectionis non quartadecima luna debet esse sed postea, vt vetus loquitur testamentum, quia dies re- F surrectionis is, cum egrediens populus de Ægypto in ma- 1.Cor.10. ri & in nube baptizatus vt Apostolus dicit mortem vicit, panem spiritalem accipiens, & potum de petra hauriens spiritalem: nec passionem Domini die Dominica posse celebrari: & si quartadecima luna in Dominicam inciderit, adiungendam hebdomadam alteram, sicut & septuagesimosexto anno a die imperij Diocletiani factum est. Nam tunc trigesimo die Pharmuthi mensis, qui est septimo Kalend. Maij, Dominicam Paschæ celebrauimus sine vlla dubitatione maiorum. Simul enim lunæ cursus & ratio suffragatur, quoniam vigesima prima luna proximum Pascha celebrandum est, nam vsque ad vigesimam primam lunam consueuit extendi. Ergo cum tot veritatis indicia concurrant, iuxta maiorum exempla festum publicæ salutis læti exultantesque celebremus, postes nostros vbi est ostium verbi quod sibi Apostolus optat aperiri, fidei passionis Dominicæ colorantes. De hoc ostio dicit etiam Dauid: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ* G *labiis meis: vt nihil aliud nisi sanguinem Christi loquamur*, quo Exo.12 mortem vicimus, quo redempti sumus. Fragret in nobis Psal.140 odor Christi. Ipsum audiamus, in illum & mentis & corporis oculos dirigamus, opera eius mirantes, beneficia prædicantes: super limen ostii nostri sacræ redemptionis confessio resplendeat. *Sumamus feruentis spiritus sacramentum* 1.Cor.5 *in azymis sinceritatis & veritatis*, pia doctrina gloriam patris & filij & spiritus maiestatem indiuiduam concinentes.

S. AMBROSII DE PASCHALIS CELEBRITATIS RATIONE ENARRATIONIS FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI DE OBITU FRATRIS SUI SATYRI LIBER.

In quo agit de morte fidelibus æquanimiter toleranda, & se ac populum consolatur.

D Rom.12. Rom.5. DEduximus fratres dilectissimi hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam Deo placentem, dominum & fratrem meum Satyrum. Meminneram quippe eum esse mortalem, nec fefellit opinio sed superabundauit gratia. Itaque nihil habeo quod querar, sed habeo in quo Deo gratias agam: quia semper optaui, vt si H quæ perturbationes vel Ecclesiam vel me manerent, in me potius ac meam recciderent domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cum omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem priuato dolore transegi, & in me conuersum est quidquid omnibus timebam: atque vtinam hic summatum sit, vt dolor meus publici doloris redemptio sit. Nihil quidem habui, fratres charissimi, in rebus humanis tanto fratre pretiosius, 1.Cor 5 nihil amabilius, nihil carius. Sed præstant priuatis publica. Ipsius quoque si quis sententiam sciscitaretur, mallet occidi pro aliis, quam sibi viuere. Propterea enim pro o-

A mnibus secundum carnem Christus est mortuus, vt nos non solis nobis viuere disceremus. Accedit illud quod ingratus diuinitati esse non possum. Lætandum est enim magis quod talem fratrem habuerim, quam dolendum quod fratrem amiserim. Illud enim munus, hoc debitum est. Itaque perfunctus sum quamdiu licuit concesso mihi fœnore: qui deposuit pignus, recepit. Nihil interest vtrum abiures depositum, an doleas restitutum. In vtroq; & fidei ambiguum & vitæ periculum est. An si pecuniam neges, culpa est: si hostiam neges, impietas non est? cum pecuniæ fœnerator illudi possit, naturæ auctor, & necessitudinis creditor fraudari non queat. Itaque quanto vberior fœnoris summa, tanto gratior sortis vsura. Vnde ingrati de fratris morte esse non possumus, quia quod naturæ communis fuit, reddidit: quod gratiæ singularis

Rom. 8. est, meruit. Quis enim communem conditionem recusset? Quis doleat sibi proprium pignus ereptum, cum ad solatium nostri filium suum vnicum pro nobis pater tradiderit ad mortem? Quis exceptum puter esse debere à conditione moriendi, qui non sit exceptus à conditione

B nascendi? Magnum pietatis mysterium, vt mors corporis nec in Christo esset excepta: ac licet naturæ dominus, car-

Ioan. 21 nis tamen quam susceperat, legem non recusaret. Et mi-

1. Cor. 5. hi necesse est mori, illi necesse non fuit. An qui de seruo dicit: *Si eum volo sic manere donec venio, quid ad te? non potuit ipse sic manere si vellet?* Sed perpetuitate vitæ huius pretium, mihi sacrificium perdidisset. Quod igitur maius est solatium nostri, quam quod secundum carnem & Christus mortuus? Aut cur ego vehementius fleam fratrem, cum

Prou 11 sciam illam mori non potuisse pietatem? Cur solus præ ceteris fleam, quem fletis omnes? Priuatum dolore digessi, præsertim cum meæ lachrymæ nihil prosint, vestræ autem lachrymæ fidem adstruant, consolationem afferant. Fletis diuites, & flendo probatis nihil opitulari repositas diuitias ad salutem. cum pecuniæ pretio mors differri non queat, & pari vsu diuitem inopemque dies supremus eripiat. Fletis senes, quod in hoc liberorum sortem paueatis.

Et ideo quia vitam corporis producere non potestis,

C instituite liberos non ad vsum corporis, sed ad virtutis officium. Fletis & iuuenes, quod naturæ finis non sit maturitas senectutis. Fleuerunt & pauperes, & quod multo est pretiosius, multoque vberius, lachrymis suis eius delicta lauerunt. Istæ sunt lachrymæ redemptrices, isti gemitus qui dolorem mortis abscondunt, iste dolor qui perpetuæ vbertate lætitiæ veteris sensum doloris obducat. Itaque licet priuatum funus, fletus tamen est publicus: & ideo non potest fletus esse diuturnus, qui vniuersorum est affectionibus consecratus. Nam quid te mi frater amantissime fleam, qui mihi sic ereptus es, vt esses omniū? Non enim perdidi vsum tui, sed commutaui: ante corpore inseparabilis, nunc indiuiduus affectu. Manes enim mecum, ac semper manebis. Et quidem cum viueres nobiscum, nomquam re patria eripuit mihi: nec ipse mihi vmquam patriam prætulisti, & nunc alteram præstitisti. Cœpi enim iam hic non esse peregrinus, vbi melior mei portio est. Numquam enim totus in me fui, sed in altero nostri pars maior amborum: vterque autem eramus in

D Christo, in quo & summa vniuersitatis, & portio singulorum est. Hic mihi tumulus genitali solo gratior, in quo non naturæ, sed gratiæ meæ fructus est. In isto enim corpore quod nunc exanime iacet, præstantior vitæ meæ functio: quia in hoc quoque quod gero corpore, vberior tui portio. Atque vtinam vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiam vitæ tuæ hoc quidquid est quod spiramus: spirare possemus, dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vsum. Par enim erat, vt quibus indiuisum semper fuit patrimonium facultatum, non esset vitæ tempus diuisum: vel certe qui indistincta semper habuimus viuendi consortia, non haberemus distincta moriendi.

Nunc vero frater, quo progrediar, quoue conuertar? Bos bouem requirit, seque non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit cum quo ducere collo aratra consueuit: & ego te frater non requiram? Aut possim vmquam obliuisci tui, cum quo vitæ huius semper arata substitui? Labore inferior fui, sed amore coniunctior: non tam mea virtute habilis, quam tua patientia tolerabilis: qui pio semper sollicitus affectu latus meum tuo latere sepiebas: charitate, vt frater: cura, vt pater: sollicitudine, vt senior: reuerentia, vt iunior. E

Ita in vnius necessitudinis gradu complurimum mihi necessitudinum officia impendebas: vt in te non vnum, sed plures amissos requiram, in quo vno ignorata adulatio, expressa est pietas. Neque enim habeas quod simulatione adderes, qui totum pietate comprehenderas, vt nec incrementa receperis, nec vicem expectaris. Sed quo immemor officij, memor gratiæ, immodico dolore progredior? Reuocat Apostolus, & tamquam frænos mœrori indicit, dicens, sicut nuper audistis: *Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non tristes sitis,* sicut & ceteri 1. Thess. 4. qui spem non habent. Date veniam fratres charissimi. Neque enim possumus dicere: *Imitatores mei estote, sicut &* 1. Cor. 4. *ego Christi: sed ad imitandum si auctorem quæritis, habetis quem possitis imitari.* Non omnes ad docendum idonei, vtinam F omnes ad docendum habiles. Non grauem lachrymis contraximus culpam: non omnis infidelitatis aut infirmitatis est fletus. Alius est naturæ dolor, alia est tristitia diffidentiæ: & plurimum refert desiderare quod habueris, & lugere quod amiseris. Non solus dolor lachrymas Psal 6. habet, habet & lætitia lachrymas suas. Et pietas fletum Gen. 50. excitat, & oratio stratum rigat, & lachryma iuxta prophe- Ioan. 11 ticum dictum, lectulum lauat. Fecerunt & fletum magnum sui cum patriarchæ sepelirentur. Lachrymæ ergo pietatis indices, non illices sunt doloris. Lachrymaui ergo fateor etiam ego, sed lachrymauit & Dominus. Ille alienum, ego fratrem. Ille in vno lachrymauit omnes, ego in omnibus lachrymabo te frater. Ille nostro non Mat. 26 suo lachrymauit affectu. Neque enim diuinitas lachry- Ps 86. mas habet: sed lachrymauit in eo qui tristis fuit, lachrymauit in eo qui crucifixus est, qui mortuus, qui sepultus: lachrymauit in eo, de quo hodie nobis insinuauit Propheta, dicens: *Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea,* Esa 9. *& ipse fundauit eam altissimus.* In eo lachrymauit, quod G matrem Sion dixit, genitus in Iudæa, susceptus ex Virgine. Matrem autem secundum diuinitatem habere non potuit, qui auctor est matris. Ille factus est non diuina generatione, sed humana, quia homo factus est. Deus natus est. Sic & alibi habes: *Puer natus est nobis, filius datus est nobis.* In puero enim nomen ætatis, in filio plenitudo diuinitatis est: factus ex matre, natus ex patre, idem tamen & natus & datus: non diuersum, sed Act. 2. vnum putes. Vnus enim Dei filius, & natus ex patre, & ortus ex virgine: distans ordine, sed in vnum concurrente nomine, sicut & præsens lectio docet: *Quia & homo fa-* Ps 86. *ctus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus,* homo vtique corpore, altissimus potestate. Et si Deus & homo diuersitate naturæ, idem tamen non aliter in vtroque. Aliud ergo Act. 2. speciale naturæ suæ, aliud commune nobiscum: sed in vtroque vnus, & in vtroque perfectus. Non igitur mirandum est quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus. Fecit ergo Iesum, eum vtique qui ex corpore nomen accepit; fecit eum de quo etiam patriarcha scribit H David: *Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea. Homo* Psal 86 *autem factus,* dissimilis vtique est non diuinitate, sed corpore: nec discretus à patre, sed exceptus in munere: manens in consortio potestatis, segregatus in mysterio passionis.

Plura loci huius tractatus exposcit, quibus possimus Vid. li. ostendere auctoritatem patris, proprietatem filij, Trini- de Fide tatis totius vnitatem: sed consolandi hodie non tractandi ad Gra. partes recepi: quamquam abducere à mœrore animum intentione tractandi, consolationis sit vsus. Sed temperandus mihi mœror, quam alienādus affectus est: vt mulceantur magis desideria, quam sopiantur. Non libet enim abire à fratre longius, & occupatione subduci cum velut comitandi eius gratia hic sermo susceptus sit, vt diutius sensu prosequar proficiscentē & quē oculis teneo, mente cōplectar. In illo enim totā oculorū aciem figere libet, cū

illo

A illo totis animorum officiis immorari, illum toto blandiciatum ambire obsequio, dum stupet animus: nec amissum credo, quem adhuc officia non requiro, quibus, ego vitæ meç vsum & spirandi omne munus addixeram. Quid enim tuleram tantæ gratiæ, tanto labori? Ego te frater heredem feceram, tu me heredem reliquisti. Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti. Ego pro muneribus tuis vt compensarem beneficia, vota referebam: nunc & vota perdidi, sed tamen tua beneficia non amisi. Quid agam mei successor heredis? Quid agam meæ vitæ superstes? Quid agam exors huius quod capio luminis? Quas grates, quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lachrymas habes. Aut fortassè securus meriti tui, quas solas superstites habeo lachrymas, non requiris. Nam etiam cum adhuc viueres, flere prohibebas: mœroremque magis nostrum quam tuam mortem tibi esse testabaris dolori. Prohibent vlterius prodire lachrymæ, flemsque reuocant. Prohibet etiam tui gratia: ne dum nostra deflemus, de tuis meritis desperare videamur. At certe vt nobis etiam mœroris istius minuisti acerbitatem, non ha- B beo quod timeam, qui timebam tibi, non habeo quid mihi iam mundus eripiat. Et si sancta supersit soror integritate venerabilis, æqualis moribus, non impar officiis: tibi tamen ambo plus timebamus, in te vitæ huius iucunditatem repositam putabamus. Propter te viuere delectabat, propter te mori non pigebat. Te enim ambo superstitem precabamur, tibi nos superuiuere non iuuabat. Quando non cohortuit animus, cum metus huiusmodi titillaret? Quomodo consternata mens erat ægritudinis tuæ nuntio? Væ miseræ opinioni. Putabamus redditum, quem vidimus dilatum. Tuis enim votis apud sanctum martyrem Laurentium impetratum esse nunc cognoscimus commeatum, atque vtinam non solum commeatum, sed etiam prolixum vitæ tempus rogasses. Potuisti annos plurimos impetrare viuendi, qui potuisti commeatum impetrare veniendi.

Et quidem tibi omnipotens æterne Deus gratias ago, quod vel hæc nobis suprema solatia non negasti, quod amantissimi fratris ex Siculis Africanisque regionibus exo- C ptatum nobis reditum contulisti. Ita enim mature postquam venit ereptus est, quasi propter hoc solum videretur esse dilatus, vt ad fratres rediret. Habeo plane pignus meum quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere, habeo quas complectar reliquias, habeo tumulum quem corpore tegam, habeo sepulchrum super quod iaceam: & commendabiliorem Deo futurum esse me credam, quod supra sancti corporis ossa requiescam. Vtinam sic potuissem aduersus mortem quoq; tuam meum corpus obiicere. Si gladiis petitus esses, me pro te potius suffigendum dedissem: si exeuntem potuissem reuocare animam, meam potius obtulissem. Nihil mihi profuit vltimos hausisse anhelitus, nihil flatus in os inspirasse morienti. Putabam enim quod aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te ipse transfunderem. O infelicia illa, tamen dulcia suprema osculorum pignora! O amplexus miseri, inter quos exanime corpus obriguit, halitus supremus euanuit. Stringebā quidem brachia, sed iam perdideram quem tenebam: & extremum spiritum ore le- D gebam, vt consortium mortis haurirem. Sed nescio quomodo vitalis ille mihi halitus factus est, & maiorem gratiam in ipsa morte redolebat. Atque vtinam si tuam nequiui meo spiritu vitam producere, vel vltimi anhelitus sui vigor transfundi potuisset in meam mentem, & illam tui animi puritatem atque innocentiam noster spirasset affectus. Hanc mihi hereditatem frater charissime reliquisses, quæ non lachrymabili dolore percuteret affectum, sed memorabili gratia commendaret heredem.

Quid igitur nunc agam, cum omnes vitæ istius suauitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi vnus eras domi solatio, foris decori: tu, inquam, in consiliis arbiter, curæ particeps, deprecator sollicitudinis, depulsor mœroris: tu meorum assertor actuum, cogitationumque defensor: tu postremo vnus, in quo domestica solicitudo resideret, publica cura re- quiesceret. Testor sanctam animam tuam, me in publicis E Ecclesiæ id sæpe veritum esse, ne displicerem tibi. Denique vbi redisti, obiurgasti morem. Ita domi forisque erudítor quidam & arbiter sacerdotis, vt domestica cogitare non fineres, publica curare censeres. Vt vereor, ne videar arroganter dicere. Hæc enim laudis tuæ portio est quia sine offensione vlla & gubernasti fratris domum, & commendasti sacerdotium. Sentio equidem quod repetendis officiis tuis, recensendisque virtutibus afficiatur animus: sed tamen in ipsa mei affectione requiesco, atque hæ mihi recordationes etsi dolorem renouant, tamen adferunt voluptatem. An ego possum aut non cogitare de te, aut vnquam sine lachrymis cogitare? Et potero vnquam aut tanti non meminisse fratris, aut sine lachrymabili quadam meminisse gratia? Quid enim mihi vnquam iucundum, quod non esset ex te profectum? Quid vnquam mihi sine te, aut tibi vnquam sine me voluptati fuit? Quis non visus nobis, & prope visus ipse somnusque communis? Quæ discreta vnquam voluntas? quod non commune vestigium? Fere vt cum gradum tollerem, vel tu meum vel ego tuum corpus viderer attollere. Quod si quando F sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares, affectum vultum cerneres, mœstum animum iudicares: nō assueta gratia, non vigor solitus pænitebat, suspecta omnibus solitudo metum alicuius ægritudinis afferebat. Ita nouum videbatur omnibus nos diuidi. Ego certe fraternæ oblitus absentiæ, quasi præsentem reflexa sæpius ceruice quærebam, & coram alloqui atque aspicere videbar mihi. Sed tanquam suspensum collo iugum, vbi speratis excideram, trahere me putabam: difficilis progredi, verecundus videri, & redire deproperans, quod sine te procedere non liberet. At vero vbi ambobus prodeundum fuit non plura in itinere vestigia quam verba: nec incessus, quam sermo crebrior: nec ambulandi cura, sed colloquēdi gratia. Vterque enim nostrum ex alterius ore pendebat. Non intento aspectu legere iter, se mutuo solicitos experire sermones, haurire oculorum gratiam, spirare fraternæ imaginis voluptatem. Quam virtutes tuas tacitus mecum ipse mirabar? Quam plaudebam mihi, quod G tali me Dominus fratre donauerat, tam pudico, tam efficaci, tam innocenti, tam simplici? Vt cum tuam innocentiam cogitarem, efficaciam desperarem: cum efficaciam obtinerem, innocentiam non putarem. Sed vtrumque mira quadam virtute iungebas. Denique ea quæ ambo nequiueramus concludere, solus implesti. Plaudebat sibi, vt audio Prosper, quod sacerdotij mei occasione redditurum se quæ abstulerat non putabat: sed vehementiorem tuam vnius efficaciam expertus est quam duorum. Itaque soluit omnia, nec moderationi ingratus tuæ, nec illudens pudori: sed & modestiæ gratus, nec insolens efficaciæ. Sed cui frater illa quæsisti? Nos enim idem volebamus laborum tuorum esse præmium, quod documentum erat. Peregisti omnia, & vbi perfunctus omnibus reuertisti, tu solus nobis, qui omnibus es præferendus, eriperis: quasi ideo mortem distuleris, vt consummares pietatis officiū, palmam efficaciæ reportares. Quam nec ipsi nos frater charissime sæculi huius delectabant honores, quod nos à nobis inuicem diuidebant. Quos ideo adepti sumus, non H quia fuit eorum expetēda perceptio, sed ne vilis dissimulatio videretur. Aut fortassè ideo sunt tributi, vt quia immaturo tui obitu nostræ futurus erat voluptatis occasus, sine nobis iam viuere disceremus. Et quidem præsagæ mentis agnosco formidinem, dum repeto sæpe quæ scripserim. Reuocabam te frater, ne ipse Africam peteres, ac potius aliquem destinares: timebam te committere viæ, fluctibus credere, & solito metus maior incesserat animum. Sed & peregrinationem explicuisti, & rem ordinasti, & veteri & sentinolo, vt audiu, naufragio iterum te fluctibus credidisti. Namque dum celeritatem aucuparis, cautelam prætermisisti, auidus nostræ gratiæ, dissimulans periculi tui.

O fallax lætitia! ô incerta humanarum rerum curricula! Ex Africa redditum, ex mari restitutum, ex naufragio seruatum putabamus iam nobis non posse eripi: sed grauiora naufragia in terris positi sustinemus. Nam quem non po-

A potuerunt naufragia maris ad mortem deducere, strenuis naturalib. euitata, eius mors cœpit nobis esse naufragiu. Quid enim superest suauitatis, quibus tam prædulce decus, tam carum in his mundi tenebris lumen extinctum est, in quo non nostræ solum familiæ, sed totius patrię decus occidit?

Habeo sane vobis fratres dilectissimi, plebs sancta, maximam gratiam, quod non alium dolorem meum quam vestrum putatis, quod nobis accidisse haue nostri creditis solicitudinem, quod fletum totios ciuitatis, ætatum omnium, ordinum omnium; vota noua quadam pietate defertis. Non enim misericordiæ priuatæ dolor, sed quoddam publicæ officium & munus est gratiæ. Aut si qua vos mei tangit misericordia, quod talem fratrem amiserim, habeo fructum vberum, habeo vestri pignus affectus. Mallem fratrem viuere: sed tamen publicum officium in secundis rebus iucundius est, in aduersis gratius. Neque
Act. 9. vero mihi mediocre meritum tanti videtur officij. Neque
Luc. 7. enim otiose vel in Actibus Apostolorum Thabitam mortuam flentes viduæ describuntur, vel in Euangelio mota
B lacrymis viduæ prosequens turba funus adolescentis inducitur, cui resurrectio debebatur: illam tamen Thabitã viduæ, hunc tota ciuitas fleuit. Non ergo dubium est vestris lacrymis Apostolorum patrocinium comparari, non inquam dubium est Christum misericordia motum, cum vos flentes videret. Etsi nunc non tengit loculum, susce-
Ibid. pit tamen commendatum spiritum. Et si non appellauit corporis voce defunctum, diuinæ tamen potestatis auctoritate à cruciatib. mortis, & nequitiæ spiritalis incursionibus eius animam liberauit. Et si non recedit in loculo qui erat mortuus, tamen requieuit in Christo. Etsi non locutus est nobis, tamen ea quæ supra nos sunt cernit, & quæ potiora sunt nobis iam se videre lætatur. Per ea enim quæ in Euangelio legimus, *quæ futura sunt intelligimus: & præsentium species, indicium est futurorum*. Non opus fuit ei resurrectio temporalis, cui æterna debetur. Quid enim in hanc miseram & ærumnosam recideret labem, atque in hanc flebilem vitam rediret, quem raptum magis esse ex tam imminentibus malis, vrgentibusque periculis gau-
C dere debemus? Nam si pacato sæculo, bellisque cessantib.
Gen. 5. raptum Enoch nemo defleuit, sed magis Propheta lauda-
Sap. 4. uit, sicut de illo scriptura dixit: *Raptus est ne malitia mutaret cor eius*: quanto magis nunc iure dicendum est, cum ad sæculi lubricum vitæ accedat ambiguum, Raptus est, ne manus incideret Barbarorum? Raptus est ne totius orbis excidia, mundi finem, propinquorum funera, ciuium mortes, ne postremo sanctarum virginum atque viduarum, quod omni morte acerbius est, colluuionem videret? Ego vero te frater cum vitæ tuæ flore, tum mortis commoditate beatum arbitror. Non enim nobis ereptus es, sed periculis: non vitam amisisti, sed ingruentium acerbitatum formidine caruisti. Nam qua eras sanctæ mentis misericordia in tuos, si nunc vrgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantum ingemisceres, quam dolores in Alpium vallo summam nostrę salutis consistere, lignorumque consedibus construi murum pudoris? Qua afflictione mœreres tam tenui discrimine tuos ab hoste distineri, ab hoste impuro atque crudeli, qui nec pudicitiæ parceret nec saluti? Quo nam, inquam, hæc modo ferres,
D quæ nos perpeti, & fortasse (quod grauius est) spectare cogemur, rapi virgines, & auulsos à complexu parentum paruulos liberos supra tela iactari, incestari sacrata Deo corpora, & senilem viduæ maturioris vterum in vsus desuetos onerum redire, non pignorum? Quo nam, inquã, modo ista tolerares, qui etiam vltimo spiritu, tui tam fortassis oblitus, & adhuc nostri non immemor, de cauenda incursione Barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans nõ frustra te dixisse fugiendũ: fortasse ideo, quod nos destitui tua morte cernebas: quod non infirmitate animi, sed pietate faciebas, & si infirmus pro nobis, tamen firmus tibi.

Qui cum à viro nobili reuocareris Symmacho tuo parente, quod ardere bello Italia diceretur, quod in periculum tenderes, quod in hostem incurreres; respondisti hanc ipsam tibi causam esse veniendi, ne nostro deesses periculo, vt consortẽ te fraterni discriminis exhiberes. Felix igi-
E tur tam opportuno obitu, quia non es in hunc seruatus dolorem. Certe felicior quam sancta soror, quæ tuo solatio destituta, de suo pudore solicita, duobus nuper beata germanis, nunc ex duobus fratribus ærumnosa, neque alterũ sequi potest, neque alterum derelinquere: cui tumulus hospitium tuus, & corporis tui sepulchrum est domus. Atque vtinam vel hoc tutum diuersorium. *Cibus in fletibus,* Psal. 79.
potus in lacrymis. Cibum eterum dedisti nobis panem lacrymarum, & potum dedisti nobis in lacrymis in mensura, aut fortasse vltra mensuram. Nam quid de me loquar, cui neque mori licet, ne sororem relinquam: neque viuere libet, ne à te reuellar? Quid enim mihi sine te potest esse iucundum, in quo omnis semper fuit nostra iucunditas? Aut quid diutius in hac vita degere iuuat, atque in terris morari, in quibus tam diu iucunde viximus, quamdiu simul viximus? Etsi esset quod hic delectare posset, sine te delectare non posset. Et si quando voluissemus impense vitam producere tam tamen sine te esse nollemus. Hæc intolerabilia. Quid enim tolerabile sine te tanto vitæ comite, tanto laborum meorum officiorumque consorte? F
Cuius ego casum, quo esset tolerabilior, nec præmeditari potui, ita pauebat animus de illo tale aliquid cogitare: non quo conditionem ignorarem, sed quidam votorũ vsus sensum communis fragilitatis obduxerat, vt de illo nisi secunda omnia cogitare nescirem. Denique proxime cum graui quodam, atque vtinam supremo vrgerer occasu, hoc solum dolebam quod non ipse assideres lectulo, ac votiuum mihi cum sancta sorore partitus officium, morientis oculos digitis tuis clauderes. Quid optaueram? Quid rependo? Quæ vota deficiunt? Quæ ministeria succedunt? Aliud præparabam, aliud exhibere compellor: non iam ipse ministerium funeris, sed minister.

O dura oculorum lumina, quæ potuistis fratrem videre morientem! O immites & asperæ manus, quæ clausistis oculos in quibus plus videbam! O durior ceruix, quæ tam lugubre onus consolabili licet obsequio gestare potuisti! Hæc tu frater mihi iustius exhiberes. Hæc ego à te expectabam, hæc ego officia desiderabam. Nunc G
vero ipse meæ vitæ superstes, quod sine te solatium capiam, qui solus mœrentem solari solebas, excitare lætitiam, mœstitudinem propulsare? Qualem te nunc ego frater aspicio, iam nulla mihi verba referentem, iam nulla offerentem oscula? Quamquam ita mutuus semper vtrique nostrum insederit amor, vt interiore potius foueretur affectu, quam forensi blandicia diuulgaretur. Neque aliorum quærebamus testimonium, qui tantam nostri gratiam tenebamus. Ita virilis se vtrique nostrum germanitatis succus infuderat, vt non blandiciis probare amorem, sed conscia mente pietatis interno amore cõtenti, fucum blandiciarum non requirere videremur, quos & ipsa in amorem mutuum imago formaret. Nescio enim qua expressione mentis, qua corporis similitudine alter in altero videbamur. Quis te aspexit, qui non me visum putaret? Quotiens aliquos salutaui, qui quoniam te prius consalutauerant, se à me iam dicerent salutatos? Quanti tibi dixerunt aliquid, qui se mihi dixisse memorarent? Quæ mihi hinc gaudia, quanta frequenter H
oborta lętitia, quod eos errare nobis cernerem? Quam gratus error, quam iucunda prolapsio, quam religiosa fallacia, quam suauis calumnia. Neque enim de tuis erat aliquid aut factis aut sermonibus quod timerem, qui mihi tua lætabar adscribi. Tamen si vehementius contenderent quod se mihi aliquid intimasse memorarent, respõdebam ridens & gaudens: Videte ne fratri dixeritis. Nam cum omnia nobis essent nostra communia, indiuiduus spiritus, indiuiduus affectus, solum tamen commune non erat secretum amicorum: non quo conferendi periculum vereremur, sed tenendi seruaremus fidem. Sane si consilio pendenda res esset, erat semper commune consilium, non semper commune secretum. Nam etsi amici ita alteri nostrum dicerent, vt dicta sua ad alterutrum peruenirent, tamen scio plerumq; ita fidem secreti esse seruatam, vt nec fratri cõmitteretur.

A Erat enim fidele indicium, & extraneo nou esse proditum, quod non esset cum fratre collatum.

His igitur tantis ac talibus bonis in excessum quendã fateor mentis elatus, superstitem me timere desieram, quod illum vita crederem digniorem: & ideo excepi plagam quam ferre non possum. Tolerabiliora enim tanti doloris præmeditata, quam inexplorata vulnera. Quis iam mœstum solabitur? Quis afflictum leuabit? Cum quo participabo curas? Quis me ab istius mundi vendicabit vsura? Tu enim actor negotiorum, censor seruulorum, arbiter fratrum: non litis, sed pietatis arbiter. Nam si quãdo aliquid cum sancta sorore mihi conferẽdum fuit, vtra melior videretur sententia, te iudicem sumebamus: qui nullius læderes os, atque vtrique satisfacere gestiens, & amandi affectum tenebas, & censendi modum: vt & vtrũque gratum dimitteres, & vtriusq; tibi gratiam vendicares. Aot si ipse aliquid disceptandum deferres, quam grata cootentio tua? quam sine felle ipsa indignatio? quam seruulis ipsis coercitio non amara, cum te fratribus magis deferre, quam ex affectu diceres vendicare? Nobis e-
B nim professio repressit studia coercendi, immo tu frater ab omni nos abducebas coercitionis affectu: vendicare pollicens, & lenire desiderans. Non mediocris igitur prudentiæ testimonium, quæ ita à sapientibus definitur, Bonorum primum esse Deum scire, & verum illud atque diuinum pia mẽte venerari, illam amabilem & concupiscẽdam æternæ pulchritudinem veritatis tota mentis charitate diligere. Secundum autem, in proximos à diuino illo foote atque cælesti naturę deriuare pietatem: quod etiam mundi sapientes nostris hausere de legibus. Neque enim deriuare ista in hominum disciplinas, nisi de cœlesti illo diuinæ legis fonte potuissent. Quid igitur obseruantiam eius erga Dei cultum prædicem? Qui priusquam perfectioribus esset initiatus mysteriis, in naufragio constitutus, cum ea qua veheretur nauis scopuloso illisa vado, & vrgentibus hinc atque inde fluctibus solueretur, non mortem metuens, sed ne vacuus mysterij exiret è vita, quos initiatos esse cognouerat, ab his diuinum illud fidelium sacramẽtum poposcit: non vt curiosos oculos in-
C ferret arcanis, sed vt fidei suæ consequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in orario, & orarium inuoluit collo, atque ita se deiecit in mare, non requirens de nauis compage resoluta tabulam cui supernatans iuuaretur, quoniã fidei solius arma quæsierat. Itaque his se tectum atq; munitum satis credens, alia auxilia non desiderauit. Simul fortitudinem eius spectare licet, qui fatiscente remigio non quasi naufragus tabulam sumpserit, sed quasi fortis ex seipso adminiculum suæ virtutis assumpserit. Nec deseruit spes, nec fefellit opinio. Denique priuous seruatus [Cicero lib. 1. Officiorum] ex vndis, & in portum terrenæ stationis euectus, præsulem suum cui se crediderat, recognouit: statimque vbi etiam ceteros seruulos suos vel ipse liberauit, vel liberatos [Alcibia. de nat. homin] comperit, negligens facultatum, nec amissa desiderans, Dei Ecclesiam requisiuit, vt ageret gratias liberatus, & mysteria æterna cognosceret, pronuntians nullum refe- [Ci. lib. 3 Offic.] rendæ gratiæ maius esse officium. Quod si homini non referre, simile homicidio iudicatum est: quantum crimen est non referre Deo? Est ergo prudentis agnoscere seipsũ, & quemadmodum à sapientibus definitum est, secun-
D duio naturam viuere. Quid enim est tam secundum naturam, quam referre auctori gratiam? Aspice cœlum hoc, [Psal. 18] nonne auctori refert gratiam cum videretur? *Cœli enim e-* [Gen. 1.] *narrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Mare ipsum eum sedatum atque tranquillum est, diuinæ serenitatis testatur indicium: eum mouetur, indignatio superna terrori est. Nonne omnes Dei gratiam iure miramur, cum aduertimus quod insensibilis natura quadam sensibili ratione suos fluctus coerceat, & fines suos vnda cognoscat? Nam de terris quid loquar, quæ diuino obedientes præcepto omnibus sponte animantibus pabulum subministrant, atque id quod acceperint, velut crescentibus vsuris multiplicatum cumulatumque restituunt? Ergo ille qui natura duce diuini rationem operis igneo mentis vigore perceperat, sciuit primo omnium saluatori suo gratiam esse referendam. Sed quia re-

E ferre non poterat, habere poterat. Est enim huiuscemodi gratiæ vis, vt & cum refertur, habeatur, & habendo referatur. Referebat igitur gratiam, deferebat fidem. Nam qui tantum mysterij cœlestis inuoluti io orario præsidiũ fuisset expertus, quantum arbitrabatur si ore sumeret, & toto pectoris hauriret arcano? quam maius putabat fusum in viscera, quod tantum sibi tectum orario profuisset? Sed oon ita auidus fuit, vt esset incautus. Scimus enim [24 q. 1. ca. aduocauit.] plerosque auiditate studij prætermittere cautionem. Aduocauit ad se Episcopum, nec vllam veram putauit nisi veræ fidei gratiam, percontatusque ex eo est vtrum nam cum Episcopis Catholicis, hoc est cum Romana Ecclesia conueniret, & forte ad id locorum in schismate regionis illius Ecclesia erat. Lucifer enim se à nostra tunc temporis communione diuiserat, & quamquam pro fide exulasset, & fidei suæ reliquisset heredes, non putauit tamen fidem esse in schismate. Nam etsi fidem erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non tenebant, cuius patiebantur velut quosdam artus diuidi, & membra lacerari. *Etenim cum propter Ecclesiam Christus passus sit, & Christi*
F *corpus Ecclesia sit, non videtur ab his exhiberi Christo fides, à qui-* [Eph. 5.] *bus euacuatur eius passio, corpusque distrahitur.* Itaque quamuis gratiæ fœnus teneret, & metueret tanti nominis debitor nauigare, tamen eo transire maluit, vbi tuto posset exoluere. Iudicabat enim diuinæ solutionem gratiæ in affectu ac fide esse: quam quidem statim vbi primum copia liberior Ecclesiæ fuit, implere non distulit: Deique gratiam & [Cicero li. 2. Offic.] accepit desideratam, & seruauit acceptam. Nihil igitur ea prudentia sapientius, quæ diuina & humana secernit. Nã quid spectatam stipendiis forensibus eius facundiam loquar? Quam incredibili admiratione in adiutorio præfecturæ sublimis emicuit? Sed malo illa laudare, quæ perceptis mysteriis Dei duxit humanis esse potiora. Fortitudinem quoque eius si quis plenius spectare volet, consideret quotiens post naufragium inuicto quodam contemptu vitæ huius maria transfretauerit: diffusasque regiones obeundo peragrarit: postremo quod hoc ipso tempore periculum non refugerit, sed ad periculum venerit, patiens iniuriæ, negligens frigoris, atque vtinam
G solicitus cautioris. Sed hoc ipso beatus, quod dum licuit vigore vti corporis, inoffenso ad exequenda quæ vellet functus iuuentutis officio, vitam vixit, debilitatem ignorauit.

Qua vero prosecutione simplicitatem eius edisseram? Ea est enim quædam morum temperantia, mentisque sobrietas. Date quæso veniam, & permittite dolori meo, vt de eo mihi paulo vberius liceat loqui, cum quo iam non conceditur colloqui. Certe & vobis proficit, vt aduertatis noo fragilitate quadam vos hoe officium, sed iudicio tulisse, nec misericordia mortis impulsos, sed virtutum honorificentia prouocatos. *Anima enim benedicta omnis sim-* [Prou. 11.] *plex.* Tantæ autem simplicitatis erat, vt conuersus in puerum, simplicitate illius ætatis innoxiæ, perfectæ virtutis effigie, & quodam innocentium morum speculo reluceret. Intrauit igitur in regnum cœlorum, quoniam credidit Dei verbo, quoniam sicut puer artem repulit adulandi, iniuriæ dolorem clementer absorbuit, quam clementius vindicauit, querelæ quam dolo promptior, satisfactioni facilis, difficilis ambitioni, sanctus pudori, vt fre-
H quenter in eo superfluam magis verecundiam prędicares quam necessariam quæreres: Sed oumquam superflua fundamenta virtutis. Pudor enim non reuocat, sed commendat officium. Itaque velut qusdam virginali verecundia suffusus ora, cum vultu affectum proderet, si forte aliquam subito veniens offendisset parentem, velut depressus & quasi demersus in terram, licet in ipso nequaquam dissimilis cœtu virorum, rarus attollere os, eleuare oculos, referre sermonem, quod pudico quodam mentis pudore faciebat, cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Etenim intemerata sacra baptismatis dona seruauit, mundus corpore, purior corde: nou minus adulterini sermonis opprobrium quam corporis perhorrescens, non minorem tamis pudicitiæ reuerentiam deferendam integritate verborum, quam corporis castitate.

A Denique in tantum castimoniam dilexit, vt nec vxorem expeteret, licet in eo non solum castitatis appetentia fuerit, sed etiam pietatis gratia. Miro autem modo & coniugium dissimulabat: & iactantiam declinabat: tantaque erat dissimulatio, vt nobis quoque vrgentibus differre magis consortium quam refugere videretur. Hoc vnum itaque fuit, quod nec fratribus crederet: non aliqua cunctationis hæsitantia, sed virtutis verecundia. Quis igitur non miretur virum inter fratres duos alteram virginem, alterum sacerdotem, ætate medium, magnanimitate non imparem, ita inter duo maxima munera præstitisse, vt alterius castitatem, alterius sanctitatem referret, non professionis vinculo, sed virtutis officio? Ergo si libido atque iracundia, reliquorum vitiorum educatrices sunt, iure castitatem atque clementiam dixerim quasdam virtutum parentes: quamquam pietas quoque vt omnium principatus bonorum, ita etiam seminarium virtutum est cæterarum. 1 Tim. 4. Nam de parsimonia quid loquar, & quadam habendi castitate? Is enim non quærit aliena, qui sua seruat: B nec inflatur in modico, qui contentus est proprio. Nihil ergo aliud nisi proprium recuperare voluit; magis ne fraudaretur, quam vt ditaretur. Nam eos qui aliena quærunt, 1 Tim. 6. recte accipitres pecuniæ nominabat. *Quod si radix malorum omnium auaritia est, vtique vitia exuit qui pecuniam non requirit.* Nunquam accuratioribus epulis aut congestis ferculis delectatus est, nisi cum amicos ad epulas rogaret: quantum naturæ satis esset, non quantum voluptati superesset, requirens. Et certe erat non pauper opibus, sed tamen pauper spiritu. De istius beatitudine nequaquam vtique dubitare debemus: qui neq; vt opulens exultauit in diuitiis, neque vt pauper exiguum quod habuit iudicauit.

Mat. 5. Superest vt ad conclusionem cardinalium, virtutum etiam iustitiæ partes in eo debeamus aduertere. Nam etsi cognatæ sint inter se concretæq; virtutes, tamen singularum quædam forma & expressio desideratur maximeque iustitiæ. Ea enim sibi parcior foris tota est, & quidquid habet quadam inclementia sui, dum rapitur amore communi transfundit in proximos. Sed huius multiplex species. C Alia erga propinquos, alia erga vniuersos, alia erga Dei cultum, vel adiumentum inopum. Itaque qualis in vniuersos fuerit, prouincialium quibus præfuit, studia docent: qui parentem magis fuisse proprium quam iudicem loquebantur: gratum piæ necessitudinis arbitrum, constantem æqui iuris disceptatorem. Inter fratres autem qualis fuerit, licet omne hominum genus beneuolentia complecteretur, indiuisum patrimonium docet, nec distributa aut delibata, sed reseruata hereditas. Etenim pietatem sibi causam esse negauit testandi. Nam hoc quoque vltimo sermone signauit, cum quos dilexerat commendaret, sibi nec vxoris arbitrium fuisse ducendæ, ne à fratribus diuelleretur: nec testamenti faciendi voluntatem, ne nostrum in aliquo arbitrium læderetur. Denique & oratus & obsecratus à nobis, nihil tamen condendum putauit: non oblitus pauperum, sed tantum obsecrans esse tribuendum, quantum nobis iustum videretur. Quo vno satis & diuini timoris expressit indicium, & humanæ edidit religionis exemplum. Nam quod pauperibus contulit, Deo detulit: D Prou. 19 *quoniam qui largitur pauperi, Deo fœnerat*: & postulando quod iustum est, non exiguum, sed totum reliquit. Hæc enim summa iustitiæ, vendere quæ habeas, Mat. 19 & conferre pauperibus. Psal. 111. *Qui enim dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.* Ergo dispensatores nos, non hæredes reliquit. Nam hereditas successori quæritur dispensatio pauperibus obligatur. Vnde non immerito quantus fuerit, hodie quoque per vocem lectoris paruuli Psal. 23. Spiritus sanctus expressit: *Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam, nec fecit proximo suo* Psal. 14. *dolum.* hæc est generatio requirentium Deum. *Hic ergo & in montem Domini ascendet, & in tabernaculo habitabit Dei*, quia ingressus sine macula operatus est iustitiam, locutus est veritatem, non decepit proximum, nec pecuniam fœneratus est suam, qui semper voluit recuperare hereditariã: Agnosco oraculum: quod enim nulla ordinauit dispositio, spiritus reuelauit.

E Quid vero illud recenseatur, quod supra ipsam iustitiam pietate progressus, cum quædam incubatori communium fructuum mei contemplatione muneris putasset esse tribuenda, largitatis me iactabat auctorem, portionis suæ lucrum ad commune consortium referebat? Hæc & alia quæ mihi tunc erant voluptati maxime, nunc recordatione doloris exasperant. Manent tamen, eruntque semper, Psal. 143. nec tanquam vmbra prætereunt: neque virtutis gratia cum corpore occidit, nec idem naturæ meritorumque finis, licet ipsius naturæ vsus non in æternum occidat, sed temporali quadam vacatione requiescat.

Talibus igitur perfunctum virtutibus, ereptum periculis, desiderio magis quã amissione flebo. 4. Esdr. 10. Suadet enim ipsa opportunitas mortis, vt prosequendum magis gratia quam dolendum putemus. Scriptum est enim, *in communi dolore proprium vacare debere.* Neque enim prophetico sermone, viri illi mulieri quæ figuratur, sed singulis dicitur, cum Ecclesiæ dictum videtur. *Dicetur ergo & ad me*, & dicit scriptura cœlestis: Act. 10. *Hoccine doces, sic instituis Dei plebem? An nescis quia templum tuum, periculum cæterorum est? Nisi forte exauditum non esse te quereris.* F Primum istud arrogantis est impudentiæ, mereri solum velle, quod multis etiam sanctis negatum noueris, cum scias quia non est personarum acceptor Deus. Nam etsi misericors Deus, tamen si semper exaudiret omnes, non iam ex voluntate libera, sed ex quadã velut necessitate facere videretur. Deinde cum omnes rogent, si exaudiret omnes, nemo ergo moreretur. Pro quãtis quotidie rogas? 4. Esdr. 10. Numquid constitutio Dei contemplatione soluenda est tui? Cur ergo non impetratum aliquãdo doles: quod non semper impetrabile esse cognoscis? *Stulta*, inquit, *super omnes mulieres: nonne vides luctum nostrum, & quæ nobis contigerunt? quoniam Sion mater nostra omni tristitia contristatur, & humilitate humiliata est, & luget validissime. Et nunc, quoniam omnes lugemus, & tristes sumus, quoniam omnes contristati sumus: tu vero contristaris in filio? Interroga terram, & dicet tibi, quoniam hæc est quæ debeat lugere tantorum casum super eam germinantium: & ex ipsa*, inquit, *ab initio omnes nati, & alii venient, & ecce pene omnes in perditionem ambulant, & in exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi quæ tam magnam multitudinem perdidit, quam tu qui pro vno doles?* G *Absorbeat igitur nostrum dolorem communis dolor, & acerbitatem proprii mœroris excludat.* Non enim dolere debemus eos quos credimus liberatos: neq; enim otiose tam sanctas hoc tempore animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas.

Namque velut diuino iudicio tam graues viduas ita vno tempore defunctas videmus, vt profectionis quidam videatur excessus, non mortis occasus: ne veterana emeritis stipendiis pudicitia in dubium diu seruati pudoris incideret. Quos gemitus mihi, quos dolores tam acerba excitat recordatio? Et si mœroribus non vacabam, tamen in ipso dolore priuato, in ipso tãtorum amisso flore meritorum communis quædam naturæ me conditio solabatur: defixusq; in vno dolor acerbitatem publici funeris, domesticę specie pietatis obduxerat. Repeto ergo sacra scripturæ solatia: iuuat enim tuis pręceptis, tuis sententiis immorari. *Quam facilius est cælum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere?* Luc 16. Sed iam audiamus quæ scripta sunt. H *Nunc*, inquit, *retine apud temetipsam dolorem tuum, & fortiter fer qui tibi contigerunt casus. Si enim iustificaueris terminum Dei, & filium tuum recipies in tempore, & in mulieribus collaudaberis.* 4. Esdr. 10. Si hoc ad mulieré, quanto magis ad sacerdoté? Si de filio, non vtique absurdum etiam de fratrum amissione talia memorari, quamquam si mihi fuisset filius, numquam eũ amplius dilexissem. Nam sicut in obitu liberorum effusi labores, suscepti frustra dolores mœrorem videntur augere, ita etiam in fratribus consuetudinis vsus atq; collegij, acerbitatem doloris accendunt. Sed ecce dicentem scripturam audio: *Noli facere hunc sermonem, sed consenti persuaderi. Quis enim casus Sion? consolare propter dolorem Hierusalem.* Ibid. *Vides enim quia sancta nostra contaminata sunt, & nomen quod inuocatum est super nos, pene profanatum est, & iuuenes nostri contumeliam passi sunt, & sacerdotes nostri succensi sunt, & leuitæ nostri in captiuitatem abierunt, & mulieres nostræ coinquinatæ sunt, & virgines nostræ vim passæ, & iusti*

A *nostri rapti, & paruuli nostri proditi sunt, & iuuenes nostri seruierunt, & fortes nostri inualidi facti sunt? Et quod omnium maius, signaculum Sion, quoniam resignata est de gloria sua nunc, & tradita est in manibus eorum qui nos oderunt. Tu ergo excute eam multam tristitiam, & depone abs te multitudinem dolorum, vt tibi repropitietur fortis, & requiem faciat tibi altissimus requietionem dolorum.* [1 Thess. 4.] Cessabunt igitur lacrymæ: parendum est enim remediis salutaribus, quia debet aliquid inter fidos & perfidos interesse. Fleant ergo qui spem resurrectionis habere non possunt, quam non sententia Dei eripit, sed fidei inclementia. Intersit inter Christi seruulos, idolorumque cultores: vt illi fleant suos quos in perpetuum existimant interisse: illi nullas habeant lachrymarum ferias, nullam tristitiæ requiem consequantur, qui nullam putant requiẽ mortuorum. Nobis vero quibus mors non naturæ, sed vitæ istius finis est, quoniam in melius ipsa natura reparatur: fletus omnes casus mortis abstergat. Certe si illi sibi aliqua solatia repererunt, qui finem sensus, defectumque naturæ mortem arbitrati sunt: quanto magis nos, quibus B meliora post mortem præmia bonorum factorum conscientia pollicetur? Habent gentiles solaria sua, quia requiem malorum omnium mortem existimant. Et vt vitæ fructu carent, ita etiam caruisse se putant omni sensu & dolore pœnarum, quas in hac vita graues & assiduas sustinemus. Nos vero vt erectiores præmio, ita etiam patientiores solatio esse debemus. Non enim amitti, sed præmitti videntur, quos non absumptura mors, sed æternitas receptura est. Cessabunt ergo lacrymæ: aut si cessare non poterunt, in communibus lamentis flebo te frater: & sub dolore publico domesticos gemitus tegam. Nam cessare qui poterunt, cum ad omnem sonum nominis tui lacrymæ subrepant, vel cum visus ipse recordationem excitat, vel cum affectus imaginem repræsentat, vel cum recordatio dolorem renouat? Quando enim dees, qui tantis officiis repræsentaris? Ades inquam, & semper offunderis, & toto te animo ac mente complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo vel in ipsa quiete nocturna, vel in luce clara, cum reuisere & consolari dignaris mœrentem. Denique ipsæ iam noctes, quæ quasi molestiores viuente te videbantur, quod mutui conspectus copiam denega- C rent, ipse iam somnus colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse iam cœpit, quia te mihi reddidit. Non igitur miseri, sed beati, quorum nec præsentia deficit, nec cura minuitur, & augetur gratia. Etenim somni similis imago mortis. Quod si in quiete nocturna vinculis adhuc corporeis inhærentes, & quasi inter carceraria religatæ claustra membrorum, possunt tamen animæ altiora & discreta perspicere: quanto magis spectant hæc cum iam puro æthereoque sensu nulla corporeæ labis impedimenta patiuntur? Meritoque mihi conquerenti, vergente iam in diem quodam noctis occasu, quod non reuiseres quiescentem, totus omni tempore indiuiduus adfuisti, ita vt illo perfusus sopore membrorum, cum ego vigilarem tibi, tu viueres mihi diceremQuid est mors frater? Nã certo nullis à me separare momentis. Ita enim vbique præsto eras, vt quam in istius vitæ visu habere copiam nequibamus, nunc nobis semper & vbique præsto sit. Nam tunc vtique omnia præsto esse non poterant nec enim complexione nostræ conspectusque & osculorum corporalium suauitates locis omnibus & omnibus temporibus suppetebant. Animorum imagi- D nes semper nobiscum erant, etiam quando non eramus vna: quæ ne nunc quidem occiderunt, assidueque aduolant, quo maiore desiderio, eo maiore copia.

Teneo igitur te frater, nec mihi te aut mors aut tempus auellat. Ipsæ dulces lacrymæ sunt, ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non meminisse vmquam aut meminisse lacrymis. E O amari dies, qui interruptam copulam proditis! O flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis & indiuiduum mihi comitem perdidistis. Quas ederitis cruces, nisi se offunderet imago præsentis, nisi visiones animi repræsentarent, quem species corporis denegaret? Iam iam frater animo meo charissime, quamquam immaturo decesseris obitu, beatus tamen qui ista non sustines, nec amissum fratrem mœrere compelleris, quem absentem diu ferre, non poteras, sed recursu celeri reuisebas. Quod si tunc solitudinis meæ tædia repellere, mœstitiam fraternæ mentis alleuare properabas: quanto nunc crebrius afflictum animum debes reuisere, & ex te conceptum, per te lenire mœrorem? At mihi tamen dat aliquas officii visus inducias, & obsequii sacerdotalis intentio abducit animũ. De sancta vero sorore quid fiet, quæ licet diuino metu pietatem temperet, rursus tamen ipsum pietatis dolorem studio religionis accendit: strata humi, & totum gremio sui complexa tumulum, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctesque mœrore integrat. Nam licet fletum F plerumque sermone suspendat, in oratione renouat. Et quamuis scripturarum memoria consolationes ferentibus præcurrat, flendi tamen desiderium precandi assiduitate compensat: lacrymarum vbertatem tunc præcipue quando nemo interrumpere possit, instaurans. Ita quod miserearis, habes: quod reprehendas, non habes. Flere enim in oratione, virtutis est. Et quamquam istud familiare virginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus cõtuitu communis fragilitatis, in lacrymas etiam siue domestici sensu doloris exuberat: tamen cum maior causa mœrendi est, finis mœroribus excluditur. Deest igitur cõsolandi via, quia suppetit excusandi gratia. Neque enim possis prohibere, quod doceas: præsertim cum religionis adstruat lacrymas, non doloris, & communis seriem deplorationis metu pudoris obtexat. Consolare ergo qui potes adire animum, penetrare mentem. Cernat te esse præsentem, sentiat non esse defunctum: vt cuius secura de merito, eius functa solatio, discat pro eo non grauiter dolere, qui se admonuerit non esse dolendum. Sed quid ego te moror frater, quid expectem? Vt nostra tecum cõ- G moriatur, & quasi consepeliatur oratio? Licet ipsa species & exanimis corporis forma soletur, oculosque manens gratia & permanens figura demulceat, nihil inquam moror, procedamus ad tumulum. Sed prius vltimum coram populo valedico, pacem prædico, osculum soluo. Præcede ad illam communem omnibus & debitam, sed iam mihi præ cæteris desiderabilem domum. Para hospiti consortium, & quemadmodum hic omnia nobis fuere communia, ita illic quoque ius diuiduum nesciamus. Ne quæso cupientem tui diu differas, properantem expecta, festinantem adiuua, & si diutius morari tibi videbor, accersi. Neque enim vmquam prolixius abfuimus à nobis, tu tamen solebas reuisere. [2. Reg. 12.] Nunc quoniam tu redire iam non potes, nos ad te ibimus, æquum est vt officium rependamus, subeamus vicem. Numquam nobis fuit vitæ conditio discretior: semper aut sanitas aut ægritudo communis: vt cum alter ægresceret, alter in morbum incurreret: cum alter reualesceret, vterque consurgeret. Quomodo ius nostrum amisimus? Et nunc consortium ægritudinis fuit, quomodo mortis consortium non fuit? Tibi nunc H omnipotens Deus innoxiam commendo animam, tibi hostiam meam offero: cape propitius ac serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis, hæc mei iam liba præmitto, in hoc ad te pignore venio, non pecuniæ, sed vitæ pignore, ne me diutius residere facias tanti fœnoris debitorem. Non mediocris est fraterni amoris vsura, nec vilis naturæ sors quam cumulauit incrementum virtutis. Possum ferre, si cito cogar exoluere.

S. AMBROSII DE OBITV SATYRI FRATRIS LIBRI FINIS.

A uenit, lugere conuenit? Non enim mediocre malum est immoderatio doloris, aut metus mortis. Quantos ad laqueum impulit, armauit ad gladium, vt in eo ipso amentiam suam proderent, mortem non ferentes, & mortem appetentes, & quod pro malo fugerent pro remedio adsciscerent? Qui quoniam consentaneum naturæ suæ ferre ac perpeti nequeunt, contrarium voto incidunt: vt ab his in perpetuum separentur, quos sequi desiderauerint. Sed hæc rara: quoniam natura ipsa reuocat, etsi præcipitet amentia. Illud vero frequens in mulieribus, vt clamores publicos serant, quasi metuant ne earum ignoretur ærumna, vt illuuiem vestis affectent, quasi in ea sit sensus dolendi, vt impexum sordibus immadident caput, vt postremo (quod plerisque in locis vulgo fieri solet) discisso amictu, diloricata veste, secreti pudoris nuda prostituant: quasi ipsum lenociuentur pudorem, quia pudoris sui præmia perdiderunt. Sic procaces oculi prouocantur vt concupiscant, vt amare incipiãt membra nudata: quæ si nõ aspicerent, non amarent. Atque vtinam sordidata illa tegumenta corporis non speciem, sed mentem obnuberent. B Latet plerumque sub tristi amictu mentis lasciuia, & deformis horror vestis obtexitur, vt secreta petulantium tegantur animorum. Satis pie virum luget, quæ seruat pudorem, non deserit fidem. Hęc bene defunctis officia impenduntur, vt viuant in mentibus, in affectibus perseuerent. Non amisit virum, quæ exhibet castitatem: non est viduata coniugio quæ non mutauit nomen mariti. Nec tu perdidisti hæredem, quæ adiuuas cohæredẽ: sed pro successore corruptibilium, mutasti consortem immortaliũ. Habes qui tibi repræsẽtet hæredem. Solue pauperi quod debetur hæredi, vt non solum maternæ aut paternæ senectutis, sed etiam vitæ propriæ sit superstes. Plus successori tuo relinquis, si portio eius non ad luxum præsentium proficiat, sed ad pretium futurorum. Sed desideramus amissos. Duo sont enim quæ maxime angunt: aut desideriũ eorum quos amiserimus, sicut meo exemplo metior: aut quod eos vitæ suauitate priuatos, ereptos laboris sui fructibus arbitramur. Tenera enim amoris est titillatio, quæ improuisum affectum excitat, vt sedandi magis quam excludendi doloris facultas relinquatur: simul quia pium C videtur desiderare quod amiseris, & specie virtutis adolescit infirmitas. Sed cur tu putes patientiorem illam esse debere, quæ dilectum ad peregrina dimiserit, & militiæ gratia, vel susceptæ administrationis officio, vel negotiandi vsu transfretasse compererit, quam te qui non fortuito arbitrio dereliqueris, aut studio pecuniæ, sed lege naturæ? Sed recuperandi tibi interclusa spes: quasi cuiquam certa sit redeundi. Et plerumque dubia plus fatigant, vbi periculi metus integer: grauiusque est timere ne acciderit, quam tolerare quod iam noueris accidisse. Alium enim summam formidinis coacerbat, alius finem expectat doloris. An dominis ius est, quo decreuerint transferre mancipia, Deo non est? Sed non suppetit expectare remeantem, suppetit tamen præcedentem sequi. Et certe breuis vitæ vsus nec illi multum videtur eripuisse, qui ante præcessit: nec te differre diutius, qui remanseris. Quod si desiderium tuum mitigare non possis, nonne tamen videtur indignum pro desiderij tui studio rerum ordinem velle conuerti? Amantium ardentiora vtique desideria sunt, & tamen necessitatis cõtuitu temperantur. Et si dolent deseri, lugere tamen non solent. Destituti, amare impatientius erubescunt. Ita patientia desiderij plus probã- D tur.

Quid autem de his loquar, qui defunctos putant vitæ suauitate priuari? Nulla potest esse iucunditas inter has vitæ nostræ amaritudines aut dolores, quæ vel ex corporis ipsius infirmitate, vel extrinsecus accidẽtium incommoditate generantur. Anxij enim semper, & ad ipsa lætiorum vota suspensi, quodam fluctuamus incerto, sperantes dubia pro cæteris, incommoda pro secundis, caduca pro solidis: nihil habentes potestatis in arbitrio, firmitatis in voto. At si aliquid contra voluntatem acciderit, perditos nos putamus: plusque aduersorum dolore frangimur, quam secundorum fructu potimur. Quibus igitur carent bonis qui maioribus eripiuntur incommodis? Va-E letudo credo bona plus adiuuat, quam affligit mala: aut opulenta plus delectat, quam egestas afficit: aut filiorum magis amabilis gratia, quam lugubris amissio: aut adolescentia iucundior, quam senectus tristior. Quam plerumque suorum tædet votorum, & optari pœnitet, vt doleat impetratum, quod non impetrare metuebat. Exilia vero, & cæterarum pœnarum acerbitates, quæ potest compensare patria? quæ voluptates? Quæ etiam cum adsunt, debilitantur tamen: aut non vtendi affectu, aut amittendi metu. Esto tamen maneat inoffensus, immunis à doloribus, perpes in voluptatibus vitæ cursus humanæ: quid tamen commodi consequi potest anima istiusmodi corporis inclusa compagibus, & quibusdam membrorum angustiis coartata? Si caro nostra carcerem fugit, si detestatur omne quidquid euagandi facultatem negat, quæ vtique paruis vltra se audiendi videndique excurrere videtur sensibus: quanto magis anima nostra corporeum istud euadere gestit ergastulum, quæ motu aereo libera, nescimus quo vadat, aut vnde veniat? Scimus tamen quod corpori superuiuat, & ea, iam depositis proprij (Ioan. 9.) sensus repagulis expedita, libero cernat obtutu, quæ ante F sita in corpore non videbat. Quod exemplum dormientium possumus æstimare, quorum animi velut sepulto quiete corpore, ad altiora se subrigunt, & renuntiant corpori rerum absentium vel etiam cœlestium visiones. Ergo si mors carnis & sæculi nos absoluit ærumnis, vtique malum non est, quæ libertatem restituit, excludit dolorem. Hinc igitur nobis adoriendus disputandi locus, mortem malum non esse, quia ærumnarum omnium malorumque perfugium est, & fida statio securitatis, ac portus quietis. Nam quid in hac vita non experimur aduersi? Quas non procellas tempestatesque perpetimur? (Gen. 28) Quibus non exagitamur incommodis? Cuius parcitur (Gen. 34) meritis? Sanctus patriarcha Israel profugus patria, paren- (Gen. 49) tibus, domum mutauit exilio, stuprum filiæ, generi ne- (Gen. 37) cem fleuit, famem pertulit, sepulturam defunctus amisit: (Gen. 39) transferri enim ossa sua, ne vel mortuus requiesceret, ob- (2. Reg. 13.) secrauit. Sanctus Ioseph odia fratrum, insidias inuidorum, (2. Reg. 18.) seruulorum obsequia, mercatorum imperia, dominæ (2. Reg 12.) petulantiam, mariti inscitiam, carceris quoque est expertus ærumnam. Sanctus Dauid filios amisit duos: vnum G incestum, alterum parricidam. Hos habuisse pudoris est, doloris est perdidisse. Amisit & tertium quem amabat paruulum. Hunc viuentem adhuc fleuit, mortuum non desiderauit. Sic enim legimus, *quod ægrotante puero deprecabatur Dauid Dominum pro eo, & ieiunauit & in cilicio iacuit, & adstantibus maioribus natu vt excitarent eum de terra, nec surgendum sibi, nec cœnandum putauit. Vbi vero defunctum puerum comperit, surrexit de terra, lauit illico, vnctus est, vestimenta mutauit, adorauit Dominum, cibum sumpsit. Cum hæc* (ibid.) *miranda pueris suis viderentur, respondit eis, recte se infante viuente ieiunasse, plorasse, quia iure arbitrabatur Dominum posse misereri, nec dubitandum quod vitam posset seruare viuentis, qui posset viuificare defunctos. Iam vero oblita morte qui ieiunaret, qui iam non posset reducere mortuum, exanimemque reuocare? Ego,* in- (ibid.) quit, *ibo ad eum, ipse autem non reuertetur ad me.* O maximum solatium desiderantis! O verum sapientis iudicium! O miram sapientiam seruientis, vt nemo sibi aduersi aliquid accidisse indigne ferat, & contra meritum suum se queratur afflictum. *Quis enim tu es, qui de tuo meri-* (Psal. 72) H *to ante pronunties? Cur præuenire desideras cognitorem? Cur eripis sententiam iudicaturo?* Nec sanctis istud permissum est, nec à sanctis impune vmquam est vsurpatum. Dauid se propterea flagellatum suo crimine confitetur: Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias. *Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas: & fui flagellatus tota die, & vindex meus in matutinis.* Petrus quoque quamuis plenus fide deuotionis, tamen quia nondum conscius nostræ infirmitatis præsumptiue dixerat Domino: *Animam meam pro te ponam:* (Ioan. 13) tentationem præsumptionis antequam tertio gallus can- (Ioan. 18) taret incurrit. Licet ipsa tentatio documentum fuerit ad salutem: vt discamus nõ cõtemnere carnis infirmitatem, ne contemnendo tentemur. Si Petrus tentatus est, quis præsumat? quis adstruat se non posse tentari? Atque haud

dubie

A dubie pro nobis tentatus est Petrus, vt in fortiore non esset tentamenti periculum, sed in illo disceremus quemadmodum in persecutionibus resistentes, etsi vitæ studio tentaremur, tentationis tamen aculeum patientiæ lacrimis vinceremus. Idem tamen Dauid (ne quem fortassis scripturarum tenacem moueat factorum diuersitas) idē, inquam, Dauid parricidam mortuum fleuit, qui non fleuerat innocentem. Denique cum ploraret & lugeret, dixit: *Filius meus Abessalon, filius meus Abessalon: quis dabit mihi mortem pro te?* [2. Reg. 18. 2. Reg. 12. 2. Reg. 10. 2. Reg. 13.] Non solus ergo fletur Abessalon, fletur parricida, fletur Amnon: non solum fletur incestus, sed etiam vindicatur: alter contemptu regni, alter fratris exilio. Fletur sceleratus, non fletur dilectus. Quæ causa? quæ ratio? Non mediocris igitur in prudentibus deliberatio sapientibus confirmatio. Magna enim prudentiæ in tanta factorum diuersitate constantia. Vna est fides. Et illos mortuos fleuit, & fleodum infantem mortuum non putauit. [2. Reg. 12.] Illos enim sibi perisse credebat, hūc resurrecturum sperabat.

B Sed de resurrectione posterius, nunc ad proposita reuertamur. Præmisimus enim etiam sanctos viros gratia in hoc mundo & multa perpessos, sine suffragatione meritorum, cum ærumna laborum. Vnde regressus ad se Dauid, in posterioribus dicit: [Ps. 102. Ps. 143.] *Memento Domine quia puluis sumus, homo tanquam fœnum, dies eius tanquam flos agri.* Et alibi: *Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereūt.* Quid enim nobis miserius, qui tanquam spoliati & nudi proiicimur in hanc vitam, corpore fragili, corde lubrico, imbecillo animo, anxij ad sollicitudinē, desidiosi ad labores, proni ad voluptates? Non nasci igitur longe optimū, secundum sancti Salomonis sententiam. [Gen. 6. Cicero in Tusculana prima. Eccl. 4.] Ipsum enim, etiam ij qui sibi visi sunt in philosophia excellere, secuti sunt. Nam ipse illis anterior, nobis posterior, ita in Ecclesiaste locutus est: *Et laudaui ego omnes defunctos qui iam mortui sunt, magis quam viuentes, quicumque viuunt vsque adhuc: & optimus super hos duos, qui non dum natus est, & qui non vidit hoc opus malum quod factum est sub sole. Et vidi ego vniuersum laborem eorum, & omnem virtutem operis huius, quia æmulatio viro ab altero. Et quidem hoc vanitas, & præsumptio spiritus. Et quis hoc dixit, nisi ille qui sapientiam poposcit & impetrauit, vt sciret* [Sap. 7.] C *compositionem orbis terrarum, & virtutem elementorum, anni cursus, & stellarum dispositiones, non ignoraret naturas animaliū, & iras colligeret bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum deprehenderet? Quem igitur non latuerunt cœlestia, quomodo laterent mortalia?* [3. Reg. 3. Sap. 7.] Qui cogitationem mulieris inuestigauit, infantem vendicantis alienum, qui naturas animalium quas non acceperat diuina tamen gratia aspirante cognouit: hic de suæ conditione naturæ quam in se expertus est, errare aut mentiri potuit: Sed non solus hoc sensit, etsi solus expressit. [Iob. 3.] Legerat sanctum dixisse Iob: *Pereat dies illa qua natus sum; & cognouerat, nasci malorum omnium esse principium:* & ideo diem quo natus est, perire optauit, vt tolleretur origo incommodorum: & optauit perire diem generationis suæ, vt diem resurrectionis acciperet. [Psal. 38.] Audierat etiam Salomon dixisse patrem suum: *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum qui est, vt sciā quid desit mihi.* [Phil. 3. 1. Cor. 13. 2. Cor. 3.] Nouerat enim Dauid non posse id quod perfectum est, hic comprehendi, & ideo ad ea quæ sunt futura properabat. Nunc enim ex parte scimus, & ex parte cognoscimus, tunc autem id quod perfectum est, poterit comprehendi, cum reuelata facie nobis speculandæ D maiestatis æternitatisque diuinæ cœperit relucere non vmbra, sed veritas. Nemo tamen festinaret ad finem, nisi vitæ istius fugeret incommoditatem. Et ideo Dauid quare ad finem festinet, exposuit dicens: *Ecce veteres posuisti dies meos, & substantia mea tamquam nihil ante te: veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens.* Quid igitur moramur fugere vanitatem? Aut quid nos delectat in hoc sæculo vane conturbari, thesaurum pecuniarum condere, & ignorare cui congregemus hæredi? [Psal. 38.] Petamus amoueri à nobis plagas, eripi nos ex insipienti sæculo, carere peregrinatione diuturna, ad illam redire patriam & naturalem domum. [Ibid.] In hac enim terra aduenæ sumus atque peregrini, remigrandum eo vnde descendimus, ambiendum & obsecrandum non perfunctorie, sed obnixè, vt à dolis & ab

E iniquitate loquacium liberemur. Et ille qui remedium nouerat, prolongatum tamen suum ingemit incolatum, & cum peccatoribus & iniquis se habitare deplorat. *Quid ego faciam, qui & peccatum habeo, & ignoro remedium?* [2. Cor. 5.] Hieremias quoque quod generatus sit & ipse deplorat his verbis, dicens: [Ps. 119. Hier. 15.] *Heu me mater, vt quid me peperisti virum causam dicentem iudicij in omni terra? Non profui, neque profuit mihi quisquam: virtus mea defecit.* Si igitur sancti viri vitam fugiunt, quorum vita etsi nobis vtilis, sibi tamen inutilis æstimatur: quid nos facere oportet, qui nec aliis prodesse possumus, & nobis vitam hanc quasi fœnebrem pecuniā vsurario quodam cumulo grauescentem onerari in dies peccatorum ære sentimus? Quotidie morior, Apostolus dicit. Melius vtrique quam illi, qui meditationem mortis philosophiam esse dixerunt. [1. Cor. 15. Plato in Phædone.] Illi enim studium prædicarunt, hic vsum mortis exercuit. Et illi quidem propter se, *Paulus autem ipse perfectus moriebatur non propter suam, sed propter nostram infirmitatem. Quid autem est mortis meditatio, nisi quædam corporis & animæ segregatio?* quia mors ipsa non aliud quam corporis atque animæ secessio definitur. Sed hoc secundum communem opinionem. F

[Rom. 6.] Secundum scripturas autem triplicem esse mortem accipimus. *Vna est cum morimur peccato, Deo viuimus.* Beata igitur mors quæ culpæ refuga, Domino dedita, à mortali nos separat, immortali nos consecrat. Alia mors est vitæ huius excessus, quia mortuus est patriarcha Abraham, patriarcha Dauid & sepulti sunt cum patribus suis, cum anima nexu corporis liberatur. [Gen. 25. 3. Reg. 2. Mat. 8. Ezech. 18.] Tertia mors est, de qua dictum est: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Ea morte non solum caro, sed etiam anima moritur. *Anima enim quæ peccat, ipsa morietur.* Moritur enim domino, non naturæ infirmitate, sed culpæ. Sed hæc mors non perfunctio huius est vitæ, sed lapsus erroris. Vna ergo est mors spiritalis, alia naturalis, tertia pœnalis. Sed non quæ naturalis eadem pœnalis. Non enim pro pœna Dominus, sed pro remedio dedit mortem. Denique Adæ peccanti præscriptum est aliud pro pœna, aliud pro remedio. Pro pœna dicitur: [Gen. 3.] *Quoniam audisti vocem vxoris tuæ, & manducasti de ligno de quo præceperam tibi ab eo solo ne manducares, maledicta terra in operibus tuis: in tristitia manducabis fructum eius omnibus diebus vitæ* G *tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & edes pabulum agri. Cum sudore vultus tui manducabis panem tuum, donec reuertaris in terram, de qua assumptus es.* [Luc. 8.] Habes pœnarum ferias, quia aduersus spinas sæculi huius, & solicitudines mundi, voluptatesque diuitiarum quæ verbum excludunt, pœnam includunt, mors pro remedio data est. quasi finis malorum. [Gen. 3.] Non enim dixit: *Quoniam audisti vocem mulieris, reuerteris in terram*: hæc enim esset pœnalis sententia, quemadmodum est illa: [Ibid.] *Maledicta terra, spinas & tribulos germinabit tibi:* sed dixit: *Manducabis panem tuum in sudore, donec reuertaris in terram.* Vides mortem magis metam esse nostrarum pœnarum, qua cursus huius vitæ inciditur? Ergo mors non solum malum non est, sed etiam bonum. Denique pro bono quæritur, sicut scriptum est: [Apoc. 9. Luc. 23. Luc. 16.] *Quærent homines mortem, & non inuenient eam. Quærent enim illi qui dicturi sunt montibus, Cadite super nos: & collibus, operite nos. Quæret etiam anima illa quæ peccat. Quæret diues ille positus in inferno, qui vult digito Lazari refrigerari linguam suam.* Videmus itaque quod & mors hæc lucrum est, & vita pœna. [Phil. 1.] Vnde & Paulus ait: *Mihi viuere Christus est, & mori lucrum.* Quid est Christus, nisi mors corporis, spiritus vitæ? H *Et ideo commoriamur cum eo, vt viuamus cum eo.* Sit quidem quotidianus vsus in nobis affectusque moriendi, vt per illam quam diximus segregationem à corporeis cupiditatibus anima nostra se discat extrahere, & tamquam in sublimi locata, quo terrenæ adire libidines, & eam sibi glutinare non possint, suscipiat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat. Repugnat enim lex carnis legi mentis, & eam legi erroris addicit, sicut Apostolus reuelauit, dicens: *Video enim legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* [Rom. 7.] *Omnes impugnamur, omnes sentimus, sed non omnes liberamur.* Et ideo infelix ego homo, nisi remedium quæram. Sed quod remedium? [Ibid. Ibid.] *Quis me liberabit de corpore mortis? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Habemus medicum, sequamur remedium. Remedium nostrum,

A strum, Christi gratia: & corpus mortis, corpus est no-
2. Cor. 5 strum. *Ergo peregrinemur à corpore, ne peregrinemur à Christo:* etsi in corpore sumus, tamen quæ sunt corporis non sequamur, nec deseramus iura naturæ, sed dona gratiæ præoptemus.
Phil. 1. *Dissolui enim, & cum Christo esse, multo melius: permanere autem in carne magis necessarium propter vos.* Sed non omnibus necessarium Domine Iesu. Non mihi, qui nulli vtilis sum: nam mihi lucrum est mori, ne plura peccem. Lucrum mihi est mori, qui ipso libro quo alios consolor, quasi vehementiori monitore ad desiderium amissi fratris impellor, quoniam me eius non sinit obliuisci. Nunc magis amo, & vehementius desidero. Desidero cum loquor, desidero cum relego: & ideo hoc potius scribendum arbitror, ne quando ab eius recordatione diuellar. Quod non contra scripturas facio, sed cum scripturis sentio, vt patientius doleam, impatientius desiderem. Præstitisti mihi frater ne mortem timerem, atque vtinam moriatur anima mea in anima tua. Hoc enim sibi Balaam pro maximo bono optat, donatus spiritu prophetandi:
Nũ. 23. *Moriatur*, inquit, *anima mea in animis iustorum, & fiat semen*
B
Nũ. 24. *meum sicut semen istorum.* Et vere hoc secundum prophetiam optat. Qui enim viderat ortum Christi, vidit eius triumphalem mortem, vidit in eo perennem hominum resurrectionem, & ideo mori non timet resurrecturus.
Rom. 6. *Non moriatur ergo anima mea in peccato, nec peccatum in se recipiat: sed moriatur in anima iusti, vt eius recipiat æquitatem:* Denique qui moritur in Christo, fit eius gratiæ particeps in lauacro.

Non ergo formidabilis mors, nec amara egentibus, nec gratiosa diuitibus, nec iniusta senioribus, nec ignaua fortibus, nec perpetua fidelibus, nec improuisa sapientibus. Quam multi enim vitam solo mortis titulo consecrarunt, quantos viuere puduit, mori profuit? Morte vnius plerumque accepimus maximos populos liberatos: morte Imperatoris fugatos exercitus hostium, quos viuus vincere nequiuisset. Morte martyrum religio defensa, cumulata fides, Ecclesia roborata est: vicerunt mortui, victi persecutores sunt. Itaque quorum vitam nescimus, horum mortem celebramus. Vnde & Dauid prophetice gloriatus in suæ mentis excessu: *Pretiosa*, inquit, *in conspectu*
C *Domini mors sanctorum eius.* Mortem maluit præferre quam
Psal. 115. vitam. Ipsa mors martyrum, præmium vitæ est. Morte etiam inimicorum odia soluuntur. Quid plura? Vnius morte mundus redemptus est. Potuit enim Christus non mori, si voluisset. Sed neque refugiendam mortem quasi ignauam putauit, neque melius nos quam moriendo seruasset. Itaque mors eius, vita est omnium. Morte eius signamur, mortem eius orantes annuntiamus, mortem eius offerentes prædicamus: mors eius victoria est, mors eius sacramentum est, mors eius annua solemnitas mundi est. Quid præterea de eius morte dicamus, cum diuino probemus exemplo, quia immortalitatẽ mors sola quæsiuit, atque ipsa se mors redemit? Non igitur mœrenda mors, quæ causa salutis est publicæ: non fugienda mors, quam Dei filius non dedignatus est, non refugit. Non resoluendus ordo naturæ. *Quod enim commune est omnibus*, exceptum in singulis esse non potest. Et mors quidem in natura non fuit, sed conuersa est in naturam. *Non enim à*
Sap. 1. *principio Deus mortem instituit, sed pro remedio dedit.* Et consi-
Sap. 2. deremus ne videatur esse contrarium. Nam si bonum est mors, cur scriptum est quia *Deus mortem non fecit? Sed malitia*
D *hominum mors introiuit in orbem terrarum.* Reuera enim mors diuino operi necessaria non fuit, cum in paradiso positis bonorum omnium iugis successus afflueret, sed præuaricatione damnata in labore diuturno, gemituque intolerando vita hominum cœpit esse miserabilis. Debuit dari finis malorum, vt mors restitueret quod vita amiserat. Immortalitas enim oneri potius quam vsui est, nisi aspiret gratia. Et si bene discutias, non naturæ mors ista est, sed malitiæ. Manet enim natura, malitia moritur. Resurgit quod fuit: atque vtinam vt iam peccandi liberum, ita vacuum culpæ prioris. Sed hoc ipsum indicio est, mortem non esse naturæ, quia idem erimus qui fuimus. Itaque aut peccatorum nostrorum supplicia pendemus, aut bene gestorum gratiam consequemur. Resurget enim natura eadem, iam stipendiis mortis honoratior. *Denique* E
mortui qui in Christo sunt resurgent primi, deinde & nos qui viuimus, inquit, *simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in* 1. Thess. 4.
aera, & ita semper cum Domino erimus. Illi primi, viuentes autem secundi. Illi cum Iesu, viuentes per Iesum. Illis dulcior vita post requiem: viuentibus etsi gratia compendia, tamen ignorata remedia. Nihil est igitur quod in morte timeamus, nihil quod debeamus dolere: si aut naturæ repetenti vita accepta est rependatur, aut petenti impendatur officio, in quo religionis cultus, aut virtutis vsus est. Neque enim quisquam sibi vt sic maneret optauit. Ioanni promissum æstimatum est, sed non est creditum. Verba tenemus, sententiam deriuamus. Ipso in libro negat sibi quod non more- Ioan. 21
remur esse promissum, ne quem vana spes exemplo incesseret. Quod si id velle, spes insolens, quanto insolentius, quod non præter modum accident vltra modum dolere?

Gentiles plerumque se consolantur viri vel de cõmu- Plat. li. 10. de Repub.
nitate ærumnæ, vel de iure naturæ, vel de immortalitate animæ. Quibus vtinam sermo constaret, ac non miseram animam in varia portentorum ludibria formasque transfunderent. Quid igitur nos facere oportet quorum stipendium resurrectio est? cuius gratiam quoniam negare F
plerique non possunt, fidem abnuunt. Et ideo non vno argumento aliquo, sed pluribus modis vt possumus adstruamus. Et quidem omnia aut vsu, aut ratione, aut exemplo, aut eo quia decorum sit ea esse, ideo esse creduntur, & ad finem singula suffragantur. Vsus, quia mouemur. Ratio, quia quod mouet, virtutis alterius conuenit æstimari. Exemplum, quia generauit ager fruges, & ideo generaturum esse præsumimus. Decorum, quia & vbi fructum non putamus, decere tamen credimus, vt virtutis opera minime deseramus. Singula igitur singulis adstruũtur. Tribus tamen euidentius colligitur resurrectionis fides, quibus omnia comprehenduntur: ratione, vniuersitatis exemplo, testimonio rei gestæ, quia plurimi surrexerunt. Ratio euidens: quia cum omnis vitæ nostræ vsus in corporis animæque consortio sit, resurrectio autem aut G
boni actus præmium habeat, aut pœnam improbi, neces- Act. 27
se sit corpus resurgere, cuius actus expenditur. Quomodo enim in iudicium vocabitur anima sine corpore, cum de suo & corporis contubernio ratio præstanda sit? Resurrectio omnibus attributa est. Sed ideo difficile creditur, quia non nostrum meritum, sed Dei munus est. Prima igitur resurrectionis fides, vsus est mũdi, rerumq; status omnium, generationum series, successionum vices, obitus ortusq; signorũ, diei & noctis occasus, eorumque quotidie tamquam rediuiua successio. Temperamenti quoque genitalis huius terræ aliter ratio subesse non posset: nisi humoris ipsius quo omnia terrena generantur, quantum diurni solis æstus extorreret, tantum rore nocturno dispositio diuina repararet. Nã quid de fructibus loquar? Nonne tibi videntur occidere, cũ decidũt: resurgere, cum reuirescũt? Quod satũ est, resurgit: quod mortuum est, resurgit: & in eadem genera, in easdẽ species reformatur. Hos terra primum reddidit fructus, in his primum natura nostræ speciem resurrectionis imitata est.
Quid dubitas de corpore corpus resurgere? Granũ seritur 1. Cor. 15
granum resurgit: pomum decidit, pomum resurgit. Flore granum induitur, folliculoque vestitur: & hoc mortale oportet induere immortalitatem, & hoc corruptibile in- H
duere incorruptionem. Flos, resurrectionis immortalitas est. Flos, resurrectionis incorruptio est. Quid vberius quiete perpetua? Quid locupletius securitate diuturna? Hic est multiplex fructus, cuius prouentu pullulat fœcũdior hominum natura post mortem. Sed miraris quemadmodũ putrefacta solidentur, dispersa coeant, absumpta reparentur: non miraris quemadmodum semina vapore & compressu terræ soluta viridescant? Nam vtiq; etiam ipsa terreno cohabitu putrefacta soluuntur, & cum occata & mortua soli genitalis succus animauerit, quodam calore vitali spiritu quendam herbæ viriditantis exhalant. Deinde paulatim teneræ spicæ adolescentis ætatẽ culmo erigit, & vaginis quibusdam natura tamquam sedula mater includit, ne pubescentem glacies adurat aspera, atq; à nimio

solis

A foris defendat ardore. Frugem quoque ipsam adhuc quasi primis erumpentem cunabulis, mox adultam, ne pluuia decutiat, ne aura dispergat, ne auium minorum morsus interimat, vallo aristarum sepire consueuit. Quid igitur miraris si homines quos acceperit terra restituat, cum seminum corpora quæcumque susceperit, viuificet, erigat, vestiat, muniat, atq; defendat? Desine ergo dubitare quod depositum generis humani terræ fides reddat, quæ commendata sibi semina vsurario quodam fœnore multiplicata restituat. Nam quid de generibus arborum loquar, quæ posito surgunt de semine, fructusq; resolutos rediuiua fœcunditate resuscitant, & formę veteri atque imagini suæ reddunt, multasque ætates quædam arborum corpora reparata transmittunt, vt ipsa durando vincant sæcula? Putrescere videmus acinum, vitem resurgere. surculus inseritur, arbor renascitur: An de reparãdis arboribus diuina est prouidẽtia, de hominibus nulla cura? Et qui ea quę ad vsus hominum dedit, perire non passus est, hominem perire patietur, quem ad imaginem sui fecit?

B Sed incredibile tibi videtur, vt mortui reuiuiscant. *Insipiens tu ipse quod seminas, nonne prius moritur, vt viuificetur?* Gen. 1. 1. Cor. 15. Sere quemlibet fructum arentem, resuscitatur. Sed habet succum. Et nostrum corpus habet sanguinem suum, habet humorem suum. Hic nostri succus est corporis. Vnde illud quoque explosum arbitror, quod arentem surculum quidam reuiuiscere negant: idque ad præiũdicium carnis deriuare nituntur. Non enim caro arida, cum caro omnis è limo sit, limus in humore, humor è terris. Deniq; multa gignentia quamuis iugi serenitate humo arido arenosoque nascuntur, quoniam ipsa sibi terra humorem sufficit. Num igitur in hominibus terra degenerat, quę omnia regenerare consueuit? Vnde claret non esse dubitandum quod secundum naturam magis quam contra naturam est. Ex natura enim est, resurgere nascentia omnia: contra naturam, interire. Sequitur illud quod gentiles plerumq; perturbat, quomodo fieri possit vt quos mare absorbuerit, feræ dilacerauerint, bestiæ deuorauerint, terra restituat. Quo ita demum veniatur necesse est, vt non de fide resurrectionis, sed de parte dubitetur. Esto enim vt laceratorum corpora non resurgant, resurgunt cæteri: nec re-

C surrectio destruitur, si conditio excipitur. Miror tamen cur vel de his dubitandum putent, quasi non omnia quæ ex terris sunt, in terram redeant, & in terram resoluantur. Eccl. 24. Mare quoque ipsum quæcumque corpora humana demerserit, vicinis expuit vnda plerumque litoribus. Quod ni ita esset, difficile credo Deo foret dispersa connectere, dissipata sociare, cui mundus obtemperat, muta obsequũtur elementa, seruit natura: quasi non maioris miraculi sit limum animare quam iungere? Plinius lib. 10. nat. hist. c. 2. Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, rediuiuo suæ carnis humore reparabilis, cum mortua fuerit reuiuiscit, solos non credimus homines resuscitari? Atqui hoc relatione crebra, & scriptorum auctoritate cognouimus, memoratã auẽ quingentorum annorum spatia vitali vsui habere præscripta, eamque cum sibi finem vitæ adesse pręsaga quadam naturæ suæ æstimatione cognouerit, thecam sibi de thure & myrrha & cæteris odoribus adornare, completoque opere pariter ac tempore intrare illam atque emori, ex cuius humore oriri vermem, paulatimque eum in auis eiusdem figuram concrescere, vsumque formari, subnixam quoq; remigio pennarum, renouatæ vitæ officia munere pieta-

D tis ordiri. Nam thecam illam vel tumulum corporis, vel incunabulum resurgentis, in qua deficiens occidit, & occidens resurgit, ex Æthiopia in Lycaoniam vehit: atque ita resurrectione auis huius, locorum incolæ cõpletũ quingentorum annorum tẽpus intelligunt. Ergo illi aui quingentesimus resurrectionis annus est, nobis millesimus. Illi in hoc sæculo, nobis in consummatione mundi. Plerique etiam opinantur quod auis hæc rogum sibi ipsa succendat, & rursus de fauillis suis & cineribus reuiuiscat. Sed fortasse natura discretior, fidei quoque discretionem videatur afferre in originem principiumque hominis procreandi mens nostra redeat. Viri estis, fœminæ estis: quæ humana sunt non ignoratis. Et si qui ignoratis, ex nihilo putatis esse quod nascimur, cũ ex paruo tanti exurgamus?

E Et si non exprimimus, intelligetis tamen quid velimus, vel potius quid dicere nolimus. Vnde hoc caput, & vultus iste mirabilis, cuius artificẽ non videmus, opus videmus, in varia officia vsusque formatur? Vnde forma erectior, status excelsior, faciendi vis, sentiendi viuacitas, gradiendi facultas? Ignota certe nobis sunt naturę organa, sed nota ministeria. Et tu semen fuisti, & tuum corpus semen est resurrecturi. Audi Paulum, & disce quia semen est: *Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria. Seminatur in infirmitate, surgit in virtute. Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale.* 1 Cor. 15. Et tu ergo seminaris vt cætera, q. d. miraris si resurgis vt cætera? Sed illa credis, quia vides: ista non credis, quia non vides? *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Ioan. 20. Tamẽ antequã tẽpus veniat, nec illa credũtur: nõ enim omne tempus accommodum ad resuscitanda semina. Alio triticum seminatur, alio nascitur: alio vitis inseritur: aliõ gemmantia sarmenta pubescunt, luxuriat pampinus, vua formatur: alio plantatur olea, alio velut aluo grauis & onusta prole baccarum, fructus sui vbertate curuescit. Ante vero quam suum cuique tempus

F adueniat, fœtura restrictior est: nec generationis ætatem habet in potestate generandi ipsa quæ generat. Nunc informem situ, nunc fœtu nudam, nunc virentem floribus, nunc arentem ipsam omnium cernas parentem. Quæ vtique vellet omnibus se vestire temporibus, nec vnquam autea segetum aut viridantia pratorum indumenta deponere, ipsa sui egens, & prouentuum suorum quæ in alios trãsfuderit, viduata compendiis. Ergo & nostram resurrectionem etsi non credis fide, non credis exemplo: vsu es crediturus. Et aliis quidem fructibus, vt viti, oleæ, pomisque diuersis, anni ætas extrema habilis maturandis: nobis quoque mundi consummatio tanquam extremus anni finis accommodam resurgendi præscribit ætatem.

Et bene in consummatione mundi resurrectio mortuorum est, ne post resurrectionem in hoc malũ nobis esset sæculum recidendum. Ideo enim Christus est passus, vt nos ex hoc malo sæculo liberaret, ne iterum nos huius sęculi tentamenta subruerent: & obesset renasci, si renascere-

G remur ad culpam. Et rationem igitur resurrectionis, & tempus tenemus. Rationẽ, quia in omnibus sibi fœtibus æque natura respondet, nec in sola hominum successione degenerat. Tempus, quia omnia in anni fine generantur. Mundi tempora annus vnus est. Et quid mirum si annus vnus est, quando dies vna est? Vna enim die Dominus operarios conduxit ad vineam, dicens: *Quid hic statis tota die otiosi?* Zach. 14. Matt. 20. 1. Cor. 15. Causæ originum semina sunt. Semen esse corpus humanũ, gentiũ doctor asserunt. *Est ergo substantia resurgendi quando est series seminandi.* Quod si substantia aut causa non esset, arduum quisquam putaret Deo vnde vellet, vel quomodo vellet homines regenerare, qui mundum ex nulla materia, nulla substãtia esse iussit, & factus est? *Cælum aspice, terram intuere. Vnde stellarũ ignes? Vnde orbis solis & radij? Vnde lunæ globus? Vnde montium vertices? dura saxorum? nemorosa siluarum? Vnde vel diffusus aer, vel infusa vel superfusa aqua? Sed si hæc omnia Deus fecit ex nihilo (ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt)* Ps. 148. Ibidem cur miremur renasci posse quod fuerit, cum videamus natum esse quod non fuit? Illud mirum, quod cum resurrectionem non credant, tamen ne genus pereat hominum, clementi quadam benignitate

H prospiciunt, & ideo transire ac demigrare in corpora dicunt animas, ne mundus intereat. Plato li. 10. de Repub. Sed quid sit difficilius, ipsi asserant, transire animas, an redire: sua repetere, an noua quærere. Sed illi dubitent qui non didicerunt: nos vero qui legimus legem, prophetas, Apostolos, Euangelium, dubitare fas non est. Quis enim dubitet cum legit: *Et in tempore illo saluabitur omnis plebs tua quæ scripta est in libro: & multi dormientium in terra fossu, vna apertione exurgent, hi in vitam æternam, & hi in opprobrium & in confusionem perpetuam: & intelligentes splendebunt vt splendor firmamẽti, & ex iustis multi sicut stellæ in sæcula.* Dan. 12. Bene itaque dormientium dixit quietem, vt intelligas mortem non esse perpetuam, quæ somni vice initur ad tempus, & ad tempus excluditur. Melioremque profectum vitæ eius ostendit quæ futura post mortem est, quam eius quæ ante mortem mœrore ac do-

A lote transfigitur. Siquidem illa stellis comparatur, hæc æ-
rumnæ addicitur. Nam quid illa contexam, quæ alio loco
Psal 47 scripta sunt: *Suscitabis me, & confitebor tibi?* Quid etiam illud
quod Iob sanctus vitæ istius expertus iniurias, & aduersa
omnia patientiæ virtute exuperans, compensationem si-
Iob 19. bi malorum præsentium de resurrectione promisit, dicēs:
Suscitabis corpus meum hoc, quod multa mala passum est? Esaias
quoque resurrectionem populis annuntians, Dominici
Esai 25 se nuntium dixit esse responsi. Sic enim habes: *Os enim Do-
mini locutum est, & dicent die illa.* Quid igitur os Domini lo-
cutum sit, populos esse dicturos, in posterioribus decla-
ratur, vbi scriptum est: *Propter timorem tuum Domine in vtero
accepimus & parturiuimus spiritum salutis tuæ, quem effudisti su-
per terram: cadent qui inhabitant terram, resurgent qui in monu-
Esai. 20 mentis sunt. Ros enim qui abs te, sanitas est illis: terra vero impiorum
peribit. Ambula populus meus, & intra in recessus tuos. Abscon-
dere aliquantulum, donec transeat ira Dei.* Quam bene reces-
sus esse signauit tumulos mortuorum, quibus pauxillulū
abscondimur, vt in iudicium Dei quod pro nostris sceleri-
bus ius debitæ indignationis assumet, tolerabilius transi-
B re possimus. Viuit igitur qui absconditur & quiescit, quasi
è medio se subtrahens & recedens, ne eum arctioribus
laqueis mundi huius inuoluat ærumna, quibus repositā
resurrectionis esse lætitiam, sanitatemque corporum so-
lutorum diuino rore reparabilem, cœlestia oracula pro-
pheticis vocibus pollicentur. Et bene ros significatur,
quo genitalia omnia terrarum semina suscitantur. Quid
igitur mirum si fatiscentis quoque corporis nostri cine-
res ac fauillæ pinguedine cœlestis roris exuberant, & ac-
cepto humore vitali in compagem suam membrorum
nostrorum habitus reformantur? Docet etiam sanctus E-
Ezech 37. zechiel propheta, & plena expositione describit, *quemad-
modum arentibus vigor ossibus refundatur, sensus redeat, motus ac-
cedat, neruisque redeuntibus corporis compago rigescat humani:
quemadmodum nimium arida renatis ossa visceribus vestiantur, vena-
rum que meatus & sanguinis riuos extentæ cutis velamen obducat.*
In ipsis, dum legimus, propheticis sermonibus, humano-
rum videtur seges corporum rediuiua consurgere, atque
ipsa spatia diffusa camporum nouis videas pullulare semi-
nibus.

C Quod si veteres sapientes satis Hydriæ dentibus in re-
Virg li. 2 Geor. gione Thebana inhorruisse armatorum segetem credide-
runt, cum vtique alterius naturæ semina certum sit in na-
turam verti alteram nequiuisse, nec partum suis discordē
fudisse seminibus, vt ex serpente homines nascerentur, vt
caro ex dentibus gigneretur: quando magis vtique credē-
dum est, quæcunque sunt seminata, in suam naturam re-
surgere, nec à satione sua segetes discrepare, nec duris
mollia, nec mollibus dura viuiscere, nec in sanguinem ve-
nena conuerti, sed carnē de carne, os de ossibus, sanguinē
de sanguine, humorem de humore reparari? Potestis er-
go gentiles reformationem negare naturæ, qui mutatio-
nem potestis asserere? Potestis non credere oraculis, non
Euangeliis, non prophetis, qui fabulis inanibus creditis?
Sed iam ipsum audiamus Prophetam. Sic enim ait: *Et facta
est super me manus Domini, & eduxit me in spiritu Dominus, &
posuit me in medio campo, & hic erat plenus ossibus humanis, & cir-
Ezech 37. cumduxit me per gyrum eorum, & ecce multa valde in facie campi,
arida nimis. Et ait ad me: Fili hominis, si viuēt ossa ista? Et dixi: Do-
mine tu scis. Et ait ad me: Propheta super ossa ista, & dices illis: Os-
sa arida audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus ossibus istis: Ec-
D ce ego induco in vos spiritum vitæ, & dabo in vos neruos, & addu-
cam super vos viscera, & extendam super vos cutem, & dabo spiri-
tum meum in vos, & viuetis, & scietis, quod ego sum Dominus. Et
prophetaui sicut mandauit mihi. Et factum est cum prophetarem
hæc omnia, & ecce factus est terræmotus magnus.* Vide nunc quē-
admodum & auditum in ossibus & motum prius ostēdat
esse, quam vitæ spiritus refundatur. Nam & supra ossa ari-
da iubentur audire, quasi sensum habeant audiendi, & hic
accessisse eorum vnumquodque ad suam compaginem
prophetico sermone signatur. Sic enim habes: *Et accedebāt
Ibid. ossa, vnumquodque ad suam compaginem. Et vidi, & ecce super illa
nerui & viscera nascebantur, & ascendebat super ea cutis desuper,
& spiritus in his non erat.* Magna Domini gratia, quod futu-
ræ resurrectionis Propheta testis adhibetur, vt nos quoq;

eam illius oculis videremus. Neque enim omnes testes E
adhiberi poterant, sed in vno omnes testes sumus: quia
nec in virum sanctum cadit mendacium, nec in tātum er-
ror prophetam. Nec minus verisimile debet videri, quia
iubente Deo ossa in suam compaginem reformantur,
cum vtique innumera habeamus exempla, quibus natura
rerum cœlestibus est obsecuta præceptis, vt terra pabulū
gignere iuberetur, & gigneret: vt ad virgæ tactum sitien- Gen 1.
tibus populis petra vomeret aquam, atque æstu torridis, Nū. 20
miseratione diuina vndarent fluenta dura saxorum. Virga Exod 4
in serpentem versa quid aliud indicauit, nisi volente Deo Ezech. 37.
ex insensibilibus sensibilia posse generari? An vero incre- Iosue 4.
dibilius putas quod ossa cum iubentur accedunt, quam q; Exo 14
retrorsum fluenta vertuntur, maria fugiūt? Sic enim Pro- Ps 113.
pheta testatur: *Mare vidit & fugit. Iordanis conuersus est retror-* Exo. 14
sum. Nec super hoc ambigi potest quod duorum populo- Mat. 8.
rum alterius salute, alterius obitu comprobatū est aquarū
cursus stetisse frænatos, eosdemq; aliis circumfusos, aliis
ad mortem refusos, vt alios mergerent, alios reseruarent.
Quid in ipso Euāgelio? *Nonne ibi probauit Dominus quod ver-
bo vnda mitescat, fugentur cœli nubila, cedant flabra ventorum, pla-
cidisque litoribus muta Deo famulentur elementa?* Sed persequa- F
mur cætera, vt quemadmodū spiritu vitæ animentur de-
functi, surgant iacentes, sepulchra reserentur, possimus
aduertere. Et ait ad me: *Propheta fili hominis, & dic spiritui:* Ezech 37.
*Hæc dicit Dominus: A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla in
mortuos istos, & viuant. Et prophetaui sicut mandauit mihi, & in-
trauit in eos spiritus vitæ, & vixerunt, & steterunt in pedibus suis
congregatio nimis multa. Et locutus est Dominus ad me, dicens: Fili
hominis, ossa hæc omnis domus Israel est. Ipsi enim dicunt: Arida fa-
cta sunt ossa nostra, periit spes nostra, interiimus. Propterea prophe-
tiza & dic: Hæc dicit Dominus: Ecce ego aperiam vobis monumenta
vestra, & educam vos de monumentis vestris, & inducam in terram
Israel, & scietis quod ego sum Dominus, cum aperiam sepulchra ve-
stra, & educam de sepulchris populum meum, & dabo spiritum
meum in vobis, & viuetis, & ponam vos super terram vestram,
& scietis quod ego Dominus locutus sum, & faciam, dicit Domi-
nus.*

Aduertimus quemadmodum vitalis spiritus cōmercia
resumantur, cognouimus quemadmodum dehiscētibus
tumulis mortui suscitentur. An vero mirandum est iussu G
Domini mortuorum sepulchra reserari, cum tota suis ter-
minis vno tonitruo terra quatiatur, mare suis exundet fi-
nibus, idemque suarum cursus refrænet vndarum? Deni-
que ille qui crediderit quia in momento oculi, in nouissi- 1. Cor. 15
ma tuba mortui resurgent, cū primis rapietur in nubibus 1. Thess 4.
obuiam Christo in aera: qui non crediderit, relinquetur:
& perfidiæ subdet se ipse sententiæ. Ostendit tibi Domi-
nus etiam in Euangelio (vt iam ad exēpla veniamus) quē-
admodū resurgas. Non enim vnū Lazarum, sed fidem o-
mniū suscitauit. Quod tu si credas cum legis, mens quoq; Ioan 11
tua quæ mortua fuerat, in illo Lazaro reuiuiscit. Quid e-
nim sibi vult quod Dominus ad monumentum accessit,
magna voce clamauit, *Lazare exi foras*: nisi vt futuræ resur- Ibid.
rectionis specimen præstaret, exemplum ederet? Cur vo-
ce clamauit, quasi spiritu non soleat operari, quasi tacitus
non soleat imperare. Sed vt illud ostenderet quod scriptū
est: *Quoniam in momento oculi, in nouissima tuba, & mortui re-* 1 Cor. 15.
surgent incorrupti. Tubarum enim crepitus, vocis metitur Ioan. 11
elatio. Et clamauit: *Lazare exi foras.* Cur etiam nomen ad-
ditur, nisi forte ne alius resuscitatus pro alio videretur aut H
fortuita magis resurrectio quam imperata: Audiuit ergo Ibid.
defunctus, & exiuit foras de monumento, ligatus pedes
& manus institis, & facies eius orario colligata erat. Com-
prehende si potes quemadmodum clausis oculis iter car-
pat, vinctis pedibus gradum dirigat, inseparabili gressu,
separabilique progressu. Manebant vincula, nec tenebant
tegebantur oculi, sed videbant. Videbat denique qui re-
surgebat, qui ambulabat, qui deserebat sepulchrum. Vir-
tute enim diuinæ præceptionis operante, natura suum
non requirebat officium, & tamquam in excessu posita,
non iam suo ordini, sed diuino nutui seruiebat. Rumpe-
bantur prius mortis quam sepulturæ vincula, agebatur
prius quam parabatur incessus. Si miraris hæc disce qui
imperauerit, tū mirari desines. Iesus Christus Dei virtus,

[A] vita, lux, resurrectio mortuorum. Virtus erexit iacentem, vita gressum extulit, lux fugauit tenebras, reparauit obtutum, resurrectio viuendi gratiam reformauit.

[Ibid.] Fortasse moueat quod Iudęi lapidem tollunt, Iudæi institas soluunt, ne forte & tu sollicitus sis qui lapidem de monumento tuo tollant: quasi vero qui spiritum refundere poterat, lapidem remouere non poterat: aut vincula rumpere, qui vinctum fecerat ambulare: aut deoperire faciem, qui opertis oculis lumen infuderat: aut findere petram, qui poterat reformari naturam. Sed vt vel oculis suis crederent, qui credere mente nolebant, remouent lapidem, vident cadauer: fœtorem sentiunt, institas rumpunt. Non possunt negare defunctum quem aspiciunt resurgentem, vident signa mortis, & vitæ munera. Quid si dum conantur, labore ipso emendantur? Quid si dum audiunt, vel auribus suis credunt? Quid si dum intuentur, vel oculis suis corriguntur? Quid si dum rumpunt vincula, mentes suas soluunt? Quid si tum Lazarus exuitur, populus liberatur: dum Lazarum abire permittunt, ipsi ad [Ibid.] Dominum reuertuntur? *Denique multi qui venerant ad Ma-* [B] *riam, videntes quæ facta sunt, crediderunt.* Nec hoc solum exēplū edidit Dominus noster Iesus Christus; sed alios quoq; resuscitauit, vt nos vel exēplis vberioribus crederemus. [Luc. 7] Resuscitauit adolescentem fletu viduæ matris inflexus, quando accessit & tetigit loculum, dicens: *Adolescens, tibi dico surge: & resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Statim vt audiuit, statim resedit, statim locutus est.* Alia enim victuris gratia, alius ordo naturæ. Nā quid de archisynagogi filia loquar [Mat. 9.] in cuius obitu flebant turbæ, tibicines personabant; Etenim ad finem mortis pompa funeris exhibetur. Quam cito ad vocem Domini conuertitur spiritus, rediuiuum corpus erigitur, cibus sumitur, vt vitæ testimonium crederetur? Et quid miremur ad vocem Dei refundi animam, redire ossibus viscera, cum meminerimus prophetici tactu [4. Reg. 13.] corporis mortuum suscitatum? Elias orauit, & defunctū [3. Reg. 17.] suscitauit infantem: Petrus in nomine Christi Tabitham surgere atque ambulare præcepit, & redditam sibi pau- [Act. 9] peres gratulati crediderunt pro alimentis: & nos adhuc pro salute non credimus; Illi resurrectionem alienam suis [C] lachrymis redemerunt, nos nostrā nec Christi credimus passione? Qui cum emitteret spiritum, vt ostenderet pro nostra resurrectione se mortuum, seriem ipsam resurre- [Mat. 27] ctionis exercuit. *Simul enim vt clamans iterum voce magna emisit spiritum, terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum dormientium resurrexerunt, & exeuntes de monumento post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & multis apparuerunt.* Si hæc facta sunt cum emitteret spiritum, cur incredibilia putamus cum redire cœperit ad iudicium, præsertim cum hæc resurrectio documentum illius resurrectionis, & futuræ sit veritatis [Ibid.] exemplum? Minus autem exemplum est quam veritas. Quis igitur in Domini passione monumenta aperuit, manum resurgentibus dedit, viam qua ciuitatē sanctam peterent, demonstrauit? Si nemo fuit, fuit vtique vis diuina quæ operaretur in corporibus mortuorum. Hominis tu quæris auxilium, vbi opus Dei cernis? Non egent humanis diuina mysteria. *Cælum Deus fieri iussit, & factum est: terrā* [Gen. 1.] *creari statuit, & creata est: Quis humeris saxa conuexit? quis congessit impensas? quis laboranti Deo suam operam ministrauit? In mo-* [Ps. 140.] *mento hæc facta sunt.* Vis scire quam breui? *Dixit & facta sunt.* Si dicto elementa consurgunt, cui dicto mortui non re- [D] surgant? Qui licet mortui sint, tamen aliquando vixerunt, habuerunt spiritum sentiendi, habuerunt vires agendi: plurimūque refert, capax animi non fuisse, & exanimem [Luc. 4.] remansisse. Diabolus dixit: *Dic lapidi huic vt fiat panis.* Confitetur iubente Deo conuerti posse naturam, tu non credis iubente Deo reformari posse naturam? De solis cursu cœlique ratione philosophi disputant, & sunt qui putant his esse credendum, cum qui loquantur ignorent. Neque enim cœlum ascenderunt, axem dimensi mundum oculis perscrutati sunt, quia nullus eorum cum Deo in principio [Prou. 8.] fuit, nullus eorum de Deo dixit. *Cum pararet cœlū, cum ipso e-* [Esa. 66.] *ram & eram cum eo componens, ego eram cui adgaudebat.* Si ergo illis creditur, non creditur Deo qui ait: *Quemadmodum cœlū nouum, & terra noua quæ ego facio manere coram me, dicit Domi-* [E] *nus: sic stabit nomen vestrum & semen vestrum, & erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato: & veniet omnis caro in conspectu meo, vt adorent in Hierusalem, dicit Dominus Deus, & exibunt, & videbunt membra hominum qui præuaricati sunt in me? Nam vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in aspectum vniuersæ carni.* Si terra renouatur & cœlum, cur dubitemus hominem posse renouari, propter quem terra facta & cœlum est? Si præuaricator seruatur ad pœnam, cur iustus non perpetuatur ad gloriam? Si vermis nō moritur peccatorum, quemadmodum interibit caro iustorū? Hæc est enim resurrectio, sicut verbi ipsius sono exprimitur: vt quod cecidit, hoc resurgat: quod mortuum fuerit, reuiuiscat. Et hæc est series & causa iustitiæ, vt quoniam corporis animique communis est actus, quæ animus cogitauit, corpus effecit, vtrunque in iudicium veniat, vtrūque aut pœnæ dedatur, aut gloriæ reseruetur. Nam propemodum absurdum videtur, vt cū animi legem lex carnis impugnet, & mens plerumque quod odit hoc faciat, *quando inhabitans in homine peccatum carnis operatur: animus* [Rom. 7.] *sublatur iniuria, aliena reus culpæ: caro quiete potiatur auctore æ-* [F] *rumnæ: & solus atteratur, qui non solus errauit: aut solus gloriam referat, qui non solus gratia militauit.* Plena, ni fallor, & iusta ratio. Sed ego rationem à Christo non exigo. Si ratione conuincor, fidem abnuo. Credidit Abraham Deo, & nos credamus: vt qui sumus generis, etiam fidei simus hære- [Gen. 15.] des. Credidit & Dauid, propter quod locutus est: & nos [Rom. 4.] credamus, vt possimus loqui: scientes quoniam qui susci- [Psal. 115.] tauit Dominum Iesum, & nos cum Iesu suscitabit. Hoc e- [2. Cor. 4.] nim promisit qui nunquam mentitur Deus. Hoc promisit [Ioan. 6.] veritas in Euangelio suo, dicens: *Hæc est autem voluntas eius qui misit me, vt omne quod dedit mihi, nō perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.* Nec satis putauit semel dixisse, sed etiam repetita expressione firmauit. Sic enim sequitur: [Ibid.] *Hæc est enim voluntas patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eū in nouissimo die.* Quis hoc dicit? Vtique is qui mortuus plurima defunctorum corpora suscitauit. Si Deo non credimus: nec exemplo credimus. Non credimus quod promisit, quando etiā quod non promisit effecit? Ipse autem quam causam moriendi habuisset & causam resurgendi? Etenim quoniam Deus mori non poterat, mori non po- [G] terat sapiētia, resurgere autē non poterat quod mortuum nō erat, assumitur caro quæ mori posset, vt dum moritur quod solet, quod mortuum fuerit hoc resurgeret. Neq; enim [1. Cor. 15.] poterat esse nisi per hominē resurrectio: *quoniam sicut per hominē mors, ita & per hominē resurrectio mortuorum.* Ergo resurrexit homo, quoniam homo mortuus est: resuscitatus homo, sed resuscitās Deus. Tūc secūdum carnem homo, [2. Cor. 5.] nunc per omnia Deus. Nūc enim secūdum carnē iam nō [1. Cor. 15.] nouimus Christū, sed carnis gratiā tenemus vt ipsum pri- [Coloss. 1.] mitias quiescētiū, ipsum primogenitū ex mortuis nouerimus. Primitiæ vtiq; eiusdē sunt generis atq; naturæ, cuius & reliqui fructus: quorū pro lętiore prouētu primitiua Deo munera deferūtur, sacrum munus pro omnibus, & quasi reparatæ quædā liba naturæ. Primitiæ ergo quiescentiū, Christus. Sed vtrū suorum quiescentium, qui quasi mortis exortes dulci quodā sopore tenentur, an omniū mortuorum? *Sed sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo o-* [1. Cor. 15.] *mnes viuificabuntur.* Itaque sicut primitiæ mortis in Adā, ita etiā primitiæ resurrectionis in Christo omnes resurgūt.

[H] Sed nemo desperet, neque iustus doleat cōmune cōsortium resurgendi cum præcipuum fructum virtutis ex- [Ibidem] pectet. *Omnes quidem resurgent, sed vnusquisque* vt ait Apostolus, *in suo ordine.* Communis est diuinæ fructus clementiæ, sed distinctus ordo meritorum. Dies omnibus lucet, sol omnes populos fouet, pluuia possessiones omnium vberiore imbre fœcundat. Omnes nascimur, omnes resurgemus: sed in vtroque vel viuendi, vel reuiuiscendi gratia dispar, diuersa conditio. In momento enim, in ictu oculi, [Ibid.] in nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quinetiam in ipsa morte quiescunt alij, viuunt alij. Bona quies, sed vita melior. Denique Pau- [Ephes. 5.] lus ad vitam excitat quiescentem, dicens: *Surge qui dormis,* [1. Thess. 4.] *& exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Ergo hic excitatur vt viuat, vt similis Pauli sit, vt possit dicere: Quis

A nos qui viuimus, non præueniemus eos qui dormierunt. Non enim communem hunc viuendi loquitur vsum, spirandique commercium, sed meritum resurgendi. *Ibid.* Nam cũ dixisset: Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: subiecit deinde: Et nos qui viuimus, simul cum illis rapiemur, in nubibus obuiam Christo in aera. Vtique mortuus est Paulus, & passione venerabili vitam corporis cum immortali gloria commutauit. Nũ fefellit ergo qui se viuentem scripsit in nubibus obuiam Christo esse rapiendum? *Gen. 5.* Hoc enim de Enoch legimus aut Elia. Sed & tu rapieris in *4. Reg. 2.* spiritu. *Ecce currus Eliæ, ecce gentes.* Et si non videotur, parantur vt iustus ascendat, innocens transferatur, & tua vita mori nesciat. Denique Apostoli mori nescierunt. Vnde & *Mat. 16* dictum est: *Amen amen dico vobis, multi ex his adstantibus non gustabunt mortem donec videant filium hominis venientem in regno suo.* Viuit enim qui nõ habet quod moriatur in eo, qui *Exod. 3* non habet ex Ægypto calceamentum aliquod aut vinculum, sed exuit illud priusquam corporis huius deponat officium. Non solus itaque Enoch viuit, quia non solus *1. Thess. 4.* est raptus: rapietur & Paulus obuiam Christo. Viuunt etiam patriarchæ: neque enim aliter Deus Abraham, Deus *Luc. 20.* Isaac, & Deus Iacob, nisi mortui viuerent, diceretur. *Deus*

B *enim mortuorum non est, sed viuentium.* Viuemus & nos, si gesta moresque maiorum sequamur. Miramur patriarcharum præmia, imitemur obsequia, prædicemus gratiam, sequamur obedientiam. Nõ eis inducti, seculi laqueos incidamus. Arripiamus opportunitatem temporis, præscriptum legis, clemẽtiam vocationis, desiderium passio- *Gen. 12* nis. *Exierunt de terra sua patriarchæ,* & nos exeamus proposi- *Gen. 28* to de corporis potestate: nos exeamus proposito, illi exilio. Sed exilium non putarunt quod deuotio obiret, non necessitas imperaret. Illi terram solo mutarunt, nos terrã *Gen. 15.* cœlo mutemus: illi habitatione, nos spiritu. Illis illuminatum stellis cœlum ostenderit, sapientia nostri cordis oculos illuminet. Sic typus veritati, & veritas concurrit typo. *Gen. 18* Abraham paratus hospitibus, fidelis Deo, impiger ministerio, promptus officio, Trinitatem in typo vidit, hospitalitatem religione cumulauit, tres suscipiens, vnum adorans, & personarum distinctione seruata, vnũ tamen Dominũ nominabat, tribus honorificentiam muneris deferẽs, & vnã significans potestatem. Loquebatur enim in eo

C nõ doctrina, sed gratia: & melius credebat ille quod non didicerat, quam nos qui discimus. Nemo enim typum falsauerat veritatis, & ideo tres videt, sed vnitatẽ veneratur. *Ibid.* Tres mensuras similagines promit, vnum immolat vitulum: satis credẽs vnũ esse sacrificium, trium munus: vnam *Gen. 14* hostiã, triũ gratiam. Nam in quatuor regibus quis non intelligat quod materialis elemẽta naturæ præfigurato Dominicæ passionis indicio, & omnia sibi mundana subiecerit? *Fidelis in bello, abstemius in triumpho, qui donis non hominum ditescere, sed Dei mallet.* *Gen. 18* Generare se posse filium senex credidit, *Gen. 22* immolare posse se filium pater iudicauit: nec patrius trepidauit affectus, cum senis dexteram pietas adiuuaret. Sciebat enim acceptiorem Deo filiũ immolatũ esse quam sanũ. Ergo adducit ad sacrificium filium dilectissimum: & quem sero susceperat, cito obtulit: nec paterni nominis appellatione reuocatur, cum ille patrem vocaret, hic filiũ. Cara quidem nominum pignora, sed ampliora præcepta. Itaque licet compaterẽtur corda, vota durabant. *Ibidem* *Distrinxit super filium gladium paterna manu, & patrio percussit affectu: ne periret pœna trepidauit, ne ictus erraret, dextera deficeret.* Sensit

D pietatis affectum, sed non omisit deuotionis negotium: & properabat obsequium, etiam cum audiret oraculum. Vnde nos quoq; Deum omnibus quos diligimus præferamus: patri, fratribus, matri, vt possit nobis seruari dilectus sicut in Abraham vberiorem remuneratorem quam ministrum videmus. Obtulit quidem filiũ pater, sed Deus nõ *Ibidem* sanguine, sed pietate placatur. Ouẽ pro homine demonstrauit in ligno: vt & filium patri redderet, nec periret hostia sacerdoti. Itaque nec Abrahã parricidio cruẽtatus est, nec Deus sacrificio defraudatus. Vidit propheta, nec affectauit iactantiã, nec tenuit pertinaciam. Ouem pro homine mutauit. Quo magis ostenditur quam religiose obtulerit, quem tam libenter receperit. *Et tu si Deo munus tuum* *Rom. 8.* *offeras, non amittis.* Sed auari sumus. Deus vnicũ filiũ morti

E pro nobis obtulit, nos nostros negamus. Vidit hoc Abraham, & agnouit mysterium, salutem nobis in ligno fu- *Ioan. 8.* *Gen. 22* turam: nec latuit in vno eodemque sacrificio aliud esse quod videretur offerri, aliud quod posset occidi. Imitemur ergo Abrahæ deuotionem, imitemur Isaac bonitatem, imitemur castimoniam. *Gen. 26* Bonus plane & pudicus vir, deuotus Deo castus vxori, qui iniuriam non reddidit, excludentibus cessit, pœnitentes eosdem recepit: nec proteruus contumaciæ, nec durus gratiæ. Litium fugitans cum recederet, facilis veniæ cum reciperet, profusior bonitate cum ignosceret. Petebatur societatis consortium, adiunxit conuiuium voluptatis. *Ibidem* Imitemur etiam in Iacob typum Christi. Sit eius in nobis aliqua similitudo factorum. *Erimus consortes, si fuerimus imitatores. Matri obediuit, fratri cessit, socero seruiuit, mercedem de lucris non de gregis diuisione quæsiuit.* *Gen. 27. 29. & 30* Non auara diuisio, vbi lucratiua portio. *Gen. 28* Nec illa otiosa significatio, *Gen. 32* scala de cœlo, quod per crucem Christi angelorum atque hominum futura consortia viderentur. Cui obstupefactum est femur, vt in femore suo agnosceret generationis hæredem, & obstupefacto femoris, passionem prophetaret hæredis. Videmus igitur cœlum patere virtuti:

F nec hoc esse paucorum. *Mat. 8.* *Multi enim venient ab Oriente, & ab Occidente, & Aquilone & Austro, & recumbent in regno Dei,* delectationem perpetuæ quietis sepultis animorum motibus exprimentes. *Luc. 16.* Sequamur Abraham moribus, vt nos recipiat in gremium suum, & tamquam Lazarum suæ humilitatis hæredem propriis circumfusum virtutibus pio foueat amplexu. Non enim nos in gremio corporali, sed in quodam bonorum factorum amictu sancti patriarchæ probata Deo successio fouet. *Gal. 6.* *Nolite, inquit, seduci, Deus non irridetur.*

Aduertimus quam graue sit sacrilegium, resurrectionem non credere. *1. Cor. 15.* Si enim non resurgemus, ergo Christus gratis mortuus est, ergo Christus non resurrexit. Si enim nobis non resurrexit, vtique non resurrexit, qui sibi cur resurgeret, non habebat. *Apo. 21* Resurrexit in eo mundus, resurrexit in eo cœlum, resurrexit in eo terra. Erit enim cœlum nouum, & terra noua. Sibi autem non erat necessaria resurrectio, quem mortis vincula non tenebant. Nam etsi secundum hominem mortuus, in ipsis tamen erat liber infernis. *Psal. 87* Vis scire quam liber? *Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.* *Ioan. 2.* Et bene liber, qui se poterat suscitare, iuxta quod scriptum est: *Soluite hoc templum, & in triduo*

G *resuscitabo illud.* Et bene liber, qui alios descenderat redempturus. Factus est autem sicut homo, non specie vtique, sed veritate formatus: quia & homo est, & quis cognoscet eum? *Hier. 17* Etenim similitudine hominum factus, & specie in- *Phil. 2.* uentus vt homo: *humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem: vt per illam scilicet obedientiam eius gloriam videremus* *Ioan. 1.* *gloriam quasi vnigeniti a patre.* Ita enim scripturæ figura seruatur, vt & vnigeniti gloria, & perfecti hominis natura seruetur in Christo. *Esa. 63* Itaque adiutore non eguit. Neque enim *Psal. 32* eguit cum faceret mundum, vt egeret cum redimeret. *Coloss. 1.* Non legatus, non nuntius, sed ipse Dominus saluum fecit *1. Cor. 15.* eum. *Ipse dixit, & facta sunt. Ipse Dominus saluum fecit eum: vbique ipse, quia per ipsum omnia.* Quis autem adiuuaret eum, in quo creata sunt omnia, & omnia in ipso constant? Quis adiuuaret eum, qui omnia in momento facit, & in nouissima tuba mortuos suscitat? Non quia aut prima aut secunda non possit aut tertia, sed ordo seruatur: non quo

H difficultas sero vincenda, sed legitimus numerus vendicandus sit. Tempus autem arbitror de tubarum specie dicere, quoniam sermo propinquat ad finem, vt nostri quoque consummandi eloquij tuba sit signum. *Apoc. 8* Septem tubas legimus in Apocalypsi Ioannis, quas septem sumpsere angeli. Vbi habes *quoniam septimus angelus tuba cecinit, & facta est vox magna de cælo dicens: Factum est regnum huius mundi* *Apo. 11.* *Dei nostri, & Christi eius, & regnabit in sæcula sæculorum.* *Apoc. 4.* Tuba quidem & pro voce accipitur, quia habes: *Quoniam ecce ostium apertum in cælo, & vox prima quam audiui, sicut tubam loquentem mecum & dicentem: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri.* *Psal. 80* Legimus etiam: *Canite initio mensis tuba.* Sed et- *Ps. 150.* iam alibi: *Laudate eum in sono tubæ.* Ergo quid sibi vult tubarum significatio, omni virtute debemus aduertere, ne quasi fabulam aniliter accipientes periclitemur, si indi-

[A] [Ephe. 6.] [2 Cor. 10.] gua dogmate spiritali, nec conuenientia scripturarum eminentiæ sentiamus. Nam cum legimus bellum nobis esse non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cœlestibus: non carnalia vtique arma, sed fortia Deo æstimare debemus. Non enim satis est tubam videre, nec sonum eius audire, nisi [1. Cor. 14.] proprietatem sonitus intelligas. Etenim si incertam vocem det tuba, quomodo quis parabit se ad bellum? Vnde oportet vocis tubæ nos scire virtutem, ne videamur barbari, cum tubas huiusmodi aut audimus aut loquimur. Et ideo cum loquimur, oremus vt eas nobis Spiritus sanctus interpretetur. Requiramus igitur in scripturis veteribus quid de tubarum genere legerimus: scientes eas solemnitates quæ Iudæis lege præscriptæ sunt, superiorum esse vmbram celebritatum, cœlestiumque festorum. [Heb. 10.] Hic enim vmbra, illic veritas. Per vmbram ad veritatem peruenire nitamur. Cuius figura etiam alibi expressa est. Habes [Leu. 23.] enim quia locutus est Dominus ad Moysen: *Loquere filiis Israel, dicens: Mense septimo, vna mensis erit vobis requies in memoriale tubarum, vocata sancto Domino. Omne opus seruile non facietis, & accendetis holocaustum Domino.* [B] In numeris autem: [Nu. 10.] Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: *Fac tibi duas tubas ductiles, argenteas facies eas, & erunt tibi ad euocandam synagogam, & promouenda castra, & tuba canes in illis, & colligetur omnis turba ad ostium tabernaculi testimonij. Si autem in vna tuba cecineris, ad te venient omnes principes & duces Israel: & tuba canetis significationem primam, & promouebunt castra, & constituentur ad Orientem. Et tuba canetis significationem secundam, & promouebunt castra, & constituentur ad Austrum. Et tuba canetis significationem tertiam, & promouebunt castra, quæ constituentur ad mare. Et tuba canetis significationem quartam, & promouebunt castra, quæ constituentur ad Aquilonem. Significationem tuba canent in promotu eorum. Et cum congregabitis synagogam, tuba canite, & non significatione. Et filij Aaron sacerdotes tubis canent, & erit vobis legitimum sempiternum in progenies vestras. Si autem exieritis in bellum in terra vestra ad aduersarios qui resistunt vobis, significabitis tubis, & reminiscemini coram Deo, & liberationem habebitis ab inimicis vestris. Et in diebus lætitiæ vestræ, & in diebus festis vestris, & in neomeniis vestris concinite tubis, & in holocaustis & sacrificiis salutaribus vestris, & erit vobis commemoratio coram Domino: ait Dominus.*

[C] [Rom. 14.] [Rom. 7.] [Colos. 2.] Quid igitur? dies festos in potu & in epulis æstimabimus? Sed nemo nos in manducando diiudicet. Nouimus enim quia lex spiritalis est. Nemo ergo nos iudicet in escis aliquibus, aut in potu, aut parte diei festi, aut neomeniis, aut sabbato, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. Corpus itaque Christi requiramus, quod vobis quasi nouissima tuba vox de cœlo paterna monstrauit, [Ioan. 12.] tunc cum dicebant Iudæi quia tonitruum factum est illis: [1 Thes. 4.] quia tonitruum factum est illis corpus Christi, quod iterum tuba nobis nouissima reuelabit, quoniam ipse Dominus in iussu archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt resurgent. [Luc. 17.] Vbi enim corpus, illic aquilæ: vbi Christi corpus, ibi veritas. Septima igitur tuba hebdomadis requiem videtur significare, quæ non solum in diebus & annis & periodis æstimatur (vnde [Leu. 25.] & iubileus sacratus est numerus) sed etiam annum [Hier. 25.] [1 Esd. 3.] septuagesimum comprehendit, quando in Hierusalem regressus est populus, qui septuaginta annis in captiuitate [3. Reg. 19.] durauit. In centesimis quoque & in millesimis sacri obseruatio numeri minime præteritur. [D] Neque enim otiose Deus dixit: *Reliqui mihi septem millia virorum qui non flexerunt genua Baal.* Ergo vmbra futuræ quietis in diebus, mensibus, annis, mundi ipsius tempore figuratur: & ideo [Leu. 23.] per Moysen mundatur filiis Israel, vt septimo mense, vna mensis singulis fiat requies in memoriale tubarum, nec seruile aliquod opus, sed Deo sacrificium offeratur: eo quod in ipso fine hebdomadis quasi mundi sabbato, spiritalia à nobis non carnalia opera flagitentur. Quod enim carnale, seruile: quia animo caro seruit. Liberum vero innocentia facit, culpa vernaculum. *Oportuit igitur per speculum & ænigmata fieri spiritalia. Nunc enim per speculum videmus,* [1. Cor. 13.] *tunc autem facie ad faciem. Nunc secundum carnem militamus, tunc spiritu videbimus diuina mysteria.* Et ideo veræ legis character in nostris moribus exprimatur, qui in Dei arabulamus imagine, quoniam iam legis vmbra transiuit: vmbra [E] Iudæis carnalibus, imago nobis, veritas resurrecturis. *Tria enim hæc secundum legem esse cognouimus, vmbram, imaginem, veritatem. Vmbram in lege, imaginem in Euangelio, veritatem in iudicio.* Sed Christi omnia, & in Christo omnia, quæ nunc secundum veritatem videre non possumus, sed videmus quasi quandam imaginem futurorum, quorum vmbram in lege perspeximus. [Colos. 1.] [Ioan. 1.] Ergo Christus non vmbra, sed imago Dei: non vacua imago, sed veritas. [Ioan. 14.] [Ioan. 15.] Et ideo per Moysen lex: quia vmbra per hominem, figura per legem, per Iesum veritas. [Exo. 24.] [Nu. 10.] Neque enim veritas aliunde, nisi per veritatem procederet. *Si quis ergo hanc imaginem Dei videre desiderat, debet diligere Deum, vt diligatur à Deo: & sit iam non seruus, sed amicus, qui mandata Dei fecerit, vt possit introire in nubem, vbi est Deus ipse.* Faciat sibi rationabiles tubas duas ductiles argento probato, hoc est, pretioso verbo compositas & ornatas: quibus non raucum increpans, terribili sonitu murmur intestrepat, sed sublimes gratiæ Deo continua [1. Thes. 4.] iubilatione fundantur. Talium enim tubarum sonitu mortui suscitantur, non crepitu vtique æris, sed verbo [F] veritatis animati. Et fortasse duæ istæ tubæ sunt, per [1. Cor. 14.] quas diuino spiritu Paulus increpuit, dicens: *Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.* [Nu. 10.] Alterum enim sine altero nequaquam videtur euocationem habere perfectam. Nec tamen omnium est vtraque canere tuba, nec est omnium vniuersam colligere synagogam, sed solis sacerdotibus, & ministris Dei canentibus ista prærogatiua defertur, vt quicumque audierit & secutus eo fuerit vbi est Dei gloria, & ad tabernaculum testimonij præmatura intentione conuenerit, opera possit spectare diuina, & legitimum illud æternumque domicilium [Ibid.] [Rom. 10.] [Nu. 10.] in suæ posteritatis seriem promereri. Tunc enim bellum conficitur; hostis fugatur, quando spiritus gratia concinit, & mentis industria. Sunt & illæ salutares tubæ, si corde credas, & ore confitearis. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Hac igitur gemina tuba ad illam sanctam terram, resurrectionis scilicet gratiam peruenitur: & ideo semper tibi concinat, vt semper audias Dei voces: semper te angelorum [G] prophetarumque oracula excitent atque commoueant, [Psal. 41.] vt ad superiora festines. Hanc intentionem Dauid versabat in pectore, cum dicebat: *Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, in voce exultationis & confessionis sonitus epulantis.* Non enim soli hostes [Nu. 10.] harum tubarum sonitu vincuntur, sed & delectationes, & dies festi, & neomeniæ sine his esse non possunt. Nemo enim potest nisi diuini hauriat promissa sermonis, & resultantibus credat oraculis exultare lætitia, dies festos aut neomenias agere, quibus se corporali gratia & sæculari occupatione vacuatum, Christi repleri luce desideret. Sacrificia quoque ipsa Deo probata esse nō possunt, nisi confessio vocis aspiret, quæ sacerdotali oblatione ad obsecrandam Dei gratiam populos excitare consueuit.

[Ps. 150.] Itaque simus prædicatores Domini, & laudemus eum in voce tubæ, non exigua de virtute eius & vilia sentientes sed ea quæ possunt aurem mentis implere, & intimæ conscientiæ penetrare secretum: & ea quæ corpori conueniant, diuinitati non putemus aptāda: nec diuinæ magnitudinem [H] potestatis humanis viribus metiamur: vt quæramus quomodo quis resurgat, aut quali corpore veniat, [1 Cor. 15.] aut quemadmodum soluta coeant, lapsa reparentur. Hæc enim arbitrio Dei simul vt statuuntur, implentur. Nec sensibilis tubarum expectatur auditus, sed inuisibilis potentia magnificētiæ cœlestis operatur. Deo enim velle pro facto est, nec resurrectionis requirendus nisus, sed fructus nobis est expetendus. Quæ procliuius celebrabitur, si exinaniti vitiis plenitudinem spiritalis mysterij consequamur, gratiamq; renouatam caro sumat à spiritu, & fulgorem lucis æternæ anima mutuetur à Christo. Sed non solum singulorum, verum etiam vniuersitatis sunt ista mysteria. Aduerte enim iuxta typum legis, ordinem gratiæ. Cum tuba prima cecinerit, Orientales cōgregat quasi præcipuos & electos. [Nu. 10.] Cum secunda, suppares meritis qui secundum Austrum siti, dereliquerint ludibria nationum.

A num. Cum tertia, eos qui tamquam in mari exagitati i-
stius flato mundi sæculi huius fluctibus vacillarint. Cum
quarta, illos qui duram mentium nequaquam satis po-
tuerunt eloquij spiritalis mollire præcepto, & ideo secun-
Prouer. 27. dum Boream vocati sunt. Boreas enim secundum Salo-
monem durus est ventus. Itaque licet in momento resus-
1. Cor. 15. citentur, omnes tamen meritorum ordine suscitantur. Et
ideo primi resurgent, qui maturo deuotioris occursu, &
quodam antelucano fidei exortu prodeuntis solis æterni
radios receperunt. Quod vel de patriarchis iuxta veteris
seriem testamenti, vel de Apostolis iuxta Euangelium iu-
re memorauerim. Secundi autem, qui ritum gentium re-
linquentes, ab errore sacrilego transierunt in Ecclesiæ dis-
ciplinam. Et ideo illi primi ex patribus, isti secundi ex gen-
tibus. Ab illis enim lux fidei cœpit, in istis vsque ad mundi
occasum suscepta durauit. Tertij suscitantur, qui ab Au-
stro, & qui ab Aquilone sunt. His quatuor terra distingui-
tur, his quatuor annus includitur, his quatuor mundus
impletur, his quatuor Ecclesia congregatur. Omnes e-
nim qui sacrosanctæ Ecclesiæ copulati, diuini nominis
B appellatione censentur, prærogatiuam resurrectionis &
delectationis æternæ gratiam consequentur: *quoniam ve-*
Luc. 13. *nient ab Oriente & Occidente, ab Aquilone & Austro recumbent in*
regno Dei. Non enim exigua mundum suum Christus luce
complectitur: quandoquidem à summo cœlo egressio
eius, & occursus eius vsque ad summum eius: nec est qui
Psal. 18. se abscondat à calore eius. Omnes enim benignus illu-
strat, nec refutare leuem, sed emendare vult: nec exclude-
re durum Ecclesia, sed mollire desiderat. Et ideo eos in E-
Mat. 11 uangelio Christus inuitat, dicens: *Venite ad me omnes qui la-*
boratis & onerati estis, & ego reficiam vos, tollite iugum meum su-
per vos, & discite, quia mitis sum, & humilis corde. Ecclesiæ quo-
que vocem inuitantis in Canticis canticorum agnosce.
Cant. 4. Dicit enim: *Exurge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum,*
Cant. 5. *& defluant vnguenta mea. Descendat frater meus in hortum suum,*
& edat fructum pomiferarum suarum. Sciens enim iam tunc
etiam hortum tibi fore opera fructuosa, Christo tuo fru-
ctum de talibus pollicebare, quem primore in cubiculū di-
xisti regis introductam, diligens vbera super vinum, cū di-
Cant. 1 ligentem amares, lactantem quæreres, pericula pro reli-
Cant. 4 gione contemneres. Deinde à Libano sponsa togaris vt
C venias, iudicio Domini adhuc tota formosa, tota irrepre-
Ibid. hēsibilis. Sic enim scriptum est: *Tota es formosa proxima mea,*
& reprehensio non est in te. Ades huc a Libano sponsa, ades
huc a Libano. Postea ipsa iam nullos aquę lapsus, iam nul-
los impetus descendētes à Libano pertimescens, Aquilo-
nem & Austrum aduocas, perflari cupiens hortum tuum,
vt in aliis vnguenta tua defluant, in aliis multiplices fœcū-
Apo. 23 ditatis tuæ fructus offeras Christo. Et ideo beatus qui cu-
Apo. 20 stodit verba prophetiæ huius, quæ nobis resurrectionem
euidentioribus testimoniis reuelauit, dicens: *Et vidi mor-*
tuos magnos & pusillos stantes ante sedem, & libri aperti sunt: &
alius liber apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex his quæ
scripta erant in libris secundum facta ipsorum, & dedit mare mor-
tuos qui in ipso erant, & inferi dederunt mortuos qui penes se erant.
Ne ergo dubites quemadmodum resurgant, quos inferi
reuomunt, mare reddit. Accipe etiam quando promitta-
tur gratia futura iustorum. *Et audiui,* inquit, *vocem magnam*
Apo. 21 *de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & ha-*
bitabit cum illis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum illis erit
illorum Deus. & delebit omnem lacrymam de oculis eorum, & mors
D *non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor vltra e-*
rit.

Compara nunc si placet, atque contende vitam hanc
cum illa vita. Elige si potes perpetuam corporis vitam in
labore ærumnaque miserabili tantarum commutationū,
votorumque tædio, fastidio voluptatum. Nonne si Deus
ista perpetuare velit, illa diligeres? Nam si per seipsa vita
fugienda est, vt sit molestiarum fuga, requies ęrumnarum
quanto magis ea requies est expetenda, cui futuræ resur-
rectionis voluptas perpetua succedet, vbi nulla criminū
series, nulla illecebra delictorum? Quis in dolore tam pa-
tiens, qui non mortem oret? Quis in infirmitate tam cō-
stans, vt nō optem mori se potius quam debilem viuere?
Quis in mœrore tam fortis, vt non desideret eo se vel mo-
riendo defungi? Quod si ipsi nobis dum viuimus displi- E
cemus, cum viuendi finem præstitum esse nouerimus:
quanto amplius vitæ nos tæderet istius, si sine fine futu-
ros nobis labores huius corporis cerneremus? Quis est
igitur qui se velit mortis exortem? Aut quid grauius im- 1. Cor.
mortalitate miserabili? Si in hac vita, inquit, in Christo tā- 15.
tum sperātes sumus, miserabiliores sumus omnibus ho-
minibus: non quod in Christo sperare sit miserum, sed
quia Christus sperantibus in se, vitam alteram præpara-
uerit. Hæc enim peccato obnoxia est. Illa præmio reserua-
ta. Ipsos cursus breues nostrarum ætatum quantum vide-
mus nobis afferre fastidium? Puer adolescentiam deside-
rat, adolescens annos sibi maioris metitur ætatis, iuuenis
beneficio æui florentis ingratus, senilem honorificentiā
concupiscit. Ita omnibus ex natura venit velle mutari, Diogenes Laertius lib. 8 in vita Pythagoræ.
contra sectas philosophorum, qui vel animam solam du-
rare dicant post corporis mortem, vel μετεμψύχωσιν cre-
dant, quia eius nos quod sumus, pœnitet. Denique etiam
ipsa post vsum vota fastidio sunt: & quæ mereri optaui-
mus, cum meruerimus, abdicamus. Vnde non immerito
etiam sancti viri prolongatum incolatum suum sæpe do- F
luerunt. Doluit Dauid, doluit Hieremias, doluit Elias. Si Psal. 119.
sapientibus creditur: & hi in quibus diuinus spiritus Hier. 20
loquebatur, ad meliora properabant. Si reliquorum iudi- 3 Reg. 19.
cia scisciatamur, vt cognoscamus omnes in vnam conue-
nire sententiam, quanti mortem mœrori, quanti mor-
tem formidini prætulerunt? Iudicantes videlicet gra-
uiorem metum mortis esse quam mortem. Adeo suis
malis mors non timetur, sed vitę miseriis antefertur, cum
experitur morientis exitus, & euitatur formido viuen-
tis.

Sed esto, huic vitæ resurrectio præferatur. Quid? phi- Plato li. 10 de Repub.
losophi ipsi genus post mortem aliquod repererunt, quod
nos vti magis quam resurgere delectabit? Et illi quidem
qui dicunt animas immortales esse, non satis mulcere me
possunt, cum pro parte me redimunt. Nam quę potest es-
se gratia, vbi non totus euasi? Quæ vita, si in me opus
Dei occidat? Quæ iustitia, si naturæ finis mors sit, erranti
iustoque communis? Quæ veritas, vt quia ipsa se moueat,
& semper moueatur anima, immortalis esse credatur. G
Quod nobis in corpore commune cum bestiis, ante Idem in Phædone
corpus quid geratur incertum, nec ex contrariis colliga-
tur veritas, sed destruatur. An vero illorum sententia pla-
cet, qui nostras animas, vbi ex hoc corpore emigrauerint,
in corpora ferarum variorumque animantium transire
commemorant? At certe hæc Circeis medicamentorum Idem li. 10 de Repub.
illecebris composita esse, ac ludibria poetarum ipsi phi-
losophi disserere solent: nec tam illos qui perpessi ista
simulentur, quam sensus eorum qui ista confinxerint, ve-
lut Circeo poculo ferunt in varia bestiarum monstra cō-
uersos. Quid enim tam simile prodigij, quam homines Homerus li. 11 Odyss.
credere in habitum ferarum posse mutari? Quanto maio-
ris est prodigij, gubernatricem hominis animam, aduer-
sam humano generi bestiarum suscipere naturam, capa-
cemque rationis ad irrationabile animal posse transire,
quam corporis effigies esse mutatas? Vos ipsi hæc destrui-
tis qui docetis. Nam magicis incantata carminibus por-
tentosæ huius conuersionis generis tradidistis. Ludunt
hæc poetæ, reprehendunt philosophi: & quæ putant ficta
de viuentibus, hæc arbitrantur vera de mortuis. Illi autem
qui ista finxerunt, non suam probare fabulam, sed philo- H
sophorum errores irridere voluerunt, qui putant quod il-
la anima quæ miti humilique proposito iracundiam vin-
cere, patientiam assumere, cruore abstinere consueuerat,
eadem frementi motu leonis incensa, iræ impatiens, ef-
fræna rabie, sitire sanguinem, cædemque possit expetere:
& illa quæ populorum fremitus varios regali quodam
consilio temperabat, rationali voce mulcebat, eadem se
inter deuia atque deserta ritu luporum patiatur vlulare:
aut quæ iniusto sub onere gemens, duros aratri labores
questu miserabili mugiebat, eadem postea in figuram ho-
minis commutata, leui cornua quærat in fronte: vel
illa quam præpetes prius pennæ vsque ad alta cœli per
sublime aëris alarum remigiis euehebant, eadem postea
volatus iam non suos requirat, & se humani doleat cor-

poris grauitate pigrescere. Hinc fortasse & illum Icarum perdidistis, quod persuasionibus vestris inductus adolescens, prius auem se fuisse fortasse crediderat. Hinc etiam senes plerique decepti sunt, vt grauι immorentur dolori, cygneis male creduli fabulis, dum putant modulis se mulcendo flebilibus, albentem molli pluma mutare canitiem. Hæc quam incredibilia? quam deformia? Quando illud est conuenientius, vt credas secundum naturam, credas secundum vsum fructuum cæterorum, credas secundum gestorum exempla, oracula prophetarum, Christi cœleste promissum? Quid vero præstantius, quam vt opus Dei iudices non perire, & secundum imaginem & similitudinem Dei factos, transferri non posse in effigies bestiarum, cum vtique ad similitudinem Dei non corporis sit imago, sed ratio? Nam quemadmodum homo, cui subiecta sunt animantium genera cæterorum, in subiectum sibi animal meliore sui parte demigret? Non patitur hoc natura, & si pateretur natura, non pateretur gratia.

Sed video quid vos de vobis gentes opinionis habeatis. Neque enim mirum debet videri, quod creditis vos in bestias posse mutari, qui bestias adoratis. Ego tamen mallem de vestro merito melius iudiceris, vt non inter cœtus ferarum, sed inter angelorum consortia vos credatis futuros, & animos ex hoc iam vitæ anfractu, & terreni corporis colluuione discedere, & ad illa concilia superna contendere, laudem dicere Deo, quam citharizantes illos dicere prophetica lectione competimus: *Quia magna & mirabilia opera tua Domine Deus omnipotens, iusta & vera viæ tuæ rex sæculorum. Quis non timebit & magnificabit nomen tuum? quia solus sanctus es, quia omnes gentes venient & adorabunt ante te:* videre quoque tuas Iesu nuptias, in quibus de terrenis ad cœlestia concinentibus omnium gaudiis sponsa deducitur, (*ad te enim omnis caro veniet*) iam non sæculo obnoxia, sed spiritui copulata: videre thalamos ornatos byssino, rosis, liliis, & coronis. Sic enim cuius alterius ornantur nuptiæ, confessorum labore, martyrum sanguine, liliis virginum, coronis etiam sacerdotum? Hoc sibi præ cæteris Dauid sanctus optauit, vt hæc spectaret & cerneret. Denique ait: *Vnam petiui à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam voluptatem Domini.* Iuuat hoc credere, sperare delectat. Certe non credidisse, pœna est: sperasse, gratia. Quod si in hoc erro, quia angelis me post mortem sociari malo quam bestiis, libenter in hoc erro: neque vnquam hac me opinione dum viuo, fraudari patiar. Quid enim mihi superest solatij, quam quod me citius ad te frater spero venturum, nec digressus tui inter nos longa diuortia fore, tuisque intercessionibus mihi hoc posse conferri, vt citius desiderantem tui aduoces: Quis enim est, qui non sibi debeat istud optare præ cæteris, vt corruptibile hoc induat corruptelam, & mortale hoc induat immortalitatem, vt qui nunc morti corporis fragilitate succumbimus, supra naturam siti, mortem iam timere nequeamus?

SANCTI AMBROSII DE FIDE RESVRRECTIONIS LIBRI FINIS.

Capitula libri de Initiandis.

1. *Proponit auctor quid in hoc libro tractare velit, & auditores adhortatur vt aures aperiant, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum munere sacramentorum carpant, quemadmodum ipsis etiam prius se id significasse commemorat.*
2. *Qua ratione ingressus regenerationis sacrarium repetere debeat quid interrogatus fuerit cum baptizaretur, & quid viderit.*
3. *Quod idcirco inuisibilis gratia diuini spiritus præsens operetur in aquis baptismatis, vt omne abluatur peccatum, per multa exempla & figuras comprobatio.*
4. *Quod tres sint qui testificentur in baptismo, & de mysterio & forma baptismatis, ac de angelo qui commouit natatoriam piscinam, de baptismo præterea Christi, & columba quæ super eum descendit de cœlo: quodque sæpe species pro veritate accipiatur.*
5. *Quod in iis quæ à sacerdotibus fiunt, non merita personarum, sed officia consideranda sint, & quomodo in baptismo æqualiter promittatur in patrem & in filium & in spiritum sanctum credere debere.*
6. *Quare fiat vnctio in capite, & de lotione pedum discipulorum: & quare Petrus qui mundus erat, plantam lauare debebat.*
7. *De mysterio vestimentorum candidorum quibus induuntur infantes: & quomodo Ecclesia hac habens vestimenta dicat in Canticis: Nigra sum, & decora, &c.*
8. *De sacrosancti corporis Dominici communione, & conuiuio cœlesti, quodque antiquiora sunt Ecclesiæ sacramenta quam synagogæ, & præstantiora quam fuerit manna.*
9. *De virtute sacramenti corporis, & sanguinis Christi, & comparatione per excessum ipsius ad manna, & ad aquas petræ, & de probatione per plurima exempla quod corpus Christi quod accipimus, non panis sit, sed caro, quæ ex Virgine nata, quæ crucifixa, quæ sepulta fuit.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE INITIANDIS LIBER.

Proponit auctor quid in hoc libro tractare velit, & auditores adhortatur vt aures aperiant, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum munere sacramentorum carpant, quemadmodum ipsis etiam prius se id significasse commemorat.

Cap. I.

De moralibus quotidianum sermonem habuimus, cum vel patriarcharum gesta, vel Prouerbiorum legerentur præcepta: vt his informati atque instituti assuesceretis maiorum ingredi vias, eorumque iter carpere, ac diuinis obedire mandatis, quo renouati per baptismum, eius vitę vsum teneretis quæ ablutos deceret. Nunc de mysteriis dicere tempus admonet, atque ipsam sacramentorum rationem edere: quam ante baptismum si putassemus insinuandam nondum initiatis, prodidisse potius quam edidisse æstimaremur. Deinde quod inopinantibus melius seipsa lux mysteriorum infuderit, quam si eam sermo aliquis præcurrisset. *Aperite igitur aures, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum vobis munere sacramentorum carpite, quod vobis signauimus, cum apertionis celebrantes mysterium diceremus: Epheta*, quod est adaperire: vt venturus vnusquisque ad gratiam quid interrogaretur cognosceret, quid responderet meminisse deberet. Hoc mysterium celebrauit Christus in Euangelio, sicut legimus, cum mutum curaret & surdum. Sed illi os tetigit, quia & mu-

A tum curabat & virum. In altero vt os eius infusæ sonum vocis aperiret: in altero, quia tactus iste virum decebat, feminam non decebat.

Qua ratione ingressus regenerationis sacrarium repetere debeat quid interrogatus fuerit cum baptizaretur, & quid viderit.

Cap. II.

POst hæc reserata tibi sunt sancta sanctorum: ingressus es regenerationis sacrarium, repete quid interrogatus sis, recognosce quid responderis. Renuntiasti diabolo & operibus eius, mundo & luxuriæ eius ac voluptatibus. Tenetur vox tua, non in tumulo mortuorum, sed in *Marc. 5. Apoc. 5.* libro viuentium. Vidisti illic leuitam, vidisti sacerdotes, vidisti summum sacerdotem. Noli considerare corporum *Mala. 2.* figuras, sed mysteriorum gratiam. Præsentibus Angelis locutus es, sicut scriptum est: *Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore ipsius, quoniam Angelus est Domini omnipotentis.* Non est fallere, non est negare. Ange-B lus est qui regnum Christi & vitam æternam annuntiat. Non specie tibi æstimandus, sed munere. Quid tradiderit *1. Pet. 5.* considera, vsum eius expende, & statum eius agnosce. Ingressus igitur vt aduersarium tuum cerneres, cui renuntiandum mox putares, ad orientem conuerteris. *Qui enim renuntiat diabolo, ad Christum conuertitur, illum directo cernit obtutu.*

Quod idcirco inuisibilis gratia diuini spiritus præsens operetur in aquis baptismatis, vt omne abluatur peccatum, per multa exempla & figuras comprobatio.

Cap. III.

QVid vidisti? Aquas vtique, sed non solas: leuitas illic ministrantes, summum sacerdotem interrogantem *2. Cor. 4. Rom. 1.* & consecrantem. Primo omnium docuit te Apostolus non ea contemplanda quæ videntur, sed quæ non videntur: quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem C *Ioan. 10.* non videntur, æterna. Nam & alibi habes: *Quia inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt comprehenduntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas operibus æstimantur.* Vnde & Dominus ait: *Si mihi non creditis, vel operibus credite.* Crede ergo diuinitatis illic esse præsentiam. Operationem credis, non credis præsentiam? Vnde sequeretur operatio, *Gen. 1.* nisi præcederet ante præsentia? Considera autem quam vetus mysterium sit, in ipsius mundi præfiguratum origine. *In principio ipso, quando fecit Deus cælum & terram, Spiritus,* inquit, *superferebatur super aquas.* Qui superferebatur super aquas, non operabatur super aquas? Sed dicam, operaba-*Psal. 32.* tur? Quod ad præsentiam spectat, superferebatur. Quod autem operabatur, qui superferebatur in illa mundi fabrica, cognosce quando tibi dicit Propheta: *Verbo Domini cæli* *Gen. 1. Psal. 32.* *firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Vtrumque prophetico subnixum est testimonio, & quia superferebatur, & quia operabatur. Quia superferebatur, Moyses dicit: quia operabatur, Dauid testificatur. Accipe aliud testimonium. Corrupta erat caro omnis ab iniquitatibus *Gen. 6.* D suis. *Non permanebit,* inquit, *Deus, spiritus meus in hominibus, quoniam carnes sunt.* Quo ostendit Deus, quia carnali immunditia grauioris labe peccati gratia spiritalis auertitur. *Gen. 7. Gen. 8.* Vnde volens Deus reparare quod deerat, diluuium fecit, & iustum Noe in arcam iussit ascendere. Qui dum decedente diluuio coruum dimisit prius, qui non reuertit: dimisit columbam, quæ cum ramo oliuæ legitur reuertisse. *Rom. 6.* Vides aquam? vides lignum? columbam aspicis, & dubitas de mysterio? Aqua est ergo qua caro mergitur, vt om-*Mat. 3.* ne abluatur peccatum. Sepelitur illic omne vitium. *Lignum est, in quo suffixus est Dominus Iesus cum pateretur pro nobis.* Columba est, in cuius specie descendit Spiritus sanctus, sicut didicisti in nouo Testamento, qui tibi pacem animæ, tranquillitatemque mentis inspirat. Coruus est figura peccati, quod exit, & non reuertitur, si in te quoque iusti custodia & forma seruetur. Tertium quoque testimonium est, sicut te Apostolus docuit: *Quoniam patres nostri omnes sub* E *1. Cor. 10.* *nube fuerunt, & omnes mare transierunt & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari.* Denique & ipse Moyses dicit in *Exo. 15.* Cantico: *Misisti spiritum tuum, & operuit eos mare.* Aduertis quod in illo Hebræorum transitu iam tunc sacri baptismatis figura præcesserit, in quo Ægyptius periit, & Hebræus euasit. Quid enim aliud in hoc quotidie sacramento docemur, nisi quia culpa mergitur, & error aboletur: pietas autem & innocentia tuta manet? Audis quia sub nube fuerunt patres nostri, & bona nube, quæ carnalium refrigerauit incendia passionum. Bona nubes obombrat *1. Cor. 10.* quos reuisit Spiritus sanctus. Denique superuenit in Ma-*Luc. 1.* riam virginem, & virtus altissimi obumbrauit ei, quando redemptionem generi genuit humano. Et illud miraculum per Moysen in figura factum est. Si ergo in figura adfuit spiritus, non adest in veritate, cum scriptura tibi dicat: *Quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum* *Exo. 14. Ioan. 1. Exo. 15. 1. Pet. 3.* *Christum facta est?* *Marath fons amarissimus erat: misit in eum Moyses lignum, & dulcis est factus.* Aqua enim sine prædicatione Dominicæ crucis ad nullos vsus futuræ salutis est. Cum F vero salutaris fuerit crucis mysterio consecrata, tunc ad vsum spiritalis lauacri, & salutaris poculi temperatur. Sicut ergo in illum fontem Moyses misit lignum, ita & in hunc fontem sacerdos prædicationem Dominicæ crucis *2. Cor. 4.* mittit, & aqua fit dulcis ad gratiam. Non ergo solis corporis tui credas oculis, magis videtur quod non videtur, quia istud temporale, illud æternum aspicitur; quod oculis non comprehenditur, animo autem ac mente cernitur.

4. Reg. 5. Denique doceat te decursa Regnorum lectio. *Naaman Syrus erat, & lepram habebat, nec ab vllo mundari poterat. Tunc ait puella ex captiuis, quod esset propheta in Israel, qui posset eum a lepræ contagione mundare. Sumpto,* inquit, *auro & argento, per-* *Ibid.* *rexit ad regem Israel. Qui cognita aduentus eius causa, scidit vestimenta sua, dicens quod tentaretur magis, cum de se ea quæ non essent potestatis regiæ, poscerentur. Elisæus autem regi intimauit vt ad se dirigeret Syrum, quo cognosceret quod esset Deus in Israel. Et cum venisset, mandauit ei vt septies mergeret in Iordane.* Tunc ille secum tractare cœpit quod meliores aquas haberet pa-G tria sua, in quibus sæpe mersisset, & numquam à lepra esset mundatus: eoque reuocatus non obediebat mandatis *Ibid.* prophetæ, sed admonitu & persuasionibus seruulorum acquieuit, ac mersit. *Mundatusque illico intellexit non aquarum esse quod vnusquisque mundatur, sed gratiæ.* Recognosce nunc quæ sit illa puella ex captiuis, iunior scilicet ex gentibus congregatio, id est, Ecclesia Domini, depressa ante captiuitate peccati, quando libertatem adhuc gratiæ non habebat, cuius consilio vanus ille populus nationum verbum audiuit propheticum, de quo ante diu dubitauit: postea tamen vbi credidit exequendum, ablutus est ab omni contagio vitiorum. Et ille quidem dubitauit antequam sanaretur: tu iam sanatus es, & ideo dubitare non debes.

Quod tres sint qui testificantur in baptismo, & de mysterio & forma baptismatis, ac de Angelo qui commouit natatoriam piscinam, de baptismo præterea Christi, & columba quæ super eum descendit de cælo: quodque sæpe species pro veritate accipiatur.

Cap. IV.

H IDeo tibi ante prædictum est, vt non hoc solum crede-*1. Cor. 2.* res quod videbas, ne forte & tu diceres: Hoc est illud magnum mysterium *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit?* Aquas video, quas videbam quotidie: istæ me habent mundare, in quas sæpe descendi, & numquam mundatus sum? Hinc cognosce quod aqua *1. Ioh. 5.* non mundat sine spiritu. Ideoque legisti quod tres testes in baptismate vnum sint, aqua, sanguis, & spiritus: quia si vnum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentum. Quid est enim aqua sine cruce Christi? Elemen-*Ioan. 3.* tum commune, sine vllo sacramenti effectu. Nec iterum sine aqua regenerationis mysterium est. *Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in*

A

Marc. 16. regnum Dei. Credit autem etiam catechumenus in crucem Domini Iesu, qua & ipse signatur. *Sed nisi baptizatus fuerit in nomine patris & filij & spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritalis gratiæ munus haurire.* Ergo ille 4 Reg. 5 Syrius septies mersit in lege. Tu autem in gratia baptizatus es in nomine Trinitatis, confessus es patrem, recordare quid feceris: confessus es filium, confessus es Spiritum sanctum. Tene ordinem rerum in hac fide, mundo Rom. 6. Colos. 2. Ioan. 5. mortuus es, & Deo resurrexisti. Et quasi in illo mundi es consepultus elemento, peccato mortuus, ad vitam es resuscitatus æternam. Crede ergo quia non sunt vacuæ aquæ. Ideo tibi dictum est: *Quia Angelus Domini descendebat secundum tempus in natatoriam, & mouebatur aqua, & qui prior descendisset in natatoriam post commotionem aquæ, sanus fiebat a languore quocumque tenebatur.* Hæc piscina in Hierosolymis erat, in qua vnus annuus sanabatur. Sed nemo ante sanabatur, quam descendisset Angelus. Vt esset indicium quia descendebat Angelus, mouebatur aqua propter incredulos. Illis signum, tibi fides. Illis Angelus descendebat, tibi Spiritus sanctus. Illis creatura mouebatur, tibi Christus operatur ipse dominus creaturæ. Tunc curabatur vnus, nunc omnes sanantur, aut certe vnus solus populus Christianus. Est enim in aliquibus & aqua mendax.

B

Hier. 15. 1 q. 1 c. non sanat. Marc. 7. Mat. 6. Non sanat baptismus perfidorum, non mundat, sed polluit. Iudæus vrceos baptizat & calices, quasi insensibilia vel culpam possint accipere vel gratiam. Tu baptiza hunc calicem tuum sensibilem, in quo bona opera tua luceant, in quo gratiæ tuæ splendor fulgeat. Ergo & illa piscina in figura, vt credas quia in hunc fontem vis diuina descendit.

Ioan. 5. Denique paralyticus ille expectabat hominem. Quem, nisi illum Dominum Iesum natum ex Virgine, cuius aduentu iam non vmbra sanaret singulos, sed veritas vniuersos? Iste est ergo qui expectabatur vt descenderet, de Ioan. 1. quo dixit Deus pater ad Ioannem Baptistam: *Super quem videris spiritum descendentem de cælo, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* De quo testificatus est Ioan-Ibid. nes, dicens: *Quia vidi spiritum descendentem de cœlo quasi columbam, & manentem super eum.* Et hic quare spiritus sicut

C

Gen. 8. columba descendit, nisi vt tu videres nisi vt tu agnosceres columbam etiam illam quam Noe iustus emisit ex arca, istius columbæ speciem fuisse, vt typum agnosceres sacramenti? Et fortasse dicas: Cum illa vera columba fuerit quæ emissa est, hic quasi columba descenderit: quomodo illic speciem fuisse dicimus, hic veritatem, cum secundum Luc. 3. Græcos in specie columbæ spiritum descendisse sit scriptum? Sed quid tam verum quam diuinitas quæ manet semper? creaturæ autem non potest veritas esse, sed species, quæ facile soluitur atque mutatur. Simul quia eorum qui baptizantur, non in specie esse debeat, sed vera Mat. 10. 1 Pet. 2. simplicitas. Vnde & Dominus ait: *Estote astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Merito ergo sicut columba descendit, vt admoneret nos simplicitatem columbæ ha-Phil. 2. Ioan. 5. bere debere. Speciem autem pro veritate accipiendam legimus & de Christo: Et specie inuentus vt homo. Et de patre Deo: Neque speciem eius vidistis.

Quod in iis quæ à sacerdotibus fiunt, non merita personarum, sed officia consideranda sint, & quomodo in baptismo æqualiter præcipiatur in patrem & in filium & in Spiritum sanctum credere debere.

D

Cap. V.

Mat. 3. Est ne adhuc quod dubitare debeas, cum euidenter tibi clamet in Euangelio pater, qui ait: *Hic est filius meus* Psal. 28. Iud. 6. 1 q. 1. c. cum scriptura. 3 Reg. 18. 1 Cor. 11. 1 q. 1. c. cum scriptum. *in quo complacui?* Clamet filius, super quem sicut columba se demonstrauit Spiritus sanctus. Clamet & Spiritus sanctus, qui sicut columba descendit. Clamet Dauid: Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas; quum tibi scriptura testetur quod ad Hierobaal preces ignis descenderit de cœlo, & rursus precante Elia ignis est missus qui sacrificium consumpsit. Non merita personarum consideres, sed officia sacerdotum. *Et si merita spectas, sicut Eliam consideras, Petri quoque merita spectato, vel Pauli, qui acceptum a Domino Iesu hoc nobis mysterium tradiderunt. Ignis illis

E

Ver. 5. ignis Mat. 18 visibilis mittebatur vt crederent, nobis inuisibilis operatur qui credimus. Illis in figuram, nobis ad commonitionem. Crede ergo adesse Dominum Iesum inuocatum precibus sacerdotum, qui ait: *Vbi fuerint duo vel tres, ibi & ego sum.* Quanto magis vbi est Ecclesia, vbi mysteria sunt, ibi dignatur suam impertire præsentiam? Descendisti igitur, recordare quid responderis, quod credas in patrem, credas in filium, credas in Spiritum sanctum. Non habes illic: Credo in maiorem & minorem & vltimum. Sed eadem vocis tuæ cautione constringeris, vt similiter credas in filium, sicut in patrem credis: similiter in Spiritum sanctum credas, sicut credis in filium, hoc solo excepto, quod in crucem solius Domini Iesu fateris tibi esse credendum.

Quare fiat vnctio in capite & de lotione pedum discipulorum: & quare Petrus qui mundus erat, plantam lauare debebat.

F

Cap. VI.

Ps. 132. Cant. 1. Posthæc vtique ascendisti ad sacerdotem: considera quid secutum sit. Nonne illud quod ait Dauid: *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron?* Hoc est vnguentum, de quo & Salomon ait: Vnguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te. Attrahe nos post te. Quantæ hodie renoIbid. uatæ animæ dilexerunt te Domine Iesu, dicentes: *Attrahe nos post te, in odorem vnguentorum tuorum currimus, vt odorem* Eccl. 2. *resurrectionis hauriant.* Quare hoc fiat intellige, quia oculi sapientis in capite eius. Ideo in barbam defluit, id est, in gratiam iuuentutis. Ideo in barbam Aaron, vt fias ele-1. Pet. 2. ctum genus, sacerdotale, pretiosum. Omnes enim in regnum Dei & in sacerdotium vngimur gratia spiritali. Ascendisti de fonte, memento Euangelicæ lectionis. EteIoan. 13. nim Dominus noster Iesus lauit pedes discipulis suis: quando venit ad Simonem Petrum, & ait Petrus: *Non lauabis mihi pedes in æternum:* non aduertit mysterium, & ideo

G

ministerium recusauit, quod grauari humilitatem serui crederet, si sibi obsequium Domini patienter admitteret. Cui respondit Dominus: *Si non lauero tibi pedes, non* Ibid. *habebis partem mecum:* Quo audito Petrus: *Domine non tantum pedes,* inquit, *sed manus & caput:* Respondit Dominus: *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus.* Mundus erat Petrus: sed plantam lauare debebat. Habe-Gen. 3. bat enim primi hominis de successione peccatum, quando eum supplantauit serpens, & persuasit errorem. Ideo planta eius abluitur, vt hereditaria peccata tollantur. Nostra enim propria per baptismum relaxantur. Simul cognosce mysterium ipsum, humilitatis consistere in ministerio.

Ioan. 13. Ait enim: *Si ego laui vobis pedes dominus & magister, quanto magis & vos debetis lauare pedes inuicem vobis?* Cum enim ipse auctor salutis per obedientiam nos redemerit, quanto magis nos seruuli eius humilitatis & obedientiæ exhibere debemus obsequium?

H

De mysterio vestimentorum candidorum, quibus induuntur infantes: & quomodo Ecclesia hæc habens vestimenta dicat in Canticis: Nigra sum, & decora, &c.

Cap. VII.

De cons. dist. 4. c. accepisti post baptismū. Ino par. 1. c. 44. Psal. 50. Leu. 14. Accepisti post hæc vestimenta candida, vt esset indicium quod exueris inuolucrum peccatorum, indueris innocentiæ casta velamina, de quibus dixit Propheta: *Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.* Qui enim baptizatur, & secundum legem & secundum Euangelium videtur esse mundatus. Secundum legem, quia hyssopi fasciculo Moyses aspergebat sanguinem auis. Secundum Euangelium, quia Christi e-

rant

[A] rant candida vestimenta sicut nix, cum resurrectionis suæ gloriam in Euangelio demonstraret. [Heb. 9] [Matth. 17.] Super niuem dealbatur, cui culpa dimittitur. Vnde & per Esaiam Dominus ait: [Esa. 1.] *Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo.* Hæc vestimenta habens Ecclesia per lauacrum regenerationis assumpta, dicit in Canticis: [Cant. 1.] *Nigra sum & decora filiæ Hierusalem.* Nigra per fragilitatem conditionis humanæ: decora per gratiam. Nigra, quia ex peccatoribus: decora, fidei sacramento. Hæc vestimenta cernentes filiæ Hierusalem, stupefactæ dicunt: [Cant. 8] Quæ est hæc quæ ascendit dealbata? Hæc erat nigra: vnde nunc subito dealbata? Dubitauerunt enim etiam Angeli cum resurgeret Christus, dubitauerunt potestates cœlorum videntes quod caro in cœlum ascenderet. [Ps. 23.] Denique dicebant: *Quis est iste rex gloriæ?* Et cum alij dicerent: *Tollite portas principes vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ:* alij dubitabant dicentes *Quis est iste rex gloriæ?* In Esaia quoque habes dubitantes virtutes cœlorum dixisse: [Esa. 63.] *Quis est iste qui ascendit ex Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosor, speciosus in stola candida?* Christus autem videns Ecclesiam suam in vestimentis candidis, pro qua ipse (vt habes in Zachariæ libro prophetæ) sordida vestimenta susceperat, vel animam regenerationis lauacro mundam atque ablutam, dicit: [Zach. 3.] [B] [Cant. 4] *Ecce formosa es proxima mea, ecce es formosa, oculi tui sicut columbæ.* [Luc. 3.] [Cant. 4] *Formosi oculi sicut columbæ, quia in eius specie Spiritus sanctus descendit de cœlo.* Et infra: *Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda non est in eis, vt resticula coccinea labia tua.* Non mediocris ista laudatio. Primum apta comparatione tonsarum. Capras enim & in altis pasci sine periculo nouimus, & in præruptis securas cibum sumere. Deinde cum tondentur, deonerari superfluis. Harum gregi comparatur Ecclesia, multas in se habens animarum virtutes, quæ lauacrum superflua peccata deponant, quæ mysticam fidem & moralem gratiam deferant Christo, quæ crucem Domini Iesu loquantur. In his formosa est Ecclesia. [Ibidem] Vnde ad eam verbum Deus dicit: *Tota formosa es proxima mea, & reprehensio non est in te:* quia culpa demersa est. Ades huc à Libano sponsa, ades huc a Libano transibis & pertransibis a principio fidei: eo quod enuntians mundo transierit sæculum, pertransierit ad Christũ. [C] [Cant. 7] Et iterum dicit ad eam Deus verbum: *Quam pulchra & suauis facta est charitas in deliciis tuis? Statura tua similis facta est palmæ, & vbera tua botris.*

[Cant. 8] Cui respondet Ecclesia: Quis dabit te fratrem lactentem vbera matris meæ? Inueniẽs te foris, osculabor te: & quidem non spernent me. Assumam te, & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Vides quemadmodum delectata munere gratiarum, ad interiora cupit mysteria peruenire, & omnes sensus suos consecrare Christo? Adhuc quærit, adhuc suscitat charitatem, & suscitari sibi eam poscit à filiabus Hierusalem, quarum gratis, hoc est animarum fidelium, sponsum in amorem sui vberiorem desiderat prouocari. [Ibidem] Vnde Dominus Iesus & ipse inuitatus tanto studio charitatis, pulchritudine decoris & gratiæ, quod ablutæ nullis iam delictis sorderent, dicit ad Ecclesiam: Pone me vt signaculum in corde tuo, quo fides tua pleno fulgeat sacramento. Vt signaculum super brachium tuum, quo opera tua luceant & imaginem Dei præferant, ad cuius imaginem facta es. [D] Aqua multa non poterit extinguere charitatem, vt charitas tua nulla persecutione minuatur, quam multa aqua excludere, flumina inundare non possint. [Esa. 11.] Vnde? Repete, *quia accepisti signaculum spiritale, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij atque virtutis, spiritum cognitionis atque pietatis, spiritum sancti timoris: & serua quod accepisti. Signauit te Deus pater, confirmauit te Christus Dominus, & dedit pignus spiritus in corde tuo, sicut Apostolica lectione didicisti.* [2. Cor. 5]

[E]

De sacrosancti corporis Dominici communione, & conuiuio cœlesti: quodque antiquiora sint Ecclesiæ sacramenta quàm synagogæ, & præstantiora quàm fuerit manna.

Cap. VIII.

His abluta plebs diues insignibus, ad Christiani contendit altaria, dicens: [Psal. 42] *Introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.* Depositis enim inueterati erroris exuuiis, renouata in aquilæ iuuentutem, cœleste illud festinata adire conuiuium. [Ps. 102.] Venit igitur, & videns sacrosanctum altare compositum, exclamans ait: [Ps. 22.] *Parasti in conspectu meo mensam.* [Ibid.] Hanc loquentem inducit Dauid, dicens: [Ibid.] *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit: super aquam refectionis educauit me.* Et infra: *Nam & si ambulem in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. *Impinguasti in oleo caput meum, & poculum meum inebrians quam præclarum est.* [F] Nunc illud consideremus, ne quis visibilia videns (quoniam quæ sunt inuisibilia, non videntur, nec possunt humanis oculis comprehendi) dicat forte: [1. Cor. 2] [Exo. 16] Iudæis Deus manna pluit, pluit coturnices: Ecclesiæ autem illi dilectæ hæc sunt quæ præparauit, de quibus dictum est, [1. Cor. 2] *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt quæ præparauit Deus diligentibus eum?* [Iuo par. 2. c. 9 §. summo studio.] Ergo ne quis hoc dicat, summo studio volumus comprobare quod & antiquiora sunt sacramenta Ecclesiæ quam synagogæ, & præstantiora quam manna est. [Ioan. 6.] [Exo. 34] Antiquiora docet lectio Genesis quæ decursa est. [Gen. 4] Synagoga enim ex lege Moysi principium sumpsit. [Heb. 7.] [Ibidem] Abraham vero longe anterior, qui victis hostibus, & nepote proprio recepto, cum potiretur victoria, tunc illi occurrit Melchisedech, & protulit ea quæ Abraham veneratus accepit. Non Abraham protulit, sed Melchisedech, qui inducitur sine patre, sine matre, neque initium dierum, neque finem habens, similis autem filio Dei: de quo ait Paulus ad Hebræos: [G] *Quia manet sacerdos in perpetuum,* qui interpretatione Latina dicitur rex iustitiæ, rex pacis. [1. Pet. 4] [Ps. 109] Non agnoscis quis iste sit? Potest homo esse rex iustitiæ, quum vix iustus sit? [Apoc. 1.] Potest esse rex pacis, quum vis possit esse pacificus? [Iuo par. 2. c. 7 § non igitur] Sine matre secundum diuinitatem, quia ex patre Deo genitus est, vnius substantiæ cum patre. Sine patre secundum incarnationem, qui natus ex Virgine est. [Gen. 14] Initium & finem non habẽs, quia *ipse est initiũ & finis omnium, primus & nouissimus.* [De conse. dist. 2. reuera.] Non igitur humani, sed diuini est muneris sacramẽtum quod accepisti, ab eo prolatum qui benedixit fidei patrem Abraham, illum cuius gratiam & gesta miraris. Probatum est antiquiora esse Ecclesiæ sacramenta, nunc cognosce potiora. [Psal. 77] Reuera mirabile est quod manna Deus pluerit patribus, & quotidiano cœli pascebantur alimento. [Ioan. 6.] Vnde dictum est: *Panem Angelorum manducauit homo.* [Lib. 4. sen. dist. 8 §. post sacramentũ] Sed tamen panem illum *qui manducauerunt omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipitis, iste panis viuus qui descendit de cœlo, vitæ æternæ substantiam subministrat: & quicunque hunc panem manducauerit, non morietur in æternum: & est corpus Christi.* [Iuo par. 2. c. 7 §. esca ista.]

[H]

De virtute sacramenti corporis & sanguinis Christi, & comparatione per excessum ipsius ad manna, & ad aquas petræ: & de probatione per plurima exempla quod corpus Christi quod accipimus, non panis sit, sed caro, quæ ex Virgine nata, quæ crucifixa, quæ sepulta sunt.

Cap. IX.

Considera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. [De conse. dist. 2. c. reuera 2. considera.] Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum seruaretur: hoc alienum ab omni corruptione: quod quicumque religiose gustauerit, corruptionem sentire non poterit. [Exo. 16] [Exo. 17.] *Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis è Christo.* [Ioan. 4.] Illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluuit in

æter-

A Ioan. 4 æternum. Iudæus bibit, & sitit: tu cum biberis, sitire non
poteris. Erit illud in vmbra, hoc in veritate. Si illud quod
miraris, vmbra est, quantum istud est cuius & vmbram
miraris. Audi quia vmbra est quæ apud patres facta est.
Biberant, inquit, *de consequenti eos petra, petra autem erat Chri-*
stus. Sed non in pluribus eorum complacitum est Deo;
nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta
1. Cor. 10 sunt nostri. *Cognouisti præstantiora.* *Potior est enim lux quam*
vmbra, veritas quam figura, corpus auctoris quam manna de cælo.
Heb. 3 Forte dicas: Aliud video, quomodo tu mihi asseris quod
1. Cor. 10. Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest vt
probemus. Quantis igitur vtimur exemplis, vt probemus
non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio
consecrauit, maioremque vim esse benedictionis quam
naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur?
Exo 4. *Virgam tenebat Moyses, proiecit eam, & facta est serpens. Rursus*
apprehendit caudam serpentis, & in virgæ naturam reuertit. Vides
igitur prophetica gratia bis mutatam esse naturam & ser-
Exo. 7. pentis & virgæ? Currebant Ægypti flumina puro aqua-
rum meatu, subito de fontium venis sanguis cœpit erum-
pere. Non erat potus in fluuiis. Rursus ad prophetæ pre-
B ces cruor cessauit fluminum, aquarum natura remeauit.
Exo. 14 Circumclusus vndique erat populus Hebræorum, hinc
Exo 15. Psal. 113. Ægyptiis vallatus, inde mari clausus: virgam leuauit Moy-
ses, separauit se aqua, & in murorum speciem congelauit,
atque inter vndas via pedestris apparuit. Iordanis retror-
sum conuersus contra naturam in sui fontis reuertitur
Iosu. 3 exordium. Nonne claret naturam vel maritimorum flu-
ctuum vel fluuialis cursus esse mutatam? *Sitiebat populus pa-*
Exo 17. *trum, tetigit Moyses petram, & aqua de petra fluxit.* Numquid
non præter naturam operata est gratia, vt aquam vomeret
petra, quam non habebat natura? Marath fons amarissi-
mus erat, vt sitiens populus bibere non posset. Misit
Moyses lignum in aquam, & amaritudinem suam aqua-
rum natura deposuit, quam infusa subito gratia tempera-
uit. Sub Elisæo propheta vni ex filiis prophetarum excus-
sum est ferrum de securi, & statim mersum est. Rogauit
Elisæum qui amiserat ferrum, misit etiam Elisæus lignum
in aquam, & ferrum natauit, vtique & hoc præter naturã
factum esse cognoscimus. Grauior est enim ferri species,
C quam aquarum liquor. Aduertimus igitur maioris esse
virtutis gratiam quam naturam, & adhuc tamen prophe-
ticæ benedictionis numeramus gratiam? Quod si tantum
valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret; quid
dicimus de ipsa consecratione diuina, vbi verba ipsa Do-
4. Reg. 6 mini saluatoris operantur? Nam sacramentum istud quod
3. Reg. 18 accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum va-
luit sermo Eliæ, vt ignem de cælo deponeret: non valebit
Lib. 4. sen dist. 10 § hac & his. Christi sermo, vt species mutet elementorum? De totius
mundi operibus legisti: *Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mã-*
dauit, & creata sunt. Sermo ergo Christi qui potuit ex nihi-
lo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mu-
Psal. 148 tare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus
Ibo con sec dist 2 in quibus § omnia clara. dare quam mutare naturas. Sed quid argumentis vtimur?
Suis vtamur exemplis, incarnationisq; exemplo adstrua-
mus mysterij veritatem. Numquid naturæ vsus præcessit
cum Iesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordinem
quærimus, viro mixta femina generare consueuit. Liquet
igitur quod ter naturæ ordinem Virgo generauit, & hoc
D quod conficimus corpus, ex Virgine est. Quid hic quæris
naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam
Ibo par 2 c 7 § vera sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? Vera vtique ca-
ro Christi quæ crucifixa est, quæ sepulta est, vere ergo car-
nis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Iesus:
Hoc est corpus meum. Ante benedictionem verborum cæle- E
stium species nominatur, post consecrationem corpus
Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante cõ-
secrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis
nuncupatur. Et tu dicis, amen: hoc est, verum est. Quod os
loquitur, mens interna fateator: quod sermo sonat, affe-
ctus sentiat. His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam
Christus, quibus animæ firmatur substantia. Meritoque
videns profectum eius gratiæ continentem, dicit ad eam:
Quam decora facta sunt vbera tua soror mea sponsa, quam decora
facta sunt à vino: & odor vestimentorum tuorum super omnia aro-
mata. Fauus distillans labia tua ò sponsa, mel & lac sub lingua tua
& odor vestimentorum tuorum sicut odor Libani. Hortus conclusus
soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Quo significat
signatum debere apud te manere mysterium, ne violetur
operibus malæ vitæ, atque adulterio castitatis, ne diuul-
getur quib. non conuenit, ne garrula loquacitate disper-
gatur in perfidos. Bona debet ergo fidei tuæ esse custodia,
vt intemerata vitæ ac silentij integritas perseueret. Vnde
& Ecclesia altitudinem seruans mysteriorum cœlestium,
reiicit à se grauiores venti procellas, & inuitat vernantis F
gratiæ suauitatem: & sciens quod hortus suus Christo di-
splicere non possit, aduocat ipsum sponsum, dicens: *Exur-* Ibid.
ge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluant vnguenta Can. 5.
mea. Descendat frater meus in hortum suum, & edat fructum po-
miferarum suarum. Bonas enim arbores & fructiferas ha- Mat. 3. Luc. 13.
bet, quæ radices suas tinxerint in sacri fontis irriguo, & in
bonos fructus nouæ fœcunditatis germine pullulauerint
vt non iam prophetica cædantur securi, sed Euangelica v-
bertate fœcundentur. Denique fertilitate earum Domi-
nus delectatus respondet, *Ingressus sum in hortum meum soror* Can. 5.
mea sponsa, vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, manducaui
panem meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo.
Quare panem & vinum dixerim fideles intelligunt. Illud Mat 25
autem non dubium quod in nobis ipse manducat & bibit
sicut in nobis legisti, quia in carcere esse se dicit. Vnde &
Ecclesia videns tantam gratiam, hortatur filios suos, hor-
tatur proximos, vt ad sacramenta concurrant, dicens: *Edite* Cant. 5
proximi mei & bibite, & inebriamini fratres mei. *Quid edamus,* Psal 33.
quid bibamus, alibi tibi per Prophetam Spiritus sanctus ex- De con
pressit, dicens: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus,* G
beatus vir qui sperat in eo. In illo sacramẽto Christus est, quia sec dist.
corpus est Christi: non ergo corporalis esca, sed spiritalis c 2 in
est. Vnde & Apostolus de typo eius ait: *Quia patres nostri e-* illo sac.
scam spiritalem manducauerunt, & potum spiritalem biberunt. 1. Cor. 10.
Corpus enim Dei, corpus est spiritale. Corpus Christi, Ibo par
corpus est diuini spiritus, quia spiritus est Christus, vt le- 2 c. 7 §.
gimus: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus.* Et in pe- non est
tri epistola habemus: *Christus pro nobis mortuus est.* Denique esca. & § denique.
cor nostrum esca ista confirmat, & potus iste lætificat cor Thr 4.
hominis, vt Propheta memorauit. Vnde & adepti omnia, 1. Pet. 2.
sciamus regeneratos nos esse. Nec dicamus, quomodo Psal. 103.
regenerati sumus? *Numquid in ventrem matris nostræ introiui-* Ioan 3.
mus, & renati sumus? Non agnosco vsum naturæ. Sed nul-
lus hic naturæ ordo, vbi excellentia gratiæ. Denique non
semper vsus naturæ regenerationem facit: generatum ex
Virgine Christum Dominum confitemur, & naturæ or-
dinem denegamus. *Non enim ex viro Maria concepit, sed de Spi-*
ritu sancto in vtero accepit, vt dicit Mattheus: *Quia inuenta est* Mat 1. Luc. 1.
in vtero habens de Spiritu sancto. Si ergo superueniens Spiri- H
tus sanctus in Virginem, conceptionem operatus est, &
generationis munus impleuit: non vtique dubitandum
est quod superueniens in fontem, vel super eum qui ba-
ptismũ consequitur, veritatem regenerationis operetur.

S. AMBROSII DE INITIANDIS LIBRI FINIS.

A E

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS

LIBRI SEX.

Capita libri primi de Sacramentis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS,

LIBER PRIMVS.

C *De fide Christiani, & quomodo baptizatus considerare debeat peracta mysteria adapertionis, qua etiam ratione in exorcismo aures & nares tangantur, vt aperiantur, & quare nares, & non os.*

CAP. I.

[Heb 11. Gal 3. Rom. 4] DE sacramentis quæ accepistis, sermonem adorior; cuius rei rationem non oportuit ante præmitti. In Christiano enim viro prima est fides. Ideo recte fideles dicuntur qui baptizati sunt: & pater noster Abraham ex fide iustificatus est: non ex operibus. Ergo accipientes baptismum credidistis. Nefas est enim me aliud æstimare. [Iuo par 14.c.100] Neque enim vocatus esses ad gratiam, nisi dignum te Christus sua gratia iudicasset. Ergo quid egimus Sabbato? Nempe apertionẽ, quæ mysteria celebrata sunt apertionis, quando tibi aures tetigit sacerdos & nares. [Marc.7] Quod significat in Euãgelio Dominus noster Iesus Christus cum ei oblatus esset surdus & mutus, & tetigit aures [Ibid.] eius & os eius. Aures, quia surdus erat: os, quia mutus. Et ait: *Ephetha*, quod Hebraicum verbum est, & Latine dicitur *adaperire*. D Ideo ergo tibi sacerdos aures tetigit, vt aperirentur aures tuæ ad sermonem & ad eloquium sacerdotis. Sed dicis mihi: Quare nares? Ibi quia mutus erat, os tetigit, vt quia loqui non poterat sacramenta cœlestia, vocem acciperet à Christo. Et ibi quia viri, hic quia mulieres [De cons. dist. 4.c. propter gloriã & Iuo lib. 1 Panor. cap 40. 2.Cor 2] baptizantur, & non eadem puritas serui, quanta & Domini. Cum enim illi peccata concedat, huic peccata donentur, quæ potest esse comparatio? Ideo propter gratiam operis & muneris non nos tangit Episcopus, sed nares. Quare nares? vt bonum odorem accipias pietatis æternæ, vt dicas: Christi bonus odor sumus Deo, quemadmodum dixit Apostolus sanctus, *& sit in te fidei deuotionisque plena fragrantia.*

De vnctione in baptismo, & abrenuntiatione tunc facta, & qua ratione sacerdos dicatur Angelus: & seruanda fide Christo promissa. G

CAP. II.

VEnimus ad fontem, ingressus es: considera quos videris, quid locutus sis considera, repete diligenter. [De cons. dist 4.c. venisti ad fontem. Iuo par 1.c.109 & li 1 Panor cap 51. 2.Tim 2. Iuo par 1 c.79] Occurrit tibi leuita, occurrit presbyter, vnctus es quasi athleta Christi, quasi luctamen huius sæculi luctaturus, professus es luctaminis tui certamina. Qui luctatur habet quod speret: vbi certamen, ibi corona. Luctaris in sæculo, sed coronaris à Christo, & pro certaminibus sæculi coronaris. Nam & si in cœlo præmium, hic tamen meritum præmij colligitur. Quando te interrogauit: *Abrenuntias diabolo & operibus eius*: quid respondisti: *Abrenuntio. Abrenuntias sæculo & voluptatibus eius*? quid respondisti? *Abrenuntio.* Memor esto sermonis tui, & numquam tibi excidat tuæ series cautionis. Si chirographum homini dederis, teneris obnoxius, vt pecuniam eius accipias: teneris adstrictus & reluctantem te fœnerator adstringit si recusas, vadis ad iudicem, atque illic tua cautione conuinceris. Vbi promiseris considera, vel quibus promiseris. H Leuitam vidisti, sed minister est Christi. Vidisti illum ante altaria ministrantem. Ergo chirographum tuum tenetur non in terra sed in cœlo. Considera vbi capias sacramenta cœlestia. Si hic corpus est Christi, hic & Angeli constituti sunt. [Luc 12] *Vbi corpus, ibi & aquilæ*, legisti in Euangelio: Vbi corpus Christi, ibi & aquilæ volare cõsueuerunt, vt terrena fugiãt, cœlestia petant. Quare hoc dico? quia & homines Angeli quicumque annuntiant Christum, & in Angelorum adsciti videntur locum. Quomodo? Accipe Baptistæ rationem. [Mat 24] *Ioannes natus erat ex viro & muliere*: attamen audi quia Angelus est ipse: *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, & parabit viam tuam ante te.* Accipe aliud. [Luc 1 Mat. 11 Mala. 2] Malachias ait Propheta: *Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore ipsius?* Angelus est enim Domini omnipotentis. Hæc ideo dicuntur, vt sacerdotij gloriam prædicemus,

A non vt aliquid personæ meritis arrogetur. Ergo abrenuntiasti mundo, abrenuntiasti sæculo, esto solicitus. Qui pecuniam debet, semper cautionem suam considerat. Et tu qui fidem debes Christo, fidem serua, quæ multo pretiosior quam pecunia est. Fides enim æternum patrimoniũ est, pecunia temporale. Et tu ergo semper recordare quid promiseris. Si teneas promissionem tuam, tenebis & cautionem.

Quod licet in baptismo sacerdos & minister videantur, alia tamen maiora sunt quæ operantur, & non videntur.

Cap. III.

4. Reg. 5 DEinde accessisti propius, vidisti fontem, vidisti & sacerdotem supra fontem. Nec hoc possum dubitare quod in animum vestrum non potuerit cadere quod cecidit in illum Syrum Naaman: quia etsi mundatus est, tamen ante dubitauit. Quare? Dicam, accipe. Ingressus es, vidisti aquam, vidisti sacerdotem, vidisti leuitam. Ne forte B aliquis dixerit, Hoc est totum? Immo est totum, vere totũ vbi tota innocentia, tota pietas, tota gratia, tota sanctifi- 2. Cor. 4. catio. *Vidisti quæ videre potuisti oculis tui corporis, & humanis conspectibus, non vidisti illa quæ operantur, quia nõ videntur.* Illa multo maiora sunt quę non videntur, quã quæ videntur: quoniam q̃ videntur, temporalia sunt: q̃ non videntur, ęterna.

Quod sacramenta Christianorum diuiniora & priora sint quam Iudæorum, & quid pascha significet.

Cap. IV.

ERgo dicamus primum, tene cautionem vocis meæ, & exige. Miramur mysteria Iudæorum quæ patribus nostris data sunt; primum vetustate sacramentorum, deinde sanctitate præstantium virtutum. Illud præmitto quod diuiniora & priora sacramenta sunt Christianorum Exo 14. Num. 14. quam Iudæorum. Quid præcipuum quam quod per mare transiit Iudæorum populus? vt de baptismo interim lo- C quamur. Attamen qui transierunt Iudæi mortui sunt om- De cõsec. dist 4. c. per aquam baptismi. nes in deserto. Ceterum qui per hunc fontem transit à terrenis ad cœlestia: hoc est enim pascha, id est transitus eius, transitus à peccato ad vitam, à culpa ad gratiam, ab inquinamento ad sanctificationem. Qui per hunc fon- Rom 6 tem transit, non moritur, sed resurgit.

Quid significet lotio Naaman Syri leprosi, & quod non aqua, sed consecratio mundet, quodque in baptismate omnis iustitia sit constituta: & de columba super Christum descendente, & quare Christus prior descenderit in aquam, & postea Spiritus sanctus.

Cap. V.

4. Reg. 5 N*Aaman ergo leprosus erat, puella quædam ait vxori illius: Dominus meus si vult mundari, vadat in terram Israel, & ibi inueniet eum qui possit ei lepram tollere. Dixit illa dominæ suæ, vxor marito, Naaman regi Syriæ, qui eum quasi acceptissimum sibi misit ad regem Israel. Tudiuit rex Israel quod misisset ad eum cuius leprã* D *mundaret, & scidit vestem suam. Tunc Elisæus Propheta mandat ei: Quid est quod scidisti vestem, quasi non sit Deus potens qui mundet leprosum? Mitte illum ad me. Misit ille. Cui aduenienti ait Propheta:* Ibid. *Vade descende in Iordanem, merge & sanaberis. Ille cœpit cogitare secum & dicere:* Hoc est totum? *Veni de Syria in terram Iudæam, & dicitur mihi: Vade & descende in Iordanem, merge, & sanaberis?* De cõsec. dist 4. c. per aquam §. non omnis. *quasi flumina meliora non sint in patria mea. Dixerunt ergo serui: Domine, quare non facis verbum prophetæ: Magis fac, & experire. Tunc ille iuit in Iordanem, mersit, & surrexit sanus.* Quid enim significat? Vidisti aquam: sed non aqua omnis sanat sed aqua sanat quæ habet gratiam Christi. Aliud est elemen- Ibid. §. non sanat. aqua. tum, aliud consecratio, aliud opus, aliud operatio. Aqua opus est, operatio Spiritus sancti est. Non sanat aqua nisi Spiritus sanctus descenderit, & aquam illam consecrauerit, sicut legisti quod cum Dominus noster Iesus Christus formam baptismatis daret, venit ad Ioannem, & ait illi Ioannes: *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondit illi* E *Christus: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Mat. 3. 1 Pet 2. Vide quia omnis iustitia in baptismate constituta est. Ergo quare Christus descendit, nisi vt caro ista mundaretur, caro quam suscepit de nostra conditione? *Non enim abolitio peccatorum suorum Christo necessaria erat, qui peccatum non fecit: sed nobis erat necessaria, qui peccato manemus obnoxii.* Mat. 3. Ergo si propter nos baptismi forma est constituta, fidei nostræ forma proposita est. *Descendit Christus.* Ioannes adstabat qui baptizabat, *& ecce quasi columba Spiritus sanctus descendit.* Nõ columba descendit, sed quasi columba. Memento quid dixerim: *Christus carnem suscepit, nõ sicut carnem, sed carnis istius veritatem, vere carnem Christus suscepit:* Luc. 3. De cõsec. dist. 4. c. per aquam §. descendit. Spiritus autem sanctus in specie columbæ non in veritate columbæ, sed in specie columbæ descendit de cœlo. Ergo vidit Ioannes, & credidit. Descendit Christus, descendit & Spiritus sanctus. Quare prior Christus descendit, postea spiritus, cum forma baptismatis & vsus hoc habeat, vt ante fons consecretur, & tunc descendat qui baptizandus est? Nam vbi F primum ingreditur sacerdos, exorcismum facit, secundo super creaturam aquæ inuocationem, postea & precem defert vt sanctificetur fons, & adsit præsentia Trinitatis æternæ: Christus autem ante descendit, secutus est Spiritus. Qua ratione? Vt non quasi ipse egere Dominus Iesus sanctificationis mysterio videretur, sed sanctificaret ipse, sanctificaret & spiritus. *Ergo descendit in aquam Christus, &* Mat. 3. *Spiritus sanctus sicut columba descendit.* Patet quoque Deus è cœlo locutus est. Habes præsentiam Trinitatis.

Quomodo typus baptismatis præfiguratus fuerit per transitum Rubri maris, & de malo murmurationis, quid etiam significet columba lucis præcedens, & nubis subsequens, & quod in diluuio figura baptismi præcesserit.

Cap. VI.

IN mari autem Rubro figuram istius baptismatis extitisse ait Apostolus, dicens: *Quia patres nostri omnes baptizati sunt in nube & in mari.* 1. Cor. 10. Et subdit: *Hæc autem omnia in figura facta sunt illis.* Illis in figura, sed nobis in veritate. Tunc G Moyses virgam tenebat, conclusus erat populus Iudæorum, instabat Ægyptius cum armis ex vna parte, mari clau- Exo. 14 debantur Hebræi, neque maria transire poterant, neque in hostem recurrere, murmurare cœperunt. Vide, non te prouocet quia exauditi sunt. Etsi exaudiuit Dominus, tamen culpa non carent qui murmurauerunt. Tuum est vbi constringeris credere quod euadas, non murmurare: inuocare, non querelam expromere. Tenebat virgam Moyses, & ducebat populum Hebręorum in nocte in columna lucis, in die in columna nubis. Lux quid est nisi veritas, quæ apertum & plenum lumen effundit? Columna lucis quid est, nisi Christus Dominus qui tenebras infidelitatis depulit, lucem veritatis & gratiæ spiritalis affectibus infudit humanis? At vero columna nubis est Spiritus sanctus. In mari erat populus, & præibat columna lucis: deinde sequebatur columna nubis, quasi obumbratio Spiritus sancti. Vides quod per Spiritum sanctum, & per aquam typum baptismatis demonstrauerit? In diluuio Gen 8. quoque fuit iam tunc figura baptismatis, & adhuc vtique H non erant mysteria Iudæorum. Si ergo huius baptismatis forma præcessit. Vides ergo superiora mysteria Christianorum, quam fuerint Iudæorum. Sed interim secundum fragilitatem vocis nostræ, & secundum temporis rationẽ satis sit hodie tanta de sacro fonte libasse mysteria. Crastina die, si Dominus dederit loquendi potestatem vel copiam, plenius intimabo. Opus est vt sanctitas vestra aures paratas habeat, promptiorem animum, vt ea quę nos colligere possumus de serie scripturarum, & vobis intimauerimus, tenere possitis, vt habeatis gratiam patris, & filij, & spiritus sancti. Cui Trinitati perpetuum est regnum à sæculis & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI PRIMI FINIS.

Capita

Capita libri primi de Sacramentis.

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS,

LIBER SECVNDVS.

Quod diluuium nihil aliud sit nisi baptisma, quo peccata diluuntur, sola autem mens iusti & gratia resuscitantur. & de multis generibus baptismatum.

Cap. I.

IN diluuio figuram baptismatis præcessisse hesterno cœpimus disputare sermone. Nam quid est diluuium, nisi in quo iustus ad seminarium iustitiæ reseruatur, peccatum moritur? Ideo Dominus videns hominum pullulare delicta, iustum solum cum sua progenie reseruauit: aquam autem supra montes quoque exire præcepit. *Et ideo in illo diluuio omnis corruptela carnis interiit, sola iusti prosapia & forma permansit.* Nonne hoc est diluuium quod est baptisma, quo peccata omnia diluuntur, sola iusti mens & gratia suscitatur? Multa sunt genera baptismatum, sed vnum baptisma clamat Apostolus. Quare: Sunt baptismata gentium, sed non sunt baptismata. Lauacra sunt, baptismata esse non possunt. Caro lauatur, non culpa diluitur, imo in illo lauacro contrahitur. Erant autem baptismata Iudæorum alia superflua, alia in figura. Et figura ipsa nobis proficit, quia veritatis est nuntia.

Quid significet Angelus descendens in piscinam: & quid sit quod paralyticus responderit Christo. Hominem non habeo.

Cap. II.

QVid lectum est heri? Angelus, inquit, secundum tempus descendebat in piscinam, & quotiescumq; descēdisset Angelus, mouebatur aqua: & qui prior descēdisset, sanabatur ab omni languore quocumq; tenebatur. Quod in figuram venturi Domini nostri Iesu Christi fiebat. Angelus quare? *Ipse est enim magni consilii angelus.* Secundum tempus, quod ad horam nouissimam seruabatur, vt in occasu ipsum diem deprehenderet, & differret occasū. *Quotienscumque ergo descēdisset angelus, mouebatur aqua.* Dicis forte: Quare modo non mouetur: Aliud quare? *Signa incredulis, fides credentibus. Qui prior descendisset, sanabatur ab omni infirmitate.* Qui prior? Tempore, an honore? Vtrumque intellige. Si tempore, prior qui descendisset sanabatur, hoc est, de populo Iudæorum magis quam de populo nationum. Si honore, qui prior descendisset, hoc est qui haberet Dei metum, studium iustitiæ, gratiam charitatis, castitatis affectum, ipse magis sanabatur. Tamen tunc temporis vnus sanabatur. Tunc, inquam, temporis in figura qui prior descendisset, solus curabatur. Quanto maior est gratia Ecclesiæ, in qua omnes saluantur quicumque descendunt? Sed videte mysterium. Venit Dominus noster Iesus Christus ad piscinam, multi ægri iacebant. Et facile ibi multi ægri iacebant, vbi vnus tantummodo curabatur. Deinde ait ad illum paralyticum: *Descēde.* Ait ille: *Hominem non habeo.* Vide vbi baptizaris, vnde sit baptisma, nisi de cruce Christi, de morte Christi. Ibi est omne mysterium, qui pro te passus est. In ipso redimeris, in ipso saluaberis. *Hominem,* inquit *non habeo;* hoc est, quia per hominē mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Non poterat descendere, noo poterat saluari qui non credebat quod Dominus Iesus carnem suscepisset ex Virgine. Hic autem qui opperiebatur mediatorem Dei & hominum, hominem Iesum Christum, expectans eum de quo dictum est: *Emittet Dominus hominem qui saluos faciat eos.* dicebat, hominem non habeo: & ideo ad sanitatem meruit peruenire, quia credebat in aduenientem. Melior tamen & perfectior fuisset si credidisset iam venisse quem sperabat esse venturum.

De variis generibus & figuris baptismi.

Cap. III.

NVnc vide singula. Diximus figuram præcessisse in Iordane quando Naaman leprosus ille mūdatus est. Puella illa ex captiuis quæ est, nisi quæ speciem habebat Ecclesiæ, & figuram repræsentabat? Captiuus enim erat populus nationum. Captiuus erat, non dico captiuitatem sub hoste aliquo constitutam, sed eam captiuitatem dico quæ maior est, quando diabolus cum suis sæuo dominatur imperio, & captiua sibi colla subiicit peccatorum. Ergo habes vnum baptisma, aliud in diluuio, habes tertium genus quando in mari Rubro baptizati sunt patres, habes quartum genus in piscina, quando mouebatur aqua: Nunc te consulo vtrum credere debeas, quia habes præsentiam Trinitatis in hoc baptismate quo baptiaatur in Ecclesia.

Quid significet quod ad preces Elisæi ferrum securis demersum supernatauerit, quid etiam quod Moyses lignum miserit in fontem, quo aqua antea amara dulcescebat.

Cap. IV.

IDem itaque Dominus noster Iesus Christus in Euangelio suo dicit ad Apostolos: *Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filii & spiritus sancti.* Sermo hic Saluatoris est. *Dic mihi ô homo. Inuocauit Elias, & descendit ignis de cælo. Inuocauit Elisæus Domini nomen, & de aqua ferrum securis ascendit quod demersum fuerat.* Ecce aliud genus baptismatis. Quare? Quia omnis homo ante baptismum quasi ferrum premitur atque demergitur. Vbi baptizatus fuerit, non tamquā ferrum, sed tamquā iam leuior fructuosi ligni species leuatur. Ergo & hic figura altera, Securis erat qua cædebantur ligna. Cecidit manubrium de securi, hoc est, ferrum demersum est. Filius prophetæ nesciuit quid faceret, sed hoc solum sciuit, vt rogaret Elisæum prophetam, & remedium postularet. Tonc ille lignum misit, & ferrum leua-

A tum est. Vides ergo quod in cruce Christi omnium hominum leuatur infirmitas? Aliud, etsi non ordinem tenemus. Quis enim posset omnia gesta cõprehendere Christi? sicut Apostoli dixerunt. *Moyses cum venisset in desertum, & sitisset populus, & venisset ad Marath fontem, & bibere vellet, aquã vbi primum hausit, & amaritudinem sensit, cœpit bibere non posse: ideo Moyses misit lignum in fontem, & cœpit aqua quæ antea erat amara, dulcescere.* Quid significat, nisi quia omnis creatura corruptelæ obnoxia, vt Marath aqua amara est omnibus? Et si ad tempus suauis est, ad tempus iucunda, amara tamen est, quæ non potest auferre peccatum. Vbi biberis, sities, vbi potus ceperis suauitatem, iterum amaritudinẽ senties. Amara ergo aqua, sed vbi crucem Christi, vbi acceperit cœleste sacramentum, incipit esse dulcis & suauis. Et merito dulcis, in qua culpa deuoratur. Ergo si in figura tantum valuerunt baptismata, quanto amplius valet baptisma in veritate?

Ioan. 20. Exo. 15.

B *De efficaci probatione quod ad inuocationem sacerdotis super fontem veri baptismi potius adsit præsentia Trinitatis, quam ad supra-tactas figuras baptismi, & quid significet columba, quid etiam spiritus magno sono in die Pentecostes descendens, & apparens in dispertitis linguis.*

Cap. V.

NVnc ergo consideremus. Venit sacerdos, precem dicit ad fontem, inuocat patris nomen, præsentiam filij & spiritus sancti. Vtitur verbis cœlestibus. Cœlestia verba quæ sunt? Quod baptizemus in nomine patris & filij & spiritus sancti. Si ergo ad hominis sermonem, ad inuocationem sancti aderat præsentia Trinitatis, quanto magis ibi adest vbi sermo operatur æternus? Voltis scire quia descendit spiritus? Audite, quia quasi columba descendit. Quare quasi columba? Vt increduli vocarentur ad fidem. In principio signum debuit esse, in posterioribus debet esse perfectio, accipe aliod: *Post mortem Domini nostri Iesu Christi, Apostoli erant in vno loco, & orabant in die Pentecostes, & subito factus est magnus sonus, quasi vi magna spiritus ferretur, & visæ sunt linguæ dispertitæ sicut ignis.* Quid hoc significat, nisi descensum Spiritus sancti, qui se voluit incredulis etiam corporaliter demonstrare? Hoc est, corporaliter per signum, spiritaliter per sacramentum. Ergo manifestum testimonium eius aduentus: nobis autem fidei prærogatiua defertur, quia in principio signa incredulis fiebant, nobis iam in plenitudine Ecclesiæ non signa, sed fidei veritas colligenda est.

De cõsec. dist. 4. c. venit sacerdos. Ino pa. 6. c. 111. Mar 16. Mat. 3. Act. 2. C

Quod baptismum inuentum sit ad resurrectionem & viuificationem naturæ humanæ, quæ per peccatum morti obnoxia erat.

Cap. VI.

NVnc disputemus quid sit quod dicitur baptisma. Venisti ad fontem, descendisti in eum, attendisti summum sacerdotem, leuitas & presbyterum ad fontem vidisti. Quid est baptismum? In principio Deus noster hominem fecit, vt si peccatum non gustaret, morte non moreretur. Peccatum contraxit, factus est obnoxius morti, eiectus est de paradiso. Sed Dominus qui sua vellet beneficia permanere, & insidias omnes abolere serpentis, rescindere quoque omne quod nocuit: primum quidem sententiam tulit in hominem: *Terra es & in terram ibis*, & morti hominem fecit obnoxium. Erat diuina sententia, solui humana conditione non poterat. Remedium datũ est, vt homo moreretur, & resurgeret. Quare? Vt illud quod ante damnationis loco cesserat, loco cederet beneficij. Quid illud est nisi mors. Quæris quomodo, quia mors interueniens finem facit peccati. Quando enim morimur, vtique peccare desistimus. Satisfactum ergo sententiæ videbatur, quando homo qui factus fuerat vt viueret, si tamen non peccaret, incipiebat mori. Sed vt Dei perpetua gratia perseueraret, mortuus est homo, sed Christus inuenit resurrectionem, id est, vt redintegraret cœleste beneficium, quod fraude fuerat serpentis amissum. Vtrumq; ergo pro nobis: quia & mors finis est peccatorum, & resurrectio naturæ est reformatio. Verumtamen ne in hoc sæculo diaboli fraus vel insidiæ præualerent, inuẽtum est baptisma. De quo baptismate audi quid dicat scriptura, *immo filius Dei. Quia Pharisæi qui noluerunt baptizari baptismo Ioannis, consilium Dei spreuerunt.* Ergo baptismum consilium Dei est. Quanta est gratia vbi est consilium Dei? Audi ergo. Nam vt in hoc sæculo nexus diaboli solueretur inuentum est quomodo homo viuus moreretur, & viuus resurgeret. Quid est viuus moreretur, & viuus resurgeret? hoc est, vita corporis viuens cum veniret ad fontem, & mergeretur in fontem. Quid est aqua, nisi de terra? Satisfit ergo sententiæ cœlesti siue mortis stupore. Quod mergeris, soluitur sententia illa: *Terra es, & in terram ibis.* Impleta sententia locus est beneficio remedioque cœlesti. Ergo aqua de terra, possibilitas autem vitæ nostræ non admittebat vt terra operiremur, resurgeremus. Deinde nõ terra lauat, sed aqua lauat: ideo fons quasi sepultura est.

Gen. 2. Gen. 3. D Ibidem. Sap. 2. B Luc. 7. Gen. 3. Rom. 6.

De triplici immersione in baptismum, & triplici interrogatione, & quod in vno nomine baptizari oportet, & quomodo in morte Iesu baptizemur, & vngamur in vitam æternam.

Cap. VII.

INterrogatus es: *Credis in Deum patrem omnipotentem?* Dixisti, *credo*, & mersisti, hoc est, sepultus es. Iterum interrogatus es. *Credis in Dominum nostrum Iesum Christum, & in crucem eius?* Dixisti: *credo & mersisti*: ideo & Christo es sepultus. *Qui enim Christo consepelitur, cum Christo resurgit.* Tertio interrogatus est: *Credis & in spiritum sanctum?* Dixisti, *credo*, tertio mersisti, vt multiplicem lapsum superioris ætatis absolueret trina confessio. Denique vt vobis afferamus exemplum, S. Apostolus Petrus posteaquam in passione Domini lapsus videtur infirmitate conditionis humanæ: quia ter negauerat, postea vt illum lapsum aboleret & solueret, tertio interrogatus à Christo si Christum amaret, tunc ille dicit: *Tu nosti Domine quia amo te.* Tertio dixit, vt tertio absolueretur. Sicut ergo peccatum dimittit pater, sic dimittit filius, sic dimittit & spiritus sanctus. In vno autem nomine baptizari nos iussit: hoc est, *in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.* Noli mirari quia dixi vnum nomen, vbi est vna substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dictum est, *In quo oportet omnes sanos fieri. In hoc nomine omnes saluati estis, redditi estis ad gratiam vitæ.* Clamat ergo Apostolus, sicut audistis in lectione præsenti: *Quoniam quicumque baptizatur, in morte Iesu baptizatur. Quid est in morte.* Vt quomodo Christus mortuus est: sic & tu mortem degustes. Quomodo Christus mortuus est peccato, & Deo viuit: ita & tu superioribus illecebris peccatorum mortuus sis per baptismatis sacramentum, & surrexeris per gratiam Christi. Mors ergo est, sed nõ in mortis corporalis veritate, sed in similitudine. Cũ enim mergis, mortis suscipis & sepulturæ similitudinem: crucis illius accipis sacramentum, quod in cruce Christus pependit, & clauis confixum est corpus. Tu ergo cum crucifigeris, Christo adhęres, clauis Domini nostri Iesu Christi adhæres, ne te diabolus possit abstrahere. Teneat te clauus Christi, quem reuocat humanæ conditionis infirmitas. Ergo mersisti, venisti ad sacerdotem quid tibi dixit. Deus, inquit, pater omnipotẽs qui te regenerauit ex aqua & Spiritu sancto, concessitque tibi peccata tua: ipse te vngat in vitam æternam. Vide vbi vnctus es: in vitam, inquit æternam. Noli hanc vitam illi vitæ anteferre. Verbi gratia, si exurgat inimicus aliquis, si velit tibi fidem tuam auferre, si minatur mortem vt præuaricetur quisquam, vide quid eligas: noli eligere illud in quo non es vnctus, sed elige in quo vnctus es, vt vitam æternam vitæ præferas temporali.

Ino pa. 1. c. 140. Rom. 6. Luc. 22. Ioan. 21. G Mat. 28. Act. 4. Rom. 6. Ibidem. Ibidem. H De cõsec. dist. 4. cap. mersisti. Ino pa. 1. c. 141.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI SECVNDI FINIS.

A

Capita libri tertij de Sacramentis.

B

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS, LIBER TERTIVS.

Quare demersi in baptismum recipiant vnguentum in capite, & quid sit regeneratio: qua ratione etiam hoc sæculum mare sit, nos autem piscis imitari naturam oporteat, & de mysterio lotionis infantium.

Cap. I.

HESTERNO die de foote baptismatis disputauimus, cuius species veluti quædam sepulchri forma est, io quem credentes in pattem & filium & spiritum sanctum, recipimur, demergimur & resurgimus, hoc est resuscitamur. Accipis autem mysterium, hoc

C est, vnguentum supra caput. Quare supra caput? quia sensus sapientis in capite eius, Salomon ait. *Friget enim sapientia sine gratia: sed vbi sapientia acceperit gratiam, tunc opus eius incipit esse perfectum.* Hæc regeneratio dicitur. Quid est regeneratio? Habes in Actibus Apostolorum quod ille versiculus qui dicitur in Psalmo secundo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te:* ad resurrectionem spectare videatur. Namque S. Apostolus Paulus in Actibus Apostolorum sic interpretatus est, quod tunc quando resurrexit filius a mortuis, patris vox resultauerit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Vnde & primogenitus à mortuis dicitur. Ergo resurrectio quid est, nisi quando de morte ad vitam resurgimus? Sic ergo & in baptismate quoniã similitudo mortis est, sine dubio dum mergis & resurgis, similitudo fit resurrectionis. Recte itaque secundum interpretationem Apostoli, *sicut illa resurrectio generatio fuit, ita & ista resurrectio regeneratio est.* Sed quid dicis quia in aquam mergis? Ideo peregrinaris, ideo te dubitatio tenet? Legimus quidem; producat terra ex se fructum germinantem. Similiter & de aquis legisti: Producant aquæ animantia, & nata sunt

D animantia. Illa quidem in principio creaturæ. Sed tibi reseruatum est vt aqua te regeneret ad gratiam, sicut illa generauit ad vitam. Imitare illum piscem qui minorem quidem adeptus est gratiam, tamen debet tibi esse miraculũ. In mari est, & super vndas est. In mari est, & super fluctus natat. In mari tempestas furit, strident procellæ: sed piscis natat, non demergitur, quia natare consueuit. Ergo tibi sæculum hoc mare est. Habet diuersos fluctus, vndas graues, sæuas tempestates. Et tu esto piscis, vt sæculi te vnda non mergat. Pulchre autem pater dicit ad filium: *Ego hodie genui te,* hoc est quando redemisti populum, quando ad cœli regnum vocasti, quando implesti voluntatem meam: probasti meum te esse filium. Ascendisti de fonte: quid secutum est? Audisti lectionem. Succinctus est summus sacerdos. Licet enim & presbyteri fecerint, tamen exordium ministerij à summo est sacerdore. Succinctus,

E inquam, summos sacerdos pedes tibi lauit. Quid istud mysterium? Audisti vtique *quia Dominus cum lauisset discipulis aliis pedes, venit ad Petrum, & ait illi Petrus: Tu mihi lauas pedes?* Hoc est, *tu dominus seruo lauas pedes? Tu immaculatus mihi lauas pedes? Tu auctor cælorum mihi lauas pedes.* Habes hoc & alibi: *Venit ad Ioannem, & ait illi Ioannes: Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me* Ego peccator & tu venis ad me peccatorẽ, vt tua quasi peccata deponas, qui peccatum non feceris? Vide omneio iustitiam, vide humilitatem, vide gratiam, vide sanctificatiooem. *Nisi lauero, inquit, tibi pedes, non habebis mecum partem.* Non ignoramus quod Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cuius typum in omoibus sequimur & formam. Hanc tamen coosuetudinem non habet, vt pedes lauet. Vide ergo ne forte propter multitudinem declinarit. Sunt tameo qui dicant & excusare conentur, quia hoc non io mysterio faciendum est, non in baptismate, non in regeneratione, sed quasi hospiti pedes lauandi sint. Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis. Denique audi quia mysterium est & sanctificatio. *Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem.* Hoc ideo dico, non quod alios reprehendam, sed mea officia ipse

F commendem. In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam, sed tamen & nos homines sensum habemus, ideo quod alibi rectius seruatur, & nos recte custodimus. Ipsum sequimur Apostolum Petrum, ipsius inhæremus deuotioni, Ad hoc Ecclesia Romana quid respondet? Vtique ipse auctor est oobis huius assertionis Petrus Apostolos, qui sacerdos fuit Ecclesię Romanæ. Ipse Petrus ait: *Domine, non solum pedes, sed etiam manus & caput.* Videt fidẽ. Quod ante excusauit, humilitatis fuit: quod postea se obtulit, deuotionis & fidei. Respoodit illi Dominus, quia dixerat manus & caput: Qui lauit, non necesse habet iterum lauare, nisi vt solos pedes lauet. Quare hoc. Quia in baptismate omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa. Sed quia Adam supplantatus a diabolo est, & venenom ei effusum est supra pedes, ideo lauas pedes, vt in ea parte in qua insidiatus est serpens, maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare noo possit. Lauas ergo pedes, vt laues venena serpentis. Ad humilitatem

G quoque proficit, vt in mysterio non erubescamus qood non dedignamur in obsequio.

Quod per inuocationem sacerdotis septiformis spiritus infundatur, quid etiam significet lutum ex sputo super oculos cæci positum, & quod qui baptizatur, sine confessione etiam a peccato abluitur, & quid sit aqua Siloe.

Cap. II.

SEquitur spiritale signaculum quod audistis hodie legi, quia post fontem superest vt perfectio fiat, quando ad inuocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur, *spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii atque virtutis, spiritus cognitionis at pietatis, spiritus sancti timoris.* Septem quasi virtutes spiritus. Et omnes quidem virtutes ad spiritum pertinent: sed istæ quasi cardinales sunt, quasi principales. Quid enim tam principale, quam pietas. Quid tam principale, quam cognitoo Dei? Quid tam principale, quam virtus. Quid tam principale, quam consilium Dei? Quid tam principale, quam timor Dei, sicut timor sæculi infirmitas, ita timor Dei magna est fortitudo. Istæ sunt septem

H virtutes quibus consignaris. Nam vt ait Apostolus sanctus: *Quia multiformis est, inquit, sapientia Dei nostri. Et vt multiformis est sapientia Dei, ita multiformis est Spiritus sanctus qui habet diuersas variasque virtutes. Vnde & Deus virtutum dicitur: quod aptari potest patri & filio & spiritui sancto.* Sed hoc alterios disputationis, alterius est temporis. Post hæc quid sequitur.

Venire habes ad altare. Quooiam venisti, videre habes quæ ante non videbas, hoc est, mysterium quod legisti in Euangelio, si tamen non legisti, certe audisti. Cæcus obtulit se Saluatori, vt curaretur. Et ille qui alios verbo tantum & sermone curabat, & refundebat imperio lumen oculorum, tamen in libro Euangelij qui scribitur secundum Ioannem, qui vere præ cæteris vidit magna mysteria

Margin notes (left): De eo sacramento disputatum est in libro 4 acceptor. mysteriorum ca. 141. Eccle. 2. Act. 13. Psal. 2. Colos. 1. Rom. 6. Genes. 1. Ibidem. Psal. 2. Ioan. 19. Matt. 3.

Margin notes (right): Ioan. 13. Gen. 18. Ioan. 13. Ibidem. Ibidem. Gene. 3. De eo sacramento disp. c. 4 ac capit. 1 sequitur. uo po. 1.c.142. Esa. 11. Eph. 3. Psal. 79.

A (Ioan. 13) & designauit & declarauit, mysterium hoc in illo voluit præfigurare. Omnes quidem sancti Euangelistæ, omnes Apostoli præter proditorem, omnes sancti. Tamen S. Ioannes qui vltimus scripsit Euangelium, quasi necessarius requisitus & electus à Christo, maiore quadam tuba fudit æterna mysteria. (Ioan. 9.) Quidquid locutus est, mysterium est. Alius dixit cœcum curatum, dixit Matthæus, dixit Lucas, dixit Marcus: solus Ioannes quid ait? *Tulit lutum & liniuit super oculos eius, & dixit ei: Vade laua in Siloam. Et exurgens iuit, & lauit, & venit videns.* Considera & tu oculis cordis tui. Videbas quę corporalia sunt, corporalibus oculis: sed quę sacramentorum sunt cordis oculis adhuc videre non poteras. Ergo quando dedisti nomen tuum, tulit lutum, & liniuit super oculos tuos. Quid significat? Vt peccatum tuum fatereris, vt conscientiam tuam recognosceres, vt pœnitentiam ageres delictorum, hoc est, sortem humanę generationis agnosceres. Nam etiam si non confiteatur peccatum qui venit ad baptismum, tamē hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quod baptizari petit vt iustificetur, hoc est, vt à culpa ad gratiam transeat. B Nolite otiosum putare. Sunt quidam, scio certe aliquem fuisse qui diceret cum illi diceremus: In hac ætate magis baptizari debes. Dicebat ille: Quare baptizer? Peccatum non habeo. Numquid peccatum contraxi? Hic lutum nō habuit, quod ei Christus non liniuerat, hoc est, non ei aperuerat oculos. E (Iob 14. Ioan. 9.) *Nullus enim homo sine peccato.* Ergo agnoscit se hominem, qui confugit ad baptismum Christi. Itaque & tibi imposuit lutum, hoc est verecundiam, prudentiam, considerationem fragilitatis tuæ, & dixit tibi: *Vade in Siloam.* Quid est Siloas? Quod interpretatur, inquit, missus, hoc est, Vade ad illum fontem in quo crux Domini prædicatur. Vade ad illum fontem in quo omnium Christus redemit errores. Isti, lauisti, venisti ad altare, videre cœpisti quæ ante non videras, hoc est, per fontem Domini & prædicationem Dominicæ passionis: tunc aperti sunt oculi tui: qui ante corde videbaris esse cæcatus, cœpisti lumen sacramentorum videre. Ergo fratres dilectissimi, venimus vsque ad altare, ad tractatum vberiorem. Et ideo quia id tempus est, disputationem integram non possumus incipere, quia prolixior tractatus est, satis sit quod dictum est hodie, & crastino die, si Domino placet, de Sacramentis ipsis tractabimus. F

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI TERTII FINIS.

Capita libri quarti de Sacramentis.

C

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS,

LIBER QVARTVS.

G

Quomodo baptisterium sit secundum tabernaculum, & de expositione eorum quæ in tabernaculo custodiebantur.

CAP. I.

(Leu. 16. Heb. 9.) IN veteri testamento sacerdotes frequenter in pnmom tabernaculum intrare consueuerant: in secundum tabernaculum semel in anno summus intrabat sacerdos. Quod euidenter ad Hebræos recolens, seriem veteris testamenti explanat Apostolus Paulus. *Erat autem in secundo tabernaculo manna, erat etiam virga Aaron quæ aruit, & postea refloruit, & thymiamaterium.* Quo spectat hoc? Vt intelligatis quid sit secundum tabernaculum in quod vos D introduxit sacerdos, in quod semel in anno summus sacerdos intrare consueuit, hoc est ad baptisterium, vbi (Nū. 17.) virga Aaron floruit. Ante arida erat, postea refloruit. Et tu aridus eras, & cœpisti in fonte irriguo reflorescere. Arueras peccans, arueras erroribus atque delictis: (Psal. 1.) *sed fructum iam efferre cœpisti, plantatus secus decursus aquarum.* Sed forte dicas: Quid hoc ad populum si virga sacerdotis aruerat, & refloruit? Populus ipse quid est nisi sacerdotalis. Quibus dictum est: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, genus sancta,* (1. Pet. 2. Heb. 9.) vt ait Apostolus Petrus. *Vnusquisque vngitur in sacerdotium, vngitur in regnum.* Sed spiritale regnum est, & sacerdotium spiritale. In secundo quoque tabernaculo est thymiamaterium. Thymiamaterium est quod bonum odorem fragrare consueuit. (2. Cor. 2) *Ita & vos iam bonus odor Christi estis, iam nulla in vobis sordes delictorum, nullus odor grauioris errorum.*

De excellentia oblationis Sacramenti, quam etiam Angeli admirantur: & quomodo ibi renouari debeamus: vt bona aquila.

CAP. II.

(Cant. 3. Cant. 8. 1. Pet. 1. 1. Cor. 2.) SEquitur vt veniatis ad altare. Cœpistis venire, spectauerunt Angeli, viderunt vos aduenientes, & humanam cōditionem illam quæ ante peccatorum tenebroso squalore sordebat, aspexerunt subito refulgere. Ideoque dixerunt: *Quæ est hæc quæ ascendit à deserto dealbata.* Mirantur ergo & Angeli. Vis scire quia mirantur? Audi ergo Apostolum Paulum dicentem ea nobis esse collata quæ concupiscunt & Angeli videre. Et iterum: *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit quæ præparauit, Deus diligentibus se.* Deinde quid acceperis recognosce. H Sanctus Dauid propheta hanc gratiam in figura vidit & concupiuit. Vis scire quia concupierit? (Psal. 50.) Iterum audi dicentem: *Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.* Quare? quia nix quamuis sit candida, cito aliqua sorde nigrescit atque corrumpitur. Ista gratia q̃ accepisti si teneas ꝙ accepisti, erit diuturna atque perpetua. Veniebas ergo desiderans, vtpote q̃ tantam gratiā videras, veniebas desiderās ad altare, quo acciperes sacramentum. (Psal. 42. Ps. 102. Mart. 24. Iuo pa. e 7 §. figura corporis.) Dicet anima tua: *Introibo ad altare Dei mei, ad Deū qui lætificat iuuētutē meā.* Deposuisti peccatorū senectutē, sumpsisti gratiæ iuuentutē. Hoc præstiterunt tibi sacramenta cælestia. Deniq; iterū audi dicentem Dauid: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua.* Bona aquila esse cœpisti, quę cælū petis, terrena fastidis. Bonę aquilæ circa altare. *Vbi enim corp⁹, ibi & aquilæ.* Forma corporis altare est, & corp⁹ Christi est in altari. Aquilę vos estis, renouata & ablutione delicti.

A

Quod Deus amplius præstiterit fidelibus in Sacramento, quam Iudæis in manna, & de significatione oblationis Melchisedech.

Cap. III.

[Ibid. §. dixisti. Exo. 16. Ino par 2. c. 9. §. accipe. Lib. 4. sen. dist. 8 §. ipsi sacramentū. Exo 16. Gen 14.]

VEnisti ad altare, vidisti sacramenta posita super altare, & ipsam quidem miratus es creaturam. Tamen creatura solemnis & nota. Forte aliquis dixerit: Iudæis Deus tantam gratiam præstitit, manna illis pluit è cœlo: quid plus dedit fidelibus suis, quid plus tribuit iis quibus plus promisit? Accipe quæ dico, anteriora esse mysteria Christianorum quam Iudæorum, & diuiniora esse sacramenta Christianorum quam Iudæorum. Quomodo? Accipe. Iudæi quando esse cœperunt? Ex Iuda vtique pronepote Abrahæ. Aut, si vis ex lege quam Iudæi accipere meruerunt. Ergo ex pronepote Abrahæ Iudæi dicti sunt aut à tempore sancti Moysi. Et si tunc Deus Iudæis manna murmurantibus pluit è cœlo: Tibi autem sacramentorū horum figura præcessit quando Abraham erat, quando
B
vernaculos trecentos decem & octo collegit, & ibi persecutus est aduersarios, & de captiuitate eruens nepotem suum. *Tunc victor venit, occurrit illi Melchisedech sacerdos, & obtulit ei panem & vinum.* Quis habuit panem & vinum? Abraham non habuit. Sed quis habuit? Melchisedech. Ipse ergo auctor sacramentorum. Quis est Melchisedech? Qui significatur rex iustitiæ, rex pacis. Quis est iste rex iustitiæ? Numquid homo quisquam potest rex esse iustitiæ? [Heb. 7. Ioā 14.] *Quis ergo rex iustitiæ, nisi iustitia Dei, qui est Dei pax, sapientia?* Qui potuit dicere: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Ergo primo intellige sacramenta hæc quæ accipis, anteriora esse quam sint Moysi sacramenta quæcunque Iudæi habere se dicunt, & prius cœpisse populum Christianum, quam populum Iudæorum. Sed nos in prædestinatione, illi in nomine. [Gen. 14 Heb. 7.] *Obtulit ergo Melchisedech panem & vinum.* Quis est Melchisedech? *Sine patre,* inquit, *sine matre, sine generationis ordine, neque initium dierum, neque finem vitæ habens.* Hoc habet ad Hebræos epistola. *Sine patre,* inquit, *est, sine matre, similis autem filio Dei. Sine matre natus est Dei filius ge-*
C
neratione cœlesti, quia ex solo Deo patre natus est. Et iterum, *sine patre natus est, quando natus ex Virgine est.* Non enim ex virili semine generatus est, [Mat 1.] *sed natus de Spiritu sancto ex virgine Maria, vtero editus est virginali, similis per omnia filio Dei.* Sacerdos quoque erat Melchisedech, quia & Christus sacerdos [Ps 109] cui dicitur: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

Quod Christus sit auctor sacramentorum: & quemadmodum suo sermone Sacramentum conficiat, quomodo etiam manducans venerabile corpus suum noua efficiatur creatura.

Cap. IV.

[Exo. 16 De cō se. dist 2. c. panis est]

ERgo auctor sacramentorum quis est, nisi Dominus Iesus? De cœlo ista sacramenta venerunt. Consilium enim omne de cœlo est. Vere autem magnum est & diuinum miraculum quod populo pluit Deus manna de cœ-
D
lo, & non laborabat populus, & manducabat. Tu forte dicis: Meus panis est vsitatus. Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. [in al. caro. Lib. 4. sen dist 10 § hoc & his ibi dc. 8 §. forma vero.] Hoc igitur adstruamus. Quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur, laudem Deo deferunt: oratio præmittitur pro populo, pro regibus, pro ceteris: vbi venitur vt conficiatur venerabile sacramentū, iam non suis sermonibus sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. [Gene. 1 Lib. 4. sen. dist. 10 § hoc & his. Ino par. 2. c. 7. § si] *Quis sermo Christi? Nempe is quo facta sunt omnia. Iussit Dominus & factum est cælum. Iussit Dominus, & facta est terra. Iussit Dominus, & facta sunt maria. Iussit Dominus, & omnis creatura generata est.* Vides ergo quam operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent

E

esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt quæ erant, in aliud commutentur. [tanta vis. Ps 148 ino ibi § non erat.] Cœlum non erat, mare non erat, terra non erat. Sed audi dicentem: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Ergo tibi vt respondeam, non erat corpus CHRISTI ante consecrationem, sed post consecrationem dico tibi quod iam corpus est CHRISTI. *Ipse dixit, & factum est: ipse mandauit, & creatum est.* Tu ipse eras, sed eras vetus creatura: postea quam consecratus es, noua creatura esse cœpisti. Vis scire quia noua creatura. Omnis, inquit, in Christo noua creatura. [2 Cor. 5] Accipe ergo quemadmodum sermo Christi creaturam omnem mutare consueuerit, & mutat quando vult instituta naturæ. Quomodo requiris. Accipe, & primo omnium de generatione eius sumamus exemplum. Consuetudo est vt nō generetur homo nisi ex viro & muliere, & consuetudine coniugali. Sed quia voluit Dominus, qui hoc elegit sacramentum, de Spiritu sancto & Virgine natus est Christus, hoc est, mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. [Sep. 0. 1 Tim. 2.] Vides ergo quia contra instituta & ordinem homo est natus ex virgine. Accipe aliud. Vrgeba-
F
tur populus Iudæorum ab Ægyptiis, interclusus erat mari: diuino imperio virga Moyses tetigit aquas, & se vnda [Exo. 14] diuisit: non vtique secundum suæ naturæ consuetudinem, sed secundum gratiam cælestis imperij. Accipe aliud. [Exo. 15.] *Sitiebat populus, venit ad fontem, amarus erat fons: misit lignum sanctus Moyses in fontem, & factus est dulcis fons qui amarus erat: hoc est, mutauit consuetudinem naturæ suæ, accepit dulcedinem gratiæ.* Accipe & quartum exemplum. [4 Reg 6] *Ceciderat ferrum securis in aquas, quasi ferrum, sua consuetudine demersum est, misit lignum Elisæus, statim ferrum eleuatum est, & aquis supernatauit,* vtique contra consuetudinem ferri. Est enim materies grauior, quam aquarum est elementum. Ex his igitur omnibus nō intelligis quantum operetur sermo cœlestis. Si operatus [De cō se. dist 2. c. panis §. ergo, & §. sed forte dicis. ino par 2. c. 7. §. sicut similitudinem] est in fonte terreno, si operatus est sermo cælestis in aliis rebus, non operatur in cælestibus sacramentis. Ergo didicistis quod ex pane corpus fiat Christi, & quod vinum & aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi cælestis. Sed forte dicis: Speciem sanguinis non video. Sed habet similitudinem. Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis, vt nullus horror cruoris sit, & pretium tamē operetur redemptionis. Didicisti ergo quia quod accipis,
G
corpus est Christi. [& § vbi horror & c. 0 § sicut]

Quibus verbis consecretur corpus Dominicum & sanguis & quomodo manducans non moriatur in æternum.

Cap. V.

[De cō se dist. & c. 0. vis scire. Ino par 2. c. 7 §. fac nobis. Ioan 13 Luc 22]

VIs scire quia verbis cælestibus consecratur. Accipe quæ sunt verba. Dicit sacerdos: Fac nobis hanc oblationem adscriptam, rationabilem, acceptabilem: quod fit in figuram corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi. Qui pridie quam pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem, respexit in cœlum, ad te sancte pater omnipotens æterne Deus, gratias agens: benedixit, fregit, fractumque Apostolis suis tradidit, dicens: *Accipite, & edite ex hoc omnes: Hoc est enim corpus meū, quod pro vobis datur.* Si-
H
militer etiam calicem postquam cęnatum est, hoc est, pridie quam pateretur, accepit, respexit in cœlum, ad te sancte pater omnipotens æterne Deus, gratias agens: benedixit, Apostolis suis tradidit, dicens: [Ibid. Mat. 26 1. Cor. 11.] *Accipite, & bibite ex eo omnes: Hic est enim sanguis meus.* Vide, omnia illa verba Euangelistæ sunt vsque ad Accipite, siue corpus, siue sanguinem. Inde verba sunt Christi: *Accipite, bibite ex eo omnes: Hic est enim sanguis meus.* Vide singula. Qui pridie, inquit, quam [Matt. 26.] pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem. Antequam ergo consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentē: *Accipite & edite ex eo omnes: Hoc est corpus meum.* Et ante verba Christi, calix est vini, & aquæ plenus. Vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur

catur nobis quod corpus suum accipiamus & sanguinē. Numquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Iam redi mecum ad propositionem meam. Magnum quidem & venerabile, quod manna Iudæis pluit è cœlo. Sed intellige. Quid est amplius, manna de cœlo, an corpus Christi? Corpus Christi vtique, qui auctor est cœli. Deinde manna qui manducauit, mortuus est. *Qui manducauerit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum, & non morietur in æternum.* Ergo non otiose cum accipis, *tu dicis, Amen*, iam in spiritu confitens quod accipias corpus Christi. Dicit tibi sacerdos: *Corpus Christi. Et tu dicis Amen*, hoc est, verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus.

De magnitudine & excellentia huius Sacramenti.

CAP. VI.

VT scias autem hoc esse Sacramentum, huius figura ante præcessit. Deinde quantum sit hoc sacramentum cognosce. Vide quid dicat: *Quotiescunque hoc feceritis, toties commemorationem mei facietis*, donec iterum adueniā. Et sacerdos dicit: Ergo memores gloriosissimæ eius passionis, & ab inferis resurrectionis, & in cœlum ascensionis, offerimus tibi hanc immaculatam hostiam, rationabilem hostiam, incruentam hostiam, hunc panem sanctum, & calicem vitæ æternæ: & petimus & precamur vt hanc oblationem suscipias in sublimi altari tuo per manus Angelorum tuorum, sicut suscipere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos Melchisedech. Ergo quotiescumque accipis, quid tibi dicit Apostolus? *Quotiescumque accipimus, mortem Domini annuntiamus*: si mortem annuntiamus, annuntiamus remissionem peccatorum. Si quotiescumque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum funditur: debeo illum semper accipere, vt semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam. Interim & hodie quantum potuimus explanauimus. Sed crastina die sabbato & Dominica de orationis ordine dicemus, quēadmodum possumus. Dominus Deus noster conseruet vobis gratiam quam dedit, & oculos quos vobis aperuit, plenius illuminare dignetur, per vnigenitum filium suum regem ac saluatorem Dominum Deum nostrum, per quē & cum quo sibi est laus, honor, gloria, magnificentia, potestas cum Spiritu sancto à sæculis, & nunc, & semper & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI QVARTI FINIS.

Capita libri quinti de Sacramentis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS, LIBER QVINTVS.

Qua ratione in calice aqua admisceatur vino, & de mysterio illius.

CAP. I.

HEsternos sermo noster ac tractatus vsque ad sancti altaris Sacramenta deductus est. Et cognouimus sacramentorum istorum figuram Abrahæ temporibus præcessisse, quando obtulit sacrificium S. Melchisedech, neque initium neque finem habens dierum. Audi homo quid dicat Paulus Apostolus ad Hebræos. Vbi sunt qui filium Dei dicunt esse de tempore? De Melchisedech dictū est, quia neque initium, neq; finem dierum habet. Si Melchisedech non habet initium dierum, num Christus habere potuit? Sed non est plus figura quam veritas. Vides ergo quia ipse primus & nouissimus. Primus, quia auctor est omnium: nouissimus, non quod finem inueniat, sed quod vniuersa concludat. Diximus ergo quod in altari constituatur calix & panis. In calicem mittitur vinum. Et quid aliud? Aqua. Sed tu mihi dicis: Quomodo ergo Melchisedech panem & vinum obtulit? Quid sibi vult admixtio aquæ? Rationem accipe. Primo omnium, figura quæ ante præcessit tempore Moysi, qui habet? Quia cum sitiret populus Iudæorum, & murmuraret quod aquam inuenire non posset, iussit Deus Moysi vt tangeret petrā de virga. Tetigit petram, & petra vndam maximam fudit, sicut Apostolus ait: *Bibebant autem de consequenti petra, petra autem erat Christus.* Non immobilis petra, quæ populum sequebatur. Et tu bibe, vt te Christus sequatur. Vide mysterium. Moyses, hoc est propheta: Virga, hoc est verbum Dei. Sacerdos verbo Dei tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit ergo sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in vitam æternam, & bibit populus Dei, qui Dei gratiam consecutus est. Didicisti ergo hoc. Accipe & aliud. In tempore Dominicę passionis cum sabbatum magnum instaret, quia pendebat Dominus noster Iesus Christus inter latrones, missi sunt qui percuterent eum, venientes autem inuenerunt defunctum Dominū Iesum Christum; tunc vnus de militibus lancea latus eius aperuit, & de latere eius aqua fluxit & sanguis. Quare aqua? quare sanguis? Aqua, vt emundaret: sanguis, vt redimeret. Quare de latere? Quia vnde culpa, inde gratia. Culpa per fœminam: gratia per Dominum Iesum Christum.

De gratiosa Christi inuitatione ad cœleste conuiuium per osculum oris sui.

CAP. II.

VEnisti ad altare, vocat te Dominus Iesus, vel animam tuam, vel Ecclesiā, & ait: *Osculetur me ab osculis oris sui.* Vis ad Christum aptare? nihil gratius. Vis ad animam tuā? nihil iucundius. Osculetur me. Videt te mundum esse ab omni peccato, quia delicta detersa sunt: ideo te sacramentis cælestibus dignum iudicat, & inuitat ad cœleste conuiuium, inquiens: Osculetur me ab osculis oris sui. Tum anima tua, vel humana conditio, vel Ecclesia videns se ab omnibus mundatam esse peccatis, & dignam quæ ad altare Christi possit accedere (quid est enim altare, nisi forma corporis Christi) vidit sacramenta mirabilia, etiam ait: *Osculetur me ab osculis oris sui*: hoc est, osculum mihi Christus infigat. Quare? *Quia meliora vbera tua super vinum*: hoc est,

me-

[A] meliores sensus, meliora sacramenta tua super vinum. Super illud vinum, quod etsi suauitatem habet, lætitiam habet, gratiam habet: tamen in illo lætitia sæcularis, in te autem iucunditas & spiritalis.

[Cant. 1] Iam tunc ergo Salomon inducit nuptias vel Christi, & Ecclesiæ, vel spiritus & carnis & animæ, & addidit: *Vnguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te.* Quæ sunt istæ adolescentulæ, nisi animæ singulorom quæ deposuerunt istius corporis senectutem, renouatæ per Spiritum sanctum? Attrahe nos, post odorem vnguentorum tuorum currimus. Vide quid dicat. Nun potes sequi Christum nisi ipse attrahat. Denique vt scias: [Ibid. Ioan. 12] *Cum exaltatus*, inquit, *fuero omnia trahам ad me ipsum. Induxit* [Cant. 1] *me rex in cubiculum suum:* Græcus, *In promptuarium suum, & in cellarium suum*, habet. *Vbi bona libamina, vbi boni odores, vbi mella suauia, vbi fructus diuersi, vbi epulæ variæ, vt plurimis epulis tuum prandium condiatur.*

Quod accipienti sacramenta nihil desit: & quomodo Ecclesia gaudeat de associata multorum epulatione: & quæ dicatur arbor pomifera. [B]

Cap. III.

ERgo venisti ad altare, accepisti corpus Christi. Audi iterum quæ sacramenta es consecutus. Audi dicentẽ sanctum Dauid: & ille in spiritu hæc mysteria præuidebat, & lætabatur, & nihil sibi deesse dicebat. Quare? *Quia qui* [De cõsec. dist. 2. c. sic calicē. § item audi. Ioan 6.] *acceperit Corpus Christi, non esuriet in æternum.* Quotiens audisti vigesimum secundum Psalmum, & non intellexisti? Vide quemadmodum aptus sit cœlestibus sacramentis: *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit.* Super aquam refectionis educauit me, animam meã conuertit. *Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suũ.* Nam & si ambulem in medio vmbræ mortis: non timebo [Ps. 2.] mala, quoniam tu mecum es. *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Virga imperium, baculus passio est: æterna diuinitas Christi, passio temporalis. Illa creauit, hæc redemit. Parasti in conspectu meo mẽsam aduersus eos qui [Ibid.] tribulant me. *Impinguasti in oleo caput meum, & poculum tuum inebrians quam præclarum est.* Venisti ergo ad altare, accepisti gratiam Christi sacramenta es cœlestia consecutus. [C] Gaudet Ecclesia redemptione multorum, & adstare sibi familiam candidatam spiritali exultatione lætatur. Habes hoc in Canticis canticorum. Lætata inuocat Christum, paratum habens conuiuium, quod dignum cœlesti epulatione videatur. Ideoque ait: *Descendat frater meus in hortũ suũ, & capiat fructum pomiferarum suarum.* Quæ sunt istæ pomiferę? Lignum Aridum factus es in Adam: sed nunc per gratiam [Cant. 5] Christi pomifera arbor pullulasti. Libenter accepit Dominus Iesus, & dignatione cœlesti respondit Ecclesiæ suę: *Descendi*, inquit, *in hortum meum: vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, manducaui panem meum cum melle meo, & bibi* [Ibidem] *vinum meum cum lacte meo. Edite*, inquit, *fratres mei, & inebriamini: vindemiaui myrrham cum vnguentis meis. Quæ est ista vindemia?* Cognoscite vineam, & agnoscetis vindemiam. [Psal 79] *Vineam*, inquit, ex Ægypto transtulisti, hoc est, populum Dei. Vos estis vinea, vos estis vindemia, quasi vinea plantaui, quasi vindemia fructum dedistis. Vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, hoc est, in odorem quem accepistis. *Manducaui panem meum cum melle meo.* Vides quod in hoc pane nulla sit amaritudo, sed omnis suauitas sit? *Bibi vinũ* [De cõ sec. di. 2. c. in calicem. § item quotiescumq́. Ephes 5] *meum cum lacte meo.* Vides huiusmodi esse lætitiam quæ nullis peccati sordibus polluatur? Quotiescumque enim bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris spiritu. Vnde & Apostolus ait: *Nolite inebriari vino, sed implemini Spiritu sancto.* Vino enim qui inebriatur, vacillat & [D] titubat: spiritu qui inebriatur, radicatus in Christo est. Et ideo præclara ebrietas, quæ sobrietatem mentis operatur. Hæc sunt quæ de sacramentis breuiter percurrimus.

Quemadmodum orandum sit, & de breui expositione orationis Dominicæ.

Cap. IV.

[Luc. 11. Mat. 6] NVnc quid superest, nisi oratio: Et nolite putare me diuertis esse virtutis, scire quemadmodum oraretis Apostoli sancti dicebant ad Dominum Iesum: Domine, [E] doce nos orare, quẽadmodum Ioannes docuit discipulos suos. Tunc ait Dominus: Cum oratis, dicite: *Pater noster qui es in cœlis, Sanctificetur nomen tuum, Veniat regnum tuum, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, Et ne nos patiaris induci in tentationem, sed libera nos a malo.* Vides quam breuis oratio, & omnium plena virtutum? Primus sermo quantæ sit gratiæ? O homo, faciem tuam non audebas ad cœlum attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & subito accepisti gratiam Christi, omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo seruo factus es bonus filius: ideo præsume, non de operatione tua, sed de Christi gratia. Gratia enim saluati estis, Apostolus ait. [Ephes. 2] *Non ergo hic arrogantia est, sed fides: prædicare quod acceperis, non est superbia, sed deuotio.* Ergo attolle oculos ad patrem, qui te per lauacrum genuit, ad patrem qui te per filium redemit, & dic: Pater noster. Bona præsumptio, sed moderata. Patrem dicis quasi filius, sed noli tibi specialiter aliquid vendicare. Solius Christi specialis est pater, nobis omnibus in commune est pater, quia illum solum genuit, nos creauit. Dic ergo & [F] tu per gratiam: Pater noster, vt filius esse merearis: Ecclesiæ contuitu & consideratione te ipse commenda. Pater noster, qui es in cœlis. Quid est in cœlis? Audi scripturam dicentem: *Excelsus super omnes gentes Dominus & super cælos gloria eius.* Et vtique habes quod super cœlos Dominus sit, [Ps. 112. Psal. 36 Psal. 18] quasi non in cælis & angeli, quasi non in cælis & dominationes. Sed in illis cœlis, de quibus dictum est: *Cœli enarrant gloriam Dei.* Cœlum est ibi, vbi cessauit culpa. Cœlum est ibi, vbi flagitia feriantur. Cœlum est ibi, vbi nullum mortis est vulnus. *Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.* Quid est sanctificetur? Quasi [Leu. 19] optemus vt sanctificetur ille qui ait: *Estote sancti, quia ego sanctus sum*, quasi aliquid ei ex nostra precatione sanctificationis accedat? Non, sed sanctificetur in nobis, vt ad nos eius possit sanctificatio peruenire. Pater noster qui es in cœlis sanctificetur nomen tuum, veniat regnum tuum. Quasi non æternum sit Dei regnum. Ipse Iesus dicit: *Ego in hoc natus sum, & in hoc veniam mundum: & tu dicis patri*, Veniat [Ioan. 18] regnum tuum, quasi non venerit? Sed tunc venit regnũ Dei, [G] quando eius estis gratiam consecuti. Ipse enim ait: *Regnum Dei intra vos est. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* [Luc 17 De cõs dist 2. c. in calicem. § fiat voluntas.] Sanguine Christi pacificata sunt omnia, vel in cœlo, vel in terra: sanctificatum est cœlum, deiectus est diabolus. Ibi versatur, vbi & homo quem ille decepit. Fiat voluntas tua, &c. hoc est, sit pax in terra, quemadmodum in cœlo. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Memini sermonis mei cum de sacramentis tractarem. [Colos 1 Apo 12 Luc. 2 Sup l. 4 cap. 4. Orst & cap. [illegible] dixi vobis Mat 6 De cõs. dist. 2. c. non iste panis. Ioan 6.] Dixi vobis quod ante verba Christi quod offertur panis dicatur: vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed Christi corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica quæ postea sequitur, ait: Panem nostrum; Panem quidem dixit, sed ἐπιούσιον, hoc est, supersubstantialem. Non iste panis est qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Ideo Græce ἐπιούσιον dicitur. Latinus autem hunc panem quotidianum dixit, quem Græci dicunt aduenientem. Quia Græci dicunt τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν aduenientem diem. Ergo quod Latinus dixit & quod Græcus, vtrumque vtile videtur. Græcus vtrumque vno sermone [H] significauit, Latinus quotidianum dixit. Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueuerũt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. Sic viue, vt quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post [Iob. 1.] annum accipere: quomodo Iob sanctus pro filiis suis offerebat quotidie sacrificium, ne forte aliquid vel in corde vel in sermone peccassent. Ergo tu audis quod quotiescunque offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio [1. Cor. 11.] Domini, eleuatio Domini significetur, & remissio peccatorũ: & panem istum vitæ non quotidianum assumis? Qui vulnus habet, medicinam requirit. Vulnus est, quia sub peccato sumus. Medicina est, cœleste & venerabile sacramentum. Panẽ nostrũ quotidianũ da nobis hodie. Quo-

tidie si accipis, quotidie tibi hodie est. Si tibi hodie est Christus, tibi quotidie resurgit. Quomodo. *Filius meus es tu ego hodie genui te.* Hodie ergo est quando Christus resurgit: *Heri, & hodie ipse est,* Apostolus Paulus ait. Sed alibi ait. *Nox precessit, dies autem appropinquauit.* Sequitur: *Dimitte nobis debita nostra*, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Debitum quid est nisi peccatum? Ergo & si non acciperes alieni fœnoris pecuniam, non egeres: & ideo peccatum tibi imputatur. Habuisti pecuniam, cum qua diues nascereris. Diues eras ad imaginem & similitudinem Dei factus: perdidisti quod habebas, hoc est humilitatem, dum arrogantiam desideras vendicare, perdidisti pecuniam, sicut Adam nudus es factus, accepisti à diabolo debitum, quod non erat necessarium. Et ideo qui eras liber in Christo, debitor factus es diaboli. Cautionem tuam tenebat inimicus, sed eam Dominus crucifixit, & suo cruore deleuit. Abstulit debitum tuum, reddidit libertatem. Bene ergo ait: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Vide quid dicas. Quomodo ego dimitto, sic & tu dimitte mihi. Si dimiseris, bene conuenit vt dimittatur tibi. Si non dimittis, quomodo cum conuenis vt dimittat tibi? *Et ne patiaris induci nos in tentationem, sed libera nos à malo* Vide quid dicat: *Et ne patiaris induci nos in tentationem, quam ferre non possumus.* Non dicit: Non inducas in tentationem, sed quasi athleta talem vult tentationem quam ferre possit humana conditio: vt vnusquisque à malo, hoc est ab initio, à peccato liberetur. *Potens est autem Dominus qui abstulit peccatum vestrum, & delicta vestra donauit, tueri & custodire vos aduersum diaboli aduersantis insidias, vt non vobis obrepat inimicus qui culpam generare consueuit. Sed qui Deo se committit, diabolum non timet. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Ipsi ergo laus & gloria à sæculis, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorū,* Amen.

Psal. 2. Heb. 13. Rom. 13. Luc. 11. Gen. 1. Gen. 3. Colos. 2. Mat. 6. 1. Cor. 10. Rom. 8.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI QVINTI FINIS.

Capitula libri sexti de Sacramentis.

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS
DE SACRAMENTIS.
LIBER SEXTVS.

Quomodo panis Christi sit vera caro, & verus sanguis: & quare sub aliena specie accipiatur.

CAP. I.

SICVT verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quam filius ex substantia patris: ita vera eius caro est, sicut ipse dixit, quasi accipimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Sed forte dicas, (quod dixerunt tunc temporis etiam discipuli Christi audientes dicentem: *Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam:*) Quomodo vera caro, quomodo verus sanguis? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere in aliud instituta naturæ. Deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audientes quod carnem suam daret manducandam, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant, solus tamen Petrus dixit: *Verba vitæ æternæ habes, & ego à te quo recedam?* Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudine quidem accipis sacramentum, sed vere naturæ gratiam virtutemque consequeris. *Ego sum*, inquit, *panis viuus qui de cœlo descendi.* Sed caro non descendit è cœlo, quia carnem in terris assumpsit ex Virgine. Quomodo ergo descendit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est diuinitatis & corporis: & tu qui accipis eius carnem diuinæ eius substantiæ in illo participaris alimento.

De cōs. dist. 2. c. Sicut est verus. Ioan. 6. De cōs. dist. 2. c. forte dicas. Sup. li. 4. c. 4. Ioan. 6. Ibid. Ibid. De cōs. dist. 2. c. Sicut est verus. Ego sum, inquit.

Quod in omnibus sacramentis sit mysterium Trinitatis connexum.

CAP. II.

ERgo accepisti de sacramentis, plenissime cognouisti omnia, quod baptizatus es in nomine Trinitatis. In omnibus quæ egimus, seruatum est mysterium Trinitatis. Vbique pater & filius & spiritus sanctus, vna operatio vna sanctificatio, etsi quædam veluti specialia esse videantur. Quomodo? Deus qui te vnxit, & signauit, & posuit spiritum sanctum in corde tuo. Accepisti ergo Spiritum sanctum in corde tuo. Accipe aliud, quia quemadmodum Spiritus sanctus in corde, ita etiam Christus in corde. Quomodo? Habes hoc in Canticis canticorum Christum dicentem ad Ecclesiam: *Pone me sicut signaculum in corde tuo, sicut signaculum in brachiis tuis.* Ergo vnxit te Deus, signauit te Christus. Quomodo? Quia crucis ipsius signatus es forma, ad illius passionem, accepisti signaculum ad illius similitudinem, vt ad ipsius formam resurgas, ipsius viuas figura, qui peccato crucifixus est,

2. Cor. 1. Cant. 8.

& Deo

A [Rom. 6.] & Deo viuit: & tuus homo vetus in fontem demersus, peccato crucifixus est, sed Deo resurrexit. Deinde habes alibi speciale, quod te vocauerit Deus, in baptismate autem quasi specialiter crucifigeris Christo. Deinde quasi specialiter quando accipis spiritale signaculum, vide distinctionem personarum esse, sed connexum omne mysterium Trinitatis. [1. Cor. 12.] Deinde quid Apostolus tibi dixit, vt lectum est nudiustertius? *Diuisiones autem gratiarum sunt, idem autem spiritus. Diuisiones mysteriorum sunt, idem autem Dominus.* [Ibid.] *Diuisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*, Omnia, inquit *operatur Deus. Sed & de Spiritu Dei lectum est: Vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Audi scripturam dicentem *quia diuidit spiritus pro voluntate sua, non pro obsequio.* Ergo diuidit vobis spiritus gratiam prout vult, non prout iubetur. Et maxime quia spiritus Dei, spiritus Christi est. Et illud tenere: ipsum esse Spiritum sanctum, ipsum spiritum Dei, ipsum spiritum Christi, ipsum spiritum paraclitum. [2. Cor. 1.] Ariani putant se derogare sancto spiritui si dicant illum spiritum paraclitum. Quid est paraclitus nisi consolator? Quasi non & de patre lectum sit, quia ipse est Deus consolationis. B Vides ergo quia in eo derogandum putant Spiritui sancto, in quo patris æterni potestas pio prædicatur affectu.

Vbi orare debeamus, & quid sit orare ostio clauso.

Cap. III.

NVnc quomodo orare debeamus accipite. Multæ conditiones orationis sunt. Vbi orare debeamus, [1. Tim. 2.] non est mediocre, nec mediocris quæstio. Ait Apostolus: *Volo autem viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione.* [Mat. 6.] Et Dominus dicit in Euangelio: *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuũ.* Non tibi videtur esse contrarium, vt dicat Apostolus: *In omni loco ora: & Dominus dicat: Intra in cubiculum tuum, & ora?* Sed non est contrarium. Hoc ergo absoluamus. Deinde quomodo debeas incipere, & quo ordine distinguere, quid subtexere, quid allegare, quemadmodum claudere orationem. Deinde pro quo orare debeas. Hæc omnia dicamus: Primo vbi orare debeas. Aliud Paulus videtur dicere, aliud Dominus. C Numquid potuit Paulus contra Christi docere præcepta? Non vtique. Qua ratione? Quia non contrarius, sed interpres est Christi, [1. Cor. 11.] *Imitatores*, inquit *mei estote, sicut & ego Christi.* Quid ergo? Potes vbique orare, & in cubiculo tuo semper orare. Habes vbique cubiculum tuum. Etsi inter gentes, inter Iudæos positus sis, habes tamen tuum vbique secretum. Cubiculum tuum mens tua est. In populo licet positus, tamen in interiore homine arcanum tuum secretumque conseruas. *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum.* [Mat. 6.] [Esai. 29] Bene addit, intra, ne sic ores quomodo Iudæus, cui dicitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.* Non ergo de labiis tãtummodo tua procedat oratio. Animo totus intende, intra in recessum pectoris tui, totus ingredere. [Mat. 6.] [Esai. 26] Non te perfunctoriam videat ille cui te placere desideras. Videat quia ex corde oras, vt te ex corde orantem dignetur audire. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum. Habes hoc & alibi: *Ambula populo meus, intra in recessus tuos, claude ostium tuũ, absondere pusillum donec transeat ira Domini.* Hoc locutus est Dominus per Prophetam. D [Mat. 6.] In Euangelio autem dixit: *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum.* Quid est clauso ostio? Audi quod ostium habeas, quod debeas claudere quando oras. Vtinam mulieres audirent. [Ps. 140.] [Col. 4.] Audisti iam, sanctus Dauid docuit te, dicens: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circuitus labiis meis.* Et aliud ostium quod ait Apostolus Paulus, dicens: *Vt aperiatur*, inquit, *mihi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi:* [Eccl. 7.] [Eccl. 23] [Mat. 6.] hoc est, quando oras, noli sermone clamare, nec diffundere orationem tuam, nec iactare per populos. *In secreto tuo ora securus, vt te in secreto possit audire qui omnia videt, atque audit vniuersa. Et ora patrem tuum in abscondito, vbi audit te deprecantem.*

Quare secrete potius orandum sit, quam cum vociferatione: & quare viri in omni loco orare debeant, & non mulieres: & quid sit leuare puras manus.

Cap. IV.

E QVid prosit autem interrogemus, qua ratione secreto magis orare debeamus, quam cum vociferatione. Audi. De consuetudine hominum sumamus exemplũ. Si aliquam rogas qui cito audit, non opus putas esse clamore, sed rogas voce moderata. Si surdum aliquem rogas nonne incipis vociferari, vt te ille possit audire? [Psal. 7.] Qui ergo clamat, putat quod aliter Deus non possit nisi clamantem [Mat. 6.] audire. [1. Tim. 2.] Et qui cum clamore rogat eum, eius derogat potestati. Qui autem in silentio orat, fidem præfert, & confitetur quod Deus scrutator cordis & renum sit, & orationẽ tuam ante ille audiat, quam tuo ore fundatur. Ergo videamus: *Volo autem viros orare in omni loco.* Qua ratione viros dixit? *Vtique communis oratio est & mulieribus & viris.* Quod non intelligo: nisi forte sanctus Apostolus ideo viros dixit F ne mulieres vsurparent & male intelligerent in omni loco, & inciperent vbique clamare, quas in ecclesia substinere non possumus. [1. Cor. 14.] *Volo autem viros*, hoc est, *qui possint seruare præceptum, orare in omni loco, leuantes puras manus.* [1. Tim. 2.] Quid est leuantes puras manus? Numquid debes in oratione [Rom. 1.] tua crucem Domini gentibus demonstrare? Illud quidem signum virtutis est, non pudoris. Est tamen quomodo possis orare, nec figuram demonstres, sed actus tuos leues. Si vis operari orationem tuam, leua puras manus per innocentiam. Leua eas non quotidie: semel leuasti, non opus est vt iterum leues. *Volo autem in omni loco viros orare, leuantes puras manus sine ira & disceptatione.* [Prou. 15] *Nihil verius. Ira*, inquit, *perdit etiam sapientes.* Ideo cum omni tempore, quantum fieri potest, Christianus vir iracundiam debeat temperare, maxime quãdo ad orationem accedit, ne perturbet animum suum indig[illegible]o, ne iræ quidam furor impediat orationem suam. [illegible]s placido accede pectore. Quid enim irasceris? Seru[illegible] peccauit. [Mat. 6.] *Tu accedis ad orationẽ, vt tua tibi delicta donentur, &* [illegible] *indignaris?* Hoc est ergo sine ira.

G *De inordinata disceptatione o*[illegible]*tium, & quod mulieres non in ornamentis orare debeant: &* [illegible] *inchoatione orationis, eiusque medio ac fine, cum iterata Dominicæ orationis expositione.*

Cap. V.

NVnc de disceptatione videamus. Plerumque negotiator veniens ad orationem, aut auarus de pecunia cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate & putat quod eum Deus possit audire. Et ideo quando oras, diuina humanis præferre te conuenit. [1. Tim. 2.] *Similiter & mulieres*, inquit, *volo orare non iactantes se in ornamentis, neque in* [1. Pe. 3] *margaritis*, ait Apostolus Paulus. Sed & Apostolus Petrus: *Mulieris*, inquit, *gratia plurimum valet vt viri eius conuertatur affectus per vxoris suæ bonam conuersationem, & incredulus se conuertat ad gratiam Christi.* Hoc valet mulieris grauitas & pudicitia, & eius bona conuersatio, vt virum suum vocet ad fidem & deuotionem, quod prudentis viri sermo frequẽter operatur. H [Ibid.] *Ergo mulier*, inquit, *non in ornatu capillorum, non in tortis crinibus ornamentum suum habeat, sed oratione, & corde puro, vbi est absconditus cordis homo, qui semper est apud Deum locuples.* [Esai. 33] Habes ergo in quo sis diues, in quo diuitiæ tuæ pudicitiæ sunt & castitatis infulæ, fides, deuotio, & misericordia. Hi sunt thesauri iustitiæ, sicut Propheta memorauit Deinde vnde debeas incipere. *Dic mihi, si velis hominem rogare, & sic incipias: Da mihi, ecce illud quod à te peto: nonne arrogans videtur oratio?* Et ideo inchoari oratio debet à [Mar. 10] Dei laude, vt roges omnipotentem Deum, cui possibi[Ephes. 1.]lia sunt omnia, qui habet voluntatem præstandi. [1. Tim. 2.] Sequitur obsecratio, sicut Apostolus docuit, dicens: *Obsecro ergo primum fieri obsecrationes, gratiarum actiones.* Prima ergo oratio laudem debet habere Dei. Secunda supplicationem. Tertia postulationem. Quarta gratiarum actionem. Nonde-

bes

A *Luc. 12* bes quasi famelicus à cibo primum incipere, sed ante à laudibus Dei. Vnde & oratores isti sapientes hanc habent disciplinam, vt iudicem fautorem sibi præstent, incipiunt à laudibus eius, vt beneuolum sibi faciant cognitorem. Deinde paulatim incipit rogare iudicem, vt patienter dignetur audire. Audet & tertio postulationem suam depromere, quid petat exprimere. Quarto quomodo cœpit à lsodibus, sic debet in laude desinere. Habes hoc in oratione Dominica: *Pater noster qui es in cœlis.* Laus hic Dei est, eo quod paternæ prædicatur in eo pietatis gloria. Laus *Mat 6. Luc 11.* Dei, quia in cœlis habitat & in terris. Sanctificetur nomen tuum: id est, vt sanctificet seruos suos. Nomen enim illius sanctificatur in nobis, quando prædicantur homines Christiani. Ergo optantis est, Sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum: Postulatio, vt in nobis sit regnum Christi. Si Deus in nobis regnat, locum habere aduersarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat, sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat deuotio. Deinde, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Hæc postulatio maxima B est eorum quæ postulantur. *Et dimitte*, inquit, *nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Ideo quotidie dicito, vt quotidie debito tuo indulgentiam petas. *Et ne patiaris nos induci in tentationem, sed libera nos à malo.* Quid sequitur? Audi quid dicat sacerdos. *Per Dominum nostrum Iesum Christum, in quo tibi est, cum quo tibi est honor, laus, gloria, magnificentia, potestas cum Spiritu sancto à sæculis, & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.* Aliud: Psalmorum E David licet vnus libellus sit, habens eas virtutes orationis quas supra diximus: tamen plerumque & in vno Psalmo omnes istæ orationis partes inueniuntur, quomodo in octauo Psalmo inuenimus, vbi sic cœpit. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!* Oratio ergo prima. Deinde obsecratio. *Quoniam videbo cælos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas, quas tu fundasti.* *Sup. E. s. ca. 4. Psal. 8.* Vtique non cœlum dicit videbo, sed videbo cælos, in quibus incipit albescere gratia & splendor cœlestis. Hos sibi cœlos tunc promittebat Propheta dari, qui cœlestem gratiam à Domino mereretur. Lunam & stellas quas tu fundasti: lunam Ecclesiam, stellas homines cœlestis gratię refulgentes. *Cant. 6. Dan. 12.* Deinde vide postulationem eius. Quid est homo quod meministi eius? aut filius hominis, quia visitas eum? *Minorasti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Et alia gratiarum actio: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi*, &c. Docuimus pro captu nostro forsitan quod à Domino didicimus, & vt potuimus expressimus. Sanctitas ergo vestra institutis F sacerdotalibus informata, laboret tenere quod accepit à Deo: & oblatio sicut hostia pura & in vobis semper sui signaculum recognoscat, vt & ipsi ad gratiam & ad pręmia virtutum peruenire possitis, Per Dominum nostrum Iesum Christum: cui est gloria, honor, laus, perpetuitas à sęculis & nunc & semper, & in omnia sęcula sæculorũ, Amẽ.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI SEXTI FINIS.

Capita libri de dignitate Sacerdotali.

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS
DE DIGNITATE SACERDOTALI H
D LIBER.

De causis auctorem mouentibus vt consacerdotes atque conseruos suos de vita perfecta commonere, ac laborem propositi operis suscipere curauerit.

CAP. I.

SI quis fratres otaculi reminiscatur Domini, quo famulum nequam de seruata sibi pecunia, quam ad erogandum susceperat, increpauit dicens: Quare non de- *Luc. 19* disti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris exegissem eam? non iam otiosus auditor collatam sibi diuini muneris gratiam suis tantum vsibus reseruabit, sed cunctis eam communicabilem faciens, copiosius erogando, securius possidebit: *Luc. 13.* vt sibi per hæc & plurimis ædificationis exhibeat fructum, & velut decora arbor pomis referta non infructuose probetur occupare terram dum viuit, & cum per seipsam suis pomis ornatur, & omnis qui ex ea fructum perceperit, saginantur; beato nos etiam Apostolo ad hæc eadem inuitante: *Nolite quærere quæ vestra sunt, sed quæ aliorum.* *Phil. 2. 1 Cor. 10.* Et alibi: *Non quæro quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui*

A sam. Idcirco nos quibus verbi diuini credita est dispensatio, & qui gregem Christi alendum nutriendumque suscepimus, non sine ingenti periculo nos credimus euasuros, si non secundum hunc modum viuamus, aut etiam si minime prædicemus. Et licet ad hæc prædicanda nos retardet vitæ huius improbitas, inuitat nos tamen præcepti necessitas. Et væ iam mihi est si minime prædicauero, & si susceptum thesaurum in terra defossum, id est, in meo corde diu occuluero, & lucernam diuini verbi compressam sub modio retentauero, & non super candelabrum propositam, cunctorum oculis manifestauero, & claustra humanæ imperitiæ per claues illas regni cœlorum quas in beato Petro Apostolo cuncti suscepimus sacerdotes, minime reseruauero, vt audire per hæc merear pro linguæ meæ modulo: *Euge serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium domini tui.* Vnde verens has increpationibus & supplicus subdi, timore pœnæ perculsus, amore fraterno inuitatus, non iam ad subditum loquor vulgus, quos iugiter monere consueui, sed ad ipsos iam prædicatores vulgi mea verba conuerto: & meis conseruis velut obediens seruus, id est, episcopus sacerdotibus, antistes pontificibus, audacter prædicare salutis communia non retardabo. Nec prærogatiuam mihimet scientiæ, si hæc meis consacerdotibus charitatis intuitu prædicem, vendicabo, aut vitæ perfectæ me esse fatebor, cum de vita perfecta alios moneo: sed potius cũ hæc ad illos loqui audeo, simul cum illis quæ loquor audiam.

De agressu desiderati laboris, & cohortatione auditorum, sacerdotalisque prærogatiuæ & dignitatis præmonstratione.

Cap. II.

AGgrediar iam diuina ope suffultus, facultate qua valeo, & eorum precibus adiutus, ad quos noster respicit sermo, desideratum carpam iter, & in gremio quasi consacerdotum positus, ipsos alloquar sacerdotes. Audite me beatissimi patres, & si dignum ducitis, sanctissimi fratres. Audite me stirps leuitica, germen sacerdotale, propago sanctificata, duces & rectores gregis Christi. Audite me rogantem vos pariter & trementem, & commodis & commonitionibus solicite, consulentem, & honorem episcopatus demonstrare volentem, vt cum honoris vobis prærogatiuam monstrauerimus, merita etiam congrua requiramus, nec falli possimus in opere, qui cognoscimus veritatem in corde. Dignum est enim vt dignitas sacerdotalis prius noscatur à nobis, & sic deinde seruetur à vobis, vt Psalmographi sententia queat repelli à nobis: *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Honor igitur fratres & sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si regum fulgori compares, & principum diademati, lõge erit inferius quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares: quippe cum videas regum colla & principum submitti genibus sacerdotum, & exosculatis eorum dextris, orationibus eorum credant se communiri. Quid iam de plebeia dixerim multitudine, cui non solum præferri à Domino meruit, sed vt eam quoque iure tueatur patrio, preceptis imperatum est Euangelicis? Sic certe à Domino ad beatum Petrum dicitur: *Petre amas me? Et ille: Tu scis Domine quia amo te.* Et cum tertio fuisset interrogatus, & trina responsione fuisset subsecutus, repetitum est à Domino tertio: *Pasce oues meas.* Quas oues, & quem gregem non solum tunc beatus suscepit Petrus, sed & cum illo eas nos suscepimus omnes. Vnde regendæ sacerdotibus contraduntur, merito rectoribus suis subdi dicuntur, quia Euangelico coruscante mandato videmus nihilominus esse præfixum: *Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suum, sed sufficit discipulo vt sit sicut magister eius, & seruo sicut dominus eius.*

Quod idcirco commendationem sacerdotalis dignitatis auctor præmiserit vt ostenderent nihil esse in hoc sæculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri, sic tamen, si nomen congruat actioni, & actio respondeat nomini, quodque sicut nihil episcopo excellentius est, ita nihil miserabilius sit si episcopus de sancta vita periclitetur, & si sacerdos in crimine teneatur quod præterea quanto præ cæteris gradus episcopalis altior est, tanto si per negligentiam delabatur, ruina grauior est.

Cap. III.

HÆc vero cuncta, fratres, ideo nos præmisisse debetis cognoscere, vt ostenderemus nihil esse in hoc sæculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri: vt cum dignitatem episcopatus episcoporum oculis demonstramus, & dignoscamus quid sumus & quod sumus professione, actione potius quam nomine demonstremus, vt nomen cõgruat actioni, actio respondeat nomini, ne sit nomen inane, & crimen immane. Ne sit honor sublimis, & vita deformis. Ne sit deifica professio, & illicita actio. Ne sit religiosus amictus, & irreligiosus prouectus. Ne sit grados excelsus, & deformis excessus. Ne habeatur in ecclesia cathedra sublimior, & conscientia sacerdotis reperiatur humilior. Ne locutionem simulemus columbinam, & mentem habeamus caninã. Ne professionem monstremus ouinam, & ferocitatem habeamus lupinam. Ne digne nobis per Prophetam respondeatur à Domino: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.* Ergo fratres, sicut senatorem chlamys ornat, sicut agricultura rusticum, sicut nautam nauigationis peritia, & singulos quoque opifices operis sui qualitas ipsos demõstrat auctores, sic episcopum non aliud nisi episcopalis opera designat: vt ex bono opere magis quã professione noscatur, plus meritis esse episcopus, quam quod nomine vocitetur: quia sicut nihil esse diximus episcopo excellentius, sic nihil est miserabilius si de sancta vita episcopus periclitetur, si sacerdos in crimine teneatur. Et vt leuius est de plano corruere, sic grauius est qui de sublimi ceciderit dignitate: quia ruina quę de alto est, grauiori casu collidit. Honor quidem episcopalis coram hominibus præclarus est, sed si ruinam sustineat, dolor magnus est. Nam quanto præ cæteris gradus episcopalis altior est, tanto si per negligentiam delabatur, ruina grauior est. Magna sublimitas magnam debet habere cautelam. Honor grandis grandiori debet solicitudine circumuallari. Cui plus creditur, ab eo plus exigitur, sicut scriptũ est: *Quia optimis permixta sunt pessima.* Et alibi: *Potentes potentiora tormenta patientur. Et scienti legem & non facienti eam, peccatum est grande. &: Seruus sciens voluntatem domini sui si non fecerit eam, vapulabit multum.* Aliud est enim quod ab episcopo requirit Deus, & aliud quod à presbytero, & aliud quod à diacono, & aliud quod à clerico, & aliud quod à laico, vel à singulis quibusque hominibus. Et licet omniũ hominum opera Deus in suo examinet iudicio, plus tamẽ ab eo exigitur cui plus committitur. Ampliores enim pœnas luit cui numerosior regendorum populorum fuerit cura commissa.

De speciali depictione formulæ ab episcopis & sacerdotibus iuxta Apostolicam regulam obseruandæ, cum pulchra ac succincta eiusdem regulæ expositione.

Cap. IV.

ET vt specialiter ipsius episcopatus modum & formulam omnibus sacerdotibus depingamus, Apostolica est nobis regula reuoluẽda, quæ de iis per singula episcopales actus depingit. Sic ad cunctos episcopos beatus ait Apostolus: *Fidelis sermo.* Ac si diceret: De quo sum locuturus, veraciter loquor, ne quis existimet me fuisse mentitum. Subiunxit: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*: hoc est. Si episcopus esse desideras, magnum est quod esse cupis, sed si & opus bonum simul

ample-

A *Ibid.* amplectaris. Nam si aliter esse cupis, episcopus esse non potes, quia sequitur: *Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse.* Irreprehensibilem ait. Nam si episcopus reprehenditur, deformiter subditur culpæ. Et profectò culpa ad reatum trahit, reatus ad pœnam, pœna perducit vsque ad mortem. Ecce ad quid voluitur dignitas episcopalis. *Ibid.* Et post paululum ait: *Vnius vxoris virum.* Si ad superficiem tantum literæ respiciamus, prohibet digamum episcopum *Ius par. 2.c.295* ordinari. Si verò ad altiorem sensum conscendimus, inhibet episcopum duas vsurpare ecclesias. Et si adhuc introrsus profundiora perscruteris, monet ne post catholicum dogma, sensum inueniatur episcopus habere hæreticum, sed Christianam tantum orthodoxam & catholicam sibi associet fidem, vt vnius tantummodo vxoris & catholicæ Ecclesiæ vir episcopus vocitetur. *1. Ti 3* Sequitur deinde, & ait: *Sobrium*, hoc est, non vino tantum, sed & vitiis parcum, vt nec vino amplius indulgeat quam oporteat, & mente semper sobrius inueniatur. Et adiunxit sequentia, dicens: *Prudentem.* Prudentiam quippe non mundialem, de qua B dicitur quod stultitia sit apud Deum: sed prudentiam *1. Cor. 3* spiritalem, id est, quæ & opere circumspecta sit, & verbo perita, *Mat 10* *vt sit astutus sicut serpens, & simplex sicut columba.* Et denuo *1. Ti. 3.* infert: *Ornatum.* Quod si iuxta sensum literæ tantum respiciamus, non aliud sacerdotes quam amictum quærimus clariorem. Verbi gratia: Castorinas quærimus & sericas vestes. Et ille se inter episcopos credit esse altiorem, qui vestem induerit clariorem. Sed sanctus Apostolus taliter se intelligi non vult, quia non carne episcopum, sed mente docet esse ornatum, vt ille sacerdos placeat Deo, qui animam habuerit compositam Deo. *Ibid.* Et post hæc addidit: *Esai. 58* *Hospitalem.* Vt humanitatis intuitu hospitio recipiat non habentes hospitium, & egenum sine tecto inducat in domum suam, nec solus deuoret dona quæ largita est bonitas Christi. *1. Cor 9* *Et quia hilarem datorem diligit Deus, sine murmure* *1 Tim. 3* *contribuat pauperibus Christi.* *Tit. 1.* Sequitur deinde, & ait: *Docibilem*, id est, sic polleat episcopus sapientia, vt non solum creditum sibi populum sufficienter doceat, verum etiam & cunctarum queat hæresum contradictiones à catholica repellere Ecclesia, ne sua imperitia imperitos minime doceat, & huiusmodi casu præuentus eueniat illi quod C scriptum est: *Cæco cæcus ducatum præbens ambo in foueam* *Mat. 15* *cadunt.* Qui verò talem se, vt diximus, esse se ignorat, sacerdotium minime appetat, nec locum alterius vsurpare præsumat: præsertim illius qui fulgore suæ sapientiæ populorum potest corda lustrare. Subiunxit & ait: *Non vino-* *1 Ti. 3.* *lentum*, hoc est, non multo vino deditum: sed si credatur & videatur episcopus, vt vtrum biberit an non, ignoretur: ne post largam potionem vini, mulierum delectetur illecebra: nec per vinum, sicut ait Apostolus, *omnis nutriatur* *Ephes 5* *luxuries.* *1. Ti 3.* Demum subsequitur, dicens: *Non percussorem, sed modestum*, id est, manus improbas ad cædem non habeat, & suspicionibus prauis minime percutiat conscientias aliorum, ne dum petulans inuenitur ad cædem, athleta magis quam episcopus iudicetur. Sed magis è diuerso ab aliis illatas patienter ferat iniurias, vt mentis modestiam cunctis hominibus tranquillam demonstret, & firmam patientiam cunctis ostendat. Iterum addidit, dicens: *Non* *Ibid.* *litigiosum*, id est, non linguam ad conuicium relaxet episcopus, ne per eandem linguam per quam laudes refert Deo, & diuina libat sacrificia, litium venena proferat, quia non decet de ore episcopi benedictionem simul & D maledictionem egredi, ne per eandem linguam per quam Deus laudatur, homo maledicatur: quia non potest de vno fonte dulcis & amara prodire aqua. Deinceps subsecutus est, dicens: *Non cupidum*, *Ibid.* id est, non turpis lucri sectatorem, ne lucri cupiditate episcopus teneatur obnoxius, & nutriat auaritiam, quę est radix omnium ma- *1. Tim. 6.* lorum. Qui stipendiis tantum contentus ecclesiæ suę, penitus non ambiat quæ intelligit esse superflua, sed de ipsa potius paupertate ecclesiæ suæ libenter impertiat paupe- *2 Cor. 9* ribus Christi, sicut scriptum est: *Hilarem datorem diligit Deus.* *2. Ps. 111.* & alibi: *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.* *1. Tim. 3.* Et connexit subsequentia, dicens: *Domui suæ bene præesse, filios habentem subditos, cum omni castitate.* Domui suæ bene præesse potest, qui corporis sui seruauerit castitatem. Do-

E mui, inquit, hoc est, corpori suo tali iure dominetur, vt non subdatur ipsius voluntati, ne in desiderio luxuriæ deditus, in præcipitium demergatur, sed potius filios suo castitatis exemplo ad pudicitiæ regulam doceat. *Nam si* *Ibid.* *quis domui suæ præesse nesciat, quomodo Ecclesia Dei diligentiam* *Luc. 6* *adhibebit?* Hoc est enim de quo superius diximus: Qui cordis sui domum excolere non valet, quomodo plurimorum adhibebit diligentiam? Et qui peccati trabem de suo non potest eruere oculo, quomodo ex alterius oculo poterit amputare festucam? *1. Tim. 3.* Item sequitur, & ait: *Non neophytum*, hoc est, qui nuper ad fidem ex gentilitate aduenit, aut certe ex militia sæculari ad clericatus est officium sociatus. Hi ergo non tam passim sacerdotalem arripiant gradum, *ne elati in superbiam, in iudicium incidant, & in laqueũ diaboli*: quia quod nec paruo tempore didicerunt, in longo tempore seruare non possunt. Et concludens regulam & episcopalem formam, ad extremum intulit, dicens: *Ibid.* *Oportet autem & illum testimonium bonum habere ab iis qui foris sunt*: id est, hæreticis & schismaticis, qui extra sanctam Ecclesiam catholicam conuenticula sibi profana præficiunt, F quos tamen testes Apostolus & testimonium dicit debere bonum habere de immaculata vita, & sancta episcopi conuersatione, ne forte accipiant inimici locum episcopo obtrectandi, *1. Pet. 2.* & infamare incipiant catholicum dogma.

De detestatione episcoporum sacerdotalem honorem diffamantium, qui Giezi & Simonis sectantes sententiam gradum, sacerdotalem & episcopalem dignitatem pecuniis comparare non verentur.

Cap. VI.

HIs ita prælibatis, in hoc opere velut à grandi fœnorenos persensimus liberatos, cum non nostra contra episcopos, sed sancti Apostoli opposuimus testimonia, ne velut vulgares fabulas nostrum irriderent opus. Cum verò auctoritas nobis per singula sancti attriserit Apostoli Pauli, ipsum potius Apostolum si ausint quam nos reprehendant. Et licet iam coarctet nos libelli huius prolixitas, & tempus vrgeat vt ad finem veniamus: solicitudo G tamen fraterni nos retardat amoris, illorum præcipue sacerdotum qui mentis tempore hebetati, sacerdotalem diffamant honorem, & nouam regulam hanc tempestatẽ peperisse deflent: qui & Giezi sectantes & Simonis sententiam, sancti episcopatus gratiam pecuniis coẽmerunt, nequaquam timentes, cum honorem sacerdotalem pecuniis emerint, à beato Petro Apostolo se cum Simone fuisse damnatos, quando ait: *Pecunia tua tecum sit in perditionem,* *Act. 8.* quia donum sancti Spiritus te credidisti pecuniis comparare. Et lepram cum Giezi à sancto suscepisse se credant Eliszeo, quando dixit: *Naaman lepra adhærebit tibi & semini tuo* *4. Reg. 5.* *vsque in sempiternum.* Quibus cum ista dixerimus, sufficere debuit suam lepram possidere. Nam sicut validioribus morbis capite vitiato, reliquum necesse est corpus inundatione superioris morbi lethaliter irrigari: ita & ij qui caput videntur esse Ecclesiæ, morbo pestifero fraternum vitiant corpus, vt nihil ex totius corporis compage insauciatum possit euadere, quod negligentium sacerdotum vitiositatis mortale infecerit virus, ita vt videas in Ecclesia H passim quos non merita, sed pecuniæ ad episcopatus ordinem prouexerunt: nugacem populum & indoctum, qui talem sibi adsciuerunt sacerdotem. Quos si percunctari fideliter velis, quis eos præfecerit sacerdotes, respondent *Ius par. 1 ca. 95* mox & dicunt: Ab archiepiscopo sum nuper episcopus ordinatus, centumque ei solidos dedi vt episcopalem gratiam consequi meruissem: quos si minime dedissem, hodie episcopus non essem. Vnde melius est mihi aurum de sacello inuehere, quam tantum sacerdotium perdere. Aurum dedi, & episcopatũ comparaui: quos tamen solidos, si viuo, receptum me illico non diffido. Ordino presbyteros, consecro diaconos, & accipio aurum. Ecce aurum quod dedi, in meo sacello recepi, episcopatum igitur gratis accepi. Nempe hoc est quod doleo, quia archiepiscopus carnaliter episcopũ fecit. Nã propter pecunias spiri-

A taliter leprosum ordinauit. *Pecunia, inquit, tua tecum sit in* (Act. 8) *perditionem, quia donum sancti Spiritus pretio comparasti, & commercium miserabile in animarum exitium peregisti.* Et nescij homines & indocti ordinationibus eorum clamant & dicunt: *Dignus es, & iustus es, & conscientia misera, Indignus es, & iniustus es, dicit.* Pronuntiat enim episcopus huiusmodi ad populum, dicens: *Pax vobis.* Oculis quidem carnalibus videtur quasi episcopus magnus, & diuinis obtutibus inspicitur leprosus magnus. Per pecuniam acquisiuit indebitum ordinem, & Deum perdidit in interiore homine. Caro suscepit dignitatem, & anima perdidit honestatem. Caro ancilla, domina facta est animæ: & anima quæ erat domina, facta est famula carni. Caro dominatur populis, & anima seruit dæmoni. Carni sacerdotium comparauit, & animæ detrimentum parauit. *Et quid prodest huiusmodi homini si totum mundum lucretur, & animæ suæ detrimentum patiatur?* (Mat. 16) Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Quod dedit cum ordinaretur episcopus, aurum fuit: & quod perdidit, anima fuit. Cum alium ordinaret: quod accepit, pecunia fuit: & quod dedit, lepra fuit. (1. q. 1. c. cum ordinare) B Hæ sunt mercimonia iniquorum, in perniciem eorum. (tur. Ivo p. 5 c. 93.) Interrogo tamen fratrem & coepiscopum nostrum, quia & ego episcopus sum, & cum episcopo loquor. Dic ergo mihi paulisper: Frater episcope, cum dares pecuniam, quid accepisti? Gratiam episcopalem accepi. Ergo interrogo te: Hæc gratia cur tali vocabulo nuncupatur? Respondet: Cur, inquis? Vt reor, pro eo quod gratis datur, ideo gratia vocitatur. (Rom. 11) Ergo si gratia gratis datur, & auro non æstimatur, à te cur gratia pecunijs comparatur? Respondet: Non, inquit, mihi daretur, si pecunijs non emeretur: nec episcopus fuissem ordinatus, si pecunias non dedissem. (1 q. 1. c. gratiã cum.) Ergo vt apparet ex responsionibus tuis, gratiam cum ordinarens non suscepisti, quia gratuito eam non meruisti. (Mat. 10) Et ideo frater si gratiam non accepisti, quomodo episcopus effici potuisti? Nam & ad discipulos suos Dominus dicit: *Gratis accepistis, gratis date.* Cur ergo gratuitam æstimasti te pretio possidere gratiam? Nam vt video, aurum dans perdidisti, & gratiam sanctam non acquisisti. Adhuc tamen semel adijciens fratrem perquiro episcopum, ne quid de approbamentis vindicis nos prætermisisse videamur. C Quis dat frater episcopalem gratiam? Deus, an homo? Respondes sine dubio: Deus, sed tamen per hominem dat Deus, homo imponit manus, Deus largitur gratiam. Sacerdos imponit supplicem dexteram, (1. Tim. 1) & Deus benedicit potenti dextera. Episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatem. O iustitia, ô æquitas! Si homini pecunia datur qui nihil in ordine amplius operatur, nisi solum seruitium quod ei creditur, cur Deo totum negatur qui ipsum ordinem tibi largitur? Iustum ne tibi videtur vt seruus honoretur, & dominus iniuriam patiatur, & iniuste accipiat sacerdos pecuniam, & Deus patiatur ab homine iniuriam? Sed quia pro concesso ordine Deus à te nihil expectat, cur à te sacerdos impudenter pecuniam expectat? (Mat. 10) Deus homini concedere voluit gratis, & episcopus rapax pecuniam ab homine expetit gratis? Deus homini vt certe benignus gratis donauit, & sacerdos malignus eum sine causa prædauit? (1. Cor. 4) *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?*

D *De ostensiua repetitione malorum ad quæ deificus ordo voluitur, probrorumque ad quæ prolapsi sunt sacerdotes cum acri eorumdem reprehensione.*

Capvt VI.

(Mat. 5. Ibidem) Ecce ad quæ mala voluitur deificus ordo: ecce ad quæ probra sunt prolapsi sacerdotes, qui audire meruerũt à iudice mundi: *Vos estis lux mundi.* Ecce quibus subijciuntur gentes, quibus à Domino dictum est: *Vos estis sal terræ.* E Ergo si lux est Ecclesiæ episcopus à Domino ordinatus, ita vt imperitiæ tenebras prædicationis suæ eloquio rutilante, conscientiarum latebras illuminet, cur ipse palpabilibus tenebris tenetur obstructus? Et non solum quia ipse dum male agit, digne perit: insuper & alios secum indigne perdit. (Mat. 7. Mat. 15) Si enim meruisti salis possidere saporem, vt insipientium possis corda condire, cur infatuatur tali vitio, immũdis te porcorum conculcandum pedibus præbuisti, ita vt nec alios, nec teipsum possis condire? Oculorum etiam in corpore officium, id est in Ecclesia, voluntarius appetisti, vt reliquum per te corpus ducatum lucis haberet: & nunc quadam lippitudine & caligine vitiorum obtenebratus, nec teipsum luci idoneum præbes, & alijs adimis lumen. De quibus oculis in Euangelio dicitur: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit:* (Mat. 6.) id est, si episcopus qui lumen promeruit præesse in corpore, simplicitate est sancta & innocentia decoratus, omnis Ecclesia splendore luminis radiatur. *Si autem oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit:* (Ibidem) id est, si episcopus qui videbatur corpori subdito lucem præbere, obnubiletur nequitiæ cæcitate, quid cætera facient membra F quibus lux adempta est oculorum? Id est, quid sæcularis factura est multitudo, cum voluptatibus illicitis & actionibus vetitis ad similem facinorum voraginem episcopus multitudinem populi prouocauerit, vt nulli iam illicitum esse videatur quod ab episcopo quasi licitum perpetratur? Sed ipsum magis credunt homines esse laudabile quidquid episcopus habuerit delectabile. Nec quisquam quod agere pontifex non dubitat, se indubitanter agere dicat. Episcopus enim à cunctis indubitanter vocaris, præsertim cum ipso nomine censeris, si tamen actio concordet nomini, & nomen se societ actioni. Nam quid aliud interpretatur episcopus, nisi superinspector? maxime cum solio in Ecclesia editiore resideat, & ita cunctos respiciat, vt & cunctorum oculi in ipsum respiciant. Ergo quia ita est, cur te velut tetrum speculum vniuersorum oculis demõstras, ita vt non possint obscuritate tua se comptius exornare.

G *Breuis epilogus eorum quæ in hoc libello demonstrata sunt, cum notatione sacerdotum quos auctor nouit sibi infideliter detracturos, inuocationeq́ sancti Spiritus, vt adiuuet cunctos sacerdotes ad faciendum ea quæ ipso inspirante in hoc opusculo elocutus est.*

Capvt VII.

Svfficit hucusque nostris nunc consacerdotibus dilatasse sermonem, in quo eorum excellentiam simul & casum demonstrauimus, ne fidentes in sublimitate honorum, minime requirerent perfectionem morum, & in solo se crederent sacerdotis nomine plus quam opere gloriari. Et quamquam sciam pro hoc libello plurimos mihi sacerdotes, qui hæc quæ loquimur agere nolunt, infideliter esse detracturos; credo tamen plurimos qui hæc agunt, vel agere obnituntur, fideliter pro nobis oraturos. Sed sicut lacerationibus obtrectatorum minime prægrauamur, sic demum probatorum & sanctorum virorum orationibus adiuuamur. Age iam nunc sanctificus Spiritus, qui nos in hoc opere diuinis inspirationibus adiuuisti, cunctos sacerdotes adiuua, & præsta vt faciant quę H in hoc opusculo ipse eloqui inspirasti, vt eis vna mecum tribuas sæculorum regna, quæ sanctis in regna sæculorum dare promisisti. Amen.

(:)

S. AMBR. LIBRI DE DIGNITATE SACERDOTALI FINIS.

A

Capita libri primi de Pœnitentia.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE POENITENTIA CONTRA NOVATIANOS,

D

LIBER PRIMVS.

H

De commendatione moderationis erga peccatores seruandæ ab his qui illorum morbos curare debent, per exempla, scripturam atque rationem, cum acri reprehensione eorum qui dura promitibus sequēda opinātur: & cum ipsi quærant misericordiam Domini, alijs eam denegant, cuiusmodi sunt doctores Nouatianorum.

CAPVT. I.

[illegible] 10 SI virtutum finis ille est maximus, qui plurimorum spectat profectum, moderatio prope omnium pulcherrima est: quæ ne ipsos quidem quos damnat offendit & quos damnauerit, dignos solet facere absolutione. Denique sola est, quæ Domini quæsitam sanguine Ecclesiam propagauerit, imitatrix beneficij cælestis, & redemptionis vniuersorum salubri fine temperans, quem ferre possint aures hominum, mētes nō refugere, non pauere animi. Etenim q studet humanæ infirmitatis emendare vitia, ipsam infirmitatem suis debet sustinere & quodammodo pensare humeris, non abijcere. Nam pastor ille Euangelicus lassam ouem vexisse legitur, non abiecisse. Et Salomon ait: *Noli iustus esse nimium.* Debet enim iustitiam temperare moderatio. Nam quemadmodum se tibi curandum præbeat, quem fastidio habes, qui contemptui se, non compassioni, medico suo putet futurum? Ideo Dominus Iesus compassus nobis est, vt ad se vocaret nō deterreret. Mitis venit, venit humilis. Deniq; ait: *Venite*

Luc. 15.
De pœni. d. 1. c. serpis § nam pastor.

ad

A *ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam.* Reficit ergo Dominus Iesus, non excludit neque abiicit: meritoque tales discipulos elegit, qui Dominicæ voluntatis interpretes, plebem Dei colligerent, non repudiarent. Vnde liquet eos inter Christi discipulos non esse habendos qui dura pro mitibus, superba pro humilibus sequenda opinantur; & cum ipsi quærant Domini misericordiam, aliis eam denegant: vt sunt doctores Nouatianorum, qui mundos se appellant. Quid his superbius, cum scriptura dicat: *Quia nemo mundus a peccato, nec vnius diei infans.* & Dauid clamet: *A delicto meo munda me.* Sanctiores isti quam Dauid, de cuius nasci familia Christus incarnationis elegit mysterio, cuius posteritas aula cælestis est vterus virginis suscipiens mundi redemptorem? Quid autem durius quam vt indicant pœnitentiam, quam non relaxent, cum vtique veniam negando, incentiuum auferant pœnitentiæ? Nemo enim potest bene agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam. Sed negant his oportere reddi communionem, qui præuaricatione lapsi sunt, si vnum tantum crimen exceperint sacrilegii, cui veniam negarent: dure quidem, sed diuinis tantum redargui viderentur sententiis, assertionibus tamen suis conuenirent.

B Dominus enim crimen nullum excepit, qui peccata donauit omnia. At cum omnia peccata Stoicorum quodam more paribus putent æstimanda mensuris, & æque eum qui gallum (vt aiunt) gallinaceum, atque illum qui patrem suffocauerit, in perpetuum asserant cælestibus abdicandum mysteriis: quomodo vnius criminis obiiciunt reos, cum indignissimum esse non possint etiam ipsi negare, vt paucorum pœna veniat ad multos?

De repulsione responsionum quibus Nouatiani errorem suum defendere conantur.

Capvt. II.

Sed aiunt se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent. Immo nulli maiorem iniuriam faciunt, quam ei cuius volunt mandata rescindere, commissum munus refundere. Nam cum ipse in Euangelio suo dixerit Dominus Iesus:

C *Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis: & quorum detinueritis detenta erunt:* quis est qui magis honorat, vtrum qui mandatis obtemperat, an qui resistit? Ecclesia in vtroque seruat obedientiam, vt peccatum & alliget & relaxet. Hæresis in altero immitis, in altero inobediens, vult ligare quod non resoluat, non vult soluere quod ligauit: in quo se sua damnat sententia. Dominus enim par ius & soluendi esse voluit & ligandi, qui vtrumque pari conditione permisit. Ergo qui soluendi ius non habet, nec ligandi habet. Sicut enim secundum Dominicam sententiam, qui ligandi ius habet, & soluendi habet: ista istorum assertio seipsam strangulat, vt quia soluendi sibi ius negant, negare debeant & ligandi. Quomodo igitur potest alterum licere, alterum non licere? Quibus datum vtrumque est licere: at quibus non datum, vtrumque non licere; certum est Ecclesiæ vtrumque licere, hæresi vtrumque non licere. Ius enim hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur hoc Ecclesia vendicat quæ veros sacerdotes habet: hæresis vendicare non potest, quæ sacerdotes veros non habet. Non vendicando autem ipsa de se pronuntiat, quod cum sacerdotes non habeat, ius sibi vendicare non debeat sacerdotale.

D Ita in impudenti contumacia pudentem cernimus confessionem. Specta etiam illud, quoniam qui Spiritum sanctum accipit, & soluendi peccati potestatem & ligandi accipit. Si enim scriptum est: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur: & quorum detinueritis, detenta erunt:* ergo qui soluere non potest peccatum, non habet Spiritum sanctum. Munus Spiritus sancti est officium sacerdotis, ius autem Spiritus sancti in soluendis ligandisque criminibus est. Quomodo igitur munus eius vendicant, de cuius diffidunt iure & potestate? Quid quod insolentiores sunt? Nam cum ad misericordiam promptior quam ad seueritatem sit spiritus Dei, quod ait se velle, id nolunt: quod nolle, hoc agunt: cum vindicare

E iudicis sit, remittere misericordis. Tolerabilius igitur Nouatiane remitteres quam ligares. Aliud enim quasi delinquendi parcus vsurpares, aliud quasi ærumnæ compassus ignosceres. Sed aiunt se exceptis grauioribus criminibus relaxare veniam leuioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Nouatus, qui nemini pœnitentiam dandam putauit ea scilicet contemplatione, vt quod ipse non posset soluere, non ligaret, ne ligando sperari se faceret solutionem. In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quæ soluenda à vobis putetis, & quæ sine remedio esse arbitremini. Sed Deus distinctionem non facit, qui misericordiam suam promisit omnibus, & relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine vlla exceptione concessit. Sed qui culpam exaggerauit, exaggeret etiam pœnitentiam. Maiora enim crimina, maioribus abluuntur fletibus. Ita nec Nouatus probatur, qui veniam interclusit omnibus: nec vos imitatores eiusdem & condemnatores, qui ibi minuitis studia pœnitentiæ, vbi augeri oportet: quia grauiora peccata maioribus sustentanda fulcris docuit Christi misericordia. Quæ autem ista peruersitas, vt vobis vendicetis possibilia concessu, Deo (vt ipsi dicitis)

F impossibilia referuens? Hoc est sibi eligere causas ignoscendi, Deo materiam relinquere feriendi. Et vbi est illud: *Si autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris?* Vt cognoscamus igitur Deum misericordiæ magis indulgentem esse quam seueritatis tenacem, ipse ait: *Misericordiam malo, quam sacrificium.* Quomodo igitur vestrum potest acceptum esse sacrificium Deo, qui negatis misericordiam, cum ipse dicat nolle se mortem peccatoris, sed correctionem? Cuius interpres Apostolus ait: *Quia Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* Non in similitudinem carnis ait, quia Christus veritatem suscepit carnis humanæ. Non similitudinem, neque in similitudinem peccati ait, *quia peccatum non fecit, sed peccatum pro nobis factus est:* sed venit in similitudinem carnis peccati, hoc est, suscepit similitudinem carnis peccatricis. Ideo similitudinem, quia scriptum est: *Et homo est, & quis agnoscet eum?*

G Homo erat carne, secundum hominem qui agnosceretur, virtute supra hominem, qui non agnosceretur: ita & hic carnem habebat nostram, sed carnis huius vitia non habebat. Non enim sicut omnis homo est, ex virili erat & feminea permixtione generatus, sed natus de Spiritu sancto & Virgine immaculatum corpus susceperat, quod non solum nulla vitia maculauerant, sed nec generationis aut conceptionis concretio iniuriosa fuscauerat. Nam omnes homines sub peccato nascuntur, quorum ipse ortus in vitio est, sicut habes lectum dicente Dauid: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.* Ideo Pauli caro corpus mortis erat, sicut ipse ait: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Christi autem caro damnauit peccatum, quod nascendo non sensit, quod moriendo crucifixit: vt in carne nostra esset iustificatio per gratiam, vbi erat ante colluuio per culpam. Quid ergo dicemus ad hæc, nisi quod dixit Apostolus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum:* quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

H Pro quibus ergo Christus interpellat, eos Nouatianus accusat: quos Christus ad salutem redemit, eos Nouatianus damnat ad mortem? Quibus Christus dicit: *Tollite iugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum,* Nouatianus dicit, *Immitis sum,* quibus Christus dicit: *Inuenietis requiem animabus vestris: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est:* his graue onus & durum imponit iugum Nouatianus? Quam propensius igitur ad misericordiam sit Dominus Iesus, licet ista satis instruent, tamen ipse etiam te doceat, qui cum aduersus impressionem persecutionis instruere nos vellet, ait: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere sed potius eum timete, qui potest animam & cor-*

A Ibidem *pus mittere in gehennam.* Et infra: *Omnis ergo qui confessus me fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cælis. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui est in cælis.* Vbi confitetur, pro omnibus confitetur, omnes complectitur: vbi negat, non omnes negat. Sicut enim supra habetur: Omnis qui me confessus fuerit, confitebor & ego eum, hoc est, omnem: consequens erat vt infra quoque sic diceret: Omnis autẽ qui negauerit me. Sed ne omnes negare videretur: ita subiecit. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum. Gratiam promittit omnibus, non omnibus minatur iniuriam. Quod est miserationis, exaggerat: quod vltionis, extenuat. Atque ita scriptum est, non solum in eo libro qui secundum Matthæum scribitur Euangelij Domini Iesu, sed etiam in eo lectum est quem secundum Lucam reperimus: vt scias non otiose id posuisse vtrumque. Ibidem

De sententia scripturæ in superiore capitulo adductæ, & quemadmodum fieri possit vt aliquis qui victus suppliciis Deum sermone negauerit, & corde adorauerit, per pœnitentiam mereatur veniam peccatorum. B

CAPVT III.

Mat. 10 DIximus quid scriptum sit, colligamus sententiam. Omnis, inquit, qui me confessus fuerit: id est, ex quacumque vita, ex quocumque statu, qui confessus me fuerit, habebit remuneratorem me confessionis suæ. Cum dicitur, Omnis, nullus à remuneratione qui fuerit confessus excluditur. Non similiter, omnis qui negauerit, negabitur. Potest enim fieri vt aliquis victus supplicijs, sermone Deum neget, & corde adoret. (De pœni. d. 1. c. potest fieri.) Numquid eadem causa est eius qui sponte negat, & eius quem tormenta inclinauerint ad sacrilegium, non voluntas? Quam indignum autem, cum apud homines valeat certaminis gratia, vt apud Deum non valere asseratur? Nam sæpe in hoc athletarum sæculari certamine etiam victos quorum fuerint certamina probata, vulgus hominum cum victoribus coronare consueuit, maxime quos viderit forte dolo aut fraude excussos victoria. C Christus ergo athletas suos quos viderit grauibus paulisper cessisse supplicijs, sine venia patietur manere? Numquid non habebit rationem laboris, qui etiam quos proijcit, non in æternum proijcit? Dicit enim Dauid: *Non in æternum proijciet Deus:* (Psal. 76) & contra hunc audiemus hæresim dicentem: *Proijcit in æternum?* (Ibidem) Nec in finem, inquit, misericordiam suam abscindet à generatione in generationem, aut obliuiscetur misereri Deus, clamat Propheta: & sunt qui diuinæ miserationis quædam inducant obliuia? Sed aiunt ideo se ista asserere, ne mutabilem Deum facere videantur, si his quib. fuerit iratus ignoscat.

De dictorum in superiori capitulo multiplici probatione ex sacrarum scripturarum testimonijs.

CAPVT IV.

QVid ergo? Repudiabimus diuina oracula, & opiniones istorum sequemur? Sed non Deus alienis assertionibus, sed suis æstimandus est vocib. D Quod enim promptius edere possumus insigne eius misericordiæ quam quod ipse per prophetam Osee, vbi quibus tamquã iratus minabatur, continuo tamquam reconciliatus indulget? Ait enim: *Quid tibi faciam Ephraim, aut quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra, &c.* (Osee. 6) Et infra: *Quomodo te constituam? Velut Adama efficiam te, & sicut Seboim.* (Osee. 11.) In ipsa indignatione velut patrio quodam affectu hæret, quomodo ad pœnam tradat errantem. Et si Iudæis minetur Deus, tamen adhuc secũ examinat. (De pœni. d. 1. c. sed &) Sed & continuo qui dixerat. Sicut Adama faciã te, & sicut Seboim; quæ duæ vrbes ex vicinia Sodomorum parilis excidij traxere consortium: (Gen. 19.) *Conuersum est,* inquit, *cor meum in eo ipso, conturbata est pœnitentia mea: non faciã secundum iracundiam furoris mei.* (Osee. 12) Nonne apparet quod ideo nobis peccantibus indignetur Dominus Iesus, vt indignationis suæ nos terrore conuertat? E Indignatio ergo eius non vltionis executio, sed magis absolutionis est operatio. Sic enim dixit: *Si conuersus ingemueris, saluus eris.* (Esai. 30) Expectat gemitus nostros, sed temporales, vt remittat perpetuos: expectat lachrymas nostras, vt profundat pietatem suam Sic in Euangelio, viduæ matris lacrymis compassus, filium eius resuscitauit. (Luc. 7.) Expectat conuersionem nostram, vt reuertatur & ipse ad gratiam: quæ, si nullus lapsus nobis irreperet, in nobis perseueret. Sed quia peccatis nostris contrahimus offensam, indignatur vt humiliemur: humiliemur, vt digni simus magis miseratione quam pœna. Doceat te certe Hieremias, dicens: *Quia non repellet in æternum Dominus, quoniam cum humiliauerit,* inquit, *miserebitur secundum multitudinem misericordiæ suæ.* (Thre. 3) Quia non humiliauit toto corde suo, neque repulit filios hominum. (Ibidem) Hoc certe in Threnis Hieremiæ legimus, & ex his, vel ceteris quæ sequuntur, aduertimus, quia ideo humiliat sub pedes suos omnes vinctos terræ, vt iudicium eius declinemus. (Ps. 149) (Psa. 112) *Sed nec toto corde humiliat peccatorem vsque ad terram, qui etiam de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem.* F Non enim ex toto corde humiliat, qui se veniæ reseruat. Quod si non ex toto corde omnem humiliat peccatorem quanto magis non ex toto corde humiliat eum, qui non ex toto corde peccauit? Nam sicut dixit de Iudæis: *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me:* (Esai. 29 & Mat. 15) fortasse & de aliquibus lapsis dicat: Isti labiis me negarunt, sed corde mecum sunt. Vicit eos pœna, nõ auertit perfidia. Sine causa autem his aliqui veniam negant, quorum fidem eousq; cõsectatus persecutor est, vt eam studeret expugnare tormentis. Negarunt semel, sed quotidie confitentur, Negarunt sermone, sed confitentur gemitibus, confitentur eiulatib. confitentur fletibus, confitentur liberis non coactis vocib. Cesserunt quidem ad tempus diaboli tentationi, sed etiam diabolus postea recessit ab his, quos sibi vendicare non potuit. Cessit ergo fletibus, cessit pœnitentiæ: quos inuaserat alienos, perdidit suos. Nonne ita istud est, ac si quis captiuum victæ vrbis populum abducat? Captiuus abducitur, sed inuitus qui in alienas terras necessitate contendat, intimo tamen non migret affectu: patriam secum animo vehat, quærat copiam quemadmodum reuertatur. G Quid ergo? Cum huiuscemodi reuertitur, num est aliquis qui persuadeat non recipiendum, minore scilicet honore, sed studio propensiore, ne habeat in quo insultet aduersarius? Si armato ignoscis ei qui repugnare potuit; nõ ignoscis ei, in quo sola pugnabat fides? Ipsius diaboli de huiusmodi lapsis si requiramus sententiam, nonne videtur dicere: Populus hic labiis me honorat, cor aũt eorum longe est à me? Quomodo enim mecum est, qui non recedit à Christo? Sine causa autem me colere videntur, qui doctrinam Iesu custodiunt. Ego autem putabam quod mea docerent. Plus damnant, dum comperta deserunt. Certe Iesus in his amplius gloriatur, dum recipit reuertentes. *Exultant omnes angeli quia gaudium maius est in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam in nonaginta & nouem iustis qui non indigent pœnitentia.* (Luc. 15) De me in cælo, de me in terris triumphus sumitur, nihil Christo perit, quando hi qui ad me cum fletu venerunt, cum desiderio ad Ecclesiam reuertuntur: & horum exemplo etiam de meis periclitor, qui didicerint nihil hic esse, vbi homines præsentibus prouocantur præmiis, & plurimum illic, vbi gemitus, lacrymæ, ieiunia, meis epulis præferuntur. H

De confutatione erroris Nouatianorum, qui spem veniæ excludunt, per exemplum de illo semiuiuo relicto à latronibus, quem pius Samaritanus Dominus Iesus misericordia motus curauit, & supra suum iumentum imposuit vulneratum & à sacerdote atque leuita prætereuntibus, per quos Nouatiani intelliguntur, fuit neglectus.

CAVT. V.

HOs ergo Nouatiani excluditis? Quid est enim aliud excludere, nisi spem veniæ denegare? Sed neque semiuiuum illum derelictum à latronibus, Samaritanus (Luc. 10.)

prætere-

[A] [*Luc. 15*] præterijt, sed vulnera eius oleo vinoque curauit: prius infundens oleum in quo foueret, & supra iumentum suum imposuit vulneratum, in quo eius peccata vexit omnia: nec ouem pastor despexit errantem. Vos autem dicitis: *Noli me tangere, vos dicitis volentes iustificare vosipsos.* Non est proximus noster, superbiores quam legisperitus. Ille Christum [*Luc. 10.*] tentare cupiebat. Ille enim dixit: *Quis est meus proximus?* Ille interrogat, vos negatis. Sicut sacerdos ille descendens, & sicut leuita præteriens, quem curandum suscipere debuistis, nec recipientes hospitio, pro quo Christus duos numerauit denarios, cui te proximum fieri Christus iubet, vt facias in eum misericordiam: Ipse enim est proximus, quem non solum conformis natura coniunxerit, sed etiã [*Coloss. 2*] misericordia copulauerit. Ab eo te alienum superbia facis [*Rom. 14*] extollens te frustra inflatus mente carnis tuæ, & non te- [*Coloss. 2*] nens caput. Si enim caput teneres, aduerteres non tibi eũ deserendum, pro quo Christus mortuus est. Si caput teneres, aduerteres corpus omne compaginando potius q̃ soluendo, in incrementum Dei per copulam charitatis, & redemptionem crescere peccatoris. Cum igitur fructũ [B] omnem aufertis pœnitentiæ, quid aliud dicitis, nisi hoc: Nemo de vulneratis nostrum ingrediatur hospitium, ne- [*Mat. 9.*] mo sanetur in nostra Ecclesia? Apud nos non curantur ægroti, sani sumus, medicum non habemus necessarium, quia ipse ait: *Non opus est sanis medicum, sed his qui male habent.*

De Ecclesia Christi per cœnam significata, ad quam omnes vocati sunt, siue boni siue mali, & qui se excusauerunt, Nouatiani sunt atque cæteri hæretici, qui partem cum Christo non habebunt, eo quod pœnitentiæ lauacrum respuant.

Capvt VI.

Ergo Domine Iesu ad Ecclesiam tuam totus adueni, [*Luc. 14*] quoniam Nouatianus excusat. Nouatianus dicit: Iuga [*Mat. 11.*] boum emi, qui iugum Christi suaue non suscepit, & onus [*Act. 15.*] graue collo imponit suo, quod portare non queat. Nouatianus seruos tuos à quib. inuitabaĩ tenuit, & cõtumelia [*Luc. 14*] [C] affectos occidit, quos iterati baptismatis labe inquinauit. *Mitte ergo ad exitus viarum, & collige bonos & malos & debiles, & cæcos, & claudos introduc in Ecclesiam tuam. Iube impleatur do-* [*Mat. 22.*] *mus tua, introduc omnes ad cœnã tuã: quia quem tu vocaueris, dignum facies si sequatur. Ille sane reiicitur, qui non habuerit vestem nuptialem,* hoc est, amictum charitatis, velamen gratiæ. Mitte, inquam ad vniuersos: quos non excusat Ecclesia à cœna tua, excusat Nouatianus: non dicit familia tua, Sana [*Hier. 17*] sum, medicum non requiro: sed dicit, *Sana me Domine, &* [*Mat. 9.*] *sanabor: salua me, & saluabor.* Deniq; Ecclesiæ tuæ species est in illa, quæ accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti tui, dicens intra se: *Quia si tetigero vestimentum eius, salua ero.* Hęc ergo Eccl. confiteĩ vulnera sua, hęc curari cupit. Et tu q̃dẽ Domine, omnes cupis sanare, sed non omnes curari volunt. Non vult Nouatianus, qui se putat esse sanum. Tu [*Mat. 25*] Domine ægrum te esse dicis, & in minimo nostram sen- [*De pœn. dist. 1. c. potest ... dicis Petro.*] tis infirmitatem, dicens: *Aeger eram, & visitastis me.* Nouatianus illum minimum visitare nescit, in quo tu desideras visitari. Dicis Petro excusanti, ne ei pedes lauares: *Nisi lauero tibi pedes, non habebis partem mecum.* Quod ergo isti possunt consortium tecum habere, qui claues regni cęlorum [D] non suscipiunt, negantes quod dimittere peccata debe- [*Ioan. 13*] ant? Quod quidem recte de se fatentur: non habent enim Petri hereditatem, qui Petri fidem non habent quam impia diuisione discerpunt. Sed hoc improbe, quod etiam in Ecclesia donari peccata negant posse, cum Petro dictum [*Mat. 16*] sit: *Tibi dabo claues regni cælorum, & quæcumque ligaueris super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcumque solueris super terrã, erunt soluta & in cælo:* cum & ipse vas electionis Dominicæ [*2. Cor. 2*] dicat: Si cui autem quid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, propter vos in persona Christi. Cur igitur Paulum legunt, si eum tam impie arbitrabantur errasse, vt ius sibi vendicaret Domini sui? Sed vendicauit acceptum, non vsurpauit indebitum.

De multiplici potestate data discipulis à Christo, cum reprehensione Nouatianorum, qui remissionem in baptismo concedunt, sed pœnitentiæ lauacrum negant cum nihil intersit inter vtrumque sacramentum.

Capvt VII.

[E] Vult Dominus plurimum posse discipulos suos, vult à seruulis suis ea fieri in nomine suo, quæ faciebat ipse positus in terris. Denique ait: *Et maiora his facietis.* Dedit vt mortuos suscitarent. Et cum ipse Saulo reddere posset visum vigendi, eum tamen ad Ananiam discipulum suum misit: vt eius benedictione Saulo refunderentur oculi, quos amiserat. Petrum quoq; secum in mari iussit ambulare, & quia titubauit, reprehendit illico, eo quod dona gratiarum fidei pauxillitate minuisset. Dedit etiam discipulis vt lux mundi essent per gratiam, qui erat ipsa lux mũdi per naturam. Et quia descensurus erat è cælo, & in cælum ascensurus, Eliam ad cælum leuauit, vnde eum terris placito redditurus tempore. Baptizaturus quoque in Spiritu sancto & igne, per Ioannem baptismatis sacramenta præmisit. Omnia denique donauit discipulis suis, de quib. ait: *In nomine meo dæmonia eycient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: supra ægros manus imponent, & bene habebunt.* Omnia ergo dedit: sed nulla in his hominis potestas est, vbi diuini muneris gratia viget. Cur ergo manus imponitis, & benedictionis opus creditis, si quis forte reuelauerit ægrotus? Cur præsumitis aliquos à colluuione diaboli per vos mundari posse? Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo vtique remissio peccatorum omnium est. Quid interest, vtrum per pœnitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vendicent? Vnum in vtrũq; mysterium est. Sed dices quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? Nonne Dei nomen operatur? Quid ergo? Vbi vultis vendicatis vobis Dei gratiam, vbi vultis repudiatis? Sed hoc insolentis arrogantiæ, non sancti timoris est: vt fastidio vobis sint qui volunt agere pœnitentiam. Perpeti videlicet flentium lacrymas non potestis. Non fuerunt oculi vestri vilia vestimentorum, illuuiem sordidatorum, superbo oculo, & tumido corde delicati mei, arroganti voce dicentes singuli: *Noli me tangere, quoniam mundus sum.* Dixit quidem Dominus ad Mariam Magdalenam: Noli me tangere: sed non dixit, quia mundus sum, qui mundus erat, tu audes Nouatiane mundum te dicere, qui & si operibus mundus esses, hoc solo verbo fieres immundus? Esaias dicit *O miser ego, & compunctus corde: quia cum sim homo, & immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis habitem:* & tu dicis mundus sum, cum mundus nõ sit, vt scriptum est, nec vnius diei infans? Dauid dicit: *Et à delicto meo munda me,* quem vtique misericordem sæpe Dominus iustificauit gratia: tu mundus, cum tam iniustus sis, vt non miserearis, vt festucam in oculo fratris tui videas, trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideres? Immundus enim apud Deum omnis iniustus. Quid autem iniustius, quam vt velis tibi dimitti peccata tua, cum roganti ipse non putes remittenda? Quid iniustius, quam vt te iustifices, in quo damnas alterum, cum grauiora committas? Denique remissionem celebratur peccatorum nostrorum Dñs Iesus dicenti sibi Ioan. *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? respondit: Sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Et Dominus quidem venit ad peccatorem, cum peccatum ipse non haberet: & baptizari voluit, cui mundari necesse non erat. Vos quis ferat, qui putatis vobis opus non esse mundari per pœnitentiam, quia mundatos vos dicitis per gratiam, quasi iam peccare vobis impossibile sit.

[*Ioan. 14* · *Mat. 10* · *Act. 3* · *Mat. 14* · *Mat. 5.* · *Ioan. 8.* · *4 Re. 2.* · *Mat. 3.* · *Mar. 16*] [F] [G] [*Esai. 6* · *Ioan. 2.*] [*Esai. 6*] [*Iob. 14* · *Psal. 50* · *Mat* · *Prou. 5.* · *Mat. 18*] [*Rom. 2.*] [H] [*Mat. 3.*]

A

De falso intellectu scripturæ quo Nouatianus errorem suum probare contendit, quem auctor hic efficaciter reprobat, fultus scripturæ sacræ testimonijs.

CAPVT VIII.

SEd dices: Scriptum est: *Si peccauerit homo in hominem, orabunt pro eo ad Dominum: si autem in Dominum peccauerit homo, quis orabit pro eo?* Primum, vt supra iam dixi, tunc te ista pateret obijcere, si solis præuaricatoribus non relaxares pœnitentiam. Tamen quid scrupuli ista adfert quæstio? Non enim scriptum est: Nullus orabit pro eo, sed, Quis orabit? hoc est, Quis ille sit, qui in tali causa orare possit, quæritur, non excluditur. Denique habes in Psalmo decimoquarto: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Non enim nullus, sed probatus habitabit. Nec hoc dicit quod nemo requiescat, sed requiescat electus: vt scias hoc esse verum, quod non multo post in Psalmo vigesimotertio ait: *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius?* id
B
est, non quicumque de vulgo, nec plebeiæ vilitatis aliquis, sed vitæ egregiæ, singularisque meriti. Et vt scias quia cum dicitur, quis, non intelligitur nullus, sed aliquis significatur, cum dixisset: *Quis ascendet in montem Domini:* subiecit: *Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam.* Et alibi: *Quis sapiens, & intelligit hæc?* Numquid dicit, quia nullus intelliget? Et in Euangelio: *Quis fidelis dispensator & prudens, quem constituet dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram?* Et vt comprehendas quia de eo dixit, qui vtique est, non de eo qui non est, subiunxit: *Beatus ille seruus, quem cum venerit dominus inuenerit sic facientem.* Et illud ita opinor dictum: Deus quis similis tibi? non vtique nullus: quia imago patris filius est. Similiter igitur accipiendũ: Quis orabit pro eo hoc est, singularis vitæ aliquis debet orare pro eo qui peccauit in Dominum: quia quo maior culpa, eo maiora sunt quærenda suffragia. Non enim quicumque de vulgo pro Iudæorum populo, sed Moyses rogauit, quando vituli caput fidei immemores
C
adorauerunt. Numquid errauit Moyses? At certe quia non errauit, quod rogauit & meruit & impetrauit. Quid enim talis affectus non impetraret, quando se obiecit pro populo, dicens: *Et nunc si dimittis illis peccatum, dimitte: sin autem dele me de libro vitæ?* Vides quia non tamquam deliciosus intercessor, & fastidij plenus sibi consulat, ne offensionem contrahat: quod Nouatianus metuere se dicit: sed magis omnium memor, sui immemor, offendere non timebat ipse, vt plebem ab offensionis periculo exueret & liberaret. Merito ergo scriptum est: Quis orabit pro eo, hoc est, talis qualis Moyses, qui se offerat pro peccantibus: talis qualis Hieremias, cui cum esset dictum à Domino Deo nostro: *Noli orare pro populo isto: tamen orauit, & veniam promeruit.* Denique intercessione prophetica, & obsecratione tanti vatis inflexus Dominus dicit ad Hierusalem, quoniam ea quoque pœnitentiam pro delictis egerat, dicens: *Domine omnipotens Deus Israel, anima in angustijs & spiritus anxius clamat ad te: audi Domine & miserere. Et iubet luctus vestimenta deponi, & abijci gemitus pœnitentiæ.* Sic enim scriptum est in fine libri: *Exue te Hierusalem stola luctus & vexationis tuæ, & indue te decorem eius quæ à Deo tibi data est*
D
gloriæ in æternum.

Qualiter intelligenda sint verba Ioannis dicentis: Est peccatum ad mortem, non de illo dico vt oret quis: cum sanctus Ioannes non ignorauerit Moysen & Hieremiam atque Stephanum pro salute aliorum orasse, atque exauditos fuisse.

CAPVT IX.

TAles igitur peccatores in delictis maximis sunt requirendi. Nam si quicumque de populo orent, non exaudiuntur. Vnde nec illa quæstio vestra quidquam potent adferre ponderis, quam sumitis de epistola Ioannis dicentis: *Qui scit fratrem suum peccare peccatũ non ad mortem, petat, & dabit illi vitam Deus: quia non peccat ad mortẽ.* Est peccatum ad mortem, nõ de illo dico vt oret. Non enim ad Moysen & Hieremiam loquebatur, sed ad populũ, qui suorum peccatorum alium peccatorem deberet adhibere, cui satis est si pro leuiorib. delictis Deum precetur, grauiorum
E
veniam iustorum orationib. reseruandam putet. Nã quomodo Ioannes diceret non orandum pro delicto grauiore, qui legisset Moysen rogasse, & impetrasse, vbi erat præuaricatio voluntaria, qui sciret etiam Hieremiam rogasse? Quomodo Ioannes diceret non orandum pro peccato quod esset ad mortem, qui ipse in Apocalypsi scripsit mãdatum angelo Ecclesiæ Pergami: Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat *Balaac mittere scandalum corã filijs Israel, manducare immolata, & fornicari. ita & tu habes tenẽtes doctrinam Nicolaitarum, similiter age pœnitentiam, alioquin veniam tibi cito.* Vides quod Deus qui pœnitentiam exigit, veniam polliceatur? Denique & ibi dicit: *Qui habet aures audiat quid spiritus dicat Ecclesijs. Vincenti dabo manna absconditum.* Nonne ipse Ioannes cognouerat Stephanum pro persecutoribus suis, qui Christi nomen audire non poterant, deprecatum, cum de ipsis a quibus lapidabatur diceret: Domine, ne statuas illis hoc peccatum? cuius precationis effectum in Apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, non multo postea per gratiam Christi factus est Apostolus, qui fuerat ante persecutor.
F

De eo quod nullus fidem habens exclusus sit à venia: quod hi quoque qui post pœnitentiam coronam martyrij meruerunt, maius etiam donum fidei perceperunt, de forma quoque pœnitentiæ in seminiuo a latronibus relicto conuenienter expressa.

CAPVT. X.

ERgo quia de Ioannis generali epistola sermo est, ipsius Ioannis in Euangelio scripta interrogemus, vtrum cum vestra interpretatione conueniant. Scribit enim dixisse Dominum: *Quia sic dilexit Deus hunc mundum, vt filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Si quem ergo lapsum reuocare cupias: vt credat, an vt non credat hortaris? Vtiq; vt credat. Sed
G
qui credit, iuxta Domini sententiam habebit vitam æternam. Quomodo ergo prohibebis orare pro eo, cui æterna vita debetur? cum diuinæ sit gratiæ fides, sicut Apostolus in diuisionib. gratiarum docet, quia alij datur in eodẽ spiritu fides: & discipuli Domino dicant. Adauge nobis fidẽ. Qui ergo fidem habet, habet vitam: qui vitam habet, non est vtique exclusus à venia: *Vt omnes,* inquit, *qui credit in eum, non pereat.* Cum omnis dicitur, nullus excluditur, nullus excipitur. Non enim excipit eum qui lapsus est, si tamen postea bene credat. Plurimos comperimus se reformasse post lapsum, & pro nomine Dei passos. Num possumus his martyrum consortia negare, quibus Dominus Iesus non negauit? Audemus igitur dicere non esse his vitam redditam, quibus Christus coronam reddidit? Sicut ergo lapsum plerisque, si patiantur, corona redditur: ita si credant, & fides redditur. Quæ fides Dei donum est, sicut habes scriptum: *Quia à Deo vobis datum est, non solum vt credatis in eum, sed etiam vt pro illo patiamini.* Nũquid is qui Dei
H
donum habet, potest non habere indulgentiam? Non vna autem, sed duplex gratia est vt omnis qui credit, & patiatur pro Domino Iesu. Habet igitur qui credit suam gratiam: habet autem alteram si fides eius passionibus coronetur. Neque enim priusquam pateretur Petrus, sine gratia fuit sed vbi passus est, acquisiuit alteram. Et plerisque qui non habuerunt gratiam vt pro Iesu paterentur, habuerunt tamen gratiam vt in Iesum crederent. Ideo dicit: *Vt omnis qui credit in eum, non pereat.* Omnis, inquit, hoc est, ex quocumque statu, ex quocumque lapsu, si credat, perire non timeat. Potest enim fieri vt aliquem de Hierusalem descendentem in Hiericho, hoc est, de martyrij certamine relapsum, in istius vitæ cupiditatem secularemque gratiam, vulneratum à latronibus, hoc est, à persecutorib. & semi-

A

semiuiuum relictum, Euangelicus ille Samaritanus inueniat, qui nostrarum custos animarum est (Samaritanus enim custos dicitur) & non prætereat eum, sed curet & sanet: fortasse ideo non præterit eum, quia aliquid in eo vitale agnoscit, vnde possit vitam resumere. Nonne vobis videtur ille qui lapsus est, semiuiuus esse, si vitale aliquid fides spiret? Nam qui penitus Deum ex suo corde abiicit, ille mortuus est. Qui ergo non penitus abiicit, sed per impressionem tormentorum ad tempus negauit, semiuiuus est.

Ibidem

Aut si mortuus est, cur ei dicitis agendam pœnitentiam, qui iam curari non potest? Si semiuiuus est, infunde oleum & vinum: scilicet quod & foueat & remordeat. *Tolle enim iumentum tuum, trade stabulario, duo æra ad eius curam impende, esto ei proximus.*

Ibidem

Proximus autem esse non potes, nisi facias misericordiam. Nemo enim potest dici proximus, nisi curauerit, non occiderit. *Si autem vis dici proximus* dicit tibi Christus: *Vade & tu fac similiter.*

De aliis quibusdam scripturis quibus eliditur error Nouatiani veniam post lapsum negantis, cum Dominus Iesus venerit in mundum non vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.

B

Capvt XI.

Ioan 3.

Aliud simile consideremus. *Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Quod manet vtique iam cœpit, & ex delicto aliquo cœpit: quia ante non credidit.

Ibidem

Vbi ergo quis credit, ira Dei discedit, vita autem accedit. Credere ergo in Christum, lucrum vitæ est. Qui non credit in eum, non iudicatur. Sed referunt hoc loco, quoniam is qui credit in Christum, custodire debeat sermonem eius.

Ioan. 12

Sic enim aiunt, scriptum dicente Domino: *Ego lux in hunc mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat: & si quis audierit sermonem meum, & custodierit eum ego non iudico eum.* Ille non iudicat, & tu iudicas? Ille dicit, Vt qui credit in me, in tenebris non maneat: hoc est, & si fuerit in tenebris, non permaneat in eis, errorem emendet, culpam corrigat, custodiat mandata mea.

C

Dixi enim: *Nolo mortem peccatoris, sed correctionem.* Dixi supra: *Quoniam qui in me credit, non iudicatur: & hoc custodio Non enim veni vt iudicem mundum, sed vt saluetur mundus per me.*

Eze 33.
Ioan. 3.
De pœn. d 1. c.
Libenter.
Osee. 6.
Mat. 9.
Ioan. 1.
Ioan. 12

Libenter ignosco, prompte indulgeo. misericordiam malo quam sacrificium: quia per sacrificium iustus commendatur, per misericordiam peccator redimitur. *Non veni vocare iustos, sed peccatores.* In lege sacrificium, in Euangelio misericordia est: lex per Moysen data est, per me gratia. Quid hoc euidentius? Denique & subter ait: *Qui spernit me, & non accepit verba mea, habet qui iudicet eum.* Num tibi videtur accipere verba Christi, qui se non correxerit? Profecto non videtur. Qui ergo corrigit se, accipit verbum eius. Hoc est enim verbum eius, vt se vnusquisque reuocet a culpa. Aut excludas igitur necesse est hanc eius sententiam: aut si negare non potes, acquiescas. Oportet eum quoque mandata custodire Dominica, qui peccare desiit, delictis renuntiauit. Non ergo de eo debes interpretari dictum, qui semper custodierit. Si enim hoc sensisset, addidisset semper. Non addendo autem, de eo pronuntiauit, qui quod audiuit custodierit. Audiuit autem, vt corrigeret errorem. Custodiuit igitur quod audiuit.

D

Quemadmodum testimoniis ipsius Dauid atque sancti Pauli reprobetur falsitas Nouatiani, quia castigat Deus omnem filium quem recipit, & quem castigat, morti non tradit.

Capvt XII.

Qvam vero durum sit vt ad pœnam vocetur perpetuam qui vel postea custodit Domini mandata, ipse te doceat qui etiam non custodientibus mandata sua veniam non negauit, sicut habes in Psalmi corpore:

Psa 88.

Si iustitias meas profanauerint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis delicta eorum. misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Omnibus igitur promittit misericordiam. Sed ne sine iudicio hanc esse misericordiam putes, est discretio inter eos qui perpetuam detulerint obedientiam mandatis cælestibus, & inter eos qui aliquando vel errore vel necessitate lapsi sint. Et ne nostro circumscribi te argumento putes, Christi iudicium accipe.

E

Luc 12.
Heb. 12.
Ps. 117.
Psa. 79.
2. Cor. 2
1. Cor 4
Pro. 13.

Etenim ait: *Si sciens seruus voluntatem domini, & non fecit, vapulabit multis:* si autem nesciuit, vapulabit paucis. Vterque igitur si credat, recipitur: quia castigat omnem filium Deus quem recipit: & quem castigat morti vtique non tradit, quia scriptum est: *Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me.* Denique Paulus docet non deserendos eos qui peccatum ad mortem fecerint: sed potius lacrymarum panibus, & potu coercendos flebili, ita tamen vt ipsa moderata esset tristitia. Hoc enim significat: *Potum dabis eis in mensura. vt ipsa mœstitia mensuram habeat ne forte abundantiore tristitia absorbeatur qui agit pœnitentiam,* sicut scripsit ad Corinthios Paulus: *Quid vultis in virga veniam ad vos, an in charitate, spirituque mansuetudinis?* Sed nec virga grauis est; quoniam legerat: Tu quidem percuties eum virga, animam autem eius à morte liberabis.

F

Quid esset in virga venire, docet inuectio fornicationis, accusatio incesti, reprehensio tumoris, quod inflati essent, quos magis lugere oporteret: postremo condemnatio rei, vt tolleretur à consortio communionis, & traderetur aduersario, non ad interitum animæ, sed carnis.

1 Cor 5

Sed enim Dominus in animam sancti Iob potestatem non dedit, sed in carnem eius permisit licentiam: ita & hic traditur satanæ in interitum carnis, vt serpens terram eius lingeret, animæ non noceret.

Iob 2.
Mich 7
Rom 7.
1. Cor 9

Moriatur ergo caro nostra cupiditatibus, sit captiua, sit subdita, nec legi mentis nostræ repugnet, sed bonæ seruituti subiecta moriatur, sicut in Paulo, qui castigabat corpus suum, vt seruituti redigeret, quo probabilior fieret prædicatio, si lex carnis eius cum lege mentis congrueret & conueniret. Interit enim caro, cum sapientia eius transit in spiritum, vt iam non quæ carnis sunt sapiat, sed quæ sunt spiritus. Vtinam videam infirmari carnem meam, vt non trahar captiuus in legem peccati, vtinam non in carne viuam, sed in fide Christi.

G

Rom. 8.
Rom 7.
Gal 2.

Et ideo maior in infirmitate corporis gratia, quam in salute. Denique & Paulum quem multum dilexit, liberare ab infirmitate carnis, cui petenti vt discederet à se infirmitas, respondit: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.*

1. Cor 12
Ibidem

Et Paulus plus in infirmitatibus placet, dicens: *Cum infirmor, tunc potens sum.* Consummatur enim carnis infirmitatibus animæ fortitudo.

Quod peccantes tradantur plerumque à Deo atque ab eius Ecclesia in potestatem diaboli: in afflictionem carnis, vt spiritus saluetur: de custodia quoque oculorum seruanda, & velamine mulierum atque exemplo Ioseph colloquia pudica esse seruanda.

Capvt XIII.

1 Cor 5

Explanauimus Pauli sententiam, nunc verba ipsa consideremus, qua ratione dixerit quod tradiderit eum satanæ in interitum carnis, quia tentator noster diabolus est. Nam debilitates membris singulis inferre, & ægritudines toto solet mouere corpori.

H

Denique percussit sanctum Iob vlcere malo a pedibus vsque ad caput quia potestatem acceperat in interitum carnis eius, dicente Deo:

Iob 2.
1 Cor 5.

Ecce trado tibi eum, tantummodo animam eius custodi. Hoc iisdem verbis Apostolus transtulit, dicens, *quod tradiderit huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi.* Magna potestas, magna gratia, quæ imperat diabolo, vt se ipse destruat. Se enim destruit, cum hominem quem tentando supplantare studet, ex infirmo fortiorem efficit: quia dum carnem debilitat, mentem eius corroborat.

De pœn. d. 1. c. potest §. ægritudo.

Ægritudo enim carnis, peccatum repellit: luxuria autem carnis culpam adolet. Illuditur ergo diabolus, vt se ipse morsu suo vulneret, & contra se armet, quem debilitandum putauit. Sic & sanctum Iob magis armauit postea quam

[A] vulnerauit, qui totum corpus diris perfusus vlceribus. diaboli quidẽ morsum pertulit, sed venena non sensit. Et [Iob. 14] ideo bene ei dictum est: *Adduces draconem in hamo, illudes eum sicut auem, ligabis eum sicut passerem puero impones super eum manum.* Vides quemadmodum a Paulo illudatur, vt in cauernam eius, sicut puer ille propheticus, manum [Esai 11.] mittat, & nihil serpens noceat ei, de labris eruat eum, de veneno eius faciat spiritale antidotum: vt quod venenum est, medicamentum fiat: venenum ad interitum carnis, medicamentum ad salutem spiritus, Quod enim [Dœmon dic. potest quod nocet.] nocet corpori, iuuat spiritum. Manducet terram meam serpens, dentem carni infigat, conterat corpus, dicat [Gen 3] Dominus & de me: *Trado tibi eum, tantummodo animam eius custodi.* [Iob. 2.] Quanta vis Christi, vt custodiam hominis imperet etiam ipsi diabolo, qui semper vult nocere. Dominum ergo Iesum nos propitiemus. Imperante Christo & diabolus ipse sit prædæ suæ custos: vel inuitus tamen mansuetis obsequitur imperiis. Sed quid ego commẽdo obsequium eius? Sit ille semper malus, vt sit bonus Deus semper qui malitiam eius nobis in gratiam cõuertit. Vult [B] nocere ille, sed non potest, si Christus obsistat. Carnem vlcerat: sed custodit animam. Terram deuorat, sed reseruat spiritum. Deniq; scriptum est: [Ibidem Gen 3. Esai 65] *Tunc lupi & agni simul pascentur, leo & bos paleam manducabunt, serpens autem terram vt panem. non nocebunt neque vastabunt in monte sancto meo, dicit Dominus* Damnati enim serpentis hæc est sententia: *Erit tibi terra cibus?* Quæ terra? Ea vtique de qua dictum est: [Gen. 3. Ibidem] *Terra es, in terram ibis.* Hanc terram serpens manducat, si propitius est nobis Dominus Iesus, vt non compatiatur anima carnis debilitati, non accendatur vapore corporis, & calore membrorum. [1 Cor 7 Prou. 6] *Bonum est nubere magis quam vri.* Est enim flamma quæ interna vrit. Vnde hunc ignẽ non affligemus in sinu mentis, & recessu pectoris, ne interioris nostri vramus exuuias, & forense hoc nostræ animæ vestimentum, velamenque carnale, edax libidinis flamma [Esai. 43] consumat, sed transeamus per ignem. Et si quis incidit amoris incendium, transiliat, & non alliget adulterinam [Prou 5.] cupiditatem vinculis cogitationum, nullos sibi nodos assiduæ nexu meditationis adstringat, non intendat sæpius in formam mulieris meretricis, nec adolescentula [C.] ad vultum iuuenis oculos leuet. Et si fortuitu aspexit, & capta est, quanto magis capietur si curiosa aspexerit? Vel consuetudo nos doceat. Ideo velamine obnubit caput suum mulier, vt etiam in publico tuta verecundia sit: non facile vultus eius adolescentis oculos occurrat, nuptiali velamine tecta sit, ne vel fortuitis occursibus pateat ad vulnus vel alienum, vel suum: sed vtrumque suum vulnus est. Quod si tegmine caput velat, ne temere aut [1. Cor. 11] videatur, aut videat (dum enim caput velatur, vultus absconditur) quanto magis velare se debet pudoris tegmine, vt etiam in publico habeat suum ipsa secretum? Verum esto, inciderit oculus, sed non intendat affectus. Non enim vidisse crimen est, cauendum ne origo sit criminis. Vidit carnalis ocul⁹, sed premat cordis oculos mẽtis verecundia. Habemus mortalẽ & indulgẽtem Dominum. Dixit quidem Propheta: *Non intendas in formam mulieris fornicariæ:* sed tamen Dominus dixit: *Qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam adulterauit in corde suo.* Non dixit: Si quis viderit, adulterauit: sed, Si quis ad concupiscẽ- [Prou 5. Mat. 5.] dum viderit; non aspectum obligauit, sed affectum quæ- [D] siuit. Bonus tamẽ pudor, qui ipsos corporis oculos si premere consueuit, vt sæpe non videmus etiam quod videmus. Etenim specie aspicere videmur quidquid occurrerit: sed si nõ misceatur animi intentio, hic quoque secundum carnis officium noster aspectus vanescit ita, plus videmus animo quam corpore. Et si viderit caro ignem, nõ alligemus in sinu, hoc est, in secreto mentis, animique ar- [Prou. 6.] cano. Non implicemus ignem hunc ossibus, non ipsi nobis nodos iniciamus, non misceamus sermonẽ aliquem cum huiusmodi, vnde exæstuet ignis. Adulterinus sermo iuuenculæ nodus adolescẽtium est: verba adolescẽtis vincula sunt amoris. Vidit hunc ignẽ Ioseph, quãdo eum adulterij cupida mulier allocuta est: voluit eũ capere ser- [Prou. 7.] mone, misit laqueos labiorũ suorũ, sed pudicum virũ li- [Gen. 39] gare non potuit. *Soluit enim vincula mulieris vox pudoris, grauitatis, habena cautela, fides custodia, castimonia disciplina.* [E] Capere igitur eum retibus suis impudica non potuit, misit manum, & apprehendit vestem eius, vt nodũ stringeret. Verba petulantis mulieris cupiditatum retia sunt, manus eius amoris nodus est. Sed nec retibus capi potuit mens pudica, nec nodo: excussa vestis, solutus est nodus: & ideo *quia non alligauit ignem in sinu mentis suæ, non combussit corpus suum.* [Prou 6.]

De exhortatione ad castimoniæ puritatem, atque fomentorum luxuriæ resecationem quod satan quoque auctor sit debilitatis, in cuius potestatem per excommunicationis censuram plerique damur ad tempus, vt spiritus saluetur.

Capvt XIIII.

Vides ergo, quoniam animus noster culpæ est auctor? Itaque innocens caro, sed plerumque pec- [Ibidem Ibidem Prou. 5.] cati ministra Ergo non te vincat formæ concupiscẽtia. Multa retia tenduntur à diabolo, multi laquei. Oculus [F] meretricis laqueus amatoris est. Ipsi nobis oculi nostri retia sunt, & ideo scriptum est: *Neque capiaris oculis tuis* Ipsi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur & implicamur. Ipsi nobis vincula nectimus, sicut legimus: Quia [Esai 48 Psa. 123 Esa. 43. Psa. 68.] vinculis peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Et ideo transeamus ignem adolescentiæ, ardoremque iuuenilis ætatis, transeamus aquam, non remaneamus in aqua, ne flumina nos profunda concludant. Transeamus magis, vt & nos dicamus: Torrentem pertransiuit anima nostra. Qui enim transit, saluus est. Denique Dominus sic ait: *Si transeas per aquam, tecum sum, flumina te non concludent.* Et propheta dicit: *Vidi impium superexaltatum vltra cedros Libani: & transiui, & ecce non erat.* Transi sæcularia, & cecidisse aspicies altitudines impiorũ. Moyses quoq; transiens sęcularia flumina, vidit visum magnum, & ait: *Transiens* [Exod. 3 Exo. 3.] *videbo hoc visum.* Si enim fuisset in corporis vitiis, & sęculi istius lubricis voluptatibus, tanta non vidisset mysteria. Transeamus ergo & nos ignem hunc libidinis, quem timens Paulus, sed nobis timens: q castigãdo corpus suũ fecerat vt iã nõ timere . sibi, dicit nobis: *fugite fornicationẽ* [1 Cor 9 1 Cor 6] Fugiamus ergo tamquam sequentem, q non post nos, sed [G] in nobis sequitur, Nosmetipsos ergo videamus diligenter, ne dum illam fugimus, nobiscum eam portemus. Volumus enim plerumque fugere, sed si non penitus excutimus animo, tollimus eam magis quam relinquimus. [Esai 50. Prou. 6.] Transiliamus ergo eam, ne nobis dicatur: Ambulate in igne flammæ vestrę quam accendistis: quoniam sicut ille qui alligat ignem in sinu vestimenta comburet: sic qui ambulat per ignem, pedes cooturbat necesse est, quoniam scriptum est: *Ambulabit quis super carbones ignis, pedes autem non comburet?* [Ibidem Ephes. 5] Grauis ignis est, & ideo non demus illi alimẽta luxuriæ. Pascit libido conuiuiis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate flammatur, Grauiora his fomenta verborum, quæ vino quodam Sodomitanæ vitis mentem inebriant. [Deu 32] Caueamus tamen & huius abundantiam vini. Vbi enim caro ebriatur, mens titubat, animus vacillat, cor fluctat. Ideo ad vtrumque vtile præceptum est, quo monetur Timotheus: *Vino modico vtere, propter frequentes tuas infirmitates.* [1. Tim. 5] Cum calet corpus, trahit vaporem: cum alget morbi frigore caro, refrigerat animam tuam: cum dolet corpus tuum, tristis est mens tua: sed tristitia tua in gaudium veniet Noli ergo timere si manducetur caro tua, non deuoratur. Ideo [H] David non timere se dicit, quia carnem eius non animã [Ioan. 16] inimici edebant, sicut legimus: *Dum appropinquant super me nocentes, vt edant carnes meas: qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt.* [Psal. 26] Ruinam igitur solam facit sibi serpens, ideo serpenti tradimur, qui à serpente elisus est: vt quem deiecit, hunc erigat: & fiat ruina serpentis hominis resurrectio. Satanã autem corporalis huius contritionis & carnalis auctorem debilitatis scriptura ostendit. Paulo dicente: *Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet, vt non extollar.* [2. Cor. 12.] Sic enim curare Paulus didicit, quemadmodum ipse sanatus est, Bonus itaque doctor, dum promittit alterum de duobus

vtrum-

A 1.Cor.4 1.Cor.5. 2.Cor.2 1.Cor.5 vtrumque itaque donauit. Venit in virga, quia à communiooe sacra conuictum remouit. Et bene dicitur tradi satanæ, qui separatur à Christi corpore. Venit etiam in charitate, spirituque mansuetudinis: vel quia sic tradidit, vt spiritum eius saluum faceret: vel quia eũ quem ante sequestrauerat, postea sacramentis reddidit. Nam & sequestrari Colos.3. oportet grauiter lapsum, ne modicum fermentum totam massam corrumpat. Expugnandum est vetus fermentum, vel in singulis vetus homo, hoc est, exterior homo cum actib. suis vel in populo inueteratus peccatis vitiisque concretus. Bene dixit, expurgandum uon proijciendum. Quod enim expurgatur, non totum iudicatur inutile. Ideo enim purgatur, vt vtile ab inutili separetur. Quod autem proiicitur, nihil vtile habere creditur.

De Ecclesiæ farina, & fermentum peccatorum quemadmodum expurgetur, fermentumque hæreticorum quomodo in Ecclesia farina abscondatur: de pascha quoque nostro Christo immolato pro peccatoribus, quos inuidus a tanta gratia exclusit Nouatianus.

B

Capvt. XV.

1.Cor.5 IAm tum igitur Apostolus reddendum sacramentis iudicauit cælestibus, si purgari se ipse vellet, Et bene ait: *Expurgate*. Velut enim operibus quibusdam totius populi purgatur. & plebis lacrymis abluitur, qui orationibus & fletibus plebis redimitur à peccato, & in homine mun- Ibidem datur interiore. Donauit enim Christus Ecclesiæ suæ, vt vnum per omnes redimeret, quæ Domini Iesu meruit adoeotum, vt per vnum omnes redimerentur. Hic sensus Pauli est, quem verba obscuriorem faciunt. Coosideremus ipsum Apostoli sermonem: *Expurgate*, inquit, *vetus* Luc.13 *fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi*. Siue qood tota Ecclesia suscipiat oous peccatoris, cui compatiendũ & fletu, & oratione, & dolore est: & quasi fermento eius Mat.16 se totam cou spergat, vt per vniuersos ex quæ superflua sunt in aliquo pœnitentiam agente, vitium misericordiæ aut compassionis velut collatiua quadam admixtione C purgentur: Siue vt illa mulier Euangelica docet, quæ typum prætendit Ecclesiæ, eo quod fermentum abscondit in farina sua donec fermentetur totum, vt mundum Ibidem omne sumatur. Docuit me Domious in Euangelio quid sit fermentum: dicens: *Non intelligitis*, quia non de pane dixi: *Attendite a fermento Pharisæorum & Sadducæorum?* Tunc, inquit, intellexerunt, quia uon dixit à panibus, sed à do- Luc 19 ctrina Pharisæorum & Sadducæorum attenderent sibi. Hoc ergo fermentum, hoc est doctrinam Pharisæorum & disputationem Sadducæorum abscondit Ecclesia in farina sua, cum litteram legis duriorem spiritali interpretatione molliuit, & velut mola quadam suæ disputationis infregit, proferens velut de folliculis litterarum mysteriorum interna secreta & resurrectionis fidem adstruens, quia Dei misericordia pdicatur, quia reparari vita creditur mortuorum. Non absurda autem videtur ad hunc locum assumptio comparationis huius. Siquidem regnum cælorum est peccatoris redemptio: & ideo farina Ecclesiæ conspergamur omnes boni & mali, vt simus 1.Cor 5 io noua conspersione. Quis autem non vereretur, ne fermenti vitiosioris admixtio massam decoloraret? Ideo D dixit: *Vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi*, hoc est, talis coospersio vos reddat, qualis erat innocentiæ vestræ pura sinceritas. Ita si misereamur, oon fuscamur peccato alieno, sed redemptionem eius acquirimus nostræ gratiæ, vt qualis erat puritas, perseueret. Et ideo addidit: *Etenim,* Ibidem *Pascha nostrum immolatus est Christus*: hoc est, passio Domini omnibus profuit. & peccatoribus donauit redemptionẽ, qoos flagitij pœnituit admissi. Itaque epulemur bonum cibum, pœnitentiam gerentes, læti redemptione. Nullus .n. cib. est beneuolẽtia & pietate dulcior, epulis nostris atque lætitię nulla de peccatore seruato inuidia admisceatur, ne se ipso à domo patris quemadmodum expositus in Euangelio inuidus ille frater excludat, qui fratrem receptum doluit, quem in perpetuum gaudebat exclusum. Luc.15. Cuius vos similes esse Nouatiani oon potestis negare, qui

E ideo (vt dicitis) in Ecclesiam non conuenitis, quia per pœnitentiam tributa spes fuerat his qui lapsi sunt reuertendi, Sed hoc prætentum est specie. Cæterum episcopatus amissi dolore succensus Nouatianus schisma composuit. Sed non intelligitis quia de vobis quoque prophetauit Apostolus, & vobis dicit: *Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit?* Vtique tunc penitus tollitur, cum aboletur, peccatum eius. Non enim excludendum ab 1.Cor.5. Ecclesia dicit Apostolus, qui suadet e[illegible] purgandum

De misericordia Domini Iesu: & quemadmodum q qui eius clementiam non imitantur, spiritus ipsius non sint: & quod misericordia facta pœnitentibus in præsenti, testimonium sit remunerationis futuræ.

Capvt XVI.

F 2.Cor.2 CVm igitur Apostolus peccatum remiserit, qua vos auctoritate dimittendum oegatis? Quis reuerentior Christi, Nouatianus, an Paulus: Sed nouerat Paulus Dominum misericordem, oouerat Dominum Iesum seueritate magis discipulorum offensum, quam misericordia. Denique Iacobum & Ioannem, dicentes quod ignem de cælo peterent, qui consumeret eos qui Dominum recipere nolebant, confutauit Iesus, dicens: *Nescitis cuius spiritus estis: filius enim hominis non venit animas hominum perdere, sed saluas facere.* Et illis quidem dixit: Nescitis cui- Luc. 9. us spiritus estis, qoi ipsius erant spiritus: vobis autem dicit. Noo estis spiritus mei, qui meam clementiam non tenetis, qui meam refutatis misericordiam, qui excluditis pœnitentiam, quam ego per Apostolos meos prę- Luc. 24 dicari volui in nomine meo. Frustra enim dicitis vos prędicare pœnitentiam, qui tollitis fructum pœnitentiæ: Homines enim ad aliquod studium aut præmiis aut fructibus incitantur. Omne autem studium torpescit dilatio Mat 19 ne. Et ideo Dominus vt præsentium fructu cumularetur deuotio discipulorum, dixit *quoniam dimisisset omnia sua, & Deum secutus esset, centies tantũ reciperet & hic & in futurũ.* Prius G hic promisit, vt fastidia dilationis auferret: addidit & in futurum, vt hic disceres credere in futurum quoque soluenda tibi præmia. Remuneratio igitur præsentium, testimonium futurorũ est. Si qs igitur occulta crimina habens, propter Christum tamen studiose pœnitentiam egerit: quomodo istic recipit, si ei communio oon refunditur? Volo veniam reus speret, petat eam lacrymis, petat gemitibus, petat populi totios fletibus: vt ignoscatur & obsecret; & cum secundo & tertio fuerit dilata eius communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat miserabilior, postea reuertatur, teneat pedes brachiis, osculetur osculis, laoet fletibus, nec dimittat, vt de ipso dicat Dominus Iesus: *Remissa sunt peccata eius multa, quoniam* Luc.7. *dilexit multum.* Cognoui quosdam in pœnitentia sulcasse vultum lacrymis, exarasse continois fletibus genas, strauisse corpus suum calcandum omnibus, ieiuno ore semper & pallido mortis speciem spiranti in corpore prætulisse.

Quibus indulgentia, quibus seueritas exhibenda.

H

Capvt XVII.

QVid expectamus vt mortui mereantur veniam, qui mortem sibi iotulerunt cum viuerent? *Satis est,* in- 2.Cor 2 quit, *ei qui talis est, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita vt è contrario magis donetis & consolemini, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur.* Si satis ad condemnationem est obiurgatio quæ fit à pluribus, satis est quoque ad remissionem peccati obsecratio quę fit à plurib. Moralis magister, & nostrę fragilitatis cõscius, & pietatis diuinę interpres vult donari peccatum, vult consolationem adhiberi, ne tristitia pœnitentem tædio longę dilationis absorbeat. Ideo ergo donauit Apostolus, nec solum donauit, sed etiam coofirmari Ibidem in eum charitatem voluit. Qui carus est, oon habet du-

A ritiam, sed mansuetudinem. Nec solùm donauit ipse, sed voluit etiam omnes donare, & se propter alios donasse dixit, ne multi propter vnum diutius contristarentur. *Ibidem* *Sic cui, inquit, quid donastis, & ego, nam & ego propter vos in persona Christi, vt non circumueniamur à satana. Nec enim versutias eius ignoramus.* Rectè potest serpentes cauere, qui eius potest versutias non ignorare; quæ multæ ad nocendum sunt. Vult enim semper nocere, semper circumuenire, vt mortem inferat. Sed debemus cauere ne remedium nostrum fiat eius triumphus. Circumuenimur enim ab eo, si per nimiam tristitiam pereat, qui potest liberari per indulgentiam. *1. Cor 5 Ibidem* Et vt sciremus quia de baptizato dicit, addidit: *Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicarijs, non vtique fornicarijs huius mundi.* Et infra subiunxit: *Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si quis frater nominatur fornicator, aut auarus aut idolis seruiens: Quos simul iunxit ad pœnam, simul voluit etiam ad veniam pertinere. Si quis autem talis est,* inquit, *cum hoc nec cibum sumas.* Quam seuerus pertinacibus, quam indulgens rogantibus? *Ibidem* Aduersum illos Christi armatur iniuria, his Christi inuocatio suffragatur. At ne quis forte eo

E moueatur, quia scriptum est: *Tradidi huiusmodi hominem satanæ in interitu carnis,* & dicat: Quomodo potuit ad veniam *Ibidem* pertinere cuius omnis interierit caro, non manifestum in vtroq; redemptum hominem, in vtroque saluari, neq; animam sine carne, neq; carnem sine anima, cum sibi sint gestorum operum consortijs copulatæ sine consortio vel pœnæ esse vel præmij? Is sibi responsum hoc habeat, quod interitus non consummatam absumptionem carnis significet, sed castigationem. Sicut enim mortuus peccato, *1. Cor 6 Rom. 6.* Deo viuit: ita illecebra carnis interit, & cupiditatibus suis moritur caro, vt castitati ceterisque bonis operib. reuiuiscat. Et quod aptius exemplum, quam de matre sumamus? Namque ipsa de qua assumpti sumus terra, *Gen. 3.* intermisso exercitio cultuque videtur deserta, & aut vinetis quib. consitus est ager, aut oleis moritur, succum tamen proprium velut quandam sui animam non amittit. Denique repetita cultione, & crebrios seminib. quibus habilis æstimatur, feracior assurgit fructibus. Non ergo alienum si etiam nostra caro interire fie dicitur, vt repressa magis quam absumpta credatur.

B *S. AMBROSII DE POENITENTIA LIBRI PRIMI FINIS.* F

Capita libri secundi de Pœnitentia.

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS
DE POENITENTIA CONTRA NOVATIANOS,

D H

LIBER SECVNDVS.

Quod pœnitentia non solum solicite, sed & mature sit agenda.

CAPVT I.

ETSI non parca quæ ad cohortationem pœnitentiæ proficiant, scripta sint libro superiore; tamen cum adiici possint complura, ne velut semesas verborum nostrorum epulas reliquisse videamur, inceptum persequamur conuiuium. *Agenda est pœnitentia non solum sollicite, sed etiam mature,* ne forte Euangelicus ille paterfamilias *Luc. 13.* qui arborem ficum plantauit in vinea sua, veniat, & quærens fructum in ea, si non inuenerit, dicat cultori vineæ: *Ibidem* Succide illam: vt quid etiam terram occupat? Et nisi cultor vineæ interueniat, dicens: Domine remitte illam & hoc anno, vsquedum fodiam circa illam, & mittam

cophi-

cophinum stercoris, & si quidem fecerit fructum, sin autem excidatur ficulnea. Stercoremus ergo & nos agrum hunc quem possidemus, & imitemur laboriosos agricolas, quos non pudet fimo pingui satiare terrã, & immundo cinere agrum aspergere, vt fructus vberiores colligant. Quemadmodum stercoremus, docet Apostolus, dicens: *Et æstimor stercora, vt Christum lucrifaciam: qui per infamiam & bonam famã meruit Christo placere*. Legerat enim quod Abraham dum se stercus & cinerem fatetur, summa humilitate inuenit Dei gratiam. Legerat quod Iob in stercore sedens, omnia quæ amiserat recuperauit. Legerat prophetantem Dauid, *quod Deus de terra suscitat inopem & de stercore erigit pauperem*. Et nos ergo non erubescimus fateri Domino peccata nostra. Pudor est vt vnusquisque crimina sua prodat. Sed ille pudor agrum suum arat, spinas tollit perpetuas, sentes amputat, fructus adolet quos intermortuos esse credebas. Sequere illum qui bene arando agrum suum fructus quę fuit æternos, *Maledicimur*, inquit, *& benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tamquam purgamenta huius mundi facti sumus*. Si & tu sic araueris, seminabis spiritalia. Ara, vt peccatum feras, fructum adquiras. Ille arauit, vt persecutoris in se eradicaret affectum. Quid plus potuit nobis conferre Christus ad studium correctionis, quam vt conuerteret, & daret nobis ex persecutore doctorem?

De redargutorum hæreticorum obnisu: auctoritatem Apostolicæ sententiæ suo errori suffragari iactantium: & defensionis illius repulsione, ex dictis Apostoli, qui sibi contrarius esse non potuit.

CAPVT II.

CVm igitur tam euidenti & ipsius Apostoli & scriptorum eius exemplo redarguantur, tamen adhuc obniti volunt, & auctoritatẽ aiunt Apostolicæ sibi suffragari sententiæ, allegantes scriptum ad Hebræos: *Impossibile est enim hos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & bonum gustauerunt Dei verbum virtutesque futuri sæculi: lapsos iterum renouari, in pœnitentiam, rursus crucifigentes filium Dei, & ostentatione triumphantes*: Numquid Paulus aduersus factum suum prædicare potuit? Donauit Corinthio peccatum per pænitentiam: quomodo hic potuit sententiam suam ipse reprehendere? Ergo quia non potuit quod ædificauerat destruere, non contrarium dixisse eum, sed diuersum aduertimus. Quod enim contrarium est, se ipsum impugnat: quod diuersum est, distinctam solet habere rationem, Ita autem contrarium non est, vt alterum suffragetur alteri, Etenim quia de remittenda prædicauit pœnitentia, debuit & de iis qui iterandum putant baptismum, non silere: & prius sollicitudinem nobis auferri oportuit, vt sciremus, etiam post baptismum, si qui peccarent, donari eis posse peccatum, ne spe veniæ destitutos iterandi baptismatis opinio vana peruerteret Deinde iterandum non esse baptisma, rationabili disputatione suadendum fuit. De baptismate autem dictum verba ipsa declarant, quibus significauit impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam. Per lauacrum enim renouamur, per quod renascimur, sicut ipse Paulus dicit: *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*. Et alibi. *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est*: Et alibi *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua*, quod est: Sicut aquila cum fuerit mortua, ex suis reliquiis renascitur, sic per baptismatis sacramentum cum fuerimus peccato mortui, renascimur Deo, ac reformamur. *Vnum ergo baptisma docet*, sicut alibi: *Vna fides. vnum*, inquit *baptisma*. illud quoq; euidens, quod in eo qui baptizatur, crucifigitur filius Dei: quia non potuit caro nostra abolere peccatum, nisi crucifixa esset in Christo Iesu Denique scriptum est: *Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu in mortem ipsius baptizati sumus*, Et infra: *Si enim complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: scientes quia vetus homo noster simul confixus est cruci*. & ad Coloss. ait *Consepulti ei in baptismo in quo & consurrexistis*. Quod ideo scriptum est, vt credamus quia ipse crucifigitur in nobis, vt per illum peccata nostra mundentur, vt ipse chirographum nostrum affigat cruci, qui solus potuit donare delicta, Ipse in nobis principatus & potestates triumphat, quoniam de ipso scriptum est: *Principatus & potestates ostentauit, triumphans eos in semetipso*, Ergo quod ait in hac epistola quę scribitur ad Hebræos: *Impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam, ac rursus crucifigentes filium Dei, & ostentatione trimphantes*: eo spectat, vt de baptismo dictum credamus, in quo crucifigimus filium Dei in nobis, vt per illum nobis mundus crucifigatur: quia quadam triumphamus specie, dum similitudinem mortis eius assumimus, qui principatus & potestates in sua cruce ostentauit ac triumphauit, vt in mortis eius similitudinẽ nos quoque de principatibus, quorum iugum deponimus, triumphemus. Semel autem crucifixus est Christus, semel peccato mortuus, & ideo vnum non plura baptismata. Quid quod & supra doctrinam baptismorum præmisit? Et quia multa erant baptismata in lege, merito reprehẽdit illos qui perfecta dimittant, & principia verbi requirant. Docet nos scire oportere destructa esse vniuersa legis baptismata, vnum baptisma esse in Ecclesia. Hortatur autem nos vt relinquentes initium verbi, ad perfectum tendamus. Et hoc faciemus, inquit, si quidem permiserit Deus. Non potest enim sine fauore Dei aliquis esse perfectus, Possem quidem etiam illud dicere ei, qui hoc de pœnitentia dictum putat, quia quæ impossibilia sunt homini, possibilia sunt apud Deũ: & potens est Deus quando vult donare nobis peccata, etiam quæ putamus non posse concedi. Et ideo quod nobis impossibile impetratu videtur, Deo donare possibile est. Nam & impossibile videbatur vt peccatum ablueret aqua. Denique Naaman Syrus lepram suam mundari per aquam posse non credidit. Sed quod impossibile erat, fecit Deus esse possibile, qui tantam nobis donauit gratiam. Similiter impossibile videbatur per pœnitentiam peccata dimitti, Concessit hoc Christus Apostolis suis, quod ab Apostolis ad sacerdotum officia transmissum est. Factum est igitur possibile quod impossibile videbatur. Sed tamen de baptismo dictum, ne quis iteraret, vera ratio persuadet.

Quod Apostolus non venerit contra euidentem doctrinam Christi, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationem posuit filij prodigi: & quemadmodum ex hoc ad spem veniæ pœnitentiam prouocemur.

CAPVT III.

NEque enim Apostolus contra euidentem Christi doctrinam veniret, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationem posuit in eo qui peregre profectus acceptam à patre omnem substantiam deuorauit viuendo luxuriose, & postea panem patris desiderauit cum vesceretur siliquis, & meruit stolam, anulum, calceamentum, immolationem quoque vituli, quæ speciẽ habet passionis Dominicæ, per quam cęleste sacramentum nobis donatur. Bene dicitur quia peregre profectus est qui erat à sacris altaribus separatus, hoc est enim ab Hierusalem illa quæ in cœlo est, ciuico quodam & domestico sanctorum separari domicilio. Vnde & Apostolus ait: *Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed ciues sanctorum, & domestici Dei*. Et consumpsit, inquit, substantiam suam. Merito consumsit eam, cuius fides in operibus claudicabat. Fides enim eorum quæ sperantur substantia est, rerum argumentum non apparentium. Et bona substantia fides, in qua spei est nostræ patrimonium. Nec mirum si fame peribat, qui diuino alimento egebat, cuius desiderio compulsus: *Surgam*, inquit, *& ibo ad patrẽ meum, & dicã illi: Pater peccaui in cælũ, & corã te*. Nõne aduertistis id euidẽter iã nobis expositum, quod merẽdi gratia sacramẽti ad precandum impellimur: & hoc auferre vultis propter quod agitur pœnitẽtia? Tolle gubernatori perueniẽdi spẽ, & in mediis fluctibus incertus errabit. Tolle luctatori coronã

len-

A lentus iacebit in stadio. Tolle piscatori capiendi efficaciam, desinet iactare retia. Quomodo ergo potest qui famem patitur animæ suæ, studiosius Deum precari, si sacram desperet alimoniam? *Ibidem* *Peccaui*, inquit, *in cælum, & coram te.* Fatetur vtique peccatum ad mortem, ne quem vos a gētem cuiuslibet criminis pœnitentiam iure excludi putaretis, quando is qui in cælum peccauit, vel in regnum cæleste, vel in animam suam, quod est peccatum ad mortem, & peccauit coram Deo, cui soli dicitur: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci*: tam cito veniam meretur, vt *1. Ioā 5 Psal 50. Luc 15 Mat. 22.* venienti & adhuc longe posito occurrat pater, osculum tribuat, quod insigne est sacræ pacis: stolam proferri iubeat, quæ, vestis est nuptialis, quam si quis non habuerit, à conuiuio nuptiali excluditur: det anulum in manu eius, quod est fidei pignus, & sancti Spiritus signaculum: calceamenta deferri præcipiat (celebraturus enim pascha Domini, epulaturus agnum, tectum debet aduersus omnes incursus bestiarum spiritalium, morsusque serpentis habere vestigium:) vitulum præcipiat occidi, quia pascha *Exo. 12 Luc 15.* nostrum, immolatus est Christus. Etenim quotiescumque sanguinem Domini sumimus, mortem Domini an- B nūtiamus. Sicut ergo semel pro omnibus immolatus est, *1. Cor 5. 1 Cor 11* ita quotiescumque peccata donantur, corporis eius sacramentum sumimus: vt per sanguinem eius fiat peccatorū *De pœni d 1 c. potest fieri. § sicut semel* remissio. Ergo euidentissime Domini prędicatione mandatum est etiam grauissimi criminis reis, si ex toto corde & manifesta confessione peccati pœnitentiam generant, sacramenti cælestis refundendam gratiam. Vnde *Heb. 9.* nihil vobis ad excusationem resedisse certum est.

De spiritus blasphemia quæ non remittetur hic neque in futuro, & quomodo intelligatur illud de hæreticis atque schismaticis, qui Ecclesiam separant, quibus indulgentia negatur quamdiu tanti criminis merita non deposuerint.

Capvt IIII.

C Perlatum est tamen ad nos, etiam illud vos obiicere solere, quod dicatis scriptum esse *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus, &: Quicumque dixerit verbum contra filium hominis remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* *Mat. 12. Ibidem* Quo exemplo omnis assertio vestra destruitur & absoluitur. *Ibidem* Scriptum est enim: *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus.* Cur igitur non remittitis? Cur ligatis vincula, quæ non soluitis? Cur nodos nectitis, quos non relaxatis? Remittite ceteris, & agite de iis quos peccantes in Spiritum sanctum euangelica auctoritate in perpetuum adstringi putatis. Et tamen quos adstringat consideremus, repetentes superiora lectionis ipsius, vt euidentius comprehendamus. *Ibidem* Dicebant Iudæi? *Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Respondit Iesus: Omne regnum diuisum contra se desolabitur, & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam eiicit, aduersum se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? Quod si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt?* De iis vtique expressum videmus, qui Dominum Iesum in Be- D elzebub eiicere dæmonia loquebantur, quibus sic res- *Ibidem 1. q 1. c. Petrus. Act 8* pondit Dominus, quod satanæ hæreditas in iis esset qui satanæ compararent Saluatorem omnium, & in regno diaboli constituerent gratiam Christi, Et vt cognosceremus quia de hac dixit blasphemia, adiunxit: *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali?* Hos ergo qui hæc loquuntur, negat ad veniam pertinere. Denique Petrus Simoni, qui magicæ artis consuetudine deprauatus putasset quod gratiam Christi per impositionem manus, atque infusionem Spiritus sancti compararet pecunia, ait: *Non est tibi pars neque sors in hac fide, quia cor tuum non est rectum apud Deum.* Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & precare Dominum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In obligatione enim iniquitatis, & amaritudine fellis video te esse. Vides quod hunc magica vanitate blasphemantem in Spiritum san- E ctum, apostolica auctoritate condēnet, & eo magis quia puram conscientiam fidei non habebat: & tamen non interclosit ei spem veniæ, quem inuitauit ad pœnitentiā? Responsum est igitur à Domino blasphemiæ Pharisæorum, & Ideo his potestatis suæ gratiam negat, quæ in *Mat. 12. De pœni d 1. c. 1 potestatem.* remissionem peccatorum est, qui cælestem eius potestatem diabolico fultam suffragio vendicarent. Eos quoque asserit diabolico vti spiritu, qui separent Ecclesiam Dei: vt omnium temporum hæreticos & schismaticos comprehenderet, quibus indulgentiam negat, quod omne peccatum circa singulos est, hoc in vniuersos. Soli enim sunt qui volunt soluere Christi gratiam, qui Ecclesiæ membra discerpunt, propter quam passus est Dominus Iesus, Spiritusque sanctus datus est nobis. Deni- *Rom. 5. Mat. 12 Ibidem* que vt sciatis quia de dispersoribus dicit, sic habemus scriptum: *Qui non est mecum, contra me est. & qui non colligit mecum, dispergit.* Et vt sciremus de his dictum, statim subiunxit: *Ideo dico vobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus.* Cum dicit, Ideo dico vobis; nonne euidenter hoc prę ceteris à nobis intelligi voluit? Meritoque adiunxit: *Arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit.* F *Ibidem Ioel 2.* Congregatio enim mala bonum facere fructum non potest, Arbor itaque congregatio est, fructus boni arboris, filij Ecclesiæ sunt. Et ideo reuertimini ad Ecclesiam, si qui vos separastis impie. Omnibus enim conuersis pollicetur veniam, quia scriptum est: *Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit,* *Ioan. 8. Luc 11 Act 2.* Denique etiam Iudæorum populus qui dicebat de Domino Iesu: Dæmonium habet: qui dicebat: *In Beelzebub eiicit dæmonia*: qui crucifixit Dominum Iesum, Petri prædicatione vocabatur ad baptismum, vt sceleris tanti merita deponat

De infructuosa pœnitentia Iudæ qui non coram Deo, sed coram Iudæis pœnituit. quodq; pœnitentia debeat esse sincera, non dolosa, & quomodo intelligenda sint verba Apostoli Petri, quibus Nouatiani errorem suum defendunt, de differenti quoque accessu ad baptismum atque pœnitentiam.

Capvt. V.

G Sed quid mirum, si salutem negatis aliis, qui vestram recusatis? Licet illi nihil deferant, qui à vobis pœnitentiam petunt. Arbitror enim quod etiam Iudas potuisset tanta Dei miseratione non excludi à venia, si pœnitentiam non apud Iudæos, sed apud Christum egisset. *De pœni d 1 c. ys potestatis. § quid morum Mat 27* *Peccaui*, inquit, *quod tradiderim sanguinem iustum.* Responderunt: *Quid ad nos? Tu videris.* Quæ vox alia vestra est, cum etiam minoris peccati reus vobis factum proprium confitetur? Quid respondetis aliud, nisi hoc: *Quid ad nos: tu videris.* Hunc sermonem laqueus sequitur: eo feralior pœna, quo culpa est minor. Sed si isti non conuertuntur, vel vos reuertimini, qui lapsu vario de innocentiæ fideique præcelso fastigio decidistis. Bonum Dominum habemus. *Esai. 43* qui velit donare omnibus, qui te per Prophetam vocauit, dicens? *Ego sum, sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur.* Referunt tamen *Act 8.* quæstionem de verbo Apostoli Petri, quia dixit: Si forte remittatur tibi, &c, & putant non confirmasse Petrum vt H agenti pœnitentiam peccatum remitteretur. Sed considerent de quo loquatur: hoc est, de Simone, qui non ex fide crederet, sed dolum cogitaret. Denique & Dominus dicenti ei, cuius non plenam sinceritatem videret: *Sequar te, ait? Vulpes foueas habent.* *Mat. 8.* Quem ergo Dominus ante baptismum prohibuit sequi, quoniam fraudulentum videbat: miraris si post baptismum præuaricantem non absoluit Apostolus, quem in obligatione iniquitatis manere pronuntiat? Sed hoc illis responsum sit. Ego autem nec Petrum dubitasse credo nec dico, nec verbi vnius præiudicio tantam causam strangulandam arbitror. Nam si putant dubitasse Petrum, numquid & Deus dubitauit, qui ait ad Hieremiam prophetam: *Sta in atrio domus Domini, & responsum dabis omni Iudæ, iis qui veniunt adorare in domo Domini, omnia verba quæ constitui tibi respondere* *Hier 26*

illis

A *illus noli auferre verbum, forsitan audient, & auertentur?* Dicant ergo & Dominum ignorasse quid esset futurum. Sed non ignorantia eo verbo exprimitur: sed in scripturis diuinis frequens huiusmodi consuetudo aduertitur, eo quod simplex sit elocutio. Siquidẽ & ad Ezechiel dicit Dominus: [Ezec. 2] *Fili hominis, mittam ego te ad domum Israel, ad eos qui me exacerbauerunt, ipsi & patres eorum vsque in hodiernum diem, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus, si forte audient & terrebuntur. Nesciebat ergo eos posse aut non posse conuerti?* Nõ ergo semper dubitantis ista est elocutio. Denique ipsi sapientes, sęculi, qui omnem gloriam statuũt in expressione verborum, [Homerus lib. 3. Iliad.] quod Latine forte dicimus Græce τάχα non vbique pro dubitatione posuerunt. Aiuntitaque dixisse primum suorum poetam ἦ τάχα χήρη ἔσομαι, quod est, Cito vidua ero. Et alibi τάχα γάρ σε κατακτανέουσιν Ἀχαιοὶ πάντες ἐφορμηθέντες. Non enim dubitaret in omnibus simul insurgentibus, vnum facile ab vniuersis posse prosterni. Sed nos nostris magis quam alienis vtamur. Denique habes in Euangelio, quia ipse filius de patre ait (*cum misisset seruus ad vineam suam & occisi essent*) dixisse patrem: *Mittam filium meum dilectissimum, forsitan ipsum verebuntur.* B [Mat. 21] Et alibi ex sua persona filius ait: [Ioan. 8.] *Neque me scitis, neque patrem meum. Si enim me sciretis, & patrem meum forsitan sciretis.* Si ergo his verbis vsus est Petrus, [Act. 8] quibus Dominus vsus est sine præiudicio sententiæ suæ: cur non accipiamus & Petrum his vsum sermonibus sine suæ fidei præiudicio? Neque enim poterat dubitare de Christi munere, qui sibi soluendorum peccatorum dederat potestatem, [Mat. 16] præsertim cum versutus hæreticorum locum non deberet relinquere qui ideo volũt spẽ hominũ destituere, vt iterandi baptismatis apud desperãtes facilius inducant persuasionẽ. Sed Apostoli hoc habẽtes secũdũ Christi magisteriũ pœnitentiã docuerũt, spoponderũt veniã, culpam relaxauerunt: sicut & docuit Dauid, dicens: [Psal. 31.] *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Vtrumque enim beatum dixit, & cuius iniquitas remittitur per lauacrum, [De pœnitẽtia, & qui potestatis sit, qui eã agit.] & cuius peccatum tegitur operibus bonis. Qui enim agit pœnitentiam, non solum diluere lacrymis debet peccatum suum, sed etiam emẽdatioribus factis operire & tegere delicta superiora, vt non ei imputetur peccatum. C Ergo tegamus lapsus nostros posterioribus factis, mundemus fletibus, vt audiat nos Dominus Deus noster ingemiscentes, sicut audiuit lacrymantẽ Ephraim, quemadmodum scriptum est, dicente Deo: [Hier. 31 ibidem] *Audiens audiui Ephraim lacrymantem.* Et ipsa verba Ephraim lamentantis expressit, dicens: *Castigasti me & castigatus sum, sicut vitulus non sum edoctus.* Vitulus enim ludit, & præsepe deserit, & ideo Ephraim sicut vitulus non est edoctus longe positus à præsepi, quia præsepe Domini deseruit, Hieroboam secutus, vitulos adorauit, quod prophetia futurum per Aaron indicauerat, sic lapsurum populum Iudæorum. Ideoque agens pœnitentiam dicit: [Tob 1. Exo. 32. Hier 31] *Conuerte me, & conuertar: quia tu Dominus Deus meus. quia in nouissimo captiuitatis meæ pœnitentiam egi, & postquam cognoui, ingemui super dies confusionis, & subiectus sum tibi, quia accepi opprobrium, & demonstraui te.*

Dei instructione atque exhortatione ad lamenta pœnitentiæ ex diuersis sacræ scripturæ sententiis atque exemplis.

D

Capvt VI.

Aduertimus quomodo agenda sit pœnitentia, quibus sermonibus, quibus fletibus: vt peccati dies, [ibidem Lam. 9.] confusionis appelletur. Confusio est enim quãdo Christus negatur. Et ideo subiiciamus nos Deo, vt non subditi [Prou. 2.] simus peccato, & delictorum nostrorum memoriam recensentes tamquam opprobrium erubescamus, non velut quandam gloriam prædicemus. sicut quidam expugnata pudicitia, oppressa iustitia, gloriãtur & tãta fiat conuersio, vt qui Deum non agnoscebamus, ipsi eum iam aliis demonstremus motus autem Dominus tali conuersione nostra respõdeat: [Hier. 31] *A iuuẽtute mea dilectus mihi est filius Ephraim:* E *puer in deliciis: quoniam eo quod sermones mei in ipso sunt, memoria memor ero eius: propterea festinaui super illum, misericordia miserebor eius, dicit Dominus.* [ibidem] Quam autem misericordiam nobis polliceatur, infra ostendit, dicens: *Inebriaui omnem animam sitientem, & omnem animam esurientem satiaui. Ideo exsurrexi, & vidi: & somnus meus mihi dulcis est.* Aduertimus quod pœnitentibus Dominus sacramẽta promittat sua, ideo omnes conuertamur ad Dominum. [Esai. 43] Dixit enim alibi: *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto. & iudicemur. Ego,* inquit, *memor non ero, tu autem memor esto:* hoc est non reuoco illa, q̃ cũ delicta donaui tibi, velut quadam obliuione tecta sint, tu autem memor esto. Ego, inquit, memor non ero propter gratiam, tu memor esto propter correctionem: memor esto, vt scias donatum esse peccatum, ne glorieris quasi innocens, ne te iustificando plus ingraueris, sed si vis iustificari, fatere delictum tuum. Soluit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum. Vides quid à te exigat Deus tuus, [ibidem 1. Cor. 4] vt memor sis eius quam accepisti gratiæ, glorieris quasi non acceperis. F Vides quas remissionis pollicitatione te prouocet ad cõfitendum. Vide ne reluctando mãdatis cœlestibus in deuotionem Iudæorum incidas, quibus dicit Dominus Iesus: [Luc. 7.] *Cantauimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis.* Vilis sermo, sed non vile mysterium. Et ideo cauendum ne quis vulgari quadam sermonis hui⁹ deceptus interpretatione, putet nobis saltationis lubricæ histrionicos: motus, & scenæ deliramenta mandari (hæc etiam in adolescentula ætate vitiosa sunt) sed saltatiõem eam mandauit, quia saltauit Dauid ante arcam Domini. [2. Re. 6.] Totum enim decet, quidquid defertur religioni, vt nullum obsequiũ quod proficiat ad cultum & obseruantiam Christi, erubescamus. [Cic. in oratione pro Muren.] Non ergo illa deliciarum comes, atque luxuriæ prædicatur saltatio: sed qua vnusquisque corpus attollat impigrũ, nec humi pigra iacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritaliter Paulus cum se pro nobis extenderet, & posteriora obliuiscens, priora appetens, contendere, ad brauium Christi. [Phil. 3.] Tu quoque cum ad baptismum venis, manus eleuare, pedes quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei G socia, gratiæ comes. [Luc. 7.] Hoc est ergo mysterium: Cantauimus vobis, noui vtique canticum testamenti, & non saltastis: hoc est, non eleuastis animum ad spiritalem gratiã. Lamentauimus, & non plorastis: hoc est, non egistis pœnitentiam. Et ideo derelictus est Iudæorũ populus, quia nec egit pęnitentiam, & gratiam recusauit. Per Ioannem pœnitentia, per Christum gratia. Istam quasi dominus donat illam quasi seruus annuntiat. Vtramque igitur Ecclesia custodit: vt & consequatur gratiam, & non abiiciat pœnitentiã. Gratia enim munus largientis est, pœnitentia delinquentis remedium. Sciuit Hieremias magnũ remedium esse pœnitentię quam in Threnis suis suscepit pro Hierusalem, & ipsam inducit agentem Hierusalem, dicens: [Thr. 1. ibidem] *Plorãs plorauit in nocte, & lacrymæ eius in maxillis eius, nec est qui consoletur ab omnibus qui diligunt eam. Viæ Sion lugent.* Et adiecit: *In his ego fleo, oculi mei caligauerunt à fletu, quia elongauit à me qui me consolabatur.* Aduertimus quod hunc malorum suorum acerbissimum cumulum arbitrabatur, quia deerat qui consolaretur mœrentem. Quomodo ergo vos ipsam consolationem aufertis qui spem H relaxãdæ negatis pęnitentię? Sed audiant qui agunt pœnitentiam, quomodo agere debeant: quo studio, quo affectu, qua mentis intentione, quia intimorum concussione viscerum, qua cordis conuersione. *Vide,* inquit, [ibidem Thr. 1.] *Domine quia tribulor, venter meus turbatus est à fletu meo, conuersum est cor meum in me.* Cognouisti intẽtionẽ animi, fidem mentis cognosco, & habitum corporis. *Sederunt,* inquit, [Iona. 3] *in terra, tacuerunt seniores filiæ Sion, & imposuerũt terrã super caput suũ, præcinxerunt se cilicio, deduxerunt in terram principes, virgines Hierusalem defecerunt in lacrymis, oculi mei caligauerunt: turbatus est venter meus, effusa est in terra gloria mea. Sic fleuit & Niniue populus, & denuntiatum excidium ciuitatis euasit.* Tanta est enim pœnitentiæ medicina, vt mutare videatur suam Deus, sententiam. In te igitur vt euadas, vult rogari Dominus, vult de se sperari, vult sibi suppli-

A cari. Homo es, & vis rogari vt ignoscas: & putas Deum tibi non roganti ignoscere? Ipse Dominus Hierusalem
Luc. 19 fleuit, vt quia ipsa flere nolebat, Domini lacrymis ad veniam pertingeret. Ipse non flere vult, vt euadere possimus, sicut habes scriptum in Euangelio: *Filiae Hierusalem*
Luc. 23 2. Re. 24 *nolite me flere, sed vos ipsas flete*. Fleuit Dauid, & meruit vt mortem populi percussis diuina remoueret misericordia quando tribus sibi propositis optionibus eam tamen in qua maiorem Domini miserationem experiretur elegit.
Ezec. 2 *Quid erubescis tu peccata tua flere, cum Deus etiã prophetas iusserit flere pro populis* Denique & Ezechiel iussus est flere Hierusalem, & accepit librum, in cuius capite scripta erant, lamentatio, & melos, & vae: duo tristia, & vnũ delectabile: quoniam ille saluus erit in futurum, qui in hoc saeculo
Eccl. 7. Luc. 6. plus fleuerit. *Cor enim sapientium in domo luctus, & cor stultorum in domo epularum*. Et ipse Dominus ait: *Beati qui nunc fletis quia ridebitis*.

De Lazaro suscitato, & fletu sororum eius: de lacrymatione quoque Iesu, vbi spiritalis resurrectio peccatorum innuitur: de inuidia quoque Iudaeorum qui Lazarum interficere cogitabant, quorum duritiae Nouatiani successores sunt, qui per poenitentiam interficere volunt.

B.

Caput VII.

Fleamus igitur ad tempus, vt exultemus in aeternum
Ps. 94 Timeamus Dominum, praeueniamus eum confitendo peccata nostra: corrigamus lapsus nostros, emendemus errorem, ne & de nobis dicatur: *Heu me anima quia periit reuertens a terra, & qui corrigat in hominibus non est. Quid*
Mich. 7 Esai. 43 *vereris apud bonum Dominum tuas iniquitates fateri: Dic*, inquit *iniquitates tuas, vt iustificeris*. Adhuc reo culpae, iustificationis praemia proponuntur. Ille enim iustificatur, qui proprium crimen sponte agnouerit. Denique iustus
Prou. 18 in exordio sermonis accusator est sui. Nouit omnia Dominus, sed expectat vocem tuam: non vt puniat, sed vt ignoscat, non vult vt insultet tibi diabolus, & celantem peccata tua arguat. Praeueni accusatorem tuum,
C si te ipse accusaueris accusatorem nullum timebis: si te detuleris ipse, etsi mortuus fueris, reuiuisces. Veniat ad monumentum tuum Christus, & si viderit flere pro te Martham bonam feminam ministerij, flere Mariam quae attente audiebat verbum Dei, sicut sancta Ecclesia quae optimam partem sibi elegit: mouebitur misericordia,
Luc 10. cum viderit in tuo obitu lacrymas plurimorum, & dicet:
Ioan 11 *Vbi posuistis eum*? hoc est, in quo reorum statu est, in quo poenitentium ordine? Videam quem fletis, si lacrymis suis ipse se moueat. Videam si iam peccato ei cuius venia poscitur, defunctus est: Dicet plebs: *Veni, & Vide*. Quid est
Ibidem veni? Hoc est, veniat peccatorum remissio, veniat defunctorum vita, mortuorum resurrectio, veniat & in hunc peccatorem regnum tuum. Veniet itaque, &
Mat. 6. Ioan. 11 leuari lapidem iubebit, quem ceruicibus peccatoris lapsus imposuit. Potuit remouere lapidem imperio ser-
Mat. 27 monis (iubenti enim Christo etiam insensibilis solet natura obedire) poterat tacita vi operationis occultae transferre saxum sepulchri, in cuius passione remotis lapidibus plurima defunctorum sepulchra patuerunt: sed hominibus iussit vt remouerent lapidem: in veri-
D tate quidem, vt increduli crederent quod videbant, & aspicerent resurgentem mortuum: in typo autem, quo nobis donaret vt leuaremus delictorum onera, moles quasdam reorum Nostrum est onera remouere, illius edicere de sepulchris exutos vinculis. Videns itaque graue onus peccatoris illacrymat Dominus Iesus, solam enim flere non patitur Ecclesiam. Compatitur dilectae suae, & dicit
Ioan 11. defuncto: *Veni foras*: hoc est, Quid iaces in tenebris conscientiae, & delictorum tuorum sordibus, quodam reorum carcere? *Exi foras*, delictum proprium prode, vt
Esai. 43 Rom. 10 Ioan. 11 Ps. 15. De pae iustificeris. Ore confessio fit ad salutem. Si confessus fuerit à Christo vocatus, claustra rumpentur, & omnia soluẽtur vincula, etiam si corruptelae corporeae foetor grauis sit. Quatriduum enim habeat ille, cuius foetebat in tumulo caro: cuius autem caro non vidit corruptionem triduo fuit in sepulchro. Carnis enim vitia nesciuit, quae ex quatuor constat elementorum substantiis. Quantumlibet ergo mortui foetor sit, aboletur omnis, vbi sacrum redoleuerit vnguentum: & resurgit defunctus, & solui iubentur eius vincula, qui adhuc in peccato est: tollitur velamen de facie eius, quod veritatem gratiae quam acceperat, obumbrabat. Sed qui venia donatus est reuelare faciem, aperire vultum iubetur. Non habet enim quod erubescat, cui peccatum remissum est. In tanta vero Domini gratia tantoque diuini muneris miraculo, cum oporteret vniuersos laetari, commouebantur impii, & aduersus Christum concilium congregabant: Lazarum quoque interficere volebant. Nonne merito eorum successores vos fore cognoscitis, quorum duritiae heredes estis? Nam & vos indignanimini, & contra Ecclesiam congregatis concilium; qui videris mortuos in Ecclesia reuiuiscere, & peccatorum indulta venia resuscitari. Itaque quod in vobis est, per inuidiam rursus vultis interficere suscitatos. Sed Iesus non reuocat beneficia, immo cumulos liberalitatis amplificat Reuisit solicite suscitatum, & celebratae resurrectionis gratia laetus ad coenam venit, quam ei sua praeparauit Ecclesia, in qua ille qui fuerat mortuus, vnus inter discumbentes cum Christo inuenitur. Tunc mirantur omnes qui vident puro vtique obtutu mentis, qui inuidere non norunt. Tales enim Ecclesia filios habet. Mirantur, vt dixi, quomodo ille qui iacebat in tumulo heri & nudiustertius, vnus sit de discumbentibus cum Domino Iesu. Ipsa Maria mittit vnguentum in pedes Domini Iesu. Ideo forte in pedes, quia vnus de infimis ereptus est morti: *Omnes enim corpus Christi sumus*, sed alii forte superiora membra sunt. Os erat Christi Apostolus, qui dicebat: *Experimentum quaeritis eius qui in me loquitur Christus*. Os eius prophetae, per quos loquebatur futura, vtinam & ego pes eius esse merear, & mittat in me Maria vnguentum suum pretiosum, & vngat, & peccatum extergat.

E dist. 1. c. quantumlib.

Ioan. 11

Ioan. 12

F

Ibidem

Ibidem

1. Cor. 10.

2. Cor. 13.

Ioan. 12

De spiritalibus vnguentis, atque inibi auctor quadam modestie de se ipso subricit.

G

Caput VIII.

Quod igitur de Lazaro legimus, in vnoquoque debemus conuerso peccatore credere, qui licet foetorem habeat, tamen fidei pretiosae emendatur vnguento. Ioan. 11
Tantũ.n. gratiae fides habet, vt vbi ante diem foetebat mortuus, illic bono odore tota repleatur domus. foetebat Ioan. 12 1. Cor. 5 Ibidem 2. Cor. 2
Corinthia domus, quando scriptum est de ea, *Auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes*, Foetor enim erat, quia modicum fermentum totam massam corrumperat. Coepit bene olere cum dicitur. *Si cui quid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, propter vos in persona Christi*. Ibidem
Itaque liberato peccatore factum est in ea gaudium magnum, & redoluit domus tota suauitate gratiae. Vnde bene conscius Ioan. 12
Apostolus quod omnes apostolicae remissionis perfudisset vnguento, ait: *Christi bonus odor sumus Deo, in his qui salui fiunt*. Huius igitur effusione vnguẽti laetãtur omnes solus Iudas contradicit. Ergo & nunc qui praeuaricator est, contradicit: reprehendit qui proditor, sed à Christo ipse reprehẽditur, qui Dominicae remediũ mortis ignorat, & tamẽ mysteriũ sepulturae non intelligit. Ideo e- Luc. 15.
H nim & passus & mortuus est Dominus, vt nos redimeret à morte. Hoc excellẽtissimũ indicat pretiũ suae mortis, Mat. 9.
quo peccator absoluitur, & in nouã assumitur gratiã, vt veniant & mirẽtur omnes quomodo cũ Christo recubat, & laudantes Deũ dicãt: *Manducemus & epulemur, quia hic* Ibidem
mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Siquis autem infidelis obiecerit, quare cũ publicanis & peccatoribus manducet respondetur ei: *Non opus est sanis medicus, sed his qui male habent*. Ostende igitur medico vulnus tuũ, vt sanari possis: & si non monstraueris, nouit: sed à te expetit audire vocem tuam. *Absterge lacrymis cicatrices tuas*. Sic peccatum mulier illa in Euangelio foetorem-

A [Luc. 7.] que sui erroris absterſit, ſic culpam diluit, dum Ieſu pedes lacrymis lauit. Vtinam mihi quoque pedum tuorum lutum Ieſu reſerues, quos dum in me deambulas, inquinaſti. Vtinam ſordes veſtigiorum tuorum detergẽdas mihi offeras, quas ego actu meo tuis affixi greſſibus [Ibidem] Sed vnde mihi aqua viua quas pedes tuos poſſim lauare? Si aquã non habeo, habeo lacrymas quibus dum pedes tuos lauo, vtinã me ipſum diluam. Vnde mihi vt de me dicas: *Remiſſa ſunt eius peccata multa, quoniam dilexit multum?* Plus debuiſſe me fateor, & plus dimiſſum mihi, qui de forenſium ſtrepitu iurgiorum, & à publicæ terrore adminiſtrationis, ad ſacerdotiũ vocatus ſum: & ideo vereor ne ingratus inueniar, ſi minus diligã cui plus dimiſſum eſt. Sed non omnes mulierem iſtam æquare poſſunt, quæ [Ibidem] etiã Simoni, qui prandiũ Domino dabat merito prælata eſt quæ omnibus qui volũt veniã promereri, magiſteriũ præſtiot, oſculando pedes Chriſti, lacrymis lauando, tergendo crinibus, vngendo vnguento. In oſculo inſi- [Cant. 1.] gne charitatis eſt, & ideo dicit Dominus Ieſus: *Oſculetur me ab oſculo oris ſui.* Capilli quid ſignificãt, niſi vt mouearis, in- B clinata omni inſularum dignitate ſæculariuio, ad obſecrandam indulgentiam, vt ad terram flens teipſe proſternas, vt humi iacens moueas miſericordiam? Vnguento quoque bonæ coouerſaoonis exprimitur odor. Rex [Pſal. 6] nempe erat Dauid, & dicebat; *Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis ſtratum meum rigabo.* Et ideo tantam gratiam meruit, vt ex eius familia Virgo eligeretur quæ [Luc. 1.] nobis partu proprio Chriſtum ederet. Ideo & iſta in Euangelio prædicatur mulier. Tamen ſi hanc æquare nõ poſſumus, ſcit Dominus Ieſus & infirmis ſubuenire, vbi non eſt quæ poſſit parare conuiuium, quæ deferre vnguẽ- [Ioan. 12] tum, fontem aquæ viuæ ſecum portare. Venit ipſe ad [Ioan. 11.] ſepulchrum. Vtinam ergo ad hoc monumentum meum digneris accedere Domine Ieſu, tuis me lacrymis laues, quoniam durioribus oculis non habeo tantas lacrymas, vt poſſim mea lauare delicta. Si illacrymaueris pro me, ſaluus ero: ſi dign⁹ fuero lacrymis tuis, fœtorem abſtergo delictorũ omniũ. Si fuero dignus vt pauliſper illacrymes, [Ibidem] vocabis me de monumento huius corporis, dices. *Exi foras:* vt non intra corporis huius anguſtias incluſæ tene- C antur cogitationes meæ, ſed egrediãtur ad Chriſtum, in [Rom. 13] lumine verſentur, vt non cogitem opera tenebrarum, ſed opera lucis. Qui enim peccatum cogitat, intra ſuam con- [Ioan. 11] ſcientiam ſtudet ſe ipſe includere. Voca ergo foras ſeruum tuum. Quamuis ligatus vinculis peccatorum meo- [Ioan. 12] rum vinctos habeam pedes: innexas manus, & cogitationibus & operibus mortuis iam ſepultus, te vocante liber egrediar & inueniar vnus de diſcumbentibus in conuiuio tuo, & domus tua pretioſo replebitur vnguento, ſi quem redimere dignatus es, cuſtodieris. Dicitur enim: Ecce ille non in eccleſiæ nutritus ſinu, non edomitus à puero, ſed raptus à tribunalibus, abductus vanitatibus ſæculi huius, à præconis voce ad Pſalmiſtæ aſſuefactus canticum, in ſacerdotio manet non virtute ſua, ſed Chriſti gratia, inter conuiuas menſæ cæleſtis recumbit. Serua Domine munus tuum, cuſtodi donum quod cõtuliſti [1. Cor. 15] etiam refugienti. *Ego ſciebam quod non eram dignus vocari epiſcopus, quoniam dederam me ſæculo huic: ſed gratia tua ſum quod ſum. & ſum quidem minimus omnium epiſcoporum, & infimus merito.* Tamen quia & ego laborem aliquam pro D ſancta Eccleſia tua ſuſcepi, hunc fructum tuere, ne quem perditum vocaſti ad ſacerdotium, eum ſacerdotem perire patiaris, ac primum vt condolere norim peccantibus affectu intimo. Hæc enim ſumma virtus, quia ſcriptum eſt: [Heb. 5. Abdias.] *Et non gaudebis ſuper filios Iuda in die perditionis eorum, & ne magnaloquaris in die tribulationis eorum, ſed quotienſcumque peccatum alicuius lapſi exponitur, compatiar: nec ſuperbe increpem ſed lugeam & defleam: vt dum alium fleo, me ipſum defleam* [Gen. 38] dicens: *Iuſtificata eſt magis Thamar, quam ego.* Fortaſſe adoleſcentula lapſa ſit, occaſionibus quæ delictorum fomites, ſunt, decepta ac præcipitata ſit: peccamus & ſeniores. [Rom. 7.] Repugnat in nobis lex huius carnis legi mentis noſtræ, & captiuos nos trahit in peccatum, vt faciamus quod no- [Gen. 38 1. Tim. 6.] lumus. Illi de ætate ſuppetit excuſatio, mihi iam nulla. Illa enim debet diſcere, nos docere. Ergo iuſtificata eſt magis

E Thamar, quam ego. Incuſamus alicuius auaritiam, recordemur ſi nihil ipſi auare fecimus: & ſi fecimus, quoniam radix eſt malorum auaritia, & tamquam ſub terra occulte in noſtro ſerpit corpore; dicamus ſinguli: *Iuſtificata eſt magis Thamar, quam ego* Si commoti fuerimus in quem quam grauiter, leuiorem cauſam laicus habet quam epi- [Mat. 7.] ſcopus, quod cõmotus egerit aliquid, retractemus nobiſcum, & dicamus: Iuſtificatus eſt magis iſte qui cõmotionis arguitur, quam ego. Hæc enim ſi dicamus, ipſi nobis cauemus, ne dicat nobis Dominus Ieſus, aut quiſquã de diſcipulis eius: Feſtucam in oculo fratris tui vides, trabem autem quæ in oculo tuo eſt, non vides? Hypocrita eiice primum trabẽ de oculo tuo, & tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. Non ergo erubeſcamus dicere grauiorem noſtram culpam eſſe, quam eius quem arguendum putamus, quia dixit hoc Iudas qui arguebat Thamar, & recordatus ſuam ipſe culpam ait: *Iuſtificata eſt* [Gen. 38] *magis Thamar, quam ego.* In quo & altitudo myſterij eſt, & mortale præceptum, & ideo culpæ eius deputatum non eſt, quia ipſe ſe accuſauit prius quam ab aliis accuſaretur. F Non ergo gaudeamus ſuper alicuius peccato, ſed magis [Mich. 7] lugeamus: quia ſcriptum eſt: *Noli ſupergaudere mihi inimica mea quia cecidi, ſed reſurgam: quoniam ſi ſedero in tenebris, Dominus illuminabit me. Iram Domini ſuſtinebo, quia peccaui ei, donec iuſtificet cauſam meam & faciat iudicium meum, & educat me ad lumen, & videbo iuſtitiam eius: & videbit inimica mea, & cooperietur confuſione, quæ dicit ad me: Vbi eſt Dominus Deus tuus. Oculi mei videbunt eam, & erit in conculcationem ſicut lutum in via.* Nec immerito, quoniam qui lapſu alieno gaudet, diaboli gaudet victoria. Et ideo doleamus magis cum audimus periſſe hominem, pro quo Chriſtus mor- [Rom. 14 Mich. 7] tuus eſt, qui nec in meſſe ſtipulã negligit. Atque vtinam hanc ſtipulam in meſſe, hoc eſt, inanem auenam fructus mei non abiiciat, ſed colligat, ſicut ait: *Heu me, quia factus ſum ſicut qui colligit ſtipulam in meſſe & racemum in vindemia:* vt vel primitiua manducet in me gratiæ ſuæ, etſi poſteriora non approbem. Ergo & agendam pœnitentiam, & tribuẽdam veniam credere nos conuenit, vt veniam tamen tamquam ex fide ſperemus, non tamquam ex debito. Aliud eſt enim mereri, aliud præſumere. Tamquã ex ſyngrapha fides impetrat. Præſumptio autem arrogãti eſt pro- G pior quam roganti. Prius ſolue debitum, vt quod ſperaueris, impetrare merearis. Solue boni affectum debitoris, vt vſuram non facias: ſed fidei tuæ cenſu contracti nominis fœnus euacues. Plura ſoluendi habet ſubſidia: qui Deo, quam is qui homini debet. Homo pecuniã pro pecunia repoſcit, quæ non ſemper debitori præſto eſt: Deus affectum exigit, qui in tua poteſtate eſt. Nemo pauper eſt qui Deo debet, niſi qui ſeipſum pauperem fecerit. Et ſi non habet quæ vendat: habet quæ ſoluat. Oratio, lacrymę, ieiunia, debitoris boni cenſus eſt, multoque vberior quam ſi quis ex pretiis fundorum pecuniam ſine fide deferat. Denique pauper erat Ananias cum vendito agro [Act. 5. Luc 21.] pecuniam deferret ad Apoſtolos, vnde nec ſoluere ſe potuit, ſed implicauit. Diues illa vidua quæ duo æra minuta in gazophylacium miſit, de qua dictum eſt: *Hæc vidua paupercula plus omnibus miſit. Non enim pecuniam Deus, ſed fidem quærit.*

De eleemoſyna qua intentione fieri debeat, de falſa quoque & infructuoſa pœnitentia multiplicibus modis. H

Capvt. IX.

NEque ego abnuo liberalitatibus in pauperes factis [Mat. 6] poſſe minui peccatum, ſed ſi fides commendet expenſas. Quid enim prodeſt collatio patrimonij ſine gratia charitatis? Sunt qui ad iactãtiam ſolam decorẽ largitatis affectent, vt eo ſe probatos vulgo velint, quod ſibi nihil reliquerit: ſed dum præſentis ſæculi mercedem requirũt, non recondunt in futurum; & quia hic perceperunt mercedem ſuam, illic ſperare non poſſunt Sunt qui opes ſuas [17. q. 4. c. ſunt quo opes] tumultuario mẽtis impulſu, non iudicio perpetuo, vbi Eccleſiæ contulerint, poſtea reuocandas putarunt: quibus nec prima merces rata eſt, nec ſecunda: quia nec

A prima iudicium habuit, & secunda habuit sacrilegium. Sunt quos pœnitet opes suas diuisisse pauperibus: sed eos qui pœnitētiam agunt, hoc solum timere oportet, ne ipsius pœnitentiæ agant pœnitentiam. Nām pleriq; futuri supplicij metu, peccatorum suorum conscij pœnitentiā petūt: & cum acceperint, publicæ supplicationis reuocātur pudore. Hi videntur malorum petiisse pœnitentiā, agere bonorum. *De pæni. d. 1. c. nonnulli* Nonnulli ideo poscunt pœnitentiam, vt statim sibi reddi communionē velint. Hi non tā se soluere cupiunt, quam sacerdotem ligare. Suam enim consciētiam non exuunt, & sacerdotis induunt, cui præceptum est: *Nolite sanctum dare canibus, neque miseritis margaritas ante porcos*: *Mat. 7* hoc est, immundis spiritibus sacræ communionis non facile impertienda consortia. Itaque videas eos candidata veste incedere, quos lugere & gemere oportebat, quia vestem illam ablutionis & gratiæ sordidarunt: feminas autem margaritis onerare aures, curuare ceruices, quas bene Christo, non auro inclinarent: quæ se ipsas flere debebant, quod margaritam quæ de cælo est, perdiderunt. B Sunt etiam qui arbitrentur hanc esse pœnitentiam, si abstineant à sacramentis cælestibus. *De pæni. d. 1. c. sunt qui arbitr.* Hi seueriores in se iudices sunt qui pœnam præscribunt, si declinant remedium, quos vel pœnam suam conueniebat dolere, quia cœlesti fraudarentur gratia. Alij proposita spe agendę pœnitentiæ licentiam sibi delinquendi propagatam putant, cum pœnitentia remedium peccati sit, non peccandi incentiuum. Vulneri enim medicamētum necessarium est, non vulnus medicamento: quia propter vulnus medicamentum quæritur, non propter medicamentum vulnus desideratur. Infirma deinde spes quæ committitur tempori, cum omne tempus incertum sit, non omni spes tēpori sit superstes.

Quod pœnitentia sit facienda cum humilitate & oratione atque fletu, quorum necessitas exemplis scripturæ probatur, de pœnitentia quoque publica in Ecclesia non iteranda, & de renuntiatione sui ipsius, atque pristinæ vitæ, & crucis Dominicæ baiulatione pœnitentibus oportunus.

C

Capvt. X.

An quisquam ferat vt erubescis Deum rogare, qui non erubescis rogare hominem? & pudeat te Deo supplicare quem non lates, cum te non pudeat peccata tua homini quem lateas, confiteri? An testes precationis & conscios refugis, cum si homini satisfaciendum sit, multos necesse est ambias, obsecres vt dignentur interuenire, ad genua te ipse prosternas, osculeris vestigia, filios offeras culpæ adhuc ignaros, paternæ etiam veniæ precatores? Hoc ergo in Ecclesia facere fastidis, vt Deo supplices, vt patrocinium tibi ad Deum obsecrandū sanctæ plebis requiras, vbi nihil est quod pudori esse debeat, nisi non fateri: cum omnes simus peccatores, vbi ille laudabilior qui humilior: ille iustior, q sibi abiectior? *Rom. 3. De pæni. d. 1. c. fleat.* Fleat pro te mater Ecclesia, & culpam tuam lacrymis lauet, videat te Christus mœrentem, vt dicat: *Beati tristes, quia gaudebitis*: *Luc. 6* Amat, vt pro vno multi rogent. *Luc. 7.* Denique in Euangelio motus viduæ lacrymis, quia plurimi pro ea flebant, filium eius resuscitauit. *Act. 9.* Ideo citius exaudiuit Iesus Petrum vt Dorcas resurgeret, quia pauperes mortem mulieris ingemiscebant. *Luc. 22.* D Ideo ipsi Petro statim dimisit, quia amarissime fleuit. Et tu si amarissime fleas, Christus ad te respiciet, culpa discedet. Vsus doloris ablegat luxuriam criminis, et erroris delicias. Ita dum dolemus admissa, admittenda excludimus, & fit quædam de condemnatione culpæ, disciplina innocētiæ. Nil ergo te reuocet à pœnitētia, hæc tibi communis cum sanctis est: vtinamque imitanda talis, qualis sanctorum deploratio. *Ps. 101.* David mandocabat sicut panē cinerem, & potum suum lacrymis temperabat. *Ps. 118.* Ideo nunc amplius gaudet, qui amplius fleuit. Per exitus aquarum descenderunt, inquit, oculi mei. *Apoc 5. Apo 17* Ioannes multum plorauit, & reuelata sibi dicit Christi mysteria. *De pæni d. 1. c. reperiuntur.* At vero illa mulier, quæ cum esset in peccatis & deberet flere, gaudebat, & veste purpurea atque coccinea operiebatur, & auro se multo & pretiosis lapidibus ornabat, æterni fletus nunc luget ærumnam. E Merito reprehenduntur qui sæpius agendam pœnitentiam putant, quia luxuriantur in Christo. *l. 4. sent d. 14. §. post hæc & §. illud autē.* Nam si vere agerent pœnitentiam, iterandam postea non putarent: quia sicut vnum baptisma, ita vna pœnitentia, quæ tamen publice agitur. *1. Tim. 5 Ephes. 4* Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati: sed hæc delictorum leuiorū, illa grauiorum. *De pæni. d. 1. c. sunt qui. §. facilius* Facilius autem inueni qui innocentiam seruauerint, quam qui congrue egerint pœnitentiam. An quisquam illam pœnitentiam putat, vbi acquirendæ ambitio dignitatis, vbi vini effusio, vbi ipsius copulæ coniugalis vsus? Renuntiandum sæculo est, somno ipsi minus indulgendum quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus orationibus, viuendum ita, vt vitali huic moriamur vsui, se ipsum homo abneget, & totus immutetur: *Mat. 16 Colos. 2 & ibidem* sicut quendam adolescentem fabulæ ferunt propter amores meretricis peregre profectum, & abolito amore regressum postea veteri occurrisse dilectæ, quæ vbi non interpellata mirata putauerit non recognitam, rursus occurrens dixerit: Ego sum: responderit ille. Sed ego non sū. F Vnde bene Dominus ait: *Qui vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Etenim qui mortui & sepulti Christo sunt, non debent iterum velut viuentes de hoc mundo decernere. Ne tetigeritis, inquit, nec attaminaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu, eo quod ipse huius vitæ vsus corruptela sit integritatis.

De non differendo pœnitentiam, & de grauitate pœnæ conscientiæ præteritorum peccatorum memoris, & quæ ratione seipsam abscondere non possit, de motibus quoque sensituis menti repugnantibus quomodo ad petram Christum elidi debeant.

Capvt. XI.

Bona ergo pœnitentia? quæ si non esset, omnes ad senectutem differrent ablutionis gratiam. Quibus satis responsi sit, quia melius est vt habeam quod sarciam q̃ non habeam quo vestiar. G Sed sicut semel assuta redintegrantur, ita frequenter suta soluuntur. Eos autem qui pœnitentiam differunt, satis ipse Dominus admonuit, dicēs: *Mat. 4.* *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Nescimus qua hora fur veniat, nescimus an proxima nocte à nobis repostatur anima.* *Mat. 24 Luc 12. Gen. 3. De pæni. c. d. 1. c. Adā. Rom. 2. Psal. 94.* Adam post culpam statim de paradiso Deus eiecit, non distulit, sed statim separauit à delicijs, vt ageret pœnitentiam, statim tunicam vestiuit pelliceam, non sericam. Quid enim est quod differas? An vt plura peccata committas? Ergo quia Deus bonus est, ideo tu malus, & diuitias bonitatis eius & patiētiæ contemnis omnia? Sed bonitas Domini magis ad pœnitentiam te debet adducere. Ideo ad omnes sanctus Dauid dicit: *Venite adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus ante Dominum qui fecit nos.* De peccatore autem sine pœnitentia mortuo, quia nihil aliud superest nisi grauiter mærere, nisi flere, habes plorantem ipsum & dicentem: *Filius meus Abessalon, filius meus Abessalō.* *3. Re. 19* Qui enim penitus est mortuus, sine vlla exceptione defletur. De his qui exules atq; peregrini limitū paternorum, quos lex Moysi sancta præscripsit, mundanis implicabantur erroribus, audis canentem: *Ps. 136.* *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dū recordaremur Sion.* H Inducit enim lapsurum gemitus, & in ipsu præsentium & rerum labentium adhuc positos statu debere resipiscere, eorum videlicet exemplo qui propter peccati pretiū deducti erant in captiuitatis ærumnam. Nihil est autem quod tam summo dolori sit, quam si vnusquisq; positus sub captiuitate peccati recordetur vnde lapsus sit, atque vnde deciderit, *De pæni. d. 1. c. sūt qui. §. nihil est.* eo quod ad corporea atque terrena ab illa speciosa ac pulchra diuinæ conditionis intentione deflexerit. *Gen. 3. Rom. 2.* Sic habes Adam abscondentem se vbi Deum cognouit esse præsentem, & quęsitum latere voluisse, & vocatum à Domino ea voce quę latentis morderet affectum, hoc est, *Adam vbi es?* *De pæni. d. 1. c. sūt qui.* hoc est, *cur te abscondis?* cur lates? cur fugis eum quem videre desiderabas? Ita grauis culpa est cōscientię, vt sine iudi-

A ce ipsa se puniat, velare se cupiat, & tameo apud Deum nuda sit. Et ideo nemo in peccaro positus arrogare sibi deber auctoritarem aur vsurpationem sacramentorum, quia scriptum est. *Peccasti*, quiesce. Quod in præsenti Psalmo Dauid dicir: *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.* Et iosra: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena.* Si enim caro menti repugnat, nec subdita est animi gubeenaculo, & mentis imperio aliena est terra, quæ non domatur exercitio culroris, & ideo noo potest fructus charitatis, patiẽtię, ac pacis afferre. Melius est ergo runc quiescere, cum exercere non queas opera pœnitentiæ, ne in ipsa pœnitentia fiar quod postea indigear pœnitentia. Quæ si semel fuerit vsurpata, nec iure celebrata: nec prioris fructum obtinet, & aufert vsum posterioris. Sane & cum caro repugnat, mens ad Deum debet esse intenta: & si opera nou sequuntur, fides non deseratur: & si impugnanr vel carnis illecebræ, vel potestates aduersariæ, maneat mens Deo dedita. Tunc enim maxime vrgetur, cum caro cedit, & sunt qui vehemenrer incumbant miseræ animæ, quærentes omne auferre præsidium. Vnde illud est: *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.* Quam misertus Dauid ait: Filia Babylonis misera. B Misera vtique, quia Babylonis filia est, quæ Dei filia esse desinit. Cui tamen medicum inuitat, dicens: *Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram*: hoe est, qui infirmas & lobricas cogitationes elidat ad Christum; qui omnes irrationabiles motus sui coercentia & disceptatione comminuat, vt si adulterino quis amore raptat, excludat ignem, copulamque meretricis, & se studio suo abdicet, vr Christum acquirat. Didicimus ergo & agendã pœnitentiam, & eo agendam rempore quo culpæ defecuescar luxuria, & in captiuitate peccari positos, ceuerentiores nos non vsurpatores esse debere. Nam si Moysi propius accedere gestienti, vt cognitionem mysterij cælestis hauriret, dicitur: *Solue calceamentum pedum tuorũ*: quanto magis nos animæ nostræ pedes exuere vinculis corporalibus, & gressus omnes mundi istius nexu debemus absoluere?

Gen. 4. Psal. 136. Rom. 7 Psal. 136. Exod. 3

C

S. AMBR. DE POENITENTIA LIBRI SECVNDI finis.

Capita libri de institutione Virginis.

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD EVSEBIVM, DE INSTITVTIONE VIRGINIS.

G

LIBER.

De commendatione Eusebii quod Ambrosiam filiam suam Deo deuouerit, ac de laude huiuscemodi oblationis, virtute quoque taciturnitatis, & loco orandi.

CAPVT I.

COMMENDAS mihi pignus tuum, quod æque est meum, Ambrosiam Domini sacram: & pio affectu tibi asseris præstantiorem reliqua sobole solicitudinem. Et vere ita est apud mẽtem fidelem. Ceteros enim instituis, vt emittas domo, atque alienis copules: istam tecum semper habebis. In ceteris quoque paternæ vteris pietatis necessitudine, in hac vltra patrem procedis, votoque & studio progrederis, vt placeat Deo. Quæ cum sit præstantior causa votorum, sola tamen soluat quidquid pro se & pro omnibus filijs debes. Hoc est sacrificium quod Abel obtulit ex primitiuis ouium suarum fœtibus. (Gen. 4; 1. Cor.) H

Quod & Apostolus præ ceteris laudat, ad Corinthios dicens: *Quoniam qui statuit in corde suo firmus, & iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit.* Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Vnde pulchre Dauid cum descripsisset Ecclesiæ gratiam, cuius omnis gloria intus (Psal. 44)

A est non foris (in bonis enim cogitationibus, atque im-
maculato castitatis affectu, & sinceræ proposito consci-
entiæ summa est laus) subtexuit, dicens: *Afferentur regi*
virgines post eam. Et conuersus ad Dominum patrem: *Proxi-*
Ibidem *mæ, inquit, eius afferentur tibi: afferentur in lætitia & exultatio-*
ne, adducentur in templum regis, quæ est proxima, nisi quæ
Christo propinquat, cui dicit Deus verbum: *Exurge, veni*
Cant. 2 *proxima mea, formosa mea, columba mea, quia ecce hiems præ-*
teriit? Antequam verbum Dei reciperet, hiems erat, in-
Gal. 6 honora, sine fructu: vbi verbum Dei recepit, & mundus
ei est crucifixus, æstas est facta. Denique feruore sancti
Spiritus vaporata, flos esse cœpit & spirare odorẽ, fidei fra
grantiam castitatis, suauitatem gratiæ. Vnde & alibi ad-
Cant. 4 didit: *Oculi tui columbæ extra taciturnitatem tuam:* eo quod
Ioan. 1 tota spiritalis & simplex sicut columba (in cuius specie vi-
sus est à Ioanne descendere Spiritus sanctus) spiritalia vi-
deat, & nouerit eaq̃ viderit tacere mysteria. Non enim medio
Eccl. 3 cris virt°, tacere. *Est.n. & tẽpus tacẽdi, sicut & tpus loquendi:* sic et
Esai. 50. & scriptum est: *Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt sciam*
quando oporteat dicere sermonẽ. Virginitatis itaque dos quæ-
dam est verecundia, quæ commendatur silentio. Ideo Ec-
B clesiæ gloria intus est, non vtique in multiloquio, sed in
sensibus vel in penetralibus sacramentorum, sicut ipsa
Cant. 8 dicit ad sponsum: *Quis dabit te fratrem mihi lactentem vbera*
matris meæ? Inueniens te foris osculabor te, & quidem non sper-
nent me: assumam te, & ducam te in domum matris meæ & in
secretum eius quæ concepit me. Et supra ait. *Introduxit me rex in*
cubiculum suum. Foris osculatur Ecclesia Christum & ab
eo in cubiculum introducitur, *Osculatus est eam foris, quan-*
Cant. 2 *do tamquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit tam-*
Psal. 18 *quam gigas ad currendam viam.* Tamquam gigas foris
est, quia non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, for
Phil. 2 mam serui accepit. Foris ergo factus est, qui erat intus.
Ioan. 1. Vide illum intus; quando legis quod in sinu est patris: co-
gnosce illum foris, quando nos quærit vt redimat. Foris si-
Mat. 6. bi factus est, vt mihi intus esset, & fieret medicus noster.
Ibi ergo simus, vbi Christus medicus est, radicatus & fix-
Eccl. 10 us in cordibus nostris. Et ideo sicut ipse præcepit: *Cum*
oras, intra in cubiculum tuum, & effunde super te animam tuam.
C *Cubiculum tuum interiorum secretum est, cubiculum tuum con-*
scientia tua est. Denique Ecclesiastes tibi dicit: *Et quidem in*
conscientia tua regi ne maledixeris, & in penetralibus cubiculorum
Mat. 6. *ne maledicto deuoueris diuitem,* Ibi ergo ora in occulto: Vt
audiat te qui in occulto audit, & ora sine ira & disce-
1. Tim. 2. ptatione, abdicato occulta dedecoris. Iustus enim non
proditionem criminis metuit, sed contagionem.

De commendatione ordinis in oratione seruandi: & quod à diuinis laudibus inchoandum sit. & quomodo virgo tria in se seruare debeat.

Capvt II.

Tob 12. QVam bona oratio cum misericordia. Bona oratio
quæ ordinem seruat, vt primo à diuinis inchoe-
mus laudibus. Si enim cum apud hominem agimus, be-
neuolũ volumus iudicem facere: quanto magis cum Do-
Ps 49 minum nostrũ precamur? Primo ergo immolemus Deo
1. Tim. 2. sacrificium laudis, vt & Apostolus dicit: Obsecro ergo
primo omnium fieri orationes, obsecrationes, postulatio
Psa. 8. nes, gratiarum actiones. Doceat te Dauidicus Psalmus
D octauus, qui cœpit à Dei laudibus: *Domine Dominus noster*
quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra? Quoniam
Ibidem *eleuata est magnificentia tua super cælos. Ex ore infantium & la-*
ctentium perfecisti laudem. Hactenus oratio, Inde obsecratio:
Vt destruatur inimicus, postulatio: Vt lunam, & stellas
videat: lunam Ecclesiam, stellas filios Ecclesiæ cælestis
gratiæ luce fulgentes: & quod petit, prophetico spi-
ritu visurum se esse promittit, gratiarum actio, quod
tuetur Dominus hominem, & hunc limum corporis
nostri diuina visitatione confirmat: vel quod homini
animantium genera vniuersa subiecit. Similiter & Do-
minica oratio omnia comprehendit, quam vulgare non
opus est. Tu autem qui legis, quemadmodum distin-
guere debeas recognoscis, præcipue tamen (vt dixi)
commendanda est oratio, sicut præmisi, placiditate ani-
mi & tranquillitate, vt vnusquisque sibi constet & con- E
gruat, & fiat illud quod scriptum est: *Si duobus ex vobis con-* Mat. 18
uenerit super terram de omni re quamcumque petierint, fiet à patre
meo qui in cælis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine,
meo, ibi ego sum in medio eorum. Qui sunt isti duo, nisi ani-
ma & corpus? Vnde & Paulus castigabat carnem suam, 1 Cor. 9
& seruituti redigebat, vt esset animæ tamquam impera-
trici suæ caro subdita, & mentis imperiis obtemperaret
ne esset in vno homine dissidium, ac bellum intra se ge-
reret, & legi mentis repugnaret lex corporis. Duo igitur Rom. 7.
ista diuersa ratione quadam & pace iungebat, secundum Ephes. 2
quod ipse asserit, dicens: *Quia Christus est pax nostra, qui*
fecit vtraque vnum, & medium parietem sepis soluit inimicitias
in carne sua: ne id ageret quod nollet, atque id faceret quod odisset.
Isti ergo sunt duo, anima & caro, Vnde & Dauid ait: *Non*
timebo quid faciat mihi caro, quam aduersariam animæ suæ
nosset. Quæ tamen duo (vt euidẽtius exprimamus) non Ps 55.
solum duo sunt, sed etiam duo homines: vnus interior,
alter exterior, isti duo si sibi propositi inæqualitate con-
currant, vt cogitationes factis & cogitationibus facta
conueniant, vitæ nostræ rota sine vlla offensione voluë-
tur vt quemadmodum scriptum est, *Fiat vox tonitrui in* F
rota Isti igitur duo vnum sunt: nec solum vnum, sed vnus Psa. 76.
homo Vnde & Apostolus ait Vt duos conderet in vno Ephes. 2.
homine, faciens pacem, & reconciliaret vtrosque in vno
corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in
semetipso, vt in vtrisque accessum habeamus in vno spi-
ritu ad patrem. Sunt etiam duo homines, vetus & nouus:
Vetus ille peccato obnoxius & obsoletus, ac vestimenti
veteris similitudine attritus & scissus, quem in baptisma- Rom 6.
te affigimus cruci, Vnde Apostolus ait: *Quia vetus homo*
noster simul crucifixus est cruci, vt destruatur corpus peccati, vt vltra
non seruiamus peccato. Vetus ergo affigitur, vt moriatur pec-
cato, vt nouus resurgat qui renouatur per gratiam Diximus de duobus Fortasse dicat aliquis: Quid de tribus di-
cit, quoniam sic habet scriptura: *Vbi enim sunt duo vel tres* Mat 18
congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum? Hinc 1. Thes 5
quoque ratio manifesta est, quia idem Apostolus dicit:
Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt in-
teger spiritus vester & anima & corpus sine querela in G
die Domini nostri Iesu Christi seruetur. Vbi ergo tres
isti integri, ibi Christus est in medio eorum: qui hos
tres intus gubernat & regit: ac fideli pace componit.
Hæc igitur tria integra præ ceteris in se virgo custodiat,
vt nullam det sacræ virginitatis querelam, & sit inoffensa,
sine ruga, sine macula. De qua licet frequentibus libris
dixerimus, tamen memorati pignoris causa hunc ad te
librum condendum arbitrati sumus.

Quod sexus muliebris non sit culpandus propter erroris causam quam Eua inuexit. & quomodo omnium animantium gratia foris, hominis autem intus existat

Capvt III.

BOna virginitas, quæ sexum vtrumque non solum
absoluit à crimine, verumetiã prouocauit ad gra-
tiam. Accusamus autem plerumque femineum sexum
quod erroris causam inuexerit: & non consideramus
quanto iustius in nos obiurgatio retorqueatur. Nam H
vt repetamus à principio, & rerum exordia interroge-
mus, quantum ei delatum sit, inuestigabimus, & quam
in misera conditionis humanæ fragilitate, femina inue-
nerit gratiam. Nam cum omnia opera sua laudauerit
Deus, cælum, terram, maria, noctem & diem, quod ista Gen 1.
proficerent ad vsum laboris, illa ad fructum quietis, lau-
dauerit feras, bestias: vbi ad hominem ventum est, solus Gen. 2.
non videtur esse laudatus: propter quem omnia genera-
ta sunt. Quę igitur causa est, nisi forte ea, quia alia in spe-
cie sunt, homo in occulto? Nihil in bestiis plus reperias,
quam quod videtur: homine nihil est inferius, quam
quod videtur? qui cum ex animo constet, & corpore,
hoc vtique in eo seruit quod videtur: illud autem in eo
regit quod non videtur. Merito ergo alia in exordio lau-

dan-

A dantur, istius laudatio non promitur, sed reseruatur: quia
aliorum gratia foris, huius intus est. Aliorum in natiuita-
re, huius in corde. Quid enim tam altum & tam profun-
dum quam mens hominis, quæ quasi inuolucro quodam
corporis tegitur & occultatur, vt eam haud facile quis-
quam introspicere & speculari queat? Ideo ergo homo nõ
ante laudatur, quia non in forẽsi pelle, sed in interiore ho-
mine ante probandus, sic prædicandus est: quem præcla
1. Pet. 3. re definiuit Apostolus Petrus, dicens: *Absconditum esse cor-
dis hominem in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante
Deum locuples.* Merito ergo differtur, vt sequatur fœnerata
eius laudatio, cuius dilatio non dispendium, sed incremẽ-
tum est. Nẽpe ergo se despiciat quasi vilem, nec contuitu
Iob 1. corporis sese æstimet. Nam etsi dixerit sanctus Iob: *Nu-
dus exiui de ventre matris meæ, nudus & hinc abibo*: habuit tamẽ
quo non solum inter homines, sed etiam apud Deum di-
ues inueniretur. Quid autem locupletius, quam quod ad
imaginem Dei est ac similitudinem? Ad imaginem autem
interior est homo, non iste exterior: ille qui sensu æstima-
Gen. 1 tur, non qui oculis comprehenditur. Ille ergo nobis spe-
B ctandus est, qui serius inuestigatur. Ideo Deus nõ putauit
hominis fabricam esse laudandam, quia maior eius vir
tute est portio. Præclara quidem species, & præstantior
cæteris animantibus: sed irrationabilia specie corporis æ-
stimentur, ea autem quæ rationis plena sunt, communem
laudem sequestrent. Homo igitur mihi non tam vultu
quam affectu admirandus emineat atque excellat: vt in
Psa. 65 his laudetur, in quibus etiam Deus prophetico iudicio
laudat, de quo scriptũ est: *Terribilis in consiliis super filios homi-
1. Tim. 2. num*: cuius opera coram Deo luceant, qui bona iugibus o-
Eccles. peribus facta contexat: & ideo laudatio eius non in exor-
Ibidem dio, sed in fine est. Nemo enim nisi legitime certauerit,
coronabitur. Ideoque Sapiens tibi dicit: Ante mor-
tem non laudes hominem quemquam. Qua ratione hoc
dixerit, superius docuit, dicens: *Quia in fine hominis nu-
dantur opera eius.* Spectemus tertium, in quo manifestauit
Gen. 2. Deus sententiam suam. Cum enim fecisset hominem, &
posuisset in paradiso operari & custodire, dixit: *Non est bo-
Ibidem num solum esse hominem. Faciamus*, inquit, *ei adiutorium simile
sibi*. Sine muliere igitur homo non habet laudem, in
C muliere prædicatur. Nam cum dicit: *Non est bonum solum
esse hominem*, confirmat vtique bonum esse humanum ge-
nus, si virili sexui femineus sexus accedat. Simul illud cõ-
siderandum, quia ille de terra factus & limo est, ista de vi-
to. Et caro quidam limus, sed ille adhuc informis, iste for-
Ephes. 5 matus. Iam illud Apostolicum præclarum arcessimus ex-
emplum quod habemus scriptum: *Quia relinquet homo pa-
trem & matrem, & adhærebit vxori suæ. & erunt duo in carne
vna. Sacramentũ hoc magnũ est: ego autẽ dico in Christo & in Eccles.*

*Quomodo per mulierem Ecclesiæ gratia figuratur: quodque mulier
lapsus sui in peccatum excusationem habeat
quam vir habet.*

Capvt IIII.

ADuertimus itaque per mulierem cæleste illud im-
pletum esse mysterium, Ecclesiæ in ea gratiam fi-
Gen. 2. guratam, propter quam Christus descendit, & æternum
illud opus humanæ redemptionis absoluit. Vnde &
D Adam vocauit nomen mulieris suæ vitam. Nam & in
populis per mulierem successionis humanæ series & pro-
pago diffunditur, & per Ecclesiam vita conquiritur æter-
Gen. 3. na. Sane negare non possumus quod errauerit mulier.
Quid miraris tamen si infirmior lapsus est sexus, cum sit
lapsus etiam fortior. Mulier excusationem habet in pec-
cato, vir non habet. Illa (vt scriptura asserit) à sapientissi-
mo omnium serpente decepta est, tu à muliere: id est, illã
superior creatura decepit, te inferior. Te enim mulier de-
cepit, illam malus licet, tamen angelus. Si tu inferiori non
potuisti resistere, quomodo illa potuit superiori? Culpa
tua illam absoluit. Si de merito culpæ dubitas, interroge-
mus sententiam qua illi dictum est: In tristitia paries filios
Ibidem & ad virum conuersio tua, & ipse tibi dominabitur. Viro
autem dicitur: *Terra es, & in terram ibis.* Et vere iuxta hanc
sententiam, quandoquidem si Adam quod à Domino E
Deo audierat, seruare non potuit, quomodo potuit ser-
uare mulier quod audiuit à viro? Si illum Dei vox non cõ-
firmauit, quomodo istam vox firmaret humana? Denique
Adam conuentus quod contra diuina quæ coram au-
dierat præcepta gustasset, nihil habuit quod diceret,
nisi quod sibi mulier dedisset, & manducasset: mu-
lier autem ait: *Serpens traduxit me, & manducaui.* Quanto Ibidem
maior mulieris absolutio? Ille arguitur, hæc interrogatur.
Adde illud, quod & prior culpam fatetur. Etenim quæ se
dicit esse seductam, testatur errorem. Erroris igitur me-
dicina, confessio est. In iudicio ipso quanto clementior
mulier viro: Ille mulierem suam accusauit, ista serpentem
hoc est, ne accusata crimen retorsit, sed ipsum accusato-
rem suum maluit (si posset) absoluere, quam ligare. Habes
igitur & culpæ absolutionem in confessione, & sententiã
in executione. *In tristitia*, inquit, *paries filios.* Commendatio Ibidem
nis suę pondus agnoscit, minus pœnalis conditionis exe-
quitur. Pro te mulier doloribus suis militat, & remunera-
tionem ex pœna inuenit, vt per filios per quos affligitur,
liberetur. Facta est itaque gratia ex iniuria, salus ex infir- F
mitate. Scriptum est enim: *Quia salua erit per filiorum genera-
tionem.* Cum salute itaque parit, quos in tristitia parturi- 1. Tim. 2.
uit: & ad laudem educat, quos peperit cum dolore. Sed di-
cis ô vir, quia mulier tentatio fuerit viri. Verum est: & si est
decora alia tentatio. Tamen Abrahæ descendenti in Æ-
gyptum vxoris pulchritudo non nocuit, immo magis pro-
fuit: honoratus est enim per vxorẽ, non ludibrio habitus
in vxore. Cur autem tu vultus decorem in coniuge magis Gen. 12
quam morum requiras? Placeat vxor honestate magis
quam pulchritudine. Illa eligatur, quæ Saram moribus
referat. Non est vitium mulieris, esse quod nascitur: sed
vitium viri est quærere in vxore quo sæpe tentetur: in quo
si infirmior fuerit mulier, ipsa labatur: si fortior, vir peri-
clitetur. Non possumus reprehendere diuini artificis o-
pus: sed quem delectat corporis pulchritudo, multo ma-
gis illa delectet venustas, quæ ad imaginem Dei est intus,
nõ foris comptior. Si ergo vxor tentatio est, esto cautior:
quære remedium aduersus tentationis periculum. *Vigila-
te*, inquit, *& orate, ne intretis in tentationem.* Dominus hoc Mat. 26
dixit, vir audiuit, mulier impleuit. Quotidie mulieres ie- G
iunant, & non indicta præstant ieiunia: peccatum agno-
scunt, accersunt remedium. Semel de interdicto mulier
manducauit, & quotidie ieiunium soluit. Qui secutus es
errantem, sequere corrigentem. Ambo manducastis, cur Gen. 3.
sola ieiunat? hoc est, ambo deliquistis, cur sola remedium
quærit errori?

*Quomodo mulierem audire vir iubeatur. quomodo etiam Maria nõ
solum virginitatis incentiuum attulit, sed & Deum intulerit: & de
confutatione hæreticorum, qui sanctissimam Mariam
perseuerasse virginem negaue-
runt.*

Capvt V.

VEni Eua iam sobria, veni Eua, etsi in te aliquando in-
temperans, sed iam in prole ieiuna. Veni Eua iam
talis, vt non de paradiso excludaris, sed rapiaris ad cælum.
Veni Eua iam Sara, quæ parias filios non in tristitia, sed in H
exultatione: non in mærore, sed risu, Isaac tibi multiplex Gen. 21
nascẽ. Veni iterũ Eua iã Sara, de qua dicatur viro: Audi Sa
ram vxorẽ tuã. Sis tu licet viro subdita, quia esse te deceat:
cito tñ soluisti sententiam, vt vir te audire iubeatur. Si ty-
pum Christi illa pariendo à viro meretetur audiri, quan-
tum proficit sexus qui Christum (salua tamen virginitate)
generauit? Veni ergo Eua, iam Maria, quæ nobis non so-
lum virginitatis incentiuum attulit, sed etiam Deum in-
tulit. Vnde lætus & exultans tanto munere dicit Esaias Esai. 7.
*Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen
eius Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscũ Deus.* Vnde hoc
munus? Non de terra vtique, sed de cælo vas sibi hoc per
quod descenderet Christus elegit, & sacrauit templum
pudoris. Per vnam descendit, sed multas vocauit. Vnde &

honotam relinquat. Subscribitur Ioannes in testamento [Ibidem] Christi. Legatur matri pudoris defensio, testimonium integritatis: legatur & discipulo matris custodia, pietatis gratia commendatur. Et ex illo suscepit eam discipulus in sua. [Ibidem] Non vtique Christus faciebat diuoroum, non Maria relinquebat virum. Sed cum quo virgo habitare debebat, quam cum eo quem filii heredem, integritatis sciret esse custodem? Stabat ante crucem mater, & fugientibus viris stabat intrepida. Videte vtrum pudorem mutare potuerit mater Iesu, quæ animum non mutauit. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quę sciebat omnibus futuram redēptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quæ non metueret peremptorem. Pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat. Si hoc solum esset vt ante filium prosterneretur, laudandus pietatis affectus, qood superstes filio esse nolebat, sin vero vt cum filio moreretur, cum eodem gestiebat resurgere, noo ignara fuit mysterii quod genuisset resurrecturum: simul quia publico vsui impendi mortem filii nouerat, præstolabatur si forte etiam sua morte publico muneri aliquid adderetur. B Sed Christi passio adiutore non eguit, sicut ipse Dominus [Esai. 63] longe ante prædixit: *Et respexi, & non erat adiutor: & attendi, & nemo suscipiebat, & liberauit eos brachium meum*. Quomodo ergo extorqueri potuit integritas Mariæ, quæ fugientibus Apostolis supplicia non timebat? Sed ipse se offerebat periculis, cuius tanta gratia, vt non solum in se virginitatis gratiam reseruaret, sed etiam his quos viseret integritatis insigne conferret. [Luc. 1.] Visitauit Ioannem Baptistam, qui in vtero matris priusquam nasceretur, exultauit. Ad vocem Mariæ exultauit infantulus, obsecutus antequam genitus. Nec immerito mansit integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiæ & integritatis vnguento Domini mater exercuit. Eademque postea Ioanni Euangelistæ est tradita, cōiugium [Ioan. 19] nescienti. Vnde non miror præ cæteris locutum mysteria diuina, cui præsto erat aula cælestium sacramentorum. Nunc mihi dicant qui hanc quæstionem serunt: [Eze. 39] Quid est quod ait Dominus per Prophetam: *Nunc reuocabo* [Ibidem] *captiuitatem Iacob, & miserebor adhuc domus Israel*: Et infra: C *Reducam, inquit, eos de gentibus, & congregabo illos de regionibus nationum, & sanctificabor in his in conspectu gentium, & scient quod ego sum Dominus Deus ipsorum, dum apparebo illis inter nationes, & non auertam amplius faciem meam ab eis, pro eo quod effudi iram meam in domum Israel, dicit Dominus*. Et infra dicit [Eze. 40] Propheta vidisse se in monte alto nimis ædificationem [Eze. 44] ciuitatis, cuius portæ plorimæ significant, vna tamen clausa describitur, de qua sic ait: *Et conuertit me secundum viam portæ sanctorum exterioris, quæ respicit ad Orientem, & hæc erat clausa. Et ait ad me Dominus: Porta hæc clausa erit & non aperietur, & nemo transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel transibit per eam. Eritque clausa, quoniam dux hic sedebit in ea, vt manducet panem in conspectu Domini. Secundū viā portæ intrabit, & secundum viam eius exibit*. Quæ est hæc porta, nisi Maria? ideo clausa, quia virgo. Porta igitur Maria, per quā Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, & genitalia virginitatis claustra non soluit. Mansit intemeratum septum pudoris, & inuiolata integritatis durauere signacula, cum exiret ex virgine, cuius altitudinem mondus sustinere non posset.

D *Quod Maria sit porta illa clausa quam Ezechiel descripsit, in qua sedit Christus, & exiuit.*

CAPVT VIII.

HAEc, inquit, *porta clausa erit, & non aperietur*. Bona porta Maria, quæ clausa erat, & non aperiebatur. Transiuit per eam Christus, sed non aperuit. Et vt doceamur, quia portam habet omnis homo, per quam Christus ingreditur: [Ibidem] *Tollite*, inquit, *portas Principes vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ*. Quanto magis ergo porta [Psal. 23.] erat in Maria, in qua sedit Christus corporaliter & exiuit? Est enim & porta ventris, vnde ait Iob sanctus: *Intenebrescant*, [Iob 3.] inquit, *stellæ noctis illius, qui nō conclusit portas ventris matris meæ*. Est ergo & porta ventris, sed non omnis clausa semper, verum vna sola potuit manere clausa, per quam E sine dispendio claustrorum genitalium, virginis partus exiuit. Ideo ait Propheta: [Eze. 44] *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam*. hoc est, nemo hominum: *quoniā Dominus*, inquit, *Deus Israel transibit per eam*. Eritque clausa, id est, & post transitum Domini erit clausa: & non aperietur à quoquam, nec aperta est, quoniam habuit semper ianuam suam Christus, qui dixit: *Ego sum ianua, quam nemo* [Ioan. 10] *ab ea potuit auellere. Hæc porta ad Orientem aspiciebat, quoniam* [Eze. 44] *verum lumen effudit, quæ generauit Orientem, peperitque solem iu-* [Mala. 4] *stitiæ*. Audiant ergo imprudentes: *Clausa*, inquit: *hæc porta est, quæ solum recepit Deū Israel. Is igitur*, de quo dictum est ad Eccl. [Ps. 147.] *Quoniā confortauit seras portarū tuarū, suā portā confortare non potuit? Sed confortauit profecto, & seruauit intactam*. Denique noo est aperta. Audiant igitur Prophetam dicentem: [Eze. 44] *Non aperietur, eritque clausa*, hoc est, oon aperietur ab eo cui desponsabitur. Non licebit enim vt aperiatur per quam Dominos transibit. Et post eum, inquit, erit clausa: hoc est, oon aperiet eam Ioseph: quoniā dicetur ei: [Mat. 1.] *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim ex ea nascetur de Spiritu sancto est. Porta ergo clausa, virginitas est: & hortus clausus,* [Cant. 4] *virginitas: & fons signatus, virginitas.* F

Quemadmodum virgo Maria sit virga, & hortus clausus, ac paradisus, & fons signatus, atque porta clausa.

CAPVT IX.

AVdi virgo diligeotius apertis auribus, & clauso pudore, aperi manus, vt te pauper agnoscat: claude ostium, ne temerator irrepat: aperi mentem, serua signaculum. [Esai. 11] Virga quoque à radice virginitas est. Sic enim scriptum est: *Exiet virga à radice Iesse, & flos à radice eius ascendet*. [Esai. 5.] Non caua est hæc virga, sed solida. Nemo ergo adurat virgam [Cant. 2.] tuam, vt florem tuum custodiat. Virga es ô virgo non [Cant. 4] curuetis, nō inflectaris in terram, vt in te flos paternę radicis ascendat. Hortus clausus es virgo, serua fructus tuos: nō ascendāt in te spinę, sed vuę tuæ floreant. Hortus clausus es filia, nemo auferat sepem tui pudoris, quia scriptum est: *Et destruentem sepem mordebit serpens*. Sed illam solū G offerat, de qua dictum est: [Eccl. 10] *Quid incisa est sepes? Nemo parietem* [Gen. 18.] *tuum destruat, ne sis in conculcationem*. Paradisus es virgo, [Esai. 5.] Euam caue. Fons signatus es virgo, oemo aquam tuam [Cant. 4] polluat, nemo conturbet, vt imaginem tuam in fonte tuo [Eze. 44] semper attendas. Porta clausa es virgo, nemo aperiat ianu- [Apoc. 3] am tuam, quam semel clausit sanctus & verus, qui habet [Luc. 24] clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Aperuit tibi scripturas, nemo eas claudat: clausit pudorem tuum, neioo aperiat eum.

Quod Christus qui corona est virginum, sit vnus sicut & pater vnus est, & spiritus vnus: & quomodo in personis diuinis sit æqualitas.

CAPVT X.

VEnio, inquit, cito, tene quod habes: nemo acipiat coronam tuam. Quæ est corona tua, nisi illa de qua dictum est: *Et eris corona decoris in manu Domini?* Quis hoc [Apoc. 3] dicit, nisi ille de qoo dixit Ecclesiastes: Est vnus, & non est [Esai. 62] secundus? Quis est iste, nisi ille de quo dictum est: [Eccl. 4] *Magister vester vnus est Christus?* Vnus est, quia vnigenitus Dei filius: H vnus, quia solus, vt scriptum est: *Qui expandit cælum solus, & ambulat sicut in terra super mare*. Hic ergo non est secun- [Mat. 23] dus, quia primus est. Nō est secundus, quia vnus est. [Iob. 9.] *Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Iesus Chri-* [1. Cor. 8] *stus, per quē omnia, & nos per ipsū*. Vnus Deus pater, & vnus Dei filius, & vnus Spiritus sanctus, sicut scriptū est: [1. Cor. 12.] Hæc autē omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens [Ephes. 4] singulis prout vult. Vnus, inquit, quia vnus Deus. Nullus secundus, quia quod vult facit, nō quod imperatur. Vnus ergo pater Deus, & vnus Dei filius, Vnus & vnus, quia nō duo dii. Vnus filius, quia cum patre vnum est, sicut ipse dixit: [Ioan. 10] *Ego & pater vnū sumus*. Et vnus spiritus, quia vnitas Trinit. est, nō ordine distincta, nō tēpore. Sed dicūt lectū. *Ite* [Mat. 28]

bapti-

baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti & obiiciunt, quia primo patrem nominauit, secundo filium, tertio spiritum sanctum. Numquid ergo, quia dicit Euangelium: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum*: inferiorem significauit patrem, quia primo verbum Dei in principio semper esse ac fuisse memorauit? Aut cum dixit Apostolus: In regno Christi & Dei, ordinem fecit: Aut cum dicit ipse Dominus Iesus: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem: eminentiorem filio Dei spiritum esse testatus est?* Aduertis virgo quemadmodum ista soluantur. Aperi ad hæc aures tuas, os tuum claude. Aperi aures, vt fidem audias: claude os, vt teneas verecundiam. Deinde illud legũt quia dixit: *In nomine patris & filij & spiritus sancti*: & non intelligunt quid ante præmiserit. In nomine, inquit. Tres personas quidem significauit, sed vnum Trinitatis nomẽ asseruit. Vnus itaque deus, vnum nomen, vna diuinitas, vna maiestas. Nullus ergo secundus quia principium omniũ Trinitas est, & Trinitas primatus super omnia est. Ergo vnus, & non est secundus. Vnus est, qui secundum non habet, quia vnicus solus sine peccato, solus sine adiutorio qui ait: *Respexi, & non erat adiutor.*

Quod nulli alij laborare aut seruire debemus, nisi soli Christo qui primus est: & quomodo aliquando secundus & nouissimus dicatur.

Capvt XI.

Non est finis labori eius, quis pro omnibus aduocatus noster est apud patrem, & infirmitates nostras suscepit, & pro nobis dolet & infirmatur, sicut ait: *Aeger eram, & non visitastis me.* Cuius oculus non satiatur diuitiis, quia ipse est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, in quo sunt thesauri mysteriorum cælestium. Cur ergo sæculo potius laboramus, & fraudamus animam nostram tantæ bonitatis dispendio, qui nulli alij nisi huic seruire Domino deberemus? Hic ergo non est secundus. Ego certe hoc testimonium defero. Lego quia primus est, lego quia non est secundus. Illi qui secundum aiunt, doceãt lectione. Sed dicit aliquis, quia scriptum est: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.* Verum ante videamus de quo dicat. Secundus, inquit, homo, quasi hominem secundum dixit. Et ego dico quia primus est secundum diuinitatem, ante quem nullus: secundus autem secundum carnem, quia post Adam. Ego plus dico, non solum secundum lego hominem, sed etiam nouissimum. Denique sic habes: *Factus est primus homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem.* Vide clementiam Christi: ipse est primus & nouissimus. Qui primus erat, propter nos se nouissimum fecit. Primus, quia per ipsum omnia: nouissimus, quia per ipsum resurrectio. Descendit enim & proiecit se vt caderet, infra omnes se faciens, vt omnes iacentes leuaret. Vnde & ait Ecclesiastes. Quia si ceciderit vnus, alter eriget socium suum; & væ illi qui vnicus ceciderit, & non est secundus vt eum erigat. Et quidem si dormiant duo, est calor illis? & vnus quomodo calefiet? hoc est: Qui Christum habet secum, etsi ceciderit, resurget: etsi mortuus fuerit, reuiuiscet: quia adest ille qui venit ignem in terram mittere. Denique & Elisæus cum puerum resuscitaret, insufflauit illi, vt infunderet vitæ calorem. Habeto ergo tecum ignem in pectore tuo, qui te resuscitet, ne frigus tibi perpetuæ mortis irrepat. Hic ergo se proiecit, qui venit per Mariã, & infundebat vitæ calorem pectoribus audientium. Vnde dicunt illi in Euangelio: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas?*

Quomodo Christus dicatur iuuenis secundus, & finis omni populo eius, quomodo etiam virgo Maria dicatur aula regalis

Capvt XII.

Hic est iuuenis secundus, vt dicit Ecclesiastes: Vidi vniuersos qui viuunt, qui ambulant sub sole cum iuuene secundo, quis resurget cum eo? Quis enim pro Christo resurget, cum ille pro omnib. resurrexerit, & in illo omnes resurrexerint, cum spem resurrectionis acceperint? De Christo autem dictum liquet, quando aduertis congruere istum locum cum benedictione vel prophetia Iacob, qui ait de Iuda? Quis suscitauit eum? Nõ vtiq; alter, quia ipse se suscitauit, sicut ipse ait: *Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud.* Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Illud quoque vere Christo conuenit soli quod addidit: Non est finis omni populo eius: quia populus Christi innumerabilis finem non habet, cui fides resurrectionis æternæ, perpetuæ vitæ acquirit ætatem. Secundum carnem itaque & iuuenem dictum, & cadere vel resurgere, dubium non est. Denique illud attexuit, huia optimos puer pauper & sapiens, pauper enim factus est, cum diues esset. Ipse ergo rex Israel transiuit hanc portam, ipse dux sedit in ea quando verbum caro factum est, & habitauit in nobis, quasi rex sedẽs in aula regali vteri virginalis, vel in olla feruenti, sicut scriptum est: Moab aula spei, vel olla spei meæ, vtrum enim diuersis in codibus inuenitur. Aula regalis est virgo, quæ non est viro subdita, sed Deo soli. Est & olla vterus Mariæ, quæ spiritu feruenti qui superuenit in eam, repleuit orbem terrarum, cum peperit Saluatorem. Qui manducauit in porta sedens, vtique cibum illum de quo dixit? *Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei, qui in cælo est.*

Quomodo Mariæ virginitas dicatur leuis nubes, super quam Dominus sedit, quæ aliis virginibus pluuiam spiritalem irrorat, & vnguentum integritatis.

Capvt XIII.

O Diuinitas Marianæ virginitatis quasi olla ferbuit, & quasi nubes pluit in terras gratia Christi. Scriptũ est enim de ea: *Ecce Dominus venit, sedens super nubem leuem.* Vere leuem, quæ coniugij onera nesciuit. Vere leuem, quæ leuauit hunc mundum de graui fœnore peccatorum. Leuis erat, quæ remissionem peccatorum vtero gestabat. Denique eleuauit Ioannem in vtero constitutum, qui ad vocem eius exiluit, & infans exultauit in gaudio: prius sensu deuotionis, quam spiritus infusione vitalis animatus. Excipite igitur, excipite sacræ virgines nubis huius pluuiam spiritalem, temperamentum flagrantię corporalis, vt corporis omnes restinguatis ardores, atque interna mentis vestræ humescant. Huius imbrem nubis sacratæ patres nostri annuntiauerunt nobis salutem mundi futurum. Hunc imbrem significabant esse venturum stillicidia stillantia super terram, quæ Hierobaal poposcit & meruit. Bonam nubem sequimini, quæ fontem intra se genuit, quo rigauit orbem terrarum. Excipite ergo voluntariam pluuiam, pluuiam benedictionis, quam hereditati suæ Dominus effudit. Excipite aquam, & non effluat vobis: quia nubes est, diluat vos, & sacro humore perfundat quia olla est, spiritu vaporet æterno. Excipite itaq; ex hac Moabitide olla gratiæ cælestis vnguentum, nec vereamini, ne deficiat quod exinanitum est, & plus redundat, quãdoquidem in omnem terram odor eius exiuit, sicut scriptum est: *Vnguentum exinanitum nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te.* Descendat istud vnguentum in animæ præcordia, viscerumque secreta, quo non deliciarum odores sancta Maria, sed diuinæ gratiæ spiramenta redolebat. Hæc pluuia Euæ restrinxit appetentiam: hoc vnguentum fœtorem hereditarij erroris abstersit: hoc vnguentum Maria soror Lazari in pedes Christi effudit, & tota domus pio repleta odore fragrauit. Nec vlla se pauperem putet, nulla se arbitretur inopem, nulla metuat ne pretiosum hoc vnguentum emere non possit, aut fontem istum putet esse venalem. *Qui sititis*, inquit, *ite ad aquam, & quicumque non habetis argentum, ite & emite & bibite, sine argento.* Et supra ait: *Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.* Ideo pauper factus est Dominus cum diues esset, vt eum omnes emant, & egenos præcipue sua paupertate locu-

ple-

pletet. Parate igitur vasa Domini, vt excipiatis hunc fontem aquæ viuæ, fontem virginitatis, integritatis vnguentum, odorem fidei, & suauis misericordiæ gratia flotulentum: Induamini agni eius innocentiam, qui cum malediceretur, non remaledixit: cum percuteretur, non repercussit. [1. Pet. 2.]

Quomodo gressus Mariæ speciosi dicantur in calceamentis, & quod moduli femorum suorum similes sint torquibus, & vmbilicus crater tornatilis, & venter sicut aceruus tritici muniti inter lilia.

Capvt XIV.

Hanc imitamini filiæ, cui pulchre conuenit illud quod de Ecclesia prophetatū est: *Speciosi facti sūt gressus tui in calceamentis filia Aminadab:* eo quod speciose Ecclesia Euangelij prædicatione processit. [Cant. 7] Speciose procedit anima, quæ corpore velut calceamento vtitur, vt quo velit suum possit sine impedimento vllo circumferre vestigiū. In hoc calceamento speciose processit Maria, quæ sine vlla commixtione corporeæ consuetudinis auctorem salutis virgo generauit. Vnde egregie Ioannes ait: *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius.* [Ioan. 1.] id est: Non sum dignus incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inopis vilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit. *Generationem eius enarrabit? Speciosi ergo gressus vel Mariæ vel Ecclesiæ, quoniam speciosi pedes Euangelizantium.* [Esai. 53] [Rom. 10] Quam pulchra etiam illa quæ in figura Ecclesiæ de Maria prophetata sunt, si tamen non membra corporis, sed mysteria generationis eius intendas. [Cant. 7] Dicitur enim ad eā: Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis nō deficiēs mixto. Venter tuus sicut aceruus tritici muniti inter lilia, eo quod continens sibi sit in omnibus Christi ortus ex virgine. Sicut victores solent sæcularium præliorum, strenuorum virorum donatis torquibus honorare ceruices: ita iugum nostrum leuauit, vt fidelium colla virtutis insignibus coronaret. Vere autem aluus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum indeficientem, cognitionis piæ gratiam, diuinitatis suæ plenitudine subministrans. [Pro. 9.] In quo virginis vtero, simul aceruus tritici & lilij floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat, & lilium. Granum tritici, secundum quod scriptum est: *Amen amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* [Ioan. 12] Sed quia de vno grano tritici aceruus est factus, completum est illud propheticum: Et conualles abundabunt frumento: [Ps. 64.] quia granum illud mortuum, plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum, omnes homines perpetua cælestium munerum esca saturauit. Consummatum est illud prophetici oris eloquium, dicente eodem Dauid: [Ps. 80.] *Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.* In hoc grano esse etiam lilium, diuina testantur oracula, quia scriptum est: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium: sicut lilium in medio spinarum.* [Cant. 2] Christus erat lilium in medio spinarū, quādo erat in medio Iudæorum.

Quomodo sacræ virgines dicantur lilia Christi, & de anno Dominicæ benignitatis.

Capvt. XV.

Audi virgo quid dicat. *Lilium*, inquit, *conuallium*, id est, humilium, animarum & minimum. [Ibidem] Esto ergo mitis, humilis, atque mansueta: vt in te sicut liliū germinet Christus, de quo & alibi habes: *Labia eius lilia stillantia myrrham plenam:* [Cant. 5] [2. Cor. 4] id est, qui Christi passionem loquuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem eius in suo circumferunt corpore. Christi lilia sunt specialiter sacræ virgines, quarum est splendida & immaculata virginitas. [Cant. 2] Vnde plerique accipiunt quod Ecclesia videatur dicere: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium.* quæ in hac conualle istius mundi gratiam boni odoris exhalat sedula confessione pietatis. [Cant. 6] [Ibidem] Denique & alibi dicit: *Frater meus descendit in hortum suum in phialas aromatis, pascere in hortis, & colligere lilia. Ego fratri meo, & frater meus mihi, qui pascit inter lilia.* Ex illo ergo vtero Mariæ diffusus est in hunc mundum aceruus tritici muniti inter lilia, quando natus est Christus, cui dicit propheta Dauid. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium, & conualles abundāt frumento:* [Psal. 64.] etenim clamabunt, & hymnum dicent: *Quis est annus Dominicæ bonitatis*, nisi ille de quo scriptura dicit: *Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te: quando populorum fide Ecclesiam fecundauit, iustitia induit sacerdotes?* [Esai. 49] [2. Cor. 6] Vnde & Apostolus dicit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: quando venit Dominus prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis:* sicut in Euangelio suo ipse memorauit, dicens: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c.* [Esai. 61] [Luc. 4.] Tunc ergo Dominus operibus suis, & gloria & honore sui tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus conuersationis eius in hoc mundo, diuersarū habuit, certamina passionum. Vicit Herodē paruulus, de quo in passione infantium triumphauit. [Mat. 2.] Esuriuit, sitiuit, pro nobis vapulauit, pro nobis contumeliarum indigna tolerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

Quomodo filiæ Hierusalem egredi iubeantur ad videndum regem Salomonem: & de stola piæ operationis quam induere debent virgines.

Capvt XVI.

Vides quanta certamina, sed tamen non auarus exactor præmij, cui abūdauit vna cælestis corona virtutis. Vnde egredimini filiæ Hierusalē, sicut vos hortatur scriptura diuina in Canticis canticorum: [Cant. 3] Egredimini & videte regem Salomonem in corona, qua coronauit eū mater eius in die spōsalium eius, & in die iucunditatis cordis eius: quia fecit sibi, inquit, charitatem à filiabus Hierusalē: hoc est: Egredimini ex his angustiis & solicitudinib. corporalibus, egredimini ex hac delectatione carnali, peregrinamini de corpore, vt adesse Domino possitis: quoniam qui in carne sunt, Domino suo placere non possunt. [2. Cor. 5] [Rom. 8.] Dicitur ergo vobis quia non estis in carne, sed in spiritu. Eritis autem in spiritu, si potueritis comprehendere Salomonis veri illius pacifici charitatem, quam fecit sibi ipse, & ideo coronam accepit à matre. Beata mater Hierusalē, beatus & Mariæ vterus, qui tantum dominū coronauit, quando formauit. Coronauit eum quādo generauit, quia etsi eum sine aliqua sui operatione formauerit, quia Spiritus sanctus superuenit in virginem (vnde & ipse ait: *Inoperatum meum viderunt oculi tui*) [Luc. 1.] [Ps. 138.] hoc ipso quod ad omnium salutem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æternæ pietatis imposuit, vt per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus. Inoperata ergo est caro Christi, quam vt Maria virgo conciperet, inusitato quodam nouoque incarnationis mysterio, sine vlla virilis seminis admixtione diuinæ gratia dispositionis quod erat carnis assumpsit ex virgine, atque in illa nouissimi Adam immaculati hominis membra formauit. [1. Cor. 15] Hominem audis sed supra hominem intellige, quia scriptum est: *Non coques agnum in lacte matris suæ.* Et alibi legis: *Et homo est, & quis agnoscet eum?* [Exo. 14] [Hier. 17] Ergo non debes agnum illum, in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, cōditionis humanæ vitiis æstimare, & maiestatē incōprehensibilis potestatis, degeneris cognationis infirmitate concludere. [Colos. 2] Non nullū perfectæ fidei cibum Iacob coxit in lacte, quo Isaac pater ita est delectatus, vt ei prærogatiuam omnem benedictionis prophetica sobrietate conferret. [Gen. 27] Et ideo Apostolus scripsit, succum lactis tenuis cibum esse doctrinæ, dicens: *Quia omnis qui alitur lacte, expers est verborum iustitiæ, paruulus enim est, perfectorum autem est solida esca.* [Heb. 5.] Et tu ergo filia, sume stolam illam mulieris piæ operationis studio contextam, quæ manus suas aperit pauperi, & lucerna eius non extinguitur in tota nocte: [Pro. 31.] atque indue te, & huiusmodi epulas affer ad patrem, vt dicat: Quid est quod tam cito inuenisti filia? [Gen. 27] Laudet io tenera adhuc ætate prudentiam, piæ quoque deuotionis affectum, & dicat

tibi:

A Ibidem tioi accedead me filia.Odoratuíq; odorē veſtimentorum
tuorum benedicat te dicēs: *Ecce odor filia mea, ſicut odor agri
pleni, cui benedixit Dominus* &: Det tibi Deus à rore cæli de-
ſuper, & ab vbertate terræ abundantiã. Atque his adiun-
Gen. 32 gat: Qui maledixerit ƭibi, maledictus erit: & qui benedi-
xerit tibi, benedictus erit. Hac ſtola indutus Iacob homi-
nē vidit, & ab eo quaſi à Domino Deo benedictionē po-
Gen. 49 poſcit, & appellauit locũ, Viſio Dei. Hac ſtola indutus, vi-
Ibidem dit illam ſtolam Chriſti, de qua ait: Lauabit in vino ſtolam
Ibidem ſuã. Et benedixit Ioſeph, dicens: *Filius meus ampliatus, Ioſeph
filius meus ampliatus, Zelatus filius meus adoleſcentior ad me reuer-
tere*, ſignificans Dominicæ reſurrectionis in ſigne. Et ad-
didit: *Benedictio patris tui & matris tuæ præualuit ſuper benedictio
nes montiũ manentium, & deſideria collium æternorũ*, id eſt, ſuper
regem gratiæ. Hanc ſume ſtolam, vt induas Chriſtũ, atque
Coloſ. 3 in eius agnitione renoueris. Indue ergo ſicut electa Dei
Rom 13 viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatē, patientiã
modeſtiam quæ eſt vnitatis vinculum: vt nemini
1. Cor. 5 quidquam debeas, niſi inuicem ſororem tuã diligas, nec
gratiæ eius inuideas, ſed quo probatiorem videris, imite-
B ris: vt ſit in te pax Chriſti & gratia, & verbum Dei habitet
Coloſ. 2 in corde tuo, atq; huius mundi fugias cõtagiones. Semel
Epheſ. 5 mũdo mortua, ne quæſo tetigeris, ne attaminaueris quæ
Luc. 2. ſunt iſtius ſæculi, ſed ſemper in pſalmis & hymnis & cãti-
Pſ. 118. cis ſpiritalib. abducas te ab huius ſeculi conuerſatione: nõ
Pro. 27 homini, ſed Deo cantans. Et ſicut ſancta faciebat Maria,
conferas in corde tuo. Quaſi bona quoq; agnicula rumi-
nes in ore tuo præcepta diuina, vt dicas & tu: Exercebor in
mirabilibus tuis, nec dormitet aut ſtillet anima tua præ tę
dio. Stillicidia enim eijciunt hominem tempore hiemali
de domo ſua, anima autem perfecta non ſtillat, in qua nul
la grauioris eſt rima peccati, ſed mente in domo ſua, & in-
offenſæ habitationis nouitate lætatur & fruitur. At ſi ali-
Pſ. 118. quid forte nutaueris, dicas: *Confirma me in verbis tuis.*

Quomodo in virginibus videatur angelorum vita in terris, quam in paradiſo amiſeramus, & deuota deprecatio quam Ambroſius fecit ſuper virginem velandam.

Capvt XVII.

C Nvnc ad te decurſis omnib. pater gloriæ vota cõuer-
to, cuius pietati in acceſſibiles gratias agimus, quod
in virginib. ſacris angelorum vitam videmus in terris, quã
in paradiſo quondam amiſeramus. Quid enim vel ad imi-
tanda virginum ſtudia, confirmandamq; virtutem, vel ad
celebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuiſti,
quam vt Deus ex virgine naſceretur? Amplius nobis pro-
fuit culpa, quam nocuit: in quo redemptio quidem noſtra
diuinum munus inuenit. Sed ipſe qui æque vnigenitus fili⁹
tuus vẽturus in terras ſuſcipere quod amiſſum eſt, purio-
rem carnis ſuæ generationem reperire non potuit, quam
vt habitatione cæleſti aulam virginis dedicaret, in qua eſ-
ſet & immaculatæ caſtitatis ſacrarium, & Dei templum.
Quid autem illud attexam, quod diuino tuo munere cum
ſanctis Moyſe & Aaron virgo pedes per fluctus duxit He-
Exo. 15. bræorum exercitum? Relinquo vetera, priuata non quæ-
ro, ſatis eſt iſta nobilitas familię virginali. Te quęſo vt tuea
ris hanc famulam tuam, quæ tibi ſeruire, tibi animam ſuã,
tibi integritatis ſuæ ſtudium dicare præſumpſit. Quã ſa-
cerdotali munere offero, affectu patrio cõmendo, vt pro-
pitius & præſul cõferas ei gratiã, quo cæleſtium thalamo-
D rum immorantem adytis ſponſum excutiat, mereatur vi-
dere, introducatur in cubiculum Dei ſui regis, mereatur
Cant. 4 audire dicentem ſibi: *Ades huc à Libano, ſponſa, ades huc à Liba-
no, tranſibis & pertranſibis à principio fidei: vt tranſeat ſæculum,
ad illa æterna pertranſeat.* Intende igitur pater in tuum mu-
nus, cui ſanctificando nullius conſilium requiſiuiſti: ſed i-
pſe ſine vllo petitore atque arbitro tantam contuliſti gra-
tiam, quantam ante oracula diuina credere nemo potuiſ-
ſet, vt in ſuo vtero Deum virgo portaret. Cuius prærroga-
tiua muneris prouocata crebreſcunt ſtudia virginitatis,
& ſacræ integritatis exempla. Quibus hæc quoq; famula
Luc. 7. tua ad huiuſmodi virginis gratiam laceſſita, tuis adſiſtit al-
Ioan. 12 taribus, non rutilanti cæſarie flauum deferens crinem,
flammeo nuptiali dicatũ: ſed illum crinem quo euangeli-
ca illa mulier ſancta Maria pedes Chriſti ſedula pietate de

terſit, & domum totam effuſo impleuit vnguento, ſacro E
offerens velamine conſecrandum. Adeſt puella, quam nõ
nuptiarum feſta, non præmia, non oneratã pondus vteri,
votiuo nupturis dolore ſollicitent: ſed quæ immaculatos
ſibi fidei partus & pietatis expoſcat, vt in vtero accipiat de
Spiritu ſancto, & ſpiritum ſalutis Deo fœta parturiat. Sed
vt iſta procedere poſſit meritorum gratia, tu De⁹ pater o- Eſai. 26
mnipotens ſuffragia commendationis adiunge. Nõ enim
ſolitaria dos pudoris eſt. Succingat ſacræ virginis crumẽ
modeſtia, ſobrietas, continentia, vt virtutum accincta co- 2. Cor. 4
mitatu, purpureo Dominici ſanguinis redimita velami-
ne, mortificationem Domini Ieſu in ſua carne circumfe-
rat. Hæc ſunt enim meliora velamina, quę ſunt indumen-
ta virtutum, quibus culpa obtegitur, innocentia reuelatʀ.
His igitʀ famulam tuam indue veſtimentis, quæ in omni Eccl. 9.
tempore munda ſint. Mũdum enim manet, quidquid nul- Ibidem
la interueniens culpa fuſcauerit, vt ei iure dicatur: *Quoniã
placuerunt Deo facta tua. In omni tempore ſint veſtimenta ſua can-
dida, & oleum in capite non deſit, quod faces ſuas myſticas poſſit ac-* Mat. 25
*cendere: vt cum venerit ſponſus, inter illas ſapientes virgines cæle-
ſti thalamo digna inueniretur*, quæ deuotionis ac fidei ſuę gra- F
uiſque lumine munia ſacræ profeſſionis illuminant. Cant. 4
Tuere igitur ancillam tuam pater charitatis & gloriæ, vt
quaſi in horto clauſo & fonte ſignato teneat clauſtra pudi Gen. 26
citię, ſignacula veritatis. Agrũ ſuũ colere nouerit, quẽ cole Mat. 13.
bat ſanctus Iſaac, & ſexageſimos & 100. quoq; fructus ca- Cant. 3
peſſat: in huius virtutibus & fortitudinibus agri ſuſcites in Pro. 27
ea gratiam, & reſuſcites charitatem. *Inueniat quem dilexit,* Cant. 5
teneat eum, nec dimittat eum donec bona illa vulnera charitatis ex Ibidem
cipiat, quæ oſculis præferuntur. Semper parata, noctibus & die 2. Cor. 5
bus toto ſpiritu mentis inuigilet, ne vnquam verbum eã 1. The. 4
inueniat dormientem. Et quoniam vult ſe dilectus tuus Phil. 4.
ſæpius quæri, vt exploret affectum recurrentem, ſequatʀ,
exeat fides, & anima eius in verbo tuo peregrinetur cor-
pore, vt adſit Deo: vigilet cor eius, caro dormiat, ne male
incipiat vigilare peccatis. Tu Domine adiunge filios ſacrę
virginitatis ornatus, adiunge ſedulos pios cultus: vt noue
rit poſſidere vas ſuum, nouerit humiliari, dilectionem te-
neat, veritatis murum, pudoris ſeptum non pineę velamẽ
eius, non vincant cupreſſi, pudicitiam eius non turtures, G
ſimplicitatem eius non vincant colũbæ. Sit in corde ſim-
plicitas: in verbis modus, erga oẽs pudor, pietas erga pro-
pinquos, circa egenos inopes miſericordia, quod bonum 1. The. 5
eſt teneat, ab omni ſpecie abſtineat mala: veniat ſuper eã Iob. 29.
benedictio morituri, & os viduæ benedicat eam: *Pone vt ſi-* Cant. 8
gnaculum verbum tuum in corde eius, vt ſignaculum in brachio e- Ibidem
ius, vt in omnibus ſenſibus & operibus eius Chriſtus eluceat, Chriſtũ Rom. 8.
intendat, Chriſtum loquatur. Aqua multa non poſſit eius ex- Ioan. 17
cludere charitatem, nec perſecutio, nec gladius, nec peri-
culum: ſed confirmata in omni verbo & opere bono, glo-
riam tuam induat, & in tua gratia conuerſetur in hoc mũ-
do. Sanctifices eam in veritate, in virtute cõfirmes, in cha- App. 14
ritate connectas, atque ad illam cęleſtem gloriam pudici- Cant. 6
tiæ & integritatis coronam illibatam immaculatamque
diuino tuo fauore perducas: vt illic agni tui ſequatur ve-
ſtigia, in meridiano paſcat, in meridiano maneat, nec in
greges ſodalium incidat, ſed agnis tuis admixta, ſine offẽ- Cant. 1.
ſione verſetur comes virginum, pediſſequa Mariarum. E- 2. The. 2
gredere itaque tu Domine Ieſu in die ſponſalium tuorum Pſ. 27.
ſuſcipe iam dudum deuotam tibi ſpiritu, nunc etiam pro- Pſ. 144.
feſſione, imple agnitione voluntatis tuæ, aſſume ab ini- Pſ. 05.
tio in ſalutem in ſanctificatione ſpiritus & fide veritatis, H
vt dicat famula tua: *Tenuiſti manum dexteram meam, & in vo-* 2. Tim. 2.
*luntate tua deduxiſti me, & in gloria aſſumpſiſti. Aperi manum tu-
am, & imple animam eius benedictione:* vt ſaluam facias ſperã-
tem in te: vt fiat vas in honorem ſanctificatum, vtile Do-
mino, ad omne opus bonum paratum: per illam æternalẽ
crucem, per illam venerabilem gloriam Trinitatis, cui eſt
honor, gloria, perpetuitas, patri Deo, & filio & ſpiritui ſan
cto, à ſæculis nunc & ſemper, per omnia ſæcula ſæculo-
rum.

S. AMBROSII DE INSTITVTIONE libri finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE HORTATIONE AD VIRGINITATEM TRACTATVS.

A QVi ad conuiuium magnum inuitantur, apophoreta secum referre consueuerunt. Ergo ad Bononiense inuitatus conuiuium, vbi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis & gratiæ reseruaui. Apophoreta autem solent habere triumphi principum, & hæc apophoreta triumphalia sunt. Christi enim nostri principis triumphi, sunt martyrum palmæ. Nec vero huc dirigam iter, sed quia petitus à vobis sum, debui mecum deferre quæ aliis parabantur, ne minor ad vos venirem: vt quod in me minus est, quam præsumebatur, in martyre plus inueniretur. Martyri nomen Agricola est, cui Vitalis seruus fuit ante, nunc consors & collega martyrij. Præcessit seruus, vt prouideret locum: secutus est dominus, securus quod fide seruuli iam inueniret paratum. Non aliena laudamus. Passio enim serui, domini disciplina est. Hic instituit, ille impleuit. Nihil illi decerpitur. Quomodo enim minui potest, quod Christus donauit? B Egregie & ille qui homini seruiendo, didicit quomodo Christo placeret. Hic tamen geminam laudem acquisiuit: in illo magisterij, in se martyrij. Certauerunt tamen inter se inuicem beneficiis, postquam æquales esse meruerunt. Hic illum ad martyrium præmisit, ille istum accersiuit. Nullum ergo ad commendationem hominis conditio affert impedimentum: nec dignitas prosapiæ meritum, seu fides affert. *Siue seruus, siue liber, omnes in Christo vnum sumus: & vnusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino.* [Ephes. 9] *Nec seruitus derogat, nec libertas adiuuat.* Vide ad eam rem quam nihil in conditione momenti sit. *Seruus*, inquit, *vocatus es? non sit tibi curæ.* [1. Cor. 7] Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Vide, inquam, vim Apostoli. Plus putatur dedisse ei qui seruus, quam ei qui liber vocatus est. Ex seruo enim libertus Christi fit, ex libero seruus. Sed nulli plus dedit, verum vtrique æqualem mensuram diuisit. Apud Christum enim seruitus & libertas æqua lance penduntur, nec vllo discerniculo bonæ seruitutis & libertatis merita diuiduntur: C quia nulla maior est dignitas quam seruire Christo. Denique Paulus seruus Christi Iesu. [Rom. 1. 1. Pet. 1.] Hæc enim seruitus gloriosa est, in qua gloriatur & Apostolus. An non summa gloria est, quando tali pretio æstimati sumus, vt sanguine Domini redimeremur? Sed pergamus ad cætera. Cumque sanctus Vitalis cogeretur à persequentibus vt Christum negaret, & ille amplius profiteretur Dominum Iesum Christum, omnia tormentorum genera in eum exercentes, vt non esset in corpore eius sine vulnere locus, orationem fudit ad Dominum, dicens: *Domine Iesu Christe saluator meus, & Deus meus, iube suscipi spiritum meum: quia iam desidero, vt accipiam coronam, quam angelus tuus sanctus mihi ostendit. Et completa oratione emisit spiritum.* Sanctus vero Agricola mitior habebatur moribus, vt ab ipsis etiam inimicis diligeretur. Ideoque differebant eius passionem. Sed hæc persecutorum honorificentia, omni erat immanitate acerbior, quia inuidebat martyrium. Denique vbi non acquieuit sanctus Agricola, crucifixus est: vt aduertamus illas blandicias eorum non sedulitatis fuisse, sed fraudis. Supplicio serui dominum terrere voluerunt. Vertit hoc Christus in gratiam, vt martyrio serui dominus inuitaretur. Vtrique nomen aptum martyrio, vt designati ad martyrium ipsis vocabulis viderentur. D Ille Vitalis dictus est quasi qui contemptu istius vitæ, veram illam vitam æternam sibi haberet acquirere: iste Agricola, qui bonos fructus spiritalis gratiæ seminaret, & sacri sanguinis effusione, meritorum suorum omnium virtutumque rigaret plantaria. Sepulti autem erant in Iudæorum solo inter ipsorum sepulchra. Ambierunt Iudæi cum seruulis sepulturæ habere consortium, quorum Dominum negauerunt. Sic & aliquando Balaam dixit: *Moriatur anima mea in animis iustorum. & tamen non communicauit eorum operibus cum viueret, quorum in animis cupiebat mori.* [Nũ 23.] Et isti quos viuentes persecuti sunt, mortuos honorabant. Illic igitur martyris exuuias requirebamus, tanquam inter spinas rosam legentes. Circumfundebamur Iudæis, cum sacræ reliquiæ eueherentur, aderat populus Ecclesiæ cum plausu & lætitia. Dicebant Iudæi: Flores visi sunt in terra, cum viderent martyres. [Cant. 1] Dicebant Christiani. Tempus incisionis adest. Iam qui metit, mercedem accipit. [Ibidem. Ioan. 4] Alij seminauerunt, & nos metimus martyrum fructus. [Cant. 2] Iterum audientes Iudæi voces plaudentis Ecclesiæ, dicebant inter se: *Vox turturis audita est in terra nostra.* [Psal. 18] E Vnde bene lectum est: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Dies diei, Christianus Christiano: nox nocti, Iudæus Iudæo. Indicabant ergo Iudæi quod haberent scientiam martyrum, sed non scientiam verbi: id est, non secundum illam solius boni, & solius veri scientiam. *Ignorantes enim Dei iustitiam, & volentes se iustificare, iustitiam Dei non receperunt.* [Rom. 10]

Detuli ergo vobis munera, quæ meis legi manibus, id est, crucis tropbæa, cuius gratiam in operibus agnoscitis. Certe & ipsi dæmones confitentur. Condant alij aurum atque argentum, ac de latentibus eruant venis, legant pretiosa monilium serta, temporalis ille thesaurus est, & sæpe habentibus perniciosus: nos legimus martyris clauos, & multos quidem, vt plura fuerint vulnera quam membra. Clamare martyrem diceres ad populum Iudæorum, cum clauos eius colligeremus: *Mitte manus tuas in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis.* [Ioã 2] Colligimus sanguinem triumphalem, & crucis lignum. Hæc sanctæ viduæ negare non potuimus postulanti. F Munera itaque salutis accipite, quæ nunc sub sacris altaribus reconduntur. Ea igitur vidua sancta est Iudæa, quæ hoc domino templum parauit atque obtulit, quod hodie dedicamus: digna tali oblatione, quæ in sobole sua templa iam Domino pudicitiæ atque integritatis sacrauit. Dum Iulianam volui dicere, Iudæam dixi. Non errauit lingua, sed definiuit. Iudæa enim est anima quæ Christum fatetur. Denique notus in Iudæa Deus: [Psal. 74] id est, vbi agnoscebatur Deus, non vbi negabatur. Est ergo in spiritu Iudæa, vbi maior potius, intellectus sincerior: quia salus ex Iudæis est. [Ioan. 4] Linguæ igitur error testimonium sanctitatis inuenit. Honoremus ergo hanc viduam, quia scriptum est: *Viduas honora, quæ vere viduæ sunt:* [1. Tim. 5] Licet verborum nostrorum honorem non ambiat, quæ Apostoli mandatum adæquauerit, habens in bonis operibus testimonium, quæ bene filios educauerit, melius instituerit. Quis hanc non vt destitutam & miserabilem deploraret quando amisit maritum? At ista ministrum sacris ereptum altaribus amplius ingemuit, quam sibi coniugem, aut patrem filiis. Nam etsi præsidio esset mariti viduata & solatio, tamen apud piam mentem cau-

A sa Ecclesiæ præponderabat. Succinxit itaque mentis viscera, & circumfusam se videns numero filiarum trinm, & vnius filij, quo solent terreri cæteræ, hoc fortior facta, tali filios alloquio conuenit: Filij, amisistis patrem, matrem habetis. Melior quidem fuisset illa commutatio, si pater viueret, mater deesset. Tamen infirma licet & desolata ostendo vobis, si vultis sequi, quo arbitremini patrem vobis non decessisse. *Iacob 1.* Habetis enim meliorem de cœlo parentem. Ille est qui & hos suffulsit patres. Quid enim aliud iam superest spei? Pater vobis fuit diues gratia, non pecunia: opulentus ministerio, non patrimonio: cuius hæreditas fides est, locuples Deo, sed egena sæculo. Satis vos diuites reliquit, si propositum eius sequamini. Sola est fides vtrique indiscreta sexui, census virorum, dos virginum. Et tu quidem fili aliquanto propior patri, agnosce quæ matri debeas, quod domui vocabulum reddas. *Prouer 23* Ætas te excusat, sed hæreditas vocat. Iucundentur fili pater & mater in te. *Ibid.* Noli matrem contemnere quasi imprudentem. *Prou. 31* Regis admonitio, inquit, quem erudiuit mater sua. *Ibid* Quid seruabis fili? Dictiones Dei. Primogenite B tibi dico fili. Quid fili mei ventris? quid natus meatum orationum? Ne dederis mulieri tuam honestatem. Audis quid Sapiens dicat, quid scriptura asserat. *Considera quis te vt nascereris iuuerit: filius es votorum magis quam dolorum meorum.* Considera cui te muneri pater tali nomine designauerit, qui vocauit Laurentium. Ibi vota deposuimus, vnde nomen assumpsimus. Vota effectus secutus est, redde martyri quod debes martyri. Ille te nobis impetrauit, tu restitue quod de te huiusmodi nominis appellatione promisimus. Quid autem est fili aliud quod eligendum putes, nisi Deum patrum tuorum? *Psal 112 1 Reg 2* Ipse enim pauperes & diuites facit, humiles & excelsos facit. *Suscitat a terra pauperem, & de stercore inopem, & sedere eum facit cum potentatibus in tribunali honoris & hæreditatis.* Dat votum optanti, & benedicit annos iusti. Quid hoc fili præcellentius? aut quid est vita hominis in hac terra, nisi leuior cursore? *Iob 9* Transierunt, & nihil viderunt. En transiuimus, & nihil vidimus. Atque vtinam hunc cursorem imitaremur: vt nihil videremus, & nulla onera portaremus. Sed quod est grauius, cursus vacuus, & onera inania. Inania qui- C dem, sed non leuia, neque delicti vacua: quia graue fœnus peccati est. Vnde clamat sanctus Iob: *Iob 7.* *Nonne tentatio est vita hominis in terra? aut sicut mercenarij quotidiana vita eius? & sicut seruus timens dominum suum, qui vmbram inuenerit, & sicut mercenarius expectans mercedem suam; sic & ego expectans menses vacuos. noctes autem dolorum data sunt mihi. Si dormiero, dico, Quando dies? cum surrexero, iterum, Quando vesper? Plenus sum dolorum à vespere vsque mane. Vita autem mea leuior quam fabula.* Periit autem in vana spe. Nihil igitur est homo, nisi tu Domine intendas in eum, & visitationem eius facias vsque mane, & in requiem eum inducas. Arbor si *32 q 1.c integra sui. & ius par. 7.c.120* excidatur, repullulat, & floret ab aquæ odore: homo cum ceciderit, nihil est, ingruunt super eum dolores. Hanc igitur tentationem tentatum necessitatum, si vultis filij vitare, integritas corporis expetenda vobis est: quam ego pro consilio suadeo, non pro imperio præcipio. Sola est enim virginitas quæ suaderi potest, imperari non potest. *1.Cor.7* Res magis voti, quam præcepti. Quod enim gratiæ est, non iubetur, sed desideratur: electionisque magis est, quam seruitutis. Vnde & Apostolus dicit: *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus à Domino.* *Esai. 56* D Legerat enim dixisse Dominum spadonibus: *Quicumque custodierint præcepta mea, & elegerint quæ ego volo, & amplectentur testamentum meum: dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum & filiarum, nomen æternum dabo illis, & non deficient.* Meliorem, inquit, locum vobis dabo spadonibus dicit: his videlicet, qui se resecta genitali parte absciderint. Ipsi sunt ergo qui habent in cœlo præmia cæteris præstantiora. *Mat 19* Hoc in Euangelio suo prædicat Dei filius. Dicentibus enim Apostolis, quia si ita est causa viri, vt nō liceat illi vxorem dimittere, nisi ex sola causa fornicationis, non expedit nubere, respondit Dominus: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est*: hoc est, Non capit hoc conditionis humanæ infirmitas, vt omnibus pateat E sed illis solis facile est ad capiendum, quibus diuina refulsit gratia, vt castrare se possint, quo regnum cœlorum adipiscantur.

Audistis filii quantum sit præmium integritatis. Regnum acquirit, & regnum cæleste, vitam angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius: vt inter *Matt. 22* homines angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali copula. *1.Cor.7* Quoniam quæ non nubunt, & qui vxores non ducunt, sicut angeli in terris sunt: vt tribulationem carnis non sentiant, seruitutem ignorent, à mundanæ cogitationis *Ibidem* ableuentur contagio, diuinis rebus mentem intendant: vt tamquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ Dei sunt, cogitent. Considerate filiæ si velitis nubere, quantum vobis desit, quibus pater deest. Deest optima dos: quod ipsum tamen si abundaret, emeretis magno pretio seruitutem. Nunc vero quis non despiciat destitutas patre? Quo confugietis? vnde auxilium postulabitis aduersus virorum iniurias? Quanta in ipsis coniugiis incommoda sunt? quam graues plerumque contumeliæ? quanta vincula? Primum ipsum coniugium vinculum est, quo alligatur viro nupta, & ei in F subiectionem adstringitur. Bonum quidem charitatis vinculum est, sed tamen vinculum: de quo cum velit se exuere nupta, non possit, nec liberum sui habere arbitrium. Denique Apostolus dicit: *Ibidem* *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir.* Et quid mirum de muliere? *quandoquidem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Si qui fortior est, potestatem non habet, quanto minus infirmior? Non ergo absoluit mulierem communis seruitus, sed grauius astringit. *Ibidem* Videte itaque quid scriptura dicat, quid Apostolus suadeat. *Ibidem* *Quis vobis potest melius consilium dare, quam ille vas Dominicæ electionis?* Quid igitur dicat, percipite auribus: *Volo autem vos omnes esse sicut meipsum.* Et iterum dicit de non nuptis & viduis: *Bonum est illis, si sic maneant, sicut & ego. Volo vos imitatrices esse tanti Apostoli, vt vitam eius sequamini, qui coniugij vinculum refugit*, vt vinctus esset Christi Iesu. Non potuisset ad tantam apostolatus sui peruenire gratiam, si fuisset alligatus coniugij contubernio. Quod si ille qui & doctrina præstantissimus erat, & tantum Christi donum habebat, iudicauit tanti momenti esse si abstineret ab vso copulæ coniugalis & ideo sic mansit, ne plurimum suo muneri decerperetur G quod neque orationi vacare semper liceret, neque semper diuinis intendere mandatis, quem cōiugij cura reuocaret, vt placere vxori esset necesse: quid vtique vos eligere oportet, quibus sola virginitas potest libertatem dare? Quoniam quæ nupserit, ad seruitutem pecunia sua venditur. Meliori conditione mancipia quam coniugia comparantur. In illis meritum emitur seruitutis, in istis pretium ad seruitutem additur. Nupta venalis auro grauatur, auro æstimatur. Experta sum filiæ labores copulæ, coniugij indignitates. Et sub bono cōiuge, nec tamē sub bono marito libera fui: seruiebā viro, & laborabā placere. Miseratus est Dn̄s, & fecit ministrū, cōtinuoq; & mihi & vobis rapt° est: & fortasse miserāte Domino, ne diceretur maritus. Videtis filiæ longæuā matrem doloribus, & adhuc immaturā viduitatis stipēdiis. Videtis amissum omne præsidiū & ornamētū. Nec auxiliū viri habeo, nec virginitatis gratiā. Et de me leuis cura. Vos mœreo vos confideto. Remanserunt mihi uneta coniugii, abiere adiumenta. Quanto H mallem in hos numquam venisse vsus? Potestis tamen excusare patrem, alleuare matrem, si quod in nobis amissum est, in vobis repræsentetur. Hoc solo nos coniugii non pœnitebit, si vobis labor noster profecerit. Proximum putabo, matrem esse virginum, ac si virginitatem tenerem. Considerate filiæ quam sibi veniens in has terras Dominus Iesus matrem elegerit, salutem mundo daturus. Per virginem venit, & mulieris lapsus partu virginis soluit. Vestra quoque integritas meos soluat errores. Quid boni sit virginitas, considerate. Destitutam me certū est pr̄sidio egere: sed si volueritis sic manere, nullius opē requirā, abūdabit mihi ad omnē opitulationē vestræ integritatis corona. Quis nō dicet beatā, quā nunc miserā putant? Quis non honorabit tot virginū matrē? Quis nō venerabitur aulā pudoris? Multas feminas scriptura diui-

na in

A na in lucem euexit, palmam tamen publicæ salutis solis virginibus dedit. In veteri testamento terra ac mari clausum Hebræorum populum virgo per maria pedes duxit: in Euangelio auctorem mundi & redemptorem virgo generauit. Virgo est Ecclesia, quam studuit Apostolus virginem castam assignare Christo; virgo est filia Sion, virgo est ciuitas illa Hierusalem quæ in cœlo est, in quam nihil cōmune intrat atque immundum, virgo est & illa quam vocat Iesus, cui & dixit: *Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis à principio fidei.* Non solum transit virgo, sed etiam pertransit, quæ festinat ad sponsum. Trāsit sæculum, pertransit ad Christum: vel quia ea quæ Christo se dicauerit, transeundo ad cœlestia, terrena pertranseat. *Nam & ipse sponsus sic venit ad sponsam suam, vt saliat super montes, transiliat super colles.* Addit adhuc ad laudem virginitatis: Hortus clausus, soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus: quod meliores afferat fructus claustro pudoris septa virginitas, in qua intemerata permaneant castitatis signacula. Hunc hortum animæ vestræ, hunc fontem seruate puri liquoris, vt eum in vobis nemo perturbet, nemo resignet, quem genitalis in vobis origo signa- B uit. Nemo auferat animæ vestræ vineam, & vilia olera serat. Vinea enim quidam fructus virginalis est: cōiugia velut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est: & ideo sicut olera herbarum, cito cadunt atque marcescūt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiscat vineam vestram delere & extinguere: nec veniat in vos Iezabel, vanum illud & sæculare profluuium, hoc enim significatur vocabulo, vana & vacua redundantia. Sed veniat Nabuthe, qui venit à patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimoniis. *Qui pauper huc venit, cum diues esset, vt vos eius inopia ditaremini.* Hic est vitis, qui redundantibus gratia suæ fructibus repleuit vniuersum orbem terrarum. Hic in vestris pectoribus alta maneat defixus radice, vt & fructus vester exuberet, & liquore gratiæ spiritalis corporei vaporis incendia temperentur. Hic est qui venit in nube leui, sicut dixit Propheta: *Ecce Dominus sedet super nubem leuem, & veniet* C *in Aegyptum*: significans quod in Ægyptum, id est, in afflictionem istam mundi huius veniret per virginem. Nubē itaque Mariam dixit, quia carnem gerebat: leuem, quia virgo erat, nullis oneribus grauata coniugij. Ipsa est virga germinans florem, quia pura, & ad Dominum libero corde directa virginitas, quæ nullis in hoc sæculo curarum anfractibus reflectatur. Ideo illam Dominus de cruce discipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Ioanni, qui dixit patri & matri suę, *Non noui vos.* Denique vocatus a Christo reliquit patrem, verbum secutus. Huic traditur virgo, qui suos nesciat: huic traditur virgo, qui de pectore Christi hauriat sapientiam: huic traditur virgo, qui fratres suos non cognouit, & filios suos non sciuit. Ideoque benedicit eum lex. *Date Leui veros eius, date Leui sortes eius.* Vnde & matrem Domini ipse suscepit. Scriptum enim habemus, quia ex illa hora suscepit eam discipulus in sua. Quid est in sua, cum reliquerit patrem, & Christum secutus sit? Aut quomodo in sua, cum ipsi Apostoli dixerint: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te?* Quæ sua habebat Ioannes, qui mūdana & sæcularia non habebat, quia de mundo non erat? D Quæ ergo habebat sua, nisi ea quæ à Christo acceperat? Bonus verbi sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite quæ Apostoli à Christo acceperint: *Accipite,* inquit, *Spiritum sanctum quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum detinueritis, detenta.* Neque enim mater Domini Iesu ad possessorem gratiæ non demigraret, nisi vbi Christus habebat habitaculum.

[Exo 14. Luc. 1. 2 Cor. 11. Esai 37. Apo 21. Cant. 4. Cant. 2. Cant 4. 3. Reg. 11. Psal. 30. 3 Reg. 21. 2. Cor. 8. Ioan. 15. Esai 19. Nū. 17. Ioan. 19. Deu. 33. Mat. 4. Deu. 33. Ibid. Ioan 19. Mat 4. Mat. 19. Ioan. 15. Ioan. 20.]

Date ergo & vos filij mei vero illi Leui veros eius. Estote nubes, sed leues. Eritis profecto, si ablevet virginitas onera conditionis, & tenebras huius limosæ carnis illuminet. Ideo dicit illa: *Nigra sum, & decora, filia Hierusalem. Nigra per carnem, decora per virginitatem.* Nubes itaque sunt, & graues nubes, quæ nupserint. Namque à nubibus verbum nubentium tractum arbitror. Denique operiuntur vt nubes, cum acceperint nupturæ velamina. E Et vere graues nubes, quæ sustinent sarcinam matrimonij. Nam etiam grauari aluo feruntur, cum semina conceptionis acceperint. Date ergo Leui veros eius. Quid tam verum, quam intemerata virginitas, quæ signaculum pudoris & claustrum integritatis genitale custodit? At vero cum in vsum coniugij iuuēcula defloratur, amittit quod suum est, quādo ei miscetur alienum. Illud ergo verum quod nascimur, non in quod mutamur: quod à creatore accepimus, non quod de contubernio assumpsimus. Date ergo vero illi Leui, illi sacerdotum principi, vero Aaron, vero Melchisedech veros eius, quales ipse condidit, non quales sæculi huius vsus efficit: vt opus suum in vobis & illud genitale signaculū inuiolatum atque integrum recognoscat. Date illi, exhibete illum Adam qui fuit ante peccatum, illam Euam quę fuit antequam lubricum serpentis hauriret venenum, priusquam eius supplantarentur insidiis, quando non habebant quo confunderentur. Nam vtrique nunc, licet bona sint coniugia, tamen habent quod inter se ipsi coniuges erubescant. *Tales ergo estote filij, quales Adam & Eua in paradiso fuerunt.* De quibus scriptum est, *quod postea* F *quam de paradiso est eiectus Adam, cognouit Euam vxorem suam, & illa concepit, & peperit filium,* cui nomen Abel Melior itaque secundus, quam prior fructus: quia iste immaculatus, ille maculosus. Iste adhærens Deo, & totus à Domino, ille mundana & terrena possessio. Denique in isto mundi redemptio annuntiatur, ab illo mundi ruina. In hoc Christi sacrificium, in illo diaboli parricidium. Nihil ergo vobis sit filij cum possessione sæculi, ne terrenæ vobis & Iudaicæ possessionis vllos vindicandos esse sortitus arbitremini. Legimus quidem quia Moyses, id est lex, terras bello & cæde quæsitas, sorte distribuendas Hebræorum populo censuerit, quarum possessionem sibi Salphaad filiæ postularunt, quia Salphaad filiæ. Tamen idem Moyses Leuitis non diuisit terram, quorum non erat terrenus, sed superior incolatus: sed his sine labore terreno sacri stipendia ministerij deputauit. Salphaad autem filiæ quid sunt quæ terram petunt, nisi (vt interpretatio docet) oris obūbratio? *Quia vtique in illis est, quibus non est verbum in or. ipsorum nec in sermone eorum veritas*: sicut in populo Iudæorum, qui nolunt Christum Deum Dei filium confiteri. Tales igitur terram requirunt, & huiusmodi postulant possessionem, in qua tota vitæ suæ ætate desudent, & pro fructibus spinas curarum & sollicitudinum metunt. *Fugite ergo filiæ* G *[illegible] oris, quæ in lumen æternum credit is, quod illuminat omnē hominem*: quæ non tamquam in vmbra Christum, sed in lumine confitemini. Populus qui sedebat in vmbra mortis, lux orta est illis. Fuimus ergo vmbra, sed nunc iam nō sumus, qui Christum fatemur. Atque vtinam licuisset & mihi dicere, qui Christo profitemur. Et tamen profiteamur: ego viduitatem, nos virginitatem. Fiat in nobis ore ad salutem confessio. Date ergo Leui illi salutari nostro sortes eius. Sors eius Leuitica est, sors eius virginitas est, sors eius viduitas est: quoniam non solum virgo, sed etiā mulier innupta cogitat quæ sunt Domini. Vnde & Apostolus dixit: *In quo & sorte constituti sumus.* Sicut enim in veteri testamento terra sorte diuisa est, ita & in Euangelio sorte quadam Domino deputamur. Vnde & dictum est de Euangelistis: *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & supra vestimentum meum miserunt sortem.* Et Apostoli, cum eligendus H esset duodecimus Apostolus in locum Iudæ, sorte munus Apostolatus deferendum arbitrati sunt. Itaque oratione facta, vt de duobus Dominus quem vellet eligeret; sors cecidit super Matthiam. Illa igitur vetus, terrena sortitio, hæc spiritalis. In illa census sæculi materialis, in hac personalis officij. Ibi possessio curarum, hic diuisio gratiarum. Illic possidemus arua plena laboris atque mœstitiæ, hic possidemus à Christo. Vnde sanctus Domini dicit: *Possedisti renes meos.* Hic filij possideat renes vestros, vt in illis seminaria maneant castitatis, incentiua virtutum. Ideoque dicate vos Christo, confitemini ei, vt dicatis: *Portio mea Dominus.* Non potest hoc nupta dicere, sed innupta. Nupta enim quærit viro suo placere, innupta autem Christo. Illa mundi, hæc Christi possessio est. Christi possessio Leuita est, qui nihil sibi de terris vendicat. Qui

[Deu 33. Esai. 19. Cant. 1. Gen 3. Gen. 2. Gen 4. Nū. 26 & 34. Nū. 27. Deu. 10. Psal. 5. Gen 3. Ioan. 1. Esai 9. Rom. 10. Deu. 33. 1. Cor. 7. Ephe. 1. Iosu. 14 & 20. Ioan 19. Act. 1. Psal. 138. Psal 118. 1. Cor 7.]

A quærit vxorem, non est dicere: *Portio mea Dominus.* Deni-
que Christi minister quid ait? *Argentum & aurum non habeo*
sed quod habeo, do tibi: In nomine Iesu Christi Nazareni surge &
Act. 3 *ambula.* Hoc enim acceperat, quoniam aurum non desi-
derauerat. Denique missus erat sine virga, sine sacculo, si-
ne pecunia. Et ideo gloriabatur, quia non habebat quod
Luc. 9 non acceperat. Non enim erubescebat in paupertate, quē
pauper redemerat. Ideoque dixit: *Surge & ambula*, quia
Psal. 33 legerat: Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit
eum.

Sit ergo vobis portio Dominus, Dominus qui sterilē
Esai. 66 & parientem facit. Vtramque facit: sed altera in tristitia
Gen. 3 parit, altera in sterilitate lætatur: cui dicitur: *Lætare sterilis*
Esai. 54 *quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis.* Habet enim fi-
Esai. 66 lios sine partus dolore. Vnde & dicitur de Ecclesia: Quis
audiuit tale, si parturiuit terra vno die, & gens nata est si-
mul? Vno autem die terra non parturit, sed parit gratia.
Venit paschæ dies, in toto orbe baptismi sacramenta cele-
brantur, velantur sacræ virgines. Vno ergo die sine aliquo
dolore multos filios & filias solet Ecclesia parturire. Ideo
Ibidem que pulchre dicitur: Et gens nata est simul, de populo cō-
B secrato. Videtis mysteria, videtis gratiam Christi, gratiam
Spiritus sancti, quæ velut quadam sorte defertur: quoniā
non ex operibus, sed ex fide vnusquisque iustificatur a Do-
Gal. 3. mino. Sicut enim sortis euentus non in nostra est pote-
state, sed quem casus attulerit: sic gratia Domini non qua-
si ex mercedis merito, sed quasi ex volūtate defertur. Vn-
de & Apostolus ait de diuisionibus gratiarum, quę diuer-
1 Cor. so modo Dei seruulis deferuntur: *Hæc autem omnia operatur*
12. *vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Prout vult,
inquit, *non prout debetur.* Denique & Dominus ait illis vbe-
riorem mercedem pro opere postulantibus, & conque-
rentibus quod parem accepissent cum iis qui posterius
Mat. 20 aduenerant: Si ego bonus, oculus tuus quare nequam est?
Deu. 33 Date ergo filij sortes vestras ei qui vltra meritum laboris
remunerationem suis donare cōsueuit. Date veritatem i-
psius viro sancto, id est, integritatem. Ipsius enim est inte-
gritas, qui immaculatus aduenit. Veritas itaque, virgini-
tas: corruptela, mendacium est. State ergo in corde vestro
sicut bona vinea in propagine sua. Multæ enim tentatio-
Ibidem nes sunt, ideoque ait scriptura: *Tentauerunt eum in tentatione*
Deu. 32 *& maledixerunt ei ad aquam contradictionis Cades.* Tentatur
C virginitas à plerisque petitoribus, & cum voluerit virgo
perseuerare, existunt qui contradicunt. Contradicit peti-
tor, & refutatus maledicit. In opprobrio esse videtur in-
1 Cor. 7 nupta, vel virgo, vel vidua. Cades enim innupta est, quæ
est sancta corpore & spiritu, & Domino se dicauit, quæ re-
liquit parentes, & non facit voluntatem eorum, qui solēt
dicere: Debes nobis filia nepotes. Cades est quę filios ne-
scit. Quod si illa diuitiis sæculi pręfert opprobrium Chri-
Heb. 11. sti, quod necesse est subeat qui quęrit Christo placere: quā
to magis vos, quos pater prouocat ad integritatem, mater
hortatur id sequi quod conuenit? Bonum est ergo virgini-
tas. Deniq; qui iudicauit, inquit, in corde suo seruare vir-
1. Cor. 7 ginem suam, benefacit. Igitur & qui matrimonio iungit
virginem suam, benefacit: & qui non iungit, melius facit.
Ille benefacit propter laqueum, hic melius facit propter
vtilitatem illud pro remedio, istud pro præmio. Beatior
Ibid. autem erit quæ sic manserit secundum meum consilium.
Puto enim quod & ego spiritum Dei habeam.

Sequimini ergo filiæ consilium Apostoli, donum Spi-
D ritus sancti. Sumite ergo & vos sicut sumpsit Maria soror
Moysi & Aaron tympanum in manibus vestris, & exite,
Exo. 15 dicentes: *Cantemus Domino*, gloriose enim honorificatus
Colos. 3 est, equum & ascensorem proiecit in mare. *Mortificate mē-*
bra vestra, vt tympani modo nulla in iis lasciuia carnis exæstuet, o-
mnisque flagitiiæ corporalis sensus intereat. Nesciat in iis nisi in
mortuis voluptatibus solus spiritus resultare. *Si enim mor-*
tui fueritis peccato, viuetis Deo. Viuetis autem, si non regnet in cor-
Rom. 6 *pore vestro mortuo vlla concupiscentia.* Versate manibus vestris
crucem Domini Iesu, & in vestris eam operibus alleuan-
tes, calcate mundi huius profundum, & pertransite, vt il-
le sicut equus adhinniens in libidinem, nullum locum in-
Hier. 5 ueniat in vobis. & quicumque voluerit persequens com-
Exo. 14 prehendere vos, demergatur. Dextera læuaque circa vos

aquæ murus sit, vt vapor omnis corporis temperetur, do- E
nec ad illos intelligibiles duodecim fontes, & septuagin- Exo. 15.
tà arbores palmarum, ad illam magni requiem sabbati di- Ibid.
uina vos dignatio perducat, & in monte hæreditatis suæ
plantare dignetur, vbi sancta Maria choros ducit. Induite
ergo filiæ Dominum Iesum, quærite veram sapientiam,
de qua dicit sanctus Iob. *Sapientia autem vnde inuenta, aut quis* Rom. 13
locus disciplinæ? Abyssus dixit: Non est in me. Mare dixit: Non est me- Iob 28.
cum. Bene abyssus dixit, Non est in me, quia resurrexit. Non enim
habet quem tenere non potuit. Denique habes in Euangelio, Mat. 28
quia angeli dixerunt mulieribus ad sepulchrum venien-
tibus: *Iesum qui crucifixus est, quæritis: non est hic, sed surrexit.*
Quid est, non est hic: id est, non est in sepulchro, non est
in infernis, sed in cœlestibus est. Mare quoque, hoc est, sæ-
culum dicit, mundus hic dicit, Non est mecum: quia su-
pra mundum est, quem vitæ humanæ lapsus atque illece-
bra non immutauit: *quia peccatum non fecit, nec est dolus inuen-* 1 Pet. 2
tus in ore eius. Abyssus ergo dixit, Non est in me: mare dixit, Non est
mecum: sed cœlum non dixit quia non est apud se: quem re-
ceperat resurgentem. Paradisus non dixit, Non est in me,
quem regnare in se absoluto quoque latrone cognoue-
rat, sicut ipse Dominus dixit: *Hodie mecum eris in paradiso.* At- F
trahite filiæ sapientiam in interiora vestri cordis prom-
ptuaria, *quoniam ea est auro argentoque pretiosior, quam mors ne-* Luc. 23
scit: quia non mortui laudant Dominum, sed viuentes. Et vos igi- Iob. 28,
tur vt viuentis, *laudate Dominum, & laudate eum diebus ac no-* Ps. 113.
ctibus. Laudabitis autem, si ab eo nulla vos auertat cupidi-
tas matrimonij, & cura mundi: quoniam quæ coniugium 1. Cor. 7
sortiuntur, sollicitantur mundi huius negotiis. Conside-
rate filiæ quid votis debeatis parentum. Aperuimus ad
Deum os nostrum: votum est voluntas parentum. Nos o-
tauimus, vos soluite. Quanta vis sit in votis parentum, Ie-
pthe Galaaditæ filia vos debet docere, quæ ne frustraretur
oblationem patriam etiam mortem suam obtulit. Nam Iudic. 12
cum ille sollicitus de belli periculo vouisset, si prosperior
pugnæ euentus foret, id quod regredienti domum suam
primo sibi occurreret, Deo se immolaturum; vbi victoria
potitus est, occurrit filia, læta præ cæteris gaudio victoriæ
& pietatis officio. Ingemuit pater non affectus immemor
sed memor voti, Quæsiuit causam filia, respondit ille quid
Domino promisisset. Tum illa hortata est, vt promissum G
Deo munus impleret. Itaque incautam patris oblatio-
nem sanguine suo soluit. Hæc vobis filiæ sint commen-
data. Tu autem fili quem mihi verus Helcana, id est, Dei
dedit possessio, postulatus meus, petitus meus (inde e-
nim etiam Samuel nomen accepit) tu, inquam, impetra- 1. Reg. 1
tus meus, & votiuus meus, qui quomodo in vterum meū
veneris nescio (iam enim desperaueram sobolē sexus vi-
rilis) quem mihi vota mea, non aliqua solemnis coitus se-
creta formarunt: tu, inquam fili, agnosce à quo donatus
sis mihi. Ille tua ora plasmauit, ille tua membra, distinxit,
ille mea orata suscepit, cuius templo, cuius obsequio te
antequam nascereris sacraui. Non parentibus, non tibi,
sed Deo natus es: cuius antequam de vulua matris exires,
esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus, sed tamen tu
specialiter promissus Domino. Tu reddideris, quia scri- Psal. 75
ptum est: *Vouete & reddite Domino Deo vestro.* Ego misera, e- 1. Reg. 1.
go indigna, & tamen quasi Anna promisit, vt omnibus vi-
tæ tuæ diebus ac noctibus à conspectu Domini non rece-
das: Ego promisi, tu exequere. Dominus sibi hostiæ suæ
munus implebit. Hæc & alia pia mater. Quæ postquam H
congruentem filiorum vidit affectum, ablactatum suum
vbertus gratia spiritalis in templum Domini deduceos,
conuersa ad preces: *Confirmatum est,* inquit, *cor meum*
in Domino, exaltatum est cornu meum in Deo meo. Dilatatum est 1. Reg. 2
os meum super inimicos meos, lætor in salutari tuo; quoniam
non est sanctus quomodo Dominus, & non est iustus quomodo
Deus noster, & non est sanctus præter te. Ista igitur ad filios ma-
ter dicit, quæ simul & viduitatis in se, & integritatis
in liberis titulos in domum suam intulit, quasi quosdam
fœmineos principatus. Egregia sane fœmina, quæ si-
bi nihil reliquit: totum quod habuit, Deo obtulit, cuius
vita institutio disciplinæ est, & quædam formula castitatis
bono proposito, & meliore magisterio. Exemplum enim
viduitatis, & virginitatis magisterium est. Procedit

in Ec-

A in Ecclesiam filiarum virginom septa comitatu, domesticum decus inuehens: & inuenit in Ecclesia quod suum dicat, filium sacrarum lectionum oracula personantem: vt videantur sibi sorores domi discere cum frater auditur. Mater quoque ad imitationem cœlestis exempli gaudet se proficere de filio, & omnia legentis verba pio mandat affectu, & sedulo corde conseruat. Luc. 2.

Sed quamuis nil maternis defuerit hortationibus, ego quoque vos filiæ vel paucis alloquar: Mat. 6. *Quærite Dominum Iesum, qui nos monet vt quæramus regnum Dei, & ecce omnia*, inquit, *suppetent vobis.* Sed malo ego vos ante meritum deferre, & sic exigere mercedem. Bona merces, sed diuitior Cant. 3 dispensator mercedis & auctor muneris. In regno merces, in Christo remunerandi potestas. Quærite illum in scripturis diuinis, ibi Christus iouenitur, & dicite sicut illa dicebat: *Annuntia mihi quem dilexit anima mea.* Sed synagoga quærebat quem amiserat, vos quærite quem non amittatis. Sed cur synagoga dicis, quem dilexi, & non dicis, quem diligo? ideo non tenes, quia dilexisse te dicis. Cur non potius adhuc diligis, vt possis tenere? Verum illam omittamus. To virgo cum cœperis qoærere, adest. B Esai. 65 *Neque enim fieri potest vt desit quærentibus se, qui palam factus est non quærentibus, & inuentus est non interrogantibus.* Dum tractas & cogitas presto est. Disce interrogare cum venerit, vbi pascat, vbi maneat, sicut illa dicebat: *Vbi pascis, vbi manes in meridiano?* Cant. 1. Vbi enim Christus manet, nisi vbi iustitiæ meridies fulget? Ideoque sacratæ scripturæ docetur testimonio, Psal. 18 quæ dicit: *In sole posuit tabernaculum suum.* Vnde & alibi idē Psal. 35 dicit Propheta: *In lumine tuo videbimus lumen.* Lumeo filius Hebr. 1 est, lumen & pater qui videtur in filio: quoniam filius splēMat. 5 dor gloriæ patris, & imago substantiæ eius est. Sed etiam Cant. 3 in tuo lumine virgo Christum require, in bonis cogitationibus, in bonis operibus, quæ luceant coram patre tuo qui in cœlis est. Quære in noctibus, quære in cubili tuo, quoniam & nocte venit, & pulsat ianuam tuā. Vult enim te omnibus inuigilare momentis, vult ianuam tuæ mentis patentem inuenire. Est & illa ianua quam vult patere vt aperiatur: vt resonet os tuum laudem Domini, gratiam sponsi, crucis confessiooem, cum symbolum recenses, C psalmos in cubiculo tuo concinis. Luc. 12. *Ergo cum venerit, vigilantem te inueniat, vt parata sis.* Dormiat caro tua, vigilet fides: dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia: membra tua redoleant crucem Christi, & sepulturæ odorem: vt nihil us somnus caloris infundat, nullos excitet motus. Ipsa est enim anima quæ se Christo aperit, quam nulli vapores carnis exagitant. Cum hæc inuenerit sponsus, transibit: anima tua illum sequatur, discedat à cubili Cant. 5. suo, exeat in verbo eius, sicut scriptum est: *Exiuit anima mea in verbo eius*; id est, peregrinetur à corpore, vt Deo adsit: qooniam cum est in corpore, peregrinatur, à Christo. Vn2. Cor. 5 de & Apostolus ait: *Audemus ergo & contendimus magis peregrinari de corpore, & adesse ad Dominum.* Et ideo cootendimus siue absentes, siue præsentes placere illi. *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisque propria corporis sicut gessit, siue bonum, siue malum.* Quam cito causam probauit, qua corpus resurgit? Oportet enim carnem resurgere, quæ remunerationem suorum est adeptura gestorum: vt quæ in corpore gessimus, in corpore recipiamus. Vult igitur se Dominus sæpius quæri: discedit, currit, vt resuscitet gratiam, quam vult à te etiam in te 2 Tim 1. resuscitari: sicut habemus ad Timotheum scriptum: D *Propter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Quæ autem resuscitauerit gratiam, fit vulnerata charitatis, sicut illa dixit: Cant. 5 *Quia vulnerata charitatis ego sum.* Si suscitaueritis & excitaueritis charitatem, quid illud sit, poterimus intelligere (si repetamos) quia sagitta est Dominus Iesus, cui dicit pater: Esa. 49 *Posui te sicut sagittam electam.* Et quia ipse est charitas sunt vti1 Ioā 4 que iacula charitatis, quibus vulnerat sese quærentes. DeEsai. 45 nique & alligati vinculis ipsum sequuntur, quia qoos vulOsee 11 nerat, ligat. Ergo sunt etiam vincula charitatis, quibus liPhil. garus est Paulus, quia ait: *Paulus vinctus est Christi.* Vulnera autem charitatis esse, docet Iob, quo nemo amplius Christum dilexit, qui diligebat etiam in ipsis sui corporis cru-Iob 6. ciatibus. Vnde dicebat: *Sagitta autem Domini in meo corpore sunt, quarum furor ebibit sanguinem meum: cum cœpero loqui, compungunt me.* E Sunt ergo charitatis vulnera, & bona vulnera. Denique *meliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.* Prouer. 27. Hieremias quoque æstuabat, & ignem charitatis quo inHiere. 20. flammabatur ad officium prophetandi, ferre nō poterat. Denique demergebatur in lacum, quia Iudæis futura exHier. 38 cidia annuntiabat, & tacere non poterat. Lapidabatur SteAct. 7. phanus, & illa pro Christo vulnera quasi vulnera charitaAct. 5 tis pio excipiebat affectu. Vapulabant Apostoli, & congratulabantur. *Quam bonus est Dominus, pro quo dulces & iniuria sunt, & grata mors.* Et bene grata, quæ acquirit immortalitatem. *In omni*, inquit, *tempore sint vestimenta tua candida.* Eccl. 9. Quid candidius virginitate? quid nitidius intacti vestimēto pudoris? Bona quidem castitas coniugalis, & castitas viduitatis. Munda omnis castitas: sed forte noo omnis can1. Cor. 7 dida, aut non candida in omni tempore. Non cādida, quāEccl. 9. do non habet quis sui corporis potestatem, quando ad Mat. 25 tempus seqoestratur oratio. De virginitate ergo pulchre dicitur: *in omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum in capite tuo: vt faces tua semper possint lucere, nec extinguantur cum cœperit sponsus ille cœlestis venire.* Quam autem vnctionem in F capite tuo Ecclesiastes dixerit, de aliis locis colligimus: Eccl. 2. *Quia oculi hominis in capite eius*, id est sapientiæ tuæ sensus. ILuc. 7. deo forte & euangelica mulier illa laudatur, quæ pedes Domini capillis suis tersit, quod fide se humiliauerit, ne per carnis elata sapientiam videretur, quam legi subditam verus occultorū interpres Paulus negauit, eo quod Christo subiiceretur. Et pulchre hoc possumus intelligere etiam corporaliter: quoniam in propheticis scriptis repreRom 8. henduntur filiæ Sioo, quod alta ceruice procederent, nuEsai. 3. tibus oculorum, & itinere pedum trahentes simul tunicas, & ludentes pedibus. Et ideo gloriam vestis earum, & Ibid. ornatus earum, crines & cincinoos Dominus ablaturum Luc. 7. esse se dicit. *Recte ista mulier sparsit capillos suos, vt nodos crinium* 1. Pet 3. *euangelica solueret disciplina.* Vnde & Apostoli dixerunt: 1 Tim 2. *Non in plicatu capillorum, sicut Petrus docuit: neque in tortu crinibus, aut auro, & margaritis, vel veste pretiosa*, vt Paulus asseruit: sed 1 Pet 3. magis interioris hominis ornamenta fœminis requirenda: quoniam ille abscooditus cordis homo, qui est pauper sæculo, ipse est locuples Deo. Audistis filiæ, quia pauperes vos vocatis. Quis autem est homo diues, cum multis egeat, nisi ille cui non est graue peccatum in conscientia? G *Bona est enim*, inquit, *substantia, cui non est peccatum in conscien-* Eccl 13 *tia. Audistis*, inquam, *in quo positis apud Deum esse locupletes vt fit in vobis*, inquit, *incorruptibilis & modestus spiritus.* Bonæ e-1. Pet 3. nim diuitiæ sunt innocentiæ atque simplicitatis, quibus peccatum non imputatur, quia nulla in iis doli fraudisque versutia est. Omnis enim simplex obtrectare non nouit, nescit inuidere: suo contentus est, aliena non quærit. Et si egeat, sibi diues videtur, si suppetat quod alimento est satis. Deniq; pulchre Apostolus Paulus: *Et profunda*, inquit, 2. Cor. 8 *paupertas eorum abundauit in diuitiis simplicitatis eorum.* Et quia Ecclesia congruis erat ornatibus compta, & de Christo lumen accipiens refulgebat, potest etiam sic locus ille accipi, eo quod synagoga ad Ecclesiam dicat: *Vbi pascis, vbi* Cant. 1 *manes in meridiano?* ne forte fiam circumamicta super greges sodalium tuorum. Mercenaria esse desiderat, quæ sibi vēdicabat ante dominatum. Quam damnosa perfidia est. Sed quia incredula, immitis, sacrilega, ideo eam à gregiIbid. bus Ecclesiæ suæ separat Christus, dicens: *Nisi scias te ò decora in mulieribus* hoc est, prius te qoq; sis ipsa cognosce, & tūc H pete, vt meis gregibus appropinques. Et bene in mulieriEccl 25 bus decora dicitur synagoga, non in virginibus, qui Euam Ephes 5 molierem sequebatur, per quam lapsus aduenit. Ecclesia Genes 3 autem decora in hominibus est, quia virgo sine ruga est. Eccl 17 Scire ergo debet siue vir siue mulier, quia ad imaginem Psal. 55 Dei est & similitudinem. In quo enim ad imaginem Dei Genes 6 sumus, nisi in animę substantia & mentis vigore? Hæc nostra omnis portio. Denique Dauid inquit: *In Deo sperabo, non timebo quid faciat mihi caro.* Non ergo caro sumus, sed spiritus. De Iudæis autem dictum est: *Non permanebit in iis* Deut 18 *spiritus meus, quia carnes sunt.* Non aurum sumus, non pecuGene 6 nia, non diuitiarum copiæ. Illa enim nostra. Et ideo tibi dicit Moyses: *Attende tibi*, hoc est, animæ tuæ, ne pereas, ne carnalis fias. Attende tibi, hoc est, imagini quam à Chri-

[Ibidem] honoram relinquat. Subscribitur Ioannes in testamento Christi. Legatur matri pudoris defensio, testimonium integritatis: legatur & discipulo matris custodia, pietatis gratia commendatur. Et ex illo suscepit eam discipulus in sua. [Ibidem] Non vtique Christus faciebat diuortium, non Maria relinquebat virum. Sed cum quo virgo habitare debebat, quam cum eo quem filii heredem, integritatis ferret esse custodem? Stabat ante crucem mater, & fugientibus viris stabat intrepida. Videte vtrum pudorem mutare potuerit mater Iesu, quæ animum non mutauit. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quę sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quæ non metueret peremptorem. Pendebat, in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat. Si hoc solum esset vt ante filium prosterneretur, laudandus pietatis affectus, quod superstes filio esse nolebat, sin vero vt cum filio moreretur, cum eodem gestiebat resurgere, non ignara fuit mysterii quod genuisset resurrecturum: simul quia publico vsui impendi mortem filii nouerat, præstolabatur si forte etiam sua morte publico muneri aliquid adderetur. B Sed Christi passio adiutore non eguit, sicut ipse Dominus longe ante prædixit: [Esai. 63] *Et respexi, & non erat adiutor: & attendi, & nemo suscipiebat, & liberauit eos brachium meum.* Quomodo ergo extorqueri potuit integritas Mariæ, quæ fugientibus Apostolis supplicia non timebat? Sed ipse se offerebat periculis, cuius tanta gratia, vt non solum in se virginitatis gratiam reseruaret, sed etiam his quos viseret, integritatis insigne conferret. [Luc. 1.] Visitauit Ioannem Baptistam, qui in vtero matris priusquam nasceretur, exultauit. Ad vocem Mariæ exultauit infantulus, obsecutus antequam genitus. Nec immerito mansit integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiæ & integritatis vnguento Domini mater exercuit. Eademque postea Ioanni Euangelistæ est tradita, [Ioan. 19] coniugium nescienti. Vnde non miror præ cæteris locutum mysteria diuina, cui præsto erat aula cælestium sacramentorum. Nunc mihi dicant qui hanc quæstionem serunt: [Eze. 39] Quid est quod ait Dominus per Prophetam: [Ibidem] *Nunc reuocabo captiuitatem Iacob, & miserebor adhuc domus Israel:* Et infra: C *Reducam,* inquit, *eos de gentibus, & congregabo illos de regionibus nationum, & sanctificabor in his in conspectu gentium, & scient quod ego sum Dominus Deus ipsorum, dum apparebo illis inter nationes, & non auertam amplius faciem meam ab eis, pro eo quod effudi iram meam in domum Israel, dicit Dominus.* Et infra dicit [Eze. 40] Propheta vidisse se in monte alto nimis ædificationem [Eze. 44] ciuitatis, cuius portæ plurimæ significant, vna tamen clausa describitur, de qua sic ait: *Et conuertit me secundum viam portæ sanctorum exterioris, quæ respicit ad Orientem, & hæc erat clausa. Et ait ad me Dominus: Porta hæc clausa erit & non aperietur, & nemo transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel transibit per eam. Eritque clausa, quoniam dux hic sedebit in ea, vt manducet panem in conspectu Domini. Secundũ viã portæ intrabit, & secundum viam eius exibit.* Quæ est hæc porta, nisi Maria? ideo clausa, quia virgo. Porta igitur Maria, per quã Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, & genitalia virginitatis claustra non soluit. Mansit intemeratum septum pudoris, & inuiolata integritatis durauere signacula, cum exiret ex virgine, cuius altitudinem mundus sustinere non posset.

D *Quod Maria sit porta illa clausa quam Ezechiel descripsit, in qua sedit Christus, & exiuit.*

Capvt VIII.

HAEc, inquit, *porta clausa erit, & non aperietur,* Bona porta Maria, quæ clausa erat, & non aperiebatur. Transiuit per eam Christus, sed non aperuit. Et vt doceamur, quia portam habet omnis homo, per quam Christus ingreditur: [Ibidem] *Tollite,* inquit, *portas Principes vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Quanto magis ergo porta [Psal. 23.] erat in Maria, in qua sedit Christus corporaliter & exiuit? Est enim & porta ventris, vnde ait Iob sanctus: *Intenebrescant,* [Iob 3.] inquit, *stellæ noctis illius, qui nõ conclusit portas ventris matris meæ.* Est ergo & porta ventris, sed non omnis clausa semper, verum vna sola potuit manere clausa, per quam E sine dispendio claustrorum genitalium, virginis partus exiuit. Ideo ait Propheta: [Eze. 44] *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam.* hoc est, nemo hominum: *quoniã Dominus,* inquit, *Deus Israel transibit per eam.* Eritque clausa, id est, & post transitum Domini erit clausa: & non aperietur à quoquam, nec aperta est, quoniam habuit semper ianuam suam Christus, qui dixit: *Ego sum ianua,* [Ioan. 10] *quam nemo ab ea potuit auellere. Hæc porta ad Orientem aspiciebat,* [Eze. 44] *quoniam verum lumen effudit, quæ generauit Orientem, peperitque solem iu-* [Mala. 4] *stitiæ.* Audiant ergo imprudentes: *Clausa,* inquit: *hæc porta est, quæ solum recepit Deũ Israel.* Is igitur, de quo dictum est ad Eccl. *Quoniã confortauit seras portarũ tuarũ, suã portã confortare* [Ps. 147.] *non potuit? Sed confortauit profecto, & seruauit intactam.* Denique non est aperta. Audiant igitur Prophetam dicentem: *Non aperietur, eritque clausa,* hoc est, non aperietur ab eo cui [Eze. 44] desponsabitur. Non licebit enim vt aperiatur per quam Dominus transibit. Et post eum, inquit, erit clausa: hoc est, non aperiet eam Ioseph: quoniã dicetur ei: *Noli timere* [Mat. 1.] *accipere Mariam coniugem tuam, quod enim ex ea nascetur de Spiritu sancto est. Porta ergo clausa, virginitas est: & hortus clausus,* [Cant. 4] *virginitas: & fons signatus, virginitas.* F

Quemadmodum virgo Maria sit virga, & hortus clausus, ac paradisus, & fons signatus, atque porta clausa.

Capvt IX.

AVdi virgo diligentius apertis auribus, & clauso pudore, aperi manus, vt te pauper agnoscat: claude ostium, ne temerator irrepat: aperi mentem, serua signaculum. [Esai. 11] Virga quoque à radice virginitas est. Sic enim scriptum est: *Exiet virga à radice Iesse, & flos à radice eius ascendet.* [Esai. 5.] Non caua est hæc virga, sed solida. Nemo ergo adurat vir- [Cant. 2] gam tuam, vt florem suum custodiat. Virga es ô virgo non [Cant. 4] curueris, nõ inflectaris in terram, vt in te flos paternę radicis ascendat. Hortus clausus es virgo, serua fructus tuos: nõ ascendãt in te spinę, sed vuę tuæ floreant. Hortus clausus es filia, nemo auferat sepem tui pudoris, quia scriptum est: *Et destruentem sepem mordebit serpens.* Sed illam solũ G offerat, de qua dictum est: *Quid inuisa est sepis? Nemo parietem* [Eccl. 10] *tuum destruat, ne sis in conculcationem.* Paradisus es virgo, [Gen. 18.] Euam caue. Fons signatus es virgo, nemo aquam tuam [Esai. 5.] polluat, nemo conturbet, vt imaginem tuam in fonte tuo [Cant. 4] semper attendas. Porta clausa es virgo, nemo aperiat ianu- [Eze. 44] am tuam, quam semel clausit sanctus & verus, qui habet [Apoc. 3] clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit & ne- [Luc. 24] mo aperit. Aperuit tibi scripturas, nemo eas claudat: clausit pudorem tuum, nemo aperiat eum.

Quod Christus qui corona est virginum, sit vnus sicut & pater vnus est, & spiritus vnus: & quomodo in personis diuinis sit æqualitas.

Capvt X.

VEnio, inquit, cito, tene quod habes: nemo accipiat coronam tuam. Quæ est corona tua, nisi illa de qua dictum est: *Et eris corona decoris in manu Domini?* Quis hoc [Apoc. 3] dicit, nisi ille de quo dixit Ecclesiastes: Est vnus, & non est [Esai. 62] secundus? Quis est iste, nisi ille de quo dictum est: *Magister* [Eccl. 4] *vester vnus est Christus?* Vnus est, quia vnigenitus Dei filius: H vnus, quia solus, vt scriptum est: *Qui expandit cælum solus, & ambulat sicut in terra super mare.* Hic ergo non est secun- [Mat. 23] dus, quia primus est. Nõ est secundus, quia vnus est. *Vnus* [Iob. 9.] *Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Iesus Chri-* [1. Cor. 8] *stus, per quẽ omnia, & nos per ipsũ.* Vnus Deus pater, & vnus [2. Cor. 12.] Dei filius, & vnus Spiritus sanctus, sicut scriptũ est: Hæc autẽ omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens [Ephes. 4] singulis prout vult. Vnus, inquit, quia vnus Deus. Nullus secundus, quia quod vult facit, nõ quod imperatur. Vnus ergo pater Deus, & vnus Dei filius, Vnus & vnus, quia nõ duo dii. Vnus filius, quia cum patre vnum est, sicut ipse dixit: *Ego & pater vnũ sumus.* Et vn⁹ spiritus, quia vnitas Tri- [Ioan. 10] nit. est, nõ ordine distincta, nõ tẽpore. Sed dicũt lectũ. *Ite* [Mat. 28]

bapti-

baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. & obiiciunt, quia primo patrem nominauit, secundo filium, tertio spiritum sanctum. Numquid ergo, quia dicit Euangelium: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum:* inferiorem significauit patrem, quia primo verbum Dei in principio semper esse ac fuisse memorauit? Aut cum dixit Apostolus: In regno Christi & Dei, ordinem fecit: Aut cum dicit ipse Dominus Iesus: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem: eminentiorem filio Dei spiritum esse testatus est?* Aduertis virgo quemadmodum ista soluantur. Aperi ad hæc aures tuas, os tuum claude. Aperi aures, vt fidem audias: claude os, vt teneas verecundiam. Deinde illud legũt quia dixit: *In nomine patris & filij & spiritus sancti:* & non intelligunt quid ante præmiserit. In nomine, inquit. Tres personas quidem significauit, sed vnum Trinitatis nomẽ asseruit. Vnus itaque deus, vnum nomen, vna diuinitas, vna maiestas. Nullus ergo secundus quia principium omniũ Trinitas est, & Trinitas primatus super omnia est. Ergo vnus, & non est secundus. Vnus est, qui secundum non habet, quia vnicus solus sine peccato, solus sine adiutorio qui ait: *Respexi, & non erat adiutor.*

Quod nulli alij laborare aut seruire debemus, nisi soli Christo qui primus est: & quomodo aliquando secundus & nouissimus dicatur.

Caput XI.

Non est finis labori eius, quis pro omnibus aduocatus noster est apud patrem, & infirmitates nostras suscepit, & pro nobis dolet & infirmatur, sicut ait: *Aeger eram, & non visitastis me.* Cuius oculus non satiatur diuitiis, quia ipse est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, in quo sunt thesauri mysteriorum cælestium. Cur ergo sæculo potius laboramus, & fraudamus animam nostram tantæ bonitatis dispendio, qui nulli alij nisi huic seruire Domino deberemus? Hic ergo non est secundus. Ego certe hoc testimonium defero. Lego quia primus est, lego quia non est secundus. Illi qui secundum aiunt, doceãt lectione. Sed dicit aliquis, quia scriptum est: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.* Verum ante videamus de quo dicat. Secundus, inquit, homo, quasi hominem secundum dixit. Et ego dico quia primus est secundum diuinitatem, ante quem nullus: secundus autem secundum carnem, quia post Adam. Ego plus dico, non solum secundum lego hominem, sed etiam nouissimum. Denique sic habes: *Factus est primus homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem.* Vide clementiam Christi: ipse est primus & nouissimus. Qui primus erat, propter nos se nouissimum fecit. Primus, quia per ipsum omnia: nouissimus, quia per ipsum resurrectio Descendit enim & proiecit se vt caderet, infra omnes se faciens, vt omnes iacentes leuaret. Vnde & ait Ecclesiastes. Quia si ceciderit vnus, alter eriget socium suum; & væ illi qui vnicus ceciderit, & non est secundus vt eum erigat. Et quidem si dormiant duo, est calor illis? & vnus quomodo calefiet? hoc est: Qui Christum habet secum, etsi ceciderit, resurget: etsi mortuus fuerit, reuiuiscet: quia adest ille qui venit ignem in terram mittere. Denique & Elisæus cum puerum resuscitaret, insufflauit illi, vt infunderet vitæ calorem. Habeto ergo tecum ignem in pectore tuo, qui te resuscitet, ne frigus tibi perpetuæ mortis irrepat Hic ergo se proiecit, qui venit per Mariã, & infundebat vitæ calorem pectoribus audientium. Vnde dicunt illi in Euangelio: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas?*

Quomodo Christus dicatur iuuenis secundus, & finis omni populo eius, quomodo etiam virgo Maria dicatur aula regalis

Caput XII.

Hic est iuuenis secundus, vt dicit Ecclesiastes: Vidi vniuersos qui viuunt, qui ambulant sub sole cum iuuene secundo, quis resurget cum eo? Quis enim pro Christo resurget, cum ille pro omnib. resurrexerit, & in illo omnes resurrexerint, cum spem resurrectionis acceperint: De Christo autem dictum liquet, quando aduertis congruere istum locum cum benedictione vel prophetia Iacob, qui ait de Iuda? Quis suscitauit eum? Nõ vtiq; alter, quia ipse se suscitauit, sicut ipse ait: *Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud.* Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Illud quoque vere Christo conuenit soli quod addidit: Non est finis omni populo eius: quia populus Christi innumerabilis finem non habet, cui fides resurrectionis æternæ, perpetuæ vitæ acquirit ætatem. Secundum carnem itaque & iuuenem dictum, & cadere vel resurgere, dubium non est, Denique illud attexuit, huia optimus puer pauper & sapiens, pauper enim factus est, cum diues esset. Ipse ergo rex Israel transiuit hanc portam, ipse dux sedit in ea quando verbum caro factum est, & habitauit in nobis, quasi rex sedẽs in aula regali vteri virginalis, vel in olla feruenti, sicut scriptum est: Moab aula spei, vel olla spei meæ, vtrum enim diuersis in codibus inuenitur. Aula regalis est virgo, quæ non est viro subdita, sed Deo soli. Est & olla vterus Mariæ, quæ spiritu feruenti qui superuenit in eam, repleuit orbem terrarum, cum peperit Saluatorem. Qui manducauit in porta sedens, vtique cibum illum de quo dixit? *Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei, qui in cælo est.*

Quomodo Mariæ virginitas dicatur leuis nubes, super quam Dominus sedit, quæ aliis virginibus pluuiam spiritalem irrorat, & vnguentum integritatis.

Caput XIII.

O Diuinitas Marianæ virginitatis quasi olla ferbuit, & quasi nubes pluit in terras gratia Christi. Scriptũ est enim de ea: *Ecce Dominus venit, sedens super nubem leuem.* Vere leuem, quæ coniugij onera nesciuit. Vere leuem, quæ leuauit hunc mundum de graui fœnore peccatorum Leuis erat, quæ remissionem peccatorum vtero gestabat. Denique eleuauit Ioannem in vtero constitutum, qui ad vocem eius exiluit, & infans exultauit in gaudio: prius sensu deuotionis, quam spiritus infusione vitalis animatus. Excipite igitur, excipite sacræ virgines nubis huius pluuiam spiritalem, temperamentum flagrantię corporalis, vt corporis omnes restinguatis ardores, atque interna mentis vestræ humescant. Huius imbrem nubis sacratæ patres nostri annuntiauerunt nobis salutem mundi futurum. Hunc imbrem significabant esse venturum stillicidia stillantia super terram, quæ Hierobaal poposcit & meruit. Bonam nubem sequimini, quæ fontem intra se genuit, quo rigauit orbem terrarum. Excipite ergo voluntariam pluuiam, pluuiam benedictionis, quam hereditati suæ Dominus effudit. Excipite aquam, & non effluat vobis: quia nubes est, diluat vos, & sacro humore perfundat quia olla est, spiritu vaporet æterno. Excipite itaq; ex hac Moabitide olla gratiæ cælestis vnguentum, nec vereamini, ne deficiat quod exinanitum est, & plus redundat, quãdoquidem in omnem terram odor eius exiuit, sicut scriptum est: *Vnguentum exinanitum nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te.* Descendat istud vnguentum in animæ præcordia, viscerumque secreta, quo non deliciarum odores sancta Maria, sed diuinæ gratiæ spiramenta redolebat. Hæc pluuia Euæ restrinxit appetentiam: hoc vnguentum fœtorem hereditarij erroris abstersit: hoc vnguentum Maria soror Lazari in pedes Christi effudit, & tota domus pio repleta odore fragrauit. Nec vlla se pauperem putet, nulla se arbitretur inopem, nulla metuat ne pretiosum hoc vnguentum emere non possit, aut fontem istum putet esse venalem. *Qui sititis,* inquit, *ite ad aquam, & quicumque non habetis argentum, ite & emite & bibite, sine argento.* Et supra ait: *Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.* Ideo pauper factus est Dominus cum diues esset, vt eum omnes emant, & egenos præcipue sua paupertate locu-

ple-

A pletet. Parate igitur vasa Domini, vt excipiatis hunc fontem aquæ viuæ, fontem virginitatis, integritatis vnguentum, odorem fidei, & suauis misericordiæ gratia florulentum: Induamini agni eius innocentiam, qui cum maledi- 1. Pet. 2. ceretur, non remaledixit: cum percuteretur, non repercussit.

Quomodo gressus Mariæ speciosi dicantur in calceamentis, & quod moduli femorum suorum similes sunt torquibus, & vmbilicus crater tornatilis, & venter sicut aceruus tritici muniti inter lilia.

Caput XIV.

Hanc imitamini filiæ, cui pulchre conuenit illud Cant. 7 quod de Ecclesia prophetatũ est: *Speciosi facti sũt gressus tui in calceamentis filia Aminadab:* eo quod speciose Ecclesia Euangelij prædicatione processit. Speciose procedit anima, quæ corpore velut calceamento vtitur, vt quo velit suum possit sine impedimento vllo circumferre vestigiũ. B In hoc calceamento speciose processit Maria, quæ sine vlla commixtione corporeæ consuetudinis auctorem salutis virgo generauit. Vnde egregie Ioannes ait: Ioan. 1. *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius.* id est: Non sum dignus incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanę, atque inopis vilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit. Esai. 53. *Generationem eius enarrabit? Speciosi ergo gressus vel Mariæ vel Ecclesiæ, quoniam speciosi pedes Euangelizantium.* Rom. 10 Quam pulchra etiam illa quæ in figura Ecclesiæ de Maria Cant. 7 prophetata sunt, si tamen non membra corporis, sed mysteria generationis eius intendas. Dicitur enim ad eã: Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis nõ deficiẽs mixto. Venter tuus sicut aceruus tritici muniti inter lilia, eo quod continens sibi sit in omnibus Christi ortus ex virgine. Sicut victores solent sæcularium præliorum, strenuorum virorum donatis torquibus honorare ceruices: ita iugum nostrum leuauit, vt fidelium colla virtutis insignibus coronaret. Vere autem aluus ille Mariæ crater torna- Pro. 9. C tilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum indeficientem, cognitionis piæ gratiam, diuinitatis suæ plenitudine subministrans. In quo virginis vtero, simul aceruus tritici & lilij floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat, & lilium. Granum tritici, secundum quod scriptum est: *Amen amen dico vobis, nisi gra-* Ioan. 12 *num tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Sed quia de vno grano tritici aceruus est factus, completum est illud propheticum: Et conualles abundabunt fru- Ps. 64. mento: quia granum illud mortuum, plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum, omnes homines perpetua cælestium munerum esca saturauit. Consummatum est illud Ps. 80. prophetici oris eloquium, dicente eodem Dauid: *Ciba-* Cant. 2 *uit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.* In hoc grano esse etiam lilium, diuina testantur oracula, quia scriptum est: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium: sicut lilium in medio spinarum.* Christus erat lilium in medio spinarũ, quãdo erat in medio Iudæorum.

Quomodo sacræ virgines dicantur lilia Christi, & de anno Dominicæ benignitatis.

D

Caput. XV.

Ibidem Audi virgo quid dicat. *Lilium,* inquit, *conuallium,* idest, humilium, animarum & mitium. Esto ergo mitis, humilis, atque mansueta: vt in te sicut liliũ germinet Christus, de quo & alibi habes: Cant. 5 *Labia eius lilia stillantia myrrham* 2. Cor. 4 *plenam:* id est, qui Christi passionem loquuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem eius in suo circumferunt corpore. Christi lilia sunt specialiter sacræ virgines, Cant. 2 quarum est splendida & immaculata virginitas. Vnde plerique accipiunt quod Ecclesia videatur dicere: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium:* quæ in hac conualle istius mun- Cant. 6 di gratiam boni odoris exhalat sedula confessione pieta- Ibidem tis. Denique & alibi dicit: *Frater meus descendit in hortum suum, in phialas aromatis, pascere in hortis, & colligere lilia. Ego fratri meo, & frater meus mihi, qui pascit inter lilia.* E Ex illo ergo vtero Maria diffusus est in hunc mundum aceruus tritici muniti inter lilia, quando natus est Christus, cui dicit propheta Dauid. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate.* Psal. 64 *Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium, & conualles abundãt frumento:* etenim clamabunt, & hymnum dicent: *Quis est annus Dominicæ bonitatis,* nisi ille de quo scriptura dicit: Esai. 48 *Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te:* 2. Cor. 6 *quando populorum fide Ecclesiam fœcundauit, iustitia induit sacerdotes?* Vnde & Apostolus dicit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: quando venit Dominus prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis:* sicut in Euangelio suo ipse memorauit, dicens: Esai. 61 *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c.* Luc. 4. Tunc ergo Dominus operibus suis, & gloria & honore sui tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus conuersationis eius in hoc mundo, diuersarũ habuit, certamina passionum. Vicit Herodẽ paruulus, de quo in passione infantium triumphauit. Esuriuit, sitiuit, pro nobis Mat. 2. F vapulauit, pro nobis contumeliarum indigna tolerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

Quomodo filiæ Hierusalem egredi iubeantur ad videndum regem Salomonem: & de stola piæ operationis quam induere debent virgines.

Caput XVI.

Vides quanta certamina, sed tamen non auarus exactor præmij, cui abũdauit vna cęlestis corona virtutis. Vnde egredimini filiæ Hierusalẽ, sicut vos hortatur scri- Cant. 3 ptura diuina in Canticis canticorum: Egredimini & videte regem Salomonem in corona, qua coronauit eũ mater eius in die spõsalium eius, & in die iucunditatis cordis eius: quia fecit sibi, inquit, charitatem à filiabus Hierusalẽ: hoc est: Egredimini ex his angustiis & solicitudinib. corporalibus, egredimini ex hac delectatione carnali, peregrinamini de corpore, vt adesse Domino possitis: quoni- G am qui in carne sunt, Domino suo placere non possunt. 2. Cor. 5 Dicitur ergo vobis quia non estis in carne, sed in spiritu. Rom. 8. Eritis autem in spiritu, si potueritis comprehendere Salomonis veri illius pacifici charitatem, quam fecit sibi ipse, & ideo coronam accepit à matre. Beata mater Hierusalẽ, beatus & Mariæ vterus, qui tantum dominũ coronauit, quando formauit. Coronauit eum quãdo generauit, quia etsi eum sine aliqua sui operatione formauerit, quia Spiritus sanctus superuenit in virginem (vnde & ipse ait: Luc. 1. *Imperfectum meum viderunt oculi tui*) Ps. 138. hoc ipso quod ad omnium salutem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æternæ pietatis imposuit, vt per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus. 1. Cor. 11 Inoperata ergo est caro Christi, quam vt Maria virgo conciperet, inusitato quodam nouoque incarnationis mysterio, sine vlla virilis seminis admixtione diuinæ gratia dispositionis quod erat carnis assumpsit ex virgine, atque in illa nouissimi Adam immaculati hominis membra formauit. Hominem audis sed supra hominem intellige, quia scriptum est: Ex. 14 *Non coques agnum in lacte matris suæ.* Hier. 17 Et alibi legis: *Et homo est, & quis agnoscet eum?* H Ergo non debes agnum illum, in quo ple- Colos. 2 nitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, conditionis humanæ viribus æstimare, & maiestatẽ incõprehensibilis potestatis, degeneris cognationis infirmitate concludere. Non. n. illũ perfectæ fidei cibum Iacob coxit in lacte, quo Isaac pater ita est delectatus, vt ei prærogatiuam omnem Gen. 27 benedictionis prophetica sobrietate conferret. Et ideo Apostolus scripsit, succum lactis tenuis cibum esse doctrinæ, dicẽs: Heb. 5. *Quia omnis qui alitur lacte, expers est verborum iustitiæ, populus enim est, perfectorum autem est solida esca.* Et tu ergo filia, sume stolam illam mulieris piæ operationis studio contextam, quæ manus suas aperit pauperi, & lucerna e- Pro. 31. ius non extinguitur in tota nocte: atque indue te, & huiusmodi epulas affer ad patrem, vt dicat: Quid est quod tam cito inuenisti filia? Gen. 27 Laudet in tenera adhuc ætate prudentiam, piæ quoque deuotionis affectum, & dicat tibi:

A Ibidem tuum accede ad me filia. Odoratuq; odoré vestimentorum
tuorum benedicat te dicés: *Ecce odor filia mea, sicut odor agri
pleni, cui benedixit Dominus* &c. Det tibi Deus à rore cæli de-
super, & ab vbertate terræ abundantiã. Atque his adiun-
Gen. 32 gat: Qui maledixerit tibi, maledictus erit: & qui benedi-
xerit tibi, benedictus erit. Hac stola indutus Iacob homi-
nẽ vidit, & ab eo quasi à Domino Deo benedictioné po-
Gen. 49 poscit, & appellauit locũ, Visio Dei. Hac stolã indutus, vi-
Ibidem dit illam stolam Christi, de qua ait: Lauabit in vino stolam
Ibidem suã. Et benedixit Ioseph, dicens: *Filius meus ampliatus, Ioseph
filius meus ampliatus, Zelatus filius meus adolescentior ad me reuer-
tere,* significans Dominicæ resurrectionis insigne. Et ad-
didit: *Benedictio patris tui & matris tuæ præualuit super benedictio
nes montiũ manentium, & desideria collium æternorũ,* id est, super
regem gratiæ. Hanc sume stolam, vt induas Christũ, atque
Colos. 3 in eius agnitione renoueris. Indue ergo sicut electa Dei
Rom 13 viscera misericordiæ, benignitatem, humilitaté, patientiã
modestiam quæ est vnitatis vinculum: vt nemini
1. Cor 9 quidquam debeas, nisi inuicem sororem tuã diligas, nec
gratiæ eius inuideas, sed quo probatiorem videris, imite-
B ris: vt sit in te pax Christi & gratia, & verbum Dei habitet
Colos. 2 in corde tuo, atq; huius mundi fugias cõtagiones. Semel
Ephes 5 mũdo mortua, ne quæso tetigeris, ne attaminaueris quæ
Luc. 2. sunt istius sæculi, sed semper in psalmis & hymnis & cãn-
Psal 18. cis spiritalib. abducas te ab huius sęculi conuersatione: nõ
Pro. 27 homini, sed Deo cantans. Et sicut sancta faciebat Maria,
conferas in corde tuo. Quasi bona quoq; agnicula rumi-
nes in ore tuo præcepta diuina, vt dicas & tu: Exercebor in
mirabilibus tuis, nec dormitet aut stillet anima tua præ tę
dio. Stillicidia enim eijciunt hominem tempore hiemali
de domo sua, anima autem perfecta non stillat, in qua nul
la grauioris est rima peccati, sed mente in domo sua, & in-
offeosæ habitationis nouitate lætatur & fruitur. At si ali-
Psal 18. quid forte nutaueris, dicas: *Confirma me in verbis tuis.*

Quomodo in virginibus videatur angelorum vita in terris, quam in paradiso amiseramus, & deuota deprecatio quam Ambrosius fecit super virginem velandam.

Capvt XVII.

C Nvnc ad te decursis omnib. pater gloriæ vota cõuer-
to, cuius pietati inaccessibiles gratias agimus, quod
in virginib. sacris angelorum vitam videmus in terris, quã
in paradiso quondam amiseramus. Quid enim vel ad imi-
tanda virginum studia, confirmandamq; virtutem, vel ad
celebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuisti,
quam vt Deus ex virgine nasceretur? Amplius nobis pre-
fuit culpa, quam nocuit: in quo redemptio quidem nostra
diuinum munus inuenit. Sed ipse quoque vnigenitus filiꝰ
tuus vẽturus in terras suscipere quod auitum est, purio-
rem carnis suæ generationem reperire non potuit, quam
vt habitatione cælesti aulam virginis dedicaret, in qua es-
set & immaculatæ castitatis sacrarium, & Dei templum.
Quid autem illud attexam, quod diuino tuo munere cum
sanctis Moyse & Aaron virgo pedes per fluctus duxit He-
Exo. 15. bræorum exercitum? Relinquo vetera, priuata non quæ-
ro, satis est ista nobilitas familię virginali. Te quęso vt tuea
ris hanc famulam tuam, quæ tibi seruire, tibi animam suã,
tibi integritatis suæ studium dicare præsumpsit. Quã sa-
cerdotali munere offero, affectu patrio cõmendo, vt pro-
pitius & præsul cõferas ei gratiã, quo cælestium thalamo-
D rum immorantem adytis sponsum exoriat, mereatur vi-
dere, introducatur in cubiculum Dei sui regis, mereatur
Cant 4 audire dicentem sibi: *Ades huc à Libano, sponsa, ades huc à Liba-
no, transibis & pertransibis à principio fidei: vt transeat sæculum,
ad illa æterna pertranseat.* Intende igitur pater in tuum mu-
nus, cui sanctificando nullius consilium requisiuisti: sed i-
pse sine vllo petitore atque arbitro tantam contulisti gra-
tiam, quantam ante oracula diuina credere nemo potuis-
set, vt in suo vtero Deum virgo portaret. Cuius prærog-
atiua muneris prouocata crebrescunt studia virginitatis,
& sacræ integritatis exempla. Quibus hæc quoq; famula
Luc. 7. tua ad huiusmodi virginis gratiam lacessita, tuis adsistit al-
Ioan. 12 taribus, non rutilanti cæsarie flauum deferens crinem,
flammeo nuptiali dicatũ: sed illum crinem quo euangeli-
ca illa mulier sancta Maria pedes Christi sedula pietate de
tersit, & domum totam effuso impleuit vnguento, sacro E
offerens velamine consecrandum. Adest puella, quam nõ
nuptiarum festa, non præmia, non onerati pondus vteri,
votiuo nupturis dolore sollicitent: sed quæ immaculatos
sibi fidei partus & pietatis exposcat, vt in vtero accipiat de
Spiritu sancto, & spiritum salutis Deo fœta parturiat. Sed
vt ista procedere possit meritorum gratia, tu Deꝰ pater o- Esai. 26
mnipotens suffragia commendatorus adiunge. Nõ enim
solitaria dos pudoris est. Succingat sacræ virginis crinẽ
modestia, sobrietas, continentia, vt virtutum accincta co- 1. Cor. 4
mitatu, purpureo Dominici sanguinis redimita velami-
ne, mortificationem Domini Iesu in sua carne circumfe-
rat. Hæc sunt enim meliora velamina, quę sunt indumen-
ta virtutum, quibus culpa obtegitur, innocentia tenelat.
His igitur famulam tuam indue vestimentis, quæ in omni Eccl 9.
tempore munda sint. Mũdum enim manet, quidquid nul- Ibidem
la interueniens culpa fuscauerit, vt ei iure dicatur: *Quoniã
placuerunt Deo facta tua. In omni tempore sint vestimenta sua can-
dida, & oleum in capite non desit, quod faces suas mysticas possit ac-* Mat 25
*cendere: vt cum venerit sponsus, inter illas sapientes virgines cæle-
sti thalamo digna numeretur,* quæ deuotionis ac fidei suę gra- F
uisque lumine munus sacræ professionis illuminant. Cant 4
Tuere igitur ancillam tuam pater charitatis & gloriæ, vt
quasi in horto clauso & fonte signato teneat claustra pudi Gen. 26
citię, signacula veritatis. Agrũ sui colere nouerit, quẽ cole Mat. 13.
bat sanctus Isaac, & sexagesimos & 100. quoq; fructus ca- Cant. 2
pessat: in huius virtutibus & fortitudinibus agri suscites in Pro. 27
ea gratiam, & resuscites charitatem. *Inueniat quem dilexit,* Cant. 3
teneat eum, nec dimittat eum donec bona illa vulnera charitatis ex Ibidem
cipiat, quæ osculis præferuntur. Semper parata, noctibus & die 2. Cor. 5
bus toto spiritu mentis inuigilet, ne vnquam verbum eã 1. The. 4
inueniat dormientem. Et quoniam vult se dilectus tuus Phil. 4.
sæpius quæri, vt exploret affectum recurrentem, sequatur,
exeat fides, & anima eius in verbo tuo peregrinetur cor-
pore, vt adsit Deo: vigilet cor eius, caro dormiat, ne male
incipiat vigilare peccatis. Tu Domine adiunge filios sacrę
virginitatis ornatus, adiunge sedulos pios cultus: vt noue
rit possidere vas suum, nouerit humiliari, dilectionem te-
neat, veritatis murum, pudoris septum non pineę velamẽ
eius, non vincant cupressi, pudicitiam eius non turtures, G
simplicitatem eius non vincant colũbæ. Sit in corde sim-
plicitas: in verbis modus, erga oẽs pudor, pietas erga pro-
pinquos, circa egenos inopes misericordia, quod bonum 1. The 5
est teneat, ab omni specie abstineat mala: veniat super eã Iob. 29.
benedictio morituri, & os viduæ benedicat eam: *Pone vt si-* Cant 8
gnaculum verbum tuum in corde eius, vt signaculum in brachio e- Ibidem
ius, vt in omnibus sensibus & operibus eius Christus eluceat, Christũ Rom 8.
intendat, Christum loquatur. Aqua multa non possit eius ex- Ioan 17
cludere charitatem, nec persecutio, nec gladius, nec peri-
culum: sed confirmata in omni verbo & opere bono, glo-
riam tuam induat, & in tua gratia conuersetur in hoc mũ-
do. Sanctifices eam in veritate, in virtute cõfirmes, in cha- App. 14
ritate connectas, atque ad illam cęlestem gloriam pudici- Cant. 8
tiæ & integritatis coronam illibatam immaculatamque
diuino tuo fauore perducas: vt illic agni tui sequatur ve-
stigia, in meridiano pascat, in meridiano maneat, nec in Cant 9.
greges sodalium incidat, sed agnis tuis admixta, sine offẽ- 2. The. 1
sione versetur comes virginum, pedissequa Mariarum. E- Ps 27.
gredere itaque tu Domine Iesu in die sponsalium tuorum Ps. 144.
suscipe iam dudum deuotam tibi spiritu, nunc etiam pro- Ps. 81.
fessione, imple agnitione voluntatis tuæ, assume ab ini- H
tio in salutem in sanctificatione spiritus & fide veritatis, 2. Tim. 2.
vt dicat famula tua: *Tenuisti manum dexteram meam, & in vo-
luntate tua deduxisti me, & in gloria assumpsisti. Aperi manum tu-
am, & imple animam eius benedictione:* vt saluam facias sperã-
tem in te: vt fiat vas in honorem sanctificatum, vtile Do-
mino, ad omne opus bonum paratum: per illam æternalẽ
crucem, per illam venerabilem gloriam Trinitatis, cui est
honor, gloria, perpetuitas, patri Deo, & filio & spiritui san
cto, à sæculis nunc & semper, per omnia sæcula sæculo-
rum.

S. AMBROSII DE INSTITVTIONE libri finis.

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE HORTATIONE AD VIRGINITATEM TRACTATVS.

A QVI ad conuiuium magnum inuitantur, apophoreta secum referre consueuerunt. Ergo ad Bononiense inuitatus conuiuium, vbi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis & gratiæ reseruaui. Apophoreta autem solent habere triumphi principum, & hæc apophoreta triumphalia sunt. Christi enim nostri principis triumphi, sunt martyrum palmæ. Nec vero hoc ditigam iter, sed quia petitus à vobis sum, debui mecum deferre quæ aliis parabantur, ne minor ad vos venirem: vt quod in me minus est, quam præsumebatur, in martyre plus inueniretur. Martyri nomen Agricola est, cui Vitalis seruus fuit ante, nunc consors & collega martyrij. Præcessit seruus, vt prouideret locum: secutus est dominus, secutus quod fide seruuli iam inueniret paratum. Non aliena laudamus. Passio enim serui, domini disciplina est. Hic instituit, ille impleuit. Nihil illi decerpitur. Quomodo enim minui potest, quod Christus donauit? Egregie & ille qui homini seruiendo, didicit quomodo

B Christo placeret. Hic tamen geminam laudem acquisiuit: in illo magisterij, in se martyrij. Certauerunt tamen inter se inuicem beneficiis, postquam æquales esse meruerunt. Hic illum ad martyrium præmisit, ille istum accersiuit. Nullum ergo ad commendationem hominis conditio affert impedimentum: nec dignitas prosapiæ meritum, seu fides affert. *Siue seruus, siue liber, omnes in Christo vnum sumus: & vnusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino.* (Ephes. 9) *Nec seruitus derogat, nec libertas adiuuat.* Vide ad eam rem quam nihil in conditione momenti sit. *Seruus,* inquit, *vocatus es? non sit tibi curæ.* (1. Cor. 7) Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Vide, inquam, vim Apostoli. Plus putatur dedisse ei qui seruus, quam ei qui liber vocatus est. Ex seruo enim libertus Christi fit, ex libero seruus. Sed nulli plus dedit, verum vtrique æqualem mensuram diuisit. Apud Christum enim seruitus & libertas æqua lance penduntur, nec vllo discerniculo bonæ seruitutis & libertatis merita diuiduntur: quia nulla maior est dignitas

C quam seruire Christo. Denique Paulus seruus Christi Iesu. (Rom. 1. 1. Pet. 1.) Hæc enim seruitus gloriosa est, in qua gloriatur & Apostolus. An non summa gloria est, quando tali pretio æstimati sumus, vt sanguine Domini redimeremur? Sed pergamus ad cætera. Cumque sanctus Vitalis cogeretur à persequentibus vt Christum negaret, & ille amplius profiteretur Dominum Iesum Christum, omnia tormentorum genera in eum exercentes, vt non esset in corpore eius sine vulnere locus, orationem fudit ad Dominum, dicens: *Domine Iesu Christe saluator meus, & Deus meus, iube suscipi spiritum meum: quia iam desidero, vt accipiam coronam, quam angelus tuus sanctus mihi ostendit. Et completa oratione emisit spiritum.* Sanctus vero Agricola mitior habebatur moribus, vt ab ipsis etiam inimicis diligeretur. Ideoque differebant eius passionem. Sed hæc persecutorum honorificentia, omni erat immanitate acerbior, quia inuidebat martyrium. Denique vbi non acquieuit sanctus Agricola, crucifixus est: vt aduertamus illas blanditias eorum non sedulitatis fuisse, sed fraudis. Supplicio serui dominum terrere voluerunt. Vertit hoc Christus in gratiam, vt martyrio serui dominus imitaretur. Vtrique nomen aptum martyrio, vt designati ad martyrium ipsis vocabulis

D viderentur. Ille Vitalis dictus est quasi qui contemptu istius vitæ, veram illam vitam æternam sibi haberet acquirere: iste Agricola, qui bonos fructus spiritalis gratiæ seminaret, & sacri sanguinis effusione, meritorum suorum omnium virtutumque rigaret plantaria. Sepulti autem erant in Iudæorum solo inter ipsorum sepulchra. Ambierunt Iudæi cum seruulis sepulturæ habere consortium, quorum Dominum negauerunt. Sic & aliquando Balaam dixit: *Moriatur anima mea in animis iustorum: & tamen non communicauit eorum operibus cum viueret, quorum in animis cupiebat mori.* (Nu. 23.) Et isti quos viuentes persecuti sunt, mortuos honorabant. Illic igitur martyris exuuias requirebamus, tanquam inter spinas rosam legentes. Circumfundebamur Iudæis, cum sacræ reliquiæ euehetentur, aderat populus Ecclesiæ cum plausu & lætitia. Dicebant Iudæi: Flores visi sunt in terra, cum viderent martyres. (Cant. 1) Dicebant Christiani. Tempus incisionis adest. (Ibidem) Iam qui metit, mercedem accipit. (Ioan. 4) Alij seminauerunt, & nos metimus martyrum fructus. (Cant. 2) Iterum audientes Iudæi voces plaudentis Ecclesiæ, dicebant inter se: *Vox turturis audita est in terra nostra.* (Psal. 18) Vnde bene lectum est: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.*

E Dies diei, Christianus Christiano: nox nocti, Iudæus Iudæo. Indicabant ergo Iudæi quod haberent scientiam martyrum, sed non scientiam verbi: id est, non secundum illam solius boni, & solius veri scientiam. *Ignorantes enim Dei iustitiam, & volentes se iustificare, iustitiam Dei non receperunt.* (Rom. 10)

Detuli ergo vobis munera, quæ meis legi manibus, id est, crucis trophæa, cuius gratiam in operibus agnoscitis. Certe & ipsi dæmones confitentur. Condant alij aurum atque argentum, ac de latentibus eruant venis, legant pretiosa monilium serta, temporalis ille thesaurus est, & sæpe habentibus periculosus: nos legimus martyris clauos, & multos quidem, vt plura fuerint vulnera quam membra. Clamare martyrem diceres ad populum Iudæorum, cum clauos eius colligeremus: *Mitte manum tuam in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis.* (Ioã 2) Colligimus sanguinem triumphalem, & crucis lignum. Hæc sanctæ viduæ negare non potuimus postulanti. Munera itaque salutis accipite, quæ nunc sub sacris altaribus reconduntur.

F Ea igitur vidua sancta est Iudæa, quæ hoc domino templum parauit atque obtulit, quod hodie dedicamus: digna tali oblatione, quæ in sobole sua templa tam Domino pudicitiæ atque integritatis sacrauit. Dum Iulianam volui dicere, Iudæam dixi. Non errauit lingua, sed definiuit. Iudæa enim est anima quæ Christum fatetur. Denique notus in Iudæa Deus: (Psal. 74) id est, vbi agnoscebatur Deus, non vbi negabatur. Est ergo in spiritu Iudæa, vbi maior portio, intellectus sincerior: quia salus ex Iudæis est. (Ioan. 4) Linguæ igitur error testimonium sanctitatis inuenit. Honoremus ergo hanc viduam, quia scriptum est: *Viduas honora, quæ vere viduæ sunt:* (1. Tim. 5) Licet verborum nostrorum honorem non ambiat, quæ Apostoli mandatum adæquauerit, habens in bonis operibus testimonium, quæ bene filios educauerit, melius instituerit. Quis hanc non vt destitutam & miserabilem deplorauit quando amisit maritum? At ista ministrum sacris ereptum altaribus amplius ingemuit, quam sibi coniugem, aut patrem filiis. Nam etsi præsidio esset mariti viduata & solatio, tamen apud piam mentem cau-

A sa Ecclesiæ præponderabat. Succinxit itaque mentis viscera, & circumfusam se videns numero filiarum trium, & vnius filij, quo solent terreri cæteræ, hoc fortior facta, tali filias alloquio conuenit: Filij, amisistis patrem, matrem habens. Melior quidem fuisset illa commutatio, si pater viueret, mater deesset. Tamen infirma licet & desolata ostendo vobis, si vultis sequi, quo arbitremini patrem vobis non decessisse. *Iacob 2* Habetis enim meliorem de cœlo parentem. Ille est qui & hos suffulsit patres. Quid enim aliud iam superest spei? Patet vobis fuit diues gratia, non pecunia: opulentus ministerio, non patrimonio: cuius hæreditas fides est, locuples Deo, sed egena sæculo. Satis vos diuites reliquit, si propositum eius sequamini. Sola est fides vtrique indiscreta sexui, census virorum, dos virginum. Et tu quidem fili aliquanto propior patri, agnosce quæ matri debeas, quod domui vocabulum reddas. *Prouer 23* Ætas te excusat, sed hæreditas vocat. Iucundentur fili pater & mater in te. *Ibid.* Noli matrem contemnere quasi imprudentem. *Prou 3.* Regis admonitio, inquit, quem erudiuit mater sua. *Ibid* Quid seruabis fili? Dictiones Dei. Primogenite B tibi dico fili. Quid fili mei ventris? quid natus mearum orationum? Ne dederis mulieri tuam honestatem. Audis quid Sapiens dicat, quid scriptura asserat. *Considera quia te vt nascereris iuuerit: filius es votorum magis quam dolorum meorum.* Considera cui re muneri pater tali nomine designauerit, qui vocauit Laurentium. Ibi vota deposuimus, vnde nomen assumpsimus. Vota effectus secutus est, redde martyri quod debes martyri. Ille te nobis impetrauit, tu restitue quod de te huiusmodi nominis appellatione promisimus. Quid autem est fili aliud quod eligendum putes, nisi Deum patrum tuorum? *Psal 112* Ipse enim pauperes & *1 Reg 2* diuites facit, humiles & excelsos facit. *Suscitat a terra pauperem, & de stercore inopem, & sedere eum facit cum potentatibus in tribunali honoris & hæreditatis.* Dat votum optanti, & benedicit annos iusti. Quid hoc fili præcellentius? aut quid est vita hominis in hac terra, nisi leuior cursore? *Iob 9* Transierunt, & nihil viderunt. En transiuimus, & nihil vidimus. Atque vtinam hunc cursorem imitaremur: vt nihil videremus, & nulla onera portaremus. Sed quod est grauius, cursus vacuus, & onera inania. Inania qui- C dem, sed non leuia, neque delicti vacua: quia graue fœnus peccati est. Vnde clamat sanctus Iob: *Iob 7.* *Nonne tentatio est vita hominis in terra? aut sicut mercenarij quotidiani vita eius? & sicut seruus timens dominum suum, qui vmbram inuenerit, & sicut mercenarius expectans mercedem suam; sic & ego expectaui menses vacuos. noctes autem dolorum data sunt mihi. Si dormiero, dico, Quando dies? cum surrexero, iterum, Quando vesper? Plenus sum dolorum à vespere vsque mane. Vita autem mea leuior quam fabula.* Periit autem in vana spe. Nihil igitur est homo, nisi tu Domine intendas in eum, & visitationem eius facias vsque mane, & in requiem eum inducas. Arbor si *32 q 1.c. integritas. & Inspar 7.c.160* excidatur, repullulat, & floret ab aquæ odore: homo cum ceciderit, nihil est, ingruunt super eum dolores. Hanc igitur tentationem tentatum necessitatum, si vultis filij vitare, integritas corporis expetenda vobis est: quam ego pro consilio suadeo, non pro imperio præcipio. Sola est enim virginitas quæ suaderi potest, imperari non potest. *1.Cor.7* Res magis voti, quam præcepti. Quod enim gratiæ est, non iubetur, sed desideratur: electionisque magis est, quam seruitutis. Vnde & Apostolus dicit: *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus à Domino.* *Esai 56* D Legerat enim dixisse Dominum spadonibus: *Quicumque custodierint præcepta mea, & elegerint quæ ego volo, & amplectentur testamentum meum: dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum & filiarum, nomen æternum dabo illis, & non deficient.* Meliorem, inquit, locum vobis dabo spadonibus dicit: his videlicet, qui se resecta genitali parte absciderunt. Ipsi sunt ergo qui habent in cœlo præmia cæteris præstantiora. *Mat. 19* Hoc in Euangelio suo prædicat Dei filius. Dicentibus enim Apostolis, quia si ita est causa viri, vt nõ liceat illi vxorem dimittere, nisi ex sola causa fornicationis, non expedit nubere, respondit Dominus: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est:* hoc est, Non capit hoc conditionis humanæ infirmitas, vt omnibus pateat:

E sed illis solis facile est ad capiendum, quibus diuina refulsit gratia, vt castrare se possint, quo regnum cœlorum adipiscantur.

Audistis filii quantum sit præmium integritatis. Regnum acquirit, & regnum cæleste, vitam angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius: vt inter *Matt. 22* homines angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali copula. *1.Cor.7* Quoniam quæ non nubunt, & qui vxores non ducunt, sicut angeli in terris sunt: vt tribulationem carceris non sentiant, seruitutem ignorent, à mundanæ cogitationis alleuentur contagio, diuinis rebus mentem intendant: *Ibidem* vt tamquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ Dei sunt, cogitent. Considerate filiæ si velitis nubere, quantum vobis desit, quibus pater deest. Deest optima dos: quod ipsum tamen si abundaret, emeretis magno pretio seruitutem. Nunc vero quis non despiciat destitutas patre? Quo confugietis? vnde auxilium postulabitis aduersus virorum iniurias? Quanta in ipsis coniugiis incommoda sunt? quam graues pletumque contumeliæ? quanta vincula? Primum ipsum F coniugium vinculum est, quo alligatur viro nupta, & ei in subiectionem adstringitur. Bonum quidem charitatis vinculum est, sed tamen vinculum: de quo cum velit se exuere nupta, non possit, nec liberum sui habere arbitrium. *Ibidem* Denique Apostolus dicit: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir.* Et quid mirum de muliere? *quandoquidem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Si qui fortior est, potestatem non habet, quanto minus infirmior? Non ergo absoluit mulierem communis seruitus, sed grauius astringit. *Ibidem* *Ibidem* Videte itaque quid scriptura dicat, quid Apostolus suadeat. *Quis vobis potest melius consilium dare, quam ille vas Dominicæ electionis?* Quid igitur dicat, percipite auribus: *Volo autem vos omnes esse sicut meipsum.* Et iterum dicit de non nuptis & viduis: *Bonum est illis, si sic maneant, sicut & ego. Volo vos imitatrices esse tanti Apostoli, vt vitam eius sequamini, qui coniugij vinculum refugit,* vt vinctus esset Christi Iesu. Non potuisset ad tantam apostolatus sui peruenire gratiam, si fuisset alligatus coniugij contubernio. Quod si ille qui & doctrina præstantissimus erat, & totum Christi donum habebat, iudicauit tanti momenti esse si abstineret ab vsu copulæ coniugalis & ideo sic mansit, ne plurimum suo muneri decerperetur G quod neque orationi vacare semper liceret, neque semper diuinis intendere mandatis, quem cõiugij cura reuocaret, vt placere vxori esset necesse: quid vtrique vos eligere oportet, quibus sola virginitas potest libertatem dare? Quoniam quæ nupserit, ad seruitutem pecunia sua venditur. Meliori conditione mancipia quam coniugia comparantur. In illis meritum emitur seruitutis, in istis pretium ad seruitutem additur. Nupta venalis auro grauatur, auro æstimatur. Experta sum filiæ labores copulæ, coniugij indignitates. Et sub bono cõiuge, nec tamẽ sub bono marito libera fui: seruiebã viro, & laborabã placere. Miseratus est Dñs, & fecit ministrũ, cõtinuoq; & mihi & vobis raptus est: & fortasse miserãte Domino, ne diceretur maritus. Videtis filiæ longæuã matrem doloribus, & adhuc immaturã viduitatis stipẽdiis. Videtis amissum omne præsidiũ & ornamẽtũ. Nec auxiliũ viri habeo, nec virginitatis gratiã. Et de me leuis cura. Vos mœreo vos considero. Remanserunt mihi onera coniugii, abiere adiumenta. Quanto H mallem in hos numquam venisse vsus? Potestis tamen excusare patrem, alleuare matrem, si quod in nobis amissum est, in vobis repræsentetur. Hoc solo nos coniugij non pœnitebit, si vobis labor noster profecerit. Proximum putabo, matrem esse virginum, ac si virginitatem tenerem, Considerate filiæ quam sibi veniens in has terras Dominus Iesus matrem elegerit, salutem mundo daturus. Per virginem venit, & mulieris lapsus partu virginis soluit. Vestra quoque integritas meos soluat errores, Quid boni sit virginitas, considerate. Destitutam me certũ est ꝑsidio egere: sed si volueritis sic manere, nullius opẽ requirã, abũdabit mihi ad omnẽ opitulationẽ vestræ integritatis corona. Quis nõ dicet beatã, quã nunc miserã putant? Quis non honorabit tot virginũ matrẽ? Quis nõ venerabitur aulã pudoris? Multas feminas scriptura diui-

A na in lucem euexit, palmam tamen publicæ salutis solis
Exo 14 virginibus dedit. In veteri testamento terra ac mari clau-
Luc 1. sum Hebræorum populum virgo per maria pedes duxit:
2.Cor. 11. in Euangelio auctorem mundi & redemptorem virgo ge-
Esai 37 nerauit. Virgo est Ecclesia, quam studuit Apostolus virgi-
Apo 21 nem castam assignare Christo; virgo est filia Sion, virgo est
Cant. 4 ciuitas illa Hierusalem quæ in cœlo est, in quam nihil cõ-
mune intrat atque immundum, virgo est & illa quam vo-
cat Iesus, cui & dixit: *Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Liba-
no, transibis & pertransibis à principio fidei.* Non solum transit
virgo, sed etiam pertransit, quæ festinat ad sponsum. Trã-
sit sæculum, pertransit ad Christum: vel quia ea quæ Chri-
sto se dicauerit, transeundo ad cœlestia, terrena pertran-
Cant. 2 seat. *Nam & ipse sponsus sic venit ad sponsam suam, vt saliat super*
Cant. 4 *montes, transiliat super colles.* Addit adhuc ad laudem virgini-
tatis: Hortus clausus, soror mea sponsa, hortus clausus,
fons signatus: quod meliores afferat fructus claustro pu-
doris septa virginitas, in qua intemerata permaneant ca-
stitatis signacula. Hunc hortum animæ vestræ, hunc fon-
tem seruate puri liquoris, vt eum in vobis nemo pertur-
B bet, nemo resignet, quem genitalis in vobis origo signa-
3. Reg. 21. uit. Nemo auferat animæ vestræ vineam, & vilia olera se-
rat. Vinea enim quidam fructus virginalis est: cõiugia ve-
Psal. 36 lut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est: &
ideo sicut olera herbarum, cito cadunt atque marcescũt,
nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum vehat con-
3 Reg. 21. tinentia. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiscat
vineam vestram delere & extinguere: nec veniat in vos Ie-
zabel, vanum illud & sæculare profluuium, hoc enim si-
gnificatur vocabulo, vana & vacua redundantia. Sed ve-
niat Nabuthe, qui venit à patre, sicut indicat nominis ip-
sius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, &
pro ea mortem offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est,
pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimo-
2.Cor. 8 niis. *Qui pauper huc venit, cum diues esset, vt vos eius inopia ditare-*
Ioan. 15 *mini.* Hic est vitis, qui redundantibus gratiæ suæ fructibus
repleuit vniuersum orbem terrarum. Hic in vestris pe-
ctoribus alta maneat defixus radice, vt & fructus vester
exuberet, & liquore gratiæ spiritalis corporei vaporis in-
cendia temperentur. Hic est qui venit in nube leui, sicut
Esai 19 dixit Propheta: *Ecce Dominus sedet super nubem leuem, & veniet*
C *in Aegyptum*: significans quod in Ægyptum, id est, in affli-
ctionem istam mundi huius veniret per virginem. Nubẽ
itaque Mariam dixit, quia carnem gerebat: leuem, quia
virgo erat, nullis oneribus grauata coniugij. Ipsa est virga
Nũ. 17 germinans florem, quia pura, & ad Dominum libero cor-
de directa virginitas, quæ nullis in hoc sæculo curarum
Ioan. 19 anfractibus reflectatur. Ideo illam Dominus de cruce dis-
Deu. 33 cipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Ioanni, qui di-
Mat. 4. xit patri & matri suę, *Non noui vos.* Denique vocatus à Chri-
sto reliquit patrem, verbum secutus. Huic traditur virgo,
qui suos nesciat: huic traditur virgo, qui de pectore Chri-
sti hauriat sapientiam: huic traditur virgo, qui fratres suos
Deu. 33 non cognouit, & filios suos non sciuit. Ideoque benedicit
Ibid. eum lex: *Date Leui veros eius, date Leui sortes eius.* Vnde & ma-
Ioan 19 trem Domini ipse suscepit. Scriptum enim habemus, quia
Mat 4. ex illa hora suscepit eam discipulus in sua. Quid est in sua,
Mat. 19 cum reliquerit patrem, & Christum secutus sit? Aut quo-
Ioan. 15 modo in sua, cum ipsi Apostoli dixerint: *Ecce nos reliquimus*
omnia, & secuti sumus te? Quæ sua habebat Ioannes, qui mũ-
dana & sæcularia non habebat, quia de mundo non erat?
D Quæ ergo habebat sua, nisi ea quæ à Christo acceperat?
Bonus verbi sapientiæque possessor, bonus receptor gra-
tiæ. Audite quæ Apostoli à Christo acceperint: *Accipite*, in-
Ioan. 20 quit, *Spiritum sanctum quorum remiseritis peccata, remissa erunt:*
& quorum detinueritis, detenta. Neque enim mater Domini
Iesu ad possessorem gratiæ non demigraret, nisi vbi Chri-
stus habebat habitaculum.

Deu. 33 Date ergo & vos filij mei vero illi Leui veros eius. Esto-
Esai. 19 te nubes, sed leues. Eritis profecto, si ableuet virginitas o-
Cant. 1 nera conditionis, & tenebras huius limosæ carnis illumi-
net. Ideo dicit illa: *Nigra sum, & decora, filia Hierusalem. Nigra*
per carnem, decora per virginitatem. Nubes itaque sunt, & gra-
ues nubes, quæ nupserint. Namque à nubibus verbum
nubentium tractum arbitror. Denique operiuntur vt nu-
bes, cum acceperint nupturæ velamina. Et vere graues E
nubes, quæ sustinent sarcinam matrimonij. Nam etiam
grauari aluo feruntur, cum semina conceptionis accepe-
rint. Date ergo Leui veros eius. Quid tam verum, quam
intemerata virginitas, quæ signaculum pudoris & clau-
strum integritatis genitale custodit? At vero cum in vsum
coniugij iuuẽcula deflotatur, amittit quod suum est, quã-
do ei miscetur alienum. Illud ergo verum quod nascimur,
non in quod mutamur: quod à creatore accepimus, non
quod de contubernio assumpsimus. Date ergo vero illi
Leui, illi sacerdotum principi, vero Aaron, vero Melchi-
sedech veros eius, quales ipse condidit, non quales sæculi
huius vsus efficit: vt opus suum in vobis & illud genitale
signaculũ inuiolatum atque integrum recognoscat. Date
illi, exhibete illum Adam qui fuit ante peccatum, illam Gen 1
Euam quę fuit antequam lubricum serpentis hauriret ve- Gen. 2.
nenum, priusquam eius supplantarentur insidiis, quando
non habebant quo confunderentur. Nam vtique nunc,
licet bona sint coniugia, tamen habent quod inter se i-
psi coniuges erubescant. *Tales ergo estote filij, quales Adam &*
Eua in paradiso fuerunt. De quibus scriptum est, *quod postea* Gen 4.
quam de paradiso est eiectus Adam, cognouit Euam vxorem suam, F
& illa concepit, & peperit filium, cui nomen Abel. Melior ita-
que secundus, quam prior fructus: quia iste immaculatus,
ille maculosus. Iste adhærens Deo, & totus à Domino, il-
le mundana & terrena possessio. Denique in isto mundi
redemptio annuntiatur, ab illo mundi ruina. In hoc Chri-
sti sacrificium, in illo diaboli patricidium. Nihil ergo vo-
bis sit filij cum possessione sæculi, ne terrenæ vobis & Iu-
daicæ possessionis vllos vindicandos esse sortitus arbitre-
mini. Legimus quidem quia Moyses, id est lex, terras bel- Nũ. 33
lo & cæde quæsitas, sorte distribuendas Hebræorum po- & 34.
pulo censuerit, quarum possessionem sibi Salphaad filiæ Nũ. 27
postularunt, quia Salphaad filiæ. Tamen idem Moyses Le- Deu. 18
uitis non diuisit terram, quorum non erat terrenus, sed
superior incolatus: sed iis sine labore terreno sacri stipen-
dia ministerij deputauit. Salphaad autem filiæ quid sunt
quæ terram petunt, nisi (vt interpretatio docet) oris obũ-
bratio? *Quæ vtique in illis est, quibus non est verbum in ore ipsorum* Psal. 5.
nec in sermone eorum veritas: sicut in populo Iudæorum, qui Psal 5.
nolunt Christum Deum Dei filium confiteri. Tales igi-
tur terram requirunt, & huiusmodi postulant possessio- G
nem, in qua tota vitæ suæ ætate desudent, & pro fructibus Gen 3.
spurias curarum & sollicitudinum metunt. *Fugite ergo filiæ* Ioan. 1.
vestram oris, quæ in lumen æternum creditis, quod illuminat omnẽ Esa. 9.
hominem: quæ non tamquam in vmbra Christum, sed in
lumine confitemini. Populus qui sedebat in vmbra mor-
tis, lux orta est illis. Fuimus ergo vmbra, sed nunc iam nõ
sumus, qui Christum fatemur. Atque vtinam liceret &
mihi dicere, qui Christo profitemur. Et tamen profitea- Rom. 1
mur: ego viduitatem, nos virginitatem. Fiat in nobis ore
ad salutem confessio. Date ergo Leui illi salutari nostro
sortes eius. Sors eius Leuitica est, sors eius virginitas est, Deu. 32
sors eius viduitas est: quoniam non solum virgo, sed etiã 1.Cor. 7.
mulier innupta cogitat quæ sunt Domini. Vnde & Apo- Ephe
stolus dixit: *In quo & sorte constituti sumus.* Sicut enim in Iosu. 19
veteri testamento terra sorte diuisa est, ita & in Euangelio & 20
sorte quadam Domino deputamur. Vnde & dictum est Ioan 19
de Euangelistis: *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & supra vesti-* Act. 1
mentum meum miserunt sortem. Et Apostoli, cum eligendus
esset duodecimus Apostolus in locum Iudæ, sorte mu- H
nus Apostolatus deferendum arbitrati sunt. Itaque ora-
tione facta, vt de duobus Dominus quem vellet eligeret;
sors cecidit super Matthiam. Illa igitur vetus, terrena sor-
titio, hæc spiritalis. In illa census sæculi materialis, in hac
personalis officij. Ibi possessio curarum, hic diuisio gratia-
rum. Illic possidemus arua plena laboris atque mœstitiæ,
hic possidemus à Christo, Vnde sanctus Domini dicit:
Possedisti renes meos. Hic filij possideat renes vestros, vt in il- Ps. 138.
lis seminaria maneant castitatis, incentiua virtutum. I-
deoque dicate vos Christo, confitemini ei, vt dicatis:
Portio mea Dominus. Non potest hoc nupta dicere, sed in-
nupta. Nupta enim quærit viro suo placere, innupta au-
tem Christo. Illa mundi, hæc Christi possessio est. Christi Ps 118
possessio Leuita est, qui nihil sibi de terris vendicat. Qui 1.Cor 7.

A in Ecclesiam filiatum virginom septa comitatu, domesti-
cum decus inueheos:& inuenit in Ecclesia quod suum di-
cat, filium sacrarum lectionum oracula personantem : vt
videantur sibi sorores domi discere cum frater auditur.
Mater quoque ad imitationem cœlestis exempli gaudet
se proficere de filio, & omnia legentis verba pio mandat
Luc. 2. affectu,& sedulo corde conseruat.

Sed quamuis nil maternis defuerit hortationibus, ego
Mat. 6. quoque vos filiæ vel paucis alloquar: *Quærite Dominum Ie-
sum, qui nos monet vt quæramus regnum Dei, & ecce omnia*, in-
quit, *suppetent vobis*. Sed malo ego vos ante meritum de-
ferre,& sic exigere mercedem. Bona merces, sed dioiniōr
Cant. 3 dispensator mercedis & auctor muneris. In regno mer-
ces, in Christo remunerandi potestas. Quærite illum in
scripturis diuinis, ibi Christus inuenitur,& dicite sicut il-
la dicebat: *Annuntia mihi quem dilexit anima mea.* Sed syna-
goga quærebat quem amiserat, vos quærite quem non a-
mittatis. Sed cur synagoga dicis, quem dilexi,& non dicis,
quem diligo? ideo non tenes, quia dilexisse te dicis. Cur
B non potius adhuc diligis, vt possis tenere? Verum illam o-
Esa. 65 mittamus. Tu virgo cum cœperis quærere, adest. *Neque e-
nim fieri potest vt desit quærentibus se, qui palam factus est non quæ-
rentibus, & inuentus est non interrogantibus.* Dum tractas & co-
gitas præsto est. Disce interrogare cum venerit, vbi pascat,
vbi maneat, sicut illa dicebat: *Vbi pascis, vbi manes in meridia-
Cant. 1. no?* Vbi enim Christus manet, nisi vbi iustitiæ meridies
fulget? Ideoque sacratæ scripturæ docetur testimooio,
Psal. 18 quæ dicit: *In sole posuit tabernaculum suum.* Vnde & alibi idē
Psal. 35. dicit Propheta: *In lumine tuo videbimus lumen.* Lumen filios
Hebr. 1 est, lumen & pater qui videtur in filio: quoniam filius splē-
Mat. 5 dor gloriæ patris, & imago substantiæ eius est. Sed etiam
Cant. 3 in tuo lumine virgo Christum require, in bonis cogita-
tionibus, in bonis operibus, quæ luceant coram patre tuo
qui in cœlis est. Quære in noctibus, quære in cubili tuo,
quoniam & nocte venit,& pulsat ianuam tuā. Vult enim
te omnibus inuigilare momentis, vult ianuam tuæ men-
tis patentem inuenire. Est & illa ianua quam vult patere
vt aperiatur: vt resonet os tuum laudem Domini, gratiam
sponsi, crucis confessionem, cum symbolum recenses,
C psalmos in cubiculo tuo concinis. *Ergo cum venerit, vigilan-
Luc. 12. tem te inueniat, vt parata sis.* Dormiat caro tua, vigilet fides:
dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia:
membra tua redoleant crucem Christi,& sepulturæ odo-
rem: vt nihil iis somnus caloris infundat, nullos excitet
motus. Ipsa est enim anima quæ se Christo aperit, quam
nulli vapores carnis exagitant. Cum hæc inuenerit spon-
sos, transibit: anima tua illum sequatur, discedat à cubili
Cant. 5. soo, exeat in verbo eios, sicut scriptum est: *Exiuit anima mea
in verbo eius*; id est, peregrinetur à corpore, vt Deo adsit:
qooniam cum est in corpore, peregrinatur, à Christo. Vn-
2. Cor. 5 de & Apostolus ait: *Audemus ergo & contendimus magis pere-
grinari de corpore, & adesse ad Dominum.* Et ideo cootendimus
siue absentes, siue præsentes placere illi. *Omnes enim nos
manifestari oportet ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisque
propria corporis sicut gessit, siue bonum, siue malum.* Quam cito
causam probauit, qua corpus resurgit? Oportet enim car-
nem resurgere, quæ remunerationem suorum est ade-
ptura gestorum: vt quæ in corpore gessimus, in corpore
recipiamos. Vult igitur se Dominus sæpius quæri: disce-
2 Tim dit, currit, vt resuscitet gratiam, quam vult à te etiam in te
1. resuscitari: sicut habemus ad Timotheum scriptum: *Pro-
D pter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiam Dei quæ est in
te per impositionem manuum mearum.* Quæ autem resuscita-
uerit gratiam, sit vulnerata charitatis, sicut illa dixit: *Quæ
Cant. 5 vulnerata charitatis ego sum.* Si suscitaueritis & excitaueritis
charitatem, quid illud sit, poterimus intelligere (si repe-
tamus) quia sagitta est Dominus Iesus, cui dicit pater: *Po-
Esa. 49 suit te sicut sagittam electam.* Et quia ipse est charitas sunt vti-
1 Ioā. 4 que iacula charitatis, quibus vulnerat sese quærentes. De-
Esa. 43 nique & alligari vinculis ipsum sequuntur, quia quos vul-
Osee 11 nerat, ligat. Ergo sont etiam vincula charitatis, quibus li-
Phil. gatus est Paulus, quia ait: *Paulus vinctus est Christi.* Vulnera
autem charitatis esse, docet Iob, quo nemo amplius Chri-
stum dilexit, qui diligebat etiam in ipsis sui corporis cru-
Iob 6. ciatibus. Vnde dicebat: *Sagitta autem Domini in meo corpore
sunt, quarum furor ebibit sanguinem meum: cum cœpero loqui, com-
pungunt me.* Sunt ergo charitatis vulnera,& bona vulnera. E
Denique *meliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.* Prouer. 27.
Hieremias qooque æstuabat, & ignem charitatis quo in-
flammabatur ad officium prophetandi, ferre nō poterat. Hiere. 20.
Deniqoe demergebatur in lacum, quia Iudæis futura ex- Hier. 38
cidia annuntiabat,& tacere non poterat. Lapidabatur Ste- Act. 7.
phanus, & illa pro Christo vulnera quasi vulnera charita- Act. 5
tis pio excipiebat affectu. Vapulabant Apostoli, & con-
gratulabantur. *Quam bonus est Dominus, pro quo dulces & iniu-
riæ sunt, & grata mors.* Et bene grata, quæ acquirit immor-
talitatem. *In omni*, inquit, *tempore sint vestimenta tua candida.* Eccl. 9.
Quid candidius virginitate? quid nitidius intacti vestimē-
to pudoris? Bona quidem castitas coniugalis,& castitas vi-
duitatis. Munda omnis castitas: sed forte oon omnis can- 1. Cor. 7
dida, aut non candida in omni tempore. Noo cādida, quā- Eccl 9.
do non habet quis sui corporis potestatem, quando ad Mat. 25
tempus sequestratur oratio. De virginitate ergo pulchre
dicitur: *in omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum in
capite tuo: vt faces tuæ semper possint lucere, nec extinguantur cum
cœperit sponsus ille cœlestis venire.* Quam autem vnctionem in
capite tuo Ecclesiastes dixerit, de aliis locis colligimos: F
Quia oculi hominis in capite eius, id est sapieotiæ tuæ sensus. I- Eccl. 2.
deo forte & euangelica mulier illa laudatur, quæ pedes Luc. 7.
Domini capillis suis tersit, quod fide se humiliauerit, ne
per carnis elata sapientiam videretur, quam legi subditam
verus occultorū interpres Paulus negauit, eo quod Chri-
sto subiiceretur. Et pulchre hoc possumus intelligere et-
iam corporaliter: quoniam in propheticis scriptis repre- Rom. 8.
henduntur filiæ Sion, quod alta ceruice procederent, nu- Esa. 3.
tibus oculorum, & itinere pedum trahentes simul tuni-
cas,& ludentes pedibus. Et ideo gloriam vestis earum, & ibid.
ornatus earum, crines & cincinnos Dominus ablaturum Luc. 7.
esse se dicit. *Recte ista mulier sparsit capillos suos, vt nodos crinium 1. Pet 3.
euangelica solueret disciplina.* Vnde & Apostoli dixerunt: *Non 1 Tim 2.
in plicatu capillorum, sicut Petrus docuit: neque in tortis crinibus, 1 Pet 3.
aut auro, & margaritis, vel veste pretiosa*, vt Paulus asserit: sed
magis interioris hominis ornamenta fœminis requiren-
da: qooniam ille absconditus cordis homo, qui est pauper
sæculo, ipse est locuples Deo. Audistis filiæ, quia pauperes
vos vocatis. Quis autem est homo diues, cum multis e-
geat, nisi ille cui non est graue peccatum in coosciencia? G
Bona est enim, inquit, *substantia, cui non est peccatum in conscien- Eccl 13
tia. Audistis*, inquam, *in quo positus apud Deum esse locupletes: vt
sit in vobis*, inquit, *incorruptibilis & modestus spiritus.* Bonæ e- 1. Pet 3.
nim diuitiæ sunt innocentiæ atque simplicitatis, quibus
peccatum oon imputatur, quia oulla in iis doli fraudisque
versutia est. Omnis enim simplex obtrectare non nouit,
nescit inuidere: suo contentus est, aliena non quærit. Et si
egeat, sibi diues videtur, si suppetat qnod alimento est sa-
tis. Deniq; pulchre Apostolus Paulus: *Et profunda*, inquit, 2. Cor. 8
paupertas eorum abundauit in diuitiis simplicitatis eorum. Et quia
Ecclesia congruis erat ornatibus compta, & de Christo
lumen accipiens refulgebat, potest etiam sic locus ille ac-
cipi, eo quod synagoga ad Ecclesiam dicat: *Vbi pascis, vbi Cant. 1
manes in meridiano?* ne forte fiam circumamicta super gre-
ges sodalium tuorum. Mercenaria esse desiderat, quæ sibi
vēdicabat ante dominatum. Quam damnosa perfidia est.
Sed quia incredula, immitis, sacrilega, ideo eam à gregi-
bus Ecclesiæ suæ separat Christus, dicens: *Nisi scias te ò deco- ibid.
ra in mulieribus*: hoc est, prius te quę sis ipsa cognosce,& tūc
pete, vt meis gregibus appropinques. Et bene in mulieri- H
bos decora dicitur synagoga, non in virginibus, quia Euam Eccl. 25
mulierem sequebatur, per quam lapsus aduenit. Ecclesia Ephes. 5
autem decora in hominibus est, quia virgo sine ruga est. Genes. 1
Scire ergo debet siue vir siue mulier, quia ad imaginem Eccl 17
Dei est & similitudinem. In quo enim ad imaginem Dei Psal. 55
sumus, nisi in animę substantia & mentis vigore? Hæc no- Genes. 6
stra omnis portio. Denique Dauid inquit: *In Deo sperabo,
non timebo quid faciat mihi caro.* Non ergo caro sumus, sed
spiritus. De Iudæis autem dictum est: *Non permanebit in iis Deut. 15
spiritus meus, quia carnes sunt.* Non aurum sumus, non peco- Genes. 6
nia, non diuitiarum copiæ. Illa enim nostra. Et ideo tibi
dicit Moyses: *Attende tibi*, hoc est, animæ tuæ, ne pereas, ne
carnalis fias. Attende tibi, hoc est, imagini quam à Chri-

A sto accepisti, similitudini ad quam factus es. Ipsam serua i-
maginem, quam Christus in te operibus suis pinxit: sicut
ipse ad Hierusalem, id est, ad animam pacificam : *Ecce e-*
Esai. 49 *go Hierusalem pinxi muros tuos.* Attende ergo tu præcipue fi-
Eccl. 11 li, attende tibi, vt & tu læteris in iuuentute tua : cui dicit
scriptura : *Lætare adolescens in iuuentute tua.* Non vnius tibi
Ps. 102. dicit tempus ætatis. Est quasi quidam flos vitæ, bonorum-
Eccl. 11 que ætas operum, de qua scriptum est : *Renouabitur sicut*
aquila iuuentus tua. Et oblectet, inquit, *te cor tuum in diebus ado-*
lescentiæ tuæ, & ambula in viis cordis tui sine macula, & in aspectu
Eccl. 11 *oculorum tuorum, & non in audacia oculorum tuorum.* In aspe-
ctu vtique spiritali, non audacia sæculari. *Et scito quod super*
hæc omnia adducet te Deus in iudicium: & repelle iram a corde tuo,
Eccl. 11 *& amoue nequitiam a carne tua.* Attende tibi virgo & tu, &
insistas orationi, & vultus tuus assidua obsecratione pal-
lescat. Sed ante orationem præpara animam tuam, vt non
videaris tentare Deum, cum deprecaris : vt id quod oras,
mores tui loquantur, fides adiuuet, opera commendent.
Attende tibi: quod dico tibi, cuicumque virgini loquor.
Nam tibi piæ non deest institutionis magistra. Attende,
B inquam, virgo sacræ præsertim professioni, & ab hominis
Eccl. 20 irreuerentis oculis caue. Etsi ad tempus præterierit quasi
Ibid. viator, tamen os suum aperit, & ab omni aqua proxima
bibet, vt te inebriet. Nullus sit tuus sine matre progressus
quæ sit anxia tui custos pudoris. Ipsi quoque ad Ecclesiam
progressio rarior sit adolescentulis. Considera quanta
Luc. 1. fuerit Maria, & tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo re-
peritur cum quæritur. Illa te doceat quid sequaris. Ange-
lum in specie viri vidit, & pauebat corde, peregrinabatur
Eccl. 21 aspectu. Vnde dicit ad eam angelus: *Ne timeas Maria.* Decet
sollicitudo verecundiam: & gymnasium pudoris, secretum
est. Quid enim tibi vel ad proximam facile accedere?
Eccl. 21 *Pes fatui facilis in domum proximi: qui autem sapiens est, verecun-*
Eccl. 22 *datur.* Inde nascuntur fabulæ, de quibus pulchre admone-
ris vt caueas, cum dicit tibi vir sapiens : *Quis dabit disciplinæ*
meæ custodiam, & supra labia mea signaculum certum, ne cadam
ab illa, & lingua mea non perdat me? Si virilis sexus iubetur ta-
cere coram senioribus, quam indecorum est virgines lo-
qui, & varios serere sermones? *Esto vt imperes tibi silen-*
Eccl. 28 *tium, numquid potes aliis imperare, ne audias?* Potest quis ali-
quando frænos ori suo imponere, & verbis statetam;
C auribus non potest, loqui enim in nobis est, audire ex a-
liena pendet potestate. Sæpe enim audimus quod nolu-
mus.

Mat. 5 Quid deinde aliud nos scriptura admoneat considere-
Eccl. 23 mus. Non iurandum, inquit, facile, quia plerumque multi
casus accidunt, vt non possimus implere quod iuraueri-
mus. Qui autem non iurat, vtique non peierat : qui au-
tem iurat, aliquando necesse est incidat periurium, quia
Ps. 115. *omnis homo mendax.* Noli ergo iurare, ne incipias peiera-
re. Nec ipsam quidem liberiorem lætitiam in virginibus
decet esse. Quæ si non habent quod fleant, lapsus fleant
Mat. 5. peccantium. Etenim quæ aliorum lapsus fleuerit, suos
Luc 16. cauebit. Fleant postremo vel illa contemplatione, vt hic
Ibid. flentes, illic accipiant consolationem : ne sicut diues
ille qui hic luxuriatus est, & illic pœnas graues subire
Domini declaratur oraculo, & tu audias : *Recepisti bona in*
vita tua. Quanto beatior Lazarus qui hic fleuit, & illic
exultat: hic esuriuit, & illic epulatur? Si vis ergo & tu bo-
Eccl. 9. nam lætitiam sequi, demonstrat tibi Ecclesiastis liber
quam sequi debeas, qui ait: *Veni, manduca in lætitia panem*
D *tuum, quoniam iam placuerunt Deo facta tua.* Quid autem i-
Ecc. 11 dem Ecclesiastes monuerit nos omnes de immoderatio-
ne ridendi, consideremus. *Sicut vox,* inquit, *spinarum sub*
olla, ita risus stultorum. Nempe spinæ cum ardent, sonant,
& cito exuruntur, vt nullus caloris sit effectus. Vnde & de
Ps. 117. Iudæis dictum est : *Exarserunt sicut ignis in spinis.* Exuti
Mat. 27 sunt enim suo riso, & conflagrarunt in Domini passione,
Psal. 21 quando in animæ suæ iocabantur incendium, dicentes:
Mar. 15 *Speret in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum nunc, si vult eum.*
Luc. 23 *Et deridentes percutiebant calamo caput eius, & spinis eum corona-*
Ioan. 19 *bant,* atque acetum ei vt biberet, offerebant. Ille risus sy-
Gen. 18 nagogam incendit in æternum. Sic ergo est risus stulto-
rum, qui sine gratia sonat, & ollam sui corporis vrit. Me-
rito negabat Sara quia riserat, ne videretur ridendo de ef-

fectu promissorum dubitasse cœlestium: & tamen ille ri- E
sus plenus grauitatis fuerat & pudoris, quem nemo alius
restis, nisi Deus solus, cognosceret, quem occulta non fal-
lunt. Quam pulchrum & illud: *Noli festinare in spiritu tuo i-* Eccl. 7.
rasci, quia ira in sinu stultorum requiescit. hoc est : Etsi causa sit
quæ moueat indignationem, non sit festina vindicta : ne
immoderatius color indignationis exæstuet. Non potest
igitur auferre quod naturalis est motus, sed moram inse- Psal. 4.
rit, vt medicina consilij temperet iracundiam. Sic enim
Dauid ante iam dixerat: *Irascimini, & nolite peccare.* Non quo
imperaret iracundiam, sed quod id quod naturæ esset,
auferre posset : & quasi bonus medicus remedium daret,
vt ipsa iracundia non noceret. Denique etiam si quis pro- Ibid.
lapsus esset corde, quoniam ira nescit tenere moderamen
suadet vt compungatur in cubilibus suis, & suum vnus-
quisque condemnet errorem. Sic enim scriptum est: *Quæ*
dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Voluit
itaque omnes homines suorum delictorum esse censo-
res, vt & qui publico testimonio non tenetur, seipsum iu- Eccl. 23
dicem qui in occulto lapsus est erubescat, & aculeo quo-
dam coerceat amaritudinis & pudoris.

Quid de parsimonia loquar, cum sapiens dicat : *Aufer a* F Prouerb. 22.
me ventris concupiscentias, & concubitus cupiditas ne appre-
hendat me? Nec infirmitatem ex ieiunio, & abstinentiam
reformides. Infirmitas enim grauis sobriam facit animã.
Quomodo etiam docent Salomonis Prouerbia, bonæ o-
pinioni studendum, dicendo : *Potius est nomen bonum, quam*
diuitiæ multæ. Quid est enim patrimonium, nisi bona illa Iob. 29.
gubernatiu? Vnde sanctus Iob dicit: *Benedictio morituri super* Iob 31.
me veniat, & os viduæ me benedicat. Oculus eram cæcorum, & pes
claudorum, inualidorum pater. Si vidi nudum pereuntem, & non
vestiui: si me non benedixerunt egentes, & de velleribus ouium mea-
rum humeros eorum non calefeci: si abscondi aliquando peccatum
meum, quod vel impudens non ex voluntate commiserim: si aliquã-
do permisi vacuo sinu exire inopem ianuam meam? His enim
nomen bonum paratur. Præ cæteris tamen in virgine
præcessit studium sobrietatis. Sobrietatem dico non vini
abstinentiam, sed corporalis lasciuiæ, qua grauius quam
vino inebriamur. Dat enim calicem ruinæ, & iræ pocu- Esai. 51.
lum. Vnde & dicit Dominus ad Hierusalem : *Audi humi-*
liata & ebria non a vino. Ecce accepi de manu tua calicem ruinæ, &
poculum iræ. Sed hunc calicem quem exinaniuit synagoga G
non bibant filiæ Ecclesiæ. De Iudæis enim dictum est:
Filiæ eorum compositæ, circumornatæ quomodo similitudo templi.
Vos autem templum Dei estis filiæ eius qui non transfiguratur in an- Ps. 143.
gelum lucis, sed verum lumen de vero est lumine. Ideo in vobis 1. Cor. 3
non similitudo, sed veritas sit. Multæ autem cum studium 2. Cor. 11.
castitatis profiteantur, affectant adminicula pulchritudi-
nis, vt comptiores prodeant, nitidiore vultu quam sacras Colos. 2
Domini decet, quibus apostolico sermone respondeo:
Quæ mortuæ estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid ad-
huc velut viuentes de hoc mundo decernitis: Ne tetigeritis, inquit, Ibidem
ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corrupte-
lam. At non sancta Sotheris, vt domesticum piæ paren-
tis proferamus exemplum, (habemus enim nos sacerdo-
tes nostram nobilitatem præfecturis, & consularibus
præferendam, habemus, inquam, fidei dignitates quæ
perire non norunt.) at non, vt dixi, Sotheris vultus sui cu-
ram gerebat : quæ cum esset decora facie valde, & no-
bilis virgo maiorum prosapia consulatus & præfecturas
parentum sacra posthabuit fide, & immolare iussa non H
acquieuit. Quam persecutor immanis palmis cædi præ-
cepit, vt tenera virgo dolori cederet, aut pudori. At illa
vbi audiuit hanc vocem vultum aperuit, soli inuelata
atque intecta martyrio, & volens iniuriæ occurrit, vul-
tum offerens, vt ibi martyrij fieret sacrificium, vbi solet
esse tentamentum pudoris. Gaudebat enim dispendio
pulchritudinis, periculum integritatis auferri. Sed illi
potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exa-
rare, faciem tamen virtutis eius & gratiam decoris inter-
ni nequaquam exarare potuerunt. Etruscum iuuenem Val.
veteres fabulę ferunt cum propter admirandam oris pro- Ma. li.
prij pulchritudinem in amorẽ accẽderet feminas, stigma- 4. ca. 5.
tibus inarasse vultum suum, nę qua eum adamare posset. de vere-
Videro, vtrum castus fuerit illius animus, affectus tamen cundia.

Vide-

A non innocens, propter quem in seipse animaduerteret. Ille tamen sola excepit vulnera ne noceret: hæc triumphales retulit martyrij cicatrices, vt imaginem Dei quam acceperat, reseruaret. Seruate & vos banc imaginem filię, seruare scripturæ præcepta diuinæ: vt omne os, inquit, obstruatur. Scriptum est enim: *Beatus quem tu erudieris Do-* Rom. 8. Ps. 93. *mine, & lege tua docueris eum.* Bonus Dominus erudit, & docet, & plerumque arguit. Sed etiam quem arguit, beatum facit. *Beatus enim homo quem arguit Dominus.* Et ideo increpationes eius non refugias, quia charitatis & gratiæ sunt. *Ipse enim percutit, & quasi bonus medicus manibus suis sanat.* Sexies Iob 5 Ibidem de necessitatibus te liberat, in septimo autem non te continget malum. In fame eripiet te à morte, in pugna autem de manu ferri te exuet, à flagello linguæ te abscondet.

Si enim tu nulli putaueris derogandum, alienæ linguæ flagella nō metues. Mire autem sermones maledicorum expressit dicendo, linguæ flagellum, cuius sonus late resultet. A quo nos separare cupiens Petrus Apostolus, *mouet vt non reddamus malum pro malo, & maledictum pro ma-* 1. Pet. 3. *ledicto*, sed magis cum maledicitur nobis, benedictionis B referamus gratiam. Et ideo dicit: *Cohibe linguam tuam à* Psal. 33. *malo tamquam lingua flagello*: nec timeas vetitorum sonum, si munda est conscientia tua. Bonum est quidem, nullum (si fieri potest) locum obtrectationi dare: sed quia plerique non vitiis, sed virtutibus derogant, reprehendant quod laudis est, non inueniant quod erroris est. Sed quod peius est, non solum ab aliena lingua, sed etiam à nostra flagellamur. Et hæc sunt grauiora verbera, cum ex multi- Prou. 10 loquio peccatum incurrimus. Et ideo custodi virgo vias Psal. 38 tuas, vt non delinquas in lingua tua. Et bona loqui, ple- 1. Tim. 2. rumque crimen est virginis. Sed quid miraris de virgine, Dan. 13 cum mulier in silentio iubeatur discere? *Bonus est pudor quē commendant silentia.* Susanna periclitabatur, & tacebat, vt melius tacito pudore loqueretur. Denique inuenit verecundia defensorem, qui defenderet castitatem. De qua benedicitur, quod eam à flagello linguæ Dominus abscondit. Quid de seruis dicimus? Ioseph tacuit accusa- Gen. 39 tus vt melius eum innocentia quam lingua defenderet. Dan. 14 C Tacuit Daniel omnibus sapientior, & ora clausit leonum. Ps. 38. Vide pulchre S. Dauid dicit: *Posui*, inquit, *ori meo custodiam, dum cōsisteret aduersum me peccator.* Quid enim vis loqui? Vereris ne te tacente obiecta credantur? Sed audi bonum magistrum dicentem sanctum Iob: *Ecce rideo opprobrium, &* Iob 19. *non loquar: clamabo, & nusquam iudicium.* Id est, criminator aliquis opprobria iacit: habes quod intra te rideas, si crimen conscientia non recognoscit. Quid enim referas verba verbis? Nondum est iudicium: & si clames, non appropinquat. Debentur tibi in hoc sæculo multa certamina. Vicerat sanctus Iob damni dolorem, vicerat, immo excluserat luctus acerbitatem in amissionibus filiorum, vicerat vulnerum asperitates, vibices corporis; adhibentur mulieris tentamenta, & ipsa non sensit. Adhuc ami- Iob 1. Iob 2. corum increpationes ad certamen ei vltimum reseruantur. Luctatus fuerat affectu patrio, luctatus cum dolore corporis & ægritudine: oportebat eum subire etiam sermonum tentationes.

E Ergo quando vides viduam dispendiis aliquibus laborare: aut filiorum incommoditate vel morte, iustum iniuriis affici, noli ex istius sæculi incommodis merita eius pensare, aut mirari quod derelictus à Domino sit. Hic quidem luctamur, sed alibi coronamur. Non de me tantus, sed de omnibus hominibus communiter sum locutus. Nam vnde mihi tantum meriti, cui indulgentia pro corona est? Hic lucta, illic brauium: hic militia, illic stipendium est. Ergo dum in hoc mundo sum, adhuc luctor, adhuc decerto, adhuc impellor vt decidam. Sed potens est Dominus, qui impulsum suscipiat, labentem statuat, nutantem erigat. Quid ergo miraris aliquem laborare? Do- Psal. 78 nec vita est ista, certamen non deerit, non exit corona. Nullus probatur, nisi qui perseuerauerit vsque in finem, Math. 10 & 24. vt postea possit qui legitime certauerit, coronari. Quis Act. 9. fortior Paulo? quis beatior? Ille tamen vas electionis 2. Tim. Dominicæ, non ante sibi coronam vendicauit, quam cer- 4. tamen omne consummaretur. Ideoque ait: *Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod reliquum, reposita est mihi corona iustitia*: quam non solum sibi, sed etiam omnibus diligentibus aduentum Domini dicit esse F reddendam. Pulchre dixit, aduentum Christi diligentibus. Nemo enim festinat ad iudicium, nisi de innocentia securus, aut qui de labore præsumit, cui aut gratia Domi- Luc. 21. ni, aut pia pro Christo certamina suffragantur. Quam vtique habebit prærogatiuam & ea vidua quæ bene filios educauerit, & in liberis gratulabitur, & maxime quæ omnes quos suscepit, Domino dedit. Vnde & illa Euangelica vidua diuitibus antefertur. Non solum quia totum quod habuit, ad victum pauperum misit, sed etiam quod duo æra detulit, Dominica voce laudatur, id est, plenam fidem.

Denique ad hominis sanitatem & ille Samaritanus duo æra stabulario dedit, qui vlcera curaret illius à latronibus vulnerati. Ergo quia & secundum vetus testamen- Luc. 10. tum Mariæ sororis Aaron virginitatem, & secundum no- Exo. 15 num sanctæ Mariæ matris Domini integritatem studio Mat. 1. suæ prolis imitata est, remunerationem fidei diuino iudicio consequetur, quæ nihil sibi sadæculi subsidium reseruauit, sed totum Domino sobolis piæ munus impendit. G

Te nunc Domine precor, vt supra hanc domum tuam 1. Pet. 2. supra hæc altaria, quę hodie dedicantur, supra hos lapides spiritales, quibus sensibile tibi in singulis templum sacratur, quotidianus præsul intendas, orationesque seruorum tuorum, quæ in hoc loco funduntur, diuina tua suscipias misericordia. Fiat tibi in odorem suauitatis omne Phil. 4. sacrificium quod in hoc templo fide integra, pia sedulitate defertur. Et cum ad illam respicis hostiam salutarem, per quam peccatum mundi huius aboletur, respicias etiam ad has piæ hostias castitatis, & diuturno eas tuearis auxilio, vt fiant tibi in odorem suauitatis hostiæ acceptabiles, Christo Domino placentes, & integrum spiritum Ioan. 1 eorum, animam & corpus sine querelæ loco vsque 1. Pet in diem Domini nostri Iesu Christi filij tui 1. Pet seruare digneris. Amen.

D *S. AMBROSII DE HORTATIONE AD VIRGINITATEM TRACTATVS FINIS.* H

Capita Tractatus ad Virginem deuotam.

A

S. AMBROSII EPISCOPI DE VIRGINIS FORMA VIVENDI AD VIRGINEM DEVOTAM TRACTATVS.

Qua ratione virgo deuota nullum tractatum habere debeat cum sæcularibus hominibus, nec aliquid apud illos quærere.

Cap. I.

Psal. 44. *AVdi filia, & vide, inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domũ patris tui: quoniam concupiuit rex speciem tuam: & ipse est Dominus Deus tuus, adorabunt eum filiæ Tyri.* Ipsius te deuouisti esse sponsam, deuota Deo diceris. Quid tibi cum hominibus sæcularibus; aut quem tractatum habes cum illis? Quid vis scire cum ipsis perditionem quam ipsi sequuntur? Si castitatem quæris, hanc illi non habent. Si fidem quæris, quis est fidelis in illis, quem tu comitaberis? Si autem Christum quæris, non manet in illis. Nescio quid quæras, quales amicitias vel quales fabulas habeas cum illis. Deuouisti animam tuam ad destruenda omnia quæ sunt huius sæculi; quid autem quæris sæculum cui renuntiasti? *Reuerti vis ad vomitum tuum sicut canis, aut velut sus lota iterum in volutationem?* sicut scriptum est, dicente Apostolo: *Si quæ destruxi iterum reædifico, præuaricatorem legis me constituo.* Iterum idem reperitur: *Quidquid in sæculo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum: quod non est de Deo, sed de hoc mundo est.* Et alibi dicitur: *Si quis voluerit amicus esse huius mundi, inimicus Dei constituetur.* Quod diceris deuota Deo? Quid vis hominibus placere? Quid desideras, vel quid quæris. Si Deum quæris, tecum est: si autem hominem quæris, non hoc deuouisti. Quid sunt homines? Homines huius sæculi, & sæculum transit, & concupiscentia eius. Qui autem fecerit quæ scripta sunt, manet in æternum. Quid desideras, nescio. Si aurum, argentum, si vitam, si vestem splendidam: hoc tibi non placuit cum Deo, hoc Deus non admiratur: sed cor contritum & humiliatum. Quid quæris homines sæculi, quos S. Apostolus iudicat Paulus, dicens: *Quorum Deus venter est, & gloria in pudendis ipsorum, qui terrena sapiunt: nostra autem conuersatio in cælis est?* Si ergo conuersationem in cœlo habemus, quę sursum sunt quęrere debemus, vbi Christus est, non quæ super terram. Rogo soror, qui sunt isti homines huius sæculi? Fratres tuos spiritales homines non sequeris, & sequeris carnales: qui si non saturentur, murmurabunt. *Misisti margaritas tuas ante porcos, qui conculcent eas pedibus suis, & conuersi elidant te.* Non audisti: Vitate canes, vitate malos operarios? Qui sunt isti? Homines huius sæculi, qui non sequuntur vestigia Christi. Rogo te, quid tibi demonstrant? Dic mihi, castitatem quam non habent? Quid? fidem quam non inueniuni? Doctrinam quam non sequuntur, nisi diabolicam sapientiam huius sæculi. Ieiunium, quod odiunt. Abstinentiam, quam iudicant. Humilitatem, quam opprimunt. Sobrietatem, quã negligunt. Sinceram mentem, quam non habent, nisi duplicem. Verecundiam, quam proiiciunt à se? Nescio autem quid vis studere cum ipsis.

Marginal notes: B; 1. Pet. 2. Gal. 2. 1 Ioã. 2. Iacob. 4. 1 Ioã. 2. Ibid. C; Psal. 50. Phil. 3. Colos. 3. Ps. 50. Mat. 7. Ibid. 3. D.

De repulsione excusationis, quam virgo prætendere posset, aliisque pulchris admonitionibus vt sæcularium hominum conuersationem deuitet.

Cap. II.

Esa. 31. SEd quid dicis? *Ego autem conuerto eos ad me.* Si autem ad te conuersi fuerint, non tibi expedit. Quid quærit lupus cum agno? vel quid quærit canis, nisi panem. Quare autem rugit leo, nisi pro præda. Tu te ipsam castam custodi, si potes. Quid vis docere, quod tu ipsa non facis? Sicut dicit Apostolus: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt.* Si autem ab ipsis doctrinam accipias, docebunt te quod faciunt, vel quod sequuntur, concupiscentiam, fornicationem, libidinem, auaritiam, fraudem, immunditiam, impudicitiam, luxuriam, ebrietatem, improbitatem, turpiloquium, stultitiam, maleficia, homicidia, iram, rixam, & omnem malitiam. Quid dicis misera, vel quid excusas? Deuouisti animam tuam, vt ab ipsis hominibus recederes, nunc autem quid quæris? Rogo non confunderis, quando de te illi tibi fabulas faciunt, dicentes: Ecce deuota Deo, quæ nos sequitur. Dereliquit enim viam suam, & per terminos agri sui errauit, viam habitationis suæ non inuenit. Venite præoccupemus eam, & ducemus in viam nostram. Cecidisti misera in via lata & spatiosa, quæ ducit ad mortem. Videtur tibi esse bona quę mala est, sequeris eos amans, & nescis quoniam recta in foueam cadis, memor non es arctam & angustam esse viã quæ ducit ad vitam. Laboriosa tibi videtur esse quæ bona est: oblita es dictum fuisse: *Quia per multas tribulationes nos oportet in regnum cælorum introire?* Nunc autem voluntati tuę vis studere. Non legisti Salomonem dicentem: *Bonis bona creata sunt ab initio, similiter impiis & peccatoribus mala?* Item ipso dicente: *Initium omnis necessitatis ad vitam hominis aqua & ignis ferrum & sal, &c.* omnia hæc piis bona: sic peccatoribus conuertentur in mala. Vita hominis etiam spiritaliter arguetur, quia spiritalis omnia iudicat, ipse autem à nemine iudicatur. Vbi es Deo deuota, Spiritalis quidem de aliis iudicans, tu ipsa iudicaris. Quid quæris cum illis. quæ pars fideli cum infideli. Vel quæ pars sancti hominis ad canem. Virgo potes esse corpore, sed non mente corrupta. Oculi autem tui obcæcati sunt nimio ardore libidinis, in quibus trabes subiacet. Aures tuæ plenæ sunt omni spurcitia virili. Pedes vero tui veloces sunt, & non sunt pigri ad ianuam foris. Vbi sanctitas, vbi verecundia, vbi sobrietas, vbi grauitas, vbi castitas, vbi modestia, vbi fides, vbi continentia, vbi pura mens. Vbi sunt illa omnia pro quibus fidem tuam opposueras, quam perdidisti. *Melius enim fuerat te non vouisse & facere, quam vouere, & non facere. Non potes duobus dominis seruire: aut Deo aut mammonæ,* sicut scriptum est: *Cum peruerso subuerteris.* Non potest committi pannus vetus cum nouo. Tollit enim fortitudinem eius, & peior scissura fit. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos qui operantur eam reuertetur. Absit vt tu mihi soror esse dicaris, quæ cum talibus conuersaris Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborem malam, & fructus eius malos. Vnaquæque arbor ex fructu suo cognoscitur. Quicumque autem qualis fuerit, cum tali se iungit. Columba dimissa de manu hominis; statim reuersa est ad eum in arcam. Nam coruus dimissus carnem secutus est: quem tu quoque vis sequi, vt non reuertaris ad ianuam Christi. Est tibi conuersatio cum bestiis agri, & cum volatilibus cœli, sicut & coruis, non memoraris Dominum, qui te de diluuio liberauit, non quæris cubile tuum vmbrosum & bonum, vbi tequiem temporalem habuisti. Non tibi ante oculos est tempestas, atque oblita es charitatem Christi, & tenes charitatem hominum huius sæculi, qui non habent charitatem in se nisi diabolicam: illi autem aliam carnem sequuntur, & non desinunt quoadusque moriantur. Recede misera de illis hominibus, ne carnes tuas electas comedant, & talos tuos euertant, & relinquaris nuda, & spoliata, sicut in cucumerario. Modo autem quid facies, quia nuda es & spoliata. Ibis ad vicinos tuos quos ante oderas, petens ab ipsis opertimentum pudoris. Illi autem dare nolunt, dicentes: Vbi est vestimentum tuum splendidum, quod ante portare solebas. Quid dicis, & quid respondes eis, quam frigus obligauit. Gratulantur autem in malis tuis quæ tibi venerunt. Tunc te planges dicendo: *Heu mihi misera, cui talia venerunt!* Quid mihi profuit illa captiuitas, quæ me captiuauit miseram & infelicem. *Quo ibo à spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam. Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades.* Si sumpsero pennas meas ante

Marginal notes: E; 1. Ioã. 4. Deu. 27. Mat. 7. Ibidem. F; Act. 14. Eccl. 39. Ibidem. 1 Cor. 2. 2. Cor. 6. Mat. 7. G; Eccl. 5. Mat. 6. Ps. 17. Mat. 9. Eccl. 27. Mat. 12. Mat. 7. Eccl. 13. Gen. 8. Deu. 4. H; Esa. 1. Psal. 54. Ps. 138.

A lucem,& habitaueru in extremo maris: etenim illuc ma-
nus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Tunc di-
Osee 2. ces: *Vadam & reuertar ad virum meum primarium, quia melius*
mihi erat tunc magis quam modo: qui mihi dabat vestimenta mea,
& oleum meum in tempore suo. Modo autem quid facio? Tunc re-
uerteris in domum tuam cum fletu, vnde exieras gaudēs.
Ps. 60 Sedebis in angulo domus tuæ lugens & contristata, plo-
rans die ac nocte, quærens qui simul tecum contristetur,
& non erit:& consolantes te,& non inuenies. Et dabunt
tibi eleemosynam quos ante oderas, & mouebunt capita
Eccl. 9 sua super te,dicentes: *Ecce quæ erat deuota Deo, modo facta est*
Esa. 1 *vt stercus in via,& sicut ciuitas quæ expugnatur.* Vbi est castitas
illius? Vbi sunt omnia illa quæ eam sequebantur? Dereli-
querunt enim illam,quia castitas erat dux eorum: perdi-
dit castitatem,& fugerunt omnia illa. Modo autem quid
Mat. 10 facies misera? Vbi sunt illi quos insequebaris? Redimant
te si possunt. Quam potes dare commutationem pro a-
nima tua,quam fraudasti per inobedientiam tuam, vt nō
audires fratres tuos, vel sorores, quæ tibi demonstrabāt,
ne te iungeres cum hominibus sæcularibus? Nunc autem
B quid faciemus tibi, vel quid dicemus, quos audire nolu-
isti? nisi vt nosipsos plangamus super te, dicentes: Parce
Domine, parce. Qui forte fletum nostrum & gemitum
exaudire dignetur, vt det tibi animum conuertendi ad
Luc. 15. ipsum denuo,vt rememores peccata tua,dicendo: *Quan-*
ti panibus mercenarij patris mei abundant, ego autem fame pereo?
Surgam itaque, & vadam ad patrem meum, & dicam illi: Pater
peccaui in cœlum, & coram te, iam non sum digna vocari filia tua,
suscipe me sicut vnam ex ancillis tuis,vt viuam. Quid si forte pro
te occiderit vitulum illum saginatum? Zelans enim te,
2. Cor. 11 zelo: desponsaui enim te vni viro virginem castam exhi-
Ibidem bere Christo. Timeo enim ne sicut serpens Euam seduxit
astutia sua, sic tui sensus corrumpantur, & excidant à cha-
ritate quæ est in Christo Iesu.

Quemadmodum virgo intrare debeat in cubiculum, & clauso ostio patrem orare vt det ei mentem bonam,& intellectum, vt sciat quos sequi,& quos vitare debeat, cum pulchra instructione de cauendis & agendis.

C

Cap. III.

VIde ergo & caue de istis hominibus,vt mihi soror &
Mat. 6 domina nomineris. Intra in cubiculum,clauso ostio
Apoc. 3 ora patrem tuum, vt det tibi mentem bonam & intelle-
ctum,vt scias quos debeas sequi,& quos vitare: quia mul-
ti sunt,qui fingunt se esse quod non sunt,sed mentiuntur:
& nescis quoniam de anima tua agitur,ne ducant te capti-
uam sicut bouem qui ad occisionem ducitur, aut vel ca-
Prou 7 nem,vt alligetur? Ne festines sicut auis in laqueum. Audi
Ibidem me,remoue pedem tuum de illis,sede sedula in domo tua
Eph. 4 operare manibus tuis quod bonum est, vt habeas vnde
1 Thes 5 communicare possis necessitatem sustinentibus. Ora si-
1 Tim 6. ne intermissione,ne facilis videaris in plateis. Certa bo-
Phil 3. num certamen, curre velocius, vt comprehendas in quo
Luc. 11 comprehensa es à Christo. Audiant te homines,& læten-
Mat. 5. tur de bono animo, & de mente qua viuis. Da eleemosy-
Eph 4. nam,& ecce omnia munda erunt tibi. Non te pigeat visi-
Ps. 140 tare infirmos. Ex his enim in dilectione firmaberis. Non
1 Pet 5 iurabis omnino,neque per cœlum,neque per terram; sed
Ps. 33. sit sermo tuus. *Est est,non non.* Quod autem amplius est,à
D malo est. Irascere, & noli peccare, ad excusandas excusa-
tiones in peccatis,cum hominibus operantibus iniquita-
tem. Humilia te filia ante Dominum; *quoniam Deus superbis*
resistit,humilibus autem dat gratiam. Accede ad Dominum
vt illuminet te, & non erubesces in conspectu illius. Re-
cede de voluptate sæculi, & indue te constantia virtutis.
Depone vestimenta huius sæculi, & indue te tunica per-
petuitatis. Derelinque cibos istius sæculi, & accipe tibi
Dan 1 escam sanctorum. *Memorare Sidrach, Misach, Abdenago,&*
2. Mac. 7. *Daniel recusasse carnes & vinum gentilium, & accepisse sibi olera*
& legumina. Memento Machabæam propter carnes por-
cinas passam fuisse, & filios ipsius assatos vel frixos in o-
leo. Ambula filia in habitu sancto cum verecundia, & so-
brietate, & grauitate. depone mendacium,loquere veri-
E tatem cum proximo tuo. Ora filia sine intermissione, ie-
Eph. 4. iuna frequenter, & da eleemosynam, quoniam eleemo-
1. Thes. 5 syna à morte liberat & non patitur ire in tenebras. Mu-
Tob. 4. nus bonum est eleemosyna, quæ purgat omnem sordem
& squalorem. Beata eris,si hæc omnia cum legeris facias.
Zelare quod bonum est, vt quod malum est obliuiscaris.
Benedicat te pater, & filius, & spiritus sanctus, benedi-
ctione qua patres nostros benedicere dignatus est, Abra-
ham, Isaac, & Iacob. Ora pro me filia,quia & ego solicitus
sum de te, sicut scriptum est: *Orate pro inuicem.* Item frater Iacob
fratrem adiuuans exaltabitur. Exaltet te Dominus in san- Prou 18
ctitatem & dilectionem,sicut scriptum est: *Qui diligit fra-* Rom 13
trem suum,legem impleuit. Impleat Dominus omnes peti- Ps. 19.
tiones tuas. Præter hoc tibi Deus pater per Iesum Chri-
stum filium suum, Dominum & Deum, regem, iudicem,
saluatorem,redemptoremque nostrum, qui est benedi-
ctus cum Spiritu sancto per omnia sæcula sæculorum.
Amen.

S. AMBROSII TRACTATVS AD VIRGINEM DEVOTAM FINIS. F

Capita Tractatus ad Virginem lapsam.

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIS LAPSV, AD VIRGINEM LAPSAM TRACTATVS.

Quod pro corruptione Deo dicata virginis omnes boni conlugere debeant.

Cap. I.

AVdite nunc qui prope estis, & qui Ps. 65.
longe, qui timetis Deum, & Ec- Rom. 12
clesiæ eius gaudio congaudetis,& H
tristitiæ conlugeris, sicut scriptum
est: *Gaudere cum gaudentibus, & flere*
cum flentibus. Vos inquam appello
qui charitatem Christi verissimā
retinetis, & super iniquitate non
gaudetis, sed potius ingemiscitis. Aduertite verba oris 1. Cor. 13.
mei, & an ex iusto dolore procedant iudicate, & detecti
sceleris qualitatem mecum pariter perhorrere. Virgo Psal 7.
nobilis, dicata Christo, sapiens, erudita, ruit in foueam
turpitudinis, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.
Se perdidit, & Ecclesiam maculauit. Hinc omnis anima Mat. 7.
Christiana graue vulnus excepit, quia sanctum datum
est canibus,& margaritæ missæ sunt ante porcos. A rabi-
dis enim hominibus nomen laceratum est sanctitatis,

A & ab immundis & furcis pretiosum conculcatum est propositum castitatis. Hinc æstus animo meo, hinc insanabilis dolor, quia vnum malum bona plurima secum trahit, & vnius nubecula peccatricis totam pene lucem obscurauit Ecclesiæ. Assumam ergo vocem propheticam, & Thr. 1. flebiliter dicam: *Audite me omnes populi, & videte dolorem meum: virgines meæ: & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.* Verè hæc est captiuitas, vbi animæ à peccato captiuæ ducuntur ad mortem, & a diabolica dominatione possidentur.

Increpatio eiusdem corruptæ, quod corruptorem admiserit.

Cap. II.

AD te ergo meus nunc sermo sit, quæ caput horum & causa malorum es, quæ multipliciter misera cum gloria virginitatis nomen etiam perdidisti. Nefas est enim Susannam vocari non castam, non licet nominari B quod est. Vnde incipiam? quod primum, quod vltimum dicam? Bona commemorem quæ perdidisti, an mala defleam quæ inuenisti? Eras virgo in paradiso Dei, vtique inter flores Ecclesiæ. Eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus sancti. Et quotiens dico eras, necesse est vt totiens ingemiscas, quia non es quod fuisti. Incedebas in Ecclesia tamquam columba illa, de Psal. 67. qua scriptum est: *Pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.* *Splendebas vt argentum, fulgebas vt aurum,* quando cum sincera conscientia procedebas. Eras tamquam stella radians in manu Domini, nullum ventum, nullas nebulas pertimescebas. Quæ ista subitanea conuersio? Quæ ista repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio satanæ, de sponsa Christi, scortum execrabile; de templo Dei, fanum immunditiæ, de habitaculo Spiritus sancti, tugurium diaboli. Quæ incedebas cum fiducia vt columba, nunc lates in tenebris sicut stellio. Eccl. 9. *Quæ fulgebas vt aurum propter virginitatis decorem, nunc vilior facta es luto platearum, vt etiam indignorum pedib. conculceris.* Quæ fuC eras stella radians in manu Domini, veluti de alto ruens cœlo, lumen tuum extinctum est, & conuersa es in carbonem.

Quod læsa corruptæ conscientia, neque cælum, neque terram tute contueri audeat.

Cap. III.

VÆ tibi misera, & iterum væ quæ tanta bona parui temporis luxuria perdidisti. Quam tibi spem apud Christum Dominum reliquisti, cuius membra tollens 1. Cor. 6 Sap. 1. fecisti membra meretricis? Quis te spiritus sanctus visitabit, cum eum repudiaueris, qui se à cogitationibus quoque sordidis longe facit? Sed veniamus ad humana, vt per illa diuina noscantur. Aspice quis sanctorum, aut quæ sanctarum tibi approximare non horreat; aperi oculos tuos si potes, erige frontem, si audes; aliquem sanctorum fiducialiter intuere. Nonne tuæ faciem conscientiæ commisD sa tamquam plumbum inclinant & premunt? Nonne tenebræ ante oculos tuos vt dura caligo versantur? Nonne timor & tremor animam tuam & membra quassant? Si ergo homines in carne constitutos, & alicuius forsitan delicti obnoxios non potes intueri, tam grauis confusione sepulta: quid facies corā castis Apostolis? Quid facies coram Elia, Daniele, & tantorum exercitu prophetarum? Quid facies coram Ioanne? Quid facies corā Maria, Thecla, & Agne, & immaculato toro puritatis. Quid denique coram Angelis sanctis. Nonne splendore & claritate immaculatorum quasi fulminibus percussa combureris.

Qualem excusationem corruptæ afferre soleant.

Cap. IV.

SEd dictura es forsitan: Non potui sustinere, quia carnem fragilem circumferebam. Respondit tibi beata Thecla cum suis innumerabilibus sociis: Et nos eadem E carne amictæ fuimus, nec tamen plenum propositum castitatis nostræ aut fragilitas carnis potuit mutilare, aut sæuitia tyrannorum per varia tormenta deiicere. Reuera nō potest caro corrumpi, nisi mens fuerit ante corrupta. Re- 32. q. 5. c. non. ra. & lno pa 7. c. 138. manebit ergo in crimine anima quæ carnem præcedit in voluptate. Sed dices: Nolui hoc malum, violentiam passa sum. Respondebit tibi fortissima illa Susanna, cuius tu nomen fallaciter baiulas: Ego enim inter duos presbyteros posita, inter duos vtique iudices populi, sola inter siluas paradisi constituta vinci non potui, quia nec volui. Tu ab Dan. 13 vno ineptissimo adolescentulo, & in media ciuitate, quomodo vim potuisti perferre, nisi quia vltro voluisti violari. Quis denique tuas voces audiuit. Quis obluctationes sensit. Vt autem hæc omittam, certe post illatam violentiam prodere scelus si non aliis, vel parentibus vel tuis sororibus debuisti. Esset enim excusatio infelicitatis, esset & conscientiæ plena purgatio, si hostem pudicitiæ tuæ deduxisses in publicum. Sed erubuisti forsitan, ne te violatam multi cognoscerent. Et quid timuisti vbi non erat Psal. 16. F timor, nisi vt tacendo crimen cum adultero sæpius te sociares? Esto autem pudor prohibuit confiteri. Quid de secunda commixtione dicis, quid de tertia, quid de frequenti commercio fœditatis. Cesset, cesset iam violentiæ figmentum, cesset ruboris argumentum, vbi totiens membra illa dicata Christo, scelesto mœcho suis visceribus polluenda præbuisti. Horret animus, mens tabescit, cum ad adytum sceleris peruenitur. Nam & medicus quamuis fortis sit animo: cum altius tamen secat vulnus, puto ex parte aliqua sustinebit horrorem. Heu perdita, iam ne intelligis omnes tibi vias excusationis omnimodis clausas. Iam ne sentis quantum tibi mali & in carne, & in anima nefaria libido contulerit. Non istam de te confusionem tuus expectauerat pater, qui te sibi singularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lacrymas ex te sibi nasci tua crediderat mater, quæ partus sui gemitum per tuam virginitatem consolabatur. Non fratres tui, non sorores hoc ex te dedecus expectabant, quos omnes quasi vno gladio tui sceleris grauiter sauciasti. Si G fuisses communi sorte defuncta, defleuissent te modicū propter desiderium parentes, sed exultassent granditer quia immaculatam præmiserunt virginem, hostiam viuā, Domino propitiatricem suorum videlicet delictorum. Rom. 12 At nunc plangunt mortuam, & non mortuam, lugent viuam, & non viuam. Mortuam vtique gloria virginitatis, viuam dedecore turpitudinis. Iratus est pater suis visceribus, de quibus seminata es: maledicit suo vtero mater, ex quo in hanc lucem infeliciter processisti. Nec tamen modum suo dolori reperiunt, nisi hoc solum plane videntur habere solatium, quia te nec pater compulit, nec mater coegit vt virginitatem profitereris, quam vltro & propria voluntate professa es. Nam scio cum multas tibi difficultates tuus proponeret genitor, cum arduum esse iter seruandæ virginitatis ingereret, te non solum pertinaciter restitisse, sed & reuelationes tibi datas dixisti terribiles. In quantum ergo sibi mercedem sperabant ex eo quod tuo proposito non restiterunt, in tantum tibi intellige misera pondus iudicij crescere, quia non seruasti quod vltro promisisti. Quibus te spiritis serpens ille nequissimus obliga- Gen. 3. H uit. Quibus te venenis infecit ille qui Euam decepit, vt tanta te cæcitate perculeret, tantam animæ tuæ faceret obliuionem.

Quæ solita sint obseruari in velatione sacræ virginis.

Cap. V.

NOn es memorata diem sanctum, diem Dominicæ Resurrectionis in quo diuino altari te obtulisti velandam. In tanto, tamque solemni conuentu Ecclesiæ Dei, inter lumina illa splendida regni cœlestis quasi regi nuptura processeras. Non es memorata qualis ad te die Psal. 44. illo facta est allocutio: *Aspice filia, intuere virgo, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est Dominus Deus tuus:* Reminiscere ergo quātus ad sponsi tui & Domini nuptias conuenerit populus.

Ser-

A Seruate te oportuit fidem,quam ſub tantis teſtibus pollicita es, ſemper cogitare cui virginitatem ſpoponderis. Facilius te oportuit ſanguinem cum ſpiritu fundere, quã perdere caſtitatem tuam.His in illo tunc die conſecrationis tuæ dictis, & multis ſuper caſtitate tua præconiis, ſacro velamine tecta es ; omnis populus dotem tuam ſubſcribens,non attamento, ſed ſpiritu pariter clamauit, Amen.

[1. Cor. 3] Vincor lacrymis cum hæc recordor, compungor ſtimulis cum hæc exempla conſidero. Nam ſi inter decem teſtes confectis ſponſaliis, nuptiis conſummatis, quæuis femina viro coniuncta mortali, non ſine magno periculo perpetrat adulterium:quid putas fore,ſi inter innumerabiles teſtes Eccleſiæ coram Angelis & exercitibus cœli facta copula ſpiritalis per adulterium ſoluitur? Neſcio an poſſit ei condigna mors aut pœna cogitari. Dicit aliquis: [1 Cor 7. 1. Tim. 5.] *Melius eſt nubere quam vri.* Hoc dictum ad non pollicitam pertinet,ad nondum velatam.Ceterum quę ſe ſpopondit Chriſto,& ſancti velamẽ accepit, iam nupſit,iam immortali iuncta eſt viro. Et iam ſi voluerit nubere communi B lege coniungi,adulterium perpetrat,ancilla mortis efficitur. Si hoc ita eſt, quid de illa dicendum eſt quæ occulta & furtiua turpitudine conſtupratur, & fingit ſe eſſe quod non eſt? Habitu virgo,facto non virgo. Bis adultera,& in actu,& in aſpectu.

Quibus ſe defendere debeat refugiis virgo de ſtupro ſolicitata.

CAP. VI.

SEd ad te iterum redeo, quæ obliuionem tantorum paſſa bonorum, receptaculum tantorum malorum facta es.Quomodo tibi actu illo ignominioſo non veniebat in mentem habitus virginitatis, proceſſus in Eccleſiã inter virgineos choros? Quomodo oculos tuos non perſtringebat lux vigiliarum? Aures tuas non penetrabat hymnorum ſpiritalium cantus? Mentem tuam non ventilabat lectionum cæleſtium virtus? hoc vel maxime C clamante Apoſtolo:*Fugite fornicationem*: quia omne peccatũ [1. Cor 6] quodcumque fecerit homo,extra corpus eſt: qui autem [Ibidem] fornicatur,in corpus ſuum peccat.Et cum dicit, In corpus ſuum;in Chriſtum etiam peccare demonſtrat. Nam ſubiungit:*Non eſtis veſtri. Empti enim eſtis pretio,glorificate,& portate Deum in corpore veſtro.*Et iterum dicit:[Eph 5.] *Fornicatio autem & omnis immunditia nec nominetur inter vos,ſicut decet ſanctos.* Et ſepoſita omni adulatione ſententiam figit Apoſtolus: [Ibidem] *Hoc*,inquit,*ſcitote intelligentes,quia omnis fornicator, aut immũdus,aut auarus non erit hæres in regno Chriſti & Dei.* Hæc tanta & tam terribilia non tibi veniebant in mentem,cum ad illud opus nefarium tua membra peterentur? Sed mortifera te obliuio tanquam in gurgitem altiſſimum demergebat,& quaſi captiuam execrabilis libido ducebat. Nonne vel illum locum tabulis ſeparatum, in quo in Eccleſia ſtabas, recordari debuiſti, ad quem religioſæ matronæ & nobiles certatim currebant, tua oſcula petentes, quaſi ſanctioris & dignioris? Nonne vel illa præcepta quæ oculis tuis ipſe ſcriptus paries ingerebat, recordari debuiſti: D [1 Cor.7] *Diuiſa eſt mulier & virgo:quæ non eſt nupta,cogitat quæ Domini ſunt,* quomodo ſit ſancta corpore & ſpiritu? Tu autem in contrarium vertens dictum, ita cogitabas, ita agebas, vt nec corpore eſſes ſancta nec ſpiritu: corpore quidem fornicando, ſpiritu autem virginitatem mentiendo. Proh nefas, ſolet fama ſubſequi factum :tua autem malũ fama præuenit. Nam cum ante triennium rumor quidam & ſuſurratio de te fuiſſet in ſinceritatem prætendebas, & vindictam de maledicis in Eccleſia poſtulabas publice. Quos æſtus ego ſuſtinui? Quos pater tuus pro tua ſuſtinuit opinione labores,requirentes ſingulos, ſingulos adſtringentes,vt ad auctorem infamiæ veniremus? Graue enim erat nobis & intolerabile de Dei virgine vel turpe aliquid dici. Nec hoc verita es, nec ante oculos habuiſti, ne venires inimicis tuis in gaudium,& eos haberes infenſos qui pro tua opinione laborabant. Multum audax, multum temeraria, vt te conſcientia tua non terreret, vt ſimulata virginitate, putares te etiam Deum poſſe decipere,qui dixit:*Nihil occultum quod nõ reueletur. Et vos*,inquit, E *feciſtis in occulto, ego autem in manifeſto faciam.* Ille qui non mentitur, furtiuum ſcelus deduxit in publicum, & in cõſpectu ſolis huius tenebrarum tuarum opera denudauit. O, inquit qui prætendit ſermonem, crudeliora occurrit, [Mat. 10] & cupiens moderari non inuenit modum: Oblita es propoſitum,oblita parentes, oblita es Eccleſiam, oblita gloriam dignitatis tuæ, oblita honorem virginitatis, etiam oblita promiſſionem regni, oblita iudicium terribile, [2 Reg. 12.] amplexa es corruptionem, protuliſti fructum confuſionis,finem vero mortem ſæuiſſimam, & interitum ſempiternum. [Rom 6.]

Quam diligentiam ſuperior facere teneatur circa virgines conſecratas.

CAP. VII.

ET certe non habes quod de noſtra negligentia conqueraris. Quodcumque enim ad officium paſtoris F pertinet, & tibi & omnibus non negatum eſt. Dilectio [Pſal. 44] ſpiritalis adhibita,commonitio ſancta non defuit.Oblita domum patris tui, vt ſcriptum eſt, ad monaſterium virginale tranſiſti.Inter tot poſita non ſolum dico tuta eſſe poteras ſi voluiſſes, ſed etiam tutelam aliis præſtare debuiſſes. Sed fruſtra hæc,& alia prouiſa ſunt. Fruſtra hymnum virginitatis expoſui, quo & gloriam propoſiti, & obſeruantiam pariter decantares. *Seminaui ſecus viam, ſeminaui in* [Luc. 8.] *ſpinis, ſeminaui in petroſa. Aut enim ex corde tuo verba mea volucres*,id eſt, *dæmones rapuerunt: aut malis tuis cogitationibus ſuffocata ſunt, aut aruerunt nimio æſtu libidinis.* Heu me quia vbi putaui ædificare aurum, argentum, lapides pretioſos, inuentus ſum lignum,fœnum,ſtipulam, arſuras materias laboraſſe. [1. Cor. 3] Dicam & ego ſecundum Prophetam:*Heu me quia* [Mich. 7] *factus ſum ſicut qui colligit ſtipulam in meſſe.* Et quidem ſi tibi ſolum damnum feciſſes,erat quidem triſtitia,ſed forſitan tolerabilis. Nunc vero quantas animas tuo ſcelere ſauciaſti, quantas animas propter te de propoſito ſuo pœnitere feciſti? G Quanta labia etiam fidelium inquinata ſunt, viam Domini blaſphemando? Aperuit in nos gentilitas [Mat. 18] os ſuum: aduerſus ſanctam Eccleſiam ſynagoga Iudæorum per tuum dedecus exultauit. Quod ſi is qui vnum ſcandalizauerit, mola circumligatus iactari debet in mare, quid de te pronuntias, per cuius ſcelus omnis anima ſauciata eſt, & nomen Domini in gentibus blaſphematum? Nonne quotiens dicitur: *O virgines:totiens tibi cumulus iniquitatis augetur? iaces ecce vulnerata, iaces ecce proſtrata.* [Eſa. 52. Rom. 2.]

Remedium adhibendum corruptæ virgini.

CAP. VIII.

CVpio prodeſſe, ſed ſubuenire non poſſum, quia totum caput in dolore,& totum cor in mæſtitia eſt, à [Eſa. 1.] pedibus vſque ad caput, ſicut ait Eſaias, non eſt malagma imponere. Infirmitas tua omne humanæ medicinæ excluſit auxilium. Et licet tam boni quam mali iuxta indignationem permoti, te omni depopulatione dignam, te omni tormentorum genere diſcruciatam iudicent morte H mulctandam,aut ignibus exurendam:ego tamen qui ſcio grauiora facinoroſis ſeruari tormenta, & ſine fine impias animas cruciatus manere, non temporales vtique, ſed æternos; aliis te volo cruciatibus affici, profuturis vtique, nõ animam perdituris. Ego ſecundum diuinã ſententiam dabo conſilium. Solum enim & vnicum tentandum eſt remedium, illud quod diuina vox per Ezechielem miſeris porrigit. [Eze 33.] *Nolo*,inquit,*mortem peccatoris,ſed tantum vt conuertatur & viuat.* [Hier 8.] Et iterum: *Poſt hæc*,inquit *dixi:Conuertere ad me. Numquid reſina non eſt in Galaad, aut medicus non eſt tibi?* Quare non aſcendit ſanitas filiæ populi mei? Hæc vtique dicta pœnitentiam ſapiunt, hæ ſententiæ Dei vocant ad pœnitentiam, reuocant ab errore. Pœnitudo enim lapſis neceſſaria eſt, ſicut vulneratis ſunt neceſſaria medicamina. Sed quanta putas, & qualis neceſſaria

[A] pœnitentia, quæ aut æquet crimina, aut certe excedat? Vide ergo si simplex hoc peccatum adulterij est, an duplex sit per illam necem quæ facta dicitur in occulto: & secundum conscientiæ molem exhibenda est pœnitentiæ ma-[Mat. 8] gnitudo. Pœnitentia ergo non verbis agenda est, sed & actu. Hæc autem sic agitur: Si tibi ante oculos pónas de quanta gloriâ rueris, & de quo libro vitæ nomen tuum deletum sit; & si te iam credas prope ipsas positam tenebras exteriores, *vbi erit fletus oculorum, & stridor dentium sine fine*. Cum hæc certe fide, sicut est, animo conceperis, quia necesse est præuaricatricem animam tartareis pœnis, & gehennæ ignibus tradi, nec aliud remedium constitutum esse post baptismum quam pœnitentiæ solatium, quantamuis afflictionem, quantumuis laborem subire, esto contenta: dummodo ab æternalibus pœnis libereris. Ergo hæc tu tecum cogitans, & mente retractans, proprij facti tu ipsa iudex esto crudelior. In primis omnis cura vitæ huius interimenda tibi est. & quasi mortuam te existimans, sicut es, quomodo possis reuiuiscere cogita. Deinde lugubris tibi accipienda est vestis, & mens ac membra [B] singula digna castigatione punienda. Amputentur crines qui per vanam gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt. Defluant oculis lacrymæ, qui masculum non simpliciter, [Ps. 118] aspexerunt. Pallescat facies, quæ quondam viruit impudi-[Gen. 4] ce. Denique totum corpus iniuriis & ieiuniis maceretur, [Zach. 1] cinere aspersum & opertum cilicio perhorrescat: quia [Iohel. 2] male sibi de pulchritudine placuit. Cor vero sit liquescẽs sicut cera, ieiuniis inquietans seipsum, & cogitationibus ventilans quare sit ab inimico subuersum. Sensus etiam crucietur, quia in membra corporis cum haberet dominationem, malo cessit imperio. Talis vita, talis actio pœnitentiæ si fuerit perseuerans, audebit sperare, etsi non gloriam, certe pœnæ euacuationem. Dicit enim Deus: *Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Conuertimini ex toto corde vestro, in ieiunio & fletu in planctu: dirumpite corda vestra,* [2. Reg. 12.] *& non vestimentum, quoniam pius & misericor sum.* Sic con-uersus magnus ille Dauid iustificatus est. Sic Niniue pec-[Iona 3] catrix illa ciuitas incumbentem sibi euasit interitum. Peccator ergo si sibi ipsi non pepercerit, à Deo illi parcetur. [C] Et si futuras pœnas gehennæ perpetuas in hoc paruo vitæ spatio compensauerit, se ipsum ab æterno iudicio liberat. Grandi plagæ, alta & prolixa opus est medicina. Grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem. Nam non est dubium leuius esse crimen, vbi peccatum suum vltro homo confitetur, & pœnitet. At vbi celat mala sua, inuitus detegitur, & nolens publicatur: hoc grauius scelus est; quod tibi vtique prouenisse negare non poteris. Et ideo fortius est dolendum, quia peccatum est fortius. Si mente cernerent homines quale iudicium imminet mundo, sensus humanus non dispergeretur vanitatẽ sæculari, si non infidelitate grauarentur. Quantumuis & qualemuis cruciatum ad præsens libentissime sufferrent, etiam si esset longior vita, dummodo illas pœnas æterni ignis non incurrerent. Sed tu quæ iam ingressa es agonẽ pœnitentiæ, insiste misera, fortiter inhære tamquam naufragus tabulæ, sperans per ipsam te de profundo criminum liberari. Inhære pœnitentiæ vsque ad extremum vitæ, nec tibi præsumas ab humano die posse veniam dari, quia decipit te qui hoc tibi polliceri voluerit. Quæ e-[D] nim proprie in Dominum peccasti, ab illo solo quære remedium.

In corruptorem obiurgatio.

Cap. IX.

[Iuo par 7. c. 134] De te autem quid dicam fili serpentis, minister diaboli, violator templi Dei, qui vno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium vtique & sacrilegium? Sacrilegium plane; vbi vas Christo oblatum, Domino dedica-[Dan. 5.] tum, dementi temeritate polluisti. Balthasar ille rex Persarum, qui in vasis Domini quæ de templo Hierosolymis fuerant à patre eius ablata, bibere cum suis amicis & concubinis vsurpauit, ipsa nocte Angeli manu percussus, crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris perdite pari-[E] ter & perditor, qui vas rationabile consecratum Christo, sanctificatum Spiritui sancto impie temerasti, polluisti sacrilege, & tui propositi immemor, & iudicij diuini con-[Mat. 26] temptor? Melius enim fuerat omnino te non fuisse na-[Prou. 28.] tum quam te sibi gehenna proprium filium vendicaret. Et licet te ipsa conscientia sceleris agat per diuersa præcipitem; (fugit enim impius nemine persequente) licet te diræ imagines peccati dormientem quoque perterreant, non solum vigilantem: tamen ne quid à pastore etiam oui morbidæ vel moriturae medicaminis denegatum sit, do [Rom 2.] consilium: Petas vltro carcerem pœnitentiæ, obstringas [2. Cor. 12.] catẽnis viscera; animam tuam gemitibus ieiuniisque discrucies, sanctorum petas auxilium, iaceas sub pedibus electorum, vt non per cor impœnitens thesaurizes tibi irã in die iusti iudicij Dei qui reddet singulis secundum opera ipsorum. Nec te in eorum numero constituas, quos luget Paulus: Qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione & libidine quam gesserunt. Nec tibi de multitudine peccantium si-[F] milium blandiaris, & dicas: Non solus hoc ego egi, multos habeo socios: sed recogita, quia multitudo sociorum [Gen 19] impunitatem non facit criminum. *Nam in Sodoma & Gomorrha & in totis quinque ciuitatibus innumerabiles vtique habitabant populi, & omnes pariter qui libidinose corpora sua tractauerunt: igneis imbribus conflagrati sunt: solus autem Loth de illo ine-*[Ibidem] *uitabili incendio euasit, quia ab illa turpitudine se alienum præstiterat.* Exclude ergo vel nunc infelix de corde tuo blandimenta serpentis, & luctu & fletu continuo, dum in corpore tuo immundo anima illa tenebrosa versatur, remedium tibi in die necessitatis acquire, semper ante oculos [2. Cor. 5] tuos habens Apostoli sententiam: *Quia omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis sui secundum quod gessit, siue bonum, siue malum.*

Ad virginem lapsam exhortatio.

Cap. X.

[G] Qvis consoletur te virgo filia Sion, quia magna facta [Thr. 2.] est sicut mare contritio tua? Effunde sicut aquam cor tuum ante faciem Domini: extolle ad eum manus pro remedio animæ tuæ, & peccatorum tuorum. Accipe igi-[Iuo par 7. c. 135.] tur lamentum. Et primum quidem nullo die quinquage-[Ps. 50.] simus Psalmus intermittatur, quia in negotio tali cantatus [Hier. 9.] est. Et vsque versiculum illum: *Cor contritum & humiliatum* [Amos. 8.] *Deus non spernit,* cum lacrymis gemituque percurre: insuper etiam hanc lamentationem non sine compunctione [Matt. 8] cordis in conspectu Dei iudicis funde: *Quis dabit capiti meo* [Psal. 38.] *aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, vt defleam vulnera animæ meæ?* Conuersi sunt dies festi mei in luctum, & cantica in lamentationem: recessit sonus hymnorum, & lætitia psalmorum, & successit stridor dentium & fletus oculorum. *Obmutui & humiliata sum, & silui à bonis, & dolor meus renouatus est. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ. Abyssus circumdedit me, postremo mersit caput* [Iona 2.] *meum in scissuras montium. Heu me, quia facta sum sicut Sodoma,* [Gen. 19] *& combusta sicut Gomorrha: quis miserebitur cineres meos?* Du-[H] rius offendi quam Sodoma, quia illa legem nesciens deliquerat, ego autem accepta gratia peccaui in Dominum. [1. Reg. 2] Si homo peccet in hominem, erit qui interueniat: ego peccaui in Dominum, quem propitiatorem inueniam? [Psal. 7.] *Concepi dolorem, & peperi iniquitatem. Lacum aperui, & effodi* [Psal. 72] *eum, & incidi in foueam quam feci. Ideo conuersus est dolor meus in caput meum, & in vertice meo iniquitas mea descendit. Immunditia mea ante pedes meos: non fui memor nouissimorum meorum, & cecidi miserabiliter, nec est qui consoletur me.* O quam acerbus fructus luxuriæ: amarior felle, crudelior gladio. Quomodo facta sum in desolationem? Subito defeci, perij propter iniquitatem meam, velut somnium surgentis: ideo [Ps. 101.] in ciuitate Domini vilificata est imago mea. Deletum est [Ps. 141.] de libro vitæ nomen meum; *facta sum sicut noctua in domicilio, sicut passer vnicus in ædificio: non est qui consoletur me.* Considero à dextris, & video, & non est qui agnoscat me. *Periit*

A

fuga à me, & non est qui requirat animam meam: Facta sum sicut vas perditum, quoniam audiui vituperationem omnium circa me habitantium. Væ diei illi in quo infelicem vterus genuit, & lux ista crudelis excepit. Oportuerat me potius non fuisse natam, quam sic in gentibus fabula fierem. Propter me confusio & improperium factum est omnibus famulis Domini, & cum digne colentibus. *Lugete me montes & colles, lugete me fontes & flumina, quia fletus filia ego sum. Lugete me bestiæ filuarum, reptilia terræ, & volucres cæli, & omnis anima quæ vita frueris.* Nam vos beatæ feræ & volucres, quibus nullus metus de inferis, neque post mortem reddenda est ratio, nos manet pœna crudelis tartari: qui habentes sensum delinquimus, & ideo non est pax peccatoribus. *Meum est peccatum, mea iniquitas.* Non sunt similia offensa hominum, quia horribilis hæc impietas est, carne polluere virginitatem, & castitatem professam publice, mentita sum Domino: ideo non est mihi fiducia inuocandi Dominum altissimum, quia obstructum est os delinquentium. Nam meum malum Propheta cecinit: *Quod qui elongant se à Deo, peribunt, disperdit omnem fornicantem à se.* Et iterum: *Adhæsit anima mea factibus meis, & in puluerem mortis deducta sum: Verumtamen clamabo ad Dominum, cum adhuc tempus est, dum datur spatium; quia in morte non est memoria, & in inferno nõ est confessio. Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ. non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Computruerunt & deteriorauerunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ. Miseris afflicta sum, & curuata vsque in finem, rugio a gemitu cordis mei. Cor meum conturbatum est intra me, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Deus repulisti me, & destruxisti me, ostendisti mihi dura, potasti me vino compunctionis: expulsa sum ab oculis tuis, iam non adyciam vt respiciam ad templum sanctum tuum, & facta sum in exterminium. Quæ vtilitas in sanguine tuo, dum descendo in corruptionem? Numquid mortuis facies mirabilis, aut medici suscitabunt? Tum sermo est, tua promissio est: Nolo mortem peccatoris, sed conuersionem & vitam: vt possim viuere, ad te Deus me conuerto, qui solus potes renouare omnia, & ab inferis animas reuocas. Tu solus compeditos, tu Deus elisos erigis, cæcos illuminas, mortuos suscitas. Erraui sicut ouis perdita, require famulam tuam, ne lupus crudelis glutiat me. Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius. Sed tuum consilium tecum est. Quot sunt dies famulæ tuæ, quando facies de me iudicium? Sed ne intres in iudicium famula tua. Defecit in salutari tuo anima mea, defecerunt in lacrymis oculi mei, effusa est in terram gloria mea.* Quando respiciens restitues animam meam? Propter iniquitatem corripuisti me, & tabescere fecisti sicut araneam animam meam. *Memento Domine quod puluis sum:* vide humilitatem meã, & laborem meum, & remitte omnia mea. Remitte mihi vt refrigeret priusquam abeam, & amplius non ero. Potens es Domine dirumpere vincula mea, quibus ligata sum atque constricta, qui Rahab sordidam non aspernatus es. Iram tuam Domine auferà me, quia peccaui tibi crudeliter donec iustifices causam meam, & educas me in lumine Deus virtutum. Da pœnitentiæ effectum, confessionis perseuerantiam, ne me induret deceptor animę. Hoc mihi donum, hanc mihi gratiam de tuo fonte præstati cupio Deus, vt in æternum tibi confitear. Qui viuis & regnas in Trinitate in sæcula sæculorum. Amen.

Psal 30. Iob. 3. Esai. 48. B Ps 61. Ps. 72. Ps 21. Ps. 6. Ps 37. Ps 59. Ps 29 Ps 87. Ez. 33 Ps 145 Ps 118. Ps 3 Ps. 118. C Ps. 142. Ps. 118 Ps 34. Ps 38. Ps 24. Ps. 38. Iob. 9. Iosue. 2. D

S. AMBROS. TRACTATVS AD VIRGINEM LAPSAM FINIS.

E

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIBVS, AD MARCELLINAM SOROREM,

LIBER PRIMVS.

SI iuxta cœlestis sententiam veritatis, verbi totius, quodcumque otiosum fuerimus locuti, habemus præstare ratioñe: vel si vnusquisque seruus credita sibi talenta gratiæ spiritalis, quæ nummularis diuidenda forent, vt crescẽtibus multiplicarentur vsuris, intra terram suam vel quasi timidus fœnerator, vel quasi auarus possessor absconderit, nõ mediocrem domino reuertente offensam incideri: iure nobis verendum est, quibus licet ingenium tenue, necessitas tñ maxima, eloquia Dei credita populi fœnerare mentibus, ne vocis quoque nostræ poscatur vsura: præsertim cum studium à nobis Dominus, non profectum requirat. Vnde scribendi aliquid sentẽtia fuit. Maiore siquidem pudoris periculo auditur vox nostra quam legitur. Liber enim non erubescit. Equidem ingenio diffisus, sed diuinæ misericordiæ prouocatus exemplis, sermonem meditari audeo. Nam volente Deo etiam asina locuta est. Quod si mihi sub istius sæculi oneribus constituto adsistat angelus, ego quoque muta diu ora laxabo. Potest enim soluere impedimenta imperitiæ qui in illa asina soluit naturæ. In arca veteris testamenti virga floruit sacerdotis: facile Deo est, vt in sancta Ecclesia de nostris quoque nodis flos germinet. Cur autem desperandum quod Dominus loquatur in hominibus, qui est locutus in sentibus? Deus nec rubum est dedignatus. Atque vtinam meas quoque illuminet spinas. Erunt fortassis qui etiam in nostris sentibus aliquem mirentur lucere fulgorem, erunt quos spina nostra non vrat, erunt quibus de rubo audita vox nostra soluat de pedibus calceamentum, vt impedimentis corporalibus exuatur mentis incessus. Sed hæc sanctorum merita virorum. Vtinam me sub illa infructuosa adhuc ficu iacentem ex aliqua Iesus parte respiceret: ferret enim post triennium fructus & nostra ficus. Sed vnde tantum peccatoribus spei? Vtinam saltem ille Euangelicus Dominicæ cultor vineæ ficum nostram fortasse iam iussus excidere dimittat illam & hoc anno, vsque dum fodiat & mittat cophinum stercoris: *nam forte de terra suscitet inopem, & de stercore erigat pauperem. Beati qui sub vite & olea equos suos alligant, laborem cursuum suorum paci & lætitiæ consecrantes,* ne ficus adhuc, id est, illecebrosa deliciarum obũbrat prurigo mundi, humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mollis ad vsum, sterilis ad fructum. Ac fortasse miretur aliquis, cur scribere audeo, qui loqui nequeo. At tamen si repetamus quæ legimus in Euangelicis scriptis, & sacerdotalibus factis, ac nobis sanctus Zacharias propheta documento sit; inuenies esse quod vox non explicet, stilus signet. Quod si nomen Ioannis reddidit patri vocem, ego quoque desperare non debeo quin vocẽ licet mutus accipiam, si loquar Christum. Cuius quidem generationem iuxta propheticum dictum quis enarrabit? Et ideo quasi seruus, Domini famulam prædicabo. Immaculatus enim Dominus, immaculatam sibi famulam etiam in hoc pleno collunionum fragilitatis humanæ corpore consecrauit. Et bene procedit, vt quoniam hodie natalis est virginis, de virginibus sit loquendum, & ex prædicatione liber sumat exordium

Mat 12 F Mat. 25 Luc. 19 Nu. 22. Nũ. 17. G Exo. 3. Ibidem Ioan. 1 Luc. 13. Ibidem Ps 112. Gen. 49 H Luc. 1. Ibidem Esai. 53.

A Natalis est virginis, integritatem sequamur. Natalis est, martyris, hostias immolemus. Natalis est sanctæ Agnes, mirentur viri, quod desperent paruuli, stupeant nuptæ imitentur innuptæ. Sed quid dignum ea loqui possumus cuius ne nomen quidem vacuum laudis est? Deuotio supra ætatem, virtus supra naturam, vt mihi videatur non hominis habuisse nomen, sed oraculum martyris, quod indicauit quid esset futura. Habeo tamen vnde mihi subsidium comparem. Nomen virginis, titulus est pudoris. Appellabo martyrem. Prædicaui satis. Prolixa laudatio est, quæ non quæritur, sed tenetur. Facessant igitur ingenia, eloquentia conticescat. Vox vna præconum est. Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri canant. Nemo est laudabilior, quam qui ab omnibus laudari potest. Quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur. Hęc tredecim annorum martyrium fecisse traditur. Quo detestabilior credulitas, quæ nec minusculæ pepercit ætati: immo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuit ne in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. B At istius ætatis puellæ toruos etiam vultus parentum ferre non possunt, & acu districta solent puncta flere quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc stridentium grauibus immobilis tractibus catenarū, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, mori adhuc nescia, sed parata: vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domini signare victoris: nunc colla manusque ambas inserere nexibus. Sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Nouū martyrij genus. Nōdum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ: certare difficilis, facilis coronari: magisterium virtutis impleuit, quæ præiudiciū vehebat ætatis. [1 Tim. 1] Non sic ad thalamum nupta properaret, vt ad supplicij locum læta successu, gradu festina virgo processit: non intorto crine caput compta, sed Christo: non flosculis redimita, sed moribus. Flere omnes, ipsa sine fletu. Mirari plerique quod tam facile vitæ suæ prodiga, quam nondū hauserat, iam quasi perfuncta donaret. Stupere vniuersi, quod iā diuinitatis testis existeret, quæ adhuc C arbitra sui per ætatem non posset. Effecit denique vt ei de Deo crederetur, cui de homine adhuc non crederetur: quia quod vltra naturam est, de auctore naturæ est. Quanto terrore egit carnifex vt timeretur, quantis blanditiis vt suaderet, quantorum vota vt sibi ad nuptias proueniret? At illa? Et hæc sponsi iniuria est, inquit, expectare placituram. Qui me sibi prior elegit accipiet. Quid percussor moraris? Pereat corpus, quod amari potest oculis, quibus nolo. Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset: tremere percussoris dextram, pallere ora, alieno timētis periculo, cum puella non timeret suo. Habetis igitur in vna hostia duplex martyrium: pudoris & religionis. Et virgo permāsit, & martyrium obtinuit.

Inuita nunc integritatis amor, & tu soror sancta vel mutis tacita moribus petis, vt aliquid de virginitate dicamus? veluti transitu quodam perstricta videatur, quæ principalis est virtus. Non enim ideo laudabilis virginitas, quia in martyribus repetitur, sed quia ipsa martyres faciat. Quis autem humano eam possit ingenio D comprehendere, quam nec natura suis inclusit legibus? Aut quis naturali voce complecti, quod supra vsum naturæ sit? E cœlo accersiuit, quod imitaretur in terris. Nec immerito viuendi sibi vsum quæsiuit è cælo, quæ sponsum sibi inuenit in cælo. Hæc nubes, aera, angelos, sideraque [Cant. 1] transgrediens, verbum Dei in ipso sinu patris inuenit, & toto hausit pectore. Nam quis tantum eum inuenerit relinquat boni? *Vnguentum enim exinanitum est nomen tuum: propterea adolescentulæ dilexerunt te, & attraxerunt te.* [Mat. 22] Postremo non meum est illud, quoniam quæ non nubunt neque nubentur, erunt sicut angeli Dei in cælo. Nemo ergo miretur si angelis comparentur, quæ angelorū Domino copulantur. Quis igitur neget hanc vitam fluxisse de cælo, quā non facile inuenimus in terris, nisi postquam Deus in hæc terreni corporis membra descendit?

E Tunc in vtero concepit, & verbum caro factum est, vt caro fieret Deus. [Ioan. 1.] Dicet aliquis: sed etiam Elias nullis corporei coitus fuisse permixtus cupiditatibus inuenitur. [4. Reg. 2] Ideo ergo curru raptus ad cælum, ideo cum Domino apparet in gloria, ideo Dominici venturus est præcursor aduentus. [Mat. 17] [Mal. 4.] Et Maria sumens tympanum pudore virgineo choros duxit. [Exo. 15.] Sed considerate cuius illa speciem tunc gerebat. Nonne Ecclesiæ, quæ religiosos populi cœtus qui carmina diuina concinerent, immaculato virgo spiritu copulauit? [1. Cor. 10] Nam etiam templo Hierosolymis fuisse legimus virgines deputatas. Sed quid Apostolus dicit? *Hæc autem in figura contingebant illis, vt essent indicia futurorum.* Figura enim in paucis est, vita in pluribus. At vero posteaquam Dominus in corpus hoc veniens, contubernium diuinitatis & corporis ne vlla concretæ confusionis labe sociauit, tunc toto orbe diffusus corporibus humanis vitæ cælestis vsus inoleuit. [Mat. 4.] [Luc. 2.] Hoc illud est quod ministrantes in terris angeli declararunt futurū genus, quod ministerium Domino immaculati corporis obsequiis exhiberet. Hæc est cælestis illa militia, quam laudantium exercitus angelorum promittebat in terris. F Habemus ergo auctoritatem vetustatis à sæculo, plenitudinem professionis à Christo. [Sap. 7.] Certe non est hoc mihi commune cum gentibus non populare cum barbaris, non cum ceteris animantibus vsitatum, cum quibus etsi vnum eundemque vitalem aeris huius carpimus spiritum, vulgarem terreni corporis participemus statum, generandi quoque non discrepamus vsu: [Dio Halicar. lib. antiq.] hoc solo tamen naturæ paris conuicia declinamus, quod virginitas affectatur à gentibus, sed consecrata violatur: incursatur à barbaris, nescitur à reliquis. Quis mihi prætendit Vestæ virgines & Palladis sacerdotes? Qualis ista est non morum pudicitia, sed annorum, quæ non perpetuitate, sed ætate præscribitur? Petulantior est talis integritas, cuius corruptela seniori seruatur ætati. Ipsi docent, virgines suas non debere perseuerare, nec posse, qui virginitati finem dederunt. Qualis autem est illa religio, vbi pudicæ adolescentes iubentur esse impudicæ anus? Sed nec illa pudica est, quæ lege tenetur: & illa impudica, quæ lege dimittitur. O mysteria, o mores! Vbi necessitas imponitur castitati, auctoritas libidini datur. G Itaque nec casta est. quæ metu cogitur: nec honesta, quæ mercede conducitur: nec pudor ille, qui intemperātium oculorum quotidiano expositus conuicio, flagitiosis aspectibus verberatur. Conferuntur immunitates, offeruntur pretia, quasi non hoc maximum petulantiæ sit indicium, castitatem vendere. Quod pretio promittitur, pretio soluitur, pretio addicitur, pretio adnumeratur. Nescit redimere castitatem, quæ vendere solet. Quid de sacris Phrygus loquar, in quibus impudicitia disciplina est atque vtinam sexus fragilioris. Quid de Orgiis Libri, vbi religionis mysterium, est incentiuum libidinis? Qualis igitur potest ibi vita esse sacerdotum, vbi colitur stuprum deorum? Non habent igitur sacra virginem. Videamus ne forte aliquam vel philosophiæ præcepta formauerint, quæ magisterium sibi omnium solent vendicare virtutum. Pythagoræa quædam vna ex virginibus celebratur fabulis, quę cum a tyranno cogeretur secretum prodere, ne quid in se ad extorquendam confessionem vel tormentis liceret, morsu linguam abscidisse, atque in tyranni faciem despuisse: vt qui interrogandi finem non faciebat, non haberet quam interrogaret. H Eadem tamen forti animo, sed tumenti vtero, exemplum taciturnitatis & prolutium castitatis, victa est cupiditatibus, quæ tormentis vinci nequiuit. Igitur quæ mentis potuit regere secretum, corporis non texit opprobrium. Vicit naturam, sed non tenuit disciplinam. Quam vellet in voce munimentum sui pudoris existere. Eoque fortasse erudierat illam pœnitentia, vt culpam negaret. Non igitur inuicta vndique. Nam & tyrannus licet non potuerit inuenire quod interrogabat, tamen quod non interrogabat inuenit. Quanto nostræ virgines fortiores, [Ephes. 6] quæ vincūt etiam quas non vident potestates? quibus nō tantū de carne & sanguine, sed etiā de ipso mundi principe sæculique victoria est? Aetate vtique Anges minor, sed virtute maior, triumpho numerosior, constantia co-

fiden-

A fidentior, non sibi linguam propter metum abstulit, sed propter trophæum reseruauit. Nihil enim habuit quod prodi timeret, cuius non erat criminosa, sed religiosa confessio. Itaque illa secretum tantummodo celauit, hæc probauit Deum: quem quia ætas nondum poterat confiteri, natura confessa est.

In laudationibus solet patria prædicari & parentes, vt in commemoratione auctoris, dignitas successionis exaggeretur. Ego licet laudationem non susceperim virginitatis, sed expressionem; ad rem tamen pertinere arbitror, vt quæ sit ei patria, quis auctor appareat. Ac prius vbi sit patria definiamus. [Phil. 3.] Si enim ibi est patria, vbi genitale domicilium: in cælo profecto est patria castitatis. Itaque hic aduena, ibi incola est. Quid autem est castitas virginalis, nisi expers contagionis integritas? Atque eius auctorem quem possumus existimare, nisi [Psal. 15. Act. 2. Esai. 7.] immaculatum Dei filium, cuius caro non vidit corruptionem, diuinitas non est experta contagionem: Videte igitur quanta virginitatis merita sint. Christus ante virginem. Christus ex virgine: à patre quidem natus ante sæcula, B sed ex virgine natus ob sæcula. Illud naturæ suæ, hoc [2. Cor. 11.] nostræ vtilitatis est. Illud erat semper, hoc esse voluit. Spectate aliud virginitatis meritum. Christus virgo virginis sponsus, & si dici potest, Christus virginæ castitatis. Virginitas enim Christi, non virginitatis est Christus. Virgo est ergo quæ nupsit, virgo quæ nos suo vtero portauit, virgo quæ genuit, virgo quæ proprio lacte nutriuit, de qua legimus: *Quanta fecit virgo Israel: Non deficient de petra* [Hier. 18] *vbera, neque nix à Libano, aut declinabit aqua valida vento quæ portatur.* Qualis est hæc virgo quæ Trinitatis fontibus irrigatur; cui de petra fluunt aquæ, non deficiunt vbera, mella funduntur? Petra autem est iuxta Apostolum Christus. [1. Cor. 10] Ergo à Christo non deficiunt vbera, claritas à Deo, flu- [1. Ioan. 5.] men à spiritu. Hæc est Trinitas quæ Ecclesiam suam irrigat, Pater, Christus, & Spiritus. Sed iã à matre descendamus ad filias. De virginibus, inquit, Apostolus, præcep- [1. Cor. 7] tum Domini non habeo. *Si doctor gentium non habuit, habere quis potuit.* Et præceptum quidem non habuit, sed habuit [Ibidem] exemplum. Non enim imperari potest virginitas, sed optari. Nam quæ super nos sunt, in voto magis quam in C magisterio sunt. *Sed volo vos,* inquit, *sine sollicitudine esse.* Nam qui *sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.* Et virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat viro. Non ego quidem [Rom. 14 1. Cor. 7 Ibidem] dissuadeo matrimonium, sed virginitatis attexo beneficium. *Qui infirmus est,* inquit, *olera manducet.* Aliud exigo, aliud admiror. *Alligatus es vxori: noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore: ne quæsieris vxorem.* Hoc præceptum est copulatis. De virginib. aũt quid ait? Et qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit: & qui non iungit, melius facit. Illa non peccat, si nubat: hæc si non nubat, æterna est. Ibi remedium infirmitatis, hic gloria castitatis. Illa non reprehenditur, ista laudatur. Conferamus si placet bona mulierum cum vltimis virginum. Iactet licet fœcundo se mulier nobilis partu: quo plures generauerit, plus laborat. Numerat solatia filiorum, sed numeret pariter & molestias. [Gen. 3.] Nubit & plorat. Qualia sunt vota quæ flentur? Concipit, & grauescit. Prius vtique impedimentum fœcunditas incipit afferre, quam fructum. Parturit, & ægrotat. Quam D dulce pignus quod à periculo incipit, & in periculis desinit: prius dolori futurum, quam voluptati. Periculis emitur, nec pro arbitrio possidetur. Quid recenseam nutriendi molestias, instituendi & copulandi? Felicium sunt istæ miseriæ. Habet mater heredes, sed auget dolores. Nam de aduersis non oportet dicere, ne sanctissimorum parentum animi contremiscant. Vide mi soror quam graue sit pati, quod non oportet audiri. Et hæc in præsenti [Luc. 23 Ioan. 1. 1. Cor. 7 Gen. 3.] sæculo. Venient autem dies, quando dicant: *Beatæ steriles & ventres qui non genuerunt. Filiæ enim huius sæculi generantur & generant, filia autem regni abstinet à voluntate viri & à voluntate carnis, vt sit sancta corpore & spiritu.* Quid ego famulatus graues & addicta viris seruitia replicem feminarum, quas ante iussit Deus seruire, quam seruos? Quæ eo prosequor, vt indulgentius obsequantur. Quibus hoc si probæ

E sunt, merces est charitatis: si improbæ, pœna delicti: [S. Aug. l. 4. de doctr. Christ. c. 21.] Hinc illa nascuntur incentiua vitiorum, vt quæ sitis coloribus ora depingant, dum viris displicere formidant: & de adulterio vultus, meditentur adulterium castitatis. Quanta hæc amentia, effigiem mutare naturæ; picturam quærere, & dum verentur maritale iudicium, prodere suum? Prior enim de se pronuntiat, quæ cupit mutare quod nata est. Ita dum aliis studet placere, prius sibi ipsa displicet. Quem iudicem mulier veriorem requirimus deformitatis tuæ, quam te ipsam, quæ videri times? Si pulchra es, quid absconderis? Si deformis, cur te formosam esse mentiris, nec tuæ conscientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura? Ille enim alteram diligit, tu alteri vis placere. Et irasceris si amet aliam, qui adulterare in te docetur? Mala magistra es iniuriæ tuæ. Lenocinari refugit etiam quæ passa lenonem est. Ac licet vilis mulier; non alteri tamen, sed sibi peccat, tolerabilioraque propemodum in adulterio crimina sunt. Ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur. Iam quanto pretio opus est, ne etiam pulchra displiceat? Hinc pretiosa collo dependent F monilia, inde per humum vestis trahitur aurata. Emitur igitur hæc species, an habetur? Quid quod etiã odorum variæ abhibentur illecebræ? Gemmis onerantur aures, noculis color alter infunditur. Quid ibi remanet suum, vbi tam multa mutantur? Sensus suos amittit mulier, & viuere posse se credit? Vos vero beatæ virgines, quæ talia tormenta potius quam ornamenta nescitis, quibus pudor sanctus verecunda suffusus ora, & bona castitas est decori: non humanis addictæ oculis, alieno errore merita vestra pensatis. Habetis sane & vos vestræ militiam pulchritudinis, cui virtutis militat forma, non corporis, quam nulla extinguet ætas, nulla eripere mors potest, nulla ægritudo corrũpere. Solus formæ arbiter petitur Deus, qui etiam in corpore minus pulchro diligit animas pulchriores. Non vteri onus notum, non dolor partus, & tamen numerosior soboles piæ mentis, quæ omnes pro liberis habet: fæcunda successoribus, sterilis orbitatibus, nescit funera, nouit heredes. Sic sancta Ecclesia immaculata coitu, fæcuda partu, virgo est castitate, mater est prole. Concipit itaque nos virgo non viro G plena, sed spiritu. Parit nos virgo; non cum dolore mem- [Gen. 3. Esai. 14 Gal. 4. Gen. 3.] brorum, sed cum gaudiis angelorũ. Nutrit nos virgo; nõ corporis lacte, sed quo Apostolus infirmam adhuc crescentis populi lactauit ætatem. Quæ igitur nupta plures, liberos habet quam sancta Ecclesia, quæ virgo est sacra- [1. Cor. 3] mentis, mater est populis, cuius fœcunditatem etiam scriptura testatur, dicens: *Quoniam plures filii desertæ magis* [Esai. 54 2. Cor. 11.] *quam eius quæ habet virum.* Nostra virum non habet, sed habet sponsum, eo quod siue Ecclesia in populis, siue anima in singulis. Dei verbo, sine vllo fluxu pudoris, quasi sponso innubit æterno, effœta iniuriæ, fœta rationis.

Audistis parentes quibus erudire virtutibus, quibus instituere disciplinis filias, debeatis vt habere possitis, quarum meritis vestra delicta redimantur. Virgo, Dei donũ est, munus parentum, sacerdotium castitatis. Virgo, matris hostia, cuius quotidiano sacrificio vis diuina [1. Tim. 2. Sap. 8.] placatur. Virgo indiuiduum pignus parentum, quæ non dote sollicitet, non emigratione destituat, non offendat iniuria. Sed nepotes aliquis habere desiderat, & aui nomen acquirere. Primum suos tradit, dum quærit alie- H nos. Deinde certis defraudari incipit, dũ sperat incertos: confert opes proprias, & adhuc poscitur: nisi dotem soluat, exigitur. Si diu viuat, onerosus est, emere istud est generum, non acquirere, qui parentibus filiæ vendat aspectus. Ideone tot mensibus gestatur vtero, vt in alienam transeat potestatem? Ideo comendæ virginis cura suscipitur, vt citius parentibus auferatur? Dicet aliquis: Ergo dissuades nuptias? Ego vero suadeo, & eos damno qui dissuadere consueuerunt, vt pote qui Saræ ac Rebeccæ & Rachel, ceterarumque veterum coniugia feminarum pro documentis singularium virtutum recensere soleam. Qui enim copulam damnat, damnat & filios? & ductam per successionum seriem, generis societa- [1. Tim. 4.] tem damnat humani. Nam quemadmodum duratura in sæculũ ętas succedere posset ętati, nisi gratia nuptiarũ pro

A creandæ studium sobolis incitaret: Aut quomodo prædicari potest quod immaculatus Isaac ad altaria Dei victi- Gen 22 ma paternæ pietatis accessit, quod Israel humano situs Gen 32 in corpore Deum vidit, & religiosum populo dedit nomen, quorum originem damnat? Vnum sane habent homines licet sacrilegi, quod in his etiam à sapientissimis probetur: quia coniugia damnando, profitentur se nasci non debuisse. Non vtique dissuadeo nuptias, sed fructus sacræ virginitatis enumero. Paucarum quippe hoc munus est, illud omnium? Nec potest esse virginitas, nisi habeat vnde nascatur. Bona cum bonis comparo, quo facilius quid præstet eluceat. Neque meam vllam sententiam affero, sed eam repeto, quam edidit Spiritus san- Sap. 4. ctus per Prophetam. *Melior est*, inquit, *sterilitas cum virtute.* Primum enim quod nupturæ præ ceteris concupiscunt, vt sponsi decore se iactēt, eo necesse est impares sacris se fateantur esse virginibus, quibus solis contingit dicere: Psa. 44. *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis.* Quis est iste sponsus? Non vilibus addictus obsequiis, Ibidem non caducis superbus diuitiis, sed cuius sedes in sæculum B sæculi, filiæ regnum in honore eius, *Astitit regina à dextris eius in vestitu deaurato, varietate circumamicta virtutum. Audi igitur filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum patris tui, quoniam concupiuit rex speciem tuam, quia ipse est Deus tuus.* Aduerte quantum tibi Spiritus sanctus scripturæ diuinæ testificatione detulerit: Regnum, aurum, pulchritudinem. Regnum, vel quia sponsa es regis æterni, vel quia inuictum animum gerens, ab illecebris voluptatum non captiua haberis, sed quasi regina domi- 1 Petr. 1 naris. Aurum, quia sicut illa materies examinata igne pretiosior est, ita corporis species virginalis, spiritu consecrata diuino, formę suæ acquirit augmentum. Pulchritudinem vero quis potest maiorem existimare decore eius, quæ amatur à rege, probatur à iudice, dedicatur Domino, consecratur Deo? Semper sponsa semper innupta: vt nec amor finem habeat, nec damnum pudor. Hæc profecto vera pulchritudo est, cui nihil deest, quæ sola meretur audire à Domino: *Tota es formosa proxima* Cant. 4 C *mea, & reprehensio non est in te. Veni huc à Libano, veni huc à Libano, transibis & pertransibis à principio fidei, à capite Sanir & Hermon, à latibulis leonum, à montibus pardorum.* Quibus indiciis ostenditur perfecta, & irreprehensibilis virginalis animæ pulchritudo, altaribus consecrata diuinis, inter occursus & lacubula spiritalium bestiarum non in- Ps. 103 Cant. 4 Ibidem flexa mortalibus, sed intenta mysteriis Dei meruisse dilectum, cuius vbera plena lætitiæ. *Vinum enim lætificat cor* Ioan. 19 *hominis*, *Et odor*, inquit *vestimentorum tuorum super omnia aro-* Cant. 4 *mata.* Et infra: *Et odor* inquit *vestimentorum tuorum sicut odor Libani.* Vide quem nobis tribuas virgo processum. Primus enim odor tuus super omnia aromata, quę in Saluatoris missa sunt sepulturam: & emortuos corporis motus, membrorumque redolet obiisse delicias. Secundus odor tuus sicut odor libani, Dominici corporis integritatem, virgineę florem castitatis exhalat. Fauum itaq; mellis tua opera componant. Digna enim virginitas quæ apibus comparetur: sic laboriosa, sic pudica, sic continēs. Rore pascitur apis, nescit concubitus, mella componit. Deu. 32 Ros quoque virgini est sermo diuinus, quia sicut ros Dei verba descendunt. Pudor virginis est intemerata natura. D Partus virginis, fœtus laborum, expers amritudinis, fertilis suauitatis. In cōmune labor, cōmunis est fruct⁹. Quā te velim filia imitatricem esse huius apiculæ, cui cibus flos est, ore soboles legitur, ore componitur. Hanc imitare tu filia. Verba tua nullum doli velamen obtendant, nullum habeāt fraudis inuolucrum, vt & puritatem habeant, & grauitatis plena sint. Meritorum quoque tuorum tibi æterna posteritas tuo ore pariatur. Nec soli tibi, sed pluribus congreges. Qui scis enim quando à te anima Luc 12 tua reposcatur, ne receptacula horreorum frumentis coaceruata dimittens, nec vitæ tuæ vsui profutura, nec meritis, rapiaris eo quo thesaurum tuum ferre non possis; Di- Luc 14 ues igitur esto, sed pauperibus: vt naturæ participes tuæ, participes sint etiam facultatum. Florem quoque tibi de- Cant. 2 monstro carpendum: illum vtique qui dixit: *Ego flos campi, & lilium conuallium*, tanquam lilium in medio

E spinarum: quod est euidentis indicii, spiritalium nequitiarum sentibus virtutem obsideri, vnde nemo fructum referat, nisi qui cautus accedat.

Sunt igitur alas virgo, sed spiritus: vt superuoles vitia, Ps. 112. si contingere cupis Christum, *qui in altis habitat, & humi-* Cant. 5 *lia respicit.* & species eius sicut cedrus Libani, quæ comā nubibus, radicem terris inserit. Principium enim eius in cœlo, posteriora eius in terris, fructus cœlo proximos ediderunt. Scrutare diligentius tam bonum florem, necubi eum in pectoris tui conualle reperias: humilibus enim frequenter inhalatur. Amat generari in hortis, in Dan. 13 Cant. 4 quibus eum Susanna dum deambularet, inuenit: mori prius, quam violari parata. Qui sint autem horti, ipse demonstrat, dicens: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*: eo quod in hortis huiusmodi impressā signaculis imaginem Dei, sinceri fontis vnda resplendeat, ne volutabris spiritalium bestiarum sparsa cœno fluenta turbentur. Hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaque sicut hortus furibus in- F accessus vitem redolet, fragrat oleam, rosam renidet, vt in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratæ virginitas inolescat. Hic est odor quem Iacob patriarcha fragrauit, quando meruit audire: *Ecce odor filii mei sicut odor agri* Gen. 27 *pleni.* Nam licet plenus omnibus fere fructibus Patriar- Psal. 40 Cant. 2 chæ sancti fuerit ager: ille tamen fruges maiore virtutis Cant. 5 labore generauit, hic flores. Accingere itaque virgo, & si Cant. 5 vis huiusmodi tibi vt hort⁹ aspiret, propheticis eum clau- Cant. 7 de præceptis. *Pone custodiam ori tuo, & ostium circumstantiæ* Cant. 8 *labiis tuis; vt etiam tu possis dicere: Tamquam malum in lignis ne-* Cant. 5 *morosis, ita fraternus meus in medio filiorum. In vmbra eius con-* Ind Cassiod. 7. *cupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Inueni quem* de inca. *dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum. Descendat* cap. 25 *fraternus meus in hortum suum, & manducet fructum pomorum* Heb. 1. Ioan 19 *suorum. Veni fraterne mi, exeamus in agrum: pone me vt sigillum* Mat 11. *in cor tuum, & velut signaculum super brachium tuum. Fraternus meus candidus & rubeus.* Decet enim vt plene noueris virgo quem diligis, atque omne in eo & ingenitę diuinitatis & assumptæ mysteriū incorporationis agnoscas. Candidus merito, quia patris splēdor: rubeus quia partus est virgi- Cant. 4 nis. Color in eo fulget & rutilat vtriusque naturæ. Me- G mento tamen antiquiora in eo diuinitatis insignia, quam corporis sacramenta: quia non cœpit à virgine, sed qui erat, venit in virginem. Ille spretus à militibus, ille lancea vulneratus, vt nos sacri vulneris cruore sanaret, respondebit tibi profecto (*est enim mitis & humilis corde, blandus aspectu*:) *Exurge aquilo, & veni auster, aspira hortum meum, & fluāt aromata mea.* Ex omnibus enim partibus mundi odor sacratæ religionis adoleuit, dilectæ quo virginis membra fragrarunt. *Formosa es proxima mea, vt bona opinio, pulchra vt* Cant. 6 *Hierusalem.* Non caduci itaque corporis pulchritudo vel morbo peritura vel senio, sed nullis obnoxia casibus, opinio bonorum nunquam moritura meritorum, virginibus est decori. Et quoniam non humanis tam, sed cælestibus, quorum vitā viuis in terris, digna es comparari: accipe à Domino præcepta quæ serues. *Pone me vt sigillum* in- Cant. 8 quit, *in cor tuum, & velut signaculum super brachium tuum*: quo signatoria prudentiæ tuæ factorumque documenta promantur. in quibus figura Dei Christus eluceat, qui paternæ ambitum exæquans naturæ, totum quidquid à patre diuinitatis assumpsit, expressit. Vnde etiam Apostolus in spiritu nos dicit esse signatos: quoniā patris imaginem H habem⁹ in filio, sigillum filii habemus in spiritu. Hac Tri- Ephes. 1 nitate signari caueamus diligentius, ne quod accepimus pignus in cordibus nostris, aut morū leuitas, aut vllius adulterii fraus resignet. Sed facessat hic sacris virginib. metus quibus tāta psidia tribuit primū Eccl. q̄ teneræ prolis sol- 1. Cor. licita successu, ipsa quasi murus abundantibus in modum turrium increscit vberibus, donec soluto obsidionis hosti- Cant. 8 lis incursu, pacem valide iuuentutur maternæ præsidio vir- Ps. 121 tutis acquirat. Vnde & Propheta ait: *Fiat pax in virtute tua & abundantia in turribus tuis.* Tum ipse pacis Dominus postquam validioribus brachiis commissa sibi vineta cōplexus, palmites suos gemmare conspexerit, vultu præsule nascentibus fructibus auras temperat, sicut ipse Cant. 8 Cant. 1 restatur, dicens: *Vinea mea est in conspectu meo. Mille Salomoni,*

A 4.Reg.6 Iosue.5. *& ducenti iis qui seruant fructum eius.* Supra ait: *Sexaginta potentes in circuitu propaginis eius, stricti armatos telis, & eruditos prœliaribus disciplinis, hic mille & ducentos.* Creuit numerus, vbi creuit & fructus: quia quo sanctior quisque, eo munitior. Sic Elisæus propheta exercitus angelorum præsidio sibi adesse monstrauit: sic Iesus Naue ducem militiæ cælestis agnouit. Possunt igitur fructum in nobis custodire, qui possunt etiam militare pro nobis. Vobis autem virgines sanctæ speciale præsidium est, quæ intemerato pudore sacrum Domini seruatis cubile. Neque mirum si pro vobis angeli militant, quæ angelorum moribus militatis. Meretur eorum præsidium castitas virginalis, quorum vitam meretur. Et quid pluribus exequar laudem castitatis? Castitas etiam angelos facit. Qui eam seruauit, angelus est: qui perdidit, diabolus. Hinc religio etiam nomen accepit. Virgo est, quæ Deo nubit: meretrix, quæ deos fecit. Nam de resurrectione quid dicam, cuius præmia iam tenetis? Mat.22 *In resurrectione autem neque nubent, neque ducent vxores, sed erunt sicut angeli,* inquit, *in cælo.* Quod nobis promittitur, vobis præsto est, votorumque nostrorum vsus apud vos est. B De hoc mundo estis, & non estis in hoc mundo. Sæculum vos habere meruit, tenere non potuit. Esai 24 Quam præclarum autem, angelos propter intemperantiam suam in sæculum cecidisse de cælo, virgines propter castimoniam in cælum transisse de sæculo. Beatæ virgines quas non illecebra sollicitat corporum, non colluuio præcipitat voluptatum. Cibus parsimoniæ, potus abstinentiæ docet vitia nescire, qui docet causas nescire vitiorum. Causa peccandi etiam iustos sæpe decepit. Exo.32 Gen.19 Gen.9. Hinc populus Dei postquam sedit manducare & bibere, Deum negauit. Hinc Lot concubitus filiarum ignorauit & pertulit. Hinc inuersis vestigiis filij Noe patris quondam pudenda texerunt: quæ procax vidit, modestus erubuit, pius texit, offensurus si & ipse vidisset. Quanta vis vini, vt quem diluuia non nudauerunt, vina nudarent? Quid illud? Quantæ felicitatis est, quod nulla vos habendi cupiditas inflammat? Pauper quod habes poscit, quod non habes non requirit: fructus laboris mi thesaurus est inopi: & duo æra si sola sint, census est largientis.

C Lu.21. Audi ergo soror quantis careas. Nam cauere quid debeas, nec meum est docere, nec tuum discere. Perfectæ enim virtus vsus magisterium non desiderat, sed informat. Cernis vt pomparum ferculis funebris incedat, quæ se componit vt placeat, omnium in se vultus & ora conuertens, eo ipso quo studet placere deformior. Prius enim populo displicet, quam placeat viro. At in vobis reiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod vos non ornatis, ornatus est. Certe laceræ vulneribus aures, & depressæ onere miseræ ceruices, non sunt alleuamenta pœnarum, sed discrimina metallorum. Hinc collum catena constringit, inde pedem compes includit. Nihil refert, auro corpus oneretur an ferro. Si ceruix premitur, si grauatur incessus, nil pretium iuuat: nisi quod vos mulieres ne pereat vobis pœna trepidatis. Quid interest, vtrum aliena sententia, an vestra vos damnet? Hinc vos etiam miserabiliores quam qui publico iure damnantur: quod illi optant exui, vos ligari. Quam vero miserabilis illa conditio, quod tamquam mancipij forma venalis nuptura licitatur: qui pretio vicerit, emat. Tolerabilius tamen mancipia veneunt quæ sæpe sibi dominos legunt. Virgo si eligat, crimen est: si non eligat, contumelia. Quæ quamuis pulchra sit & D decora, & timet videri, & cupit. Cupit, vt se carius vendat: timet, ne hoc ipsum dedeceat quod videtur. Quanta autem votorum ludibria, & ad procorum euentus suspecti metus, ne pauper illudat, ne diues fastidiat, ne pulcher irrideat, ne nobilis spernat. Dicet aliquis: Tu nobis quotidie virginum canis laudes: quid faciam qui eadem quotidie cantito, & proficio nihil? Sed non mea culpa. Denique de Placentino sacrandæ virgines veniunt, de Bononiensi veniunt, de Mauritania veniunt, vt hic velentur. Magnam rem videns. Hic tractu, & alibi persuadeo. Si ita est, alibi tractemus, vt nobis persuadeamus. Quid? quod etiam qui me non audiunt sequuntur: qui audiunt, non sequuntur? Nam plerasque virgines cognoui velle, & prohiberi etiam prodire à matribus, & quod est grauius, viduis, cum quibus hic mihi sermo est. E Nempe si hominem amarent filiæ vestræ, per legem possent eligere quem vellent. Quibus igitur hominem eligere licet, Deum non licet? Contuemini quam dulcis pudicitiæ fructus sit, qui Barbaricis quoque inoleuit affectibus. Ex vltimis citra vltraque Mauritaniæ partibus deductæ virgines hic sacrari gestiunt: & cum sint omnes familiæ in vinculis, pudicitia tamen nescit esse captiua. Profitetur regnum æternitatis, quæ mœret iniuriam seruitutis. Nam quid de Bononiensibus virginibus loquar, fœcundo Mat.1 pudoris agmine, quæ mundanis se delicijs abdicantes, sacrarium virginitatis incolunt? sine contubernali sexu, contubernali pudore prouectæ ad vicenarium numerum & centenarium fructum, relicto parentum hospitio tendunt in tabernaculis Christi, indefessæ milites castitatis, nunc canticis spiritalibus personant, nunc victum operibus exercent, liberalitatis quoque subsidium manu quærunt. Quod si inuestigandæ virginitatis inoleuerit odor (namque præ ceteris speculandi venatum pudoris explorant) totis citatum vestigiis prædam latentem vsque ad ipsa cubilia persequuntur: aut si liberior alicuius F volatus affulserit, totis omnes videas assurgere alis, concrepare pennis, emicare plausu, vt casto pudicitiæ choro cingant volantem, donec albenti delectata comitatu, in plagas pudoris & indaginem castitatis, domus patriæque oblita succedat. Bonum itaque si virgini studia parentum quasi flabra pudoris aspirent. Sed illud gloriosius, si teneræ ignis ætatis, etiam sine veteribus nutrimentis sponte se rapiat in fomitem castitatis. Dotem negabunt parentes? sed habes diuitem sponsum cuius contenta thesauro, patriæ successionis emolumenta non Ps.44. quæras. Quanto dotalibus præstat compendiis casta paupertas? & tamen quam audistis aliquando propter studium integritatis, legitimæ factam successionis extorrem? Contradicunt parentes. Sed volunt vinci. Resistunt primo, quia credere timent: indignantur frequenter, vt discas vincere: abdicationem minantur, vt tentent si potes damna sæculi non timere. Quæsitis eblandiuntur illecebris, vt videant, si variarum mollire te non queat blandicia voluptatum. Exerceris virgo, G dum cogeris. Et hæc tibi prima certamina, anxia parentum vota proponunt. Vince prius puella pietatem. Si vincis domum, vincis & sæculum. Sed quid refert, te an tuos maneant damna patrimonij? Nonne caducarum & fragilium dispendia facultatum, futura cæli regna compensant? Quamquam si verbis cælestibus credimus, Luc.18. Mat.19 *nemo est qui reliquerit domum aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, in sæculo autem venturo vitam æternam.* Crede fidem tuam Deo, quæ homini pecuniam credis, fœnerare Christo. Mat.25 Bonus depositæ spei custos, multiplicans fidei tuæ talentum soluit vsuris. Non fallit veritas, non circumscribit iustitia, nõ decipit virtus. Quod si nõ creditis oraculo, vel exẽplis credite. Memoriæ nostræ puella dudũ nobilis in sæculo, nunc nobilior Deo, cũ vrgeretur ad nuptias à parentib. & propinquis, ad sacrosanctũ altare confugit. Quo enim melius virgo recurreret, quam vbi sacrificium virginitatis offertur? Ne is quidem finis audaciæ. Stabat ad aram Dei pudoris hostia, victima castitatis: nunc capiti dexteram sacerdotis imponens, precem poscens, nũc iustæ impatiens moræ, summum altari subiectans verticem. H Num melius, inquit, mater tu me quam altare velabis, quod sanctificat ipsa velamina? Plus talis decet flãmeus, in quo caput omnium Christus quotidie consecratur. Quid agitis vos propinqui? quid exquirendis adhuc nuptiis sollicitatis animum? Iam dudum prouisas habeo. Sponsum offertis? meliorem reperi. Quaslibet exaggerate diuitias, iactate nobilitatẽ, prædicate potentiã: habeo eum cui nemo se comparet; diuitem mundo, potentem imperio, nobilem cælo. Si talem habetis, non refuto optionem: si nõ reperitis, non prouidetis mihi, sed inuidetis. Silentibus ceteris vnus abruptius: Quid si, inquit, pater tuus viueret innuptam te manere pateretur? Tum illa maiori religione, moderatiore pietate: Et ideo fortasse defecit, ne quod impedimentum posset afferre. Quod ille responsum de pa-

A patre, de se oraculum, maturo sui probauit exitio. Ita ceteri eadem sibi quisque metuentes, fuere cœperunt qui impedire quærebant: nec dispendium debitarum attulit virginitas facultatum, sed etiam emolumentum integritatis accipit. Habetis puellæ deuotionis præmium, parentes cauere offensionis exemplum.

S. AMBR. DE VIRGINIBVS LIBRI PRIMI finis.

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIBVS, AD MARCELLINAM SOROREM,

B

LIBER SECVNDVS.

SVPERIORE libro quantum virginitatis munus sit, euoluimus (non enim potuimus explicare) vt per se cælestis gratia muneris inuitet legentem. Secundo libro virginem institui decet, & tamquam competentium præceptorum magisteriis erudiri. Sed quoniam nos infirmi ad mouendum sumus, & impares ad docendum (debet enim is qui docet supra eum qui docetur excellere:) ne vel susceptum deseruisse munus, vel nobis arrogasse amplius videremur, exemplis potius quam præceptis putauimus imbuendam: licet amplius proficiatur exemplo: quoniam
C nec difficile quod iam factum æstimatur, & vtile quod probatum, & religiosum quod hereditario quodam paternæ virtutis vsu, in nos est successione transfusum. Quod si quis nos præsumptionis arguit, arguat potius sedulitatis: quia rogantibus virginibus ne hoc quidem putaui negandum. Malui enim me in periculum deduci pudoris, quam non obsequi voluntati earum, quarum studiis etiam Leus noster placido se indulget assensu. Sed neque præsumptio notari potest, quoniam cum haberent vnde discerent, affectum potius quam magisterium quæsiuerunt meum: & excusari sedulitas non potest, quoniam cum haberent auctoritatem martyris ad obseruantiam disciplinæ, non superfluum iudicaui, si nostri sermonis blandiciam deriuarent ad professionis illecebram. Ille docere facilis, qui seuero vitia coercet affectu: nos qui docere non possumus, blandiamur. Et quoniam plerœque absentes, nostri desiderabant sermonis vsum, volumen hoc condidi: quo profectæ ad se vocis meæ monus tenentes, deesse non crederent, quem tenerent. Sed proposita persequamur.

D Sit igitur vobis tamquam in imagine descripta virginitas vitaque beatæ Mariæ, de qua velut in speculo refulget species castitatis & forma virtutis. Hinc sumatis licet exempla viuendi, vbi tamquam in exemplari magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid effugere, quid tenere debeatis, ostendunt. Primus discendi ardor, nobilitas est magistri. Quid nobilius Dei matre? quid splendidius ea, quam splendor elegit? quid castius ea, quæ corpus sine corporis contagione generauit? Nam de ceteris eius virtutibus quid loquar? Virgo erat non solum corpore, sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum: corde humilis, verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior, non in certo diuitiarum, sed in prece pauperis spem reponens intenta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum quærere: nullum lædere, bene velle

Luc. 1. S. Aug. li. 4. de doct. Christ. c. 21. 1. Tim. 6.

E omnibus assurgere maioribus natu, æqualibus non inuidere, fugere iactantiam, rationem sequi, amare virtutem. Quando ista vel vultu læsit parentes? quando dissensit à propinquis? quando fastidiuit humilem? quando derisit debilem? quando vitauit inopem? eos solos solita cœtus virorum inuisere, quos misericordia non erubesceret, neque præteriret verecundia. Nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior: vt ipsa corporis species, simulachrum fuerit mentis, figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci, ac primo prætendat ingressu nihil intus latere tenebrarum: vt mens nostra nullis retinaculis corporalibus impedita, tamquam lucernæ lux intus posita foris luceat. Quid ego exequar ciborum parsimoniam, officiorum redundantiam: alterum vltra naturam superfuisse, alterum pene ipsi naturæ defuisse? Illic nulla intermissa tempora, hic congeminatos ieiunio dies. Etsi quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obuius, qui mortem arceret, non delicias ministraret. Dormire non prius cupiditas quam necessitas fuit: & tamen cum quiesceret corpus, vigilare animus: qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda prænuntiat. Prodire domo nescia, nisi cum ad Ecclesiam conueniret, & hoc ipsum cum parentibus aut propinquis. Domestico operosa secreto, forensi stipata comitatu, nullo meliore tamen sui custode quam se ipsa: quæ incessu affatuque venerabilis, non tam vestigium pedes tolleret, quam gradum virtutis attolleret. Vt tamen alios habeat virgo membrorum custodes suorum, morum autem suorum se habeat ipsa custodem. Plures erunt de quibus discat, si ipsa se doceat, quæ virtutes magistras habet: quia quidquid egerit, disciplina est. Sic Maria intendebat omnibus, quasi a pluribus moneretur: sic implebat omnia virtutis officia, vt non tam disceret quam doceret. Talem hanc Euangelista monstrauit, talem angelus reperit, talem Spiritus sanctus elegit. Quid enim in singulis morer, vt eam parentes dilexerint, extranei prædicauerint, quæ digna fuit ex qua Dei filius nasceretur: Hæc ad ipsos ingressus angeli inuenta domi in penetralibus, sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet: neque enim comites feminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat. Quinetiam tum sibi minus sola videbatur, cum sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot archangeli, tot prophetæ. Denique & Gabriel eam vbi reuisere solebat inuenit: & angelum Maria, quasi viri specie mota, trepidauit, quasi non incognitum audito nomine recognouit. Ita peregrinata est in viro, quæ non est peregrinata in angelo: vt agnoscas aures religiosas, oculos verecundos. Denique salutata obmutuit, & appellata respondit, sed quæ primo turbauerat aspectu, postea promisit obsequium. Quam vero religiosa in propinquas fuerit, scriptura diuina significat. Nam & humilior facta est, vbi se à Deo cognouit electam, & statim ad cognatam suam in montana processit: non vtique vt exemplo crederet, quæ iam crediderat oraculo. *Beata enim*, inquit, *quæ credidisti*. Et tribus cum ea mensibus mansit. Tanti enim interuallo temporis non fides quæritur, sed pietas exhibetur. Et hoc postea quam in vtero parentis exiliens puer matrem Domini salutauit: prius compos deuotionis, quam naturæ. Inde tot sequentibus signis, cum sterilis pareret, virgo conciperet, loqueretur mutus, adoraret Magus, expectaret Symeon, sidera nuntiarent, Maria nobilis ad introitum, immobilis ad miraculum, conseruabat, inquit, hæc omnia in corde suo. Quamuis mater Domini, discere tamen præcepta Domini desiderabat: & quæ Deum genuerat, Deum tamen scire cupiebat. Quid, quod annis quoque omnibus ibat in Hierusalem solemni die Paschæ, & ibat cum Ioseph? Vbique in virgine comes singularum virtutum est pudor. Hic indiuiduus debet esse virginitati, sine quo non potest esse virginitas. Nec ad templum igitur Maria sine pudoris sui custode processit. Hæc est imago virginitatis. Talis enim fuit Maria, vt eius vnius vita

Mat. 5. F Cant. 5. Luc. 1. G Ibidem. Ibidem. Ibidem. H Mat. 2. Luc. 2. Ibidem.

A omnium sit disciplina. Si igitur auctor non displicet, o-
pus probemus: vt quæcumque sibi eius exoptat præmi-
um, imitetur exemplum. Quantæ in vna virgine species
virtutum emicant: secretum verecundiæ, vexillum fidei,
deuotionis obsequium, virgo intra domum, comes ad
ministerium, mater ad templum. O quantis illa virgini-
bus occurret, quantas complexa ad Dominum trahet, di-
cens: *Hic torum filii mei, hæc thalamos nuptiales immaculato ser-*
Ioan. 17 *uauit pudore*. Quemadmodum eas ipse Dominus com-
Luc. 9. mendabit patri: nimirum illud & repetens suum: Pater
sancte, istæ sunt quas seruaui tibi, in quibus filius homi-
nis caput reclinans quieuit, peto vt vbi ego sum, & ipsæ
sint mecum. Sed si non solis sibi debent prodesse, quæ
Ioan 17 nõ solæ vixerũt sibi, hæc parentes, hæc redimat fratres. Pa-
ter iuste, mũdus me nõ cognouit, istæ aũt me cognouerũt
& mũdũ cognoscere noluerũt. Quæ põpa illa, q̃ gratia, quã
ta angelorum lætitia plaudentium, quod habitare mere-
atur in cœlo, quæ cælestem vitam viuit in sæculo? Tunc
etiam Maria tympanum sumens, choros virginales excita
Luc 15. bit cantantes Dño, q̃ per mare seculi sine sæcularib. flucti
B bus transierunt. Tunc vna quæque exultabit, dicens: *In-*
Exo. 15. *troibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam*
Immolo Deo sacrificiũ laudis, & reddo altissimo vota mea.
Neq;.n. dubitauerim vobis patere altaria, quarũ mẽtes al-
taria Dei cõfidenter dixerim, in quib. quotidie p̃ redẽpti-
Psa. 42. one corporis immolatur. Nam si corpus virginis Dei
Ps. 49 templum est, anim⁹ quid est, qui tamquam membrorum
cineribus excitatis, sacerdotis æterni tedopertus manu,
vaporem diuini ignis exhalat? Beatę virgines, quæ tam im
1. Cor. 6 mortali spiratis gratia, vt horti floribus, vt templa religio-
ne, vt altaria sacerdote.

Ergo sancta Maria disciplinam vitæ informet, Thecla
doceat immolari: quę copulam fugiens nuptialem, & spõ-
si furore damnata, naturam etiam bestiarum virginitatis
veneratione mutauit. Namque parata ad feras, cum aspe-
ctus quoq; declinaret virorum, ac vitalia ipsa sæuo offer-
ret leoni, fecit vt qui impudicos detulerant oculos, pudi-
cos referrẽt. Cernere erat lingentẽ pedes bestiam, cubita
re humi, muto testificantem sono, quod sacrum virginis
corpus violare nõ posset. Ergo adorabat prædã suã bestia:
C & propriæ oblita naturæ, naturam induerat quam ho-
mines amiserant. Videres quadam naturæ transfusione
homines feritatem indutos, sæuitiam imperare bestiæ:
bestiam exosculantem pedes virginis, docere quid homi-
nes facere deberent. Tantum habet virginitas admiratio
nis, vt eam etiam leones mirentur. Non impastos cibus
flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulatos ira ex-
asperauit, non visus decepit assuetos, non feros natura
possedit. Docuerunt religionem dum adorant martyrẽ:
docuerunt etiam castitatem, dum virgini nihil aliud nisi
plantas exosculantur, demersis in terram oculis, tamquã
verecundantibus ne mas aliquis vel bestia virginem nudã
Pallad. videret. Dicet aliquis: Cur exemplum attulisti Mariæ,
c. 148. quasi reperiri queat matrem Domini quæ possit imitari?
Cur etiam Theclæ, quam gentium doctor instituit? Da hu-
iusmodi doctorem, si discipulam requiris huiusmodi. Re-
cens vobis exemplum profero, vt intelligatis Apostolum
non vnius esse doctorem, sed omnium. Antiochiæ nuper
virgo quædam fuit fugitans publici visus. Sed quo magis
virorum euitabat aspectum, eo amplius incendebat. Pul-
D chritudo enim audita nec visa plus desideratur, duobus
stimulis cupiditatum, amoris & cognitionis: dum & nihil
occurrit quod minus placeat, & plus putatur esse quod
placeat, quod non iudex oculus explorat, sed animus ama
tor exoptat. Itaque sancta virgo ne diutius alerentur poti-
endæ spe cupiditatis, integritatem pudoris professa, sic
restrinxit: improborum faces, vt non iam amaretur, sed
proderetur. Ecce persecutio. Puella fugere nescia, certe
pauida ne incideret in insidiatores pudoris animum ad
virtutem parauit: tam religiosa, vt mortem non timeret:
tam pudica, vt expectaret. Venit coronæ dies. Maxima
omnium expectatio. Producitur puella, duplex professa
certamen: & castitatis, & religionis. Sed vbi viderunt cõ-
stantiam professionis, metum pudoris, paratam ad cru-
ciatus, erubescentem ad aspectus, excogitare cœperunt,

quemadmodum specie castitatis religionem tollerent: vt E
cum id abstulissent quod erat amplius, etiam id eriperent
quod reliquerant. Aut sacrificare virginem, aut lupanari
prostitui iubent. Quomodo deos suos colunt, qui sic vin-
dicant? aut quemadmodum ipsi viuunt, qui ita iudicant?
Hic puella, nõ quod de religione ambigeret, sed de pudo-
re trepidaret, ipsa secum: Quid agimus? Hodie aut mar-
tyr, aut virgo, altera nobis inuidetur corona. Sed nec virgi
nis nomen agnoscitur, vbi virginitatis auctor negatur.
Nam quemadmodum virgo, si meretricem colas? quem-
admodum virgo, si adulteros diligas? quemadmodum
virgo, si amorem petas? Tolerabilius est enim mentem
virginem, quam carnem habere. Vtrumque bonum, si 32. q. 5. c. tolerabili 4. sent. d.
liceat: si non liceat, saltem non homini castæ, sed Deo si-
mus. Et Rahab meretrix fuit: sed postquam Deo credidit,
salutem inuenit. Et Iudith se, vt adultero placeret, orna- 33. §. mo
uit: quę tamen quia hoc religione non amore faciebat, lior. & Ivo. p 7
nemo eam adulterã iudicauit. Bene successit exemplum. c 157.
Nam si illa quæ se commisit religioni, & pudorem serua- Iosue 2.
nit & patriam: fortassis & nos seruando religionem, serua & 6.
bimus etiam castitatem. Quod si Iudith pudicitiam religi Iudit. 9
oni præferre voluisset, perdita patria etiam pudicitiam F
perdidisset. Itaque talibus informata exemplis, simul ani-
mo tenens verba Domini, quibus ait: *Quicumque perdide-*
rit animam suam propter me, inueniet eam: fleuit, & tacuit, ne eam Mat. 10
vel loquentem adulter audiret: nec pudoris elegit iniuriam, sed Chri
sti recusauit. Existimate vtrum adulterare potuerit corpus,
quę nec vocem adulterauit. Iam dudum verecundatur
oratio mea, & quasi audire gestorum seriem criminosam
explanare formidat, Claudite aurem virgines Dei, duci-
tur puella Dei ad lupanar: sed aperite aurẽ virgines; Chri-
sti virga prostitui potest, adulterari non potest. Vbicum-
que virgo est, Dei templum est; nec lupanaria infamant
castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam, In-
gens petulantium concursus ad fornicem. Discite mar-
tyrum miracula sanctæ virgines, dediscite locorum voca-
bula. Clauditur intus columba, strepunt accipitres foris,
certant singuli, quis prædam primus inuadat. At illa ma-
nibus ad cælum leuatis, quasi ad domum venisset oratio-
nis, non ad libidinis diuersorium: Christe, inquit, qui do- G
muisti virgini feros leones, potes etiam domare homi-
num feras mentes. Chaldæis rorauit ignis, Iudæis se vnda Dan 14
suspendit, misericordia tua, non natura sua: Susanna ad Dan. 3.
supplicium genu fixit, & de adulteris triumphauit: aruit Exo. 14
dextra quæ templi tui dona violabat: nũc tẽplũ ipsum at- Dan. 13
trectatur tuum, ne patiaris incestum sacrilegii, qui non 3. Re. 13
passus es furtum. Benedicatur & nunc nomen tuum: vt
quæ ad adulterium veni, virgo discedam

Vix compleuerat precem, & ecce vir militis specie ter-
ribilis irrupit. Quemadmodum eum virgo vt vidit, tre-
muit, cui populus tremens cessit? Sed non illa immemor Dan. 13
lectionis: *Et Daniel*, inquit, *supplicium Susannæ spectaturus ad-* Mat. 6.
uenerat: & quam populus dãnauit, vnus absoluit. Potest & in hoc Mat. 10
lupi habitu ouis latere. Habet & Christus milites suos, Mat. 15
qui etiam legiones habet: Aut fortasse percussor intrauit.
Ne vereare anima, talis solet martyres facere. O virgo,
fides, tua te saluam fecit. Cui miles: Ne quæso paueas so-
ror. Frater huc veni saluare animam, non perdere. Serua
me, vt ipsa serueris. Quasi adulter ingressus, si vis martyr
egrediar. Vestimenta mutemus, conueniunt mihi tua, &
mea tibi, sed vtraque Christo. Tua vestis me verum mili- H
tem faciet, mea te virginem. Bene tu vestieris, ego melius
exuar, vt me persecutor agnoscat. Sume habitum, qui ab-
scondat fœminam: trade, qui consecret martyrem, Indu-
ere chlamydem quæ occultet membra virginis, seruet
pudorem. Sume pileum quod tegat crines, abscondat
ora. Solent erubescere qui lupanar intrauerint. Sane cum
egressa fueris, ne respicias retro, memor vxoris Lot quæ
naturam suam, quia impudicos licet castis oculis respexit
amisit. Nec verearere ne quid pereat sacrificio. Ego pro te
hostiam Deo reddo, tu pro me militem Christo: habes Gen 19
bonam militiam castitatis, quæ stipendiis militat sempi-
ternis: loricam iustitiæ spiritali munimine corpus inclu- Ephes 6
dat: scutum fidei, quo vulnus repellas: galeam salutis. Ibi
enim est præsidium nostræ salutis, vbi Christus. Quoniã 1 Cor 11

A mulieris caput vir virginis Christus. Et inter hæc verba
chlamidem exuit. Suspectus tamen adhuc habitus & per-
secutoris & adulteri. Virgo ceruicem, chlamydem miles
offerre. Que pompa illa, quæ gratia, cum in lupanari de
martyrio certarent? Addantur personæ miles & virgo:
hoc est, dissimiles inter se natura, sed Dei miseratione
consimiles, vt compleatur oraculum: Tunc lupi & agni
Esai. 65 simul pascentur. Ecce agna & lupus non solum pascuntur
simul, sed etiam immolantur. Quid plura? Mutato habi-
tu euolat puella de laqueo, iam non suis alis, vt pote quæ
spiritalibus ferebatur: & (quod nulla vnquam viderunt
secula) egreditur de lupanari virgo, sed Christi. At illi
qui videbant oculis, & non videbant corde, ceu rapto-
res ad agnam, lupi fremere ad prædam. Vnus qui erat
immodestior, introiuit. Sed vbi hausit oculis rei textum:
Quid hoc, inquid, est? Puella ingressa est vir videtur.
Ecce non fabulosum illud, ceruæ pro virgine, sed quod
Esai. 6. verum est, miles ex virgine. At etiam audieram & non cre
Quid l. 12. Metamor. dideram, quod aquam Christus in vina conuertit: iam
mutare cœpit & sexus. Recedamus hinc, dum adhuc qui
fuimus, sumus. Numquid & ipse mutatus sum, qui ali-
B ud cerno, quam credo? Ad lupanar veni: cerno vadimoni-
Ioan. 2. um. & tamen mutatus egrediar, pudicus exibo, qui adul-
ter intraui. Indicio rei, quia debebatur tanto corona victo
ri, damnatus est pro virgine, qui pro virgine comprehen-
sus est. Ita de lupanari non solum virgo, sed etiam marty-
res exierunt. Fertur puella ad locum supplicii cucurisse,
certasse ambos de nece, cum ille diceret: Ego sum iussus
occidi, te absoluit sententia, quando me tenuit. At illa cla-
mare: Non ego te mortis vadem elegi, sed prædam pudo-
ris optaui. Si pudor quæritur, manet nexus: si sanguis ex-
poscitur, fideiussorem non desidero, habeo vnde dissol-
uam. In me lata ista sententia, quæ pro me lata est. Certe
si peccuniæ fideiussorem dedissem, & absente me index
tuum censum fœneratori adiudicasset, eadem me senten-
tia conuenires, meo patrimonio soluerem tuos nexus.
Si recusarem, quis me indignam morte censeret? Quanto
maior est capitis huius vsura: Moriar innocens, ne moriar
nocens. Nihil hic medium est: hodie aut rea ero tui san
guinis, aut martyr mei. Si cito redii, quis me audet ex-
C cludere? Si moram feci, quis audet absoluere? Plus legi
bus debeo: rea non solum fugæ meæ, sed etiam cædis ali-
enæ. Sufficiunt membra morti, quæ non sufficiebant in-
iuriæ. Est in virgine vulneri locus, qui non erat contume-
liæ. Ego opprobrium declinaui, non martyrium tibi ces-
si. Vestem, non professionem mutaui. Quod si mihi præ-
ripis mortem, non redemisti me, sed circumuenisti. Caue
quæso ne contendas, caue ne contradicere audeas. Noli
eripere beneficium, quod dedisti. Dum mihi hanc sen-
tentiam negas, illam restituis superiorem. Sententia e-
nim sententia superiore mutatur. Si posterior me non te-
net, tenet superior. Possumus vterque satisfacere senten-
tiæ, si me prius patiaris occidi. In te non habēt aliam quā
exerceant pœnam, in virgine obnoxius pudor est. Itaque
gloriosior eris, si videaris de adultera martyrem fecisse,
quam de martyre adulteram reddidisse. Quid expectatis?
Duo contenderunt, & ambo vicerunt: nec diuisa est coro
na, sed addita. Ita sancti matyres inuicem sibi beneficia
cōferentes, altera principiū martyrio dedit, alter effectū.

At etiam philosophorum gymnasia Damonem & Py-
D thiam Pythagoræos in cœlum ferunt, quorum vnus cum
Cic. l. 3 Offi. & lib. 2. de Fini. & Tusc. 5. & Val. Max. l. 4. c. 7. esset morti adiudicatus, commendandorum suorum tem
pus poposcit. Tyrannus autem astutissimus, quod reperi-
ri non posse existimaret, petiuit vt sponsorem daret,
qui pro se feriretur, si ipse faceret moram. Quid est de
duobus præclarius, nescio. Vtrumque præclarum. Alter
mortis vadem inuenit, alter se obtulit. Itaque dum reus
moram supplicio faceret, fideiussor vultu sereno mortē
non recusauit. Cum duceretur, amicus reuertitur, ceruī-
cem substituit, colla subiecit. Tunc admiratus tyrannus
cariorem philosophis amicitiam quam vitam fuisse, peti-
uit vt ipse ab his quos damnauerat, in amicitiam recipere
tur. Tanta virtutis est gratia, vt & tyrannum inclinaret.
Digna laude, sed minora nostris. Nam illic ambo viri, hic
vna virgo, quæ primo etiam sexū vinceret. Illi amici: isti

incogniti. Illi tyranno vni se obtulerunt, isti pluribus hoc E
etiam crudelioribus, quod ille pepercit, isti occiderunt.
Inter illos in vno obnoxia necessitas, in his amborum vo-
luntas libera. Hoc quoque isti prudentiores, quod illis
studii sui finis amicitiæ gratia, istis corona martyrij. Illi
enim certauerunt hominibus, isti Deo. Et quoniam rei isti
us fecimus mentionem, par est contexere quid de diis
suis senserit, quo magis infirmos iudicetis, quos irrident
sui. Namque is cum venisset in templum Iouis amictum *Cic. l. 3. de natura Deorū.*
aureum quo operiebatur simulachrum eius, detrahi ius-
sit, imponi laneum; dicens, *aurum hieme, frigidum æstate one-
rosum esse.* Sic Deum irrisit suum, vt nec onus ferre posse,
nec frigus putaret. Item cum Æsculapij barbam vidisset
auream, tolli imperauit, incongruum esse appellans vt
filius barbam haberet, cum Apollo pater eius adhuc nō
haberet. Item simulachris tenentibus aureas pateras ad-
emit, allegans accipere se debere quod dij darent, Quoni-
am hæc sunt vota, inquit, hominū, vt à diis quę bona sunt
adipiscamur. Nulli autem auro melius. Quod tamen si
malum est, habere deos non debere: si bonum est, habere
magis homines debere qui vti scirēt. Ita ludibrio habiti sūt,
vt neque Iupiter vestem suam defendere potuerit, nec F
barbam Æsculapius, nec Appollo pubescere adhuc cœpe
tit, neque omnes qui dicuntur dij, retrahere potuerint
pateras quas tenebant: non tam furti reatum timentes,
quam sensum non habentes. Quis igitur eos colat qui *Baru. 6*
nec defendere se quasi dij, nec abscondere quasi homines *3 Re. 13*
possunt? At in templo Dei, cum Hieroboam rex scelera-
tissimus dona quæ pater eius posuerat, auferret, ac super
sanctum altare libaret idolis, nonne dextera eius quam
tetendit, nec sua ei quæ inuocabat idola profuerunt? De-
inde conuersus ad Dominum rogauit veniam, statimque
manus eius quæ aruerat sacrilegio, sanata est religione. *Ibidem.*
Tam maturum in vno & misericordiæ diuinæ & indigna
tionis exemplum extitit, vt sacrificanti subito dextera ad-
imeretur, pœnitenti venia daretur.

Hæc ego vobis sanctæ virgines nondum triennalis sa-
cerdos munuscula paraui, licet vsu indoctus, sed vestris
edoctus moribus. Quantus etenim adolescere vsus po-
tuit in tam parua initiatæ religionis ætate? Si quos hic flo-
res cernitis, de vestræ vitæ collectos legite sinu. Non sunt G
hæc præcepta virginibus, sed de virginibus exempla, Ve-
stræ virtutis effigiem nostra depinxit oratio, vestræ gra-
uitatis imaginem quasi in speculo quodam sermonis isti-
us cernitis refulgere. Vos si quam nostro gratiam inha-
lastis ingenio, vestrum est quid quid iste redolet liber. Et
quoniam quot homines, tot sententiæ: si quid defecatū
est in sermone nostro, omnes legāt: si quid decoctum ma
turiores probent: si quid modestum, pectoribus inhære-
at, genas pingat: si quid flosculentum, ætas florulenta non
improbet. Debuimus sponsæ excitare amorem. Scriptum
est enim: *Diliges Dominum Deum tuum.* Debuimus in nop- *Deu. 6.*
tiis sponsæ crines calamistris quibusdam saltem orationis
ornare. Scriptum est enim *Plaude manu, & percute pede.* De- *Eze. 25*
buimus perpetuis spargere thalamos rosis. Etiam & in his
coniugiis temporalibus nubenti prius plauditur, quam
imperatur: nec ante dura ostendant imperia, quam blandi
tiis amor fotus inolescat. Equorum vis plausæ sonitum
discis amare ceruicis, ne recuset iugum. Denique prius as-
suescitur verbo lasciuiæ, quam verbere disciplinæ. Ast vbi
colla subdiderit iugo, & habena costringit, & stimulus vr H
get, & compares trahunt, & iugalis inuitat. Sic etiam vir-
go nostra debuit prius amore pio ludere, aurea tori cæle-
stis fulcra mirari in ipso vestibulo nuptiarum, & potes
frōdium sertis cernere coronatos, & chori strepēns interi
tus haurire delicias, ne se prius Dominico iugo timefa-
cta subduceret, quam vocata inclinaret. *Veni igitur huc à Li-* *Cant. 4*
bano sponsa, veni huc a Libano, transibis & pertransibis. Sæpius
enim nobis iste versiculus recantandus est, vt vel Domi-
nicis vocata verbis, sequatur, si qua non credit humanis.
Hoc nos magisteriū non inuenimus, sed accepimus: sic
instituit mystici carminis doctrina cælestis. *Osculetur me ab* *Cant. 1*
*osculis oris sui, quia bona vbera tua super vinum, & odor vnguento-
rum tuorum super omnia aromata.* Vnguentum exinani-
tū est nomē tuū. Totus iste deliciatū loc⁹ ludū sonat plau-

sum

[A] sum excitat, amorem prouocat. *Ideo*, inquit, *adolescentulæ dilexerunt te, & attraxerunt te: retro in odorem vnguentorum tuorum curramus. Induxit me rex in tabernaculum suum.* [Ibidem] Ab osculis cœpit, vt ad tabernaculum perueniret. Atque illa tam patiens duri laboris, exercitatæque virtutis vt aperiat manu claustra, in agrum exeat, in castellis maneat: [Cant. 7] in principio tamen retro odorem currit vnguenti: mox cum in tabernaculum venerit, vnguentum mutatura castellis. Denique quo euadat videte: *Si murus*, inquit, *est*, *ædificemus super eum turres argenteas*: [Cant. 8] Quæ ludebat osculis, iam turres erigit, vt pretiosis sanctorum turrita fastigiis, non solum hostiles frustretur incursus, verum etiam bonorum propugnacula struat tuta meritorum.

S. AMBR. DE VIRGINIBVS LIBRI SECVNDI finis.

[B] S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIBVS, AD MARCELLINAM SOROREM,

LIBER TERTIVS.

QVONIAM quæ habuimus superioribus duobus libris digessimus, tempus est soror sancta, ea quæ mecum conferre soles, beatæ memoriæ Liberij præcepta reuoluere: vt quo vir sanctior, eo sermo accedat gratior. Namque is, cum in Saluatoris natali [C] ad Apostolum Petrum, virginitatis professionem, vestis quoque mutatione signares (quo enim melius die, quam quo virgo posteritatem acquisiuit?) atque adstantibus etiam puellis Dei compluribus quæ certarent inuicem de tua societate: [Ioan. 2.] Bonas, inquit, filia nuptias desiderasti. Vides quantus ad natalem sponsi tui populus conuenerit, & nemo impastus recedet? [Mat. 15] Hic est qui rogatus ad nuptias aquam in vina conuertit. In te quoque sincerum sacramentum conferet virginitatis, quæ prius eras obnoxia vilib. naturæ materialis elementis. Hic est qui quinque panibus & duobus piscibus quatuor millia populi in deserto pauit: [Ioan. 5.] Plures potuit, si plures iam tunc qui pascerentur, fuissent. Denique ad tuas nuptias plures vocauit: sed iam non panis ex hordeo, sed corpus ministrauit è cœlo: Hodie quidem secundum hominem homo natus ex virgine, sed ante omnia generatus ex patre: qui matrem corpore, virtute referat patrem: Vnigenitus in terris, vnigenitus in cœlo. [Cant. 5] Deus de Deo, partus ex virgine. Iustitia de patre, [Ps. 44.] virtus de potente, lumen ex lumine. [Ioan. 1.] Non impar generanti, non potestate discretus, non verbi extentione aut prolatione confusus, aut cum patre mixtus. [D] Sed vt à patre generationis iure distinctus sit, ipse est fraternus tuus, [Luc. 18] sine quo nec cœlestia, nec terrestria, nec marina consistunt. Verbum patris bonum, quod erat in principio: habes eius æternitatem. *Et erat*, inquit, *apud patrem*: habes indiscretam à patre inseparabilemque virtutem: *Et Deus erat Verbum*: habes ingenitam eius diuinitatem. De compendio enim tibi fides est haurienda. Hunc filia dilige, quia bonus. *Nemo enim bonus nisi solus Deus.* Si enim non dubitatur quia Deus filius, Deus autem bonus: [Ps. 109.] vtique non dubitatur, quia Deus bonus filius. Hunc inquam dilige. Ipse est quem pater genuit ante luciferum, vt æternum: [Ps 44.] ex vtero generauit, vt filium: [Mat 17] ex corde eructauit, vt verbum. [Colos. 2] Ipse est in quo complacuit pater, ipse est patris brachium, qui [1. Cor. 1] creator est omnium: patris sapientia, quia ex Dei ore processit: patris virtus, quia diuinitatis in eo corporaliter habitat plenitudo. [E] Quem pater ita diligit, vt in sinu portet, ad dexteram locet, vt sapientiam dicat, virtutem nouerit. Si igitur virtus Dei Christus, numquid aliquando sine virtute Deus? Numquid aliquando sine filio pater? Si semper vtique pater, vtique semper & filius. Perfecti ergo patris perfectus est filius. Nam qui virtuti derogat, ei derogat, cuius est virtus. Inæqualitatem non recipit perfecta diuinitas. Dilige igitur, quem pater diligit: honorifica, quem honorificat pater. Qui enim non honorificat filiũ non honorificat patrem. Et qui negat filium, nec patrem habet. [Ioan. 5.] Hæc quantum ad fidem. Sed interdum etiam cum fides tuta, iuuentus suspecta est. *Modico itaque vino vtere, infirmitatem corporis augeas, non vt voluptatem excites.* [1 Tim. 5] Incendunt enim pariter duo, vinum & adolescentia. Infrænent etiam teneram ætatem ieiunia, & parsimonia cibi retinaculis quibusdam indomitas cohibeat cupiditates. Ratio reuocet, mitiget spes, restringat metus. Nam qui moderari nescit cupiditatibus, is quasi equis raptatur indomitis, voluitur, obteritur, laniatur, affligitur. Quod aliquando iuueni ob amorem Dianæ contigisse proditur. [F] Sed poeticis mendacijs coloratur fabula, vt Neptunus prælati riualis dolore incitatus, equis dicatur furorem immisisse, [Virg. 7. Æneid. Ouid. l. 15. Metamor.] quo eius magna potentia prædicetur, quod iuuenem non virtute vicit, sed fraude decepit. Vnde etiam sacrificiũ quotannis instaurant Dianæ, vt equus ad eius immoletur aras. Quam virginem dicunt, quæ (id quod etiã meretrices erubescere solent) amare potuit non amantem. Sed habeant per me licet fabulæ suam auctoritatem, quasi non licet scelestum vtrumque, minus tamen sit iuuenem amore adulteræ sic flagrasse vt periret, quam duos (vt ipsi dicunt) deos de adulterio certasse: Iouem autem dolore scortantis filiæ in medicum vindicasse adulteri, quod eius curasset vulnera, qui Dianam in siluis adulterasset, venatricem sane optimam non ferarum, sed libidinum, sed ferarum etiam, vt nuda venetur. Dent igitur Neptuno dominatum furoris, vt adstruant crimen incesti amoris. Dẽt Dianę regnum in siluis quas incolebat, vt confirment adulterium quod gerebat. Dent Æsculapio quod mortuum reformauerit, dummodo profiteantur quod fulminatus ipse non euaserit. Dent etiam Ioui fulmina quæ non habuit, vt testificentur opprobria quæ habuit. Sed à fabulis ad proposita reuertamur. [G]

Escis quoque omnibus quę gignãt membris calorem, parce vtendum puto. Carnes enim etiam aquilas volãtes deponunt. In vobis quoque ales interior illa, de qua legimus: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua*, sublime tenens, [Ps 102.] virgineo præpes volatu superfluæ carnis nesciat appetentiam. Conuiuiorum deuitandæ celebritates, fugiendæ salutationes. Ipsas visitationes in iunioribus esse parciores volo, si forte deferendum sit parentibus aut æqualibus. Teritur enim officijs pudor, audacia emicat: risus subrepit modestia soluitur, dum affectatur vrbanitas: interroganti non respondere, infantia: respondere, fabula est. Deesse igitur sermonem virgini, quam superesse malo. Nam si mulieres etiam de rebus diuinis in Ecclesia iubẽtur tacere, domi viros suos interrogare: [1 Cor. 14.] de virginib. quid cautum putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorem? An vero mediocre pudoris exemplum est, quod Rebecca cum veniret ad nuptias, & [Gen 24.] spõsũ vidisset, velamẽ accepit: ne prius videret, q̃ iungeretur? [H] Et vtiq; pulchra virgo nõ decori timuit, sed pudori. Quid Rachel? quemadmodũ extorto osculo fleuit & gẽuit? [Gen 29] Nec flere desisset, nisi proximum cognouisset. Ita & pudoris seruauit officium, & pietatis non amisit affectum. Quod si vero dicitur: Virginem non consideres ne quando [Eccl. 9.] scandalizet te: quid dicendum sacratę virgini, quę si amet, animo peccat: si amatur, & facto? Maxima est virtus tacendi, pręsertim in Ecclesia. Nulla te diuinarum sententia fugiet lectionum, si aurem admoueas, vocem premas. Nullum ex ore verbum quod reuocare velis proferas: sed parcior loquendi fiducia sit. Copiosum quippe in multiloquio peccatum. [Pro 10.] Homicidæ dictum est: *Peccasti, quiesce, ne peccaret amplius*: [Gen. 4.] sed virgini dicendum est, *Quiesce ne pecces.* [Luc. 2] Conseruabat enim Maria, vt legimus omnia in corde suo quæ de filio dicebantur: & tu cum legitur aliquid quo

Chri-

A Christus aut venturus annuntiatur, aut venisse ostenditur, noli fabulando obstrepere, sed mentem admoue. An quidquam est indignius, quam oracula diua circumstrepi ne audiantur, ne credantur, ne reuelentur: (1. Cor. 4) circumsonari sacramenta confusis vocibus, vt impediatur oratio pro salute deprompta omnium, cum gentiles idolis suis reuerentiam tacendo deferant? Vnde illud exemplum proditur. Alexandro sacrificante Macedonum rege, puerulum Barbarum qui ei lumen accenderet, excepisse ignem brachio, atque adusto corpore mansisse immobilem, nec dolorem prodidisse gemitu, nec tacito pœnam indicasse fletu. (Valer. Maximus. l. 3. c. 3. de Patien.) Tanta in puero Barbaro fuit disciplina reuerentiæ, vt naturam vinceret, atque ille non deos, qui nulli erant, sed regem timebat. Quid enim timeret eos, quos si idem ignis contigisset, arsissent? Quid quod quidam in conuiuio patris adolescens iubetur, ne meretricios amores indiciis insolentib. prodat? (Terēt. in Heauton.) Et tu in ministerio Dei virgo gemitus, screatus, tusses, risus abstine. Quod ille in conuiuio potest, tu in ministerio Dei non potes? Vocis virginitas primo signetur, claudat ora pudor, debilitatem excludat religio, instituat consuetudo naturam. B Virginem mihi prius grauitas sua nunciet, pudore obuio, gradu sobrio, vultu modesto, & prænuntiam integritatis anteceant signa virtutis. Non satis probabilis virgo est quæ requiritur cum videtur. Frequens sermo est, cum plurima ranarum murmura religiosæ auribus plebis obstreperent, sacerdotem Dei præcepisse vt conticescerent, ac reuerentiam sacræ deferrent orationi: tunc subito circumfusos strepitus quieuisse. Silent igitur paludes, homines non silebunt? Et irrationale animal per reuerentiam recognoscit quod per naturam ignorat: hominum tantam esse immodestiam, vt plerique deferre nesciant mentium religioni, quod deferunt aurium voluptati?

Hæc tecum sanctæ memoriæ Liberius: quæ apud alios maiora verbis, apud te minora exemplis, ita omnem disciplinam non solum virtute adæquasti, sed etiam æmulatione vicisti. Namq; ieiunium in præceptis habemus sed singulorum dierum: tu autem multiplicatis noctib. ac dieb. innumera tempora sine cibo transigis: & si quando rogaris vt cibum sumas, paulisper deponas codicem, respondes C illico: *Non in pane solo viuit homo, sed omni verbo Dei.* (Luc. 4.) Ipse epularum vsus, cibus obuius, vt edendi fastidio ieiunium desideretur: potus è fonte, fletus in prece somnus in codice: Hæc iunioribus conuenere annis, donec mens æui matura canesceret. Ast vbi domiti trophæum corporis virgo sustulerit, moderandum labori, vt magistra sub pari sernetur ætate. Cito fœcundis onerata palmitibus emeritæ ætatis vitis crepat, nisi aliquando reprimatur. Eadem tamé donec adolescit exuberat, inueterata putatur, ne siluescat sarmentis, aut fœtu nimio exinanita moriatur. Bona agricola optimam vitem & fotu terræ cohibet, & defendit à frigore, & ne meridiano sole vratur, explorat. Agrum quoque vicibus exercet, vel si non patitur otiosum, diuersa alternat semina, mutatis vt fœtib. arua requiescant. Tu quoque virgo veterana, pectoris tui colles diuersis saltem seminibus sere, nunc alimoniis mediocribus, nunc ieiuniis parcioribus, lectione, opere, prece: vt mutatio laboris, induciæ sint quietis. Non totus messem generat ager. Hinc de collibus vineta consurgunt, illuc purpurascentes cernas oliuas, hic olentes rosas. Sæpe etiam relictis aratris D ipse validus agricola digito solum scalpit, vt florum deponat radices: & asperis manibus quibus luctantes inter vineta flectit iuuencos, molliter ouium vbera pressat. Eo quippe melior ager, quo numerosior fructus. Ergo & tu boni agricolæ exemplum secuta, non perennibus ieiuniis tamquam depressis vomeribus humum tuam findas. Floreat in hortis tuis rosa pudoris, lilium mentis, & irriguum sacri sanguinis violaria bibant fontem. Vulgo hoc ferunt? Quod velis prolixe facere, aliquando ne feceris. Debet esse aliquid, quod Quadragesimæ diebus addatur: sed ita, vt nihil ostentationis causa fiat, sed religionis. (Mat. 6.) Oratio quoque nos Deo crebra commendet. Si enim Propheta dicit: *Septies in die laudem dixi tibi*; (Ps. 118.) qui regni erat necessitatib. occupatus: quid nos facere oportet, qui legimus: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem*? (Mat. 26. 1. Cor. 10.) Certe solemnes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ, cum E è somno surgimus, cum prodimus, cum cibum paramus sumere, cum sumpserimus, & hora incensi, cum denique cubitum pergimus. Sed etiam in ipso cubili volo psalmos cum oratione Dominica frequenti contexas vice, vel cum euigilaueris, vel antequam corpus sopor irriget, (Ps. 5.) vt te in ipso quietis exordio, rerum sæcularium cura liberam, diuina meditantem somnus inueniat. Denique etiam ille qui philosophiæ ipsius nomen inuenit, quotidie priusquam cubitum iret, tibicinem iubebat molliora canere, vt anxia curis sæcularibus corde mulceret. (Pythagoras.) Sed ille, sicut is qui laterem lauat, sæcularia sæcularibus frustra cupiebat abolere. Magis enim se oblinebat luto, qui remedium à voluptate quærebat. Nos autem terrenorum vitiorum colluuione detersa, ab omni inquinamento carnis meorum interna mundemus. Symbolum quoque specialiter debemus tamquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere: quo etiam cum horremus aliquid animo recurrendum est. (2. Cor. 7.) Quando enim sine militiæ sacramento, miles in tentorio, bellator in prælio?

Iam illud quis non ad nostram institutionem dictum intelligat quod ait sanctus Propheta: F *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*? (Ps. 6.) Nam siue lectum iuxta litteram intelligas, tantam vbertatem ostendit profundi oportere lacrymarum, vt lauetur lectus, stratum rigetur fletibus obsecrantis (fletus enim præsentium, merces est futurorum, quoniam beati qui fletis, ipsi enim ridebitis) (Luc. 6.) siue pro corpore accipiamus propheticum dictum, delicta corporis pœnitentiæ lacrymis abluamus. *Fecit enim sibi lectum Salomon ex lignis Libani, columnæ eius argenteæ erant, acclinatorium eius aureum, dorsum eius gemmis stratum.* (Cant. 3.) Quis est ille lectus, nisi nostri corporis species? Namque in gemmis aer specie fulgoris ostenditur, in auro ignis, aqua in argento, terra per lignum: ex quibus corpus humanum quatuor constat elementis, in quo nostra recubat anima, si non aspero montium, non humi arido expers quietis existat, sed sublimis à vinis ligno fulta requiescat. Vnde & Dauid dicit: *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius.* (Ps. 40.) Nam lectus doloris esse qui potest, cum dolere non possit qui non habet sensum? Corpus autem doloris, sicut corpus est mortis. G *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* (Rom. 7.) Et quoniam versiculum induximus, in quo Dominici corporis fecimus mentionem: ne quem forte perturbet legentem, quod Dominus corpus suscepit doloris, recordetur quia Lazari mortem & doluit & fleuit, & in passione est vulneratus, atque ex vulnere sanguis & aqua exiuit, spiritumque exhalauit. (Ioan. 11. Ioan. 19.) Aqua & lauacrum, sanguis ad potum, spiritus ad resurrectionem. Vnus enim est Christus nobis spes, fides, charitas. Spes in resurrectione, fides in lauacro, charitas in sacramento. Tamen vt corpus suscepit doloris, ita etiam stratum in infirmitate versauit, quia conuertit in commodum carnis humanæ. *Nam passione infirmitas est soluta, mors resurrectione: & tamen mærere pro sæculo, gaudere debetis in Domino: tristes ad pœnitentiam, alacres ad gratiam: licet & flere cum flentibus, & gaudere cum gaudentibus oportere gentium doctor salutari præceptione præscripserit.* (Ps. 40. Rom. 6. 2. Cor. 7. Rom. 12.) Verum qui penitus enodare cicatricem omnem desiderat quæstionis, ad eundem confugiat Apostolum. *Omne enim*, inquit, *quodcumque facitis in verbo aut in facto, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo patri per ipsum.* (Colos. 3.) Omnia ergo dicta nostra factaque referamus ad Christum: qui vitam fecit ex morte, lucem creauit ex tenebris. (1. Tim. 1.) H Namque vt corpus ægrotum nunc calidioribus fouetur, nunc frigidioribus temperatur, remediorumq; mutatio si iuxta præceptum fiat medici, salutaris est: si contra mandatum vsurpetur, languoris augmentum est; ita medico nostro quidquid defertur Christo, remedium est: quidquid vsurpatur, incommodum. Debet igitur bene consciæ mentis esse lætitia, non in conditis comessationibus, non nuptialibus excitata symphoniis. (Rom. 13.) Ibi enim intuta verecundia, illecebra suspecta est, vbi comes deliciarum est extrema saltatio. Ab hac virgines Dei procul esse desidero. Nemo enim, vt dixit quidam sæcularium doctor, saltat sobrius, nisi insaniat. (Cic. in oratione pro L. Murena.) Quod si iuxta sapientiam sæcularem, saltationis, aut temulentia auctor est, aut dementia: quid diuinarum

A tum scripturarum cautum putamus exemplis, cum Ioannes præuntius Christi saltatricis optione iugulatus, (Mar. 6) exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quam sacrilegi furoris amentiam?

Et quoniam talis viri non strictim prætereunda est recordatio, interest, vt quis, & à quibus, & quam ob causam, quomodo, & quo tempore sit occisus, aduertere debeamus. Ab adulteris iustus occiditur, & à reis in iudicem capitalis sceleris pœna conuertitur. Deinde præmium saltatricis, mors est Prophetæ. Postremo (quod etiam omnes Barbari horrere consueuerunt) inter epulas atque conuiuia consummandæ crudelitatis profertur edictum: & à conuiuio ad carcerem, de carcere conuiuium fe-talis flagitij circumfertur obsequium. Quanta in vno facinore sunt crimina? Extruitur regifico luxu ferale conuiuium, & explorato quando maior solito turba conuenerit, reginæ filia intimis amandanda secretis, in conspectum virorum saltatura producitur. Quid enim potuit filia de adultera discere matre, nisi damnum pudoris? An quidquam est tam pronum ad libidines, quam inconditis B motibus ea quæ vel natura abscondit, vel disciplina velauit, membrorum operta nudare, ludere oculis, rotare ceruicem, comam spargere? Merito inde iniuriam diuinitatis proceditur. Quid enim ibi verecundiæ potest esse, vbi saltatur, strepitur, concrepatur? *Tunc rex*, inquit, *delectatus, dixit puellæ, vt peteret de rege quod vellet. Deinde iurauit, quod vel dimidium regni si petisset, concederet.* (Ibidem) Vide quemadmodum sæculares ipsi de sæcularibus suis iudicent potestatibus, vt pro saltatione etiam regna donentur. *Puella autem admonita a matre sua, poposcit afferri sibi in disco caput Ioannis. Quod dicit, Rex contristatus est:* non pœnitentia regis, sed confessio iniquitatis est: quam diuinæ habet consuetudo sententiæ, vt quid gesserunt impia, ipsi propria cõfessione se dãnent. Sed propter discumbentes, inquit. Quid indignius quam vt homicidium fieri iuberet, ne discũbentibus displiceret? Et propter iusiurandum, inquit. O religionem nouam. Tolerabilius peierasset. (Mat. 5.) Vnde non immerito Dominus in Euangelio iubet non esse iurandum, ne sit causa periurij, ne sit necessitas delinquendi. Itaque ne iusiurandum C violaretur, percutitur innocens. Quid prius horrescam nescio. Tolerabiliora periuria, quam sacramenta sunt tyrannorum. Quis non cum è conuiuio ad carcerem cursari videret, Putaret Prophetam iussum esse dimitti? *Quis*, inquam, *cum audisset natalem esse Herodis, solemne conuiuium, puellæ optionem eligendi quod vellet datam, missum ad Ioannem ob solutionem non arbitraretur? Quid crudelitati cum delicijs? quid cum funeribus voluptati? Rapitur ad pœnam Propheta conuiuali tempore, conuiuali præcepto, quo non cuperet vel absolui: perimitur gladio, caput eius affertur in disco.* Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur. Intuere rex acerbissime tuo spectacula digna conuiuio. Porrige dexteram, ne quid sæuitiæ tuæ desit: vt inter digitos tuos riui defluant sacri cruoris. Et quoniam non exsaturari epulis fames, non restingui poculis potuit inauditæ sæuitiæ sitis, bibe sanguinem scaturientibus adhuc venis exsecti capitis profluentem. Cerne oculos in ipsa morte sceleris tui testes, aduersantes cõspectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mortis necessitate, quam horrore luxuriæ. Os aureum illud exangue, cuius sententiam ferre non poteras, conticescit, & adhuc timetur. Lingua D tamen, quæ solet etiam post mortem officium seruare viuentis, palpitante licet motu damnabat incestum. (Marc. 6) *Portatur hoc caput ad Herodiadem: lætatur, exultat, quasi crimen euaserit, quia iudicem trucidauit.* Quid dicitis vos sanctæ feminæ? Videtis quid docere, quid etiam dedocere filias debeatis? Saltet, sed adulteræ filia. Quæ vero pudica, quæ casta est, filias suas religionem doceat, non saltationem. Vos autem graues & prudentes viri, discite detestabilium hominum epulas euitare. Talia sunt conuiuia, qualia iudicia perfidorum.

Iam ad fidem orationis vela pandenti bene suggeris soror sancta, quid super eorum meritis existimandum sit, qui se præcipitauere ex alto, vel in fluuium demerserunt, ne persecutorum inciderent manus, cum scriptura diuina vim sibi Christianum prohibeat inferre. Et quidem de virginib. in necessitate custodiæ constitutis enodẽ habemus assertionem, cum martyrij extet exemplum. Sancta E Pelagia apud Antiochiam quondam fuit, annorum ferre quindecim, soror virginum, & ipsa virgo. Hæc primo domi classico persecutionis inclusa, cum se à prædonib. fidei vel pudoris circumsederi videret, absente matre & sororibus, vacua præsidio, sed Deo plenior: Quid agimus, inquit? nisi prospicias, capta est virginitas. Et votum est, & metus est mori: quia mors non excipitur, sed adsciscitur. Moriamur si licet, vel si nolunt licere, moriamur. Deus remedio non offenditur, & facinus fides abluat. Certe si vim ipsam nominis cogitemus, quæ vis voluntaria? illa magis est vis mori velle, nec posse. Nec difficultatem veremur. Quis enim est qui vult mori, & non possit, cum sint ad mortem tam procliues viæ? Iam enim sacrilegas aras præcipitata subuertam, & accensos focos cruore restinguam. Non timeo ne dextera deficiens non peragat ictũ, ne pectus se dolori subducat. Nullum peccatum carni relinquam. Non verebor, ne desit gladius. Possumus mori nostris armis, possumus mori sine carnificis beneficio. F Matris in gremio fertur ornasse caput, nuptialem induisse vestem; vt non ad mortem ire diceres, sed ad sponsum. Ast vbi detestandi persecutores ereptam sibi viderunt prædam pudoris, matrem & sorores cœperunt quærere. Verum illæ spiritali volatu iam campum castitatis tenebant, cum subito hinc persecutoribus imminentibus, inde torrente fluuio exclusæ à fuga, inclusæ ad coronam. Quid veremur, inquiunt: Ecce aqua: quis nos baptizari prohibet? (Act. 8.) Et hoc baptisma est, quo peccata donantur, regna quæruntur. Et hoc baptisma est, post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ regenerare consueuit. Excipiat nos aqua, quæ virgines facit. Excipiat nos aqua, quæ cælum aperit, inferos tegit, mortem abscondit, martyres reddit. Te rerum conditor precamur Deus, ne exanimata spiritu corpora vel vnda dispergat, ne mors separet funera quarũ vitam non separauit affectus: sed si vna constantia, vna mors, vna etiam sepultura. Hæc effatæ, & suspensæ paululum, incincto sinu quo pudorem tegerent, nec gressum impedirent, consertis manibus tanquam choros ducerent, in medium progrediuntur alueum, vbi vnda G torrentior, vbi profundum abruptius illo vestigia dirigẽtes. Nulla pedem retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentauit vbi gressum figeret: anxiæ cum terra occurreret, offensæ vado, lætæ profundo. Videres piam matrem stringẽtem nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu, ne sibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias Christe immolo præsules virginitatis, duces castitatis, comites passionis. Sed quis iure miretur tantam viuentibus fuisse constantiam, cum etiam defunctæ immobilem stationem corporum vindicauerint? Non cadauera vnda nudauit, non rapidi cursus fluminis volutarunt. Quin etiam sancta mater licet sensu carens, pietatis tamen adhuc seruabat amplexum: & religiosum quem strinxerat nodum nec morte laxabat: vt quæ religioni debitum soluerat, pietate herede moreretur. Nam quas ad martyrium innexerat, vsque ad tumulum vendicabat.

Sed quid alienigenis apud te soror vtor exemplis, quã hæreditaria castitatis inspirata successio parentis infusione martyris erudiuit? Vnde enim didicisti, quæ non habuisti vnde disceres? constituta in agro, nulla socia virgine, nullo informata doctore? Non ergo discipulam H (quod fieri sine magisterio non potest) sed heredem virtutis egisti. Qui enim fieri posset, vt sancta Sotheris obi non esset memor auctor, cui auctor est generis? quæ persecutionis ætate seruilibus quoque contumeliis ad fastigium passionis euecta, etiam vultum ipsum qui inter cruciatus totius corporis liber esse consueuit iniuriæ, & spectare potius tormenta quam perpeti, carnifici dedit: tam fortis & patiens, vt cum teneras pœnæ offerret genas, prius carnifex cædendo deficeret, quam martyr iniuriæ cederet. Non multum inflexit, non ora conuertit: non gemitum, non lacrymam dedit. Denique cum cetera pœnarum genera vicisset, gladium quem quærebat inuenit. (3 Reg. 3.) Nobile apud veteres Salomonis illud fertur fuisse iudiciũ, cum à duabus litigantibus mulierib. interpellatus esset:

qua-

A quarum altera conuersa per somnum cum infantem oppressisset suum, postulabat alienum: altera veri amoris conscia, & culpæ nescia, filium iure proprium vindicabat. Vtraque igitur perseuetanter nitente, cognitoris hæsit intentio. Non enim poterat Salomō arbiter esse interioris arcani, cum petentis vtriusque mens esset occultior. Euentu conuentus ambiguo machæram promi iussit, mandatoque ministris quo simularent triste ministerium diuidi iussit infantem, vt singulæ mulieres singulas partes adipiscerentur. Quo audito illa quæ petebat alienum, non solum acquieuit, sed etiam diuisionem paruuli depoposcit, nullo affectu commota materno. Illa quæ suum sciebat infantem, non vinci metuens, sed orbari: nec iam solatio proprio, sed pignori suo consulens, orare accepit, vt incolumis magis puer traderetur alienæ, quam sectus in partes matri propriæ redderetur. Vnde Salomon qui non maiestate diuina, sed argumentis vt homo interiorem interrogabat affectum, illi potius iudicauit paruulū esse redendum, quam veram matrem dolor proprius prodidisset. Illam vero quam morituri paruuli misericordia B non mouebat, exortem pronuntiauit esse naturæ, quam exortem vidit esse pietatis. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationem alterius fluctauit. Duque etiam bona mater euentu hæsit ambiguo, dum iudicij periclitatur incerto. Hæc licet in figura superioribus sint facta temporibus, scripta sunt tamen ad correptionem nostram, vt intelligamus prodi omnia posse quę facta sunt, & omnia composita reuelari. Duæ igitur istæ (quoniam propositum est nobis hoc loco non tractare de mulieribus) duæ inquam istæ, fides est, atque tentatio. Tentatio, inquam, communis ab initio auctor erroris, quæ postquam posteritatē suam carnalis vitio conuersationis, & somno mentis amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienę. Itaque dum tentatio litigat, fides fluctuat, donec machęra Christi latētes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi: Illa de qua scriptum est: Gladium veni mittere in terram. Est enim gladius, de quo scriptum est: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Qui autem sit hic gladiᵘˢ, quæ machæra, cognosce. Verbum, inquit, acutum, & validum, C & penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrans vsq; ad diuisionem animæ & spiritus, artuumq; & medullarū. Bonus gladius, verbum Dei: bonus gladius, vt pote scrutator cordis, & renis, qui mendacium à veritate discernat, atq; eos quorum animam pertransierit, non interficiat, sed reseruet. Hæc igitur de Regnorum dicta sint libero, assumpta de causa, de historia recensita, de conscientia vsurpata, de fide prompta. Nunc decursæ ex libro Iudicum inspiciamus seriē lectionis, Non enim otiosis parricidiū fuit auribus audiendum. Itaque repetamus historiam.

1.Cor.10 — Mat.10 — Luc.2 — Heb.4. — Ibidem — Iudic.11

Iephthe iudex Iudæorum fuit. Is euentu belli conflictatus ambiguo, præliorumque veritus incerta, votum vouit huiusmodi, si aduersarios depulisset, vt quidquid ei primum intra domus suæ limen occurrisset, hostiam immolaret Deo, suorum præsuli triumphorum. Itaque bello potitus, fusisque hostibus domum rediit: cui in ipso vestibulo filia memor pietatis, ignara oblationis occurrit. Sed recordatus ilico pater, & propriæ sponsionis admonitus, ingemuit soluendi muneris sponsiones. Heu me, inquit, filia, perdidisti me. Ego enim aperui os meū de te ad Dominum. Tum illa: O pater, si in me aperuisti os tuū D ad Dominum, fac mihi ita vt exiuit de ore tuo. Duorum tamen tantum mensium inducias postulauit, donec in montem ascenderet, & super virginitatem suam fleret. Deinde duobus, post exactis mensibus remeauit ad patrem. Votum ille compleuit. His enim verbis vtendum est, quando scriptura diuina effectum rei non prodidit, sed refugit parricidij mentionem. Quid igitur? Hoc probamus? Minime vero gentium. Sed tamen etsi parricidium non probo, aduerto præuaricandæ metum & formidinē sponsionis. Deniq; ad Abraham dictum est: *Nunc scio quia amas Dominum Deum tuum, quia non pepercisti vnico filio tuo.* Habes igitur iudicium, quo docetur, præuaricandum temere non esse promissum. Verum Deo parricidium non probari, in eadem asserit lectione, cum pro filio ouis subijcitur, vt ipsa potius quam filius feriretur. Habet igitur

Ibidem — Gen.22

E Iephthe quod sequeretur exemplum, quia Dominus sanguine non delectaretur humano. In vno enim oraculo ad Abraham prompto docuit filiorum salutem religionis obsequio posthabendam: offerri à parentibus Deo debere filios, non debere iugulari. Certe cum hęc filia tam sollicita fuerit de patris voto, cur pater non dubitauerit de filiæ parricidio? & cum illa paternum caueret mendaciū, iste filiæ non cauerit interitum: Dicet aliquis: Qua ratione illic Deus non permiserit parricidium fieri, hic sit passus impleri? Numquid acceptor personarum Deus? Non sed meritorum atque virtutum. Certe dum consilium esset ambiguum, signare debuit oraculum, quid ad præsens facto, & in reliquum conueniret exemplo. Vbi vero iam præcessisset exemplum: necessarium non iudicauit oraculum, cum facti forma veteris quid fieri oporteret ostendit. Aut fortasse quia non vna forma meritorum ideo non vna forma factorum. Pater doluit, fleuit filia, vterque de Dei miseratione dubitauit. Non doluit Abraham, nec consuluit parentis affectum. Vbi audiuit diuinitatis oraculum, non distulit sacrificium, sed maturauit F obsequium. Non dubitauit Isaac, cum imparibus sequeretē patrem passib. Non fleuit, cum ligaretur: non dilationē poposcit, cum offerretē. Et ideo misericordia largior, vbi fides promptior. Et bene non fleuit factum patris, quia Ilsus est matris. Pro qua deuotionis exultatione ouis pro illo iussa est immolari, quia se ipse non distulerat immolandum: nec Dei miseratione ambiguus, nec de sui deuotione sollicitus. Nemo igitur inuentus est, qui tam cruētum patris reuocaret affectu, quia omnis promissio muneris conueniebat officio. Sacrificium itaque sanguinis immolatur, & nemo est qui resistat. Sacrificium castitatis offertur, & qui prohibeat non inuenitur. Pater parricidium promisit, & soluitur: pater integritatem filiæ vouit, & tam piæ oblationis non inuidetur affectus. Illic filia dolens sanguinem suum obtulit pro patria sponsione: hic tam pium promissum nec hęreditario munere, nec proprio soluitur voluntate. Quo in negotio etiam nos vocamur in culpam. Quam tandem: Quia nuptias prohibuimus illicitas? Vocent ergo in eandem culpam etiam Ioannem Baptistam. Et cum aliud nihil forte habeamus quod G probetur in nobis, hoc solum condemnetur in nobis, quod probatum est in Propheta. An erubescendum protulimus auctorem? Quam vero causam aliam habuit ille martyrij, repetite animo. Causa illius passionis certe hęc fuit. *Non licet*, inquit? *tibi eam habere.* Si hoc de vxore homini, quanto magis de virgine consecrata? Si hoc dictum est regi, quanto magis dicendum priuatis? Gratias itaque diuinitati quod hic nullus Herodes, atque vtinam nulla Herodias. Non licuit ergo pro virginitate sermonem dicere? Et cur scriptum est: *Iudicate pupillo & iustificate viduam* Et cur scriptum est: *Patris orphanorum, & iudicis viduarum:* Ergo castimoniæ & integritati deditas deseremus, aut etiam condemnabimus: At certe ipsis gentilibus: inter aras & focos venerabilis solet esse virginitas: & in quibus nulla meritorum est pietas, nulla mentis integritas, in iis tamen carnis virginitas prædicatur. A profanis igitur cæremoniis virgines nemo prohibebit, ab Ecclesia Dei virginitas arcebitur? Illic coguntur, quod non docentur: hic interdicitē, q non licet nō doceri? Illic pmiis reuocantur à nuptiis, hic ad nuptias coartabuntur iniuriis? Illic violentia fit vt capiantur, hic fiet violentia ne profiteantur? Et H potest esse patientia sacerdotum, vt non vel morte oblata, si ita necesse est, integritatis sacrificium vindicetur? Considerate quia virgines præ Apostolis resurrectionem Domini videre meruerunt, Certe hoc docuit hodierna quæ decursa est lectio. *Nam cum in nouo monumento* (sicut Ioannes dixit) *corpus positum esset Domini IESV, in suo autem monumento* (sicut est secundum librum Euangelij Matthæi) *posuisse Ioseph Domini corpus* obseruabant virgines. Bene & Matthæus monumentum dixit nouum, ne ex monumēto veteri resurrexisse alius crederetur. Bene etiam secundum spiritum in monumento isti positum est, quia Christus à mortuis, in nouo iusti resurgit affectu. Bene etiam secundum literam alienum monumentum fuit, quia suū monumentum Dominus non quæsiuit. Habeat tumulū,

Iudic.11 — Act.10 — Gen.22 — Gen.21 — Iudi.11 — Mar.6 — Mat.14 — Esai.1 — Ps.67 — A Gell. l.1.c.12 — Mar.6 — Ioan.19 — Mat.27

qui

A qui sub lege sunt mortis: victor mortis suum tumulum non habebat. Non enim ille sepulchrum mortis desiderabat, qui de morte trophæa referebat. Vidit ergo Maria resurrectionem Domini: & prima vidit, & credidit. Vidit & Maria Magdalena, quamuis adhuc ista nutaret.

Hoc loco non mediocrem aduertite quæstionẽ, ne subdubitare de resurrectione Domini virgines debeatis. Videte quod meritũ. Non sola carnis virginitas virginem facit, sed etiam mentis integritas. Denique Maria Magdalena Dominum prohibetur tangere, quia nutabat de resurrectionis fide. (Ioan. 20) Illa igitur tangit Christum, quæ fide tangit: Magdalena autem stabat ad monumentum foris plorans. Quæ foris est, plorat: nam quæ intus est, plorare non nouit. Plorat autem, quia corpus non videt Christi: & perisse putat, quia ipsa non cernit. Ergo Maria foris, sed non Petrus, non Ioannes foris. (Ibidem) Denique illi currentes intrauerunt, & ideo non plorauerunt, & gratulantes recesserunt. Illa quæ non introiuit, fleuit, non credidit, fraude sublatum putauit: nec cum angelos cerneret, credendum arbitrabatur. Et ideo dicunt ei angeli: Mulier quid ploras? quẽ quæris? (Ibidem) Hoc angeli dicunt, & Dominus postea iisdem verbis repetiuit, B vt scias quia angelorum verba mandata sint Domini. Denique eadem (vt dixit) etiam Dominus verba repetiuit, dicens: *Mulier quid ploras? quem quæris?* (Ephes. 4) Quę non credit, mulier est: nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit: non de sexu, sed de cunctatione conuicium est. Et bene mulier quæ nutabat, quia iam virgo crediderat. Quid ploras? hoc est, tu tibi es causa plorandi, tu tibi auctor es flendi, quæ es Christi incredula. Ploras quia non vides Christum: crede, & videbis. Adest Christus, nec vmquam iis à quibus quæritur deest. Quid ploras, hoc est, non lacrymis opus est, sed fide prompta, & Deo digna. Noli cogitare mortalia, & non plorabis: noli cogitare peritura, & flendi causam habere non poteris. Cur inde ploras, vnde alii gratulantur? Quem quæris? hoc est? Non vides quia adest Christus? non vides quia Christus (1. Cor. 1) est Dei virtus, quia Christus est Dei sapientia, quia Christus est sanctitas, quia Christus est castitas, quia Christus C integritas, quia Christus natus est ex virgine, quia Christus ex patre, & apud patrem, & in patre semper, natus non factus, nec degener, sed semper verus Deus ex Deo (Ioan. 20) vero? *Tulerunt*, inquit, *Dominũ de monumento, & nescio vbi posuerunt eum.* Erras mulier quæ putas ab aliis Christum de monumento esse sublatum, & non potestate propria resuscitatum. Sed nemo tulit Dei virtutem, nemo tulit Dei sapientiam, nemo tulit venerabilem castitatem. Non tollitur Christus de monumento iusti, nec de suæ virginis secreto, & piæ mentis arcano: & si qui volunt tollere, auferre non possunt. (Ibidem) Tunc ait illi Dominus: *Maria, respice ad me.* Quando non credit, mulier est: quando conuerti incipit, Maria vocatur. hoc est, nomen eius accipit quæ parturit Christum. Est enim anima quæ spiritaliter parit Christum. Respice, inquit, ad me. Qui Christum respicit, emendatur, errat autem qui Christum non videt. Et ideo illa conuersa respexit, & dixit: Rabbi, quod (Ibidem) interpretatur magister. Quæ respicit, conuertitur: quæ conuertitur, plenius intuetur: quæ videt, proficit. Et ideo magistrum appellat, quem mortuum esse credebat: (Ibidem) alloquitur quem putabat amissum. *Noli*, inquit, *me tangere*: hoc est, etsi correptionis tentamenta sunt, non tan- D git tamen Christum nutantis affectus. *Noli*, inquit, *me tangere*. hoc est, noli tangere Dei virtutem, Dei sapien- (1. Cor. 1.) tiam, reuelandam integritatem, honorabilem castita- (Ioan. 20) tem. *Sed vade ad fratres meos.* Quid est aliud dicere, nisi, Iam noli foris flere? Vade ad electos, & ad obseruantissimos sacerdotes, & dic illis: *Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum: Deum meum, & Deum vestrum.* Quid est aliud dicere, nisi ne mulier hinc moueas quæstionem? Certe à perfectioribus quære, dicent tibi, quæ distinctio sit inter patrem meum, & patrem vestrum. Nam qui iuxta diuinam generationem pater mihi est, is iuxta adoptionem pater vester est. Patrem meum dicendo, à creaturis se Dei filius separauit: Patrem vestrum dicendo, adoptionis spiritalis gratiam designauit. Ita & Deum meum dicendo, mysterium suæ incarnationis ostendit: vt E quem patrem naturaliter habet, Deum appellet propter suscepti corporis sacramentum. Deum quoque vestrum cum dicit, profectum in nobis suæ operationis ostendit.

Et vere Deus noster factus est nobis, ex quo passus est Christus, quando, vt alia omittam, pro integritate seruanda mori virgines sunt paratæ. Nihil de causa, nihil de persona loquor. Vbi enim Domini gratia, ibi debet esse pax Domini. Nec quemquam publice arguo, sed me ipsum de sensatum venio. Accusati enim sumus: & nisi fallor, accusatores nostri plerique de vobis sunt. Horum ergo affectus redarguere malo, quam personas prodere. Criminis autem inuidia hęc est, quia suadeo castitatem. Qui hoc nõ libenter accipit, ipse se prodit. Virginitatem, inquit, doces, & persuades plurimis. Vtinam conuincerer, vtinam tanti criminis probaretur effectus. Non vererer inuidiã, si efficaciam recognoscerem. Atque vtinam me exemplis potius argueretis, quam sermonibus cæderetis. Sed vereor ne præuaricatores mihi apposuisse videar, qui me a- F lienis commendent laudibus. Initiatas, inquit, sacris mysteriis, & consecratas integritati puellas nubere prohibes. Vtinam possem reuocare nupturas, vtinam possem flammeum nuptiale pro integritatis mutare velamine. An indignum videtur, vt sacratæ virgines à sacrosanctis altaribus non abducantur ad nuptias? Et quibus licet sponsum eligere, non licet Deum præferre? In me ergo facti conditio mutatur, vt pro opprobrio mihi credat quod semper spectauit ad gratiam sacerdotum: iacere semina integritatis, & virginitatis studia prouocare. Quæro enim vtrum quasi improbum hoc, an quasi nouum, an quasi inutiliter reprehẽdatur. Si quasi improbum, improba ergo vota sunt omnium, improba vita est angelorum, quã gratia resurrectionis imitatur. *Qui enim non nubunt neque ducũt vxores, erunt sicut angeli in cælo.* (Mat. 22. Ioan. 20) Qui hoc vtique reprehendit, resurrectionis vota condemnat. Itaque improbum videri non potest, quod hominibus pro præmio constitutum est: nec potest eius rei species displicere, cuius veritas & in fructu est, & in voto. Sed esto, non sit improbum, numquid nouum est? Nos enim noua omnia quæ Chri- G stus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus via Chri- (Ioan. 14) stus est. Si igitur Christus non docuit quod docemus: etiam nos id detestabile iudicamus. Discutiamus ergo vtrum Christus integritatem docuerit, an repudiandam putauerit. *Et sunt*, inquit, *spadones, qui se ipsos castrauerunt pro-* (Mat. 19) *pter regnum cælorum.* Est ergo præclara militia, quæ regno cælorum militat. Itaque iam tunc Dominus docuit esse (Ibidem) debere intemerata studia castitatis. Vnde & Apostoli cum ceteris præminere cernentes, si ita est causa, aiunt viri cum vxore, non expedit nubere. Quo dicto & grauiora iudicauerunt onera vinculi coniugalis, & veræ integritatis gratiam prætulerunt. Sed Dominus qui sciret prædicandam omnibus integritatem, imitandam paucis: (Ibidem) *Non omnes*, inquit, *capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* hoc est, Non est communis plurimis, & vulgaris integritas: nec pro infirmitate permittitur, sed pro virtute conceditur. (Ibidem) Denique cum dixisset. *Et sunt spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum*: vt ostenderet hoc non mediocris esse virtutis. *Qui potest*, inquit, *capere capiat.* Et ideo post hoc verbum offeruntur pueri ad benedicendum, qui cor- H ruptelæ expertes, integritatis munus immaculata ætate seruarent. Talium enim est regnum cælorum, qui in puerilem castimoniam tamquam in naturam infantium corruptelæ ignoratione remeauerint. Est ergo etiam cælesti voce probata virginitas, Dominicisque experenda præceptis. Quo loco magisterium diuinæ vocis i- (Ibidem) mitemur. Nam cum in superioribus coniugium memorauerit non esse soluendum nisi ex causa fornicationis, in posterioribus integritatis gratiam donumque contexuit: vt doceret non damnandas esse nuptias, sed probandas: nuptiis tamen ipsis integritatis studia præferenda.

Quis enim tam auersus à vero qui nuptias damnet? Sed quis tam alienus à ratione, qui coniugii opera non sentiat? *Etenim mulier innupta & virgo, cogitat quæ sunt Do-*

A [1. Cor. 7] *nem, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Et præter has molestias quamuis nubendo non peccet, contritionem tamen habebit carnis huiusmodi. Grauis enim partus labor est, grauis creandorum & erudiendorum liberorum molestia. Quibus ante præscripsi, ne quis huiusmodi auerteretur iniuriis. Multæ enim in partus doloribus constitutæ, coniugio se renuntiare dicunt: multi etiam matrimonij onera non ferentes, alieno ab vxore aueruntur affectu. Et ideo Apostolus ante præmisit: [Ibidem] *Vinctus es vxori? noli quærere solutionem.* Et bene ait: *Vinctus es.* Quodam enim vir & vxor nexu inter se amatorio, copulantur, & quibusdam inuicem sibi habenis amoris adstricti sunt.

Bona igitur vincula nuptiarum, sed tamen vincula: bonum coniugium, sed tamen à iugo tractum, & iugo mundi: vt viro potius cupiat placere, quam Deo. [Prou. 27] [Mat. 26] [Ibidem] Bona etiam vulnera charitatis, & osculis præferenda. *Vtiliora enim vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.* Denique Petrus vulnerat, Iudas osculatur. Illum oscula condemnant, hunc vulnus emendat. B Illius osculis proditionis venena funduntur, istius lacrymis culpa lauatur. Itaque vt ostenderet sermo propheticus bona vulnera charitatis, Ecclesia dicit in Canticis Canticorum: [Cant.] *Quia vulnerata charitate ego sum.* Nemo ergo vel qui coniugium elegit, reprehendat integritatem? vel qui integritatem sequitur, condemnet coniugium. Namque huius sententiæ aduersarios interpretes damnauit iam dudum Ecclesia, eos scilicet qui audeant soluere copulam coniugalem. [Cant. 7] *Audite enim quid dicat sacrosancta Ecclesia: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis. Multi agri fructus habent, sed ille melior est qui & fructibus redundat, & floribus.* Est ergo Ecclesiæ ager diuersis fœcundus copiis. Hic cernas germina virginitatis flore vernantia, illic tamquam in campis siluæ viduitatem grauitate pollentem, alibi tamquam vberi fruge coniugij Ecclesiæ segetem replentem mundi horrea, ac veluti maritatæ vineæ fœtibus, torcularia Domini Iesu redundantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat.

C Nec improbum igitur nec nouum integritatis est studium. Videamus ne forte inutile iudicetur. Nonnullus enim dixisse audiui quod perit mundus, defecit genus hominum, coniugia labefactata sunt. Quæro quis tandem quæsiuit vxorem, qui non inuenerit? Quando fuerint bella pro virgine? Quis vnquam pro virgine sit peremptus? De coniugiis autem ista nascuntur, vt perimatur adulter vxoris, raptor prœliis appetatur. Ista reipublicæ semper damno fuerunt. Pro virgine sacra nemo damnatus est, quia castitatem non pœna cohibet, sed religio auget, fidesque conseruat. Si quis putat igitur consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia vbi paucæ virgines, ibi etiam pauciores homines: vbi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorem. Discite quantas Alexandrina, totiusque Orientis & Africana Ecclesia quotannis sacrare consueuerint. Pauciores hic homines prodeunt, quam illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarum vsu non inutilis virginitas existimatur, præsertim cum per virginem salus venerit, orbem fœcundatura Romanum. Quod si quis hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas vxores degere, D quia frequentius possunt parere incontinentes. Nulla peregrinanti marito fidem seruet, ne damnū faciat prolis futuræ, & partus frequentioris amittat ætatem.

Sed difficilior fit via adolescentioribus ad nuptias impetrandas. Quid si forte commodior? Quæro enim cum his aliquem habere tractatum, qui accendæ virginitatis sententiam gerunt. Itaque qui sunt isti, discutere debemus: vtrum qui vxores habent, an qui non habent. Si qui habent, timere non debent: vxores eorum iam virgines esse non possunt. Si qui non habent, non sibi iniuriam faciant, quod eius tantum nuptias sperauerint, quæ nuptura non esset. An fortasse patres pro filiarum coniunctione solliciti, moleste ferunt virgines consecrari? Nec hi quod vereantur habent, si sequantur concilium. Inter paucas suæ citius eligentur. Aiunt etiam plerique maturioris ætatis virgines esse velendas. E Neque ego abnuo, sacerdotalis esse cautionis debere, vt non temere puella veletur. Spectet plane, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris. Spectet maturitatem verecundiæ, examinet grauitatis canitiem, morum senectam, pudicitiæ annos, animos castitatis. Tum deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas, si hæc præsto sunt, non deest virgini longæua canities. si hæc desunt, differatur puella moribus quam annis adolescentior. Non ergo ætas reiicitur florentior, sed animus examinatur. Et certe Theclam non senectus, sed virtus probauit. Et hinc quid plura contexam, cum omnis ætas habilis Deo, perfecta sit Christo? Denique non virtutem ætatis appendicem dicimus; sed virtutis ætatem. Nec mirere in adolescentulis professionem, cum legeris in paruulis passionem. [Psal. 8.] Scriptum est enim. *Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem.* An dubitamus si eum vsque ad continentiam sequatur adolescentia, quem vsque ad mortem confitetur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ F nubiles Christum sequantur ad regnum, quem etiam pueri sequebantur in desertum? [Mat. 14] Sicut legimus *quia saturata sunt de quinque panibus quatuor millia hominum*, exceptis, inquit, pueris & mulieribus. Nolite ergo à Christo arcere infantes, quia & ipsi pro Christi nomine subiere martyrium. [Mat. 2] [Mat. 19] *Talium est enim regnum cælorum. Vocat eos Dominus, & tu prohibes? De ipsis* enim Dominus ait: *Sinite eos venire ad me. Nolite adolescentulas arcere*, de quibus scriptum est: [Cant. 1] *Propterea adolescentulæ dilexerunt te, & introduxerunt te in domum matris suæ.* [Cant. 8] [Luc. 1.] [Luc. 4.] Nolite postremo à Christi charitate etiam paruulos separare, quem etiam intra matris vterum adhuc positi exultatione prophetica fatebantur. In ipsis adhuc Ecclesiæ principiis turbæ requirebant eum. Qua ratione? Quia manus, inquit, imponens curabat eos. Nec tempus ad sanandum, nec locus quæritur. Omnibus enim locis omnibusque temporibus non est prætermittenda medicina. [Luc. 1] Intra domum Maria ab angelo benedicitur, [4. Re. 19] intra domum Dauid vngitur in prophetam. G Vbique Iesus curat, vbique sanat: in itinere, in domo, in deserto. [Mat. 6] In itinere curatur quæ fimbriam tetigit: in domo principis synagogæ filia resuscitatur: in deserto turba sanatur. [Mat. 5.] [Luc. 4] Denique sic habes: *Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens curabat eos. Sanabat ergo & in deserto, & occidente iā sole. & sanabat manus imponens, vt & Deū se & hominem demonstraret.* Non immerito igitur facta iam die turbæ requirebant eum. [Ibid.] Video ordinem. Sole occidente ægri deferuntur ad Christum, facta autem die turbæ, requirebant eum. Quando enim nisi per diem quæritur Christus? Nam qui in luce ambulat, non recedit à Christo. Itaque nox habebat adhuc ægrotantium gemitus, dies iam fidelis plebis, iam lætitiam sanatorum: vt quod scriptum est compleretur: [Psal. 29.] *Ad Vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Quæ enim turbæ maior gratia, quam vt etiam in desertum locum Christum sequatur? in quo ille docet, à perfecto abesse debere iactantiam. Non enim sanādorum copiam, sed operum iactantiam declinabat. Et nos igitur si salui esse desideramus, vel si iam meremur sanitatem, procul à luxuria, procul à lasciuia, tamquam in arido vitæ istius & ieiunio solo, quadam siti corporis fugitantem deliciarum Christum sequamur. H [Ioan. 6.] [Cant. 3.] Sequamur per diem. Adest Ecclesiæ dies, quem Abraham vidit, & gauisus est. Sequamur ergo per diem Christum: Non enim in noctibus reperitur. *In cubili*, inquit, *meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea: quæsiui eum, & non inueni eum: vocaui eum, & non obaudiuit me.* [Ibidem] Non in foro, non in plateis Christus reperitur. Denique nec illa eum in foro & in plateis potuit reperire, quæ dicit. *Exurgam, ibo, & circumibo in ciuitate, in foro & in plateis, & quæram quem dilexit anima mea. Quæsiui eum, & non inueni eum: vocaui eum, & non obaudiuit me.* [Ephes. 2] [1. Cor. 1] [Ioan. 5.] [1 lib. 4] [Lib. de Vidua] Nequaquam igitur ibi quæramus Christum, vbi inuenire non possumus. Non est Christus circumforaneus. Christus enim est pax, in foro lites: Christus iustitia est, in foro iniquitas: Christus operator est, in fo-

A to inane otium: Christus charitas est, in foro obtrectatio: Christus fides est, in foro fraus atque perfidia; Christus in Ecclesia est, in foro idola. Et vt illa vidua quam in alio perstrinximus libro, cognoscat non obtrectandi me locutum: illa studio, sed monendi, neque non asperum, sed *Prou. 7.* sollicitum, gratiam reconciliationis accipiat. In Ecclesia vidua iustificatur, in foro circumuenitur. Fugiamus ergo forum, fugiamus plateas. *Prudentiam autem notam assume tibi, & custodiat te a muliere aliena. Per fenestram enim de domo sua in plateas prospicit.* Fugiamus plateas. Non enim iniuria tantummodo est non inuenisse quem quæras, sed etiam plerumque vbi nõ oportet quæsisse, vulnus est: quæsisse in domibus virorum qui sibi falso doctorum nomen adsumunt, quæsisse procacius quam verecundius. Ergo caueamus exemplo illius, ne nos custodes inueniant qui circumeunt ciuitatem. *Cant. 5.* *Inuenerunt*, inquit, *me custodes qui circumeunt ciuitatem: percusserunt & vulnerauerunt me, & tulerunt pallium meum à me custodes murorum.* Non in se, filiæ, sed in nobis vulneratur Ecclesia. Caueamus igitur ne lapsus noster, vulnus Ecclesiæ fiat: ne quis à nobis pallium auferat, hoc est, amictum prudentiæ, insigne patientiæ, q̃uo B mollioris ambitio vestis exuitur. *Mat. 11* *Mat. 5.* *Qui enim mollioribus vestibus induuntur, in domibus regum sunt.* Nobis autem pallium dedit Christus, quo Apostolos suos & corpus suum ipse vestiuit. Quod denique iubet te dare si quis à te tunicam petat, vt dimittas ei & pallium: id est, insigne philosophiæ tuæ tradas, & quasi amictu prudentiæ tuæ eum qui ante nudus fuerat, circumuestias. Ibi igitur filiæ Christum quæramus, vbi quærit Ecclesia, in montibus boni odoris, qui excelsorum sublimitate factorum, suauem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim plateas, fugit conuentus, & strepitus fori, iuxta quod scriptum est: *Cant. 8* *Fuge fraternus meus, & similis esto ceruo aut hinnulo ceruis in montes aromatum.* Serpentinis enim inuisus colubris & effugitans canum, atque humi reptantibus infestus serpentibus, nescit habitare nisi in sublimitate virtutum, nescit commorari nisi *2 Cor 2.* in talibus Ecclesiæ filiabus, quæ possunt dicere: *Christi enim bonus odor sumus Deo*, sed quibusdam odor mortis in mortem, in iis qui pereunt: quibusdam odor vitæ in vi- C tam, in iis vtique qui odorem resurrectionis Dominicæ *Ioan 19* viuida fide spirant. Isti sunt aromatum montes, qui Domini corpus Iesu acceperunt, & in linteis cum aromatibus ligauerant. Quicumque enim crediderunt quia Iesus mortuus est, & sepultus est, & resurrexit: hi excelsum veræ cacumen fidei virtutum fastigiis extulerunt. Vbi ergo Christus quæritur? In pectore prudentis scilicet sacerdotis.

Et quoniam de deserto tractatus hic sumitur: vbi quærendus sit, etiam ipse monstrat, dicens: *Ego flos cãpi, & lilium conuallium, tamquam lilium in medio spinarum.* Ecce alium *Cant. 2.* locum, in quo solet Dominus diuersari, immo non in vno, sed in pluribus. Ego, inquit, flos campi: quia patentem simplicitatem puræ mentis frequentat. Et lilium conuallium. Flos enim humilitatis est Christus non luxuriæ, non voluptatum, non lasciuiæ, sed flos simplicitatis, flos humilitatis. Tamquam lilium in medio spinarum. Nonne inter asperitates laborum, contritionesque animorum boni flos odoris assurgit, quia contrito corde Deus placatur? Hoc est desertum filiæ, D quod ducit ad regnum, hoc est etiam desertum quod floret vt lilium, iuxta quod scriptum est: *Esai. 35* *Lætare sterilis, & exulta desertum, & floreat vt lilium.* In hoc deserto filiæ, ar- *Mat. 7.* bor illa bona fructifera, quæ bonos fructus facit, incipit brachia factorum suorum diffundere, verticem diuinitatis attollere. Iuxta quam nostræ ligna siluæ frutescant: quia sicut arbor mali inter ligna siluæ, ita fraternus meus inter medium filiorum, vt videns hoc Ecclesia lætetur & gaudeat, dicens: *Cant. 2* *In vmbra eius concupiui & sedi,* *Ibidem* *& fructus eius dulcis in faucibus meis.* Videns, inquam, hoc Ecclesia, & fidei nostræ iam læta successu dicat: Inducite *Ibidem* me in domum vini, & ordinate in me charitatem. Charitas non potest esse sine fide. Tres enim sunt velut vades Ecclesiæ, spes, fides, charitas. Cum spes accesserit, fides fundata fuerit, ordinatur charitas, Ecclesia copulatur. Didicisti ergo vbi Christum requiras, disce etiam quemadmodum possis mereri, vt ille te quærat. E Excitat Spiritum sanctum, dicens: *Cant 4.* *Cant 5.* *Exurge aquilo, & veni auster, aspira hortum meum, & profluant aromata mea. Descendat fraternus meus in hortum suum, & manducet fructum pomiferarum suarum.* Hortus verbi, animæ vernantis affectus est, & in pomiferis virtutis est fructus. Venit ergo: & siue manduces siue bibas, si Christum inuocas, adest, dicens: *Venite manducate panes meos, & bibite vinum meum*, siue etiam dormias, pulsat ad ianuam. *Prou 9.* *Cant. 5* *Ibidem* Venit, inquam, frequenter, & per prospectum mittit manum suam, sed non semper, nec ad omnes: sed ad eam animam quæ potest dicere: Nocte exui me tunicam meam. Etenim in hac sæculi nocte prius tibi corporalis vitæ amictus est exuendus. Exuit enim se carnem Dominus, vt pro te dominationibus & potestatibus mundi istius triumpharet. Quomodo induam illam? Vide anima Deo deuota quid dicat. Sic se actus corporis & terrenos exuit mores, vt nesciat quomodo, etiamsi velit, rursus possit induere. Quomodo induam illam? Hoc est, qua verecundia? quo pudore? qua postremo memoria? Consuetudo enim boni, vsum prauitatis veteris amisit. F *Laui pedes meos, quomodo inquinabo* *Ibidem* *illos?* Didicisti in Euangelio, quod pedes lauare, fidei mysterium, humilitatis insigne sit, iuxta quod scriptum est: *Ioan. 13* *Si ego laui pedes vestros dominus & magister, quanto magis vos debetis alter alterius pedes lauare?* Sed hoc ad humilitatẽ pertinet.

Quantum vero ad mysterium, pedes debet lauare suos qui volt partem habere cum Christo. *Si enim non lauero*, inquit, *tibi pedes, non habebis partem mecum.* Cum hoc Petro dicitur, quid de nobis censetur? Qui lauit igitur pedes, non necesse habet iterum lauare: & ideo caueat, ne inquinet *Ibidem* eos. Et bene sancta Ecclesia dicit: *Laui pedes meos.* Non dicit, Quomodo iterum lauabo eos, sed quomodo iterum *Cant. 5.* inquinabo eos? quasi oblita maculæ veteris, oblita contagii. Admonet igitur in ministerio corporali, quemadmodum spiritale debeamus actuum nostrorum diluere vestigium. Itaque pedes cum semel laueris æterni fontis irriguo, & mysterii mundaueris sacramento, caue iterum corporeæ cupiditatis illuuiem, ne luculẽti actus sordibus G inquinentur. Isti sunt pedes quos Dauid lauit in spiritu, qui te docet quemadmodum eos inquinare non possis, dicens: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem.* Vtique *Ps 121.* hic non corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cælo haberet corporis pedes: Hierusalem enim, sicut Paulus te docuit, in cælo est. Et idem te docuit quemadmodum in cælo stare possis, cum dicit: *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Conuersatio *Heb. 12.* *Phil 3* morum, conuersatio factorum, conuersatio fidei. Quisquis sic viuit, potest dicere: *Cant. 5* *Fraternus meus misit manũ suã per prospectũ, & venter meus turbatus est ad illũ: surrexi aperire fratri meo.* Bonũ est vt ad aduentum Domini interiora turbentur. Si ad angeli aduentum Maria turbata est, quanto magis ad *Luc. 1.* Christi nos turbamur aduentũ? Influentib. quippe diuinis, corporeus peregrinus affectus, & vsus ille exterioris hominis exolescit. Et tu turbare, & tu festina. Festinantes illi agnũ manducare præcipiuntur. Surge, aperi, ad ianuã Christus est, vestibula domus tuæ pulsat: si aperueris, introibit, & introibit cum patre. Nec solum cum ingressus *Exo. 12* fuerit, mercedem relinquit, sed etiam priusquam ingre- *Apoc. 3.* diatur mercedem præmittit. Adhuc anima turbatur, ad- H huc parietes domus suæ palpat, adhuc ostium quærit vbi Christus est, adhuc soluit vinculũ carnis, & corporis claustrum, adhuc Christus foris pulsat. *Cant. 5.* *Manus*, inquit, *meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei myrrha pleni in manib. clausuræ.* Quam myrrham stillat animæ manus, nisi illam quam *Ioan. 3.* *Ioan. 19* obtulit iustus ille Nicodemus magister in Israel, ille qui meruit lauacri primus audire mysterium, qui attulit mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum, & misit in corpus Iesu? Perfectum vtique odorem fidei attulit. Hũc odorem fragrat anima quæ Christo aperire incipit: vt accipiat primum odorem Dominicæ sepulturæ, & credat quia caro eius non vidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit: sed æterni illius floris, & semper viren- *Ps. 15.* *& Act. 2.* tis odore condita surrexit. Quomodo enim poterat vel in carne marcescere, cuius nomen vnguentũ exinanitum

A est? Exinaniuit se vt spiraret tibi. Semper vnguentum hoc erat, sed erat apud patrem, erat in patre. Olebat tantum angelis & archangelis, tanquam intra vas cæli. [Cant. 1] Aperuit os pater dicens: *Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.* [Esai. 49] Descendit filius, repleta sunt omnia nouo odore verbi. *Eructauit cor patris verbum bonum, fragrauit filium, spiritus sanctus exhalauit atque per omnium se corda diffudit. Diffusa est enim charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum.* [Ps. 44.] Ipse Dei filius in corpore tanquam in vase odorem primo cohibebat suũ, opperiens tempus, sicut ait: *Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt sciam quando oporteat dicere sermonem. Venit hora, aperuit os, exiuit vnguentum, quando virtus exibat de eo.* [Rom. 5.] [Esai 50] Hoc vnguentum exinanitum est super Iudæos, & collectum est à gentibus. [Luc 6] Exinanitum in Iudæa & redoluit in omnibus terris. Hoc vnguento vncta est Maria, & virgo concepit, virgo peperit bonum odorem, Dei filium. [Cant. 1] Hoc vnguentum effusum est super aquas, & sanctificauit aquas. Hoc vnguento vncti sunt tres pueri, & humorē eius flamma rorauit. Hoc Daniel vnctus est, & leonem ora molliuit, feritatemque permulsit. [Dan 3] B Fluit hoc vnguentum quotidie, & nunquam defecit. [Dan 6] Accipe vas tuum virgo, & accede, vt possis hoc vnguento repleri. Accipe vnguentum æstimatum trecentis denariis: sed gratis datum, non venditum, vt omnes haberent. [Ioan. 12] [Ibidem] Gratis virgo vngere, noli contristari sicut Iudas, quia hoc vnguentum effunditur, sed consepelire in Christum. Claude sane vas tuum, ne vnguentum effluat. Claude integritatis claue, loquendi verecundia abstinentia gloriandi. Hoc quæ habet vnguentum, Christum recipit. Et ideo quæ habeat, ait: Aperui, inquit, fratri meo, frater meus transiuit. [Cant. 5] Quomodo transiuit autem, mentis interna penetrauit, sicut dictum est Mariæ? [Luc. 2.] *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* [Heb 4.] Viuum enim verbum Dei sicut gladius acutus, penetrans corporalium repagula cogitationum, cordis interna rimatur.

Et tu igitur anima vna de populo, vna de plebe (neque enim Christus stupet aliqua sæcularium discrimina dignitatum, nec auratam vestem, aut monile pretiosum, C aut nobilia coruscantium gemmarum serta miratur, quorum dispendiis sæpe lis mouetur in Ecclesia, pax fugatur:) certe tu vna de virginibus, quæ corporis tui gratiam splendore mentis illuminas (proprior enim es quæ Ecclesiæ compararis) tu, inquam, in cubiculo tuo, & nocturno tempore constituta, semper meditare Christum, & eius aduentum omnibus speraro momentis. Si tardare tibi videtur, exurge. Tardare videtur cum diu dormis, tardare videtur cum ab oratione vacas, tardare videtur cum vocem non excitas psalmis. Primitias vigiliarum tuarum Christo dicato, primitias actuum tuorum Christo immola. Audisti in superioribus quia vocauit te, dicens: [Cant 4] *Veni a Libano sponsa, veni a Libano, transibis & pertransibis a principio fidei.* Transibis in sæculum certatura, pertransibis ad Christum triumphatura de sæculo. Audisti quia te à leonum & pardorum, id est à spiritalium nequitiarum incursionibus separauit, audisti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum, audisti quia vestimentorum tuorum aromata, hoc est, bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit, audisti quia hortus es clausus, suauium pomiferarum refertus fructibus. D Pete igitur vt aspiret tibi Spiritus sanctus, spiret supra cubile tuum, atque odorem piæ mentis, & gratiæ spiritalis accumulet.

[Cant. 5] Respondebit tibi: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* [Ibidem] Audis vocem pulsantis ad ianuam, & dicentis: *Aperi mihi soror mea proxima mea, colũba mea, perfecta mea: charitate proxima, simplicitate columba, virtute perfecta. quia caput meum plenum est rore.* Sicut enim ros cæli nocturnas amouet siccitates, ita ros Domini nostri Iesu Christi nocturnis & sæcularibus tenebras æternę vitæ stillauit humorē. [Luc 23.] [1. Cor. 11] Hoc est caput quod æstu mũdi nesciuit arescere. Vnde ait: *Quia si in humido hoc faciunt, in arido quid facient?* Hoc igitur caput rorat aliis, sibi abundat. Et bene abundat caput Christi, quia caput tuum Christus est, qui plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis, aut diuturna deficit largitate. In hoc caput ferrum non ascendit, quod est instrumentum E belli, insigne discordiæ. Nunc specta, & vide, ros ille qualis sit scilicet non vulgaris humoris. [Cant. 5.] *Cincinni autem mei guttarum noctis.* Nosti proxima mea accipere cincinnos corporalium capillorũ. Nõ illa ornamẽta, sed crimina sunt: lenocinia formę, non pcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaręus habet, in quibus ferrum non ascendit, quos nemo præcidit: qui non calamistris compositi, & arte digesti, sed multiplici crispantes virtutum intentionum gratia refulserunt. [Iudi. 16] Disce in historia quales Nazaręus cincinnos habet, quos quamdiu Samson habuit intactos, numquam vinci potuit. Cincinnos perdidit, & meritum virtutis amisit. [Cant. 5] Audita igitur voce verbi, quam exueras tunicã nocte, ne quæsieris quemadmodum induas eam. Offertur enim, & frequenter offertur per nequitiam spiritalem. Quemadmodum, inquam, induas eam, obliuiscaris, & nescias, quasi iam Dominus adsistat, exors corporalium vinculorum turbata consurgas, internam orationibus præpares mentem dum surgis, vt humilibus ad superna contendas, & F studeas fores tui cordis aperire: dum manus tuas tendis ad Christum, fidelem tua gesta spirabunt odorem. Admoue igitur manus naribus tuis & odorem actuum tuorum indefessa ac peruigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dexteræ tuæ, & fragrantiam resurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui sudabũt, hoc est fidei veræ gratiam spiritalia gesta fragrabunt. Căpis ergo virgo ex interiore tuo corpore voluptatem, & ipsa tibi dulcis, ipsa tibi suauis es, ipsa tibi (quod peccantibus sæpe contingit) non incipis displicere. Plus enim tibi placebit nuda simplicitas, corporeæ fraudis exuta tegmintibus. Talem te Christus desiderauit, talem te Christus elegit. Aperto itaque ingreditur ostio. [Ps. 33.] Neque enim potest fallere, qui se ingressurum esse promisit. Complectere igitur quem quæsisti: accede ad ipsum, & illuminaberis: tene illum, roga ne cito abeat, obsecra non recedat. Verbum enim Dei currit: fastidio non capitur, negligentia non retinetur. Exeat anima tua in verbo eius, & cælestis sermonis insiste vestigio: cito enim transit. Denique quid ait illa? [Cant. 5] *Quæsiui eum, & non inueni illum: vocaui eum, & non obaudiuit me.* G Ne putes displicere te, quæ vocasti, quæ rogasti, quæ aperuisti, quod iã cito abiit. Sinit nos sæpe tentari. Denique turbis rogantib⁹ ne recederet, quid ait in Euangelio? [Luc 4.] *Et aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.* Sed etiam si tibi ille abisse videtur, tu rursus explora. Noli iam Deo deuota illos metuẽdos circumforaneos intelligibiles timere custodes, noli timere eos qui circumeunt ciuitatem, noli vulnera formidare, sequentibus Christum nocere non possunt. [Cant. 5] Etiam si corpus tuum hoc est, vitam corporis tui auferant, vicinus est Christus: quem cum inueneris, vbi cum eodem commorari debeas agnosce, ne forte ante discedat. Cito enim deserit negligentes.

[Cant 3] Quis igitur te nisi sancta Ecclesia debet docere, quemadmodum Christũ teneas? Immo iam docuit, si quæ legis intelligas. *Quam modicum,* inquit, *fuit cum transit ab ipsis, donec inueni quem dilexit anima mea: tenui eum, & non relinquam eum.* Quibus igitur Christus tenetur? Non iniuriæ nexibus, non restium nodis: sed vinculis charitas, mentis habenis stringitur, & animę tenetur affectu. Si vis & tu tenere Christum, quære iugiter, nec pœnam metuas. H Inter supplicia enim frequenter corporis inter ipsas persecutorum manus Christus melius inuenitur. [Ibidem] *Quam modicum, inquit, fuit, cum transiui ab ipsis.* Exiguo enim spatio breuique momento cum persecutorum manus euaseris, nec succubueris potestatibus mundi, tibi Christus occurrit, nec te diu tentari patitur. [Ibidem] Quæ sic Christum requirit, quæ Christum inuenit, potest dicere: *Tenui eum, nec relinquam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculũ eius quæ me concepit.* [Ephes. 2] Quæ est domus matris tuæ, & cubiculum eius, nisi internum tuæ secretũque naturæ? Hanc domum serua, huius domus mundato penetralia, vt cum immaculata domus fuerit, nec vllius adulterinæ conscientiæ sordibus inquinata, spiritalis domus in sacerdotium sanctum lapide angulari coagmentata consurgat, [Mat. 10] [Cant. 5.] & Spiritus sanctus habitet in ea. Quæ sic Christũ requirit,

quæ

A quæ sic Christum obsecrat, non relinquitur ab eo, immo etiam frequenter reuisitur. Est enim nobiscum vsque ad consummationem mundi. Ergo Christus repertus est, & tenetur, & repertus est ille qui per fenestram tuam manum misit. Quæ est fenestra nostra, nisi per quem opera Christi videmus, oculus scilicet animi, & mentis obtut⁹? Et ideo virgo per fenestrã tuam Christus introeat, Christus manum suam mittat per fenestram, tibi veniat verbi non corporis amor. Si igitur per fenestram tuam manum mittit Dei verbum, vide quamadmodum fenestras tuas præpares, vide quemadmodum ab omni puluere delictorum detergere debeas. Nihil tetrum habeat, nihil adulterinum fenestra virginis. Procul stibiũ, & ceteras affectati nugas decoris, procul adulterini amoris illecebras. Similis aurium causa est: quibus non suspendenda onera, non figẽda vulnera; sed vnus ornatus est, audire quod prosit. Ianuam quoque tuam disce temporibus obserare nocturnis, non facile quisquam patẽtem reperiat. Sponsus ipse vult clausam esse cum pulsat. Ianua nostra os nostrum est. Christo propemodum soli debet aperiri, nec B aperiantur nisi ante pulsauerit Dei verbum. Denique Cant. 4 ideo scriptum est? *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*; ne facile aperiat os suum, nec vulgari resignet alloquio. Neque enim de ipsis diuinis decet, nisi verbo Dei interpellata, respondeas. Quid tibi cum ceteris? 1. Cor. 14 Soli Christo loquere, soli fabulare Christo. Si enim vt mulieres in Ecclesia taceant scriptum est: quanto magis non decet patere virginis ianuam, non decet viduæ patere fores? Cito insidiator pudoris obrepit, cito verbũ excipit, quod reuocare desideres. Si Euæ clausa fuisset ia- Gen. 3. Hier. 9 nua, nec Adam deceptus fuisset, nec respondisset interrogata serpenti. *Introiuit mors per fenestram*, hoc est, *per Euæ astum*. Ingreditur mors per ostium tuum, si falsum loquaris, si turpiter, si procaciter, postremo si vbi non oportet loquaris. Clausæ sint igitur labiorum fores tuorum, & obseratum maneat vocis vestibulum: tunc fortasse reserandum cum audieris Dei vocem, cum audieris Dei Cant. 5. verbum. Tunc tibi myrrha sudabit. tunc tibi baptismatis Coloss. 2 aspirabit gratia, vt ab elementis mundi commoriare cum Ibidem Christo, & cum Christo resurgas. *Quid adhuc*, inquit, C *velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt ad corruptionem ipso vsu.* Corruptela enim abesse debet a castis. Itaque carnis & mundi sepelite curam. Qui cum Christo resurrexistis, Coloss. 3. quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est. Cum Christum quæritis, patrem Deum videtis: Christum enim in dextera Dei sedet. Sed ea quæ Christum requirit, nõ debet esse vulgaris, non debet esse in foro, non in plateis, voce querula, gressu lubrica, facilis aditu, vilis aspectu. Terrenum Ibidem tibi Apostolus consortium negat, & vltra naturæ propemodum terminos alis ad cælum docet spiritalibus euo- Ibidem landum. Quæ sursum sunt, inquit, sapite, non quæ super terram. Sed quia hoc impossibile erat in hoc corporis velut claustro reclusis, & quia defunctis corporibus anima fertur ad superiora reuolare, alligata dum viuimus quadã nostræ lege naturæ, ideo addidit: *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Si abscondita est cum* Rom. 6. *Christo in Deo, non appareat mundo Christus enim mortuus est* Cant. 5. *mundo, viuit Deo.* Vide nunc quemadmodum desiderari amet Christus, confabulationes non amet. Aperuit virgo D illa suas fores Dei verbo: sed transiuit, inquit, & exiuit anima mea in verbo eius. *Exiuit à mundo, exiuit à sæculo, remansit in Christo Quæsiui*, inquit, *eum, & non inueni eum. Amat* Ibidem *enim Christus diu requiri. Inuenerunt illam custodes murorum.*

Fortasse sunt & alij custodes, quos magis intelligere debeamus. Est enim ciuitas quæ portas murorum clausas non habet, de qua dictum est: *Et portæ eius non claudentur* Apo. 21. *per diem. Nox enim non erit amplius ibi, afferent gloriam & honorem gentes in illam. Illa est ergo ciuitas Hierusalem quæ in cælo est, intra quam iam quasi perfecta & immaculata seruaris.* Non enim intrat in eam omne commune. Communis casti- Heb. 12 Apo. 21 tas non est, communis pudicitia non est, quæ in libro vitæ scribitur. Si igitur inuenimus ciuitatem, ingrediamur in eam, videamus lumen eius. videamus muros, videamus tribus, videamus fundamenta muralia, videamus etiam E custodes murorum. Sed quomodo ingrediamur in eam? In hac ciuitate vita est, & vna est via q̃ ducit ad vitam. Via ergo Christus est, Christum sequamur. Sed ipsa in cælo est ciuitas. Quomodo igitur ascendamus ad cælum, Ioan. 14 docet Euangelista qui dicit: *Et eduxit me spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de cælo.* Apo. 21 Ascendamus ergo spiritu, quia caro ascendere ad eam non potest. Ascendamus nos interim ad cælum, vt ad nos postea de cælo illa descendat, Ibidem in qua lumen est simile lapidis pretiosissimi, vt lapidis iaspidis & crystalli. Ibidem Habet murum magnum & altum. Didicisti lumen, didicisti murum disce portas, disce custodes. Habet, inquit, portas duodecim, & in portis angelos duodecim, in quibus duodecim tribuum filiorum Israël superscripta sunt nomina. In portis patriarcharum nomina continentur, in muro Apostolorum. Fundamenta enim Ephes. 2. ciuitatis, Apostoli. & lapis angularis est Christus, in quo Apo. 21. omnis structura consurgit. Deus extra, Deus intus, Deus vbique est. Habet enim, inquit, ciuitas maiestatem Dei. Ephes. 2 Ergo & vos sanctæ virgines, & quicumque iusti estis, & F immaculatam animæ geritis castitatem, ciues sanctorum estis, & domestici Dei. Sed tunc nobilitatem istam patriæ possidebitis, si Christum intra ciuitatis huius septa quæratis, ingressi per fidem, actusque pretiosos, patriarcharũ clarificati lumine, fundati super Apostolos, versantes inter angelos. Quomodo igitur isti custodes angeli sunt qui castæ animæ pallium tollunt? Aliud pallium virginũ Cant. 5 est, aliud adolescentulæ circumforaneæ. Illa quæ in foro Christum requirit, pallium etiã quod habeat amisit. Prudentia.n. nõ in foro, nõ in plateis, sed in Ecclesia possidetur. Et fortasse, vt cum ipsis quoque veniamus in gratiam atque omnium misericordem Deum esse doceamus, quia & illi Christum aliquando repetiunt, si tamen iugiter quærant: palliũ hoc amictus est corporis Ergo qui q̃ siuit in cubili Christũ, si tũ sic q̃siuit sicut ille qui dixit: *Sic memor fui tui super stratũ meũ*, si quæsiuit, in noctib. iuxta quod scri- Cant. 3 Psal. 62. ptum est: *In noctibus extollite manus vestras in sancta*; si quæsiuit in ciuitate in foro & plateis, in ciuitate Dei nostri; in foro fortasse, in quo iudex ille diuini iuris sedet, in plateis vnde collecti sunt qui ad cœnã Dominicam conuenerunt, G potest custodientibus ciuitatem Dei angelis dum diu Psal. 83. quærit occurrere. Quin etiam ex cælesti custodum natu- Cant. 3 ra cælestem intelligere possumus ciuitatem, cæleste fo- Psal. 1. rum iustitiæ sempiternæ, non viles plateas, sed fortasse in Psal. 47. quibus superfluere fons ille consueuit, de quo scriptum Luc. 14. est: *Superfluant tibi aquæ de tuo fonte, & in plateis tuis diffundantur tuæ aquæ.*

Qui sic ergo Christum requirit, ad angelos per- Prou. 5 uenit Sed si bonis ad angelos meritis peruenitur: cur qui peruenerit, vulneratur? Est & gladius bonus, cuius gladij bonum vulnus. Vulnerat Dei verbum, sed non vlcerat. Est vulnus boni amoris, sunt vulnera charitatis. Ideoque dixit. *Vulnerata charitatis ego sum.* Cant. 2 Quæ perfecta est, vulneratæ charitatis est. Pro. 27 Bona sunt igitur verbi vulnera, bona Gen. 24 sunt amantis vulnera. *Vtiliora enim vulnera amici, quam* Gen. 30 *voluntaria oscula inimici.* Vulnerata charitatis Rebecca est, quæ relictis parentibus migrauit ad sponsum: vulnerata charitatis Rachel, quæ zelauit sororem, amauit maritum. Sorori enim quod abundaret filiis, ipsa adhuc sterilis inuidebat, quia typum gerebat Ecclesiæ, cui H dicitur: *Lætare sterilis quæ non paris? erumpe & clama quæ non* Esai 54 & Gal. 4 *parturis.* Inuenerunt ergo custodes & vulnerauerunt eam, & tulerunt ei pallium, hoc est, actus corporalis inuolu- Cant. 5 crum sustulerunt, vt nuda mentis simplicitas quæreret Christum: quia nemo potest amictu vestit⁹ philosophiæ in habitu scilicet sapientiæ sæcularis Christum videre. Et bene tollitur ei amictus philosophiæ, ne quis eam per philosophiam deprædetur. Bene tollitur ei pallium. quæ ad Christum propinquat, vt Deum visura mundo corde Coloss. 2 gradiatur. *Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt.* Denique vbi mundauit cor, verbum reperit, Deum vidit Mat. 5. Quære ergo illum virgo: immo quæramus omnes, anima enim sexum non habet. Sed ideo fortasse fœmineum nomen accepit, quod eam violentior æstus corporis agit

A ipsa autem impetus carnis amore sui molli quadam & blãda ratione demulcet.

Ergo orationibus & obsecrationibus Deum inuitare debemus, vt quasi bonus Auster afflare dignetur, verbique nobis auram cælestis aspiret: que fructiferas arbo- [Cant. 4] res non turbare vento graui, sed leni spiramine flatuque [Cant. 6] molli consueuit agitare. Vnde scriptum est: Posuit me currus Aminadab: eo quod anima nostra coniungitur corpori, & velut quidam equorum frementium currus rectorem sui quærat aurigam. Aminadab enim pater [Num. 1] Naason fuit, sicut in Numeris legimus, qui erat princeps populi Iuda: cuius figura refertur ad Christum, qui verus populi princeps animam iusti velut currum agitator ascendens, verbi habenis gubernat, ne violentorum equorum furore in abrupta rapiatur. Sunt enim eius velut quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, timor. Quibus furentibus cum cœperit [Sap. 9.] agi, nequaquam se ipsa cognoscit. Corruptile enim corpus animam grauat, & tamquam irrationalium animalium cursus inuitam rapit, voluentibus curis velut B quodam impetu proruentem, donec memoratæ corporis passiones verbi virtute mitescant. Hæc verbi tamquam boni agitatoris est prouidentia, ne illi animæ quæ in se non est morti obnoxia, corpus mortale coniunctum, agitationem sui faciat esse difficilem. Primo igitur hos veloces motus corporis domitet, & nexu rationis infrænet: dein caueat ne dispari motu se velut equi implicent, vt bonum aut improbus decoloret, aut tardus impediat, aut turbidus inquietet. Fremit enim equus malitiæ, seseque iactando currum lædit, grauat iugalem. Hunc bonus auriga demulcet, & in campum veritatis emittit, fraudis declinat anfractus. Tutus ad superiora cursus est, periculosus ad inferiora descensus Inde quasi emeriti qui bene portauerint iugum verbi, vsque ad Domini præsepe ducuntur, in quo non fœnum est esca, sed panis qui descendit è cælo. Huius currus rotæ sunt, de [Ioan. 6.] quibus dixit Propheta: *Et spiritus vitæ erat in rotis: eo quod cur-* [Ezec. 1.] *rus animæ teres & rotundus sine vlla offensione voluatur.* Sed ne [Cant. 6] longius labamur, inuitatur Dei verbum in hortum nucis in quo fructus propheticæ lectionis, & sacerdotalis est C gratia, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in [Nũ 17.] virtutibus interioribus fructuosa est. Vnde etiam virga [Cant. 5] Aaron nucea floruit, non iam natura sua, sed virtute secreta. Descendat ergo in hortum suum, vt vindemiet fidem, capiat odores, pabulum cœleste reperiat, suauitatem nostri mellis epuletur, dicens: [Ibidem] *Vindemiaui myrrhã meam cum* [Prou. 6] *aromatibus meis, manducaui panem meum cum mello meo.* Quod diuersarum virtutum concretum floribus, illarum apum quæ sapientiam prædicant, consono opere congregatum, sancta Ecclesia in fauis condit, vt cibus Christi sit Omnia igitur habemus in Christo. Omnis anima accedat ad eum, siue corporalibus ægra peccatis, siue clauis quibusdam sæcularis cupiditatis infixa, siue imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, siue multis aliqua sit iam perfecta virtutibus, om- [1. Cor. 15] nis in Domini potestate est, & omnia Christus est nobis. Si vulgus curare desideras, medicus est: si febribus æstuas, fons est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges [Ps. 33.] virtus est: si mortem times, vita est: si cœlum desideras, via [Luc. 8.] est: si tenebras fugis, lux est: si cibum quæris, alimentum est. *Gustate igitur & videte, quoniam suauis est Dominus, beatus* D *vir qui sperat in eo.* Sperauit in eo illa quæ fluxu sanguinis laborabat, & continuo sanata est: sed quia fidelis accessit. Et tu cum fide filia vel fimbriam eius attinge, Iam sæcularium fluxus voluptatum modo torrentis exundans, verbi salutaris calore siccabitur, si cum fide tamen accedas, si pari deuotione diuini sermonis extremam saltem fimbriam comprehendas, si tremens procidas ante Domini pedes. Vbi sunt pedes verbi, nisi vbi corpus est Chri- [Ibidem] sti? O thesauris omnibus opulentior fides, ô virtutibus corporis omnibus fides fortior, ô medicis omnibus salutarior! Simul vt accessit mulier, virtutem sensit, medicinã impetrauit: vt si oculum lumina admoueas, illuminatur antequam sentias, & operatio lucis præuenit apparatum. Passio inueterata, passio immedicabilis, quæ & artis

E omnem vicerat excogitationem, & pecuniarum subministrationem, solo fimbriæ curatur attactu. Illius igitur fœminæ tibi virgo & in adeundo seruanda verecundia, & in fide imitanda deuotio est. Quanta vero illa gratia, quod ea quæ videri erubescebat, vitiũ tamen non erubuit confiteri? Noli ergo lapsus occulere tuos, fatere quod ille iam nouit: noli erubescere quod non erubuerunt prophetæ. Audi Hieremiam dicentem: *Sana me Domine, & sanabor.* Sic & illa dixit cum contingeret fimbriam: *Sana* [Hier. 17] *me Domine & sanabor: salua me Domine, & saluabor: quia gloria* [Luc. 8.] *mea tu es.* Sola enim sana est, quam tu sanaueris. Si quis tamen tibi dicat (quia sic plerumque tentantur fideles.) Vbi est verbum Domini? veniat, dictum est enim de Domino: *Descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet* [Hier. 17] *nunc eum si vult.* [Mat. 24] Si quis ergo tibi insultando hoc dixerit, & te in fabulas voluerit euocare, noli respondere ei, Noluit enim talibus respondere Christus. Solum Chri- [Luc. 22] stum interroga. Illis enim si dixeris, non credent: interrogaueris, non respondebunt tibi. Dic solo verbo: *Non laboraui sequens post te, & diem hominis non concupiui. Hoc dixit illa mulier, & stetit sanguis.* F Quamuis fatigata, quamuis ægra, quæ diu quæsierat Christum, dixit tamen: *Non laboraui sequens post te.* [Hier. 17] Neque enim laborat quæ Christum, [Luc. 8.] sequitur, cum laborantes ad se vt requiescant euocet. Ergo ipsum sequamur. Quamdiu ipsum sequimur, non [Mat. 11] laboramus: *quia non est labor Iacob*: Et in Esaia. *Qui ex-* [Nu. 23.] *pectant Dominum current & non laborabunt.* [Esai. 40] Deinde cum [Luc. 8.] quæreret Christus, quis tetigisset eum, nonne tibi videt [Hier. 17] illa dixisse: *Quid interrogas Domine? tu scis, quæ prodeunt per* [Luc. 5.] *labia mea, ante faciem tuam sunt.* Et ideo non confundor peccata propria confiteri. *Confundantur qui persequuntur me & non confundar ego.* Non confusus est Petrus dicere: *Exi à me Domine, quia peccator sum ego.* Vir enim sapiens & grauis, in quo esset Ecclesiæ firmamentum, & magisterium disciplinæ, nihil vtilius sibi esse prospexit, quam ne secundantis operis extolleretur euentu. Et ideo: *Exi*, inquit, *à me Domine.* Non rogat vt deseratur, sed ne infletur. Paulus quoque carnis stimulo gloriatur, quod sibi ne extolleretur, prouisum est. Illecebrosa iactantia est, quam etiam Paulus veretur: lubrica, quæ etiam in Paulo cauetur. sed non iste facili mobilis causa, qui reue- G lationibus timebat extolli: & ideo quasi fortis athleta [2. Cor. 12.] lætatus quod vulnere corporis emere didicerat animæ sanitatem.

Ergo & tu si munera diuina superfluere in te & redundare cognoueris, tuam metire virtutem, gratiam Deo [Ibidem] redde, contentionemque corporis, velut nauis saburram suscipe, ne te in tantis mundi fluctibus iactantiæ alicuius aura circumferat. Apis illa sapiens cum aëris motus suspectos habet, lapillis sæpe sublatis per inania se librat nubila, ne leue alarum remedium præcipitent flabra ventorum. Paulus & Barnabas putauerunt se grauari, cum cernerent se adorari. Et tu caue virgo illius apiculæ modo, [Act. 14] ne alarum tuarum volatum aura mundi extollat. Habet enim anima volatus suos. Et ideo dictum est: *Qui sunt isti qui sicut nubes volant, & sicut columbæ cum pullis suis?* [Esai. 60] Habet ergo anima spiriales volatus, quæ breui momento totium percurrit orbem. Liberę enim sunt cogitationes prudentium [Cic. in oratione pro Milone] Quando ad altiora & diuiniora se subrigunt, tanto magis sine vllo terrenæ molis impedimento feruntur. Itaque adhærens Deo, & imaginis in se referens cælestis effigiẽ, H vbi cursus suos ab equorum perturbatione placidauerint in illum æthereum purumque locum plausu spiritalium euecta pennarum despicit omnia quæ in hoc mundo sũt: & æternis intenta virtutibus, supra mundum labitur: Supra mundum enim iustitia est, supra mundum caritas, supra mundum castitas, supra mundum bonitas, supra mũdum sapientia: & si in hoc mundo sit, supra mundum tamen est. Supra mundum erat iustitia, cum omnia regna mundi & vniuersam eius gloriam diabolus offerret. Su- [Mat. 4.] pra mundum fuit, quæ de mundo nihil attigit. Denique [Ioan. 14] ait: *Venit huius mundi princeps, & in me inuenit nihil.* Discite ergo in hoc mundo supra mundum esse: & si corpus geritis, volitet in vobis ales interior. Supra mundum est [1. Cor. 9] ille, qui tollit Deum in corpore suo. Si Deum imitari non [Ioan. 15]

pos-

A

possumus, imitemur Apostolos: quos mundus odio habuit, quia non erant de hoc mundo. Hos imitare, hos sequere. Sed arduum putas humana virtute supra mūdum ascendere. Bene asseris, nam & Apostoli non quasi consortes, sed quasi discipuli sequendo Dominum supra mūdum esse meruerunt. (*Ioan. 17*) Et tu esto Christi discipula, Christi æmula: & pro te rogat, qui pro illis rogauit. Non enim pro Apostolis tantum, inquit, rogo, sed pro ijs qui credent per sermonem eorum in me: vt omnes vnum sint. (*Ps. 83.*) Vnum igitur nos esse vult Dominus, vt supra mundum simus omnes: vt vna sit castitas, vna voluntas, vna bonitas, vna gratia. His enim alitur & augetur animæ volatus. Ergo non pigrescamus deserere terrena. Ea est enim natura pennarum, vt agitando se virtutem capiant. Eo ionatur volatus, quo anima delectatur. Quæ si semper Deum sequatur, atque in domo Domini habitare desideret, & eius delectatione pascatur, ac miraculis virtutū alatur cælestium, foris relinquet inuidiam, quę extra chorum est angelorum, (*1. Cor. 3*) foris cupiditates corporis, quæ templum Dei maculare non debent. Et ideo quoniam templum Dei sumus, materiales à nobis sollicitudines abdicemus.

B

(*Plato in Phædro*) Ac ne forte philosophica alicui aut poetica vsurpasse videamur, vt currus, equos, alas animæ diceremus, quæ illi magis assumpsere de nostris, domesticis nos vsos subsidiis, propheticæ series lectionis ostendit, quæ in hunc modum à sancto Ezechiele scripta est: (*Ezec. 1.*) *Et facta est illic super me manus Domini, & vidi, & ecce spiritus vrgens veniebat ab Aquilone, & nubes magna erat in eo, & ignis refulgens, & lumen in eo: & in medio sicut lumen electri in medio ignis, & lumen in eo, & in medio sicut similitudo quatuor animalium.* (*Ibidem*) Vides igitur animalia iam quatuor esse descripta. Cuiusmodi sint animalia ista debemus aduertere. *Similitudo*, inquit, *vultus eorum facies hominis, & facies leonis à dextris illis quatuor, & facies vituli à sinistris ipsis quatuor, & facies aquilæ desuper ipsis quatuor, & alæ eorum extensæ.* Hic quoque animam describi accepimus, cuius quatuor animalia, quatuor affectiones sunt: sed non ita, vt illæ quas supra descripsimus. Adhuc enim illæ erudiuntur animæ, processumque accipiunt, hæc iam perfecta describitur.

C

Denique illæ inuitantur ad cælum, hæc in cælo est cum Dei verbo. Habet autem quatuor affectiones, id est similitudini hominis, leonis, vituli, & aquilæ comparandas. Quas formas librorum Euangelicorum proprietate accepimus figuratas. Et ideo quoque in homine rationabilis, in leone irascibilis, in vitulo concupiscibilis, in aquila visibilis, per figuras animalium species affectionis expressa est. Nam in omni sapiente viro prudentes Græciæ esse memorauerunt λογιστικὸν, θυμικὸν, ἐπιθυμητικὸν, διορατικὸν. Latini vero prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iustitiam. Prudentia enim rationis humanæ est: Fortitudo vim quandam ferocientis virtutis habet, mortisque contemptum: Temperantia sacratæ vinculo charitatis, mysteriorumque contemplatione cælestium negligit corporis voluptates: Iustitia in alto quodam suggestu locata videt exploratque omnia: quę alijs potius nata quam sibi, non tam suas vtilitates quam publica emolumenta rimatur. Meritoque anima operata iustitiam, formam aquilæ accipit, quod terrena defugiens, totaque cælesti sublimis & intenta mysterio, resurrectionis gloriam pretio æquitatis adipiscit.

D

Propter quod ad eam dictum est: (*Ps. 102.*) *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua.* Est ergo & iuxta Dauid, alis spiritalibus anima fulta, quam eousque volucrem nobis voluit declarare, vt alibi quoq; diceret: (*Ps. 123.*) *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.* Et alibi; (*Psal. 10.*) *In quo Domino confido*: quomodo dicitis animæ meæ, *Transmigra in montes sicut passer?* Habet igitur alas anima suas, quibus se possit libera leuare de terris. Alarum autem remigium non materialis compago pēnatum, sed continuus ordo bonorum factorum est: qualis ille Dominicus, (*Ps. 56.*) cui bene dicitur: *In vmbra alarum tuarum sperabo.* Nō solum enim manus Domini affixæ cruci in modum volātis extentæ, sed etiam facta cælestia, velut vmbra refrigerante salutis æternæ mundi feruentis incendia temperarunt. (*Phil. 3.*) Ergo quia volandi nobis data est copia, excitet in se vnusquisque gratiam Dei, ac posteriora obliuiscens, priora appetens, ad destinata contendat:

E

Procul à militiæ honoribus, procul ab æstibus mundi: ne quod fabulæ fuerunt, (*Ouid. l. 8. Metamorph.*) æstu solis cera resoluta Icareos volatus penna relabente destituat. Nam licet grauitas dictorum obsit, poetico tamen sale declarare voluerunt, prudentium maturitati tutos esse volatus per cælum: iuuenilem vero leuitatem obnoxium cupiditatibus mundi, refluentibus pennis, & per obliuia veritatis meritorum compage resoluta, maiore pernicie in terram relabi. Haud facilis volatus omnibus: difficilis etiam discordantibus in terris animalibus vitæ cursus humanæ est. At si sibi actus nostri ordo conueniat, videbit & in nobis Propheta rotam illam vnam super terram coniunctam animalibus quatuor. Videbit ergo rursus Ezechiel, (*Ezec. 1.*) videt enim adhuc & viget, & videbit. Videbit, inquam, rotam in medio rotæ super terram sine offensione labentem. Rota enim super terram, vita est corporis ad animæ aptata virtutem, & ad Euangelicum cohærenti cursu formata præceptum. Rota autem in medio rotæ, veluti vita intra vitam: quod sanctorum sibi vita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, talis sit & sequentis: vel hoc in hac vita corporis, vitæ voluatur vsus æternæ.

F

Cum ista congruerint, tunc diuina vox resultet, (*Ibidem*) tunc super similitudinem throni similitudo sicut species hominis apparebit. (*Ioan. 1.*) Hic homo verbum est, quia *verbum caro factum est.* Hic homo nostrorum est agitator animalium, (*Luc. 5. Ibidem*) nostrorum rector est morum, qui pro nostrorum ratione meritorum, aut currum plerumque aut mōtem ascendit aut nauim: sed nauim in qua aut Apostoli nauigant, aut piscatur Petrus. (*Ibidem Mat. 17*) Nec enim vilis est nauis, quæ ducitur in altum, hoc est, ab incredulis separatur. Cur enim nauis eligitur in qua Christus sedeat, turba doceatur, nisi quia nauis Ecclesia est, quæ pleno Dominicæ crucis velo sancti spiritus flatu in hoc bene nauigat mundo? In hac naui piscatur Petrus: & nunc retibus, nunc hamo piscari iubetur. Grande mysterium. Spiritalis enim videtur esse piscatio, qua doctrinæ hamum mittere iubetur in sæculum: vt primum illum martyrem Stephanum de mari verrat, qui censum Christi in interioribus contineret. Martyr enim Christi thesaurus Ecclesiæ.

G

Martyr igitur ille qui de mari cælum primus ascendit, captus a Petro, minister altaris, non reti, sed hamo leuatus, vt riuo sui sanguinis eleuaretur ad cælum. Cuius in ore thesaurus erat, cum Christum in confessione loqueretur. Qui enim thesaurus in nobis est, nisi Dei verbum? Ergo & retibus & hamo piscatur perfectior: vt reti concludat, hamo adurat. Sed reti turba concluditur, hamo singularis eligitur. O si mihi liceret illum hamum vorare, qui adureret os meum, & leui daret salutem vulnere.

(*Luc. 5*) Intrate igitur filiæ in Apostolorum retia, quæ non hominis auctoritate, sed Dei voce laxantur. Rete enim sapientię spiritalis atque doctrinæ regnum cælorum est, quia scriptum est: (*Mat. 13*) *Simile est regnum cælorum reti misso in mare.* Audistis hodie dicentem Dominum Iesum Simoni: (*Luc. 5*) *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.* Ante non ducebat in altum Petrus, quando piscabatur in stagno. Et si mare erat, altum non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe (*Pro. 18*) Aqua alta, consilium in corde viri. Altum cor viri est, vbi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideique remigium, duc in cor viri.

H

Per parabolam hic vocat ad Ecclesiam Petrum, quem secundum Matthæum simplici vocauit sermone, dicens: *Venite, & faciam vos piscatores hominum.* (*Mat. 4.*) Est & aliud mysteriū. Duc in altū: quia ante in arena erat, quando in (*Luc. 5.*) synagoga erat. Alta non erat aqua Iudææ. (*Ioan. 4.*) Denique Samaritana & puteum altum putabat, dicens: *Et puteus altus est, vnde mihi dare habes aquam viuam?* Non ergo ducere in altū poterat, quando cum Iudæis credebat, qui etiam de puteo aquam haurire non poterant. (*Luc. 5*) Ideo dicitur Petro: Duc in altum, hoc est, duc ad Christum. Altus enim Christus, de quo dicitur ad Ioannem à patre: (*Luc. 1.*) *Et tu puer, propheta altissimi vocaberis.* Duc ergo ad Christum. Et bene altum, in quo (*Rom. 11*) est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Duc in altum, quia altos super altum custodiet, & exaltabit. (*Ps. 70.*) Ibi ergo altæ aquæ, vbi Christus est, hoc est, fides. Altæ aquæ, (*Mat. 15*)

...timent Deum, quales illæ: *Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt.* Apud Iudæos aqua alta non erat, quia non erat in corde viri. Ideoque Dominus ait: [Mat. 15] *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.* In corde amar esse Christus. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Denique vt scias quia de fide dicit, Duc in altum, ait Petrus: [Luc. 5] *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, sed in verbo tuo laxabo retia.* Noctem habebat Petrus antequam Christum videret. Nondum ei venerat dies, quia veram non viderat lucem. Synagoga nox est, dies Ecclesia est. Vnde & Paulus [Rom. 13] dicit. *Nox præcessit, dies autem appropinquauit.* Bona lux, quæ perfidiæ excussit caliginem, fidei diem fecit. Dies factus est Petrus, dies Paulus. Ideoque hodie natali eorum Spiritus sanctus increpuit dicens: [Ps. 18] *Dies diei eructat verbum*: hoc est, ex intimo thesauro cordis fidem prædicant Christi. Et bonus vterque dies, qui nobis verum lumen enomit. Hæc in Euangelio legimus. Et fortasse in cælo hodie de nobis Christi & Petri iste sit sermo. Quotidie piscatur Petrus, quotidie ei dicit Dominus: Duc in altum. Videor mihi audire dicentem Petrum: [Luc. 5] *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus.* Nox fuit, cum pauciores ad vigilias conuenerunt. Laborat in nobis Petrus, quando nostra laborat deuotio. laborat & Paulus. Denique audistis dicentem hodie: [2. Cor. 11] *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Nolite facere, vt pro vobis laborent Apostoli. Ergo dicunt ei: *Per totam noctem laborantes nihil cepimus*: Nullus certe de ditioribus ieiunauit. Quibus hodie bene respondit Petrus: [1. Pet. 1] *In timore hoc incolatus vestri tempore conuersamini, scientes quod non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu.* Non ergo aurum & argentum vos liberauit, sed probatio fidei, multo pretiosior auro quod perit. Bonus seruus pretium studet reparare domino, quod pro se solutum est. Noli aurum parare filia, noli argentum. Non diuitiis istis te Christus redimit. Paratum habeto pretium. Non semper exigeris, sed semper debes. Sanguinem soluit, sanguinem debes. Ille pro te soluit, tu pro te redde. Eramus oppignorati malo creditori peccatis, contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus: venit Dominus Iesus, suum pro nobis sanguinem obtulit. Sed non potes sanguinem reddere. Bonus quidem seruus debet pretium suum reparare domino suo. Sed si non potest pretium reddere, vel hoc faciat, ne pretio videatur indignus. Ergo & tu dignam te gere tali pretio, ne veniat Christus qui te mundauit, qui te redemit: & si te in peccata inuenerit, dicat tibi: [Ps. 29] *Quæ vtilitas in sanguine meo?* Quid profeci tibi, *dum descendo in corruptionem?*

Sed ne miteris quomodo descenderit in corruptionem cuius caro (vt alibi scriptum est) non vidit corruptionem. Descendit quidem in locum corruptionis, qui penetrauit inferna, sed corruptionem incorruptus exclusit. Verum (vt iam ad superiora redeamus) rogate vt & mihi dicatur, [Act. 2] *Duc in altum, laxate retia vestra in capturam.* Quis enim est, qui sine Deo piscetur hanc plebem, præsertim cum tantæ tempestates & procellæ mundi huius obsistãt? Sed [Luc. 5] quando vult Dominus, iubet laxare retia; & capitur multitudo piscium. Nec solum vna, sed etiam altera nauis impletur, quia plures Ecclesiæ immaculata plebe complentur. Et bene accidit quia nos laboraturos Dominus sciebat, & auxilium de socijs ministrauit. Adest piscator Ecclesiæ Bononiensis aptus ad hoc piscandi genus. Da Domine pisces, quia dedisti adiutores. Nec tamen nostris, sed apostolicis vtimur retibus. In illos sinus & quosdam apostolicarum disputationum recessus vestrum, ô filiæ, cogatur agmen. Viuificet vos Petrus filiæ; qui & pro vidua [Act. 9] interuenit, quanto magis pro virgine? Qui diutius viduas flere non passus, motus earum lachrymis suscitauit altricem. Viuificet vos Paulus, qui vos præcepit honorari, qui ait: *Bonum est si sic maneant sicut & ego.* Honore prouo- [2 Cor. 7] cat, magisterio docet, inuitat exemplo. Viuificet ille, qui [Mat. 19] relictis suis omnibus secutus est Dominum, secutus est Petrus, secutus est Ioannes. Vide quid piscator etiam iste profecerit: Dum in mari lucrum suum quærit, vitam inuenit omnium. Lembum deseruit, Deum reperit: scalmũ reliquit, verbũ inuenit: lina laxauit, fidem vinxit: plicauit retia, homines eleuauit: mare spreuit, cælum acquisiuit. Hic ergo piscator dum ipse turbato agitatur salo, mobilis mentes statione nutantes fundauit in petra. Adstruamus igitur piscatoris artem frequentius, vt plenius virtute credamus. Fuerit minister ignobilis, vt sit Euangelista nobilior: paupertate egenus, vt virtute locupletior: vilis ad honorem videatur, sed pretiosus ad fidem. Quanto minus creditur piscatori, tanto amplius creditur: quia non sua, sed diuina sunt quæ locutus est. Obsequitur plebeia conditio? expectationem aufert sapientiæ secularis, opinionem auget sapientiæ spiritalis. Qui legem non didicit, & quæ legis sunt sapit, ipse sibi lex est: [Rom. 2] qui legem non didicit, & vltra loquitur, ab eo accipit à quo ipsa lex venit. Quæ tam repentina dignitas? Piscatores duo in monte Domini, vni latori legis, executori [Mat. 17] alteri conferuntur. Videte qualis sit iste piscator. Moyses quidem terrena & omnia mundanæ sapientiæ altitudinem supergressus, vsque ad cælum & sidera prudentia mentis ascendit: piscatoris istius mens non nubibus caligatur, non temporibus includitur, non mysteriis naturæ cælestis excluditur, sed omnem corporalem materiam supergressa, verbum apud Deum vidit, & quod verbum ipsum Deus esset aspexit. Nec obtutu carnis in Petro infirmata trepidauit, sed Dei filium etiam in homine [Mat. 16] deprehendit: vt assumptio corporis ad ius diuinitatis assumentis adscita, in nomen transiret auctoris. Et Moyses quidem eum dicit: *Et dixit Deus, & fecit Deus: patrem filiumque signauit*; sed ille non ignorabat, ego adhuc ignora- [Gen. 1] bam. Denique post legem populus errauit, post Euangelium credidit. Magna in diuersis virtutibus Dei gratia. In illo, quia mundum descripsit: in isto, quia mundum ignorauit.

S. AMBR. DE VIRGINIBVS LIBRI TERTII finis.

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIDVIS

LIBER.

BENE accidit fratres, vt quoniam tribus libris superioribus de virginum laudibus disseruimus, viduarum tractatus incideret. Neque enim inhonoras eas debuimus preterire, & à virginum præconio separare, quas apostolica sentẽtia cum virginibus copulauit. Iuxta quod scriptum est: [1. Cor. 7] *Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ sunt Domini: vt sit sancta corpore & spiritu.* Quodammodo enim magisterium virginitatis, viduarũ valescit exemplis Quæ cum viro castum cubile custodiunt, documento virginibus sunt, integritatem Deo esse seruãdam. Et propemodum non inferioris virtutis est ab eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quam coniugij oblectamenta nescire. In vtroque fortes: vt eas & cõiugij non pœniteat cui fidem seruant, & coniugalia oblectamenta non alligent, ne videantur infirmæ, quæ sibi adesse non possint. In hac ipsa tamen virtute præmia sunt reposita libertatis *Mulier enim vincta est quanto tempore vir* [Ibidem] *eius viuit: quod dormierit vir eius, libera est: cui vult nubat, tantũ in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium. Puto .n. quod & ego spiritum Dei habeam.* Euidenter

igitur

A igitur expressit Apostolus quid intersit, cum aliam vin-
ctam esse dixerit, aliam beatiorem esse memorauerit: id-
que non tam ex suo iudicio quam diuini spiritus docuit
infusione depromptum, vt cælestis ista non humana sẽ-
tentia videretur. Quid vero illud quod temporibus ijs,
3 Re. 17 Luc. 2. quibus fames omne genus vrgebat humanum, Elias ad
viduam destinatus est? Et vide quemadmodum propria
singulis gratia reseruetur. Angelus ad virginem, prophe-
ta ad viduam. Adde quod Gabriel ille, hic Elias: vt ex an-
gelorum & prophetarum numero præstantissimi princi-
Luc. 4. pes videantur electi. Sed non simplex viduitatis laus est,
nisi virtus etiam viduitatis accedat. Nam vtique multæ
viduæ ante, sed vna omnibus antefertur, in qua non tam
ceteræ reuocantur ab studio, quam virtutis prouocantur
exemplo. Sollicitas igitur aures præsagio facit, quamuis
Mat. 10 simplicitas intellectus motalis sit, quæ ad virtutis exem-
3 Re 17 plum viduas cohortetur: quia non professione, sed meri-
to videtur vnaquæque præstare, & hospitalitatis apud
Deum gratiam non perire, qui potum aquæ frigidæ, sic-
ut in Euangelio ipse memorauit, præmio æternitatis re-
B muneret amplissimo; & farinæ breuis oleique mensuram
indeficienti affluentium copiarum vbertate compenset.
Plat. de Amicitia, & l. 4 de Repub. Nam siquis de gentilib. dixit. Communia omnia amico
tum esse debere; quanto magis debent esse communia
cognatorum? Cognati enim sumus, qui in vnam seriem
corporis copolamur. Sed tamen non præscripto quodam
hospitalitatis fine concludimur. Cur enim proprium id
quod in sæculo est putes, cum commune sit sæculum?
Aut cur priuatos terræ deputes fructus, cum terra com-
Mat. 6 munis sit? *Respicite*, inquit, *volatilia cæli: quoniam non serunt,
neque metunt*. Etenim quibus nihil est proprium, nihil de-
est. Et sententiæ suæ Deus arbiter nouit seruare promis-
Ibidem sum. Denique aues non congregant, & redundant, *quia
Gen. 1. pater cælestis pascit illas*: Nos autem generalis monimenta
sententiæ, qua dictum est: *Omne lignum quod habet in se fru-
ctus seminis sati, erit vobis in escã, & omnibus bestiis, & omnibus
auibus, & omnibus serpentibus super terram; ad vsus proprios deri-
uantes, & congerendo egemus, & congerendo euacuamur*. Non
possumus enim sperare promissum, qui non seruamus
C oraculum. Salubre est insuper præceptum quoque hospi
talitatis aduertere, vt hospitibus deferamus: quia nos quo
que sumus hospites mundi. Quam vero sancta vidua, quę
cum fame vrgeretur extrema, venerationem Deo debitã
reseruabat: nec soli sibi vsurpabat alimenta, sed cum filio
3 Re. 17 diuidebat, ne caro pignori superuiueret. Magnum pieta-
tis officium, sed religionis vberius. Nam sicut neminem
filio oportuit anteferri, ita propheta Dei, & filio præferri
debuit & saluti. Cui non exiguum victum, sed vitæ suæ o-
mne subsidium existimanda est detulisse, quæ nihil reli-
quit sibi: tam hospitalis, vt votum daret: tam fidelis, vt ci-
to crederet.

Ergo vidua non abstinentia corporis tantum definitur
sed virtute designatur: cui præcepta non do ego, sed Apo-
stolus tribuit. Honorificentiam non solus impartior, sed
1. Tim. 5 gentium doctor prius detulit, dicens: *Viduas honora, quæ vi-
duæ sunt*. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat
primum suam domum regere, & mutuam vicem reddere
parentibus. Vnde & aduertitur, vtrumque pietatis affe-
ctum viduæ inesse debere: vt filios diligat, parentibus de-
ferat. Ita dum obsequium parentibus rependit, magiste-
D rium exercet in filios, suoque ipsa remuneratur officio:
Ibidem cum id quod alius defert, sibi proficit. *Hoc enim*, inquit, *acce-
1. Cor. 7 ptum est coram Deo*. Et ideo si cogitas vidua quæ Dei sunt, de-
bes id sequi, quod Deo placere didicisti. Et supra quidem
sanctus Apostolus ad continentiæ studium viduas cohor-
tatus, dixit eas cogitare quæ sunt Domini. Alibi autem v-
bi eligitur vidua quæ probata est, non solum cogitare pre-
1. Tim. 5 cipitur, sed etiam sperare de Domino. *Quæ enim vere vidua
est*, inquit, *& desolata, sperat in Deum, & instat obsecrationibus &
orationibus die ac nocte*. Nec immerito has irreprehensibiles
ostendit esse debere, quibus vt opus virtutis indicitur, ita
etiam honorificentia larga defertur, vt etiam ab episco-
pis honorentur. Qualis autem eligi debeat, ipso doctoris
Ibidem gentium sermone describitur. Non minus, inquit, sexa-
ginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor. Non quo sene-
E ctus sola viduam faciat, sed quo viduitatis merita, stipendia
sint senectutis. Nã vtique illa præclarior, q̃ calorẽ adolescẽ
tiæ, & iunioris feruescenti edomat ętatis ardorẽ: nec mari
ti gratiam, nec vberiora liberorum oblectamenta deside-
rans, quam quæ effęta iam corpore, frigida senectute, ma-
tura æui, nec calere voluptatibus potest, nec sperare de
partu. Neque vero si qua in secundas nuptias inciderit
(quas vtique apostolica pręcepta non damnant) quasi fru-
ctu pudoris amisso, si rursus soluta fuerit viro, ab affectu
viduitatis arcetur. Habebit illa quidem vel seræ meritum
castitatis, sed probatior erit quæ alterius non fuerit ex-
perta coniugium. In illa enim emanet studium castitatis:
huic aut senectus, aut pudor modum videtur fecisse nu-
bendi. *Nec sola tamen castitas corporis viduæ fortitudo est, sed ma-* Ibidem
*gna & vberrima disciplina virtutis, quæ in operibus bonis testimo-
nium habeat, si filios educauerit, si hospitio receperit, si sanctorum
pedes lauerit, si tribulationem patientibus subministrauerit, si po-
stremo omne opus bonum fuerit subsecuta*. Vides quam multas
virtutum comprehenderit disciplinas? Primo, pietatis of
ficium: secundo, hospitalitatis studium, & humilitatis ob- F
sequium: tertio, misericordiæ ministerium, liberalitatis-
que subsidium: ad summam, omnis executionem boni o-
peris flagitauit. Et ideo adolescentiores deuitandas putat,
eo quod non valeant tantæ opera implere virtutis. Ete- Ibidem
nim vicina est lapsibus adolescentia, quia variarum æstus
cupiditatum feruorem calentis inflammat ætatis: boniq;
doctoris est, materiam arcere peccati. Prima enim institu-
tionis est disciplina, culpam auertere, secunda virtutem
infundere. Tamen cum scierit Apostolus Annam illam Luc. 2.
ab adolescentia octagenariam viduam Dominicorum o-
perum extitisse prænuntiam non puto quod iuniores re-
uocandas putarit a viduitatis affectu, maxime cum dixe-
rit: *Melius est nubere quam vri*. Nam vtique pro remedio nu- 1. Cor. 7
ptias suasit, vt peritura sanetur: non pro electione pręscri-
psit, casta & continens quid sequatur. Aliud est enim sub-
uenire labenti, aliud suadere virtuti. Et quid de humanis
iudicijs loquar, cum diuinis iudicijs in nullo grauius Iudei
Dominum læsisse prodantur, quam quod viduæ gratiam,
minorumque iura violarent? Hæc propheticis causa vo-
cibus conclamatur, quæ meritum Iudæis reiectionis in- G
uexerit. Hæc sola causa delicti inuidiam mitigatura me-
moratur, si honorentur vidua, minoribusque æqui iustitia Esai. 1
iudicij deferatur. Sic enim habes: *Iudicate pupillo, & iustifi-* Ps. 145.
cate viduam. & venite disputemus, dicit Dominus. Et alibi: *Pupillũ* Ps. 131
& viduã suscipiet. Et alibi: *Viduã eius benedicẽs benedicam. In quo
Ecclesiæ quoque figura prætexitur*. Videtis igitur sanctæ viduæ
nequaquam lubrico munus studio deferendum, quod di-
uinæ benedictionis subsidiis honoratur.

Quid vero illud, vt ad superiora redeamus, quod cum 3 Re. 17
in omni terra esset fames maxima, viduæ tamen Deo cura
non defuit, atque ad alendam eam propheta directus est?
In quo cum me admoneat Dominus, quod in veritate di- Luc. 4.
cturus sit, ad mysterium videtur sollicitare aures. Quid e-
nim verius Christi & Ecclesiæ potest esse mysterio? Non
igitur otiose inter multas viduas vna præfertur. Quæ e-
nim talis, ad quam tantus propheta, qui ad cælum raptus
est, dirigatur, eo præsertim tempore, quo clausum est cæ- 3 Re. 17
lum annis tribus & mensibus sex, cum facta esset fames
magna in omni terra? *Vbique ergo fames erat, & adhuc tamen
hæc vidua non egebat*. Qui sunt hi tres anni? Forte illi quibus
Dominus venit in terras, & fructum in ficulnea inuenire H
non potuit: iuxta quod scriptum est: *Ecce anni tres sunt, ex* Luc. 13
quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Hæc
est profecto vidua illa, de qua dictum est: *Lætare sterilis quæ* Esai. 54
non paris, erumpe & exclama quæ non parturis: quoniam multi
filij desertæ magis quam eius quæ habet virum. Et bene
vidua, cui dicitur: Ignominiæ viduitatis tuæ non eris me
mor, quia ego Dominus qui facio te. Et fortasse ideo vi- Ibidem
dua, quæ amisit quidem virum secundum corporis pas-
sionem, sed in die iudicij filium hominis quem amisisse
visa est, receptura. *Tempus enim breue*, inquit, *dereliqui te, vt* Ibidem
gloriosius saluet fidem relicta seruares. Habent itaque omnes
quod imitentur exemplum, virgines, nuptæ & viduæ. Et
fortasse ideo Ecclesia, virgo, nupta, vidua, quia vnum cor-
pus in Christo sunt. Hæc igitur illa vidua est, propter quã

verbi

A quarum altera conuersa per somnum cum infantem oppressisset suum, postulabat alienum: altera veri amoris conscia, & culpæ nescia, filium iure proprium vindicabat. Vtraque igitur perseueranter nitente, cognitoris hæsit intentio. Non enim poterat Salomō arbiter esse interioris arcani, cum petentis vtriusque mens esset occultior. Euentu conuentus ambiguo machæram promi iussit, mandatoque ministris quo simularent triste ministerium diuidi iussit infantem, vt singulæ mulieres singulas partes adipiscerentur. Quo audito illa quæ petebat alienum, non solum acquieuit, sed etiam diuisionem paruuli depoposcit, nullo affectu commota materno. Illa quæ suum sciebat infantem, non vinci metuens, sed orbari: nec iam solatio proprio, sed pignori suo consulens, orare accepit, vt incolumis magis puer traderetur alienæ, quam sectus in partes matri propriæ redderetur. Vnde Salomon qui non maiestare diuina, sed argumentis vt homo interiorem interrogabat affectum, illi potius iudicauit paruulū esse redendum, quam veram matrem dolor proprius prodidisset. Illam vero quam morituri paruuli misericordia

B non mouebat, exortem pronuntiauit esse naturæ, quam exortem vidit esse pietatis. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationem alterius fluctauit

1. Cor. 10 Denique etiam bona mater euentu hæsit ambiguo, dum iudicij periclitatur incerto. Hæc licet in figura superioribus sint facta temporibus, scripta sunt tamen ad correptionem nostram, vt intelligamus prodi omnia posse quę facta sunt, & omnia composita reuelari. Duæ igitur istæ (quoniam propositum est nobis hoc loco non tractare de mulieribus) duæ inquam istæ, fides est, atque tentatio. Tentatio, inquam, communis ab initio auctor erroris, quæ postquam posteritatē suam carnalis vino conuersationis, & somno mentis amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienę. Itaque dum tentatio litigat, fides fluctuat, donec machęra Christi latētes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi? Illa de qua scriptum est: Gladium veni mittere in

Mat. 10 terram. Est enim gladius, de quo scriptum est: *Et tuam ipsius*

Luc. 1 *animam pertransibit gladius.* Qui autem sit hic gladius, quæ

Heb. 4 machæra, cognosce. Verbum, inquit, acutum, & validum,

C & penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrans vsq; ad diuisionem animæ & spiritus, artuumq; & medullarū.

Ibidem Bonus gladius, verbum Dei: bonus gladius, vt pote scrutator cordis, & renis, qui mendacium à veritate discernat, atq; eos quorum animam pertransierit, non interficiat, sed reseruet. Hæc igitur de Regnorum dicta sint libero, assumpta de causa, de historia recensita, de conscientia vsurpata, de fide prompta. Nunc decursæ ex libro Iudicum

Iudic. 11 inspiciamus seriē lectionis, Non enim otiosis parricidiū fuit auribus audiendum. Itaque repetamus historiam.

Iephthe iudex Iudæorum fuit. Is euentu belli conflictatus ambiguo, præliorumque veritus incerta, votum vouit huiusmodi, si aduersarios depulisset, vt quidquid ei primum intra domus suæ limen occurrisset, hostiam immolaret Deo, suorum præsuli triumphorum. Itaque bello potitus, fusisque hostibus domum rediit: cui in ipso vestibulo filia memor pietatis, ignara oblationis occurrit. Sed recordatus ilico pater, & propriæ sponsionis admo-

Ibidem nitus, ingemuit soluendi muneris sponsiones. Heu me, inquit, filia, perdidisti me. Ego enim aperui os meū de te ad Dominum. Tum illa: O pater, si in me aperuisti os tuū

D ad Dominum, fac mihi ita vt exiuit de ore tuo. Duorum tamen tantum mensium inducias postulauit, donec in montem ascenderet, & super virginitatem suam fleret. Deinde duobus, post exactis mensibus remeauit ad patrem. Votum ille compleuit. His enim verbis vtendum est, quando scriptura diuina effectum rei non prodidit, sed refugit parricidij mentionem. Quid igitur? Hoc probamus? Minime vero gentium Sed tamen etsi parricidium non probo, aduerto præuaricandæ metum & formidinē sponsionis. Deniq; ad Abraham dictum est: *Nunc scio quia*

Gen. 22 *amas Dominum Deum tuum, quia non pepercisti vnico filio tuo.* Habes igitur Iudicium, quo docetur, præuaricandum temere non esse promissum. Verum Deo parricidium non probari, in eadem asseritur lectione, cum pro filio ouis subijcitur, vt ipsa potius quam filius feriretur. Habet igitur

E Iephthe quod sequeretur exemplum, quia Dominus sanguine non delectaretur humano. In vno enim oraculo ad Abraham prompto docuit filiorum salutem religionis obsequio posthabendam: offerri à parentibus Deo debe-

Iudic. 11 re filios, non debere iugulari. Certe cum hęc filia tam sollicita fuerit de patris voto, cur pater non dubitauerit de filiæ parricidio? & cum illa paternum caueret mendaciū, iste filiæ non cauerit interitum: Dicet aliquis: Qua ratio-

Act. 10 ne illic Deus non permiserit parricidium fieri, hic sit passus impleri? Numquid acceptor personarum Deus? Non sed meritorum atque virtutum. Certe dum consilium esset ambiguum, signare debuit oraculum, quid ad præsens facto, & in reliquum conueniret exemplo, Vbi vero tam præcessisset exemplum: necessarium non iudicauit oraculum, cum facti forma veteris quid fieri oporteret ostendit. Aut forsasse quia non vna forma meritorum ideo non vna forma factorum. Pater doluit, fleuit filia, v-

Gen. 22 terque de Dei miseratione dubitauit. Non doluit Abraham, nec consuluit parentis affectum. Vbi audiuit diuini-

F tatis oraculum, non distulit sacrificium, sed maturauit obsequium. Non dubitauit Isaac, cum imparibus sequeretē patrem passib. Non fleuit, cum ligaretur: non dilationē

Gen. 21 poposcit, cum offerretur. Et ideo misericordia largior, vbi fides promptior. Et bene non fleuit factum patris, quia fletus est matris. Pro qua deuotionis exultatione ouis pro illo iussa est immolari, quia se ipse non distulerat immolandum: nec Dei miseratione ambiguus, nec de sui deuotione sollicitus. Nemo igitur inuentus est, qui tam cruētum patris reuocaret affectu, quia omnis promissio mu-

Iudi. 11. neris conueniebat officio. Sacrificium itaque sanguinis immolatur, & nemo est qui resistat. Sacrificium castitatis offertur, & qui prohibeat non inuenitur. Pater parricidium promisit, & soluitur: pater integritatem filiæ vouit, & tam piæ oblationis non inuidetur affectus. Illic filia dolens sanguinem suum obtulit pro patria sponsione: hic tam pium promissum nec hęreditario munere, nec propria soluitur voluntate. Quo in negotio etiam nos vocamur in culpam. Quam tandem: Quia nuptias prohibui-

Mar. 6. mus illicitas? Vocent ergo in eandem culpam etiam Ioannem Baptistam. Et cum aliud nihil forte habeamus quod

G probetur in nobis, hoc solum condemnetur in nobis, quod probatum est in Propheta. An erubescendum protulimus auctorem? Quam vero causam aliam habuit ille martyrij, repetite animo. Causa illius passionis certe hęc fuit. *Non licet.* inquit? *tibi eam habere.* Si hoc de vxore homi-

Mat. 14 ni., quanto magis de virgine consecrata? Si hoc dictum est regi, quanto magis dicendum priuatis? Gratias itaque diuinitati quod hic nullus Herodes, atque vtinam nulla Herodias. Non licuit ergo pro virginitate sermonem dicere? Et cur scriptum est: *Iudicate pupillo & iustificate viduam*

Esai. 1. Et cur scriptum est: *Patris orphanorum, & iudicis viduarum:*

Ps. 67. Ergo castimoniæ & integritati dicatas deseremus, aut etiam condemnabimus: At certe ipsis gentilibus: inter aras & focos venerabilis solet esse virginitas: & in quibus nulla meritorum est pietas, nulla mentis integritas, in iis tamen carnis virginitas prædicatur. A profanis igitur cæremoniis virgines nemo prohibebit, ab Ecclesia Dei virginitas arcebitur? Illic coguntur, quod non docentur: hic

A Gell. interdicitur, quod non licet nō doceri? Illic præmiis reuocantur à

Li. 1. c. 12. nuptiis, hic ad nuptias coarctabuntur iniuriis? Illic violen-

Mar. 16 tia fit vt capiantur, hic fiet violentia ne profiteantur? Et

H potest esse patientia sacerdotum, vt non vel morte oblata,

Ioan. 19 si ita necesse est, integritatis sacrificium vindicetur? Considerate quia virgines præ Apostolis resurrectionem Domini videre meruerunt, Certe hoc docuit hodierna quæ decursa est lectio. *Nam cum in nouo monumento* (sicut Ioannes dixit) *corpus positum esset Domini IESV, in suo autem monumento* (sicut est secundum librum Euangelij Matthæi) *posuisse Ioseph Domini corpus* obseruabant virgines. Bene &

Mat. 27 Matthæus monumentum dixit nouum, ne ex monumento veteri resurrexisse alius crederetur. Bene etiam secundum spiritum in monumento isti positum est, quia Christus à mortuis, in nouo iusti resurgit affectu. Bene etiam secundum literam alienum monumentum fuit, quia suū monumentum Dominus non quæsiuit. Habeāt tumulū,

A qui ſub lege ſunt mortis: victor mortis ſuum tumulum non habebat. Non enim ille ſepulchrum mortis deſiderabat, qui de morte trophæa referebat. Vidit ergo Maria reſurrectionem Domini: & prima vidit, & credidit. Vidit & Maria Magdalena, quamuis adhuc iſta nutaret.

Hoc loco non mediocrem aduertite quæſtioné, ne ſubdubitare de reſurrectione Domini virgines debeatis. Videre quod meritũ. Non ſola carnis virginitas virginem facit, ſed etiam mentis integritas. (Ioan. 20) Denique Maria Magdalena Dominum prohibetur tangere, quia notabat de reſurrectionis fide. Illa igitur tangit Chriſtum, quæ fide tangit: Magdalena autem ſtabat ad monumentum foris plorans. Quæ foris eſt, plorat: nam quæ intus eſt, plorare non nouit. Plorat autem, quia corpus non videt Chriſti: & periſſe putat, quia ipſa non cernit. Ergo Maria foris, ſed non Petrus, non Ioannes foris. (Ibidem) Denique illi currentes intrauerunt, & ideo non plorauerunt, & gratulantes receſſerunt. Illa quæ non introiuit, fleuit, non credidit, fraude ſublatum putauit: nec enim angelos cerneret, credendum arbitrabatur. Et ideo dicunt ei angeli: Mulier quid ploras? quẽ (Ibidem) B quæris? Hoc angeli dicunt, & Dominus poſtea iiſdem verbis repetiuit, vt ſciaos quia angelorum verba mandata ſint Domini. Denique eadem (vt dixit) etiam Dominus verba repetiuit, dicens: *Mulier quid ploras? quem quæris?* (Ephes. 4) Quę non credit, mulier eſt: nam qui credit, in virum perfectum reſurgit, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Mulier, inquit: non de ſexu, ſed de cunctatione conuicium eſt. Et bene mulier quæ nutabat, quia iam virgo crediderat. Quid ploras? hoc eſt, to tibi es cauſa plorandi, tu tibi auctor es flendi, quæ es Chriſti incredula. Ploras quia non vides Chriſtum: crede, & videbis. Adeſt Chriſtus, nec vmquam iis à quibus quæritur deeſt. Quid ploras, hoc eſt, non lacrymis opus eſt, ſed fide prompta, & Deo digna. Noli cogitare mortalia, & non plorabis: noli cogitare peritura, & flendi cauſam habere non poteris. Cur inde ploras, vnde alii gratulantur? Quem quæris? hoc eſt? Non vides quia adeſt Chriſtus? ooo vides quia Chriſtus (1. Cor. 1) eſt Dei virtus, quia Chriſtus eſt Dei ſapientia, quia Chriſtus eſt ſanctitas, quia Chriſtus eſt caſtitas, quia Chriſtus C integritas, quia Chriſtus natus eſt ex virgine, quia Chriſtus ex patre, & apud patrem, & in patre ſemper, natus non factus, nec degener, ſed ſemper verus Deus ex Deo (Ioan. 20) vero? *Tulerunt*, inquit, *Dominũ de monumento, & neſcio vbi poſuerunt eum.* Erras mulier quæ putas ab aliis Chriſtum de monumento eſſe ſublatum, & non poteſtate propria reſuſcitatum. Sed nemo tulit Dei virtutem, oemo tulit Dei ſapientiam, nemo tulit venerabilem caſtitatem. Non tollitur Chriſtus de monumento iuſti, oec de ſuæ virginis ſecreto, & piæ mentis arcano: & ſi qui volunt tollere, auferre non poſſunt. (Ibidem) Tunc ait illi Dominus: *Maria, reſpice ad me.* Quando non credit, mulier eſt: quando conuerti incipit, Maria vocatur: hoc eſt, nomen eius accipit quæ parturit Chriſtum. Eſt enim anima quæ ſpiritaliter parit Chriſtum. Reſpice, inquit, ad me. Qui Chriſtum reſpicit, emendatur, errat autem qui Chriſtum non videt. Et ideo illa conuerſa reſpexit, & dixit: Rabbi, quod (Ibidem) interpretatur magiſter. Quæ reſpicit, conuertitur: quæ conuertitur, plenius intuetur: quæ videt, proficit. Et ideo magiſtrum appellat, quem mortuum eſſe credebat: (Ibidem) alloquitur quem putabat amiſſum. *Noli*, inquit, *me tangere*: hoc eſt, etſi correptionis tentamenta ſunt, non tangit tameo Chriſtum nutantis affectus. D *Noli*, inquit, *me tangere*, hoc eſt, noli tangere Dei virtutem, Dei ſapientiam, reuelandam integritatem, honorabilem caſtitatem. (1. Cor. 1. Ioan. 20) *Sed vade ad fratres meos.* Quid eſt aliud dicere, niſi, Iam noli foris flere? Vade ad electos, & ad obſeruantiſſimos ſacerdotes, & dic illis: *Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum: Deum meum, & Deum veſtrum.* Quid eſt aliud dicere, niſi ne mulier hinc moueas quæſtionem? Certe à perfectioribus quære, dicent tibi, quæ diſtinctio ſit inter patrem meum, & patrem veſtrum. Nam qui iuxta diuinam generationem pater mihi eſt, is iuxta adoptionem pater veſter eſt. Patrem meum dicendo, à creaturis ſe Dei filius ſeparauit: Patrem veſtrum dicendo, adoptionis ſpiritalis gratiam deſignauit. Ita & Deum meum dicendo, myſterium ſuæ incarnationis oſtendit: vt E quem patrem naturaliter habet, Deum appellet propter ſuſcepti corporis ſacramentum. Deum quoque veſtrum cum dicit, profectum in vobis ſuæ operationis oſtendit.

Et vere Deus noſter factus eſt nobis, ex quo paſſus eſt Chriſtus, quando, vt alia omittam, pro integritate ſeruanda mori virgines ſunt paratæ. Nihil de cauſa, nihil de perſona loquor. Vbi enim Domini gratia, ibi debet eſſe pax Domini. Nec quemquam publice arguo, ſed me ipſum de ſenſatum venio. Accuſati enim ſumus: & niſi fallor, accuſatores noſtri pleriique de vobis ſunt. Horum ergo affectus redarguere malo, quam perſonas prodere. Criminis autem inuidia hęc eſt, quia ſuadeo caſtitatem. Qui hoc nõ libenter accipit, ipſe ſe prodit. Virginitatem, inquit, doces, & perſuades plurimis. Vtinam conuincerer, vtinam tanti criminis probaretur effectus. Non vererer inuidiã, ſe efficaciam recognoſcerem. Atque vtinam me exemplis potius argueretis, quam ſermonibus cæderetis. Sed vereor ne præuaricatores mihi appoſuiſſe videar, qui me alienis commendent laudibus. Initiatas, inquit, ſacris myſteriis, & conſecratas integritati puellas nubere prohibes F Vtinam poſſem reuocare nupturas, vtinam poſſem flammeum nuptiale pio integritatis mutare velamine. An indignum videtur, vt ſacratæ virgines à ſacroſanctis altaribus non abducantur ad nuptias? Et quibus licet ſponſum eligere, non licet Deum præferre? In me ergo facti conditio mutatur, vt pro opprobrio mihi credat quod ſemper ſpectauit ad gratiam ſacerdotum: iacere ſemina integritatis, & virginitaos ſtudia prouocare. Quæro enim vtrum quaſi improbum hoc, an quaſi nouum, an quaſi inutiliter reprehẽdatur. Si quaſi improbum, improba ergo vota ſunt omnium, improba vita eſt angelorum, quã gratia reſurrectionis imitatur. *Qui enim non nubunt neque ducũt vxores, erunt ſicut angeli in cælo.* (Mat. 22. Ioan. 20) Qui hoc vtique reprehendit, reſurrectionis vota condemnat. Itaque improbum videri non poteſt, quod hominibus pro præmio conſtitutum eſt: nec poteſt eius rei ſpecies diſplicere, cuius veritas & in fructu eſt, & in voto. Sed eſto, non ſit improbum, numquid nouum eſt? Nos enim noua omnia quæ Chri- G ſtus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus via Chriſtus eſt. (Ioan. 14) Si igitur Chriſtus non docuit quod docemus: etiam nos id deteſtabile iudicamus. Diſcutiamus ergo vtrum Chriſtus integritatem docuerit, an repudiandam putaoerit. *Et ſunt*, inquit, *ſpadones, qui ſe ipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum.* (Mat. 19) Eſt ergo præclara militia, quæ regno cælorum militat. Itaque iam tunc Dominus docuit eſſe debere intemerata ſtudia caſtitatis. (Ibidem) Vnde & Apoſtoli eam ceteris præminere cernentes, ſi ita eſt cauſa, aiunt viri cum vxore, noo expedit nubere. Quo dicto & grauiora iudicauerunt onera vinculi coniugalis, & veræ integotatis gratiam prætulerunt. Sed Dominus qui ſciret prædicandam omnibus integritatem, imitandam paucis: (Ibidem) *Non omnes*, inquit, *capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.* hoc eſt, Non eſt communis plurimis, & vulgaris integotas: nec pro infirmitate permittitur, ſed pro virtute conceditur. (Ibidem) Denique cum dixiſſet: *Et ſunt ſpadones qui ſe ipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum*: vt oſtenderet hoc non mediocris eſſe virtutis. *Qui poteſt*, inquit, *capere capiat.* Et ideo poſt hoc verbum offeruntur pueri ad benedicendum, qui corruptelæ expertes, integritatis munus immaculata ætate H ſeruarent. Talium enim eſt regnum cælorum, qui in puerilem caſtimoniam tamquam in naturam infantium corruptelæ ignoratione remeauerint. Eſt ergo etiam cæleſti voce probata virginitas, Dominicíſque expetenda præceptis. (Ibidem) Quo loco magiſterium diuinæ vocis imitemur. Nam cum in ſuperioribus coniugium memorauerit non eſſe ſoluendum niſi ex cauſa fornicaoooís, in poſterioribus integritatis gratiam donumque contexuit: vt doceret non damnandas eſſe nuptias, ſed probandas: nuptiis tamen ipſis integritatis ſtudia præferenda.

Quis enim tam auerſus à vero qui nuptias damnet? Sed quis tam alienus à ratione, qui coniugii opera non ſentiat? *Etenim mulier nupta & virgo, cogitat quæ ſunt Domini,*

A *1. Cor 7* *mini, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Et præter has molestias quamuis nubendo non peccet, contritionem tamen habebit carnis huiusmodi. Grauis enim partus labor est, grauis creandorum & erudiendorum liberorum molestia. Quibus ante præscripsit, ne quis huiusmodi aeuerteretur iniuriis. Multæ enim in partus doloribus constitutæ, coniugio se renuntiare dicunt: multi etiam matrimonij onera non ferentes, alieno ab vxore auertuntur affectu. Et ideo Apostolus ante præmisit: *Vinctus es vxori? noli quærere solutionem.* *Ibidem* Et bene ait: *Vinctus es.* Quodam enim vir & vxor nexu inter se amatorio copulantur, & quibusdam inuicem sibi habenis amoris adstricti sunt.

Bona igitur vincula nuptiarum, sed tamen vincula: bonum coniugium, sed tamen à iugo tractum, & iugo mundi: vt viro potius cupiat placere, quam Deo. *Pro. 27* *Mat. 10* *Ibidem* Bona etiam vulnera charitatis, & osculis præferenda. *Vtiliora enim vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.* Denique Petrus vulnerat, Iudas osculatur. Illum oscula condemnant, hunc vulnus emendat. B Illius osculis proditionis venena funduntur, istius lacrymis culpa lauatur. Itaque vt ostenderet sermo propheticus bona vulnera charitatis, Ecclesia dicit in Canticis Canticorum: *Quia vulnerata charitatis ego sum.* *Cant.* Nemo ergo vel qui coniugiũ elegit, reprehendat integritatem: vel qui integritatem sequitur, condemnet coniugium. Namque huius sententiæ aduersarios interpretes damnauit iam dudum Ecclesia, eos scilicet qui audeant soluere copulam coniugalem. *Cant. 7* *Audite enim quid dicat sacrosancta Ecclesia: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis. Multi agri fructus habent, sed ille melior est qui & fructibus redundat, & floribus.* Est ergo Ecclesiæ ager diuersis fœcundus copiis. Hic cernas germina virginitatis flore vernantia, illic tamquam in campis siluę viduitatem grauitate pollentem, alibi tamquam vberi fruge coniugij Ecclesiæ segetem replentem mundi horrea, ac veluti maritatæ vineæ fœtibus, torcularia Domini Iesu redundantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat.

C Nec improbum igitur nec nouum integritatis est studium. Videamus ne forte inutile iudicetur. Nonnullus enim dixisse audiui quod perit mundus, deficit genus hominum, coniugia labefactata sunt. Quæro quis tandem quæsiuit vxorem, qui non inuenerit? Quando fuerint bella pro virgine? Quis vnquam pro virgine sit peremptus? De coniugiis autem ista nascuntur, vt perimatur adulter vxoris, raptor prœliis appetatur. Ista reipublicæ semper damno fuerunt. Pro virgine sacrã nemo damnatus est, quia castitatem non pœna cohibet, sed religio auget, fidesque conseruat. Si quis putat igitur consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia vbi paucæ virgines, ibi etiam pauciores homines: vbi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorem. Discite quantas Alexandrina, totiusque Orientis & Africana Ecclesia quotannis sacrare consueuerint. Pauciores hic homines prodeunt, quam illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarum vsu non inutilis virginitas existimatur, præsertim cum per virginem salus venerit, orbem fœcundatura Romanum. Quod si quis hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas vxores degere, D quia frequentius possunt parere incontinentes. Nulla peregrinanti marito fidem seruet, ne damnũ faciat prolis futuræ, & partus frequentioris amittat ætatem.

Sed difficilior fit via adolescentioribus ad nuptias impetrandas. Quid si forte commodior? Quæro enim cum his aliquem habere tractatum, qui arcendæ virginitatis sententiam gerunt. Itaque qui sunt isti, discutere debemus: vtrum qui vxores habent, an qui non habent. Si qui habent, timere non debent: vxores eorum iam virgines esse non possunt. Si qui non habent, non sibi iniuriam faciant, quod eius tantum nuptias sperauerint, quæ nuptura non esset. An fortasse patres pro filiarum coniunctione solliciti, moleste ferunt virgines consecrari? Nec hi quod vereantur habent, si sequantur concilium. Inter paucas suæ citius eligentur. Aiunt etiam plerique maturioris ætatis virgines esse velendas. Neque ego abnuo, sacerdotalis esse cautionis debere, vt non temere puella veletur. E Spectet plane, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris. Spectet maturitatem verecundiæ, examinet grauitatis canitiem, morum senectam, pudicitiæ annos, animos castitatis. Tum deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas, si hæc præsto sunt, non deest virgini longæua canities. Si hæc desunt, differatur puella moribus quam annis adolescentior. Non ergo ætas reuicitur florentior, sed animus examinatur. Et certe Theclam non senectus, sed virtus probauit. Et hinc quid plura contexam, cum omnis ætas habilis Deo, perfecta sit Christo? Denique non virtutem ætatis appendicem dicimus, sed virtutis ætatem. Nec mirere in adolescentulis professionem, cum legeris in paruulis passionem. Scriptum est enim. *Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem.* *Psal 8.* An dubitamus si eum vsque ad continentiam sequatur adolescentia, quem vsque ad mortem confitetur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ nubiles Christum sequantur ad regnum, F quem etiam pueri sequebantur in desertum? Sicut legimus *quia saturata sunt de quinque panibus quatuor millia hominum*, exceptis, inquit, pueris & mulieribus. *Mat 14* Nolite ergo à Christo arcere infantes, quia & ipsi pro Christi nomine subiere martyrium. *Mat 2* *Mat. 19* *Talium est enim regnum cælorum. Vocat eos Dominus, & tu prohibes?* De ipsis enim Dominus ait: *Sinite eos venire ad me. Nolite adolescentulas arcere*, de quibus scriptum est: *Cant. 1* *Cant. 8* *Propterea adolescentulæ dilexerunt te, & introduxerunt te in domum matris suæ.* *Luc. 1.* *Luc. 4.* Nolite postremo à Christi charitate etiam paruulos separare, quem etiam intra matris vterum adhuc positi exultatione prophetica fatebantur. In ipsis adhuc Ecclesiæ principiis turbę requirebant eum. Qua ratione? Quia manus, inquit, imponens curabat eos. Nec tempus ad sanandum, nec locus quæritur. Omnibus enim locis omnibusque temporibus non est prætermittenda medicina. Intra domum Maria ab angelo benedicitur, *Luc 1.* *4. Re. 10* intra domum Dauid vngitur in prophetam. Vbique Iesus curat, vbique sanat: in itinere, in domo, in deserto. G In itinere curatur quæ fimbriam tengit: in domo principis synagogæ filia resuscitatur: in deserto turba sanatur. *Mat. 9* *Mat 5.* *Luc. 4.* Denique sic habes: *Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens curabat eos. Sanabat ergo & in deserto, & occidente iã sole, & sanabat manus imponens, vt & Deũ se & hominem demonstraret.* Non immerito igitur facta iam die turbæ requirebant eum. *Ibid.* Video ordinem. Sole occidente ægri deferuntur ad Christum, facta autem die turbæ, requirebant eum. Quando enim nisi per diem quæritur Christus? Nam qui in luce ambulat, non recedit à Christo. Itaque nox habebat adhuc ægrotantium gemitus, dies iam fidem plebis, iam lætitiam sanatorum: vt quod scriptum est compleretur: *Ad Vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* *Ps. 29.* Quæ enim turbæ maior gratia, quam vt etiam in desertum locum Christum sequantur? in quo ille docet, à perfecto abesse debere iactantiam. Non enim sanãdorum copiam, sed operum iactantiam declinabat. Et nos igitur si salui esse desideramus, vel si iam meremur sanitatem, procul à luxuria, procul à lasciuia, tamquam in arido vitæ istius & ieiunio solo, quadam siti corporis fugitantem deliciarum Christum sequamur. H Sequamur per diem. *Ioan 8.* *Cant. 3.* Adest Ecclesiæ dies, quem Abraham vidit, & gauisus est. Sequamur ergo per diem Christum: Non enim in noctibus reperitur. *In cubili*, inquit, *meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea: quæsiui eum, & non inueni eum: vocaui eum, & non obaudiuit me.* *Ibidem* Non in foro, non in plateis Christus reperitur. Denique nec illa eum in foro & in plateis potuit reperire, quæ dicit. *Exurgam, ibo, & circumibo in ciuitate, in foro & in plateis, & quæram quem dilexit anima mea. Quæsiui eum, & non inueni eum: vocaui eum, & non obaudiuit me.* *Ephes 2.* *1. Cor. 1* *Ioan 5.* *1 Ioã 4.* *Lib. de Viduis* Nequaquam igitur ibi quæramus Christum, vbi inuenire non possumus. Non est Christus circumforaneus. Christus enim est pax, in foro lites: Christus iustitia est, in foro iniquitas: Christus operator est, in fo-

A ro inane otium: Christus charitas est, in foro obtrectatio: Christus fides est, in foro fraus atque perfidia: Christus in Ecclesia est, in foro idola. Et vt illa vidua quam in alio perstrinximus libro, cognoscat non obtrectandi me locutum: illa studio, sed monendi, neque non asperum, sed *Prou. 7.* sollicitum, gratiam reconciliationis accipiat. In Ecclesia vidua iustificatur, in foro circumuenitur. Fugiamus ergo forum, fugiamus plateas. *Prudentiam autem notam assume tibi, & custodiat te a muliere aliena. Per fenestram enim de domo sua in plateas prospicit.* Fugiamus plateas. Non enim iniuria tantummodo est non inuenisse quem quæras, sed etiam plerumque vbi nõ oportet quæsisse, vulnus est: quæsisse in domibus virorum qui sibi falso doctorum nomen adsumunt, quæsisse procacius quam verecundius. Ergo caueamus exemplo illius, ne nos custodes inueniant qui circumeunt ciuitatem. *Inuenerunt*, inquit, *me custodes qui circumeunt ciuitatem percusserunt & vulnerauerunt me, & tolerunt* *Cant. 5.* *pallium meum à me custodes murorum.* Non in se, filiæ, sed in nobis vulneratur Ecclesia. Caueamus igitur ne lapsus noster, vulnus Ecclesiæ fiat: ne quis à nobis pallium auferat, hoc est, amictum prudentiæ, insigne patientiæ, quo B mollioris ambitio vestis exuitur. *Mat. 11* *Qui enim mollioribus* *Mat. 5.* *vestibus induuntur, in domibus regum sunt.* Nobis autem pallium dedit Christus, quo Apostolos suos & corpus suum ipse vestiuit. Quod denique iubet te dare si quis à te tunicam petat, vt dimittas ei & pallium: id est, insigne philosophiæ tuæ tradas, & quasi amictu prudentiæ tuæ eum qui ante nudus fuerat, circumuestias. Ibi igitur filiæ Christum quæramus, vbi quærit Ecclesia, in montibus boni odoris, qui excelsorum sublimitate factorum, suauem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim plateas, fugit conuentus, & strepitus fori, iuxta quod scriptum est: *Cant. 8* *Fuge fraternus meus, & similis esto ceruo aut hinnulo ceruo in montes aromatum.* Serpentinis enim inuisus colubris & effugitans canum, atque humi reptantibus infestus serpentibus, nescit habitare nisi in sublimitate virtutum, nescit commorari nisi in talibus Ecclesiæ filiabus, quæ possunt dicere: *2 Cor 2.* *Christi enim bonus odor sumus Deo*, sed quibusdam odor mortis in mortem, in ijs qui pereunt: quibusdam odor vitæ in vi-C tam, in ijs vtique qui odorem resurrectionis Dominicæ *Ioan 19* viuida fide spirant. Isti sunt aromatum montes, qui Domini corpus Iesu acceperunt, & in linteis cum aromatibus ligauerunt. Quicumque enim crediderunt quia Iesus mortuus est, & sepultus est, & resurrexit: hi excelsum veræ cacumen fidei virtutum fastigijs extulerunt. Vbi ergo Christus quæritur? In pectore prudentis scilicet sacerdotis.

Et quoniam de deserto tractatus hic sumitur: vbi quærendus sit, etiam ipse monstrat, dicens: *Ego flos cãpi, & lilium conuallium, tamquam lilium in medio spinarum.* Ecce alium *Cant. 2* locum, in quo solet Dominus diuersari, immo non in vno, sed in pluribus. Ego, inquit, flos campi: quia parentem simplicitatem puræ mentis frequentat. Et lilium conuallium. Flos enim humilitatis est Christus non luxuriæ, non voluptatum, non lasciuiæ, sed flos simplicitatis, flos humilitatis. Tamquam lilium in medio spinarum. Nonne inter asperitates laborum, contritionesque animorum boni flos odoris assurgit, quia contrito corde Deus placatur? Hoc est desertum filiæ, D quod ducit ad regnum, hoc est etiam desertum quod floret vt lilium, iuxta quod scriptum est: *Esai. 35* *Lætare sterilis, & exulta desertum, & floreat vt lilium.* *Mat. 7.* In hoc deserto filiæ, arbor illa bona fructifera, quæ bonos fructus facit, incipit brachia factorum suorum diffundere, verticem diuinitatis attollere. Iuxta quam nostræ ligna siluæ frutescant: quia sicut arbor mali inter ligna siluæ, ita fraternus meus inter medium filiorum, vt videns hoc Ecclesia lætetur & gaudeat, dicens: *Cant. 2* *In vmbra eius concupiui & sedi,* *Ibidem* *& fructus eius dulcis in faucibus meis.* Videns, inquam, hoc Ecclesia, & fidei nostræ iam læta successu dicat: Inducite me in domum vini, & ordinate in me charitatem. *Ibidem* Charitas non potest esse sine fide. Tres enim sunt velut vades Ecclesiæ, spes, fides, charitas. Cum spes accesserit, fides fundata fuerit, ordinatur charitas, Ecclesia copulatur. Didicisti ergo vbi Christum requiras, disce etiam quemadmodum possis mereri, vt ille te quærat. Excitat Spiritum sanctum, dicens: *Cant 4.* *Exurge aquilo, & veni auster, aspira hortum meum, & profluant aromata mea.* *Cant 5.* *Descendat fraternum meus in hortum suum, & manducet fructum pomiferarum suarum.* Hortus verbi, animæ vernantis affectus est, & in pomiferis virtutis est fructus. Venit ergo: & siue manduces siue bibas, si Christum inuocas, adest, dicens: *Prou 9.* *Venite manducate panes meos, & bibite vinum meum*, siue etiam dormias, pulsat ad ianuam. *Cant. 5* Venit, inquam, frequenter, & per prospectum mittit manum suam, sed non semper, nec ad omnes: *Ibidem* sed ad eam animam quæ potest dicere: Nocte exui me tunicam meam. Etenim in hac sæculi nocte prius tibi corporalis vitæ amictus est exuendus. Exuit enim se carnem Dominus, vt pro te dominationibus & potestatibus mundi istius triumpharet. Quomodo induam illam? Vide anima Deo deuota quid dicat. Sic se actus corporis & terrenos exuit mores, vt nesciat quomodo, etiamsi velit, rursus possit induere. Quomodo induam illam? Hoc est, qua verecundia? quo pudore? qua postremo memoria? Consuetudo enim boni, vsum prauitatis veteris amisit. F *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* *Ibidem* Didicisti in Euangelio, quod pedes lauare, fidei mysterium, humilitatis insigne sit, iuxta quod scriptum est: *Ioan. 13* *Si ego laui pedes vestros dominus & magister, quanto magis vos debetis alter alterius pedes lauare?* Sed hoc ad humilitatẽ ptinet.

Quantum vero ad mysterium, pedes debet lauare suos qui vult partem habere cum Christo. *Si enim non lauero*, inquit, *tibi pedes, non habebis partem meum.* Cum hoc Petro dicitur, quid de nobis censetur? Qui lauit igitur pedes, non necesse habet iterum lauare: & ideo caueat, ne inquinet *Ibidem* eos. Et bene sancta Ecclesia dicit: *Laui pedes meos.* Non dicit, Quomodo iterum lauabo eos, sed quomodo iterum *Cant. 5.* inquinabo eos? quasi oblita maculæ veteris, oblita contagij. Admonet igitur in ministerio corporali, quemadmodum spiritale debeamus actuum nostrorum diluere vestigium. Itaque pedes cum semel laueris æterni fontis irriguo, & mysterij mundaueris sacramento, caue iterum corporeæ cupiditatis illuuiem, ne luculẽta actus sordibus G inquinentur. Isti sunt pedes quos Dauid lauit in spiritu, qui te docet quemadmodum eos inquinare non possis, dicens: *Ps 121.* *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem.* Vtique hic non corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cælo haberet corporis pedes: Hierusalem enim, sicut Paulus te docuit, in cælo est. Et idem te docuit quemadmodum in cælo stare possis, cum dicit: *Heb 12* *Phil 3* *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Conuersatio morum, conuersatio factorum, conuersatio fidei. Quisquis sic viuit, potest dicere: *Cant. 5* *Fraternus meus misit manũ suã per prospectũ, & venter meus turbatus est ad illũ: surrexi aperire fratri meo.* Bonũ est vt ad aduentum Domini interiora turbẽt. Si ad angeli aduentum Maria turbata est, quanto magis ad *Luc. 1.* Christi nos turbamur aduentũ? Influentib. quippe diuinis, corporeus peregrinaĩ affectus, & vsus ille exterioris hominis exolescit. Et tu turbare, & tu festina. Festinantes illi agnũ manducare præcipiuntur. Surge, aperi, ad iannã Christus est, vestibula domus tuæ pulsat: si aperueris, introibit, & introibit cum patre. Nec solum cum ingressus *Exo. 12* fuerit, mercerdem relinquit, sed etiam priusquam ingre-*Apoc. 3.* diatur mercedem præmittit. Adhuc anima turbatur, adhuc parietes domus suæ palpat, adhuc ostium quærit vbi H Christus est, adhuc soluit vinculũ carnis, & corporis claustrum, adhuc Christus foris pulsat. *Manus*, inquit, *mea stil-* *Cant. 5.* *lauerunt myrrham, & digiti mei myrrha pleni in manib. clausuræ.* Quam myrrham stillat animæ manus, nisi illam quam *Ioan. 3.* *Ioan. 19* obtulit iustus ille Nicodemus magister in Israel, ille qui meruit lauacri primus audire mysterium, qui attulit mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum, & misit in corpus Iesu: Perfectum vtique odorem fidei attulit. Hũc odorem fragrat anima quæ Christo aperire incipit: vt accipiat primum odorem Dominicæ sepulturæ, & credat quia caro eius non vidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit: sed æterni illius floris, & semper viren-*Ps 15.* *& Act. 2.* tis odore condita surrexit. Quomodo enim poterat vel in carne marcescere, cuius nomen vnguentũ exinanitum

A est? Exinaniuit se vt spiraret tibi Semper vnguentum hoc erat, sed erat apud patrem, erat in patre. Olebat tantum Cant. 1 angelis & archangelis, tanquam intra vas cæli. Aperuit os pater dicens: *Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.* Descen- Esai. 49 dit filius, repleta sunt omnia nouo odore verbi. *Eructauit cor patris verbum bonum, fragrauit filius, spiritus sanctus exhalauit atque per omnium se corda diffudit.* Ps. 44. *Diffusa est enim charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum.* Ipse Dei filius in corpore tanquam in vase odorem primo cohibebat suū, oppe- Rom. 5. riens tempus, sicut ait: *Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt sciam quando oporteat dicere sermonem. Venit hora, aperuit os,* Esai. 50 *exiuit vnguentum, quando virtus exibat de eo.* Hoc vnguentum exinanitum est super Iudæos, & collectum est à gentibus. Luc. 6 Exinanitum in Iudæa & redoluit in omnibus terris. Hoc vnguendo vncta est Maria, & virgo concepit, virgo pe- Cant. 1 perit bonum odorem, Dei filium. Hoc vnguentum effusum est super aquas, & sanctificauit aquas. Hoc vnguento vncti sunt tres pueri, & humorē iis flamma rorauit. Hoc Daniel vnctus est, & leonem ora molliuit, feritatemque Dan 3 permulsit. Fluit hoc vnguentum quotidie, & nunquam B Dan. 6 defecit. Accipe vas tuum virgo, & accede, vt possis hoc vnguento repleri. Accipe vnguentum æstimatum tre- Ioan. 12 centis denariis: sed gratis datum, non venditum, vt om- Ibidem nes haberent. Gratis virgo vngere, noli contristari sicut Iudas, quia hoc vnguentum effunditur, sed consepelite in Christum. Claude sane vas tuum, ne vnguentum effluat. Claude integritatis clauē, loquendi verecundia abstinentia gloriandi. Hoc quæ habet vnguentum, Christum recipit. Et ideo quæ habeat, ait: Aperui; inquit, fratri meo, frater meus transiuit. Quomodo transi- Cant. 5 uit? id est, mentis interna penetrauit, sicut dictum est Luc. 2. Mariæ? *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Viuum e- Heb. 4. nim verbum Dei sicut gladius acutus, penetrans corporalium repagula cogitationum, cordis interna rimatur.

Et tu igitur anima vna de populo, vna de plebe (neque enim Christus stupet aliqua sæcularium discrimina dignitatum, nec auratam vestem, aut monile pretiosum, C aut nobilia coruscantium gemmarum serta miratur, quorum dispendiis sæpe lis mouetur in Ecclesia, pax fugatur:) certe tu vna de virginibus quæ corporis tui gratiam splendore mentis illuminas (proprior enim es quæ Ecclesiæ compararis) tu, inquam, in cubiculo tuo, & nocturno tempore constituta, semper meditare Christum, & eius aduentum omnibus sperato momentis. Si tardare tibi videtur, exurge. Tardare videtur cum diu dormis, tardare videtur cum ab oratione vacas; tardare videtur cum vocem non excitas psalmis. Primitias vigiliarum tuarum Christo dicato, primitias actuum tuorum Christo immola. Audisti in superioribus quia vocauit te, dicens: *Veni à Libano sponsa, veni à Libano, transibis &* Cant 4 *pertransibis à principio fidei.* Transibis in sæculum certatura, pertransibis ad Christum triumphatura de sæculo. Audisti quia te à leonum & pardorum, id est à spiritalium nequitiarum incursionibus separauit, audisti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum, audisti quia vestimentorum tuorum aromata, hoc est, bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit, audisti quia hortus es clausus, suauium pomiferarum refertus fructibus. Pete D igitur vt aspiret tibi Spiritus sanctus, spiret supra cubile tuum, atque odorem piæ mentis, & gratiæ spiritalis accu- Cant. 5 mulet.

Respondebit tibi: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Ibidem Audis vocem pulsantis ad ianuam, & dicentis: *Aperi mihi soror mea proxima mea, columba mea, perfecta mea: charitate proxima, simplicitate columba, virtute perfecta: quia caput meum plenum est rore.* Sicut enim ros cæli nocturnas amouet siccitates, ita ros Domini nostri Iesu Christi nocturnis & sæcu- Luc. 23. 1. Cor. 11 laribus tenebras æternę vitæ stillauit humorē. Hoc est caput quę æstu mūdi nesciuit arescere Vnde ait: *Quia si in humido hoc faciunt, in arido quid fient?* Hoc igitur caput rorat aliis, sibi abundat. Et bene abundat caput Christi, quia caput tuum Christus est, qui plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis, aut diuturna, deficit largitate In E hoc caput ferrum non ascendit, quod est instrumentum belli, insigne discordiæ. Nunc specta, & vide, ros ille qualis sit scilicet non vulgaris humoris. *Cincinni autem mei gut-* Cant. 5. *tarum noctis.* Noli proxima mea accipere cincinnos corporalium capillorū. Nō illa ornamēta, sed crimina sunt: lenocinia formę, nō pcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaręus habet, in quibus ferrum non ascendit, quos nemo præcidit: qui non calamistris compositi, & arte digesti, sed multiplici crispantes virtutum nitentium gratia refulserunt. Disce in historia quales Nazaręus cincinnos habet, quos Iudi 16 quamdiu Samson habuit intactos, numquam vinci potuit Cincinnos perdidit, & meritum virtutis amisit. Audita igitur voce verbi, quam exueras tunicā nocte, ne quæsie- Cant. 5 ris quemadmodum induas eam. Offertur enim, & frequenter offertur per nequitiam spiritalem. Quemadmodum, inquam, induas eam, obliuiscaris, & nescias, quasi iam Dominus adsistat, exors corporalium vinculorum turba ea consurgas, internam orationibus præpares mentem dum surgis, vt humilibus ad superna contendas, & F studeas fores tui cordis aperire: dum manus tuas tendis ad Christum, fidelem tua gesta spirabunt odorem. Admoue igitur manus naribus tuis & odorem actuum tuorum indefessa ac peruigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dexteræ tuæ, & fragrantiam resurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui sudabūt, hoc est fidei veræ gratiam spiritalia gesta fragrabunt. Capis ergo virgo ex interiore tuo corpore voluptatem, & ipsa tibi dulcis, ipsa tibi suauis es, ipsa tibi (quod peccantibus sæpe contingit) non incipis displicere. Plus enim tibi placebit nuda simplicitas, corporeæ fraudis exuta tegminibus. Talem te Christus desiderauit, talem te Christus elegit. Aperto itaque ingreditur ostio. Neque enim potest Ps. 33. fallere, qui se ingressurum esse promisit. Complectere igitur quem quæsisti: accede ad ipsum, & illuminaberis: tene illum, roga ne cito abeat, obsecra non recedat. Verbum enim Dei currit: fastidio non capitur, negligentia non tenetur. Exeat anima tua in verbo eius, & cælestis sermonis insiste vestigio: cito enim transit. Denique quid ait illa? Cant. 5 *Quæsiui eum, & non inueni illum: vocaui eum, & non obaudiuit me.* Ne putes displicere te, quæ vocasti, quæ rogasti, quæ G aperuisti, quod iā cito abiit. Sinit nos sæpe tentari. Denique turbis rogantib⁹ ne recederet, quid ait in Euangelio? *Et aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo* Luc. 4. *missus sum.* Sed etiam si tibi ille abisse videtur, tu rursus explora. Noli iam Deo deuota illos metuēdos circumforaneos intelligibiles timere custodes, noli timere eos qui circumeunt ciuitatem, noli vulnera formidare, sequentibus Christum nocere non possunt. Etiam si corpus tuum Cant. 3 hoc est, vitam corporis tui auferant, vicinus est Christus: quem cum inueneris, vbi cum eodem commorari debes agnosce, ne forte ante discedat. Cito enim deserit negligentes.

Quis igitur te nisi sancta Ecclesia debet docere, quemadmodum Christū teneas? Immo iam docuit, si quæ legis Cant 3 intelligas. *Quam modicum, inquit, fuit cum transii ab ipsis, donec inueni quem dilexit anima mea: tenui eum, & non relinquam eum:* Quibus igitur Christus tenetur? Non iniuriæ nexibus, non restium nodis: sed vinculis charitas, mentis habenis stringitur, & animę tenetur affectu. Si vis & tu tenere Christum, quære iugiter, nec pœnam metuas. Inter sup- H plicia enim frequenter corporis inter ipsas persecutorum manus Christus melius inuenitur. *Quam modicum, in-* Ibidem *quit, fuit, cum transiui ab ipsis.* Exiguo enim spatio breuique momento cum persecutorum manus euaseris, nec succubueris potestatibus mundi, tibi Christus occurrit, nec Ibidem te diu tentari patitur. Quæ sic Christum requirit, quæ Christum inuenit, potest dicere: *Tenui eum, nec relinquam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculū* Ephes. 2 *eius quæ me concepit.* Quæ est domus matris tuæ, & cubiculum eius, nisi internum tuæ secretūque naturæ? Hanc domum serua, huius domus mundato penetralia, vt cum immaculata domus fuerit, nec vllius adulterinæ conscientiæ sordibus inquinata, spiritalis domus in sacerdoti- Mat. 18 um sanctum lapide angulari coagmentata consurgat, & Cant. 5. Spiritus sanctus habitet in ea. Quæ sic Christū requirit,

quæ

A quæ sic Christum obsecrat, non relinquitur ab eo, immo etiam frequenter reuisitur. Est enim nobiscum vsque ad consummationem mundi. Ergo Christus repertus est, & tenetur, & repertus est ille qui per fenestram tuam manum misit. Quæ est fenestra nostra, nisi per quem opera Christi videmus, oculus scilicet animi, & mentis obtutus? Et ideo virgo per fenestrã tuam Christus introeat, Christus manum suam mittat per fenestram, tibi veniat verbi non corporis amor. Si igitur per fenestram tuam manum mittit Dei verbum, vide quemadmodum fenestras tuas præpares, vide quemadmodum ab omni puluere delictorum detergere debeas. Nihil terrum habeat, nihil adulterinum fenestra virginis. Procul stibii, & ceteras affectati nugas decoris, procul adulterini amoris illecebras. Similis aurium causa est: quibus non suspendenda onera, non figẽda vulnera; sed vnus ornatus est, audire quod prosit. Ianuam quoque tuam disce temporibus obseratre nocturnis, non facile quisquam patẽtem reperiat. Sponsus ipse vult clausam esse cum pulsat. Ianua nostra os nostrum est. Christo propemodum soli debet aperiri, nec B aperiantur nisi ante pulsauerit Dei verbum. Denique Cant. 4 ideo scriptum est: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*; nec facile aperiat os suum, nec vulgari resignet alloquio. Neque enim de ipsis diuinis decet, nisi verbo Dei interpellata, respondeas. Quid tibi cum ceteris? 1. Cor. 14 Soli Christo loquere, soli fabulare Christo. Si enim vt mulieres in Ecclesia taceant scriptum est: quanto magis non decet patere virginis ianuam, non decet viduæ patere fores? Cito insidiator pudoris obrepit, cito verbũ excipit, quod reuocare desideres. Si Euæ clausa fuisset ianua, Gen. 3. Hier. 9 nec Adam deceptus fuisset, nec respondisset interrogata serpenti. *Introiuit mors per fenestram*, hoc est, *per Euæ ostium*. Ingreditur mors per ostium tuum, si falsum loquaris, si turpiter, si procaciter, postremo si vbi non oportet loquaris. Clausæ sint igitur labiorum fores tuorum, & obseratum maneat vocis vestibulum: tunc fortasse reserandum cum audieris Dei vocem, cum audieris Dei Cant. 5. verbum. Tunc tibi myrrha sudabit, tunc tibi baptismatis Colos. 2 aspirabit gratia, vt ab elementis mundi commoriare cum Ibidem Christo, & cum Christo resurgas. *Quid adhuc*, inquit, C *velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt ad corruptionem ipso vsu*. Corruptela enim abesse debet a castis. Itaque carnis & mundi sepelite curam. Qui cum Christo resurrexistis, Colos. 3. quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est. Cum Christum quæritis, patrem Deum videtis: Christum enim in dextera Dei sedet. Sed ea quæ Christum requirit, nõ debet esse vulgaris, non debet esse in foro, non in plateis, voce querula, gressu lubrica, facilis aditu, vilis aspectu. Terrenum Ibidem tibi Apostolus consortium negat, & vltra naturæ propemodum terminos alis ad cælum docet spiritalibus euolandum. Ibidem Quæ sursum sunt, inquit, sapite, non quæ super terram. Sed quia hoc impossibile erat in hoc corporis velut claustro reclusis, & quia defunctis corporibus anima fertur ad superiora reuolare, alligata dum viuimus quadã nostræ lege naturæ, ideo addidit: *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Si abscondita est cum* Rom 6. *Christo in Deo, non appareat mundo Christus enim mortuus est* Cant 5. *mundo, viuit Deo*. Vide nunc quemadmodum desiderari amet Christus, confabulationes non amet. Aperuit virgo D illa suas fores Dei verbo: sed transiuit, inquit, & exiuit anima mea in verbo eius. *Exiuit a mundo, exiuit à sæculo, remansit in Christo. Quæsiui*, inquit, *eum, & non inueni eum. Amat* Ibidem *enim Christus diu requiri. Inuenerunt illam custodes murorum*.

Fortasse sunt & alij custodes, quos magis intelligere debeamus. Est enim ciuitas quæ portas murorum clausas non habet, de qua dictum est: *Et portæ eius non claudentur* Apo. 21. *per diem. Nox enim non erit amplius in ea, afferent gloriam & honorem gentes in illam. Illa est ergo ciuitas Hierusalem quæ in cælo est, intra quam iam quasi perfecta & immaculata seruaris*. Non enim intrat in eam omne commune. Communis casti- Heb. 12 tas non est, communis pudicitia non est, quæ in libro vi- Apo. 21 tę scribitur. Si igitur inuenimus ciuitatem, ingrediamur in eam, videamus lumen eius, videamus muros, videamus E turribus, videamus fundamenta muralia, videamus etiam custodes murorum. Sed quomodo ingrediamur in eam? In hac ciuitate vita est, & vna est via q̃ ducit ad vitam. Via ergo Christus est, Christum sequamur. Sed ipsa in cælo est ciuitas. Quomodo igitur ascendamus ad cælum, Ioan. 14 docet Euangelista qui dicit: *Et eduxit me spiritu in montem* Apo. 21 *magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de cælo*. Ascendamus ergo spiritu, quia caro ascendere ad eam non potest. Ascendamus nos interim ad cælum, vt ad nos postea de cælo illa descendat, Ibidem Ibidem in qua lumen est simile lapidis pretiosissimi, vt lapidis iaspidis & crystalli. Habet murum magnum & altum. Didicisti lumen, didicisti murum disce portas, disce custodes. Habet, inquit, portas duodecim, & in portis angelos duodecim, in quibus duodecim tribuum filiorum Israël superscripta sunt nomina. In portis patriarcharum nomina continentur, in muro Apostolorum. Fundamenta enim Ephes. 2 Apo. 21. ciuitatis, Apostoli, & lapis angularis est Christus, in quo omnis structura consurgit. Deus extra, Deus intus, Deus vbique est. Habet enim, inquit, ciuitas maiestatem Dei. Ephes. 2 F Ergo & vos sanctæ virgines, & quicumque iusti estis, & immaculatam animæ geritis castitatem, ciues sanctorum estis, & domestici Dei. Sed tunc nobilitatem istam patriæ possidebitis, si Christum intra ciuitatis huius septa quæratis, ingressi per fidem, actusque pretiosos, patriarcharũ clarificati lumine, fundati super Apostolos, versantes inter angelos. Quomodo igitur isti custodes angeli sunt Cant. 5 qui castæ animæ pallium tollunt? Aliud pallium virginũ est, aliud adolescentulæ circumforaneæ. Illa quæ in foro Christum requirit, pallium etiã quod habeat amisit. Prudentia enim nõ in foro, nõ in plateis, sed in Ecclesia possidetur. Et fortasse, vt cum ipsis quoque veniamus in gratiam atque omnium misericordem Deum esse doceamus, quia & illi Christum aliquando reperiunt, si tamen iugiter quærant: palliũ hoc amictus est corporis. Ergo qui q̃ siuit in cubili Christũ, si tñ sic q̃siuit sicut ille qui dixit: *Sic memor fui tui super stratũ meũ*; si quęsiuit, in noctib. iuxta quod scri- Cant. 3 ptum est: *In noctibus extollite manus vestras in sancta*; si quæsi- Psal. 133. uit in ciuitate in foro & plateis, in ciuitate Dei nostri; in foro fortasse, in quo iudex ille diuini iuris sedet, in plateis vnde collecti sunt qui ad cœnã Dominicam conuenerunt, G potest custodientibus ciuitatem Dei angelis dum diu Psal. 83. quærit occurrere. Quin etiam ex cælesti custodum natu- Cant. 5 ra cælestem intelligere possumus ciuitatem, cæleste fo- Psal. 1. rum iustitiæ sempiternæ, non viles plateas, sed fortasse in Psal. 47. Luc. 14. quibus superfluere fons ille consueuit, de quo scriptum est: *Superfluãt tibi aquæ de tuo fonte, & in plateis tuis diffundantur tuæ aquæ*.

Qui sic ergo Christum requirit, ad angelos per- Prou. 5 uenit. Sed si bonis ad angelos meritis peruenitur: cur qui peruenerit, vulneratur? Est & gladius bonus, cuius gladij bonum vulnus. Vulnerat Dei verbum, sed non vlcerat. Est vulnus boni amoris, sunt vulnera charitatis. Ideoque dixit: *Vulnerata charitatis ego sum*. Quæ perfecta est, vulne- Cant. 2 ratæ charitatis est. Bona sunt igitur verbi vulnera, bona Pro. 27 sunt amantis vulnera. *Vtiliora enim vulnera amici, quam* Gen. 24 *voluntaria oscula inimici*. Vulnerata charitatis Rebecca Gen. 30 est, quæ relictis parentibus migrauit ad sponsum: vulnerata charitatis Rachel, quæ zelauit sororem, amauit maritum. Sorori enim quod abundaret filiis, ipsa adhuc sterilis inuidebat: quia typum gerebat Ecclesiæ, cui H dicitur: *Lætare sterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ non* Esai 54 & Gal. 4 *parturis*. Inuenerunt ergo custodes, & vulnerauerunt eam, & tulerunt ei pallium, hoc est, actus corporalis inuolu- Cant. 5 crum sustulerunt, vt nuda mentis simplicitas quæreret Christum: quia nemo potest amictu vestitus philosophiæ in habitu scilicet sapientiæ sæcularis Christum videre. Et bene tollitur ei amictus philosophiæ, ne quis eam per philosophiam deprædetur. Bene tollitur ei pallium, quæ Colos. 2 ad Christum propinquat, vt Deum visura mundo corde gradiatur. *Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt*. Denique vbi mundauit cor, verbum reperit, Deum vidit. Mat. 5. Quære ergo illum virgo: immo quæramus omnes, anima enim sexum non habet. Sed ideo fortasse fœmineum nomen accepit, quod eam violentior ęstus corporis agit

A ipsa antem impetus carnis amore sui molli quadam&blāda ratione demulcet.

Ergo orationibus & obsecrationibus Deum inuitarē debemus, vt quasi bonus Auster afflare dignetur, verbique nobis auram cælestis aspiret: que fructiferas arbores non turbare vento graui, sed leni spiramine flatuque molli consueuit agitare. [Cant. 4, Cant. 6] Vnde scriptum est: Posuit me currus Aminadab: eo quod anima nostra coniungitur corpori, & velut quidam equorum frementium currus rectorem sui quærat aurigam. Aminadab enim pater Naasori fuit, sicut in Numeris legimus, [Num. 1] qui erat princeps populi Iuda: cuius figura refertur ad Christum, qui verus populi princeps animam iusti velut currum agitator ascendens, verbi habenis gubernat, ne violentorum equorum furore in abrupta rapiatur. Sunt enim eius velut quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, timor. Quibus furentibus cum cœperit agi, nequaquam se ipsa cognoscit. [Sap. 9] Corruptile enim corpus animam grauat, & tamquam irrationalium animalium cursus inuitam rapit, voluentibus curis velut quodam impetu proruentem, donec memoratæ corporis passiones verbi virtute mitescant. B Hæc verbi tamquam boni agitatoris est prouidentia, ne illi animæ quæ in se non est morti obnoxia, corpus mortale coniunctum, agitationem sui faciat esse difficilem. Primo igitur hos veloces motus corporis domitet, & nexu rationis infrænet: dein caueat ne dispari motu se velut equi implicent, vt bonum aut improbus decoloret, aut tardus impediat, aut turbidus inquietet. Fremit enim equus malitiæ, seseque iactando currum lædit, grauat iugalem. Hunc bonus auriga demulcet, & in campum veritatis emittit, fraudis declinat anfractus. Tutus ad superiora cursus est, periculosus ad inferiora descensus Inde quasi emeriti qui bene portauerint iugum verbi, vsque ad Domini præsepe ducuntur, in quo non fœnum est esca, sed panis qui descendit è cælo. [Ioan. 6] Huius currus totæ sunt, de quibus dixit Propheta: [Ezec. 1] *Et spiritus vitæ erat in rotis: eo quod currus animæ teres & rotundus sine vlla offensione voluatur.* Sed ne longius labamur, [Cant. 6] inuitatur Dei verbum in hortum nucis in quo fructus propheticæ lectionis, & sacerdotalis est C gratia, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. [Nū. 17] Vnde etiam virga Aaron nucea floruit, non iam natura sua, sed virtute secreta. [Cant. 5] Descendat ergo in hortum suum, vt vindemiet fidem, capiat odores, pabulum cœleste reperiat, suauitatem nostri mellis epuletur, dicens: [Ibidem] *Vindemiaui myrrhā meam cum aromatibus meis, manducaui panem meum cum melle meo.* [Prou. 6] Quod diuersarum virtutum concretum floribus, illarum apum quæ sapientiam prædicant, consono opere congregatum, sancta Ecclesia in fauis condit, vt cibus Christi sit Omnia igitur habemus in Christo. Omnis anima accedat ad eum, siue corporalibus ægra peccatis, siue clauis quibusdam sæcularis cupiditatis infixa, siue imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, siue multis aliqua sit iam perfecta virtutibus, omnis in Domini potestate est, & omnia Christus est nobis. [1. Cor. 15] Si vulgus curare desideras, medicus est: si febribus æstuas, fons est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges virtus est: si mortem times, vita est: si cœlum desideras, via est: si tenebras fugis, lux est: si cibum quæris, alimentum est. [Ps. 33, Luc. 8] *Gustate igitur & videte, quoniam suauis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo.* D Sperauit in eo illa quæ fluxu sanguinis laborabat, & continuo sanata est: sed quia fidelis accessit. Et tu cum fide filia vel fimbriam eius attinge, Iam sæcularium fluxus voluptatum modo torrentis exundans, verbi salutaris calore siccabitur, si cum fide tamen accedas, si pari deuotione diuini sermonis extremam saltem fimbriam comprehendas, si tremens procidas ante Domini pedes. Vbi sunt pedes verbi, nisi vbi corpus est Christi? [Ibidem] O thesauris omnibus opulentior fides, ô virtutibus corporis omnibus fides fortior, ô medicis omnibus salutarior! Simul vt accessit mulier, virtutem sensit, medicinā impetrauit: vt si oculum lumina admoueas, illuminatur antequam sentias, & operatio lucis præuenit apparatum. Passio inueterata, passio immedicabilis, quæ & artis omnem vicerat excogitationem, & pecuniarum subministrationem, solo fimbriæ curatur attactu. E Illius igitur fœminæ tibi virgo & in adeundo seruanda verecundia, & in fide imitanda deuotio est. Quanta vero illa gratia, quod ea quæ videri erubescebat, vitiū tamen non erubuit confiteri? Noli ergo lapsus occulere tuos, fatere quod ille iam nouit: noli erubescere quod non erubuerunt prophetæ. Audi Hieremiam dicentem: *Sana me Domine, & sanabor.* [Hier. 17, Luc. 8] Sic & illa dixit cum contingeret fimbriam: *Sana me Domine & sanabor: salua me Domine, & saluabor: quia gloria mea tu es.* Sola enim sana est, quam tu sanaueris. Si quis tamen tibi dicat (quia sic plerumque tentantur fideles.) Vbi est verbum Domini? veniat, dictum est enim de Domino: [Hier. 17, Mat. 24] *Descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc eum si vult.* Si quis ergo tibi insultando hoc dixerit, & te in fabulas voluerit euocare, noli respondere ei, Noluit enim talibus respondere Christus. [Luc. 23] Solum Christum interroga. Illis enim si dixeris, non credent: interrogaueris, non respondebunt tibi. Dic solo verbo: *Non laboraui sequens post te, & diem hominis non concupiui. Hoc dixit illa mulier, & stetit sanguis.* F Quamuis fatigata, quamuis ægra, quæ diu quæsierat Christum, dixit tamen: *Non laboraui sequens post te.* [Hier. 17, Luc. 8] Neque enim laborat quæ Christum, sequitur, cum laborantes ad se vt requiescant euocet. Ergo ipsum sequamur. Quamdiu ipsum sequimur, non laboramus: [Mat. 11, Nu. 23] *quia non est labor Iacob*: Et in Esaia. [Esai. 40] *Qui expectant Dominum current & non laborabunt.* Deinde cum quæreret Christus, quis tetigisset eum, [Luc. 8] nonne tibi videt illa dixisse: [Hier. 17] *Quid interrogas Domine? tu scis, quæ prodeunt per labia mea, ante faciem tuam sunt.* [Luc. 5] Et ideo non confundor peccata propria confiteri. *Confundantur qui persequuntur me & non confundar ego.* Non confusus est Petrus dicere: *Exi à me Domine, quia peccator sum ego.* Vir enim sapiens & grauis, in quo esset Ecclesiæ firmamentum, & magisterium disciplinæ, nihil vtilius sibi esse prospexit, quam ne secundantis operis extolleretur euentu. Et ideo: *Exi*, inquit, *à me Domine.* Non rogat vt deseratur, sed ne infletur. Paulus quoque carnis stimulo gloriatur, quod sibi ne extolleretur, prouisum est. Illecebrosa iactantia est, quam etiam Paulus veretur: lubrica, quæ etiam in Paulo caueetur. sed non iste facili mobilis causa, qui reuelationibus timebat extolli: & ideo quasi fortis athleta G lætatus quod vulnere corporis emere didicerat animæ sanitatem. [2. Cor. 12]

Ergo & tu si munera diuina superfluere in te & redundare cognoueris, tuam metire virtutem, gratiam Deo redde, [Ibidem] contentionemque corporis, velut nauis saburram suscipe, ne te in tantis mundi fluctibus iactantiæ alicuius aura circumferat. Apis illa sapiens cum aëris motus suspectos habet, lapillis sæpe sublatis per inania se librat nubila, ne leue alarum remedium præcipitent flabra ventorum. Paulus & Barnabas putauerunt se grauari, cum cernerent se adorari. [Act. 14] Et tu caue virgo illius apiculæ modo, ne alarum tuarum volatum aura mundi extollat. Habet enim anima volatus suos. Et ideo dictum est: *Qui sunt isti qui sicut nubes volant, & sicut columbæ cum pullis suis?* [Esai. 60] Habet ergo anima spiriales volatus, quæ breui momento totium percurrit orbem. Liberę enim sunt cogitationes prudentium [Cic. in oratione pro Milone] Quando ad altiora & diuiniora se subrigunt, tanto magis sine vllo terrenæ molis impedimento feruntur. Itaque adhærens Deo, & imaginis in se referens cælestis effigiē, H vbi cursus suos ab equorum perturbatione placidauerint in illum æthereum purumque locum plausu spiritalium euecta pennarum despicit omnia quæ in hoc mundo sūt: & æternis intenta virtutibus, supra mundum labitur: Supra mundum enim iustitia est, supra mundum caritas, supra mundum castitas, supra mundum bonitas, supra mūdum sapientia: & si in hoc mundo sit, supra mundum tamen est. Supra mundum erat iustitia, cum omnia regna mundi & vniuersam eius gloriam diabolus offerret. [Mat. 4] Supra mundum fuit, quæ de mundo nihil attigit. [Ioan. 14] Denique ait: *Venit huius mundi princeps, & in me inuenit nihil.* Discite ergo in hoc mundo supra mundum esse: & si corpus geritis, voliter in vobis ales interior. [1. Cor. 9, Ioan. 12] Supra mundum est ille, qui tollit Deum in corpore suo. Si Deum imitati non

pos-

A possimus, imitemur Apostolos: quos mundus odio
habuit, quia non erant de hoc mundo. Hos imitare, hos
sequere. Sed arduum putas humana virtute supra mūdum
ascendere. Bene asseris, nam & Apostoli non quasi con-
Ioan.17 sortes, sed quasi discipuli sequendo Dominum supra mū-
dum esse meruerunt. Et tu esto Christi discipula, Christi
æmula: & pro te rogat, qui pro illis rogauit. Non enim
pro Apostolis tantum, inquit, rogo, sed pro ijs qui cre-
dent per sermonem eorum in me: vt omnes vnum sint.
Ps. 83. Vnum igitur nos esse vult Dominus, vt supra mundum
simus omnes: vt vna sit castitas, vna voluntas, vna boni-
tas, vna gratia. His enim alitur & augetur animæ volatus.
Ergo non pigrescamus deserere terrena. Ea est enim na-
tura pennarum, vt agitando se virtutem capiant. Eo iuua-
tur volatus, quo anima delectatur. Quæ si semper
Deum sequatur, atque in domo Domini habitare desi-
deret, & eius delectatione pascatur, ac miraculis virtutū
alatur cælestium, foris relinquet inuidiam, quę extra cho
1.Cor.3 rum est angelorum, foris cupiditates corporis, quæ tem-
plum Dei maculare non debent. Et ideo quoniam tem-
B plum Dei sumus, materiales à nobis sollicitudines abdi-
cemus.

Plato in Phædro Ac ne forte philosophica alicui aut poetica vsurpasse
videamur, vt currus, equos, alas animæ diceremus, quæ
illi magis assumpsere de nostris, domesticis nos vsos sub-
sidiis, propheticæ series lectionis ostendit, quæ in hunc
Ezec.1. modum à sancto Ezechiele scripta est: *Et facta est illic super
me manus Domini, & vidi, & ecce spiritus vrgens veniebat ab A-
quilone, & nubes magna erat in eo, & ignis refulgens, & lumen in
eo: & in medio sicut lumen electri in medio ignis, & lumen in eo, &
Ibidem in medio sicut similitudo quatuor animalium.* Vides igitur ani-
malia iam quatuor esse descripta. Cuiusmodi sint anima-
lia ista debemus aduertere. *Similitudo*, inquit, *vultus eo-
rum facies hominis, & facies leonis à dextris illis quatuor, & facies
vituli à sinistris ipsis quatuor, & facies aquilæ desuper ipsis quatuor,
& alæ eorum extensæ.* Hic quoque animam describi accepi-
mus, cuius quatuor animalia, quatuor affectiones sunt:
sed non ita, vt illæ quas supra descripsimus. Adhuc enim
illæ erudiuntur animæ, processumque accipiunt, hæc iam
C perfecta describitur. Denique illæ inuitantur ad cælum,
hæc in cælo est cum Dei verbo. Habet autem quatuor af-
fectiones, id est similitudini hominis, leonis, vituli, & a-
quilæ comparandas. Quas formas librorum Euangelico-
rum proprietate accepimus figuratas. Et ideo quoque in
homine rationabilis, in leone impetibilis, in vitulo con-
cupiscibilis, in aquila visibilis, per figuras animalium spe-
cies affectionis expressa est. Nam in omni sapiente viro
prudentes Græciæ esse memorauerunt λογικὸν, θυμικὸν,
ἐπιθυμητικὸν διορατικὸν Latini vero prudentiam, fortitu-
dinem, temperantiam, atque iustitiam. Prudentia enim
rationis humanæ est: Fortitudo vim quandam ferocien-
tis virtutis habet, mortisque contemptum: Temperantia
sacratæ vinculo charitatis, mysteriorumque contempla-
tione cælestium negligit corporis voluptates: Iustitia in al-
to quodam suggestu locata videt exploratque omnia: quę
alijs potius nata quam sibi, non tam suas vtilitates quam
publica emolumenta rimatur. Meritoque anima opera-
ta iustitiam, formam aquilæ accipit, quod terrena defugi-
ens, totaque cælesti sublimis & intenta mysterio, resurre-
ctionis gloriam pretio æquitatis adipiscit. Propter quod
D ad eam dictum est: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua.* Est
Ps. 102. ergo & iuxta Dauid, alis spiritalibus anima fulta, quam eo-
usque volucrem nobis voluit declarare, vt alibi quoq; di-
ceret: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.*
Ps. 123. Et alibi; *In quo Domino confido*: quomodo dicitis animæ
Psal. 10. meæ, *Transmigra in montes sicut passer?* Habet igitur alas ani-
ma suas, quibus se possit libera leuare de terris. Alarum
autem remigium non materialis compago pēnarum, sed
continuus ordo bonorum factorum est: qualis ille Domi-
Ps. 56. nicus, cui bene dicitur: *In vmbra alarum tuarum sperabo.* Nō
solum enim manus Domini affixæ cruci in modum volā-
tis extentæ, sed etiam facta cælestia, velut vmbra refrige-
rante salutis æternæ mundi feruentis incendia tempera-
Phil. 3. runt. Ergo quia volandi nobis data est copia, excitet in se
vnusquisque gratiam Dei, ac posteriora obliuiscens, prio-
ra appetens, ad destinata contendat: Procul à militiæ ho- E
noribus, procul ab æstibus mundi: ne quod fabulæ fue- *Ouid. l. 8. Metamorph.*
runt, æstu solis cera resoluta Icareos volatus penna rela-
bente destituat. Nam licet grauitas dictorum obsit, poe-
tico tamen sale declarare voluerunt, prudentium matu-
ritati tutos esse volatus per cælum iuuenilem vero leuita-
tem obnoxium cupiditatibus mundi, refluentibus pen-
nis, & per obliuia veritatis meritorum compage resoluta,
maiore pernicie in terram relabi. Haud facilis volatus o-
mnibus: difficilis etiam discordantibus in terris animali-
bus vitæ cursus humanæ est. At si sibi actus nostri ordo
conueniat, videbit & in nobis Propheta rotam illam v-
nam super terram coniunctam animalibus quatuor. Vi-
debit ergo rursus Ezechiel, videt enim adhuc & viget, & *Eze.1.*
videbit. Videbit, inquam, rotam in medio rotæ super ter-
ram sine offensione labentem. Rota enim super terram,
vita est corporis ad animæ aptata virtutem, & ad Euange-
licum cohærenti cursu formata præceptum. Rota autem
in medio rotæ, veluti vita intra vitam: quod sanctorum si-
bi vita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, ta-
lis sit & sequentis: vel hoc in hac vita corporis, vitæ volua F
tur vsus æternæ. Cum ista congruerint, tunc diuina vox
resultet, tunc super similitudinem throni similitudo sicut *Ibidem*
species hominis apparebit. Hic homo verbum est, quia *Ioan. 1.*
verbum caro factum est. Hic homo nostrorum est agitator a-
nimalium, nostrorum rector est morum, qui pro nostro- *Luc. 5. Ibidem*
rum ratione meritorum, aut currum plerumque aut mō
tem ascendit aut nauim: sed nauim in qua aut Apostoli
nauigant, aut piscatur Petrus. Nec enim vilis est nauis, *Ibidem*
quæ ducitur in altum, hoc est, ab incredulis separatur. *Mat. 17*
Cur enim nauis eligitur in qua Christus sedeat, turba do-
ceatur, nisi quia nauis Ecclesia est, quæ pleno Dominicæ
crucis velo sancti spiritus flatu in hoc bene nauigat mun-
do? In hac naui piscatur Petrus: & nunc retibus, nunc ha-
mo piscari iubetur. Grande mysterium. Spiritalis enim
videtur esse piscatio, qua doctrinæ hamum mittere iube-
tur in sæculum: vt primum illum martyrem Stephanum
de mari verrat, qui censum Christi in interioribus conti-
neret. Martyr enim Christi thesaurus Ecclesiæ. Martyr i-
gitur ille qui de mari cælum primus ascendit, captus
a Petro, minister altaris, non reti, sed hamo leuatus, G
vt riuo sui sanguinis eleuaretur ad cælum. Cuius in o-
re thesaurus erat, cum Christum in confessione lo-
queretur. Qui enim thesaurus in nobis est, nisi Dei ver-
bum? Ergo & retibus & hamo piscatur perfectior: vt re-
ti concludat, hamo adducat. Sed reti turba concluditur,
hamo singularis eligitur. O si mihi liceret illum hamum
vorare, qui aduretet os meum, & leui daret salutem vul-
nere.

Intrate igitur filiæ in Apostolorum retia, quæ non ho- *Luc. 5*
minis auctoritate, sed Dei voce laxantur. Recte enim sapi-
entię spiritalis atque doctrinæ regnum cælorum est, quia
scriptum est: *Simile est regnum cælorum reti misso in mare.* Au- *Mat. 13*
distis hodie dicentem Dominum Iesum Simoni: *Duc in* *Luc. 5*
altum, & laxate retia vestra in capturam. Ante non ducebat
in altum Petrus, quando piscabatur in stagno. Et si mare
erat, altum non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid *Pro. 18*
ergo sit altum, accipe Aqua alta, consilium in corde viri.
Altum cor viri est, vbi mihi vadosum est. Duc ergo in al-
tum disputationis tuæ fideique remigium, duc in
cor viri. Per parabolam hic vocat ad Ecclesiam Petrum, H
quem secundum Matthæum simplici vocauit sermone,
dicens: *Venite, & faciam vos piscatores hominum.* Est & aliud
mysteriū. Duc in altū: quia ante in arena erat, quando in *Mat. 4*
synagoga erat. Alta non erat aqua Iudææ. Denique Sama- *Luc. 5. Ioan. 4.*
ritana & puteum altum putabat, dicens: *Et puteus altus est,
vnde mihi dare habes aquam viuam?* Non ergo ducere in altū
poterat, quando cum Iudæis credebat, qui etiam de pu- *Luc. 5*
teo aquam haurire non poterant. Ideo dicitur Petro: Duc
in altum, hoc est, duc ad Christum. Altus enim Christus,
de quo dicitur ad Ioannem à patre: *Et tu puer, propheta altis-* *Luc. 1.*
simi vocaberis Duc ergo ad Christum. Et bene altum, in quo *Rom. 11*
est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Duc in
altum, quia altos super altum custodiet, & exaltabit. Ibi *Ps. 76.*
ergo altæ aquæ, vbi Christus est, hoc est, fides. Altæ aquæ, *Mat. 15*

A igitur expressit Apostolus quid intersit, cum aliam vinctam esse dixerit, aliam beatiorem esse memorauerit: idque non tam ex suo iudicio quam diuini spiritus docuit infusione depromptum, vt cælestis illa non humana sententia videretur. Quid vero illud quod temporibus ijs, 3 Re. 17 Luc. 1. quibus fames omne genus vrgebat humanam, Elias ad viduam destinatus est? Et vide quemadmodum propria singulis gratia reseruetur. Angelus ad virginem, propheta ad viduam. Adde quod Gabriel ille, hic Elias: vt ex angelorum & prophetarum numero præstantissimi principes videantur electi. Luc. 4. Sed non simplex viduitatis laus est, nisi virtus etiam viduitatis accedat. Nam vtique multæ viduæ ante, sed vna omnibus antefertur, in qua non tam ceteræ reuocantur ab studio, quam virtutis prouocantur exemplo. Sollicitas igitur aures præsagio facit, quamuis simplicitas intellectus moralis sit, quæ ad virtutis exem- Mat. 10 3 Re. 17 plum viduas cohortetur: quia non professione, sed merito videtur vnaquæque præstare, & hospitalitatis apud Deum gratiam non perire, qui potum aquæ frigidæ, sicut in Euangelio ipse memorauit, præmio æternitatis re- B muneret amplissimo; & farinæ breuis oleique mensuram indeficienti affluentium copiarum vbertate compenset. Plat. de Amicitia. & l. 4. de Repub. Nam si quis de gentilib. dixit. Communia omnia amicorum esse debere; quanto magis debent esse communia cognatorum? Cognati enim sumus, qui in vnam seriem corporis copulamur. Sed tamen non præscripto quodam hospitalitatis fine concludimur. Cur enim proprium id quod in sæculo est putes, cum commune sit sæculum? Aut cur priuatos terræ deputes fructus, cum terra com- Mat. 6 munis sit? *Respicite*, inquit, *volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt*. Etenim quibus nihil est proprium, nihil deest. Et sententiæ suæ Deus arbiter nouit seruare promissum. Denique aues non congregant, & redundant, *quia* Ibidem Gen. 1. *pater cælestis pascit illas*: Nos autem generalis monimenta sententiæ, qua dictum est: *Omne lignum quod habet in se fructus seminis satiui, erit vobis in escam, & omnibus bestiis, & omnibus auibus, & omnibus serpentibus super terram; ad vsus proprios deriuantes, & congerendo egemus, & congerendo euacuamur*. Non possumus enim sperare promissum, qui non seruamus C oraculum. Salubre est insuper præceptum quoque hospitalitatis aduertere, vt hospitibus deferamus: quia nos quoque sumus hospites mundi. Quam vero sancta vidua, quæ cum fame vrgeretur extrema, venerationem Deo debitam reseruabat: nec soli sibi vsurpabat alimenta, sed cum filio 3 Re. 17 diuidebat, ne caro pignori superuiueret. Magnum pietatis officium, sed religionis vberius. Nam sicut nemo eam filio oportuit anteferri, ita propheta Dei, & filio præferri debuit & saluti. Cui non exiguum victum, sed vitæ suæ omne subsidium existimanda est detulisse, quæ nihil reliquit sibi: tam hospitalis, vt victum daret: tam fidelis, vt cito crederet.

Ergo vidua non abstinentia corporis tantum definitur sed virtute designatur: cui præcepta non dico ego, sed Apostolus tribuit. Honorificentiam non solus impartior, sed 1. Tim. 5 gentium doctor prius detulit, dicens: *Viduas honora, quæ viduæ sunt*. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum suam domum regere, & mutuam vicem reddere parentibus. Vnde & aduertitur, vtrumque pietatis affectum viduæ inesse debere: vt filios diligat, parentibus deferat. Ita dum obsequium parentibus rependit, magiste- D rium exercet in filios, suoque ipsa remuneratur officio: Ibidem 1. Cor. 7 cum id quod aliis defert, sibi proficit. *Hoc enim*, inquit, *acceptum est coram Deo*. Et ideo si cogitas vidua quæ Dei sunt, debes id sequi, quod Deo placere didicisti. Et supra quidem sanctus Apostolus ad continentiæ studium viduas cohortatus, dixit eas cogitare quæ sunt Domini. Alibi autem vbi eligitur vidua quæ probata est, non solum cogitare præcipitur, sed etiam sperare de Domino. 1. Tim. 5 *Quæ enim vere vidua est*, inquit, *& desolata, speret in Deum, & instat obsecrationibus & orationibus die ac nocte*. Nec immerito has irreprehensibiles ostendit esse debere, quibus vt opus virtutis indicitur, ita etiam honorificentia larga defertur, vt etiam ab episcopis honorentur. Qualis autem eligi debeat, ipso doctoris Ibidem gentium sermone describitur. Non minus, inquit, sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor. Non quia senectus sola viduam faciat, sed quo viduitatis merita, stipendia E sint senectutis. Nam vtique illa præclarior, quæ calorem adolescentiæ, & iunioris feruescentis edomat ætatis ardorem: nec mariti gratiam, nec vberiora liberorum oblectamenta desiderans, quam quæ effeta iam corpore, frigida senectute, matura æui, nec calere voluptatibus potest, nec sperare de partu. Neque vero si qua in secundas nuptias inciderit (quas vtique apostolica præcepta non damnant) quasi fructu pudoris amisso, si rursus soluta fuerit viro, ab affectu viduitatis arcetur. Habebit illa quidem vel seræ meritum castitatis, sed probatior erit quæ alterius non fuerit experta coniugium. In illa enim emmet studium castitatis: huic aut senectus, aut pudor modum videtur fecisse nubendi. *Nec sola tamen castitas corporis viduæ fortitudo est, sed ma-* Ibidem *gna & vberrima disciplina virtutis, quam operibus bonis testimonium habeat, si filios educauerit, si hospitio receperit, si sanctorum pedes lauerit, si tribulationem patientibus subministrauerit, si postremo omne opus bonum fuerit subsecuta*. Vides quam multas virtutum comprehenderit disciplinas? Primo, pietatis of- F ficium: secundo, hospitalitatis studium, & humilitatis obsequium: tertio, misericordiæ ministerium, liberalitatisque subsidium: ad summam, omnis executionem boni operis flagitauit. Et ideo adolescentiores deuitandas putat, Ibidem eo quod non valeant tantæ opera implere virtutis. Etenim vicina est lapsibus adolescentia, quia variarum æstus cupiditatum feruorem calentis inflammat ætatis: boniq; doctoris est, materiam arcere peccati. Prima enim institutionis est disciplina, culpam arcere, secunda virtutem infundere. Tamen cum scierit Apostolus Annam illam Luc. 2. ab adolescentia octogenariam viduam Dominicorum operum extitisse præconiam, non puto quod iuniores reuocandas putarit a viduitatis affectu, maxime cum dixerit. *Melius est nubere quam vri*. 1. Cor. 7 Nam vtique pro remedio nuptias suasit, vt periturа sanctur: non pro electione præscripsit, casta & continens quid sequatur. Aliud est enim subuenire labenti, aliud suadere virtuti. Et quid de humanis iudiciis loquar, cum diuinis iudiciis in nullo grauius Iudæi Dominum læsisse prodantur, quam quod viduæ gratiam, minorumque iura violarent? Hæc propheticis causa vo- G cibus conclamatur, quæ meritum Iudæis reiectionis inuexerit. Hæc sola causa delicti inuidiam mitigatura memoratur, si honoretur vidua, minoribusque æqui iustitia Esai. 1 Ps. 145. Ps. 131 iudicij deferatur. Sic enim habes: *Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus*. Et alibi: *Pupillum & viduam suscipiet*. Et alibi: *Viduam eius benedicens benedicam. In quo Ecclesiæ quoque figura prætexitur*. Videtis igitur sanctæ viduæ nequaquam lubrico munus studio deferendum, quod diuinæ benedictionis subsidiis honoratur.

Quid vero illud, vt ad superiora redeamus, quod cum 3. Re. 17 in omni terra esset fames maxima, viduæ tamen Deo cura non defuit, atque ad alendam eam propheta directus est? In quo cum me admoneat Dominus, quod in veritate di- Luc. 4. cturus sit, ad mysterium videtur sollicitare aures. Quid enim verius Christi & Ecclesiæ potest esse mysterio? Non igitur otiose inter multas viduas vna præfertur. Quæ enim talis, ad quam tantus propheta, qui ad cælum raptus 3. Re. 17 est, dirigatur, eo præsertim tempore, quo clausum est cælum annis tribus & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra? *Vbique ergo fames erat, & adhuc tamen hæc vidua non egebat*. Qui sunt hi tres anni? Forte illi quibus H Dominus venit in terras, & fructum in ficulnea inuenire Luc. 13 non potuit: iuxta quod scriptum est: *Ecce anni tres sunt, ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio*. Hæc Esai. 54 est profecto vidua illa, de qua dictum est: *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis*: quoniam multi filij desertæ magis quam eius quæ habet virum. Et bene vidua, cui dicitur: Ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor, quia ego Dominus qui facio te. Et fortasse ideo vi- Ibidem dua, quæ amisit quidem virum secundum corporis passionem, sed in die iudicij filium hominis quem amisisse visa est, receptura. *Tempus enim breue*, inquit, *dereliqui te, vt* Ibidem *gloriosius soluat fidem relicta seruares*. Habent itaque omnes quod imitentur exemplum, virgines, nuptæ & viduæ. Et fortasse ideo Ecclesia, virgo, nupta, vidua, quia vnum corpus in Christo sunt. Hæc igitur illa vidua est, propter quam

verbi

A verbi cælestis siccitas cum esset in terris, prophetæ sunt destinati. Erat enim vidua quæ sterilis erat, sed partum suo tempori reseruabat. Vnde nec illius vobis videtur persona mediocris, qui aridam terram verbi rigauit rore cælesti, clausumque cælum non humana vtique potestate reserauit. Quis enim est qui cælum potest aperire, nisi *3.Re.17* Christus, cui quotidie de peccatoribus cibus Ecclesiæ cumulo congregatur? Neque enim humanæ facultatis est dicere: *Hydria farinæ non deficiet, & vas olei non deficiet vsque in diem quo dabit Dominus pluuiam super terram.* Nam licet mos sit ita præfari prophetis, tamen hic vera Dei vox est. Ideo *Ibidem* præmissum est: *Quia hæc dicit Dominus. Domini enim est perpetuitatem sacramentorum spondere cælestium, & non defuturam spiritalis exultationis gratiam polliceri, largiri munimenta vitæ, fidei signacula, dona virtutum.* Quid est autem: Vsq; in illum *Ibidem* diem quo dabit Dominus pluuiam super terram nisi *Psal. 71.* quia descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia *Iudic. 6* stillantia super terram? In quo veteris mysterium reseratur historiæ quo sanctus Gedeon mystici certaminis præliator, futuræ capiens insigne victoriæ, spiritale sacramen- B tum vigore mentis agnouit, pluuiam illam, verbi rorem esse diuini, quæ primo pluit in vellus, cum terra omnis perpetuis siccitatibus æstuaret: secundo vero indicio, vniuersam terram fuso imbre madefecit, cum siccitas esset in vellere. Aduertit enim vir præsagus futuræ Ecclesiæ crescentis insigne. Nam primo intra Iudæam diuini cœpit ros sermonis humescere (Notus enim in Iudæa Deus) cum arido fidei totius orbis vniuersa torrerent. Sed vbi Ioseph *Psal. 75.* greges Deum negare cœperunt, & ausu nefario immani- *Psal. 79* um delictorum contrahere diuinitatis offensam, tunc per omnes terras fuso imbris rore cælestis, populus Iudæorum æstu perfidiæ suæ cœpit arescere, cum Ecclesiam sanctam ex omnibus terrarum partibus congregatam, propheticæ nubes, & salutaris imber apostolicus irrigarent. Hæc est illa pluuia non terrarum humido, non nebuloso concreta montium, sed cælestium scripturarum salubri per totum orbem imbre diffusa. Ostenditur ex- *Esai. 5* emplo igitur, non omnium esse, diuinæ mereri miracu- cula potestatis, sed eorum quibus religiosæ deuotionis C studia suffragentur: & diuini eos fructu operis abdicari, qui reuerentiæ sunt cælestis exortes. Ostenditur etiam in mysterio, quod ad instaurandam Ecclesiam Dei filius humani corporis sacramenta susceperit, abdicato populo Iudæorum, quibus consiliarius & propheta, beneficiorumque adempta sunt miracula diuinorum, eo quod ciuico quodam inuidiæ næuo in Dei filium credere noluerunt. Docuit igitur scriptura quanta collatio gratiæ, quantum etiam sit munus diuinæ benedictionis in viduis. Quibus quoniam honorificentia à Deo tanta confertur, facile est aduertere qualis debeat vita competere. Docet enim Anna quales deceat esse viduas: quæ immaturo mariti obitu destituta, maturæ tamen adoriam laudis inuenit: nõ minus religionis officio q̃ studio castitatis intẽta. *Vidua,* inquit, *octaginta & quatuor annorũ, & vidua quæ* *Luc. 2.* *non discedebat de templo, vidua quæ ieiunijs & obsecrationibus die ac nocte seruiret.* Vides qualis vidua prædicetur: vnius *1.Tim. 5* viri vxor, ætatis quoque iam probata processu, viuida religioni, & effœta iam corpore: cui diuersorium in templo, colloquium in prece, vita in ieiunio: quæ dierũ noctiumque temporibus indefessæ deuotionis obse- D quio, cum corporis agnosceret senectutem, pietatis tamen nesciret ætatem. Sic instituitur a iuuentute vidua, sic prædicatur in senectute veterana: quæ viduitatem non occasione temporis, non imbecillitate corporis, sed vir- *Luc. 2* tutis magnanimitate seruauerit. Etenim cum dicit septem annis eam cum viro fuisse à virginitate sua, ab adolescentiæ vtique studiis inchoata prædicat subsidia senectutis. Docemur itaque triplicem castitatis esse virtutem: vnam coniugalem, aliam viduitatis, tertiam virginitatis. Non enim aliam sic prędicamus, vt excludamus alias. Suis quibusque professionibus ista conducunt. In hoc Ecclesiæ opulens disciplina, quod quos præferat habet, quos reijciat non habet, atque vtinam habere nunquam possit. Ita igitur virginitatem prædicamus, vt viduas non reijciamus: ita viduas honoramus, vt suus honos con-

iugio reseruetur. Non nostra hoc præcepta, sed diuina te- E stimonia docent.

Reminiscamur itaque quemadmodum Maria, quem admodum Anna, quemadmodum Susanna laudentur. Et quoniam non laudes earum tantummodo prædicandæ sunt, sed diciplinæ etiam sunt sequendæ, reminiscamur vbi Susanna, vbi Anna, vbi Maria sint repertæ, & ad- *Dan. 13.* uertamus quemadmodum singulæ aptis laudibus prædi- *Luc. 2.* *Luc. 1.* centur, & vbinam commorentur: Nupta in paradiso, vidua in templo, virgo in secreto: sed in illis tardior fructus, in virgine maturior. Illas senectus probat, virginitas laus ætatis est. nec adiumenta quærit annorum, quæ omnium est fructus ætatum. Adolescentiam decet, iuuentutem ornat, amplificat senectutem, omnique æuo habet iustitiæ suæ canos, maturitatem grauitatis, velamen pudoris, deuotionem non impediat, religionem augeat. Aduertimus enim ex sequentibus, quia quotannis in die solemni Paschæ sancta Maria cum Ioseph Hierusalem *Luc. 2.* petebat. Vbique impigra deuotio, vbique assiduus virgini comes pudoris adiungitur. Nec inflatur Domini mater, quasi secura de meritis, sed quo meritum maius F agnouit, eo votum vberius exoluit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit, mysticum tempus impleuit. Quanto igitur vos magis conuenit intentas esse studio castitatis, ne locum sinistræ relinquatis opinioni, quæ pudicitiæ testimonium in solis habetis moribus? Virgo enim licet in eo quoque maior sit murum prærogatiua quam corporis, calumniam tamen integritate carnis abiurat: vidua quæ probandæ subsidium virginitatis amiserit, non in voce obstetricis, sed in suis moribus habet castitatis examen. Docuit igitur scriptura, quam attentus viduæ esse debeat & religiosus affectus. Docuit *Luc. 4.* etiam libro eodem, sed alio loco, quam misericordem in *Luc. 21* pauperes & liberalem esse conueniat, nec paupertatis debere contemplatione reuocari: quia liberalitas non cumulo patrimonij, sed largitatis definitur affectu. Denique Dominica voce illa vidua omnibus anteferrur, de qua dictum est: *Vidua hæc plus omnibus misit.* In qua moraliter Dominus instituit vniuersos, ne quis à collatione mi- *Ibidem* G nisterij paupertatis pudore reuocetur, nec sibi diuites blãdiantur, quod plus videantur conferre quam pauperes. Vberior est enim nummus è paruo, quam thesaurus è maximo: quia non quantum detur, sed quantum residear, expenditur. Nemo plus tribuit, quam qui nihil sibi relinquit. Quid tu diues egeni comparatione te iactas? & cum tota oneteris auro, pretiosam per humum trahens vestem, quasi inferior tuis & parua diuitijs, honorari desideras, quia inopem collatione vicisti? Et flumina superfluunt, cum redundant, gratior tamen haustus è riuulo est. Spumant & musta dum feruent, nec damnum putat agricola quod defluxerit. Gementibus areis dum cæditur *3.Re.17* messis, frumenta defolliunt: sed deficientibus messibus non deficit hydria de farina, & plena olei testa desudat. Exinaniuit tamen dolia diuitum siccitas, cum viduæ pauxillum olearium redundaret. Non ergo quid fastidio expuas, sed quantum deuotione conferas, æstimandum est. Denique nulla plus tribuit, quam illa quæ de filiorum alimentis pauit prophetam. Et ideo quia nulla plus contulit, nulla plus meruit. Hæc moraliter. Nec mystice tamen despexeris hanc mulierem in gazophylacium H duo æra mittentem. Magna plane femina, quæ diuino iudicio meruit omnibus anteferri: ne forte illa sit quæ de fide sua ad subsidium hominum duo testamenta contulerit: & ideo nulla plus fecit. Nec quisquam hominum *Luc. 21.* quantitatem potuit collationis eius æquare, quæ fidem cum misericordia copulauit. Et tu igitur quæcunque vitam studio viduitatis exerces, ne dubites ad gazophylacium duo æra deferre, vel fidei plena vel gratiæ. *Felix illa quæ de thesauro suo integram regni imaginem proferet.* Thesaurus tuus sapientia, thesaurus tu[us] castitas atque iustitia est, the- *Mat. 2.* saurus tuus intellectus bonus: qualis ille thesaurus fuit, de quo Magorũ viri, aurum, thus, myrrhã, cum adorarent Dominum, protulerunt: auro regis potentiam declarantes, Deũ thure venerãtes, myrrha resurrectioné corporis cõfitẽtes. Habes & tu thesaur. hũc, si in te req̃ras. *Habemus*

enim

A *enim thesaurum in vasis fictilibus. Habes aurum quod conferas. Non enim renitentis metalli pretium de te Deus exigit, sed illud aurum quod iudicij die nequeat ignis exurere*: Nec dona pretiosa deposcit, sed odorem fidei, quem altaria tui cordis exhalent, & religiosæ mentis spiret affectus. Ex hoc igitur thesauro, non solum Magorum tria munera, sed etiam duo viduæ æra promuntur, in quibus integra cælestis imago
Luc. 21 Heb. 1. regis effulgeat, splendor gloriæ eius, & imago substantiæ. Bona & illa plane laboriosæ stipendia castitatis, quæ de suo opere quotidianoque penso conferat vidua nocturnis pariter ac diurnis iugi exercens labore pensa temporib. & pudicitię quę studiosę peruigil opere mercedem congregans, vt intemeratum defuncti coniugis cubile custodiat; alere dulces liberos possit, ministrare
Gal. 4 1. Cor 12 pauperibus. Hæc est præferenda diuitibus: hæc est quæ Christi iudicium non timebit. *Hanc æmulamini filiæ. Bonum est enim æmulari in bono semper. Aemulamini meliora charismata.* Spectat vos Dominus semper, spectat, inquam, Iesus cum ad gazophylacium accedis, & de bonorum operū mercedibus stipem portaris egentibus conferendam. Quan-
B ti est igitur vt æra tua conferas, & Christi corp⁹ acquiras? Noli ergo vacua prodire in conspectum Domini Dei tui; vacua misericordiæ, vacua fidei, vacua castitatis. Non e-
Exo. 23 nim inanes Dominus, sed virtutibus opimas spectare Iesus & laudare consueuit. Videat te adolescentula laborantem, videat ministrantem. Hæc est enim merces quam Deo debes, vt de aliarum quoque profectibus mercedem tuam Deo conferas. Nulla merces Deo melior, quam ea quæ habet pietatis munera. An vero mediocris tibi vidua illa videtur Noemi, quę viduitatem suam messis manipu-
Ruth 1 lis sustentabat alienæ, quam æuo grauem alebat nurus? Nam hoc quoque & ad subsidium & ad gratiam proficit viduarum, vt ita instituant nurus suas, quo possint in his maturæ habere subsidium senectutis, & quasi stipendium magisterij, mercedem quoque suæ capere disciplinæ. Etenim quæ bene instituerit, bene erudierit nurum suam. Ruthei deesse non poterit, quæ viduitatem socrus paternæ domui præferat. Et si vir quoque eius mortuus fuerit, non relinquat tamen, alat inopem, soletur mœrentem nec dimissa discedat. Nescit enim egere optima discipli-
C Ibidem na. Sic illa Noemi duob. destituta filiis & marito, q̃ fruct⁹ fœcūditatis amiserat, pietatis emolumenta non perdidit. Nā & solatiū mœroris, & subsidium paupertatis inuenit.

Videtis igitur sanctæ feminæ quam fœcunda sit vidua prole virtutum, meritorumque suorum sobole, quæ perire non possit. Bona igitur vidua egere non nouit, & si fessæ fuerit ætatis, & supremæ paupertatis, eruditionis tamē suæ solet habere mercedem. Etsi proximi defuerint, inuenit tamen extraneos qui matrem colant, reuereantur parentem, paruisque alimentorum sumptibus mercedem cupiant suę commendationis acquirere. Plus enim viduę rependunt merita, quam cibus quærit, sumptus impendit. Sed tristes viderit ducere dies, & lacrymis tempus exigere. Hoc beatior, quod perpetua sibi gaudia exiguis fletibus emit, paruisque momentis tempora acquirit æ-
Luc. 6. terna. Quibus bene dicitur: *Beatæ tristes, ipsæ enim ridebitis.* Quis igitur falsas præsentium imagines gaudiorum, futuræ securitatis præferat voluptati? An despicabilis nobis
Psa. 101 auctor videtur ille Dominici corporis auctor electus, qui cinerem sicut panem manducabat, & potum cum fletu
D miscebat, vt vespertinis lacrymis, matutinæ sibi lætitiam redemptionis acquireret? Vnde igitur plurimum gaudere meruit, nisi quia plurimum fleuit, & tamquam lacrymarum pretio suarum, futuræ sibi glorię gratiam comparauit? Habet igitur vidua bonam commentationis suæ materiam, vt dum virum luget, fleat sæculum, & inpromptu sint lacrymę redemptrices, dum penduntur mortuis, viuentibus profuturæ. Paratus mæstitudine animi fletus oculorum, misericordiam conciliat, laborem minuit, dolorem ableuat, seruat pudorem, nec iam misera sibi videtur quæ consolationem in lacrymis habet, in quibus sunt charitatis stipendia, officia pietatis: Sed nec fortitudo bonæ viduæ deesse consueuit. Hæc enim vera est fortitudo,
Iudit 8 quæ naturæ vsum, sexus infirmitatem, mentis deuotione transgreditur: qualis in illa fuit, cui nomen Iudith, quæ viros obsidione fractos, perculsos metu, tabidos fame, E sola potuit à coluuione reuocare, ab hoste defendere. Etenim vt legimus, cum Holophernes successu multorum terribilis præliorum, intra muros innumera virorum millia coegisset, armatis pauentibus, & de extrema iam sorte tractantibus, extra murum processit, & illo prestantior exercitu quem liberauit, & eo fortior quem fugauit. Sed vt discas maturæ viduitatis affectum, seriem ipsam persequere scripturarum. A diebus enim viri sui quibus ille defunctus est, vestem iucunditatis deposuit, mœroris assumpsit: per omnes dies intenta ieiunio, sabbato tantum, sacratarumque temporibus feriarum, non refectioni indulgens, sed religioni deferens. *Hoc est enim siue manducatu, siue bibitu, in nomine Domini Iesu Christi agenda esse omnia: vt etiam ipsa refectio corporalis, sacro religionis cultui deferatur.* Diuturnis igitur mœroribus, & quotidianis roborata Colos. 3 Iudi. 10.
ieiuniis sancta Iudith, quę sæculi oblectamenta non quæreret, periculi negligens, mortisque contemptu fortior, vt commentitium strueret dolum, vestem illam iucunditatis, quam viuente viro vestiri solebat, se induit: quasi placitura viro, si patriam liberaret. Sed virum alium videbat, F
cui placere quærebat: illum vtique, de quo dictum est. *Post me venit vir, qui ante me factus est.* Et bene coniugales pugnatura resumpsit ornatus, quia monimenta coniugij arma sunt castitatis. Neque enim vidua alijs aut placere posset, aut vincere. Quid cetera persequamur, quod inter tot millia hostium casta permansit? Quid eius sapientiam prædicemus, quod huiuscemodi est commenta consilium, vt dum potentem elicit intemperantia, à se inferiores arcere, occasionem pararet victoriæ, abstinentiæ meritum, pudicitiæ gratiam reseruaret? Nec cibo enim, vt legimus, maculata, nec adultero, non minus seruatæ castitatis ex hostibus reuexit trophæum, quam patriæ libertæ. Quid sobrietatem loquar? *Temperantia enim virtus est feminarum. Inebriatis vino viris, & somno sepultis abstulit vidua gladium, exercuit manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit.* Aduertitis igitur quantum nocere mulieribus possit ebrietas, quando viros vina sic soluunt, vt vincantur à feminis. Esto igitur vidua temperans: casta primum à vino, vt casta possis esse ab adultero. Nequaquam te ille tentabit, si vina non tentent. Nam si Iudith bibisset, dormisset cum adultero. Sed quia non bibit, haud difficile ebrios exercitos vnius sobrietas & vincere potuit, & eludere. Nec dexteræ tantum hoc opus sed maiora trophæa sapientiæ. Nam manu solum Holophernem vicit, consilio autem omnem hostium vicit exercitum. Suspenso enim Holophernis capite, quod virorum non potuit excogitari consilio, suorum erexit animos, hostium fregit: suos pudore excitans, hostes quoque terrore percellens, eoque cæsi sunt & fugati. Ita vnius viduæ temperantia atque sobrietas non solum naturam suā vicit sed quod est amplius, fecit viros etiam fortiores. Nec his tamen elata successibus, cui vtique gaudere & exultare licebat iure victoriæ, viduitatis reliquit officium, sed contemptis omnibus qui eius nuptias ambiebant, vestem iucunditatis deposuit, viduitatis resumpsit: nec triumphorum suorum amauit ornatus, illos existimans esse meliores quibus vitia corporis, quam quibus hostium arma vincuntur.

Ioan. 1. Iudi. 10. Iudit. 13 Iudi. 12 Iudit. 13 G Iudi. 14 Iudi. 15 Iudi. 16

Ac ne vna vidua tantum hoc opus inimitabile aliis vi-
H deatur implesse, plures alias vel paris vel proximæ fuisse virtutis nequaquam dubitandum videtur. Bona enim seges plurimas spicas fructu refertas ferre consueuit. Nec dubites illam veterum segetem temporum, in complurium feminarum moribus fœcundasse. Sed quia prolixum est complecti omnes, cognoscite aliquas, & præcipue
Iudit. 4 Debboram, cuius nobis prodidit scriptura virtutem. Hęc enim docuit non solum viri auxilio viduas non egere, verum etiam viris posse esse subsidio: quæ nec sexus infirmitate reuocata, munia virorum obeunda suscepit, & suscepta cumulauit. Denique cum Iudæi Iudicum regerentur
Ibidem arbitrio, qui virili non poterant vel æquitate regi, vel virtute defendi, bellis hinc inde ardentibus, Debboram sibi cuius regerentur iudicio, cooptarunt. Itaque multa millia virorum vna vidua & in pace rexit, & ab hoste defendit.

A dit, Multi iudices in Iſrael, ſed nulla ante iudex femina: multi iudices poſt Ieſum, ſed nullus propheta. Et ideo lectum iſtius puto eſſe iudicium, & geſta eius arbitror eſſe deſcripta, ne mulieres à virtutis officio muliebris ſexus infirmitate reuocētur. Vidua populos regit, vidua ducit exercitus, vidua duces eligit, vidua bella diſponit, mandat triumphos. Non ergo natura rea eſt culpæ, nec infirmitati obnoxia: ſtrenuos enim non ſexus, ſed virtus facit. Et in pace quidem nulla querimonia, nullus error mulieris inuenitur, cum plerique non mediocrium peccatorum auctores populo ſuo iudices extitiſſent. Vbi vero Chananæi gens ferox prælio, & affluentium copiarum opima ſucceſſu, hoſtiles in populum Iudæorum animos extulerunt, vidua præ ceteris bellicos inſtruit apparatus. Et vt diſcas non publicis copijs domeſticas neceſſitates fuiſſe ſubortas, ſed domeſticis diſciplinis munus publicum gubernatum, domo propria filium ducem producit exercitus: vt agnoſcatis quod poſſit inſtituere vidua bellatorem. Quem quaſi mater erudijt, quaſi iudex præpoſuit, quaſi fortis inſtituit, quaſi prophetes victoriæ certa
B transmiſit. Denique in mulieris manu ſummam fuiſſe
Ibidem victoriæ docet Barach filius, dicens: *Niſi tu veneris mecum, non ibo, quia non noui diem in qua dirigit Dominus angelum ſuum mecum.* Quanta ergo feminæ iſtius virtus, cui dux dicit exercitus. Niſi tu veneris non ibo? Quanta, inquam viduæ fortitudo, quæ à periculis filium nec materno reuocat affectu, immo ad victoriam filium ſtudio matris hortatur, dicens quod in manu mulieris ſit ſumma victoria? Debbora ergo prælij prophetauit euentum, Barach iuſſus produxit exercitum, Iael cepit triumphum. Huic enim prophetia Debboræ militauit, quæ myſtice nobis ortum ſurrecturæ ex gentibus Eccleſiæ reuelauit, cui triumphus de Siſara ſpiritali, hoc eſt, de aduerſarijs poteſtatibus quæreretur. Nobis igitur prophetarum oracula dimicarunt, nobis illa prophetarum iudicia & arma vicerunt. Et ideo nō populus Iudæorum, ſed etiam Iael victoriam de hoſte quæſiuit. Infelix ergo populus, qui hoſtem quem fugauit, perſequi fidei virtute non potuit. Itaque illorum delicto: ſalus gentibus: illorum deſidia, nobis
C ſeruata victoria eſt. Iael ergo proſtrauit Siſaram, quem tamen coruſco duce (hoc enim ſignificat interpretatio Barach) manus veterum fugauerat Iudæorum. Frequenter enim, vt legimus orationibus & meritis prophetarum cæleſtia patribus afferre ſubſidia: ſed his iam tunc de nequitiis ſpiritalibus victoria parabatur, quibus dicit in Euangelio: *Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vo-*
Mat. 25 *bis regnum à conſtitutione mundi.* Ergo principium victoriæ à maioribus, finis in Eccleſia. Eccleſia autem non armis ſæcularibus vincit aduerſarias poteſtates, ſed armis ſpiritalibus, quæ ſunt fortia Deo ad deſtruendas muni-
2. Cor. 10 Iudi. 4. tiones, & altitudinem nequitiæ ſpiritalis. Et ideo Siſaræ ſitis, lactis poculo reſtinguitur, quia oratione ſuperatur. Quod enim nobis ſalutare ad eſcam, hoc aduerſariæ poteſtati lethale ad infirmitatem. Arma Eccleſiæ fides, arma Eccleſiæ oratio eſt, quæ aduerſarium vincit. Ergo ſecundum hiſtoriam ad prouocandos animos feminarum. femina iudicauit, femina diſpoſuit, femina prophetauit, femina triumphauit, & prælianbus intermixta copiis, imperio viros docuit militare femineo. Secundum myſterium vero, fidei militia, Eccleſiæ victoria eſt. Non ergo ha-
D bens quod per naturam vos excuſetis feminę. Non habetis viduæ, quod ad infirmitatem ſexus aut ad amiſſionem ſubſidij maritalis mobilitatem veſtram poſſitis. Satis vnicuique præſidij eſt, ſi virtus animi non deſit. Et ipſe in viduis frequens proceſſus ætatis munimen pudoris eſt, & ipſe amiſſi coniugis dolor, vſus operis, domus cura, ſollicitudo liberorum non iam pudori ſolet arcere laſciuiam, atque ipſe lugubris habitus, pompa funebris, fletus aſſiduus, & mœſtæ fronti inarantibus rugis impreſſa triſtitia, petulantiam premit oculos, reſtinguit libidines, procaces auertit aſpectus, bonus cuſtos pudoris, pietatis dolor, non obrepit culpa, ſi cura non deſit.

Didiciſtis igitur viduæ, ſubſidio vos non egere naturę, & poſſe ſalubritatem tenere conſilij: nec domeſtico indigere præſidio, quæ etiam publicæ poteſtatis apicem potentię vēdicare. Sed fortaſſe dicit aliqua, ei tolerabiliorem E
viduitatem cui profluant res ſecundæ, aduerſis vero videas cito frangi, facile ſuccumbere. De quo etſi ipſo doceamus vſu, læta viduis lubrica magis eſſe quam ſeria, tamen ſcripturarum inſtruimur exemplis, infirmitatibus quoque viduarum non deeſſe ſolere ſubſidia, faciliuſq; quam ceteris diuina atque humana ſuppetere, ſi bene filios inſtituant, generos legant. Denique cum ſocrus Simonis magnis febribus detineretur, Petrus & Andreas rogauerunt Dominum pro ea. *Et ſtans ſuper illam imperauit febri,* Luc. 4.
& remiſit illam: & continuo ſurgens miniſtrabat illis. Magnis inquit, *tenebatur febribus, & rogauerunt illum pro ea.* Et tu habes proximos, qui Deo pro te ſupplicent. Habes Apoſtolos proximos, habes martyres proximos, ſi ipſa martyribus deuotionis ſocietate, miſericordiæ quoque muneribus appropinques. Proximus eſt enim qui miſericordiam facit. Fac & tu miſericordiam, & eris Petro proxima. Non Luc. 10
ſanguinis neceſſitudo, ſed virtutis cognatio facit proximos: quia non in carne ambulamus, ſed in ſpiritu. Ama ergo propinquitatem Petri, affinitatem Andreæ, vt pro F
te rogent, & recedant cupiditates tuo verbo Dei pulſæ. Rom. 8.
Surges illico, quæ in terris iacebas, vt Chriſto miniſtres. Luc. 4.
Noſtra enim conuerſatio in cælis eſt, vnde & ſaluatorem expectamus Dominum Ieſum. Nemo enim iacens, Chriſto mini- Phil. 3.
ſtrat: miniſtra pauperi, & miniſtras Chriſto. *Quod enim vni* Mat. 25
horum feciſtis, mihi, inquit, *feciſtis.* Habetis ergo viduæ auxiliū, ſi tales vobis generos poſteritatis veſtræ patronos, tales proximos eligaos. Ergo rogauerunt pro vidua Petrus & Andreas. Vtinam exiſtat aliquis qui tam cito poſſit rogare pro nobis, vel certe iſte qui pro ſocru rogat Petrus, & Andreas frater eius tunc enim pro affinitate poterant, nunc iam poſſunt pro nobis & pro omnibus impetrare. Videris enim quod magno peccato obnoxia, minus idonea ſit quæ pro ſe precetur, vel certe quæ pro ſe impetret.

Adhibeat igitur ad medicum alios peccatores. Aegri e- Mat. 26
nim niſi ad eos aliorum precibus medicus fuerit inuitatus, pro ſe rogare non poſſunt. Infirma eſt caro, mens ægra eſt, & peccatorum vinculis impedita, ad medici illius ſedem debile non poteſt explicare veſtigium. Obſecrandi ſunt angeli pro nobis, qui nobis ad præſidium dati ſunt: Heb. 1. G
martyres obſecrandi, quorum videmur nobis quodam corporis pignore patrocinium vendicare. Poſſunt pro peccatis rogare noſtris, qui proprio ſanguine etiam ſi qua habuerunt peccata, lauerunt. Iſti enim ſunt Dei martyres, Apoc. 9
noſtri præſules, ſpeculatores vitę, actuumque noſtrorum. Non erubeſcamus eos interceſſores noſtræ infirmitatis adhibere, qui & ipſi infirmitatem corporis etiam cum vincerent cognouerunt. Inuenit ergo Petri ſocrus qui pro ſe rogarent. Et tu vidua inuenis qui pro te ſupplicent, ſi quaſi vere vidua & deſolata in Deum ſperes, inſtes 1. Tim. 5
obſecrationibus, inſiſtas orationibus, afficias corpus tuum quaſi quotidie moriens, vt moriendo reuiuiſcas. Fugias delicias, vt etiam ægra ſaneris. Nam vidua quæ in Ibidem
deliciis eſt, viuens mortua eſt. Sublata eſt tibi cauſa nubendi, habes qui pro te intercedant: ne dixeris, *Deſtituta ſum,* querela nupturæ eſt. Ne dixeris: *Sola ego ſum* Caſtitas ſolitudinem quærit: pudica ſecretum, impudica conuentum. Sed negotium habes, & interceſſorem, aduerſarium Eſai. 1.
vereris apud iudicem. Pro te Dominus interuenit, dicēs: *Iudicate pupillo, & iuſtificate viduam.* Sed patrimonium H
vis tueri. Maius pudoris eſt patrimonium, quod melius tegit vidua quam nupta. Seruus peccauit. Ignoſce. Melius eſt enim alterius culpam feras, quā tuam prodas. Sed vis nubere. Licet non habet crimen ſimplex voluntas, cauſam non quæro cur fingitur? Si honeſtum putas, facere: ſi incongruum, ſile. Ne accuſes Deum, ne accuſes propinquos quod præſidia tibi deſint. Vtinam non deſit voluntas, ne te conſulere liberis dicas, quibus matrem eripis. Eſt etiam quod facultati licet, ætati non licet. Cur maternæ parantur nuptiæ inter nuptias filiarum, & plerumque poſt nuptias? Cur adulta filia diſcit prius ſponſū matris quā ſuū erubeſcere? Suaſimus, fateor vt veſtem mutares, non vt flammeum ſumeres: vt a ſepulchro recederes, non thalamum præparares. Quid tibi vult

nouа

A noua nupta, post generos? Tam indecorum est iuniores habere liberos, quam nepotes.

Sed ad propositum reuertamur, ne qui nostrorum dolemus vulnera peccatorum, medicum relinquamus: & dũ alienis medemur vlceribus, vlcera nostra cumulemus. Rogatur ergo hic medicus. Ne timeas, quia magnus est Dominus, & fortasse ad ægram dedignetur venire. Venit enim ad nos sæpe de cælo: nec solum diuites, sed etiam pauperes solet & seruulos pauperum visitare. *Venit & nunc rogatus ad Petri socrum, & stans super illam, imperauit febri, & remisit illam: & continuo surgens ministrabat illis.* [Luc. 4.] Sicut dignus memoria, ita dignus desiderio, dignus etiam charitate Dominicæ in singulos dignationis affectus, & facta miranda. Visitare viduas non dedignatur, & tugurij vilis penetralia angusta succedere. Quasi Deus imperat, quasi homo visitat. Gratias Euangelio, per quod etiam nos qui oculis nostris venientem in hunc mundum non vidimus Christum, videmur ei dum facta eius legimus B interesse: vt sicut illi quibus appropinquabat, fidem mutuabantur ex eo, ita etiam nobis dum gestis eius credimus, appropinquet. Vides qualia habeat genera sanitatum? Imperat febri, imperat spiritibus immundis, alibi ipse manus imponit. Non solum igitur verbo, sed etiam tractu ægros curare consueuit. [Ibidem] Et tu igitur quæ varijs mundi æstuas cupiditatibus, vel forma viri alicuius capta, vel pecunia, roga Christum, adhibe medicum, porrige ei dexteram tuam, tangat interiora tua Dei manus, verbique cælestis gratia interiorum venas scrutetur animorum, pulset Dei dextera secreta cordis. [Ioan. 9.] Alij oculos luto illinit, vt videre possit, creatorque omnium docet nos nostræ memores debere esse naturæ, & corporis cernere vtilitatem. Nemo enim magis potest videre diuina, nisi quia qui humilitatis conscius suæ, nescit extolli. [Luc. 5.] Alius sacerdoti se offerre præcipitur, vt carere in perpetuum lepræ possit exuuijs. Solus enim mentis & animi potest seruare munditiam, qui ei sacerdoti se nouit offerre, quem pro peccatis nostris accepimus aduocatum: illum vtique cui dicit: C *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* [1. Ioh. 2] [Psal. 109.] Nec vereare morum aliquam sanitatis. Nescit impedimentum qui sanatur à Christo. Opus est vt remedium adhibeas, quod acceperis. Simul enim vt præceptum dederit, cæcus videt, paralyticus ambulat, mutus loquitur, surdus audit, febriens ministrat, lunaticus liberatur. Et tu igitur quæcumque indecore alicuius rei cupiditate languescis, obsecra Dominum, fidem defer, nec vllam timeas moram. Vbi adest oratio, adest verbum: fugatur cupiditas, libido discedit. Nec confessionis verearis offensam, immo magis præsume prærogatiuam. [Luc. 4.] Incontinenti enim quæ corporis morbo antea laborabas, Christo incipies ministrare. Potest etiam hoc loco videri Petri socrus, affectio voluntatis, ex qua sibi velut semen futuræ posteritatis assumpserat: quod vnicuique voluntas sua posteritatis est auctor. Ex voluntate enim sapientia nascitur, quam sapiens in matrimonium adsciscit sibi, dicens: [Sap. 8.] *Proposui ego hanc adducere mihi in coniugium.* Ergo voluntas illa quæ primo variarum cupiditatum æstibus madefacta languebat, postea D per Apostolatus officium in ministerium Christi iam robusta surrexit. Simul qualis esse debeat quæ Christo ministrat, ostenditur. Oportet eam primo carere variarum illecebris voluptatum, vitare internum corporis animiq; languorem, vt corpus & sanguinem Christi ministret. Neque enim potest quisquam peccatis suis æger minimeque sanus, immortalium sanitatum remedia ministrare. Vide quid agas sacerdos, nec febrienti manu corpus Christi attingas. Prius curare, vt ministrare possis. Si mundos eos qui ante fuerant leprosi, Christus iubet occurrere sacerdotibus, [Luc. 17] quanto magis mundum ipsum conuenit esse sacerdotem? Non habet igitur quod moleste ferat vlla vidua quod sibi non pepercerim, quando nec mihi parco. [Luc. 4.] Surrexit atque Petri, inquit, socrus, & ministrabat illis. Et bene surrexit. Sacramenti enim typum Apostolica iam gratia ministrabat. Proprium est autem surgere Christi iuxta quod scriptum est: [Ephes. 5] *Surge qui dormis, & exurge à mortuis.*

Didicimus igitur nec sumptibus egere viduas, quæ donare consueuerint: nec subsidio, quibus sæpe in periculis maximis defensæ copiæ sunt virorum. E Maritalia ijs quoque officia vel à generis vel à proximis facile solere reparari: esse etiam in eas diuinam misericordiam promptiorem: & ideo cum suppetere non videatur causa, nubendi studium abesse debere. Quod tamen pro consilio dicimus, non pro præcepto imperamus: prouocantes potius viduam, quam ligantes. Neque enim prohibemus secundas nuptias, sed non suademus. Alia est enim infirmitatis contemplatio, alia gratia castitatis. Plus dico: Non prohibemus secundas nuptias, sed non probamus sæpe repetitas. Neque enim quidquid licet, & decet. *Omnia mihi licent,* dicit Apostolus, *sed non omnia sunt vtilia.* [1. Cor. 6] Et vinum bibere licet, sed plurimum non decet. Licet ergo nubere, sed pulchrius est abstinere. [1. Cor. 7] Sunt enim vincula nuptiarum. Vultis scire quæ vincula? *Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit, soluta est à lege viri.* Probatum est igitur vinculum esse coniugium, quo mulier ligatur & soluitur. F Bona mutui amoris gratia, sed maior est seruitus. [Ibidem] *Neque enim mulier sui corporis potestatem habet, sed vir.* Et ne forte tibi noti coniugij videatur ista seruitus esse sexus: *similiter & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quanto igitur coniugij necessitas, quæ subijcit alteri etiam fortiorem? Mutuis enim necessitatibus ab vtroque seruitur. Nec temperanti licet iugo subducere caput, cum alterius intemperantiæ seruiendum sit. [Ibidem] *Pretio,* inquit, *empti estis, nolite fieri serui hominum.* Videris quam euidens sit coniugalis definitio seruitutis. [2. Cor. 13.] Non ego hoc dico, sed Apostolus: nec ille, sed Christus qui loquebatur in eo. [1. Cor 7] [Ibidem] Et hanc vtique seruitutem de bonis coniugibus definiuit. Namque supra sic habes: *Sanctificatus est vir infidelis per vxorem fidelem: & sanctificata est mulier infidelis per maritum fidelem.* Et infra: *Quod si infidelis discedit, discedat. Non est seruituti addictus frater aut soror in talibus.* Si igitur bonum coniugium seruitus est, malum coniugium quid est, quãdo nequeunt se inuicem sanctificare, sed perdere? Sed vt ad gratiam virtutis viduas adhortamur, ita etiam ad ecclesiasticam disciplinam feminas prouocamus, G quia Ecclesia constat ex omnibus. Et licet Christi grex constet ex omnibus, grex tamen in alijs pabulo vescitur, in alijs adhuc lacte nutritur, quibus lupi illi qui latent in vestitu ouium, [Mat. 7.] sunt cauendi, abstinentiæ speciem prætendentes, prouocantes autem intemperantiæ fœditatem. Etenim quia sciunt valida onera castitatis: cum ipsi ea attingere digitulis non queant, ab alijs supra modum exigunt, cum ipsi seruare nec modum possint, sed iniusto sub fasce succumbant. [Mat. 23] *Mensura enim oneris pro mensura debet esse gestantis*: alioquin impositi oneris fit ruina, vbi vectoris infirmitas est. Nam & infantium fauces strangulat esca robustior. Et ideo sicut multitudo vectorum non paucorum viribus æstimatur, nec tamen fortioribus aliorum infirmitate præscribitur, sed vnicuique quantum oneris subire cupiat, relaxatur, manente mercedis cumulo in virtutis augmento: ita etiam feminis non laqueus inijciendus, non supra vires abstinentiæ grauioris vectura subeunda est, sed relinquendum, vt vnaquæque se pendat, non auctoritate aliqua coacta præcepti, H sed incremento gratiæ prouocata. Et ideo diuersis virtutib. merces diuersa proposita est. Nec aliud reprehenditur, vt aliud prædicetur: sed omnia prædicantur, vt quæ meliora sunt, præferantur. [Heb. 13] *Honorabile itaque coniugium, sed honorabilior integritas: nam & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit.* [1. Cor. 7] Quod igitur bonum, non vitandum est: & quod est melius, eligendum est. Itaque non imponitur, sed præponitur. Et ideo bene Apostolus dixit: *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* [Ibidem] Etenim præceptum in subditos fertur, consilium amicis datur. Vbi præceptum est, ibi lex est, vbi consilium, ibi gratia est. Præceptum, vt ad naturam reuocet: consilium, vt ad gratiam prouocet. Et ideo lex Iudæis lata est, gratia autem electionibus reseruata est, lex vt à naturæ finibus culpæ studio demeantes, ad naturæ obseruantiam pœnæ terrore reuocaret: gratia autem vt electos tum studio bonorum, tum propositis etiam præmijs prouocaret.

A *Mat. 19* Et vt intelligas distantiam præcepti atque consilij, illum recorderis, cui in Euangelio ante præscribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat, ne falsum testimonium dicat. Præceptum etenim ibi est, vbi est pœna peccati. *Ibidem* At vero cum se præcepta legis memorasset implesse, consilium ei datur, vt vendat omnia, & sequatur Dominum. Hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferuntur. Duplex namque forma mandati est: vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde & Dominus in *Ibidem* alia dicit. *Non occides*, vbi præcepit in alia: *Si vis perfectus esse, vende omnia tua.* *Luc. 17* Ergo hic liber est à præcepto, cuius defertur arbitrio. Itaque qui præceptum impleuerint, possunt dicere: *Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Hoc virgo non dicit, non dicit ille qui bona sua vendidit: sed quasi reposita expectat præmia, sicut sanctus Apostolus qui ait: *Mat. 19* *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo nobis erit?* Non enim quasi inutilis seruus, quod debuit B facere, fecisse se dixit, sed quasi vtilis domino, qui *Mat. 25* commissa sibi talenta quæsitis multiplicauit vsuris, mercedem fidei atque virtutis, bene sibi conscius meritorumque securus expectat. Et ideo ei cum ceteris dicitur: *Vos qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel.* *Mat. 19* At vero illi qui talenta seruauerit, & si præmia, minora tamen præmia pollicetur, dicens: *Mat. 25* *Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam.* Fides igitur ex debito, misericordia in præmio. Qui bene credidit, vt ei credatur emeruit: qui bene contulit, quoniam suum non quæsiuit, quod cæleste est, impetrauit. Ideo ergo præceptum non datur, consilium datur. Præceptum enim castitatis est, consilium integritatis. *Mat. 19* *Sed non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Sunt enim spadones qui de matris vtero sic nati sunt, in quibus naturæ necessitas, non virtus est castitatis. *Et sunt spadones, qui seipsos castrauerunt:* *Ibidem* voluntate vtique, non necessitate. Et sunt spadones qui facti sunt ab hominibus. Et ideo magna in iis continentiæ gratia: quia voluntas facit, non infirmitas continentem. C Nam decet integrum diuini operis seruare munus. Nec illis forte parum sit, lubrico corporis non teneri. Nam etsi erepta est subeundi istius palma certaminis, erepta etiam materia periculi: & quamuis non queunt coronari, non queunt tamen vinci: Habent alia genera virtutum, quibus commendare se debeant, si fides firma sit, profusa misericordia, aliena auaritia, frequens gratia. Sed in istis nulla culpa, quia facti ignorantia. Non eadem causa eorum, qui in ipsos ferro vtuntur, quos non imprudenter defleximus. Sunt enim qui virtutis loco ponant, ferro culpam compescere. De quibus etsi nostram nolumus proferre sententiam: quamuis sint statuta maiorum, considerent tamen, ne quis id ad professionem infirmitatis trahat, non ad firmitatis gloriam. Ergo nemo militet, ne aliquando vincatur: nec pedis vtatur obsequio, qui gradiendi periculum reformidat: nec oculi intendat officio, qui concupiscentiæ timet lapsum. Sed quid prodest carnem abscindere, cum etiam *Mat. 5.* culpa sint in ipso aspectu? *Nam & qui viderit mulierem ad concupiscendum, iam mœchatus est eam in corde suo.* D Et quæ similiter virum in concupiscentia viderit, adulteratur. Castos ergo, non infirmos esse nos conuenit: pudicos oculos habere, non debiles: Nemo igitur, vt plerique arbitrantur, se debet abscindere, sed magis vincere. Victores enim recipit Ecclesia, non victos. Et quid argumentis opus, cum præsto sit Apostolici forma præscripti? Sic enim habes: *Gal. 5.* *Vtinam & abscindantur qui volunt vos circumcidi.* Cur enim coronæ occasio, & virtutis vsus eripitur homini, qui *Mat. 19* ad laudem natus est, ad victoriam præparatus est, qui ipse potius virtute animi castrare se possit? *Sunt enim spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum.* Sed hoc non omnibus imperatur, *Pro. 11.* ab omnibus autem flagitatur. Etenim qui mandata dat decretorum, semper tenere debet mensuram: & qui pensa distribuit, æquitatem debet examinis reseruare. *Statera enim fallax, abominatio est apud Deum.* Est ergo minus pondus & maius. Sed vtrumque non recipit Ecclesia. *Pro. 20.* *Pondus enim magnum & minimum, & mensura duplices, immunda in conspectu Domini vtraque.* Sunt pensa quæ

E diuidit sapientia: & ita diuidit, vt virtutem vtrisque æstimet singulorum. Et ideo dicit: Qui potest capere capiat. Scit enim creator omnium, affectus esse varios singulorum. Et ideo præmijs virtutem prouocauit, non infirmitatem vinculis alligauit. Scit & ille gentium doctor, bonus morum auriga nostrorum, & quidam interiorum rector affectuum, qui de ipso didicerat, legi mentis legem corporis repugnare, *Rom. 7.* eandem tamen Christi gratiæ cedere: scit, inquam, varios cursus mentium repugnare, & ideo neque in tantum admirationem integritatis intendit, vt aboleret gratiam nuptiarum: neque ita coniugium prætulit: vt studia integritatis extingueret: sed à continentiæ persuasione incipiens, ad incontinentiæ remedia descendit: *Phil. 3.* & cum brauium supernæ vocationis fortioribus demonstrasset, deficere tamen in via neminem passus est: *Ioan. 6.* *Mat. 26* ita plaudens prioribus, vt non despiceret & sequentes. *Mat. 19* Didicerat enim & ipse, quia Dominus Iesus aliis *1. Cor. 7* panem hordeaceum ne in via deficerent, aliis corpus suum vt ad regnum contenderent, ministrauit. F Nec Dominus ipse præceptum imposuit, sed voluntatem inuitauit: nec Apostolus præceptum statuit, sed consilium dedit. Sed non hoc humanum consilium, humanarum virium habere mensuram: diuinæ munus misericordiæ confitetur in se esse collatum, vt fideliter sciret prima præferre, secunda disponere. Et ideo existimo, inquit, non statuo. *Ibidem* *Existimo bonum esse propter instantem necessitatem.* Non ergo copula nuptialis quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda. *Gen. 3.* Lex enim astrinxit vxorem vt in laboribus & in tristitia filios generet, & conuersio eius ad virum sit, quod ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorum addicitur nupta non vidua: & dominatui viri sola subditur copulata, non virgo: Omnium autem horum virgo libera est, quæ verbo Dei suum spopondit affectum, quæ sponsum benedictionis cum facibus expectat, bonæ lumine voluntatis accenso. *Mat. 25* Et ideo optime vocatur consilijs, non vinculis alligatur.

G Sed nec vidua præceptum accipit, sed consilium: consilium autem non semel datum, sed sæpe repetitum. Nam & primo dixit: *Bonum est enim mulierem non tangere* & iterum: *Volo sic omnes homines esse sicut & meipsum*, & tertio: *Bonum est illis, si sic maneant sicut & ego.* & quarto, *Bonum est propter instantem necessitatem: & hoc placere Domino, & hoc honestum esse.* postremo *beatiorem esse in viduitate perseuerantem, non tantum suo consilio sed etiam Dei spiritu definiuit.* Quæ nam igitur talis consiliarij benignitatem recuset, qui & voluntati habenas indulgeat, & id suadeat aliis quod in se expertus vtile iudicauit, non facilis comprehendi, nec fastidiosus æquari? *1. Cor. 7* Quæ igitur refugiat sancta fieri corpore & spiritu, cum supra laborem sit præmium, supra vsum gratia, supra opus merces? Atque hæc ita dico, non vt laqueum ceteris iniiciam, sed vt commissi mihi ruris operarius agrum hunc Ecclesiæ fertilem cernam: nunc integritatis flore vernantem, nunc viduitatis grauitate pollentem, nunc etiam coniugij fructibus redundantem. *Ibidem* Nam etsi diuersi, vnius tamen agri fructus sunt: nec tanta hortorum lilia, quantæ aristæ segetum, H messium spicæ, compluriumque spatia camporum recipiendis aptantur seminibus, quam redditis nouales fructibus feriantur. Bona ergo viduitas, quæ toties Apostolico iudicio prædicatur. Hæc enim magistra fidei, magistra est castitatis. Vnde & illi qui deorum suorum adulteria & probra venerantur, *Lex Iulia de marit. ordin.* cœlibatus & viduitatis statuere pœnas, vt æmuli criminum mulctarent studia virtutum: specie quidem qua fœcunditatem quærerent, sed studio quo propositum castitatis abolerent. Nam confectis & miles stipendiis arma deponit, & relicto officio quod gerebat, ad propria veteranus rura dimittitur: vt & ipse exercitæ laboribus vitæ requiem consequatur, & alios spes futuræ quietis subeundis faciat operibus promptiores. Agricola quoque maturior torquendam aliis stiuam committit, & iuuenili grauatus opere prouidentiam curæ senilis explorat: vitem facilis tondere quam premere, vt iuuenescentem luxuriam reprimat, & adolescentem lasciuiam falce succidat: parcorum quasdam

A dam partium castitatem docens etiam in vitibus expetendam. Similis huic vidua velut emeritis veterana stipendijs castitatis, & si coniugij arma deponat, domus tamen totius pacem gubernat: & si vehendis oneribus otiosa, maritandis tamen iunioribus prouida: vbi cultus vtilior, vbi fructus vberior sit, quarum copulam aptiorem, senili grauitate disponit. Itaque si maturioribus quam iunioribus committitur ager, cur putes vtiliorem nuptam esse quam viduam? Quod si persecutores fuerunt etiam viduitatis, vtique fidem sequentibus viduitas non pro supplicio fugienda est, sed tenenda pro præmio.

Sed fortasse aliquibus propter suscipiendos liberos cōiugia iteranda videantur. Quod si filiorum studium, causa nubendi est: vtique vbi est fructus filiorum, causa non suppetit: quamquam cuius cōsilij sit, iterum experiri velle frustra tentatam fœcunditatem, aut subire quam pertuleris orbitatem? Hæc enim iterandi causa est filios non habentibus. Ergo illa quæ liberos suscepit & perdidit (cū ipsa enim maior contentio quæ spem generandi habet) illa, inquam, nonne sibi videtur inter ipsa repetitarum fœ-

B dera nuptiarum, amissorum prætexere funera filiorum? Nonne iterum passura quod repetit, & ad ipsos votorum tumulos, exceptarum orbitatum imagines, lamentorum strepitus perhorrescit? Vel cum accensis funeralibus nox ducitur, nonne pompæ funebris exequias magis putat, quam thalamum præparari? Cur igitur filia dolores magis quos times repetis, quam filios quos iam non speras requiris? Si grauis est dolor, subterfugienda causa eius est, non petenda. Nam tibi quid consilij tribuam, quæ liberos habes? Quæ tibi causa nubendi, nisi forte leuitatis error, & intemperantiæ vsus, & saucij cogit pectoris conscientia? Sed consilium sobrijs, non ebrijs datur. Et ideo apud liberam conscientiam mihi sermo est, cui vtrumque integrum est. Habeat saucia remedium, honesta consilium. Tu, inquam, filia quid moliris? Cur heredes quæris extraneos, cum habeas tuos? Non filios desideras, quos habes: sed seruitutem, quam non habes. Hæc est enim vera seruitus, in qua infractior amor, quam non defloratæ pignus virginitatis, & plena sancti pudoris & gratiæ ætas

C prima commendat: vbi offensa grauior, suspectior insolētia, concordia infrequentior, quam non temporibus inolitus amor, non vigens annis forma conciliat. Molesta pietas, vt amare liberos metuas, aspicere liberos erubescas, atque inde oriatur causa discordiæ, vnde solet mutuus amor mulcere affectus parentum. Generare liberos vis, non fratres futuros tuorum, sed aduersarios filiorum. Quid est ergo generare alios liberos, nisi spoliare quos habes liberos: quibus pariter auferuntur & pietatis officia, & compendia facultatum? Lex diuina cælesti inter se coniuges auctoritate constrinxit, & difficile manet mutuus amor. Tulit enim costam de viro, & formauit feminam, vt sibi eos inuicem copularet, dicens: *Et erunt duo in*

Gen. 2. *carne vna.* Non hoc de secundis, sed primis nuptiis dixit.
Ephes. 5 Neque enim Eua secundum accepit virum, neque sancta
Gen. 27 Ecclesia secundum agnouit virum. *Sacramentum enim illud*
Gen. 23. *magnum est in Christo & in Ecclesia.* Et ideo custodiendum
Gen. 16 est. Sed neque Isaac aliam præter Rebeccam sciuit vxorem, neque Abraham pater aliam, nisi Saram sepeliuit vxorem. Nam in sancto Iacob magis figura mysterij fuit, quam ordo coniugij. Et tamen in eo quoque habemus

D quod ad primi coniugij gratiam referre possimus: si quam primo sponsam habuit, plus amauit, nec fraus exclusit affectum, nec sponsæ amorem coniugij interuentus aboleuit. Itaque sanctus patriarcha nos docuit, quantum deferre primis nuptijs debeamus, cum tantum primis sponsalibus ipse detulerit. Cauete igitur filiæ & ne gratiam nuptiarum tenere nequeatis, & molestias augeatis.

S. AMBRORII DE VIDVIS LIBER FINIS.

E

Capita libri primi de Vocatione omnium gentium

G

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE VOCATIONE OMNIVM GENTIVM,

LIBER SECVNDVS.

De quæstione inter defensores liberi arbitrij & prædicatores gratiæ tractata, deque scopo ac ordine auctoris.

CAPVT I.

INTER defensoros liberi arbitrij, & prædicatores gratiæ Dei, magna & difficilis dudum vertitur quęstio. Quęritur enim *vtrum velit Deus omnes homines saluos fieri.* Et quia negari hoc non potest: cur voluntas omnipotentis non impleatur, inquiritur. Cumq; hoc secundum voluntates hominum fieri videatur, gratia videtur excludi: quæ si meritis redditur, constat eam non donum esse, sed debitum. Vnde iterum quæritur, *cur hoc donum, sine quo nemo saluus est, ab eo qui omnes saluari vult, non omnibus conferatur.* Atque ita contrariarum disputationum nullus terminus reperitur, dum non discernitur quid manifestum, quid sit occultum. De hac igitur compugnantia opinionum, qua men- H Rom. 15 1. Tim. 2

A sura & temperantia sentiendum sit, quantum Dominus adiuuerit, adnitar inquirere, exercens atque discutiens modulũ facultatis meæ in ijs quæ cordi meo sobrie (quãtum arbitror) inhæserunt: vt si in eas regulas processerit stylus, quę nihil offensionis, nihil habeant prauitatis: non solum nobis, sed & alijs vtile sit ad aliquem nos limitem peruenisse, quem non debeamus excedere. Primitus itaque de voluntatis humanæ motibus & gradibus disputandum est. Inter quam & gratiam Dei quorundam non sana discretio est, existimantium quod prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium, nec aduertentium eadem regula sibi posse obijci quod gratiam negent, cum eam humanę voluntatis non ducem volunt esse, sed comitem. Si enim tollitur voluntas, vbi ipsa est veratum origo virtutum? Si tollitur gratia, vbi ipsa est bonorum causa meritorum.

B *De voluntate humana animæ, & quotuplex sit illa voluntas: tum quod Deus numquam non hominum vniuersorum curam agat.*

Capvt II.

Sed iam auxiliante Christo quod tractandum concepimus, inchoemus. Omni animæ humanæ, quantum intelligere atque expetiri datur, naturaliter qualiscumque inest voluntas: qua aut appetitur quod placet, aut declinatur quod displicet. Huius voluntatis, quantum ad naturalem pertinet motum, & ex vitio primæ præuaricationis infirmum, genera sunt duo, secundum quæ voluntas hominis aut sensualis, aut animalis est. Sed cum adest gratia Dei, accedit ei per donum spiritus tertium genus, vt possit fieri spiritalis, & per hunc excellentiorem motum omnes affectus vndecumque nascentes supernæ rationis lege dijudicet. Sensualis igitur voluntas, quam & carnalem possumus dicere, non erigitur supra eum motum qui de corporis sensibus nascitur, C qualis est in animis paruulorum: qui licet nullo iudicio rationis vtantur, ostendunt tamen aliquid se velle, aliquid nolle, cum videndo, audiendo, odorando, gustando, tangendo, & ea quibus delectantur amant, & ea quibus offenduntur oderunt. Quid autem est amare, nisi velle? aut quid est odisse, nisi nolle? Habent ergo etiam ipsi voluntatem suam, quæ etsi prouidendi & consulendi impos atque ignara sit, in his tamen amaragere quæ carnis sensibus blandiuntur, donec vigor rationalis ingenij per maturiora ministeria corporis excitetur, & ad famulantium sibi membrorum vsum non alieno nutu, sed sua lege moueatur. Ab hoc ergo sensuali appetitu, in quo remanent ij quos etiam in annis maioribus excordes videmus & fatuos, ad animalem surgitur voluntatem: quæ priusquam spiritu Dei agatur, etiam si supra sensualem motum sese attollere potest, tamen sine summi amoris participatione in terrenis occiduisque D versatur. In hac humana etiam ingenia, si corporeæ voluptati non turpiter seruiant, & cupiditates suas iustitiæ atque honestatis legibus temperent, nihil supra mercedem gloriæ temporalis acquirunt. Et cum præsentem vitam decenter exornent, ęternæ tamen beatitudinis præmium non habent: quia rectas actiones & bona studia sua non ad eius laudem atque honorem referunt, à quo acceperunt, vt in ipsa animali discretione sublimius saperent, & excellentius ceteris enitescerent. Cum enim quidam non solum ad instituta vtilissimarum artium, & doctrinas liberalium disciplinarum, sed etiam ad inquisitionem summi boni aciem mentis intenderint, & inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspexerint, non Rom. 1. agentes gratias tamen Deo, nec confitentes illum sibi esse huius facultatis auctorem, sed dicentes se esse sapientes, hoc est, non in Deo, sed in semetipsos gloriantes, quasi ad veritatis inspectionem suis studijs atque rationibus propinquassent, euanuerunt in cogitationibus suis. Et quod illuminante Dei gratia inuenerant, obcæcante superbia perdiderunt: relapsi à superna luce ad tenebras

E suas, hoc est, ab incommutabili atque æterno bono ad mutabilem corruptibilemque naturam. Cum ergo tales in amorem sui recidunt, & ita sibimet placent, vt totum quod in se laudabile iudicant, non ad dona Dei referant, sed sibi vendicent, & studio propriæ voluntatis adscribant, procul ab illa spiritali exulant voluntate, & nihil in se habent quo ad vitam proueh antur æternam, incipientes in semetipsis etiam illa ipsa temporalia Dei dona corrumpere, & à bono eorum vsu in consuetudinem innumerabilium transire vitiorum. Quamuis enim scriptum Deu. 32 sit, *quod cum dispergeret excelsus gentes quemadmodum dispersit filios Adam, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei, & facta est portio Domini populus eius Iacob, funiculus hereditatis eius Israel.* & scriptum sit Dominũ dicere ad Israel: Leui. 20 *Eritis mihi sancti, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester, qui segregaui vos ab omnib. gentib. esse mihi*: Et quamuis scriptũ sit in libro Esther, dicente Mardochæo: *Gratias tibi Domine,* Esther. 10. *quoniam fecisti noua signa & prodigia, qualia non sunt facta in gẽtib. diuidens omne seculum in sortes duas, elegisti vnam populi tui,* F *reliquam alijs gentibus*: Et Paulus & Barnabas dicant: *Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis conuerti ab his vanis ad Deum viuum, qui fecit celum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas*: Quamuis ergo hęc multa simi- Act. 14. lia, veritatis scriptura pronuntiet, secundum ipsam tamen credimus & piissime cõfitemur, quod numquam vniuersitati hominum diuinæ prouidentiæ cura defuerit. Quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem direxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit, vt propheticas voces & præcepta legalia conuincerentur in elementorum obsequijs ac testimonijs accepisse. Vnde & inexcusabiles facti sunt, quia Deus sibi Dei dona fecerunt: & quæ creata erant ad vten- Rom. 1. dum, venerati sunt ad colendum. In quam impietatem etiam illa gens quam sibi ab omnibus gentibus Dominus segregauit, tota transisset, nisi misericordiæ suæ propositum instentandis electorum lapsibus prætendisset. Nam G plenæ sunt paginæ veteris testamenti de Israeliticæ defectionis relatu, vt aperte appareat diuinæ semper fuisse gratiæ, quod non omnis ille populus discessit à Domino. Ita humana natura in primi hominis præuaricatione vitiata, etiam inter beneficia, inter præcepta & auxilia Dei, semper in deteriorem est procliuior voluntatem, cui cõmitti, non est aliud quam dimitti. Hæc itaque voluntas vaga, incerta, instabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum, in cupiditatibus cæca, in honoribus tumida, curis anxia, suspicionibus inquieta, glorię quam virtutum auidior, famæ quam conscientiæ diligentior, & per omnem sui experientiam miserior, fruendo iis quæ concupiuerit, quam carendo, nihil in suis habet viribus, nisi periculi facilitatem: quoniam voluntas mutabilis quæ nõ ab incommutabili voluntate regitur, tanto citius propinquat iniquitati, quanto acrius intenditur actioni. Quamdiu ergo homini ea placent quæ Deo displicent, voluntas eius animalis est: quia etiam si in bonis moribus agat, male adhuc viuit, si non in Dei gloriam viuit. Hoc est enim H proprium & præcipuum piorum, vt in Domino glorientur, nec se nisi in Deo diligant. Bene enim se amant, qui in se opera Dei amãt. Nam & Deus hoc amat in nobis, quod 2. Cor. 10. ipse fecit: & hoc odit, quod ipse non fecit. Si ergo opus Dei amamus in nobis, bonam voluntatem recte amamus in nobis: quæ vtique si opus Dei non esset, amanda non esset. Quis autem homo, nisi malæ voluntatis fuerit, bonam in se non amat voluntatem, quæ superni agricolæ prima plantatio est? Dicente enim veritate: *Omnis plantatio* Mat. 15 *quam non plantauit pater meus cælestis, eradicabitur*: quidquid non est eradicandum, manifestum est à patre esse plantatum. Bona autem voluntas, omnium virtutum germen est primum, quæ innixa origini suæ, in illa æterna & incõmutabili voluntate requiescit, vt vere sit spiritalis: *quoniam* 1. Cor. 6 *qui adhæret Deo, vnus spiritus est*, dum per communionem illuminantis & illuminati, iustificantis & iustificati, regẽtis & subditi, omnis actio ad vnum refertur: & quod ad vnum refertur, vtriusque est: quia nec à Deo alienari potest quod dedit, nec ab homine quod accepit.

A

De huius quæstionis tractatione: cum bonæ voluntatis homo esse incipit, num corrigatur prior voluntas, an alia ei detur: & in sacris litteris, Omnes, aliquando pro Aliquibus dici.

Capvt III.

Hic tractandum videtur vtrum cum bonæ voluntatis esse homo incipit, eadē quæ in ipso erat, corrigatur voluntas: an alia ei quam non habebat, & quæ priori repugnet, detur. Quod vt euidentius appareat, altius id nō pigeat inquirere. Omnes homines in primo homine sine vitio conditi sumus, & omnes naturæ nostræ incolumitatem eiusdem hominis præuaricatione perdidimus. Inde tracta mortalitas, inde multiplex corporis animique corruptio, inde ignorantia & difficilitas, curæ inutiles, illicitæ cupiditates, sacrilegi errores timor vanus, amor
B
noxius, iniusta gaudia, pœnitenda consilia, & non minor miseriarum multitudo quam criminum. His ergo atque alijs malis in naturam humanam irruentibus, fide perdita, spe relicta, intelligentia obcæcata, voluntate captiua, nemo in se vnde repararetur inuenit: quia etsi fuit qui naturali intellectu conatus sit vitiis reluctari, huius tantum temporis vitam sterili ter ordinauit, ad veras autem virtutes æternamque beatitudinem non profecit. Sine cultu enim veri Dei, etiam quod virtus videtur esse, peccatum est: nec placere vllus Deo sine Deo potest. Qui vero Deo non placet, cui nisi sibi & diabolo placet? A quo cum homo spoliaretur, non voluntate, sed voluntatis sanitate priuatus est: qua nec detrudi ab innocētiæ statu posset, nisi voluntate peccaret. Quę ergo natura erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus qui numquam potest sine aliquo esse amore, hoc est, sine aliqua voluntate, non perdidit appetitum, sed mutauit affectum: id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Cum igitur homo ad pietatem redit, (de quo ideo dictum est: *Spiritus vadens,*
C
Ps. 77.
& non rediens: quia nisi illum Deus conuerteret, non rediret) non fit nouum figmentum, nouaque creatura, non alia in eo creatur substantia, sed eadem quæ fuerat labefactata, reparatur. Nec aliud ab eo aufertur, nisi vitium, quod natura non habuit. Fuit enim in Adam natura sine vitio, qui per voluntatis inobedientiam mala multa contraxit, & in posteros magis magisque multiplicanda transfudit. Quæ vt vincantur, atque in nihilum deducantur, non efficit nisi gratia Saluatoris, qui opus suum opere suo
1 Ioh. 3.
reparat. Sicut enim dicit Ioannes Apostolus: *In hoc apparuit filius Dei, vt soluat opera diaboli.* Et sicut rumpit vincula captiui, sic vestit nuditatem spoliati, sic sanat vulnera sauciati: vt quod in ipso agit, etiam per ipsum geratur. Cur vtiq; contra hostem suum non expedit sine protectore confligere. Cum illo enim habet certamen, à quo aliquando superatus est. Non ergo fidat de viribus suis, quę etiam cum essent integræ, non steterunt: sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & omnibus vicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse
D
quem quærit. Nec quia spiritu Dei agitur, ideo se putet liberum arbitrium non habere, quod ne tunc quidem perdidit quando diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum. Quod ergo non interfectum est per vulnerantem, non tollitur per medentem. Vulnus sanatur, non natura remouetur. Sed quod in natura perijt, non restituitur nisi ab auctore naturæ, apud quem quod perdidit natura non perijt. Æterna est enim sapientia, æterna veritas, æterna bonitas, æterna iustitia, omnium denique virtutum lumen æternum est, totumque quod virtus est, Deus est. Qui si non operatur in nobis, nullius possumus participes esse virtutis. Sine hoc quippe bono nihil est bonum, sine hac luce nihil lucidum, sine hac sapientia nihil sanum, sine hac iustitia nihil rectum. Dicit enim per Esaiam Domi-
Esai. 45. Hier. 10.
nus: *Ego sum, ego sum Deus, quia non est præter me qui saluet.* Et Hieremias: *Scio,* inquit, *Domine quia non est in homine via sua, nec viri est vt dirigat iter suum.* Homo namque mortalis damnata in Adam origine carnaliter natus ad spiritalem no-

E
Luc 12.
ui generis dignitatem nisi Spiritu sancto regente non peruenit. Sed nec vllo hanc desiderio appetit qui calorem ipsius desiderij non accepit, de quo dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Ignis autem iste dilectio est Dei, quam amator mundi non potest captiuo corde comprehendere; plenus est enim amore vanitatum, quas etiam si potuerit & aliqua parte vitare, & transcensis corporalibus ac visibilibus ad æterna & inuisibilia intelligenda profecerit, si à colendis quoque simulachris recesserit, & venerari cælum & terram, omniaque mundi huius elementa destiterit; fidem tamen dilectionemque Christi conturbatus de ipsa eius humilitate non capiet, & scandalum Dominicæ natiuitatis ac mortis proprio iudicio non euincet. Propter sapientiam enim mundi resistentem sapientiæ Dei, vt superbia de se præsumentium cæcaretur, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Vnde qui doctrinis sęcularibus tumēt, ridendam magis, quam adorandam crucē Christi existimant: & quanto sublimius quisque ad hu-
1 Cor. 1.
F
manarum disciplinarum instituta conscendit, tanto magis prædicationis nostræ humilia & infima fastidit. Nec mirum si Euangelio crucis Christi philosophia gentilis obnititur, cui etiam Iudaicae traditio reluctatur. Nec docti igitur, nec indocti nec cuiuslibet stirpis, aut ordinis humana ad Deum ratione diriguntur; sed omnis homo qui ad Deum conuertitur, Dei primum gratia commonetur. Non enim ipse sibi lumen est, nec cursum radio propriæ lucis accendit. Sicut enim beatus Ioannes, quo nemo homi-
Mat. 11. Ioan. 1.
num maior natus est, non erat lumen, quia non suo splendore lucebat, sed de illo vero lumine *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, vt lux esset, acceperat: quis ille erit, qui tot opinionum colluctationes, tot vincula consuetudinis, tot præiudicia vetustatis, suo tantum iudicio vius abrumpat, & sola voce extrinsecus sonante doctoris hoc tantum de gratia habeat, quod audiuit, & totum de voluntate, quod reddidit? Quod si ita esset, nihil inter gratiam, legemque distaret; nec indulgentiæ quemquam spiritus viuificaret, si occidens littera permaneret.
G
2 Cor. 3.
Lex enim quod fieri aut non fieri iubet, non pręstat vt ante fiat aut non fiat: quoniam seueritati eius non libertate, sed timore seruitur. Dominus autem vt legem non solueret, sed adimpleret, per gratiæ auxilium efficax fecit legis imperium, & multiplicando clementiam sustulit pœnam, vt peccatum non vlciscendo plecteret, sed remittēdo deleret. Vnde adulteram ex legis constitutione lapi-
Mat. 5.
dandam & veritate liberauit, & gratia cum executores correpti de conscientijs territi trementem ream sub illi-
Ioan. 8.
us iudicio reliquissent, qui venerat quærere & saluum facere quod perierat. Et ideo inclinatus, id est, ad humana
Luc 19. Ioan 8. Hier 31.
demissus, & in opus nostræ reformationis inflexus, digito scribebat in terra, vt legem mandatorum per gratiæ decreta vacuaret, & ostenderet se esse qui dixerat: *Dabo leges meas in sensu ipsorum, & in corde ipsorum scribam eas.* Quod vtique quotidie facit, dum cordibus vocatorum suam inserit voluntatem, & stylo Spiritus sancti quidquid in animę paginis diabolus inuidendo falsauit, veritas miserēdo rescribit. Cum igitur verbum Dei per ministerium prædi-
H
cantium auribus carnis inserttur, miscetur operatio potentiæ diuinæ cum sono vocis humanæ, & qui incitauit euangelizantis officium, audientis quoque formauit affectum. Dulcescit enim animæ cibus verbi, veteres tenebræ noua luce pelluntur, & obtutus interior caligine antiqui erroris exuitur. Transit animus de voluntate in voluntatem, & illa quæ pellitur aliqua cunctatione moratur, ea tamen quæ gignitur, electiora quæque sibi vendicat, vt lex peccati & lex Dei diuersas atque discretas in eodem
Rom 7. Gal. 5.
homine habeant mansiones, & concupiscente carne aduersus spiritum, carnis autem concupiscentijs spiritu repugnante, per exteriora quidem insidiari tentator audeat, sed mens auxilio Dei munita præualeat. Ad magnam enim vtilitatem fidelium materia est reseruata certaminum, vt non superbiat sanctitas, dum pulsatur infirmitas.
2. Cor. 12.
Vnde & Apostolus dicit: *In magnitudine reuelationum ne extollar, datus est mihi angelus satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogaui, vt discederet a me: & dixit mihi: Sufficit tibi gra*

A *tia mea, nã virtus in infirmitate perficitur.* Quærat ergo Domi-
nus imaginem suam & errantem ouem bonus pastor in-
Luc. 15. ueniat, nec dedignetur ægram, diuque inuio fatigatam
humeris suis ferre, & non reuocando tantum, sed etiam
portando saluare. Quærat Dominus imaginem suam, &
omnium quæ in eam inciderunt, sordium concretione
detersa speculum humani cordis enubilet. scriptum est
Iob. 14. enim: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semi-
ne? Nonne tu qui solus es?* Quærat Dominus imaginem su-
am, vt in renouatione ac iustificatione eius gratia refor-
mantis appareat, sicut in se factum Paulus Apostolus pro-
testatur, & dicit: Eram autem ignotus facie ecclesijs
Gal. 1. Iudææ, quæ erant in Christo; tantum auditum habe-
bant, quod is qui persequebatur nos aliquando, nunc eu-
angelizat fidem quam expugnabat; & in me clarificabant
Act. 4. Deum. Si ergo tunc Christianus populus didicerat, & illi
primitiuæ Ecclesiæ, quorum erat vnum cor & vna ani-
ma, sic credebant, vt cum viderunt quempiam ad agni-
tionem veritatis ab errore conuersum, glorificarent De-
um & fidem correcti confiterentur muneris esse diuini;
B ipse quoque Dominus discipulos suos magistros om-
Mat. 5. nium gentium sic docebat, dicens? *Sic luceat lumen ve-
strum coram hominibus, vt videntes opera vestra bona magnificent
patrem vestrum qui in cælis est.* Fixa ergo hac fide in cordibus
nostris, humiliterque fundata, qua saluberrime credi-
mus omnia bona, ac maxime ea quæ ad vitam æternam
prouehunt, Dei munere haberi, Dei munere augeri, Dei
munere custodiri, puto pius sensus non debeat mea quę-
stione turbari, quæ de omnium, & non de omnium ho-
minum conuersione generatur, si ea quæ clara sunt, non de
his quæ occulta sunt, obscuremus; & dum procaciter in
sistimus clausis, excludamur ab apertis; cum sufficere de-
beat, vt in eo, in quod peruenimus, ambulemus. Quid
enim mirum, si ad vitæ sacramenta non veniunt, cum ple-
rique qui videbantur venisse, discedant: De quibus dici-
1. Ioã. 2. tur: *Ex nobis exiere, sed non erant ex nobis. si enim fuissent ex
Tit. 1. nobis, mansissent vtique nobiscum. Quorum similes sunt & illi, qui
Rom. 10 profitentur se Deum scire, factis autem negant.* Nam cum scri-
Mat. 7. ptum sit: *Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit*: de
Ibidem quibus tamen Dominus ait: *Non omnis qui dicit mihi, Do-*
C *mine Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit volun-
tatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.*
&: *Multi mihi dicent in illa die: Domine Domine, nonne in
nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus,
& in nomine tuo virtutes multas fecimus? & tunc dicam illis:
Numquam vos cognoui; discedite à me operarii iniquitatis.* Tales
non inuocant nomen Domini, qui non habent spiritum
adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater.
Rom. 8. *Nemo enim potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto*:
1. Cor. 12 Et quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei, qui
Rom 8. ad Deum per Deum veniunt: & saluari volentes omni-
no saluantur, quia ipsum desiderium salutis ex Dei in-
spiratione concipiunt, & per illuminationem vocantis
in agnitionem veniunt veritatis. Sunt enim filij permissi-
onis, merces fidei, spiritale semen, Abrahæ genus ele-
ctum, regale sacerdotium, præscitum & præordinatum
in vitam æternam, sicut testatur Spiritus sanctus per Hie-
1. Pet. 2. remiam prophetam dicens: *Ecce dies veniunt, dicit Domi-
Hier 31 nus, & disponam domui Israel & domui Iuda testamentum no-
D uum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum
& Heb. 8. in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem illos de terra
AEgypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, &
ego eos neglexi, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum quod
disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges
meas in sensu ipsorum & in corde ipsorum scribam eas: & ero
illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit
vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum,
dicens: Cognosce Dominum: quia omnes cognoscent me à pusillo
eorum vsque ad magnum: quia propitius ero iniquitatibus eorum,
Hier. 32 & peccatorum eorũ memor non ero.* Et dabo illis viam alteram,
& cor aliud, vt me timeant omnes dies in bonum ipsis &
filis eorum post eos: & constituam illis testamentum
æternum quod non auertam post eos, & timorem me-
um dabo in cor eorum ne discedant à me, & visitabo eos
vt bonos eos faciam. Per Esaiam quoque de gratia sua
Dominus, qua ex omnibus hominibus nouam creatu- E
ram facit, eadem prænuntiat, dicẽs: *Ecce facio noua quæ nunc* Esai. 43
*orientur, & cognoscetis ea: & faciam in deserto viam, & in sicca
terra flumina. Benedicent me bestiæ agri, Sirenæ & filiæ struthionũ,
quod dederim in deserto aquam, & flumina in sicca terra ad potan-
dum genus meum electum, populum meum quem mihi acquisiui, vt
enarrent virtutes meas.* Et iterum: *Per me ipsum iuro, nisi exibit* Esai. 45
*de ore meo iustitia, & verba mea non auertentur, quia mihi flecte-
tur omne genu, & confitebitur omnis lingua Deo.* Si ergo impossi
bile est ista non fieri, quia nec incerta præscientia Dei est,
nec mutabile consilium, nec inefficax voluntas, nec falsa
promissio: omnes isti de quibus hæc prædicta sunt, sine
cuiusquam exceptione saluantur. Dat enim leges suas in Hier 31
sensu ipsorum, easque in cordibus eorum digito suo scri-
bit, vt agnitionem Dei non doctrinæ humanæ opere, sed
magisterio summi eruditoris accipiant: *quia neque qui plan-* 1. Cor. 3
tat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementũ dat Deus. Om-
nes hi à pusillo vsque ad magnum cognoscunt Deũ, quia Hier. 31
vt venirent ad Christum, à patre audierunt atque didice- Ioan. 6.
runt. omnes educti ab errore diriguntur in viam vitę, om- Ps. 118
nibus corde mutato recta sapere & recta velle donatur, Esai. 43
omnibus timor quo in mandatis Dei erudiantur, inseri- F
tur. Fit in deserto via, & terra arida fluminibus irrigatur,
vt qui prius ad confitendum Deum os non aperiebant,
& velut muta atque irrationabilia animalia inferitatem Ephes. 1
transierat bestiarum, diuinorum eloquiorum fontibus Gal. 1.
mundati benedicant & laudent Deum, enarrantes vir-
tutes & mirabilia misericordiæ eius qui elegit eos, &
in filios adoptauit, ac noui testamenti fecit hæredes. Si
autem (vt Apostolus loquitur) hominis confirmatum
testamentum spernit aut superordinat, quomodo fieri
potest vt ex vlla parte diuina promissio resoluatur? Ma-
net prorsus & quotidie impletur quod Abrahæ Domi-
nus sine conditione promisit, sine lege donauit: quia etsi
quidam quibus hæc prædicata sunt, non crediderunt:
credulitas eorum fidem Dei non euacuauit. *Est enim Deus* Rom. 3.
verax, omnis autem homo mendax. Et illi quidem qui audito
Euãgelio credere noluerunt, inexcusabiliores facti sunt,
quam si nullum præconium veritatis audissent. Sed cer-
tum est eos apud præscientiam Dei, Abrahæ filios non G
fuisse, nec in illorum sorte numeratos; de quibus di- Ioan 15.
ctum est: *Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ.* Gen. 22
Credituros enim promisit qui dixit: *Et non docebit vnus-* Hier. 31
quisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: &
Cognosce Dominum: quia omnes cognoscent me à pusillo eo- Heb 8
rum vsque ad magnum. Reconciliandos promisit qui dixit: ibidem
Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum memor Hier 32
non ero. Obedituros promisit qui dixit: *Dabo illis viam* ibidem
alteram, & cor aliud, vt timeant me omnes dies. Perseuera- Esai. 43
turos promisit qui dixit: *Timorem meum dabo in cor eorum,
ne discedant à me: & visitabo eos, vt bonos eos faciam.* Postremo
omnes sine cuiusquam exceptione sibi obsequuturos
promisit, qui dixit: *Per memetipsum iuro, nisi exibit de ore meo
iustitia, & verba mea non auertentur, quia mihi flectetur omne
genu, & confitebitur omnis lingua Deo.* Hic si dicamus non
fieri quod Deus iurauit esse faciendum: falsitatem Deo
(quod absit) & mendacium adscribimus veritati: Si au- Mat. 42
tem (vt pietas fidesque persuadent) Dei verba non exci-
dunt, & fit omnino quod statuit; quomodo nobis veracis
promissionis firmitas apparebit, cũ multa adhuc homi-
num millia dæmoniis seruiant, & idolis genu flectant, nisi H
huiusmodi denuntiationes Dei secundum illam incom-
mutabilem scientiam editas nouerimus, in qua apud illũ
iam vniuersitas humana discreta est, & siue de bonis siue
de malis loquatur, ita vnius partis meminit, quasi nemi-
nem hominum prætermittat? Nam cum dicit Apostolus:
Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua: numquid non
omnes homines videtur dixisse renouatos? Aut cũ dicit: 2. Cor. 5
Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per i- Colos. 1.
psum recõciliari omnia in ipso: numquid nõ ita loquitur quasi
neminem velit exortem huius reconciliationis intelligi?
Aut cum ait: *Nouissimis istis diebus locutus est nobis in filio, quem* Heb. 1.
constituit hæredẽ vniuersorũ: nũquid aliud sonat forma sentẽ-
tiæ, q̃ omnes homines in Christi hereditate à patre esse
transcriptos, secundũ prophetiam Dauid dicentis: *Postula*

à me,

A Ps. 2. *à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ:* Ioan. 12. Dicente enim Domino: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me*: nonne vniuersorum videtur promissa conuersio? Aut cum de Ecclesia prophetatur & dicitur: Esai. 40. *Omnis vallis replebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas*: numquid vllus hominum videtur omissus, qui non signi[fic]atus sit Christo esse subdendus? Quid cum dicitur: Esai. 66. *Et veniet omnis caro in conspectu meo vt adorent in Hierusalem*, dicit Dominus: Iohel. 2. Aut illud: *Et erit in diebus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem*: Ps. 44. Aut illud: *Allevat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos*: numquid non ita pronuntiatum est, quasi ab hoc Dei munere nemo discretus sit? Habet ergo populus Dei plenitudinem suam, & quamuis magna pars hominum, saluantis gratiam aut repellat aut negligat, in electis tamen & præscitis, atque ab omnium generalitate discretis, specialis quædam censetur vniuersitas, vt de toto mũdo totus mundus liberatus, & de omnibus hominibus omnes homines videantur assumpti: sicut etiam cum de B impijs sermo est ita locutionem suam diuinus stylus ordinat, vt ea quæ de quadam parte dicuntur, ad omnes homines pertinere videantur: velut est illud quod ait Ioannes Baptista: Ioan. 3. *Qui de cælo venit, super omnes est: quod vidit & audiuit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit.* Aut illud Apostoli: Phil. 2. *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi.* Aut illud quod Psalmus Dauidicus canit: Psal. 13. *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* His igitur & aliis documentis, quę possunt ab inquirentibus numerosiora proferri, non dubie demonstratur interdum & pro parte terræ omnem terram, & pro parte mundi totum mundum, & pro parte hominũ omnes homines nominari, quorum tñ discretionem plerumque scriptura cito aperit, vt sensus legentis ab vniuersitatis appellatione ad partem quæ intelligenda est transferatur: sicut est illud Apostoli dicentis: 1. Cor. 1. *Prædicamus Iesum Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vero vocatis Iudæis atque Græcis Christũ Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Numquid ipsis Christus virtus, quibus scandalum? aut ipsis sapientia? Sed quoniam C quidam ex eisdem iustificabuntur fide, quidam autem sua impietate obdurabuntur: vnum credentium & non credentium genus sub vocatorum appellatione discreuit, vt quos a fide significabat alienos, eos quamuis audissent Euangelium, ostenderet vocationis extraneos. Hac regula per Esaiam promittit sermo diuinus, dicens: Esai. 42. *Et ducam cæcos in viam quam non nouerunt, & semitas quas nesciunt calcabunt. & faciam illis tenebras in lucem, & praua in directum. Hæc verba faciam, & non derelinquam eos.* Sed quod sequitur: Ibidem *Ipsi autem conuersi sunt retro*; ad partem quandam generis ipsorum referendũ est, non ad eos de quib. ait: *Non derelinquam eos.* Iterum dicit Dominus ad Iacob: Esai. 43. *Noli metuere, quia tecum sum. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occasu colligam te. Dicam Aquiloni, adduc: & Africo noli vetare, adduc filios* Ibidem *meos de terra longinqua, & filias meas a summo terræ: omnes in quibus vocatum est nomen meum. In gloriam enim meam paraui illum & finxi & feci illum.* Quod autem sequitur. *Et produxi plebem cæcam, & oculi eorum sunt cæci, & surdas aures habent*; non potest eis vlla ratione congruere, quos in gloriam suam parasse se dicit. In ijs quippe omnibus verbis quæ de vno ho- D minum genere dicuntur, aliis personis priora, alijs posteriora conueniunt. Apud Apostolum quoque quod in parte populi agitur, sub totius populi nuncupatione narratur, & in reliquis plenitudo censetur. Cum enim de Iudæorum obcæcatione dissereret, & quosdam ex ipsis gratia saluos fieri demonstraret. Rom. 11. *Dico ergo*, inquit, *numquid repulit Deus populum suum?* Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin: non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Plebs ergo præscita, plebs non repulsa, ij sunt qui in Christo iustificati sunt. Et quod de omni Israele dici videtur, in ijs tantum quos sibi gratiæ electio reliquos fecit, ostenditur, sicut sequentia apostolici sermonis enarrant. Adiungit enim & dicit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura, Ibidem 3. Re. 19 quemadmodum interpellat Deum aduersus Israel? *Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt* E *animam meam.* Sed quid dicit illi responsum diuinum? Rom. 11 *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genu Baal. Sic ergo*, inquit, *& in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia. Non ergo omnis Israel reprobatus, nec omnis electus est, sed partem cæcitas voluntaria auertit, partem sibi illuminatio gratuita reseruauit: & tamen ita de eis sermo habetur, vt & in ijs qui pereunt, & in ijs qui salui fiunt, nulla totius generis videatur facta discretio. Nam cum legitur: 2. Cor. 2. Rom. 11. Secundum Euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem dilecti propter patres: ita locutio sonat, tamquam eosdem dicat dilectos, quos dixit inimicos. Sed hanc caliginem Apostolus ipse detersit dicendo: Ibidem Quia cæcitas ex parte in Israel contigit: vt vnum genus in duas species intelligeremus esse diuisum: & omnem hominem, omnem plenitudinem, omnem Israelem, non semper ad vniuersitatem, sed plerumque ad partem esse referendum. Inter has autem formulas locutionum, etiam illam in scripturis F dictionem debemus aduertere, quia id quod ad diuersorum temporum homines pertinet, ita promittitur, quasi de vna eiusdem ætatis generatione dicatur, sicut est quod sanctus Petrus Apostolus scribẽs sui & futuri temporis gentibus ait: 1. Pet. 2. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum*: qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. Numquid cum prædicarentur hæc, adhuc illi homines permanebant, quos omnes Deus in præteritis generationib. dimiserat ingredi vias suas, & ijdem ipsi qui prius tradiri fuerant voluptatib. suis, nunc de tenebris in lumen admirabile vocabantur? Act. 14. Nonne illi iam defecerant, iam in hoc mundo non erant, nec ab errore ad veritatem redinis olim mortuis suppetebat? Et tamen quod post multa sæcula gratia in posteris impiorum fit, loquendi consuetudo perstrinxit, vt ipsi videantur nunc eligi, qui prius fuerant derelicti. Pertinent autem hæc non ad eosdem G hominis, sed ad eiusdem gentis homines: & vocatio quæ illuxit prope mundi finem, ad præteritam non recurrit ętatem. Ita modo quodam & ipsi & non ipsi sunt, de quibus & quibus ista dicuntur, dum in aliquo speciali à generalibus non diuiduntur, in aliquo vero à communibus separantur.

Soluit calumniam dicentium auctorem per superius dicta contradicere Apostolo definienti, quod Deus velit omnes homines saluos fieri & in agnitionem veritatis venire, & quod profunditas diuinorum mysteriorum atque iudiciorum à nobis non sit perquirenda.

Caput IV.

SEd cum legerint hæc vel audierint qui amant calumniosa certamina, dicent nos per huiusmodi disputationes Apostolo contradicere definienti, quod 1. Tim. 2 *Deus omnes homines velit saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Quam particulam verborum Apostoli ita nos integre plene que suscipimus, vt nihil ei de præcedentibus siue sub- H iectis, quæ ad ipsam pertinent subtrahamus: quoniam vt cetera diuinorum eloquiorum testimonia sequestremus, hic locus sufficit ad euacuandum quod calumniose obijciunt, & ad defendendum quod impie diffitentur. Scribens itaque ad Timotheum Paulus Apostolus ait: Ibid. *Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro ijs qui in sublimitate sunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum coram salutari nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Vnus enim Deus, & vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* De hac ergo doctrinæ apostolicæ regula qua Ecclesia vniuersalis imbuitur, ne in diuersum intellectũ

A nostro euagemur arbitrio, quid in ipsa vniuersalis Ecclesia sentiat requiramus: quia nihil dubium esse poterit in pręcepto, si obedientia concordet in studio. Præcepit itaque Apostolus, 1 Cor. 13 immo per Apostolum Dominus qui loquebatur in Apostolo, *fieri obsecrationes & postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, ac pro iis qui in sublimitate sunt.* Quam legem supplicationis ita omnium sacerdotum, & omnium fidelium deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mundi sit, in qua huiusmodi orationes non Phil. 3 celebrentur à populis Christianis. Supplicat ergo vbique Ecclesia Deo non solum pro sanctis & in Christo iam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, pro omnibus idolorum cultoribus, pro omnibus qui Christum in membris ipsius persequuntur, pro Iudæis, quorum cæcitati lumen Euangelij non refulget, pro hæreticis & schismaticis qui ab vnitate fidei & charitatis alieni sunt. Quid autem pro 2 Cor. 4 B istis petit, nisi vt relictis erroribus suis conuertantur ad Deum, accipiant fidem, accipiant charitatem, & de ignorantiæ tenebris liberati in agnitionem veniant veritatis? Quod quia ipsi præstare sibi nequeunt, malæ consuetudinis pondere pressi, & diaboli vinculis alligati, neque deceptiones suas euincere valent, quibus tam pertinaciter inhæserunt, vt quantum amanda est veritas, tantum diligant falsitatem: misericors & iustus Dominus pro omnibus sibi vult hominibus supplicari: vt cum videmus de tam profundis malis innumeros erui, non ambigamus Deum præstitisse, quod vt præstaret oratus est: & gratias agentes pro iis qui salui facti sunt, speremus etiam eos qui nondum illuminati sunt, eodem diuinæ gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarum, vt in regnum Dei priusquam de hac vita exeant trans- Colos. 1. ferantur. Quod si aliquos, sicut videmus accidere, saluantis gratia præterierit, & pro eis oratio Ecclesiæ recepta nõ fuerit: ad occulta diuinæ iudicia referendum, & agnoscendum est secreti huius profunditatem nobis in hac vita patere non posse. *Ex parte enim scimus, & ex parte* C *prophetamus: & videmus nunc per speculum in ænigmate.* Nec 1 Cor. 13 sapientiores aut scientiores beatissimo Apostolo sumus, qui cum de gratiæ potentia disputaret, magnorum mysteriorum ingressus arcanum, iis quæ impossibile erat enarrare, succubit. Cum enim dixisset: *Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex* Rom. 11 *parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.* sicut scriptum est: *Veniet ex Sion qui eruat & auertat impietates ab Iacob,* & hoc illis à me testamen- Esai. 59 Rom. 11 tum, cum abstulero peccata eorum. Secundum Euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem vero dilecti propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei. Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem: ita & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Cum ergo hæc D diuinorum operum mysteria supra mensuras humanæ intelligentiæ excellentia, quodam mentis suæ prosiluisset excessu, totam expositionis rationem transtulit ad stuporem, & admirator eorum quæ protulerat, exclama- Ibidem uit & dixit: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen*

Cur anterioribus sæculis dimissæ sint omnes gentes ingredi vias suas, vno tantum Israele excepto: & quare Deus vni homini det gratiam, alteri autem deneget.

Caput V.

Præmissa enim docentis assertio, locum dabat multimodæ quęstioni, vt variatæ per tot populos ac tempora gratiæ Dei causa quæreretur: cur scilicet anteriori- E Act. 14. bus sæculis dimissæ essent omnes gentes ingredi vias suas, vno tantum Israele, qui diuinis eloquiis erudiretur, excepto, & ad cognitionem veritatis electo, cuius infidelitas locum tandem saluandis gentibus fecerit: tamquam si vnus populus in fide sui generis permaneret, misericordia Dei ceteris se nationibus præstare non posset. Cur denique ipsi quorum diminutio salus gentibus est, ab obcæcatione sua non liberentur priusquam ingrediatur gentium plenitudo: quasi illuminari cum omnibus nequeant, qui omnes facta omnium gentium adoptione Rom. 11 saluandi sunt: Aut quomodo omnis Israel sublata obcæcatione saluandus sit, cuius innumerabilis multitudo in sua infidelitate deficiens ad tempora saluandis promissa non peruenit: Vel quomodo ipsarum gentium, quarum prius non est facta vocatio, dicatur nunc ingredi plenitudo, cum tanta promiscuæ ætatis & conditionis hominum millia in omnibus nationibus quæ sunt sub cœlo, F sine Christi iustificatione moriatur? Sed horum mysteriorum iudiciorumque causas pius & doctus magister maluit ad altitudinem diuitiarum sapientiæ Dei scientiæque suspendere, quã iustissimæ veritatis & misericordissimæ Ibidem bonitatis subtractum ab humana cognitione secretum temeraria inquisitione discutere: nihil omittens de iis quæ non oportet ignorari, nihil contrectans de iis quæ non licet sciri. Multa enim sunt in dispensatione operum diuinorum, quorum causis latentibus soli monstrantur effectus, vt cum pateat quod geritur, non pateat cur geratur: negotio in medium deducto, & in occulto ratione subducta: vt in eadem re & de inscrutabilibus præsumptio comprimatur, & de manifestis falsitas refutetur. Neque enim si nescio cur ille Græcus creetur, hic Barbarus: iste in diuitiis, ille in egestate nascatur: hunc valida proceri corporis pulchritudo sublimet, illum debilium membrorum exilitas contracta deformet: iste à catholicis editus in veritatis cunabulis nutriatur, ille hæreticorum progenies cum ipso lacte matris hau- G riat virus erroris, si denique mille alias differentias in habitu corporum, in qualitatibus animorum, in conditione temporum, in more regionum diiudicare non possum: ideo quod omnium horum Deus sit conditor atque ordinator, ignoro: Qui vtique singulorum hominũ ita & corpora creauit & spiritus, vt præter illam secututam ex vniuscuiusque studio voluntariam diuersitatem, ipsa conditionis exordia dissimillima numerositate variaret. Turbarẽt autem nos & in diuersum distraherent multæ vaniloquorum opiniones, qui de incognoscibilibus definire inconuenientia præsumpserunt, & has originales inæqualitates fatis, quæ nulla sunt, & sideribus deputarunt, nisi certissima notitia teneremus, Deum creatorem de elemẽtis originalibus prout vult vas vnumquodque formare, & vnam naturam animarum, vnam naturam corporum placitis sibi temperare mensuris. Quę vtique opera Dei humanæ intelligentiæ non subtraherentur, si innotescere debuissent, & manifestaretur cur ita quidque fieret, nisi quod ita fieri, scire sufficeret. Dicit Exod. 4 Esai. 66 Dominus ad Moysen: *Quis dedit os homini, & quis fecit mu-* H *tum & non audientem? videntem & cæcum? nonne ego Domi-* Eccli. 11 *nus Deus?* Et per Esaiam: *Nonne ego fœcundam & sterilem feci?* Iob. 12. *dicit Dominus.* In libro Ecclesiastico legitur: *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt.* Et Iob dicit: *Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum, cum ipse dederit omnia in manibus eorum.* Et idem de omnium rerum humanarum profectu & defectu disputans, omnesque mutationes ad iudicia Dei referens: *Apud ipsum est,* Ibidem inquit, *sapientia & fortitudo: ipse habet consilium & intelligentiã. Si destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat: si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertẽt terram. Apud ipsum est fortitudo & sapientia, ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur, adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Balteũ regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum. ducit sacerdotes ingloriosos, & optimates supplãtat: commutans labiũ veracium, & doctrinam senũ auferens: effundẽs despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerãt releuãs, qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucẽ vmbrã mortis*

A *qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas integrum restituit, qui immutat cor principum terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.* Et iterum idem dicens voluntatem Dei irritam esse non posse: (Iob. 32.) *Ipse enim,* inquit, *solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius, & anima eius quodcumque voluerit, hoc fiet.* Liberatur pars hominum parte pereunte. Et si hoc voluntatum meritis velimus adscribere, vt malos neglexisse gratia, bonos autem elegisse videatur: resistet nobis innumerabilium causa populorum quibus per tot sæcula nulla cælestis doctrinæ annuntiatio coruscauit, nec meliores fuisse eorum posteros possumus dicere, de quibus scriptum est: (Esai. 9.) *Gentium populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam, & sedentibus in tenebris & vmbra mortis lux orta est illis.* Et ad quos Apostolus Petrus dicit: (1. Pet. 2.) *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos* B *vocauit in tam admirabile lumen suum: qui quondam non populus, nunc autem populus Dei: quorum aliquando non est misertus, nunc autem miseretur.* Non ergo meritis minorũ tribuitur quod non meruere maiores: par enim impietas & patres accusabat & filios, eademque ignorantię cæcitas omnes simul in eosdem mergebat errores. Sed cur illorum non misertus, & horum misertus sit Deus: quæ scientia comprehẽdere, quæ potest inuestigare sapientia? Latet discretionis istius ratio, sed non latet ipsa discretio. Non intelligimus iudicantem, sed videmus operãtem. Quid calumniamur iustitiæ occultæ, qui gratias debemus misericordiæ manifestę? Lauda & venerare quod agitur, quia tutum est nescire quod tegitur. Respice autem & ad vniuersalem multitudinem paruulorum, in quibus excepto illo quo in dãnationem nascitur gens humana delicto, nec præterita possunt merita nec futura censeri. Omnes enim de quibus nunc loquimur, ante vllum intelligentiæ vsum, ante liberum voluntatis arbitrium, alij ad æternam beatitudinem regenerati, alij ad perpetuam miseriam transeunt non renati. Si originalem culpam fateris, omnis C numerus in reatu est: si mortalem innocentiam quæris, omnis summa sine vitio est. Non inuenit quod discernat humana iustitia, sed habet quod eligat inenarrabilis gratia Dei. In abscondito est consilium, sed nõ latet donum: opus exerit pietas, causam obscurat potestas. Sed tam indubitabile est quod nõ videtur, quã quod videtur: quia auctori manifesti operis negari confessio etiam incognitæ non potest æquitatis. Quod si & ad illos dirigas mentis intuitum, qui longam agentes in flagitiis & sceleribus ætatem, sacramento baptismatis Christi in ipso vitæ fine renouantur, & sine vllo suffragio bonorum operum in regni cælestis consortium transferuntur: quo intellectu diuinum iudicium comprehendes, nisi vt indubitanter agnoscas gratuita esse Dei munera: & sicut nulla sunt tam detestanda facinora, quæ possint gratiæ arcere donum, ita nulla posse tam præclara opera exire, quibus hoc quod gratis tribuitur, per retributionis iudicium debeatur? Vilesceret enim redemptio sanguinis Christi, nec miseri- D cordiæ Dei humanorum operum prærogatiua succumberet, si iustificatio quæ fit per gratiam, meritis præcedẽtibus deberetur: vt non munus largientis, sed merces esset operantis. Vnde autẽ posset probari quod ad euacuandum originale peccatum nulla idonea esset industria, nisi & impij & facinorosi per lauacrum Christi assumerentur in regnum, agnoscerentque qui in sua iustitia gloriantur, quam nihil dignum agere possim adoptione filiorũ Dei, si ad regenerationis non peruenerint sacramentum: cum eadem qua scelestissimi peccatores conditione teneantur: pares futuri in sanctificatione, si adfuerit regeneratio, simul perituri si cessauerit ablutio. Si ergo etiam ex nequissimis in ipso vitæ exitu gratia inuenit quos adoptet, cum tamen multi etiam qui minus nocentes videntur, doni huius alieni sint: quis hoc aut sine dispensatione Dei fieri, aut sine profunda dicat æquitate decerni? Quod vtique non ideo iniquum est, quia occultum est: sed ideo æquum est, quia iudicium Dei esse nõ dubium est. Quod enim ab illius pendet arbitrio, qua sententia iudicari debeat, priusquam iudicetur incertum est.

E Cum autem res ad finem suum venerit, nemini liberum est de exitu conqueri: quid certissimum est nihil aliter Deum facere debuisse, quam fecerit. Qui multimodę vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem, etiã (Mat. 20.) illa regula euangelicæ comparationis adstruxit, qua ostendit patremfamilias diuerso tempore conducentem operarios vineæ sub pactione denarij, quo vitæ æternæ significatur æqualitas, vbi sine dubio hora vndecima intromissi in vineam, totius diei operariis exæquati, istorum de quibus nunc loquimur, præferunt sortem, quos ad commendandam gratiæ excellentiam in defectu diei & conclusione vitæ diuina indulgentia munerauit: non labori pretium soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos quos sine operibus elegit, effundens: vt etiam ij qui in multo labore sudarunt, nec amplius quam nouissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem. Vnde si & nos aduersum patrem fa- F milias murmuremus, eo quod nouissime vocati totius diei operariis coæquentur, nec amplius multa opera quam pene nulla mereantur: dicetur nobis quod vni eorum responsum est: *Amice non facio tibi iniuriam, nonne ex* (Rom. 9.) *denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade: volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. Aut non licet mihi de re mea facere quod volo?* An oculus tuus nequã est, quia ego bonus sum? Certe huic calumniatori iniusta videbatur hæc largitas. Et quid eruditionis retulit? quid rationis accepit? Non est ei dispensationis huius reuelata iustitia, nec ad inspectionem secreti latentis admissus est: sed vt discutiendis Dei iudiciis abstineret, opposita est ei bonitas miserantis, & volentis potestas, quasi illi & ab Apostolo diceretur: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me fecisti sic?* Omnibus ergo hominibus cuiuslibet generis, cuiuslibet conditionis & ætatis causa percipiendæ gratiæ voluntas Dei est, apud quam ratio electionis abscondita est, ab ea gratia incipientibus meritis, quam accepere sine meritis. Quæ si possent bona esse sine gratia, non diceretur: *Nisi quis re-* G *natus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum. &: Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis* (Ioan. 3. Ioan. 6.) *sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis.* sed diceretur: Nisi quis fuerit iustus & bonus, beatus in æternum esse non poterit. Nec opus esset per aquam & spiritum renasci, si per mandatum sufficeret erudiri. Et euacuaretur fides, quæ credit per baptismum omnia peccata dimitti, si gratia non malis & impiis, sed bonis & rectis doceretur impendi. Origo itaque veræ vitæ veręque iustitiæ in regenerationis est posita sacramento, vt vbi homo renascitur, ibi etiam ipsarum virtutum veritas oriatur. Et incipiunt ad perpetuam gloriam proficere per fidem, qui vix ad tẽporalem vanæ laudis poterant peruenire mercedem. Siue enim Iudæus legis scientia tumens, siue Græcus studio (1. Cor. 1. Rom. 11. Ioan. 3.) sapientiæ naturalis inflatus, priusquam iustificetur per fidem Christi, conclusus est sub peccato: & si in sua infidelitate perstiterit, ira Dei manet super eum, illa scilicet in Adæ præuaricatione contracta, de qua Apostolus loquitur, dicens: (Ephes. 2.) *Et vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundũ sæculum mundi huius, secũ-* H *dum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ, in quibus & nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filii iræ, sicut & ceteri.* Et iterum: *Qui eratis illo* (Ibidem) *tempore sine Christo, alienati a conuersione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes: & sine Deo in mundo.* Et iterum: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* (Ephes. 5.) Et iterum: *Gratias agentes patri, qui dignos nos fecit in partem* (Colos. 1.) *sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & potestate tenebrarum, & trãstulit in regnum filii dilectionis suæ.* Et iterum: (Tit. 3.) *Eramus & nos aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis, & voluptatib. variis, in malitia & inuidia agẽtes, odibiles, odientes inuicẽ. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri: non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.*

Qualis

A

Qualis sit natura humana sine gratia.

CAPVT VI.

Iude. 1. ET vt breuissime pateat qualis sit natura humana sine gratia, dicat Iudas Apostolus quid agat vel ignorantia imperitorum, vel doctrina sapientium. Hi autem, inquit, quæcumque quidem ignorant, blasphemant: quæcumque autem naturaliter vt muta animalia norunt, in his corrumpuntur. Dicat etiam sub verbis Zachariæ Euangelista Lucas, ante illuminationem gratiæ in qua humanum genus nocte versetur, & de quibus ignorantiæ tenebris Dei populus eruitur: *Et tu*, inquit, *puer propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias eius, ad dandam scientiam salutis populo eius in remissionem peccatorum ipsorum, propter viscera misericordiæ Domini in quibus visitauit nos oriens ex alto, lucere iis qui in tenebris & vmbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* B Hæc autem viscera misericordiæ Dominus non ad vnius tantum populi redemptionem, sed omnium nationum impendit *Ioan. 11* salutem, dicente Euangelista: *Quia Iesus moriturus erat pro gente, non tantum pro gente, sed etiam vt filios Dei dispersos congregaret in vnum.* Hoc enim ait illa vox Domini, quæ per quandam pietatis tubam toto terrarum orbe resonantem, omnes homines & inuitat, & conuenit. Nam *Mat. 11* cum dixisset: *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: Ita pater, quoniam sic beneplacitum est ante te:* addidit: *Omnia mihi tradita sunt a patre meo: & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Et *Ibidem* deinde adiecit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est.* Ioannes vero Baptista in Euangelio Ioannis C prophetico spiritu protestatur, dicens: *Qui de cælo venit, super omnes est, quod vidit & audiuit, testificatur, & testimonium* *Ioan. 3.* *eius nemo accipit. Qui accipit testimonium eius, signauit quoniam Deus verax est.* Igitur quantum attinet ad humani generis cæcitatem, longa ignorantiæ & superbiæ nocte contractam, *venit in hunc mundum creator mundi, & mundus eum non cognouit. Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Qui super omnes est, quod vidit & audi- *Ioan. 1.* uit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit. Sed *Ioan. 3.* quia non frustra Deus Dei filius venit in mundum, *Tit. 2.* & dedit semetipsum pro omnibus, motiuusque est non *Ioan. 1* *Mat. 11* tantum pro gente, sed etiam vt filios dei dispersos congregaret in vnum, & vniuersis dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis:* & seruato sibi incognoscibilis electionis arbitrio, dat sui patrisque notitiã quibus eam voluerit reuelare: omnes filij lucis, filij promissionis, filij Abrahæ, filij Dei, genus electum, regale sacerdo- *1. Pet. 2.* tium, veri Israelitæ, præcogniti & præordinati in regnum Dei, qui eos vocauit non solum ex Iudæis, sed etiam D ex gentibus: testimonium eius qui de cælo venit acci- piunt, signantes quia Deus verax est, id est, expresse signi- *Ioan. 3* ficantes in sui saluatione quoniam Deus verax est, implẽs & perficiens quod promisit Abrahæ omnium gen- *Rom. 4.* tium patri: qui pollicente Deo quod heres futurus esset mundi, non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, & plenissime sciens quoniam quod promisit, potens est & facere. Quis autem tam alienus est à fide Abrahæ, quis tam degener ab vniuersarum gentium patre, qui promissionem Dei aut non impleri, aut ab alio præter eum qui promisit, dicat impleri? Ille quidem erit mendax, Deus autem est verax. Et omnis *Rom. 3.* *Ioan. 3.* qui accipit testimoniũ eius, hoc signat, hoc indicat, quod *1. Ioã. 5.* per lucem illuminantem factus est videns, factus est obediens, factus est intelligens, sicut Ioannes Euangelista testatur, dicẽs: *Scimus quia mundus totus in maligno positus est, & scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius.*

E

Cur saluator omnium, non omnibus dederit vt cognoscerent verum Deum, cur etiam quidam paruuli salui fiant renati, alij pereant non renati.

CAPVT VII.

SI vero quæritur cur saluator omnium hominum non omnibus dederit hunc sensum, vt cognoscerent verum Deum, & essent, id est, permanerent in vero filio eius: quamuis credamus nullis hominibus opem gratiæ in totum fuisse subtractam, de quo plenius in sequentibus disseremus: tamen ita forte hoc velatum sit, sicut illud absconditum est, cur antea omnibus gentibus prætermissis, vnum populum sibi quem ad veritatis cognitionem erudiret exceperit: de quo iudicio Dei si non est conquerendum, multo minus de hoc quod cum electione omnium gentium geritur, murmurandum est. F Quæ enim Deus occulta esse voluit non sunt scrutanda: quæ autem manifesta fecit, non sunt neganda; ne & in illis illicite curiosi, & in istis damnabiliter inueniamur ingrati. Non autem ignoramus esse quosdam tam inconsideratæ præsumptionis, & tam superbæ arrogantiæ, vt quod præcipuus magister gentium non ab hominibus neque per hominem, sed diuinitus eruditus, supra mensuram scien- *Gal. 1.* tiæ suæ longe & alte remotum esse confessus est, audeant falsi nominis temeraria doctrina, & nihil illic occultum, nihil velint esse secretum, vbi Apostolus non quid sentiendum esset aperuit, sed quid non scrutandum esset ostendit. Nullis etenim (quod supra iam diximus) studiis, nullis ingeniis indagare concessum est quo iudicio, quo ve consilio Deus incommutabiliter bonus, incommutabiliter iustus, semper præscius, semper omnipotens, ideo *Rom. 11* omnia in incredulitate concluserit, vt omnium misereatur, & tamen illis sæculis quibus vnum Israelem erudiebat, innumerabiles populos impiorum illuminare distulerit, & nunc eundem Israelem, donec vniuersitas gentium introeat, obcæcatum esse patiatur, pereuntem in G tot millibus nascentium atque morientium, & saluandum in eis quos mundi finis inuenerit. Quo mysterio toto scripturarum corpore dilatato innotuit quidem nobis *1. Cor. 13* quid factum sit, quid fiat, quidve faciendum sit: sed quare ita fieri placuerit, ab humanæ intelligentiæ contemplatione subtractum est. Isti autem qui nescire aliquid erubescunt, & per occasionem obscuritatis tendunt laqueos deceptionis, omnem discretionem qua Deus alios eligit, aliosque non eligit, (*multi enim sunt vocati, pauci autem electi*) *Mat. 20* ad merita humanæ referunt voluntatis, docentes scilicet neminem gratis, sed ex retributione saluari, quia naturaliter omnibus sit insitum, vt si velint, possint veritatis esse participes, eisque affluere gratiam, à quibus fuerit expetita. Quæ definitio (vt interim de gratiæ veritate taceatur) de his videatur aliquam ostentare ratiunculam, qui libero vtuntur arbitrio, De paruulis vero quibus sine vllo bonæ voluntatis merito in originali vulnere cum ceteris mortalibus causa communis est, nihil potest expositionis afferri, qua doceatur cur isti salui fiant renati, illi pere- H ant non renati, sub illius prouidentia & omnipotentia, in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis, & cui dicitur: *Breues dies hominis sunt, numerus dierum eius apud te est.* Non autem puto istius volunta- *Iob. 12.* *Iob. 14.* tum patronos, simplicitate illorum tã impudenter vsuros, vt aut fortuitu ista dicant accidere, aut non renatos asserant nõ perire. Aperte enim aut cum paganis conuincerentur sentire de fato, aut cum Pelagianis transfusum in posteros Adæ negare peccatum. Fato autem non baptizari paruulos nec Pelagiani potuerunt dicere, sed quia eos liberos à peccato ausi sunt profiteri, meruere damnari. Cum autem de discretione omnium hominum quæstio ventiletur, & ab omnibus hominibus paruuli nequeant separari, simulque de totius ætatis hominibus Veritas dixerit: *Filius hominis venit quærere & saluare quod perierat*, fru- *Luc. 19* stra profunditatem inscrutabilis gratiæ per liberum arbitrium conantur aperire, qui caulam electionis in eorum constituunt meritis qui eliguntur. Et cum multa de ma-

lorum

A

iorum voluntate ac iudicio inepta & falsa protulerint, in paruulorum tamen discretione deficiunt, nec possunt de eius quæstionis ratione reddita gloriari, quæ de omnibus hominibus tractatur, & non de omnibus expeditur. Multiformitas autem & magnitudo diuinæ gratiæ probat istos contra veritatem etiam quod de maiorum voluntatibus loquuntur, adstruere, eorumque persuasioni diuinorum eloquiorum testimonia repugnare. Quæ si omnia sermoni nostro velimus annectere, modus non erit disserendo. Quæ tamen si se recordationi offerunt, non omittentur, vt quantum satis est, manifestetur omne hominis bonum meritum ab initio fidei vsque ad perseuerantiæ consummationem, donum atque opus esse diuinum.

Fides vnde nascatur, & vnde acquiratur.

Caput VIII.

B

Igitur fides quæ bonæ voluntatis & iustæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, Apostolus Paulus exponat, qui pro Romanorum fide Deo gratias agit, dicẽs:

Rom. 1

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo. Ad

Ephes. 1

Ephesios quoque scribens: *Propterea*, inquit, *& ego audita fide vestra quæ est in Domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus Domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, quæ diuitiæ gloriæ hereditatis eius in sanctis.* De fide etiam Colossensium

Colos. 1

similiter gratias agẽs: *Gratias agimus*, inquit, *Deo & patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cælis.* Et vt alia bona

Ibidem

ab eodem bonorum auctore percipiant, quid pro eis enarrans: *Ideo*, inquit, *& nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro*

C

vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia & intellectu spiritali, vt ambuletis digne, Deo placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei, in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis eius, in omni patientia & longanimitate cum gaudio. Item ad

1. Thes. 1

Thessalonicenses, qui spiritu fidei dilectionisque seruiebant: *Gratias agimus*, inquit, *Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ & laboris & charitatis & sustinentiæ spei*

1 Thes. 2

Domini nostri Iesu Christi ante Deum & patrem nostrum. Et infra: *Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis non vt verbum hominum, sed* (sicut vere) *verbum Dei, qui operatur in vobis qui credidistis.* Potuit ne plenius aut euidentius demonstrari Dei esse donum, credentium fidem, quam vt ideo agerentur gratiæ Deo, quoniam ij quibus verbum Dei per homines prædicabatur, non quasi de hominum sermone dubitarunt, sed tamquam Deo loquente per homines crediderunt, qui in ipsis est operatus vt crederent? In

D

secunda quoque ad eosdem Thessalonicenses epistola de

2. Thes. 1

fide in Christo proficientium ita Apostolus loquitur: *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis fratres, ita vt dignum est quoniam supercrescit fides vestra, & abundat charitas vniuscuiusque vestrum in inuicem, ita vt & nosipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei, vt digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini.* Petrus quo-

1. Pet. 1

que Apostolus ex Deo haberi fidem prædicans, ita scribit? *Scientes quod non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana conuersatione vestra paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu præcogniti quidem ante constitutionem mundi, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos qui per ipsum fideles estis in Deum, qui suscitauit eum a mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides vestra & spes esset in Domino.* Item idem in secunda epistola de fidei

2. Pet. 1

perceptione loquitur: *Simon Petrus seruus & Apostolus Iesu*

1. Ioã. 4

Christi, his qui coæqualem nobis adepti sunt fidem per iustitiam Domini & saluatoris Iesu Christi. Vnde autem habeatur spiritus

E

fidei, Ioannes Apostolus manifestissime docet, dicens: *Omnis spiritus qui confitetur Iesum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est antichristus.* Item dicit ab eo recipi Euangelium, in quo est spiritus ve-

Ibidem

ritatis. *Nos*, inquit, *ex Deo sumus: qui nouit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non nos audit. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris.* Item in Actibus Apostolorum Petrus

Act. 3.

Apostolus fidem esse per Dominum Iesum pronuntians: *Hunc*, inquit, *quem videtis & nostis, confirmauit nomen eius, & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum.* De fide quoque Lydiæ, cuius inter alias mulieres quæ Euangelium pariter audiebant, Dominus cor aperuit, ita in eadem narratur historia: *Die autem sabba-*

Act. 16

torum egressi sumus extra portam iuxta flumen, vbi videbatur esse oratio, & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant: & quædam mulier nomine Lydia purpuraria ciuitatis Thyatirenorum, colens Deum, audiuit, cuius Dominus cor aperuit vt intenderet iis quæ dicebantur a Paulo. Non autem ex humana sapientia esse fidem, sed ex inspiratione diuina, ipsius veritatis voce

F

firmatur. Dicente enim Domino ad discipulos suos: *Vos*

Mat. 16

autem quem me esse dicitis? respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est. Paulus vero Apostolus hanc ipsam fidẽ secundum mensuram dari pro arbitrio largientis ita præ-

Rom. 12

dicat: *Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oporteat sapere, sed sapere ad sobrietatem, sicut vnicuique diuisit Deus mensuram fidei.* Item idem vnitatem rectæ fidei, & consensionem in honorem Dei à

Rom. 15

Deo esse commendans. *Deus autem*, inquit, *patientiæ & consolationis det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum: vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.* Et infra: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo vt abundetis spe in virtute spiritus sancti.* Quo testimonio non solum fides, sed etiam gaudium & pax, & abundantia spei docentur nisi in virtute sancti spi-

Ibidem

ritus non haberi. Ad Ephesios vero scribens Apostolus de diuitijs gratiæ pro malis bona retribuentis, & de fide

Ephes. 2

G

quæ non ex nobis, sed ex Dei dono habetur, hæc loquitur: *Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam suam charitatem qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia salui facti sumus, & conresuscitauit & consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* Proprium ergo hoc habet noua creatura per gratiam, vt qui figmentum Dei sunt, qui natiuitate cælesti conduntur in Christo, non otio torpeant, nec desidia resoluantur, sed de virtute in virtutem proficiant, per viam bonorum operum ambulando, hoc est enim fingi, hoc de

Psal. 83.

vetere creatura nouam fieri, hoc de imagine terreni ho-

1. Cor. 15

minis ad imaginem cælestis hominis reformari: quod

1. Cor. 3

totum siue palam per cooperatores gratiæ, siue occulte per subministrationem spiritus, ille inchoat, ille au-

H

get & perficit, cuius ædificatio, & cuius figmentum sumus.

Quod Deus sit auctor omnium virtutum & omnis boni.

Caput IX.

Abunde, quantum arbitror, his testimonijs (quamuis & alia documenta aggregari potuerint) demonstratum est, fidem qua iustificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, eamque nullis meritis præcedentibus tribui, sed ad hoc donari, vt principium possit esse meritorum: vt cum ipsa data fuerit, non perita, ipsius iam petitionibus bona cetera conferantur. Vnde itaque quædã de plurimis assumenda sunt testimonia, quæ in diuersitate donorum ostendant gratiæ largitatem. Ex Deo vtri-

Psal. 36.

que esse, vt homo viam Dei eligat, & vt surgat à lapsu, Psalmus Dauidicus canit, dicens: *A Domino gressus hominis*

Psal. 40.

dirigentur, & viam eius volet. Cum ceciderit, non collidetur: quia

Domi-

[A] *Dominus supponit manum suam.* Itē idē quod duce Deo venia tur ad Deū: *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.* Item quod in Domino sit hominis fortitudo, & Dei voluntas præueniat liberandum: [Ps. 50.] *Fortitudinem,* inquit, *meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus, Deus voluntas eius preueniet me.* In prouerbiis quoque legimus de sapientia & intellectu: [Prou. 2.] *Quoniam Dominus dat sapientiam, & à facie eius scientia & intellectus.* Itē in eodē libro de dispensationibus sapientiæ Dei, sine qua nullæ rectæ sunt actiones, ita dicitur: *Meum consilium & mea tutela: mea prudentia, mea* [Prou 8.] *autem virtus. Per me reges regnant, & tyranni per me obtinent terram.* Item alibi, *quod nemo possit recte incedere nisi Domino dirigente: A Domino corriguntur gressus viri, mortalis autem quo-* [Pro 20.] *modo intelligit vias suas?* Item alibi: [Pro 21] *Omnis vir videtur sibi iustus dirigit autem corda Dominus.* Et alibi: [Prou 6.] *Preparatur voluntas a Domino.* Item ibidem de cogitatione atque consilio: [Pro 19.] *Multæ cogitationes in corde viri, consilium autem Domini obtinet.* [B] In libro vero Ecclesiast. dicitur q. & habere necessaria, & eis be- [Eccl 2.] ne vti, donum sit Dei: *Non est,* inquit, *bonum homini nisi quod manducat & bibit, & ostendit animæ suæ bonum in labore suo.* Et quidem hæc vidi ego, quia à manu Dei est. Quoniam quis manducabit aut pascet absque illo? Item in eodem libro legitur quod corda & opera iustorum in manu sint Dei, & tantum in studiis suis proficiant, quantum ille do- [Eccl 8] nauerit: *Quantumcumque laborauerit homo vt quærat, non inueniet: & quodcumque dixerit sapiens vt sciat, non poterit inuenire* [Eccl. 9] *quia vniuersum hoc dedi in cor meum, & cor meum vniuersum hoc vidit; quia & iusti & sapientes, & operationes eorum in manu Dei.* In libro autē Sapientiæ de eodē gratiæ opere ita dicit. [Sap. 7.] *Quoniam ipse & sapientiæ dux est, & sapientum emendator; in manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientia disciplina.* De continentia quoque quod ex Dei habeatur munere, eadem scriptura sic loquitur: [Sap 8] *Vt sciui quia aliter non possum esse continens, nisi Deus det: & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum.* Cui sententiæ [1.Cor 7] Pauli Apostoli doctrina concordat in prima ad Corinthios hæc scribētis: [C] *Volo autem omnes homines esse sicut meipsum: sed vnusquisque proprium habet donum ex Deo: alius sic, alius vero sic.* [Mat 19] Dominus vero in Euangelio secundum Matthæum hæc de continentiæ dono insinuasse narratur. Dicentibus namque discipulis suis: Si ita est causa viri cum vxore, non [Eccl. 1.] expedit nubere: dicit illis Iesus: *Non omnes capiunt verbum* [Eccl 25] *istud, sed quibus datum est a patre meo.* De timore Dei & sapientia in Ecclesiastico legitur: *Corona sapientiæ timor Domini. vtraque autem dona sunt Dei.* Item de eodem: *Timor domini super omnia se superposuit.* beatus cui donatum est habere timorem Domini. Esaias quoque de diuitiis spiritalibus, [Esai 33.] quarum auctor est Dominus, ita loquitur: *In thesauris salutis nostra aduenit, sapientia, & pietas, & disciplina à Domino hi sunt thesauri iustitiæ.* Item de altitudine diuitiarum sapien- [Rom 11] tiæ & scientiæ Dei, cuius bonitas nullius merito præue- [Esai. 40] nitur, hæc dicit: *Qui mensus est manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram pugillo, qui statuit montes in libra, & rupes in statera. Quis cognouit sensum Domini, aut quis eius fuit consiliarius, qui instruat eum,* [D] *aut quem consuluit, & instruxit eum, vel quis ostendit ei iudicium, aut viam prudentiæ quis ostendit ei, vel* [Iob. 41.] *quis prior dedit ei, & retribuetur illi?* Vnde & in libro Iob secūdum eundum sensum leguntur Domini verba, dicentis: *Quis ante dedit mihi, vt retribuam illi? Omnia quæ sub cælo sunt,* [Hier. 10] *mea sunt.* Hieremias vero quod a Deo sit homini recta sapientia, sic profatur: *Scio Domine quia non est in homine via eius, nec viri est vt dirigat iter suum.* Idem quod ad Deum conuersio cordis ex Deo sit per ipsum Dominus protestatur [Hier. 24] & dicit: *Restituam illos in terram istam, & readificabo & non destruam, & plantabo eos, & non euellam, & dabo illis cor vt sciant me, quia ego sum Dominus, & erunt mihi in populum, & ego ero illis in Deum, quia conuertentur ad me ex toto corde suo.* Item idē [Baru. 2] prædicans quod vt Deus cognoscatur ex Deo sit: *Et scient,* inquit, *quia ego Dominus Deus illorum: & dabo illis cor cognoscendi me, & aures audiendi.* Quod autem omne verbum bonū & omne opus sanctum subministratio sit Spiritus sancti, sine quo nihil recte agitur, in prima ad Corinthios Paulus Apostolus docet, dicens: [1.Cor 12] *Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere*

[E] *Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Diuisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in vno spiritu, alii prophetatio, alii discretio spirituum, alii genera linguarum; alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Tantum vero vnumquemque habere gratiæ, quantum Dominus donauerit, idem Apostolus ad Ephesios [Ephes. 4] ait: *Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ: vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & pater omnium, qui super omnes est, & super omnia, & in omnibus nobis. Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi; propter quod dicit: Ascendens* [F] *in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* [Ps. 67.] Item idem in secunda ad Corinthios dicit, quod ne ad cogitandum quidem quod spiritale est idonei simus, nisi per gratiam Dei: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus aliquid cogitare à nobis* [2.Cor. 3] *quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nobis ex Deo est, qui & idoneos fecit nos ministros noui testamenti, non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem viuificat.* Et iterum in eadem epistola, docens bonorum operum effectum & sufficientiam à Dei gratia ministrari: [2.Cor. 9] *Potens est autem,* inquit, *Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus per omnia sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus iustitia eius manet in æternum. Qui autem ministrat semen seminanti, & panem* [Ps. 111.] *ad manducandum præstabit, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ, vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem.* Ad Ephesios vero scribens Apostolus docet quod omnia bona quibus placetur Deo, dona sint Dei, & quod ab ipso peti oporteat, vt ea non habentibus tribuat: [Ephes. 3] *Huius rei,* inquit, *gratia flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur,* [G] *vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ virtutem corroborati per spiritum eius in interiori homine, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati & firmati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, sublimitas & profundum, supereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundantius quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu, in omnia sæcula sæculorum,* amen. Omnis autem boni Deum esse auctorem, cuius dona nec incerta sint nec mutabilia, sed ex æterna voluntate venientia, Iacobus Apostolus ita loquitur: [Iacob. 1] *Nolite errare fratres mei dilecti. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius.* Cui & Zacha- [Zach 9] rias propheta concinit, dicens: *Saluabit Dominus in die illo sicut oues populum suum, quoniam lapides sancti voluuntur super* [H] *terrā ipsius: quia si quid bonum, ipsius est: & si quid optimum, ab ipso est.* In Euangelio vero secundum Matthæum, quod scien- [Mat. 13] tiæ & intellectus dona sint Dei, quæ quibus voluerit largiator, ita dicitur: *Tunc accedentes discipuli eius dixerunt: Quare in parabolis loqueris ad eos? At ipse respondens ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum.* Ioannes quoque Euangelista pronuntiat neminem aliquid boni habere, nisi quod desursum acceperit, dicens: [Ioan. 3] *Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo.* In eiusdem vero Euangelio doctrina est ipsius veritatis, quod nemo veniat ad filium, nisi attractus à patre: quia venturum Deus & intelligentem & obedientem facit. [Ioan. 6] [Esai 54] [Ioan. 6.] *Nemo,* inquit, *potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Scriptum est enim in Prophetis: *Et erunt omnes dociles Dei.* Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Et infra: [Phil. 1] *Propter hoc dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à patre meo.* In fide autē & in operibus bōis proficere ac perseuerare vsque in finem, muneris atque auxilij esse diuini sancta-

A ctarum scripturarum confirmat auctoris. Etenim scribens Paulus Apostolus Philippensibus ait: *Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum perficiet vsq; in diem Christi Iesu.* Huius autem testimonii virtutem quidam volens ad sui sensus prauitatem conuertere, ita quod dictum est. Qui cœpit in vobis, volebat intelligi, quasi dictum esset. Qui cœpit ex vobis: vt & initium & consummatio operis non ad Deum, sed ad hominem referretur, qui & incipere & perficere voluisset. Sed hanc insanissimam superbiam in eadem epistola excellentissimus gratiæ prædicator elidit, dicẽs: *Ibidem* *In nullo terreamini ab aduersariis, quæ est causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à Deo: quia vobis donatum est* *Phil. 2* *pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini.* Et iterum: *Cum metu*, inquit, *& tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Item in prima ad Thessalonicenses docet ex Deo esse principium & profectum, consummationemque virtutum, dicens: B *1. Thes. 3* *Ipse autem Deus, & pater noster & Dominus Iesus dirigat viam nostram ad vos: vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem inuicem & in omnes, quemadmodum & nos in vos, ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante Deum & patrem nostrum in aduentu Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis eius.* Ad Corinthios quoque scribens, & omnium virtutum proficientem perseuerantiam Dei donum esse commendans: *Gratias*, inquit, *ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & sapientia: sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem Domini Iesu Christi; qui & confirmabat vos vsque ad finem sine crimine, in diem aduentus Domini nostri Iesu Christi.* Item ad Romanos de charitate Christi, qua eos quos diligit, inseparabiles facit, id est, vsque in finem perseuerantes: (nam quid est aliud perseuerare, quam tentatione non vinci:) *Rom. 8.* *Quis nos*, inquit, *seperabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an nuditas, an fames, an periculũ, an gladius? sicut* *Psal 43.* *scriptũ est: Quia ꝓpter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut* C *oues occisionis. Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos* Item ad Corinthios de victoria quã perficit Christus: *Stimulus*, inquit, *mortis peccatum est: virtus vero peccati, lex. Deo au-* *1. Cor. 15* *tem gratias, qui dedit nobis victoriã per Iesum Christum Dominũ nostrum.* Item ad Thessalonicenses de perseuerantia quam Deus tribuit: *Ipse autem*, ait, *Deus pacis sanctificet vos per omnia,* *1. Thes. 5* *vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentũ Domini nostri Iesu Christi seruetur. Fidelis est qui vocauit vos, qui etiam faciet.* Item ad Thessalonicenses, quod omnia bona nostra siue in operando, siue in loquendo, & in eis perseuerantia, dona sint Dei, ita prædicat dicens: *2. Thes. 2* *Ipse autem Dominus noster Iesus Christus, & Deus pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono.* De cetero fratres orate pro nobis, vt sermo Domini currat, & clarificetur, sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis hominibus & malis. Non enim omnium est fides, Fidelis autem Deus est, qui & confirmabit nos, & custodiet à malo. D Petrus quoque Apostolus vnde esse virtutẽ *1. Pet. 5* perseuerantiæ doceat, audiamus: *Deus autem*, inquit, *omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitque, cui est virtus & potestas in sæcula sæculorum.* Ioannes vero Apostolus quod victoria sanctorum opus Dei sit habitantis in sanctis, ita loquitur. *1. Ioan. 4* *Vos ex Deo estis filioli, & vicistis mundum: quo-* *1. Ioan. 5.* *niam maior est qui in vobis est, quam qui in mundo.* Item idem: *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum, & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* In Euangelio autem secundum Lucam, Deum dare vt in fide perseueretur, ita pro- *Luc. 22* mitur. *Dixit autem Iesus Petro: Simon, Simon, ecce satanas postulauit, vt vos cerneret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua: & tu conuersus, confirma fratres tuos, & roga ne intretis in tentationem.* In Euangelio quoque Ioãnis, de ouibus Christi quæ de manu ipsius à nullo rapiuntur, hęc *Ioan. 10* legimus dicere veritatẽ: *Sed vos non creditis, quia non estis de ouibus meis. Oues meæ vocẽ meam audiunt, & ego noui illas, & sequũtur me, & vitam æternam do illis, & non peribunt in æternum, nec quisquam rapiet eas de manu mea.* Item in eodem Euangelio, de iis quos pater dat filio, qui & omnes veniunt ad E filium, & quorum nullus perit, hæc ipsius Domini ore dicuntur: *Ioan. 6.* *Omne quod dat mihi pater, venit ad me, & eum qui venit ad me, non eiiciam foras: quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris: vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo quidquam, sed resuscitem illud in nouissimo die.* Multa sũt alia in canonicarum serie scripturarum, quæ vitandæ prolixitatis studio præterimus: quoniã quæ assũpsimus, nec pauca sunt, nec obscura, nec leuia, quib. plenissime declarat, omnia quę ad promerendam vitã æternam pertinẽt, sine gratia Dei nec inchoari, nec augeri posse, nec perfici: & contra omnem electionẽ de libero arbitrio gloriantẽ, illã inuictissime reniti sententiã dicentis Apostoli: *Quis. n. te discernit: Quid autẽ habes quod* *1. Cor. 4* *non accepisti: Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis:* Igitur profunditas illius quæstionis quam secundum admirationem Apostoli impenetrabilem confitemur, per liberi arbitrij velle & nolle non soluitur: quia licet F insit homini bonum nolle, tamen nisi donatum non habet bonũ velle, & illud contraxit natura per culpã, hoc recipit natura per gratiã. Sed quid illud sit, quod hæc eadẽ natura in omnib. hominibus ante reconciliationem rea, in omnib. misera, non in omnib. iustificatur: & à pereuntibus quadam sui parte discernitur ab eo qui venit quærere & saluare quod perierat, humano sensu prorsus non potest indagari. *Luc. 19* Quantumlibet enim impiorum malignitas accusetur resistens gratiæ Dei, numquid probabuntur eam, quibus est collata, metuisse: aut illa virtus gratiæ quæ sibi quos voluit subdidit, conuertere eos qui inconuertibiles permansere, non potuit? Tales fuerunt qui sunt attracti, quales ij qui in sua duritia sunt relicti. Sed illis tribuit gratia stupenda quod voluit, istis retribuit veritas iusta quod debuit: vt iudicium Dei magis inscrutabile sit in electione gratiæ, quam in retributione iustitiæ. Veruntamen ne illa pars fidei qua pie credimus Deum velle vt omnes homines veritatis agnitione G saluentur, per hoc quod de effectibus gratiæ euidenter ostenditur, infirmata videatur, annitendum est auxiliante Christo vt nobis stabilitas huius definitionis appareat. *1. Tim. 2* Sed quia necessariæ inquisitionis negotium non leuem operam sibi poscit impendi, secuturam disputationem ab exordio alterius voluminis inchoemus.

S. AMBROSII DE VOCATIONE GENTIVM LIBRI PRIMI FINIS.

Capita libri secundi de vocatione Gentium.

1. *Quod tria sint quibus in quæstione superius disputata inhæreri debeat: quodque Deus iustus sit ordinator, & quemadmodum secundum ea quæ prædicatoribus à Domino iussa sunt, nullarum nationũ facta sit discretio, nemoque sit exceptus, sed ad omnes homines missum sit Euangelium, & gratia salutaris Dei omnibus hominibus apparuerit, & de mysterio eius quod dictum fuit Apostolis: In viã gentium ne abieritis, ac de occultis Dei iudiciis in hominum vocatione.* H
2. *Quod ad ipsam cognitionem veritatis & perceptionem salutis non quisquam suis meritis, sed ope & opera diuinæ gratiæ perueniat.*
3. *De consideratione differentiarum quibus diuinæ gratiæ opera & dona variata sunt.*
4. *Quod auersio à Deo non sit diuinæ constitutionis, sed propria voluntatis.*
5. *Quod etiam ante aduentum Christi nationes quæ alienatæ à conuersatione Israel spem non habebant ob hoc non sint excusabiles, & quomodo propter persecutiones bonorũ Christus populum suum auxerit.*
6. *Quod Christus pro omnibus impiis & peccatoribus mortuus fuerit.*

A fura & temperantia sentiendum sit, quantum Dominus adiuuerit, adnitar inquirere, exercens atque discutiens modulũ facultatis meæ in ijs quæ cordi meo sobrie (quãtum arbitror) inhæserunt: vt si in eas regulas processerit stylus, quę nihil offensionis, nihil habeant prauitatis: non solum nobis, sed & alijs vtile sit ad aliquem nos limitem peruenisse, quem non debeamus excedere. Primitus itaque de voluntatis humanæ motibus & gradibus disputandum est. Inter quam & gratiam Dei quorundam non sana discretio est, existimantium quod prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium, nec aduertentium eadem regula sibi posse obijci quod gratiam negent, cum eam humanę voluntatis non ducem volunt esse, sed comitem. Si enim tollitur voluntas, vbi ipsa est verarum origo virtutum? Si tollitur gratia, vbi ipsa est bonorum causa meritorum.

B *De voluntate humana animæ, & quotuplex sit illa voluntas: tum quod Deus numquam non hominum vniuersorum curam agat.*

Capvt II.

SEd iam auxiliante Christo quod tractandum concepimus, inchoemus. Omni animæ humanæ, quantum intelligere atque experiri datur, naturaliter qualiscumque inest voluntas: qua aut appetitur quod placet, aut declinatur quod displicet. Huius voluntatis, quantum ad naturalem pertinet motum, & ex vitio primæ præuaricationis infirmum, genera sunt duo, secundum quæ voluntas hominis aut sensualis, aut animalis est. Sed cum adest gratia Dei, accedit ei per donum spiritus tertium genus, vt possit fieri spiritalis, & per hunc excellentiorem motum omnes affectus vndecumque nascentes supernæ rationis lege dijudicet. Sensualis igitur voluntas, quam & carnalem possumus dicere, non erigitur supra eum motum qui de corporis sensibus nascitur, qualis est in animis C paruulorum: qui licet nullo iudicio rationis vtantur, ostendunt tamen aliquid se velle, aliquid nolle, cum videndo, audiendo, adorando, gustando, tangendo, & ea quibus delectantur amant, & ea quibus offenduntur oderunt. Quid autem est amare, nisi velle? aut quid est odisse, nisi nolle? Habent ergo etiam ipsi voluntatem suam, quæ etsi prouidendi & consulendi impos atque ignata sit, in his tamen amat agere quæ carnis sensibus blandiuntur, donec vigor rationalis ingenij per maturiora ministeria corporis excitetur, & ad famulantium sibi membrorum vsum non alieno nutu, sed sua lege moueatur. Ab hoc ergo sensuali appetitu, in quo remanent ij quos etiam in annis maioribus excordes videmus & fatuos, ad animalem surgitur voluntatem: quæ priusquam spiritu Dei agatur, etiam si supra sensualem motum sese attollere potest, tamen sine summi amoris participatione in terrenis occiduisque D versatur. In hac humana etiam ingenia, si corporeæ voluptati non turpiter seruiant, & cupiditates suas iustitiæ atque honestatis legibus temperent, nihil supra mercedem gloriæ temporalis acquirunt. Et cum præsentem vitam decenter exornent, ęternæ tamen beatitudinis præmium non habent: quia rectas actiones & bona studia sua non ad eius laudem atque honorem referunt, à quo acceperunt, vt in ipsa animali discretione sublimius saperent, & excellentius ceteris enitescerent. Cum enim quidam non solum ad instituta vtilissimarum artium, & doctrinas liberalium disciplinarum, sed etiam ad inquisitionem summi boni aciem mentis intenderint, & inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspexerint, non agentes gratias tamen Deo, nec confitentes illum sibi esse huius facultatis auctorem, sed dicentes se esse sapientes, hoc est, non in Deo, sed in semetipsos gloriantes, quasi ad veritatis inspectionem suis studijs atque rationibus propinquassent, euanuerunt in cogitationibus suis. Et quod illuminante Dei gratia inuenerant, obcæcante superbia perdiderunt: relapsi à superna luce ad tenebras (Rom. 1.)

E suas, hoc est, ab incommutabili atque æterno bono ad mutabilem corruptibilemque naturam. Cum ergo tales in amorem sui recidunt, & ita sibimet placent, vt totum quod in se laudabile iudicant, non ad dona Dei referant, sed sibi vendicent, & studio propriæ voluntatis adscribant, procul ab illa spiritali exulant voluntate, & nihil in se habent quo ad vitam prouehantur æternam, incipientes in semetipsis etiam illa ipsa temporalia Dei dona corrumpere, & à bono eorum vsu in consuetudinem innumerabilium transire vitiorum. Quamuis enim scriptum sit, *quod cum dispertiret excelsus gentes quemadmodum dispersit filios Adam, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei, & facta est portio Domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel.* (Deu. 32.) & scriptum sit Dominũ dicere ad Israel: *Eritis mihi sancti, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester, qui segregaui vos ab omnib. gentib. esse mihi*: (Leui. 20.) Et quamuis scriptũ sit in libro Esther, dicente Mardochæo: *Gratias tibi Domine, quoniam fecisti noua signa & prodigia, qualia non sunt facta in gẽtib. diuidens omne seculum in sortes duas, elegisti vnam populi tui, reliquam alijs gentibus*: (Esther. 10.) F Et Paulus & Barnabas dicant: *Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis conuerti ab his vanis ad Deum viuum, qui fecit cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas*: (Act. 14.) Quamuis ergo hęc multa similia, veritatis scriptura pronuntiet, secundum ipsam tamen credimus & piissime cõfitemur, quod numquam vniuersitati hominum diuinæ prouidentiæ cura defuerit. Quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem direxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit, vt propheticas voces & præcepta legalia conuincerentur in elementorum obsequijs ac testimonijs accepisse. Vnde & inexcusabiles facti sunt, quia Deos sibi Dei dona fecerunt: & quæ creata erant ad vtendum, venerati sunt ad colendum. (Rom. 1.) In quam impietatem etiam illa gens quam sibi ab omnibus gentibus Dominus segregauit, tota transisset, nisi misericordiæ suæ propositum sustentandis electorum lapsibus prætendisset. Nam plenæ sunt paginæ veteris testamenti de Israeliticæ defe- G ctionis relatu, vt aperte appareat diuinæ semper fuisse gratiæ, quod non omnis ille populus discessit à Domino. Ita humana natura in primi hominis præuaricatione vitiata, etiam inter beneficia, inter præcepta & auxilia Dei, semper in deteriorem est procliuior voluntatem, cui cõmitti, non est aliud quam dimitti. Hæc itaque voluntas vaga, incerta, instabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum, in cupiditatibus cæca, in honoribus tumida, curis anxia, suspicionibus inquieta, glorię quam virtutum auidior, famæ quam conscientiæ diligentior, & per omnem sui experientiam miserior, fruendo iis quæ concupiuerit, quam carendo, nihil in suis habet viribus, nisi periculi facilitatem: quoniam voluntas mutabilis quæ nõ ab incommutabili voluntate regitur, tanto citius propinquat iniquitati, quanto actius intenditur actioni. Quamdiu ergo homini ea placent quæ Deo displicent, voluntas eius animalis est: quia etiam si in bonis moribus agat, male adhuc viuit, si non in Dei gloriam viuit. H Hoc est enim proprium & præcipuum piorum, vt in Domino glorientur, nec se nisi in Deo diligant. Bene enim se amant, qui in se opera Dei amãt. Nam & Deus hoc amat in nobis, quod ipse fecit: & hoc odit, quod ipse non fecit. (1. Cor. 10.) Si ergo opus Dei amamus in nobis, bonam voluntatem recte amamus in nobis: quæ vtique si opus Dei non esset, amanda non esset. Quis autem homo, nisi malæ voluntatis fuerit, bonam in se non amat voluntatem, quæ superni agricolæ prima plantatio est? Dicente enim veritate: *Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cælestis, eradicabitur*: (Mat. 15.) quidquid non est eradicandum, manifestum est à patre esse plantatum. Bona autem voluntas, omnium virtutum germen est primum, quæ innixa origini suæ, in illa æterna & incõmutabili voluntate requiescit, vt vere sit spiritalis: *quoniam qui adhæret Deo, vnus spiritus est*, (1. Cor. 6.) dum per communionem illuminantis & illuminati, iustificantis & iustificati, regẽtis & subditi, omnis actio ad vnum referitur: & quod ad vnum refertur, vtriusque est: quia nec à Deo alienari potest quod dedit, nec ab homine quod accepit.

A

De huius quæstionis tractatione: cum bonæ voluntatis homo esse incipit, num corrigatur prior voluntas, an alia ei detur: & in sacris litteris, Omnes, aliquando pro Aliquibus dici.

Capvt III.

Hic tractandum videtur vtrum cum bonæ voluntatis esse homo incipit, eadē quæ in ipso erat, corrigatur voluntas: an alia ei quam non habebat, & quæ priori repugnet, detur. Quod vt euidentius appareat, altius id nō pigeat inquirere. Omnes homines in primo homine sine vitio conditi sumus, & omnes naturæ nostræ incolumitatem eiusdem hominis præuaricatione perdidimus. Inde tracta mortalitas, inde multiplex corporis animique corruptio, inde ignorantia & difficultas, curæ inutiles, illicitæ cupiditates, sacrilegi errores, timor vanus, amor noxius, iniusta gaudia, pœnitenda consilia, & non minor miseriarum multitudo quam criminum. His ergo atque alijs malis in naturam humanam irruentibus, fide perdita, spe relicta, intelligentia obcæcata, voluntate captiua, nemo in se vnde repararetur inuenit: quia etsi fuit qui naturali intellectu conatus sit vitiis reluctari, huius tantum temporis vitam sterili ter ordinauit, ad veras autem virtutes æternamque beatitudinem non profecit. Sine cultu enim veri Dei, etiam quod virtus videtur esse, peccatum est: nec placere vllus Deo sine Deo potest. Qui vero Deo non placet, cui nisi sibi & diabolo placet? A quo cum homo spoliaretur, non voluntate, sed voluntatis sanitate priuatus est: qua nec detrudi ab innocentiæ statu posset, nisi voluntate peccaret. Quę ergo natura erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus qui numquam potest sine aliquo esse amore, hoc est, sine aliqua voluntate, non perdidit appetitum, sed mutauit affectum: id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Cum igitur homo ad pietatem redit, (de quo ideo dictum est: *Spiritus vadens, & non rediens*: quia nisi illum Deus conuerteret, non rediret) non fit nouum figmentum, nouaque creatura, non alia in eo creatur substantia, sed eadem quæ fuerat labefactata, reparatur. Nec aliud ab eo aufertur, nisi vitium, quod natura non habuit. Fuit enim in Adam natura sine vitio, qui per voluntatis inobedientiam mala multa contraxit, & in posteros magis magisque multiplicanda transfudit. Quæ vt vincantur, atque in nihilum deducantur, non efficit nisi gratia Saluatoris, qui opus suum opere suo reparat. Sicut enim dicit Ioannes Apostolus: *In hoc apparuit filius Dei, vt soluat opera diaboli.* Et sicut rumpit vincula captiui, sic vestit nuditatem spoliati, sic sanat vulnera sauciati: vt quod in ipso agit, etiam per ipsum geratur. Cur vtiq; contra hostem suum non expedit sine protectore confligere. Cum illo enim habet certamen, à quo aliquando superatus est. Non ergo fidat de viribus suis, quę etiam cum essent integræ, non steterunt: sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & omnibus vicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse quem quærit. Nec quia spiritu Dei agitur, ideo se putet liberum arbitrium non habere, quod ne tunc quidem perdidit quando diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum. Quod ergo non interfectum est per vulnerantem, non tollitur per medentem. Vulnus sanatur, non natura remouetur. Sed quod in natura perijt, non restituitur nisi ab auctore naturæ, apud quem quod perdidit natura non perijt. Æterna est enim sapientia, æterna veritas, æterna bonitas, æterna iustitia, omnium denique virtutum lumen æternum est, totumque quod virtus est, Deus est. Qui si non operatur in nobis, nullius possumus participes esse virtutis. Sine hoc quippe bono nihil est bonum, sine hac luce nihil lucidum, sine hac sapientia nihil sanum, sine hac iustitia nihil rectum. Dicit enim per Esaiam Dominus: *Ego sum, ego sum Deus, qui a non est præter me qui saluet.* Et Hieremias: *Scio, inquit, Domine quia non est in homine via sua, nec viri est vt dirigat iter suum.* Homo namque mortalis damnata in Adam origine carnaliter natus ad spiritalem noui generis dignitatem nisi Spiritu sancto regente non peruenit. Sed nec vllo hanc desiderio appetit qui calorem ipsius desiderij non accepit, de quo dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Ignis autem iste dilectio est Dei, quam amator mundi non potest captiuo corde comprehendere; plenus est enim amore vanitatum, quas etiam si potuerit & aliqua parte vitare, & transcensis corporalibus ac visibilibus ad æterna & inuisibilia intelligenda profecerit, si à colendis quoque simulachris recesserit, & venerari cælum & terram, omniaque mundi huius elementa destiterit; fidem tamen dilectionemque Christi conturbatus de ipsa eius humilitate non capiet, & scandalum Dominicæ natiuitatis ac mortis proprio iudicio non euincet. Propter sapientiam enim mundi resistentem sapientiæ Dei, vt superbia de se præsumentium cæcaretur, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Vnde qui doctrinis sęcularibus tumēt, ridendam magis, quam adorandam crucē Christi existimant: & quanto sublimius quisque ad humanarum disciplinarum instituta conscendit, tanto magis prædicationis nostræ humilia & infirma fastidit. Nec mirum si Euangelio crucis Christi philosophia gentilis obnititur, cui etiam Iudaica eruditio reluctatur. Nec docti igitur, nec indocti nec cuiuslibet stirpis, aut ordinis humana ad Deum ratione ducuntur; sed omnis homo qui ad Deum conuertitur, Dei primum gratia commouetur. Non enim ipse sibi lumen est, nec cursum radio propriæ lucis accendit. Si enim beatus Ioannes, quo nemo hominum maior natus est, non erat lumen, quia non suo splendore lucebat, sed de illo vero lumine *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, vt lux esset, acceperat: quis ille erit, qui tot opinionum colluctationes, tot vincula consuetudinis, tot præiudicia vetustatis, suo tantum iudicio vius abrumpat, & sola voce extrinsecus sonante doctoris hoc tantum de gratia habeat, quod audiuit, & totum de voluntate, quod credidit. Quod si ita esset, nihil inter gratiam, legemque distaret; nec indulgentiæ quemquam spiritus viuificaret, si occidens littera permaneret. Lex enim quod fieri aut non fieri iubet, non pręstat vt ante fiat aut non fiat: quoniam seueritati eius non libertate, sed timore seruitur. Dominus autem vt legem non solueret, sed adimpleret, per gratiæ auxilium efficax fecit legis imperium, & multiplicando clementiam sustulit pœnam, vt peccatum non vlciscendo plecteret, sed remittēdo deleret. Vnde adulteram ex legis constitutione lapidandam & veniate liberauit, & gratia cum executores correpti de conscientijs territi trementem ream sub illius iudicio reliquissent, qui venerat quærere & saluum facere quod perierat. Et ideo inclinatus, id est, ad humana demissus, & in opus nostræ reformationis inflexus, digito scribebat in terra, vt legem mandatorum per gratiæ decreta vacuaret, & ostenderet se esse qui dixerat: *Dabo leges meas in sensu ipsorum, & in corde ipsorum scribam eas.* Quod vtique quotidie facit, dum cordibus vocatorum suam inserit voluntatem, & stylo Spiritus sancti quidquid in animę paginis diabolus inuidendo falsauit, veritas miserēdo rescribit. Cum igitur verbum Dei per ministerium prædicantium auribus carnis inseritur, miscetur operatio potentiæ diuinæ cum sono vocis humanæ, & qui incitauit euangelizantis officium, audientis quoque formauit affectum. Dulcescit enim animæ cibus verbi, veteres tenebræ noua luce pellantur, & obtutus interior caligine antiqui erroris exuitur. Transit animus de voluntate in voluntatem, & illa quæ pellitur aliqua cunctatione moratur, ea tamen quæ gignitur, electiora quæque sibi vendicat, vt lex peccati & lex Dei diuersas atque discretas in eodem homine habeant mansiones, & concupiscente carne aduersus spiritum, carnis autem concupiscentijs spiritu repugnante, per exteriora quidem insidiari tentator audeat, sed mens auxilio Dei munita præualeat. Ad magnam enim vtilitatem fidelium materia est reseruata certaminum, vt non superbiat sanctitas, dum pulsatur infirmitas. Vnde & Apostolus dicit: *In magnitudine reuelationum ne extollar, datus est mihi angelus satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogaui, vt discederet à me: & dixit mihi: Sufficit tibi gra-*

Marginalia: B; C, Ps. 77.; 1 Ioh. 3; D; Esai. 45; Hier. 10; E, Luc. 12; 1 Cor. 1; F; Mat. 11; Ioan. 1; G; 2 Cor. 3; Mat. 5; Ioan. 8; Luc. 19; Ioan. 8; Hier. 31; H; Rom. 7; Gal. 5; 2 Cor. 12.

A tia mea, nã virtus in infirmitate perficitur. Quærat ergo Dominus imaginem suam & errantem ouem bonus pastor Luc. 15. inueniat, nec dedignetur ægram, diuque inuio fatigatam humeris suis ferre, & non reuocando tantum, sed etiam portando saluare. Quærat Dominus imaginem suam, & omnium quæ in eam inciderunt, sordium concretione detersa speculum humani cordis enubilet. scriptum est enim: Iob. 14. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?* Quærat Dominus imaginem suam, vt in renouatione ac iustificatione eius gratia reformantis appareat, sicut in se factum Paulus Apostolus protestatur, Gal. 1. & dicit: Eram autem ignotus facie ecclesijs Iudææ, quæ erant in Christo; tantum auditum habebant, quod is qui persequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem quam expugnabat; & in me clarificabant Deum. Act. 4. Si ergo tunc Christianus populus didicerat, & illi primitiuæ Ecclesiæ, quorum erat vnum cor & vna anima, sic credebant, vt cum viderunt quempiam ad agnitionem veritatis ab errore conuersum, glorificarent Deum & fidem correcti confiterentur muneris esse diuini; B ipse quoque Dominus discipulos suos magistros omnium gentium sic docebat, dicens: Mat. 5. *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videntes opera vestra bona magnificent patrem vestrum qui in cœlis est.* Fixa ergo hac fide in cordibus nostris, humiliterque fundata, qua saluberrime credimus omnia bona, ac maxime ea quæ ad vitam æternam prouehunt, Dei munere haberi, Dei munere augeri, Dei munere custodiri, puto pius sensus non debeat mea quæstione turbari, quæ de omnium, & non de omnium hominum conuersione generatur, si ea quæ clara sunt, non de his quæ occulta sunt, obscuremus; & dum procaciter insistimus clausis, excludamur ab apertis; cum sufficere debeat, vt in eo, in quod peruenimus, ambulemus. Quid enim mirum, si ad vitæ sacramenta non veniunt, cum plerique qui videbantur venisse, discedant: De quibus dicitur: 1. Ioã. 2. *Ex nobis exiere, sed non erant ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum.* Tit. 1. Quorum similes sunt & illi, qui profitentur se Deum scire, factis autem negant. Rom. 10 Nam cum scriptum sit: *Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit*: Mat. 7. de quibus tamen Dominus ait: *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cælorum.* Ibidem C &: *Multi mihi dicent in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? & tunc dicam illis: Numquam vos cognoui; discedite à me operarii iniquitatis.* Tales non inuocant nomen Domini, qui non habent spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater. Rom. 8. 1. Cor. 12. *Nemo enim potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto:* Rom. 8. Et quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei, qui ad Deum per Deum veniunt: & saluari volentes omnino saluantur, quia ipsum desiderium salutis ex Dei inspiratione concipiunt, & per illuminationem vocantis in agnitionem veniunt veritatis. Sunt enim filij permissionis, merces fidei, spiritale semen, Abrahæ genus electum, regale sacerdotium, præscitum & præordinatum in vitam æternam, sicut testatur Spiritus sanctus per Hieremiam prophetam dicens: 1. Pet. 2. Hier. 31 *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & disponam domui Israel & domui Iuda testamentum nouum,* D & Heb. 8. *non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem illos de terra Ægypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego eos neglexi, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in sensu ipsorum & in corde ipsorum scribam eas: & ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: quia omnes cognoscent me à pusillo eorum vsque ad magnum: quia propitius ero iniquitatibus eorum,* Hier. 32 *& peccatorum eorũ memor non ero.* Et dabo illis viam alteram, & cor aliud, vt me timeant omnes dies in bonum ipsis & filis eorum post eos: & constituam illis testamentum æternum quod non auertam post eos, & timorem meum dabo in cor eorum ne discedant à me, & visitabo eos vt bonos eos faciam. Per Esaiam quoque de gratia sua

E Dominus, qua ex omnibus hominibus nouam creaturam facit, eadem prænuntiat, dicẽs: Esai. 43 *Ecce facio noua quæ nunc orientur, & cognoscetis ea: & faciam in deserto viam, & in sicca terra flumina. Benedicent me bestiæ agri, Sirenæ & filiæ struthionũ, quod dederim in deserto aquam, & flumina in sicca terra ad potandum genus meum electum, populum meum quem mihi acquisiui, vt enarrent virtutes meas.* Et rursum: Esai. 45 *Per me ipsum iuro, nisi exibit de ore meo iustitia, & verba mea non auertentur, quia mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua Deo.* Si ergo impossibile est ista non fieri, quia nec incerta præscientia Dei est, nec mutabile consilium, nec inefficax voluntas, nec falsa promissio: omnes isti de quibus hæc prædicta sunt, sine cuiusquam exceptione saluantur. Dat enim leges suas in Hier. 31 sensu ipsorum, easque in cordibus eorum digito suo scribit, vt agnitionem Dei non doctrinæ humanæ opere, sed magisterio summi eruditoris accipiant: 1. Cor. 3 *quia neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementũ dat Deus.* Omnes hi à pusillo vsque ad magnum cognoscunt Deũ, quia Hier. 31 Ioan. 6. vt venirent ad Christum, à patre audierunt atque didicerunt. Ps. 118 omnes educti ab errore diriguntur in viam vitæ, Esai. 43 omnibus corde mutato recta sapere & recta velle donatur, F omnibus timor quo in mandatis Dei erudiantur, inseritur. Fit in deserto via, & terra arida fluminibus irrigatur, vt qui prius ad confitendum Deum os non aperiebant, Ephes. 1 & velut muta atque irrationabilia animalia inferiorem Gal. 3. transierant bestiarum, diuinorum eloquiorum fontibus mundati benedicant & laudent Deum, enarrantes virtutes & mirabilia misericordiæ eius qui elegit eos, & in filios adoptauit, ac noui testamenti fecit hæredes. Si autem (vt Apostolus loquitur) hominis confirmatum testamentum spernit aut superordinat, quomodo fieri potest vt ex vlla parte diuina promissio resoluatur? Manet prorsus & quotidie impletur quod Abrahæ Dominus sine conditione promisit, sine lege donauit: quia etsi quidam quibus hæc prædicata sunt, non crediderunt: Rom. 3. credulitas eorum fidem Dei non euacuauit. *Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.* Et illi quidem qui audito Euãgelio credere noluerunt, inexcusabiliores facti sunt, quam si nullum præconium veritatis audissent. Sed certum est eos apud præscientiam Dei, Abrahæ filios non G fuisse, nec in illorum sorte numeratos; de quibus dictum est: Ioan 15. Gen. 22 *Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ.* Hier. 31 & Credituros enim promisit qui dixit: *Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens:* Heb. 8 *Cognosce Dominum: quia omnes cognoscent me à pusillo vsque ad magnum.* Ibidem Reconciliandos promisit qui dixit: Hier. 32 *Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum memor non ero.* Ibidem Obedituros promisit qui dixit: *Dabo illis viam alteram, & cor aliud, vt timeant me omnes dies.* Esai. 45 Perseueraturos promisit qui dixit: *Timorem meum dabo in cor eorum, ne discedant à me: & visitabo eos, vt bonos eos faciam.* Postremo omnes sine cuiusquam exceptione sibi obsequuturos promisit, qui dixit: *Per memetipsum iuro, nisi exibit de ore meo iustitia, & verba mea non auertentur, quia mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua Deo.* Hic si dicamus non fieri quod Deus iurauit esse faciendum: falsitatem Deo (quod absit) & mendacium adscribimus veritati: Mat. 42 Si autem (vt pietas fidesque persuadent) Dei verba non excidunt, & fit omnino quod statuit; quomodo nobis veracis promissionis firmitas apparebit, cũ multa adhuc hominum millia dæmoniis seruiant, & idolis genu flectant, nisi H huiusmodi denuntiationes Dei secundum illam incommutabilem scientiam editas nouerimus, in qua apud illũ iam vniuersitas humana discreta est, & siue de bonis siue de malis loquatur, ita vnius partis meminit, quasi neminem hominum prætermittat? Nam cum dicit Apostolus: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua:* numquid non omnes homines videtur dixisse renouatos? Aut cũ dicit: 2. Cor. 5 Colos. 1. *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum recõciliari omnia in ipso:* numquid nõ ita loquitur quasi neminem velit exortem huius reconciliationis intelligi? Aut cum ait: Heb. 1. *Nouissimis istis diebus locutus est nobis in filio, quem constituit hæredẽ vniuersorũ:* nũquid aliud sonat forma sententiæ, q̃ omnes homines in Christi hereditatem à patre esse transcriptos, secundũ prophetiam Dauid dicentis: *Postula*

A Ps. 2. Ioan. 12. *à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ:* Dicente enim Domino: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me*: nonne vniuersorum videtur promissa conuersio? Aut cum de Ecclesia prophetatur & dicitur: Esai. 40 *Omnis vallis replebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas*: numquid vllus hominum videtur omissus, qui non significatus sit Christo esse subdendus? Quid cum dicitur: Esai. 66 *Et veniet omnis caro in conspectu meo vt adorent in Hierusalem*, dicit Dominus: Iohel. 2 Aut illud: *Et erit in diebus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem*: Ps. 44. Aut illud: *Allevat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos*: numquid non ita pronuntiatum est, quasi ab hoc Dei munere nemo discretus sit? Habet ergo populus Dei plenitudinem suam, & quamuis magna pars hominum, saluantis gratiam aut repellat aut negligat, in electis tamen & præscitis, atque ab omnium generalitate discretis, specialis quædam censetur vniuersitas, vt de toto mundo totus mundus liberatus, & de omnibus hominibus omnes homines videantur assumpti: sicut etiam cum de B impijs sermo est ita locutionem suam diuinus stylus ordinat, vt ea quæ de quadam parte dicuntur, ad omnes homines pertinere videantur: veluti est illud quod ait Ioannes Ioan. 3. Baptista: *Qui de cælo venit, super omnes est: quod vidit & audiuit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit.* Aut illud Apostoli: Phil. 2. *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi.* Aut illud Psal. 13. quod Psalmus Dauidicus canit: *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* His igitur & alijs documentis, quę possunt ab inquirentibus numerosiora proferri, non dubie demonstratur interdum & pro parte terræ omnem terram, & pro parte mundi totum mundum, & pro parte hominũ omnes homines nominari, quorum tñ discretionem plerumque scriptura cito aperit, vt sensus legentis ab vniuersitatis appellatione ad partem quæ intelligenda 1. Cor. 1. est transferatur: sicut est illud Apostoli dicentis: *Prædicamus Iesum Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vero vocatis Iudæis atque Græcis Christũ Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Numquid ipsis Christus virtus, quibus scandalum? aut ipsis sapientia? Sed quoniam C quidam ex eisdem iustificabuntur fide, quidam autem sua impietate obdurabuntur: vnum credentium & non credentium genus sub vocatorum appellatione discreuit, vt quos à fide significabat alienos, eos quamuis audiissent Euangelium, ostenderet vocationis extraneos. Hac regula per Esaiam promittit sermo diuinus, dicens: Esai. 42 *Et ducam cæcos in viam quam non nouerunt, & semitas quas nesciunt calcabunt & faciam illis tenebras in lucem, & praua in directum. Hæc verba faciam, & non derelinquam eos.* Ibidem Sed quod sequitur: *Ipsi autem conuersi sunt retro*; ad partem quandam generis ipsorum referendũ est, non ad eos de quib. ait: *Non derelinquam eos.* Esai. 43 Iterum dicit Dominus ad Iacob: *Noli metuere, quia tecum sum. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occasu colligam te. Dicam Aquiloni, adduc: & Africo noli vetare, adduc filios* Ibidem *meos de terra longinqua, & filias meas à summo terræ: omnes in quibus vocatum est nomen meum. In gloriam enim meam paraui illum & finxi & feci illum.* Quod autem sequitur: *Et produxi plebem cæcam, & oculi eorum sunt cæci, & surdas aures habent*; non potest eis vlla ratione congruere, quos in gloriam suam parasse se dicit. In ijs quippe omnibus verbis quæ de vno ho- D minum genere dicuntur, alijs personis priora, alijs posteriora conueniunt. Apud Apostolum quoque quod in parte populi agitur, sub totius populi nuncupatione narratur, & in reliquis plenitudo censetur. Cum enim de Iudæorum obcæcatione dissereret, & quosdam ex ipsis gra- Rom. 11 tia saluos fieri demonstraret. *Dico ergo*, inquit, *numquid repulit Deus populum suum?* Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin: non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Plebs ergo præscita, plebs non repulsa, ij sunt qui in Christo iustificati sunt. Et quod de omni Israele dici videtur, in ijs tantum quos sibi gratiæ electio reliquos fecit, ostenditur, sicut sequentia apostolici sermonis enarrant. Adiungit enim & dicit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum inter- Ibidem 3. Re. 19 pellat Deum aduersus Israel? *Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.* Sed quid dicit illi responsum diuinum? Rom. 11 *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genu Baal. Sic ergo*, inquit, *& in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* E Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia. Non ergo omnis Israel reprobatos, nec omnis electus est, sed partem cæcitas voluntaria auertit, partem sibi illuminatio gratuita reseruauit: & tamen ita de eis sermo habetur, vt & in ijs qui pereunt, & in ijs qui salui fiunt, nulla totius generis videatur facta discretio. Nam cum legitur: Secundum Euangeli- 2. Cor. 2. um quidem inimici propter vos, secundum electionem Rom. 11 autem dilecti propter partes: ita locutio sonat, tamquam eosdem dicat dilectos, quos dixit inimicos. Sed hanc caliginem Apostolus ipse detersit dicendo: Quia cæcitas ex Ibidem parte in Israel contigit: vt vnum genus in duas species intelligeremus esse diuisum: & omnem hominem, omnem plenitudinem, omnem Israelem, non semper ad vniuersitatem, sed plerumque ad partem esse referendum. Inter has autem formulas locutionum, etiam illam in scripturis dictionem debemus aduertere, qua id quod ad diuer- F sorum temporum homines pertinet, ita promittitur, quasi de vna eiusdem ætatis generatione dicatur, sicut est quod sanctus Petrus Apostolus scribẽs sui & futuri temporis gentibus ait: 1. Pet. 2. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum*: qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. Numquid cum prædicarentur hæc, adhuc illi homines permanebant, quos omnes Deus in præteritis generationib. dimiserat ingredi vias suas, & ijdem ipsi qui prius traditi fuerant voluntatib. suis, nunc de tenebris in lumen Act. 14. admirabile vocabantur? Nonne illi iam defecerant, iam in hoc mundo non erant, nec ab errore ad veritatem reditus olim mortuis suppetebat? Et tamen quod post multa sæcula gratia in posteris impiorum fit, loquendi consuetudo perstrinxit, vt ipsi videantur nunc eligi, qui prius fuerant derelicti. Pertinent autem hæc non ad eosdem homines, sed ad eiusdem generis homines: & vocatio quæ G illuxit prope mundi finem, ad præteritam non recurrit ætatem. Ita modo quodam & ipsi & non ipsi sunt, de quibus & quibus ista dicuntur, dum in aliquo speciali à generalibus non diuiduntur, in aliquo vero à communibus separantur.

Soluit calumniam dicentium auctorem per superius dicta contradicere Apostolo definienti, quod Deus velit omnes homines saluos fieri & in agnitionem veritatis venire, & quod profunditas diuinorum mysteriorum atque iudiciorum à nobis non sit perquirenda.

CAPVT IV.

SEd cum legerint hæc vel audierint qui amant calumniosa certamina, dicent nos per huiusmodi disputationes Apostolo contradicere definienti, quod 1. Tim. 2. *Deus omnes homines velit saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Quam particulam verborum Apostoli ita nos integre plene suscipimus, vt nihil ei de præcedentibus siue sub- H iectis quæ ad ipsam pertinent subtrahamus: quoniam vt cetera diuinorum eloquiorum testimonia sequestremus, hic locus sufficit ad euacuandum quod calumniose obijciunt, & ad defendendum quod impie diffitentur. Scribens itaque ad Timotheum Paulus Apostolus ait: Ibid. *Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro ijs qui in sublimitate sunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum coram salutari nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Vnus enim Deus, & vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* De hac ergo doctrinæ apostolicæ regula qua Ecclesia vniuersalis imbuitur, ne in diuersum intellectũ no-

[A] nostro euagemur arbitrio, quid in ipsa vniuersalis Ecclesia sentiat requiramus: quia nihil dubium esse poterit in præcepto, si obedientia concordet in studio. Præcepit itaque Apostolus, [1 Cor. 13] immo per Apostolum Dominus qui loquebatur in Apostolo, *fieri obsecrationes & postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, ac pro iis qui in sublimitate sunt.* Quam legem supplicationis ita omnium sacerdotum, & omnium fidelium deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mundi sit, in qua huiusmodi orationes non celebrentur à populis Christianis. [Phil. 3] Supplicat ergo vbique Ecclesia Deo non solum pro sanctis & in Christo iam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, pro omnibus idolorum cultoribus, pro omnibus qui Christum in membris ipsius persequuntur, pro Iudæis, quorum cæcitati lumen Euangelij oon refulget, pro hæreticis & schismaticis qui ab vnitate fidei & charitatis alieni sunt. [1 Cor. 4] Quid autem pro istis petit, nisi vt relictis erroribus suis conuertantur ad [B] Deum, accipiant fidem, accipiant charitatem, & de ignorantiæ tenebris liberati in agnitionem veniant veritatis? Quod quia ipsi præstare sibi nequeunt, malæ consuetudinis pondere pressi, & diaboli vinculis alligati, neque deceptiones suas euincere valent, quibus tam pertinaciter inhæserunt, vt quantum amanda est veritas, tantum diligant falsitatem: misericors & iustus Dominus pro omnibus sibi vult hominibus supplicari: vt cum videmos de tam profundis malis innumeros erui, non ambigamus Deum præstitisse, quod vt præstaret oratus est: & gratias agentes pro iis qui salui facti sunt, speremus etiam eos qui nondum illuminati sunt, eodem diuinæ gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarum, vt in regnum Dei priusquam de hac vita exeant transferantur. [Colos. 1] Quod si aliquos, sicut videmus accidere, saluantis gratia præterierit, & pro eis oratio Ecclesiæ recepta nõ fuerit: ad occulta diuinæ iudicia referendum, & agnoscendum est secreti huius profunditatem nobis in hac vita patere non posse. *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus: & videmus nunc per speculum in ænigmate.* [C] [1 Cor. 13] Nec sapientiores aut scientiores beatissimo Apostolo sumus, qui cum de gratiæ potentia disputaret, magnorum mysteriorum ingressus arcanum, iis quæ impossibile erat enarrare, succubit. Cum enim dixisset: *Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex* [Rom. 11] *parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.* sicut scriptum est: *Veniet ex Sion qui eruat & auertat impietates ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.* [Esai. 59] [Rom. 11] Secundum Euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem vero dilecti propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei. Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem: ita & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Cum ergo hæc [D] diuinorum operum mysteria supra mensuras humanæ intelligentiæ excellentia, quodam mentis suæ profudisset excessu, totam expositionis rationem transtulit ad stuporem, & admirator eorum quæ protulerat, exclamauit & dixit: [Ibidem] *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quis enim cognouit, sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen*

Cur anterioribus sæculis dimissæ sint omnes gentes ingredi vias suas, vno tantum Israele excepto: & quare Deus vni homini det gratiam, alteri autem deneget.

CAPVT V.

PRæmissa enim docentis assertio, locum dabat multimodæ quæstioni, vt variatæ per tot populos ac tempora gratiæ Dei causa quæreretur: [E] cur scilicet anterioribus sæculis dimissæ essent omnes gentes ingredi vias suas, [Act. 14] vno tantum Israele, qui diuinis eloquiis erudiretur, excepto, & ad cognitionem veritatis electo, cuius infidelitas locum tandem saluandis gentibus fecerit: tamquam si vnus populus in fide sui generis permaneret, misericordia Dei ceteris se nationibus præstare non posset. Cur denique ipsi quorum diminutio salus gentibus est, ab obcæcatione sua non liberentur priusquam ingrediatur gentium plenitudo: quasi illuminari cum omnibus nequeant, qui omnes facta omnium gentium adoptione saluandi sunt: [Rom. 11] Aut quomodo omnis Israel sublata obcæcatione saluandus sit, cuius innumerabilis multitudo in sua infidelitate deficiens ad tempora saluandis promissa non peruenit: Vel quomodo ipsarum gentium, quarum prius non est facta vocatio, dicatur nunc ingredi plenitudo, cum tanta promiscuæ ætatis & conditionis hominum millia in omnibus nationibus quæ sunt sub cœlo, [F] sine Christi iustificatione moriatur? Sed horum mysteriorum iudiciorumque causas pius & doctus magister maluit ad altitudinem diuitiarum sapientiæ Dei scientiæque suspendere, quã iustissimæ veritatis & misericordissimæ [Ibidem] bonitatis subtractum ab humana cognitione secretum temeraria inquisitione discutere: nihil omittens de iis quæ non oportet ignorari, nihil contrectans de iis quæ non licet sciri. Multa enim sunt in dispensatione operum diuinorum, quorum causis latentibus soli monstrantur effectus, vt cum pateat quod geritur, non pateat cur geratur: negotio in medium deducto, & in occultum ratione subducta: vt in eadem re & de inscrutabilibus præsumptio comprimatur, & de manifestis falsitas refutetur. Neque enim si nescio cur ille Græcus creetur, hic Barbarus: iste in diuitiis, ille in egestate nascatur: hunc valida proceri corporis pulchritudo sublimet, illum debilium membrorum exilitas contracta deformet: iste à catholicis editus in veritatis cunabolis nutriatur, ille hæreticorum progenies cum ipso lacte matris hauriat virus erroris, si denique nullas alias differentias in [G] habitu corporum, in qualitatibus animorum, in conditione temporum, in more regionum diiudicare non possum: ideo quod omnium horum Deus sit conditor atque ordinator, ignoro. Qui vtique singulorum hominũ ita & corpora creauit & spiritus, vt præter illam securitam ex vniuscuiusque studio voluntatiam diuersitatem, ipsa conditionis exordia dissimillima numerositate variaret. Turbarẽt autem nos & in diuersum distraherent multæ vaniloquorum opiniones, qui de incognoscibilibus definire inconuenientia præsumpserunt, & has originales inæqualitates fatis, quæ nulla sunt, & sideribus deputarunt, nisi certissima notitia teneremus, Deum creatorem de elemẽtis originalibus prout vult vas vnumquodque formare, & vnam naturam animarum, vnam naturam corporum placitis sibi temperare mensuris. Quę vtique opera Dei humanæ intelligentiæ non subtraherentur, si innotescere debuissent, & manifestaretur cur ita quidque fieret, nisi quod ita fieri, scire sufficeret. [Exod. 4] [Esai. 66] [H] Dicit Dominus ad Moysen: *Quis dedit os homini, & quis fecit mutum & non audientem? videntem & cæcum? nonne ego Dominus Deus?* Et per Esaiam: *Nonne ego fœcundam & sterilem feci? dicit Dominus.* [Eccle. 11] In libro Ecclesiastico legitur: *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt.* [Iob. 12] Et Iob dicit: *Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum; cum ipse dederit omnia in manibus eorum.* Et idem de omnium rerum humanarum profectu & defectu disputans, omnesque mutationes ad iudicia Dei referrens: [Ibidem] *Apud ipsum est,* inquit, *sapientia & fortitudo: ipse habet consilium & intelligentiã. Si destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat: si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertẽt terram. Apud ipsum est fortitudo & sapientia, ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur, adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Balteũ regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum. ducit sacerdotes ingloriosos, & optimates supplãtat: commutans labiũ veracium, & doctrinam senũ auferens: effundẽs despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerãt releuãs, qui reuelat profũda de tenebris, & producit in lucẽ vmbrã mortis*

qui

A *qui multiplicat gentes, & perdit eas: & subuersas integrum restituit, qui immutat cor principum terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.* Et iterum idem dicens voluntatem Dei irritam esse non posse: *Ipse enim,* inquit, *solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius, & anima eius quodcumque voluerit, hoc fiet.* Liberatur pars hominum parte pereunte. Et si hue voluntatum meritis velimus adscribere, vt malos neglexisse gratia, bonos autem elegisse videatur: resistet nobis innumerabilium causa populorum quibus per tot sæcula nulla cælestis doctrinæ anuntiatio coruscauit, nec meliores fuisse eorum posteros possumus dicere, de quibus scriptum est: *Gentium populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam, & sedentibus in tenebris & vmbra mortis lux orta est illis.* Et ad quos Apostolus Petrus dicit: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in tam admirabile lumen suum. qui quondam non populus, nunc autem populus Dei: quorum aliquando non est misertus, nunc autem miseretur.*

Iob. 32. Esai. 9. 1. Pet. 2

B Non ergo meritis minorũ tribuitur quod non meruere maiores: par enim impietas & patres accusabat & filios, eademque ignorantię cæcitas omnes simul in eosdem mergebat errores. Sed cur illorum non misertus, & horum misertus sit Deus: quæ scientia comprehẽdere, quæ potest inuestigare sapientia? Latet discretionis istius ratio, sed non latet ipsa discretio. Non intelligimus iudicantem, sed videmus operãtem. Quid calumniamur iustitiæ occultæ, qui gratias debemus misericordiæ manifestę? Lauda & venerare quod agitur, quia tutum est nescire quod tegitur. Respice autem & ad vniuersalem multitudinem paruulorum, in quibus excepto illo quo in dãnationem nascitur gens humana delicto, nec præterita possunt merita nec futura censeri. Omnes enim de quibus nunc loquimur, ante vllum intelligentiæ vsum, ante liberum voluntatis arbitrium, alij ad æternam beatitudinem regenerati, alij ad perpetuam miseriam transeunt non renati.

C Si originalem culpam fateris, omnis numerus in reatu est: si mortalem innocentiam quæris, omnis summa sine vitio est. Non inuenit quod discernat humana iustitia, sed habet quod eligat inenarrabilis gratia Dei. In absconditu est consilium, sed nõ latet donum: opus exerit pietas, causam obscurat potestas. Sed tam indubitabile est quod nõ videtur, quã quod videtur: quia auctori manifesti operis negari confessio etiam incognitæ non potest æquitatis. Quod si & ad illos dirigas mentis intuitum, qui longam agentes in flagitiis & sceleribus ætatem, sacramento baptismatis Christi in ipso vitæ fine renouantur, & sine vllo suffragio bonorum operum in regni cælestis consortium transferuntur: quo intellectu diuinum iudicium comprehendes, nisi vt indubitanter agnoscas gratuita esse Dei munera: & sicut nulla sunt tam detestanda facinora, quæ possint gratiæ arcere donum, ita nulla posse tam præclara opera exire, quibus hoc quod gratis tribuitur, per retributionis iudicium debeatur? Vilesceret enim redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogatiua succumberet, si iustificatio quæ fit per gratiam, meritis præcedẽtibus deberetur: vt non munus largientis, sed merces esset operantis.

D Vnde antẽ posset probari quod ad euacuandum originale peccatum nulla idonea esset industria, nisi & impij & facinorosi per lauacrum Christi assumerentur in regnum, agnoscerentque qui in sua iustitia gloriantur, quam nihil dignum agere possint adoptione filiorũ Dei, si ad regenerationis non peruenerint sacramentum: cum eadem qua scelestissimi peccatores conditione teneantur: pares futuri in sanctificatione, si adfuerit regeneratio, simul perituri si cessauerit ablutio: Si ergo etiam ex nequissimis in ipso vitæ exitu gratia inuenit quos adoptet, cum tamen multi etiam qui minus nocentes videntur, doni huius alieni sint: quis hoc aut sine dispensatione Dei fieri, aut sine profunda dicat æquitate decerni? Quod vtique non ideo iniquum est, quia occultum est: sed ideo æquum est, quia iudicium Dei esse nõ dubium est. Quod enim ab illius pendet arbitrio, qua sententia iudicari debeat, priusquam iudicetur incertum est. Cum autem res ad finem suum venerit, nemini liberum est de exitu conqueri: quod certissimum est nihil aliter Deum facere debuisse, quam fecerit.

E Qui multimodę vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem, etiã illa regula euangelicæ comparationis adstruxit, qua ostendit patrem familias diuerso tempore conducentem operarios vineæ sub pactione denarij, quo vitæ æternæ significatur æqualitas, vbi sine dubio hora vndecima intromissi in vineam, totius diei operariis exæquati, istorum de quibus nunc loquimur, præferunt sortem, quos ad commendandam gratiæ excellentiam in defectu diei & conclusione vitæ diuina indulgentia munerauit: non labori pretium soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos quos sine operibus elegit, effundens: vt etiam ij qui in multo labore sudarunt, nec amplius quam nouissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem.

Mat. 20

F Vnde si & nos aduersum patrem familias murmuremus, eo quod nouissime vocati totius diei operariis coæquentur, nec amplius multa opera quam pene nulla mereantur: dicetur nobis quod viri eorum responsum est: *Amice non facio tibi iniuriam, nonne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade: volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. Aut non licet mihi de re mea facere quod volo?* An oculus tuus nequã est, quia ego bonus sum? Certe huic calumniatori iniusta videbatur hæc largitas. Et quid eruditionis retulit? quid rationis accepit? Non est ei dispensationis huius reuelata iustitia, nec ad inspectionem secreti latentis admissus est: sed vt discutiendis Dei iudiciis abstineret, opposita est ei bonitas miserantis, & volentis potestas, quasi illi & ab Apostolo diceretur: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me fecisti sic?* Omnibus ergo hominibus cuiuslibet generis, cuiuslibet conditionis & ætatis causa percipiendæ gratiæ voluntas Dei est, apud quam ratio electionis abscondita est, ab ea gratia incipientibus meritis, quam accepere sine meritis.

Rom. 9.

G Quæ si possent bona esse sine gratia, non diceretur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum.* &: *Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis.* sed diceretur: Nisi quis fuerit iustus & bonus, beatus in æternum esse non poterit. Nec opus esset per aquam & spiritum renasci, si per mandatum sufficeret erudiri. Et euacuaretur fides, quæ credit per baptismum omnia peccata dimitti, si gratia non malis & impiis, sed bonis & rectis doceretur impendi. Origo itaque veræ vitæ veręque iustitiæ in regenerationis est posita sacramento, vt vbi homo renascitur, ibi etiam ipsarum virtutum veritas oriatur. Et incipiunt ad perpetuam gloriam proficere per fidem, qui vix ad tẽporalem vanæ laudis poterant peruenire mercedem. Siue enim Iudæus legis scientia tumens, siue Græcus studio sapientiæ naturalis inflatus, priusquam iustificetur per fidem Christi, conclusus est sub peccato: & si in sua infidelitate perstiterit, ira Dei manet super eum, illa scilicet in Adæ præuaricatione contracta, de qua Apostolus loquitur, dicens: *Et vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundũ sæculum mundi huius, secũdum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ, in quibus & nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filii iræ, sicut & ceteri.*

Ioan. 3. Ioan. 6. 1 Cor. 1 Rom. 11 Ioan. 3. Ephes. 2

H Et iterum: *Qui eratis illo tempore sine Christo, alienati a conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes: & sine Deo in mundo.* Et iterum: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et iterum: *Gratias agentes patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & potestate tenebrarum, & trãstulit in regnum filii dilectionis suæ.* Et iterum: *Eramus & nos aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis, & voluptatib. variis, in malitia & inuidia agẽtes, odibiles, odientes inuicẽ. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri: non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis Spiritus sancti, quam effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.*

Ibidem Ephes. 5 Colos. 1. Tit. 3.

Qualis

A

Qualis sit natura humana sine gratia.

CAPVT VI.

Iudæ 1. ET vt breuissime pateat qualis sit natura humana sine gratia, dicat Iudas Apostolus quid agat vel ignorantia imperitorum, vel doctrina sapientium. Hi autem, inquit, quæcumque quidem ignorant, blasphemant: quæcumque autem naturaliter vt muta animalia norunt, in his corrumpuntur. Dicat etiam sub verbis Zachariæ Euangelista Lucas, ante illuminationem gratiæ in qua humanum genus nocte versetur, & de quibus ignorantiæ tenebris Dei populus eruitur: *Et tu,* inquit, *puer propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias eius, ad dandam scientiam salutis populo eius in remissionem peccatorum ipsorum, propter viscera misericordiæ Domini in quibus visitauit nos oriens ex alto, lucere iis qui in tenebris & vmbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* B Hæc autem viscera misericordiæ Dominus non ad vnius tantum populi redemptionem, sed omnium nationum impendit salutem, dicente Euangelista: Ioan. 11 *Quia Iesus moriturus erat pro gente, non tantum pro gente, sed etiam vt filios Dei dispersos congregaret in vnum.* Hoc enim ait illa vox Domini, quæ per quandam pietatis tubam toto terrarum orbe resonantem, omnes homines & inuitat, & conuenit. Nam cum dixisset: Mat. 11 *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater, quoniam sic beneplacitum est ante te:* addidit *Omnia mihi tradita sunt à patre meo: & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Et Ibidem deinde adiecit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est.* Ioannes vero Baptista in Euangelio Ioannis C prophetico spiritu protestatur, dicens: *Qui de cælo venit, super omnes est, quod vidit & audiuit, testificatur, & testimonium* Ioan. 3. *eius nemo accipit. Qui accipit testimonium eius, signauit quoniam Deus verax est.* Igitur quantum attinet ad humani generis cæcitatem, longa ignorantiæ & superbiæ nocte contractam, *venit in hunc mundum creator mundi, & mundus eum non cognouit. Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Ioan. 1. Ioan. 3. Qui super omnes est, quod vidit & audiuit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit. Sed Tit. 2. Ioan. 1. Mat. 11 quia non frustra Deus Dei filius venit in mundum, & dedit semetipsum pro omnibus, mortuusque est non tantum pro gente, sed etiam vt filios dei dispersos congregaret in vnum, & vniuersis dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis:* & seruato sibi incognoscibilis electionis arbitrio, dat sui patrisque notitiã quibus eam voluerit reuelare: omnes filij lucis, filij promissionis, filij Abrahæ, filij Dei, genus electum, regale sacerdo- 1. Pet. 2. tium, veri Israelitæ, præcogniti & præordinati in regnum Dei, qui eos vocauit non solum ex Iudæis, sed etiam D ex gentibus: testimonium eius qui de cælo venit accipiunt, signantes quia Deus verax est, id est, expresse signi- Ioan. 3. ficantes in sui saluatione quoniam Deus verax est, implẽs & perficiens quod promisit Abrahæ omnium gen- Rom. 4. tium patri: qui pollicente Deo quod heres futurus esset mundi, non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, & plenissime sciens quoniam quod promisit, potens est & facere. Quis autem tam alienus est à fide Abrahæ, quis tam degener ab vniuersarum gentium patre, qui promissionem Dei aut non impleri, aut ab alio præter eum qui promisit, dicat impleri? Ille quidem erit mendax, Deus autem est verax. Et omnis Rom. 3. Ioan. 3. qui accipit testimoniũ eius, hoc signat, hoc indicat, quod 1. Ioa. 5. per lucem illuminantem factus est videns, factus est obediens, factus est intelligens, sicut Ioannes Euangelista testatur, dicẽs: *Scimus quia mundus totus in maligno positus est, & scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius.*

E

Cur saluator omnium, non omnibus dederit vt cognoscerent verum Deum, cur etiam quidam paruuli salui fiant renati, alij pereant non renati.

CAPVT VII.

SI vero quæritur cur saluator omnium hominum non omnibus dederit hunc sensum, vt cognoscerent verum Deum, & essent, id est, permanerent in vero filio eius: quamuis credamus nullis hominibus opem gratiæ in totum fuisse subtractam, de quo plenius in sequentibus disseremus: tamen ita forte hoc velatum sit, sicut illud absconditum est, cur antea omnibus gentibus prætermissis, vnum populum sibi quem ad veritatis cognitionem erudiret exceperit: de quo iudicio Dei si non est conquerendum, multo minus de hoc quod cum electione omnium gentium geritur, murmurandum est. Quæ F enim Deus occulta esse voluit non sunt scrutanda: quæ autem manifesta fecit, non sunt neganda, ne & in illis illicite curiosi, & in istis damnabiliter inueniamur ingrati. Non autem ignoramus esse quosdam tam inconsideratæ præsumptionis, & tam superbæ arrogantiæ, vt quod præcipuus magister gentium non ab hominibus neque per hominem, sed diuinitus eruditus, supra mensuram scienti- Gal. 1. æ suæ longe & alte remotum esse confessus est, audeant falsi nominis temerare doctrina, & nihil illic occultum, nihil velint esse secretum, vbi Apostolus non quid sentiendum esset aperuit, sed quid non scrutandum esset ostendit. Nullis etenim (quod supra iam diximus) studiis, nullis ingeniis indagare concessum est quo iudicio, quo ve consilio Deus incommutabiliter bonus, incommutabiliter iustus, semper præscius, semper omnipotens, ideo Rom. 11 omnia in incredulitate concluserit, vt omnium misereatur, & tamen illis sæculis quibus vnum Israelem erudiebat, innumerabiles populos impiorum illuminare distulerit, & nunc eundem Israelem, donec vniuersitas gentium introeat, obcæcatum esse patiatur, pereuntem in G tot millibus nascentium atque morientium, & saluandum in eis quos mundi finis inuenerit. Quo mysterio toto scripturarum corpore dilatato innotuit quidem nobis 1. Cor. 11 quid factum sit, quid fiat, quidve faciendum sit: sed quare ita fieri placuerit, ab humanæ intelligentiæ contemplatione subtractum est. Isti autem qui nescire aliquid erubescunt, & per occasionem obscuritatis tendunt laqueos deceptionis, omnem discretionem qua Deus alios eligit, aliosque non eligit, (*multi enim sunt vocati, pauci autem electi*) Mat. 20 ad merita humanæ referunt voluntatis, docentes scilicet neminem gratis, sed ex retributione saluari, quia naturaliter omnibus sit insitum, vt si velint, possint veritatis esse participes, eisque affluere gratiam, à quibus fuerit expetita. Quæ definitio (vt interim de gratiæ veritate taceatur) de his videatur aliquam ostentare ratiunculam, qui libero vtuntur arbitrio. De paruulis vero quibus sine vllo bonæ voluntatis merito in originali vulnere cum ceteris mortalibus causa communis est, nihil potest expositio- H nis afferri, qua doceatur cur isti salui fiant renati, illi pereant non renati, sub illius prouidentia & omnipotentia, in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis, & cui dicitur: *Breues dies hominis sunt, numerus dierum eius apud te est.* Iob. 12. Iob. 14. Non autem puto istos voluntatum patronos, simplicitate illorum tã impudenter vsuros, vt aut fortuitu ista dicant accidere, aut non renatos asserant nõ perire. Aperte enim aut cum paganis conuincerentur sentire de fato, aut cum Pelagianis transfusum in posteros Adæ negare peccatum. Fato autem non baptizari paruulos nec Pelagiani potuerunt dicere, sed quia eos liberos à peccato ausi sunt profiteri, meruere damnari. Cum autem de discretione omnium hominum quæstio ventiletur, & ab omnibus hominibus paruuli nequeant separari, simulque de totius ætatis hominibus Veritas dixerit: *Filius hominis venit quærere & saluare quod perierat,* Luc. 19 frustra profunditatem inscrutabilis gratiæ per liberum arbitrium conantur aperire, qui causam electionis in eorum constituunt meritis qui eliguntur. Et cum multa de ma-

iorum

A iorum voluntate ac iudicio inepta & falsa protulerint, in paruulorum tamen discretione deficiunt, nec possunt de eius quæstionis ratione reddita gloriari, quæ de omnibus hominibus tractatur, & non de omnibus expeditur. Multiformitas autem & magnitudo diuinæ gratiæ probat istos contra veritatem etiam quod de maiorum voluntatibus loquuntur, adstruere, eorumque persuasioni diuinorum eloquiorum testimonia repugnare. Quæ si omnia sermoni nostro velimus annectere, modus non erit disserendo. Quæ tamen si se recordationi offerunt, non omittentur, vt quantum satis est, manifestetur omne hominis bonum meritum ab initio fidei vsque ad perseuerantiæ consummationem, donum atque opus esse diuinum.

Fides vnde nascatur, & vnde acquiratur.

CAPVT VIII.

B IGitur fides quæ bonæ voluntatis & iustæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, Apostolus Paulus exponat, qui pro Romanorum fide Deo gratias agit, dicẽs: (Rom. 1) *Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.* Ad Ephesios quoque scribens: (Ephes. 1) *Propterea*, inquit, *& ego audita fide vestra quæ est in Domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus Domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, quæ diuitiæ gloriæ hereditatis eius in sanctis.* De fide etiam Colossensium (Colos. 1) similiter gratias agẽs: *Gratias agimus*, inquit, *Deo & patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cælis.* Et vt alia bona (Ibidem) ab eodem bonorum auctore percipiant, quid pro eis enarrans: *Ideo*, inquit, *& nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro* C *vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia & intellectu spiritali, vt ambuletis digne, Deo placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei, in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis eius, in omni patientia & longanimitate cum gaudio.* Item ad (1 Thes. 1) Thessalonicenses, qui spiritu fidei dilectionisque seruebant: *Gratias agimus*, inquit, *Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ & laboris & charitatis & sustinentiæ spei* (1 Thes. 2) *Domini nostri Iesu Christi ante Deum & patrem nostrum.* Et infra: *Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis non vt verbum hominum, sed* (sicut vere) *verbum Dei, qui operatur in vobis qui credidistis.* Potuit ne plenius aut euidentius demonstrari Dei esse donum, credentium fidem, quam vt ideo agerentur gratiæ Deo, quoniam ij quibus verbum Dei per homines prædicabatur, non quasi de hominum sermone dubitarunt, sed tamquam Deo loque[illegible] per homi- D nes crediderunt, qui in ipsis est operatus vt crederent? In secunda quoque ad eosdem Thessalonicenses epistola de (2. Thes. 1) fide in Christo proficientium ita Apostolus loquitur: *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis fratres, ita vt dignum est quoniam supercrescit fides vestra, & abundat charitas vniuscuiusque vestrum in inuicem, ita vt & nosipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei, vt digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini.* Petrus quo- (1. Pet. 1) que Apostolus ex Deo haberi fidem prædicans, ita scribit: *Scientes quod non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana conuersatione vestra paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu præcogniti quidem ante constitutionem mundi, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos qui per ipsum fideles estis in Deum, qui suscitauit eum a mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides vestra & spes esset in Domino.* Item idem in secunda epistola de fidei (2. Pet. 1) perceptione loquitur: *Simon Petrus seruus & Apostolus Iesu* (1. Ioh. 4) *Christi, his qui coæqualem nobis adepti sunt fidem per iustitiam Domini & saluatoris Iesu Christi.* Vnde autem habeatur spiritus fidei, Ioannes Apostolus manifestissime docet, dicens: E *Omnis spiritus qui confitetur Iesum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est antichristus.* Item dicit ab eo recipi Euangelium, in quo est spiritus ve- (Ibidem) ritatis. *Nos*, inquit, *ex Deo sumus: qui nouit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non nos audit. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris.* Item in Actibus Apostolorum Petrus (Act. 3.) Apostolus fidem esse per Dominum Iesum pronuntians *Hunc*, inquit, *quem videtis & nostis, confirmauit nomen eius, & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum.* De fide quoque Lydiæ, cuius inter alias mulieres quæ Euangelium pariter audiebant, Dominus cor aperuit, ita in eadem narratur historia: (Act. 16) *Die autem sabbatorum egressi sumus extra portam iuxta flumen, vbi videbatur esse oratio, & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant: & quædam mulier nomine Lydia purpuraria ciuitatis Thyatirenorum, colens Deum, audiuit, cuius Dominus cor aperuit vt intenderet iis quæ dicebantur a Paulo.* Non autem ex humana sapientia esse fidem, sed ex inspiratione diuina, ipsius veritatis voce F firmatur. Dicente enim Domino ad discipulos suos: (Mat. 16) *Vos autem quem me esse dicitis? respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est.* Paulus vero Apostolus hanc ipsam fidẽ secundum mensuram dari pro arbitrio largientis ita prædicat: (Rom. 12) *Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oporteat sapere, sed sapere ad sobrietatem, sicut vnicuique diuisit Deus mensuram fidei.* Item idem vnitatem rectæ fidei, & consensionem in honorem Dei à Deo esse commendans. (Rom. 15) *Deus autem*, inquit, *patientiæ & consolationis det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum. vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.* Et infra: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo vt abundetis spe in virtute spiritus sancti.* Quo testimonio non solum fides, sed etiam gaudium & pax, & abundantia spei docentur nisi in virtute sancti spi- (Ibidem) ritus non haberi. Ad Ephesios vero scribens Apostolus de diuitijs gratiæ pro malis bona retribuentis, & de fide (Ephes. 2) quæ non ex nobis, sed ex Dei dono habetur, hæc loqui- G tur: *Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam suam charitatem qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia salui facti sumus, & conresuscitauit & considere fecit in cælestibus in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* Proprium ergo hoc habet noua creatura per gratiam, vt qui figmentum Dei sunt, qui natiuitate cælesti conduntur in Christo, non otio torpeant, nec desidia resoluantur, sed de virtute in virtutem proficiant, per viam bonorum operum ambulando, hoc est enim fingi, hoc de (Ps. 83.) vetere creatura nouam fieri, hoc de imagine terreni ho- (1 Cor. 15) minis ad imaginem cælestis hominis reformari: quod (1. Cor. 3) totum siue palam per cooperatores gratiæ, siue occulte per subministrationem spiritus, ille inchoat, ille auget & perficit, cuius ædificatio, & cuius figmentum sumus. H

Quod Deus sit auctor omnium virtutum & omnis boni.

CAPVT IX.

ABunde, quantum arbitror, his testimonijs (quamuis & alia documenta aggregari potuerint) demonstratum est, fidem qua iustificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, eamque nullis meritis præcedentibus tribui, sed ad hoc donari, vt principium possit esse meritorum: vt cum ipsa data fuerit, non petita, ipsius iam petitionibus bona cetera conferantur. Vnde itaque quædã de plurimis assumenda sunt testimonia, quæ in diuersitate donorum ostendant gratiæ largitatem. Ex Deo vtique esse, vt homo viam Dei eligat, & vt surgat à lapsu, (Ps. 36.) Psalmus Dauidicus canit, dicens: *A Domino gressus hominis* (Ps. 40.) *dirigentur, & viam eius volet. Cum ceciderit, non collidetur: quia*

Domi-

A ctarum scripturarum confirmat auctoris. Etenim scribens Paulus Apostolus Philippensibus ait: *Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum perficiet vsq; in diem Christi Iesu.* Huius autem testimonii virtutem quidam volens ad sui sensus prauitatem conuertere, ita quod dictum est. Qui cœpit in vobis, volebat intelligi, quasi dictum esset. Qui cœpit ex vobis: vt & initium & consummatio operis non ad Deum, sed ad hominem referretur, qui & incipere & perficere voluisset. Sed hanc insanissimam superbiam in eadem epistola excellentissimus gratiæ prædicator [Ibidem] elidit, dicés: *In nullo terreamini ab aduersariis, quæ est causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à Deo: quia vobis donatum est pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini.* [Phil. 2] Et iterum: *Cum metu*, inquit, *& tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Item in prima ad Thessalonicenses docet ex Deo esse principium & profectum, consummationemque virtutum, dicens: [B] [1. The. 3] *Ipse autem Deus, & pater noster & Dominus Iesus dirigat viam nostram ad vos: vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem inuicem & in omnes, quemadmodum & nos in vos, ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante Deum & patrem nostrum in aduentu Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis eius.* Ad Corinthios quoque scribens, & omnium virtutum proficientem perseuerantiam Dei donum esse commendans: *Gratias*, inquit, *ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & sapientia; sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem Domini Iesu Christi, qui & confirmabit vos vsque ad finem sine crimine, in diem aduentus Domini nostri Iesu Christi.* Item ad Romanos de charitate Christi, quæ eos quos diligit, inseparabiles facit, id est, vsque in finem perseuerantes: (nam quid est aliud perseuerare, quam tentatione non vinci:) [Rom. 8] *Quis nos*, inqt, *separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an nuditas, an fames, an periculũ, an gladius? sicut* [Psal. 43] *scriptũ est: Quia ꝓpter te mortificamur tota die: æstimati sum⁹ sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos.* [C] Item ad Corinthios de victoria quá perficit Christus: *Stimulus*, inquit, *mortis peccatum est: virtus vero peccati, lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriã per Iesum Christum Dominũ nostrum.* [1. Cor. 15] Item ad Thessalonicenses de perseuerantia quam Deus tribuit: *Ipse autem*, ait, *Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentũ Domini nostri Iesu Christi seruetur. Fidelis est qui vocauit vos, qui etiam faciet.* [1. The. 5] Item ad Thessalonicenses, quod omnia bona nostra siue in operando, siue in loquendo, & in eis perseuerantia, dona sint Dei, ita prædicat dicens: [2. The. 2] *Ipse autem Dominus noster Iesus Christus, & Deus pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono.* De cetero fratres orate pro nobis, vt sermo Domini currat, & clarificetur, sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis hominibus & malis. Non enim omnium est fides, Fidelis autem Deus est, qui & confirmabit nos, & custodiet à malo. [D] Petrus quoque Apostolus vnde esse virtutẽ perseuerantiæ doceat, audiamus: [1. Pet. 5] *Deus autem*, inquit, *omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitque, cui est virtus & potestas in sæcula sæculorum.* Ioannes vero Apostolus quod victoria sanctorum opus Dei sit habitantis in sanctis, ita loquitur. [1. Ioã. 4] *Vos ex Deo estis filioli, & vicistis mundum: quoniam maior est qui in vobis est, quam qui in mundo.* [1. Ioã. 5] Item idem: *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum, & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* In Euangelio autem secundum Lucam, Deum dare vt in fide perseueretur, ita promittur. [Luc. 22] *Dixit autem Iesus Petro: Simon, Simon, ecce satanas postulauit, vt vos cerneret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua: & tu conuersus, confirma fratres tuos, & rogate ne intretis in tentationem.* In Euangelio quoque Ioãnis, de ouibus Christi quæ de manu ipsius à nullo rapiuntur, hęc [Ioan. 10] legimus dicere veritatẽ: *Sed vos non creditis, quia non estis de ouibus meis. Oues meæ vocẽ meam audiunt, & ego noui illas, & sequũtur me, & vitam æternam do illis, & non peribunt in æternum, nec quisquam rapiet eas de manu mea.* Item in eodem Euan-[E]gelio, de iis quos pater dat filio, qui & omnes veniunt ad filium, & quorum nullus perit, hæc ipsius Domini ore dicuntur: [Ioan. 6] *Omne quod dat mihi pater, venit ad me, & eum qui venit ad me, non eiiciam foras: quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris: vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo quidquam, sed resuscitem illud in nouissimo die.* Multa sũt alia in canonicarum serie scripturarum, quæ vitandæ prolixitatis studio præterimus: quoniã quæ allũpsimus, nec pauca sunt, nec obscura, nec leuia, quib. plenissime declaratẽ, omnia quę ad promerendam vitã æternam pertinẽt, sine gratia Dei nec inchoari, nec augeri posse, nec perfici: & contra omnem electionẽ de libero arbitrio gloriantẽ, illã inuictissime reniti sententiã dicentis Apostoli: [1. Cor. 4] *Quis. n. te discernit: Quid autẽ habes quod non accepisti: Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis:* Igitur profunditas illius quæstionis quam secundum admirationem Apostoli impenetrabilem confitemur, [F] per liberi arbitrij velle & nolle non soluitur: quia licet insit homini bonum nolle, tamen nisi donatum non habet bonũ velle, & illud contraxit natura per culpá, hoc recipit natura per gratiã. Sed quid illud sit, quod hæc eadẽ natura in omnib. hominibus ante reconciliationem rea, in omnib. misera, non in omnib. iustificatur: & à pereuntibus quadam sui parte discernitur ab eo qui venit quærere & saluare quod perierat, humano sensu prorsus non potest indagari. [Luc. 19] Quantumlibet enim impiorum malignitas accusetur resistens gratiæ Dei, numquid probabuntur eam, quibus est collata, metuisse: aut illa virtus gratiæ quæ sibi quos voluit subdidit, conuertere eos qui inconuertibiles permansere, non potuit? Tales fuerunt qui sunt attracti, quales ij qui in sua duritia sunt relicti. Sed illis tribuit gratia stupenda quod voluit, istis retribuit veritas iusta quod debuit: vt iudicium Dei magis inscrutabile sit in electione gratiæ, quam in retributione iustitiæ. Veruntamen ne illa pars fidei qua pie credimus Deum velle vt omnes homines veritatis agnitione saluentur, per hoc quod de effectibus gratiæ euidenter ostenditur, infirmata videatur, [G] annitendum est auxiliante Christo vt nobis stabilitas huius definitionis appareat. [1. Tim. 2] Sed quia necessariæ inquisitionis negotium non leuem operam sibi poscit impendi, secuturam disputationem ab exordio alterius voluminis inchoemus.

S. AMBROSII DE VOCATIONE GENTIVM LIBRI PRIMI FINIS.

Capita libri secundi de vocatione Gentium.

1. *Quod tria sint quibus in quæstione superius disputata inhæreri debeat: quodque Deus iustus sit ordinator, & quemadmodum secundum ea quæ prædicatoribus à Domino iussa sunt, nullarum natiauũ facta sit discretio, nemoque sit exceptus, sed ad omnes homines missum sit Euangelium, & gratia salutaris Dei omnibus hominibus apparuerit, & de mysterio eius quod dictum fuit Apostolis: In viã gentium ne abieritis, ac de occultis Dei iudiciis in hominum vocatione.* [H]
2. *Quod ad ipsam cognitionem veritatis & perceptionem salutis non quisquam suis meritis, sed ope & opera diuina gratia perueniat.*
3. *De consideratione differentiarum quibus diuina gratiæ opera & dona variata sunt.*
4. *Quod auersio à Deo non sit diuinæ constitutionis, sed propria voluntatis.*
5. *Quod etiam ante aduentum Christi nationes quæ alienatæ à conuersatione Israel spem non habebant ob hoc non sint excusabiles, & quomodo propter persecutiones bonorũ Christus populum suum auxerit.*
6. *Quod Christus pro omnibus impiis & peccatoribus mortuus fuerit.*

A 7. *Quomodo mysterium vocationis gentium prophetis fuerit cognitum & Apostolis.*

8. *Quare tanta multitudo non regeneratorum infantium à perpetua alienetur salute.*

9. *Quomodo gratia tamquam famulam & receptricem donorum suorum præparet voluntatem.*

10. *De recapitulatione in hoc secundo libro definitorũ, & operis conclusione, quemadmodum videlicet Deus omnes homines velit saluos fieri.*

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE VOCATIONE OMNIVM GENTIVM,

B

LIBER SECVNDVS.

Quod tria sint quibus in quæstione superius disputata inhæreri debeat: quodque Deus iustus sit ordinator, & quemadmodum secundũ ea quæ prædicatoribus à Domino iussa sũt, nullarum nationum facta sit discretio, nemoque sit exceptus, sed ad omnes homines missũ sit Euangelium, & gratia salutaris Dei omnibus hominibus apparuerit, & de mysterio eius quod dictum fuit Apostolis: In viam gentium ne abieritis, ac de occultis Dei iudiciis in hominum vocatione.

CAPVT I.

REMOTIS abdicatisque omnibus concertationibus quas intemperantium disputationum gignit animositas, tria C esse perspicuum est, quibus in hac quæstione, de qua secundum volumen incipimus, debeat inhæreri: Vnum, quod profitendum est, Deum velle omnes homines saluos fieri, & in agnitionem 1 Tim. 2. veritatis venire: Alterum, quod dubitandum non est, ad ipsam cognitionem veritatis, & perceptionem salutis, non suis quemquam meritis, sed ope atque opere diuinę gratię peruenire: Tertium, quod confitendum est, altitudinem iudiciorum Dei humanæ intelligẽtię penetrabilem esse non posse: & cur non omnes saluet, qui omnes vult saluos fieri, non oportere disquiri: quoniam si quod cognosci non potest, non quæratur inter primam ac secundam definitionem, non remanebit causa certaminis, sed secura ac tranquilla fide vtrumque prædicabi- Rom. 9. tur, vtrumque credetur. Deus quippe, apud quem non Ps. 24. est iniquitas, & cuius vniuersæ viæ misericordia & veritas, omnium hominum bonus conditor, iustus est ordina- D tor, neminem indebite damnans, neminem debite libe- Psa. 26 rans: nostra plectẽs cum punit noxios, sua tribuens cũ fa- Ps. 50. cit iustos: vt obstruatur os loquẽtiũ iniqua, & iustificetur Deus in sermonibus suis, & vincat cũ iudicatur. Nec dãnati iusta querimonia, nec iustificati verax est arrogãtia: si vel ille dicat non meruisse se pœnam, vel iste asserat meruisse se gratiam. Sicut autem ea quæ ad manifestationem gratiæ ex diuinis proferũtur eloquiis, nulla possunt ratione, differendi arte violari, vt perspicuæ consonantesque in tanta numerositate sententiæ ad aliquod prauæ interpretationis trahantur incertum: ita etiam quod de saluatione omnium hominum in eodem scripturarum corpore reperitur, nulla contraria argumentatione temerãdum est, vt quanto hoc ipsum difficiliore intellectu capitur, tanto fide laudabiliore credatur. Magna enim fortitudo est consensionis, cui ad sequendam veritatem auctoritas sufficit etiam latente ratione. Proinde vigilanter consideremus, prædicatoribus Euangelij quid à Domino iubeatur. Secundum Matthæum quippe sic ait: *Data est mihi potestas omnis in cælo & in terra. Eũtes ergo docete omnes gentes, bapti-* E Mat. 28 *zantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis: & ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* Secundum Marcum vero eisdem Apostolis ita dicitur: *Ite in orbem vniuersum, prædicate Euangelium vniuersæ creaturæ: &* Mar. 16 *qui crediderit, & baptizatus fuerit, ipse saluus fiet: qui vero non crediderit, damnabitur.* Numquid hac præceptione vllarum nationum vllorumve hominum facta discretio est? Neminem merito excepit, neminem separauit genere, neminem conditione distinxit. Ad omnes prorsus homines missum est Euangelium crucis Christi: & ne prædicãtium ministeria humano tantum viderentur opere peragenda: *Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus vsque ad* Mat. 28 *consummationem sæculi.* Id est, cum sicut oues introieritis Mat. 10 in medium luporum, nolite de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite, qui vos vsque ad consummationem sæculi in hoc opere non derelinquam: nõ ad hoc vt nihil patiamini, sed quod multo maius est, præ- F stiturus vt nulla sæuientium crudelitate superemini. In mea enim potestate prædicabitis, & per me fiet, vt inter contradicentes, inter furentes Abrahæ filij de lapidibus suscitentur. Ego insinuabo quod docui ego faciam quod promisi. *Tradent enim vos in consiliis, in synagogis suis flagella-* Mat. 5. *bunt vos, & ante reges & præsides stabitis propter me, in testi-* Mat. 10 *monium illis & gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet enim frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Apparuit ergo, vt Apostolus ait, gratia salu- Tit. 2. taris Dei omnibus hominibus, & tamen ministri gratiæ odio erant omnibus hominibus, & cum alij essent qui oderant, alij qui odiis persequentium premebantur: neutra tamen pars nuncupatione omnium hominum priuabatur: habente quidem salutis suæ damnum rebellium portione, sed obtinente plenitudinis censum fide- G lium dignitate. Dicit enim Ioannes Apostolus: Sed & 1. Ioh. 2. si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Magni autem & inenarrabilis sacramẽti mysterium est, quod prædicatoribus, quibus dictum est: *Ite* Mar. 16 *in orbem vniuersum, & prædicate Euangelium vniuersæ creaturæ:* Mat. 10 iisdem prius dictum fuerat: *In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis, sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel.* Quamuis enim ad omnium hominum vocationem Euangelium dirigeretur, omnesque Dominus saluos fieri, & in agnitionem veritatis vellet ve- 1. Tim. 2. nire, non tamen sibi dispensationum suarum abstulerat potestatem, vt aliterquam occulto iustoque iudicio statuerat, consilij sui ordo decurreret. Vnde locum non habet contumacium murmura querelarum, quia quod Deus fieri voluit, constat non aliter fieri debuisse quam voluit. Posteriore vero tempore cum iam Dominus Iesus in Dei patris gloria consederet, & prædicatores verbi suscepto H negotio deseruirent, volentes Apostoli euangelizare verbum in Asia, vetiti sunt ab spiritu sancto, & disponentes ire in Bithyniam, prohibiti sunt ab spiritu Iesu: nõ vtique Act. 16 negata illis populis gratia, sed quantum apparuit retardata. Nam postea etiam apud ipsos fides Christiana conualuit. Quæ autem fuerit differendæ vocationis causa, nõ claret, & tamen rei gestæ docemur exemplo, quod inter generalia vel promissa, vel opera, vel præcepta, quædam Deus à communibus excepta causis occultiore nouit ordinare ratione; credo vt interpositis quibusdam obumbrationibus ea quę secretius micant, mirabilius innotescant, ne negligentior fiat acies de facilitate cernẽdi, & quodammodo dormitet assuetis, si nõ excitetur insolitis. Has autẽ incognoscibiles illuminationũ dilationes, inter quas vtique multi in infidelitate deficiunt, non solũ in populis remotioribus impiorum, sed etiam in ciuitatibus fideliũ per plurimas domos ac familias nouimus fieri, dum Christianæ fidei etiam qui Christiani futuri sunt aduersantur.

Multi

A Multi enim quod oderunt, amabunt: quod nõ recipiunt, prædicabunt. Et quis inter hæc querulis aut curiosis notum faciet, cur adhuc sol iustitiæ quibusdam gentibus nõ oriatur, & à tenebrosis cordibus etiam nunc radios suos veritas reuelanda contineat? Cur corrigendi tamdiu sinãtur errare, & quod senibus in fine præstandum est, per tã longam non tribuatur ætatem? (Mal. 4) Cur filiis iam in Christum credentibus necdum credant parentes: Et rursum à religiosis parentibus soboles praua discordet? Cum tamẽ Deo, qui initiorum fidei incrementique largitor est, secundum ipsius præceptum quotidie pro omnibus supplicet: vt & si exaudit, notã sit gratia miserationis: & si nõ exaudit, intelligat iudiciũ veritatis. Sed ne in præteritis quidẽ seculis hæc eadẽ gratia, quæ post post Dñi nostri Iesu Christi resurrectionẽ vbiq; diffusa est, & de qua scriptũ est: *Illuxerũt coruscationes tuæ orbi terræ defuit mundo.* (Act. 14, Psa. 76.) Quamuis enim speciali cura atque indulgentia Dei populum Israeliticum constet electum, omnesque aliæ nationes suas vias ingredi, B hoc est, secundum propriam permissæ sint viuere voluntatem, non ita se tamen æterna creatoris bonitas ab illis hominibus auertit, vt eos ad cognoscendum se atque metuendum nullis significationibus admoneret. Cælum quippe ac terra & mare omnisque creatura quæ videri atque intelligi potest, ad hanc præcipue disposita est humani generis vtilitatem, vt natura rationalis de contemplatione tot specierum, de experimentis tot bonorum, de perceptione tot munerum, ad cultum & dilectionem sui imbueretur auctoris, implente omnia spiritu Dei, in quo viuimus, mouemur, & sumus: quoniam etsi longe est à peccatoribus salus, præsentia tamen salutis ipsius ac virtute nihil vacuũ est. Igitur sicut dicit Propheta: (Act. 17, Ps. 118, Psa. 32.) *Misericordia Domini plena est terra*, quę nullis vnquam sęculis nullis generationibus defuit, eamque prouidentiam qua vniuersitatem rerum administrat & continet, regentis alendisque naturis semper impendit, dispositum habens ex incommutabilis æternitate consilij, quibus quidque temporibus distribueret, & multiformis gratię suę inscrutabiles inuestigabilesque mensuras, per quæ dona ac sa- C cramenta variaret. Sicut enim ista gratiæ largitas quæ in omnes gentes nouissime effluxit, non euacuat eam quæ super vnum Israel sub lege rorauit, nec præsentes diuitiæ fidem præteritę abrogant parcitati. ita nec de illa cura Dei quæ patriarcharum filiis proprie præsidebat, conuiciendum est gubernacula diuinæ misericordiæ ceteris hominibus fuisse subtracta, qui quidem in comparatione electorum videntur abiecti, sed numquam sunt manifestis occultisque beneficiis abdicati. Legimus enim in Actibus Apostolorum Paulum & Barnabã Apostolos Lycaoniis dicere: (Act. 14) *Viri quid hæc facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas.* Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cælo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda vestra. Quod est autem hoc D testimonium quod semper Domino deseruiuit, & numquam de eius bonitate ac potestate conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilium beneficiorum eius diues & ordinata largitio, per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, vt in paginis elementorum, ac voluminibus temporum, communis & publica diuinę institutionis doctrina legeretur: Cælum ergo, cunctaque cælestia, mare & terra, omniaque quæ in eis sunt, consono speciei suę ordinationisque concentu protestabantur gloriam Dei, & prædicatione perpetua maiestatem sui loquebantur auctoris. Et tamen maximus numerus hominum qui vias voluntatis suæ ambulare permissus est, non intellexit, nec secutus hanc legem est, (2. Cor. 2) & odor vitæ qui spirabat ad vitam, factus est ei odor mortis ad mortem: (2. Cor. 3) vt etiam in illis visibilibus testimoniis disceretur quod litera occideret, spiritus autem viuificaret.

Quod ad ipsam cognitionem veritatis & perceptionem salutis non quisquam suis meritis, sed ope & opera diuinæ gratiæ perueniat.

Capvt II.

E Qvod ergo in Israel per constitutionem legis & prophetica eloquia gerebatur, hoc in vniuersis nationibus totius creaturæ testimonia & bonitatis Dei miracula semper egerunt. Sed cum in illo populo, cui vtraque eruditio præfuit, nemo nisi gratia iustificatus sit per spiritũ fidei; quis ambigat eos qui de quibuscumque nationibus quibuslibet temporibus Deo placere potuerunt, spiritu gratiæ Dei fuisse discretos? Quæ etsi parcior antea atque occultior fuit, nullis tamen sæculis se negauit, virtute vna, quantitate diuersa, consilio incommutabili, opere multiformi. F Nam & in iis diebus quibus totum mundum ineffabilium donorum flumina rigant, non idẽ modus omnibus, nec eadem mensura confertur. Quamuis enim per ministros verbi & gratiæ Dei eadem cunctis veritas prædicetur, eadem cohortatio adhibeatur; Dei tamen agricultura est, Dei ædificatio, cuius virtus inuisibiliter agit, vt incremento proficiat quod ædificatur aut colitur: sicut attestatur Paulus Apostolus, dicens: (1. Cor. 3) Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? Ministri eius cui credidistis, vnicuique sicut Dominus dedit. *Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plãtat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.* Qui plantat autem, & qui rigat, vnum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Agriculturæ ergo huius atque ædificationis in tantum quisque adiutor & operarius ac minister est, in quantum vnicuique Dominus dederit. Et ij qui ministrorum labore excoluntur, ad eum proficiunt modum ad quem illos incrementi auctor euexerit. In agro enim Domini non vniformis nec vna plantatio est. Et quã- G uis in vnum decorem totius templi structura conueniat, non idem tamen locus est, nec idem vsus omnium lapidum: sicut & in vno corpore non omnia membra eundẽ actum habent, dicente Apostolo: Nunc autẽ posuit Deus membra, & vnumquodque eorum sicut voluit. (Rom. 12, 1. Cor. 12.) Hæc vero membra vnde apta, vnde vtilia, vnde sint pulchra, idem doctor exponit dicens: (Ibidem) *Ideo notum vobis facio quod nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu: & nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Diuisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetatio, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum: hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Hæc magistro gentium tanta luce, tanta euidentia prędicante, qua ratione, qua causa dubitandum est, an omnium nobis virtutum germen ex Deo sit? vel H quis nisi insipientissimus de differẽtia diuinorũ munerũ conqueratur, aut imparibus adscribendũ meritis arbitretur, quod non ęqualiter de superna liberalitate cõfertur? Si enim hęc distributio secundũ pręcedentium operum merita proueniret, nõ ipsorũ donorũ catalogum tali conclusione Apostolus terminaret, vt diceret: (Ibidem) *Hæc autem omnia operatur vnus atque idẽ spiritus, diuidens singulis prout vult.* Vbi vtique si meritorũ causas voluisset intelligi, diceret: Diuidẽs singulis prout meret: sicut plantatoribus aut rigatoribus pręmiũ deuotionis spopondit, dicens: (1. Cor. 3.) *Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Datur ergo vnicuique sine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante vllum laborem, vnde quisque mercedem accipiat secundum laborem. Quod ita esse etiam Euangelicę veritatis testimonio agnoscitur, vbi per comparationem dicitur, quod homo peregre proficiscens vocauit seruos, & tradidit illis substantiam suam: & vni dedit quinque talẽta (Mat. 25) alij autem duo, alij vero vnũ vnicuique secundum propriã

A virturem, id est, secundum propriam & naturalem possibilitatem, non autem secundum proprium meritũ: quia aliud est posse operari, aliud operari: & aliud est posse habere charitatem, aliud habere charitatem, & aliud est capacem esse continentiæ, iostitiæ, sapientiæ, aliud vero esse continentem, iustum, atque sapientem. Non itaque omnis reparabilis reparatur, nec omnis sanabilis sanatus est, quia reparabilem & sanabilem esse, de natura est: reparatum autem & sanatum esse, de gratia est. Deniq; isti quibus secundum modulum capacitatis suæ, quem in eis distributor substantiæ præuidebat, dispar creditus est numerus talentorum; non meriti remunerationem, sed operis accepere materiam. In qua duorum seruorum vigilãtissima industria non solum gloriosis laudibus honestatur, sed etiam in æterna Domini sui gaudia intrare præcipitur. Ter ij vero pigrum otium, & desidiosa nequitia sic punitur, vt & vituperationis dedecoretur opprobrio, & B portione quam acceperat, exuatur. Dignus enim erat per Ibidem dere inutilem fidem, qui non exercuerat charitatem. Vnde & in subsequenti sermone, quo apertissime declarat futuri forma iudicij, sedente filio hominis in sede maiestatis suæ, ante facta congregatione omnium gentium, alij dicuntur ad dexteram, alij ad sinistram constituẽdi: laudatis dextris de operib. charitatis, nihil aliud sinistris subijcitur, quam misericordiæ beneuolentiæque neglectus. Acceperant ergo etiam isti fidem, sed non sectati fuerant dilectionem: nec de non seruato, sed de non aucto munere damnabuntur. Quamuis enim omnia bona, dona sint Dei; à Deo tamen quædam etiam non petita tribuuntur, vt per ipsa quæ accepta sunt, ea quæ nondum sunt donata, quærantur. Semen quippe quod iacitur in terram, non ob hoc seritur, vt ipsum solum maneat, sed vt fructum afferendo multiplex atque numerosum sit. Cui quidẽ profectus ab illo est qui dat incrementum: sed terra viuens, 1. Cor. 3 & de gratiæ iam imbre fœcunda, habet quod ab ipsa ex- Esai. 30. pectetur ad id quod accepit, augeodum.

C

De consideratione differentiarum quibus diuina gratia opera & dona variata sunt.

CAPVT. III.

Rom. 11 HIs recte (vt arbitror) quantum Dominus tribuit pertractatis, ad id vnde digressa est disputatio, reuertamur: ad considerationem scilicet differentiarum quibus diuinæ gratiæ opera ac dona variata sunt. Altitudo quippe diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei cuius inscrutabilia sunt iudicia, & inuestigabiles viæ, sic semper misericordiam suam & iudicium temperauit, vt secretissima æterni consilij voluntate noluerit in omnibus super omnes generationes aut super omnes homines, æquales donorum suorum esse mensuras. Siquidem aliter eos iuuerit: quos ad cognoscendum se, cæli & terræ testimonijs conueniebat: aliter illos quibus non solum elementorum famulatu, sed etiam doctrina legis, prophetarum oraculis, miraculorum signis, & angelorum coo- D perationibus consulebat. Et multo magis aliter miseri- Esai. 65 cordiam suam vniuersis hominibus declarauerit, quando filius Dei factus est filius hominis, vt inueniretur ab eis qui eum non quærebant, & appareret ijs qui illum Rom. 9. non interrogabant, & non in vno tantum populo Israeliticæ stirpis excelleret, sed in omni gente quæ est sub cælo, multiplicatum Abrahæ semen oriretur, in quam heredum successionem non filij carnis, sed filij promissionis intrarent. Et quanta in præteritis seculis super ceteras nationes, tanta nunc esset in gente Iudęa parcitas gratię: cum tamen introducta plenitudine gentium, etiam ipsorum ariditati earundem rigationum inundatio spondeatur. Quæ itaque causæ sint harum sub eadem gratia dissimilitudinum, quæve rationes, sanctis scripturis noo loquentibus, quis loquetur? Et cum in eis scientia Pauli Apostoli à disputatione transeat ad stuporem: cuius erit tanta præsumptio, qui hæc disserendo, existimet aperienda potius quam silentio miranda? Patienter igitur & æqua nimiter ignoretur tam remotum ab humana cognitione secretum: nec tamen quia nequeunt clausa penetrari, ideo etiam reseratorum est prætereundus introitus. E Manifestauerunt enim diuinorum eloquiorum multæ auctoritates, & continua omnium sæculorum experimenta docuerunt, iustam Dei misericordiam, misericordemq; e iustitiam nec alendis vmquam corporibus hominum, nec docendis iuuandisque eorum mentibus defuisse. Semper etenim pluit super bonos & malos, semper so- Mat. 5. lem suum oriri fecit super iustos & iniustos, semper vitales auras præbuit, semper diei & noctis vicissitudines ministrauit: vbertatem agris, multiplicationem seminibus, fœcunditatem generandis hominibus semper impendit. Et si quando aliquid horum minuit, benignis correptionibus auersionem desidiamque male vtentium castigauit, vt miserationes eius quærerent in aduersis, cuius iustitiam oon timuerant in secundis. Denique si ad ipsa mundi exordia recurramus, inueniemus omniũ sanF ctorum, qui diluuium præcesserunt, Dei spiritum fuisse rectorem, propter quod & filij Dei nominati sunt: quo- Gen. 6. niam sicut ait Apostolus: *Quicunq; spiritu Dei aguntur, hi filij* Rom. 8. *sunt Dei.* Et cum ijdem neglecta obseruantia patrum, illicitis se reproborum connubijs miscuissent, atq; ob nefariam societatem digni exterminio iudicarentur, Dominus ait: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam* Gen. 6 *caro sunt.* Vnde apparet quod iste populus, cuius generationes discreto ordine cum annorum numero digeruntur, spiritalis antea fuit, ea vtique voluntate cui Spiritus sanctus præsidebat, sic impẽdens moderaminis sui regimẽ, vt declinandi ad vitia non adimeret potestatem, qua potestate hic populus si non vteretur, non relinqueret Deũ, nec relinqueretur à Deo, essetque ille de quo dictum est: Felix qui potuit transgredi, & non est transgressus. Quã- Eccl. 31. diu ergo apud Deum mansit, ea voluntate mansit, quam Prou. 8. Deus inspirauit & rexit. Præparatur enim (sicut scriptum est) voluntas à Domino. Sed huius præparationis non vnus semper prouectus, nec vna mensura est: quoniam multis modis & innumerabilibus differentijs gratiæ o- G pera & dona variantur, inque ipsis singulis generib. munerum dissimiles sunt gradus, & impares quantitates. Sicut enim in germinibus herbarum atq; lignorum quæ terra producit, non vna species, nec vnum in omnib. genus est, sed singula quæque in sui seminis forma, & in suæ stirpis qualitate gignuntur: plenum autem decorem nõ statim vt eduntur accipiunt, sed certis & ordinariis prouehuntur augmentis, donec ad perfectam sui habitus quãtitatem per succedentia sibi incrementa perueniant: ita & semina charismatum, plantæque virtutum non in omni agro cordis humani totum hoc pariter quod sunt futura nascuntur, nec facile reperitur in exordio maturitas, & in inchoatione perfectio. Exerit quidem frequenter potens & misericors Deus mirabiles istos suæ operationis effectus, & quibusdam mentibus non expectata profectuum mora, totum simul quidquid collaturus est, inuehit. In Abrahæ lumbis Leui sanctificatur, & simul cum eo domus Aaron & sacerdotalis ordo benedicitur. In H Isaac de repromissione concepto, & contra spem ste- Heb. 7. rilium senum nato, omnium gentium vocatio, & tota Gen. 18. Christi forma præconditur. Iacob nullo merito suffragante dilectus priusquam nascatur eligitur. Hieremiæ dicitur: *Priusquam te formarem in vtero, noui te: & priusquam* Mala. 1 *exires de vulua, sanctificaui te.* Ioannes intra Elizabet matris Hier. 1. viscera Spiritu sancto repletus exultat, & vt nullus inter Luc. 1. natos mulierum maior sit, prius sentit initia gratiæ quam Mat. 11 naturæ. Sed cum & alia similium documentorum exempla non desint, quæ breuitatis studio præterimus; multo tamen crebrior, multoque numerosior pars illa hominum est, cui particulatim quidquid superna largitas donat, accrescit, vt conferendorum munerum causæ de ijs quæ sunt collata, patiantur. Quidam accepta fide diffidẽtia noo carent, quam vtique inesse sibi nouerat qui dicebat: Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Quã nec illi abesse penitus à suis animis sentiebant qui dixerunt: *Domine auge nobis fidem.* Quidam quod credunt, non Marc. 9 intelligunt, & multi diu in suæ simplicitatis modulo detinentur. Multi vero cito intellectus lumen accipiunt. I- Luc. 17

A psi autem intelligentia non in omnibus eundem habet vigorem, aut similem facultatem. Et plurimi cum fide & intellectu videantur ornati, laborant tamen indigentia charitatis: & ijs quæ fide & intellectu vident, nequeunt inhærere: quoniam perseuerari in eo nõ potest, quod non toto corde diligitur. Donum quoque ipsius charitatis non semper eiusmodi est, vt quidquid ad plenitudinem pertinet, simul à percipiente sumatur. Est enim amor qui potest alio amore superari. Et sæpe dilectio Dei ex mũdi dilectione marscescit, nisi ad eum feruorem Spiritu sancto inflammante profecerit, qui nullo extingui frigore, nullo possit tempore languere. Cum itaque in hoc inenarrabili dono Deo omnium summa donorũ, & quædam sit cunctarum vita virtutum: ad hoc cetera conferuntur, vt habeat animæ fidelis intentio, per quæ ad perfectam charitatem possit eniti. Quæ quoniam non solum ex Deo, sed etiam Deus est, stabiles & perseuerantes atque insuperabiles facit quos flumine suæ volupta- B tis impleuerit. Qui autem istarum aquarum dulcedinem nesciunt, adhuc de mundi huius torrentibus bibunt, aut etiamsi aliquid primoribus labris de vitæ fonte gustauerunt, inebriati, tamen aureo Babylonis calice delectan- Hier. 51 Apo. 16 tur: suo prorsus decipiuntur arbitrio, sua voluntate labũtur: & si in hac desidia perseuerant, ipsi se ijs quæ accepere, dispoliant. Facile enim quælibet bona sine charitate possunt perire, quæ nõ possunt sine charitate prodesse.

Quod auersio à Deo non sit diuina constitutionis, sed propria voluntatis.

Capvt IV.

Hæc autem summatim breuiterque perstricta ad id valent, vt certissime nouerimus nullum fidelium à Deo non discedentem relinqui, neque cuiusquam ruinam ex diuina esse constitutione dispositam: sed multis qui iam iudicio rationis vtuntur, ideo liberum esse discedere, vt non discessisse sit præmium: & vt quod non potest nisi cooperante spiritu Dei fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit voluntate non fieri. Quæ voluntas in malis actionibus sola esse potest, in bonis autem sola esse non potest. Quamuis enim secundum naturam sit homini vt bonæ voluntatis sit, vitium tamen quod per malam voluntatem irruit in naturam, non naturæ superatur virtute, sed gratiæ. Regebatur ergo primus ille populus Dei spiritu Dei, & à maledicti ac prædamnati populi societate ac moribus per eruditionem sancti spiritus abstinebat, custodiens discretionem sui à permixtione carnalium, quorum mala tamdiu sustinuit patientia Dei, quamdiu boni per id quod eos non imitabantur, placere potuerunt. Vbi vero etiam boni malorum imitatione corrupti sunt, & per voluntatis defectum in eandem nequitiam conspirauit vniuersitas: quos Gen. 6. (excepta Noe domo) vna impietas profanauit, sententia vna deleuit. Bonitas autem Dei ne illi quidem parti D defuit, quæ in charitate non stetit, & ab initio sui veneno diabolici liuoris intumuit. Principem enim gentis impiæ sancti fratris meritis inuidentem, cædemque eius parricidali corde meditantẽ dignatur Dominus paterno Gen. 4. mitigare consilio, dicens ad Cain: *Vt quid tristis factus es? vt quid concidit vultus tuus?* Nonne si recte offeras, recte autẽ non diuidas, peccasti? Quiesce. *Ad te enim erit conuersio eius, & tu dominaberis eius.* Depone, inquit, ortã de inuidię æmulatione tristitiam, & flammas odij crudelis extingue. Nihil tibi Abel nocuit, nec mihi placendo te læsit: despexi munera tua meo iudicio, non illius voto. Opus enim bonum negligenter egisti. recta fuisset oblatio tua, si fuisset recta discretio. Sciens cui offerres, scire debueras quid voueres. Non digne inter me & te diuisisti, quoniam tibi electiora seruasti. Tuus ergo hic error est, tuumque peccatum, quiesce, & noli in insontem fratrem moueri, ad te potius tua culpa reuocetur, noli peccato regnum in te dare, sed tu potius in ipsum sume dominatum. Pœnitendo enim nec in maius facinus progredieris, & ab eo in quo te doles displicuisse, mundaberis. Cum ergo talia ad Cain loqueretur Deus, numquid ambiguum est voluisse eũ, & quantum ad medendi modum sufficiebat, egisse, vt Cain ab illo impietatis furore resipisceret? Sed malitia pertinax inde facta est inexcusabilior, vnde debuit esse correctior. Et vtiq. præsciebat Deus ad quem finem insanientis esset progressura conceptio. Neque ex eo quod falli scientia diuina non poterat, necessitate peccandi vrgebatur facinus voluntatis: à cuius vtique intentione atque effectu potuit incolumitas Abel illæsa defendi, nisi placuisset Deo cum magna laude patientiæ suæ, vt temporalis furor impij fieret perpetuus honor iusti. Posteris vero istius fratricidæ, quamuis in progenitoris sui moribus viuerent, numquam se diuinam bonitatem negasse quis non facile aduertat, si consideret quantum eis prodesse potuerit tam longa patientia Dei, tam diues bonorum temporalium copia, & multiplicatæ fœcunditatis tã numerosa propagatio? Quæ beneficia licet obduratis nihil remedij & emendationis attulerint, probant tamen auersionem eorum non diuinæ fuisse constitutionis, sed propriæ voluntatis. In conseruatione autem Noe filiorũ- Gen. 7. que eius & nuruum, in quibus omnium gentium seminarium disponebatur, quanta diuinæ gratiæ opera reuelata sint, sancta scriptura manifestat, dum in illa mirandæ capacitatis arce vniuersi generis animalium quantum reparationi sat erat, receptrice, cõgregandi ad se omne hominum genus Ecclesia figuratur, dum per lignum & aquam redemptio crucis Christi, & ablutio generationis aperitur, dum in ijs qui ex illa mundi vastatione saluati sunt, omnium gentium plenitudo benedicitur, dum donum fœcunditatis iteratur, & solo esu suffocatorum & sãguinis interdicto, libertas edendi quod placuerit, augetur, salutisq; securitas in testimonio versicoloris arcus, hoc est: in signo multiformis gratiæ consecratur. Quæ vtique Gen. 9. mysteria atque sacramenta nõ vnius tantum familiæ paucissimos tunc homines, sed in ipsis omnes eorum posteros imbuebant, vt quod eruditioni impendebatur parẽtum, proficeret scientiæ filiorum. Iam vero procurrente humanæ propagationis augmento, cum ipsa mortalium G numerositas de suis multiplicationibus superbiret, & secundum elationis suæ altitudinem cælo cuperet molem immodicæ instructionis inserere, quam mirabilis erga cohibendam hanc insolentiam fuit diuinæ censura iustitiæ? Quæ vnam illorum populorum loquelam notis sibi Gen. 11. inuicem significationibus consonantem septuaginta & duarum linguarum varietate confudit: vt & inter dissonas voces operantium pereunte concordia, insanæ molitionis machina solueretur, & habitando orbi terrarum daret incolas malæ congregationis opportuna dispersio. In isto autem opere prouidentiæ Dei præordinabantur miracula gratiæ Christianæ, quæ omnem hanc dispersionem in illius ædificationis erat vocatura compagem, in qua omne genu flectitur Deo, & omnis lingua confite- Phil. 2. tur, quoniam Iesus in gloria Dei patris est. Hanc latitudinem gratiæ in plenitudine dispositorum temporum reuelandæ, facta ad Abraham promissio Dei signis iam luculentioribus indicabat, quando duplex eius successio H filij scilicet carnis, & filij promissionis, multitudini arenarum comparabatur & siderum, & vir senex per annosam Gen. 16. & 22. vxoris sterilitatem ab spe iam prolis alienus, credebat laudabili fide per germen vnius filij, patrem futurum esse se mundi, prospiciens illum in semine suo, immo conspiciens, qui dixit: *Abraham diem meum vidit, & gauisus est.* Qua Ioan. 8. fide Abraham cum iustificaretur, nondum mandatum circumcisionis acceperat, sed cum esset in præputio naturali, reputata est fides eius ad iustitiam; & eadem fides signaculum circumcisionis acceperat in eo corporis mẽbro, per quod semen procreationis peruenturum erat ad Gen. 15. & Ro. 4 eam carnem, in qua sine carnali semine Dei filius Deus verbum caro fieret, ac de Abrahæ filia Maria virgine nasceretur, assumptis omnibus in huius natiuitatis consortium, qui in Christo per Spiritum sanctum regenerati, quod Abraham credidit, credidissent.

A

Quod etiam ante aduentum Christi nationes quæ alienatæ à conuersatione Israel spem non habebant, ob hoc non sint excusabiles, & quomodo propter persecutiones bonorum Christus populum suum auxerit.

Capvt V.

Gal. 3. Gen. 22. Hæc autem fides antequam veniret hoc semen, de quo Abrahæ dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ:* intra vnius stirpis populum continebatur vigente apud veros Israelitas spe redemptionis nostræ: quoniam etsi fuerint ex alienigenis quos temporib. legis veritas illustrare dignata sit, tamen tam pauci fuerũt vt vix recognoscantur an fuerint. Ephes. 2 Neque ob hoc excusabiles sint nationes, quæ alienatæ à conuersatione Israel, spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo sub ignorantiæ tenebris perierunt: B quia hæc abundantia gratiæ quæ nunc vniuersum mundum rigat, pari antea largitate non fluxit. Adhibita enim semper est vniuersis hominibus quædam supernæ mensura doctrinæ: quæ etsi parcioris occultiorisque gratiæ fuit, suffecit tamen, sicut Dominus iudicauit, Rom. 5. quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium: vt non dubie, sed euidenter appareat, quod nisi vbi abundauit peccatum, superabundaret gratia, nũc quoque vniuersum genus humanum similis obcæcaret impietas. An forte (vt pleriq; garriunt) meliora quam veterum ingenia nostris sæculis orta sunt, & aptiores diuinis donis animas tempora extrema pepererunt? Quod etiam si ita esset, ad bonitatem id referendum esset auctoris, qui vocandis ad vitam æternam populis, ea quæ non renuerentur, corda finxisset. Sed nihil prorsus nouarum est in generatione carnali, nec generosior auis minorum orta successio est, cum potius in hominibus illius temporis quo mundi redemptor aduenit, quanto erat propago tardior, tanto sit iniquitas inuẽta robustior. Probauit hoc Iudaici furoris impietas: & quã apta C Euangelio Christi fuerit illa generatio, non solũ populi, Ioan. 1. sed etiam scribarum & principum ac sacerdotũ corda docuerunt: quibus parum fuit in agnum Dei tollẽtem peccatum mundi, contra testificationem legis, contra oracula prophetarum, contra diuinarum experimenta virtutum, seditionibus, contumelijs, sputis, alapis, colaphis, lapidibus, flagris, & ad postremum crucis atrocitate sæuisse, nisi etiam testes resurrectionis eius eadem persequerẽtur insania: Act. 4. quam Apostoli quando à pontificibus flagellati sunt, ostenderunt in Psalmo Dauidico prophetatam, dicentes: *Domine, tu es Deus qui fecisti cælum & terram & mare, & omnia quæ in eis sunt:* Psal. 2. qui Spiritu sãcto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum & aduersus Christũ eius?* Luc. 22 Conuenerunt enim vere in ciuitate ista aduersus sanctum filiũ tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consilium decreuerunt fieri. D Igitur ad manifestandã gratiam Dei, quæ externo eius incommutabilique consilio in salutem omnium gentium disponebatur, non priora quasi incapacia declinata sunt tempora, sed ista electa, q̃ tales populos ediderunt, quorum ferox & voluntaria iniquitas non consulendi affectu, sed intentione sæuiendi persisteret facere quæ manus Dei & consilium decreuerunt fieri, vt mirabilior esset gratia & potentia Dei, quæ de tam duris animis, tam tenebrosis mentibus, tam inimicis cordibus fecit sibi populum fidelem, subditum, sãctum: qui non per sapientiam huius mundi peruenit ad 1 Ioã. 5. Colos. 1. lumen sapientiæ Dei, sed per illius donum, de quo testatur Ioannes Apostolus, dicens: *Scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius.* Tit. 3. Cui testimonio Apostolus Paulus consonat, dicens: *Gratias agentes patri qui dignos nos fecit in partem sortis sãctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ.* Et iterum idem: *Eramus enim*, inquit, *aliquando insipientes, increduli errantes, seruientes desiderijs & voluptatibus varijs, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem.* E Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abũde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius heredes simus secundum spem vitæ æternæ. Potuit ne plenius, luculentius, verius explicari, quæ merita hominum Christus inuenerit, & quos sibi mores subiecerit, quę ad se corda conuerterit, quando venit mederi non sanis, sed male habentibus, & vocare non iustos, sed peccatores: Mat. 9. Esa. 9. quoniam gentium populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam, & sedentib. in tenebris & vmbra mortis, lux orta est illis? Fremebant gentes, irascebãtur populi, sæuiebant reges, & potestates contra dicebãt, superstitiones & totius mundi reluctabantur errores. Sed de resistentibus, furentibus, persequentibus, populum suum Christus augebat, F & per vincula ac supplicia mortesq; sanctorum roborabatur fides, vincebat veritas, perque vniuersum mundum Dominici agri segetis multiplicabatur vbertas. Tanta enim desuper præbebatur constãtia fidei, fiducia spei, fortitudo tolerantiæ, vt ille ignis dilectionis, quem in cordibus fidelium Spiritus sanctus accenderat, nullo modo ab opprimentibus posset extingui: cum & qui cruciabantur, vehementius inardescerent: & quæ sæuiebant, eandem quam persequebantur, flammam sæpe conciperent, qua beatus Apostolus Paulus ignitus fidenter feruenterque dicebat: Rom. 5. *Iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrũ Iesum Christum, per quem & accessum habemus fide in gratiam istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei: non solum autẽ, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiã operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Rom. 8. Psal. 43. Et iterum: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut Scriptũ est? Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.* G Sed in his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Hæc charitas diffusa per Spiritum sanctum fecit, vt mundus fidelium mundum vinceret impiorum. Hæc Neronis crudelitatẽ, Domitiani furorem, multorumque post eos principum glorioso innumerabilium martyrum fine confudit, donãte Christo imitatoribus suis de persecutionibus regum, æternarum stemmata coronarum.

Quod Christus pro omnibus impijs & peccatoribus mortuus fuerit.

Capvt VI.

H Nulla igitur ratio dubitandi est Iesum Christum Dominum nostrum pro impijs & peccatoribus mortuum: à quorum numero si aliquis libet inuentus est, non est pro omnibus mortuus Christus. Sed prorsus pro omnibus mortuus est. Nemo ergo omnium hominum ante reconciliationem, quæ est per Christi sanguinem facta est, non aut peccator aut impius, dicente Apostolo: Rom. 5. *Si enim Christus cum adhuc infirmi essemus, iuxta tempus pro impijs mortuus est: vix enim pro iusto quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem suam charitatem Deus in nobis, quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius.* 2 Cor. 5 Idem autem Apostolus in secunda ad Corinthios ait: *Charitas enim Christi vrget nos, iudicantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est, vt & qui viuunt, iam non sibi viuãt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.* De se ipso vero quid pronuntiet, audiamus:

mus:

A 1. Tim. 1. us: *Fidelis, inquit, sermo, & omnia acceptione dignus, quia Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.* Siue ergo circumcisio, siue præputium, peccato vniuersaliter concludebatur, vnusque omnes reatus obstrinxerat, & inter magis minusque impios nemo erat qui posset absque Christi redemptione saluari; quæ redemptio vniuerso sese intulit mundo, & omnibus hominibus indifferentur innotuit: quandoquidem in die quinquagesimo ab illo Pascha in quo se hostiam Deo verus agnus obtulerat, cum Apostoli & qui cum eis vnanimes erant, repleti Spiritu sancto linguis omnium gentium loquerentur, conueniebat excita miraculo diuersi generis hominum multitudo, vt Euangelium Christi in eis qui aderant, totus mundus audiret. *Confluxerant autem* (sicut scriptum est) *Parthi* B Act. 2. *& Medi: Elamitæ, & qui inhabitant Mesopotamiam, Iudæam & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Ægyptum & partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudæi quoque & Proselyti, Cretes & Arabes, audientes eorum linguis prædicari magnalia Dei.* quorum testificatio etiam in eas gentes quæ remotiores sunt, longe lateque procurreret. Ad cuius rei effectum credimus prouidentia Dei Romani regni latitudinem præparatam, vt nationes vocandæ ad vnitatem corporis Christi, prius iure vnius imperij consociarentur impietatis quamuis gratia Christiana non contenta sit eosdem limites habere quos Roma, multosque iam populorum sceptro crucis Christi illa subdiderit, quos armis ista non domuit. Quæ tamen per Apostolici sacerdotij principatum amplior facta est arce religionis, quam solio potestatis. Quod si forte, quemadmodum quasdam gentes, quod non volunt, in consortium filiorum Dei nouimus adoptatas, ita etiam nunc in extremis mūdi partibus sunt aliquæ nationes quibus nōdum gratia Saluatoris illuxit: non ambigimus etiam circa illas occulto iudicio Dei tempus vocationis esse dispo- C situm, quo Euangelium quod nondum viderunt, audiant atque suscipiant. Quibus tamen illa mensura generalis auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur: quamuis tam acerbo natura humana vulnere sauciata sit, vt ad cognitionem Dei neminem cōtemplatio spontanea plene valeat erudire, nisi obumbrationem cordis vera lux discusserit, quam inscrutabili iudicio Deus iustus & bonus non ita præteritis sæculis quēadmodum in nouissimis diebus effudit. Vnde & beatus Apostolus Paulus scribens Colossensibus ait: *Mysterium* Colos. 1. *quod absconditum fuit a sæculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ.*

Quomodo mysterium vocationis gentium prophetis fuerit cognitū & Apostolis.

D

Capvt VII.

NVmquid hoc mysterium etiam prophetis incognitum fuit? & illi per quos Spiritus sanctus loquebatur, ea quorum ab ipsis fiebant denuntiationes, nesciebant? Non ita plane intelligendum puto, sed ipsis gentibus absconditum fuisse mysterium, quod Dominus quādo voluit, & quibus voluit reuelauit. Nam de vocatione gentium quæ non erant populus Dei, & quibus prius nō misertus est, nunc autem miseretur, in Deuteronomio ita dicitur. Et vidit Dominus, & zelauit, & iratus est pro- Deu. 32 pter irā filiorum suorum & filiarum, & dixit: *Aperiam faciem meam ab eis, & ostendam quid erit in nouissimo, quia generatio peruersa est, filij in quibus non est fides in illis.* Ipsi in zelum compulerunt me in eo quod non est Deus, irritauerunt me in Ps. 85. idolis suis, & ego in zelum incitabo eos in ea quæ non e- Ps. 71. rat gens, super gente insipiente irritabo eos. Et David Ibidem haec de adoraturis Deum omnibus gentibus præcinit: Esai. 2. *Omnes gentes quascunque fecisti, venient & adorabunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum.* Et iterum idem *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Et iterum: E *Benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum.* Esaias quoque similia annuntiat, dicens: *Quoniā* Esai. 25 *erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini, & domus Dei in cacumine montium, & exaltabitur super colles, & venient ad eum omnes gentes.* Et iterum idem: *Et faciet,* inquit, *Dominus sabaoth omnibus gentibus, in monte isto bibent in iucunditate vinum, vngentur vnguento in monte isto, trades hæc omnia gentibus, hoc enim consilium super omnes gentes.* Et iterum idem: *Et reuelabit* Esai 25 *Dominus brachium* suum sanctum in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutem quæ à Domino est. Et iterum: *Ecce aduenæ ad te per me accedent & ad te fugient.* Et infra: *Gentes quæ te non cognouerunt, inuocabunt te: & populi qui te nesciunt ad te confugient.* Osee quoque paria prophetat, dicens: Et erit in loco in quo dictum est eis: Esai 54 *Non populus meus vos, ibi vocabuntur filij Dei viui, & congregabū-* Esai 55 *tur filij Iuda & filij Israel in idipsum.* Et iterum: *Miserebor non* Osee. c. *dilectæ, & dicam non populo meo: Populus meus es tu, & ipse dicet:* F *Deus meus es tu.* Sub Apostolis vero cum ij qui in Christum Osee. 2. ex circumcisione crediderant, eos qui gentiles erant, dicebanturque præputium, iustificationum gratiæ arbitrarentur participes esse non posse: docet beatus Apostolus Petrus quam indiscretus apud Deum vterque sit populus, si in vnitatem fidei ambo conuenerint. Cum autem, Act. 12 inquit, cœpissem loqui, decidit Spiritus sanctus super eos sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem verbi Domini sicut dicebat. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizamini Spiritu sancto. Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus sicut & nobis, qui credidimus in Do- Act. 1. minum Iesum Christum, ego quis eram qui possem pro- Act. 11. hibere Deum? His auditis, tacuerunt, & glorificauerunt Deum, dicētes: *Ergo & gentibus Deus pœnitentiam ad vitam dedit.* Iacobus quoque Apostolus de hac vocatione gentium Act. 15. dicit: *Viri fratres audite me. Simon narrauit quemadmodum primum Deus visitauit sumere ex gentibus populum nomini suo,* & huic concordant verba prophetarum, sicut scriptum est Amos. 9. *Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & diruta eius ædificabo, & erigam illud, vt requirant ceteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen* G *meum, dicit Dominus faciens hæc:* notum a sæculo est Domino opus suum. Symeon quoque ille, cui responsum erat à Luc. 2. Spiritu sancto non eum visurum mortem priusquam videret Christum Domini, de salute omnium gentium quæ in Christo reuelabatur, hæc dixit: *Nunc dimitte seruum tuū Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* His & aliis testimoniis scripturarum non dubie demonstratur istam ditissimam, potētissimam, benignissimam gratiam qua in nouissimo mundi tempore omnes gentes in regnum Christi vocantur, prioribus sæculis in occulto Dei absconditam fuisse consilio. Et cur hæc manifestatione quæ nunc vniuersis nationibus innotescit, antea reuelata non fuerit, nullam posse scientiam comprehendere, nul- 1. Tim. 2. lam intelligentiam penetrare: cum tamen illud quod de H bonitate Dei piissime creditur, quia omnes homines velit saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire non oporteat nisi perpetuum æternumque sentiri, secundum eas mensuras quibus Deus dona generalia specialibus nouit cumulare muneribus, vt & qui exortes gratiæ fuerint, de sua nequitia redarguantur: & qui eius lumine enituerint, non in suo merito, sed in Domino glorientur. In hoc sane angusto quidem, sed tamen recto intelligentiæ tramite non parum difficultatis opponit consideratio paruulorum, qui nullo iudicio rationis vtuntur, quo auctoris sui beneficia sentientes, ad agnitionem valeant veritatis accedere, nec videntur de neglectu opitulantis gratiæ iuste argui, in illa ignorantia naturaliter constituti, quam dubium non est nullam recipere scientiam, nullam sentire doctrinam.

Quare tanta multitudo non regeneratorum infantium à perpetua alienetur salute.

Caput VIII.

Ibidem

VNde cum omnes homines velit Deus saluos fieri, quid est quod alienatur à salute perpetua tanta infantium multitudo, totque in his ætatibus hominum millia extra vitam relinquuntur æternam: quasi ad hoc tantum conditi sint ab eo, qui neminem odiens creauit, vt quia in hunc mundum cum peccati carne venerunt, insolubilis culpæ vincula sine reatu propriæ actionis inciderent? Quid hoc profundius, quid mirabilius esse potest? Neque credi fas est, eos qui regenerationis non adepti sunt sacramentum, ad vllum beatorum pertinere consortium. Et magis stupendum, magisque sit mirum, quod vbi actio nō offendit, vbi arbitrium non resistit, vbi eadem miseria similis imbecillitas, causa communis est, non vnum esse de tanta parilitate iudicium: & quales reprobat abdicatio, tales adoptat electio. Verum tamen de hac altitudine discretionis Dei non conturbabitur cor nostrum, si firma & stabili fide omne iudicium Dei iustum esse credamus, nec appetamus habere cognitum, quod voluit esse secretum: vt vbi inuestigari non potest quare ita iudicet, sufficiat sciret quis iudicet. Quamquam non ita incognoscibilis ista sit quæstio, vt nihil sit quod de ea eruditionis possimus acquirere, si contemplandum id quod videri potest, tranquillos sobrij cordis adhibeatur intuitus. Cum enim consideramus inter paganos, inter Iudæos, inter hæreticos, inter ipsos catholicos Christianos quam multiplex pereat numerus paruulorum, quos quamuis ad proprias pertinet voluntates, neq; bonum aliquid, neque malum constat egisse: discimus super eos illam manere sententiam, quam humanum genus præuaricatione primi parentis excepit, cuius sententiæ rigor dum etiam circa tales non resoluitur, quam magnum illud peccatum fuerit demonstratur. Nemo autem putaretur non innocens nasci, nisi etiam talibus esset noxium non renasci. De immaturitate vero mortis non est ratio conquerendi, cum semel in naturam nostram per peccatū ingressa mortalitas obnoxium sibi omnem vitæ nostræ fecerit diem. Esset enim quoniam secundum aliquem modum immortalis dici homo posset, si esset tempus intra quod mori omnino nō posset. Sed numquam corruptio ita incorruptionis est particeps, vt non semper obnoxium sit defectioni quod debetur occasui. Vitæ huius principium, mortis exordium est: nec prius incipit augeri ætas nostra, quam minui. Cui si quid adiicitur spatij temporalis, non ad hoc accedit vt maneat, si in hoc transit vt pereat. Quod ergo ab initij sui die mortale est, qualibet occidat die, non contra legem mortalitatis occumbit, nec vmquam ei vicinius est posse viuere, quam posse deficere. Quamuis autē ex vna causa omnium hominum sit orta mortalitas, non in vnā tamen, sed in multiplicem imbecillitatem corruptibilis natura distrahitur. Et siue morbis siue debilitatibus, siue vulneribus, non solum anni aut menses vel dies ætatis humanæ, sed & omnes horæ omniaque momenta subiecta sunt. Nec est aliquod mortis genus, aut vllus obeundi modus: qui non intra vniuersitatem mortalium in aliquā incidit portionem. Exo. 40 Manet enim graue iugum super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum, in diem sepulturæ in matrem omnium. Sed huius asperrimi iugi pondera non ita in Adæ filios irruerunt, vt diuina iustitia nihil eis suę dimensionis adhiberet, quę defectionum legibus ita defectura subiecit, vt ab eis moderationum suarum non auerteret potestatem. Nec ideo omnia omnes inciderent mala, quia per communem conditionem omnes omnibus subiacerent, sed vt generali necessitate variata causas sibi Dominus indulgentiæ correptionisque seruaret, essetque in vno omnium debito quod & misericors remitteret, & iustus exigeret. Cum igitur iusta & omnipotens prouidentia Dei inaccessibiliter vniuersa diiudicet, & nemo in hunc mundum veniat, neque ab hoc mundo exeat, nisi eo ortu atque decessu, quem rerum arbiter secundum altissimam scientiam suā sapientiamque decernit, sicut scriptum est in libro Iob: Iob. 12. *Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit, in cuius manu anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.* Et iterum: Iob. 14. *Breues dies hominis sunt, & numerus dierum eius apud te est: quis audeat causas operū & consiliorum eius inquirere? Inscrutabile enim est, valdeque secretum cur tantis differentiis conditio humana variata sit.* Illum ab infantia vsque in senectutem longæua carpit infirmitas, nec inter perseuerantes dolores statutæ deficit tempus ætatis. Illum integris valentem viribus annosissimus vigor vegetat. Huic in pueritia finis est, illi in adolescentia. Huic vltra iuuentutem non licet progredi: illi impossibile est vsque ad loquendi rudimenta grandescere. Quas vitæ metas multiformiter inæquales minus acerbas experiretur caduca mortalitas, si præsentis tantum sæculi detrimenta pateretur, & non in æternas miserias caderent, qui hinc sine lauacro regenerationis exissent. Sed cum inscrutabilis sit causa tam donorum quæ gratia tribuit, quam miseriarum quas natura promeruit: ipsa nos intelligentiæ difficultas ad nostrum remittit auctorem. Et cum quærimus quomodo omnes homines saluos fieri velit, qui nō omnibus illud tempus impertit, in quo per voluntariam fidem percipiendæ gratiæ sint capaces, non irreligiose arbitror credi, neque inconuenienter intelligi quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineat gratiæ partem, quæ semper vniuersis est impensa nationibus, qua vtique si bene eorum vterentur parentes, etiam ipsi per eosdem iuuarentur. Omniū namque exordia paruulorum, totaque illa principia necdum rationalis infantiæ sub arbitrio iacent voluntatis alienæ, nec vllo modo eis nisi per alios consuli potest, & consequens est alios ad eorum pertinere consortium, quorum vel recto vel prauo aguntur affectu. Sicut enim ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate aut dissimulatione non credunt. Et cum ipsi nec præsentis vitæ desiderium habuerunt, nec futuræ: quam ipsorum factum est nasci, tam ipsorum efficitur non renasci. Sicut autem circa maiores præter illam generalem gratiam parcius atque occultius omnium hominum corda pulsantem, excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute vocatio specialis exeritur, ita etiam circa innumeros paruulos eadem manifestatur electio: quæ quidem nec illis qui renati non sunt, in parentibus defuit, sed ijs qui renati sunt, præ parentibus adfuit: ita vt multis sæpe quos suorum impietas deseruit, alienorum cura seruierit, & ad regenerationem venerint per extraneos, quæ eis non erat prouidenda per proximos. In quo opere gratiæ quis nisi arrogantissimus atque vanissimus de diuina iustitia conqueratur, quod non omnibus paruulis similis prouidentia consulat, omniaque pericula, quæ moriturorum regenerationem prohibere possunt, aut potestate submoueat, aut miseratione præueniat? Quod vtique ergo omnes ita fieret si ita fieri deberet. Non autem latet quantum cordibus fidelium desidiæ gigneretur: si in baptizandis paruulis nihil de cuiusquam negligentia, nihil de ipsorum esset mortalitate metuendū: quandoquidem vt tales baptismo fraudarētur, nullo modo posset accidere. Hac vero tam inamissibili felicitate infantiū vehementissime opinio illius roboraretur erroris, qui gratiā Dei secundum merita hominum dari audet contra fidem catholicam prædicare. Videretur quippe inculpabili innocentiæ hoc tota æquitate deberi, vt neminem eorum adoptio præteriret, quos nullus reatus perstringeret nec impie à quodam de paruulorum baptismo dictum fuisset, Habet gratia quod adoptet, non habet vnda quod diluat. Sed hoc detestabiliter prædicatum omnes discipuli veritatis intelligunt & inde manifestum est eos qui salui fiunt, non meritis, sed gratia liberari, quia sine baptismo mortuos perisse non dubium est. Qui vtique nisi grauissimi peccati essent participes, non perirent. Nunc autem occulta quidem Dei discretione, sed iusta, sic ostenditur & quid conferat gratia, & quid præuaricatrix mereatur natura: vt nec contra donum eleuetur superbia, nec contra periculum ces-

ser

A fet industria. Siue igitur nouissima contemplemur secu-
la, seu prima, seu media, rationabiliter creditur omnes
homines saluos fieri Deum velle, semperque voluisse: &
hoc non aliunde monstratur, quam de iis beneficiis, ea-
que prouidentia Dei, quam vniuersis generationibus cō-
muniter atque indifferenter impedit. Fuerunt enim ac
sunt huiusmodi dona ita generalia, vt per ipsorum testi-
monia ad quærendum verum Deum possent homines
adiuuari: quibus donis auctorem suum per omnia secu-
la protestantibus, specialis gratiæ largitas superfusa est.
Quæ licet copiosius nunc quam ante præstetur, causas
tamen distributionum suarum Dominus apud scientiam
suam tenuit, & intra secretum potentissimæ voluntatis
occuluit: quæ si omnibus vniformiter affluerent, non la-
terent. Et quam nulla est ambiguitas de benignitate ge-
nerali, tam de speciali misericordia nihil quod stupen-
dum esset existeret, ac proinde illa esset gratia, ista non es-
B set. Deo autem placuit & hanc multis tribuere, & illam
à nemine submouere: vt ex vtraque appareat non nega-
tum vniuersitati, quod collatum est portioni: sed in aliis
præualuisse gratiam, in aliis resiluisse naturā. Hanc quip-
pe abundantiorem gratiam ita credimus atque experia-
mur potentem, vt nullo modo arbitremur esse violentā,
quod quidquid in salutandis hominibus agitur, ex sola
Dei volūtate peragatur, cum etiam ipsis paruulis per alie-
næ voluntatis subueniatur obsequium.

*Quomodo gratia tanquam famulam & receptricem donorum suo-
rum præparet voluntatem.*

CAPVT IX.

GRatia quidem Dei in omnibus iustificationibus
principaliter præeminet, suadendo exhortationi-
bus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando
miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, cor-
que ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo.
C Sed etiam voluntas hominis subiungitur ei atque coniun-
gitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsidiis, vt diui-
no in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meri-
tum, quod superno semine concepit ad studium: de sua
habens mutabilitate si deficit, de gratiæ opitulatione si
proficit. Quæ opitulatio per innumeros, modos siue oc-
cultos siue manifestos omnibus adhibetur: & quod à mul-
tis refutatur, ipsorum est nequitiæ: quod autem à multis
suscipitur, & gratiæ est diuinæ, & voluntatis humanæ. Si-
ue igitur initia, siue profectus fidelium, siue vsque in fi-
nem perseuerantium cogitemus genus, nulla species cu-
iusquam virtutis occurrit, quæ vel sine dono diuinæ gra-
tiæ, vel sine consensu nostræ voluntatis habeatur. Ipsa e-
nim gratia hoc omni genere medendi atque auxiliandi
agit, vt in eo quem vocat, primam sibi receptricem & fa-
mulam donorū suorum præparet voluntatem. Nam vir-
tus nolentium nulla est, nec potest asseri vel fidem, vel
spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis con-
D sensus alienus est. Hunc autem consensum non solum co-
hortatio prædicantium, & incitamenta doctrinæ, sed &
metus gignit; propter quod scriptum est: Principium sa-
pientiæ timor Domini. Qui quantislibet terroribus infe-
ratur, non aliud agit, quam vt quem fecerit timentem, fa-
ciat & volentem: nec solum volentem, sed etiam sapien-
Prou. 6 tem. Vnde & illud scriptum est: *Beatus cui donatum est habe-
re timorem Dei.* Quid enim tam beatificum quam hic ti-
mor, qui genitor eruditorque sapientiæ est? In cuius vtri-
Eccl. 25 que deuotione deuota est & voluntas, quæ auctore gra-
tiæ eodem proficit timore, quo cœpit. Cum ergo hic ti-
mor etiam per quandam vim magni terroris immittitur,
non ibi ratio extinguitur, nec intellectus aufertur, sed il-
la potius quæ mentem premebat caligo discutitur, vt vo-
luntas deprauata prius atque captiua, recta efficiatur &
libera. Vnde sicut animus nihil virtutis capit nisi radium
veri acceperit luminis, ita gratia nihil ei quem vocat, con-
fert, nisi oculos in eo aperuerit voluntatis. Quæ in pleris-
que (sicut superius disputatum est) ab ipso initio sui ar-
dentissima citis & magnis ditatur augmentis: in plerisque

autem tarde cunctanterque proficiens, vix ad ea incremē- E
ta prouehitur, quæ idoneam ad perseuerandum habeant
firmitatem. Dicit quidem Dominus: *Nemo venit ad me, nisi
pater qui misit me, attraxerit eum.* Sed hoc ideo dictum est, vt Ioan. 6
illam fidem, sine qua nemo ad Christum venit, ex patris
haberi munere nouerimus, secūdum illud quod dicitur:
Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, Mat. 16
sed pater meus qui in cælis est. Qui in cordibus trahen-
dorum hoc egit, vt crederent, hoc effecit, vt vellent. Non
enim esset vnde traherentur, si sequaces fide & voluntate
non essent: quoniam qui non credunt, nec trahūtur om-
nino, nec veniunt, neque accedunt qui dissentiunt, sed re-
cedunt. Qui ergo veniunt, amore ducuntur, dilecti enim
sunt, & dilexerunt: quæsiti sunt, & quæsierunt: & quod
eos voluit Deus velle, voluerunt: qui ad obediendum si-
bi ipsum velle sic donat, vt etiam à perseueraturis illam
mutabilitatem quæ potest nolle, non auferat. Alioquin
vnquam fidelium recessisset à fide. Neminem concupis- F
centia vinceret, neminem tristitia elideret, neminem ira-
cundia debellaret, nullius charitas refrigesceret, nullius
patientia frāgeretur, & collatam sibi gratiam nemo negli-
geret. Sed quia hæc possunt fieri, & in consensum talium
tentationum facilis nimium procliuisque descensio est,
numquam debet in auribus fidelium vox illa Domini nō
sonare, quia Apostolis dicitur: *Vigilate & orate, ne intretis in* Mat. 26
tentationem. Vbi si de vigilando tantum, non etiam de orā-
do discipulos admoneret, solas liberi arbitrij vires videre-
tur hortatus. Sed cum addit. *Et orate*, satis docuit superni
futurum muneris, vt eos etiam vigilātes tentationis pro-
cella non vinceret. Tale est & illud quod ait: *Simon, Simon,* Luc. 22
*ecce satanas expostulauit vt vos cerneret velut triticum, ego autem
rogaui pro te, ne deficiat fides tua: & tu tandem conuersus, confir-
ma fratres tuos, & roga, ne intretis in tentationem.* Si ergo defe-
ctura erat fides tanti Apostoli nisi pro eo Christus oraret,
inerat ei procul dubio mutabilitas, quæ posset in tentati-
one nutare, & non ita iam perseuerantiæ fuerat virtute
solidatus, vt nullis periculis esset obnoxius. Siquidem tā G
grauis eum perturbatio etiam post ista concusserit, vt in
Caiphæ domo vnius ancillæ interrogatione pauefactus,
vsque ad trinam negationem Christi, cui mori mirum se Mat. 26
spoponderat, constantia deficiente perductus sit. Qui er-
go tunc conturbatum cor Apostoli, non humanis, sed di-
uinis cōuenit oculis, & ad largos pœnitudinis fletus po-
tenti incitauit aspectu, potuit hanc firmitatē animi præ-
cipuo conferre discipulo, vt sicut ipsum Dominum nihil
ab explendæ passionis proposito deterrebat, ita nec bea-
tum Petrum vlla tunc formido superaret. Sed hæc stabi-
litas illius tantummodo propria fuit, qui solus vere poten-
terque dicebat: *Potestatem habeo ponere animam meam, & po-
testatem habeo iterum sumere eam.* In ceteris vero hominibus Ioan. 10
donec caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus ad-
uersus carnem, & donec spiritus quidem promptus est, Gal. 5 Mat. 26
caro autem infirma, incommutabilis animi firmitudo
non potest reperiri: quoniam non huius, sed alterius vitæ
est vere perfecta & secura felicitas. In præsētis autem ago- Iob. 7.
nis incerto vbi tota vita tentatio est, & ab insidianti su- H
perbia nec ipsa est tuta victoria, mutabilitatis periculo nō
caretur. Et licet innumeris sanctis suis donet virtutem
perseuerandi vsque in finem diuina protectio, à nullis ta-
men aufert quod ipsis repugnat ex ipsis, vt in omnib. stu-
diis eorum atque conatibus semper inter se velle & nolle
decertet. Quam compugnantiam idem beatissimus Pe-
trus etiam in ipsa palmarum omnium consummatione
perpessus est. Si quidem hoc ipse Dominus protestetur
& dicat: *Amen amen dico tibi, quando iunenis eras, præcingebas te,* Ioan. 21
*& ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus tu-
as, & alius te præcinget, & ducet quo tu non vis.* Hoc autem di-
xit, significās qua morte glorificaturus esset Deum. Quis
ergo ambigat, quis ignoret hanc fortissimam petram,
quæ ab illa principali petra communionem & virtutis
sumpsit & nominis, hoc desiderium semper habuisse, vt
ei moriendi pro Christo constantia donaretur? Verum
tamen ita ineuitabilis erat obluctatio trepidationis, vt vir
martyrij auidissimus adepturus quidem denuntiaretur
victoriam passionis, sed non sine tentatione formidinis.

Meri-

A Merito igitur non ſolum incipientibus, verum etiam à prouectiſſimis ſanɫtis vniformiter Domino ſupplicatur, *Mat. 6.* & dicitur: *Ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo.* Vniuerſis enim qui in fide & dileɫtione permanent, ab ipſo donatur ne in tentatione ſuperentur: vt qui gloriatur *1. Cor. 1* in Domino glorietur: ipſamque gloriam iiſdem quibus eam impertit, adſcribit: vt quamuis auxilio Dei ſteterint, tamen quia in ſe habebant vnde caderent, ipſorum ſit meritum quod ſteterunt. Igitur ſicut qui crediderunt, iuuãtur vt in fide maneant: ſic & qui nondum crediderunt, iuuantur vt credant. Et quemadmodum illi in ſua habent poteſtate vt exeant, ita & iſti in ſua habent poteſtate ne veniant. Fitque manifeſtum quod diuerſis atque innume- *1. Tim. 2.* ris modis omnes homines vult Deus ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Sed qui veniunt, Dei auxilio diriguntur, qui non veniunt, ſua pertinacia reluɫtantur. Quamuis autem multi amantes tenebras ſuas, ſplendorẽ B non recipiant veritatis, & multi qui illuminati fuerant, tenebreſcant: verbum tamen Dei manet in æternum, & *Eſai. 40.* de promiſſionis veritate nihil excidit. Intrat quotidie p̃ſcita & promiſſa gentium plenitudo, & in Abrahæ ſemine omnis gens, omnis tribus, omnis lingua benedicitur. *Ioan. 6.* Quod enim pater filio dedit, filius non amittit, neq; quiſ- *Ioan 10* quam poteſt de manu eius eripere quod accepit. Firmum *2 Tim 2.* fundamentum Dei ſtat, & manſuri in æternum templi ędificatio non vacillat, prætenta ſuper omnes veritate & *2 Cor. 22.* miſericordia Dei: à quo quod & nemini negatur, & nulli *Pſ 24.* debetur, in iis quos promiſit, efficitur. Ipſe enim operatur omnia in omnibus. Sed omnia proculdubio iuſta & bona. *Vniuerſæ enim viæ Domini, miſericordia & veritas.* Qui ſicut præſciuit ante ſæcula quanta totius mundi hominũ multitudo, vel communibus via donis, vel ſpecialibus adiuta præſidiis, declinans tamen ab itinere veritatis & vitæ, ingreſſura eſſet latitudinem erroris & mortis: ita ſemper præcognitum habuit quantus piorum numerus per opem gratiæ, & per ſeruitutem obedientiæ ad æternam beatitudinem pertineret: vt nullo excidente de plenitu- C dine promiſſorum, qui nec prouectu erat fallendus, nec auxilio defuturus, eos glorificaret præ omnibus, quos elegit ex omnibus. Vniuerſitati quippe hominum, quod abunde probauimus, ita multiplex atque ineffabilis bonitas Dei conſuluit ſemper, & conſulit, vt neque vlli pereuntium excuſatio ſuppetat de abnegato ſibi lumine veritatis, neque cuiquam ſit liberum de ſua iuſtitia gloriari, cum & illos propria nequitia demergat ad pœnam, & iſtos Dei gratia perducat ad gloriam.

De recapitulatione in hoc ſecundo libro definitorum, & operis concluſione, quemadmodum videlicet Deus omnes homines velit ſaluos fieri.

CAPVT X.

QVod itaque in principio ſecundi huius voluminis inſinuauimus, hoc nunc iterum commendamus, vt cum de gratiæ profunditate & altitudine diſputatur, D tribus illis ſaluberrimis & veraciſſimis definitionibus ſimus innixi. Quarum vna profitetur æternum & propriũ *1 Tim 2.* diuinæ eſſe bonitatis, vt omnes homines ſaluos fieri velit, & in agnitionem veritatis venire: Alia ſimul prædicat, omnem hominem qui ſaluos fit, quique in agnitionem *Gal. 5.* veritatis venit, Dei auxilio iuuari & regi, vtque in fide quæ per dileɫtionem operatur permaneat, cuſtodiri: Tertia vero temperanter & ſobrie proteſtatur non omnem voluntatis Dei comprehendi poſſe rationem, & multas diuinorum operum cauſas ab humana intelligẽtia eſſe ſubduɫtas: vt cum in temporibus, in nationibus, in familijs, in paruulis, in nondum natis & geminis quædam aut varie aut inſigniter geſta noſcuntur, non ambigamus ea ex illis eſſe quæ iuſtus & miſericors Deus in hoc tranſituro ſæculo noluit ſciri. Quod quidem ad vtilitatem noſtram diſpoſitum ſentiendum eſt, *vt quoniam ſpe ſalui facti ſumus, cui* *Rom 8* *præparauit Deus quod oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor ho-* *1 Cor. 2* *minis aſcendit*, ſicut conſtanter credimus videndum quod nondum videmus, ita patienter expeɫtemus intelligendum, quod nondum intelligimus. Si ergo ceſſet inſidioſa E *1. Tim. 1* malignitas, ſi inſolens præſumptio conquieſcat: his reɫte (vt arbitror) pertraɫtatis, nullius ſupereſt cauſa certaminis, neque vltra neceſſe eſt nos interminabilibus quęſtionib. occupari. Elaboratum eſt enim, quantum Dominus adiuuit, vt non ſolum in nouiſſimis diebus, ſed etiam in cunɫtis retro ſæculis probaretur gratiam Dei omnib. hominibus affuiſſe, prouidentia quidem pari, & bonitate generali, ſed multimodo opere, diuerſaq; menſura: quoniã ſiue occulte, ſiue manifeſte, *ipſe eſt* (vt Apoſtol. ait) *ſaluator* *1. Tim. 4.* *omnium hominũ, maxime fidelium.* Quę ſentẽtia ſubtiliſſimę breuitatis, & validiſſimi roboris, ſi tranquillo conſideretur intuitu, totam hanc de qua egimus controuerſiam dirimit. Dicendo enim, Qui eſt ſaluator omnium hominũ confirmauit bonitatem Dei ſuper vniuerſos homines eſſe generalem. Adijciendo autem, Maxime fidelium, oſtẽdit eſſe partem generis humani, quæ merito fidei diuinitus inſpiratæ, ad ſummam atque æternam ſalutem ſpecia- F libus beneficijs prouehatur: quod vtique nulla iniquitate agitur iuſtiſſimi & miſericordiſſimi Dei, cuius iudiciũ in his diſpenſationibus non cum arrogantia diſcutiendũ, ſed cum tremore laudandum eſt: ſiquidem in ipſis quoque fidelium populus (quod iam ſuperius oſtenſum eſt) non eadẽ omnibus nec paria conferantur, & ante vlla humanorum pondera meritorum, diſſimillima diuinorum menſura ſit munerum. Si enim de parentum carnalium iudicijs conqueri non audemus, cum aliquos filios ſuos ante vlla morum examina, ante aliqua pietatis obſequia indulgentiore ampleɫtuntur affeɫtu: in dominis quoque erga famulos libera eſt diſpoſitio, nec iuſte à quoquam reprehenditur qui de vnius conditionis familia quoſdam ſibi quos benignius honeſtaret, & quos liberius erudiret elegit: numquid de ſummi patris & veri domini beneuolentiſſima æquitate cauſandum eſt, quod in magna domo eius innumeris differentijs vniuerſa variantur? Cumque nemo aliquid boni habeat quod non ille G donauerit, non omnes tamen iiſdem virtutibus micant, aut eadem chariſmatum dote ditantur. Nec poſſumus hanc diuerſitatem graduum cauſis aptare meritorũ cum totius boni meriti principalis cauſa ſit gratia, de cuius opibus ſumitur quidquid in ſingulis probabile reperitur. Sicut ergo de iis quæ intra Eccleſiam multiformiter Spiritus ſanɫtus operatur, impium eſt vllam querelam corde concipere, ita etiam de illa prouidentia quæ infidelibus præſidet, nullatenus murmurãdum eſt: quoniam & iuſtus & bonus arbiter nec voluntatis iniquę eſt, nec diſcretionis incertæ, vt ſub immenſa omnipotẽs Dei miſericordia atque iuſtitia putemus quod quiſquam pereat, qui perire non debeat. Nulla pars mundi ab Euangelio vacat Chriſti, & licet illa generalis vocatio non quieſcat, tamen etiam iſta ſpecialis iam vniuerſis eſt faɫta communis. Ex omni gente, ex omni conditione adoptãtur quotidie millia ſenum, millia iuuenum, millia paruulorum, & effeɫtibus gratiæ Chriſtianæ etiam ipſa quibus mundus atteritur, arma famulantur. Quam multos enim H qui in tranquillitate pacis, ſacramentum baptiſmatis ſuſcipere differebant, ad aquam regenerationis confugere inſtantis periculi metus impulit: & lentis tepidiſque animis quod diu cohortatio quieta non ſuaſit, minax ſubito terror extorſit? Quidam Eccleſiæ filij ab hoſtibus capti dominos ſuos Chriſti Euangelio manciparunt: & quibus conditione bellica ſeruiebant, eiſdem fidei magiſterio præfuerunt. At alij Barbari dum Romanis auxiliantur, quod in ſuis locis eſſe non poterant, in noſtris didicere regionibus, & ad ſedes ſuas cum Chriſtianæ religionis inſtitutione remearunt. Ita nihil obſiſtere diuinæ gratiæ poteſt, quo minus id quod voluerit, impleatur, dum etiam diſcordiæ ad vnitatem trahunt, & plagæ in remedia vertuntur, vt Eccleſia vnde metuit periculum, inde ſumat augmentum. Ad quoſlibet igitur rerum humanarum exitus ſe noſtra conuertat inſpeɫtio, nulla ſęcula, nulla negotia, nullos generationes ortus atque deceſſus ab æternis & inſcrutabilibus iudicijs Dei vacare reperiet. Omnes varietatum compugnantiæ, & vniuerſæ diſſimilium prouentuum cauſæ quas inueſtigare & diſcer-

A cernere non valemus, in illa æterna scientia simul notæ, simulque diuisæ sunt. Et nihil ibi inordinatum est etiam occidū existentium qualitatibus actionum: quoniam non est in Deo accidens motus, aut noua voluntas, aut temporale consilium, nec cogitatio eius cum rerum mutabilium inæqualitate variatur, sed cuncta pariter tempora & temporalia sempiterno ac stabili comprehendit intuitu, & omnibus omnia iam retribuit, qui quæ sunt futura, iá Ephes. 1 fecit. Hinc illud est beati Pauli Apostoli scribentis ad Ephesios: *Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo: sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Qui prædestinauit nos adoptionem filiorum per Iesum Christum Dominum nostrum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ*, & cetera quæ sub eiusdem sensus prædicatione connectit, docens donum atque opus gratiæ in æterno semper Dei B mansisse consilio, omnesque adoptionis filios non solum in eo tempore quo iam existentes vocati sunt, sed etiam priusquam mundus conderetur, electos. In qua electione quidquid hominum in Christo præcognitū non est, nulla eidem ratione sociabitur. Omnes enim qui in regnum Dei de cuiuslibet temporis vocatione venturi sunt, in ista quæ sæcula cuncta præcessit, adoptione signati sūt. Et sicut nullus infidelium in hac sorte numeratus, ita nullus piorum ab hac sorte discretus est. De plenitudine quippe membrorum corporis Christi, præscientia Dei, quæ falli non potest nihil perdit, & nullo de-2. Tim. 1. trimento minui potest summa præcognita, atque in Christo ante sæcula æterna prælecta, sicut ad Timotheum scribens Apostolus, dicit. *Collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna.* Contra hanc inuictæ veritatis splendidissimam lucem, solent quidam non sobrie dicere superfluo ad acquirenda bonorum o-C perum merita laborari, frustra etiam orationibus quibus Deus exorādus speratur, insisti, si ex incommutabili proposito eius Christianæ gratiæ subsistit electio: nec aliter quidquam procedere potest, quam omnipotentis voluntate dispositum est. Sed qui se ingeniose hoc arbitrantur opponere, non intelligunt scientiam Dei, quæ & præterita & præsentia & futura complectitur, tempore non teneri, & tam in conspectu eius adstare ea quæ gerenda sunt, quam illa quæ aut geruntur, aut gesta sunt. Quod cū verissimum sit, non indiget mora cernendi & discernendi illa virtus, quæ perpetuo veroque contuitu creata & creanda, orta & oritura, acta & agenda simul aspicit: & quidquid in vniuersitate rerum per sæcula persinita euoluitur, ac multimodis varietatibus explicatur, id totum in eo iam ordine comprehendit, quem ex ipsius summo illo perfectoque iudicio mundi huius finis accipiet. Hæc autem æterna & semper tranquilla cognitio nulla nos vrget necessitate peccandi: nec inde manat iniquitas, vnde iustitia: quia cum bonus Deus omnia bona fecerit, & ma-D li nulla sit omnino natura, à liberis voluntatibus, quas vtique bonum fuit liberas fieri, spontanea est orta trans-1. Ioā 3. gressio, & natura mutabilis, cuius incolumitas ab incommutabili pendebat essentia, à summo se bono, dum proprio peruerse delectatur abrupit, cui nunc ruinæ mede-Rom 7. tur gratia Dei. Et propterea Iesus Christus venit in hunc mundum, vt soluat opera diaboli, quæ vtique sic soluuntur, vt in destructione eorum, etiam ab ijs quibus succurritur, laboretur, quoniam & hoc à saluante donatur. Ideo beatus Apostolus: *Non solum autem*, inquit, *sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Itemque ad Ephesios: E Ephes. 2 *Gratia*, inquit, *saluati estis per fidem, & hoc ex vobis. Dei n. donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentū, creati in Christo in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.* Deus ergo ijs quos elegit sine meritis, dat vnde ornentur & meritis. Et frustra dicitur quod ratio operandi non sit in electis, cum etiam ad hoc operentur vi electi sint. Virtutum quippe munera otiosa esse non pos-Mat. 25 sunt, quoniam sicut Veritas ait: *Omnia habenti dabitur, non habenti autem etiam quod habet auferetur ab eo.* Non igitur ad hoc datur continentia, vt concupiscentijs non repugnet: nec ideo cuiquam tribuitur sapientia & intellectus, vt nō die ac nocte in Domini lege meditetur. Quid agit donū dilectionis, si beneuolentiæ solicitudo non vigilat? Quis F fructus est patientiæ, si non habet fortitudo quod toleret? Aut quomodo in Christo pie viuere ostenditur, qui nulla persecutione pulsatur? Vel pax quæ est à Deo, & cū Deo, numquid bene quieta est si non discordat à mundo? Aut amor Dei poterit sine diaboli inimicitijs obtineri? Neminem prorsus Dei gratia intentabilem facit, neque ob hoc cælestium armorum præsidio à dextris & sinistris instruit Christiana militia, vt cum nullo hoste confligat, cum laudabilius sit atque felicius pugnantem non potuisse vinci, quam desidem non potuisse tentari. Orationum vero solicitudinem diuinæ electionis proposito nō resolui, vno testimonio euidenter probabo, vt cetera studio breuitatis omittam. In libro igitur Tobiæ ad filium Tob. 6. eius Tobiam Raphael angelus dicit: *Memor esto mandatorum patris tui, quoniam præcepit tibi accipere de sorte vxorem de genere patris tui.* Et nunc audi me frater, noli computare dæmonium illud, sed postula eam. Et scito, quoniam dabitur tibi hac nocte vxor: & cum intraueris in cubiculum, tolle de iecore piscis illius & impone super carbones, & odor manabit, & odorabitur illud dæmonium, & fugiet, & non apparebit circa illam omnino in perpetuum. Et G cum cœperis velle esse cum illa, surgite primum ambo, & deprecamini Dominum cœli, vt detur vobis misericordia & sanitas. Et noli timere, tibi enim destinata est ante sæcula, & tu eam sanabis. Quāuis ergo quod statuit Deus, nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orandi: nec per electionis propositum, liberi arbitrij deuotio relaxatur: cum implendæ voluntatis Dei ita sit prę-ordinatus effectus, vt per laborem operum, per instantiā supplicationum, per exercitia virtutum, fiant incrementa meritorum: & qui bona gesserint, non solum secundū propositum Dei, sed etiam secundum sua merita coro-1 Cor. 4. nentur. Ob hoc enim in remotissimo ab humana cognitione secreto, præfinitio huius electionis abscondita est, & de nullo ante ipsius finem pronuntiari potest, quod in electorū gloria sit futurus, vt perseuerantē humilitatem vtilis metus seruet, & qui stat, videat ne cadat: & si forte aliqua victus tentatione corruerit, non absorbeatur tristi-H tia, nec de ei⁹ miseratione diffidat, qui alleuat oēs qui cor-Psal. 144 ruunt, & erigit omnes elisos. Dum enim in hoc corpore viuitur, nullius est negligenda correctio, nullius est desperanda reparatio. Oret itaque sancta Ecclesia, & pro ijs qui crediderunt, gratias agens, proficientem eis perseuerantiam petat: pro ijs autem qui extra fidem sunt, poscat vt credant. Nec ideo ab obsecrationibus cesset, si pro ali-1. Tim. 2. quibus exaudita non fuerit. *Deus enim qui omnes vult ad agnitionem veritatis venire, non potest quemquam sine iustitia refutare.*

S. AMBROSII DE VOCATIONE GENTIVM LIBRI SECVNDI FINIS.

OPERVM S. AMBROSII MEDIOLANENSIS

EPISCOPI TOMI QVARTI FINIS.

FINIS